

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Imp. Herol. em. 1810.

3.17

1132

EX DONO
de la bibliothèque de
M. PAUL THOMAS

183 E17

UNIVERSITEITSBIBLIOTH

900000187045

Digitized by Google

IOH. FRÉDER. GRONOVII
OBSERVATIONVM
LIBRI QVATVOR

CVRANTE

FRIDERICO PLATNERO

LIPSIÆ

SVMTIBVS IOH. FRIDER. IAHN
CICIDGG LV

1923/R 1863.

CHRISTI. GOTLIB. IOECHERO
IOH. FRIDERICO CHRISTIO
IOH. AVGVSTO ERNESTIO

VIRIS CELEBERRIMIS

PRAECEPTORIBVS SVIS

S. D. P

FRIDERICVS PLATNER

*E*tsi Gronovius is scriptor est, Viri Celeberrimi, qui plerisque doctrina sua et elegantia ita non solum notus sed probatus sit, ut cum fiducia quadam possit in publicum redire, e quo hic eius observationum liber, propter exemplorum raritatem, videbatur discessisse; non tamen putabam, eum ipsum, si viue-

ret, Vos, Viri Celeberrimi, in hoc reditu comites recusaturum sed sponte expetiturum fuisse. Cum enim viri doctrina perpoliti, qualem Gronovium fuisse, fatentur omnes, laudem maxime eorum appetant, quos sciunt in eodem litterarum genere, super quo commentati erant, principes omnium consensu haberi, nullius sane iudicium, quam Vestrum, Viri Celeberrimi, ipse Gronovius poterat sibi optabilius existimare, a quibus hae litterae, quarum ille tenebatur amore, non auctae tantum sed fere abeuntes reuocatae sunt. Quare, cum mihi, qui curam huius libri delatam receperam, esset dispiciendum, quos in laudem Gronovii, cognitores idoneos eoque ipso dignos, ad conciliandum huic libro inter nostros homines fauorem, deberem aduocare, non sane poteram diu anxius haerere, cum nominum Vestrorum celebritas et magnitudo, quemuis alium Vobis etiam ignotum hominem, ad Vos, Viri Celeberrimi, sine dubio adduxisset, me vero, ut publicae voci obtemperarem, doctrinae Vestrae

Vestrae et humanitatis uberrimi fructus a me ipso percepti, impellerent.

Cum enim pater meus, quem mihi, quando amicum Vestrum dico, videor vehementer, laudare, Vobis opportunitate urbis, munerum que necessitudine quadam, et. quod ceteris vinculis arctius est, litterarum similitudine animique honestate coniunctus, per plures Vobiscum annos familiarissime viueret, beneuolentia eximia patris praesertim causa, a prima aetate vidi Vos me amplecti. Quae quidem Vestrae erga me humanitatis recordatio, tanto mihi iucundior esse solet, quanto magis deinde ad firmiorem aetatem prouectus, eius pretium perspexi. Commendatum deinde, paterno nomine, in disciplinam recepistis, et in ea fouistis et instituistis liberaliter. Atque inter innumera patris mei in me beneficia, hoc soleo maximum reputare, quod scio eius precibus factum fuisse, ut Vos singularem quamdam mei curam haberetis, et non so-

*lum velletis doctrina Vestra et eruditione me instruere, sed, quod maius est, auctoritate Vestra et saluberrimis consiliis adiuuare. Cum enim facultas doctrinae Vestrae fructus colligendi datur omnibus, qui in hac urbe Vos audire docentes, aut extra eam legere libros Vestros velint, paucis tamen propter negotiorum, quae Vos distinguunt varietatem et multitudinem, potest ad Vos ipsos Vestramque in colloquendo humanitatem, in consulendo providentiam, in iuvando promptitudinem, aditus patere. Quae omnia, cum mihi concesseritis, videbantur, a me gratiis referendis non sufficiente, publicam aliquam non ingrati animi significationem poscere. Illud vero magis quidem mea, quam Vestra causa, videbatur mihi faciendum esse. Cum enim ea omnia, quae aliis tribuatis, ex animis Vestris, propter eorum magnitudinem, facile excidant, ego tamen in ea ipsa meritorum Vestrorum in me commemoratio-
ne, officiique et obstricti animi professione, singularem quamdam voluptatem et suavitatem propositam esse intelligebam.*

Quo-

Quoties autem intueor tot barbarorum hominum et indoctorum fraudes, quibus decipere iuventutem, et adsuescere oraculorum quorundam vanitati et ambiguitati solent, et simul retinere a veris et utilibus litteris, toties Vobis, Viri Celeberrimi, gratias non verbis et voce sed animo ago, quod me ea imbuistis a prima aetate sententia, ut spernere tales nugatores, ultra compendia, uti vocant, non sapientes, didicerim.

Et Tu quidem Ernesti, Vir Celeberrime, cum me Tibi vix undecimum annum egressum, a patre traditum, inter discipulos Tuos recepisses, mihi ostendisti utilitatem suae potius necessitatem earum rerum, sine quibus nemo in ullo litterarum genere progredi potest. Cui ego Tuae institutioni debeo suavitatis istius sensum, quem a Ioecho summe Reuerendo ciuitatis litterariae iure accepto, e Ioecheri Christii Tuisque scholis cum utilitate summa percepi. Vestra porro auctoritate factum est Viri Doctissimi,

❧   ❧   ❧

ut, cum iurisprudentiae operam dare in primis vellem, ad eos deinde praeceptores accesserim, qui ex ipsis fontibus, legum scilicet et historiarum monumentis, didicerant iura docere, et quod fugerem tum philosophiae istius umbratilis et scholasticae tenebras, tum barbariam eorum, qui se pragmaticos profitentes, ultra Lauterbachium et eius plagarios non sapiunt.

Est vero communis error plerorumque, qui vel occasione destituti, vel ignavia sua aucti, e verae eruditionis fontibus nunquam hauserunt, ut putent, earum rerum causas, quae e historia rerumque veterum memoria petendae erant, se ex ingenio suo, ratiunculis quibusdam excogitatis et ad philosophicam quamdam speciem compositis, inuenire posse. Quae ratio, siue potius vesania, si inneterauerit, omnibus litteris interitum allatura est.

Ac

Ac propterea, postquam ob muneris rationem, docendi ipse periculum per aliquot annos feci, eadem in via, in qua Vos me olim duxistis, soleo incedere. Quam neque lucelli unquam gratia relinquam, cum sciam, litteras docere, non ab iis iuvenes seducere, artium professores debere.

Atque si qua vis unquam in exemplis fuit, hanc, Vobis persuadeatis, Vestri apud me facultatem esse, ut vires, si quas habeo, omnes, non in captanda magni nominis vanitate consumam; sed in verae rectaeque doctrinae usu, colloce. Merito enim Vestro, Vos Viri Celeberrimi, omnes, qui super his rebus statuere possunt, in numerum eorum referunt, qui libris certissime ad seram posteritatem venturis, institutionis ubertate, exemplique sanctitate, hanc Lipsiensem Academiam mirifice amplificant.

Et Tuum quidem nomen, Ioechere Summe Reuerende, tot doctissimi viri posteritati commendabunt, et ab obliuionis iniuria defendent; quot Tu memoriam, vel Tua auctoritate confirmasti, vel criminibus iniquis oppressam liberaſti, vel temporum incuria obſcuratam illuſtaſti. Commendabunt Te praeter eos, quot a facundiſſimo Tuo ore profecerunt, meritaque Tua de vniuerſa hac Academia et praefertim Paulina Bibliotheca, cui Te ipſa Salus Publica praefecit.

Tu Chriſti Praeſtantiſſime, de antiquitate omni numis praefertim, gemmis, ſignis, tabulis pictis, tam varie multumque es promeritus, ut quo uſque haec ingeniorum optimorum monumenta, quae ſine dubio perpetua futura ſunt, ab intelligentibus hominibus conſeruabuntur, Chriſtium nomen, cum iis ſit duraturum. Suſelicium vero Tuum et tot exquisitae et variae doctrinae commentationes, quibus vel morum
inte-

integritatem et urbanitatem, vel litterarum curam, vel discendi legendique rationem, ordinem et fructus commendasti et praecepisti, ita, omnium super elegantia praestantiaque earum consensu exceptae fuerunt, ut has publicas acclamationes ipsa dudum Immortalis Memoria exaudiuisse, et futuris seculis Tuum nomen ad venerationem et admirationem tradidisse et proposuisse, videatur.

Iam, cum ad Te, Ernesti quavis laude dignissime, mea properaret oratio, vidi ad me matronam accedere, vultu composito, humano, et ad reuerentiam ultro commouente, habitu modesto sed graui, veste candida et pura. Illa manu mea prensata, ac si inprouisa specie perterritum vellet confirmare, ita me alloquitur: Scio te Ernestio tuo, quem tu a prima aetate amasti, lubenter publicas gratias agere velle, quaeso te, ut id meo quoque nomine facias, ego enim, tota quanta sum, Eidem obstri-

obstricta et nexa vivo. Tum ego, quam vellem, si mihi ipse, meaeque gratae menti declarandae sufficerem, Tuis precibus satisfacere. At illa; quo minus, quod volo, des mihi, nihil impedit. Miratus tandem matronae in me fiduciam, etsi paullo immodestum videbatur, non tamen mihi poteram temperare, quin sic exquirerem; Quenam o bona es, quibusue Te Ernestius beavit beneficiis? Philosophiam, inquit, me dicunt; Tum ego hac oratione obstupescens, Tene, tam bellam et honestam matronam Philosophiam dixeris? Sed, ac si praevidisset, me male credulum futurum esse, sic pergit. Est sane, cur non facile fidem habeas, e libris et dissensionibus eorum, qui vulgo se iactant a me ipsa institutos esse, debuisti existimare, me tot capita, quot ipsa Lernaea hydra habeat, a natura accepisse, meque, quouis in metalla dato, squalidiorem incedere. Atque, proh dolor! postquam litterae omnes e coetibus hominum aufugerant, cum ego, prae amore hominum,
cesso

cesso fugam, a barbaris quibusdam et impolis hominibus capior. Isti, quibus Scholasticorum nomen erat, me inuitam retinent, et in tenebricosa et horrida antra abscondunt, tantoque squalore obducunt, ut, quamuis facultate exeundi impetrata, prae pudore noluissem in publicum redire.

Tandem, cum per plura secula tristissime in tenebris latuissem, Melanthon ille visus est, me in suam tutelam recipere. Qui tamen, cum non plane istos ignauos et saeuos homines posset vincere, per haec duo secula non sane meliore multum, quam antea, fortuna usa sum. Post illa, excoecatam fere a tenebris, mirisque cruciatibus affectam, in lucem Ernestius restituit, et sanare vulnera coepit, reddiditque formam, qua olim Graecis, Romanisque, apud quos nata et liberaliter habita fueram, placui. Ista denique duo monstra, quae sedem meam occupauerant, deiecit, quorum alterum vr̄si, alterum simiae speciem

ciem habens, illud faucibus suis et truculentia iuuenes deterrebat, hoc leuitate et lasciuia corrumpebat. Quae omnia, situ velis considerare curatius, facile peruideas, cur cupiam in gratiarum agendarum societatem a te assumi, et cur id, quod exposui, officium, velim tibi imponere. Quibus peroratis, comiter caput annuens, discessit.

Et si vero non possum demandatae causae praeesse, nosti enim me parum exercitatum causarum patronum esse, nolui tamen Te istius pietatem ignorare, qua incensos Xenophontem, Ciceronem, Suetonium, Tacitumque, non dubito, Tibi gratos animos declaratueros fuisse, si quantis decoribus a Te exornati, quantaque sollicitudine perpoliti, doctis hominibus redditi sint, intellexerint.

Quorum omnium gratulationes, et si ad augendam gloriam Tuam parum possint prodesse,

desse, ita tamen certissime confirmabunt, ut cum Scaligeris Lipsisque per secula non tam viuere, sed coli, videaris.

Et si vero Vos, Viri Celeberrimi, tales laudes meritis, Vestris iam consecuti estis, quales nec mors minuere, nec anni corrumpere possint, non tamen minus necessaria sunt vota, quibus, non ego tantum et ceteri disciplinae quondam Vestrae alumni, sed omnes doctrinae verae et purae studiosi, longissimam felicissimamque vitam Vobis apprecantur.

Vobis enim viuentibus, retinebit haec Academia ornamenta a Vobis addita, conseruabitur ille Historiae et litterarum bonarum amor, quo Vos institutione Vestra iuuenum incendistis animos, Vestra denique doctrina, rem sacram a metuendo barbariae malo defendet, quod uti litteris omnibus exitiale ita diuinis rebus funestissimum semper fuit.

Ego

*Ego vero, uti innumeris ornatus a
Vobis sum beneficiis, ita efficiam, ut me quae
referre non possum, usque ad mortem gra-
ta memoria retinuisse, pietate reuerentiaque
mea intelligatis. Valete. Scripsi in Aca-
demia Lipsiense, in ipso mercatu Autumnali,
A. R. S. c i d i o c c l v*

PRAE-

SVPER VTILITATE
 LECTIONIS AVCTORVM CLASSICORVM
 IN IVRE CIVILI
 FRIDERICI PLATNERI
 PRAEFATIO
 AD IVRIS CIVILIS STUDIOSOS

i qua res vnquam, Carissimi Commi-
 litones, vel vi oppugnata, vel frau-
 dibus et malis artibus petita, vel risu
 immoderato explosa fuit, hoc litteris humaniori-
 bus accidisse nouimus, quibus tamen, tam ad sua-
 uitatem nihil iucundius, quam ad vtilitatem nihil
 magis necessarium excogitari potest. Quae qui-
 dem calumniae, aduersus litteras humaniores,
 non a paucis, iisque obtusi ingenii homunculis,
 sed, quod mirandum est, a plerisque magni etiam
 nominis Theologis, Iureconsultis, Medicis et
 Philosophis, inuentae et repetitae fuerunt. Cuius
 b rei

P R A E F A T I O

rei sine dubio vna causa haec est, quod illi, qui has litteras contemnerent, a pueritia, siue discendi occasionem non habuissent, siue data uti noluis-
sent, deinde adultiores facti, et perspecta forte ne-
cessitate, nollent confiteri, se ignorare ea, quae
maxime scire, tum eorum ipsorum, tum iuuentu-
tis intererat, quam docere praeter spem et meri-
tum suum iussi erant. Cum autem nulla suspi-
cio possit iuuentutis doctori magis molesta esse,
quam ignaviae et inscitiae, illi quidem nulla faci-
liore via putauerunt ad excusationem uti posse,
quam si, quas ignorarent litteras, publice priua-
timque exagitarent, earumque auctoritatem male-
dictis suis minuerent.

Altera causa sine dubio in ipsa hominum igna-
via sita est, qua deterriti pauci ausi sunt, verae
doctrinae longissimam viam ingredi, sed exspati-
ari potius in quaeuis diuerticula maluerunt. Enim
vero, quid illi, qui doctis hominibus litteras hu-
maniores necessarias dicunt, quid quaeso aliud,
praeter veram doctrinam commendare volunt.
Praecipiunt scilicet diuinarum rerum interpretibus,
linguarum, tam Ebraicae et reliquarum orientis,
quam Graecae atque Latinae vsum. Laudant uti-
litatem, quae in Patrum ecclesiae et Historicorum
libris proponitur, volunt Theologos quoque ele-
ganter et perspicue scribere, non oracula promere,
et anicularum in modum a dicendi ratione et legi-
bus aberrare. Quis putet Iureconsultis nimium
et humeris eorum grauius onus imponi, quando
ad

P R A E F A T I O.

ad linguarum vsum et historiarum monumenta impelluntur.

Quis dixerit? hoc Medico indignum aut fuisse olim, aut vnquam futurum esse, qui suae artis origines nouerit, qui Hippocratem graece legere, Celsum interpretari latine possit. Cui probetur illa philosophorum abstinencia, qua se a placitis veterum cognoscendis nulla alia de causa continent, quam, quod neque legere, neque intelligere, veteres philosophos possint. Sed sane haec omnia multum temporis et assiduitatis requirunt, cum e contrario aliquis facillime et sine omnibus fere litteris, possit eo peruenire, vt e suggestu verba faciens plebi probetur, vt cum aduersariis decertare, iisque et ridendi, et, calumnian-di materiam praebere possit. Num vero Mosheimius, Boemerus, Deylingius et reliqui primi ordinis Theologi, istis rebus solis nominis magnitudinem consecuti sunt, nonne ii ea omnia sciebant, quae vos putatis tantum a fastuosis quibusdam Grammaticis vobis obtrudi?

Quis homo tam stupidus aut hebes est? quin diuturno et longo vfu in Iurisprudencia eo peruenire queat, vt formulas et consuetudinem fori teneat, ad quam facultatem non pauci litterarum rudes, pedissequi et scribae, progressi sunt. Quis vero vnquam sanus eos putet iure consultos dicendos, aut istam formulariam artem, quam profitentur, veram Iurisprudentiam esse?

P R A E F A T I O

Medici vero dogmatici, quo alio signo ab Empiricorum grege discernuntur, quam, quod hi usu et temeritate morbos pellere conantur, illi institutione honesta et disciplina didicerunt.

Philosophi denique forte propterea bonorum scriptorum lectionem fastidiunt, quod hac facile possent ab isto errore liberari, quo inducti, se multa noua inuenisse liberaliter existimant, ac hac gloriae vanitate extumescunt, quam facillime possent reprimere, perspectis veterum Philosophorum placitis, per quae sine dubio intelligerent, nihil hodie dici in hoc genere posse, quod non saepius iam sit repetitum.

E his vero litteris, quas plerique tam turpiter negligunt, praesidia ad veram doctrinam ab iis peti debent, qui docti sua professione velint haberi. Possunt sane et earum expertes, satis fructuosa oratione, et plus profuturo exemplo, rusticos et paganos homines ad pietatem cohortari, possunt causas probabiliter orare, possunt morbis mederi et ad vitae necessitatem sufficienter philosophari, modo se a doctorum hominum nomine contineant. Inprimis autem earum rerum inscitia turpis est his, qui alios docere et erudire volunt. Nam etsi dicant, se de his et similibus rebus plane nullam mentionem facere, num se propterea existiment ab omni culpa liberasse. Quid, quaeso, dicunt aliud, nisi hoc, nos neque ea doctrina neque eo ingenio sumus, quale habere debent, qui alios velint docere, interea, ne fame pereamus,

P R A E F A T I O

reamus, facimus quantum possumus. Atque ne videar, me aliorum circulis immiscere velle, a quibus, propter litterarum diuersitatem, debeo secedere, nihil dicam de aliarum artium magistris, continebo me intra iuris ciuilis limites, satisque me putabo, et muneris rationi, et meae litteris inseruiendi cupiditati fecisse, si vobis humanissimi commilitones, qui verae aliquando iurisprudentiae operam dare cupitis, hac ad vos instituenda oratione, potero persuadere, lectionem eorum auctorum, quos solemus classici vocare, non fructuosam solum sed necessariam iuris studioso esse.

Atque hoc quidem facile patet, ad hominis docti nomen non sufficere, te artem, quam profiteris, facere posse, cum hoc solo usu consequamur, eruditio vero, praeter usum requirat scientiam, non subitariam sed confirmatam, qua adiutus possis rationem reddere eius, quod a Te factum est, qua demum scientia eo peruenies, ut id, quod fecisti, possis ad regulas quasdam exigere, et, cur ita et aliter fieri non debuerit, iudicare. Iurisprudentiae autem verae maxima pars, in interpretationis legum iustae et accuratae artificio sita est. Quod quidem solo usu nemo potest obtinere. Est enim ad omnem rectam et curiosam interpretationem iter maxime arduum, illudque minime tutum, ut propterea omnibus illud instituentibus, praesidiis quibusdam opus sit, quae ipsa, a linguarum cognitione et historia mittuntur.

P R A E F A T I O

tur. Linguae vero cognitio, quantum ad interpretationem faciat, tum ostensum fuit a multis, cum ipsa rei docet natura. Quo enim modo possis eandem sententiam verbis scriptoris tribuere, nisi verba singula intelligas, linguae praecepta et usum, coniunctionemque teneas, sine historia vero, omnis legum interpretatio lubrica et incerta est. Historia enim non solum legum successiorem discernit, sed latorem, tempus, causas indicat. Vtrumque vero ab iis auctoribus, quos classicos dicimus tribuitur. Nam si ad origines iuris ciuilis respicimus, vnde illud accepimus? a Graecis scilicet Romanisque; Apud quos populos hoc ius natum, a quibus, toti fere terrarum orbi traditum? ab iisdem sane Graecis Romanisque; quanam lingua illud ius scriptum est? nonne Graeca atque Latina; a quibus denique hoc ius maxime illustratum est? nonne a Graecis Latinisque interpretibus. In quibus rebus omnibus, cum nulla dubitatio relicta sit, quam putemus aliam viam, ad iuris ciuilis scientiam, patefactam esse, nisi hanc, quae per lectionem Graecorum ac Latinorum scriptorum initur.

Nam, si quis altius ad Romae origines recedat, intelliget sane Romam ipsam, non modo primas scriptas leges, sed mores fere omnes, linguamque adeo ipsam Graecis debere. Illi vero, qui ritus, consuetudines, fori rationem, descripserunt, sunt Graeci scriptores, qui ipsis Latinis maiorem curam rerum istarum habuerunt, quas, cum
sibi

P R A E F A T I O

fibi ipsis obscurae antea fuissent, facile poterant praeuidere, extra Romam legentibus, non magis perspicuas futuras esse; cum Romani e contrario res eas, quas ipsi a prima aetate audiuiſſent, facile tanquam notas nimis, et nulla propterea commemoratione dignas, praetermitterent, quae tamen obliuio, siue potius continentia, hodie adhuc plerosque et exercitatos in hoc genere torſit interpretes. Quare, si quis velit iuris Romani historiam cognoscere, non sane poterit aut certus ullius rei fieri, si tantum istis hodiernis scriptoribus, saepe incuriosis et non satis doctis, fidem habeat, aut, si malit ex ipsis fontibus haurire, Latine debet Graeceque ita doctus esse, ut istos veterum libros, non legere tantum sed intelligere possit. Continetur autem iuris ciuilis historia his fere rebus, primo legum ipsarum, deinde eorum, qui auctores legum fuerunt, porro magistratuum, quibus legum cura commissa fuit, tandem Iurisconsultorum, qui leges interpretati sunt, usumque in re praesente, docuerunt. Quarum quidem rerum omnium notitia, non frustra, aut ad ostentationem, in Iurisconsulto requiritur, sed ab ipsa necessitate exigitur. Nam cum eae res omnes, non vno alteroue in loco, sed fere vbique occurrant, hoc sine dubio verum est, ad leges explicandas harum rerum notitiam omnino pertinere: Atque sane tot Iureconsulti lapsi non essent, ac tot legum dissensiones, altercationes, pugnas, immo bella excogitassent, nisi ignorassent, eas leges commode habita temporis, prouinciae, magistratus, inscriptionis,

P R A E F A T I O

ptionis, subscriptionis, et aliarum rerum ratione, facillime conciliari potuisse. Leges vero, omnia Iurisperitorum et Imperatorum in Pandectis et Codice fragmenta, dicimus, non quoniam leges sunt, sed quoniam usus ita iubet. Nam Schultingii opinionem ipsa sana ratio probat, neque nos eam hoc in loco parum opportuno defendamus. Atqui, si verum est, res quas enumeravimus omnes, aliquam facultatem ad interpretis munus habere, quis negabit lectionem auctorum classicorum maxime fructuosam futuram esse?

Nam siue historiam spectemus legum, quot e tenui isto fragmento Pomponii leges teneremus, quae libera re publica propositae fuerunt, nisi Liuius, Dionysius, Dio, Tacitus, Polybius reliquarum mentionem fecissent. Quot formulas, actiones, cautiones, interdicta, edicta, ignoraremus, nisi iidem alique haec omnia nobis exposuissent. Quam obscura nobis ista antiqua verba futura essent, nisi Gellii, Festi, Macrobiique diligentia uti possemus.

Enimuero audio vos, qui eos scriptores nunquam, non dicam legistis, sed oculis vestris vidistis, reponere; hodie lectio eorum scriptorum vel tenuem vel plane nullam utilitatem allatura est, cum quidquid potuit in communem utilitatem e his scriptoribus collocari, iam dudum, in opera sua, Cuiacius, Budaeus, Brissotius, Bynkershoek et similes congerierint; Praeuidebam hoc telum

P R A E F A T I O

telum sed exitiale non est. Primo videtur, mihi quidem, non satis dignum docto viro, si non e fontibus ipsis, sed e riuulis impuris et conturbatis haurire malit. Quod tamen quidam ita impudenter faciunt, vt quamuis Heineccii antiquitates, et Brunquelli Iuris historiam placidissime describant, docti tamen merito quodam, vt credunt, suo, haberi velint.

Ac propterea, nisi quis simili confidentia semper aliorum nunquam suis oculis videre velit, debet sane ex ipsis veterum libris depromere, quae ad interpretationis vsum necessaria sunt. Haec vero vtilitas istius lectionis, etsi per se satis magna, vnica tamen non est, sed refert quoque haec lectio multum, ad dicendi scribendique elegantiam, quae, tum ad librorum commendationem vtilis, tum ad perspicuitatem maxime necessaria est. Etsi vero nos ea aetate viuimus, qua plerique istam scribendi dicendique exercitationem, negligunt, sunt tamen, quae litterarum felicitas est, alii iique magis idonei iudices, qui non suo tantum exemplo sed praeceptis quoque suis, iubent omnes, qui a hominibus legi velint, ab isto anserino stridore recedere, quo plerique audientium aures contundunt. Dici non potest, quam turpis sit deformitas et squalor leges dicendi ignorantium, quando interdum per ipsam necessitatem muneris ratione impositam, ad Latine scribendum adiguntur; quam inconcinna sit tota oratio, quam inepta singula verba, quam insulsa sententiae? Quae omnia stomachum

b 5

P R A E F A T I O

machum debent mouere eorum, qui praeter oculos nasum habent. Huic vero iam late grassanti malo possumus eorum scriptorum lectione mederi, qui non elegantes modo lectores efficiunt, sed ad imitationem, pulcritudine sua et praestantia, inui-
tant.

Tandem ipsa lectio scriptorum classiborum propterea commendari debet, quod non solum ad litteras ipsas sed etiam ad animi honestatem multum valet. Vti vero summa eruditio parum fructuosa est, nisi animus bonus eidem tanquam rector ac comes additus sit, ita eodem Iuriconsulti tanto magis indigent, quanto facilius ii, tum a donorum violentia opprimuntur, tum a blanditiarum illecëbris decipiuntur. Quibus, ob eas fraudes, tanto magis salutare futurum est, si ipsos Ethnicos et paganos homines atque a Christi venerando nomine alienos, legerint non iurisiurandi sanctitatem praecepisse tantum, sed Regulam constanter conseruasse, quando Brutum in ipsos filios durum sed iustum supplicium statuentem audiuerint, quando Verris turpitudinem et incontinentiam non modo castigatam, sed ab omnibus bonis viris execratam fuisse, per Ciceronis aceusationem, intellexerint. Quando Stolonem e propria lege condemnatum fuisse didicerint. Quorum exempla, in liberalibus animis, hanc vim habitura sunt sine dubio, vt eos, non modo summa suauitate afficiant sed imitationis studio incendiant.

Postem

PRAEFATIO

Possem denique hanc istorum scriptorum lectionem hoc nomine praedicare, quod ex iis populis sunt, quorum leges et instituta propterea diuturnitatem consecuta sunt, quod moderatio et providentia, cum iusta severitate iis inesset. Nam Graecorum leges, quas ipsi Romani imitati sunt, tum a Sapientissimis viris Solone, Lycurgo et Charonda excogitate fuerunt, tum ea constantia conservatae sunt, quae integritatis et salubritatis certissima testis haberi debet. Iurisconsulti vero, non tueri modo et vindicare leges antiquas ab malorum et improborum hominum temeritate debent, sed novis excogitatis metuendo malo occurrere. Cuius quidem legum ferendarum disciplinae, optimi magistri isti, quos laudamus scriptores, futuri sunt, quorum ciuitates legum iustitia, ad fortunae et potentiae summum fastigium peruenerant. Quorum leges, inter pleraeque Europae nationes conservantur. Quae ipsae leges eam vim inter Germanos, id est sui nominis et rerum suarum tenacissimos homines habuerunt, ut suas sinerent in defuetudinem abire, et eius populi instituta reciperent, cum quo maiores eorum saepe dubio Marte, de imperio decertaerant. Atque haec legum Romanarum auctoritas non aetatis eius obscuritati vnice sed ipsi earum sapientiae tribuenda est. Cuius splendorem neque ipsi Pontifices potuerunt suis collectionibus minuere aut exaequare.

Ad

P R A E F A T I O

Ad Lectionem denique istorum librorum, qui sua suauitate facile possunt sui cupiditate incendere, exempla denique tot praestantissimorum Iureconsultorum debent impellere, qui non minorem curam in legendis his libris, quam in cognoscendis iuris fragmentis posuerunt. Nolo longius progredi et nomina singulorum enumerare, quisquis non ignarus rei librariae est, confitebitur istos Auctores nostros a Iure consultis non paucis, restitutos, sanatos et illustratos esse. Agite itaque, Optimi Committiones, componite vos ad eorum exempla, habete hunc honorem istis Scriptoribus, quos viuentes principes Viri dilexerunt, mortuos elegantissimi legerunt, vt eos nunquam e manibus vestris seponatis. Nolite vnquam ad eam leuitatem deficere, vt vmbratiles et tenebricosos nugatores eorum perspicuitati praeferatis, aut vt vos tantum inrra formulariae artis arctissimos limites contineatis. Est haec ad vitae vsum his, qui artem facere causis orandis et iudicando velint necessaria, sed non sufficit ad iurisconsulti nomen obtinendum. Date operam historiae, tum omni, tum ei, quae iuris vicissitudines et origines exponit. Accommodate vos, subtilitati verae, quae frustra in verborum obscuritate quaeritur.

Fugite eos, qui dum vos a litteris humanioribus abducere conantur, vos excoecare, imo rei sacrae nocere, velle videntur. Nam hoc experientiae satis idoneo testimonio nouimus, puritatem sacrorum eo tempore restitutam esse, quo
litterae

P R A E F A T I O

litterae humaniores maxime florerent, eandemque eo tempore interiisse, quo his litteris inter barbaros homines nullum pretium statueretur. Cauete itaque, ne vestra incuria aut negligentia, res sacra communis conturbetur¹, quae sine dubio culpa tanto grauior futura esset, quanto maius dei beneficium, sacrorum ad pristinam simplicitatem restitutione, accepimus. Atque, si uti hac cohortatione volueritis, tutissimo itinere ad gloriam peruenietis, et iurisperitorum honestum nomen, probantibus futuris seculis, retinebitis.

Ego vero, mihi iam puto ad excusationem, huius nouae Gronouiarum Observationum editionis, viam aperuisse, quae mihi tanto videbatur magis necessaria, quo plures has Scholasticas nugae, ita enim risus causa vocant, fastidiunt. Hi sane non poterunt concoquere, me huic libro edendo manum admouisse aut consilio qualicunque adfuisse, et sine dubio hunc qualemcumque laborem parum iurisprudentiam profitente dignam habebunt, quorum tamen reprehensiones putamus iis infirmasse, quae supra disputauimus, quibus ut beneuole vtantur, eos quantum possumus rogamus, nos vero vicissim lubenter patiamur, quod felicitate ingenii quadam, his omnibus non indigent. Nos vero pusilli homunculi studebimus quae natura negauit, studio et lectionis constantia supplere. Quod illos, quae sunt animi magnitudine morumque vrbanitate, patienter laturos esse confidimus. Atque sic speramus nobis, exorata tamen prius

P R A E F A T I O.

prius venia concessisse, vt, quae restat, huius libri causam breuiter peroremus.

Non opus vero est, vt multa de libri praestantia dicam, cum ipsius scriptoris nomen facile possit lectores ad lectionem, id est, laudem suam impellere.

Atque Gronouius noster, iam anno superioris seculi tricesimo nono, Lugduni Batauorum tres libros priores Observationum publicauerat, qui deinde anno sexagesimo primo ibidem in lucem rediti fuerunt. Quartus separatim prodiit, Dauentriae, anno eiusdem seculi quinquagesimo secundo. Priorum inscriptio erat *I. F. Gronouii Observationum libri tres*, alterius *I. F. Gronouii Observationum Liber nouus*, prior octonis, posterior duodenis exscriptus erat. Hos libros Observationum quatuor, etsi Gronouius nunquam ipse iunctim proposuerit, nos in praesenti fraterno foedere adstrictos, lectoribus tradimus, quos credimus hos tanto lubentius et liberalius excepturos esse, quo minor exemplorum copia ante hanc nostram editionem fuit. Nam hic liber, etsi lectione dignissimus esset, a paucis potuit et earum rerum amantissimis legi, cum pauca exempla in quibusdam doctorum hominum Bibliothecis laterent, ad quas aditus non omnibus patet.

Atque hinc nos spem concepimus forte non iniustam, doctis hominibus et aequis harum liter

et

P R A E F A T I O

terarum arbitris non ingratum fore, si nos librum istum publicae utilitati, noua editione paranda, restitueremus. Atque Librarius quidem Vir honestus et litterarum iuuandarum cupidissimus, cum in Boerneria Auctione ex Ernesto V. C. audiuisset, quam amplae et profundae eruditionis hic liber esset, quam raro eius emendi copia fieret, cepit consilium, huius nouae editionis, eiusque curam mihi quidem detulit. Etsi vero is ego non sic, qui emendare aut corrigere Gronouii libros me posse arbitrer, vidi tamen posse huius libri utilitatem magis communem et faciliorem effici, si ea loca scriptorum veterum, quae Gronouius, pro lectionis multitudinae plerumque, uti quemuis cum memoria retinuerat sed interdum parum accurate indicauerat, certius definirentur. Cuius rei molestiae perferendae, cum me imparem futurum esse existimarem, adeundus mihi precibus fuit, THEOPHILVS GVILIELMVS IRMISCH, A. M. Clarissimus.

Quem, cum scirem, non solum maximo me amore amplecti, sed etiam doctissimum et in his rebus exercitatum esse, hoc negotium non solum humanissime suscepturum sed eidem etiam parem futurum esse, praeuidebam. Quae spes me minime fefellit sed largissime impleta est. Nam Irmischius quidem, quo est litterarum humaniorum studio, qua denique ingenii; et doctrinae mirifica facultate, ita de hoc libro meritus est, ut eidem omnes, qui molestiae magnitudinem considerare velint,

P R A E F A T I O

velint, ob istud meritum gratias sine dubio habi-
turi sint. Erant autem plus quam mille locorum,
quae vel auctoris vel libri nomine solo, indicata
a Gronouio fuerant, quae omnia ille nunc con-
stituit, et definiuit, capitibus versibusque adie-
ctis. Ista vero loca, vt, quatenus et quot eorum
essent, lectores possent intelligere, vncis includi
curauimus hoc signo [( )]. Irmischio vero, Vi-
ro Clarissimo atque Humanissimo, gratias publice
maximas ago, quod in hanc laboris meam socie-
tatem accedere voluerit, eique non maiora proe-
mia doctrinae et eruditionis singularis optare me
posse existimo, quam si ex animo precer, vt euen-
tus votorum meorum et virtutis eius magnitudini
respondeat.

Puto denique lectores intellecturos esse,
a Librario in hoc libro exornando summam cu-
ram adhibitam fuisse. Speroque hunc librum
quam maxime emendatum ab operarum erroribus
esse. Ceterum si qua in re lapsi fuerint, hoc vt
humanitate sua ferre lectores velint, eos quantum
possumus rogamus. Scribebam in Academia
Lipshenfe, mercatus autumnalis tempore, Anni
secularis cIdcccLV.

IOH. FREDER. GRONOVII

OBSERVATIONVM

LIBER PRIMVS

IN THE
COURT OF THE COMMONS
IN PARLIAMENT ASSEMBLED
IN THE SEVENTH YEAR OF THE REIGN OF
HIS MOST EXCELLENT MAJESTY KING GEORGE THE THIRD
IN THE FIRST YEAR OF HIS MAJESTY'S PRESENT REIGN
IN THE FIRST YEAR OF HIS MAJESTY'S PRESENT REIGN
IN THE FIRST YEAR OF HIS MAJESTY'S PRESENT REIGN

IOH. FREDER. GRONOVII
OBSERVATIONVM
LIBER PRIMVS

CAPVT I

*Exercitum imperare quid sit. Varro emendatus. Exercitus eductus comitiorum causa. Vocati exercitus. Lilius et Festus illustrati. Iusti dies. Servio etiam et Gellio lux. Remissus exercitus. Pontifex maximus an comitiis regis sacrorum causa exercitum imperare poterit. Falso creditum, comitia regis sacrorum citra triondimum statim calata. Falso, Pontificem rebus trepidis ingruente vi repentina exercitum imperasse. Imperare exercitum verbum comitiorum, non militiae. Plauti duo elegantia loca explicata. Exercitus pro vexatione, exercitio animi mi-
fero. Vocare inlicium. Vi-
sere inlicium. Constitueret exer-
citu centuriato. Constitueret
alicui et cum aliquo. Teren-
tius defensio. Habere, facere
constitutum. Cicero his et Flo-
rus illustrati. Constitutum,
praegnantis vox sensus. Con-
stitutum non fieri sine die. Con-
dicta et constituta naz' i' xoxen
proditorum esse, sine auctore
dicitur. Condicare inducias
recte, et a Pompejo Trogo
dictum videri. Lustrare ex-
ercitum quinquennalem. Ad-
vocati nocturni. Petronio
lux.*

apud Plantum (Cistell. 1, 1, 60. Capt. 1, 2, 52.)
bis legitur moris antiqui sermo, *Exercitum im-
perare*: quod proprie quid sit, utque in alie-
num domicilium migrare iusserit Comicus, videntur etiam
quaerendum nobis reliquisse docti interpretes. Comitibus

OBSERVATIONVM

centuriatis Consul vel Censor, aut quicumque magistratus habere centuriata comitia poterat, accenso vel auguri imperabat urbanum exercitum: siue ut loquebantur, iubebat vocari inlicium Quirites. Audiamus testimonia veterum. Varro lib. 5. de L. L. (sect. 9.) *In commentariis consularibus scriptum sic inueni: Qui exercitum imperaturus erit, accenso dicit: Calpurni, voca inlicium omnes Quiriteis huc ad me. Accensus dicit sic: Omnes Quirites inlicium visite huc ad iudices: C. Calpurni (Consul dicit) voca ad conuentionem omnes Quiriteis huc ad me. Accensus dicit sic: Omnes Quirites ite ad conuentionem huc ad iudices. Deinde Consul eloquitur, et exercitum imperat quo conueniat ad comitia centuriata. Ita enim scribendum. Rursus eodem lib. Varro (loco laudato): Sed ad comitia tum vocatur Populus, ideo, quia alia de causa hic magistratus non potest exercitum urbanum conuocare: Censor, Consul, Dictator, Interrex potest, quod Censor exercitu centuriato constituit, quinquennalem cum lustrare, et in urbem ad vexillum ducere debet: Dictator et Consul in singulos annos: quod hic exercitui imperare potest quo eat, id quod propter centuriata comitia imperare solent. Denique Varro ibidem (l. l.): Hoc nunc aliter fit atque olim, quod augur Consuli adest tum, cum exercitus imperatur, ac praestit quid eum oporteat dicere. Consul auguri imperare solet, ut inlicium vocet, non accenso aut praconi. Id inceptum credo cum non adesset accensus, et nihil intererat, quomodo imperaret: et dicis causa fiebant quaedam neque item facta neque item dicta semper. Liuius pro eodem dicit exercitum vocatum, lib. 1. cap. 36: Auguriis certe sacerdotioque augurum tantus honos accessit, ut nihil domi bellicae postea nisi auspiciato gereretur; concilia populi; exercitus vocati, summa rerum, ubi aues non admisissent, dirimerentur. Distinguit concilia populi ab exercitibus vocatis: nam his maxima, illis minora comitia significantur. Laelius apud Gellium lib. 15. c. 27. *Is qui non uniuersum populum, sed partem aliquam**

quam adesse iubet, non comitia, sed concilium edicere debet. Nec alium intelligo exercitum lib. 39. (apud Liv. c. 15.) *Maiores vestri ne vos quidem, nisi cum aut vexillo in arce posito comitiorum causa exercitus eductus esset, aut plebi concilium tribuni edixissent, aut aliquis magistratus ad concionem vocasset, forte temere coire noluerunt.* Vbi discrimen idem. Meminit et Festus (in verbo, iusti): *Iusti dies dicebantur triginta, cum exercitus esset imperatus, et vexillum in arce positum.* Fallitur Steuechiüs ad Vegetium, (lib. I. c. 6.) cum *imperare exercitum* idem putat esse quod *indicere tirones*. Macrobius lib. I. Saturnal. cap. 16. *Praehiales dies ab iustis non segregauerim: siquidem iusti sunt continui triginta dies, quibus exercitu imperato vexillum rufi coloris in arce positum est.* Triginta hi dies nihil sunt aliud quam trimumdinum, quo indicebantur comitia, cum tribus diebus, quibus edictum proponebatur; suadebatur lex, si legum ferendarum causa edicta essent comitia; profitebantur se et prensabant candidati, si magistratuum creandorum: denique ipsa comitia habebantur; nam hi dies extra trimumdinum erant, et una cum eo triginta dies implebant. Laelius Felix apud Gellium (15, 27.): *Centuriata comitia intra pomerium fieri nefas esse; quia exercitum extra urbem imperari oporteat, intra urbem imperari ius non fit. propterea centuriata in Campo Martio haberi, exercitumque imperari praesidiü causa solitum, quoniam populus esset in suffragiis ferendis occupatus.* Denique et alludit obscure Seruius ad lib. 8. Aeneidos, (v. 1.): *AB ARCE: quoniam vexillum in arce poni solebat, quod esset specimen imperati exercitus.* Sic et remittere exercitum solutorum comitiorum esse, nec de quouis exercitu ad bellandum, sed de dimisso maximis comitiis populi coetu κατὰ ἔξοχην usurpari solitum agnoscas ex fragmento Festi (in verbo *remissio*), quod commodissime visus redintegrasse Scaliger: *Remisso exercitu simul et augur, quo Consul usus est in auspiciando, abire iubetur: quod tunc eo abeunte*

certum est exercitum esse remissum, ut cum opus sit, tunc, si velit, abire possit. Nam Consules aut Censores non in perpetuum ipsis auguribus utuntur, sed in auspicio, quos postea dimittunt. Sic remittere concionem dixit Liuius lib. 2. cap. 59. remissa concione iter in sequentem diem pronuntiari quum iussisset. Quaestionem posuerunt sibi viri docti, an Pontifici maximo ius fuerit imperandi exercitus. Est qui neget Nic. Grucchius: adfirmat contra Iac. Gutherius: neuter argumentis bene firmis. Grucchius quaerens, an comitia regis sacrorum causa fuerint centuriata, „Nec moueri oportet, inquit, quod exercitum imperari „comitiis centuriatis oportuit, ut ait Gellius, Pontificibus „autem exercitum imperandi ius non esset, lib. 1. cap. 3. „de Comit. Rom. p. 46. edit. venet., „Ponit hoc tantum, non probat. Et quia dicit solummodo Gellius, exercitum imperari praesidii causa solitum, non etiam, ab eo, qui comitia habebat, imperari solitum; suspicatur potuisse a Consulibus aut a Praetoribus aut a Tribunis militum, ut potius existimat, imperari exercitum, interim a Pontificibus comitia haberi. Haec sententia et auctoritate caret et ratione. Qui enim aut vnde isti Tribuni militum, qui quasi ordinarii magistratus Consulibus et Praetoribus apponuntur? Mihi vero sufficit vnum argumentum: Quum Pontifex maximus regis sacrorum causa potuerit habere centuriata comitia; consentiant vero scriptores in hoc, et sine vlla exceptione efferant, quoties centuriata comitia haberentur, imperari exercitum; satis, opinor, demonstrant, non ab alio id fieri quam a praeside ipsorum comitiorum; et Pontificem suorum comitiorum ergo exercitum imperare quiuisse. Nodus quaestionis hic est: non satis cepisse videntur, quid sit *imperare exercitum*. Hinc et Gutherius in libro de iure Pontificio valde in hac quaestione pedem implicat. „Comitia, ait, centuriata magistratuum aut legum aut iudiciorum causa „in trinundinum promulgabantur; at regis sacrorum causa nullo interiecto temporis spatio per cornicinem calabantur,

„bantur. Liuius lib. 3. et 4. Neutro in libro aut haec
 varietas traditur, aut vlla regis sacrorum mentio est.
 Pergit: „tum si vis hostium repentina ingruisset, in rebus
 „trepididis Pontifex exercitum impetabat, hoc est, popu-
 „lum rogabat, si vellét, iuberet arma praesidii causa capi.
 „Rationem Laelius hanc reddit, *quia populus esset in sus-*
 „*fragiis ferendis occupatus.* quasi dicat, bellum omnium
 „ordinum consensu potuisse apparari, cum de re alia po-
 „pulus rogaretur, non expectato trinundino ob praesen-
 „tem hostium metum.„ Hic poene quot verba tot men-
 dae. Primum falsum est, quod de Pontificis iure fingit in
 rebus trepididis. Aut enim res trepidae forent ante comitia,
 aut in ipsis comitiis ingruerent. Si ante, cur Pontifex?
 aut non Consul? aut absente utroque Consule Praetor vel
 Praefectus vrbi, qui illorum munus absentium implebant,
 populum rogaret de bello indicendo? aut cur non potius
 Senatus decerneret tumultum? certe nullae hic Pontificis
 partes: et instante metu ista comitia poterant differri. Si
 in ipsis comitiis ingruerent repentina vis hostium, inepte di-
 citur Pontificem imperare tum posse exercitum. Quia si
 incepta comitia essent, iam exercitus erat imperatus, iam
 centuriae in Campo, iam praesidium in arce. Deinde *im-*
perare exercitum hic nequaquam est rogare, an vellent,
 iuberent Quirites arma praesidii causa capi: sed conuocare
 populum dispositum per centurias, et sub signis partem
 in Campum Martium ducere ad suffragia ferenda, partem
 praesidii causa locare in Ianiculo. Denique non loquitur
 auctor ille de tumultu in comitiis Pontificum, neque
 omnino de solis Pontificum comitiis: sed dicit idem
 quod caeteri, in omnibus comitiis centuriatis fuisse in
 arce positum praesidium aduersus subitam hostium vim,
 quae vrbe vacua, profectoque ad suffragandum exercitu
 urbano ingruere forte posset. Nimirum existimauit, vt
 scribit ipse, *bellum indicere*, et *imperare exercitum* esse
 idem. At *imperare exercitum* est vocare ciues classicos
 ad maximum comitiatum, seu populum Romanum Qui-
 ritium

ritium ad comitia centuriata. Dicitur autem *populus urbanus exercitus* ea de causa, quod distributio populi in centurias, secus ac in curias seu tribus, proprie spectet rem militarem; ut cuique centuriarum classi certa arma per Seruium Tullium auctorem centuriarum assignata erant; quodque initio centuriae suffragaturae *συνήσαν* (apud Dionys. est: *συνήει δὲ τὸ πλῆθος*) eis τὸ πρὸ τῆς πόλεως *Ἀρειον πεδίον ὑπὸ λοχαγοῖς, καὶ σημείοις, ὥσπερ ἐν πολέμῳ*, verbis Dionysii Halicarnassensis: (lib. 7. pag. 464. lin. 9. edit. Sylb.) dein non quidem omnes armatae centuriae, sed tamen bona pars cum armis in arce, dum alteri suffragia inibant, excubarent. Dion. l. 47. *Τῶν δὲ τῶν μόναις κατὰ τὰς λόχους ἀθροισμέναις ἐκκλησίαις ἐγένετο, ὅτι τε ἔξω τῶν τειχῶν καὶ ὅτι πάντες οἱ τὰ ὅπλα ἔχοντες ἀνάγκην ἔχον ἐς αὐτὰς σμέναι*. Nunc adhibeamus Plautum, qui etsi in palliata, ut saepe alibi, ad ritum Romanae reipublicae allusit. Captivus act. I. sc. 2. (v. 49. sqq.)

huic illud dolet,

Quia nunc remissus est edendi exercitus.

Nullumne interea nactus, qui posset tibi

Remissum quem duxti, imperare exercitum?

Ad militiam Romanam allusum putant viri docti, quod solerent Consules aut Praefules provincialibus imperare milites, quos *ἐπὶ τοῖς πόλεσιν* vocet *exercitum* Plautus. Ego quidem memini, quid sit *imperare milites, obsides, fenum, mentum, naues*: sed idem memini *exercitum imperatum* nusquam inneniri dictum, nisi de comitiis centuriatis. Enimvero si erat adeo notum in militia, quum quibant delectum haberent Consules et toties ea res commemoranda esset, quid est causae, quod nec apud Livium, nec quenquam alium legamus *exercitum imperatum* pro delectu indicto? cur nusquam, *imperatum exercitum* scilicet Tibur aut Ariminum aut alio? passim autem *diem ad conveniendum exercitui dictum*? Nam Varro, quum scribit

ut Confidem exercitus imperare posse quod eat, non alio significat quam in Campum: ideo subicit, *id quod propter comitia centuriata imperare solent*: ne de quouis loco, quo dies ad conueniendum edictus esset, accipi possent existimes. Praeterea si parasito imperatur exercitus edendi, ut focis vel prouincialibus imperantur milites, iubetur miser rem facere minime gratam, nempe ut de suo promat: onerosum enim focis hoc imperium et manus, ac suas vires vitamque aliorum impendebant utilitati. At Romae qui imperatur exercitus urbanus, dum imperatur, vel praecipuam partem libertatis et imperii exercet: et cum remissum exercitum sub Superbo Tarquinio et Decemuiris fortiter, sub Tiberio quoque, quo sola licebat, rumore doluit populus Romanus. Comitibus utique centuriatis, etiam cum desisset provincia ex insituto Tullii classis ad eam conuenire, attribuerunt et seruauit hanc loquendi figuram veteres: cum militia non communicauerunt. Isthinc igitur ἀλλήγορεῖ quamuis concinne Plautus, de coena per parasitum curanda loquens, ut solebant Romani de comitiis centuriatis indictis et dimissis. Consul auguri vel praconi imperat exercitum: rex vel adolescens luxuriosus parasitum mittit obsonatum. Exercitus urbanus conuenit plurimum classium, tribuum, centuriarum: parasitus multigenere arcessit copiam, quibus rem gerat, pistoria opera, panes, placentas, auiculas, pisces, etc. hinc illi opus Pistoriensibus, Paniceis, Placentinis, Turdetanis, Ficedulensibus, maritimis. Imperatus est exercitus, dum indicta sunt et aguntur comitia: edendi exercitus imperatus habetur, dum sternitur mensa et discumbentes detinet. Educebant olim exercitum urbem ad comitia in Campum λαχάριοι, ut vocat Dionysius: ita parasitus obsonium portantes et coquos sub signis ducit: eaque de causa Hecio ait, *quem duxit*. Remittitur exercitus, quum comitia dimittuntur; remissus est exercitus, quum nulla comitia habentur: sic remissae coenarum copiae sunt, quum nulla sit inuitatio, quum

nemo pascit. Denique qui comitia indicit, et exercitum imperat, ob id iure dicitur *imperator*: talem Hegionem, si faciat ut filius, esse posse censet parasitus. Nam *imperator* hic diuersus ponitur *privato*: ut Sallustius (B. C. c. 6.) eiectis regibus *duos imperatores* sibi fecisse populum Romanum ait. Priorem partem verborum, de quibus agitur, pronunciat apud se vel spectatores Hegio: *huic illud aegre est, quod nulla nunc aguntur coenarum comitia*: posteriore ad parasitum: *nausne intersa es quemquam alium, qui rex et dominus tibi, velut anguri vel praeconi Consul, imperaret exercitum* edendi; qui te iuberet iudicium vocare Quirites, Pistorienses, Paniceos, Placentinos, Turdetanos: qui mitteret obsonatum, et iuberet ex pistorum, dulciariorum, aucupum, cetariorum copiis convivium parare. Et hoc quidem loco satis constat translationis ratio. Audacius abutitur eodem loquendi genere in *Cistellaria* a. i. sc. i. (v. 60.)

Noli obsecro lacrimis tuis mihi exercitum imperare.

Non enim transferre in alienum locum videtur ob similitudinem quandam rei, sed tantummodo ob ambiguitatem vocabuli: ut solet splendida et magnifica verba rebus nihili accommodare ad risum captandum. Sic, (Pl. Epid. i, 2, 56.) *conuocare in corde senatum consiliarium*; et (Pl. Pseud. i, 2, 25.) *Te cum securi caudicali praeficio provinciae. Exercere et exercitum habere* est interdum fatigare, vexare, cruciare: hinc *exercitum* pro cruciatu et vexatione posuit. Viderunt interpretes, adduntque Afranii apud Nonium: *qui me est animi exercitus*. Quod accipiunt alii, cuius ego animum exerceo, ut *me* sit auferendi casu; alii, qui me exercet, ut *spectatum, punitum, communicatum esse* pro spectauisse, punivisse, communicavisse legimus. Neutrum absurde: sed ut simillimum Plauto sit, possis facere: *qui mei est animi exercitus*. *Imperatur exercitus*, cum centuriata indicuntur comitia. Qui dolet ac flet, indicit amico dolorem, eumque compellit commovere lacrimas. *Exercitus*

tus autem nonnunquam vexatio et aegritudo. Ergo *imperare exercitum* dicit mouere tristitiam et aegritudinem. Hoc simplicissimum videtur. Quaesui olim et analogiam in re, variaque succurrebant: inter caetera, *Noli tuis lacrimis exercitum mihi imperare*, esse, *Noli me incomitari*: quod verbum in Curculione posuit: (3, 1, 31.) *quaesio neme incomitias*. Neque id necessario de conuicio accipiendum, sed in genere, ne me vexes, ne mihi molestus sis: nam litibus vexamur. Siue hoc placeat, siue aliud commodius, (modo ne insanum commentum de exercitu scortorum et adulterorum) non inhibebo: dum iudicatum habeas, *exercitum imperatum* proprie in classe comitiis prociecta dici; hinc, si transferre velis, τὸ ἀνάλογον petendum. Caeterum Varro, (lib. 5. §. 9.) ut nos iuuat et docuit, quid esset *exercitum imperare*, ita vicissim opem nostram exposcit. Verba eius: *Omnes Quirites inilicium vifite huc ad iudices*. Sic tres Florent. et Basil. et Vossianus Mss. Itaque haud scio quam bonis auctoribus Scioppius ediderit, *inilicium ite*. Ab iniliciendo, hoc est, inuitando, *inilicium* idem sonat, quod coetum inuitatum, seu concionem aduocatam: voce reuerentiori, ut saepe Romani principes populo libero non modo fasces, sed etiam verba submittebant. *Vocare inilicium* idem quod citare vel vocare ad concionem. *Vifere inilicium*, ut, *ire exsequias*, *venire suppetias*, coire ad concionem. Haec quoque citatio per verbum, *Vifite*, ciuilius est et benignior et minus imperiosa, quam *ite* vel *venite*. Mirum fuit ingenium Romanum in excogitandis, et diligens cura in obleruandis cuique rei vel operi propriis verborum formulis. Mox omnes codices: *Deinde Consul eloquitur ad exercitum impero, qua conuenit ad comitia centuriata*. Vertranius et Scaliger, *conuenitur*: quod tamen quo melius sit, non video. Scioppius confidentissime: *Deinde Consul imperat exercitui, qui conuenit ad comitia centuriata*. Sed hoc nimium, et parum conueniens rei. Quid enim imperet Consul exercitui, qui

con-

conuenit, si nondum imperauit, ut conueniret? Et quomodo tam repente conuenit ad primum accepti signum, qui trinundino debet citari? Omnia haec indicendorum comitiorum sunt solennia, non habendorum. Quare prudentiore coniectura ita rem expediemus: *Deinde Consul eloquitur, et exercitum imperat, quo conueniat ad comitia centuriata.* Hoc est, effatur ad eos, qui togati in foro praesto sunt, et ad inlicium praeconis constiterunt. Sequitur postea: *quod Cenfor exercitu centuriato constituit, quinquennalem cum lustraret.* Haec iam olim mendosa censuit Ant. Augustinus, et correxit Scaliger: *quod Cenfor exercitu centuriato constituit quinquennalem eum lustrare.* Nos vnā tantummodo literam tollimus et scribimus *lustrare* pro *lustraret*. *Exercitu centuriato capimus ἀρχαίων pro exercitui centuriato.* Constituere autem venusto illo sensu, quo apud Iuuenalem: (sat. 2, 12.)

Hic ubi nocturnae Numa constituebat amicae.

Est quidem honestissimum verbum de omnibus condictis, sed adiuncta *nocturnae amicae* suspectam rem faciunt, et Satirae sanna praefereunt. Rem gratam tironibus, credo, faciemus, si hoc verbum paullo latius enarrando lasciuimus exemplis. etenim doctos quoque homines nonnunquam hic offendere obseruauimus. Terentius in Hecyra a. 1. sc. 2. (v. 121.) *nam constitui cum quodam hospite, me esse illum conuenturum.* Non opus corrigere cum Palmerio: *constitui quoidam hospiti.* Alterum nihilo infrequentius. Cicero lib. 2. (c. 27.) in Verrem: *quod erant mihi oppida complura etiam reliqua, quae adire uellem; constitui cum hominibus qui mihi Messanae praesto essent.* Caesar lib. 1. de Gall. (c. 8, 3.) *Vbi ea dies, quam constituerat cum legatis, venit.* Augustus apud Suetonium in Caligula (c. 8.): *Puerum Caium xv. Cal. Iun. si dii uolent, ut ducerent Talaris et Afellius, heri cum his constitui.* Cicero lib. 1. de officiis (c. 10.): *Vt si constitueris, cuipiam te aduocatum in rem praesentem uenturum.*

turum. Lib. 1. de Oratore (cap. 265. extr.): *Vellem, non constituiſſem, in Tuſculanum me hodie venturum eſſe, Laelio.* In Topicis (c. 12.): *Ante rem enim quaeruntur, quae talia ſunt, apparatus, colloquia, locus, conſtitutum, conuiuium.* De ſenectute (c. 7.): *omnia quae curant, meminerunt, vadimonia conſtituta.* Salluſtius de Vaccenſibus (B. Iug. 66.): *dein compoſitis inter ſe rebus in diem tertium conſtituunt.* Tacitus de moribus Germ. (c. 11.): *ſe conſtituunt, ſic condicunt, nox ducere diem videtur.* Iuuenalis Sat. 6. (v. 487.)

*Nam ſi conſtituit, ſolitoque decentius optat
Ornari, et properat, iamque exſpectatur in hortis.*

Hinc habere, facere conſtitutum. Cic. l. 12. ad Atticum epiſt. 25. *Mandavi etiam Siſcae. Reſcripſit, conſtitutum ſe cum eo habere.* Qui locus ad iuriſconſultorum conſtitutam pecuniam pertinet. Vt et lib. 1. ad Att. ep. 7. *L. Cincio HS. viginti millia conſtitui, me curaturum. idibus Februariis.* Et pro Quinctio (c. 5.): *quaſi nummos domi haberet, ita conſtituit Scapulis ſe daturum.* Lib. 7. famil. ep. 4. *Te cum ſemper valere cupio, tum certe dam hic ſumus. Vides enim quanto poſt una futuri ſimus. Quare ſi quod conſtitutum cum podagra habes, fac in alium diem differas.* Iocus dignus ingenio Tullii. Viri docti ſchoolio ſuo oſtendunt, ſe eum non intellexiſſe, cum ſignificant, intelligi propoſitum de podagra curanda. Qui cripit aliquem valere, quomodo auctor eſt illi in morbo curationis differendae? Immo ſi amica tua et familiaris, inquit, podagra patitur conſtitui ſibi, et bona fide ante conſtitutum non appellat, differ eam in alium diem, et fac careas illa, dum nobiſcum eris. Auctor de bello Hiſpanienſi (c. 19.): *dixitque ſe cum familia conſtitutum habuiſſe, ut una transfugerent ad Caſarem.* Cicero pro Caelio, cap. 25. (al. 61.): *conſtitutum factum eſſe cum ſeruis, ut venirent ad balneas.* Nihil necelle eſt cum Lambino delere *ro factum*, cum Grutero *factum eſſe*: nihil necelle eſt

est scribi, *constitutum locum esse*. Sic venire ad *constitutum* Varroni (de R. R. 2, 5.) Ciceroni pro Caecina (cap. 12.) Petronio (c. 15.) Et idem defectu verbi lib. 12. ad Att. epist. 1. *atque eo die cogitabam in Anagnino, postero autem in Tusculano: ibi unum diem*: V. *Calendas igitur ad constitutum*. Suetonius Othon. c. 6. *proripuitque se posica parte palatii ad constitutum*. Frontinus lib. 3. Strateg. cap. 9. *concinere et tumultuari, ut praeceptum erat, coeperunt. Ad quod constitutum Marius etc.* Seneca de benef. 4. cap. 6. *ad constitutum temporum sua corpori officia respondent*. De breuitate vitae cap. 15. *quum alicuius alterius vel spectaculi vel voluptatis expectatur constitutum*. Nat. quaest. lib. 7. cap. 6. *Videmus enim ventos per complures dies ad constitutum redire*. A quo desumfit Annaeus alter lib. 2. cap. 7. *et Eurys ab oriente quasi ad constitutum*. Diluta valde et aliena est explicatio, quasi ad scopum. Petronius et Plinius dicunt, *tanquam conuenisset*. Ille, (c. 22. ext.) *pariter secundum lectum conciderunt, ut putares, hoc conuenisse*. Hic lib. 6. epist. 5. *tanta loquacitas amicorum fuit, ut homines iurgaturi id ipsum inuicem scirent, tanquam conuenisset*. Vox est praegnantis sensus: non enim intelligi scopum, ut quidam volunt, ne locum quidem solum et semper, ut Salmasius de modo vl. cap. 16. palam est: sed ut plurimum complectitur tria, locum, tempus, negotium. Ideo interdum additur aliquid horum: sed quicquid addatur, reliqua intelliguntur. Quare recte, qui dixit, quod ibidem Salmasius carpit, *constitutum pecuniae fieri in diem*, idque ipsum verbum significare: eoque non valere *constitutum*, si quis sine die constituat. Neque huic aduersum est, posse, quod in diem debeo, hoc ipso die constitui. Etenim opposuit ille inter se non *in diem* et *praesens*, sed *in diem* et *sine die*: sensit igitur, *constitutum* proprie fieri in diem aliquem, non necessario in alium. Hoc est, in tempus certum: est autem certum tempus, etiamsi fiat hoc die, post modicum interual-

teruallum. Post haec omnia etiam maior, quid Scalligerum induxerit, ut notaret ad Cirin, proditorum esse proprie *condictum*, et hos iis, quibus urbem aut arcem prodituri sunt, proprie *constituere* et *condicere* dici. Quare enim aut ubi hos potius? Legimus quidem apud Ammianum in coniuratione Procopii l. 26. (c. 6. med.) *Uti-que condictum, et ubi excauit radius dies*: sed id nullum argumentum est in re scelestae proprie usurpari. Graecis sunt *προδεσμικός*. Theo Sophista *προγυμν. δ. ἐν πᾶσι αἱ προδεσμίας, αἷς κατὰ νοῦν ἢ κατ' ἰδίαν ἀνδρωποὶ συντίθενται*. Hoc est: *Præterea constituta, quae aut publice aut priuatim inter se homines faciunt*. Sed nec Scioppii praeceptum iuuenile probo, *condicere opem mutuam* in Strada, *condicere inducias* in Iustino (3, 7.) pro non latino damnantis. Scio apud Plautum (Men. 1, 2, 3. Stich. 3, 1, 37. 3, 1, 28.) et Ciceronem (Fam. 1, 9. Plaut. Curc. 1, 1, 5.) tantummodo legi *condicere ad coenam*, et *status condictus cum hoste dies*. Sed ubi condicitur coena, annon instar pacti est? Neque enim *condicta* est coena, quam praebet inuitus et vi coactus. Itaque Vitellium non *condixisse*, sed *indixisse* coenas scribit Suetonius (c. 13.). Sed *condicere* non dicitur conuiuator. Pervicerit hoc usus: at *statum condictumque sibi diem cum hoste*, annon uterque litigantium iure pronunciat? Quid hic aliud quam pactus, aut qui convenit denunciationis partium mutua? *Condicere* ait esse denuntiare. Quid? qui paciscuntur inducias vel quidvis aliud, non sibi inuicem denuntiant, se, quod placuerit, ratum habituros? Tamen addit, denuntiare, te alicui praesto futurum in conuiuium vel in iudicio. Suis scilicet locis, sed inde non sequitur, nihil aliud latine *condici*. Verbi natura latissime patet: et si nobis exempla defunt optimi aevi, non defuerunt Trogo, Gellio, Pomponio. Gellius enim lib. 20. cap. 1. *quoniam pactum atque condictum cum rege pop. Ro. perfide ruperat*. Pomponius l. 27. D. de cont. empt. *In vendendo fundo quaedam, etiamsi non condicantur,*

santur, praestanda sunt. Itaque quare a Trogo (3, 7. extr.) scriptum non credam, *indutias, quas proprio nomine condixerant, et (15, 2.) tempus, locum coeundi condicunt*, causae nihil video. Rursus Varroni *lustrare exercitum quinquennalem*, dicitur Censor, qui lustrat eum post singula quinquennia. Ut Virgilius (Aen. 8, 465.): *Aeneas se matutinus agebat*. Petronius (cap. 15.): *advocati tamen iam poene nocturni, qui volebant pallium lucrificare, flagitabant, ut apud se utraque deponerentur*. Vbi Turnebus et Scaliger persuaferunt commentantibus *nocturnos* et *nocturnos advocatos* dici pro furibus. At Petronius nihil aliud significat, quam si dixisset: *advocati tamen, quum iam poene nox esset*. Cicero ad Atticum lib. 12. epist. 1. *Cum complicarem hanc epistolam, noctuabundus ad me venit cum epistola tua tabellarius*. Neque aliter Calpurnius ecloga 3.

*Vt mala nocturni reliquit brachia Mopsi
Tityrus.*

Tam Tityrum quam Mopsum dicere potuit *nocturnum*, in eo, quod alterum alteri noctu fecisse indicat. Sic Graeci, (Xenoph. Paed. 5.) *δευτεράριοι δ' ἀμφὶ δείλην γιγνόνται πρὸς τῷ Γωβρύῳ χωρίῳ* et *πρὸς αὐτῷ τῷ στρατεύματι ἐκείνῳ ἀφινόμεν*; et similia innumera. Denique et illud notandum in Varronis loco, verba illa, *neque item facta, neque item dicta semper*, in Scioppij editione praetermissa, ob quam causam ignoro, intus certe Mss. quos vidimus.

C A P V T II

Sallustii difficilis locus explicatus. Temporis vocabula pro rebus cum tempore nascentibus posita, et illarum attributis iuncta. Δέλιον ἥμαρ. Νέα ἡμέρα. Euripidi lux. Valerio Flacco Dorica nox adserta contra Duriam et Deliam. Martiali subsidium. Tuciti Murtia loca suspitione mendii liberata, uni vitium ablatum. Tempus Tiberii egregium, subdolum. Dies vastus per silentium. Qualem diem induisset. Induere simulationem. Liuius defensio. Sententia moderata, et tamen non salubris exempli. Effoeta parentum virtute. Manilius correctus. Cuncta mutantur die.

Sallustius in Catilinario bello, (c. 53. extr.) ubi praefatur iudicium de Caesare et Catone facturum. *Ac mihi multa agitati constabat, paucorum civium egregiam virtutem cuncta patrauisse, eoque factum, ut diuitias paupertas, multitudinem paucitas superaret. Sed postquam luxu atque desidia ciuitas corrupta est, rursus respublica magnitudine sua imperatorum atque magistratum vitia sustentabat: ac sicuti effoeta parentum, multis tempestatibus haud sane quisquam Romae virtute magnus fuit. Sic omnes omnino Mss. sic primae editiones. Idque olim interpretabantur, effoeta scilicet republica parentum multis tempestatibus, siue magnis calamitatibus maiorum: ut innuat bella civilia et intestinas discordias causam fuisse, cur nemo tam multis seculis emerferit. Quod quum merito parum placeret, subiici coepit, effoeta parente, laudante etiam Riuio: tanquam iam exhausta et defecta viribus vrbe Roma, quae quasi parens est civium Romanorum. Nec commodius hoc, et tamen contra codices, ut de suis fatentur Riuus et Glareanus, qui et ipse accipit parente, parentum se intelligere negat. Exortus est Gifaninus ad Lucretium, qui elegantissimum praedicaret effoeta parentum, eiusdemque sensus, cuius effoeta parente: Graeco, ait, more, ut ἀγαθοὶ ἀνδρῶν, et Plinio canum degeneres. Inde et Putschio haec optima locutio ac Graecismus merus, qui efferant ἀγαθὰ ἀνδρῶν, τὰ καλὰ*

καὶ τῶν ζώων, et Tacito *subiecta vāllium, auia saltuum, ardua castellorum*. Inde Auf. Popmae (ad h. l.) *effoeta parentum* sunt effoetae parentes, vt *alta montium, plana locorum*, pro altis montibus, planis locis. Haec ex eodem fonte manant, etsi diuortio quodam diuisa. Nam Gifanius *effoeta* sexto casu accipiebat; hi, vt videtur, primo plurali. Hic ego etsi concedam *effoetum matrum, et effoetum patrum* pro aliqua matre aut patre effoetis extra comparisonem aliorum patrum vel matrum, item *effoeta parentum* ἀντὶ τῆς effoetae parentes quemquam Romanum dicturum fuisse (quod profecto concedendum non est, etsi τὰ μέσα τῶν πολιτῶν Thucydides (3, 83, 97.), etsi *prima virorum* Lucretius) quid mihi ex optima et elegantissima, vt eam vocant, locutione mentis in Sallustio facient? Pone enim, quod illi volunt, significari: *ac sicuti effoeta matre, nemo fuit Romae magnus*: vel, *ac sicuti effoetae matres, nemo Romae magnus fuit*: quis ita scribere sanum quemquam, nedum Crispum ferat? Nam Gruterum dormitasse sat scio, quum *effoeta parentum* adpinxit dici, quemadmodum loca *nuda gignentium*. Quid enim simile? illic quid nudum intelligatur, expressum est; hic, quid effoetum, quaeritur: illic *nuda gignentium* est defecta gignentibus; numquid et *effoeta parentum* est defectum parentibus? Hoc manifestum est τὸ *effoeta parentum* esse sermonem praecisum, ad quem integrandum aliquid ex propinquo intelligendum est. Nihil est propinquius τῷ multis *tempestatibus*. Quid si igitur, cum audimus *effoeta parentum*, subaudiamus *tempestate*? *Effoetum* est, quod desiit foetificare. *Tempestatas*, tempus. Vt autem temporis vocabula vsurpantur pro rebus, quae sunt in tempore, ita et eisdem iunguntur attributa et qualitates, quae proprie rerum sunt cum tempore occurrentium. Sic *bona, mala, foecunda tempora* dicimus. Tacitus lib. 6. annal. cap. 51. *Morum quoque tempora diuersa: egregium vita famaque, quoad priuatus vel in imperiis sub Augusto fuit: occultum ac subdolum*

lum fingendis virtutibus, etc. In quibus frustra sudat Pichena: nec suspiciones mouere debet, quod sequitur: *Idem mixtus.* Nam et elegancia Taciti est, sic flectere orationem, nec producere nimis inceptam figuram, et haec simplicior oratio illius figuratae interpret est, ostenditque *morum tempora Tiberio diuersa* nihil esse aliud quam Tiberium temporibus mutauisse mores; *tempus morum Tiberii egregium*, Tiberium ad tempus egregiis moribus; *tempus Tiberii subdolum occultumque fingendis virtutibus*, Tiberium dolosum et disparem naturae suae specie honesti assumpta. Sic Floro (lib. 1. Prolog.) *tempus viris armisque incitatissimum*, quo viri arma incitauere, vel strenue monerunt. Et eidem (lib. 1. c. 13.) *tempus dubium utrum clade funestius, an virtutum experimentis speciosius.* Sic annus pro annona apud Lucanum (3. 452. 9, 437.) et Statium (Theb. 4. 720. Silv. 3, 2, 22.): sic *ver sacrum* pro deuotis vere sacro, Trogo lib. 24. (c. 4.) *trecenta millia hominum ad sedes novas quaerendas, velut ver sacrum, miserunt.* Et *mutatio temporum* apud Iustinum, Senecam, Tacitum, Suetonium, pro mutato imperio vel principe. Tacitus lib. 3. ann. cap. 4. *Dies quo reliquiae tumulo Augusti inferebantur, modo per silentium vastus, modo ploratus inquires.* Pichena *vastum*, quam coniecturam adeo sibi certam visam ait, vt eam recipere non dubitarit. At non est mouenda vetus scriptura. Vult autem Tacitus illo die urbem modo per ferale silentium prae buisse speciem loci vasti et ab hominibus deserti, modo eiulatione personuisse. Sic paullo inferius, *die et ripa frequenti.* Qua parte diei frequentes ripam celebrabant. Sic Graecis ἡμαρ et ἡμέρα. Notum illud Homeri (Od. 18, 135.):

Τοῖον εἶναι νόον ἀνθρώποισιν,

Οἷον ἐπ' ἡμαρ αἰεὶ πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

Vbi accipitur pro conditione ac fortuna cuiusque, quam nempe dies imponit. Est enim idem quod Terentii: (Hec 3, 3, 20.): *Omnes ut res dant sese, ita magni at-*

que humiles sumus. Hinc δέλιον ἡμαρ, ἐλεύθερον ἡμαρ, ὀρφανικὸν ἡμαρ, pro seruitute, libertate, orbitate. Euripides Ione (v. 719.):

Μήποτ' εἰς ἐμὴν πόλιν ἵκοιθ' ὁ παῖς,
Νέαν δ' αἰμέραν ἀπολιπὼν θάνοι.

Vbi Brodaeus: νέαν ἡμέραν, *hodicrnum diem*. At νέα ἡμέρα est *nova fortuna* et spes regni. Nam quod Homerus οἶον ἡμαρ, Lyricus ὁποῖον ἡμέραν dicit. Euripides Troadibus (v. 1330.): ἵτ' ἐπὶ τάλαιναν Δέλειον αἰμέραν βίη. Phil. Maussacus eadem forma, qua δέλιον ἡμαρ putat factum, *δρομιάμφιον ἡμαρ* apud Hesychium. Sic enim scribendum, non *δρομιάφιον*, primum me monuit Salmasius. Est prorsus idem, quod αἰμφιδρόμιον, nisi quod illud transpositione literarum poetis et dialectis quibusdam recepta exstitit. Vt λεξιθήρας, θηρολέξης apud Hesychium: Αρχάγαθος, Λαγάρχαρος, Αβλεμέως, ἀφροντίζω· παρὰ τὸ μέλει, ἀμελέως καὶ ὑπερθέσει αἰλεμέως, καὶ πλεονασμῷ τῇ βῆται, ἀβλεμέως, Etymologico magno: in eodem ἐροτῖς, ἡ ἐροτῇ· βρέφος, φέρβος. Sic Φάσγαγον pro σφάγαγον, ἐκπαγλος pro ἐκπλαγος, αἰμάνδαλον pro αἰμαῖδαλον, αἰμυρεῖν pro αἰριθμεῖν. Sic qui Aristophani et aliis, συφοκόμποι, Polluci συμφοκόποι, in quo ambigit Leopardus lib. 2. Emend. cap. 7. Differunt autem *δρομιάμφιον ἡμαρ* et δέλιον ἡμαρ. Nam ille dies est certus vnus, nimirum ipsa αἰμφιδρόμις, et proprie τὸ ἡμαρ accipitur: δέλιον ἡμαρ est fors et miseria seruitutis et omne tempus, quod in ea exigitur. Hoc tamen cum excidisset clarissimo viro; notatumque insuper esset, posse legi apud Valerium Flaccum: *nox dulia*, vt intelligeretur nox, quae seruitio addixit Troianos: ecce tibi, qui verbis eius male perceptis δέλιον ἡμαρ et *δρομιάμφιον ἡμαρ* vnum esse eundemque diem nos docet: et *noctem duliam* appellari, quae Aeneae lucis auspiciu dedit, quaque ille sacris nominalibus initiatus est: eam *manere immotis lustris*, quod seriem gentis Aeneadum exorsa

exorsa sit. At o bone, quomodo *δρομαίμων* ἡμεῖς
δελιον? quomodo *dulia nox*, quae lucis dat auspicium?
 Quomodo nox, quae lucis dat auspicium, eadem est, qua
 nomen imponitur? et cur Aeneae nomen impositum no-
 ctu? Versus Valerii Flacci sunt hi lib. 2. Argonaut. 572.

*Priami sed quis iam auertere regnis
 Fata queat? manet immotis nox Dorica lustris,
 Et genus Aeneadum et Troiae melioris honores.*

Ita legendum: non *vertere*. *Duria* vel *Durica* substi-
 tuebat Politianus: quod et Salmasio placebat. Sed recte
 legi *Dorica*, pro nocte, qua Dores seu Graeci magna
 fortuna potiti sunt, et capta Pergama incenderunt, pri-
 mus animaduertit, indignante licet Carrione, Gifanius,
 et postea Geuartius adfirmavit. Et certe nihil rectius:
 quando et tempus et locum eorum, quibus vtrumvis se-
 cundum accidit, esse toties dixerunt veteres. Itaque
 non tantum quae huc adducunt illi viri doctissimi, quae-
 que nos alibi, sed et omnia ista, Statii *vestra est ista dies*,
 et Seueri (apud Sen. Suas. 2.) *Hic meus est, dixere, dies*,
 et Senecae (ibidem) *Meus dies est, tempore accepto uti-
 mur*: et similia tuentur *noctem Doricam*. In primis il-
 lud supplicis ad Tydea secunda Thebaide (v. 650.):
Per superos noctemque tuam. Ipse quoque Tydeus
εἰρωνικῶς ad Iocastam (Theb. 7. v. 543.): *pulchris cum
 me nox vestra morata est Hospitiis*. Quamuis, si pro-
 prie acciperes, ratione non careret: est enim tempus com-
 munitis *περίστασις* victoris et victi: unde si eandem *no-
 ctem Troianam* diceres, foret infelix, ut *Dorica* felix.
 Sic *Alliensis dies*. Lucanus lib. 7. (v. 427.) *Emathiae
 funesta dies*. Frequentius tamen in alteram partem. In
 pugna ad Cynoscephalas, quum victoria videretur incli-
 nare ad Macedonas, nuntii Philippo: *Βασιλεῦ, φεύγε-
 σιν οἱ πολέμοι μὴ παρῆς τὸν καιρὸν ἔμνησιν ἡμᾶς οἱ
 βαρβαροὶ σὴ νῦν εἰν ἡμέρα, σὸς ὁ καιρὸς*, Polybius
 lib. 17. Ut Silius lib. 12. (v. 193.) *dexter Deus, horaque*

nostra est. Cicero ad Atticum 10. ep. 8. *non tam dirus ille dies Sullanus C. Mario fuisse.* Ipse in Verrem lib. 1. cap. 19. *posteaquam nostris testibus nos quam horis tuis uti malle vidisti.* Breuissime et rotundissime et scitissime dictum: *horis tuis*, id est, tibi fauentibus: sine multis verbis testes statim de singulis criminibus interrogandos dare quam longa accusatione tempus terere, per quam moram te euasurum sperabas. Vide actionem primam. Frustra abesse *τὸ tuis* in vet. scripto notat Fuluius: nam qui sustulit, non intellexit. Martialis lib. 10. epigrammate 58. sic distinguendo et intelligendo:

*Hic mihi quando dies meus est? iactamur in alto
Vrbis, et in sterili vita labore perit,
Dura suburbani dum iugera pascimus agri.*

Hic Romae, quando quaeso dies oritur, quem proprie mihi vindicare possim? quem non aliis expensum feram et frigidis officiis occupem? non profecto arbitrii nostri sumus, sed quasi fluctibus iactamur in isto vrbis pelago, et laborem cum fructu efferimus nullo, dum interim suburbano agello non tam pascimur, quam ipsi eum pascimus et magno impendio tuemur. *Iactari in alto vrbis*, Senecae est, *officiorum vorticibus volutari*, epist. 82. Sed quod diximus saepe designationem temporis poni pro rebus, quae cum tempore prouenerunt, videndum an lucem addere possit illi, quod suspectum omnibus et poene depositum apud Tacitum lib. 6. ann. cap. 20. de Caio: *immanem animum subdola modestia tegens, non damnatione matris, non exilio fratrum rupta voce, qualem diem Tiberius induisset, pari habitu, haud multum distantibus verbis.* Nam qui tentauerunt, parum opiferi. Vertranus, *qualem die.* Is. Pontanus, *dicerem vel dicem.* Acidalius, *vultu qualem.* Barthius, *qualem in diem.* Prae istis omnibus satis arridet vulgatum. Ut enim pro fortuna, quam fert dies, istic, ita hic pro varietate illa vitae et humanorum propositorum, quae indit dies mutatque, accipi-

accipitur. *Qualem diem*, id est, *qualem faciem vultumque quoque die*. *Qualem diem induisset* Tiberius, id est, *qualem se quoque die habuisset vel gessisset*: puta siue laetum, siue tristem, ambiguum, seuerum aut crudelem, benignum, voluptarium, negotiosum, otiosum. Suetonius Augusto (cap. 23. extr.): *diemque cladis quotannis moestum habuerit ac lugubrem*. Praeterea est sermo curtus, intelligiturque: *talem et ipse induens ac prae se ferens*. *Alium atque alium diem induere*, est alio atque alio die diuersam faciem oris et mentis praeferre:

Ipsa dies quandoque parens, quandoque nouerca est.

Dies pro habitu et facie hominis in die, vt *tempus* pro illis quae sunt in tempore. Qualiscumque diei colorem vel formam induisset adsumsissetque Tiberius, ad id exemplum se formans, vt illa comoeda natio apud Iuvenalem: in easdem auo viuendi formas vertebatur ille optimus pessimi domini seruus. Neque insolens hoc magis quam illa apud eundem Tacitum (An. 6, 42.) *induere adulationes*, (15, 69.) *speciem iudicis*, (1, 69.) *munia, simulationem*. Vt non dubitemus scribendum lib. 1, (c. 7.) *Postea cognitum est ad introspiciendas procerum voluntates indutam dubitationem*. Vbi vulgo *inductam*. Liuius lib. 1. (c. 56.) *iuuenis longe alius ingenio quam cuius simulationem induerat*. Hoc ergo modo, quo tempore senes effoeti, et sanguine defecti sunt, id recte illorum *tempus effoetum* vel *tempestas effoeta* dicitur. *Tempestas effoeta parentum*, cum parentes nostri effoeti, senio confecti essent. *Tempore egregio morum Tiberii*, cum Tiberii mores essent egregii. Olim, inquit Crispus, paucorum ciuium virtute effectum est, vt diuitias paupertas, multitudinem paucitas superaret. Sed postea innadente vrbe luxu atque desidia, quemadmodum parentum nostrorum vltima aetate, ita sane multis ante aetatibus nemo Romae fuit virtute magnus: qui fuerunt, ambitu fuerunt, factione, audacia, scelere. In Iugurtha,

(c. 40. §. 5.) cum ait: *ut saepe nobilitatem, sic ea tempestate plebem ex secundis rebus insolentia ceperat.* Poterat dicere isto genere: *Vt multis nobilitatem, ea tempestate plebem insolentia ceperat.* Simillima ellipsis cum numeri mutatione apud Liuium lib. 3. (c. 38.), *Indignitate rerum cesserant in agros, suarumque rerum erant amissa publica.* Idem lib. 2. cap. 30. *Multis, ut erat, horrida et atrox videbatur Appii sententia.* Rursus *Virginii, Lartiique exemplo haud salubres; utique Lartii putabant sententiam, quae totam fidem tolleret.* *Medium maxime et moderatum utroque consilium Virginii habebatur.* Ita distinguendum est. Nam τὸ *salubres* regitur a verbo *putabant*: et sequitur *sententiam*, non *sententias*, quia diuiserat iam duas, et facta mentione vnius, Lartii nempe, ponit vocabulum quod respondet propiori. Haec, siquidem salua Liuius velis τὰ *putabant sententiam*: etsi valde suspecta sint. Sed miratur Sigonius Virginii sententiam modo probari, modo improbari; vocari *moderatam*, et tamen *exemplo haud salubrem*: itaque longe aliam lectionem nescio quibus exemplaribus debitam obtrudit. Facile haec conciliamus. Erat sane non tota salubris exempli. Etsi enim aequum erat, eorum qui fidem Consulis Seruili secuti essent et Volscis Auruncoque et Sabino bello militassent, rationem haberi: tamen hoc aequum per seditionem impetrari, cogique Senatum vel aequum facere per seditionem, utique boni exempli non erat. Sic Velleius ait Clodium iugulatum, *exemplo inutiles, sed facto salutari reipublicae.* Lucanus (10, 343.):

*In scelus it Pharium Romani poena tyranni,
Exemplumque perit.*

At comparata eadem sententia cum duabus alteris recte media maxime et moderata vocatur. Nec enim atrox erat ut Appii, nec tam mali exempli ut Lartii, quae totam fidem tollebat. Sic olim censebam: et haec delere nolui propter interposita. Nunc magis placet eò *effoeta paren-*

parentum dici per intellectum alius vocis, quae habetur in proximo orationis membro, nimirum *virtute*. Et quasi illa virtus, quae in parentibus et maioribus illustrium domuum fuit, lassata et effoeta prouenire et propagari desiisset, longo tempore nemo apparuit eadem magnus. Hoc mollissimum videtur, atque ita expeditum in oratione propter breuitatem impedita, vt mirer qui factum sit, vt nec aliis nec mihi dudam in mentem venerit. Talem quorundam querelam de agrorum sterilitate initio operis sui refert Columella: *quosdam etiam praedictas querimonias velut ratione certa mitigantes, quod existiment vbertate nimia prioris aevi defatigatum et effoetum solum nequire pristina benignitate praebere mortalibus alimenta.* Ex quibus Lucretius lib. 2. poscitemo:

*Iamque adeo fracta est aetas, effoetaque tellus
Vix animalia parua creat etc.*

Et Manilius lib. 4. v. 820.

*Scilicet immenso nihil est aequale sub aeuo,
Perpetuosque tenet flores vnumque colorem.
Mutantur sed cuncta, diu variantque per annos,
Et foecunda suis subsistunt frugibus arua,
Continuosque negant partus effoeta creando.*

Vbi Manilium scripsisse puto: *Mutantur sed cuncta diu.*
Alterum quidem vix Latinum.

CAPUT III

Vera Salamis. Ambigua Versus quadrati. Rufinus de Salamis. Seneca, Lucanus, metris expositus. Salamis quomodo dici possit meruisse Athenas apud Siciliam. Ασλαμίνος. Τὰ κινῦντα τὰς ἐναντίας νῆας. Causa efficiens alia, Terentio defensus, in Piraeo. alia praecedens.

A pud Manilium lib. 5. (v. 50.) et ex eius imitatione apud Senecam (Troad. Act. 3. v. 844.) et Lucanum (3, 183.) mentio est *verae Salaminis*: ea quae sit, curae hoc nomine censeatur, dudum quaesiverunt summi viri. Salamines duae fuere: Attica vetus, ob quam dirum et internecinum cum Megarensibus bellum gestum; et Cypria, condita ab Teucro Telamonis, dum exfularet quod iniuriam fratri ab Ulyssae inferri visam ultus non esset. Velleius (1, 1.): *Teucer non receptus a patre Telamone ob segnitiam non vindicatae fratris iniuriae, Cyprum impulsus, cognominem patriae suae Salamina constituit.* Idque concedente Belo Sidoniorum Rege, qui eam insulam armis subegerat, si Virgilio et Servio fides. Teucer ibidem delubrum Ioui Salaminio posuit cum iure asyli, ut est apud Tacitum annali 3. (c. 62.) Illa *vera* appellatur, haec *ambigua*, quia dubitandum nomen Salaminis fecit. Seneca Troadibus: *Nunquid Aiacis Salamina veram.* Etenim ad Troiam Ajax ἐκ Σαλαμῖνος ἄγων δυοκαίδεκα νῆας. Itaque *vera Salamis* Aiacis. Cui ibidem Αἰάντια celebrabantur, teste Hesychio. At *ambigua* Teucris. Horatius (lib. 1. od. 7, 21.):

*Teucer Salamina patremque
Cum fugeret, tamen uida Lyaeo
Tempora populea fertur vinxisse corona,
Sic tristes affatus amicos: etc.
Certus enim promisit Apollo
Ambiguam tellure nova Salamina futuram.*

Illam

Illam vti cognomine eodem designat, ita et intelligit Lucanus lib. 3. v. 181,

*Exhaustit totas quamuis delectus Athenas.
Exiguas Phoebea tenent naualia puppes,
Tresque petunt veram credi Salamina carinae.*

Sed hic non levis occurrit difficultas. Cur enim portum Athenarum vocat *Phoebea naualia*? Sciō Apollinem inter patrios Atheniensium deos referri. Praeter illos, quos in hanc rem aduocat Meursius in Athenis Atticis, testem dare possum Diodorum Siculum lib. 16. Ἀθηναῖοι μὲν ἐν περὶ τὸ θεῖον τοιαύτ' ἐκραζαν καὶ ταύτ' ἐυχόμενοι τὸν Ἀπόλλωνα πατρῶν αὐτῶν εἶναι καὶ πρόγονον. Possum Plutarchum in Alcibiade: Αὐλείτωσαν ἐν Θηβαίων πατρῶν· ἔ γάρ ἴσασι διαλέγεσθαι· ἡμῖν δὲ κοῖς Ἀθηναίοις, ὡς οἱ πατέρες λέγουσιν, ἀρχηγέτις Ἀθηναῖ καὶ πατρῶος Ἀπόλλων ἐστίν. Qui et in Demetrio Apollinem appellat Atheniensium πατρῶν καὶ τῷ γένει ἀρχηγόν. Sophocles Oedip. Colon. (v. 1100.) Πρὸς Πυθίαις ἡ Λαίμπεσσιν ἀκταῖς. Vbi Scholiastes: Λέγοι δ' ἂν Πυθίας ἀκταῖς τὸν τῷ Πυθίᾳ Ἀπόλλωνος βωμὸν τὸν ἐν τῷ Μακραδῶνι. Sed non magis eo nomine *Phoebea naualia* ea vocari possunt quam *Iouia*, quia non modo Mineruam, sed et Iouem Piraei appellat Liuius lib. 31. (c. 30.) Vetus editio Lugdunensis habet *Pyrena*: vnde pronum facere *Piraea*: nisi error operarum est, et voluit editor exprimi coniecturam Omniboni iam olim hoc loco offensi. Potuit dissimulasse syllabam exemplo Ouidii lib. 6. Met. (v. 446.) *Piraeaeque litora tangit*. Sic *Dicarchaei*, Statius (Silu. 2, 1. 2, 2, 10. 3, 5.) et aliis pro *Δικαρχαίοις*. Petronius (120, 8.): *magnaeque Dicarchidos arua*. Nec tamen, quod de Piraeo dixi, id vbique aut etiam, vbi nulla versus id requirit necessitas, valere velim, quasi iustum et legitimum sit *Πειραιὸς* pro portu et oppido, *Πειραιεύς* homo ex portu. Muretus quum apud Terentium contendit legendum esse, *in Piraeo*, non est hallucina-

tus:

tus: sed ostendit se Graece didicisse ex optimis auctoribus, non ex vno Grammatico. Omnes autem Graeci ita loquuntur, ut Πειραιέα vel Πειραιᾶ vocent oppidum ac portum Athenarum; nunquam Πειραιὸν ἄpellent oppidum, nunquam Πειραιέα hominem ex portu. Grammatici tamen possunt excusari, qui fingunt ἀναλογικῶς ἀπὸ τῶν ἑλληνικῶν et origines inueniendas, quae vsus auctorum improbauit. Nec metrum obstat: nam *Piraeo* etiamsi τετρασυλλάβως scribatur, τρισυλλάβως potest pronuntiarī. Vt (Hom. Il. 1, 1.), Πηληϊάδῃσιν Ἀχιλλῆος. Virgilius (Ecl. 6, 30.):

Rhodope miratur et Ismarus Orphea.

Sic nihilominus est senarius cum trisyllabo pede integer (Ter. Eun. 3, 4, 1.):

Heri aliquot adoleſcentuli coimus in Piraeo.

Varronem certe non adhibuisset Guidetus, si intellexisset. Ex eius lib. 7. de L. L. aduocat Rafinus in metra Terentiana: *Aut in extremum senarium totidem semipedibus adiectis fiat comicus quadratus, ut hic: Heri aliquot adoleſcentuli coimus in Piraeo.* Legimus hic etiam in antiquo Rufini libro ex Franc. Fabricio, *Piraso*, inquit. Non fecisses, si meminisses, quis versus esset *quadratus*. Rufinus post paullo: *dein longissimos, id est, tetrametros subdiderunt, qui appellantur quadrati.* Et mox: *Quadrati legitimi sedecim syllabis iuxta ius proprium constare debeant.* Vult igitur Varro quadratum seu tetrametrum esse hunc versum: ut est, si non contrahas duas ultimas literas, et pro duabus, ut natura sunt, accipias syllabis, Πιραεῖο. Adeo non iuuat illud *Piraeo* Guideti. Nam quod veteres quidam libri τὸ ε ignorat, rudibus seculis condonandum; non illis, qui melius docti esse debent, pro lege ponendum est. Sed, ut reuertamur ad Lucanum, in portibus Apollo celeberrimum et principem
habet

habet Actiacum. Ovidius in epistola Sapphus (Heroid. 15. v. 165.):

*Phoebus ab excelso, quantum patet, adspicit aequor:
Actiacum populi Leucadiumque vocant.*

Inde et Propertius lib. 4. Eleg. 1. *ubi Nauali stant sacra Palatia Phoebos.* Ob Augusti victoriam Actiacam hoc ei cognomen dat. Quid si ergo transponatur versus, hoc modo:

*quercusque flentes
Chaonio veteres liquerunt vertice Sellas.
Exiguas Phoebea tenent naualia puppes.
Exhaustit totas quamuis delectus Athenas:
Tresque petunt veram credi Salamina carinae.*

Chaones et Actium in Epiro. Postremo versu, tres, inquit, naues, apud Salaminem relictæ, non tam probant ac demonstrant illam olim Perficis inclitam tropæis, quam petunt orantque credi, precario impetrant vt credatur, hanc esse illam veram et antiquam Salamina. Curtius lib. 5. (c. 7. §. 9.) *inde urbem fuisse viginti stadiis distantem credunt magis quam sciunt accolæ.* Manilii verba sunt, vbi docet eos, qui nascuntur oriente Naui in Arietis parte quarta, nauicularios rectoresque puppium et rei maritimæ gnaros ac potentes futuros:

*Tolle istos hominum partus sub fidere tali:
Sustuleris bellum Troiae, classemque solutam
Sanguine, et appulsam terris: non inuehet undis
Sidera, nec pelagus Xerxes facietque tegetque:
Vera Syracusis Salamis non merget Athenas.*

Ita codex Gemblacensis, quum vulgaretur: *Roma Syracusis.* Scaligero ibi Cimmeriae tenebrae: quum Athenienses Salamina vastarint: tantum abest, vt Salamis Athenas merferit: etsi notum sit ad Syracusas rem male gestam. Barthius idem, *Vera*, notauit in quatuor partim scri-

scriptis partim editis antiquis: neque opus cenſet primum, vt aliam ſcripturam quaeramus. Suboluit aliquid illi de duplici Salamine: tandem tamen deeſſe potius verſum quam coniectura rem expediri poſſe putat, lib. 3. Aduerſ. cap. 11. Poſſumus intelligere per antonomafiam res nauales ſeu maritimas Athenienſium: tum quod victoria de Xerxe prope Salaminem primum eorum gloriam ac potentiam maritimam erexit: tum quod maximum momentum eſſet Salamina nauis, vtpote ſacrata et πρὸς τὰς μεγάλας χρείας. Αθαλάττωτον et Ασαλαμίνιον pro eodem ponit Ariſtophanes (βατραχ. Αἴτ. 1. ſc. 4. v. 206.). Heſychius: Ασαλαμίνιος, ἀπειρὸς θαλάσσης. Ita diceret Manilius: Si non forent nati ſub Ariete, nulla eſſent bella naualia, nec Athenienſium maritima potentia, cui victoria ad veram Salaminem parta ortum dedit, prope Syracuſas merſa atque euerſa ipſam urbem merſiſſet atque euertiſſet. Verum eſt enim, ad Syracuſas omnem Mineruii populi virtutem, gloriam, famam concidiſſe. Neque vero abſurdum ſit, per *veram Salamina* ipſam urbem et decus ad eam partum accipi. Docuit Ariſtoteles in 8. Phyſicor. τὰ μὲν κινεῖν μοναχῶς, τὰ δὲ τὰς ἐναντίας κινήσεις· τὸ γὰρ ψυχρὸν θερμαίνει ἑρπυλὴν πῶς καὶ ἀπελθόν, vt ait. Plato in Theaeteto; δύο δὴ λέγω αἰδή κινήσεως, τὴν μὲν ἀλλοκῶσιν, τὴν δὲ περιφορᾶν. Facit huc et illud ſenecae epiſt. 87. *Alia eſt cauſa efficiens, quae protenus neceſſe eſt noceat; alia praecedens. Hanc praecedentem cauſam diuitiae habent.* Hanc et Salamis in clade nauali ad Syracuſas habuit. Silius de Syracuſis (14. v. 284.):

*Et Salaminiaſis quantam Eoiſque tropaeis
Ingenio portus urbs inuia fecerit umbram,
Spectatum proavis, tercentum ante ora triremes
Vnum naufragium, merſaſque impune profundo
Clade pharetrigeri ſubnixas regis Athenas.*

Vide-

Videtur etiam dictum de sententia Platonis, qui lib. 6. de Legib. tanquam incommodum ciuitatibus ad virtutem acquirendam damnat vsum maris, longeque praeclarius Athenienses habituros fuisse demonstrat, si *iuuenum septem crudele tributum* Minoi pendere perseuerassent, quam istos introduci mores; vt pro pedestribus strenuis bellatoribus nauales facti consuescerent frequentes cursu conscendere naues, mox celerius retrocedere, nec probrum putare, si quis excepto fortiter hostium impetu in vestigio mori detrectaret, sed quasi legitimum nactus praetextum abiicere arma et fugam non turpem facere. Quin etiam nauali ad Salamina praelio Graeciam seruata negat, duas vero pugnas, Marathoniam et Plataensem, alteram principium salutis Graeciae, alteram consummationem fuisse contendit. Aristides Platonica II. Πλάτων δὲ τὸν ταῦτα κατεργασμένον καὶ τὸν κομίσαντα αὐτὸς εἰς τὴν Σαλαμῖνα, λυμήνασαι Φησι τοῖς πράγμασι, καὶ τῶν πρὸς ἡδονὴν ὑπηρετούντων εὐδὲν γενέσθαι βελτίω. Eodem et praedicta vatum collineasse videntur, naualem pugnam dissuadentium. De quibus idem Aristides: χρησμολόγοι δὲ παντ' ἡδόν, πλὴν τὸ τῶν πάντων ἐκ ἡδόν, ὡς δεῖ ναυμαχεῖν· ἀλλὰ καὶ φυλάττεσθαι παρήνεν τὴν Σαλαμῖνα παντὸς μᾶλλον. Ergo vera Salamis est fortuna praelii ad Salaminem et animus populi eo successu inflati, viribus Athenarum inde mari commissis, non eo perduxisset nimium fidentes, vt ad Syracusas se perditum irent. Vt merito de Atheniensibus dici possit illud in Pompeium iactum: *Eandem virtutem istam veniet tempus, cum grauius gemes.* Hoc verum censeo: etsi erunt fortasse, quibus hac parte duntaxat placeat ingenium Sam. Petiti. Is libri 3. miscell. cap. 5. *veram Salamina* interpretatur Salaminiam nauem, qua reuocatus ad reatum ab Sicilia Alcibiades. Hoc enim duce remoto et consilium et fortuna apud Syracusas Athenienses destituit. Testes locupletes Thucydides, Plutarchus, alii. Idque ipsi postea facti sunt, qui magistratum ei et imperium

rium ademerant. Vt iure Salaminiae naui, quae Alcibiadem summae rerum depulit, Alcibiadem, cui vnice innixa stabat Atheniensium in Sicilia et fortuna et salus, cladem eam tribuerit Manilius. Quam *veram Salamina* dixerit, hoc est, a vera, antiqua, Aiakis Salamine vel ornatam vel tantummodo denominatam. Non enim, quod cum conseruare eam vellent, resecta toties fuerit, vt nulla veterum tabularum, vnde primitus compacta erat, remaneret, eoque disputatum, eadem foret, necne, vt voluit Petitus. Id enim in sola Thesei naue tradit historia, et quia in ea sola tradit, in aliis negat. Multo minus Salaminiam nauem respexit Lucanus. Quemadmodum enim, *tres carinae petunt credi veram Salamina*, potest explicari, tres naues cum Salamina militibus instructae fuerunt; vel tres naues militibus instructae sunt, quarta exspectabatur Salamina? Non volam nec vestigium huius interpretationis in Lucani verbis video. Vti nec intererat Troadum Aiacem appellasse *verum*. Numerum nauium accepit Lucanus a Thucydide, qui testatur initio Peloponnesiaci belli eam fuisse custodiam loci. Lib. 2. (sect. 93. v. 39. edit. Ducer.) de Lacedaemoniis: ἐπλεον ἐπὶ τῆς Σαλαμῖνος τὸ ἀκρωτήριον τὸ πρὸς Μεγάρα ὄρων καὶ Φερίων ἐπ' αὐτῇ ἦν, καὶ νεῶν τρεῖς Φυλακὴ τῇ μὴ ἐσπλεῖν Μεγαρεῦσι μηδ' ἐκπλεῖν μηδὲν τῶ τε Φερίῳ προσέβαλον, καὶ ταῖς τρηήρεσι ἀφείλκυσαν κενάς. Et mox (ib. sect. 94. vers. 61.): καταδραμόντες τῆς Σαλαμῖνος τὰ πολλὰ, καὶ ἀνδράπεις καὶ λεῖαν λαβόντες, καὶ τὰς τρεῖς ναῦς ἐκ τῆ Βεδώρε τῇ Φερίῳ κατὰ τὰχος. Ita ergo scribit, quasi tum quoque ex more tres naues illic praesidio et insulae et Athenarum solae fuerint relictae, caeteris omnibus comprehensis.

CAPVT IV

Plinius emendatus et illustratus. Furtum rei immobilis. Ordiri caespitem. *Ἐνάρχιδος δειπάσσειν*. Homerus de Libanio lux. Quotus. Lucretius. Vicini caespitem sulco mordere. Fama. Ultra famam exigere accolas. Intra ut Graecis *νυγὸς*, pro cadauere.

Egregius est locus Plinii lib. 2. c. 68. quem miris modis deprauatum vulgo, ita exhibent MSS. *Et (ut publicos furores transeam) haec (terra est) in qua conterminos pellimus furtoque vicini caespitem nostro solo ordimur: ut qui latissime rura metatus fuerit, ultraque famam exegerit accolas, quota terrarum parte gaudeat, vel cum ad mensuram auaritiae suae propagauerit, quam? tandem portionem eius defunctus obtineat.* Furtum docte et ex sententia veterum Ictorum, existimantium etiam fundi lociue furtum fieri, l. 38. D. de usurp. et usucap. Gellius lib. II. c. 18. refert, in Sabini libro de furtis scriptum esse, quod vulgo inopinatum, non hominum tantum neque rerum mouentium, quae auferri occulte et surripi possunt, sed fundi quoque et aedium fieri furtum. Iustinus lib. 38. (c. 2.) studio regum intellecto aliena regna falsis nominibus furantium. Furtoque vicini caespitem nostro solo ordimur (sic enim MS. Chifetii et duo membranacei Leidenenses, Foxiensis item et Venetus D. Antonii, cum vulgo sit solo affodimus) exquisite dictum, pro ordimur inuere caespitem solo, quod nostrum habetur nobisque vindicamus, ea parte quae furtum est, quae vicino per nefas adempta est. Ut apud Statium, *inceptus sulcus* pro inceptus scindi, *inceptae dapes* pro inceptae sumi, *incepta fisa* apud Ouidium, pro incepta texi. Tale Homero est *ἐπάρχεσθαι δειπάσσειν* proprie de pocillatoribus. vt Il. α. (v. 471.)

Νώμῃσαν δ' ἄρα πᾶσιν ἐπαρξάμενοι δεπάεσσιν.

Ὀδυσσ. σ'. (hic locus non est in eo libro.)

Οἰνοχόος μὲν ἐπαρξάδω δεπάεσσιν.

Rurfus Ὀδυσσ. σ'. (v. 417.)

Οἰνοχόος μὲν ἐπαρξάδω δεπάεσσιν,

Ὀφρα σπείσαντες κατακείμεν οἶκαδ' ἰόντες.

Et similiter Ὀδυσσ. φ. (v. 263.) Quibus locis apparet alium esse τὸν ἐπαρξάμενον δεπάεσσιν, alios τὰς σπείσαντας. Minister ἐπάρχεται δεπάεσσιν, hoc est, *incipit poculis*, intellige, vinum dare circum. Quod praecise Graecis dicitur, vt Latinis: *poscunt maioribus poculis*, nempe vinum dari. Quare frustra est qui in Hymno in Apollinem, vbi Themis ei dicitur porrexisse nectar:

Ἄλλὰ θέμις νέκταρτε καὶ ἀμβροσίην ἐρατεινὴν

Ἀθανάτησιν χερσὶν ἐπήρξατο.

cum hoc putaret modo pro libare poni, rescribit: χερσὶ πορέξατο. Nam ἐπάρξαδαι δεπάεσσιν idem est. Ὀδυσσ. η'. (v. 183.)

Νώμῃσεν δ' ἄρα πᾶσιν ἐπαρξάμενος δεπάεσσιν.

Sequitur: Αὐτὰρ ἐπεὶ σπείσαντο. Sic potest in Plinio defendi vetus chirographum. Nec tamen incommode legas: *furtoque vicini caespitem nostro sulco mordemus, aut rodimus*. id est, furtim aratro nostro innuadimus, et carpinus. Νόμοι γεωργικοὶ Iustiniani: *χερὶ τὸν γεωργὸν ἐργαζόμενον τὸν ἴδιον ἄγρον, εἶναι δικαίον, καὶ μὴ προσεῖξεν αὐλάκας τῶν πλησίων*. Seneca epistol. 88. *Quid prodest subtiliter colligere pedes iugeri, et comprehendere etiam si quid decempedam effugit, si tristem me facit vicinus potens et aliquid ex meo abradens?* Theocritus Idyl. 10. (v. 5.)

Ποῖός τις δαίλαντε καὶ ἐν μέσῳ αἵματος ἔσση,
Ὅς νῦν ἀρχόμενος τᾶς αὐλακος οὐκ ἀποτρέψει;

Rurfus apud Plinium ex iisdem libris: *ultraque famam exegerit accolae*: restituiimus, ubi vulgo, *ultraque fines*. Herimolaus Barbarus et ipse ponit, *ultraque famam*: sed legendum quibusdam videri, *ultraque fines*. Vtrumque, tamen, ait, defenderim, ut sit *ultra famam* ideim quod *ultra opinionem*, omninoque perquam multum: nam et *intra famam* dicitur, quod est huic contrarium. Sed *ultra famam* est ultra partem terrae cultam et habitabilem, in loca sola et defecta humano cultu et adeo aut remota aut neglecta, ut ne fama quidem ibi et inde sit, ut ea esse in rerum natura nesciatur. Sic capiebam apud Tacitum lib. 13. annal. cap. 55. *Quotam partem campi iacere, in quam pecora et armenta militum aliquando transmitterentur? Seruarent sane receptos gregibus inter hominum famam: modo ne vastitatem et solitudinem mallet, quam amicos populos*. Sic omnes antiqui codices. Quam exiguam ait esse partem campi, quae non quidem ab ipsis veteranis deductis et assignando, occupata esset; sed in quam communem modo pecora aliquando et armenta agerentur? Qua interrogatione innuit longe maximam partem vacare. Tenerent sane, pergit, agros soli, nec communicarent, quos pecore inducto inter hominum habitationem recepissent: modo in caeteris, qui ociosi, exclusi, et in nullum hominum usum conuersi iacerent, ne mallet vastitiem et squallorem, quam amicos populos colentes. Sic et in vita Agricolae cap. 30. *Nos terrarum et libertatis extremos recessus ipse ac sinus famas in hunc diem defendit*. i. sinus ac recessus crae habitabilis. Perperam sollicitant. *Sinus* est pars secreta et locus maxime remotus. Ut in libro de moribus Germanorum, Gallos qui decumates agros in limite Romani Iuris colebant, designans: *Mox limite acto promotisque praesidiis, sinus imperii et pars prouinciae habentur*. i. pars vltima

et extrema velut lacinia. Vbi homines nulli, ibi nec fama, quae hominum ore feritur. Sic Liuius lib. 42. (c. 52. extr.) *Qui Europa omni domita transgressi in Asiam, incognitum famiae aperuerint armis orbem terrarum.* h. e. hominibus Europaeis. *Recepti igitur inter hominum famam agri*, qui non sunt omissi et exclusi extra habitationem et cultum humanum: *recepti gregibus*, quod non quidem habitentur, sed tamen pecorum inductis gregibus seruiant humano vsui. Nam quo pecora aguntur pastum aut pabulatum prodeunt, eo homines quoque, quorum sint illa, vel curae commissa sint, peruenire necesse est. Vox agros ex praecedentibus repetenda: *Frisios decedere agris iussit.* Et mox: *eosdem agros Ansbarii occupauere.* Caeterum, vt dixi, *fama οἰκουμενή.* *Exigere accolae ultra famam* est ultra partes terrae hominibus cultas et frequentatas: *famae incognitus orbis*, ignotus hominibus, qui citra degunt: *in recessu et sinu famae* agentes, in parte remotissima maximeque abscondita rerum: *recepti intra famam agri*, occupati ab hominibus inter partes terrae excultas. Tò *hominum* abesse poterat saluo integroque sensu. Non est enim fama nisi hominum: sicut non intelligitur pars terrae habitata, quam homines non colant et possederint. Sed amant hunc *πλεονασμόν* veteres etiam in magis vulgari sensu vocis. Cicero pro Cluentio (c. 5.): *non macula familiae, non hominum fama, non filii dolor.* Pro Sulla (c. 8.): *quorum iam et nomen et honos inueterauit et huic urbi et hominum famae ac sermonibus.* De diuinatione lib. 2. (c. 54.) *Quorum interpretes nuper falsa quaedam hominum fama dicturus in Senatu putabatur.* Liuius lib. 38. *M. Aemilius Lepidus petebat aduersa fama hominum.* Sic animi timorem, animi superstitionem, constantiam, spem dicunt, quae non nisi animi esse nemo ignorat. Sic nos olim. Sed quia αἰς κρείτιστόν ἐστι τ' ἀληθῆ λέγειν, habet ambitiosas illecebras coniectura Cl. V. Io. Freinsheimii: *Seruarent sane receptus gregibus inter hominum famam:*

vt

vt si quis ea captus fuerit, non possum indignari, quum et me ceperit. Iamque vertebam stilum ad delenda, quae in hanc rem scripseram: sed me exorarunt accessiones, quae etsi parum valerent ad id, quod intenderant, per se tamen stare poterant. Qui ultra famam exigunt accolas, eos dicit Libanius ἐπιταφ' ἐπὶ Ἰσλιανῶ, τὴν ἀπλησίαν ἐπὶ τὰ τέρματα τῆς οἰκισμένης ἐκτείνοντας. Vbi plura sunt quae hunc locum illustrant. καὶ οὐκ ἔχῃν αὐτῶν πῶς πλησίον οἰκεῖν, οὐκ ἐντυχόντα προσεπέειν' ἀλλ' ἀπετέρεν, ἤρπαζον, πωλεῖν ἢ ἀγκαζον. Vertit interpres: et non erat integrum prope heros aedes non habere. Inepte: dicendum erat: et nemini licebat illis usquam vicinas aedes habere. Sic mox: οἱ δὲ τὸ μὴ ποιῆσαι κακῶς ἐντὶ τῆς τιμῆς ὁρφανούς ἐλογίζοντο: nonnulli quod non maleficerent loco pretii inter orbos reputabantur. Immo: loco pretii, vel obseruantiae et honoris, orbis imputabant. nempe cum captarent eos et viam in tabulas struerent, non nocuisse illis beneficii instar imputabant. Sequitur in Plinio: Quota terrarum parte gaudeat. Tota Quota hic definit, non interrogat. Vt Lucretius lib. 6. versu 652.

*Et coelum videas summai totius vnum
Quam sit paruula pars, et quam multesima constet,
Nec tota pars, homo terrae quota totius vnus.*

Nec tota pars sit totius vniuersi, quota homo vnus totius terrae. Ita optime optimi et magni Vossii MSC. Deinde obscura reddit verba Plinii metathesis: quota terrarum parte gaudeat vel cum ad mensuram auaritiae suae propagauerit: est, vel cum propagauerit possessionem terrae in totam partem, quota gaudeat et acquiescat immensa eius auaritia. Sententia integra haec est: eum esse exitum insanae continuandarum possessionum libidinis, vt post latissime metata rura et exactos ultra terminum habitabilis orbis vicinos, vel tum cum exfatiauerit

quis auaritiam, et eo usque propagauerit latifundia quo concupiuit, minimam tandem portionem ipse defunctus obtineat. *Quam tandem eius portionem?* id est, minimam, τριπλήχη nimirum, τριῶν ἢ τεσσάρων πηχῶν, vt definiunt. Ea forma Statius Kalend. Saturn.

Et mortem sibi qua? manu minantur.

Vbi erat qui corrigeret: *En mortem sibi quam.* Nec intelligo Graecissimum hic, aut quid simile sit video in illo Theocriti (Id. 2. v. 9.): καὶ μέμφομαι οἷά με ποιεῖς neque enim extenuat iniuriam neque interrogat. Sic Callimachus (epig. 6.): κλαίω δ' Εὐρυτον ὅσσ' ἔπαθεν. At isto modo Ausonius in Gratiarum actione: *Ipsa autem sedes honoris sella curulis, gloriosa pompa imperialis officii, in cuius me fastigio ex qua? mediocritate posuisti.* Terentius Heautont. a. 2. sc. 3. (v. 122.) *quas solet quos? spernere.* Phormione a. 1. sc. 2. (v. 11.) *vbi quid mihi lucri est te fallere.* Vbi Donatus: *Significantius dixit, Quid, quam si diceret, Nihil.* Liuius lib. 24. (c. 26.) *In liberata patria coniugem eius ac liberos de vita dimicare, quid obstantes libertati aut legibus?* Notandum quoque in MSS. legi: *quam tandem portionem eius defunctus obtineat. non, portionem defunctus eius.* Quamquam et si sic legamus, explicanda sit oratio, vt diximus, nec *defunctus* aliud quam mortuus. Condonandum Budaeo, quod τὸ eius ad auidum possessorem, non ad terram retulit, *defunctumque alicuius*, vt Graecis νεκρὸν, pro cadauere interpretatus est, in Prioribus ad Pandectas.

CAPVT

Ouidius bis correctus. Platani scriptura vetus reddita. Platinus in magna aestimatione veterum. Platanus vino nutritae. Martialis Obfistere Phoebo. Vetare Phoebo correctus et illustratus: et leuiter Statius. Auctor Hercules Oetaei viter Statius. defensus. Senecae et Papiniano

In deliciis veterum magna olim gloria Platanus fuit, cuius laudes plurimi decantant. Magnifice de illa Plinius lib. 12. cap. 1. *Sed quis non iure miretur arborem umbrae tantum gratia ex alieno petita orbe? Platanus haec est, per mare Ionium in Diomedis insulam eiusdem tumuli causa primum inuenta; inde in Siciliam transgressa atque inter primas donata Italiae.* Ne scilicet solus in illa Xerxes insanierit, de quo Aelianus lib. 2. Var. cap. 14. Proba igitur lectio est, quam duo MSS. redonant Ouidio lib. 2. (v. 697.) de Arte amandi:

Nec platanus, nisi sera, potest obfistere Phoebo:

Et laedunt nudos prata nouella pedes.

Vulgo, *obfistere ventis.* Alii scripti codd. *vento* habent, quod propius accedit ad verum. Hoc ipse alibi *summovere solem*, Horatius *excludere* dixit. Lucianus: ἐνθα οἱ πλάτανοι τὸν ἥλιον ἐργασιν. Et sic Calpurnius Eclog. 1. *obuiam soli pinum:*

graciles ubi pinea densat

Silua comas, rapidoque caput leuat obuia foli.

Lucanus lib. 3. (VI, 645.) *Phoebo non peruia taxus:*
Ouidius 3. Metam. (v. 412.)

Siluaque sole locum passura tepescere nullo.

(Seneca) Hercules Oetaeo (Act. 5. v. 1623.) *Chaonis quondam loquax Stat vasta late quercus et Phoebum vetat.* Quod reprehendendum non est. Nempe *vetare* idem quod *arcere*. Vt apud Senecam epist. 11. *Quaecumque attribuit conditio nascendi et corporis temperatura, cum multum se diuque*
animus

animus composuerit, haerēbunt. Nihil horum vetari potest, non magis quam arcessi. Ita enim quatuor MSS. apud Gruterum, et membranae, quas ipsi contulimus. Epist. 95. *Itaque multa illas inhihent extrinsecus et impediunt, spes, cupiditas, timor: at haec quae artem vitae professae est, nulla re, quo minus se exerceat, vetari potest.* Hinc explicanda lex 8. π. 3. D. de vacat. et excus. munerum: *Vacationum privilegia non vetant liberos veteranorum.* Ita enim Florentiae legitur. Hoc est, non arcent, non excusant a muneribus. Vulgo audaciter: *non spectant ad liberos.* Recte intellexit, male concepit Cuiacius lib. 24. obseruat. cap. 23. Vult enim *non vetant* positum pro *non betant.* id est, non transeunt, inquit. Debebat utique adiunxisse particulam AD vel IN. Sed ne cogitemus talem vomitum Pacuuii Papiniano excidisse. Tacitus lib. 11. (An. c. 20.) *Inter Mosam Rhenumque trium et viginti millium spatio fossam produxit, qua incerta Oceani vetarentur.* Valerius Flaccus lib. 8. *nec longius inter, Quam quod tela vetet, superest mare.* Contrarium ὑπάρξεν ὀξείας αὐγῆς ἀλλῃς est apud Pindarum. Rursum de platanis Plinius: *tantumque postea honoris increuit, ut mero infuso enutriantur. compertum id maxime prodesse radicibus, docuimusque etiam arbores vina potare.* Macrobius lib. 2. Saturn. cap. 9. *Hortensius platanos suas vino irrigare consuevit, adeo ut in actione quadam, quam habuit cum Cicerone susceptam, precario a Tullio postulasset, ut locum dicendi permutaret secum: abire enim in villam necessario se velle, ut vinum platano, quam in Tusculano posuerat, ipse suffunderet.* Palladius de insitione: Pomus, inquit,

*Robora thyrsigero platani concordia Baccho
Foetibus instituit plena rubere nouis.*

Ita legendum, non rubore. Utque scias, cur vocet *concordia Baccho*, explicat ipse inferius:

Inf.

*Insignes foliis platanos, felicia mensis
Brachia, gaudentes vitis honore comas.*

Eius rei mentio restituenda Nafoni lib. I. (v. 141.) de re-
med. amoris:

*Quam platanus vino gaudet, quam populus unda;
Et quam limosa canna palustris aqua.*

MSS. viuo. vulgo: riuo. Sed vt conieceram, habuisse
regium codicem, didicimus ex excerptis, quae Salmastius
ô πᾶν communicauerat. Martialis lib. 9. ep. 61. eodem
respicit:

*Saepe sub hac madidi luserunt arbore Fauni.
Terruit & tacitam fistula sera domum.
Dumque fugit solos nocturnum Pana per agros,
Saepe sub hac latuit rustica fronda Dryas.
Atque oluere lares comissatore Lyæo,
Cruit & effuso lactior umbra mero.*

Ita verissime transponunt Palatinus et Pirchaimeri co-
dices: quicquid docti et bene de Poëta meriti viri pro vul-
gata pugnent. Nempe Faunorum isti lufui commodissime
subiungitur fistulae mentio. Martianus: *Hircipodem Pan-
dura, Siluanum harundinis fistula sibilatrix, rurestris
Faunum tibia decuerunt.* Male vero fugae Dryados sub-
nectitur de fistula. Cum enim latuit Dryas sub platano,
non poterat fistula Panos, quem illa fugiebat, ibi terrere
domum. Ideo enim ibi latuit, quia credibile non erat
eo deuenire, quamdiu lateret. At omnino cum Fauni
luserunt sub ista platano, fistula terruit domum, qui pro-
prius Faunorum lufus. Plinius lib. 5. cap. 1. de Atlante:
*Eundemque noctibus micare crebris ignibus, Aegipanum
Satyrorumque lasciuia impleri, tibiæ ac fistulae cantu
tympanorumque, et cymbalorum sonitu strepere.* Ali-
quando, inquit, Fauni sub ea luserunt, et nocturna fistu-
la domum terruit. Aliquando Dryas cum Pana fugeret,
hic inuenit latebras. Vulgus interpretum nescio quid de

Syringe hic nugatur. Iam illud quis non videt rotunditatem et praecipuam horum versuum gratiam perire, si isto modo initium sensus a pentametro fiat, subsequenti-que hexametro finiatur? Nec a dubia ebriorum luce lucem foenerari velim illi versui: *Creuit et effuso laetior umbra mero*. Quare enim *effuso mero*? *exhausto* certe vel *educto* dicendum erat. Nec ebriis ocellis umbrae modo crescunt, sed ipsa quoque corpora quae tuentur. Ovidius: *ne quae sunt singula, bina vide*. Adeundus auctor sub nomine Aristotelis problemat. 31. partis 3. Igitur illud vinum, quod a titubantibus et fere depositis sodalibus largiter effusum erat in terram, aut quo ipsi, ex more, solum feriebant, irrigatis platani radicibus coma surrexit laetior, expandit se hilarior arbor et luxuriauit comis. Eoque Lyaeo oluerunt Lares, quia

Aedibus in mediis totos amplexa penates

stabat beata illa platanus. Qualem laurum in Priami aedibus pangit Virgilius 2. Aen. (517.) Talis apud M. Senecam 5. contr. 5. & Statium in Tiburtino Vopilci:

*Quid te quae mediis seruata penatibus arbor
Tecta per et postes liquidas emergis in auras?
Quo non sub domino saeuas passura bipennes?
Et nunc ignaro forsan vel lubrica Nais,
Vel non abruptos tibi demet Hamadryas annos.*

Recte, Quo, modo animetur interrogatione. Quis non, inquit, dominus, ceu obstantem luculentitati, ut Caecilius loquitur, praetorii te iuberet excidi? Dat intelligendum Vopilci eam esse pietatem, ut arborem seruet, dissimilis Erichthonio, qui, ut est apud Nasonem:

Naiida vulneribus succidit in arbore factis.

Dissimilis Paraebii patri, qui

*οἷος ἐν ἔρεσι δένδρεα τέμνων
Δὴ περὶ Ἀμαδρυάδος νόμφης ἀδέρειζε λιγάν,*
H μιν

Ἡ μὲν ὀδυρομένη αἰδινῶ μελίσσεται μύθῳ,
 Μὴ ταμείην πρέμνον θεὸς ἥλικος, ἣ ἐπὶ πελὴν
 Διώνει τρίβεσσι διηκεῖς· αὐτὰρ ὁ τὴν γὰρ
 Ἀφραδέως ἔτμηξεν,

ut canit Apollonius. Quae sequuntur, vehementer mihi displicent. Illud *ignaro* et compositione verborum disiectum et sensu hebes est. Praeterea quid opus ominari exitium arboris? Non satisfacio mihi. Coniiciebam tamen:

*At nunc intactae forsan vel lubrica Nais
 Vel non abruptos tibi comet Hamadryas annos.*

Siue Nais aliqua siue Hamadryas, tecum commune fatum sortita, vegetabit et ornabit etiam senium tuum, ut canescas scelis immortalibus.

CAPUT VI

Liuius eleganter correctus. defensus. Numerum obtinere Pater, mater, rex, pro harum personarum respectu et attributis. Abruptus patri Torquatus. Manilius correctus. Auditor Herculis Oetaei illustratus. Lucani locus explicatus. Aestimare ponenda in numero scelerum. Virgilius, a correctione

defensus. Numerum obtinere iure caesorum. Ciceroni defensa vetus scriptura. Seneca liberatus additamento. Carnifex inter homines. Lapis vetus illustratus. Iterum restitutus Seneca. Abominanda inter matronas conditio.

Inter brevis et argutae dictionis exempla priscis est, ut vocabulum personam significans ponatur pro naturali aut solenni eius personae attributo aut pro eo, quod est habuisse vel fuisse vel esse talem personam. Liuius lib. 21. de Annibale (c. 4.): *Amilcarem viventem redditum sibi veteres milites credere: eundem vigorem in vultu, vimque in oculis, habitum oris, lineamentaue intueri. Deinde breui effecit, ut patri in se minimum momentum ad fauorem*

fauorem conciliandum esset. MSS. omnes et vetustissima editio consensu habent: *ut pater in se minimum.* quo quidem nihil elegantius, nihil verius iudico. *Pater*, id est, nomen paternum, gratia patris, quod talem patrem habuerat. Seneca 4. de benef. cap. 30. *Ciceronem filium, quae res consulem fecit nisi pater?* Ouidius de Agamemnone: *pietatem publica causa Rexque patrem vicit.* i. regiae dignitatis cogitatio paternam σοφίην. Quod bonum regem decebat, plus valuit apud deliberantem, quam quod pius pater vellet. Vt apud Iustinum (41, 5.) Phrahaes Parthus, *plus regio quam patrio deberi nomini ratus.* Idem de Althaea (Ouid. Met. 8, 463.): *pugnat materque sororque.* hoc est, τὸ φιλότεκνον τῇ φιλαδελφίᾳ. Ita apud Manilium, lib. 5. vers. 106. *strictos nec crede Catones Abruptumque patri Torquatum.* Vt pulcherri-
me Gemblacensis, et miror a Scaligero id silentio spre-
tum. Nec crede sub hoc signo nasci Catonum aut Tor-
quati similes. *Torquatus abruptus patri*, qui vincula patrii affectus rupit; qui eiurauit nomen patris, ut sanciret imperatoris maiestatem. Vulgo: *Aut Brutum atque parem Torquatum.* Sed Gemblacensi accedit auctor membrana Veneta. In Hercule Octaeo (act. 2. v. 389.): *Materque multum rapuit ex illo mihi.* id est, matris opus et cūrae. In Medea non aliter (act. 5. v. 928.): *Materque tota coniuge expulsa redit.* ἡ σοφὴ διώκει τὸν ζῆλον. Lucanus lib. 10. vers. 463.

*Sed neque ius mundi valuit, neque foedera sancta
Gentibus: Orator regis pacisque sequester
Aestimiat in numero scelerum ponenda tuorum,
Tot monstros, Aegypte, nocens.*

i. legati cerimonia et in eo ius gentium violatum dat aestimare ac facere iudicium, quatenam et quot esse oporteat minora scelera tua, quae numerum modo faciunt, quae ponderis sunt leuioris. Nimirum et in facinoribus sunt gradus, nec incipitur a maximis: sed diu se colligit rabies

bies et multum honestate ciuilibusque calcatis legibus tandem praecipitat, et in parricidiis atque Dei hominumque obliuione consumit audaciam. Qui hoc audet, quid non patrat et molitus est, antequam ad extremum hunc furorem animum compararet. Ait: *haec res aestimat*: pro, ex hac re debet et potest aestimari, haec res rationem dat aestimandi, facit vt recte aestimentur, quae debent in numero poni. Notatum saepe, quicquid occasionem, materiam, causamque aliquam praebet, vt quid fiat, idem efficere dici. Columella lib. 1. de re rust. *haec ordinatio non solum concitat aemulationem, sed etiamprehendit ignauos.* i. detegit, facit vt deprehendantur. Caesar lib. 5. (c. 44.) de Gallico: *hic dies, hic dies de nostris controuersis iudicabit.* Tacitus de Mor. Ger. (c. 20.) *Inter eadem pecora, in eadem humo degunt, donec virtus separet, aetas agnoscat.* i. faciat vt separentur. Liuius lib. 4. (c. 53.) *Hoc decreto Consul armatus cum paucis appellantis tribunum collum torssisset;* pro, fecisset torqueri. Inuenalis (Sat. 10. v. 172.): *mors sola fatetur, Quantula sint hominum corpuscula.* Virgilius de Cerere: *quercum damnauit arista.* Tale est quod negotium fecit hominibus doctis lib. 9. (v. 67.) Aeneid.

*Qua tentet ratione aditus, et qua via clausos
Excutiat Teucros vallo atque effundat in aequor.*

i. qua via aliqua se admittat, detque vti excutiantur Troës munimentis inque aequor effundantur. Vt Eclog. 9. (v. 1.) *Quo te, Moeri, pedes aut quo via ducit.* Valerius Flaccus lib. 4. *et via iussos Qua ferat.* Similia multa oppido arguta. Inque hoc omnis difficultas verborum Lucani. Notum est etiam, quicquid vile aut parui pretii, numerum dici aut poni in numero. Sic *ponenda in numero scelera* sunt scelera minora. Quamquam et *numerus* ordinem vel seriem ipsumque rei habitum et genus simpliciter indicare possit. Cicero lib. 2. de offic. cap. 12. *At eius filii nec viui probabantur bonis, et mortui*

tui numerum obtinent iure caesorum. Ita membranae nostrae, et edd. olim: nec sequimur Langium et Gruterum, qui mutant *nomen* subiiciendo. Diuinat. in Caecilium (c. 19.): *quum is tibi parentis numero fuisset.* Lib. 5. (c. 25.) in Verrem: *si qui senes et deformes erant, eos in hostium numero ducit.* Caesar lib. 2. (c. 44.) Civilis: *reliquae copiae, missis ad Varum noctu legatorum numero centurionibus, sese ei. dediderunt.* Quasi esset, *en qualit  des ambassadeurs.* Nepos in vita Agesilae (17. 4. 8.): *mirari se non sacrilegorum numero haberi.* Suetonius in Iulio (c. 11.): *eos quoque sicariorum numero habuit.* Denique Varro lib. 2. de re rust. *bini catuli unius canis numerum obtinerent.* Et ipse Cicero lib. 3. de nat. deor. *Quod si Luna dea est, ergo etiam Lucifer caeteraeque errantes numerum deorum obtinebunt.* Vt Lucanus, Fabius declam. 317. *ut illum in numero ponam illorum hominum, qui pro patria pugnabant.* Simpliciter igitur mens: legatus violatus dat aestimare, qualia sint illa, quae in tuorum scelerum serie et ordine sint habenda et numeranda. Ovidius in Ibin (v. 183.):

*Hic tibi de Furiis scindet latus una flagello,
Vt sceleris numeros confiteare tui.*

Ingeniosa est correctio τῷ πάλιν: *Res minima:* non tamen sic Lucanum scripsisse existimem: uti nec sensisse quae Barthius lib. 11. Aduers. cap. 8. Sed ad id, de quo incepimus, pertinet Senecae lib. 1. de Clementia cap. 25. *Clementia vocetur, si ad occidendum amicum carnifex inter homines eligitur.* Rod. Agricola, Erasinus, Pincianus parum feliciter haec attigerunt; editores alii quoque, et hi et illi summorum meritorum viri, insiticio deformata centunculo reliquerunt. Particula conditionem signans in omnibus MSS. desideratur: in quibusdam etiam (et nominatim apud Gruterum in Colon. haudquaquam malae fidei libro) verbum *eligitur*: quibus erimus dicto audientes, ut Senecam suo more breuiter et argute loquentem

quentem habeamus: *Clementia vocatur, ad occidendum amicum carnifex inter homines.* Alexander in Lyfimachum lictore utebatur leone. Id quasi re integra deprecatur, ut maiorem saevitiae invidiam faciat. Proponit hoc exemplum digressionis causa ad ea quae sequuntur, crudelitatem excedere fines primum solitos, dein humanos, nova supplicia conquirere, nova excogitare instrumenta. Cur, inquit, Leonem adhibes? an non sufficiebat tua manus? non exigimus, ut non saeviat, ut pura sit cruoris familiarium: vel hoc tibi clementia vocetur et iudicetur, carnificem dare, qui homo sit: nempe teipsum: triste illud ministerium hominis manu peragi, non bestiae *ἐντραφιάση* delegari. *Carnifex inter homines*, qui sit ex hominum genere, qui sit homo, *ὁ ἀνθρώπος ὦν, ὁ ἄνθρωπος*. Inscriptio vetus: *P. Aemilio. Nicomedi. etc. ter. inter. Decemprimos. patri. bene. merenti.* Alia T. Flavio T. F. Hilarioni: *Censor. bis. ad. mag. creandos. lustro. XIX. et XX. iudex. inter. electos. XXI. ab. ordine. lust. XXII.* Vbi cauendus error summi viri, qui in laboriosis et utilissimis indicibus posuit: *Inter. electos. XXI. ab. ordine.* At non haec ita coniungenda sunt: sed accipiens iudex inter electos vicesimo primo, (nempe lustro,) Ab ordine lustro vigesimo secundo. Rursus alia: *G. Petroni. C. F. inter. primos. collegiato. in. collegio. naviculariorum.* Illud autem, *carnifex inter homines*, *ἀντὶ τῆς* carnificem hominem dare, non infrequens Senecae. Sic Epist. 95. *Sciet in uxorem gravissimum esse genus iniuriae pellicem.* hoc est, pellicem habere. Ita autem MSS. et ex illis Pincianus et Gruterus. Quare et in Hercule Oetaeo (act. 2. v. 447.) scribendum:

Leue esse credis pellicem nuptiae malum?

Et si omnes codices, *pellicis.* De vita beata cap. 13. *Ille quisquis desidiosum ocium et gulas ac libidinis vices felicitatem vocat,* hoc est, gulas et libidinis vices exercere. Eodem lib. cap. 21. *seculum illud, in quo consorium cri-*
men

men erat paucae argenti lamellas. Quid est aliud quam paucas argenti lamellas possidere? Perinde vt apud Quindium (Fast. i. v. 298.): *Et leuis argenti lamina crimen erat.* Lib. i. de ira cap. 4. *etiamsi amarum nos acerbumque dicimus: nec minus stomachosum, rabiosum, clamorosum, difficilem, asperum: quae omnia irarum differentiae sunt.* Inter hos morosum ponas, licet, *delicatum iracundiae genus.* Lib. i. de benef. cap. 9. *Rusticus, inhumanus, ac mali moris, et inter matronas abominanda conditio est, si quis coniugem in sella prostare vetuit.* Haec est optimi codicum Nazar. scriptura, sola Senecae, vt aduertit Gruterus in appendice Notarum, et vnicae meracaeque suauitatis: quam qui non caperent audaculi, perinde vt iam memoratis binis locis, interpolarunt, substituto: *abominandae conditionis est.* At ipsum hoc, o boni, et multo Latinius exprimit vetus, *abominanda conditio est.* En cultissimos duos Hispanos Hispano cultissimo adsertores. M. Fabius declam. 257. *Sed neque in me ille (locus) probauit aliud quam pietatem. Vidit fletus meos, vidit totius animi atque etiam corporis defectionem: sic homini inter principes nostrae ciuitatis numerando coepi bona esse conditio.* hoc est, coepi aestimari dignus, qui ab eo filiae maritus legeret. Martialis lib. 3. epigr. 33.

*Ingenuam malo. sed, si tamen illa negetur,
Libertina mihi proxima conditio est.*

id est, Libertinam mulierem, secunda conditione, si prima conditio, nempe ingenua mulier, negetur, mihi nubere volo: Libertinam nancisci secundam conditionem duco. Rursum lib. 5. epigr. 17.

*Dum proauos atauosque refers et nomina magna,
Dum tibi noster eques sordida conditio est.*

Dum

Dum nos equites tibi sordida conditio sumus: dum nubere viro ex nostro ordine, nimirum equiti, vile ac sordidum tibi videtur. Agnoscis non esse admittendum Scalligeri *equus*: sic enim de solo Martiali capiendum foret: at non equitem illa vnum modo, sed equestrem omnem ordinem spernebat: tanti fastidii, tanti supercilii erat. Ideo sequitur:

*Dum te posse negas, nisi lato, Gellia, clauo,
Nubere.*

CAP V T VII

Lucretius lib. 2. postremo non semel correctus et explicitus. Iactus, iniectus animi. Επισολή. Peruolitare. Vndique notissimum. Concreuisse. Συγγραφαι. Seculi alicuius res. Memmius passim per opus appellatus. In primis animalibus: et similia.

Luio Iustinoque et Silio bis, Virgilio, Plinio, Valerio Flacco auxilium aut lux. Argonautae, nati deum. Recellere ad sua secla. Manus dandum est. Claudianus tentatus. Iterum correctus Silius.

T. Lucretius circa finem libri secundi disputat ex Epicuri sententia mundos esse innumerabiles. Id primum sic colligit: extra nostri mundi ambitum ait patere spatium infinitum, in quo perinde, vt in huius, priusquam nasceretur, loco, ferri eiusdem generis femina et atomos, ex quibus noster coaluerit: verosimile igitur, nec ibi femina ista esse otiosa, sed post multos pulsus et plagas tandem cohaerere et similes formas gignere. Hac parte a versu 1047. legitur:

*Quaerit enim ratione animus, cum summa loci sit
Infinita foris, haec extra moenia mundi;
Quid sit ibi porro, - quo prospicere vsque velit mens,
Atque animi tactus liber quo peruolit ire.*

Hoc totum Lambinus pro adulterino et spurio delet. Gifaninus retinet ex MSS. sic correctâ: et *animi tactum* (nam

D

alii

alii libri *tractus*) vt alibi *corporis tactum*, pro ipso animo et ipso corpore dici obseruat. Sed verba Lucretii, ex quibus *tactum corporis* educit, lubrica sunt, et aliter in melioribus codicibus habentur: Ciceronis autem de tactu interiore doloris ac voluptatis nihil huc pertinent. Nonnulli ediderunt: *animi iniectus liber quoquo velit ipse*. Verum videtur:

*Quid sit ibi porro, quo prospicere usque velit mens,
Atque animi iactus liber quo peruolitare.*

Sive malis, *animi iniectus*: vt supra hoc ipso libro:

*In quae corpora si nullus tibi forte videtur
Posse animi iniectus fieri.*

Tale autem vocabulum, siue *iactus*, siue *iniectus*, hic requiri demonstrat Cicero lib. 1. de nat. deorum: *si immensam et interminatam in omnes partes magnitudinem regionum videretis: in quam se iniiciens animus et intendens ita late longeque peregrinatur, ut nullam omnino oram ultimam videat, in qua possit insistere*. Satis apparet Ciceronem et Lucretium, quum tam congruentia scriberent, hunc locum ex eodem fonte hausisse. Ἐπιβολὰς vocat Epicurus in epistola ad Herodotum apud Diogenem Laërtium: Κατὰ δὲ ταύτην τὴν συνημμένην (κίνησιν ἐν ἡμῖν) τῇ φανταστικῇ ἐπιβολῇ, διάληψιν δὲ ἔχουσιν. Rursus: ἐπεὶ τόγε θεωρούμενον πᾶν, ἢ κατ' ἐπιβολὴν λαμβανόμενον τῇ διανοίᾳ. Iterum: καὶ ἐπιβολὰς μὲν ἔχοντα ἰδίας πάντα ταῦτά ἐστι καὶ διαλήψεις. Item: κατ' ἐπιβολὰς δ' αἶν τινὰς, παρακολυθόντος τῷ αἰσθῶν, ἕκαστα προσαγορευθεῖσι. Denique, εἰς τὰς τοιαύτας ἀναδύοντες ἐπιβολὰς. Noster qui nudum *iniectus* vocabulum ita ponere non auderet, vt mollius acciperetur, addidit *animi*. *Peruolitare* autem Lucretii et Virgilio ad imitationem placuisse olim notatum est. Post lex verlus:

Vndique cum vorsum spatium vacet infinitum.

Sic

Sic quidem omnes libri: malit tamen Lambinus: *Cum quoquo vorsum*, vel *vorsus*, aut, *Quoquo cum vorsus*: quia illud *vorsum* vel *vorsus* vel *versum* vilitatius cum aduerbiis motum significantibus iungatur: Gifanio nihil nisi mirante. Vereor ut Lambinus satis expresserit mentem suam: voluit enim, cum particulis motum a nobis, non ad nos, significantibus. Nec tamen haec sufficit ratio ad aliquid mutandum. In contrarium ecce Varro lib. 4. de L. L. *Curtium, virum fortem, armatum descendisse in equum, et a Concordiae versum cum equo in eum praecipitatum*. Hoc est, ita ut Concordiae aedem a tergo haberet. Scaliger coniicit, *ad Concordiae conuersum*: quia Liuius facit templa decorum immortalium, quae foro imminet, Capitoliumque intuentem. Sed quomodo in hoc numero Concordia, sola ut appellari meruerit? Scioppius quoque tamen edidit: *ad Concordiae versum*. Offendit ambos idem, quod Lambinum in Lucretio. Iustinus ex Trogo lib. 44. (c. 1.) *marinae aurae undiqueuersus adsidui flatus*. Vbi etiam vexarunt: sed recte defendit Berneggerus ex Appuleio, Lib. 4. Met. *ne cauda quidem et auribus cruribusque undiqueuersum eleuatis*. In Apologia: *cum undiqueuersum tabulis flagitaretur*. Quinto post versu:

*Cum praesertim hic sit natura factus, et ipsa
Sponte sua forte offensando semina rerum
Multimodis, temere, incassum frustraue coacta
Tandem coierint, ea quae coniecta repente
Magnarum rerum fierent exordia semper.*

Cicero in eadem vicinia et ex eodem ore: *Docuit enim nos idem qui caetera, natura esse effectum mundum*. Illud *coierint* ex Mss. expressisse ait Gifanius, ut sit anapaestus. At sic *coierunt* Marulli retinendum fuisset, quod refutat reliqua oratio. Rectius in Indice tribrachyn vocat. Sed hunc pro dactylo posuisse Lucretium non persuadet. Loca, quorum exemplo nititur, in vitio sunt: neque enim

aut *fera voluntas* aut *cum ventis gerere bellum*, sic terminato versu, scripsit auctor. Lambinus ex coniectura, *cooluerint*, tolerabilius ad legem metri. Sed cenſeo ſcribendum: *concrerint*. Cum reddidiſſet librarius, *cocerit*, tribus literis, vt paſſim in membranis videre eſt, per virgulas ſuperpoſitas ſignificatis, qui eum ſequebatur, *coierint*, accepit. Frequens autem hoc ea in re auctori. Lib. 1. *de terris terram concreſcere paruis*. lib. 5. animalia

Imbribus et calido ſolis concreta vapore.

Et paſſim apud Diogenem *ὄνυξιον* habes. Nota porro, *decrero*, *decrerim*, *decreſſe* etiam apud Ciceronem et Liuium. (3, 45.) Fortaſſis et ſequenti verſu permittit ſibi, vt ſcriberet: *fuertunt exordia ſemper*. Vel, *vt quae coniecta &c. fuerint*. Tertium, quo paradoxon hoc confirmat, argumentum tale eſt verſu 1080.

*Huc accedit, vt in ſumma res nulla fit vna,
Vnica quae gignatur, et unica ſolaque creſcat,
Quin quouiſque ſient ſeculi, permultaque eodem
Sint genere; in primis animalibus, indice mente,
Inuenies ſic montium genus eſſe ferarum,
Sic hominum genitam prolem.*

Hic illud, *Quin cuiusque ſient ſeculi*, Hier. Auanti eſt, Aldinarum correctoris: nam libri, *quin alio quouis fit ſeculo*, aut, *alio in quouis*. Nec tamen iſtud commodius: neque enim *quisque* eſt aliquis. Lambinus denuo et hunc et ſequentem verſum amputat: quod non auſus Giſanius, iudicat tamen eos *ἀνυποκρίτους*. Sed ſcribendum ex Voſſianis membranis: *Quin aliquoſi ſiet ſeculi*. Eſſe autem Lucretio *ſecula*, numeros, genera, corpora, turbas, nemo ambigit. At in ſubſequenti, *in primis animalibus indice mente*, longe ſuſpectiores hos verſus reddidit. Lipſius lib. 5. epiſt. quaeſt. 12. tentat: *inprimis, animalibus iniice mentem*. Paulo ante diximus de iniectu animi. Scio etiam Ciceronis: *cui deorum ira mentem iniecit, vt*
Milonem

Milonem laceraret. Sed neutrum eam iuuare coniecturam puto. Legendum: *in primis animalibus, inclite Memmi, Inuenies.* Est enim hic Memmius, quem appellat identidem, cui totum opus dedicauit. lib. 5. *deus ipse fuit, deus, inclite Memmi.* Vossianus quoque et tres Florentini pro *genitam* habebant *geminam*: quod et ipsum forte non spernendam. Hoc etiam, inquit, argumentum est multitudinis mundorum: in tota rerum vniuersitate nulla inuenitur res, quae sola et vnica suae formae sit edita seque propaget: (neque enim de phoenice videtur credidisse Lucretius) sed quaecumque sunt, aliquis sunt secli et numeri, et complures eiusdem generis agnoscuntur. In animalibus maxime, o Memmi, palam vides sic ferarum montiuagarum esse non priua et singula diuersae formae capita, sed aliquod genus plurimorum capitum eiusdem formae: sic et hominum vtrouis Texu intelligis genus esse et multitudinem: sic pisces et volucres vniuscuiusque formae, non singulos, sed genus et copiam. *In primis animalibus*, est, in animalibus primum. Sic apud Virgilium l. 2. (612.) Aeneid. *hic Iuno Scaetas facuissima portas Prima tenet.* In Georgicis (1, 13.)

tuque o cui prima frementem

Fudit equum magno tellus percussa tridente.

Errant Seruius et Parrhasius, qui Atticam tertiam ita notant designari, quia Athenienses primam terram suam seque primos homines gloriarentur. Liuius lib. 4. cap. 20. *Romuli spolia, quae prima Opima appellata, sola ea tempestate erant.* Vbi Sigonius: redundat vox *prima*: neque enim tum prima appellari poterant, cum secunda nondum essent relata. Non intellexit mentem Liuii, quae necessario vocem illam requirit. Spolia, inquit, quae primum hoc nomen tulerunt, ut *Opima* dicerentur, etiam tum sola sic, nempe *Opima*, appellata, nondum aliis spoliis eiusmodi subsecutis. Idem lib. 29. cap. 21. *Praetor legatique Locros profecti, primam, sicuti mandatum erat,*

erat, religionis curam habuere. Ita Mss. omnes. Male mutauit Sigonius. Iustinus lib. 23. cap. 4. *Prima Ptolemaeo Aegyptus et Africae Arabiaeque pars sorte venit.* Ita Mss. non *Primo*. Qui etiam reliquerat lib. 20. cap. 2. *Cum primam urbem Sirini cepissent: ubi editur primum.* Silius lib. 2. v. 235.

*stat primam urbem murosque patenteis
Postposita caedo et dilata inuadere pugna.*

Ita princeps editio: non *primum*. Sic lib. 10. (v. 579.)

Iam maria ac terras primamque intrauerat urbem.

Neque enim intelliges id *προάσιον*: sed ante omnia, praeter ceteris ac maxime ad urbem peruenerat. Seneca de vita beata cap. 14. *Qui sequitur voluptatem, omnia postponit et primam libertatem negligit.* Silius lib. 12. v. 272.

*Ille dies primus docuit, quod credere nemo
Auderet.*

Sic Ms. Oxon. non *primo*. Sic et scribendum apud Plinium lib. 6. epist. 2. *praesertim cum primam religioni suae iudex patientiam debeat.* Non *primum*, ut editur. Valerius Flaccus in initio operis:

Prima deum magnis canimus freta peruisa natis.

Fugit illos ratio, qui *natis* hic repudiant, quod Iason et alii quidam ex fociis proximo gradu deum nati non fuerint. Quid enim fiet Catullo, qui heroas *deum* genus appellat? Quid Manilio, qui de Argo naui: *Seruando dea facta deos.* Quid Statio, cuius

Semideos inter pinus me Theffala reges.

Apollonius Rhodius lib. 3.

*Ὡς δὲ καὶ ἄλλοι πάντες ὅσοι συνέπονται ἐταῖροι
Ἀθανάτων υἱες καὶ υἱωνοὶ γεγάασιν.*

Et

Et lib. 4. αἰθανάτων ἔσαν αἵματος. Seneca: *Praefidia Achiuae gentis et prolem deum*. Valerius Flaccus in verbis Phinei: *Scimus et diis geniti quibus*. Ergo *nati deum* nihil aliud quam heroës, et canit vates freta, quæ prima vel primum fuere peruia magnis natis Deum. Sat tulimus, qui *freta Deorum* aut *nautas Deum* coniungunt, morosissimoque et maxime κακοζήλω sensu ipsam frontem egregii operis quasi stigmatibus insigunt. Rursus ille, a quo incepimus, versu 1015.

*Nam sua cuique locis ex omnibus omnia plagis
Corpora distribuuntur, et ad sua secla recedunt.*

Hanc vett. lib. optimam esse scripturam ait Gifanius. Nimirum Lambinus quum retulisset quorundam codd. *ad sua semina cedunt*, quorundam *ad sua sede recedunt*, tum viri docti coniecturam, *ad sua foedera cedunt*; disputauerat verbum *recedunt* esse huic loco accommodatum. Quæ fefellit ambos ratio: nam *recedere* non longe hinc et passim legas de exuuiis particulisque deferentibus corpora; non de accedentibus ad illa. Sic statim: *quam fluit atque recedit*. Rectum puta: *et ad sua secla recedunt*. Id est, post multas incassum plagas ictusque exceptos resiliunt tandem et feruntur ad sui generis corpora, vbi tandem adhaerent, eaque augent. Verbum usurpat Lucretius et lib. 6. Sed vt hic, Liuius lib. 24. (c. 34.) *Quæ propius quaedam subibant naues, quo interiores ictibus tormentorum essent, in eas tollenone super murum eminente ferrea manus, catenæ illigata, quum iniecta proræ esset, graueque libramentum plumbi recelleret ad solum: (vel graui libramento plumbi recellente ad solum) suspensa prora nauim in puppim statuebat*. Iterum in Lucretii eodem libro paulo inferius:

*Nam certe fluere atque recedere corpora rebus
Multa manus dandum est.*

Ita Ms. et 6. edd. vett. recte probante Lambino. Male supposuit Gifanius: *Multimodis dandum est. Manus dandum est*, id est, fatendum est, negari nequit. Vt supra:

si vera videtur,

Dede manus: at si falsum est, accingere contra.

Horatius: *Iamiam efficaci da manus scientiae.* Nec aliter scripsisse Claudianum existimo lib. 1. in Eutropium, v. 366. *Quicquid amas, dabit ille manus.* Ipse nimirum Eutropius manum prōmittet. non illa. Quidius lib. 1. (lib. 3, v. 657.) de arte:

*Sed semel est custos longum redimendus in aeuum,
Saepe dabit, dederit quas semel, ille manus.*

Frequens autem ille Graecissimus Lucretio et aliis. Varro: *et tempora, quibus id potissimum facias, animaduertendum, et loca, quo transferas, idonea prouidendum.* Restituendum puto Plauto Mostellaria a. 1. sc. 1. v. 35.

si quidnummo sarciri potest,

Vsque mantant, neque id faciunt, domuum,

Parietes ruunt. aedificantur aedes totae denuo.

Non utique semper aedificantur, sed reaedificare oportet, si quis uti velit. Scribe igitur: *aedificandus aedes totas denuo*, pro, aedificandum est. Sic Trinummo: (a. 4. f. 2. v. 27.)

Hercle, opinor, mihi aduenienti hac nobis agitandum est vigilias.

Columella lib. 7. cap. 5. *Itaque referandum est, et ulcera medicamentis curandum.* Silius lib. 18. versu 566. 7

*Nunc pacem orandum, nunc improba foedere rupto
Arma reponendum, et bellum exitiale, cauendum
Auctor ego.*

Ita enim partim ex Ms. Col. Modius, partim nos ex Romano Cod. restituiimus. Nec insolens hoc Silio, qui lib. 15. *Nec bona censendum.* ubi sine ullo idoneo sensu, *constent*, supposuerant.

CAPVT

C A P V T V I I I

Tertullianus bis explicatus. la defensus. Nexus ciuium. Ciceronis loco lux. Lanista Seruius poenalis. Sacrum barbare. Calpurnius Flaccus emendatus. Noxii. Aurelius Victor et Suetonius illustrari. Exigere. Tacitus correctus.

Tertulliani verba sunt c. 16. Apologetici: *Sed noua iam Dei nostri in ista ciuitate editio publicata est, ex quo quidam in frustrandis bestiis mercenarius noxius picturam proposuit.* Subobscura primo adpectu et quae doctis hominibus faceffiuer negotium: sed scito acuminie pungentia, si peruideantur. *Mercenarius* haud dubie is est, qui se in ludum vendidit. Gladiatorum et bestiariorum varia fuisse genera nemo ignorat. Erant serui de lapide emti. Ad quos alludit Cicero ad Atticum lib. 1. epist. 16. *cum accusator, tanquam censor bonus, homines nequissimos reiiceret; reus, tanquam clemens lanista, frugalissimum quemque secerneret.* Nam lanistae si quando familiam aut numerum seruorum coënerent, non utique omnes in ludum coniciebant, sed si quis esset inter illos frugi, eum seponebant, et non dabant in ludum, atque in eo erant clementes, lucri tamen spe salua, quod alia benigniore via ad se rediturum non dubitabant. *Frugalissimum quemque secerneret*, id est, seuerissimos et integerrimos iudices reiiceret. Loquitur autem sic, non quia frugales homines egere non soleant, eoque nesciant corrumpi, ut notat Manutius, sed continuans *ἀλλήγορίαν* et de iudiciis scribens ut de emtis ad munus: nam seruilium personarum laudatio maxima est *frugi esse*. Pro Cluentio (47.): *seruus frugi atque integer.* Horatius (sat. 2, 7, 3): *amicum Mancipium domino et frugi quod sit satis.* Pro Deiotaro (9): *Frugi hominem dici, non multum habet laudis in rego.* Erant qui se ob alienae gratiae voluptatem (ut ait Firmicus)

cus) nundinati sanguinis iactura ad mortis spectaculum vendiderant: erant damnati in ludum sententia iudicis. Liuius lib. 28. (c. 21.) *Gladiatorum spectaculum fuit non ex eo genere hominum, ex quo lanistis comparare mos est, seruorum delectu ac liberorum, qui venalem sanguinem habent.* Seneca: qui manus arenae locant, ac bibunt, quae per sanguinem reddant. L. 1. §. 6. de postulando, vetatur postulare, qui operas suas, ut cum bestiis depugnaret, locauerit. Iulius Firmicus: Si vero Saturnus hoc fecerit, in ludum sententia iudicis addicentur. Noster de spectaculis: *Etiam qui damnantur in ludum, quale est, ut de leuiore delicto in homicidas emendatione proficiant?* Ac de postremo genere idem capiendus in c. 18. Apol. cum ait: *vice rebellantium ergastulorum, siue carcerum, siue metallorum, vel hoc genus poenalis seruitutis, erumpunt aduersum nos.* Ergastula, carceres, metalla, pro mancipiis ergastulo inclusis, inque metalla damnatis. Iul. Firmicus lib. 8. *Quod si beniuola stella cum maliuola eundem hunc locum respexerit, ergastulis praepositos faciet aut metallis.* uti quidem fide Ms. emendamus. Nam vulgo additum praeter necessitatem: *aut fodiendis metallis.* Sic *nexum ciuium* pro nexis ciuibus dixit Columella, lib. 1. de re rustica; *more praepotentium, qui possident fines gentium, quos ne circumire equis quidem valent; sed proculecandos pecudibus ac populandos feris derelinquunt, aut occupatos nexu ciuium et ergastulis tenent.* Fuluius Ursinus corrigit, *nexu crurum*, itaque in Basiliensi Heruagii editione legitur. Sed *nexus ciuium* sunt ciues addicti et nexi, qui operas dare cogebantur pro debito. Aut oblique flagellatur scelus eorum, qui per vim ac fraudem ingenuos ac liberos arreptos in ergastula coniiciebant, de quo apud Suetonium Octav. cap. 32. Tib. cap. 8. et Appianum. Gemina sunt M. Senecae controuerf. 33. *Curatis qui ex solitudine infantes auferat, perituros nisi auferantur: non curatis, quod isti beati solitudines suas ingenuorum ergastulis exercent.*

Cicero

Cicero pro Cluentio (c. 7.): *M. Aurius adolescentulus Larinas bello Italico captus apud Asculum in Q. Sergii Senatoris, eius qui inter sicarios damnatus est, manus incidit, et apud eum fuit in ergastulo.* Neque, ut ex frequentibus constat, quamvis post Italicis populis ab Senatu ciuitas data esset, dimissus est, donec scelere Oppianici, qui haereditati incubabat, interficeretur. Non diverso modo Tertullianus *seruitutem poenalem* accepit pro seruis poenae. Nam *poenale*, quod supplicii causa sustinetur ex damnatione. Plinius lib. 18. cap. 11. *Nobilius granum tunditur pilo victorum poenali opera.* Sic apud Iustinum Demetrius *in Hyrcaniam poenalem sibi ciuitatem remittitur*, lib. 38. (c. 9.) in quam neipere relegatus erat. *Serui poenae*, qui ad gladium vel ad bestias vel in metallum damnati sunt, ut definit Ulpianus in l. 25. de adq. haered. Quales utcumque liberi ante fuerint, statim ut sententia de illis lata est, conditionem suam permutant. *L. In seruorum. §. qui ex D. de poenis.* et ciuitatem simul cum libertate amittunt maxima capitis diminutione. *§. 1. Inst. de cap. dem.* nec in totum ad libertatem reduci possunt. *L. 15. qui suis. §. in illis sane. D. de manumiss.* nisi indulgentia principis reuocentur. *L. Aristo Neratio. D. de manumissis testam. L. Generaliter. §. si seruus. D. de fideicommiss.* lib. Hi proprie serui poenae. nam alias et quoscunque, in quos animaduerti iubetur, hoc nomine appellat IC. in l. 12. *D. de Poenis.* Quoniam et hi statim libertatem et ciuitatem amittunt. l. 29. eod. Vnde intelligenda verba Calpurnii Flacci, decl. 4. *Non potes aduersus damnatum iure patris uti: iam non Larem habeo, non seruum, non patrem. Inapte seruum. Scribe: non sacrum, vel non sacra.* Cicero de legibus lib. 2. (c. 1.) *Hinc enim orti stirpe antiquissima sumus: hic gens, hic sacra, hic maiorum multa vestigia.* Liuius lib. 4. (c. 2.) *ut qui natus sit ignoret, cuius sanguinis, quorum sacrorum sit.* Res et phrasis nota ex IC. nostris. Ergo poenalis seruitus
non

non serui nequam et poenam promeriti, vt voluit Des. Heraldus; sed qui serui poenae facti sunt atrocitate sententiae, etiamsi origine, statuue liberi essent, etiamsi ciues. Et hic quidem in specie damnati ad bestias, aut ad gladium. Cum enim dicit, *metallorum et poenalis seruitutis hoc genus*, vnam quidem nominat, alias voce generis, sed modificata, signat: quasi diceret: *in metalla damnatorum et similium seruorum poenae*, hoc est, pronuntiatorum ad bestias aut in ludum venatorium. De his vsu veterum factum est, vt proprie *noxii* dicerentur. Seneca ep. 70. Suetonius Nerone (c. 12.): *Munere quod in Amphitheatro ligneo dedit, neminem occidit, ne noxiorum quidem*. Spartianus: *trecentos noxios cum auratis chlamydibus in arenam misit*. Tertullianus cap. 9. et 44. Respicit ad hos noxios Aurelius Victor Schotti in Nerone: *Quippe noxiorum vindictis modo, pelle testus ferae, utriusque sexui, genitalia vultu contrectabat, exactor parium maiore flagitio*. Haesit hic Schottus cum amicis suis, quorum non improbat, *noxiorum vindictis, modo ferae, pelle testus*: et quando lusum fuisse tradit Suetonius, quaerit, numquid Victori reddendum, *modo lusus*. Sed nec illibata scriptura vetus a Suetonio dissentit. *Vtriusque sexui*, id est, adolescentibus ac puellis, *vindictis modo noxiorum*, deligatis ad palum instar quorundam, qui bestiis obiiiciuntur, *τὰ αἰδοῖα vultu contrectabat*. Abutitur vocabulo *vultus*. Dio: *ὅποτε καὶ μηράκια καὶ κόρας σαυροῖς γυμναῖς προσέδων θηρίε τέ τινος δορὸν ἀνελάμβανε, καὶ προσπίπτων σφίσιν, ἡσέλγανε, ὥσπερ τὶ ἐδίων*. Nec vero recte *exactor marium* Pantinus. *Exactor parium* est, qui comparat aequos et dignos componi. Vt *exigere* Suetonio in Iulio (c. 47.): *Spem margaritarum, quarum amplitudinem conferentem interdum sua manu exegisse pondus*. Tacitus. de mor. Germ. c. 7. *Ad matres, ad coniuges vulnera ferunt: nec illae numerare aut exigere plagas pauent*. Ita optime Farnesianus codex. Perperam editiones, *exfugere*. Numerare illas dicit,

dicit, et expendere atque comparare inter se vulnera, cum laude eius, qui maiora et honestiora tulerit: vulnerum velut exactrices esse: vt *exacttores* operis, qui attendunt, vt rite fiat. Ovidius: *Ipsa, quod hae faciunt, opus exigit.* id est, probat, animaduertit, num recte fiat, vel factum sit. Apud Suetonium, vbi res eadem narratur, cap. 29. non videntur viri magni intellexisse vim verbi *conficere*, quae honesto vsu, vt bestiarum, *conficere* feras et hinc *confectores* dicebantur, turpissimam rem obtegit. Pet. Faber *conficerentur* vel *conciderentur*, coniecit lib. 3. Senest. cap. 23. Quod reiecit Casaubonus, et *conficere* voluit esse *περσῶν*: additque ex Capitolino: *potes tricies mulierem perficere.* Magno errore: quasi propria oratione sic *conficere* aut *perficere mulierem* dicatur: quod soloecum est. Apud Capitolinum in Maximianis leges: *potes tricies cum muliere perficere.* Suetonio autem pronuntiatur nihil aliud quam actum cum Nerone, vt solebat agi cum bestia, quam ille simulabat: nempe caesum a Doryphoro, tanquam confectore: telo forsan, quo voluit *ὁ πᾶν*, sed hoc intelligendum relinquit Suetonius. Possumus accipere vtrumque, mimico venabulo ita parato, vt ferrum eius retusum, cum videretur intrare corpus ictae bestiae, retrocederet in cauatum hastile: quo simularetur confectus: deinde in tacentem conquiescentemque insiluisse infamem ministrum, et peregissee caetera. Iam quaeritur, quemadmodum Tertullianus eundem hominem vocet *mercenarium* et *noxium* D. Heraldo locus videtur obscurus et non satis sanus. Suspiciatur de Marfis et Psyllis atque aliis praestigiatoribus accipiendum, qui serpentes mansuefactos circumferebant, et *τὸ noxius* esse additamentum. Refutat hoc Tertullianus ipse lib. 1. aduers. nationes: *Quidam perditissimus in ista ciuitate, etiam suae religionis desertor, solo detrimento cutis Iudaeus, utique post morsus bestiarum, ad quas se locando quotidie toto corpori decutit.* Vidit hoc Gothofredus, et ipse miratus *noxium* vocari, qui se auctoraret ad bestias, deni-

denique ita tranſigit, *ut noxium* pro obnoxio accipiat. Salmaſii coniectura erat: *mercenarius an noxius*: ſed eodem Tertulliani loco repulſa, ubi plane *locare ſe*, id eſt, mercenarius eſſe dicitur. Rigaltius *noxium* vocari ait, quod beſtias toties fruſtratus ſit, eluſis eorum dentibus ac declinatis agilitate ſua, quaſi non bona fide verſaretur. Quae et noſtra fuit olim ſententia. Nunc vero cenſemus Tertullianum ludere *ὀξύμαχος*. Proprie *mercenarius*, non eſt *noxius*, nec *noxius* eſt *mercenarius*, etſi uterque beſtarius. Generali ſenſu uſu vocis tam mercenarius quam damnatus in ludum eſt *noxius*, quia non niſi ſceleſtus et desperatus huc deſcendebat, ut in ludum ſe addiceret. Perinde eſt ergo, quaſi diceret: parabolanus non quidem ſententia iudicis, ſed mercede *noxius*. In beſtiis fruſtrandis *mercenarius noxius*, eſt beſtarius mercede *noxius*. Caſſiodorus: *Actus deſeſtabilis, certamen infelix, cum feris velle contendere, quas fortiores ſe non dubitant inuenire. Sola eſt ergo in fallendo praefumtio, unicum in deceptione ſolacium.*

C A P V T IX

Manilius decies emendatus. referens paruo glomeramine. Sol ortus ab occasu nostro aspici austrinam partem. Currus mundi. Petronius correctus. Mundum male pro sole accipi apud Manilium, Petronium, Gratium. Mundus ab ortu redit. Clementia mundi. Ignis Aetnam minari Olympo.
Ad virides nutanti vertice filuas Hospita sacra ferens. Riguae Aegypti gentes vel terrae. Vincire officio deum. Ius applicationis. Rapuisse in se deum ministros suos. Facere iter ignotis terris in commercia. Glomeraminis sui orbi testis luna. Pleiadum sidus Taurus.

Poëtarum plus vni accidit, vt ad ipsa limina stuperent aut impingerent interpretes. Scilicet dum effugere curant verborum vilitatem, et ab aditu profanos arcent, ea principia struxerunt, quae ne mysticae quidem omnes, quales nunc sumus, intelligerent. Quid si accesserit vitium aetui et librariorum error etiam in planissimis saepe monstrosus, et tanto infestior quanto minus suspectus. Vt apud Manilium (I, 3.), cuius in fronte verba infra scripta,

*Coelestis rationis opus deducere mundo
 Aggredior, primusque nouis Helicon mouere
 Cantibus, et virides nutanti vertice filuas,
 Hospita sacra ferens, nulli memorata priorum.*

Si recte aestimaueris, agnosces totum hoc, *et virides nutanti vertice filuas*, tanquam claudam, otiosam, morticinam, extra corpus orationis expressam, et sententia iam absoluta versus tantummodo fulciendi causa adiectam partem trahi. At si particulam copulatiuam in praenoculum commutaueris, hoc modo: *ad virides nutanti vertice filuas Hospita sacra ferens*. nihil superfluum, nihil eminens, omnia inter se apta et quadrata habebis. Ad sacrum illud nemo, inquit, afferens, quae dedicaturus sum, noua et peregrina donaria, carmen intentatum.

Sic

Sic Persius: *Ad sacra vatam carmen affero nostrum.* Philemon (Prolog. v. 7.): *Εἴ τις δὲ θυσίαν προσφέρει, ὦ Πάμφιλε, ταύρων τὶ πλῆθος, ἢ ἐρίφων.* Nec minus puerile videtur et vel mediocri versificatore indignum, versu 42. *in quas et Nilus inundat:* si tamen et Latina plebe dignum est. De Assyriis et Aegyptiis loqui auctorem, liquet. Suspicionem,

*Qui domuere feras gentes Oriente sub ipso,
Quas secat Euphrates, riguas et Nilus inundat.*

Habes lib. 4. (v. 726.)

*tellusque natans Aegyptia Nilo
Lenius irriguis infuscat corpora campis.*

(Lib. I. v. 48.) de sacerdotibus, qui inter primos excoluerunt scientiam fiderum:

*Officio vinxere deum, quibus ipsa potentis
Numinis accendit castam praesentia mentem,
Inque deum deus ipse tulit patuitque ministris.*

Fortasse malis, *iunxere*. Sed *vinxere*, quod in Gemblacensi, est deuinxere. Et potest videri Manilius in animo habuisse fabulam Fauni et Pici victorum a Numa, ut eum docerent Elicium Iouem, et Sileni apud Virgilium a pueris alligati, qua audacia carmen de principis rerum ab eo meruerunt. *Vinciri* dii volunt, sed *officio*, sed casto cultu. Quod Scaliger hic obseruat τὴν προσέσταν Atheniensium verti a Seneca *iur applicationis*, ve reor ne sit erratum μνημονικόν. Cicero est enim, qui lib. I. (c. 39.) de oratore: *qui Romam in exilium venisset, cui Romae exulare ius esset, si se ad aliquem quasi patronum applicuisset, intestatoque esset mortuus, nonne in ea causa ius applicationis, obscurum sane et ignotum, patefactum est in iudicio?* Allusit Terentius Andria a. 5. sc. 4. (v. 21.) *tum ille egens forte applicat Primum ad Chrysidis patrem se.* Proprie de naufrago in litus eiecto atque egenti dictum

dictum obseruat Donatus. Immo de quouis tenuiori peregrino vel inquilino. *E*dos enim *ἑλληνικὸν καὶ αἰγυπτίον*, vt ait Dionysius Halicarnasseus, (lib. 2. ed. Sylb. p. 84. v. 2.) hos *νῦν περὶ αὐτὴν* siue adoptare patronum, cui se *applicare* dicebantur Romanis. Athenis quidem et lege iubeantur. Sic Cicero libro 2. (c. 1.) in Verrem omnium nationum exterarum principes Siculos *se ad amicitiam fidemque populi Romani applicuisse*. Quod est, in clientelam venisse. Seneca epist. 105. *Contentus incommodum et artes bonae discutiunt, et amicitiae eorum, qui apud aliquem potentem potentes sunt. quibus applicari expediet*. Nec fero autem traiectionem Manilianam, quam laudat alibi Scaliger: *Deus deum intulit vel immisit*. Nihil molestius. Lego:

Inque deum deus ipse tulit rapuitque ministros.

Impulit eos arcanis stimulis subiectis, et egit rapuitque in curam coelestium. *Rapuit*, inquit Seruius, *festinanter adduxit. ideo et ad diuinos instinctus, qui subiti, significandos adhibetur, quemadmodum et ferri*, Lucanus (l. 678.):

*Quo feror, o Paean? qua me super aethera raptum
Constituis terra?*

Seneca: *Quoniam cruenta Maenas Praeceptis amore saeuo
Rapitur.* vers. 83.

*Et vagus in caecum penetrauit nauita pontum,
Fecit et ignotis itiner commercia terris.*

Non admiror illud *itiner*: sed malo: *iter in commercia*. Nauita fecit ignotis et mari disseptis terris iter commerciorum ergo. lib. 5. *nouaque in commercia ducet*, et rursus: *placidas regat in commercio gentes*. Vers. 218.

*Sed quaerent Helicen, quibus ille superuenit ignis,
 Qui laterum tractus habitant, mediique tumores
 Eripiunt terrae coelum visusque coërcent
 Te testem dat, Luna, sui glomerabilis orbis.*

Scribendum primo ex memb. Veneta: *Quod laterum.* Est enim αἰτιολογία, cur Helice sit ἀόρατος iis, qui Canopum cernunt: quae Manilii sententia est. Et profecto male cohaerent membra, nisi sic legamus. Quod cum sentiret Carrio, nec dispiceret tamen, qua potissimum parte vitium federet, irruit in id, quod suspectum esse non debuit: *mediique tumores*: et refingit, *medioque tumore*. Dicit enim Manilius, non qui laterum tractus habitent, tumore medio eripere coelum terrae, sed quibus a vertice obstet Canopus, eos non videre Helicen, quia respectu eorum, quibus supra Helice, latus tenent orbiculatae terrae, et ideo tumores medii excludunt ab iis Helices conspectum. Seneca lib. 2. Nat. Quaest. cap. 26. *Sed scias licet nubes illic esse, unde splendor effertur: quas videri a nobis terrarum tumor non finit.* At grauius est, quod nescio quid aut quem dare testem glomerabilis sui orbis ait lunam. Ex ipso argumento intelligimus terram nominare voluisse, quo contenti fuere Scaliger, Gassendus et alii. Nos scimus et nominasse: scripserat enim:

Te testem dat, Luna, sui glomeraminis Orbis.

Orbis puta terrarum sui glomeraminis et rotunditatis testem dat lunam. Orbis, vt lib. 5. (v. 379.) *Diues erat census saturatis gentibus Orbis.* Ad rem videndus Plinius lib. 2. cap. 70. Atque hoc eo minus mirandum, quod vocabulum *glomeramen* eodem prorsus modo corruptum est l. 4. vers. 522. de Tauro:

*Auersus venit in coelum diuesque puellis
 Pleiadum paruo referens glomerabile fidus.*

Vbi Scaliger: Sidus Virgiliarum paruo glomerabile dixit, quia sunt in se conglobatae et confertae, ita vt minimum spatium occupent. Quis vero *nives* iste sermonis, *res paruo glomerabilis*, pro in orbem haud magnum conglobata? et quis ita loquentem ferret? Scribendum utique,

Pleiadum paruo referens glomeramine fidus.

Vox optima et Lucretio frequens. Valerius Flaccus lib. 5. (v. 46.) *Pleiadumque globos et agentes noctibus Arctos.* Versu 242.

*Hinc ubi ab occasu nostros sol aspicit ortus,
Illic orta dies sopitas excitat urbes,
Et cum luce refert operum vadimonia terris,
Nos in nocte sumus.*

Gemblacensem habere male *Hanc* notat Scaliger. Immo optime, vt apparebit. Dein recte legit *ab occasu*: sed perperam interpretatur solem in occasu constitutum respicere ortus nostros: perperam negat *to ortus* adiective accipi, quasi absurde dicatur, solem ortum aspiciere ortus nostros. Sit sane absurdum, dummodo nemini dictum. Scripsit enim Manilius:

Hanc ubi ab occasu nostro sol aspicit ortus.

Præcessit: *austrinis pars est habitabilis oris.* *Hanc* partem austrinam *ubi sol ortus*, nempe illis sub Antartico habitantibus, *aspicit ab occasu nostro*: nam quum occidit nobis, illis oritur. De Circulo Lacteo versu 742: quasi sit Phaëthontæ fabulæ vestigium:

*Et puer in coelo ludit, curruque superbus
Luxuriat, mundo cupit et maiora parente,
Mōstratas liquisse vias.*

Non *mundus* fuit parens Phaëthontis: aut si disiungis ita, *cupit maiora mundo et parente*, nec cohaeret oratio,

et quid est, *cupit mundo maiora?* Fatuum hoc et ineptum. Sed Manilius ediderat: *curraque superbus Luxuriat mundi, cupit et maiora. Currus mundi* seu coeli est, quo sol vehitur. Sic legendum apud Petronium (sat. c. 127.): *nec mater mea, dum placet, labentis mundi currum detinuit, non cursum.* Nec ignoro Orphei, τὸν ἐναρμόνιον δρόμον ἔλκων *Mundus*, hic non magis sol, quod toties ingerit Barthius, quam apud Manilium lib. 1. (v. 45.)

Quo mundus redit et nigras supereuolat urbes.

hoc est, qua coelum definit patescere et in longum porrigi, ut nobis sub nostro horizonte videtur, sed reuocatur et deuexum est. Vel si ad motum referre mauis, qua conuertitur, et ab altero hemisphaerio supra nos euehitur, ut primo supra Aethiopiam. Seneca nat. quaest. 7. (c. 21.) *Omnibus autem stellis in eandem partem cursum est, id est, contrarius mundo. Hic enim ab ortu voluitur in occasum, illae ab occasu in ortum eunt.* Manilius lib. 2. (v. 794.) de occasu:

Vnde fugit mundus, praecipitque in tartara tendit.

Nam Gratius, (Cynege. v. 295.) quum ait:

Dum tepida indalget terris clementia mundi.

vocabulo *mundi* non magis praecise solem intelligit, quam Iustinus vocabulo *coeli*, quum ait (9, 2, 7.): *Ateas inclementiam coeli et sterilitatem terrae causatus: etsi interdiu clementior mundus propter solem. Cupit maiora parente, dum inaccessas patri et inuias capessit vias.* Verf. (840.)

Quinetiam tumidis exaequat dolia flammis.

Procero distenta utero, paruosque capillos

Mentitur paruos ignis glomeratus in orbes.

Gembl.

Gembl. partosque capillos. Non defuturos putat Scalliger, qui *Parthosque* iufficiant, quia Parthi comati: sed verum est, *sparsosque capillos*. Paulo ante: *haec species dispersis crinibus exit.* Versu (850.)

*Sunt etiam cunctis permixti partibus ignes,
Qui gravidas habitant fabricantes fulmina nubes,
Et penetrant terras, Aetnamque minantur Olympo.*

Ignes minari Aetnam Olympo dicit, id est, Aetnaeam flammam erigere sic aduersus coelum, vt oppugnare Olympum atque ab eo timeri possint credi. Ita pulcherrime codex Gemblac. quod tamen Scaligero non placuit. Frigidum est illud: *Aetnamque imitantur Olympo.* Potius, *Olympum in Aetna.* Eius enim imitatio est, quod est posterius et plerumque ignobilius. At nemo dubitat Iouis tela et vim praestare terrestribus flammis. ideoque non bene dici fulmen aut fulgur imitari Aetnam. Deinde loqui Manilium de ipsius Aetnae flammis, non quae Aetnam in nubibus imitantur, ostendit praecedens: *Et penetrant terras.* Petronius (Specim. Bell. civ. v. 136.):

*Iamque Aetna rotatur
Ignibus insolitis et in aethera fulmina mittit.*

Lucanus in sexto (v. 172.):

*totaeque viro dant tela rainae
Roboraque et moles hosti saepe ipse minatur.*

CAPUT X

L. Cassius Hemina, Festus, bis alibi. Ut et Paullus IC. Ovidius correcti. Parare inter se, parare munus. In Salustio approbata emendatio Victorii. Cicero Aesopus: Et sus referre.

Exstat apud Diomedem Grammaticum fragmentum L. Cassii Heminae ex lib. 9. Historiarum: *Pastorum vulgus sine contentione consentiendo praefecerunt aequaliter Remum et Romulum, ita ut de imperio pares inter se essent. Monstrum fit: sus parit porcos triginta, cuius rei facrum fecerunt Laribus Grunulibus.* Ita ediderunt apud Diomedem Putschius, in fragmentis Historicorum Auf. Popma. Monueratque id ante Scioppius suspectarum lectionum epist. 2. sed addiderat praeterea in MS. legi: *ita ut de imperio parent inter se, non, pares essent.* Quam geminulam illi non intellectam spreuerunt. Hic nihil corrigere se proficitur, sed producere varietatem codicis veteris, ut consideretur. Ita saepe veritatem defendere timemus, errores pertinacissime tuemur. Sane proba est MS. lectio. Pastores aequaliter eos praefecerunt, relinquentes fratrum arbitrio, ut illi inter se de sortiendi ac usurpanda potestate convenirent. Potest scribi *pararent*: quod compendio scribendi corruptum. Festi schidae: *Parare inter se munus dicebantur, cum sortitio fiebat a magistratibus populi Romani, inter magistratus utramque* (ita legendum, non *utram*) *rem agere deberet: aut inter se comparabant de rebus lege mandatis. Itaque in Senatu et in comitio quoque sortiri aut inter se parare solebant, utrum exire utrum domi manere deberet. Statimque: Lege etiam cautabatur, ut certos intra dies designati magistratus provinciae inter se pararent.* Cicero lib. 1. epist. familiar. 9. *si curiata lex non esset, se paraturum cum collega.* Sic enim constanter Mss. codd. et quidem plusculi, in quos ipsimet

ipsumet diuersis locis oculos coniecimus. Fallitur Passer-
 ratius, qui hic mendum esse putat, rescribitque *se com-*
paraturum cum collega, cap. 6. Coniect. vt et ante illum
 Sigonius ad lib. 29. Liuii. Sane frequenter ita Patauinus
 ille: neque eo tamen alterum reiciculum. Victorius, qui
 primus haec verba Ciceronis restituit, addit auctorem
 Sallustium Jugurthini cap. 43. *Metellus et Silanus Coss.*
designati prouincias inter se parauerant, Metelloque Nu-
midia euenerat. Quomodo in quibusdam libris antiquis
 legi dignissimus fide testis ipse Victorius. P. Manutius se
 adfensurum ait, nisi, quae sequuntur, verba prorsus ab
 hac sententia se remouerent. nam si Sallustius dixisset:
prouincias inter se parauerant, sortitionem, ait, exclu-
 sisset: *parare* enim siue *comparare* sortitioni opponi: at
 subiungi: *Metelloque Numidia euenerat*: quo sortitio-
 nem esse factam satis ostendi. Festuca fragilis haec est,
 non telum: aut etiam Liuium fodiet pro Sallustio et Vi-
 ctorio se interponentem. lib. 8. (cap. 20.) *Extemplo igi-*
tur Coss. noui L. Aemilius Mamercinus et C. Plautius
eo ipso die Kal. Quintilibus, quo magistratus inierunt,
comparare inter se prouincias iussi: et Mamercinus, cui
Gallicum bellum euenerat, scribere exercitum sine ulla
vacationis venia. Et lib. 25. (cap. 13.) *Qui quum auditis,*
quae ad Capuam agerentur, inter se comparassent, vt
alter in Campaniam exercitum duceret; Fuluius, cui ea
prouincia obuenerat, profectus nocte Beneuenti moenia
est ingressus. Hoc si Liuius iuris, cur non idem Sal-
 lustio? nam *parare* et *comparare* sensu hoc nihil differre
 non negat. Sic igitur et *parare munus* antiquis. Aliud
 est apud Ouidium lib. 1. (v. 378.) de arte: *Haec dominus*
munus te parat, illa sibi. Ita enim leg. ex Mss. vbi
 vulgo *temperat*, Bersmanni liber *comparat*. Vt in E. pist.
 Briseidos (v. 19.):

*Si progressa forem, caperer ne forte timebam,
 Quamlibet ad Priami munus itura nurum.*

Saepe ita tragoediae Senecae. Euripides Iphig. (in Aul. v. 46.)

Σὴ γὰρ μ' ἀλόχῳ τότε Τυνδαρέως,
Πέμπον Φέρην συννυμφόκομον τε δίκαιον.

Vtque hoc quoque obiter addam, peccat Passeratius eodem capite, cum pro eo, quod est apud Ciceronem, *modice hoc faciam aut etiam intra modum*, lib. 4. famil. ep. 4. reponit, *infra modum* et lib. 9. epist. ult. *non modo non contra legem, sed etiam intra legem*, similiter, *infra legem*. quia scilicet intra modum omnia facienda sunt. Nam *intra modum* est etiam minus quam modus permittit. Sic in altero: tantum abest ut legem transgreddiamur, et limites quos illa definiuit, ut etiam multo arctiore ambitu conuiuii nostri frugalitas stringatur, quam lex signauerit. Tria momenta sic exprimuntur, ut *intra modum* vel *legem* sit minus quam vult iubetque aut saltem concedit lex aut modus: *ad modum* vel *legem* ipsam terminum modi finisque describat: (Seneca lib. 2. de ira cap. 27. *quam angusta innocentia est ad legem bonum esse?* in nat. Quaest. (1, 16. *Quo nequitiam meam si ad naturae modum pecco?* et in epistolis Coelii (ad Diu. 8. 6.): *ad illam summam veritatem legitimum ius exigera*. In rescripto D. Harshiani tit. 1. Collat. leg. Mol. *Poenam Marii Euaristi excede, Egnati Taurini, moderatus es ad modum culpas*.) *ultra modum* excessum transgressionemque indicet. Sic I. 1. Diligenter. §. ult. D. mandati, Paulus *intra pretium amoris* dicit eum, qui minoris emit, quam mandans etiam parauerat. Vbi aequè male *infra* coniicit Passeratius. Et Iuuenes rex apud Luinium lib. 37. (c. 53.) *Quod ad me attinet, in aliis rebus cessasse intra finem iuris mei cui libet videri malim, quam nimis pertinaciter in eo obtinenda te tendisse*. Non enim dicit se contentum fore iure suo, sed minus quam deberetur petiturum. Conuenit enim, ut officii praeceptis in vicinitatibus et confiniis sequum

aequum esse, facilem, multa multis de iure suo cedentem, ut docet Cic. lib. 2. de off. Seneca epist. 97. *Illius noctem tibi promitto, nec differo; intra comperendinationem fides promissi mei stabit.* id est, citra dilationem in perendinum: effectum consequetur, antequam opus. Seruius ad lib. 5. (v. 409.) Aeneidos: *TVM SENIOR TALES.* Varro: *iunior, non satis iuuenis, intra iuuenem: sicut pauperior, intra pauperem.* Idem ad lib. 6. (v. 304.) *IAM SENIOR SED CRVDA.* Senior est virens senex, ut iunior intra iuuenem est, quam rem a Varrone tractatam confirmat etiam Plinius. Sic Propertius et Ovidius, *intra fortunam.* Vopiscus (Tacito: cap. 11.) Aureliano: *Ipse fuit vitae parcissimae, ut sextarium vini tota die nunquam potauerit, saepe intra heminam, i. minus hemina.* Atque ita *intra Kalendas*, accipi pro *citra* aut *ante Kalendas*, non adeo absurdum videri debuit Sulpicio Apollinari, ut bene notat Gellius lib. 12. c. 13. Vbi locus Tullii ad Sulpicium, qui corruptissime legitur in editionibus, sic emendandus est. *Sed tamen quando effugi eius offensionem, qui fortasse arbitraretur, me hanc rem publicam non putare, &c.* est enim ex lib. 4. epist. 4. quam diximus. Hinc phrasis Senecae, *introrsus referre*, pro *reducere limites*. lib. 1. de benef. cap. 14. *Si quis aestimat nos, cum ista praecipiamus, benignitatis fines introrsus referre, et illi minus laxum limitem aperire, nae perperam monitiones nostras exaudit.*

CAPVT XI

*Manilius tribus locis expli-
catus. Varios flores nectendo
effingere suum similes. Sua po-
ma, suum aurum, sui rami,
suae aquae. Martialis corre-
ctus. Ingenium suum. Re-*

*missa fugae tela. Propertius
defensus. Correctus bis Mani-
lius. Partem coeli ferre per
sua nutritia. Coelum noscitur
coeli muliere.*

Manilius lib. 5. vbi oriente corona Ariadnae botani-
cos et hortulanos nasci ait, item *σεφανεπλόκας*
et qui arbores excolant, v. 262.

*Aut nectet varios flores fertisque locabit
Effingetque suum similes.*

Tentauctunt hunc locum interpretes illustris, et alii doctis-
simi viri. Non dubitandum iudicamus de hac Gembla-
censis codicis lectione, sed remotior vsus *τῆ suus* non
faccurrat illis, quod sumitur interdum pro natiuo, infi-
to, innato, proprio, vt Graeci fere *τὸ οἰκείον καὶ ἰσα-
γυεὲς* vsurpare amant. *Suum motum* externo opponit
Tullius lib. 2. (c. 12.) de nat. Deor. Virgilius lib. 2. (v. 82.)
Georg. de insitione:

Miraturque nouas frondes et non sua poma.

Quae non gentilia appellat Calpurnius (Ecl. 2. v. 40.):

*Nec minus arte mea mutabilis induit arbos
Ignotas frondes et non gentilia poma.*

Plinius lib. 33. cap. 4. *Aurum aurugia quaesitum non co-
quitur, sed statim suum est.* i. purum, tantum suae na-
turae, sine mixtura vilioris materiae aut metalli. Ouid.
Met. 14. (v. 165.)

*Iam non hirsutus amictu,
Iam suus.*

Seruius ad lib. 6. (v. 144.) Aeneid. *ET SIMILI FRONDESCIT VIRGA METALLO. in naturam redit: et honeste locutus est dicens, habens frondes sui metalli.* Plinius lib. 2. cap. 103. *transitu hospitali suas tantum, nec largiores, quam intulere, aquas euehentes.* Vt tuus Statio lib. 4. (Theb. v. 836.) cum dixisset Huium non augeri niuibus, non pluuiis, non imbris:

Sed tuis et nulli ruis expugnabilis astro.

Sic legendum est apud Martialem ex vestigiis Mss. Codd. Pall. Pircheim. Florent. in Apoph. ep. 194.

Haec tibi, quae fontes et aquarum nomina dicit,

Visa suis melius charta notabit aquas.

Scripserat Caluus de aquae frigidae usu: vbi procul dubio intexuerat historiam aquarum salubrium et insalubrium. Eam laudans Martialis, haec, inquit, charta quae fontes et nomina aquarum accurate persequitur, inspecta tibi notabit et exhibebit aquas melius suis, i. natiuis et naturalibus. melius quam ipsae aquae se. Acumine suauissimo, vt cum de Issa picta (Mart. 1, 110.):

Hanc ne lux rapiat suprema totam,

Picta Publius exprimit tabella:

In qua tam similem videbis Issam,

Vt fit tam similis sibi nec ipsa.

Et communis est sensus in laudatione huiusmodi operum, vt dicatur ars certare naturae. Plinius lib. 34. cap. 8. *Eutychides Eurotam fecit, in quo artem ipsam anue liquidiorum plurimi dixerunt.* Atque hinc genuina Manili mens eruenda est. Varios, inquit, flores nectet et locabit fertis, et ita quidem implicabit, atque, Columellae verbo, vnitatem faciet, vt flores hi varii sint similes suorum, id est, sic nati, a natura conditi, germani, non arte nexi et compositi, non externi sibi videantur. Statius epicoedio in Glauciam (lib. 2. Silu. 1. v. 101.):

Vidi

*Vidi ego transfertos alieno in robore ramos
Altius ire suis.*

id est, natiuis, ingenitis. Auctor Aetnae de biformibus gigantibus:

*His natura sua est aluo tenuis: ima per orbis
Squammeus intortos sinuat vestigia serpens.*

Dubitat magnus Scaliger, vtrum interpungat: *His natura sua est*: vt sit sensus: illis propria natura est et separ ab aliis hominibus: an vero, *His natura sua est aluo tenuis*: vt intelligas eousque suos esse, hoc est, homines. At non est dubitandum, quin erroneum sit prius. Macrobius in Somnium Scipionis lib. i. cap. 19. *Haec enim ratio facit lunam non habere proprium lumen, caeteras omnes stellas lucere suo: quod illae supra solem locatae in ipso purissimo aethere sunt, in quo omni, quicquid est, lux naturalis et sua est.* Non poteram perluadere illustri viro hanc interpretationem loci Maniliani: at ille multo minus mihi suum:

*Aut necet varios flores fertisque locabit,
Effingetque suum.*

quod volebat esse, suum opus. Non effingit, aiebat, flores ille qui et floribus ferta aut corollas necit et componit, sed eos iungit, et ex floribus solutis fertos facit. Cauillabatur separando, quae separari non debent. Non enim simpliciter ille *flores effingere* dicitur, sed *varios flores nexos et fertis locatos effingere suum similes*, hoc est, corpus vel corollam florum tam commode inter se aptare, vt haec varietas florum sic nata et sua videatur. *Sua*, aiebat, est relatiuum, et nunquam dicitur, nisi relatione facta, ad rem, aut personam, de qua agitur: rogabat, quae hic esset relatio. Respondebam, eadem quae cum *aurum suum*, cum *homo suus*, cum *fluvius suus*, et reliqua dicuntur. Deinde *suum* hac mente nihil

nihil aliud est quam suae naturae, radicis, sui generis, originis, stirpis. Se quoque pro sua natura vsurpat Ouidius (Met. 5, 546.) de Afcalapho in Bubonem mutato: *Ille sibi ablatiis*. Cicero lib. I. de officiis (cap. 31.): *quas contemplantes expendere oportebit, quid quisque habeat sui, idque moderari, nec velle experiri, quam se aliena deceant*. Apparet ergo omnino referri ad rei, de qua agitur, naturam in idea consideratam, vti ibi *pomorum, auri, ramorum*, ita hic *variorum florum*. Denique non simpliciter flores sui dicuntur, sed varii flores suorum similes. Si ergo de arbore insita genere pomorum, quod proprio haud multum distet, non inepte dicam: inoculata illa poma esse similia suorum: aut de ramo ita insito, vt fissura vix appareat, eum esse similem suis: quare non de variis floribus plexis, esse eos similes suorum, hoc est, sic compositos, vti eiusdem radicis videantur? Et sane frequens is vocis vsus Poetae nostro. lib. 4. v. 57.

*Degenerant nati patribus, vincuntque parentes,
Ingeniumque suum retinent.*

Quod mirifice Barthium torfit lib. 18. Aduers. c. 12. At *suum ingenium* est insitum et per seriem familiae transmissum. vt cum de Claudiis dicitur eos semper fuisse plebi infestos: quam Liuius iam inde antiquitus *instam pertinaciam familiae* vocat, lib. 9. (c. 29.) aut de Valeriis, semper eos plebem Romanam eodem tenore colendo Poplicolarum cognomen meruisse. Aut degenerant patribus, aut eos vincunt, aut sequuntur, et indolem, quae in illa prosapia iam visa est, retinent et reducunt. quod inter duo illa medium est. lib. 5. (v. 664.):

*luctantur corpora nodis,
Exspectantque nouas acies, ferroque necantur,
Inficiturque suo permixtus sanguine pontus.*

Ex se nato, quem ipse dedit piscibus. Denique ut alia omittamus, lib. I. (v. 756.)

An

*An fortes animae dignataque nomina coelo.
Corporibus resoluta suis, terraeque remissa,
Huc migrant ex orbe, suumque habitantia coelum
Aethereos viuunt annos, mundoque fruuntur?*

Terrae remissa dicit pro, a terra remissa. Vt Propertius lib. 3. el. 8. *Parthorum astutae tela remissa fugae*. quod igitur non est mutandum, tanquam comitius sit, *astuta fuga*; vt voluit Freinsheimius. *Suum coelum* cognatum, principium eorum. Vnde intelligitur quod libro 4. vers. 878:

*Inque ipsos penitus mundi descendere census,
Seminibusque suis tantam comprehendere molem,
Et pretium coelo sua per nutricia ferre.*

Ita edidit Scaliger, cum vulgo esset: *coeli. Pretium coelo ferre* explicat ἀντιπαραγγεῖν τὸν θεαυόν. Sed Gemblacenſis et Venetus: *partem coeli*. Male, inquit ille. Immo optime et verissime. *Partem coeli ferre per sua nutricia* est partem coelestem hominis ducere per ea, quibus maxime nutritur et alitur. Nec aliter ipse τὸ *nutricia* interpretatur, lib. 3. (v. 132.)

nonus locus occupat omnem

*Natorum sortem dubiam, patriosque timores,
Omniaque infantum mixta nutricia turba.*

Procul dubio, inquit, hic per *nutricia* intelligitur ἀνατρεῖν, παιδοτροφία, non τὰ δευπτήρια. Recte: nam locum illum occupare ait filiorum sortem et parentum vota et omnia nutricia paruorum, mixta turba. Seneca ad Heluam cap. 17. *illius pio maternoque nutricio per longum tempus aeger conualui*. At quod de coeli parte diximus, egregie firmatur lib. 2. v. 115.

*Quis coelum possit, nisi coeli munera nosset,
Et reperire deum nisi qui pars ipse deorum est?*

Ita

In quidam libri, et fuit hactenus Scaliger, quod ita, uti adduximus, restituit pro eo, quod legebatur: *nisi pars pars ipsa*. Sed et facile me persuasurum cenfeo priori versu dedisse Manilium:

*Quis coelum possit, nisi coeli munere, nosse,
Et reperire Deum, nisi qui pars ipse Deorum est?*

Et mox in eandem sententiam:

*Ni tantos animis oculos natura dedisset,
Cognatamque sui mentem vertisset ad ipsam,
Et tantum distasset opus, coeloque veniret,
Quod vocat in coelum.*

Auctor de mundo: Η γὰρ ψυχὴ διὰ φιλοσοφίας λαβὼσα ἡγεμονίαν τὴν νῦν, ἐπερωτόθη καὶ ἐξηδήμησεν, ἀπαρτίωσεν τινὰ ὁδὸν εὐρεῖσα, καὶ τὰ πλείστον ἀλλήλων ἀφελῶτα τοῖς τόποις τῇ διανοίᾳ συνεφρόνησε, ἐσθλὸς δὲ μοῖρ' ἐὰν συγγενὴ γνῶρίσασα. Appuleius: *facillimeque ea, de quibus origo eius est, anima divinis oculis suis adspexit et cognovit.*

CAPUT XII

Cicero in Verrinis dicit: *tenetatus. Qui superfluum. Rem in id tempus duci. Sanctitas coniunctionis inter Praetorem et Quaestorem. Deportare Ro-*

man. Deducere testes. Eius beneficia. Imaginem prodere ad memoriam posteritatis. Communis respublica.

Et patronum et actionem, nihil ut utrique par esset aut secundum, M. Tullius in C. Verrem praestitit: adeo ut, ne obrectatoribus quidem, quod carperent, praeter ius Verrinum, quidquam reliqui fecerit, Et tamen hac illi nota, non rei vitium, sed animi sui, detexerunt. Tanto minus ambigimus, si quid offendens doctus aures occurrit, id profectum ab librariis, et utro conie-

coniectura tentari, donec manus et consilium scribentis inueniatur. Actione 1. cap. 9. *Siculos in ea re sane liberos fuisse, qui quamobrem arcefferentur, cum intelligerent, non venissent.* Alconius Pedianus ostendit in quibusdam libris habitum, *venisse.* Sic enim scribit: *Sane et hic animaduertitur inconsequens locutio, similisque soloecismi, siquidem, NON VENISSE legeris, nam si, NON VENISSENT, legeris, error non erit.* Inde Grutero editum video: *qui, quamobrem arcefferentur, cum intelligerent, non venisse.* Ego vero delendum censeo τὸ Qui: ita enim constat oratio: *Siculos in ea re sane liberos fuisse; quamobrem arcefferentur, cum intelligerent, non venisse.* Eadem oratione c. 18. *Non patiar rem in id tempus adduci, ut Siculi, quos adhuc serui designatorum consulum non mouerunt, eos tum lictores consulum vocent.* Aio Ciceronem scripsisse: *in id tempus duci.* Ut ducere iudicium, comitia, bellum, diem. Et supra: *ut quacumque opus esset ratione res ita duceretur, ut apud M. Metellum praetorem causa diceretur.* Item: *deinde se ducturos et dicendo et excusando facile ad ludos Victoriae.* Lib. 1. Actionis 2. cap. 15. *si nullam religionem fors habebit, nullam societatem coniunctio secundae dubiaeque fortunae, nullam auctoritatem mores atque instituta maiorum.* Passim inculcat Cicero, qui eandem provinciam Praetor et Quaestor sortiti essent administrassentque, inter eos more maiorum necessitudinem, qualis est inter patrem et filium, exinde constitutam et paria officia exacta fuisse. In Diuinatione (c. 19.): *sic enim a maioribus nostris accepimus, praetorem quaestori suo parentis loco esse oportere: nullam neque iustiorum, neque grauiorem causam necessitudinis posse reperiri, quam coniunctionem sortis, quam prouinciae, quam officii, quam publicam muneris societatem.* Hic societas quid sit, video: nempe communis prouincia, quae constat etiam dissidentibus, etiam infestis inimicisque, qui duxerunt. Cur ergo his illic dicitur nulla esse societas?

Prae-

Praeterea *nullam societatem habere coniunctionem secundae dubiaeque fortunae*, non video, qui magis dicatur, quam *nullam coniunctionem esse societati fortunarum*: ut futilis appareat hic sermo et ineptum discrimen duorum vocabulorum. Denique illa, *religio, auctoritas*, aliquid maioris ponderis possunt quam est *societas*. Itaque censeo scripsisse Tullium: *nullam sanctitatem coniunctio secundae dubiaeque fortunae*. Quemadmodum ex Ennio refert ipse in primo de officiis (1, 8.): *Nulla sancta societas, nec fides regni est*. Lib. 2. in Verrem cap. 46. *Estne is Sthenius, qui omnes honores domi suae facillime cum adeptus esset, amplissime ac magnificentissime gessit?* Deleandum puto *et suae*: talia enim ubi adduntur, priuatas domos, non patriam intelligere solemus. Nec vero ingratis lectoris haec verba illustrabimus duobus Suetonii locis. Alter in Octauio est cap. 3. *Amplis enim innutritus opibus honores adeptus est facile et egregie administravit*. At contra in Vespasiano cap. 2. *Aedilitatis ac mox Praeturae candidatus, illam non sine repulsa sextoque demum loco vix adeptus est: at prima statim petitione et in primis Praetor*. Apud Ciceronem paullo post: *quae tabula tum imperio tuo reuulsa, nunc a me tamen reportata est; ut omnes huius honores inter suos et amplitudinem possent cognoscere*. Vitium in istis, *nunc a me tamen reportata*, quis non agnoscit? nec scio tamen, num quis obhaeserit editorum. Quorsum hic *et tamen*? quid *reportata*? Videtur autem fuisse: *nunc a me Romam deportata est*. Nam *et Omnes* illustriorem locum requirit quam ipsius patriam: et *deportare* de prouincia dicebant. Lib. 7. famil. epist. 15. *Nihil ex ista prouincia poter, quod iucundius sit, deportare*. Pro domo (c. 43.): *Hoc simulacrum quidam homo nobilis ad ornatum aedilitatis suae deportauit*. Lib. 4. in Verrem cap. 42. *Eos testes deduxi, et eas literas deportaui*. Vbi necesse non erat Fuluium rationem habere codicis, in quo *adduxi*. Pro Flacco (c. 15.): *Non deduxi, inquit, Sextilium*.

Cedo tabulas. non deportaui. Cap. 75. huius 2. libri: Censores quidem qui magis quam aediles? Ob beneficium? Ergo hoc fatebere abs te haec petita esse: nam erepta non audebis dicere. Hic ego quid erepta sit, non intelligere me fateor. Censorum creandorum in Sicilia ius penes ipsos populos, non penes Praetorem Romanum erat. Verres quasi corruptis ambitu moribus haec potestas parum tuto committeretur populis, Censores fecit suo arbitratu centum et triginta. Singuli deinde in statuam ei locandam trecentos denarios contulerunt. Hoc reprehendens Cicero inter alia scripsit: nam emta non audebis dicere. Volo, inquit, ut tua lingua: quod mitissimum res patitur, dicam? Debebas quidem statim fateri, si ob beneficium dederunt, huiusmodi munera abs te emta esse: sed hoc facere noles: fateberis dumtaxat, abs te petita esse, teque ista in beneficio dedisse, non ut reipublicae seruires. Ergo sic quoque peccasti: sed hoc parum est, et plus iam intelligimus, quam tu velis. nam ubi hoc passus fueris, abs te petita esse, quis morum tuorum gnarus dubitabit, quin nundicatus sis? Gruterus notat in Ms. fuisse epta. nempe cum euauisset virgula, quae significabat empta. Cap. 73. Ac ne forte ea, quae remota de medio atque erepta vobis sunt, omnia ita condita, atque ita abdite latuisse videantur, ut hac diligentia, quam ego a me expectari maxime puto, nihil horum investigari, nihil assequi potuerit. Tullianum videtur: ut haec diligentia, quam ego a me expectari maxime puto, nihil horum inuestigare, nihil assequi potuerit. Lib. 5. cap. 14. Ob earum rerum laborem et sollicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in Senatu dicendae sententiae locum, togam praetextam, sellam curulem, ius imaginis ad memoriam posteritatemque prodendam. Nihil tam leue est, quod non summa quandoque ingenia impediatur. Quid enim facilius quam videre scriptum a Tullio: Ius imaginis ad memoriam posteritatemque prodendae. Ut pro Rabirio, (c. 7.) deletat imago ipsa ad memo-

memoriam posteritatis prodita. et in Philippicis, (14, 1.) ne memoriae posteritatisque prodatur. Et tamen Sigonius, Manutius, Hotomannus, Lambinus, Lipsius, Gifanius, Pet. Ciacconius ad Caesarem, Passeratius in coniecturis, Gruterus, qui omnes haec verba tentauerunt, rem tantulam non peruiderunt. Eadem Oratione cap. 13. Cum paludatus exisset, votaue pro imperio suo communique populi Romani nuncupasset. Lambinus fatetur in Mss. esse: communique republica nuncupasset. Vnde quidam, inquit, coniicit: communique reipublicae. Quod et habet Gifanius in. obseruationibus. Atqui pulcherrima et probatissima veterum codicum lectio est: itaque Cicero infinitis locis. Orat. I. de L. Agraria: consentite cum bonis, communem rempublicam communi studio defendite. lib. 6. famil. ep. 6. facile omnium nobilissimum et in communi republica cuius summorum tuae aetatis vel ingenio, vel gratia vel fama po. Rom. parem. lib. 2. de Nat. Deor. Deos dicit vnum mundum ut communem rempublicam atque urbem aliquam regentes. Sic Seneca lib. 1. de clem. c. 9. communem rempublicam opponit Principatui Augusti, Et reipublicae peculiari ceu factioni L. Quintius Cincinnatus lib. 3. Liuii (c. 19.).

CAP V T XIII

*Nomen dare loco. Numen. Ducta bipennis, securis. Vaddare loco. Fulmine icta, reli-lerius Flaccus bis, Ouidius cor-
giosa. Festus tentatus. Dius. recti. Elata bipennis. Pul-
Lucanus pluries emendatus. Iu- sare humum sanguine. Conie-
sta peragere. Ductae pari mo-cti cultri. Patens inter terras
deramine dextrae in remigio. et lunum.*

Lucanus lib. 1. de Arunte aruspice procurante bident-
tal, vers. 608.

*Aruns dispersos' fulminis ignes
Colligit, et terrae moesto cum murmure condit:
Datque locis nomen.*

F 2

Non

Non ignoro per *dare nomen* vulgo intelligi *bidental* appellare. Sed hic fatuus est et sine sale sensus. Hoc modo et qui templum aut aram aut domum aut quidvis denique loco immolitur, nomen ei dare potest dici: nam *bidental* non magis est nomen quam templum vel ara vel domus, et a quibus immolitis locus vocatur. Quomodo loco nomen detur, ostendunt Caesar I. (c.13.) Gallici: *committerent, ut is locus, ubi constitissent, ex calamitate Pop. Romani nomen caperet.* Valer. Flaccus lib. 1. de Orpheo:

mixtoque sonantem

Percutit ore lyram, nomenque reliquit arenis.

Lyrae: ἐκ τῆ δὲ Λύρῃ πέλει ἔνομαι χάριν, inquit Apollonius. Aliquid igitur magis proprium etiam in Lucano foret quaerendum, si constaret ita eum scripsisse. Nichilo acutior Salmastii interpretatio ad Solinum: significat monumentum eo loco statui, aram puta vel puteal, cum fortasse aliqua inscriptione, quae testaretur fulgur sub illa conditum. Et hoc, quod mirum, cum dixisset a scholiaste hunc locum explicari his verbis: *locum aggefione consecratum it.* Speciem habet, quod visum illustri viro, per *loca* coeli regiones intelligenti, aut *locis* ex coeli regionibus, quas lituo designabant augures, et his, ut ait Seruius, nomina dabant, priorem anticam, posteriorem posticam vocitando, *nomen datum* interpretatur. Vitio tamen non caret: confundit enim augurum et aruspicum disciplinam. Verba Ciceronis, et Seruii, quae adhibet, de auguribus pronunciantur: horum est servare de coelo et lituo coeli regiones in augurio capiendis definire: aruspex fulmen, quatenus est portentum, procurat, quo non adhibebantur augures. Ex alia lege Ciceronis (lib. 2. de leg. c. 9.): *Prodigia, portenta ad Etruscos et aruspices, si senatus iussit, deferunto: Etruriaque principes disciplinam docento: quibus diis creuerint, procuranto, iidemque fulgura et obstita pianto.*

Hoc

Hoc officio fungitur Aruns: nihil ex fulminis iactu vaticinatur, sed illud procurat, icta colligit et defodit, locum sepimine claudit et consecrat; dein piacularem hostiam caedit, et extis eius inspectis diuinat. Pergimus itaque reponere ceu genuinum: *Datque locis numen.* id est, locum religiosum facit: vt erant bidentalibus sepimine consecrata. Ouidius lib. 3. (v. 295.) Fastorum de lueo:

*niger ilicis umbra,
Quo possis viso dicere, Numen inest.*

Lib. 3. Amor. (el. 13. v. 8.) *Aspice, concedes numen inesse loco.* Silius lib. 3. (v. 688.) *prisco inde pauore Arbos numen habet.* lib. 13. (v. 124.) *Numen erat iam cerua loci.* id est, res sacra, dedicata. Valerius Flaccus lib. 3.

*Vtque metum numenque loco sacramque quietem
Addidit.*

Calpurnius in Eclog.

*Decernamque nemus, dicamque sub arbore numen
Hac erit.*

Claudianus in 3. de raptu:

*Inde timor numenque loco, nemorisque senectae
Parcitur.*

Lucanus ipse lib. 9. (v. 522.)

*Esse locis superos testatur flua per omnem
Sola virens Libyen.*

Sed proprie huc facit, nempe ostendit sacrum esse locum, numenque habere, quo fulmen conditum est, ipse Lucanus lib. 8. (v. 364.)

Inclusum Tusco venerantur conspice fulmen.

Sidonius Apollinaris carm. 9.

*Nec quae fulmine Thuscus expiato
Septum numina quaerit ad bidental.*

Festus: *Fulguritus id, quod est fulmine ictum. qui locus statim fieri putabatur religiosus, quod eum Deus sibi dicasse videretur.* Scribo *Dius*. Festus supra in Flamen *Dialis*. *Dialis autem appellatur a Dio, a quo vita dari putabatur hominibus.* Scholiaſtes Iuuenalis ad Sat. 6. (v. 587.) *Condi fulgura dicuntur, quotiescumque aruspex diſperſos ignes in unum redigit, et quadam tacita ignorataque prece locum aggeſtione conſecratum facit.* Inde ſubiicit Lucani verba, quae haud dubie legit, vt nos reſtituimus, non vt vulgo eduntur. Lib. 2. in oratione Marciae ad Catonem verſu 339.

*Dum ſanguis inerat, dum vis materna, peregi
Iuſſa Cato, et geminos excepi foeta maritos.*

Scribendum, *peregi iuſta*, nempe officium matrisfamilias parere. Vt apud Collumellam, *Iuſta reddere, percipere, exigere.* Idem lib. 9. cap. 8. *etiam cum in propinquo ſunt, iuſtis operum peractis ſe recipiunt.* Vtitur et Plinius, ſed funeſto ſenſu lib. 2. cap. 108. *quum ſecutis diebus iuſta peragerent.* Lib. 5. de carinis ſolutis verſ. 706.

*Quas ventus doſtaeque pari moderamine dextas
Permifſas habuere diu.*

Scribendum: *duſtaeque pari moderamine dextas.* Vt *ducere remos, ducere ferram.* Ouidius lib. 1. (v. 294.) *Metamorph.*

Et ducit remos illic, ubi nuper ararat.

Videtur rotundius, ſi ſcribamus: *ubi nuper aratra.* Et ſic ab Ouidio fuiſſe crediderim. Propertius lib. 3. eleg. 20. (v. 13.) *Remorumque pares ducere ſorte vices.* Silius lib. 14.

Namque

*Namque manus seruat dum fuetos languida ductus,
Ignauum summa attraxit super aequora remum.*

Claudianus lib. I. (v. 176.) de laud. Stiliconis:

*securo milite ducti
Stagna reluctantes quaterent Saturnia remi.*

Eiusdem vocabuli, licet alio sensu, par corruptio apud Valerium Flaccum lib. I. (v. 122.) *et docta resonare bipenni Litora.* pro *ducta*. Ouidius 4. Tristium el. 2. (v. 5.)

*Candidaque adducta collum percussa securi
Victima, purpureo sanguine pulsat humum.*

Ita enim legendum ex Ms. Pirckhaimerii. Perinde vt lib. 3. (v. 726.) de arte amandi: *Oraque fontana feruida pulsat aqua.* ex verissima restitutione Zinzerlingi. Codex regius iuuat hactenus, vt in textu sit, *pulat*, et supra scriptum, *vel pulsat*. Valerius Flaccus lib. 3. (v. 139.)

*et elatae propius succedere dextrae
Telecoonta finit, deductaque ora securi
Dissecuit ceruice tenus.*

Sic scripserat Valerius, eoque manu ducit Ms. Carrionis, qui *delicataque*. Alias vulgo *dissecta*, vel *deiecta*. Forte tamen *deiecta* non improbandum. Vt *adiectus culter* in l. II. D. ad l. Aquil. *Et sic serui, quem tonsor radebat, gula fit praeclisa adiecto cultello.* id est, adacto. *Coniectus* Ouidio lib. 15. (v. 735.) Met.

Itaque coniectos incalfacit hostia cultros.

Vbi frustra Scaliger, *subiectos*. lib. 13. (v. 476.) de Polyxena: *coniecto rupit praeclordia ferro.* lib. 7. (v. 244.) *cultrosque in guttura velleris atri Coniicit.* Eodemque (v. 338.): *saniem coniecto emittite ferro.* Deductam vel deiectam securim audio *elata* prius dextra. Liuius lib. 1. (cap. 40.) *Cum intentus in eum se rex totus auerteret,*

*alter elatam securim in caput deiecit. Silius lib. 16. (v. 61.)
et elata procul est eiecta securi. Denuo in Lucano lib. 9.
de anima Pompeii vers. 6.*

*sequitur conuexa Tonantis,
Qua niger astriferis connectitur axibus aër,
Quodque patet terras inter lunaeque meatus
Semidei manes habitant.*

Pro *patet* alii cod. *iacet*; Ms. quem in Norico contulimus, *pates* a manu prima. Scribendum est: *patens*. Quod inter terras et lunae meatus *patens* habitant manes. Inspice contextum et verissimum hoc esse fatebere. Idem postea inueni in membranis Andinis. Nec aliter agnoscit Scholiastes Ms. *Et, illud sequitur: quod habitant functi viri, illud dico patens inter terras et cursus lunae, ut ibi purgentur, quicquid terrenae faecis contraxerant.*

C A P V T XIV

Cornelius Tacitus non semel Intolerans pro non tolerando. emendatus. Iudicia plebis et Tolerantur et quae adesse ma- prudentium distincta. Fidei lumus. Omne, quantumvis cle- commissior, patientior. Cle- mens imperium, graue. De- mentia et iniustitia toleratiora fensus Tacitus et Statius. Vim subiectis. Vel tolerantiora. ad potentiam struere. Osium.

Tacitus lib. 16. annal. (c. 2.) in principio de rumore inuenti in Africa thesauri: *Nec aliud per illos dies populus credulitate prodentis diuersa fama tulerat.* Merito suspectus locus hic Pichenae. Profert e Mssc. *populus plus credulitate.* Sed vir optimus deceptus est ignorance veteris scripturae. Nusquam id *plus* oculis meis eos libros tractantibus apparuit: in vno, quod illum fefellit, *populus credulitate*: sed hoc est *populus*, non *populus plus*. At tres Florentini illi consensu pro *tulerat* ha-

habent *tulere*. Quare sine vlla haesitatione scribendum iudicabamus: *Nec aliud per illos dies populus credulitate, prudentes diuersa fama tulere*. Et fuit postea, qui nostris tamen prioribus curis adiutus (neque aliud quam *plebs* delendum erat) in eandem coniecturam incideret. Vsitatum Tacito ita iudicia vulgi et prudentium distinguere. Sic lib. 1. ann. (c. 9.) *Multus hinc ipso de Augusto sermo, plerisque vana mirantibus. etc. at apud prudentes vita eius varie extollebatur arguebaturue*. Eodem libro, (c. 48.) de Tiberio minante profectionem: *primo prudentes, dein vulgum, diutissime prouincias fefellit*. Sic lib. 1. Histor. (c. 4.) *Sed patres laeti usurpata statim libertate licentius ut erga principem nouum et absentem. primores equitum proximi gaudio patrum. pars populi integra et magnis domibus annexa, clientes libertique damnatorum et exulum, in spem erecti. plebs sordida et circo ac theatris sueta, simul deterrimi seruorum, aut qui ad esis bonis per dedecus Neronis alebantur, moesti et rumorum auidi, etc.* Et rursum de expeditione Othonia (c. 88.): *Igitur mota urbis cura, nullus ordo metu aut periculo vacuus*. Cumque addidisset de primoribus Senatus, nobilitate, equite, etc. subiungit: *Sapientibus quidem et reipublicae cura: leuissimus quisque et futuri improbidus, spe vana tumens*. Ita Polybius lib. 2. *ὡς μὲν τοῖς πολλοῖς ἔδοκει, παραβόλως καὶ τολμηρῶς ὡς δὲ τοῖς ὀρθῶς λογιζομένοις, ἀσφαλῶς καὶ νενεχῶς*. Cicero lib. 5. (cap. 28.) de finibus: *si ad populum me vocas, eum, qui ita sit affectus, beatum nunquam probabis: si ad prudentes, alterum fortasse dubitabunt*. In Bruto (cap. 50.): *Hoc specimen est popularis iudicii, in quo nunquam fuit populo cum doctis intelligentibusque dissensio*. Et, (ibid.) *quis unquam ex his excellere iudicatus est vulgi iudicio, qui non idem a doctis probaretur*. Item, (cap. 51.) *qui vulgi opinione disertissimi habiti sint, eosdem intelligentium quoque iudicio fuisse probatissimos*. Lib. 3. Historiarum cap. 5. *Trahuntur in partes Sida*

atque *Italicus*, *reges Sueuorum*, quibus *vetus obsequium erga Romanos*, et *gens fidei commissae patientior*. Libri veteres: *gens fidei commissior, patientior*. Vnde Lipsius: *fidei cognitor*. Palmerius: *fidei commissior: patienti ora*, Pichena, *fida ac laborum patiens*. Ego non dubito, quin *fidei et commissior et patientior recte dicatur*. *Fidei commissus* est in fidem datus. *fidei commissior* ergo magis in fidem datus, seu qui tenerius, integrius, sanctius in fidem venit Romanam. Cicero Orat. pro Fonteio (cap. 14.): *videtis positum in vestra fide ac potestate: atque ita ut commissus sit fidei, permissus potestati*. *Fidei patientior*, qui fideliori et constantiori obsequio fidem datam tenet. Vt, *quis publicis negotiis repulsior*, Cato in secunda conlatione apud Festum: *ut omissior in scribendo*, et, *nihil illo rege spoliatus*, Ciceroni (Att. 6, 1.): ut eidem tertia collatione, *ciuitas conscientissima litterarum* pro Flacco cap. 14. ubi improbe fecerunt, *conscientiarum litterarum diligentissima*, etsi id sequatur Salmasius de Vfuris cap. 6. *ut occlusissimum ostium* Plauto, (Curc. 1, 1, 15.) *ut excussissima palma pulsare* Petronio (c. 95.): quae quo rariora, eo suauiora. Vix tamen utroque hic usus Tacitus: nec ex prisco quidquam videmus opportunius quam vulgatum. *Fidem commissam patitur*, cui tuto creditur: non patitur, qui non potest continere se aut pati; quin, si quid ei credideris, te fallat. Dicit igitur hanc gentem non ita leuem aut mobilem, quam erant in proximo nominati Sarmatae. Lib. 12. Ann. cap. 11. *ut non dominationem et seruos, sed rectorem et ciues cogitaret, clementiamque ac iustitiam quanto ignara barbaris, tanto toleratiora capefferet*. Censent homines clari *to toleratiora* hic non habere locum: sed non probant mihi. Omnia imperia toleramus ac patimur: sed clementia et iusta facilius ferimus. Naturam suam consulissent, inuenissent omnia expedita. Est enim in homine quaedam appetitio principatus, ut nemini parere animus a natura bene informatus velit, nisi praecipienti,

aut

ant docenti aut vtilitatis causa bene et legitime imperanti. Volunt tamen illi, *tanto gratiora aut tanto laetiora*. Rogant num insueta magis tolerentur. At non dicit hoc Tacitus, sed significat, qui imperantium saeuitiam et iniustitiam ferre consueissent, eos multo aequius laturos iustum et clementem dominum, si semel eum gustassent antehac ignotum. Rogant praeterea, num clementia et iustitia recte dicantur *tolerari*, quasi res quas abesse malis? Quidni? vt *commoda pati* Quidius, (Art. A. lib. 2. v. 438.) *ἐνπαύσχειν* et *ἐν ἐνπαδείῃσιν εἶναι* Graeci. Xenophon *Κύρου παιδ.* l. 4. *πολλὰ γὰρ φιλικὰ ἔπαθον ὑπὸ ἐπαινοῦ*. Et lib. 5. *καὶ ταῦτα πρὶν καὶ ὅτι ἐν ἀγαθὸν ὑπὸ ἡμῶν παθεῖν*. Et rursum: *ἔτε μὲν εὖ πεπονθῶς ὑπὸ σὲ*. Eodemque: *ὅτι μεγάλα ἀγαθὰ πεπόνθασι ὑπὸ σὲ*. Passim Herodotus, et omnes Graeci. Plautus *Afinaria* 2. 2. sc. 2. (v. 58.) *Fortiter malum qui patitur, idem post patitur bonum*. Africani dictum laudatum Fabio (8, 5): *Rogant te, Caesar, Galliae tuae, vt felicitatem tuam fortiter feras*. Sic *perpeti gratiam* Tacitus 4. annal. (c. 74.) *iuxta gratiam aut fastus ianitorum perpetiebantur*. Similis impetus Scaligeri Iulii in illo Statii l. 5. (v. 15.) *Theb. Iam boream imbresque pati*. Non satisfacit, inquit, cum ait, *inuat pati boream*. immo fruuntur. neque enim gelidus est. Immo quia non est gelidus eo tempore, quia fruuntur, ideo patiuntur, et experiuntur non grauem. Sed clementia iustitiaque hic nihil aliud quam clemens iustumque imperium. *Fere autem inuisa imperia sunt, et omnis necessitas grauis*, inquit Seneca lib. 3. de benef. cap. 19. Sallustius de republ. ordinanda lib. 1. (cap. 1.) *Nemo enim alteri imperium volens concedit: et quamuis bonus atque clemens sit, qui plus potest, tamen quia malo esse licet, feruidatur*. Anna Comnena Alexiade, secunda: *ἔτι μὲν γὰρ ἄλλως φύσει τὸ δῆλον τοῖς δεσπόταις πολέμων*. Et prouerbium vulgare, *Quot serui, tot hostes*. Denique ne Latinam quidem vocem esse contendunt *tolerantiora*. Nimis illi qui-

quidem vehementer. Si *factius* magis factum, si *remis-*
sior plus quam remissus, et centum talia, quid impediatur
 quo minus *tolerantiora* dicantur magis aut leuius tolerata?
 eoque tolerabiliora? ut, *illaudatus*, illaudabilis, *inacces-*
sus, quo accedi nequit; *inuisus*, qui non videtur. Pos-

set alioqui et *tolerantiora* legi, modo sic accipias, ut so-

let compositum Tacitus L. 3. *quam decora victoribus li-*
bertas, quanto intolerantior seruitus iterum victis. Et

lib. 11. *Ingens gloria, atque eo ferocior et subiectis in-*
tolerantior. Sic *curis intolerantibus* pro intolerandis ex

Laeui Alcesti notat Gellius 19. 7. Florus: *Nihil insul-*
tatione barbarorum intolerantius. Gellius l. 13. c. 8. *Ni-*
hil fieri posse indignius neque intolerantius. Iterum l. 3.

Hist. c. 49. de Primo Antonio: *ut captam Italiam persul-*
tare, ut suas legiones colere, omnibus dictis factisque
viam sibi ad potentiam frueretur. Ms. libri habuerunt, *vim*
sibi ad potentiam frueretur. Quae lectio cum venalis diu

perpenderit ad marginem editionis Lipsianae A. 81. com-

paratae saeculi elapsi, neminem reperit, qui digitum tol-

leret aut pollicem premeret. Et cum Lipsius inde primo

coniecisset, *vim sibi ac potentiam*, postea ipsam una cum

sua sibi coniectura spreuisse videtur. Sed vindicat scri-

ptum ipse lib. 13. annal. *Nihil rerum mortalium tam*
instabile ac fluxum est, quam fama potentiae non sua vi
nixae. Iustinus lib. 22. cap. 2. *ut quantum virium Aga-*
thochi dedisset, tantum ipse ad incrementa domesticae po-
tentiae reciperaret. At fama visque feliciter structa Tito,

qui, ut est l. 5. Hist. *perdomandae Iudaeae delectus a pa-*
tre et priuatis utriusque rebus militia clarus, maiore tum
vi famaeque agebat. Lib. 6. annal. *reputante Tiberio pu-*
blicum sibi odium, extremam aetatem, magisque fama
quam vi stare res suas. Lib. 3. *vim principatus sibi fir-*
mans. Vim frueretur, ut opes frueretur Liuius lib. 2. (c. 41.)

largitione consuleni periculosas libertati opes frueretur. Ci-

cero 2. (cap. 51.) de orat. *Atque iisdem his ex locis et*
odium in alios frueretur discemus, et a nobis ac nostris di-
scimus.

mouere. Lib. 5. ad Attic. ep. vlt. *Sed dices me ipsum mihi sollicitudinem frueri.* Statius l. 7. (v. 625.) Theb. *Ventus uti primas fruit inter nubila vires.* Corruptum est l. 4. Hist. in oratione Vaculae ad exercitum: *Nunquam apud vos verba feci aut pro vobis sollicitior, aut pro me securior. Nam mihi exitium parari libens audio, mortemque in tot malis hostium ut finem miseriarum exspecto.* Corruptum, inquam, et varie tentatum. Scribe: *mortemque in tot malis, otium et finem miseriarum, exspecto.* Otium vacatio. Vt alibi: *abiectis militiae insignibus otium et salutem flagitantes.* Et vulgare est. Apud Sallustium (Catil. B.) Allobroges cap. 40. *miseriis suis remedium mortem exspectare.* Vbi frustra inclinatur in *sperare* Gruterus.

CAPUT XV

Valerii Flacci vexatissimus locus tentatus. In diem et populos mittere, et similia. Exire in turbam. Mater Samothracia. Eadem recte appellata sola, cum intelligantur ap- *pellata et socia numina. Religio Poëtarum et Historicorum in sacris ἀνοήτοις nominandis. Petronius et Plautus explicati. Turbare sacrum, vel sacrum locum. Mouere sacra.*

Difficilis semper est habitus locus Valerii Flacci lib. 2. Argonauticon, vers. 440. in quo si primum cernere acute, dein nos acutum vidisse persuadere poterimus, verborum fuisse largiores haud poenitebit:

*Obuius et Minyas terris adytisque sacerdos
Excipit, hospitibus referans secreta Thyotes.
Haftenus in populos vates Samothracia diuum
Missa mane, sacrisque metum seruemus Opertis.*

Omnia stolidae in istis audaciae exempla superauit, qui Aldinam tribus versibus dedit locupletiolem:

Haften-

*Hactenus in populos vatem Samothracia Ditem
Sola habuit, vetuitque suos arcana colonos
Scire, nec in numero cœlestia promere dicta
Iasus voluit pater. At vos numine dextro
Missa manent.*

Oportet catulos inter et sues discernere non posse, qui nugacissimum hunc centonem sarcinatoris esse non agnoscat semidocti. Nec vel mentione dignum iudicarem, nisi ob Iasii nomen quodammodo probari Zinzerlingo stuperein, etsi tandem de tota re desperet. Pium video ad Farnesianum codicem referre a Pomponio Laeto emendatum. Laur. Balbus alterum ita interpretatur: Flaccum quum dixisset Argonautas a Thyote Cabirorum sacerdote et hospitio exceptos et arcanas deorum caerimonias edoctos, videreturque debere, ut Poëtis est moris, subiungere, quae essent illa deorum sacra: tum, inquam, Flaccum significasse, ab enuntiatione sacrorum se abstinere, quod nefas esset ea non initiatis efferri. Non male hoc sensum inde posteriorum versuum duorum hunc facit: *Hactenus in populos dictum sit, quando caetera dicere nefas est. At tu, Samothracia, diuum vates, missa mane, seu te missam facio, quoniam tua sacra celari cum metu et religione debent.* Ms. Carrionis: *vates Samothraca diemque Missa mane.* Nec aliter Florentini codices, nisi quod *diem* pro *diemque* habent. Alludit eodem Anglicanus: *vates amothra cadicem Missa mane.* Fateatur autem Carrio, se neutrum satis assequi. Gifanius probat lectionem veterem sic interpunctam: *in populos, vates, Samothraca diemque Missa. mane, sacrisque.* Poëta cum de sacris Bonae deae, quae in insula Samothraca vel Samothracia primum instituta dicuntur, ageret, eaque sciret omnino diuulgare nefas esse: concisa (ut in rebus abditis fieri solet) oratione Thyotem sacerdotem tentantem narrare sacra reprimit: satis, inquit, seu *hactenus*, nec ulterius *missa* sit *Samothraca*, id est, sacra et mysteria

ria insulae, in vulgus, *in populos* et lucem ac diem, *mane*, reprime, file: ac seruemus sacris, quae proferri est nefas, suum honorem ac religionem. Sic ille in Lucretiano Indice sub voce *Religio*. Quod adeo placuit Carriqni, ut quamuis inimicissimus Gifanio, proprium tamen et germanum nitorem eleganter et ingeniose huic loco ab eo restitutum in secunda editione exclamauerit: Visum denique Salmasio commodius legi ad Hist. Augustam: *vates Samothraca deumque Mysta vale*. Sed quid est: *Haftenus in populos*? Vtrum haftenus in populos vates? an haftenus in populos vale? Vtrum absurdius sit, nescio. Nisi forte cum praecedentibus ea voluit verba coniungi: *referans secreta Thyotes, Haftenus in populos*. Sed hoc praeterquam quod durum, etiam falsum est. neque enim credibile est hos solos a vate initiatos, quum vulgo principes et illustres viri solerent. Quantum etiam vulgi religiosi est? Itaque mutauit, et postea maluit: *Haftenus, in populos vates. Samothraca deumque Mysta mane*. Haftenus, inquit, sunt, quae vates in populos vulgare possim: Samothraca et deum mysta, mane, nempe inuulgata et indicta, quia opertis sacris metus seruandus est. Sed quis illud *mane* intelligat, aut sic Latine dictum putet? Expressa sunt haud dubie verba ex his Apollonii Rhodii:

Τῶν μὲν ἐτ' ἔ' προτέρω μυθήσομαι· ἀλλὰ καὶ αὐτῇ
 Νῆσος ὁμῶς κεχάροίτο, καὶ οἱ λαίχον ὄργια κῆναι
 Δαίμονες ἐνναέται· τὰ μὲν ἔ' θύμῃς ἄμμιν αἰεΐδεν.

In populos diemque mittere rectissime coniunctum intellectumque Gifanio censeo. quod est vulgare, proferre in lucem et publicum. Petronius (c. 17.): *deorumque consilia proferatis in populum*. Seneca epist. 31. *[nec ostentatio tui, et in populos nominis dimissa noticia]*. Lucanus lib. 10..

potuit

*potuit discrimine summo
Caesaris una dies in famam et secula mitti.*

Quintilianus declam. 14. *Hoc ipsum tibi, mulier, obiiicio, quod nos in fabulas sermonesque misisti.* Declam. 18, *De pudore pronunciat, mittit in ora populi, mittit in tabulas, hoc proxima ministeria narrant, hoc exteri putant.* Vopilcus Aureliano (cap. 1.): *breuiter saltem tanti viri acta in literas mittam.* (Verba sunt: tu velim Aurelianium ita ut est, quatenus potes, in litteras mittas). Hieronymus aduersus errores Iohannis: *numquid ego in turbam mitto Origenem? numquid caeteros tractatores?* Symmachus lib. 10. epist. 25. *Hinc factum est, ut rusticis adhuc seculis optimi quique ciuium manu et arte formati in longam memoriam mitterentur.* Sic exire in turbam Cornelius Nepos in Datame (cap. 6.): *Id Datames ut audiuit, sensit, si in turbam exisset ab homine tam necessario se relictum, futurum, ut caeteri consilium sequerentur.* Caeterum quum voluit castigari a Valerio vatem Thyoten, ea mihi intempestiua sapientia cautioque Poetae videtur, praesertim qui iam referata illa sacra dixisset, et fauentibus numinibus. Vti nec illud *mane*, pro *sile*, satis dignum eodem opinor: et habet oratio aliquid sine arte hiulcum. Putem autem non incommode scribi posse, et scripsisse Valerium:

*Haecenus in populos, Mater Samothraca, diemque
Missa mane, sacrisque metum seruemus Opertis.*

Mater pro *Vates* fecimus. Facile enim *M* in *V*, et vicissim migrat. Tolle mediae metae inuersae utrumque fulcrum, et habebis *V*: adiunge vicissim τῶ *V* duas illas alas, et *M* erit. Apud Liuium lib. 25. cap. 39. pro *raptim* a meimb. Put. *raptiua* habebant. Potuit et *M* in *N* mutari, ut apud Statium in Achilleide *nota* legebatur pro *mota*, *nomen* pro *momen* apud Manilium; *nuda* pro *Munda* apud Lucanum. *N* et *V* in minutis literis saepe

saepe vix discernuntur. S pro R inoleuit, vt rerum pro serum, restor pro setior. Mater Samothraca, vt Phaeacas filius Propertius, Arabo rore Ouidius, Hircanisque Arabisque Virgilius, (Aen. 7. v. 605.) vbi Seruius notat lectum Aethiopus et Aethiops. Mater Samothraca, ἡ Δημήτηρ, vt Mater Idaea, Mater Ennaea, Mater Idalia. Strabo lib. 4. καὶ ἦν ὁμοία τοῖς ἐν Σαμοθράκῃ καὶ περὶ τὴν κόρην ἰσορεῖται. Idemque quod hic habet Scholiastes Apollonii περὶ τῆς Ιασιώνος κεραυνωθέντος διὰ τὴν εἰς Δήμητρα ἀμαρτίαν, docuit lib. 7. vt testantur excerpta. Vnde et nomina, quibus in illis sacris utebantur, sic explicat, vt Ἀξίερος ἡ Δημήτηρ, Ἀξιοκέρσα ἡ Περσεφώνη, Ἀξιοκέρσος ὁ Ἀδης, Κασμῖλος δὲ ὁ Ερμῆς fuerit. Pro Δαίμονες ἐνναέται, noster ait, Mater Samothraca, vnam appellans loco omnium. Vt Virgilius (Aen. 9. v. 525.): Vos o Calliope. Et lib. 1. Georg. (v. 225.) Multi ante occasum Maiæ coepere. id est, Atlantidum. Erant, vt dictum non semel, sacra illa ἀπόρρητα. Haec tenus vulgata mane, ἕως τῆς πεφωτισμένης διατέλει, ne vltius in lucem et diem mittere. Vt vis particulæ notior sit, Silius lib. 9. (v. 346.)

*Verum utinam posthac animo, Romane, secunda,
Quanto tunc aduersa feras? sitque haec tenus, oro,
Nec libeat tentare deis, an Troia proles
Par bellum tolerare queat.*

Suetonius Domitiano (c. 16.): *Ac dum exulceratam in fronte verrucam vehementius scalpit, profluente sanguine, Vtinam, inquit, haec tenus!* Ipse ergo Poëta suae modestiae et religionis hac apostrophe ad Matrem Samothraciam sociaque numina specimen dat; nec reprehendit vatem, sed hoc ei licuisse et volentibus diis praestitum satis indicat, quod sibi nec conandum nec imitandum profitetur. *Haec tenus*, id est, dum heroibus Argonautis opertum illud reuelauit enunciauitque sacerdos, *missa in diem et populos mane*, Samothraca Mater: nec vltra quis id speret

nisi initietur, aut de me quaerat: nos certe reuerentiam feruemus et religiosum silentium sanctissimo Operto. Eadem caerimonia Naso, quum in Elicii Iouis narratione venisset ad magicas preces, quas Picus et Faunus Numam docuerunt, *ἐυφημεῖ* lib. 3. Fastorum (v. 323.):

*Emissi laqueis quid agant, quae carmina dicant,
Quaque trahant superis sedibus arte Iouem:
Scire nefas homini est. nobis concessa canentur,
Quaeque pio dici vatis ab ore licet.*

Sic Herodotus lib. 2. Τα καλέεσι μυθήρια Αιγύπτιοι· περὶ μὲν νῦν τέτων εἶδοσι μοι ἐπὶ πλεόν, ὥς ἕκαστα αὐτέων ἔχει, ἔυσομα κείδω· Καὶ τῆς Δήμητρος τελετῆς πέρι, τὴν οἱ Ἕλληνες Θεσμοφόρια καλέεσι, καὶ ταύτης μοι πέρι ἔυσομα κείδω, πλὴν ὅσον αὐτῆς εἴη εἰς λέγειν· Diodorus Siculus lib. 5. de iisdem Samothraciis initiis: Εξ Ιασιώνος δὲ καὶ Δήμητρος Πλῆτον γενέσθαι φασὶν οἱ μῦθοι· τὸ δὲ ἀληθὲς τὸν τῷ σίτῃ πλῆτον δωρηθέντα ἐν τῷ τῆς Δερμονίας γάμῳ διὰ τὴν συνεσίαν τῷ Ιασιώνος, καὶ τὰ κατὰ μέρος τῆς τελετῆς ἐν ἀπορρήτοις τελέμενα μόνοις παραδιδόναι τοῖς μυθεῖσι· Tentat ibidem Salmasius Petronii verba saepe vexata: *Ego sum ancilla Quartillae, cuius vos sacram ante cryptam turbastis.* Douza legit *sacrum*, et *cryptam* Neapolitanam intelligit. Sciopius, *turbastis*, inquit, est *turbas* dedistis, *ante sacram cryptam*, id est, istam, in qua Priapi sacra abdita, lib. 2. Verif. c. 2. Salmasius: *sacra inante crypta* vel *cryptia turbastis.* Falsi omnes: nam *crypta* nihil aliud est quam olens fornix. *Inante*, quod Salmasius inculcat, boni aevi Latio receptum fuisse negamus, atque in eo et Scalligerum peccasse, qui Propertio obtrusit, alibi ostendimus. Gonsalitus *cryptam* recte intelligit eandem quam facellum Priapi: nam ne hoc quidem aliud quam fornix aut lupanar: sed dupliciter errat: primo cum legit, *sacra ante cryptam*, et applicat huc duplicia sacra, quae Priapo fierent, alia ante aedem eius in propatulo, alia propudiosa in

in intimo recessu: deim quum *turbastis* explicat ex loco Pseudoli a. i. sc. i. Tò ante aduerbium est. *Sacram ante cryptam* est antehac inuiolatam, nunquam profanatam. Eam turbauerant cryptam, quum intrauerant non initiati, nec parentes legi sacrorum: siue sit, quam anus urbana Encolpio habitationem assignauit, siue alia similis: nam libellus tam lacer de hoc nihil affirmari permittit. Sic *turbauit* Dianae lauacrum importunus interueniens Actaeon. Sic mare adhuc non nauigatum ingressi, iam agnoscences delictum suum apud Pedonem Albino-vanum: *diuumque quietas Turbamus sedes*. Prorsus vt *turbare cryptam*. Nihil aliud est quam profanare. Ouidius lib. 4. metamor. (v. 32.)

*solae Minyeides intus
Intempestiua turbantes festa Minerua.*

Cicero de haruspicum responsis: *cum sacra ludosque conturbas*. Fabius declam. 265. de eo, qui pulsauerat aliquem in templo: *nescio an etiam publica sacra turbasti*. Alludit Statius in II. (v. 212.) *Sidonios ex quo per litora raptor Turbasti thiasos*. At illae, ad quas Plautus respexit, *turbellae, si commota sint sacra*, adeo non turbant sacrum, vt per eas turbas tumultusque cum maxime instaretur. Virgilii et Seruii verba commentatores adduxerunt. An *motis ancilibus* nihil erat turbae? tota immo vrbs concita: sed ea turba peragebatur, non turbabatur, sacrum Martis. Festus hic erat tumultus. Iustinus lib. 2. (c. 7.) *iussit matronis solito clamore ac strepitu sacra celebrare*. Medea apud Senecam (Act. 2. v. 785.):

*Sonuistis cū cū tripodas agnosco meos
Fauente commotos dea.*

Ita enim legi iubet Florentinus. Ibidem: *qui tripodas mouet*. Lucanus lib. 1. (v. 64.)

*Cirrhaea velim secreta mouentem
Sollicitare deum.*

Nam illius honoris causa mouebantur. Idem lib. 5.
(v. 121.)

*Sic tempore longo
Immotos tripodas.*

Et mox (v. 155.): *immotaque culmina templi.* Quae
signa erant sacrorum aut cessantium aut non rite inflau-
ratorum. Valerius Flaccus lib. 3. (v. 232.) *motis vsulan-
tia Dindyma sacris.* Eodem (v. 540.) Bacchum dicit
thiasos et sacra mouentem. Lib. 5. (v. 398.)

Sacraque terrificae supplex mouet irrita Noxi.

Statius lib. (3. v. 450.) Thebaid. *prouida veri Sacra mo-
vere deum.* Lucianus in Bis accusato: Καὶ ὅλως, ἐνθα
ἀν' ἡ πρόμαντις, πιῶσα τῷ ἱερῷ νάματος, καὶ μασησα-
μένη τῆς δάφνης, καὶ τὸν τρίποδα διασεισαμένη, κελύει
παρεῖναι, ἄσκνον χρεὶ αὐτίκα μάλα παρεῖναι, συνέ-
ροντα τὸς χησμέας. Nempe Apollinem. Ammianus
lib. 29. *motasque secretis artibus sortes,* vbi ordinem
totius rei et simulatam cortinam vide in confessione
Hilarii.

CAPVT XVI

Pomponius Mela ter tentatus, ter ab aliorum coniecturis defensus. Thebe centum portas habere et singulis 10000 armatorum effundere solita. Vrbs ne nunc quidem minima, olim ingent. Mores. Breuitas sermonis Melae familiaris. Auctor Moreti correctus. Dari, quid in iudicio.

Pomponii Melae verba sunt, ut vulgo habentur, parum plana et calligata, lib. 1. cap. 10. extremo, quae iam olim commodius sic scribi et interpungi censebamus: *Viginti millia urbium Amasi regnante habitarent, et nunc multas habitant. Earum clarissimae procul a mari Sais, Memphis, Syene, Bubastis, Elephantis, et Thebae utique, (ut Homero dictum est, centum portas, suae ut alii aiunt, centum aulas habens, totidem olim principum domos, solitaque singulis, ubi negotium exegerat, dena millia armatorum effundere:)* in littore Alexandria Africae contermina, Pelusium Arabiae. Ipsas oras secant Canopicum, Bolbiticum, Sebennyticum, Mendesium, Pathmeticum, Taniticum, Pelusiacum, Nili ostia. Pincianus mauult: quae ut Homero: sed illud, *Et Thebae utique*, est pro eo ac si dixisset: et ante omnes clarae Thebae: Vel, si minus caeterae, dumtaxat Thebae, certe Thebae. Mauult idem habentes: sed *τὸ ἔχον* refertur, ad *τὸ ἔχον* vrbs: nisi Thebe scripsit: et forsan: *et Thebe utique (ut Homero dictum est, centum portas, suae, ut alii aiunt, centum aulas habere, totidem olim principum domos, solita, singulisque, ubi.* Coniicit et Pincianus, *ducentos armatos*, magis quidem ad horum hominum fidem, sed longe infra veteres Aegyptiorum glorias. Quod autem vulgo, *solitasque singulas*, id aegerime vicina fert oratio. *Vrbs solita effundere*, ut Floro lib. 1. 18. *Tarentum in omnes terras vela dimittit.* Contextui autem *τὰ ἐν τῷ littore cum superioribus*, quia in illis quoque intelligitur *τὸ ἔχον Earum clarissimae.* Nec vero urbem in litore conditam *secare oras* dici placet: sed ostia

Nili *secare oras* omnis auris facile approbet. Et vidit hoc etiam Pincianus. Eodem libro cap. 13. edidisse Mela videbatur: *At in recessu intimo locus est magni aliquando discriminis, fusorum ab Alexandro Persarum, fugientisque Darii spectator ac testis; ne nunc quidem minima, tunc ingenti urbe celebris Iffo: et hac re sinus Ifficus dicitur.* Nihil rotundius et compositius. Vulgo dissipata structura, *nunc ne minima quidem:* vbi Schottus delet τὸ ne. Post τὸ Iffo expunximus, quod in libris habetur, *fuit*, adiectum, postquam in duas periodos sciderunt continentem orationem. Cap. 18. *In altero latere Antandrum. Duplex causa nominis iactatur: alii Ascanium Aeneae filium, quum ibi regnaret, captum a Petasgis, ea se redemisse commemorant; alii ab iis putant conditam, quos ex Andro insula vis et seditio exegerat: hi Antandrum, quasi pro Andro, illi quasi pro viro accipi volunt.* Postrema haec, *hi Antandrum*, etc. non Melam, sed alicuius otiosi interpretis manum olent. Lib. 2. cap. 2. *Ne foeminis quidem segnis est animus: super mortuorum virorum corpora interfici, simulque sepeliri votum eximium habent: et quia plures simul singulis nuptae sunt, cuius id sit decus, apud iudicatu- ros magno certamine affectant; moribus datur.* Suspecta haec duo vltima verba A. Schotto, et ex ora in seriem irrepsisse, vel ex sequentibus nata non suum tenere locum autumat. Nec Suadam quidem aliter ei persuasuram, nisi forte scripserit Mela; *maioribus datur.* Ego vero nihil suavius aut acutius existimo dici potuisse. Cuius id sit decus, sequi nempe maritum, magno certamine contendunt: sed morum iudicium est, secundum mores sententia a iudicantibus profertur. Hi enim propria foeminarum laus. Propertius: *non vicit me moribus illa, sed herbis.* Afranius:

*Aetas et corpus tenerum et morigeratio.
Haec sunt venena formosarum mulierum.*

Oni-

Ovidius Epistola Hypsipyles (v. 93.):

*male quaeritur herbis
Moribus et forma conciliandus amor.*

Et imitatus Melam Solinus, vnde plane corruptum hunc locum Schottus hariolatur: *Virgines non moribus nubunt, sed praemiis.* Impediuit virum puto doctissimum praecifa oratio: *moribus datur*: pro, idque moribus datur, nempe decus. Atqui amat sic loqui Mela. Lib. i. c. 12. *Populi dites circumfident: situs efficit.* Et hoc capite mox: *Nupturae virgines non a parentibus viris traduntur: sed publice aut locantur ducendae aut veneunt.* *Vtrum fiat, ex specie et moribus causa est: probae formosaeque in pretio sunt; caeteras qui habeant, mercede quaeruntur.* *Vtrum*, scilicet ex his duobus, locari eas aut venire, *fiat*. Si enim eminenti sunt specie et moribus probatis, veneunt: sin, conducuntur, qui eas ducant. vt ipse mox Pomponius explicat. Quod paruum dictu, nisi Schottus quouis pignore deposito legendum contenderet: *vt antestat specie, et moribus cara est.* quod si non impetret, aliunde ista irrepsisse effecturum ait. Certe neutrum effecturus est, et si mihi pignus dedisset, non reciperet. Sic denuo hoc capite: *Quod praeteruectos, alter Ponti angulus accipit, aduersus Phasiaco, et nisi amplior foret, similis. Fuit hic Bizone: motu terrae intercidit.* Sic recte distinxit et Pincianus. Tamen optimus Schottus illum non audit, sed iurat Iovem lapidem scripsisse Melam: *similis fuit*, quasi de mari aliquo aut flumine ageretur, non de continente Ponti. Auctor Moreti:

*Interea clamat Scybalen. erat unica custos,
Afra genus, tota patriam testante figura.*

Sic Ms. Vulgo: *Cybale. haec erat.* Vel potius: *Moribus datur*, intellige ea lis. Linius l. 23. (cap. 4.) *ei*
G 4 sem-

semper parti adesse, secundum eam litem iudices dare, quae magis popularis aptiorque in vulgus fauori conciliando esset. Hoc integrum est, lis datur: sed pro eo amant interdum breuius, datur. Seneca de vita beata cap. 1. hic exitus est omnis iudicii, in quo secundum plures datur. Vbi vide, quae notamus.

CAPVT XVII

*Silii pleraque loca correctæ. Defectus verbi substantiui. Taci- cere cornua tauri. Cornu in-
citi bis vetus lectio asserta. Plinius defensus. Panis imum
Condiscere pacem. Capere Can- cornu. Cornua in sacris Bac-
nas. Lucanus et Seneca illu- chi, et deum Matris eadem
strati. Parcus irae, pecuniae. quae tibiae. Valerio Flacco
Subsidere leonem. Virgilii lo- lux. Iuuenalis defensus. Gr-
cus. Subsistere feras. Dedu- mens tibicina cornu.*

Silius Italicus lib. 7. versu 40:

*Veientum populi violata pace negabant
Acceptare iugum, ac vicino Marte furebant
Ad portas bellum, Consulque ciebat ad arma.*

Duo docti viri laborant in hoc loco explicando aut corri-
gendo. Nec viderunt tamen distinctione sola rem expediri:
ac vicino Marte furebant. Ad portas bellum, consulque.
Sensus, qui Liuius lib. 25. *tantum non ad portas et muros
bellum esse.* Simili breuitate Seneca lib. 5. nat. quaest.
vlt. *Nunc parum vi domestica, externis quoque laboran-
dum est.* Vbi frustra Oplopaeus: *parum mihi domestica
sunt.* Tacitus lib. 1. cap. 36. *Periculosa seueritas, flagi-
tiosa largitio, seu nihil militi seu omnia concederentur,
in ancipiti republica.* Haec vetus et vera lectio est: quam
non debuit mutare Pichena. Subintelligitur participium
verbi substantiui, ceu diceretur; *quidquid fieret, in an-
cipiti*

capiti posita republica. Vt supra: *iuxta periculoso, fissa* seu vera promeret. id est: ἐξ ἰσῆς ἐπικινδύος ὄντος. l. 3. *ipsumque numinum religiones introspectit, libero, ut quondam, quid firmaret mutaretue.* Sic lib. 4. Histor. cap. 22. *hinc veteranarum cohortium signa, inde deproctae filius lucisque imagines, ut cuique genti inire praelium mos est, iuxta belli civilis externique facie, obstupescerant obseffos.* Vbi iterum non audimus repōnentem Pichenain, *mixa*: praesertim cum hi apices in ple-
risque vet. cod. vix possint distingui. Lib. 2. Histor. *nullo tum tibi consulari.* Nihil ei frequentius. Plinius prorsus vt Tacitus priore loco, lib. 2. nat. Inst. cap. 8. *Omnium errantium siderum meatus contrarium mundo agere cursum, id est, laeuum, illo semper in dextram praecipiti.* Liuius lib. 28. c. 38. *multique adnantes nauibus, incerto prae tenebris, quid peterent aut vitarent, foede interierunt.* Sic liber optimus. Alii *incertos.* Frustra Sigonius, *incerti.* Eodem libro, infra versu 465.

*Iam bellica virgo
Aegide deposita atque assuetum casside crinem
Inuolui tum comta tamen, pacemque serenis
Condiscens oculis ibat.*

Haec MS. Ox. et Florentinorum, et primae ed. scriptura indubitatae veritatis est. *Tum tamen comta*, ait, nempe quod vix facit vnquam. Male Barthius, *non comta tamen.* Aduers. cap. 13. At pulcherrimum τὸ *pacem condiscens oculis*, sumtum e Comoedorum disciplina, vbi gestum discere et meditari dicuntur histriones, quem postea in scena agunt. *Inuolui* pro *inuoluit* scripsimus ex coniectura. *Comta crinem*, ait, *assuetum inuolui casside.* Lib. II. in oratione Decii ad suos ciues versu 168.

*Novi Diis animas similes, et pectora magnis
Nunquam angusta malis. capiunt, mihi credite, Cannae.*

Quid capiunt Cannae? Scribe: *capiunt, mihi credite, Cannae.* Eo sensu quo Ovidius: *Suffecitque malis animus.* Seneca in Oedipo: *regiam hoc ipsum reor Aduersa capere.* Et sic aliquoties in Tragoediis illis. Hinc sat magnificum mihi illud Lucani lib. 1. (456.) de Druidis: *animaeque capaces Mortis.* Quod frustra tanto molimine mutant in *rapaces.* Seneca epist. 30. *Accessus mortis quam perturbationem afferat, optime hi dicent qui secundum illam steterunt, qui venientem et viderunt et receperunt.* Non haesitandum hic fuerat Lipsio. Plinius (Hist. Nat. 7, 45.) de Augusto: *destinatio moriendi et quadridui inedia magna pars mortis in corpus recepta.* Iterum lib. 12. vers. 318.

*Inde ubi permisit flammis atque ensibus urbem,
Nuceriae nihilo leuior, nec parior ira
Inculsit sese atque aequauit moenia terrae.*

Scribo, *parior irae.* Vt Iuliano *parcus pecuniae*, lib. 6. (c. 8.) *pecuniae adeo parcus fuit, ut sumtus funeri defuerit.* Abstinentem, temperantem dicunt. Eodem libro, vers. 600. Iupiter

*Coelicolas raptim excitos defendere testæ
Dardana, et in septem discurrere iusserat arces.*

Sic lego. non *Caelicolis raptim excitis.* Lib. 13. Silii de Caleno versu 221.

*subsidere saepe leonem,
Nudus inire caput pugnas, certare iuuenco
Atque obliqua trucidare deducere cornua tauri.*

Corrigit Barthius: *sibi subdere.* *Subsidere leonem* est venatu et insidiis capere. Hauserit a magno magistro lib. 11. Aeneidos, versu 268.

*Ipse Mycenæus magnorum ductor Achium
Oppetiit; deuidum Asiam subsedit adulter.*

Ita

Ita lego omnino cum integrioribus exemplaribus, quae Seruius vidit: ita hodieque videtur in Vaticano Romanis literis scriptum, ut testis Pierius Valerianus: ita descripsit Arusianus Messus, quem testis idem Pierius agnoscere hanc scripturam, et notare, Accusatio recte iungi hoc verbum, ut dicamus: *subsedit illam rem*. Sensus: gloriam et opes Agamemnonias (hoc enim est, *deuictam Asiam*) adulter Aegisthus nefaria fraude e subseffis, ut loquitur Vegetius, occupauit. Ipse rex regum cecidit; Asiaticum decus et barbarici regni praedam moechus inuasit. Certe nisi legisset apud Maronem Lucanus, non esset imitatus lib. 5. (v. 227.)

subsidere regnum

Chalcidos Euboicae vana spe rapte parabas.

Ammianus lib. 28. *Subsident aliqui copiosos homines, senes aut iuvenes, orbor vel coelibes.* Aliter Aufonius Theoni epist. 6.

*Aut spumantis apri cursum clamoribus urges,
Subsidisque fero.*

Possent alioqui legi *subsistere*, ex altero Silii magistro Livio l. 1. (c. 4.) *non feras tantum subsistere, sed in latrones praeda onustos impetus facere.* l. 9. (c. 31.) *praepotentem armis Romanum nec acies subsistere villas, nec urbes, nec castra poterant.* Sed tutius nihil est quam tueri veterem lectionem. *Deducere*, inquit Barthius, est tenuare et in rectam seriem deflectere. Certe nimis mentiretur Silius, si hoc vellet. Immo ad terram detrudere. Exemplum huius luctae viuum est apud Nasonem in descriptione Herculis et Acheloi certantium, ubi *deprensaque dura Cornua figit humo.* Plinius lib. 8. c. 45. *Thessalorum gentis inuentum est, equo iuxta quadrupedante cornu intorta ceruice tauros necare.* Verba Plinii absque dubio corrupta censet vir magnus: nam quid est *cornu intorta ceruice tauros necare*? Subiicit deinde:

cornu

cornu intorta restibus, vel retibus. Quasi difficile sit intelligere cornu prehensos siue manibus solis, siue opetium vel restium. Cur non corrigit apud Suetonium Claudio cap. 21. *qui feros tauros per spatia circi agunt, insiliuntque defessos et ad terram restibus detrahunt;* pro eo quod legitur: *cornibus detrahunt.* Si hic intelligit cornua comprehensa, quare non et in Plinio, etiam si non apponatur. Sed de illa heroica nudarum manuum pugna et Apollonius lib. 3:

Καὶ ῥ' ὄγε δεξιτέρῳ βοὸς κέρας ἄκρον ἐρύσας
 Εἶλκεν ἐπικρατέως παντὶ δένει, ὄφρα πελάσῃ
 Ζεύγλῃ χαλκείῃ· τὸν δ' ἐν χθονὶ κάββαλεν ὀκλαῖ,
 Πίμφα ποδὶ κρύσας πόδα χαλκεῖν.

Valerius Flaccus lib. 7. (v. 589.)

*Ille virum atque ipsam tum te, Medea, recusans
 Concutit, et tota nitentem cornibus ira
 Portat iners: tandem grauius mugire residens
 Incipit et fesso victus descendere cornu.*

Vulgo: *recedens.* Descendere dicit Valerius, quod Silius deduci. Suetonius Domitiano: (c. 17.) *corruptoque et ad terram deducto Stephano.* Petronius: *implicitumque me brachiis mollioribus pluma deduxit in terram vario gramine indutam.* Desumfit procul dubio hoc poeta e taurorum Circensi venatione, de qua Plinius et Suetonius. Eodem libro versu 326:

*Pan Ioue missus erat seruari testā volente
 Troia, pendenti similis Pan semper, et uno
 Vix ulla inscribens terrae vestigia cornu.*

Vulgo legit Barthius. Sed Silius scripsit imo. ad differentiam scilicet eius, quod summum est et in fronte protuberat. Hesychius: Κροβάτης, ὁ Πάν, τὴν βάσιν ἔχων κρατίνην. Lib. 15. ubi Hasdrubal perstrinxerat corpus Consulis versu 763:

tunc

*tunc increpitans conamina Consul:
Foemineis laesum vana inter cornua corpus
Vnguibus, aut palmis credas puerilibus ictum.*

Dausqueius haec sic intelligit, vt foemineis vnguibus ad-
scribatur vulnus, dum mulieres vanis rixis et criminibus
agunt, et inuicem pugnis et calcibus petunt. Sed non
conueniunt huc *cornua*. Legit ergo: *vana inter crimina:*
vel, *vano conamine*, aut *certamine*. Fluctuat et mire
hic Barthius lib. 9. cap. 17. *Cornua* sunt insultus, inquit,
vt apud (Ouid. Met. 8, 883.) *cornua sumere*. Mox: non
nego suspectum inanere, et *iurgia* maliu. Tandem:
Sed *vana cornua* vana sacrorum muliebrium carmina et
buccinarum festarum cantum sonant. Vidit verum per
caliginem, quomodocumque exprefferit. Intelligendum
enim de foeminis bacchantibus, quarum vulnera minime
superstitiosus Consul eleuat. Ouidius 2. (v. 380.) de
arte: *Fertur vt Aonii cornibus ista dei*. Valerius Flac-
cus lib. 1. (v. 726.)

*Bistonas ad meritos cum cornua faena Thyoneus
Torfit, et infelix iam mille furoribus Haemus,
Iam Rhodopes nemora alta gemunt.*

Vbi male interpretes *cornua* capitis Bacchi intelligunt.
Sic Pentheus apud Ouidium: (Met. 3. v. 532.)

*aerane tantum
Aere repulsa valent? et adunco tibia cornu?
Et magicæ fraudes? vt quos non bellicus ensis
Non tuba terruerit, non strictis agmina telis,
Foemineae voces et mota insania vino
Obscoenique greges et inania tympana vincant?*

Vbi notandum: *et adunco tibia cornu*: propter Iuvena-
lis sat. 2. (v. 90.) *nullo gemit hic tibicina cornu*. Acci-
dit humanitus summati viro, vt reprehenderet Iuuenalem,
tanquam per incuriam aut negligentiam foeminam, quae
cornu

cornu inflat, tibicinam vocarit, quasi quisquam ignoraret, tibia ac cornu quid intersit, siue formam, siue materiam, siue usum spectes. Et si quis id excuset carminis necessitate, nunquam ei cum detrimento sermonis feruendum, recte ait. Vir alius egregius auctorem defensus, concedit, si foeminam, quae cornu inflat, tibicinam vocasset, aut nihil praeterea voluisset, negligentissimum fuisse: dein labitur in errorem inficetissimum atque insulsiissimum, significari Clodium, qui sacris Bonae deae sub vestitu cultuque psaltriae seu tibicinae nescio quod cornu intulerit. Immo nulla hic in Iuvenale negligentia, nulla incuria, nihil praetextatum: nam *tibia* hic idem quod *cornu*. Ovidius lib. II. (v. 16.) *et inflato Berecynthia tibia cornu*. Rursus lib. 4. (v. 181.) *Fastor. et inflexo Berecynthia tibia cornu Flabit*. Eadem tibiaram cornua intelligit Valerius Flaccus lib. 3. (v. 237.)

— *audit fremitus irasque leonum*
Cornuaque et motas videt inter nubila turres.

Statius lib. (6. v. 120.) Thebaidos:

Quum signum luctus cornu graue mugit adunco
Tibia.

Recte igitur et vetus Scholiastes Iuuenalis: *nam in eius sacris adhibebantur modulationes, et tibicinae canentes cornibus*. Apud Silium posses inalle, caesum, sed parum interest.

CAPVT XVIII

*Valerius Flaccus undecies re-
 siturus. Contari. Sigaeapri-
 stis. Dubitatum, an eadem
 Manilio, Horatio, Ouidio, Sta-
 tio, Tibullo, Senecae, reddenda
 sit vox. Τα κτηνῶν aliud
 genus animalium quam ἰχθύος.
 Delphini inter τὰ κτηνῶν. Illi-
 sae trabes Idae. Denfere soni-
 tus. Regum labor. Seri signa
 mali. Sera omnia. Virgilius
 illustratus. Claudianus emen-
 datus. Nescia vatibus ipfis
 Veri sera fides. Boreadis arcus
 Herculis lerifer. Merito sua
 reddere dona. Valerius cor-
 rigi prohibitus. Lagaea no-
 valia.*

Valerii Flacci nostri margines delibare libet, sicubi
 quid occurrat, quod possit in publico apparere.
 Lib. I. versu 19.

*neque enim in Tyrias Cynosura carinas
 Certior, aut Graiis Helice seruanda magistris,
 Seu tu signa dabis, seu te duce Graecia mittet
 Et Sidon Nilusque rates.*

Praecedentes duo versus satis demonstrant non diuersa
 esse *signa dare* et ducem esse Graiis, Aegyptiis et Tyriis
 nauibus, vt debeant disiunctiua particula separari, sed
 prorsus idem. Scripsit igitur Valerius: *Si tu signa da-
 bis, si te duce.* Non obseruabunt Helicen aut Cynosu-
 ram nautae, si tu id officium in coelo subibis, vt naues
 regas, quippe certior dux futurus. Eodem libro versu 156.

*Talia conanti laeuum Iouis armiger aethra
 Aduenit.*

Nihil est illud *conanti*. Scribe, *contanti* vel *cunctanti*.
 hoc est, secum exigenti, cogitanti, deliberanti. Sic vti-
 tur eo verbo Suetonius Iulio cap. 81. *Ob haec simul et
 ob infirmam valetudinem diu cunctatus, an se contineret,
 Et quae apud senatum proposuerat agere, differret.* Idem
 Domitiano cap. 8. *Patre defuncto diu cunctatus, an
 duplum donatiuum militi offerret.* Hoc eo verius, quia
 vulga-

vulgatum de coniectura Pii est, ante quem legebatur:
cum tanti. Lib. 2. vers. 504.

*Monstriferi mugire finus, Sigeaque pestis
Adglomerare fretum.*

Legendum *Sigeaque pristis*. Quae vox etiam restituenda
Manilio lib. 1. vers. 361.

Andromedam vastos metuentem Piscis hiatus.

Haud dubie *pristis* vel *pistris*. nam *Piscis* vocabulum
alii fideri est; at isti hoc proprium. Cicero (in Arati
Phaen. 140.):

*Andromedam tamen explorans fera quaerere pistrix
Pergit.*

Et rursus (ibid. 156.):

Inter Pistricem et Piscem quem dicimus Austri.

Et repetit compluries. Germanicus (Arat. 357.):

*Subter pistris agens duo fidera, praelegit unum.
Namque Aries supra Pistrim Pisceisque feruntur,
Bellua sed ponti non multum praeterit Amnem.*

Festus Auienus:

Et si quid Pistris reliquum conuexa uehebant.

Nam *pistris*, *pristis* et *pistrix* eadem. Non puto aliter
Valerius Flaccus. Etsi non ignorem Festi Auieni: et
saenam pelagi mouet adfore pestem. Sed non hic tantum
id vocabulum corruptum censeo. Quum enim consi-
dero illud Virgilii lib. 3. Aeneid. (v. 427.) de Scylla:

virgo

*Pubetenus, postrema immani corpore pistrix,
Delphinum caudas utero commissa luporum:*

et lib. 10. (v. 211.) de Tritone:

Frons

Pons hominem praefert, in pistrinū defuit alius:

quum Claudiani, item de Tritone in Epithal. Honorii: *Qua pistrix commissa viro:* incipio dubitare, annon et scripserit Horatius (Epist. ad Pis. init.):

et turpiter atram

Defnat in pistrin mulier formosa superne.

Annon Ovidius de Andromedae ceto lib. 4. (v. 726.) *nunc qua tenuissima cauda Defnit in pistrin,* et de Glauco lib. 13. (915.) *excipiat quod tortilis inguina pistris.* et ibidem:

Cruraque pinnigera curuata nouissima priste.

Annon Statius lib. 5. *postremi soluantur in aequora pristes.* et lib. 7. (v. 337.) *et mixtos expauit ab inguine pristes.* Nec offendaris genere: nam ὁ καὶ ἡ πρίστis, ut ὁ καὶ ἡ ὄφis. immo ὁ πρίστis sine dubio masculino genere dicitur. Quin et Ovidius forsan lib. 2. *Priste vehi quaedam.* Non omnia τὰ ἔνδρα *pisces*, et magis proprie ab ea appellatione, ut et Graecis τῶν ἰχθύων, τὰ κητώδη solent secludi. Moschus Idyll. 2. (v. 114.) αἰ δ' ἄρα πᾶσαι κητείαις νότισιν ἐφήμεναι. Non minus suspectum habeo Tibulli lib. 1. eleg. 5. (v. 46.) *Vesta est frenato coerulea pisce Thetis.* Et Senecae Agamem. vers. 445. *Tyrrhenus omni piscis exultat salo.* Et Valerii Flacci: (1, 130.) *Tyrrheni tergoe piscis.* Nam et Delphinus inter τὰ κητώδη. Homerus 11. φ. (v. 22.)

Ὡς δ' ὑπὸ δελφίνος μεγακήτεος ἰχθύες ἄλλοι
Φεύγοντες.

Eustathius: Τὸ δὲ ἰχθύες ἄλλοι, ἀντὶ τῆ ἀλλοφυείας φασιν οἱ παλαιοί. ἄλλο γὰρ γένος οἱ δελφίνες κήτη ὄντες, ἄλλο δὲ γένος ἰχθύες. Idem in Odyss. μ. τὸ δὲ ἰχθυάα, καταχρηστικῶς ἐφί, ἀντὶ τῆ αἰλιεύς. ἔ γὰρ ἰχθύες οἱ δελφίνες, ἀλλὰ κήτη. Nec secus Aristoteles lib. 1. histor. anim. cap. 6. Γένη μέγιστα τῶν ζώων τὰ δ' ἐστίν, ἐν μὲν ὀρνίθων, ἐν δ' ἰχθύων, ἄλλο δὲ κήτες. Sic lib. 5.

καὶ δελφίνες καὶ πάντα τὰ κητώδη. Et lib. 6. Δελφίς καὶ φάλαινα καὶ τὰ ἄλλα κητώδη. Immo et Plinius lib. II. cap. 12. *Aquatilium tegumenta plura sunt: alia corio et pilo integuntur ut vituli, et hippopotami; alia corio tantum, ut delphini, etc. squamis ut pisces.* Cap. 4. *Pilo carentium duo omnino animal pariunt, delphinus et vipera. Piscium species sunt 74.* Cap. 15. *In Pontum nulla intrat bestia piscibus malefica praeter vitulos et delphines.* Quod si non omnes, at certe aliqui Virgilium sic imitati videntur: neque enim adfirmamus haec: tantum suspicamur. Iterum lib. 2. vers. 519. *intremere Ide, Illidique rates.* Disputat Pius, num-melius legatur *ratis*, ut de vnica intelligatur naue Argonautarum: quosdam addit facere *artes*. id est, cacumina montis. Lego: *Illidique trabes*. i. arbores. Lib. 4. vers. 19. *unde tubae, nocturnaue mouit Erinnyes.* Scribo *morit*. Iubet enim natura Latini sermonis. Tu deum mentes intraisti: tu scis, cur haec Iupiter passus sit, unde ille sine tuba sonitus, unde nocturnus furor ortum habuerit. Vers. 206.

nox alta cadentum

Ingentes donat sonitus augetque ruinas.

Parisi. et Bononi. habere *donec*, reliquos cum vet. cod. *donat*, et quidem optime, ait Carrio. Nescio quam bene, aut quid sit hic *donare sonitus*. Nec vero probat hoc Zinzerlingus, sed ambigit, vtrum *Ingentesque tonat*, an *ingentes duplicat* ex Aldo malit. Sed et *donat et duplicat* est Pii Bononiensis. Sic enim apud illum: *Donec*] Scribendum, *donat*, prodit et efficit, vel *duplicat*. Censeo τὸ *donec* exstitisse ex *denset*, quod placuerat Valerio. Liuius lib. 4. (cap. 37.) *Crebrior clamor*, ut hic *densior sonitus: clamor indicium fuit, quo res inclinatura esset, excitatio crebriorque ab hoste sublatu*. Plutarchus Arato: καὶ τὸ τῆς νυκτὸς ἡχώδες τὸν ἀλάλαγμόν ἀπὸ πολλαπλασιῶν ἢ τοσούτων ἐποίει δοκεῖν φέρεσθαι. Eodem lib. 3. vers. 349. *verum labor omnis in auras soluitur.*

vitur. Scribe, *regum*, et intellige, heroum: ipsi enim rogum struxerunt Cyzico. Lib. 4. vers. 448. in oratione Phinei ad Argonautas: *consuetis serum est ex ordine fati Ingemere.* Sic legimus, vbi sine ullo commodo sensu vulgo, *rerum est.* Corruerunt eandem vocem lib. 5. vers. 260.

*Interea auguriis monstriisque minacibus urbem
Territat ante moneus semper deus et data feri
Signa mali.*

Male *ſæui.* Sumfit a Virgilio 5. Aeneid. (v. 524.)

Seraque terrifici cecinerunt omina manes.

id est, ferarum vel futurarum rerum omina. Non enim proprie tristitia, vt exponit Seruius. Neque ausculto Turnebo, qui etiam *sera* explicat dira lib. 31. Aduers. cap. 17. quia si *serum* interpretemur tardum, videntur haec verba refragari rerum euentui: quod mox incensa classe illius diri ominis fides repraesentata sit. *Sera* enim dicuntur, non tam respectu rei, quae significatur, quam eorum, quibus aliquid portenditur. Illis enim sero tardeque agnoscitur, etsi res dira, quae praenunciatur, ceruicibus immineat. Sed simplicissime *serum malum* hic est futurum, et *serum omen*, quod ferus vesper vehit. Hoc tamen arripuerunt statim Palmerius et Modius, vt alter apud Lucretium *sera arua* pro tristibus et laboriosis, alter *sera peracta*, apud Varronem pro aduersis ominibus explicaret. *Sera arua* sunt tarde prouenientia. Quare autem *peracta* sunt idem quod omina? Nec felicius alius apud Valerium Flaccum *serum scelus* interpretatur triste. Restituenda vox eadem Claudiano de bello Getico (v. 553.):

*O semper tacita sortes ambae malignae,
Euentuque patens et nescia vatibus ipsis
Veri sera fides.*

Sic enim scribendum est. Vulgo *noxia*: quod nihil ad rem praesentem. Dein vulgo: *sacra fides*: sed illa vet.
H 2 libb.

libb. lectio est. Virgilius: (Aen. 4, 65.) *Heu vatum ignaræ mentes.* Ovidius 3. Fast. (v. 350.) *Tarda venit dictis difficilisque fides.* Tacitus lib. 4. ann. de Mathematicis, qui Tiberium in urbem non rediturum praeuiderant: *Mox patuit breuē consinium artis et falsi, veraque quam obscuris tegerentur.* Lib. 4. Valerii Flacci, (v. 524.) ubi Harpyiarum pater alloquitur Boreadas:

Mox tamen et vobis similis fuga, comprimet Argos Letifer.

Scribe: *cum premet arcus Letifer*, nimirum Herculis, a quo confixi sagittis Zetes et Calais. Apollonius 1. Argonaut v. 1302. ibique Scholiastes. Hyginus fab. 14. Lib. 5. ver. 501.

*Nec tamen aut Phrygios reges aut arma furentis
Bebryciae spernendus adii: seu fraude petiui,
Seu quis honore meo sua reddita dona, Deumque
Nos genus atque ratem magnæ sensere Mineruæ.*

Lege: *seu fraude petiti*, *Seu quis honos, merito sua reddita dona.* Seu quis fraude et scelere nos aggressus est, seu quis comiter et honeste habuit, unicuique ut meruerat, reddita merces est, et sensere nos Deum genus, namque Mineruæ opus. Virgilius lib. 7. (v. 234.)

*Fata per Aeneae iuro dextramque potentem,
Siue fide, seu quis bello est expertus et armis.*

Liuius lib. 31. (cap. 31.) *Hæc et vos et omnes gentes scire volumus pro merito cuique erga nos fortunam esse.* Lib. 44. (cap. 15.) *Populum Romanum deuictæ Perseo visurum, ut pro meritis cuiusque in eo bello ciuitatis gratiam dignam referat.* Dona posuit indifferenter, ut lib. 1. (v. 550.)

*Qui gemitus irasque pares et mutua Graiis
Dona ferat.*

Vbi male igitur Carrio et And. Schottus malint, *Damna.* Lib. 6. v. 118.

Et

Et centum geminae longaeua noualia Thebes.

Sic ait Carrio ex Ms. restituisse, cum alii haberent: *Lagi*, alii *Lagae noualia*. Quis adeo stupidus, ut neget veram lectionem esse: *Lagaea noualia Thebes*. ἑκατόμπυλον Aegyptiam urbem intelligit. Omne Aegyptium *Lagaeum* a Ptolomaeo Lagi filio, qui inter Alexandri comites id regnum sortitus est.

CAPVT XIX

Ausonius ter correctus. Potis. coelum. Petronius defensus. Superare, vincere flumen. Vnde dicatur. Sperant Manes etus, fictus.

Mosellam Ausonii festiuissimum et consulari ingenio dignum Poëma tangere hic lubet. reliquerunt enim spicilegium nobis Vinetus, Scaliger, Freherus. Paulo post principium, ubi amnem salutat:

*Nauiger ut pelagus, deuexas pronus in undas
Vt fluuius, vitreoque lacus imitate profundo,
Et riuos trepido potes acquiperare natatu.*

Verbum, *potes*, hic importunum est. *Nauiger, pronus, imitate*, (neque enim patitur sensus τὸ imitante, quod ex Ms. probat Barthius lib. 13. Aduers. cap. 2.) simile adiectiuum requirunt, quod fuit olim, *potis: riuos trepido potis acquiperare*. Vt infra:

*Quis potis innumeros cultusque habitusque retexens
Pandere tectonicas per singula praedia formas.*

Sequitur mox:

*Tu placidis prolapsus aquis nec murmura venti
Vlla, nec occulti pateris luctamina saxi.*

*Non superante vado rapidos reparare meatus
Cogeris.*

Haec non paullo sunt difficiliora, quae tamen omnes praetereunt. Ms. habuit *sperante et praeparare*, ut notavit Barthius lib. 14. Aduers. cap. 12. cui placet *reparare viam* esse eandem, quam ante habuit, redire cogi mobilibus aut machinis: *Vadum* quoque tradit Poëtis esse quoduis flumen. *Vadum* est locus breuibus aquis. Ad. Behotius lib. 2. Apoph. cap. 12. reprehendit Donatum, quod scripserit: *ut in profundo periculum est, ita in vado securitas est*: quasi, inquit, in profundo non sit vadum: docetque *vadum* esse fontis, fluminis, lacus, marisue alueum, per quem aqua vadit, et in quo continetur, etiam in locis quantumlibet profundis. Recte ille quidem hoc posterius: sed et recte Donatus: nam aliquando, *ubi ab aqua summa non alte est terra, dicitur vadus*, ut inquit Varro apud Seruium, et *vadum*. Ipsum illud prouerbum, *esse in vado*, non aliam vim vocabuli patitur: in quo ille allegoriam esse ait petitam ab illis, qui in aqua profunda periclitantur, ac tum demum confidunt se esse extra periculum, cum vadum premere incipiunt. Non vult, opinor, submersos: nam et hi premunt vadum, quale Behotius concinnat, sed ita, ut emineant super aquam et spiritum saluum habeant. Non potest igitur effugere, quin fateatur tale vadum vel solidum in hoc prouerbio intelligi, in quo breues sint aquae. Vnde autem *vadosa* dicuntur, non *alueosa*, *fundoſa*, *ſoſa*? nisi quia *vadum* interdum est aliud quam alueus, fundus, solum? nempe alueus, fundus, solum aquae non altae. Quum Liuius scribit *in vadis haestantes frumenti acervos sedisse illitos limo*, ut paulatim insula fieret, non utique quamuis profundam alvei partem intelligit, sed eam, quae tenui aqua tegetur. Apud Plautum Rud. 2.1. sc. 2. *At in vado est*: an pro eo diceret, est in fundo? non quouis profecto, sed in fundo aquae non profundae. Et *vadum* sic acceptum ut male natantibus saluti.

saluti est, ita nauigantibus periculo. Vnde Ciceroni *emerfisse ex vadis*; Tacito, *nauem cum per vada haefisset*; Floro, *haerebat in vadis pugna*. Vt minuamus hanc controuersiam, ita statuendum videtur: *vadum* (a βαδος et βαδων, vnde ἐμβαδων τὸ τῆς οἰκίας δάπεδον. Eustathio ad Il. δ. et *embadum* Géometris: æthi quasi ὁ βατος τόπος dictum Salmasius ad Solinum censeat.) proprie fundus seu solidum sub quantis aqua: vnde *imis Stagna refusa vadis* Virgilio (Aen. I, v. 126.): hoc ex aliis idem significantibus elegerunt, vt *breue vadum* et *breuia vada* dicerent; vbi aquae non essent profundae: vsus denique euit, vt quemadmodum *breuia* dixerant, intellecto τὰ *vada* (imitantes Graecos, qui βαρυτά, intelligentes ὕδατα) ita vicissim et *vada* vsurpare coeperint, subaudiendo τὰ *breuia*. Sicut pro *sestertio nummo* et *sestertium* dixere, silentes *nummum*, et *nummum* κατ' ἐξοχὴν intelligentes *sestertium*. Sic *militem pedestrem* dixerunt pro *pedite*: dein et *pedestrem* (Iustinus lib. II. (c. 9.) *Ex Macedonibus cecidere pedestres* 130.) et *militem* (de quo ad Liuium) pro vtroque. Scio virum doctissimum scribere, cum *vada* natura sit substantiuum, *breuia* adiectiuum, non *breuia* in vadis, sed *vada* in breuib. rectius animo concipi: sed ille properauit. *Vadum* autem etiam pro profluente quouis accipi poëtis per metonymiam verum est: sed id huc non pertinet. Scripsit vero Ausonius:

*Non sperante vado rapidos superare meatus
Cogeris.*

hoc est, non in actum agit te *vadum* sperans emicare, emergereque et inhibere liberos rapidosque meatus fluminis, quia prope abiectus ab eius superficie. *Sperare* vt Petronio (c. 120.): *Manes coelum sperare iubentur*, i. sperare lucem coeli superi aliquando ad se peruenturam. Vbi quam valde iam dudum cordi fuit Consilio legere,

coelum spectare, tam mihi nihil mutare. Valerius Flaccus lib. 3. (v. 226.)

*Saturnum Tityumque vocat, spemque aetheris amens
Concipit.*

Papinius lib. 3. Thebaid. (v. 596.)

*procul igneus antris
Mons tonat: exundant apices, fluctusque Pelorus
Contrahit, et sperat tellus abrupta reuerti.*

Voces Petronius sumit a Marone 4. (v. 325.) Georg. *quid me coelum sperare iubebas?* Sic *timere* hoc poemate de balaena mare haustum profundente: *Vicinique timent decrefcere montes. Superare, vt vincere* apud Statium in Epicedio in vernam (V. Silv. 5. v. 62.): *Citius fugientia ripas Flumina deuincas. Et victor ripae* in Via Domitiana. (IV. Silv. 3. v. 89.) Claudianus lib. 2. in Eutrop. (v. 34.) *hinc viſto proruperat obſiſſe Nereus.* De Arſinoës ſimulacro inferius:

*Spirat enim teſti teſtudine Corus Achates,
Afflatamque trahit ferrato crine puellam.*

De Coro Achate habet aliquid vir illuſtris in lectionibus, et hſtoriolam profert, quae tamen non eſt ex veterum theſauris. Salmaſius ad Solinum putat Auſonium memoria lapſum aut aliud agentem, quum magnetem vellet dicere, Achatem poſuiſſe, et legendum, *Dorus Achates*. Sed tam puerilis ignorantia in hominem tam doctum non cadit. Mihi non fit veriſimile Auſonium aliud quid quam magnetem appellaiſſe. Siue *Corus* ſiue *totus* commentum eſt librariorum, qui veteris ſcripturae eruditionem non aſſequebantur. Tentandum eſt igitur, an poſſimus aliquid Auſonio dignum ipſi reddere. Puto autem ſcriptum fuiſſe olim:

*Spirat enim teſti teſtudine vera magnetis,
Afflatamque trahit ferrato crine puellam.*

O Má-

Ὁ Μάγνης et ὁ μαγνήτης et ἡ μαγνήτης dicunt Graeci. In epistolis Graecorum: τὴν μαγνήτην λίθον ἔρᾶν τῷ σιδήρει φασί. Est autem duplex hoc nomine lapis: verus ille, qui ferrum trahit et hoc nomine notior, quem Ἡρακλείαν λίθον vocant, et alius quidam facie argentea. Qua de re vide incomparabilem virum ad Solinum, p. 1102 et seqq. Ad distinctionem igitur horum dixit Aufonius: *vera magnetis*. Vt *verae iaspides*, *verae smaragdi*, *veri sardonyches*, *vera Salamis*. Inque re praesenti eadem voce usus Plinius lib. 34. c. 14. *Lapis hic et in Cantabria nascitur, non ille magnes verus caute continua; sed sparsa bubbatone (ita appellant) nescio an vitro fundendo utilis*. Corripuitque primam propter mutam cum liquida. *Afflatam* malo ex Vineti libris, quam *afflatam* ex Pulmannianis. Videntur enim hoc supposuisse, tum vt responderet τῷ *spirare*, tum quod illud esset insolentius. Lucretius: *Ficta pedum pono vestigia*. Diomedes citat ex Scauro: *sagitta confictus*. Vnde et IC. Callistrato *inficta navis*. Varro lib. 3. de re rust. *septa afficta villae quae sunt*.

CAP V T XX

Palladius ter correctus. Per-	aliquo, quomodo dicantur. Co-
pluvia. Interuenia. Praeripia.	actorum ratio cum dominis.
Seruius emendatus. Defensus	Conditio semisse. Cicero defen-
Appuleias. Redigere, redactus.	sus et explicatus. Lanii non
Plautus lux. Horatius assertus.	tantum mactabant, sed et prae-
et Cato Priscus. Neuter vide-	bebant mactandos agnos. Lo-
tur dixisse relegere pecuniam,	cant lanii, conducunt obsona-
sed ille redigere, hic delegare.	tores agnos caedundos. Ite-
Delegare ab aliquo, soluere ab	rum illustratus Plautus.

Palladius lib. 1. de Agricultura tit. 11. Quod si lateritios parietes in praetorio facere volueris, illud seruire debebis, vt perfectis parietibus in summitate, quae trabibus subiacebit, structura testacea cum coronis promi-

prominentibus fiat sesquipedali altitudine, ut si corruptae tegulae aut imbrices fuerint, parietem non possint stillicidia penetrare per pluuiam. Tò *stillicidia* virgulis in editione sua circumscriptit H. Commelinus, indicium ea voce Ms. caruisse. Et caret, ut ipsi notauimus, quum eodem codice vti sumus beneficio P. Scriuerii, qui et alterum suum nobis vtendum dedit. Barthii memb. *parietes non possunt stillicidio penetrari.* demtis duabus vocibus, quas nunquam ille genuino Palladio adfuisse arbitratur. In quo fallitur et manifeste passus est ibi codex ille malam manum. Germanum habet Ms. memb. Bibliothecae Leidensis: *parietem non possint penetrare perpluuiam.* omisso τὸ *stillicidia*, quod addiderant homines inepti, qui elegantissimam vocem, *perpluuiam*, ferre non quiverunt. *Perpluuiam* sunt illae ipsae stillae siue humor ille pluuiialis, qui structuram perineat aut potius rimae, qua pluuiadelabatur et persluit. Festus: *pateram perplouere in sacris cum dicitur, significat pertusam esse.* *Perpluuiam* a *perpluo*, ut a *diluo diluuium*, ab *eluo elauies*. Sic *suspensia*, *impendia*, *compendia*, *confugia*, *suffugia*, *praemetia*, *repurgia*. l. i. C. de aquaeductu, a suis verbis. Sic *interuenia* ab *interueniendo*, nisi tamen hoc potius a *venis*. L. 9. tit. 8. Sed *providendum ne inuentae interrimas refugiant, et per interuenia dilabantur.* Ut a *coena antecoenia*, a *scena proscenium*, a *ludo diludia*. Seruius libro 6. Aeneidos ad v. 704. *virgulta sonantia siluae.* Quae est iuxta *praerupta fluminis*. Sic quidem vulgo: sed satis inepte. Quomodo enim *fluminis praerupta* possunt dici? nisi forte ex abruptis montium aqua delabatur. Mss. quae est iuxta *praeripia fluminis*. Verissime. *Praeripia* a *ripa*, ut *περοῦλιον* ab *αῦλη*, et eiusmodi innumera apud Graecos et Latinos. nam ab illis hanc inclinationem hi acceperunt. Apuleius in Apolog. cum egressus in *praeripia fluminis hiauit*. Vbi male corrigant, *praerupta*, vel *praerupia*. Lib. i. tit. 19. Tunc diuisas cellas, si magnus sperabitur *seminum* modus, gra-

no cuique tribuemus, et si terrae pauperies mīndra promittit, vel cratitiis podiis erunt discernenda granaria, vel vimineis vasculis reditus tenues colligemus. Ms. Barthii: vasculis continue redactis tenue colligemus. Latet aliquid aliud, quod alii exsculpant, ait ille. Videbimus. Ms. granaria vel vimineis vasculis, in quas redactus tenues colligemus. Hinc patet, quanto praestet hic codex. Redactus est sine controuersia a manu Palladii: cuius est interpretatio reditus: a redigere, quod proprium signatumque antiquis pro recipere ad se reditus suos ex fructibus, mercibus, vectigalibus. Cicero diuin. in Q. Caecilium (cap. 17.): deinde bona vendit, pecuniam redigit. In Verrem (lib. 1. c. 36.): reliqua vendidit, pecuniam exegit. Cum ad HS vicies quinquies redeigisse constaret. De l. agraria (2, 36.): cum omnem pecuniam ex aerario exhausissetis, ex vectigalibus redeigissetis. In Philippicis (13. c. 5.): Decreuistis tantam pecuniam Pompeio, quantam ex bonis patriis in praedae dissipationem inimicus victor redeigisset. Plautus Persa a. 2. sc. 5. (v. 23.) Atque ego omne argentum tibi actutum incolame redigam. Vbi male interpretantur, reddam: est enim proprie, alicunde reficiam. puta ex vendita parasiti filia. Liuius lib. 6. (c. 4.) quibus sub hasta venundatis tantum aeris redactum est. Idemque saepe alibi. Florus in epitomis: bona eorum vendidit; ex quibus plurima initio rapuit, redactum est HS ter millies quingenties. Nec est ptofecto, quod respuant docti viri apud Horatium (Epod. 2. v. 69.): Omnem redegit Idibus pecuniam. Quin quia Msse. plures huc eunt, alterum illud, relegit, fidenter refutabo; quanquam non ignorem proferri locum Catonis pro illa lectione. Sed expediamus prius Palladium, qui redigi auri rē prouenire ponit, vt redactum pro reditu vel prouentu. L. 8. tit. 2. Vt vero semina maiora redigantur, eruta rapa foliis omnibus purgabis. Lib. 9. tit. 8. Si depasci saepius velis, usque in mensem Maium eius pastura sufficiet. quod si ex ea semen redigere, usque ad Martias Kalendas. Et isto modo

modo emendandum auctore Ms. lib. 8. Palladii tit. 7. *Hoc mense aluearia castrabuntur, quae matura esse ad mellis redactum signis quamplurimis instruemur.* i. ut mel iam redigatur. Vulgo: *reditum*. L. 58. §. 1. D. de usufr. *Sempronio do lego ex redactu fructuum, oleris et porri-nae, quae habeo in agro ferrariorum, partem sextam.* Catonis verba sunt de re rustica cap. 151. *Die lanam et agnos vendat: mense decimo ab coactore releget.* Ut transeamus Turnebum lib. 7. aduers. c. 1. Pithoeum lib. 2. adv. c. 4. Auf. Popma sic interpretatur: Ut maiorem quaestum faciat dominus, vendat lanam et agnos die, non praesenti pecunia, et quidem die decem mensium. Non video autem, qui maiorem quaestum faciat, qui non praesenti pecunia, sed die vendit. Vtique qui praesentem pecuniam accipit, statim potest eam alibi occupare et nouum in ea quaestum facere: quod alteri, nisi post illam diem, non licet. Dein *relegere pecuniam* ait dici foeneratores et coactores, quum a debitoribus illam exigunt. Quomodo igitur hic *relegere ab coactore?* a conductore vel *emore* dicendum erat, non a *coactore*. Sed ait *relegere a coactore* dictum, ut *soluere a trapezita, amare a lenone, ab aliquo obsonare.* Atqui sic *delegare ab aliquo* recte dicitur, non *relegere* vel *redigere*. Negamus Latini esse *relegere* vel *redigere ab aliquo pecuniam* pro per aliquem vel alicuius ministerio. Quum dicitur *soluere ab aliquo, delegare ab aliquo*, intelligitur pecunia scriptura vel iussu domini assignantis, commeans ab illo, cuius de mensa vel arca soluitur, ad illum cui numeratur: sic *amare a lenone*, est amare meretricem, quae est habenda a lenone, quae a lenone proficiscitur et prostituitur: *obsonare ab aliquo*, est obsonare obsonium sumtu alterius, numinis ab illo profectis, non de suo. At quum ministerio et coactura alicuius redigitur pecunia, non a coactore illa proficisci, sed, ab emore vel debitore intelligitur: nisi dominum ipsum velimus facere coactorem coactoris. Itaque *redigo*, vel, ut volunt, *relego* a coacto-

re

re non esset, redigo per coactorem, aut coactor redigit vel cogit mihi, sed pecuniam, quam coactor mihi debet, ab illo exigo. Censemus scribendum esse: *menſe decimo ab coactore deleget*, id est, iubeat coactorem suum numerare pecuniam, postquam dies venit. Coactoribus utebantur ad redigendos nummos ab suis quisque debitoribus. Hos credibile est non statim, ut quanquam summulam accepissent, domino retulisse: molestum enim id nimis: sed eas pro arbitrato utrorumque aliquamdiu domi seruasse; dein grandiusculas summas simul renumerasse dominis, et interdum eorundem creditoribus ex delegatione. Ut hic emtor totum fructum gregis emit a patrefamilias pascente: eundem per partes spe maioris lucri in complures vendit: ad nummos ab illis redigendos coactore utitur: ubi dies constituta cum patrefamilias venit, coactorem de pecunia, quam redegit, quantum illi debetur, solvere iubet. Hoc est, *ab coactore delegat*. Haec enim verba de emtore fructus, non de domino, accipio. Nec mirere praecisum sermonem, quum proximum membrum videatur de domino efferri. nam sic et cap. praecedenti, de pabulo hiberno: *Qua vendas, finis dicito. Pabulum frui occipito ex Kal. Septembribus*. Vbi pariter illud de domino, hoc de conductore, et si neutrum nominet, intelligendum. Duodecim tabulae: *Neruo aut compedibus quindecim pondo, ne maiore, aut, si volet, minore vincito. Si volet, suo viuito*. Item prius membrum de creditore, posterius de nexo exaudiendum. Habes et verbum idem paullo ante: *donecum pecuniam satisfecerit aut delegarit, pecus et familia, quae illic erit, pignori sunt*. id est, aut ipse soluerit, aut alium certum hominem sibi debentem, velut coactorem, soluere iusserit. Cicero 12. ad Atticum 3.: *Nomen illud, quod a Caesare, habet tres conditiones: aut emtionem ab hasta, aut delegationem a mantipe annua die, aut Vesteni conditionem semisse*. Sic enim legendum: non, ut Bosius et Popma substituere; *conditione semissem*. Compendium loquendi sic est integrandum:

dum: aut habet eam conditionem qua Vectenus est depectus, nimirum vt semisse finis contenti, vel dimidia parte. Videndum tamen ne prius membrum etiam ad emtorem seu conductorem referendum sit. Nam si de domino loqueretur, dixisset potius: *die fructum vendat*: is enim quum vendit, totum vendit: est autem in fructu amplius quam lana et agni. Conductor totum fructum emit, sed eum per partes vendit, vt agnos lanio, lanam textori, lac et caseum quibus his rebus opus. Iubet igitur constitui diem, intra quem agnos et lanam asportari et auferri curet, hoc est, *vendat*. Non enim credibile est haec emtorem diutius secum adseruare, sed simul atque tollenda sunt, curare tollenda ab illis, quibus ipse vendidit. Ideo Columella lib. 7. c. 3. *Villicus enim teneros agnos, dum adhuc herbae sunt expertes, lanio tradit: quoniam et paruo sumtu deuehantur, et iis summotis, fructus lactis ex matribus*. Idque eo verius, quod olim in vrbe lanii non tantum operam praestabant in mactando pecore ouillo, sed ipsi quoque pecus praebebant. Hinc Plautus Captiv. 4. sc. 2. (v. 38.)

*Tum lanii autem, qui concinnant liberis orbas oues,
Qui locant caedundos agnos.*

Vnde explicandus idem in Aulularia act. 3. sc. 6. (v. 30.) de agno: ME. *Caedundum ego illum conduxi*. Frustra Nonius interpretatur, *emi*, nam etsi emerat, proprio tamen verbo *conducere* dicebatur, quia simul conducebat operam mactandi: peius Lambinus contendit legendum, *locavi*. Nam si lanii locant agnos caedundos, vtique conuiuatores conducunt. Persium addit Pithoeus, Sat. 5. (v. 118.) *Quae dederam supra, relego, funemque reduco*. Sed testatur Casaubonus, omnia exemplaria habere *repto*, non *relego*.

C A P V T XXI

Claudianus quinquies emendatus et illustratus. Eutropius dominos mutans. Libertas a Consulibus annum auspiciantibus data ominis boni vicem. Solemnia omina. Libanii loco lux. Moles eleganti notione. Valerius Flaccus correctus. Edere dicuntur curae. Moles publica. Stilico Imperatorem. Honorium secreto docens.

Claudianus lib. 1. (v. 410.) in Eutropium:

*Forſitan et dominus praeſbet miracula liſtor
Conſule nobilibr, libertatemque daturus,
Quam nondum meruit.*

Dominum Liſtorem interpretantur ἀρχιπαρθένον, ſummum et proximū conſuli. Quomodo an veteres loquantur, ipſi videant. Suſpicabamur ſcripſiſſe Claudianum: *dominis*, i. iis quos mutauerat Eutropius, antequam maiores conditione ſua ſpes conciperet. Et ſic membr. Patricii Iunii. Nam hoc quoque probrum ſervituti eius obiiſcit, quod nequam et vile mancipium domino viuere vno non potuerit, toties venalis. Vt hoc libro:

*Si pelagi fluctus, Libyae ſi diſcis arenas,
Eutropij numerabis heros, quot iura, quot ille
Mutauit tabulas, vel quanta vocabula vertit!*

De iisdem Lib. 2. (v. 79.)

*Subter adulantes tituli nimiaeque leguntur
Vel maribus laudes. claro quod nobilis ortu:
(Cum viuant domini.) quod maxima proelia ſolus
Impleat: (et patitur miles?) quod tertius urbis
Conditor (hoc Byzas Conſtantinusque videbunt?)*

Ita veriffime codices vt monuit olim Phil. Rubenius.
Cum viuant domini, illustratur ex Horatiano: *Sarmenſi domi-*

domina exstat. Et patitur miles, ex illo Euripidis, quod Clito exitium attulit, in Andromache (v. 693.):

Οἱ μοι, καὶ Ἐλλάδ' ὥς κακῶς νομίζεται!
 Όταν τρώπαια πολέμιαν ζήσῃ φρατὸς,
 Οὐ τῶν πονέων τέρρον ἡγῶνται τόδε,
 Ἀλλ' ὁ φρατὴγὸς τὴν δόκησιν ἄρνυται,
 Ὃς εἰς μετ' ἄλλων μυρίων πάλλων δόρυ,
 Οὐδὲν πλέον δρῶν ἑνός, ἔχει πλείω λόγον.

Hoc Byzas, ex loco Senecae, ad Marciam cap. 29. Quis ergo non rumperetur, supra cineres Cn. Pompeii constitui Seianum, et in monumentis maximi imperatoris consecrari perfidum militem? In Claudiano nunc magis placet, ut interpunctio ponatur post vocabulum dominus, quod visum Cl. Vallesio ad Ammianum, atque etiam, ut legatur domini. Neque enim lictorem consule nobiliorem domini modo mirantur, sed et alii Graii Quirites, quos ille innumeros conditionis ultimae suae conscios habebat. Scribe igitur:

*Candida pollutor comitatur curia fasces.
 Forstian et domini. Praebet miracula lictor
 Consule nobilior, libertatemque daturus
 Qui nondum meruit.*

Caeterum de hoc ritu ominis boni causa instituto, apud Ammianum, Sidonium, Cassiodorum, et nostrum in 4. (v. 611.) Conf. Honorii:

*Auspice mox laetum sonuit clamore tribunal
 Te fastos ineunte quater. solennia ludit
 Omina libertas: deductum Vindice morem
 Lex celebrat.*

*Solennia omina sunt, quae boni ominis causa, statis temporibus rituque solenni aguntur. Ita solenne omen erat, quod Censores lustrum condituri ab auspicato nomine incipiebant. Talis hic illa manumissio, qua velut red-
 dita*

dita aut reditura libertas populo Romano promittebatur.
 Nihil simile habet Vopisci locus (Aureliano cap. 1.):
Hilaribus, quibus omnia festa fieri debere scimus et dici.
 hoc est, nihil nisi festum. At Claudiano primum auspi-
 cata acclamatio, dehinc solennia omina Imperatore ma-
 gistratum ineunte celebrantur. Haec omina sunt in po-
 testate capientis, et toties assumuntur, quoties reipublicae
 conditio exigit. Quoniam enim principiis omina inesse
 credebant, et sic ex iis quoque, quae initiis honorum con-
 tingerent, ominabantur de instantibus superstitioni homi-
 nes, praeventum est sapienter huic curae, institutumque,
 ne nisi a bono auspicio proficisci possent Consules annum
 aperientes per solennem illam manumissionem. Cur
 vero solennia omina non dicat, qui alibi: *solennibus ur-*
nam Commouet auspiciis. Liuius (32, 25.): *Mos erat*
comitiorum die primo, velut ominis boni causa Praetores
prostantiare Iouem Apollinemque et Herculem. Quis me
 prohibebit hoc solenne omen appellare? Sed nimis sum,
 cum mille talia etiam aliud agentibus occurrant. De ritu
 consulari egregius est Libanii locus in Panegyrico, Iul. ex-
 tremo: Ἰδι δὲ, νέμε τὴν ἐλευθερίαν πᾶσι χερσὶ τοῖς τε καὶ
 βασιλῆσιν οἰκέταις ἕς τὸσῶτον τῶν ἐπ' ἐλευθερίαν πῶπο-
 τε ῥαπιδέντων εὐδαιμονεζέσθαι θετέον, ὅσον ἐκείνους τῶν
 τελευτησάντων ἐν δουλείᾳ. Μεταβάλλει γὰρ τοι τὴν τύχην
 ἀνὴρ αὐτῇ τὴν ἐλευθερίαν ἀρξάμενος, καὶ ἐκ εἰσῆς
 ἐνδυναμῶσαι τῇ τύχῃ τὴν δεσποτείαν τῶν ἡδονῶν. Καὶ
 πλεονακτεῖσι τῶν μὲν ἐτέρωθι λυθέντων ἐκ δουλείας τῇ τῷ
 ὑπάρχει σιμνότητι τῶν δ' αὖ παρ' ὑπᾶτοῖς τῇ τῷ βασι-
 λείᾳ περσάδῃ. τῶν δ' αὖ παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῇ τῷ
 ἡμῶν ὑπεροχῇ. Hoc est: *Vade nunc, attribue libertatem*
omnibus illis frugi optimisque seruis, qui tanto feliciores
habendi omnibus, quibus unquam libertatis ducta est ala-
pa, quanto hi illis, qui seruitutem in diem mortis conti-
nuarunt. Mutat quippe fortunam istis vir a sua ipsius
libertate orsus, nec passus imperare fortunae dominatum
voluptatum: et plus accipiunt illis, qui alio sunt matu-

missi loco, per Consulis maiestatem; illis vero, qui a Consulibus, per imperatorii nominis accessionem; illis, qui ab Imperatoribus, per huius, qui nunc est, excellentiam. Interpres qui ex aliis meritis laudandus est, hic nihil habet sani. Τῇ τῷ βασιλέως προδίκη, vt apud Plutarchum Demetrio, de Alexandri ducibus diadema fumentibus: τῷτο δὲ ἔ' προδίκην ὀνόματος καὶ χήματος ἐξάλλαγην εἶχε μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ φρονήματα τῶν ἀνδρῶν ἐκίνησε. Immo nec P. Faber, cuius lib. 2. Semestr. cap. 20. haec est interpretatio: *Agedum tribuas seruis domesticis, qui sunt boni et frugi, libertatem, qui caesi fuerant in libertate recipienda: atque eo magis in statu bono constituendi: quod prae iis, qui in seruitute moriuntur, praestantior fuit eorum conditio effecta ab eo, qui ipsos liberauit, qui non permisit fortunae dominari, et voluptatum imperium obtinere. Cum illis bene agitur, liberatis a seruitute, splendore Consulis, atque etiam Regis auctoritate adiecta, qui nunc rerum potitur. Quis hanc crederet esse tanti viri interpretationem, nisi ipse suam esse fateretur? Sed homines sumus, non dii. Rursum Claudianus, lib. 2. (v. 101.) in Eutropium:*

*Vnde tamen tanta sublimis laude redibant,
Ceu vindictos traherent Medos Indumque bibissent.*

Nemo ante nos hic de mendo suspicatus est, nec nos adeo haesivimus, absque duobus fuisset Mss. in quibus legebatur: *sublimis mole redibant.* Quae genuina Poëtae scriptio est. Idem postea legimus in duobus Florentinis. *Moles* sumitur hic pro pompa et apparatu triumphi: haud vulgari vsu, quod fraudi fuit huic loco. Sic Maro lib. 12. (v. 161.)

*ingenti mole Latinus
Quadriungo vehitur curru.*

Quod recte interpretatur Seruius: *pompa, ambitu.* Φαντασίαν vocant sacrae literae: (Act. 25, 23.) ἐλθόντος τῷ Ἀγρίπ-

Ἀγρίππης καὶ τῆς Βερνίκης μετὰ πολλῆς φαντασίας.
Sic pro maiestate augustoque habitu corporis eandem vocem vsurpat Valerius Flaccus lib. 5. (v. 33.)

At Iuno, pulchrum longissimū quando

Robur cura ducis magnique edere labores,

Mole noua et roseas perfudit luce iuuentae.

Ita scribendum. Virgilius lib. 12. (v. 801.) *Nec te tantus edat tacitū dolor.* Male vulgo *sedere* vel *dedere*. et frustra aliter corrigunt. Iterum Claud. lib. (v. 66.) de laud. Stiliconis, vbi describit eius curam in regendo colendoque simul iuuenē Imperatore:

Vt neque deficiat tradas, dum prōnus ad omne

Quod libet obsequeris, nec contra nixus quantem

Confringas animum: ceu cernas consona regno

Ceu iuuenem doceas, moles quid publica poscat,

Ceu sanctum venerere senem.

Hic qui mihi explicauerit illa: *cei cernas consona regno*. is per me vel magnus Apollo sit. Scio quid commentatores, qui dicendum habuerunt aliquid, verum non potuerunt, Mss. destituti. Vnde nos didicimus reliquisse Claudianum:

Secretus consona regno

Ceu iuuenem doceas: moles quid publica poscat,

Ceu sanctum venerere senem.

Ad totam orationem subaudiendum rō vt ex praecedentibus: ad rō *poscat* etiam particula *scilicet*. Hinc est, inquit, vt cum Imperator Honorius tecum in secreto est, doceas eum regnandi artem et morem, ceu iuuenem: vbi vero maiestate regnantis et persona Imperatoria opus est, vbi aliquid agendum est, Imperatoris auctoritate, ministrum te praebes et subiectum, exemploque caeteros generationem doces. Pulcherrima sententia. Sic lib. 1. (v. 351.) in Rusticum dicuntur, Mars et Stilico *et clipeis*

et mole parer. Neque aliter Valerius Flaccus (6. v. 672.) iterum: *non illa levi turbata metallo, Sed facibus, sed mole Dei.* hoc est, tota vi, maiestate, potentia. Tacitus lib. 15. (c. 5.) ann. *balneasque et epulas inibat, omnis excubiis et ortunae suae mole.*

CAPVT XXII

Quantum Taciti loca partim explicat, partim correcta. Virgilius et Onidius leuiter tentati Sententia. In sanatu liebat senatoribus egredi relaxorem et quod visum esset, loco sententiae proferre. Suetonius defensio. Confutare sententiam. Verberibus intendere manus. Impellere poenam suam. Libertas ingratum donum.

Lib. 12. annal. cap. 65. refertur consultatio Narcissi inter proximos. Ea propter verborum breuitatem, sensuum copiam, paulo est obscurior, ut attentum etiam lectorem ambiguum relinquere possit. Sententia vero haec est vulgatae et in omnibus vet. codd. seruatae lectionis: Duos esse, qui summae spei immitteant: utri ex ambobus eueniant optata, se saluum et incolumem esse non posse: eo se redactum, dum optimo Caesari unicam fidem et peruigilem curam studuerit approbare. Nihilominus quicquid se futurum sit, quibus instet fulmen ab astris, tanti esse Caesarem, ut in eius commodum vitam libenter impendat. Sane imputari Neroni posse conuictam Medallinam et Silium: sed rursus conuincendam Agrippinam cum Pallante: quod si faceret, ut necessario faciendum sit, si Caesarem saluum velit, implacabilem Neronem habiturum, si quamuis euerfa matre fortuna illi daret imperium. Sin Britannicus succedat, nihil esse quod ei imputet: sed et hoc fore crimini, quod locum fecerit inducendae nouercae, quae subolem principis opprimeret, eamque siuerit impune grassari, multo foedior

digne ac damnosior patientia, quam si Messalinae libidinem dissimulauisset. Et tamen ne hanc quidem cessare, dum Augusta cum potente nimis Pallante, ut in societatem dominationis ueniat, caput colliniet, rebus commonstrans se famam, pudorem, omnia cupidini imperandi possidere. Quae conclusio ostendit manere eum in consilio quaerendi, quod Britannico impertiat, et, ut prima occasio fuisset data, Agrippinam apud Claudium deferendi. Quod ad eam cum emanasset, et ipsi Narcisso et hero eius perniciosum fuit. Lib. 13. cap. 21. in oratione Agrippinae ad Burrhum contra crimina Iturii et Caluissii: *Viuerē ego Britannico rerum potiente poteram: at si Plautus aut quis alius rempublicam iudicaturus obtinuerit, desunt scilicet mihi accusatores, qui non verba impatiētia caritatis aliquando incauta, sed ea crimina obuiant, quibus nisi a filio mater absolui non possim.* Recte censuit Lipsius illa: *Viuerē ego Britannico rerum potente poteram:* quaerendo proferri: aut si hic tollatur interrogationis nota, etiam inferius tollenda est, sic ut utrumque *καὶ ἐκαστὸν* dictum accipiat. Qui Lipsio repugnant, Pichena et post eum vir magnus, fingunt quod est intempestiuum: nempe, si de Nerone ad imperium admouendo non cogitauisset. At Agrippinae status est cogitandus, non qui fuit olim innocentis, sed qui cum maxime erat, dum accusabatur. Videndum quibus respondeant haec defensionis verba, nempe illis: quod *Britannici mortem luperet, iniurias Octaviae euulgaret: quae vetera, et nouum Iturii ac Caluissii: destinauisset eam Rubellium Plautum per maternam originem pari ac Nero gradu a Diuo Augusto, ad res nouas extollere, coniugioque eius, et iam imperio, Romae rursus inuadere.* Ita enim scribendum: non etiam imperio. Et iam, id est, et nunc vel statim. Ad haec illa sic respondet: primum interrogando: *Viuerē ego Britannico potiente rerum poteram?* hoc est, si lugeo mortem Britannici, non certe id in ideo, quia nunc fero eum imperare malle. Quo-

modo enim? an viuere ego illo mrum potientè poteram? Nonne mors mea praemium esset minimum pro tantis offensis, quas apud eum contrax? et si per me ad imperium perueniret, nonne potius foret prius meum maleficiū quam recens meritum? Tēte imputat filio scelera sua: quod epim Britannico regnante spes ipsi vitae non erat, eius rei totius praecipua causa erat filius. Pergit: *aut si Plantus aut quis alius rempublicam*, de me si accuser iudicaturus, obtinuerit; *desunt*: scilicet mihi accusatores maligni, qui non deferant, quod lugeam priuigium aut nurus vicem doleam, *verba impatientia caritatis aliquando incauta* et sic facile excusanda: sed quod alium coniugio meo imperioque destinem, hoc est, ea crimina obiciant, quibus nisi a filio mater absolui non possim. Absurdum igitur lugere me Britannicum, quasi eo loco esse velim quo filius: absurdum item et incredibile, Plauti aut cuiusuis alius coniugium imperiumque me moliri, cum haec apud filium delatores audeant. Similis error in particulis apud Virgilium Ecloga 6. (v. 74.)

*Qui loquar, ut Scyllam Nisi, ut quam fama secuta est
Candida succindam latrantibus inguina monstros
Dulichias vexasse rates, et gurgite in alto
Ah! timidos nautas canibus lacerasse marinis:
Aut ut mutatos Terei narrauerit artus?*

Vbiq̃ue enim τὸ ut coniungendum cum τῷ narrauerit. Vulgo, aut. Sic in epistola Penelopes (v. 1.):

*Hanc tua Penelope lento tibi mittit, Ulysses:
Nil mihi rescribas ut tamen: ipse veni.*

Qui scribit, optat plerumque sibi responderi. Penelopes alia ratio est: scribit quidem marito, non tamen ut rescribatur: quin potius ut ipse veniat. Vulgo: *attamen*. quod non miror reprehensum diuino viro. Bardorum enim librariorum, non Ouidii erat. Eodem libro cap. 26. in consultatione de libertis: *Sed Consules relationem incipere*

per non ausi ignaro principe, perscribere tamen consensum Senatus. Ille auctor constitutionis fieret ut inter paucos et sententiae aduersos, quibusdam coalitam libertate irreuerentiam eo prorupisse frementibus, vine an aequo sum patronis iure agerent, sententiam eorum consultarent, an verberibus manus ultro intenderent, impellerentue poenam suam dissuadentes. Perperam Lipsius: perscribere tamen consensum Senatus illi, an auctor constitutionis fieret, ut inter paucos et sententiae diuersos. Quis enim non videt perscriptum esse non nisi ad Caesarem? Nec dubitabant aut praeferebant se dubitare de voluntate principis: nec infrequens Senatus fuerat. Probat tamen hoc Lipsii vir doctus, nisi quod illud inter paucos non satis est experte, sed malit: ut inter paucos ei sententiae aduersos. Sciendum, (quia et in dubium vocatur incipere relationem, quod quoniam censitum sit, oporteat fuisse relatam,) licuisse cuius Senatori, quum censendi locus ad eum venisset, seu sententiam rogatus esset, non tantum ad id, quo de referretur, respondere, deque illo sententiam dicere, sed etiam quiduis, quod e republica esse putaret, etiam citra relationem loco sententiae exponere et proponere, ac si tanti esse videretur, postulare, ut ea de re referretur. Cicero lib. 10. epist. 28. Nam tum Senatum a d. 13. Kal. Ianuarias Tribuni plebis vocavissent, deque alia re referrent, totam rempublicam sume complexas, egique acerrime, Senatunique iam languentem ac defessum ad pristinam virtutem consuetudinemque reuocari. Id vocat Tacit. egredi et excedere relationem. Lib. 2. annal. (c. 38.) a maioribus concessum egredi aliquando relationem, et, quod in commune conducit, loco sententiae proferre. Eodemque libro superius (c. 33.): Excessit Fronto, ac postulavit modum argento, supellestili, familiae. Pertinet eodem lib. 4. (c. 74.) Itaque quanquam diuersis super rebus consulerentur, aram Clementiae, aram Amicitiae, effigiesque circum Caesaris et Seiani, censuere. Lib. 13. (c. 49.) Licere Patribus, quoties ius dicendae

sententiae accepissent, quod vellent, expromere, relationemque in ea postulare. Sunt et exempla apud Plinium lib. 6. epist. 5. maxime Licinio Nepoti, qui sequenti Senatu, quum de aliis rebus referretur, de proximo SC. differuit, finitamque causam retractavit. Eodemque lib. epist. 19. Homulus deinde noster vigilanter usus hoc consensu Senatus, sententiae loco postulavit, ut Consules desiderium universorum notum Principi facerent. Apud eundem nobilis locus lib. 9. ep. 13. ubi Consul ad Plinium: *Secunde, sententiae loco dices, si quid volueris.* Hoc iure usus Cato Priscus omnibus sententiis legitimam accessionem dabat, delendam esse Carthaginem. Hoc Uticentis calumnia saepe salutari dicendi tempus eximebat. Capito apud Gellium lib. 4. cap. 10. C. Caesar M. Catonem sententiam rogavit. Cato rem, quoniam non e republica videbatur, perfici volebat: eius rei gratia ducendae longa oratione utebatur, eximebatque dicendo diem. Erat enim ius Senatori, ut sententiam rogatus diceret ante quicquid vellet aliae rei, et quoad vellet. Sic Ms. Hinc intelligendum Valerii Maximi lib. 4. cap. 1. cuius ministerii gratia Senatus relationem interponi iubebat, ut praetoriis comitiis extra ordinem ratio eius haberetur. Hinc Suetonii in Iulio cap. 20. *At postero die in Senatu conquestum, nec quoquam reperto, qui super tali consternatione referre aut censere aliquid auderet.* Neque enim ista congesti magnopere propter illum, qui relationem incidere vel insculpere vel perficere vel suscipere somniabat; neque propter illum, qui, ne disceret a nobis, quid esset censere citra vel ante relationem, explicat capita conferre ante sessionem, et exponere sensus suos de re mox consulenda. His perpetua talia. Sed propter incomparabilem virum, cuius verba mecum licet recognoscas. „Doceri equidem „velim, quid sibi ille voluerit, cum ita scriberet, *referre „aut censere?* nam si nemo fuit, qui relationem faceret, „nec potuit quidem esse, qui censeret. Sunt enim quodammodo relata, *referre et censere.* Potuerunt quidem „Sena-

„Senatores ea de re verba facere in curia: *at censere*, hoc est, loco sententiae quid videretur dicere aut de scripto recitare, hoc vero nemo potuit, nisi praecessisset relatio. Sic ille. Censere nemo potuit, nisi praecessisset relatio: de alia quacunque re? verum; de illa utique re, de qua censetur aut quam sententia continet? falsum. Quid enim cum relationem aut referri aliqua de re postulabant? et hoc tamen quotidie censebatur. Linius quoque lib. 26. (cap. 2.) non longe ab initio: *et quum quidam referendum ad Senatum censerent*. Suetonius Tib. cap. 4. *cunctis barbarum metu abolitionem facti decernentibus, etiam de praemiis tyrannicidarum referendum censuit*. Sed et propter alium celeberrimum virum, qui illud: *nec deerant qui censerent*: audiit, quasi diceretur: Nec defuissent, qui censuissent, si nempe relatum esset. Hinc igitur videre praeclarum, quid sententia hic Tacito sit, et quomodo dicantur *pauci et*, id est, quamvis, vel etiam tantummodo, *sententias aduersi*. Est enim sententia non opinio, aut quod cuique videtur, sed κατ' ἐξοχήν opponitur relationi, estque auctoritas prolata loco sententiae citra relationem, seu quod non relato censum est. Talis est sententia, cuius meminit Seneca lib. 1. de Clement. cap. 24. *In Senatu dicta est aliquando sententia, ut seruas a liberis cultus discerneret: deinde apparuit, quantum periculum immineret, si serui nostri numerare nos coepissent*. Talis apud Tacitum lib. 15. (c. 22.) *Magno assensu celebrata sententia, non tamen SC. perfici potuit, abnaentibus Consulibus ea de re relatum*. Excessit quidam Senator et questus de insolentia libertorum, magnum commouit numerum simul consentium, ut aduersus male meritos ius reuocandae libertatis daretur. Consules non ausi referre de eo, multo minus SC. facere, perscripterunt tamen ad Caesarem consensum Senatus, et ita quidem, ut haud dubie decretum impetraturi. Non igitur petunt, ut ea de re consilium capiat: sed statim, ut auctor constitutionis de reuocandae libertatis iure fiat,

ut inter paucos et sententiae aduersos. id est, quoniam pauci huic, non relationi, sed modo sententiae, aduersati essent. Poterat enim par esse numerus suadentium dissuadentiumque relationem, ut propterea arbitrio Caesaris opus esset. Hic autem adeo consentire aiunt suffragia, ut ne relato quidem, sed tantum obiter auctoritate sententiae loco prolata, pauci rem suspenderent et caeteris aduersarentur. *Vt inter paucos et sententiae aduersos,* pro, etiam sententiae aduersos. Lib. i. cap. 4. *postquam iam prouecta senectus aegro et corpore fatigabatur.* Ita scribitur rectissime. Non potuit hic de animo dixisse Tacitus. Augusti quippe animus integer et curis indelassatus ad extremum usque spiritum fuit, nec ullum ante efflatam animam alienatae mentis signum ostendit, praeter quod subito pauefactus a 40 iuuenibus abripi questus est. Idque praesagium erat. Deinde consilium Taciti est auguria certissima mortis Augusti et mutaturae dominationis describere. quae duo facit, *prouectam iam senectutem,* (naturae autem ordo senes citius promittit morti) atque in illa senectute *prouecta* (nam et vegetum senium esse potest) *et corpus aegrum.* Vnde merito properus finis praesumtus et rerum nouarum cogitatio. Haec quidem sunt complanata: nec de aequis iudiciis despero. Caetera sic legimus: *vine an aequo cum patronis iure agerent? sententiam coram confutarent, an verberibus manus ultro intenderent? impellere poenam suam dissuadentes.* Hoc est, parum abesse, quin dubium facerent, vine cum patronis agere, an aequo iure, ut pares cum paribus, velint? parum abesse, quin irruerent in curiam, non modo ut sententiam contra se dictam arguant, sed etiam, ut manus intendant sententiae auctoribus: denique quid aliud agere aduersantes, quam ut arcessant poenam suam et in se ruinam trahant? *Sententiam confutare,* ut Terentius in Heautont. (act. 5. sc. i. v. 76.) *Hic ita, ut liberum aequum est, dictis confutabitur.* Et in Phormione (act. 3. sc. i. v. 13.): *Confutauit verbis admodum iratum*

iratum patrem. Cicero 2: Tusc. (cap. 23.) *inprimisque refutetur ac reiiciatur Philoctetaeus ille clamor. Verberibus manus intenderent, vt Lib. 3. ann. (c. 36.) libertique etiam ac serui patrono vel domino, cum voces, cum manus intentarent, ultro metuebantur.* Postrema in vitio cubare, praeter sensum ostendit Florentinus codex, in quo *impulere vel.* Nos inde facimus *impellere.* Est autem *impellere poenam suam*, malum quaerere sibi iumento suo, arcessere sibi pestem: translatione ducta a mole, quam concutias et impellas hoc exitu, vt corruendo totum ipsum elidat. Sic Lucanus lib. 5. (v. 41.) *fatorum impellite cursum.* Et saepe. Est autem libertas plerumque ingratum donum, et primo grauis datori. Cicero lib. II. epist. 12. *Omnino hoc est populi, maximeque nostri, in eo potissimum abuti libertate, per quem eam consecutus sit.* Liuius lib. 39. (cap. 26.) *Ita seruorum modo praeter spem repente manumissorum, licentiam vocis et linguae experiri, et iactare sese insectatione et conuitiis dominorum.* Ipsum illud, *incipere relationem*, si hoc quoque notandum est, habes lib. 5. (c. 4.) *inserere se dubitantibus, ac monere Consules, ne relationem inciperent.* *Constitutio*, vt Suetonio in Tiberio cap. 33. *constitutiones quasdam Senatus rescidit.*

CAPUT XXIII

Horatius plusculis locis explicatus, semel correctus. Tydides superis par. Male dispar. Quærere parem. Male. Seneca illustratus et Palladius. Nocentes spiritus. Corybantes furorum iniiciant. Inrosectus pollex Canidia sagae. Cura, curatio, cura, incuria de capillis, eorumque comu. Apuleius defensio. Congestus. Arnobius defensio. Pleonasmus genus elegans.

Horatius lib. 1. od. (6. v. 16.) Tydidem vocat *superis parem*. Id Lambinus explicat *δαίμονι ἴσων, θεοεικέλων*. At qui sapiet, cum Diis comparatum, puta Marte et Venere, intelliget. Vt Lilius lib. 5. *oblatus in acie par Mantius Torquatus*. Statius lib. (6.) Theb. (v. 899.) *inde haec audax fiducia tantum Oenidae superare parem*. Valerius Flaccus lib. 5. (v. 43.) *Herculem signans: ubi monstriferæ par ille nouercae*. Sic etiam haeret Lambinus eodem lib. od. 17. (v. 25.) *ne male dispari Incontinentes, iniiciat manus*. Interpretatur *dispari*, inbecilliori: sic tamen ut dubitet, an non sit, respondentis male in amore: an vero cum Passeratio apponat *ro male rati iniiciat*. *Male dispari* est non bene iactanti athenum iugum, cui inpares formas et animos Venus submisit, ferre iugum pariter dolosae, non aequanti munia comparis, quibus ipse verbis alibi vitur, postremit tamen alio sensu. Sic apud Terentium, (Eun. 1, 2, 12.) *pars aequa amoris*. Propertius (3, 24, 28.):

Tam bene conueniens non finis esse iugum.

Lilius lib. 1. (cap. 46.) *impari iungi*. Valerius Maximus de Virioplacæ (2, 1. ex. 6.): *in pari iugo caritatis*. Horatius lib. 4. (od. 11. v. 32.) *disparem vites*. Et frustra Behotius aliter accipit illud: *Sed quaeret iratus parem*. *Male dispar*, ut *male ostendere* apud Senecam (in Thyest. act. 1. v. 3.):

Quis

*Quis male Deorum Tantalo viuas domus
Offendit iterum?*

Vbi fallitur Scaliger, cum coniungit *maledorum*. et putat Latinos dixisse *maledous*, vt Graeci *κακοδαίμων*, ad Manilium. Sic apud Fabium: *et male in hanc diem seruari fato senes*. Nihil frequentius Nasoni. Referunt tamen hunc Scaligeri errorem lib. 55. Aduer. c. 5. et lib. 60. cap. 13. Barthius, aliusque vir insignis, nisi quod *male deos* suos nolunt esse *κακοδαίμονες*, sed *κακὰς δαίμονας*, malos vel inferorum deos. Et quod falsissimum est, utroque loco ingerit Barthius eosdem Palladio dici *nocentes spiritus* lib. 1. tit. 35. *Serpentes austeritate fugantur, et nocentes spiritus innocentia fumi graecolentis exagitat, Vramus galbanum, vel ceruū cornus, radices lilii, caprae ungulas. Hoc genere monstra noxia prohibentur*. Minime enim, inquit, de serpentibus ea verba capienda sunt: et quasi ea vox maxime fidem interpretationi adderet, τὸ **MONSTRA** sic Latinis literis scriptum exhibet. Sed *nocentes spiritus* utique nihil sunt aliud quam adflatus pestilentes serpentium, de quibus loqui inceperat. Quodius l. 3. met. (v. 75.)

*quique halitus exit
Ore niger stygio, vitiatas inficit auras,*

Ea *monstra* vocantur, vt Statio (Silv. 3. l. v. 47.) angues in Herculem infantem immitti: *quum primum noueros Monstra manu premeres*. Et cur Africa monstrorum mater? His autem odoribus fugari angues etiam Columella, Plinius passim, Virgilius, Lucanus et alii docent. An et *male dii* Barthiant, Exorcistae viderint. L. r. od. 16. (v. 5.)

*Non Dindymene, non adytis quatit
Mentem sacerdotum incola Pythius,
Non Liber aequae, non acuta
Sic geminant Corybantes aera.*

Tor-

Torrentius: Non Corybantes tam saepe collidunt aera, ac irae animos. Quod vero, cum Dindymenen' femel dixerit, nunc comitatum eius iterum attingit, ideo id eum facere interpretor, ut si quis forte sacerdotum mentes inquietari neget, is, quod negare non possit, aera a Corybantibus pulsa consideret. Ἀῆροι λῆροι. Plane nova vis iniiciendi furoris est, quae attribuitur Corybantum aeribus, nec repetitur quicquam ex ante dictis. Similiter has species distinguit Euripides Medea:

Σὺ γὰρ ἐνθεός, ὦ Κῆρα,
 Εἴ τ' ἐκ Πανός, εἰδ' Ἐκάτας,
 Ἡ σεμνῶν Κορυβαίντων,
 Ἡ ματρὸς ἑρέας Φορταλῆς.

Quidius (Ep. 4, 48): Quaeque sub Idaeo tympana colle mouent. Nam *moneri* dicuntur αἱ ἐνθουσιαζόμεναι. Hoc ergo dicit Horatius: non sic, non eo effecta magis geminant aera Corybantes, nempe ut expellant mentes, quam irae tristes agitant easdem et emouent. Epodon 5. (v. 47.)

*Hic inresectum saeua dente liuido
 Canidia rodens pollicem.*

Inresectum, aiunt, valde sectum. aut non resectum. id enim veneficae magis conuenit, longos curuosque gestare ungues, quos incantationes suas meditando arrodant, quod summam animi attentionem demonstrat. Et ita doctissimus Torrentius. Sed enim longis et inresectis vnguibus saga fingitur, tum ob illuuiem et foeditatem corporis, tum quod eam illis dant rabiem, ut quae alii ferro et cultris dissecant, ipsae vnguibus dentibusque expediant. Horatius (1. Sat. 8. v. 27.) de Canidia et Sagana:

scal-

*scalpere terram
Vnguibus et pullam diuellere mordicus agnam.*

Lucanus de sua Erichtho:

*tunc omnes auide defœuit in artus,
Immergitque manus oculis, gaudetque gelatos
Effodisse orbes.*

Denuo Horatius lib. I. Epist. I. (v. 94.)

*Si curtatus inaequali tonsore capillos
Occurri, rides.*

Lambinus hic obtinet antiquum: reclamationibus, ait, fero omnibus libb. Mss. qui habent *curatus*, ego vulgatum tenui *curtatus*. Solus hic constantiam docere possit. Ego in tribus scriptis codicibus item *curatus* inueni: neque aliter omnes Cruquiani, vno excepto, qui *curtatus* habuit, sed eraso T. Quibus ille timide assentitur, ut capillos lotos et vinctos, de quibus nihil hic Flaccus, intelligat. Torrentius non displicere ait, sed receptum se seruare. Non subolebat viris eruditis, praeter studium ornandi totius corporis proprium esse hoc verbum comitus capillorum. Petronius (c. 107.): *Voluerunt enim, antequam conscenderent, exonerare capita molesto et superuacuo pondere: sed celerior ventus distulit curationis propositum.* In tot commentatorum struicibus, quibus ille libellus obrutus est, non vidi, qui tam elegantem notationem obseruauerit. Phaedrus (2, 2. v. 8.): *Qui se putaret pingi cura mulierum.* nempe vellentiū crines. Valerius Flaccus lib. 8. Argon. (v. 237.)

*Tum nouus impleuit vultus honor, at sua flauis
Reddita cura comis.*

Seneca

Seneca lib. 1. Nat. Quaest. *Tunc quoque, cum antiqui illi viri incondite viuerent, satis nitidi, si squalorem opere collectum aduerso flumine eluerent, cura comere capillum fuit ac prominentem barbam depectere.* Ioannes Saresberienſis lib. 6. de nugis curialium cap. 3. *Si calamistrati curatiue Actaeo non cedant Apollini.* Alluſit et Paullinus Epist. 104. *Remedii et doloris nouacula nobis Christus est, qui cor nostrum circumcidit, vitia radit, animae caput leuigat, faciem mentis accurat.* Sic Graeci τημελῆν, de pectendo potissimum capillo. Plutarchus Artaxerxe: *δηθῆναι φησὶν αὐτῶ τὸν Κλέαρχον ὁ Κτησίας, ὅπως κτενὸς εὐπόρησε· τυχόντα δὲ καὶ τημελήσαντα τὴν κεφαλὴν.* Idem in conuiuio septem Sapientum: *Ανάχαρσιν δὲ πόθεν ἔτω τημελεῖ φιλοσόφως;* Dixerat: *Ο δὲ Ανάχαρσις ἐν τῇ σοῶ καθῆτο, καὶ παιδίσκη προσεῖπκε τὴν κόμην ταῖς χερσὶ διακρίνας·* Edeírαι Hefychio, κόμη τημελεμένη. Et sic e contrario impexorum capillorum proprie incuria. Tertullianus de poenitentia: *Capilli incuria horrorem leoninum praeferente.* Appuleius Apol. *Capillus horrore implexus atque impeditus, stuppeo tomento assimilis et inaequaliter hirtus et globosus et congestus, prorsus inenodabilis diutina incuria.* Itaque recte etiam scribitur lib. 6. metam. *Caudaeque setas incuria congestas et horridas comta diligentia pectinabo.* Inepte liber ille, qui incuria lauacri congestas. Nec Steuechius iure congestas in contextas mutauit. Sic frondem congestam pro implicita contextaque Seneca Epist. 90. Hinc etiam absoluemus culpa, quod vexatur apud Arnobium lib. 5. *partem illam corporis, per quam secus foemineum et subolem prodere et nomen solet acquirere generi, eam longiore ab incuria liberat, facit sumere habitum puriorem, et in speciem leuigari nondum duri atque striculi pusionis.* Partem eam corporis longiore ab incuria liberari id nescio quid sit, inquit Steuechius: fortasse an dici possit auctorem scripsisse, longiore ab interuila liberat. Pari errore corrigit eodem libro: *quid nouatio et reuelatio pudendorum?* sibi persuasissimum

fissimum in antiquis codd. fuisse *noudatio*. At saltem originem vocis *nouacula* cogitasset. Neque enim ignorare potuit frequentissimum hodieque in Italia et Hispania totoque Oriente morem. Nec placet, *genericum*, *longiore*, quod ipse et Romani subiiciunt, offensi velut repetitione prouocabuli. Quare et Behotius lib. 3. Apop. cap. 5. *Parte ista*, scribit superius: et Salmasius edidit: *generi, tum longiore*. Atqui scitus est Pleonasmus. Plautus Pseudolo (act. 1. sc. 5. v. 114.): *Tibicinam illam, tuus quam gnatus deperit, Eam circumducam lepide leonem*. Liuius lib. 1. (cap. 19.) *regno ita potitus urbem nouam conditam vi et armis, iure eam legibusque et moribus de integro condere parat*. Iterumque de Lucretia (lib. 1. cap. 58.): *cultrum, quem sub veste habebat, eum in corde defigit*. Male denique Stenechius delet $\tau\omicron$ *facit*, et enallagen somniat in *sumere* et *leuigari*, pro *sumebat* et *leuigabatur*. quod ad mulierem ipsam ea verba pertineant, quae puriorem habitum sumserit, non aliam sumere fecerit. Immo mulier facit et curat partem illam sumere habitum puriorem, partem illam leuigari et iuuenescere. Quare et frustra Behotius dubitat, num melius sit *vadit*.

CAPUT XXIV

*Appuleius tribus locis correctus. Pulcritudine honestatis virtutis. Sedali. Officio. Glossarium correctum. Proxi-
mū. Cicero defensio. Plauto
vetus lectio rescripta. Patronus an cliens propior. Clie-*

tes periculis iudiciariis patronorum advocati. Iustino lux. Proximum argumentum. Homo iustus et morum. Homo temporum. Ανδρας σωτων κατ' οταν. Curtio lectio vetus firmata.

Appuleius in Apologia: Quippe eius (coelitis Veneris) Amorem non amoenum et lascivum, sed contra incontinentum et serium, pulcritudine honestatis virtutis amatoribus suis conciliare: et si quando decora corpora commendat, a contumelia eorum procul absterre. Causabonius, incorruptum, et, virtutis amorem amatoribus. Meutius; eum vult, et interpretatur: Eum, scilicet Amorem Veneris coelitis, amatoribus suis, honestatis pulcritudine virtutis, conciliare non amorem lascivum et amoenum, sed incontinentum et serium. Eumenhorstius edidit ex Flor. virtutes. Atqui virtutes corpora non sunt, et de Socratica, hoc est, causa *μενδεσσια* loqui auctorem et contextus et haec philosophiae ratio euincit. Unica litera impediuit viros optimos, et scribendum: sed contra incontinentum et serium, pulcritudine honestatos virtutis amatoribus suis conciliare. Amor ille incontinentus et serius, inquit, τὸν ἐρωμενον τῷ ἐρωτῇ, non formae bono, sed virtutis pulcritudine commendat: atque inter eum, qui hac honestatus sit, amatoremque leno est. Non curat igitur, an ὁ ἐρωμενος formosus sit, modo indolem habeat virtuti factam. Si tamen quando decora etiam corpora commendat et conciliat, non florem aetatis in iis confectari τὸν ἐρωτῇ patitur, sed ab eorum contumelia illum absterret. Contumelia, ut apud Ciceronem de haruspicum responsis: atque ibi piratarum contumelias perpeffus, etiam Cilicum libidines Barbarorumque satiauit. Liuius: quae aetas formaque, misericordiam

cordiam elicere poterat, ad libidinem et contumeliam animum accenderunt. Vt Graecis ὕβρις et ei cognata; de quibus vbertim docteq; vt omnia, ad Tyrium Maximum vir incomparabilis, nostrorumque olim studiorum benignissimus fautor, Daniel Heinsius. Nihil praeterea in Appuleii verbis vitii est. *A contumelia eorum absterre-*re, intellige Amorem Coelitis Veneris amatores, si tamen hoc notari dignum, ne placeat, quod nonnemi-
*ni, abstinere aut abhorre-*re, aut contumeliam. Eadem Apologia: *Prome tu librum ex Graecis meis.* Si quos forte hic amici habuere, *sedulique Naturalium Quaestionum:* atque eum maxime, in quo plura de piscium genere tractata sunt. Lipsius emendat: *sed utique Naturalium Q.* vt ediderunt Wouuerius, Gentilis, et alii. Sed et Casaubonus, omnino ait ita legendum, nam illud vulgatum *sedulique* ineptum esse. Acidalius ad Velleium temere vulgatum mutari a viro magno statuit, et *sedulus naturalium quaestionum* vult dici, vt Gellio, *Plauti non indiligens.* Nimirum fugit eos, quos auctor diceret *sedulos.* Id erudite nos docet Glossarium vetus: *Sedule σπουδαίως.* *Sedulitas σπουδία, σπουδή.* *Sedulus, officiosus, μόνιμος καὶ σπουδαίως.* Ita scribendum, non *efficiosus.* Vox non poterat melior dari ad explicandam alteram. Idem Glossarium: *Officium, φρόντισμα, ὑπηγεσία.* Petronius: *At ego ne mea quidem vestimenta ab officioso recepissem.* Statius: *Ego tamen huic operi, non vt vnus e turba, nec tantum quasi officiosus, assilui.* *Seduli* igitur, qui alteri adsunt, apparent, officium praestant: vt hic reo Appuleio aduocati, quos *proximos* dicit Cicero in Verrem, Lib. 5. cap. 64. *Cum haec omnia, quae polliceor, cumulate proximis tuis plana fecero.* Vbi frustra Lambinus haeret, frustra Lipsius corrigit: *diebus proximis plana fecero:* quod totum caput est 19. lib. 2. Var. Lect. Nam *proximi* sunt aduocati et studiosi Verris, qui in iudicio aderant, qui in rei subselliis: vt recte cepit Hotomannus. Lib. 2. (c. 44.) eiusdem operis: *Videtis illum,*

illum, qui tabulas tenet, qui scribit, qui monet, qui proximus est. Plautus Mostell. a. 2. sc. 1. *Pluma haud interest, patromus an cliens propior sit Homini, quoi nulla in pectore est audacia.* Ita legendum: non potius, ut Lambinus; non probior, ut Scioppius; multo minus proprior, ut Salmasius. Nihil interest, periclitanti adfit, proximus sit potius ut patronus, an ut cliens. *et propior* resoluendum in *magis prope*. Vtrumque autem genus aduocatorum. Vnde apud Iustinum lib. 17. Chion et Leonides conspirati in Clearchum, et accedentes tyrannum specie litis, *quinquaginta cognatos, veluti clientes, in infidiis locant.* id est, aduocatos, officiosos, studiosos. Solebant enim clientes patronorum pericula in iudiciis excipere, *δικὰς τε αἰλόντων ἰδίας ἢ ζημίας ὀφλόντων δημοσίας ἀεργουμένων ἐχέσας τμήμας ἐκ τῶν ἰδίων λύεσθαι χρημάτων*, ut ait Dionysius: et multo magis illis aduocationem praestare, tam Romae, quam in Graecia. Nepos Timotheo (c. 4.): *Cum Athenis adolescentulus causam diceret, non solum amici hospitesque ad eum defendendum conuenerunt, sed etiam in eis Iason tyrannus.* Sic proximi extra hanc causam, qui circa sunt, qui lateri haerent, et frequenter nobiscum sunt. Cicero II. ad Att. cap. 25. *quibus erroribus et iniuriis proximi utinam mederi maluissent, quam obesse.* In Pisonem (cap. 32.): *Caesar me sui totius consulatus, eorumque honorum, quos cum proximis communicauit, socium esse voluit.* Sic proximum argumentum Appuleio in hac ipsa Apologia, praesens, praesentissimae fidei: *tam aptam coniecturam? tam proximum argumentum.* Minutius Felix (Octav. p. 40. ed. Wouv.): *Quid Mantuanus Maro? nonne apertius, proximius, verius?* Quae etiam male coniecturis vexarunt. Tertullianus de testim. animae: *si ea quae tam facilia, tam assidua, tam proxima hodie sunt. Proximi igitur quoque qui seduli.* Horat. lib. I. Ep. 7. (v. 8.) *Officiosaque sedulitas et opella forensis.* Peto Albinouanus in mortem Drusi:

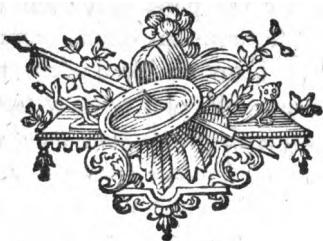
Certat

*Certat onus lecti generosa subire iuuentus,
Et studet officio sedula colla dare.*

Vnde liquet, distinctionem solum mutandam: *Prome tu libram ex Graecis meis (si quos forte hic amici habuere sedulique) Naturalium Quaestionum.* Eadem apologia: *Homo iustus et morum dedit operam, quod male partum erat, ut male periret.* Haec vetus et Ms. etiam Flor. lectio est. 'Beroaldus primum asterisco notauit ut vitiosam aut defectam. Coluius supplet: *et morum integer.* Steuechius, *homo iustus ex more:* quod nunc quoque alii pro suo adoptant, indubie tamen aliquid putant deesse. Casaubonus voluerat: *homo iustus et verus.* quod in contextum quarundam editionum migravit. Sc. Gentilis, *et morum haud spernendus.* Quantacumque sit haec conspiratio, non efficiet, ut nos de fide atque integritate horum verborum vel minimum dubitemus. *Mores κατ' ἐξοχήν* ponuntur interdum pro bonis moribus, seu civili honestaque viuendi ratione. Seneca Agamemn. *Periere mores, ius, decus.* Statius lib. 12. Thebaid. (v. 165.) *bello cogendus et armis In mores hominemque Creon.* Hic ergo homo *iustus, et morum,* qui integer vitae scelerisque purus est, cuius omnes temperati moderatique mores. Accipienda haec κατ' ἀντιφράσιν. Curtius l. 5. c. 3. *Madates erat regionis praefectus, haud sane temporum homo, quippe ultima pro fide experiri decreuerat.* Ita Modius ex Mss. nec vlla parte dissentiunt excerpta duum codicum: ita, qui familiam ducit, omnium antiquissimus Florentinus. Nam ne hic quidem reliquerunt intactum, qui tantum sibi in scriptis veterum permisere, subiecto, *huius regionis praefectus, haud sane temporum multorum homo.* At Curtius *hominem temporum* dixit, qui ex temporibus et fortuna pendet, qui totus ad temporum varietatem se componit ac mutat. Tale est, in declamatione sexta Fabio attributarum: *Illam exempli mulier, illa seculi decus.* Et *iudicium exempli,* in eadem:

cum iudicium agatur exempli, tandem causam suam intelligere. Tertullianus aduersus Marcionem lib. 4. *Excidit ei vel de Petro, legis homine.* Nec valde differt apud auctorem declamationis pro Cicerone in Sallustium (c. 2.): *numquid Scipiones et Metelli ante fuerint aut opinionis aut gloriae, quam eos res gestae et vita innocentissime acta commendauit.* Quae tamen audaciora sunt, quàm illa Curtii et Appuleii. Videtur in his plerisque subaudiri apud Graecos ὅλος, apud Latinos totus. Aristaeas de 70 interpretibus: αὐτὸν εἰσὶν ἄνθρωποι βρωτῶν καὶ ποτῶν καὶ σκέπης· ἡ γὰρ πᾶσα διάθεσις αὐτῶν ἐπὶ ταῦτα καταφεύγει. B. Apostolus in posteriore ad Thessalonicenses 2, 3. καὶ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀμαρτίας. *Et reuelatus fuerit homo peccati.* Demosthenes de falsa legatione: ὅτι μοι δοκῶσιν ἅπαντες οἱ παρ' ἡμῖν ἀγῶνες εἶναι ἢ ττον τῶν καιρῶν ἢ τῶν πραγμάτων εἶναι. Cicero pro Cluentio (cap. 50.): *Omnes enim illae orationes causarum, et temporum sunt, non hominum ipsorum, et patronorum.* Illud totus additum apud Liuium lib. 3. (cap. 36.) *Hominum, non causarum, toti erant, apud quos gratia vim aequi aequarat.* Seneca de benef. lib. 7. cap. 26. *alius abdomini seruit, aliis lucris totus est.* Plinius lib. 5. epist. 16. *Expulsiisque virtutibus aliis, pietatis est totus.*

CAPVT XXV

T. Liuii constitutus et declaratus locus. Adimo vim, *ex* *re* Exscipio, non Latinum. Decernere, non dicebatur populus Romanus. Vsurpare ius. Vsurpare ius vi adempta. Vis et imago vel species. Patris auctores comitiis, ut Tutores pupillis auctores. Senatus auctoritas. Ea infracta Publili Voletonis et Laetorii rogationibus de tributis comitiis. Item lege Horatia et Hortensia de plebiscitis. Plebescita et Senatusconsulta interdum de iisdem rebus interposita. Vnde idem ex Pl. et SC. gestum aliis atque aliis scriptoribus sine iusto dicitur. Infracta et legis Sextiae Liciniae extorta approbatione. Eversa et precaria facta legibus Publilia et Ma-

nia. Man. Curius quomodo et quando Patres auctores fieri coegerit comitiis, quibus plebeius Consul creabatur. Reprehendere. Patres olim et reprehensores comitorum. Sallustio utilis opera data. Quo Tribus nos plebei modo. Libera ab auctoribus Patriciis comitia. Quo modo plebs Romana, quae pro aliis tolerabat, pro se agere vel non agere iubeatur. Quomodo nobilis bello persequi cum suis imaginibus Mithridatem, Sertorium, et exsulum reliquias. Tribuni seditiosis rogationibus cogebant interdum adscriptis verbis Patres auctores fieri. Sulla restituere ius Patribus voluit. Quomodo id Patres de eis causa usurparint.

Quod Cicero scribit lib. 3. (cap. 10.) de legibus, plebi Romanae ita datam libertatem, ut multis praecclarissimis addiceretur, et auctoritati principum cederet: eius rei argumentum est, quod significat Liuius l. 1. c. 17. in interregno post Romulum: Patres ita gratiam ineunt, summa potestate populo permessa, ut non plus darent iuris quam retinerent. decreuerunt enim, ut cum populus regem iussisset, id sic ratum esset, si Patres auctores fierent: hodieque in legibus magistratibusque rogandis usurpatur idem ius vi adempta. priusquam populus suffragium ineat, in incertum comitorum euentum Patres auctores sunt. Haec quum primum scriberentur, nihil habebant obscuritatis; nunc dudum doctissimos et veterum peritissimos exercuerunt. Glareanus probat vi ademptum, quod olim legebatur; putat autem oblique Iulium Caesarem

rem denotari, quem propter Augustum nominare sit veritus; nisi quis maluerit ad eius seculi seditiones referre, quod Caesarem praecessit. Neque aliter ad Sallustium legit Ciacconius: etsi sciret e Mss. Sigonium restituisse, *vi adempta*; in eo iudicio recte: sed interpretatur perperam. Nempe, hodie, inquit, usurpatur idem ius, nisi fortasse vis aliqua fiat a Tribuno plebis, qui sine auctoritate Senatus cum populo agat. Non haec Liuii mens, etiamsi Latinum esset, ut esse vix putamus: *adimo vim, αὐτῇ τῷ excipio*, vel *exceptam volo vim*. Eodem tamen relabitur Turnebus lib. 11. Aduers. 17. visus enim primo bene cepisse, prodit sese, quum subiicit: „sed, ut ante comitia, in incertum tamen euentum, auctores fierent. neque enim plerumque, quod „censuerant, populus decernebat: interdum etiam vi „facta ne auctores quidem fiebant.„ Ne dicam de *αὐτοκρατορίας* illa *populum decernere*. Henr. Stephanus lib. 1. Schedias. cap. 24. *idem ius vi adeptum*. Vin. Pighius ad annum V. C. 466. *usurpatur inde ius vi adeptum*: vim putat esse legis Maeniae: et dici ab Liuiio, sua quoque tempore in comitiis ius quoddam vi paratum, hac lege Maenia scilicet, usurpari ex illo primo Patrum iure proueniens. Quae omnia mihi longe remota a sententia Liuii videntur. *Usurpare ius*, est facere, quod documentum sit nostri iuris et potestatis. Lib. 3. (cap. 71.) *quoniam more Ardeates Aricinique, cuius agri ius nunquam usurparerint incolumi Coriolana re, cum se a populo Romano intercepturos sperent?* Lib. 5. (cap. 12.) *non tamen ultra processum, quam ut unus ex plebe, usurpandi iuris causa, P. Licinius Calvus, Tribunus militum consulari potestate crearetur*. Lib. 41. (cap. 10.) *palam res odiosas fieri, etiam usurpandi iuris causa*. Tacitus lib. 4. Hist. (c. 25.) *Tum e seditionis unum vinciri iubet, magis usurpandi iuris, quam quia unius culpa foret*. At *usurpare ius vi adempta* est solennibus quibusdam peractis testari ius tuum, etsi uti eo idque exequi prohibearis. Ut hodieque

que Principes amissa regna titulis retinent. Vt Caesar ciuitates quondam Germanico imperio socias, postea Hispanis transmissas et destitutas, nunc libertate armis vindicata Belgico concilio adscriptas (interque alias eam vbi haec scribebamus) ad conuentus procerum literis publice missis citat. Distinguit Linius inter *usurpationem iuris* et *vim*, vt Tacitus *vim* et *imaginem* separare solet. Lib. 3. annal. (cap. 60.) *Tiberius vim principatus sibi firmans, imaginem antiquitatis Senatui praebebat.* Lib. 15. (c. 14.) *Vasaces imaginem retinendi donandiue penes nos, vim penes Parthos memorat.* Sic Liuius lib. 28. (cap. 24.) componit *vim imperii abstulisse* et *speciem dicto parentium seruare.* Et Cicero *vera comitia curiata* et *illa ad speciem atque ad usurpationem vetustatis per triginta lictores adumbrata*, secunda agraria. (cap. 12.) Patres ex antiquo obtinebant, vti comitiis, quaeque illic agerentur, auctores essent. Quod a patre et populi et Senatus Romulo acceperant. Dionysius (lib. 2. ed. Sylb. p. 87.) Τῷ δὲ δημοτικῷ πλήθει τρία ταῦτα ἐπέτρεψεν, ἀρχαιρεσιάζειν τε καὶ νόμους ἐπικυρῶν, καὶ περὶ πολέμου διαγινώσκειν, ὅταν ὁ βασιλεὺς ἐφῇ, ἐδὲ τῶντων ἔχοντι τὴν ἐξουσίαν ἀνεπίληπτον, ἂν μὴ καὶ τῇ βελῇ ταῦτα δοκῇ. Eius iuris haec vis erat, vt quod iussisset populus, lex ratumque esset, si Patres approbassent: hi si auctoritatem suam adiungere recusarent, vt ad irritum recideret. Perinde vt in iure ciuili tutorem δὲ αὐθεντῆν ἐν τισι γιγνομένοις ὑπὸ τῷ πεπίλῳ, καὶ τὸ μὴ κατ' αὐθεντίαν τέτεπραχθῆν, ἐδὲ γεγενῆσθαι δοκεῖ, vt ait Theophilus: hoc est, oportet in quibusdam, quae a pupillo geruntur, auctorem esse: et si quid sine auctoritate illius factum fuerit, nihil factum esse videtur. Exemplum apud Plutarchum in Coriolano: eum exfullem plebs fortuna et impetu hominis perterrefacta reuocabat: non placuit Patribus: itaque ἐξενεχθείσης τῆς γνάμης εἰς τὰς πελάγους ὁ μὲν δῆμος ἄκυρος ἢ τῷ ψήφῳ καὶ νόμῳ τι ποιεῖν ἄνευ προβελεύματος. Haec

toties antiquis commemorata *Senatus auctoritas, Patrum auctoritas*. Cicero lib. 3. de legibus (cap. 12.): *Nam ita se res habet, ut si Senatus dominus* (non ut tyrannus dominus Latinis, sed ut Graecis κύριος, auctor) *sit consilii publici, quodque is creuerit, defendant omnes, et si ordines reliqui, principis ordinis consilio rempublicam gubernari velint; possit ex temperatione iuris, cum Potestas in populo, Auctoritas in Senatu sit, teneri ille moderatus et concors ciuitatis status, praesertim si proximae legi parebitur. nam proximum est: Is ordo vitio vacato.* Eam boni et bonarum partium homines semper conseruauerunt: at illi, qui multitudini, quae dicarent facerentque, probare contendebant, popularis aurae captatores, varie imminuerunt. Pro Sextio Cicero, (cap. 46.) quae bonorum tuenda principibus et vel capitis periculo defendenda praecipit, nominans: *Religiones, auspicia, potestates magistratum, Senatus auctoritas, leges, mos maiorum* etc. Initium minuendi iuris huius Patrum factum est comitiis, quibus Seruius Tullius rex creatus est. Is enim suffragiis plebis contentus, *χαίρων τῇ βαλῇ φερίσας, ἢ ἐκ ἡζιώσεν ἐπικραῶσαι τὰ τῷ δημοτικῷ πλήθους, ὥσπερ αὐτῇ ποιεῖν ἔθος ἦν, κατέσχε τὴν ἀρχήν*, ut scribit Dionysius lib. 4. (ed. Sylb. p. 218.) Maiorem plagam accepit tributis comitiis Publilia ac Laetoria lege introductis et Patribus ex concilio plebis submotis, Liuius l. 2. a c. 56. Relictum Patribus Patriciisque, ut essent *auctores centuriatorum et curiatorum comitiorum*, ut appellat eos Cicero: et si Patricii, ut cuique aliquid acciderit, quare commodius sit esse plebeium, se plebeiis adoptandos dederint, breui futurum ait, *ut populus Romanus neque regem sacrorum, neque flamines, nec salios habeat, nec ex parte dimidia reliquos sacerdotes, neque auctores centuriatorum et curiatorum comitiorum*: in oratione pro domo. (cap. 14.) Nocuerunt quoque Hortatia et Hortensia leges, ut plebiscita etiam Patricios obligarent: inuitis

inuitis enim vtplurimum iniungebantur, nec refutandi copia erat. Sed Patres retinendi iuris causa Senatusconsultis eadem fanciebant, vt ita, quae plebes iussisset, iis parere magis ob decretum ordinis sui, quam honore plebis viderentur. Vnde fit, vt quae *ex plebeiscito* facta vel gesta sunt, eadem interdum *ex Senatusconsulto* facta vel gesta esse veteribus dicantur. Non quasi plebiscita, quae Senatus approbare esset coactus, *Senatusconsultorum* nomen obtinerent, quod excidit nonnemi- ni: sed quia in iisdem rebus intercefferat vtrunque, et honestior auctor erat Senatus, vbi vtrius vocabulo vti liceret, et ipsi quandoque qui res gesserunt, et eorum exemplo scriptores, *Senatusconsultum* nominare maluerunt. Sic Pompeius se *Imp. iterum, Praefectum clas- sis et orae maritimae ex S.C.* in numismatibus antiquis vocare maluit, et Velleius ipsum. (Lib. 2, cap. 31.) Certe Velleius: nam nummos dubitare possis, vtrum praeferant ex S.C. habuisse Pompeium hanc curationem, an S.C. iussos triumuiros auro, argento, aere hanc memoriam prodere. Sic de reditu Ciceronis simul et Plebiscitum et Senatusconsultum factum est, vt ex tertio ad Atticum videre est: epistola 23. habet caput vnum Plebisciti: epis- tola 26. scribit, se lationem exspectare: si obtrectetur, vsurum auctoritate Senatus, et potius vita quam patria cariturum. Grauius autem hoc ius Patrum concussum est post tribunicias rogationes de modo agrorum, de foe- nore, de altero consulatu acceptas: tum enim *quia Pa- tricii se auctores futuros negabant, prope secessionem ple- bis res terribilesque alias minas ciuiliū certaminum venit*: nec prius concordia rediit, quam facto S.C. *vt Patres auctores omnibus eius anni comitiis fierent*, vt refert Liuius lib. 6. extremo. Sed haec ipsa vis, etsi mali exempli, iuris tamen Patrum quodammodo adfir- matio est: nisi enim reuerentiam eius aliquam habuissent, et verum putassent comitiis iussa non valere sine auctori- tate Senatus, non eam minis tantis et terroribus accede-
re

re sibi coëgissent. Dein adeo praegravauit plebis potentia, ut anno ab V. C. 414. Q. Publilius Philo Dictator rogationem male popularem pertulerit, qua *legum, quae comitiis centuriatis ferrentur, ante initum suffragium, Patres auctores fieri iubebantur*, teste Liuius lib. 8. c. 12. Quam confirmatam vel repetitam postea fuisse lege Maenia suspicari licet ex Ciceronis Bruto (cap. 14.), vbi de Curio: *quod is Tribunus plebis, interrege Appio Caeco, comitia contra leges habente, quum de plebe Consules non accipiebat, Patres ante auctores fieri coëgerit: quod fuerit permagnum nondum lege Maenia lata*. Meminit eiusdem rei Aurelius Victor, in eodem Man. Curio Dentato: *Tribunus plebis Patres auctores fieri coëgit comitiis, quibus plebeius magistratus creabatur*. Non enim curiata comitia illa, vt quidam ad hunc locum fabulatur, sed centuriata fuere, quippe quae Consulatum fuerint. Atque id accidisse (vt etiam notauit Pighius) anno V. C. 445. credibile facit Liuius l. 10. (cap. 11.) etsi vix satis hic intentus: *Eo anno (nec traditur causa) interregnum initum. interreges fuere Ap. Claudius, dein P. Sulpicius. is comitia consularia habuit*. Videtur immo et Appius habuisse, quicumque demum ante illum interrex fuerit: et videtur insita pertinacia reddere Patriciis alterum Consulatum tentasse, eoque nullius de plebe candidatorum rationem habuisse: idque cum repugnante Man. Curio Dentato Tribuno plebis perficere nequisset, interregno abisse, non peractis comitiis. Coëgisse autem Patres, ante auctores fieri potest Curius, si induxit tribus, vt consentirent non ferre suffragium, nisi iam tum ante initum suffragium Patres auctores fierent, seu confirmarent S. C. se quicumque fierent pro tribu, nomina accepturos. Quod vbi obstinatum plebi, diutius autem vacare summo imperio rempublicam periculosum, desierunt iniustitiam obtinere velle, et legi Sextiae Liciniae concessere. Respexit eodem Victor, quum capite sequenti de Appio: *Ne Consulatus cum plebeiis communicaretur, acerrime restitit.*

restitit. Falluntur enim, qui hoc referunt ad App. Claudium Crassum nepotem Decemviri, A. V. C. 386. legi Liciniae de Consulatu cum plebe communicando. vehementer aduersatum: nisi eundem, qui tunc legem Liciniam diffuasit anno prope nonagesimo post volunt etiam pacem cum Pyrrho diremissee. Commode autem Tribunatus Curii coniiicitur in hunc annum, quum octennio post Consul de Samnitibus, Sabinis et Lucanis triumpharit. Hae Publicia Maeniaque leges plane *iuris* tantum *usurpandi* facultatem Patribus reliquerunt, *vim* ademerunt: neque ultra licuit auctoritatem negando irrita reddere, quae populo comitiis placuissent. Quo respiciens etiam Cicero ait amisisse Patres, *ut reprehensores essent comitiorum*, hoc est, reprehenderent et rescinderent non adprobando comitiis perlata. In oratione pro Plancio (cap. 3.): *Nam si ita esset, quod Patres apud maiores nostros tenere non potuerunt, ut reprehensores essent comitiorum, id haberent iudices. quod multo minus est ferendum. tum enim magistratum non gerebat is, qui ceperat, si Patres auctores non essent facti.* Sic reprehendere pro irritum reddere in orat. 2. agraria (cap. II.): *Maiores de omnibus magistratibus bis vos sententiam ferre voluerunt, ut esset reprehendendi potestas, si populum beneficii sui poeniteret.* Eodem digitum intendit Sallustius in lib. 3. (pag. 972. ed. Cort.) Historiarum, in oratione Macri Licinii Tribuni plebis: *ne vos ad virilia illa vocem, quo Tribunos plebei modo, Patricium magistratum, libera ab auctoribus Patriciis suffragia maiores vestri parauere.* Haec vetus et veterum librorum optima scriptura est, quam homines doctissimi lima sua detriuerunt. Carrio, *quo Tribunis plebei mandando.* Ciacconius: *queis Tribunos plebei, Patricium:* aut, *queis Tribunos plebei, modo Patricium.* Ful. Ursinus: *queis Tribunos pl. modo, modo Patricium.* Auf. Popma: *quom Tribunos plebes, modo Patricium.* Perinde est quasi dixisset: illa virilia, ut parauerint Tribunos,

nos,

nos, ut Consulatam, ut suffragia non adstricta approbationi Patrum. Nam, quo *Tribunos plebei modo*, eleganti *τμήσει* dictum, *ἀντὶ τῆ* quomodo *Tribunos plebei*, et illud quomodo ad duo sequentia intellectu repetendum est. *Libera ab auctoribus Patriciis* suffragia sunt non dependentia a ratihabitione, ut loquuntur Iurisperiti, et auctoritate Patrum, non obnoxia istis auctoribus et reprehensoribus: quod quidem lege Publilia et Maenia comparatum est. Nam ne hoc quidem cepit Ciacconius. Ait enim: et ut postquam Patres omnia, quae populus in comitiis ageret, approbassent, tamen ipsi post haec libera haberent suffragia. Quid sibi vult illud *tamen*? Immo ideo maxime et nimis libera erant suffragia, quod Patres et concilio plebis erant exclusi et non possent non approbare, quicquid in comitiis populus ageret. Sed et quae proxime sequuntur, pessime his connectit Ciacconius. Facit loquentem Macrum: etsi ad haec virilia vos non hortor, tamen quantum potestas in vobis sit, Iouem potius consultorem expectatis, quamvis vobismet ipsi consulitis. Quae autem haec oratio? Artificium Tribuni est admonendo suadere, quae se negat suadere. Vult enim populum sibi ipsum restituere tribuniciam potestatem pleno iure, quod imminuerat Sulla; non expectare Patres aut Pompeium. Dicit ergo: *Dein (ne vos ad virilia illa vocem, quo Tribunos plebei modo, Patricium magistratum, libera ab auctoribus Patriciis suffragia maiores vestri parauere) quum vis omnis, Quirites, in vobis sit, ut, quae iussa nunc pro aliis toleratis, iam pro vobis agere aut non agere possitis*. Intellego ad hanc clausulam; censeo faciendum ex superioribus: dixerat enim: *Quid censes igitur, aliquis vestrum subiecerit. Primum omnium omittendum illum morem, etc. Dein*. Pro aliis comitia inibant honores mandaturi solis Patriciis: pro aliis capiebant arma, et tolerabant militias, ut Patriciis nascerentur triumphus. At vos, quid possitis, nescite, et siue ad comitia acceditis, pro nobis ea celebrate, et vestrorum

firmiter quoque hominum in illis rationem habete; siue ad arma eundum est, pugnate pro vobis, et date operam; ut ad vos quoque praemia bellici laboris veniant; non a paucis intercipientur. Quod si haec quandoque non agere mauultis, curate, ut liceat non agere pro vobis; hoc est, non ut interim, dum vos quiescitis, illi dominentur, et securiorem potentiam habeant: sed ut quiescatis pro vobis et vestrorum commodorum ergo. Nihil autem horum obtinebitis, nisi restitutis, in quem accepistis, locum tribunis. Hic finitur haec sententia. Illud, *Iouem aut alium quem deum*, nota ignaviae exprobratio est. Et, ut minus appareat vim fuisse, saltem suadet paullo post, vetus telum referant, detrectent militiam, non dent nomina ad delendum. Hoc enim volunt: *magis vti requiem capiatis: et tantummodo ne amplius sanguinem vestrum praebeat, reuiseo.* Gerant habeantque suo modo imperia: *quasi iam triumphos: Mithridatem, Sertorium et reliquias exsulum persequantur cum imaginibus suis, absit periculum et labor, quibus nulla pars fructus est.* Vbi inferunt Ciacconius et Vrsinus: *ab iis absit.* quasi non multo antiquius haec intelligantur. Illud scitum et amarum: *persequantur cum imaginibus suis: ut ad Alexandrum sedinofi milites, iubentes eum solum cum patre suo Hamnone inire bella,* apud Iustinum lib. 12. (c. 11.) Ne Patriciis quidem cum Ciacconia et aliis in Patribus mutare ausim, etsi ad sensum nihil interfit, ob Liuii lib. 6. et Ciceronis in orat. pro domo verba. Quum igitur hoc ius amassissent Patres, alii ne-requisitis quidem illis, quos aduersaturos sciebant, perferebant leges: alii violentius ipsis legibus hoc addebant, ut, quantumuis inuiti, auctores fierent. Ut Appuleius Saturninus, *ἐκρώσειε τὸν νόμον ὁ δῆμος, τὴν βελὴν πένθ' ἡμέραις ἐπομόσαι πειδιθήσεσθαι τῷ νόμῳ*, ut est apud Appianum lib. 1. ἐμφυλ. Ut Cornelius *προσέγραψε τῷ νόμῳ, τὴν τε βελὴν πάντως περὶ αὐτῶν προβεβύειν*, apud Dio-

Dio-

Dionem lib. 36. Tentauerunt ius antiquum Patribus restituere Sulla et Q. Pompeius Consules: εισηγῶντότε, inquit Appian. lib. I. ἐμφ. μηδὲν ἔτι ἀπροβέβλητον ἐς τὸν δῆμον ἐσφάρασθαι νομισμένον μὲν ἔσθαι καὶ πάλαι, παρρησιασμένον δὲ ἐκ πολλῶν καὶ τὰς χειροτονίας μὴ κατὰ φυλαῖς, ἀλλὰ κατὰ λόχους, ὡς Τέλλιος βασιλεὺς ἔταξε, γίγνεσθαι. Sed hoc si decretum est, non diu valuit, utique restituta tribunicia potestate. Itaque Patres, dicis tantum et usurpandi iuris sine vi causa, in ordinariis magistratuum, sed et in legum comitiis, etiam non desiderati, modo rei non aduersarentur, ultro, quod ait Liuius, auctores fiebant: antequam suffragia ferrentur, dubio etiam et incerto, quo inclinaturus esset populus, decernebant rata et ex sua auctoritate fore, quae populus esset iussurus. *In incertum euentum* quid dixerit Liuius, ipse interpretatur lib. 43. (c. 14.) *Consules comparare inter se Italiam et Macedoniam aut sortiri placuit; priusquam id fors cerneret, in incertum, ne quid gratia momenti faceret, in utramque provinciam, quod res desideraret supplementi, decerni.*

IOH. FREDER. GRONOVII

OBSERVATIONVM

LIBER SECVNDVS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS

CHICAGO, ILL.

IOH. FREDER. GRONOVII
OBSERVATIONVM
LIBER SECVNDVS

CAPVT I

*Plauti locus illustratus. Mol- Praecantatores. Macrobius il-
lis manus chirurgorum. Mer- lustratus. Mulcere uëra. Ra-
curii est demulctu virgae so- dere corpora tractim. Lucre-
mnos ducere. Ducere somnum. tius bis correctus apud Fulgen-
Auctor Herculis Furentis de- tium. Tractare vulnera, of-
fensus. Tractim tangere ali- ficiunt. Minus uno, minus par-
quem ut dormiat. Tactu of- te, et similia. Tota acies par-
fendebant magi, et tactu leua- tus. Manilii probata MS.
bantur offensiones. Silii vetus lectio. Explicata lex 1. π. 9.
lectio bis asserta. Srrabo de D. de aedil. editto. Ouidius dif-
fensus. Ερυδι ιφανόμενοι. ficillimo loco tentatus.*

Reineantem a Thebano portu solito maturius do-
mum, partim heri iussu, partim vt euangelia
caperet, Sofiam personatus Sofia Mercurius
in Amphitr. Act. 1. sc. 1. (v. 156.) inter alios saenos iocos ita
excipit: *Quid si ego illum tractim tangam, ut dormiat?*
Disputant eruditi, vnde sit petita haec loquendi ratio.
Volunt autem a nutriculis, quae βαρυνόμεναι etiam
L 2 palma

palma leniuscule pusiones difficilius dormientes mulceant. Memini, quod huc faciat, legisse apud Platonem lib. 6. de legibus: ἡνίκα γὰρ αἶν πε βελήσῃσι κατακοιμίζεν τὰ δυσπνέοντα τῶν παιδῶν αἱ μητέρες, εἷχ ἡσυχίαν αὐτοῖς προσφέρουσιν, ἀλλὰ τέναντίον κίνησιν ἐν ταῖς ἀγκάλαις αἰεὶ σεῖσσαι, καὶ ὃ σιγὴν, ἀλλὰ τίνα μελωδῶαν. Et conueniunt delicati illi Theocriti versus in Ηρακλίσκῳ (v.6.)

Ἀπτομένα δὲ γυναῖ κεφαλαῖς μυθήσατο παιδῶν.

Εὐδὲτ', ἐμὰ βρέφεα, γλυκερὸν καὶ ἐγέρσιμον ὕπνον,

Εὐδὲτ' ἐμὰ ψυχὰ, δὴ ἀδελφῶν ἔυσοι τέκνα.

Ολβιοὶ ἐυνάξοιθε καὶ ὀλβιοὶ αἰὼ ἴκοισθε.

Non tamen huc respexisse Plautum crediderim. Gebhardus medicorum ritibus hanc formulam acceptam refert, qui mollem manum aegris imponere, et inanu pendente tractimque istis somnum conciliare soliti sint. De molli manu scio quidem, et saepe eam inculcat Caelius Aurelianus: cuius verba nonnulla adscribenda, vt pateat, quis eius vsus in curando fuerit. lib. 1. Acut. *Per interualla denique erit etiam oleo perfundendum, et manibus leuiter defricandum, sed non impressis.* Ibidem post paullo: *tunc residuum corpus oleo perungendum molli tactu manuum.* Lib. 2. c. 6. *vt ea quae in corpore frigida fuerint membra, blando tactu manibus continenter leui cum fricatione vaporemus.* Lib. 1. Tard. *manu etiam calida et digitis molli tactu loca dolentia contingenda cum requie et silentio aegrotantis.* Aliis locis innumerabilibus. Silius:

ligat inde et vellera molli

Circumdat tactu.

Hinc clarum est, mollem manum medicorum nequam somno conciliando esse, sed partibus affectis calefaciendis et leniendis. Nihil ergo hic medicis Plautus debet. Cogitare debuissent, haec dici in persona Mercurii. is virgae demulctu somnos iniicere credebatur. seu, vt ait Orpheus, εὐνῶν ῥάεδω θέλγειν ὑπνοδάτιδι πάντα.

Home-

Homerus: ἡ τ' ἀνδρῶν ἄμματα θέλγες. Ovidius
lib. 1. Metam. (v. 715.)

firmatque soporem

Languida permulcens medicata corpora virga.

Lib. 2. (v. 735.) de virga eius:

qua somnos ducit et arcet.

Inde factum, ut quicquid conciliat somnum, id *ducere somnos* diceretur. Horatio (Epod. 14, 3.) *pocula, Lethaeos ducentia somnos*. Seneca Hippolyto (v. 511.): *caespitem aut nudo leues Duxisse somnos*. Martianus: (de Nupt. Phil. Lib. 1.) *crepitacula tinnitusque, quibus infanti somnum duceret*. Recte ergo dictum, nec reprehendendum est in Hercule Oetaeo (act. 2, v. 645.):

Caespes Tyrion mollior ostro,

Solet impavidos ducere somnos.

id est, inuitare, arcessere. Tibullus lib. 1. eleg. 2. (v. 79.)

Nam neque tam plumae, nec stragula picta soporem,

Nec sonitus placidae ducere possit aquae.

Sed de Mercurio iterum Ovidius (Met. 11, 307.):

Virgaque mowente soporem

Virginis os tangit. tactu iacet illa potenti.

Et somnum θεοποιῶν Silius lib. 10. (v. 356.)

tangens medicata corpora virga.

(tangens lethaea tempora virga.

non autem: *medicata corpora virga.* apud Ovid. est Met. 1. v. 716.

permulcens medisata lumina virga.)

Ut Statius in 5. Silv. (4. v. 18.) *extremo me tange cacumine virgas*. Qui de Mercurio in Thebaide (2. v. 30.):

*Ni Deus horrentem diuino (ibi: lethaeo) vimine mulcens
Languida tergemino domuisset lumina somno.*

Quae ideo addidi, vt rectius Plautinae locutionis indoles perijderetur. Singula enim verba hic explicantur: *sopor, tangere, ducere, permulcere.* *Tractum* οὐρανός est in duobus posterioribus. Hinc inter ludibria artis magicae erat, vt praeter carmina tactu etiam offenderent, aut deuotiones soluerent. Maro (Aen. 7. v. 754.):

Spargere qui somnos cantuque manuque solebat.

Haec est *mala manus*, qua obiectum aliquid Sosiae putabat Amphitruo. Gratius Cyneg. (v. 362.)

Aut tactu impositis mulcent pecuaria palmis.

Silius Italicus lib. 1. (v. 422.)

*Nec non serpentes diro exarmare veneno
Doctus Atyr, tactuque graues sopire chelydros.*

Idem lib. 8. (v. 501.) de Marfis: *tactuque domare venena.* Plinius lib. 7. cap. 2. *Crater Pergamenus in Hellesponto circa Parium, genus hominum fuisse tradit, quos Ophiogenes vocat, serpentium ictus contactu leuare solitos et manu imposita venena extrahere corpori.* Lib. 28. c. 3. *vt ex his familiis, quae sunt terrori serpentibus, tactu ipso leuant percussos subito medico.* Symmachus: *Quis Colchus aut Thessalus cantu et manu has offensiones leuasset? Sed et Ennodius, digitis incantatorem Thessalum, ait, aut violentis euocare carminibus aspidem.* Scio haec pridem ab aliis monita, quorum segetes non excantamus: sed repetenda fuerunt, vt frangeretur pertinacia eorum, qui noluerunt credere recte a Modio ex Ms. emendatum lib. 3. Sili (v. 300.):

*Marmaridae, medicum vulgus, strepuere cateruis:
Ad quorum cantus serpens oblita veneni;
Ad quorum tactus mites iacuere cerasae.*

Itemque

Itemque lib. 5. (v. 354.)

Vngere vulnus

*Herbarum hic succis, ferrumque e corpore cantu
Exigere, et somnum tacto misisse chelydro,
Anteibat cunctos.*

Strabo lib. 13. de Pariana: *Ενταῦθα μὲν οὖν τὰς ὀφθαλμοὺς συγγυλῖναι τὰς ἔχον πρὸς τὰς ὀφθαλμοὺς. Ποσὶ δ' αὐτῶν τὰς ἀρρῆνας τοῖς ἐχιδνήταις αἶνος εἶναι, συνερχῶς ἐπαπτομένους, ὥστε τὰς ἐπώδους.* Emendat Dausqueius *συνερχῶς ἐπαδομένους.* Male, nam ἐπώδοι ipsi tactu utebantur. Plinius (l. c.) de his ipsis non praeteritus Casaubono: *serpentium ictus contactu leuare solitor et manu imposita venena extrahere corpori.* Hi ἐπώδοι Latinis praecantatores. Augustinus in sermone de tempore: *Nullus sibi praecantatores adhibeat. Et mox: sed iterum dicis; aliquoties, si praecantatores non fuerint, aut de morsu serpentis aut de alia qualibet infirmitate prope usque ad mortem multi periclitantur.* Meminit et alibi. Et talem intelligo praecantatricem apud Plautum Milite. (3, 1. v. 99.) Ex his quoque constat apud Macrobius lib. 2. in Somnium Scipionis cap. 3. de Musica recte haberi: *Corporum quoque morbis medetur: nam hinc est, quod agris remedia praestantes praecinere dicuntur: nec addendam voculam mulieres vel anus, quae ob similitudinem praecedentis vocis praestantes exciderit, ut placebat Scipioni Gentili ad Appuleii Apologiam.* Neque enim praecantatores mulieres vel anus. Iam ut reuertamur ad Plautum, ab isto quoque Mercurii munere tractatio ducta. Ludit verbis ambiguus: *tractim tangam illum, ut dormiat:* est et: *virgam introducturam ducam super illius oculos, ut conuiueat et sopiatur: et praeterea: alapam ei ducam, repetamque toties, donec in ferreum soporem collocetur.* *Alapam ducere* Latini (Phaedr. 5, 3, 2.) dicunt. Seruusque ante (v. 141.): *hic pugnis faciet hodie ut dormiam.* Hoc ipsum *tractim tan-*

gere Lucretius *mulcere* et *radere tractim* dixerat, si licuisset per editores. Lib. 4. vers. 138.

*Vt nubes facile interdum concreescere in alto
Cernimus et mundi speciem violare serenam,
Aëra mulcentes motu.*

Ita enim Mss. Codd. et bene Lambinus, pro quo suppositus Gifanius: *Aëra mulgentes motum*. hoc est, coepit hircam mulgere. *Nubes motu aëra mulcentes* sunt per aërem se lente trahentes. Cicero in Arateis (v. 87.):

*At propter se aquila ardentis cum corpore portat
Igniferum mulcens tremebundis aethera pennis.*

Non enim *mulgens*, quod hic quoque applicat Gifanius Lib. 6. (v. 125.)

*Fit quoque enim interdum, ut non tam concurrere nubes
Frontibus aduersis possint, quam de latere ire,
Diuerso motu radentes corpora tractim.*

Sic scripsimus, cum in optimo Ms. inuenissemus: *corpore tractim*. Lambinus, *corporis tractum*, Gifanius *corporis tactum*. Quod ibi *mulcere*, hic *radere tractim* est: nisi quod hoc asperius et illic nubes aërem mulcent, hic ipsae inter se corpora tractim radunt. Idem explicatur per *ducere* statim:

*Aridus unde aures tergit sonus ille, diuque
Ducitur.*

Hinc *tractum* dixere, quicquid lente et tractim fit. Fulgentius de continentia Virgiliana: *stupida fronte arcum quiddam latranti intrinsecus tractu submurmurans. Latranti tractu* est latratu vel murmure lentato; lente tracto. Sic Prudentius (Apoth. v. 458.): *Apollineo frontem submittere gypso*, pro, gypsato Apollini. Eidem (l. c. v. 615.) *signorum tractus* pro fideribus lente et tractim, ut videtur, mouentibus. Cicadas stridorem edere *cum tractu* ait

ait Plinius. *Raucum tractum* habenturum Platonis Claudianus (de Rapt. Prof. 3. v. 198.). Improbata ergo correctio Gonsalii, qui in Fulgentio scribit: *latranti intrinsecus ristu.* in qua tamen ille in coelum abit, et sibi *τὰ πόντου* est. Nam *tractare vulnera* apud Statium lib. 3. (Theb. v. 153.) quod adhibet Gebhardus, adeo alienum est, ut sit officium non nisi mortuis praestari solitum. Ut et lib. II. (v. 624.) *quos nexus fratrum, quae vulnera tracto?* Ovidius lib. 12. (v. 423.) *morientes excipit artus Impositaque manui vulnus fouet.* Alexander Clitum *amplecti mortuum, vulnera tractare* etc. apud Trogum l. 12. (c. 6.) Non meliore iudicio Gebhardus ad medicos et *αἰσχρο* trahit verba Ovidii l. 4. de Ponto eleg. 15. (v. 41.)

*Teque meae causam servatorumque salutis,
Meque tuum libra norit et aere minus.*

Quasi salutem det, servetque nemo, praeterquam medicus: quasi aes tantum ad *αἰσχρο* pendatur medicis: quamquam locum corruptissimum esse autumat. Quidam magis pro minus voluere, quos inter Briffonius lib. 6. Form. Nam Berfmanni eodex, *Meque tuum minus non tenuante libra*, improbissime. Nos non corrigendum, sed explicandum putabamus. Tuus, inquit, sum, immo mancipium tuum, nisi quod sola libra et aes meae mancipationi abfuerunt. Per aes et libram res olim dominum mancipatione mutabant, quae res erant mancipi et nexu abalienabantur. de quo Boëthius ad Topica Ciceronis. Simile quod refert Cicero lib. 1. de Oratore, (cap. 53.) Galbam duos filios suos paruos tutelae populi commendasse, ac se, tanquam in procinctu testamentum faceret, *sine libra atque tabulis* Populum Romanum tutorem instituere dixisse illorum orbitati. *Tuus libra et aere minus*, videtur pulcre dictum, ut sit, Tuus tantum non mancipio. Et sic alibi quoque veteres ludunt *τὰ minus*. Manilius lib. 1. (756.)

Romanique viri, quorum iam maxima turba est:

Tarquinioque minus reges, et Horatia proles

Tota acies partus.

Ita rectissime Gemblacensis. Quia enim tergemini fuerunt, proque tota acie Romana et causa tres decidebant, tota acies acute vnus partus dicitur. Male Scaliger, *partis*. Sed bene probat illud: *Tarquinioque minus reges*. i. omnes reges Romani excepto Tarquinio. Excludit enim Superbum ab heroum consortio. quod si respexisset Barthius, non tantopere placuisset ei: *Tarquinioque nimis reges*. Cicero lib. 1. (c. 45.) in Verrem: *si protulerit, uno signo ut sit minus, quam ex lege oportet, non des possessionem*. Eodemque (cap. 57.): *tametsi quid potest esse apertius quam nunc est, ut uno minus teste haberet Rabonio*. Ouidius lib. 12. (v. 554.)

Bis sex Herculeis ceciderunt, me minus uno Viribus.

Lib. 1. de Ponto el. 8. *uno Nempe salutaris, quam prius, ore minus*. Columella praefat. lib. 10. *superioribus novem libris hac minus parte debitum, quod nunc persoluo, reddideram*. Cornutus in Persii Sat. 1. (ad vers. 95.) *Costam dicit subduci, et molliorem versum factum, quod foeminae dicuntur una costa minus nasci*. Sic et apud Vlpianum aliquando intelligendum putabam in L. 1. §. 9. D. de aedil. edict. *Neque enim nos, inquit, minus animi vitiis aliquos sanos intelligere decere*. Vbi Haloander audacius: *minus animi quam corporis*. Sed neque istud genus loquendi huc pertinet. rō minus referendum ad *sanos*, non ad *animi vel vitiis*, hac sententia: neque enim minus sanos intelligi oportere, qui vitiis animi quibusdam laborant, seu ob quasdam animi affectiones et vitia. Sequitur enim: *alioqui futurum, ut in infinito hac ratione, multos sanos negaremus. ut puta leuem, superstitiosum, iracundum, contumacem, et si quae similia*

lia sunt animi vitia. Apud Nasonem (ex Pont. 15. v. 14.) tamen nondum omnis suspicio purgata est, si consideres, quae praemisit:

*Pars ego sum census quantulacumque tui,
Quam tua Trinacria est, regnataque terra Philippo,
Quam domus Augusto continuata foro, etc.
Tam tuus en ego sum.*

Hoc plane est libra et aere: qui nunc ergo *minus libra et aere?* Libet tentare δειτερον πλῆν, et si non fallit coniectura, cecinit Sulmonensis cygnus:

*Semper inoblita repetam tua munera mente:
Et mea me tellus audiet esse tuum.
Audiet et, coelo posita est quaecumque sub villo,
(Transit nostra feros si modo Musa Getas)
Teque, meas causam servatoremque salutis,
Meque, tuum libra, novit, et aere, minus.*

Mea tellus, Sulmo, Roma, Italia, me tuum esse audiet. Sed audiet idem etiam, quaecumque sub alia quavis coeli parte terra posita est, et te, meum servatorem, meque, libra et aere tuum, minus novit.

C A P V T II

Duum Ciceronis locorum explicatio, quaternum restitutio. Nihil temeritate fortius. Natura caret ratione atque consilio. Necessarium idem quod naturale. Neccitas, pro natura. Seneca emendatus. Geometrica didicisse. Ionica. Luciano lux. Granaria Puteolis. Gladiatorum votum, dominis satisfacere. τὸ Si eleganter omisum. Niue vri.

Cicero lib. 1. de natura Deorum in ipso principiq (cap. 1.): *prudenterque Academicos a rebus incertis assensionem cohibuisse. quid est enim temeritate fortius? aut quid tam temerarium tamque indignum sapientis gravitate atque constantia, quam aut falsum sentire, aut quod non satis explorate perceptum fit et cognitum, sine vlla dubitatione defendere?* Pro fortius Lambinus vult scribi *turpius* vel *foedius*, vt coniecerat Manutius; tanta fiducia; vt omni antiquitatis situ, carie et putröre, potentiorẽ dicat rationem et veritatem; declamatque multis contra *ἀλαζονα* quendam, vt ait, qui vulgatum defendat. Iste *ἀλαζων*, credo, est Turnebus lib. 14. adv. c. 14. vbi *fortius* putat esse inconsideratius et vehementius et impotentius, quodque magis impetu coeco, fortuito turbidoque rapiatur. Sic enim dici *fors fortuna*, et a Cicerone lib. 4. Tusc. Q. (cap. 23.) *Semper Ajax fortis, fortissimus in furore.* quod esset eius vehementissimus et acerrimus impetus. Eique assentitur Gruterus. De forte fortuna docuerunt nos pridem docti viri, id longe esse aliud. At cum *Ajax fortissimus in furore* dicitur, loquitur Tullius ex sententia eorum, qui iram dicebant esse fortitudinis cotem. Nam ipsum quidem ex sua mente pro inconsiderato ponere non potuisse *fortem*, statim declaratur in sequentibus, cum fortitudinem definit animi affectionem, legi summae in perpetiendis rebus obtemperantem: aliisque quae subiungit. Io. quoque Camerario τὸ *fortius* congruere non videtur, sed suspicari aliquem posse in archetypo fuisse, *spurcius*. Quid quaeris?
tantos

tantos viros non vidisse τὸ temeritate esse ablatiūm in-
 strumenti, et poni pro temere agendo, aut per temeri-
 tatem? Quid enim iuuat, inquit, quancunque causam
 temeritas? quid porro tam temerarium, quam de incer-
 tis certam sententiam proferre, et pertinaciter tueri? Se-
 neca de prouidentia cap. 4. *quantum nationibus nudis et*
inopia fortioribus labor praestet. Lib. 2. cap. 16. vbi de-
 monstrare nititur sidera esse animantia: *Ordo autem fide-*
rum et in omni aeternitate constantia neque naturam signi-
ficat, est enim plena rationis; neque fortunam, quae ami-
ca varietati constantiam respuit. Hic iterum misere Lam-
 binus haeret, vultque scribi: *est enim expers rationis.*
 At verba illa: *est enim plena rationis*, non ad naturam,
 sed ad *constantiam*, fuerunt referenda. Habet enim et
 natura constantiam. Vnde in Topicis (cap. 17.): *In na-*
tura et arte constantia est, in caeteris nulla. Sed con-
 stantia siderum non est naturae: quia plena rationis est.
 At naturam censuerunt esse vim quandam sine ratione
 cientem motus in corporibus necessarios, vti affirmat
 auctor in hoc libro. Seneca in praefat. lib. 1. nat. quae est.
Sunt qui putent hoc vniuersum, in quo nos quoque sumus,
expers esse consilii, et aut ferri temeritate quadam aut
natura nesciente quid faciat. Ideo naturam causam ne-
 cessariam indigetant Philosophi. Et qui astrorum ordi-
 nem ac motum a natura, non a ratione, vt ibi Cicero,
 proficisci aiunt, *necessarium* eum vocant. Sic et *necessitas*
 simpliciter natura. Phaedrus (3, 15, 17.): *Facit parentes*
bonitas, non necessitas. id est, ordo naturae. Nimirum,
 vt ait Charisius apud Rutilium Lupum, (1, §. 9.) *nullo*
consilio liberos generamus. Haec est sententia Statii (2.
 Silv. 1, v. 87.): *natos genuisse necesse est.* Sic volunta-
 tem naturae opponit Manilius (4, 113.): *natura dedit*
fruges: non ulla voluntas. Basilii ad Leonem filium:
 ἡ μὲν γὰρ ἐκ τῆς γένεως Φιλία ἐκ ἐξ ἀρετῆς, ἀλλ' ἐκ φύ-
 σεως, περιγέγονεν, ἥτις ἐδὲ ἐκάστος σὺν ὅλῃ κρείθει.
 Hinc Gallus Asinius aiebat neminem recte ita loqui, *poe-*
nitere

nitere sese, quod natus sit, aut quod mortalis sit, aut quod ex offenso forte vulneratoque corpore dolorem sentiat: quando istiusmodi rerum nec consilium sit nostrum nec arbitrium, sed ea ingratiis nostris vi ac necessitate naturae nobis accidant, Gellius lib. 17. cap. 1. Sic Anaxarchus, cum Alexandrum doceret praedicta magorum contemnere, aiebat, si fatis consent, ignota mortalibus; at si naturae debeantur, immutabilia, teste Iustino lib. 12. (c. 13.) Sic Polybius coniunxit ἀνάγκη καὶ φύσις ἐπιτελέμενα, lib. 6. Euripides Troadibus (v. 884.):

Ω γῆς ὄχημα, καὶ πὶ γῆς ἔχων ἔδραν,
 Οὔτις ποτ' εἰ σὺ δυσόπαιστος εἰδέναι,
 Ζεὺς, εἴτ' ἀνάγκη φύσεος, εἴτε νῆς βροτῶν.

Seneca ita vltus erat vocabulo *necessitatis*, si docti viri intellexissent, lib. 1. de benef. c. 1. *Non est autem, quod tardiores faciat ad bene merendum turba ingratorum. Nam primum (ut dixi) nos illam augemus: deinde ne Deos quidem immortales ab hac tam effusa liberalitate sacrilegi negligentesque eorum deterrent. Vox liberalitate est a liberalitate Agricolae. Quam mutans Muretus, benignitate, quod nunc est in editiones receptum, substituit. At o. Mssc. ab hac tam effusa necessitate. Per necessitates onera publica, quae in populum et alias imperii res erogari solent, intelligi et hic posse Gruterus existimat. Lipsius coniecit: effusa nec cessante benignitate. Sic non purgatur Seneca infiticiis emblematicis. Ama ergo veterem lectionem: ne Deos quidem ab hac tam effusa necessitate sacrilegi negligentesque eorum deterrent. hoc est, a prolixa illa et necessaria atque infita ipsis mente vniuersae mortalitati prouidendi. Ea enim opinio Philosophorum de Diis erat, non posse eos non iuuare genus humanum, etiam indignis modis ab hominibus acceptos, male cultos; certe nocere non posse. Cicero 3. de Off. (cap. 28.) Hoc quidem commune est omnium philosophorum, non eorum modo, qui Deum nihil habere ipsum*

ipsum negotii, nihil exhibere alteri, sed eorum etiam, qui Deum semper agere aliquid et moliri volunt, nunquam nec irasci Deum nec nocere. Seneca lib. 7. de ben. c. 31. unam potentiam sortiti, prodesse. Epist. 95. Quae causa est Diis benefaciendi? natura. Errat, si quis putat illos nocere velle: non possunt. nec accipere iniuriam queunt nec facere. Saepe hoc inculcat. Necessitas ergo effusa Deorum est illa late patens benignitas, necessaria ipsis et naturalis. Quid clarius verbis sequentibus: Utuntur natura sua, et cuncta, interque illa ipsos munerum suorum malos interpretes, iuvant. In Consol. ad Polybium: Natura nulli se necessitatis suae gratiam facturam esse testata est. i. e. ordinis sui. Lib. 5. de beneficiis cap. 9. Beneficium res voluntaria est: at prodesse sibi necessarium est. Dixerat autem: Nemo enim sibi beneficium dat, sed naturae suae paret, a qua ad caritatem sui compositus est. Ad Helviam cap. 6. lex et naturae necessitas. Lib. 1. de Finibus cap. 6. Quod profecto nunquam putauisset, si a Polyaeno, familiari suo, Geometriam discere maluisset, quam illam etiam ipsum dedocere. Pall. quinque Geometricam praeferre, idque sibi placere ob eandem vocem paullo post repetitam, notat Gruterus. Et fane nos quoque in membranis bonae frugis sic redditum vidimus. Itaque detracta alia litera scribendam: Geometrica. Sic enim I. Tuscul. (cap. 24.) ut gradatim respondens eo perueniat, quasi Geometrica didicisset. Et eodem libro (cap. 17.): Platonem ferunt didicisse Pythagoream omnia. Plautus Pseudolo: ego qui probe Ionica perdidici. Lucianus de mercede conductis: ἢ ὀρχηστὸν δάσκαλος, ἢ ἰωνικὰ συνείραον. Vbi male verterunt, iocos ionicos: non enim iocos, sed motus Ionicos modosque haec vox continet. Hinc Iustino quoque placuit in praefatione contracti Trogi: qui Graeca didicissent. Lib. 2. de finibus cap. 26. Utilitatis causa amicitia est quaesita. Numquid igitur utiliore tibi hunc Triarium putas, quam si tua sint Puteolis gramina. Offensus graninum

VOCA-

vocabulo P. Manutius substituit *praedia*. Repugnat Pet. Victorius, et *gramina* interpretatur campos, ex quibus foenum cogitur, lib. 1. Var. Lect. cap. 16. Aduersus quem multis Muretus lib. 7. Var. cap. 20. et profert e *Ms. quam tua sint Puteolis granaria*: tanquam Torquatus granaria quaedam Puteolis, e quibus fructus magnos ciperet, habuerit. At illud Si nusquam defuit *Grutero*, cui tamen in vno codice *granaria*, in altero occurrat *gramina*, vixque dubium est, quin ita scribendum sit, sed prima litera manifestula, vt sit nomen fundi vberis in tractu Puteolano. Mihi quum eadem, quas modo appellaui, fidae membranae, illis etiamnum inconsultis, obiecissent *gramina*, statim subiit *granaria*: quae tamen intelligebam Puteolis in celeberrimo emporio fuisse non Torquati, sed et publica propter cataplos, qui quotannis ex prouinciis frumentariis eo appellebant, et variorum priuatorum, qui in eisdem prouinciis vel latifundia possiderent, vel conductas a republica arationes haberent. Contra particulam eandem abesse malim, vt vulgo est, lib. 2. Tusc. Quae est. cap. 17. *Gladiatores, aut perditii homines, aut barbari, quas plagas perferunt? quomodo illi, qui bene instituti sunt, accipere plagam malunt, quam turpiter vitare? quam saepe apparet, nihil eos malle, quam vel domino satisfacere vel populo? mittunt etiam vulneribus confecti ad dominos, qui quaerant, quid velint: satisfactum iis sit, se velle decumbere.* Turnebus in libris calamo scriptis legi ait: *si satis his factum non sit*: idque optimam efficere sententiam, lib. 4. cap. 18. Haud scio quam, nisi quam collegit inde Lipsius lib. 2. Saturnal. cap. 21. nempe, vt de illis dicatur, qui vitam rogabant, mortem deprecabantur. Sed id fortitudinis exemplum non est, et repugnat Ciceronis proposito. Gruterus notat Turnebi lectionem placuisse Lambino et accedere fere duos Palatinos: alios ex coniectura: *ni satis factum sit*: Vaticanum, *si satis his actum sit*. Ego vero nec sententiam illam esse conseo, et haec ludibria librariorum

reriorum nihil aliqd ostendere, quam Ciceronem scripsisse: *satis his factum sit*. Non vult rogasse vitam, sed defatigatos deque victoria vitæque desperantes differre mortem, et contari se submittere ad audiendum illud, *Recipe ferrum*, donec a dominis testimonium operæ satis gnauiter editæ impetrent: significantes, si iudicio illorum nondum responderint, se, quamquam poenæ confectos, ultimis viribus aduocatis ad restitandum et ad impediendum victorem obduraturos; fin, se commeatum sibi mortem fortiter subeundo daturus. Verbum *satisfacere* sic apud Quintilianum declam. 305. *Plurimum tamen adhuc ad dolorem pertinet, quod te spectante pugnaverunt: ille grauisissimus dolor, quod ad inimici voluptatem satisfecerunt*. Frandi fuit præter ignoratum arenae morem τὸ Si omis- sum et τῆς τῆς *satisfactum*: quæ gratiam orationis augent. At in eodem capite: *Pernoctant venatores in niue: in montibus vri se patiuntur*: tam displicet pernoctare in niue, quam vri in montibus. Quin traiecta sunt verba, et scripsit Cicero: *Pernoctant venatores in montibus: niue vri se patiuntur*. Vt veteres passim frigoribus vri.

CAPUT III

Ovidius in libris Tristium explicatus et correctus. Bella agere. Caesar et Pomponius Mela correcti. Genus. Capere dicuntur pictores ideas formarum. Deusa mulier. Forma verenda Fortunae. Sedet in ore pallor, macies, lacuna. Martialis correctus. Cingere moenia. Arbores appetentes astra iungere montibus. Laeta cupressus. Virgilii Culex bis defensus. Iungere cyathos. Statio lux. Ovidius correctus. Iunctis vinis sopitus. Ardor coniungit aristas. Valerius Cato defensus. Geticum, Celticum, Noricum.

Ovidius lib. I. Tristium, El. 2. (v. 77.)

*Nec peto quas quondam petii studiosus Athenas,
Oppida non Asiae, non mihi visa prius.*

Sensus horum verborum est: non Athenas peto, non Asiae oppida, non alia quaevis visa prius. Quem expeditionem reddet, si recipiatur lectio Ms. qui quondam fuit Bilibaldi Pirchaimeri: *non loca visa prius.* Lib. 2. (v. 230.) *Bellaque pro magno Caesare Caesar agit.* Malium hoc servatum Ms. quam Gruteri, *obit*, aut quod alii, *habet*. Idque non vulgare loquendi genus usurpat Caesar lib. 3. Gall. cap. 28. *qui longe alia ratione, ac reliqui Galli, bellum agere instituerunt.* Sic Ms. membranae: vbi subiecerant: *gerere coeperunt*; Scaliger adinovit alterum, ediditque: *gerere instituerunt.* Liuius lib. 10. (c. 31.) *superfunt etiam nunc Samnitium bella, quae continua per quartum iam volumen agimus.* Curtius lib. 4. cap. 10. *Finge iustum intulisse te bellum: cum foeminis ergo agere debueras?* Vbi frustra malint, *gerere.* Mela lib. 1. c. 16. *genus usque adeo quondam armorum pugnaeque amans, ut aliena etiam bella mercede agerent.* ita enim vett. edd. non *gens*, uti Schottus edidit. Ut lib. 3. (c. 7.): *Seres interfunt, genus plenum iustitiae.* c. 9. *Pygmaei minutum genus.* Seneca epist. 95. *homines, iustissimum genus.*

genas. Sic pacem agere Iuuenalis (sat. 15. v. 163.): tigris agit rabida cum tigride pacem. Seneca ep. 94. Aurum et argentum, et propter ista nunquam pacem agens ferrum. Aelianus de animal. lib. 1. cap. 36. Κυβος δὲ Αλκυόνος ἵσταται μὲν τὰ πελάγη, εἰρήνην δὲ καὶ Φιλίαν ἄγρουν ἄνεμοι Lib. 3. el. 1. (v. 61.)

*Signa peregrinis ubi sunt alterna columnis
Belides, et stridto stat ferus ense pater,
Quaeque viri docto veteres fecere nouique
Pectore.*

Ms. docto veteres cepere nouique Pectore. De quo non est dubitandum. Nam et plane sic duo Florentini: tertius in contextu quidem fecere, sed superscriptum habet: vel cepere. Ita digne loquitur de statuariis, qui ideas sibi mente fingunt et concipiunt rerum, quas exprimunt. Imitator Martialis lib. 7.

*Astra polumque pia cepisti mente, Rabiri,
Parrhasiam mira qui struis arte domum.*

Loquitur de architecto, qui similiter schematismum concipit. M. Seneca Controversia, quae inscribitur, Parrhasii Prometheus: Non vidit Phidias Iouem, nec stetit ante oculos eius Minerva: dignus tamen illa arte animus et concepit deos et exhibuit. Seneca filius epist. 58. Exemplar picturae te habeo, ex quo capis aliquem habitum mens, quem operi suo imponat. Lib. 3. Natural. Quaest. cap. 27. Dixit ingentia, et tantae confusionis imaginem cepit, cum dixit. Cicero in Oratore (c. 2.): Nec vero ille artifex, cum faceret Iouis formam aut Minervae, contemplabatur aliquem, e quo similitudinem duceret; sed ipse in mente insidebat species pulchritudinis eximia quaedam, quam intuens, in eaque defixus, ad illius similitudinem artem et manum dirigebat. Iterum lib. 3. El. 7. (v. 29.)

*Pone, Perilla, metum: tantummodo foemina nulla
Neus vir a scriptis discat amare tuis.*

Sapit malam manum, si conferatur cum Ms. lectione: *tantummodo foemina ne sit Deuia, nec scriptis discat amare tuis.* *Deuius* idem quod *erro* in Ep. Sapphus (Heroid. Ep. 15. v. 53.): *erronem tellure admittite nostrum.* Et decentius est, si ad foeminam scribens moneat modo, ne foeminae ex scriptis eius amare discant. Ex Florent. vnus: *tant. foemina nulla Deuia ne a scriptis*: alter, *nul-la Deuia nec scriptis*: tertius, *foemina non fit Deuia ne scriptis*. Idemque ex duobus notauerat Politianus. For-te: *ne fit Deuia, neu scriptis*. Eod. lib. El. 8. (v. 35.)

*Haeret et ante oculos veluti spectabile corpus
Adstans Fortunae forma videnda meae.*

Omnino legendum vt Ms. *Adstat Fortunae forma ve-
renda meae.* i. e. *δενή*, ex veterum superstitione. No-tum Bruti nocturnum visum paulo ante Philippense prae-lium. Similia de Constantio narrat Ammianus l. 21. et de Iuliano lib. 20. Sed et sic Florentinus: *etfi duo, le-
genda.* Animus quoque mihi conturbatus est, inquit, et quocumque me conuerto, oberrat oculis, quasi corporea species, imago meae fortunae, quasi meus Alastor, quasi addita mihi aliqua Eumenidum. Elegia 9. (v. 18.)

*Et quamquam superest ingens audacia menti,
Pallor in attonitae virginis ore fuit.*

Et hic genuinum reddit Ms. in quo: *virginis ore sedet.* Vt lib. 2. Met. de inuidia (v. 775.):

Pallor in ore sedet maciesque in corpore toto.

Sic Martialis de stigmati (11, 85, v. 14.): *In vetuli pythae
qualia fronte sedent.* Itaque apud eundem legendum ex Ms. lib. 8. ep. 59.

Adspi-

*Adspicis hunc uno contentum lumine, cuius
Lippa sub attrita fronte lacuna sedet.*

Lib. II. (ep. 92. v. 6.) *et tenero sedit in ore lues.* Sic aliquot locis in Senecae Tragoediis. Lib. 4. Trist. El. I. (v. 77.)

*Hostis habens arcus imbutaque tela veneno
Saeuus anhelanti moenia lustrat equo.*

Ms. suauissime: *anhelanti moenia cingit equo.* Quod etsi simpliciter possit intelligi, circumdat equitatu: tam en gnarus genii Nafoniani explicabit, obequitat, circum-equitat. Vt Lucanus Lib. I. (v. 594.)

*Longa per extremos pomoeria cingere fines
Pontifices.*

pro, circumire. Idem lib. 9. (v. 372.)

*Audet in ignotas agmen committere gentes,
Armorum fidens et terra cingere Syrtim.*

Sic Claudiano (initio): *sot perpetuis mundum complexus habenis. Salto fossas iungere* Statio lib. 2. Achill. (v. 424.) pro quo alii *continuuare.* Latinus Pacatus (c. 39.): *spatio lucis vnius Illyrico continuauit Aquileiam. Iungere ripas* Silio l. 15. (v. 771.) Liuius lib. 21. (c. 5.) *in Olcadum fines prius induxit exercitum, ut non petisse Saguntinos, sed rerum serie finitimis domitis gentibus iungendoque tractus ad id bellum videri posset.* Sic in Culice (v. 152.):

*Appetit aëreis coniungere montibus astra
Ilicis et nigrae species et laeta cupressus.*

Sic scribendum est, non *contingere.* Non bene Scaliger, *motibus.* Contendunt, inquit, hae arbores, ut astra iungant montibus aëreis siue altis. Quomodo? ut pons ripas. Sed et quod idem vir diuinus dubium mouet, cum *laeta* interpretatur ἀμφιλαφής, et quia cupressus minutissima

tissima habet folia, laetam esse et ἀμφιλαφῆ non posse fatetur, causam non habet. In frugum enim et arborum vberem quidvis suo in genere *laetum* est. Nec magis arbor foliis minutis, modo florens vicensque, ideo *laeta* dici nequit, quia ἀμφιλαφῆς non est, quam Maro (Georg. init.) errauit cum *laetas* dixit *segetes*. Vnde *laetare* et *laetamen* rei rusticae scriptoribus. *Hilarem* quoque et *tristem* arborem pronunciat Palladius. Male ergo Giffius, etsi erudite: *Letaea cupressus*. Nec opus cum Barthio lib. 21. adv. c. 9. comminisci peculiare genus huius arboris Gratiis et amoribus dicatum. *Laeta* simpliciter est florens suumque vigorem habens. Inter gratas umbras non daphnones modo et platanones, sed et aëriae cyparissi numerantur. Valerius Cato in Diris: *coniungat et ardor aristas*. Vbi male Scaliger: *contingat*. Statius in balneo Hetrusci: (I. Silv. 5. v. 10.)

Iunge puer cyathos, atque enumerare labora.

Cum biberent ad nomina amicorum amicarumque, numeranda erant omnino pocula, ut lex observaretur *συνπρωχή*. Continua, inquit, cyathos, puer: aliosque super alios porrige: et ipse laborem sume enumerandi: nam mihi non vacat, qui inter bibendum Hetrusci cano balnea. Epicedio Phileti: *cui maior stemmate iuncto Libertas ex mente fuit*. *Iunctum stemma* non est propinquus nobilitatis gradus, quo aliquem contingimus: sed longa serie continuatum stemma. Sic Quidius lib. 12. metamorph. versu 331.

*In tanto strepitu iunctis sine fine iacebat
Sopitus vinis et inexperrectus Aphidas.*

Vulgo, *cunctis vemis*. Sed *iuncta vina*, ut *iuncti cyathi*, poculis ad pocula additis. Lib. 5. Tristium, El. 13. (init.)

*Hanc tuus e Getico mittit tibi Naso salutem,
Mittere si quisquam quo caret ipse potest.*

Non

Non erit melius: *e Getico mittit tibi Naso salutem Lit-
tore.* Nam *Geticum* dixit, vt *Illyricum*, *Vindelicum*,
Noricum, *Celticum*, *barbaricum*, *hosticum*, *pacatum* di-
cebant. *Liuius* lib. 5. (c. 34.) *penes Bituriges summa im-
perii fuit, hi regem Celtico dabant.* Lib. 29. (cap. 2.)
hostico, tanquam pacato, clementer ductis militibus. *Ma-
nilius* lib. 4.

*Taurus simplicibus donabit rura colonis
Pacatique labor veniet.*

Sic Graecis passim ἡ βασιβαρεος, ἡ πολεμικα.

CAPVT IV

C. Cornelio Tacito *vetus le-* *spondere, in delectu, in iudi-*
ctio non semel restituta et expli- *ciis, in foenore. Respondere*
cata. Exercitus. Inexercitus *ad reliqua. Pascere. Quin-*
philosophus. Exercitus animus. *tilianus defensu et illustratu.*
Sallustius correctus. Habitu *Seniores respondent quiete. Sen-*
et ore ad exprimendam imagi- *tire, sensus. Subire verba.*
nem honesti et exerciti. Re- *Vocare, frui, usu non vulgari.*

Verba sunt lib. 16. ann. cap. 32. *Quantum misericor-*
diae saeuitia accusationis permouerat, tantum irae
P. Egnatius testis conciuuit. Cliens hic Sorani
erat, et tum entus ad opprimendum amicum, auctorita-
tem Stoicae sectae praeferebat; habitu et ore ad exprimen-
dam imaginem honesti et exerciti: caeterum animo persi-
diosus et subdolos, auaritiam ac libidinem occultans. Ho-
nesti et exerciti habent omnes scripti et veteres. Id vero
Lipsius primum sollicitauit, Pichena audacior loco mo-
uit. Exercitus, qui virtutis praeceptis imbutus, decre-
tisque animum compositus et gubernans, rectum et rigi-
dum vitae iter insilit, firmus aduersus irritamenta atque
illices vitiorum et seculi. Locutio petita ab athleticis, quo-
rum

rum propria ~~et~~ *doctrina*. Gaudent vero veteres in philosophiae disciplinis similitudinibus et translationibus a re athletica uti. Cicero (Tusc. 5. c. 39.) Asclepiadem vocat *non ignobilem nec inexercitum philosophum*, ut ipsi e membranis scriptis eruimus et postea occupatos nos a Schotto cognouimus. Idem ad Quintum lib. 3. epist. (3.) *Cicero tuus nosterque summo studio est Pasonii sui rhetoris, hominis, opinor, valde exercitati et boni*. Sallustius orat. 1. ad Caesarem (cap. 8.): *ubi animum, quem dominari decebat, seruitio oppressere, nequicquam eo postea hebeti atque claudo pro exercito uti volunt*. Ita scribendum, et ita Ms. Ciacconii. Vulgo absque sensu, *nequaquam, et exercitio*. Alibi Sallustius (Cat. cap. 2.): *pars ingenium, alii corpus exercebant*. Igitur habitu et ore ad exprimendam imaginem honesti et exerciti, cuius is habitus, ea frons, quae honestum hominem et firmum atque exercitum philosophum praeferret. Talis erat Eumolpus Petronianus, senex canus, exercitati vultus, et qui nescio quid magnum videretur promittere. Hos ~~doctrina~~ *oretenus exercitos* appellat alibi Tacitus. (Annal. 15. 45.) Obuias sunt querelae veterum de huiusmodi fucis, pallio et frontis tristitia rigidam sectam mentientibus, hoc est, formatis habitu et ore ad exprimendam imaginem honesti et exerciti. Lib. 14. cap. 54. in oratione Senecae: *Supereſt tibi robur, et tot per annos nixum fastigii regimen: possumus seniores amici quiete respondere*. Varie haec tentarunt viri docti. Vertranius: *possumus seniores animum quieti per te spondere*. Muretus, *poscimus*. Lipsius, *quietem iure spondere*: vel, *poscimus seniores amici quietem*: vel denique, *quietem respondere*. Acidalius: *regimen possumus s. am. quiete reponere vel deponere*. Vnus Ioh. Petrus Massaeus apud Acidaliū, vulgatum retinet: esse enim inetaphoram ab agricultura: ut terra respondeat agricolarum votis, si aliquando quiescat, ita amicos Neronis satisfacturos ei etiam in ista aetate, si otium concedatur. Nec nihil

nihil dicit, nec omnia. Non quidem ab agricultura petitum est, nam et ibi tralatum: sed tamen *respondere* est adesse ad diem, et sic satisfacere. Proprie sic *respondere* dicuntur, qui citati ad nomen respondent, siue in delectu, siue in iudicio. Liuius lib. 43. (cap. 16.) *Quum delectus habendi maior quam alias propter bellum Macedonicum cura esset, Consules plebem apud Senatum accusarunt, quod iuniores non responderent.* Cicero lib. I. in Verrem: (init.) *hanc opinionem populo. Romano fuisse, C. Verrem altera actione responsurum non fuisse.* Et mox: *praesto est: respondet: defenditur.* Lib. 2. de finibus (cap. 16.): *profectus in exilium Tubulus statim, nec respondere ausus.* id est, iudicium subire. Quod qui faciunt, quia praesto sunt, occurrunt in tempore, veniunt ad constitutum, ideo *respondere* in multis aliis est ad condictum apparere, aut exspectatum, et facere, vt quicum res iis est, hactenus acquiescant et sibi satisfactum putent. In primis debitores ad diem soluentes. Lib. 16. ad Atticum ep. 2. *Quamquam enim reliqua satis apta ad soluendum, tamen fit saepe, vt ii, qui debent, non respondeant ad tempus.* Seneca epist. 81. *Non respondeant potius beneficia, quam non dentur.* Idem epist. 87. *familiam nemo speciosorem habet, sed nominibus non respondet.* Nat. Quaest. lib. 2. cap. 47. *Finita fulmina ad diem respondent.* Et sequenti: *Aequae enim et talia ad diem respondent.* Lib. 4. cap. 2. *Nec computatio fallit agricolam: adeo ad mensuram fluminis respondet, quam fertilem facit Nilus.* Hoc profit Quintiliano l. 6. c. 4. *Et dispensatori, qui cum ad reliqua non responderet, dicebat subinde: Non comedi panem, et aquam bibo: Pasce et redde quod debes.* Salmasius corrigit: *quum reliqua non responderent: ad Spartiani Hadrianum.* Sed in Addendis videtur voluisse: *quum reliqua non responderet*, nam ait, *Respondere reliqua* dicitur, qui reliquum soluit, et parem rationem facit, vel pariat. Et ad ius Atticum et Romanum: Qui reliqua respondent, ii sunt, qui, quod ex de-

bito superfuērat non solum, solutū: Ita locutus est Quintilianus. Ego vero, quam Latine dictum sit *respondere reliqua*, haud scio: nec opinabor Latinum esse, priusquam eius sermonis exemplum videam. Scio autem ad *reliqua respondere* id esse, quod vult ὁ πᾶσι dici *respondere reliqua*. Quintilianus lib. 5. cap. 10. *neque enim cum proposita fuerit materia dicendi, scrutanda singula et ostiatim pulsanda, ut sciant, an ad probandum id, quod intendimus, forte respondeant.* l. 8. praefat. *Si praeparata vis dicendi fuerit, erunt in officio, sic ut non ad requisita respondere, sed ut semper sensibus inhaerere videantur.* Scribonius Largus in praefat. *Nam primum cibus ratione aptoque tempore datis tentat prodesse languentibus. deinde si ad hos non responderit curatio, ad medicamentorum decurrit vim.* cap. 1. *nonnunquam vix ad duas tresve respondet curatio.* Accepit a Cornelio Celso, qui passim hoc verbo eleganter utitur. Substituit in eodem Salmassius loco: *Passer redde quod debes.* Facilius hoc fecit in Gebhardo, qui similiter corrigit lib. 3. Crepund. c. 1. quam in Salmasio. Quid enim? non meminerat *re Pascere* interdum esse idem, quod epulari lautius aut convivium dare. Spartianus: *cum plurimis fumentibus pasceret.* Ille dispensator, cum reliquaretur, appellatus ingerebat suam frugalitatem, ut demeret sibi suspicionem consumptae per luxum herilis pecuniae. Dicebat, *Nigrum edo panem* (ita enim lego) *et aquam bibo.* Regerit Afer: Tu vero vel *pasee*, id est, apparatis epulis te et alios inuita: modo reddas, quod debes. Sic etiam *respondere* ager dicitur, qui votis aratoris satisfacit. Atque ita *respondere reipublicae* esset, quod Cicero dicit *satisfacere*. Bruto (cap. 62.): *M. Catonem patrem, Q. etiam Catulum filium, abducamus ex acie, id est, a iudiciis, et in praesidiis reipublicae, cui facile satisfacere possint, collocemus.* l. 10. fam. ep. 14. *Sperabamque etiam Lepidum temporibus admonitum tecum et reipub. satis esse facturum.* Bonus civis debitor est patriae vel Principis sui, eique

eique dum potest, debet *respondere* consilio, labore, pecunia, vita. At illi, quibus est exacta aetas, ipso otio cum dignitate satis *respondent*, dum iunioribus sunt exemplo. Hoc igitur Senecam dicere vult Tacitus: Corroborator es, quam necesse est, et bene magno tempore tibi fundata stat potentia: nos seniores amici satisfacimus tibi etiam otium laceffendo, et in reliquum tuis confidendo viribus. Hoc est: *possumus seniores amici quiete respondere*. Iterum lib. 16. cap. 34. annal. (vagatur enim) ait auctor: *Eos codicillos Nero properanter accepit, spe exterritum Thraseam sensisse, per quae claritudinem principis extolleret, suamque famam dehonestaret*. Haec vera et docta lectio est, quicquid Lipsius et Pichena: *Thraseam scripsisse*. *Sensus* verbum rhetorum est. Fabius lib. 8. c. 5. *Consuetudo iam tenuit, ut mente concepta sensus vocaremus; lumina autem, praecipueque in clausulis posita, sententias*. Hinc apud M. Senecam: *dixit hunc sensum*. Sic igitur *sensisse*, est, eos sensus concepisse. Lib. 15. an. *Ipsa retuli verba, quia non, ut Senecae, vulgata erant, nec minus nosci decebat militaris viri sensus incommotos, sed validos*. Cicero lib. 1. epist. 9. *idque non solum fronte atque vultu declarant, sed etiam sensu saepe iam tabellaeque docuerunt*. Lib. 10. epist. 2. *quicquam libere de republica sentias*. Pro Sulla (c. 8.): *in Senatu sentire libere*. Lib. 10. cap. 27. depositus prope locus est: *Haud sum ignarus, fabulosum visum iri, tantum ullis mortalium securitatis inesse, in ciuitate omnium gnara et nihil reticente, nedum Consulem designatum, cum uxore Principis, praedicta die, adhibitis qui obsignarent, velut suscipiendorum liberorum causa conuenisse: atque illam audisse auspium verba, subisse, sacrificasse apud deos*. Existimem vulgatam esse probam, ut ad τὸ subisse subaudiatur ex praecedenti membro, *auspium verba*, nempe eandem Messalinam. *Subire verba* dicitur, cui dicat pia vota sacerdos, cuius preces praeit. Sermo non indignus Cornelio, respondens τῷ praeire verba. Ominata verba, quae praeiuit auspex, subiuit

init. Messalina, id est, repetiuit, in ea verba iuit. Quae insolentia hic esse posset, tollitur vulgari, *praeire verba*. Alias *subire* est respondere, vt suscipere, subsequi, prosequi. Claudianus 4. Conf. Honorii (v. 352.): *dicturum plura parentem Voce subit*. Consulatu Manlii (v. 173.) *subit ille loquentem Talibus*. Curtio (4. c. 6.) *subire ritus, conditiones* Tacito, nempe quas alter praeiuit. Caeterum sic omittere voces, quae subaudiantur e proximo; frequentius bene et inprimis breuius locutis quam necesse sit moneri. Immo nec e proximo interdum, sed e perpetuo vsu sermonis. lib. 2. Hist. c. 40. *Incertus undique clamor accurrentium, vocantium: et ut cuique audacia vel formido*, etc. Ita enim scripti libri. Subdiderunt male, *clamantium*. Nec bene coniiciunt, *boantium, vocitantium*. Intelliges, vocantium aliorum alios, aut quosdam notos. Lib. 3. c. 83. *velut festis diebus id quoque gaudium accederet, exultabant, fruebantur*. Vti apud Senecam lib. 3. de ira, c. 23. *Paranti demum excusationem obstitit: et, fruire, inquit, mi Pollia, fruire*. Quintilianus declam. 19. *quamdiu pariter fruebamur, pariter dileximus*. Frustra hoc quoque sollicitarunt.

C A P V T V

*Manilius saepius emendatus, tentatus. Regere socios actus.
et illustratus. Curruare motus. Descriptio ζυδιων τῶν διοικητῶν
Vmbra currus. Arcera. καὶ διοικητῶν ex sententia Ma-
Vmbra parietum. Petronius nilii. Partus Tauri. Nemeaeus.*

Manilius lib. 1. versu 523.

*At manet incolumis mundus, suaque omnia seruat,
Quem nec longa dies auget. minuitue senectus,
Nec motus puncto currit, cursusque fatigat.*

Ms. *Nec motus puncto curuat.* i. vel puncto flectit motus, deuios facit, exerrat statō tramite. Explicat mox per partes:

*Nunquam transuersas solem decurrere ad Arctos,
Nec mutare vias, et in ortum vertere cursus.*

Non igitur inepte sic v. c. vt persuadere voluit Scaliger. Cicero lib. 2. (cap. 19.) de nat. deor. *Nam cum duo sint genera siderum, quorum alterum spatiis immutabilibus ab ortu ad occasum commens, nullum unquam cursus sui vestigium inflectat.* Lib. 2. v. 139.

*Sed solus vacuo veluti vectatus in orbe
Verbere agam currus, non occurrentibus ullis,
Nec per iter socios commune regentibus actus.*

Vir summus cum obuiam haberet veterem lectionem expeditam et suauem, sic amauit coniecturam suam, vt ne quidem indicare illam dignaretur. Vulgo, *Verbera tam currus.* At Ms. Gembl. *Vmbro curru*, i. tecto. Vt iam monuit Carrio l. 2. emen. 2. quem ille nosse noluit. Nonius: *Arcera, plaustrum est rusticum, tectum vndique quasi arca.* Significat carpentum arcuatum, quales deorum tensae in nummis visuntur, et in illo insigni, qui inscriptum habet: *S. P. Q. R. MEMORIAE. AGRIP.*

AGRIPPINÆ. Verbum restituendum Petronio
(cap. 135.):

*At paries circa palea satiatus inani
Fortuitoque luto clavis numerabat agreffis.*

Vt alios omittam, Salmasius: *clausos munibat.* Velim,
clausos umbrabat agreffes. Cicero. 2. Tuscul. (cap. 15.)
*quae caeteris in urbibus mollissimo cultu parietum umbris
occuluntur.* Claudianus: (de Nupt. Hon. et Mar. v. 148.)

*Umbratura Deam retro sinuatur in arcum
Bellua.*

Scribendum igitur:

Nec turbæ carmina condam:

*Sed solus vacuo veluti vestibor in orbe,
Umbrato curru, non occurrentibus ullis,
Nec per iter socios commune regentibus actus.*

Tò actus nihil hic habet actui iurisperitorum affine.
Regere socios actus, est simul iugum equorum agere, si-
mul per idem iter vehi. Nemine obuiò, nemine per
communem viam regente socios actus, pariter atque ego
curruin agente. Seneca de vita beata cap. 26. *Nihil ma-
gis persuasi mihi, quam ne ad opiniones vestras actum
vitae meae flecterem.* Curtius lib. 5. (cap. 13.) *iumenta,
quae Darium vehebant, nullo regente decesserant militari
via.* Eodem libro secundo a versu 510, quae signa Zo-
diaci quibuscum aliis pugnent, ex ratione artis, tradit
Manilius: qui locus mirifice frustratus est summum vi-
rum. Diagramma τῶν διακόντων καὶ τῶν διακομένων
ζῴων hoc facit: Aries persequitur Virginem: Taurus
Cancerum, Libram, Scorpionum, Pisces, Arietem, Leonem;
Virginem: Gemini Arietem, Leonem, Sagittarium, Ca-
pricornum, Virginem, Pisces: Cancer Libram: Leo
Virginem: Virgo Cancerum, Capricornum, Scorpionum,
Sagit-

Sagittarium, Pisces: Libra Pisces, Cancrum, Capricornum, Scorpion, Sagittarium: Scorpium Arietem, Leonem, Sagittarium: Sagittarius Virginem, Pisces: Capricornus Cancrum, Libram: Aquarius Capricornum, Scorpion, Sagittarium, Pisces: Pisces Virginem. At longe aliter Manilius. Arieti, inquit, aduersantur Virgo, Libra, Pisces: Tauro Cancer, Libra, Scorpium, Pisces: Geminis Aries, Leo, Sagittarius: Cancro Capricornus, Libra, Virgo, Taurus: Leoni Virgo, Libra, Pisces: Virgini Taurus, Centaurus siue Sagittarius, Pisces, Capricornus: Librae Capricornus, Cancer, Aries, Leo, Sagittarius, Scorpium: Scorpio Aquarius, Gemini, Taurus, Leo, Virgo, Libra: Sagittario vel Centauro Gemini, Libra, Virgo, Aquarius: Capricorno eadem prorsus: Aquario Leo, Centaurus, Aries: Piscibus Aquarius, Gemini, Virgo, Sagittarius. Quod si Scaligeri modo turbare ordinem libet, et τὰ διακοντα priorē loco ponere, ita faciendum erit: Aries persequitur Geminos, Libram, Aquarium: Taurus Cancrum, Virginem, Scorpion: Gemini Scorpion, Sagittarium, Capricornum, Pisces: Cancer Taurum et Libram: Leo Geminos, Libram, Scorpion, Aquarium: Virgo Arietem, Cancrum, Leonem, Scorpion, Sagittarium, Capricornum, Pisces: Libra Arietem, Taurum, Cancrum, Scorpion, Sagittarium, Capricornum: Scorpium Taurum et Libram: Sagittarius Geminos, Virginem, Cancrum, Aquarium, Pisces: Capricornus Cancrum, Virginem, Libram: Aquarius Scorpion, Sagittarium, Capricornum, Pisces: Pisces Arietem, Taurum, Leonem, Virginem. Haec descriptio Maniliana est, a qua toto coelo deerrauit ὁ πάλιν, dum festinans ad vitia scripturae vulgatae demenda otium sibi negat. vers. 512.

Lanigero genitis bellum est cum Virgine natis

Et Libra, gemini Piscis quos protulit vnda.

Ita legit, et interpretatur: Bellum est sub Ariete natis cum illis, qui sub Virgine: item illis, qui sub Libra, cum

cum illis, qui sub Piscibus. Non miror accusari Manili-
um, vt sui oblitum et eadem bis dicentem, vbi sic acci-
pitur. At nihil ille hic de hostibus Librae, sed inferius:
ordine enim cuiusque signi exsequitur aduersarios eodem,
quib. menses in anno permutant. Hic solius Arietis aemu-
li traduntur et sub Ariete natorum, scilicet non Virgo
tantum, sed et Libra et Pisces. Itaque scripsit Manilius:
cum Virgine natis Et Libra, et Gemini. Cum sub Vir-
gine, sub Libra, sub gemino Pisce natis. Sequitur:

*In partes Tauri sub Cancro nata feruntur
Pestora.*

In partes, inquit Scaliger, hoc est, in contrariam factio-
nem. quas enim hic *partes* vocet, esse quas Mathema-
tici *astrotes*: et metaphoram a ludo pilae, in quo per
factiones luditur. Intempestiua eruditione. Nam ista,
Lanigero geniti, et *Virgine nati*, et *Piscis quos protu-
lit*, et quos *Geminorum fidem formant*, et *In Cancro
geniti*, et *Capricorni semina et Librae partus*, et *Sagit-
tarii de fidere partus*, et *Lanigeri partus*, et mox, *cum
Lanigeri partu*, haec, inquam, omnia, vt tamen multa
studio transeam, clamant legendum esse: *In partus
Tauri.* id est, aduersus natos sub Tauro. Difficile est
hoc non videre: sed ita placebat ei observatio de *parti-
bus* et *ducenariis*, vt eam differre non posset. Ibidem
male separat et iungit:

*In Cancro genitos Capricorni semina laedunt.
Et Librae partus et quos dat Virginis astrum,
Quique sub aduersi numeratur fidere Tauri,
Lanigeri communis erit rabadique Leonis
Hostis.*

Quasi Libra, Virgo, Taurus, terna scilicet fidere,
Arieti et Leoni aduersarentur. Nam Libra, Taurus,
Virgo pertinent ad aduersantes genitis sub Cancro, ita vt
cohaereant:

In

*In Cancro genitor Capricorni semina laedunt,
Et Librae partus, et quos dat Virginis astrum,
Quique sub auerſi numerantur fidere Tauri.*

Cur enim potius *numeratur*? annon *semina* et *partus* et *quos dat*, pluratiua sunt? *Auerſi* legendum vidit et Salmaſius ad Solinum. Vt alibi idem Taurus *Auerſus* venit in coelum. Male ibidem Scaliger: *sed totidem bellum ſubſcribitur aſtris*: hinc incipere ait ſententiam, et totidem ſigna ſubſcribere bello in Erigonem. Immo hemiſtichion illud finit praecedentem ſententiam, ſcribendumque:

*Lanigeri communis erit rabidique Leonis
Hoſtis, et a totidem bellum ſubſcribitur aſtris.*

Leoni ait totidem eademque ſigna obtrectare, quot quaeque Arieti, nempe Virginem, Libram, Piſces. Rurſum praeue: *At te, Capricorne, rigentem Maxima turba petit*. Quid enim hic Capricornus inferitur, quem ordo demum requirit verſu 533.

Haec eadem, Capricorne, tuis inimica feruntur.

Rurſus autem ſuperuacuo ingenio ad illud, *Maxima turba*: Romane dictum, inquit, *Maxima turba*, τὰ λογικά: ſed et decurtata locutio pro optima maxima, vt Varroni *nux iuglandis optima maxima*, item *fundus optimus maximus* in vet. actionibus. Immo gerrae germanae optimae maximae. Scribendum eſt:

*Erigone Taurumque timet, geminumque ſub arcu
Centaurum, et Piſces, et te, Capricorne, rigentem.*

Non totidem ſigna conſtituit aduerſa Virgini, quot Arieti ac Leoni, terna videlicet, quod ſentiebat Scaliger, ſed quatuor, Taurum, Centaurum, Piſces, Capricornum. Sequitur, vt conceperat Manilius:

*Maxima turba petit Libram, Capricornus, et illi
Aduerſus Cancer, chelis quod utrumque quadratum eſt,*
N Quae.

Quaeque in Lanigeri numerantur signa trigono.

Libram dicit habere maximam turbam contrariam. Hac-
tenus enim tantum tria aut quatuor singulis opposuit:
Librae seiuges hostes veniunt: Capricornus, Cancer, Aries
cum suo trigono, id est, cum Leone et Sagittario, Scor-
pius. De Scorpio hic quidem filet, sed altero sequente
versu: *Libramque fugit, metuendus et ipsi.* Nempe
Librae. Ita enim legendum, non *Ipsa*, quod sensu ca-
ret. Ideo subiungit Scorpium totidem signa hostilia ha-
bere, quot Libram, sex nimirum, Aquarium, Geminos,
Taurum, Leonem, Virginem, Libram. Mox de Aquario:

*At quos aeternis perfundit Aquarius vndis,
Ad pugnam veniens agitatur totumque trigonum
Turba, sub vnus iuuenis virtute, ferarum.*

Obscurissimum dicit hunc locum Scaliger, cuius sensus
sit: At turba ferarum duce Aquario agitatur natos sub Aqua-
rio et toto trigono. Quod perinde est ac si dicam: Tur-
mae Poenorum duce Scipione aut Marcello agitant legio-
nes Romanas et socios Latinos, qui sub iisdem Scipione
vel Marcello militant. Quomodo turba, quae sub Aqua-
rio est, potest agitare, quibus fauet Aquarius, eiusque
collegium, Libra et Gemini? Quomodo turba ferarum
est sub Aquario, cui inimicissimum eum statuit Manilius?
Primum egregie Venetus: *Ad pugnam Nemeaeus agit.*
Leo videlicet: ut infra: *quam te, Nemeae, sub vno.*
Deinde aut traiectionis est, ut intelligas, quos coelestibus
vndis Aquarius rigat, seu qui sub Aquario nascuntur, iis
et toti trigono (qui sub vnus iuuenis, Aquarii, nempe,
virtute est) Leonem et turbam ferarum pugnam inten-
tare: aut vnus ille iuuenis, sub cuius virtute turba fera-
rum censetur, est semifer Centaurus. Reprehendit Sca-
liger inter ea, quae oblitus sui bis eadem dicat Manilius,
quod de Tauro et Scorpio: Taurus, ait, persequitur
Scorpium. bis hoc dicit: *et quae dat Scorpium acer:*
tum,

sum; Taurum utque Leonem, etc. Sed non potuit aliter Manilius: priore loco inter hostes Tauri ponit Scorpionem, posteriore inter hostes Scorpium Taurum.

CAPUT VI

M. Seneca varie emendatus et explicatus. Sætor. Dominus sætor, domina hasta. Cassius ad Ciceronem explicatus. Caesar filium vidit sætorem. M. Antonius testamento Caesaris filius. Caecilius Sullae filius et Sullae frater. Fratres etiam patruales. Gratidianus Marius quomodo Caii Marci frater. Floro lux. Crassus et Scaenola fratres. Cicero defensio. Decidere. De negotio

decidere. Non decipere est addeſcē, sed decidere. Defensus denuo Tullius. Arrius Menander in l. 4. D. de re milit. restitutus. Aliqua re decidere cum aliquo. Caesar leuiter correctus. Communicare quidcum aliquo, non alicui. Quibuscum male pro parum Latino reprehensum. Mori per fratrem non parricidam. Silius correctus. Vestis, quæ ostrum suffudit auro.

Controuersia 6. *Buteo longe arcessito colore usus est; voluit eam nubere non inuito patre, sed secreto suadente, palam dissimulante totum hoc gestum.* Ad quæ sic notat præcipuus M. Senecæ sospitator A. Schottus: Σόλομος λόγος est pro ducere: nisi concise dictum pro, voluit eam sibi nubere. In vet. cod. nudari legitur pro nubere; in margine, videri. Notat etiam τὰς γυναικας αἰνέσας nubere vxoribus dictos. Accipit illa, voluit eam nubere, pro verbis conceptis rhetoris Buteonis, quasi captus a piratis dicatur nubere voluisse filiae Archipiratae. Quæ mens Senecæ non est. Paulo ante: voluit ille et amoris commendationem detrachere. Infraque: solus Pollio iudicio facisse vult eam. Ita hic Buteo voluit (hoc est, pro colore duxit) eam (filiam Archipiratae capti-vo nunc dimisso) nubere non inuito patre (Archipirata) etc. Controuersia 9. *Vidi ego magni exercitus ducem sine comite fugientem: vidi ambitiosa turba clientum limina deserta,*
N 2 sub

sub domino reſtore venalia. Quis ille dominus reſtor? Scribe: *sub domino ſectore venalia.* Sectors qui bona conſiſcata, quae et ipſa ſectio dicebantur, ſimul emit, eademque ſingulis poſtea vendit. De quibus multa veteres et ex iis docti viri. Pulchre dicitur *ſector dominus*, incivili nomine. Iuvenalis Sat. 3. (v. 33.)

praebere caput domina venale ſub haſta.

Cicero in Orat. pro Quintio (c. 15.): *Ergo hercule cuius bona ex edicto poſſidentur, huius omnis fama et exiſtimatio cum bonis ſimul poſſidetur: cui magiſtri ſiunt et domini conſtituuntur, qui, qua lege et conditione pereat, pronuncient: de quo homine praekonis vox iudicat.* Vnde Tibullus *ire ſub imperium* ea bona dicit lib. 2. El. 4. (v. 53.)

*Quin etiam ſedes iubeat ſi vendere auitas,
Ite ſub imperium ſub titulumque lares,*

Alludit M. Seneca ad Pompeii Magni hiftoriam. Vide Ciceronem ſecunda Antoniana, Plutarchum in vita Antonii, Valerium Maximum lib. 6. cap. 2. Ad eandem ſectionem reſpicit C. Caſſius ad Ciceronem famil. lib. 19. epift. 19. ubi iocatur in mortem P. Sullae, qui cum vibraret haſtam dictatore propinquo ſuo, idem ſexto et triceſimo anno poſt, ut ait Cicero lib. (2, 8.) de offic. a ſceleratiore haſta non reſceſſit: *Nec tamen Caſar diutius nos eum deſiderare patietur. nam habet damnatos, quos pro illo nobis reſtituat: nec ipſe ſectorem deſiderabit, cum filium viderit.* Filium, intelligo M. Antonium, quem Cn. Pompeii ſectorem fuiſſe toties exprobrat Cicero Philippica II. (cap. 39.) et in eadem Caſaris teſtamento filium appellat: *Cuius tu imperatoris quaeflor fueras, dictatoris magiſter equitum, belli princeps, crudelitatis auſtor, praedae ſocius, teſtamento, ut ipſe dicebat, filius.* Errat P. Manucius filium hunc faciens P. Sullae, qui patrem, ut ait, imitabitur; itaque ſectore non carebimus; et ad haec confirmanda aduocat epiftolam 3. lib. 3. ad Q. Fratre.

trein. Inuenio quidem in loco illo: *Gabinium ambitus reum fecit P. Sulla, subscribente priuigno Memmio, fratre Caecilio Sullae filio.* At is L. Caecilius non huius Sullae, sed patris eius filius est, huius frater, quem etiam nominat in oratione pro Sulla, cap. 22. Videtur P. Sulla habuisse vxorem, quae Memmio cuidam ante nupta priuignum eius nominis posteriori marito dederit: Pater vero huius Sullae aut alterum ex filiis in adoptionem Caecilio alicui dedit, aut habuit vxorem ante Caecilio nuptam, atque ex ea priuignum Caecilium, fratrem vterinum P. Sullae. Potuit etiam patruelis esse P. Sullae adoptatus ab Caecilio. nam et hi fratres. Cicero ad Atticum lib. 2. epist. 7. *Cicero tibi mandat, ut Aristodemo idem de se respondeas, quod de fratre suo, sororis tuae filio, respondisti.* Sic lib. 5. de Finibus: (initio) *L. Cicero frater noster, cognatione patruelis, amore germanus.* Pro Coelio (cap. 24.): *quomodo ille furenti fratri suo patrueli consularis restitisset.* Sic M. Marium Gratidianum C. Marii septies Consulis fratrem appellari censeo, quem scilicet Marcus Caii patruus de Gratidio adoptauerat, Caiique patruelem reddiderat. Adoptatum fuisse a C. Mario seniore discimus ex variis auctoribus, inquit Pighius ad annum 656, ac in primis ex L. Floro lib. 3. cap. 21. qui C. Marii ducis partium a L. Sulla Praeneste obsessi fratrem appellat. At nusquam Florus illud, *a L. Sulla Praeneste obsessi.* Tantummodo *Marium ducis ipsius fratrem* vocat, quod cur de Mario patre non intelligam, nihil rationis video. Nam ut concedam aliquando adoptasse, qui filium haberent ex se genitum, tamen id admodum raro contigisse puto. Fingi autem, quod Freinshemio placuit, Marii septies Consulis fratrem fustulisse Marium iuniorem, dein hunc fratri dedisse adoptandum, ipsi autem deinde Gratidium adoptione adscitum, operosum mihi et molestum videtur. P. Licinius Crassus Mucianus (quoniam ad haec deuenimus) P. Mucii Scaeuolae frater fuit. Cicero lib. 4. Acad. cap. 5. *Duos vero sapientissimos*

et clarissimos fratres P. Crassum et P. Scaeuolam. Fallitur P. Manucius, cui *τὸ fratres* olet mendum: nam Crassum et Scaeuolam fratres non fuisse constat, inquit. Immo contra, nam lib. 1. de Oratore cap. 37. *P. Crassum illum Diuitem, cum P. Scaeuolae frater esset.* Vbi male praefert, *cum P. Scaeuolae superesset*, Guilelmus lib. 2. Verisim. cap. 4. neque enim Crassum Scaeuolae aut natura aut adoptione fratrem fuisse, succinente Grutero et aliis. Tamen reprehendit se Guilelmus, quod Pomponius IC. quaeque Crassum Mucii fratrem dicat: de correctione tamen in sententia mansit. Clare Cicero in Bruto (c. 26.): *sum esset P. Mucii filius, fratremque haberet P. Scaeuolam.* Hinc Rutilius in vitis IC. naturalem ortum e Crassorum gente habuisse statuit, sed adoptione in Muciam gentem transisse. Sic appellari debuit P. Mucius Scaeuola Licinianus. Contrarium verum est: Mucius enim nascabatur, in Licinios adoptione transiit. *Superesse* autem Scaeuolae, id est, tutelam eius gessisse, qui potest Crassus dici, quum parum aetate distarent? immo Scaeuola forsitan antecederet? Certe Consulatum prior cepit, anno nempe urbis 620. cum L. Calpurnio Pisone: at Crassus biennio post cum L. Valerio Flacco. Controuersia 9. *Pauca nosti, pater, crimina: et litigauimus aliquando et cecidimus, et fortasse, quod non putas, perierauimus.* Eodem modo lib. 2. Excerptor. cont. 2. legitur. Et tamen verum est reliquisse Senecam: *et litigauimus aliquando et decidimus.* hoc est, transigimus de litigio et reconciliati sumus. Cicero in Verrinis: (Verr. 1. cap. 48. *Dicebat iste, nisi cum muliere decideretur, in possessionem se ire iussurum.* Pro Roscio (Am. c. 39.): *ut cum Chrysogono transigeret atque decideret.* Ad Atticum lib. 1. ep. 8. *Quod de Tadiano negotio decidisse scribis.* Volunt insolenter hoc dici, quum ipsi praeferant e quibusdam libris, *decepisse*, quasi *decipere* sit abolere, tollere quod ante fuerat institutum. At quid hoc insolentius? Nam Glossarii auctor, qui *Decepit* interpretatur *ἀδέρει*, *ἀνδεύει*, *ἡπάρη*

ἡπάτησιν, tria verba confundit, *decidere, excipere, decipere*. Ἀπατᾶν *decipere* est. Εὐεδρεῦεν non *decipere*, sed *excipere*: vt quum Iustinus lib. 22. (c. 8.) cum persequi regem vellent, a Numidis excepti in castra revertuntur: id est, εὐεδρευσάμενοι quum Virgilius, (Ecl. 3, 18.) *excipere insidiis*. At qui decidunt, aliquo modo ἀδεύουσιν. vnde in eodem Glossario: *Decisiones*, χρεῶν ἀποκοπή. Sic enim infirmantur tabulae. Aurelius Victor in Aemilio Paulo: *In hac laetitia duos filios amisit, et progressus ad populum, gratias Fortunae egit, quod, si quid aduersi reipublicae imminabat, sua esset calamitate decisum.* Hoc quoque irritum et sublatum intelligimus. At quod illi insolentiae accusant, id probat ipse Cicero in oratione pro Q. Roscio (cap. 12.): *De re tota, inquit, decidisti. Ergo huc vniuersa causa deducitur, vtrum Roscius cum Flauio de sua parte, an de tota societate fecerit patientem.* Iustinus lib. 31. *Quod ad bellum pacemque pertineat, nihil neque gratiae dari, neque de iure patriae decidi posse.* Martialis (9. ep. 4. v. 6.): *Decidat tecum qua pater ipse Deum.* Arrius Menander in leg. 4. π. 8. D. de re militari: *Non omnis qui litem habuit, et ideo militauerit, exauctorari iubetur: sed qui eo animo militiae se dedit, vt sub obtentu militiae pretiosorem se aduersario faceret. Nec tamen facile indulgendum est (sc. ne exauctorentur) iis, qui negotium ante habuerunt: sed si quis extra ordinem iudicationis transactione decidit, indulgendum est.* Ita legendum pro corruptissimis vulgo: vnde multum negotii summis viris fecerunt. Habeant in antecessum ipsam emendationem studiosi: rationem reddemus otiosiores. Quintilianus declam. 12. *An existimas, hanc legatis dari peccandi licentiam, vt quaecumque scelera in eo officio commiserunt, cum his omnibus hac una lege decidant?* Vtitur eodem modo Seneca contr. 2. Obscoene dixit Murrhedius rhetor: *vnde scimus an cum conuenientibus pro virginitate alio libidinis genere decideris?* Ita enim scribendum. Male quidam, *dedideris*.

Sed et vulgo deest *cum*, nempe absorptum a prima syllaba vocis sequentis. Sic apud Caesarem lib. 3. de bello ciuili cap. 18. *adhibito Libone et L. Lucceio et Theophane, quibus communicare de maximis rebus Pompeius consueverat.* Haecenus neque apud Ciceronem neque quenquam eius æui inuentum *communicare* cum dandi casu illius, qui quid cum altero commune accipit. Solum hoc, vt singulare notat Gifanius in obseruationibus. Nam quod ex Tullio addit: *id aut ereptum illis aut nobis cum illis communicatum*: fugite eum ratio. Etenim auferendi casus vna cum sua particula hic apparet, et *to nobis* pro *a nobis* positum, more casus passiuorum. Vt ad Q. Fratrem (1, 1, 15.): *Sed ea tibi est communicanda mecum, prodenda liberis nostris.* In diuinatione in Caecilium: (cap. 4.) *quae cum his ciuitatibus C. Verri communicata sunt.* Alibique. Caesar semper aut absolute, sic vt *cum his*, aut *inter illos* subaudiri velit, aut cum auferendi casu vitur. Itaque et hic scribendum: *quibuscum communicare.* Mirabilis prorsus Douzae lapsus est lib. 1. centur. cap. 25. vbi eos ait peccare largiter, qui pro *quicum* in pluralibus datiuus (ablatiuus dicere volebat) vsurpare aui *quibuscum* vel etiam *queiscum*: si tamen haec verba intelligo. Et exstitit tamen vir doctissimus, qui ex illo repeteret. At Ciceroni quid frequentius? Cont. 16. *Volo mori, sed pura manu tua: hoc pietatis tuae munus ad inferos perferam (licuisse mihi per fratrem aliter quam parricidae mori).* Quia postrema virgulis circumscripta absunt a Cod. Brugenfi, inducenda ea putat Schottus, nec enim idoneum sensum habere. Cui non facimus secundas, sed Senecam suo ore loquentem damus: *hoc tuae pietatis munus ad inferos perferam, licuisse mihi per fratrem aliter quam parricidam mori.* Non recuso, inquit, mori: sed te scelere violari nolum. hoc ergo permitte mihi, vt ad inferos tuae innocentiae testimonium perferam, nimirum cum me mori cogeret patris iussu, non fuisse te parricidam.

Supra:

Supra: ministerium an poenam esse voluisset? vindictam an parricidium? Infra: non potui facere parricidium, et (quam erramus homines!) factum putavi. Frater, inquit, tu primus in domo parricidium facies. Frequentissimus ille error librariis. Nunc vnum addemus Silii locum lib. 15. Pun. versu 25.

*Altera Achaemenium spirabat vertice odorem,
Ambrosias diffusa comas, et veste refulgens,
Ostrum quae fuluo Tyrium suffuderat auro.*

Ita scripsit Silius, innuitque stamini purpureo aurum fuisse intextum. Editiones habent: *Ostrum quam fulvo*: quod cum sine sensu esse videret interpres, nubem nube interpunctionis mutabat, aut corripiebat misere: *e veste refulgens Ostrum quod fuluo Tyrius*. Quis dubitet inuenturum, cui hanc εὐσεχίαν approbet?

CAP V T VII

Lucretius multis locis emendatus et illustratus. Verba actiua absolute posita subaudio rē se. Cula loca reddunt manibus meliores foetus. Syllaba brevis producta ante R. Vergere, inuergere, inpererius. Appuleius, Ovidius bis, Lucanus correcti. Vergere amoma.

Vergere nifus. Inuergitur color et lumen in res. Claudiano lux. Chlamys effluit. Chlamys auro, limbo. Effundere radios. Guntherus defensio. Εμπνοῦς ἀδύλων apud Ciceronem a stulta interpretatione vindicata. Dies sine faece. Martiali vetus letio asserta. Colata serenitas.

Desperatus fere est Lucretii locus lib. 4. versu 70.

*Nam certe iacier ac tergeri multa videmus
Non solum ex alto penitusque, ut diximus ante,
Verum de summis ipsum quoque saepe colorem.*

Ita edidit Ob. Gifanius, cum Mss. ipsius haberent, *iacere ac mergeri, corgeri, iergeri*. Vulgo *iacere ac iaculari*. Lambinus: *iacere atque emergere vel emergi*: aut, *nam iacier certe atque emergere*: siue denique, *nam detergeri atque emergere*. Turnebus: *iacere ac tergeri*. Illud stupeo, potuisse placere Gifanium sibi in hoc genere versus, quale nullum in tota antiquitate reperitur. Nos cum in Vossiano Codice, *iacere ac inuergiri*, ita tamen, ut *C* et *IN* in medio vacuo inter duos versus superscriptae essent, inuonissemus, non dubitauimus scribere:

Nam certe iacere ac inuergi multa videmus.

Quod paullo latius asseremus. *Iacier* ab ingenio est editorum, non Lucretii. Subaudiendum ad *iacere* prouocabulum *se*, notissimo Graecismo. Sic Comicus: *ait rem diuinam fecisse et rem seriam velle agere mecum*. Lucretius lib. 3. versu 69.

*Vnde homines dum se falso terrore coacti
Refugisse volunt longe longeque remosse.*

Ita omnes veteres. At quia *remosse* agens, *refugisse* absolutum, ex coniectura *remasse* substituit Gifanius, Lambinus *recesse*. Iterum lib. 4. versu 470.

*Denique nihil sciri si quis putat, id quoque nescit
An sciri possit: quoniam nihil scire fatetur.*

Ita plane Vossianus codex et tres Lambini. Gifanius: *quom se nihil scire*: quae coniectura fuerat Lambini: ut et quod *se nil*. Lib. 6. versu 1215.

Vsque adeo mortis metus his incusserat acer.

Haec vet. codicum lectio est. *Incusserat*, scilicet *se*. Male Gifanius, *inuaserat*; alii aliter. Seneca epist. 95. *Quanta circa nepotum focos iuuentus premit. rō circa deleuerunt, qui ad rō premit non subaudierunt rō se*. Frustra

Frustra citat Gifantius ex lib. i. quod ipse coniectura sua corrumpit versu 209.

quoniam incultis praestare videmus

Culta loca et manibus meliores reddier foetus.

Vbi etiam Lambinus edi curauit, *reddi foetus*: et confidentissime, sic legendum, ait, libris o. Ms. et veteribus editis, in quibus *reddere*, reclamantibus. Videntur magna ambitione certare viri isti duo doctissimi, vter audacius in Poëtam grassetur. *Culta reddunt meliores foetus manibus*, id est, labore manuum, aut cultu. Sallustius (Ing. 73.): *opifices agrestesque omnes, quorum res fidesque in manibus sitae erant.* Cicero 2. de off. (cap. 4.) *Ex quibus omnibus multisque aliis perspicuum est, qui fructus, quae utilitates ex rebus iis, quae sunt inanimatae, percipiuntur, eas nos nullo modo sine hominum manu atque opera capere potuisse.* Lucanus lib. 5. (v. 535.) *manibusque inopem duxisse senectam.* Sed Sallustiana phrasi Lucianus *περὶ τῆ ἐνυπνίᾳ τῷ σώματι πονῶν, καὶ τῷ τῶ τῇ ἀπάσῃ ἐλπίδι τῆ βίᾳ τεθρομένος.* Hinc Abdalonymus apud Curtium (4, 1, 25.) de priore fortuna sua: *Hae manus suffecere desiderio meo.* Verus scilicet, haud dum rex, *χειρῶν αὐτοῦ καὶ ἀποχεροβίτος.* Possis interpretari, siue reddere se meliores foetus, siue culta loca et praestare incultis et reddere foetus meliores manibus. Oblitus est sui Gifantius cum in indice notat *reddere* verbum absolute accipi lib. 4. vers. 309.

Et cum laena data est, fit rursum ut dextera fiat:

Inde retrorsum reddit et conuertit eodem.

Sed cum o. v. habeant *redit*: et hoc orationis filum requirat, retinere id malim; posteriorem τῆ *Inde* producere auctoritate Graecorum Poëtarum, quia R prima litera sequenti est voci, vt versu sibi constet. Similiter eodem libro supra versu 362.

fieri quo

fieri que perinde videmus

*Corpore tum plagas in nostro, tanquam aliqua res
Verberet.*

Vbi eadem vis literae ad vltimam in aliqua producendam.
Neque placet, quod Lambinus refingit, *aliquae res*;
Gifanius vult verbum miurum Lucretio excidisse. *In-
vergi* dixit ab *inuergere* *inuergerēs*, vt, quod notum
omnibus apud Maronem, (Aen. 6. v. 244.) *inuergit
vina sacerdos*. Herc. Fur. (v. 991.) *quo se coecus inuergit
furor*? Et sic legendum ex Mss. apud Appuleium quo-
modo et Wouuerius edidit, lib. 9. *At ego sine ulla mora
progressus etiam obuiso gradu satis sitienter promus et
totum caput inuergens salutare vere quidem illas aquas
hauriebam*. Sic simplice vtitur Lucretius l. 2. (v. 211.)

In terras igitur quoque solis vergitur ardor.

Idque verbum restituendum Ouidio lib. 1. de Ponto,
El. (9. v. 51.)

*Ille tibi exsequias et magni funus honoris
Fecit, et in gelidos fudit amoma sinus.*

Mss. *vertit aroma*. Pircheimeri et Florent. *vertit amo-
ma*. Lego: *et in gelidos vergit amoma sinus*. Et lib. 4.
metamorph. vers. 506.

*Dumque pauent illi, vertit furiale venenum.
Pectus in amborum, praecordiaque intima mouit.*

Scribo: *vergit*. nempe Furia, quod in aere cauo coctum
habebat. Statius lib. (6. v. 211.) Thebaid. *Spumantesque
mero paterae verguntur*: Qui lib. 4. (v. 452.) *Inclinat
Bacchi latices*. Vnde apparet ratio huius actionis. Ver-
gendo enim et modica inclinatione pateram effundimus.
Lucanus lib. 1. vers. 54.

*Sed neque in Arctoo sedem tibi legeris orbe,
Nec polus auersi calidus qua vergitur Austri.*

Sic

Sic praeter Pulmannianos nos in compluribus Mss. invenimus. Vulgo: *vertitur*, Lib. 4. *nec segnis vergere ponto Tunc erat astra polus*. Sic iidem. In vitio cubat etiam Lucanus lib. 6. versu 482.

*Terra quoque immoti concussit ponderis axem,
Et medium vergens nisu titubavit in orbem.*

Alii cod. *titubavit nisu*: alii, *nisi titubavit*. Sed ne ambigas veram lectionem esse, quam Ms. Pircheimeri repraesentabat:

Et medium vergens nisu titubavit in orbem.

Nisu est accusativus pluralis. Lib. 7. (v. 504.) *fortuna diu rerum tot pondera vergens*. Seneca in Oedipo: (Act. 4. v. 887.) *Lene sed modicum fluens Aura nec vergens latus Ducat intrepidam ratem*. Omitto Poëtas sequioris aevi, qui frequenter ita loquuntur. Denique *inuergi* corpora minuta siue exuias, vt alibi *mitti*, et ipsa *de corpore fusa vagari ac volitare* dicit: et praecipue a circumseptis *in res colorem inuergi*. Ποικίλματα, ἢ ζύμπαντα χροῖας ἐκαλέσαμεν, φλόγα τῶν σωμάτων ἐκείων ἀπορρέουσαν appellat Plato in Timaeo. *Liquidum* autem et *ignem* dixit Maro. (Ecl. 6. v. 33.) Color non apparet sine luce, ideo lux coloris definitionem intrat. Hinc *lucet* pro coloribus Manilius: *Tyras imitata papauera lucet*. *Lucens* pro colorato. Funditur autem lumen: et sic quoque color e corpore appofita tingens. Seneca epist. 82. *Cubiculum lucidum dicimus: hoc idem obscurissimum est nocte: dies illi lucem infundit, nox eripit*. *Infusum lumen* in pallam Statio lib. 12. (v. 312.) Cui geminum illud Silii lib. 12.

*Redditur extemplo flagrantior aethere lampas,
Et tremula infuso resplendent coerula Phoebo.*

Ex sententia eorum, qui τὰς τῶν εἰδώλων ἀπορροίας et lumen nihil aliud quam effluuiem corpufculorum a corpore

corpore lucido credebant. Nequequam huc referunt viri docti Claudianum in 4. Cons. Honorii: (v. 208.) *simili chlamys effluit auro*. Intelligimus: chlamys auro simili picturata aut texta effluebat, hoc est, ut alius, decenter undabat. Proprium hoc verbum vestitus laxi, qui ad ornatum diducitur. Tibullus (1, 6, 40.) *Effluit effuso cui toga laxa sinu*. Statius 1. Achill. (v. 347.) *vestesque latentes Diducit*. Quare apud Phaedrum (5, 1, 22.) de Menandro, *vestitu affluens*. nisi per hypallagen dixit ille: *vestitu effluens*. *Fundere amictus*, Statius in Coma Earini. (v. 55.) *Descendunt vestes*, in 10. Theb. at in 4. (v. 266.) *undante sinu*, ut Virgilius, (Aen. 1. v. 320.) *fluentes sinus*. Reipexit autem Claudianus illa Papinii: (5. Theb. v. 438.)

Oebalidae gemini: chlamys huius, chlamys ardet et illi:

Ambo hastile gerunt: humeros exsertus uterque:

Nudus uterque genas: simili coma fulgurat astro.

Chlamys simili auro, ut Virgilio (4.) Aeneid. (v. 137.) *chlamys picto limbo*, Martiali (Spect. ep. 11. v. 3.) *lato venabula ferro*. Funditur vero lumen, et infunditur et diffunditur et perfundit corpora, etiam effunditur. Guntherus lib. 5. Ligurini:

Principis aduentu veluti noua solis imago

Cooperat optatae radios effundere pacis.

Non debebat hoc verbum offendere CL. Rittershusium, ut diffundere mallet. Seneca lib. 5. de benef. c. 6. *quibus sol intercurfu lunae vetetur omnes radios effundere*. Subtilitas est Marci lib. 8. τῶν εἰς ἑαυτὸν, dogmatis moralis causa: Ο ἥλιος κατακεχύσθαι δοκεῖ, καὶ πάντῃ γε κέχυται, ὃ μὴν ἐκκέχυται, ἀλλὰ χύσις αὐτῇ τάσις ἐστίν. Graeci quoque ἐκχυσιν ἀκτῶν, et cum illis Cicero lib. 2. ad Atticum, ep. 3. sed de radiis oculorum, non solis. Si enim cernimus emissionem radiorum, suauiores fenestras angustiores: sine recipiendo imagines, latae fene-

feneſtrae probandae, quod ἔμπρωσις εἰδῶλων impediatur anguſtiis. Nemo interpretum ignorat Ciceronem iocari in Stoicorum et Epicureorum de viſu diuortia. Sed longe ſuauior Cicerone Gutherius lib. 2. de iure Manium cap. 16. Alludere ait Ciceronem ad id, quod putabant in ſomnis apparere *Vmbras*: tum quod dominus aedium nouarum Larem ſalutabat ſacro facto, quo is *Vmbras* expelleret: tum in triſtitia temporum eum in fugandis Lemuribus lapſus *Vmbrarum* pertimeſcere, quas εἰδῶλος vocet, quum ſint Σκιαι. ſed et *Vmbras* dici, qui ad coenam venirent non vocati, eoque *Vmbras in anguſtiis laboraturas*, dicere Tullium, qui cuperet, vt paucioribus comitibus adeſſent conuiuiae: idque confirmari, quia in extrema epiſtola mentio fiat Compitalium, quod fuerit deorum inferorum feſtum, et lautis epulis celebraretur. Quid haec omnia, niſi laruae de laruis? Apud Lucretium ſi quis malit, *iacere ac ſe vergere*, id eſt, fundere, non repugnabo. Affine ſuperioribus, quod apud Martialem lib. 8. ep. 14.

*Hibernis obiecta notis ſpecularia puras
Admittunt ſoles et ſine faece diem.*

Omne fere impurum *faex* dicitur. *Faecem populi, defaecari mentem* ſciunus. Cum autem peculiari phraſi luminis ſit, et ſic diei, liquidum eſſe, quis adeo iniquus, vt grauari audeat, *faecem diſi*, pro pluuiâ, niue, grandine, et illis quae liquidum illud adnubilant, conſpurcantque ac turbant, poni? Suauiſſimum immo et digniſſimum Martiale eſt. Neque aliter Homerus αἰθέρῳ γογονεῖν αἰθέρος dixit ἰλ. ε'. (v. 424.)

σιδήρεος δ' ὄρυμαγδός
Χάλκεον ἔρανον ἵκε δὲ αἰθέρος ἀτρυγέτοιο.

hoc eſt, liquidum, faece carentis. Vt *liquidam lucem* dixit Liuius lib. 22. (cap. 6.) Dixerat enim Homerus ante, (l. l. v. 371.)

πολλή-

πολέμζον ὑπ' αἰθέρι πέπτατο δ' αὐγῇ
 Ἡελίς ὀξεία νέφος δ' εἰ φαίνεται πάσης
 Γαίης ἐδ' ὀρέων.

Aequae audaci translatione *somnium colatum*, quasi sine faece, liquidum, non turbulentum dixit Tertullianus de anima c. 48. *Certiora et colatiora somniari affirmant sub extimis noctibus, quasi iam emergente animarum vigore prodactō sopore.* Et plane *colatam serenitatem coeli* inuenire est apud eundem seruditissimum scriptorem lib. 1. aduersus nationes: *Necesse est, in corpore et quantum velis integro ac puro ut naeuus aliquis effruticet, aut verrucula exsurgat, aut lentigo sordescat. Coelum ipsum nulla serenitas tam colata purgat, ut non alicuius nubeculae flocculo designetur.* Quid clarius ad *faecem* dici apud Martialem adstruendam possit excogitari? Adeo reciproca haec sunt, ut limpidam aquam descripturus Boëthius dixerit: (de Cons. Phil. 1. Metr. 7. v. 9.) *Parque serenis Vnda diebus.* Haec ideo fusius, quia magnus Cuiacius legendum *sine sole*, ex Ms. suo, quicum tamen omnes alii discordant vulgatum seruantes, doctis viris iam persuasit: Morellus *sine nube* ex nescio quo vetere protulit ad Balneum Hetrusci. Philo περί πρεσβείας (pag. 1042.) προσάττει τὰς ἐν κύκλῳ θυρίδας ἀναληφθῆναι τοῖς ὑάλῳ λευκῇ διαφανέσι παρὰ πλῆσιν λίθοις, οἱ τὸ μὲν φῶς ἐκ ἐμποδίζουσιν, ἀνεμὸν δ' ἐργασί καὶ τὸν αἶφ' ἡλίου φλογμόν.

CAPUT VIII

Curtio decies reddita vetus lenta. Vegetius defensus et scriptura. Tormento excussa. Ammianus. Hoc tertio. In Tenedon nominatio casu non latet praesidiis Fluctuari. Spondicetur. Bessus Bactrianorum dere pro aliquo quot cicatrices, Praetor. Submitti genu. De totidem corporis decora. sinare urbem futuris muris po-

Curtius lib. 4. cap. 1. *Hephaestionique permissum, ut quem eo fastigio Sidonis dignissimum arbitraretur, constitueret regem. Otiosum illud Sidonis. Scribendum puto: quem eo fastigio e Sidoniis dignissimum arbitraretur.* Non enim quemcumque aut vndecumque ortum, sed cinem et ipsorum generis voluit praefici. cap. 2. *Non tormenta, nisi e nauibus procul, excussa emitti, nec scalae moenibus applicari poterant. Vera lectio: non tormento, nisi e nauibus procul, excussa mitti. Vbi τὸ mitti iam occupauit Modius, quippe scriptorum est. Infra: quum tormento asseres promouissent. L. 7. (cap. 9.) Tormenta saluti fuere, quibus in confertos ac temere se offerentes haud frustra excussa sunt tela. Lib. 8. et turres admouebantur, et excussa tormentis tela emicabant. Eodemque: excussas tormentis praegraues hastas. Simili mendo Liuium lib. 24. liberauimus. Cap. 5. Tenedon quoque receptum, incolis ultro vocantibus. Statuerant et Chion occupare: sed Pharnabazus etc. A Modio est, et ita tuetur Freinsheimius, ut Tenedon receptum dicatur, subaudito τὸ oppidum. Sed nec Tenedon nominatio casu fero, et intellectum talem vocis oppidum siue exemplo esse opinor. Florent. Dan. et Pal. Tenedon quoque receptaculum, incolis ultro vocantibus, statuerant occupare. Vbi vides deesse illa et Chion: quae nec fuerunt in scriptis Modii, nec in editione Gymnici, ut testatur idem Modius. Ea sine dubio interposuerunt recentiores ex Arriani libro tertio, qui ostendit, quae sequuntur, ad Chium pertinere, et de vtraque insula continen-*

nenter memorat. Habuerunt etiam editi antehac illud receptaculum, sed cum id solum sine sensu esset, addiderunt *hostium*. Restituimus ex scriptura veteri: *Tenedo quoque recepta, Chium, incolis ultro vocantibus, statuerant occupare*. Vides ut se res det ipsa sine ulla violentia. Ex receptaculum fecimus *recepta Chium*: verba autem illa, *incolis ultro vocantibus*, iuxta bene referri ad Tenedon, quae sequuntur, demonstrant. Cap. 6. *Duces ergo copiarum Babyloniam conuenire, Bessum quoque Bactrianorum ducem, perquam maximo posset exercitu coactio, descendere ad se iubet*. Quum non placeret illud perquam maximo, recurri ad variantes, ubi *to ducem* Flor. Dan. Bong. exfulare vidi. Recte: scripserat enim Curtius: *Bessum quoque Bactrianorum P. R. quam maximo posset*. Hoc est, *Praetorem*; vnde imperiti librarii fecerunt *per*. Eodem capite: *Vetus disciplina regum silentium vitae periculo sanxerat. Lingua grauius castigatur quam ullum probum: nec magnam rem magis sustineri posse credunt ab eo, cui tacere graue sit*. Vir doctissimus emendat: *nec magnam rem Magi sustineri*. Quod quidem adeo certum putat, ut probatione non indigeat. Si tamen mentem historici consideres attentius, importunam hic videbis Magorum mentionem. Fallor an vox *magis* per errorem obrepfit. Nam cum *sustineri* explicuisset quis, *agi*, idque in contextum esset relatum, apposita vltima praecedentis, prima sequentis vocis litera ex *agi* factum est *magis*. Abestque ea vox ab vno Florentinorum. Nec vero corrigendum, quod paullo inferius: *Linqui deinde animo et submitti genu coepit*. Ita enim Lucretius lib. 1. (v. 93.) *terram genibus submissa petebat*. Ovidius lib. 4. met. (340.) *Flexumque genu submisit*. Nam *submitti genu* dictum, ut Suetonio, *dextrum genu lapide ictus*. Cap. 8. *Fama est, cum rex urbis futuris muris polentam, ut Macedonum mos est, destinasset, animum greges aduolasse et polenta esse pastas*. Sic editiones. At Modius, cum reperisset in Mss. *urbis futu-*

futuræ muros polenta, ut Macedonum mos est, destinasset, ultimum autem verbum non intelligeret; in caeteris quidem retinuit lectionem Ms. pro *destinasset* vero supposuit *designasset*. quippe Valerius in eadem historia: *polentaque urbis futuræ lineamenta duxisset*. In nostris viriisque excerptis, *polenta*: in altero etiam, *futuri muro*. Ut verosimile sit relictum a Curtio: *cum rex urbis futuræ muros polenta, ut Macedonum mos est, destinasset*. *Destinare*, quod fugit Modium, idem est quod designare, notare. Sic in Dioxippi historia lib. 9. *Coniectum oculorum, quibus ut fur destinabatur, ferre non potuit*. Eodem libro: *Intellectum mare destinari ab ignaris naturæ eius*. Virgilius Culice (v. 389.): *locum capit, hunc et in orbem Destinat*. Liuius lib. 10. ex his, 225, qui omnium consensu destinabantur et infandæ colonorum caedis et defectionis auctores, victos Romam deducunt. Sic Vegetius: *Ad quem castrorum positio, valli et fossæ destinatio pertinebat*. Vbi frustra coniicit Lipsius: *designatio*. Ammianus Marcellinus lib. 23. et aliam fidem vaticinii Delphici, quæ Atheniensibus ad certandum contra Medos oblique destinauerat mare. Vbi præter necessitatem vir doctissimus: *Malim, inquit, designauerat*. Florentinorum tamen optimus cum duobus aliis eiusdem Bibliothecæ: *cum rex urbem futuris muris polenta etc. destinasset*. Quæ fortassis omnibus aliis præferenda lectio. *Urbem destinavit*, id est, designavit et metatus est urbis condendæ locum. quatenus? *futuris muris*, hoc est, ea parte, qua muri ducendi essent, seu locis futurorum murorum. qua nota destinavit? *polenta* sparsa. Virgilius lib. 5. Aeneid. (v. 755.) *urbem designat aratro*. In Oratione legati Persici cap. 11. *Darium ut pacem a te iam tertio peteret, nulla vis subegit*. Leuiculum est et posset a minus attento præteriri; quia tamen nescio quomodo cultiorem facit orationem, monendum in Flor. principe et Pal. legi: *ut pacem a te iam hoc tertio peteret*. Eodemque modo Aldina. nescio an et aliæ

retro. debuissent certe. Verum est, quod obseruatum nonnemini, τὸ tertio hoc in vsu non esse aduerbium, sed poni per ellipsin τῷ loco, tempore, numero. Iam hoc tertio, iam hac tertia vice. Valerius Flaccus l. 3. *extremum hoc vinculis innectere palmas Dat famulis.* Sic Apost. 2. ad Cor. 13. (v. 1.) τῷ τῷ τῷ ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς. Vbi Panicus terror Macedonici exercitus narratur, c. 12. *Coeli fulgor aestiuo tempore internitens ignis praebeuit speciem, flammisque splendere ex Darii castris velut latis tenderent praefidiis credebant.* Haec lectio, ne quis se frustretur, coniectura Modii est. Mss. eius: *velut illatis temere praediis.* Vnde, inquit, suspicetur alius: *velut illatas temere.* Acidalius: *veluti laxius tenderent praefidia, vel, laxis tenderent praefidiis.* Quae omnia non capio. Vulgo legebatur: *velut illatas temere praefidiis.* Duo codices Gruteri cum duobus Florentinis: *flammisque splendere ex Darii castris velut inlati temere praefidiis credebant.* Itaque Aldina editio, nisi quod *illati*: tertius Flor. memb. *elati*. Causa terroris haec est. Non ignorabant Macedones se numero a Darii copiis immensum quantum superari. Propinquo igitur summae rei discrimine dum suam virtutem, hostium multitudinem varie apud animos suos componunt, ἐξ ὑπογῶνς vndiquaque se ignibus vident esse cinctos. Ita putatum, temere procedentes venisse in loca clausa praefidiis et custodiis subfessisque Persarum, qui latenter circumfusi ignibus excitatis significarent insidias inaturatas, captos Macedones et velut indagine clausos teneri, in eumque locum adductos, vbi neque animus ad pugnam neque ad recessum spes cuiquam superesset. Illustrant verba Ciceronis (ad Attic. 8, 11.) in epistola ad Pompeium: *Ante d. 3. Kal. Mart. non dubitabamus, quin tu Brundisium peruenisses: nobisque iter illud omnino interclusum videbatur, neque minus nos esse captos quam qui Corfinium venissent; neque enim eos solos arbitrabamur capi, qui in armatorum manus incidissent; sed eos nihilo minus, qui regionibus exclusi intra*
prae-

praefidia atque intra arma aliena venissent. Caesar lib. 7. Gall. (c. 8.) *quod intrare intra praefidia periculosum putabat. Inferri, inferre signa, gradum alias praesentis virtutis est; sed hic dicitur de imprudentibus.* Livius lib. 4. (cap. 39.) *donec impetu illati ab suis excludantur.* et alibi: *in insidias temere illati cum a frequentibus palantes et locorum ignari circumvenirentur.* Silius lib. 5. (v. 632.) *stagnisque inlata est Daunia pubes.* Vt habent Ms. nam qui latebat defendere conantur, tales sunt qualis hic pingitur Silio Daunia pubes. Notum vero est de hostium copiis, ex igne in castris accenso, si vicina essent, coniecturam capi solitam: item sociis a diuersa parte tendentibus fumo vel igne signum dari solitum. Post pauca: *Fluctuare animo rex, et modo suum, modo Parmenionis consilium sera existimatione pendere.* Sic Modius, qui vulgo ait lectum, *fluctuabatur.* Suppositum utrumque pro vera lectione, quae in Aldina et omnibus, quas appellaui, membranarum: *Fluctuari animo rex.* Vt Livius lib. 23. (cap. 33.) *incertis adhuc viribus fluctuatus animo fuerat.* Lib. 32. (cap. 13.) *Ibi statim rex aliquot dies habitis fluctuatus animo est, utrum protinus in regnum se reciperet, an reuerti in Thessaliam praestaret.* Seneca, alii. Cap. 14. Alexander ad milites: *Nec postulare se, ut fortiter capefferent praelium, ni ipse caeteris fuisset exemplum. se ante prima signa dimicaturum spondere, pro se quot cicatrices, totidem corporis decora.* Verbum *spondere*, fustulit Modius, credo, quia sic visum est, quando nullam Mss. facit in notis mentionem. Tolle et Acidalius, et *pro se* mutat in *prorsus*. Quorum penes nos excerpta sunt, omnes habent. Doctissimus Freinshemius, cui nec lectio placet nec correctio, lectionem tamen sic tentat explicare: sibi nihil poscere Alexandrum praeter gloriam ex vulneribus, quae propter illam non sit refugiturus. Itaque distinxit: *se ante prima signa dimicaturum. spondere pro se, quot cicatrices, totidem corporis decora.* Recte hoc quidem: sed longe alia sententia

tentia est: nempe quas gerat in corpore cicatrices, totidem decora corporis, militibus esse debere testes, vades et obsides regiae virtutis. Quod alterum argumentum est, quo confirmat, quod se militibus exemplum fortitudinis proposuerat. Sic Cicero agraria 2. (cap. 36.) *Nul- li po. Romano pro me maiores mei sponponderunt.* lib. 7. famil. ep. 5. *Casus vero mirificus quidam interuenit vel testis opinionis meae vel sponsor humanitatis tuae.* Ne- que aliter ipse Cartius lib. 9. (c. 2.) *vestras manus intueor: vestram virtutem rerum, quas gesturus sum, vadem prae- demque habeo.* Eodem pertinent illa apud Ciceronem. Pro Cluentio (c. 30.): *At condemnauit: hanc enim damna- tionem dederat obsidem Balbo et caeteris, vt destitutus ab Oppianico videretur.* Catilinaria 4. (c. 5.) *Habe- mus a Caesare sententiam; tanquam obsidem perpetuae in rempublicam voluntatis.* Pro Coelio (c. 32): *Habet a M. Coelio respublica duas accusationes vel obsides periculi vel pignora voluntatis.* Diuinat. extrema in Caecilium (c. 22.): *A nobis multos obsides habet populus Romanus.* Thucydides lib. 1. (l. 82.) *μη γὰρ ἄλλο τι νομίστη τὴν γῆν αὐτῶν ἢ ὄμνηρον ἔχειν.* Idem lib. 3. (l. 46.) *ἔκκεν χερὶ ἔτε τῇ θανάτῃ τῇ ζημίᾳ, ὡς ἐχεγγύω, πιστεύοντας χεῖρον βελεύσασθαι.* Sic etiam cicatrices Alexandri spondent pro virtute eius apud milites. Spondere, inquit, pro se- vulnerum, quae cominus praeliando acceperit, cicatrices, quarum quot vestigia sint, totidem in suo corpore decora et virtutis notas numerari. Ne quis miretur nos alibi tres Flor. alibi vnum aduocare, monemus, tres illos tantum- modo confectos nobis de locis antehac hic tentatis; vnus vero excerpta perpetua optimi et antiquissimi contigisse beneficio amplissimi Nic. Heinssii.

C A P V T IX

Seneca emendatus et defen- *emendatus. Rates causam lecti-*
sus a transpositione virorum *texere. Poena. Alius Sene-*
doctorum. Dirae Hecubae in *cae locus tentatus. Domare.*
Vlysem. Ausonius et Silius *Sortem occupare, praemium*
correcti. Contextus ratis te- *eripere.*
mere properatae. Propertius

A pud Senecam in Troadibus dicit Hecuba (v. 993.)

Duc duc Vlysse: nil moror, dominum sequor.
Me mea sequentur fata, non pelago quies
Tranquilla veniat, saeviat ventis mare:
Et bella et ignes et mea et Priami mala.
Dumque ista venient, interim haec poena in loco est:
Sortem occupavi, praemium eripuit mihi.

Ios. Scaliger quinque posteriores versus ad finem eius scenae reiiicit: dein legit: *haec poena in lucro est; et, eripui.* Salmasius ad Solinum recte vidisse ait Scaligerum, versus in editionibus male ordinatos, ita, ut ille vult, ponendos esse, sed in ultimi versus vera lectione sententiaque eruenda plane caecutisse: legendum enim: *Sorte occupavi, praemium eripiant mihi:* quod sit: in hoc stadio miseriarum et suppliciorum fors tribuit mihi, ut prima essem, et caeteros anteuerterem: sed ipsis opto, ut praemium mihi eripiant, et me superent miseriis. Videntum primo an vulgatus ordo turbandus non sit. Sunt enim duum generum imprecationes Hecubae: priores audito se Vlyssi famulam destinari in ipsum Vlysem; posteriores viso Pyrrho, cum recordaretur caesam ab illo Polyxenam, ut hoc sanguine placarentur manes Achillis et solueretur classis, in uniuersam Graecorum classem. Illae hic, hae sub finem scenae explicantur, recteque temporibus distinguuntur. Notant Critici, in votis aut diris solere Tragicos materiam fumere ex iis, quae facta esse

postea docet fabula; Id artificium non insuperhabuit hic auctor, qui in persona Hecubae malas preces concipit ex iis, quae Vlyssi, etsi sortem hanc, thesaurum, quendam mali et velut Seianum equum, in Threcico litore reliquisset, postea contigertint. *Saeuities pelagi* clare describitur lib. 5. Odyss. (v. 313.) per Neptuni iram, in cuius periocha corrigendus Aufonius: *qui contextu ratis temere properatae navigationem solus aggreditur.* Vulgo, *properare.* *Contextus ratis temere properatae*, quam Hoimerus appellat *σχεδὴν πολυδεσμών*, (l. c. v. 338.) quo priore verbo decies in ea re narranda utitur. Sic Sallustio, (Iug. 54, 6.) *castella aut oppida temere munita:* Ammiano *temere contextis ratibus.* Nemo ignorat τὸ *texere* proprium verbum esse de structura navium. Pacuvius apud Cic. lib. 1. de divin. (cap. 31.) *Tamque mari magno classis cita textitur.* Ovidius 1. Trist. el. 3. (v. III.) *Pinea texta sonant.* Silius lib. II. leuiter corrigendus versu 588. ex veteri Romana editione:

Aeratas iussi texamus mille carinas.

Nam vulgares, *iussu.* Claudianus 1. de laud. Stil. (v. 313.) *quae flua carinas Texuit?* Propertius hinc iuuandus lib. 3. elegia (5, v. 41.)

*Ite rates curuae et leti contextite causas,
Ista per humanas mors venit absta manus.*

Lipsius in Farnes. et Fulv. Gebhardus in duobus Pall. legi monuerunt: *et leti texite:* idque probant, ut sit hiatus. Scaliger corrigit etiam: *et leti texite causam.* Pro leto ipso, ut Tibullo (3. el. 2. v. 29.) *causa Neaerae* pro Neaera, et IC. *causa bonorum*, hoc est, bona ipsa. At illa *causa Neaerae*, ipsius est inuentum, non Tibulli: apud quem exstat in libris *cura Neaerae.* Longe autem aliud est apud IC. *causa bonorum*, aut, quod addit Gebhardus, apud Rufinum (si scriptam lectionem recipimus: nam vulgo, *casum*) *communem cum omnibus obsidionis causam.*

causam sustinere. Hic enim *causa* pro statu vel conditione ponitur, ut in *eadem causa esse*. Itaque non possunt haec huc applicari. Mouerunt tamen Passeratium, cui placet: *rates curuas et leti texite causam*. Recte *rates curuas*. Miratur Gebhardus in ea haeresi fuisse Passeratium, ut crediderit nefas in Propertio hiulcum reperiri versum. Nusquam hoc Passeratus: sententia et ratio loquendi non patiuntur illud hiulcum, quo tantopere delectantur. Allocutum potius homines quam nates ostendit, qui subsequitur, alternus breuior versus. Quid est autem *rates texere causam leti*? Neque enim sic locutus fuisset Propertius, nisi *texi* de nauibus diceretur, quae sunt causa leti. Scripsit ergo:

Ite, rates curuas et leti texite causas.

Est, quod Grammatici vocant, *ἔν δὲ δὴ δύοιν*: *Ite mortales: texite rates*, hoc est, totidem causas leti. Ouidius lib. (4. v. 547.) Pastorum:

*somnique papauera causas
Dat tibi cum tepido lacte bibenda puer.*

Sed quod in Aufonio notauimus, praeuenisse Barthium postea vidimus lib. 21. Ad. cap. 1. Redeo ad Senecam. *Ventorum insania* quicum conflictatus Vlysses, tum in hoc libro, ubi Neptuno inferuiunt, tum in 10. graphice pingitur. *Bella*, quae gessit cum Ciconibus, habentur lib. 9. et denique in ipsa patria cum procis. de quibus Manilius (lib. 2, 6.):

Vltimaque in patria captisque penatibus arma.

Ignis quid aliud quam fulmen, quo Vlysses afflatus, socii ad vnum omnes post solis armenta dilaniata interiere? lib. 12. *Hecubae tandem et Priami* quae potissima mala? nempe generasse facem qua Troia conflagraret, potentissimum Asiae regnum euerteretur, ipsi reges perirent. Vnde Hecuba: *Meus ignis iste est, facibus ardetis meis.*

Sic Vlysses mortem aptus est Telegoni, quem ex Circe genuerat, manu. Hae ergo omnes ad Vlysssem solum pertinent, nec sunt cum alteris confundendae. Qui me habebis, inquit, omnia ista habebis mala; nec enim cuiquam possessio esse possum, quem non infortunio maciem. Hoc enim credebant ex veteribus religiosi, qui cum hominibus scelerosis aut quarta luna natis aliquid rei suae commiscuisset, eadem contagione supplicia eorum pati. Vnde apud Euripidem in Supplicibus ad Adrastum Theaeus (v. 591.):

Ἀδραστῆ, καί μοι μὴ ναμίγνυθαι τύχας
Τὰς σὰς.

Sequitur dignissimus vindice nodus; quem soluere conabamur scribentes:

*Dumque ista venient, interim hoc poenae in loco est:
Sortem occupavi, praemium eripui tibi.*

Poenā, calamitas, ἀτυχία. Hippolyto (Act. 2. v. 439.): *Quod te ipse poenis grauibz infestus grauas.* Quem versum paedagogicum appellat vir summus. Vt Seneca, inquit, *poenam* pro labore dixerit! Dixit pro labore misero, eius, quem innuit nutrix iratis Diis natum fructu vitae carere. Quo nihil vulgarius. Quid Bias voluit, quando qui deformem duceret, *πεινήν* habere dixit? Plinius: *si quem poeniteat ictus eminus cominusue illati, et statim exspuat mediam in manum qua percussit, leuatur illico percussus a poena.* Seneca epist. 5. *Frugalitatem exigit philosophia, non poenam: potest autem esse non incompta frugalitas.* Inueni apud Ouidium in Ms. lib. 2. (Met. v. 280.)

*liceat periturae viribus ignis
Igne perire tuo, poenamque auctore leuare.*

Vbi vulgo *clademque*. Vellem in pluribus. At apud Senecam *grauibus grauas* vitiosum. Succurrit opportune
opti-

optimus Florentinus: *Quod te ipse poenis grauius infestus domas.* Homerus *Οδυσσ. δ. (v. 244.)*

Αὐτὸν μὲν πληγῇσι αἰεκέλησι δαμάσας.

Sententia prioris loci haec est: Omnes istae calamitates mecum in te incident. et dum venient illae, interim nunc maxime hoc tibi in loco poenae est, quod ego sortem tuam inuasi, et prohibui, ne praemium acciperes. Si enim meum nomen non exiisset tibi, accepisses forte aliquam viridi aeuo, formosam e captiuis, qua siue ad opus siue ad voluptatem vterere, quamque haberes

Ἰσὸν ἐποικισμένην καὶ σὸν λῆχος ἀντιώσων

Nunc opportune factum, vt non tam ego ceciderim in sortem tuam, quam quod decens atque vtile mancipium tibi euenire poterat, praeuenerim atque excluderim. Sic sortem perdidisti; nec enim ducere iterum potes: praemio careres, quia accepisti animum effoetam, infelicem, quae nulli sit vsui. Nempe duplicem respectum habet sortitio illa, sortis ipsius, siue nominis, quod cuique exhibat, et praemii, cuius vice quisque sortem accipiebat. Haec duo diuidit. Sic in Medea, ipsa ad Iasonem: *hoc suades mihi, Praestas Creusae.* Qui suadet et consilium dat, videtur et debet dare ideo, vt commodet accipienti. Iason dat consilium Medae, quod profit Creusae. M. Seneca contr. 31. *Occasionem beneficii quaesui; non concupui praemium.* Sequitur aliud eiusdem Argentarii dictum, non isti cohaerens, sed aliunde pluribus verbis interpositis exceptum: *Praemium habet alter, alter percipit.* Sors datur vt sit praemium. Qui vero sortem accipit malignam, sortem habet, praemio caret. Apud Ouidium lib. (13. v. 485.) metam. de Hecuba: *Nunc etiam praedae mala fors.* Claudianus lib. 1. de raptu: (v. 100.)

Tertia supremas patior dispendia sortis.

Occu-

Occupare sic Hieronymo in epistola ad Heliodorum: *Vae illi, qui acceptum talentum in sudario ligans, caeteris lucra facientibus, id tantum, quod acceperat, reservavit: illico Dei indignantis clamore ferietur.* Et mox: *Dum enim tu ignavus negotiator denarium tenes, alterius locum, qui pecuniam duplicare poterat, occupasti.* Impedimento et obstaculo fuisti, quo minus alius eodem talento accepto hoc faceret. Sic inquit illa, ego obstiti tibi, et occupaui locum, in quem utilis persona venire poterat, et haud dubie venisset, absque me fuisset.

C A P V T X

Petronio vetus lectio asserta. Deducere rationem. Suetonius defensio et Manilius forte. Ducere. Arnobio lax. Anni quos manet numerus apud Pomponium Melam. Cicerone bis a correctione prohibitus. Eiusdem sententiam male a docto viro reprehensam ostenditur. Deducere. Rationem habere cum male habentibus. Alter Arnobii locus. Equus munus amantium. Asturco Macedonicus. Epigramma Martialis hactenus aversor. Idem emendatus. Argoa carina. Manilius correctus.

Petronii verba sunt in Satira (c. 10.): *Iamdudum enim cupiebam amoliri custodem molestum, ut veterem cum Gitone meo rationem deducerem.* Differuntur opinionibus eruditi, utrum *deducere* an *diducere* legi oporteat. Wouerio Polymat. cap. 7. apud Petronium, *rationem diducere* est, quod Plutarcho in Agesilao ἐκκαθάσαι καὶ διαλύσαι τὰς ἀμφιλογίας. Et huc fere inclinant: ego ad alterum. Est enim *deducere* *rationem* idem quod *ducere*, putare. Accipiebant plerumque rationes bene longas, quae complures paginas facerent. Praeuocabulum ostendit eam continuationem decurrentium legendo et recognoscendo aera serie aliqua et ordine

ne perscripta. Qualis et haec ratio est Petroniana perpetuae consuetudinis: intelligit enim: viuerem more nostro. Sic Suetonius Augusto cap. 42. *Atque ita post hanc rem temperauit, ut non minorem aratorum ac negotiantium, quam populi rationem deduceret.* id est, non pauciores ex aratiuncularum conductoribus, et minusculariis negotiatoribus, quam ex otiosis vrbanis descriptos et longo ordine recensitos in albo publicum frumentum accipientium haberet. Magnus interpretes obseruat hoc noue dictum. Praeuiuit tamen Arbiter. Fortassis et Manilius lib. 3. (v. 408.)

Sic erit ad summam ratio deducta priorem.

Nec enim mouet me hic codex ille, qui *perducta*. Sic Imperator in §. 23. de Action. *In qua actione earum etiam rerum, quas fugiendo seruus abstulerit, aestimatio deducitur.* i. e. fit vel ducitur. Et postremo aeuo auctor donationis dominae Willifuindae apud Marq. Freherum in Orig. Pal. appendice: *Si quis vero, si nos ipsi vel aliquis de haeredibus aut prohaeredibus nostris, seu quaelibet alia extranea persona, vel quaecunque contra hoc testamentum venire temptauerit, aut id infringere voluerit: ante tribunal Christi rationem cum ipso S. Petro deducat in die iudicii.* Habet et hoc suam Venerem; non tantum ducere, verbum Arithmetices et ratiocinii proprium. Lucilius: *age nunc summam ducat sui aeris simul atque alieni.* A. Gellius lib. I. c. 20. *In numeris etiam similiter nos ducitur, cum omne latus eiusdem numeri aequaliter in sese soluitur. sicut fit cum ter terna ducuntur.* Prosper de promiss. et praedict. *ter enim quadrages ducta centum viginti faciunt.* Sic intelligendum est illud Arnobii lib. 2. *Aetatis vrbs Roma cuius esse in annalibus indicatur? Annos ducit quinquaginta et mille.* i. computat, numerat. Non recte ducere explicat durare vir eruditus. Ducuntur anni, *quos manet numerus*, vt loquitur Pomponius Mela, licet ingratis doctorum virorum,

rum, quibus eum castigatiorem debemus. Lib. 3. cap. 6. *Annorum, quæ manet numerus, ab Iliaca tempestate principia sunt.* Pincianus falso hæc verba Pomponio obtrudi autumat, Schottus ex margine huc irrepsisse. Sed *anni, quæ manet numerus,* sunt, qui in temporibus deduci ac numerari possunt, qui non excedant memoriam annalium. Sunt autem antiquissimorum populorum, immo et aliorum, quædam tempora, quæ annis designari non possunt, ob serum aut inter ipsos aut inter alios, qui de illis tradiderunt, literarum usum. Hi sunt anni, quibus non manet numerus, neque in posteritatem proditus ac seruatus est. In contrarium lib. 1. cap. 9. *Ipsi vetustissimi, ut prædicant, hominum, 300 et 30 reges ante Amasin, et supra tredecim millium annorum ætates certis annalibus referunt.* Hoc est, annis quæ manet numerus. Hinc illa tralatio in phrasi sane frequenti, *rationem ducere.* At alias *deducere* quid sit in ratiociniis, notum ex formula, *sive deductione.* Cicero (Verr. 3. 49.): *deductis tritici modis 216 millibus, quanti decumæ venierunt, reliqua sunt tritici 324 millia.* Sic lib. 1. de offic. cap. 18. *ut boni ratiocinatores officiorum esse possimus, et addendo deducendoque videre, quæ reliqui summa fiat: ex quo quantum cuique debeatur intelligas.* Hæc optimorum Codd. et ipsius Tullii manus est. Car. Langius ex suis libris venditat *ducendo*: quod verbum ad rationes spectat, inquit: idque confirmat lib. 6. ad Atticum. Subscribit Guilelmus. Scio ibi legi, *centesimas ducere et foenus ducere quaternis centesimis.* Sed ista nihil ad præsentem causam: nec probant *ducere* esse imminuere summam et ei aliquid detrachere: ut hic *deducere* accipitur. Linius lib. 6. (cap. 35.) *deducto eo de capite, quod usuris pernumeratum esset.* Poëta vetus lib. 1. de diuin. (cap. ult.) *De his diuitiis sibi deducant drachmam, reddant cætera.* Lib. 2. (cap. 21.) de legib. *ut centum nummi deducerentur.* Sed aliter verba Ciceronis cauillatur homo doctissimus. Non video, inquit, quomo-

quomodo aliqua reliqui summa addendo fieri possit. Sese accuset eo nomine: sed vitium sit in re, quae videri, an in persona, quae videre debuit, videamus. Deducendo quidem (pergit) hoc potest fieri: deductis enim pluribus nummis ex aliqua summa, id quod restat, *reliqui summa* vel *reliqua pars* dicitur: ex additione vero multorum nummorum id quod colligitur, neque *reliqui summa* neque *reliqua pars* dici potest, sed *summa* dumtaxat dicitur. Primo peccat separando, quae separari non debent. Non enim dicit Cicero ex additione vel *addendo* videri, *quae reliqui summa fiat*, sed *addendo deducendoque*: hoc est, dum vtraque pagina, et accepti et expensi, dispungitur, et inter se confertur, atque aera aeribus modo adduntur, modo deducuntur, apparere, pares sint rationes, an reliquum sit, et vtrum illud reliquum sit accepti quod nondum expensum sit, an expensi, quod nondum acceptum, et quantum sit illud. Deinde et ex additione multorum nummorum colligitur, quae reliqui summa fiat. Finge me accepisse vel debere centum: reddidisse autem aut eiusdem, cui debebam, nomine soluisse quinquaginta, rursus alio die viginti quinque: nunquid addendo illa 25 ad quinquaginta non intelligo, quae sit summa reliqui, nempe 25? Parum igitur suae verecundiae consuluit vir idem eruditus, cum summum oratorem, bonum non fuisse nummorum ratiocinatorem colligit, et audet hunc soloecismum appellare. Scilicet, qui tantam pecuniam publicam quaestor, aedilis, consul et proconsul, tantam suam, tricies quinquies sestertio coëinta domo, versavit, quum pueri nossent assem in centum partes diducere, et tam diligenter rationes conficerent omnes patresfamilias, nummorum malus ratiocinator fuit? et nesciuit verbum eo pertinens sine soloecismo proferre? Caeterum his verbis ut proprium domicilium in ratiociniis, ita migrationes in alienum multae contingunt. Itaque Petronio, (c. 10.) *Veterem rationem deducerem*, est, agerem quae solitus. Arnobius lib. 1. *cum tibi sit ratio cum male habentibus,*

tibus, i. si cum aegrotis tibi negotium sit. Non audien-
 dus vir doctissimus, qui rescribit *oratio*. Cicero pro
 Coelio (cap. 20.): *cum hac aliquid adolescentem hominem*
habuisse rationis. Lib. 3. de nat. Deor. cap. 1. *Neque*
enim mihi par ratio cum Lucilio est ac tecum fuit. Errat
 Lambinus alique, qui supponunt *certatio*. Iterum Pe-
 tronius (c. 86.): *pro hac felicitate cras puero Asturionem*
Macedonicum optimum donabo. Longam disputationem
 interpretis Hispani aduersus Macedonicum Asturionem,
 quem ille *struthione* mutari velit, destruit Plutarchus
 lib. 5. συμποσιακ. καὶ μὲν ἡδιστα τὰς ἐρωμένους ὁρῶντες
 ἔχ' ἥττον ἡδῶς ἐγκωμιάζουσιν ἢ ἐρώσι καὶ γὰρ ἐν ἵππον
 καὶ ἀλεκτρυόνας, καὶ ἄλλό τι τοῖς ἐρωμένοις διδῶσι, κα-
 λὸν εἶναι καὶ κεκοσμημένον εὐπρεπῶς βέλονται καὶ περι-
 τῶς τὸ δῶρον Achilles Tatius lib. 1. ἦν δὲ μοι Κλεντίας
 ἀνεψιὸς ὄρφανος καὶ νέος, δύο ἀνάβεβηκὼς ἐτὴ τῆς ἡλι-
 κίας τῆς ἐμῆς, ἐρωτὶ τετελεσμένος· μεираκίς δὲ ὁ ἐρῶς
 ἦν· ἔτω δὲ εἶχεν φιλοτιμίας πρὸς αὐτὸ, ὥστε καὶ ἵππον
 περιέμενος, ἐπεὶ θεασάμενον τὸ μεираκίον ἐπήνεσεν, εὐθύς
 ἐχαρίσατο, φέρων αὐτῷ καὶ ἵππον· Immo et Aristo-
 phanes, quem ipse paullo ante adduxerat in aliam rem:

Καὶ τέσγε παῖδας Φαοὶ αὐτὸ τέτο δρᾶν,
 Οὐ τῶν ἐρετῶν, ἀλλὰ τ' ἀργυρεῖς χάριν·
 X. Οὐ τὲς γε χρηστὲς, ἀλλὰ τὲς πόρνε· ἐπεὶ
 Λιτῆσιν οὐκ ἀργύριον οἱ χρηστοί· K. τί δαί;
 X. Ο μὲν ἵππον ἀγαθόν, ὁ δὲ κύνας θηρευτικὰς.

Quaerit ille, quomodo Asturco possit esse Macedonicus?
 Nemo ignorat, in quanta dignatione fuerint equi Thef-
 sali. Διὸ καὶ λέγεται λόγος τοιοῦτος, inquit Eustathius
 in Dionysium, ὡς Ἀθηναῖοι μὲν περὶ ναυτικὴν ἡσχόλην-
 ται τέχνην, Θετταλοὶ δὲ περὶ τὴν ἵππικὴν ἐμπειρίαν,
 Βοιωτοὶ περὶ τὴν τῆς γυμνασίας ἐπιμέλειαν· Eaque pri-
 maria Macedoniae regio. Qui ex altero Asturico altero
 Macedonico provenit: vel est Asturibus in Macedonia
 genitus, recte *Asturco Macedonicus* dicitur. Hoc si ne-
 get

get Gonsalvus, magna pars rerum nomina sua amittent. Non erunt serica nostra *serica*, quia non lecta a Seribus. Et *Phasiani* nostri ab hoc nomine prohibebuntur, quia non Phae aduecti. Quod sane inficiatur Martialis in epigrammate elegantissimo, quod ex Ms. Pircheimeri codice primi publicamus. Erat illud positum lib. 13. post ep. 69. quod inscribitur *Phasianus*: eoque debet reponi vna cum lemmate: *Phasiani duo*,

*Quas Argoa prius transuexit Phae carina,
Oris aues sapidi foemina virque sumus.*

Qui id negabit Martialis esse, eum nos dicemus oris sapidi non esse. Ait autem, *prius transuexit*. i. olim, vt Gratius (Cyneg. init.): *prius omnis in armis Vis erat*. Exstat hoc epigramma et in membranaceo cod. Leidenfi: sed corruptum. Nam pro *Argoa* legitur *Argiua*. Quod vitium est et in altero epigrammate 69. scribendumque:

Argoa primum sum transportata carina.

non *Argiua*. Alludit expeditionem Iasonis. *Argos* ab Argo naui, *Argius* ab Argis. Statius (Theb. 6, 342):

*atque omine dictus
Euneos Argos.*

Valerius Flaccus (3, 692.):

*Argoa iubebat
Vincla rapi Calais.*

Manilius: *Argoamque ratem per aplustria summa*. Vbi etiam vulgo: *Arguamque*. Germanicus: *Fulgent Argoae stellis aplustria puppis*. Et saepe alibi. Correxitque, ni fallor, idem mendum in Catalectis suis magnus Scaliger. Exstat etiam in Florentino: sed *masque* ibi pro *virque*. Vocabulum *Asturco* etsi ab Hispana gente denominatum, non mansit tamen solis equis in Asturia natis,

sed communicatum est cum omnibus pari habitu gressu-
que praeditis. Plinius lib. 8. cap. 42. *In eadem Hispania
Callaica gens et Asturica, equini generis, quos thieldo-
nes vocamus, minori forma, appellatos asturcones gi-
gnunt: quibus non vulgaris in cursu gradus, sed mollis
alterno crurum explicatu glomeratio: unde equis tolitim
carpere incursus traditur arte.* Hic certe iam et Callai-
ci asturcones. Sic *Molossi* non tantum in Molottide nati:
sic *Lucae boues* etiam nunquam in Lucania visi: sic *Samia*
vbicumque facta: et similia innumera. Apollonius de
Syntaxi lib. 3. cap. 23. Ἀλλὰ καὶ τὰ τοιαῦτα ἔχεταιί
τινος ἐννοίας. ἀφ' ἧς καὶ τὴν ὀνομασίαν ἔληφε, καὶ
τροπικώτερον μετέλλθεν εἰς κοινὴν ἐπίτασιν ὡς τὸ αἰλι-
εὺς, καὶ ποτάμιος ἦ, καὶ ἡ πύξις, καὶ διαφόρε
ὑλης τύχη.

CAPVT XI

*Manilius pluries emendatus et explicatus. Meleager flam-
mis absentibus vstus. Idem morte reddens matri munera.
Althaeae vita ante necem se-
pulta. Aetaeon filius imitan-
dus. Mores canum venatico-
rum numerare per vrbes. Sibi
non aegrum iamdudum credere
corpus. Ignorare se. Tertul-
liano lux. Tutus pontus. Du-
bium altum. Staius defen-
sus. Valerius Flaccus corre-
ctus. et Silius. Fidem liminis
sollicitare. Ovidius emacula-
tus. Quaerere in ponto pontum.
Paedagogus dominus dominum
praetextae lege sequens. Ius.
Ius experiri. Iudicati. Liuius
et Plautus asserti. Pistrinx se-
met iaculata profundo.*

Manilius lib. 5. vbi venatorum genesin pingit, a
versu 176.

*Te, Meleagre, colunt flammis habitantibus vstum,
Atque Atalantaeos conatum ferre labores,
Reddentemque tuae per mortem munera matri:
Cuius et ante necem paulatim vita sepulta est.*

Et

*Et Calydonea bellantem rupe puellam,
 Vincentemque viros, et, quam potuisse videri
 Virgine maius erat, sternentem vulnere primo:
 Quamque erat Atæon filius imitandus et ante
 Quam canibus noua praeda fuit, ducuntur et ipsi
 Retibus, et claudunt campos formidine mortis.*

Quam suauiter auribus doctis accidunt, quidque omnino mentis habeant *flammae habitantes*, viderint. Laudo Barthium, qui delirium id insigne librariorum vocat, lib. 5. Aduers. cap. 1. Non placet tamen, *flammis Atalantidos*: quasi duplex flamma Meleagro adsignetur, fatalis in tor-re, et Venerea in Atalanta. Manilii censo: *flammis absentibus vstum*. Hoc enim dignum mentione miraculum. Sumfit ab Nasone: (Met. 8. v. 515.)

*Inscius atque absens flamma Meleagros ab illa
 Vritur.*

Qui similiter ludit hoc verbo in persona Halcyones: (Met. 11. v. 700.)

*Nunc absens pereo, iactor quoque fluctibus absens,
 Et sine me me pontus habet.*

Sed nec capio, qui Meleager dicatur *conatus ferre Atalantæos labores*. Si modo versus loco positus est: nam editiones ante Scaligerum faciunt illum 179. Illud, *Reddentemque*, non ex Aeschyli *Ἐπὶ τῇ Θήβαις*, vt censet Barthius, petatum est, sed ex Ouidio (Met. 8, 504.):

*Bisque datam, primum partu, mox stipite raptu,
 Redde animam.*

Quod sequitur, *Cuius et ante necem*, et Scaliger et Barthius de Meleagro accipiunt: et alter ex Phrynichi Pleurone expressum uotat, alter ceu diuinum admiratur. Mihi illa *paulatim sepulta vita* nihil magis somnolentum: sed deſmatrepronuntiatum a Manilio sic existimo:

Cuius et ante necem cum gnato vita sepulta est.

Non tam postea, ut accidit, sed iam tum viam simul cum filio periisse ait, quem quia exstinxerat, in se quoque deinde saeuuit. Versum, quem Scaliger transposuit, hic retinet cum vulgatis Barthius, ita mutatum: *Aequae Atalantaeos cognatum*: quasi diceret, iuxta cognatum Iugulis ferre aemulas Atalantaeo labori puellas, ut viros, qui colant Meleagrum. Sed nec de puellis, venatricibus Manilius; et oratio vicina respuit hanc interpretationem: nam τὸ colunt ἀπὸ κοινῆ repetendum ad *bellantem puellam*. De qua quod scribit Manilius, id vehementer fefellit Scaligerum. Verba eius: Quam videri sternentem viros erat maius virgine. Mirum genus loquendi. Cuius species vincentis viros erat supra sexum muliebre, etiam supra Actaeonem ipsum, vel tunc, quum filius formidandus erat, antequam a canibus deuoraretur. Certe mirum et intolerandum genus loquendi. Mauult etiam *vulnere primos*: neque verisimile esse ait aliter scripsisse Manilium. Immo scripserat, *videre*. Et *quam feram potuisse videre*, cuius adspectum sustinere, *maius erat virgine*, ei primum vulnus fixit Atalanta. Percepit hunc sensum et Barthius lib. 30. cap. 12. Sic infra:

Tunc quoque terribilis, nec virginis ore videnda.

Hic demum inferendus videtur ille incerti loci versus, leuiter correctus:

Atque Atalantaeos conantur ferre labores.

Iugulis orti colunt, inquit, te Meleagre, et bellantem sub Calydonea rupe puellam, et conantur eius labores ferre, nempe venationem. Vana etiam comparatio Atalantae cum Actaeone, quam comminiscitur Scaliger; vana coniectura *mirandus*. Sed scribendum:

Qua-

*Quaque erit Actaeon filius imitandus, et ante
Quam canibus noua praeda fuit, ducuntur et ipsi
Retibus.*

Et quatenus licebit humano imitari in filius Actaeoneni, antequam scilicet noua praeda suis fuit canibus, retibus pergent et ducentur. non in Nymphaea et Dianae lacrum. Quousque fas erit Actaeonem imitari, venando; non perueniendo, ubi cernatur lauans Diana. Versu 194. legimus:

*Et colare vagos inductis retibus amneis,
Nec per nulla sequi dubitant vestigia praedas.*

Male vulgatur: *Ac per.* Immo non dubitant: et hoc fatu dignum inuestigare praedam, ubi vestigia nulla sunt. Eodem libro de canibus venaticis versu 200.

*catulos nutrire sagaces,
Et genus a proavis, mores numerare per artes.*

Ms. Gembl. *mores numerare per urbes.* Verissime. *Per urbes* est per genitale solum. Res notissima ex Cynegeticorum conditoribus. Scimus *morem* et *artem* differre. At Manilio *mores* idem quod *artes*, instinctus nempe naturales, disciplina et aduetudine confirmati. Nec aliter Gratius: (v. 154.)

*Mille canum patriae, ductique ab origine mores
Cuique sua.*

Qui illi? nempe ut ad praelia fortis Medus et Celtes, ut sagax Gelonus, ut Perses et sagax et fortis. Vbi nisi in venatione? *Ars* igitur et *mos* illis, fortiores feras agredi: *ars* et *mos* aliis latentes in cubilibus deprehendere etc. Varro lib. 2. de re rust. *Item videndum, ut boni seminis sint, itaque a regionibus appellantur, Lacones, Epirotici, Sallentinii.* Sic Actaeoni Spartana gente Melampum, et Arcadem, et Sicyonium, et patre Dictaeo

sed matre Laconide natos adiungit Naso. Adeonè autem nouum *Vrbes* poni pro populis, vt etiam coniectandum fuerit: *per ortus*? Nonne hoc est laborare potius, vt aliud quam vt melius dicas? Quam intellexit Virgilius (Aen. 2. v. 265.) *urbem, vino somnoque sepultam*? Lucanus: (9, 91) *vel sceptrum vel Vrbes Libertate sua validas*. Caesar apud Petronium (Spec. Bel. Civ. v. 161.): *Pulsus ab urbe mea*. Quid hoc? nisi e patria. Vbi de mulomedicis versu 348.

*Ille tenet medicas artes per membra ferarum,
Et non auditos mutarum tollere morbos.
Hoc est artis opus, non expectare gementes,
Et sibi non aegrum iamdudum credere corpus.*

Scaliger ex Ms. probat, *non aegros*. Vulgatum enim ita intelligebat: et sibi ipsi seu suae curae credere corpus. Atqui nec hic sensus Manilii, et scriptio ista error librarii est. Tò *aegrum* accipiendum, quasi bis positum esset: *et iamdudum credere corpus aegrum, quod sibi non est aegrum*. id est, ignorat morbum suum, nec dum eum gemitu fatetur. A cognitione vero morbi incipit medicina. Sic apparet hoc longe suauius digniusque Manilio esse. Tertullianus de virg. vel. *Denudasti puellam a capite, et tota iam virgo sibi non est: alia est facta*. Alio sensu dixit idem, *ignorare se*, de cultu foeminarum c. 3. *Sancta foemina sit naturaliter speciosa, non adeo sit occasioni*. Certe si fuerit, non ignorare, sed etiam impedire se debet. Des. Heraldus miratus, quid sit *ignorare se*, lib. 1. Digress. cap. 15. scribitque *inornare*. Rigaltius edidit: *Sancta foemina, si naturaliter speciosa, non adeo sit occasioni*. Certe si fuerit, non adiuuare, sed etiam impedire se debet. De quo quid dicam, non habeo: certe magis in vulgata Tertullianum agnosco, quam in tanta mutatione. Si legendum *avri rē sit*. Si natura formam ei dedit, ne venetur illa viros, nec occasionem incendendae libidinis cuiquam praebet. Si tam sit ambitiosa

bitiosa pulcritudo, vt incendere possit, non modo negligens sui et formae nescia esse debet, sed vltro eam suppressimere et infuscare. Quae norunt venerem suam, plerumque eam adiuuant cultu. *Ignorare ergo se*, hoc est, pulchritudinem suam, dicitur, quae illam non curat nec ostentat. Fit autem saepe, vt naturali specie potentes, hoc magis placeant, quo sunt comtae minus. Exigit igitur Tertullianus a Christiana virgine, vt si hoc ei contingat, non modo ignoret se, hoc est, formam suam neglectam habeat, sed et impediatur, vt minus pulchra oculis curiosis offeratur. Virgilius lib. 8, (393.) *laeta dolis et formae conscia coniux*. Hieronymus ad Demetriadem: *illa tibi sit pulchra, ista amabilis et habenda inter socias, quae se nescit esse pulchram, quae negligit formam*. Iterum in Manilio versu 426.

Pendebitque super tutum sine remige pontum.

Illis in ponto iucundum est quaerere pontum.

*Corpora quin mergunt undis, ipsumque sub antris
Nerea, et aequoreas conantur visere Nymphas.*

Et hoc peruertit ὁ πᾶνν scribendo: *tutus sine remige: votum est Illis in ponto: iucundum est*. Longe doctius alterum. *Tuto ponto dubium* opponit Statius in Propeptico: (3. Silv. 2. v. 6.) *iuuenis dubio committitur alto Metius*. Ne corrigamus *aluo*, vel *dubiae alno*, vt quidam voluerunt. *Tutus pontus*, fidus, in quo sine periculo quis fertur. Valerius Flaccus lib. 1. (v. 306.) *agerumpe moras, dumque aequore tuto Currimas*. Ita scribo, vbi vulgo, *toto*. *Discrimen tutum* vocat Silius, vbi periculum de victoria erat, non de vita. Lib. 14. (313.)

Sat erat decoris discrimine tuto,

Sat laudis, quid fata puer maiora petebas?

Alloquitur puerum disco, iaculo, saltu laudatum, qui spoliū petebat de Consule. Quid affectabas, inquit, tantam fortunam, sat gloriae meritis, vbi nullum fatalis

victoriae discrimen est? nempe, in exercitatione campe-
stri. Male vulgo: *facta*. Sic Tacitus 5. Histor. (c. 6.)
Libanum dicit inter ardores opacum *fidumque niuib.*
Vt Claudianus (1. Rapt. Prof. 168.) de Aetna, *πάντες*
χίονος ὀξείας τινύνα, verbo Pindari (Pythion 1.): *Scit*
niuib. seruare fidem. Plinius lib. 16. cap. 43. *Secatur*
in laminas et ilex, colore quoque non ingrata, sed maxi-
me fida iis, quae teruntur, ut rotarum axibus. Tale
est apud Ouidium lib. 3. Eleg. 1. amorum (v. 49.):

Per me decepto didicit custode Corinna
Liminis adstricti sollicitare fidem.

Nam haec Mss. cod. lectio est. Labefactauit fidem limi-
nis Corinna, vt sibi fidum esset, infidum custodi, hoc
est, prohiberet sonitum cardinum et amatorem inobser-
vatum admitteret. Adde Plautum Curcul. a. 1. sc. 1. *Ad-*
strictum limen, vt Appuleius *adductum: adducta fore*
peffulis firmatis. Sic *fidem male ambulanti* rerum vena-
lium Petronius, (c. 12.) et *perfida examina* apum vacuis
ceris Claudianus. *In ponto quaerere pontum* est ita ver-
sari in ponto, quasi hic pontus non esset, sed absconde-
retur interius, quo merfi natant. Cicero in Verrinis (3.
18.): *sic erat deformis atque horridas, vt in media Sici-*
liae parte Siciliam quaereres. Florus lib. 1. cap. 16. *vt*
hodie Samnium in ipso Samnio requiratur. Notum illud
Terentii: *Tute lepus es et pulpamentum quaeris*. Ma-
nilius lib. 2. (v. 260.) *supere est et quaeritur vnum*. Qua-
runt ergo in ponto pontum, quasi ille ibi non esset, et
peruagantur arcana fluentia. Sic mox: *Et vitae ostendit*
vitam. Hoc suaue acumen correctio Scaligeri plane he-
betauerat. Rursum versu 449.

Compnet teneros etiam qui nutriat annos,
Et dominum dominus praetextae lege sequatur;
Quodque agit, id credat stupefactus imagine iuris.

Verba diuini viri: Versa in incude tenaci forcipe. nun-
quam sensum huic loco commodum ex postremo versu
erues.

crues. Quare cum vitiaisset eundem scripto, *aget, credes, veri*, post multos alios eum transponit: et furenter irascitur iis, qui hoc probaturi non essent. Alius vir eruditus ait describi simplicitatem praetextatorum, qui credant omnia paedagogo stupefacti, tanquam reuera sit illorum dominus. Itaque genuinam scripturam esse: *Quodque ait, hic credat.* Retinemus versum suo loco, nullo apice mutato, et ita interpretamur: Qui dominus dominum sequatur, et quod agit, quod gerit imperium, quem minum domini; id credat, id se habere reuera, eum se esse opinari possit, deceptus et blandiens sibi imagine potestatis, quae ei mandata est. *Dominum praetextae lege sequatur*, ait. Hinc scias, quam prudenter ad Plautum Bacchid. a. i. sc. 2. subnotetur paedagogi esse praecire adolescentem, et inde apud Graecos nomen tractum. Colloquia Graecolatina: *Ετοιμαδεὶς ἐν εἰς πάντα, προῆλθον καλῇ κληδόνι, ἀκολοῦθάντός μοι παιδαγωγῶ.* *Paratus ergo in omnia, processu bono auspicio, sequente me paedagogo.* Quod stupefactum paedagogum credere ait Manilius, id discipulum Aufonius:

*Praefedi imperio, dum praetextatus in ostro,
Et sceptro et folio, sibi praefert iura magistri,
Maioresque putat nostros Augustus honores.*

Imago iuris est imaginaria potestas. Quintilianus lib. i. de paedagogis: *velut iure quodam potestatis, quo hoc genus hominum intumescit, imperiosi atque interim saeuientes.* Auctor elegiae in mortem Drusi (v. 421.):

Admouitque preces et ius immiscuit illis.

Valerius Flaccus (5. v. 627.): *neque foemineis ius obicis ausis.* Tacitus 3. Ann. cap. 16. *Abolitas leges et funditus versas; ubi in foro, in limine curiae, ab Annia Ruffilla, quam fraudis sub iudice damnauisset, probra sibi et minae intenduntur: neque ipse audeat ius experiri, ob effigiem Imperatoris oppositam.* Neque enim ab inter-

terprete *τὸ* ius est, vt putat Lipsius, neque de intendenda actione, sed de ducenda iudicata agitur. Cicero pro Sextio (cap. 42.): *Haec vident omnes: Milo et vidit, et fecit vt ius experiretur, vim depelleret.* Pro Caecina (c. 12.): *homines inermes, qui ad constitutum experiundi iuris gratia venissent.* Ius ergo *experiri* est vti potestate per leges concessa, abducendi fraudis conuictam, donec iudicatum solueret. Cicero pro Flacco (cap. 20.): *Itaque recuperatores contra istum rem minime dubiam prima actione iudicauerunt. Cum iudicatum non solueret, addictus Hermippo et ab hoc ductus est.* Et supra (c. 19.): *utrum enim in clarissimis ciuibus est is, quem iudicatum hic duxit Hermippus.* Plautus in Asinaria (Act. 5. sc. 2. v. 87.):

Male cubandum est: iudicatum me uxor abducit domum.

Non recte Polletus, *iudicatum.* Liuius lib. 6. cap. 14. *Ne quem vestrum, Quirites, donec quicquam in re mea supererit, iudicatum addictumue duci patiar.* Frustra est vir doctus ad Florum, quum conicit, *adiudicatum.* Quasi non eadem pagina sic loqueretur Liuius. Cicero lib. 2. de Orat. cap. 63. *Videtur esse misericors ille, qui iudicatum duci videt, percontatus ita: quanti addictus?* Ita legendum: non *percontatur.* Seneca lib. 4. de benef. c. 12. *spondeo pro iudicato, et suspensum amici bonis libellum deiicio.* Denuo Manilius de ceto, versu 597.

Sed quantum illa subit semper iaculata profundo.

Quis non videat legendum: *semet iaculata?* Tamen Scalliger obseruat *iaculari* hic absolute poni, vt supra:

et coelo pendens iaculatur in hostem

Gorgoneo tinctum defigens sanguine telum.

Sed *τὰ* *tinctum telum* iterum accipienda quasi bis posita essent: et iaculatur tinctum Gorgoneo sanguine telum in hostem defigens illud. Quae ellipsis frequentissima, praesertim Poëtis.

✱ ✱ ✱

CAPVT

CAPVT XII

Curtius et Florus illustrati. Moenia. Ancus aliis Ianiculum solum, aliis omnem urbem Romam muro cinxisse dicitur, cum a Romulo non nisi vallum haberet. Curtio decies vetus lectio reddita. Simulatus pavor. Foeminas in fuga ag-

grauante natura. Superi ultores. Subdere faces. Inter gemitus digredi velut a rogo. Nulla externa vi admota. Externa vi non modo tutus, sed etiam inuictus. Gratis veniam impetrare. Defectionis rei. Megalepolitani.

Quod est apud Curtium initio lib. 3. (c. 1.) *ad urbem Celaenas exercitum admouit. Media ea tempestate moenia interfluebat Marsyas amnis: id vexarunt librarii (deerat enim in Pal. vno, in duobus a manu secunda erat adiectum moenia, sed non deerat in Dan. et Bon.) nescii aut immemores moenia Curtio hic pro ipsis tectis vel aedificiis poni: adeo ut media moenia nihil sit aliud quam mediam urbem. Sic accepit Trogius Pompeius lib. 2. patriam municipales esse, non moenia; ciuitatemque non in aedificiis, sed in ciuibus positam. Vt enim municipales hic iidem qui ciues, ita moenia, quae aedificia, Lucianus de Gymnasiis ita reddit: πόλιν γὰρ ἡμεῖς, ἔτα οἰκοδομήματα ἡγούμεθα εἶναι. Ergo moenia οἰκοδομήματα. Iterum Trogius lib. 5. (c. 7.) non exercitum, cuius opte seruati pulciora possent moenia exstruere. Suetonius in Nerone cap. 38. Sed nec populo, nec moribus patriae pepercit. Florus de Anco: (1, cap. 4.) Igitur et moenia muro amplexus est. Voluerat olim Salmasius, intermoenia: postea vidit moenia hic esse quaelibet aedificia, seu domos et insulas urbis; sed quod addit, quum dicitur moenia muro amplexum esse Ancum, id de Ianiculo accipiendum, fallitur, et alia est Liuii, alia Flori sententia. Ille enim solum Ianiculum muro et ponte sublicio coniunxisse vrbi vult: hic toti vrbi, quae hactenus vallo muniebatur, murum circumstructum significat. Ideo in Romulo (1, 1.) dixerat: Ad tutelam*

tutelam nouae urbis sufficere vallum videbatur. Quod ex antiquis moribus intelligendum: nobis enim post aenea inuenta tormenta potius est vallum muro: illis murus habebatur utilior et fidelior vallo, quo castra contenta erant. Accedit Floro Aurelius Victor: Auentinum et Ianiculum urbi addidit: noua moenia oppido circumdedit. Romae hoc oppidum, non Ianiculi: sed moenia hic vulgari vsu pro muris. At illo minus translaticio iterum Florus de Heluetiis: (3, cap. 10.) venere sedes petitum, incenss moenibus suis. Quos Caesar ait oppida sua omnia, numero ad duodecim, vicos ad quadringentos, reliqua priuata aedificia incendisse. Immo sic et Ouidius lib. 2. (v. 214.)

*Magnae pereunt cum moenibus vrbes,
Cumque suis totas populis incendia gentes
In cinerem vertunt.*

Et Claudianus, perinde vt Curtius, lib. 1. in Eutropium: (init.)

*Moenibus et mediis auditum nocte luporum
Murmur, et attonito pecudes pastore locutas.*

Eodem libro Curtii cap. 10. *Praefectus quasi et ipse conterritus simulans cuncta pauore compleuerat.* Sic omnes libri, et Viri docti delent vocem, *simulans*, tanquam expositionem illorum: *quasi et ipse conterritus.* Videtur legendum: *quasi et ipse conterritus, simulato cuncta pauore compleuerat.* Erat enim proditor, sed inter suos speciem paria timentis et ignari sumebat. Nisi malis: *Praefectus se et ipse conterritum simulans.* Ibidem: *Foeminae, pleraeque paruos trahentes liberos, ibant: inter quas fuerunt tres virgines, Ochi, qui ante Darium regnauerat, filiae, olim quidem ex fastigio paterno rerum mutatione detractae, sed tum sortem earum crudelius aggrauante fortuna.* Modius: *aggrauante natura,* membranae, male, vt apparet. Sed et sic Dan. et Pal. et omnium optimus Florentinus: et fortasse non male.

Natura

Natura enim hic significat sexum, cuius otium et molities tanto labori impar erat, eoque calamitatem earum grauiorem faciebat. Apud Ouidium (Met. 9, 674.) Ligdus ad vxorem grauidam:

*Quae uoueam, duo sunt, minimo ut relevere labore,
Vtque marem parias: onerosior altera fors est,
Et vires natura negat.*

Eodem capite: *Caeterum dii tantae fortunae proditorem celeriter cum debita poena prosequuti sunt.* Ab omnibus bonae notae Mss. abest vox *Dii*, inferitur autem post *et celeriter, sepulturae*, et abest praepositio. Scribe: *Caeterum tantae fortunae proditorem celeriter Superi ultores debita poena prosequuti sunt.* Vt alibi *Dii vindices, Dii ultores.* Lib. 5. cap. 1. *Euntibus a parte laeua, Arabia, odorum fertilitate nobilis regio; campestre iter est. Inter Tigrim et Euphratem iacentia tam uberi et pingui solo sunt,* etc. Locorum situs vetat hic Arabiam commemorari; descriptio quae subiungitur, vetat aliam, quam Arabiam cogitari. Est igitur Curtii hic error. In caeteris, quae morata sunt doctos, sola obscuritas ab ~~ad uideretur~~ et interiecta Arabiae laude: simplex autem sensus, euntibus, qua nempe duxit Alexander, ab laeua parte Arabiam esse, et iter esse campestre. Verbum substantiuum pro his posito accipiendum. Interpunctio forte nonnihil iuuat: *Euntibus a parte laeua Arabia, odorum fertilitate nobilis regio; iter campestre est.* Sic non opus, *Euntibus aperit se laeua*: non opus, *Euntibus a parte laeua Arabiam*: quae viri docti voluerunt. Cap. 7. *Rex quoque fuit auidior quam patientior: Quin igitur ulciscimur Graeciam, et urbi faces subdimus.* Induco insiticiam vocem *fuit*. Non enim ea Curtii est, qui scripserat: *Rex quoque auidior quam patientior: Quin.* In quibus intellectum voluit, per artem omissum, *inquit.* Quo nihil frequentius in narando. Nec video, quare potius sit *subiicimus*, quam *subdi-*

subdimus, quod seruat Flor. et alii. Certe ita Curtius l. 6. (c. 6, 15.) *fuisqua primum sarcinis face subdita*. Cap. 8. *Ille iam Ecbatana peruenerat caput Mediae. urbem hanc nunc tenent Parthi, eaque aestiua agentibus sedes est*. Fl. et alii, *Vrbs haec*. Id manifestum indicium putant viri docti nihil horum a Curtio esse. Expeditio rem distinctione: *ille iam Ecbatana peruenerat. Caput Mediae vrbs haec: nunc tenent Parthi*. Cap. 12. *Capite deinde velato, ne inter gemitus digredientem velut a rege intueretur, in humum prouersum corpus abiecit*. Fatuum illud, *a rege*, nec magis profecto falsum, vel *a tergo*, quo iuueniliter sese effert Acidalius. Vnica et vera lectio est a libris Modii, *velut a rogo*: quam ille frustra traducit: quod miror haecenus illi impune fuisse, nedum potuisse trahere in partes Raderum. De Artabazo loquitur vltimum digrediente ab Dario: quomodo? non tanquam a rege, ne quidem vt viuo, sed iam *velut a rogo*, vel busto, vel funere, inter gemitus et lacrimas. Ex ritu antiquis vsitato. Tibullus: (l. 3. v. 8.) *Et flet effusus ante sepulcra comis*. Petronius, (c. 134.) cum lacrimarum vbertim manantium et aniculae fletu consulae mentionem fecisset: *Quid vos in cellam meam, tanquam ante recens bustum, venistis? utique die feriarum, quo etiam lugentes rident*. Hoc non est aliquid, quod dici, qui interpretari, qui defendi ea scriptura possit: sed hic est solus et verus Curtii sensus. Nam Darius velauit caput more etiam inter antiquos vsitato de rebus suis desperantium et quasi dementium se fortunae, fugiens videre amicum sic discedentem, siue omnis et religionis causa, siue pudoris, quod turpe iudicaret cum Tito, quemquam, nedum tam fidum et probatum, a sermone Principis tristem abire: discedentem, inquit, inter gemitus et lacrimas, vt solet a rogo discedi. Quasi viuum iam funus esset rex. Seneca: (in Epigr. super exilio. Ep. 5.)

Ipsos,

Ipsos, crede, deos hoc nunc tibi dicere, Liuvor,

Hoc tibi nunc manes dicere, credo, meos:

Res est sacra, miser. noli mea tangere fata,

Sacrilegae bustis abstinuere manus.

Eodem capite: *Rex curru paullo ante vestus et deorum a suis honoribus cultus, nulla externa ope admota, captivus servorum suorum, in sordidum vehiculum undique pellibus contextum imponitur.* Iure dubitat de huius loci integritate Acidalius: nec potest explicari, priusquam emendetur. Scribe, *nulla externa vi admota.* Vt lib. 6. cap. 7. *quum ab externa vi non tutus modo rex, sed invidus, intestino facinore petebatur.* Qui ab externa vi non modo iam nihil metuendum haberet, sed etiam quoties metuendum habuisset, virtute superasset. Sic Modiani, sic Dan. sic Florentinus. nisi quod praepositionem adiecimus. Iustinus l. 10. *Adeone vile paternum nomen apud tot numero filios fuisse, ut quorum praesidio tutus etiam adversus hostes esse debuerat, eorum infidiis circumventus, tutior ab hostibus, quam a filiis fuerit? Quamquam et omissa praepositione possis accipere hoc posterius: quem exteri non solum fideliter custodiebant, sed etiam inuictum praestabant.* Sed illud magis placet. Lib. 6. cap. 1. *A quo Lacedaemonii nihil aliud quam ut oratores mittere ad regem liceret, precati, veniam defectionis praeter auctores impetraverunt. Megalopolitani, quorum urbs obsessa erat a defectione Achaeis et Aetolis 120 talenta dare iussi sunt.* Intricatissima haec, quibus aliquis Hercules Αλεξικακος opus sit, ait Modius. Itaque forte melius his abstinere manu. Non placet tamen solos Megalopolitanos Lacedaemoniorum socios fuisse, quum Graeciam fere omnem faciat Iustinus: non placet Aetolos sub signis Alexandri poni, qui gloriantur apud eundem, se Philippum non timuisse, Alexandri edicta spreuisse. Florentin. *precati geatae veniam:* Dan. *gratae:* Pal. *grate:* unde fecerunt, *haud grauate.* Dein Pal. *Megalopolitani.* Dan.

Dan. *Megalepolitani*. Denique Flor. *quorum urbs erat obfessa defectionis eius Achas et Eli, etc. dare iussit.* Vnde scribendum existimo: *precati, gratis veniam defectionis, praeter auctores, impetraverunt. Megalepolitani, quorum urbs erat obfessa, defectionis rei Achaei et Elei 120 talenta dare iussi.* Achaei nempe et Elei coniuncti Lacedaemoniis fuerunt; et Megalepolitanos desciscere nolentes obsederunt, agro haud dubie vastato et direpto: pro quibus detrimentis illa exacta est pecunia. Lacedaemonios *gratis* ait impetrasse veniam, dicturus contrarium de caeteris. *Megalenpolin* etiam in Liuii scriptis notauimus.

CAP V T XIII

Gratius decies emendatus, bis explicatus. Helices serenae flatus. Praebere usum. Exiguos orbis in magnis partibus lustrare. Excusare crimina. Onus inuidiae non excusabile. Manilius expositus. Tacito restituta sua manus. Homines Germani, homines Latini, homines Galli. Asconius adsertus. Canes Epirotici. Scit fama. Frustra properans fauor. Incubuisse. Quadriga spatiis Lechaeis permissa. Permissa canum vis. Permissus oculorum prospectus. Permittere amicum aliquo. Lucretio, Curcio, Martiali, Martiano Capellae auxilium. Nosse sua praemia. Redire damno. Deducere, deprimere oppositam lancem dicuntur grauiora.

Gratius Cynegetici versu 55. de retibus, si humorem contraxerint, ficcandis:

*Illa vel ad flatus Helices oppande serenae,
Vel caligineo laxanda reponito fumo.*

Flatus serenae Helices interpretantur leues auras, quae per serenam noctem spirant. At mihi *Helice serena* est *βορρὴν αἰθρῆν ἐν νύκτι, ὁ αἰθρῆας καὶ ἐνδίας αἴθριος*. Ideo Quidius diluuium commissurus (Metam. I, v. 262.)

Aeoliis

*Aeolis aquilonem claudat in antris,
Et quaecumque fugant indutas flamina nubes.*

Et vicissim, (v. 328.)

*nimbis aquilone remotis
Et coslo terras ostendit et aethera terris.*

Imitatus eum Seneca lib. 3. nat. quaest. cap. 28. *fluere assiduos imbres et non esse modum pluuiis concesserim, suppressis aquilonibus et flatu sicciore.* In ventum expandi vult, sed eam regionem venti nominauit, vnde maxime aridus spirat. Nec vero conuenit laxanda. Forte: *ficanda.* Versu 122.

*Omnia tela modi melius finxere salabres,
Quocirca et iaculisabilem perpendimus usum.
Neu leue vulnus eat, neu sit brevis impetus illi.*

Quid sit hic *perpendere usumabilem iaculis*, aut quid ubicumque sit, iuxta intelligo. Suspisor fuisse:

*Quocirca et iaculis habiles praebelimus usum,
Ni leue vulnus eat, neu sit brevis impetus illis.*

Etiam iaculo habili instructi, inquit, venationi viles erimus, modo ne sit tale iaculum, quod nimis aut leue vulnus faciat aut impetum per breue spatium perferat. Horatius (Serm. 1, 1, 73.): *quid valeat nummus, quem praebeat usum.* Modum armis venatoriis praescripserat: eum et in iaculis exigit. Versu 150.

*Sed car exiguis tantos in partibus orbes
Lustramus?*

Haec accipiunt viri docti, quasi se increpet, qui aut in opere tam paruo tot versibus de hastilibus egerit, aut tantum spatii in minutis, tanquam necessariis, consumserit. Volunt igitur *exiguas partes* esse aut paruum opus aut tenuem partem operis. Mihi sedet *partes* di-

Q

xisse

xiffa Gratium pro regionibus. *Vt partes Orientis, partes Occidentis dicebant.* Caesar lib. i. de bello Gallico: (cap. 13.) *in eam partem ituros atque ibi futuros Helvetios, ubi Caesar constituisset.* Et iterum (c. 34.): *se neque sine exercitu in eas partes Galliae venire audere, quas Caesar possideret.* Itaque scriptum fuisse puto: *exiguos tantis in partibus orbes.* Qui in copiosa materia intra minimam eius partem diu moratur, is in magno campo ducit exiguos orbes. Versu 170. de Hyrcano cane:

ipsa venabitur aula

*Ille tibi, et pecudum multo cum sanguine crescet.
Pasce tamen. quaecunque domi sibi crimina fecit,
Excutiet filua magnus pugnator adepta.*

Lego: *excuset.* quod est deleat, expiet, redimat. Prima improba virtus domi tuae venabitur, et in familiares fauiet pecudes. Hoc tu ignosce illi, et pasce tamen; daque locum quae contraxit domi crimina, illa in filua, quod nimirum haud dubie faciet, purgandi. Plinius in Paneg. (cap. 32.) *Non quidem reposcimus foenus, putet tamen Nilus esse soluendum, fallacemque unius anni fidem omnibus annis omnibusque postea seculis, tanto magis, quia non exigimus, excuset.* Auctor elegiae in mortem Drusi: (v. 415.)

Euentura precor, deus excusare priora

Dum volet, a Druso caetera laeta dabit.

Claudianus de bello Getico (v. 562.): *obfessi principis armis Excusate nefas.* Latinus Pacatus (Paneg. c. 22.): *Perfis ipsa quicquid unquam in principes nostros inclementius fecit, excusat obsequio.* Palladius mire Nonembri tit. 7. *Pruna locis lapidosi et glareosi, si iuuentur laetamine, excusant, ne poma caduca et vermiculosa nascantur.* hoc est, vitium, quod habitura alias essent, emendant et vitant. Et supra eodem tit. *Nec a se longe statu-*

tuendae sunt, ut inuicem se a calore solis excusent. id est, liberent, defendant. quod fit quidem umbras vicissim praestando: sed non propterea *excusare* dixit pro obumbrare. Manilius lib. 2. (v. 592.)

*Ah quanta est scelerum moles per secula cuncta,
Quamque onus inuidiae non excusabile terris!*

Quam terrae et secula excusare se ab hoc onere inuidiae, quam purgare hoc onus et crimen non possunt! Quod acumen cum non suboleret illustri viro, monstrum verbi, *excusabile*, contra analogiae legem confinxit. Sic Tacitus lib. I. Annal. cap. 59. *Coleret Segestes vitam ripam: redderet filio sacerdotium: homines Germanos nunquam satis excusaturos, quod inter Albim et Rhenum virgas et securēs et togam viderint.* Ita recte legendum esse monuit incomparabilis Grotius. Non vulgare illud, *homines Germanos.* Sic Liuius lib. I. (c. 32.) *Quod populi priscorum Latinorum hominesque prisci Latini adversus populum Romanum Quiritium fecerunt.* Vt in simili formula apud Gellium lib. 16. cap. 4. *cum populo Hermundulo hominibusque Hermundulis.* Lib. 42. (cap. 19.) *ut iam inde a puero adsuesceret moribus Romanis hominibusque.* Caelar lib. 2. Gall. (cap. 30.) *plerisque hominibus Gallis prae magnitudine corporum suorum, breuitas nostra contemptui est.* Vide Donatum ad illud Terentii in Phormione (Act. 2. sc. 2. v. 62.): *Seruon hominem.* Asconius in Diuinat. (ab init.) *Q. Caecilius Niger, homo Siculus, et Quaestor Verris.* Vbi P. Manutius et Fr. Fabricius et And. Schottus male corrigunt: *domo Siculus.* Liuius lib. 23. (cap. 31.) *quorum hominum essent, scire se ipsi negabant, vetere patria relicta, in eam, in quam redierant, nondum adferti.* *Excusaturos* autem intellige, non posteritati, sed ipsos pariter et posteros, nunquam satis deleturos, nullis in Romanos fortibus factis expiaturus satis ignominiam, quod passi sint eos inter

Q 2

ter Albim et Rhenum cum imperii insignibus apparere.
Versu 183.

*Comparat his versuta suas Athamania fraudes,
Acyrusque Pheraeque et clandestinus Acarnan.*

Coniicio: *Epirusque*. Vicinas enim regiones designare voluit. Varro lib. 2. de re rust. cap. 9. *Videndum ut boni seminii sint: itaque a regionibus appellantur, Lacones, Epirotici, Sallentini.* Versu 202.

*At te leue si qua
Tangit opus, pauidosque inuat compellere dorcas,
Aut versuta sequi leporis vestigia parui:
Petronios (sic fama) canes volucresque Sicambros
Et pictum macula Vertraham delige falsa.*

Non putem dicere Gratium Petronios canes istos aeuo tantum fama cognitos: quid enim iuberet deligere ad hanc venationem, qui nulli essent? sed scripsit: *scit fama*. Testem enim eius, quod dicit, facit famam publicam. Sic restituimus Statio lib. 2. Thebaidos (v. 108.): *iamque illa nouis (scit fama) superbit Connubiis*: ex Mss. ubi etiam subiecerant: *sic fama*. Eodemque modo lib. 5. (v. 456.) *scit cura deum*. id est, testor deos omnia curantes. Sic idem alibi, et saepe Tertullianus. Prorsus idem 256.

*Thoës commissos (clarissima fama) leones
Et subiere astu, et paruis domuere lacertis.*

Versu 189. *Seu frustra nimius properat furor.* Scribo: *fauor*. dum sibi fauet ante tempus, et credit suam praedam, a qua longe adhuc abest. Sic infra: *ne qua ex nimio redeat fortuna fauore*. Et mox: *ut ne prima fauentem pignora fallant.* Versu 226.

Atque

*Atque hic egressu tandem sine fraude reperto
Incubuit spatiis qualis permissa Lechaeis
Thessalium quadriga decus, quam gloria patrum
Excitat et primae spes ambitiosa coronae.*

Scribunt, *permissa*, et explicant quadrigam, quae Achi-
vis equis Thessalos iunxit. Sed nec sensus hic auctoris,
nec tolerabilis sermo: *quadriga*, *decus Thessalium*, *per-*
missa Lechaeis. Distingue: *sine fraude reperto Incubuit:*
spatiis qualis permissa. Vtroque verbo vitur eleganter.
Incubuit, sic nudum apud Iustinum l. 3. *ubi acrior per-*
spiramenta cauernarum ventus incubuit, harenarum mo-
les egeruntur. Tacitus 4. annalium: *posse reliquos cir-*
cumueniri, si cuncti, quibus libertas seruitio potior, incu-
buisent. Lib. II. Deinde obstrepentibus his, quibus ea
contumelia parabatur, discors Suilio Silius incubuit. *Per-*
missa, est ἀποστον, συρτήσια, incitata, laxatis habenis
lata. Sisenna: *Inde equum concitatum ad hostium per-*
mittit aciem. Auctor lib. 8. de bello Gallico (c. 48.):
equo se a caeteris incautius permittit in praefectum. Sio
Lucretius lib. 4. vers. 660.

tum fissa ferarum

*Vngula qua tulerit gressum, permissa canum vis
Ducit.*

id est, penetrans, longe missa. Vt mox:

*Hic odor ipse igitur, nares quicumque laceffit,
Est, alio ut possit permitti longius alter.*

Hic ceperunt: illic mutant. Lambinus primum *prae-*
missa, Gifanius posteaque et Lambinus, *promissa*: quod
sane et ipse in Ms. inueni: nec tamen eo moueor. Cur-
tius lib. 4. cap. 9. *liberque prospectus oculorum etiam ad*
ea, quae procul recessere, permittitur. Ita antiquissimus
Florentinus: ne putent viri docti *ta* ad ea recentiorum
fulcrum esse. Quod priusquam scirem, quia in Dan. et

Pal. erat *permittitur*, non *permittunt*, vt vulgo, non *permetitur*, vt Modius, faciebain: *oculorum et in ea, quae*: sed necesse non est. Martialis lib. 10. epigr. 12.

Aemiliae gentes et Apollineas Vercellas

Et Phaëthontei qui petis arua Padi,

Ne viuam, Domiti, nisi te praemitto libenter.

Gruterus e Mss. legit *permitto*, et opportuna adfert. Contra defendit Scriuerius *praemittit*: quasi ominetur Martialis se eodem sequuturum. Sed huius ominis in toto epigrammate nullum aliud argumentum. Impediuit virum egregium aliud vitium loci, quum durum esset: *Domiti, qui petis Aemiliae gentes et Vercellas et Circumpadana, ne viuam, nisi te libenter permitto*. Scripserat enim auctor: *quae petis*. Et sic constat oratio: *Ne viuam, Domiti, nisi te libenter permitto ad gentes viae Aemiliae, et Vercellas, et ad Circumpadana, quae petis*. Adde quae ad Liuii lib. 29. cap. 2. notamus. *Nisi te permitto*, est, nisi tibi libenter veniam do et stimulos addo eunti ad ista loca. Praepositionem omisit, vt Virgilius (Aen. 1, 365. 6, 632.): *Deuenero locos, et Lauinaque venit Littora*. (Aeneid. init.) Mart. Capella l. 8. (init.) *pohe consistentis permittit se Voluptatis amplexibus*. Lechaem portus Corinthi versus Occidentem celebris ludis trietericis Isthmiorum, *ἐν ἀρχαῖον ἀνδρῶν γέρας*, vt canit Pindarus. Eo alludit Gratius: canemque his amfraclibus euolutum ita emicare in praedam dicit, vt quadriga Thessala se iactat in puluere Isthmiaco seu spatiis Lechaeis. Versu 247.

Ergo ubi plena suo rediit victoria fine,

In partem praedae veniat comes et sua naris

Praemia.

Scribe: *et sua norit Praemia*. Sentiat hanc pro nauata opera sibi mercedem dari, vt hac memoria et spe excitetur in futurum. Plinius lib. 9. cap. 3. de Delphino adiu-

adiuante piscatores: *Sed enixioris operae, quam in unius
disi praemium, consilii sibi, opperiantur in posterum.*
Versu 260.

*At non est alius, quem tanta ad munia foetus
Exercere velis, aut te tua culpa reuellat
Inter opus, quo sera cadit prudentia damno.*

Aceruus vitiorum. Scribe:

*At non est alius, quem tanti ad munia foetus
Exercere velis: haud te tua culpa refellet
Inter opus, quum sera redit prudentia damno.*

Exercere ad munia tanti foetus est iungere cum cane in Venerem ad nobilem metagonta generandum. Quam curam si praestiteris, inquit, non te poenitebit postea hoc foetu in venando uti, nec eueniet tibi, ut in eo te peccasse et aliquam in te culpam admisisse deprehendas, quae te tum resellat, accuset, confutet: ut solet fieri sero et damno suo sapientibus. *Redit*, ut infra, *haec magno redit indulgentia damno.* Versu 297.

*Illius e manibus vires sit cura futuras
Perpensare; leueis deducet pondere fratres.*

Nec manus hic catulis attribuuntur, quum sint hominis pondus catulorum exigentis: nec *deducet*, est ipse leuior fratres descendere coget, quum grauiores magis probentur: nec *deducere* est vincere citra respectum librae, nam de manibus loquitur, ut de lancibus librae. Nimirum *deducere* Gratio, ut *deprimere* Ciceroni, id dicitur in libra, quod grauitate vincit. Lib. 5. de finibus (cap. 30.): *Audebo igitur, quae secundum naturam sunt, bona appellare, nec fraudare suo veteri nomine, virtutis autem amplitudinem quasi in altera libras lance ponere. Terram, mihi crede, sa lanx et maria deprimet.* Lib. 4. Academ. (cap. 12.) *Etenim necesse est, ut lancem in libra ponderibus impositis deprimi, sit animum perspicuis cedere.* Lib. 5.

Tuscul. (c. 17.) Quo loco quaero, quam vim habeat libra illa Critolai: qui cum in alteram lancem animi bona imponat, in alteram corporis et externa, tantum propendere illam boni lancem putet, ut terram et maria deprimat. Ergo deducet huius est Ciceronis deprimet. Demosthenes de pace: ὅταν δ' ἐπὶ θάτερα, ὥσπερ εἰς τετραίνην, ἀεγυρίον προσενέγκῃς, ὀίχεται φέρον, καὶ καθεύκεται τὸν λογισμὸν ἐφ' αὐτό.

CAPVT XIV

Restituta aut defensa com-
 plura per infinitium expressa
 apud Liuium, Iustinum, Va-
 lerium Maximum, Tacitum,
 Virgilium, Iuuenalem, Sta-
 tium, Florum.

Frequens vitii genus est, quo per infinitium modum pronuntiata, siue in oratione obliqua, siue per intellectum verbi finiti, vexarunt librarii et improvidi correctores. Cuius generis libet quaedam nobis obferuata congerere, ut quod de singulis statuimus, saetorum praefens et vnus conspectus adfirmet. Produxi-
 mus quidem antehac partim illorum alibi: sed et inde recidimus, et adiecimus, quae commodiorem hic locum inueniebant. Liuius lib. 1. cap. 50. Quod si sui bene crediderint ciuas, aut si creditum illud, et non raptum parricidio, sit, credere et Latinos: quamquam ne sic quidem alienigenae deberent. Iussi meo periculo distingui et legi: credere et Latinos (quamquam ne sic quidem alienigenae) debere. Hoc agere ait Tarquinius, ut in Latio imperet, sicut Romae: nec se intercedere, modo voluntate populi delatum, non raptum parricidio regnum habeat: quamvis prudentium sit, si Romani quaecumque casu aut euentu peregrina imperia subierint, non modo imitari, sed etiam cauta exemplum. Nec me fefellisse coniecturam
 testis

testis optimus codicum huius partis Florentinus. Idem
 Liuius lib. 2. cap. 58. *Odisse plebem plus quam paterno
 odio, quod se victum videbat ab ea: et se unico consule
 obiecto aduersus tribuniciam potestatem, perlatam legem
 esse.* Verbum videbat cum particula et in nullo fideli
 codice comparent. Quare auctor sum, vt etiam τὸ Quod
 eiciatur: nam sincerum est: *Odisse plebem plus quam
 paterno odio: se victum ab ea; se unico consule, etc.* At-
 que ita Borbetomagensis Rhenani, nisi quod male electo
 pro obiecto. Ad supplendam sententiam subaudiendum,
 dolebat, vel indignabatur: sequitur enim, *Haec ira in-
 dignatioque.* Libro 3. cap. 10. *Inter alia prodigia et
 carne pluit, quem imbrem ingens numerus avium interuo-
 litando rapuisse fertur.* Sic edidit Ioh. Andreas, et ab
 se dat Rhenanus: sed Mss. Campani, Aldina et Iuntae
 editiones habent, quod ita distinguendum: *Inter alia pro-
 digia et carnem pluuisse, quem imbrem ingens numerus
 quium rapuisse, fertur.* Quod perinde est ac si scripsis-
 set: *Fertur carnem pluuisse, et eum imbrem aues rapuisse.*
 Eodem libro cap. 72. *Scaptione hic concionali seni ad-
 signaturos putarent finitimos populos?* Non est Liuii τὸ
 putarent: quod etiam omnem sensum impedit. Vide de
 pecunia Vet. lib. 4. cap. 9. Lib. 6. Liuii cap. 27. *Nam
 neque duci addictos Tribuni sinebant, neque iuniores no-
 mina dabant, quum Patribus minor praesens cura credi-
 tae pecuniae iuris exsequendi quam delectus esset.* Tolle
 τὸ quum et fac esse: scripserat enim Liuius: *nam neque
 duci addictos Tribuni sinebant, neque iuniores nomina da-
 bant.* Patribus minus praesens cura creditae pecuniae
 iuris exsequendi, quam delectus, esse: quippe iam a Prae-
 neste, etc. Eiusdem libri cap. 37. *Qui crederent duo-
 busne in locis sua voluntate impertituros plebi honorem,
 qui ostona loca Tribunis militum creandis occupare soliti
 sunt?* Male benigni addiderunt in hunc locum, *Qui cre-
 derent.* Lib. 10. cap. 13. *Quid ergo attineret leges fer-
 ri rogans, quibus per eosdem, qui tulissent, frons fieret?*

ret? Immo *attinere*. Libro 22. cap. 34. *quum quatuor militum legionibus vniuersis pugnari posse apparuisset, ac eo quod M. Minucius absente Fabio prospere pugnasset, duas legiones hosti ad eandem obiectas*. Mss. *apparuisse eo, sine rō ac*. Scribas ergo: *cum quatuor militum legionibus vniuersis pugnari posse apparuisse eo, quod M. Minucius absente Fabio prospere pugnasset. Duas legiones hosti, etc.* In eadem oratione: *Cui non id apparet? id actum et quaesitum esse, ut interregnum iniretur, ut in Patrum potestate comitia essent*. Mss. *apparere*: ut videatur primum fuisse: *Cui non apparere, id actum et quaesitum esse, cum interregnum iniretur, ut in Patrum potestate comitia essent?* Libro 23. cap. 21. *Responsum utrisque, non esse unde mitteretur; iussique ipsi classibus atque exercitibus suis consulere*. Etsi destituant scripti, legendum tamen *litera recisa, consulere*: nam *η* *T* ociosa non est, utpote initium periodi sequentis et praenomen Propraetoris: *T. Otacilius ad unicum subsidium populi Romani Hieronem quam misisset*. Eiusdem libri cap. 44. *Multos annos iam inter Romanum Nolanumque populum amicitiam esse, cuius neutros ad eam diem poeniteret*. Hic vero et scripti, *poenitere*. Ibidem: *Et Nolani aciem auxerunt: quos collaudatos Marcellus in subsidiis stare et saucios ex acie efferre iussit: pugna abstinere, nisi ab se signum accepissent*. Optimi quique in membranis hactenus adinquent, ut *τὸ nisi* nosse negent; argumentum fuisse olim: *pugna abstinere, ni ab se signum accepissent*. Cap. 45. *Annibal multo grauioribus probris increpabat: arma signaque eadem se aiebat noscere, quae ad Trebiam Thrasimenumque, postremo ad Cannas viderit*. *Es νόξα-
κας τὸ αἶε*bat, quod eiurant calamo exarati. Lib. 24. cap. 3. *Fama est, aram esse in vestibulo templi, cuius cinerem nullus unquam moueat ventus*. Liber ille vnicus maiusculis literis apud Puteanos: *nullo unquam moue ventor*. Fuit haud dubie: *cuius cinerem nullo unquam moueri ventor*: suspensa est enim haec quoque sententia ab illo,

illo, *Fama est.* Cap. 14. *Libertatis auctorem eis non se fore, sed Consulem Marcellum et uniuersos Patres, qui consulti ab se de libertate eorum sibi permisissent.* Nulla obcuritate scripti: *sed Consulem Marcellum, sed uniuersos Patres, quos consultos ab se de libertate eorum sibi permisisse.* Cap. 26. *Puellis ut saltem parcerent, orare institit, a qua aetate etiam irati hostes abstinere.* Membranae: *iratos hostes abstinere.* Sic et lib. 25, cap. 16. *rem se aut magnam inchoasse, ad quam perficiendam ipsius Gracchi opera opus esse.* Et mox: *reliquum autem quid esse paucis a multitudine circumuentis?* Ita eadem utrobique: *non esset ut vulgati.* Libro 29, cap. 22. *iuberentque, quod dii bene verterent, traiceret, et spei conceptae primo quoque tempore compotem populum Romanum faceret.* Scripti *traicere ac facere.* Lib. 30. c. 1. *tradere exercitum iussus, ipse prorogato imperio Galliam provinciam obtineret.* Editi ante Rhenanum, ut et scripti, *obtinere*, quod ille perperam mutauit. Cap. 21. *transitus Annibalis in Italiam quantum terroris pauorisque inieciisset sese meminisse.* Optimi: *transitu in Italiam Annibalis quantum terroris pauorisque meminisse.* Alii: *pauorisque esse meminisse.* Cancellandae tres voces, si Liuium saluum volumus, qui rotundo ore ediderat: *transitu in Italiam Annibalis quantum terroris pauorisque, quae deinde clades, quos luctus incidisse?* Nec Liuium tantum obsedit haec tabes. Iustinus lib. 10, cap. 1. *Adeo ne vile paternum nomen apud tot numero filios fuit, ut quorum praesidio tutus etiam aduersus hostes esse debuisset, eorum insidiis circumuentus, tutior ab hostibus, quam a filiis fuerit?* Non dubito, quin et Trogus et Iustinus habuerint, *fuisse*: sic enim et lib. 2, cap. 9. et 14. lib. 14, cap. 5. loquitur: et Seneca de breuitate vitae cap. 12. extremo. Lib. 11, cap. 13. *Tantum meminisse iubet, cum iisdem se tertio pugnare; nec meliores factos putarent fuga.* Infuticium et expungendum *to* putarent. Lib. 22, cap. 5. *Quo in loco Syracusae posita sint, ostendit, quibus*

quibus aliud nullum auxilium superesset, quam ut hostibus faciant, quae ipsi patiantur. Illi dederant, superesse. In eadem oratione: Quibus omnibus non sibi tantum in alios, sed et aliis in se sentient patere bella. Immo sen-
suros. Libro 31. cap. 4. qui in bellum cupidos hortetur, Annibalemque cum copiis affuturum nuntiet, nihil dicat partibus, nisi animos Carthaginienfium, deesse. In ma-
lam crucein tō dicat. Libro 38. cap. 7. Adeo illis odium Romanorum incussit rapacitas Proconsulum, sectio publicanorum, calumniae litium. Si non Iustinus, certe Trogus scripsit: adeo illis odium Romanorum inuisse ra-
pacitatem Proconsulum, sectionem publicanorum, calum-
nias litium. Valerius Maximus lib. 4. cap. 1. Pruden-
ter enim sensit tunc incrementum Romano imperio peten-
dum fuisse, cum intra septimum lapidem triumphique quae-
rebantur: maiorem autem totius terrarum orbis partem possidenti, ut auidum esset quicquam ultra appetere, ita abunde felix si nihil ex eo, quod obtinebat, amitteret. Scibe ex Mss. ut auidum esse: intelligimus enim et hic: prudentes sensit. Et in sequenti historiola: quoniam unius testimonio aliquem cedere pessimi esse exempli: subau-
dis ex superiore, adiecit. Libro 7. cap. 2. Quam porro subtiliter Anacharxis leges aranearum telis comparabat! nam ut illas infirmiora animalia retinere, valentiora trans-
mittere, ita his humiles et pauperes constringi, diuites et praepotentes non alligari. Sic scripti et editi veteres. Ad intellectum refertur, dicebat, vel sentiebat, inclusum. Ante tō comparabat: neque enim id aliud quam similes dicebat. Pighius notat in fine sententiae videmus librum Campensem, velut glossulam, ut loquitur, addere ultimo verbo superscriptam: et id vocabulum istic desiderari, quemuis indicaturum. Errat misere. Tacitus lib. 6. an-
nualium cap. 21. Caeterum plurimis mortalium non exi-
mi, quin primo cuiusque ortu ventura destinantur. Li-
pius coniicit eximis vel eximas, quod et Muretus voluit. Pichena tolerari ait posse, ut quod regatur a verbo putant: recipit

recipit tamen *eximitur*. Verum non *eximi* est non potest *eximi*: non potest opinio ista eripi. Sic Lucretius lib. 2. versu 16.

*Qualibus in tenebris vitas, quantisque periculis
Degitur hoc aevi, quodcumque est? nonne videre
Nil aliud sibi naturam latrare, etc.*

Sic Mss. pro videre est. Manilius lib. 2. vers. 85.

*Quae quamquam longo cogit semota recessu,
Sentiri tamen, ut vitas ac fata ministrent
Gentibus ac proprios per singula corpora mores.*

Cogit nempe, siue Deus siue Ratio. *Ministrent*, aetherea signa. Sic enim legendum, non *ministret*. Sed *sentiri tamen* est sentitur vel potest tamen sentiri, ut sidera vitas et fata et inclinationes artesque infundant hominibus. Statius lib. 7. Thebaid. versu 442.

*Haud procul inde iugum tutisque accommoda castris
Arua notant, unde urbem etiam turreisque videre
Sidonias.*

Sic omnes meliores codices: non *videre est*, ut vulgo. Iterum Tacitus lib. II. annalium cap. 10. *Exin validissimas praefecturas inuasit, et recipere Armeniam, ni Vibio Marso Syriae legato bellum minitante cohibitus foret.* Muretus velit, *reciperarat*. Lipsius, quia in Mss. quibusdam, *Armeniam habebat*, lasciuit coniecturis, *auebat, audebat, parabat*; denique *vadebat*, quoniam in Veneto *habeat*. Pichena se scribit abstinere manum, nisi ut notet in Fl. legi *habeat*. Certè manum et asteriscos debebant abstinere omnes: nam et *reciperare Armeniam* est, et reciperebat vel recipere coeperat, vel erat in eo ut reciperet. Sallustius in Iugurthino (cap. 100.): *Dein Marius, uti coeperat, in hiberna proficiscitur, quae propter commeatum in oppidis maritimis agere decreuerat: neque tamen victoria secors aut insolens factus, sed pariter*

pariter atque in conspectu hostium quadrato agmine incedere. Tacitus ipse lib. 15. (c. 27.) *Simul consilio terrorem adiicere, et megistanas Armenios, qui primi a nobis defecerant, pellit sedibus.* Cicero lib. 2. in Verrem (c. 22.): *Iubet cuidam suorum amicorum numerari sequestria octoginta. Res occultari non satis posse. Per quemdam eorum, qui interfuerant, fit Epicrates certior.* Virgilius in Culice (v. 119.):

*Iam medias operum partes cunctus erat sol,
Quum densas pastor pecudes cogebat in umbras,
Ut procul adspexit, luco residere virenti,
Delia diua, tuo.*

Scaligero, *Cogebat pecudes in umbras residere luco virenti* est ἑλάνισμος, et simile Horatiano (Od. 3, 21, v. 8.): *Descende promere languidiora vina.* Barthius, quia vet. editi, *Et*, habent, feliciter iubet reponi: *Et procul accessit luco residere:* Graecanicumque et ipse vult, *accessit residere*, lib. 21. cap. 9. Sed verisimilius scripsisse Virgilium:

Et procul aspiciens luco residere virenti.

id est, residebat vel residere coeperat. Iuuenalis Sat. 10. vers. 313.

*Nunc ergo iuuenis specie lactare tui, quem
Maiora expectant discrimina, fiet adulter
Publicus, et poenas metuet, quascumque mariti
Exigere irati.*

Quae in quibusdam codd. *mariti Irati debent*, unde Lipsius, *maritis Iratis debent*, lib. 4. epist. qu. 25. et, *Exigere ira potest, et Irati faciunt*, quae G. Canterus ostendit lib. 3. Nov. Lect. cap. 6. ludibria sunt librariorum. Nos in duobus reperimus: *Exigere irati debent*, n. e. f. a. ubi palam est *re debent* abundare. Canterus tanto infelicior, quod qui per indicandi modum exponunt, eos fugere

fugere rationem scribit. Immo ipsum fugit ratio, et *quascumque mariti exigere irati*, est quas exigunt vel exigere solent vel ius habent. Quare sustineo me in Tiberino Vopisci: (Stat. 1. Silv. 3. v. 9.)

*Ipsa manu tenera testum scripisse Voluptas.
Tunc Venus Idaliis vnxit fastigia succis.*

Vbi nonnulli sane codices, *Visa manu*. Sed mollius intellexeris, *videtur*, aut *credi potest*. Lib. 3. Thebaidos: (v. 321.)

*coelumque trifulca
Territat omne coma. iamdudum aut ditibus agris
Signa dare aut ponto miseros inuoluere nautas.*

Libro sexto (v. 159.):

*nec vos incessere luctu
Orba habeo. fixum matri immotumque manebat
Hac altrice nefas. Atquin et blandus et illam
Matre magis solam nosse atque audire vocantem
Ignarusque mei. nulla ex te gaudia matri.*

Lib. 10. extremo: (v. 925.)

*cedunt acies et terror utrimque
Quo ruat, ardenti feriat quas corpore turmas.
Intra se stridere facem. galeamque comasque
Quaerit.*

Vbi subiecerunt, *galeamque comasque Sentit*. Sed hoc inepte iungitur proximis: nam galeam comasque *quaerit*, quae aberant fulmine absuntae: in priori autem parte versus intelligi voluit Statius, *miratur* vel *sentit*, vt recte notatum Behotio lib. 2. Apoph. cap. 5. Et hoc simillimum Liuiano: *se victum ab ea*. Florus lib. 4. cap. 4. *Quippe quum intra decem et octo annos tenerum, obnoxium et opportunum iniuriae iuuenem videret, ipse plenas ex commilitio Caesaris dignitatis; lacerare furtis haeredita-*

reditatem, ipsum infectari probris, cunctis artibus cooptationem Iuliae gentis inhibere non desineret. Gruterus et Salinasius viderunt hoc genus loquendi, de quo agimus, hic deliderari: fecerunt itaque, desinere. Ego vero, tã non desineret furcillis expellenda iudico, tanquam adiecta ab homine, qui non caperet hoc rotundum Flori: lacerare furtis haereditatem, ipsum infectari probris, cunctis artibus cooptationem Iuliae gentis inhibere, denique ad opprimendum iuuenem palam arma moliri.

CAP V T XV

Martialis aliquot locis leuiter correctus, et illustratus. Dare alicui. Lestica Zoili, sandapila. Mortuus, de male viuo. Sata Bacchi. Vitifator. Sub imagine. Virgilius explicatus. Sub auro. Claudianus tentatus. Caper. Obsus. Notius defensus. Gramina odorata, quae apes modo carpserunt. Vdus aleator. Verna Decembri mense non timens lacus. Feruens inba Leonis.

Martialis lib. 2. Epigr. 71.

*Candidius nihil est te, Caeciliane, notui,
Si quando ex nostris disticha pauca legis:
Protinus aut Marfi recitas aut scripta Catulli:
Haec mihi das tanquam deteriora legas.
Vt collata magis placeant mea?*

Quum legit Martialis carmina Caecilianus, recitat idem Caecilianus Catulli aut Marfi versus. Simulne, aut alternis? Certe post lecta Martialis disticha. Sed ista Marfi aut Catulli scripta deinde dat Martiali, tanquam ipse Caecilianus legat deteriora. Hoc postremum vocabulum, ut nunc oratio constat, non potest referri, nisi ad carmina ipsius Martialis. Quo euenit, ut huic, quod dicitur, non

non laudi, sed pudori esse oporteat. Cui repugnat quod sequitur: *Vt collata magis placeant mea.* Frustra enim interrogationis notam deleri vetat Scriuerius. Caecilianus recitando Catulli carmina voluit omnino Martialis versus comparatione reddere probabiliore. Est igitur horum verborum inter se discordia manifesta: qua Poëtam liberant duo Mss. nobis inspecti, praeferentes in secundo versiculo: *pauca lego.* Quum ego, inquit, tibi iocorum meorum aliquid lego, tu vicissim mihi praelegis Catullum aut Marsum. Tum scribendum:

*Hoc mihi das, tanquam deteriora legas,
Et collata magis placeant mea. Credimus illud.*

Hoc in meam gratiam facis: eo seruis ac lenocinarius mihi. Cicero 1. Tusc. (cap. 45.) *Quantum autem consuetudini famaeque dandum sit, id curent viui.* Seneca lib. 1. de clem. cap. 15. *Principes multa debent etiam famae dare.* Notissimum Taciti: (An. 1. 7.) *Dabat et famae, ut vocatus electusque potius a republica videretur, quam per uxorum ambitum et senili adoptione irrepisse.* Sic igitur, inquit, blandiris mihi, tanquam deteriora sint, quae tu recitas mihi, nempe Marfi aut Catulliana, et his *collata magis placeant mea.* Eodem libro epigrammate 81.

*Laxior hexaphoris tua fit lectica, licebit,
Cum tamen haec tua sit, Zoile, sandapila.*

Ita quum vulgo legeretur, Iunius et Gruterus e pluribus scriptis dederunt: *sandapila est.* Scriuerius adeo se obtuso esse ingenio, ut hanc argutiam non capiat, et arridere sibi fatetur:

Dum tamen haec tua sit, Zoile, sandapila.

Et quamuis istud etiam in chirographis obuium habuerit, tamen eos tanti non fuisse, ut audirentur, quum inuoluerent locum, non explicarent. Taceo me quoque in Mss. reperisse potius Innianum: contendamus sententias.

R

Dum

Dum tamen, sonat: Feraris licet amplissima lectica, dummodo ea efferaris. Nihil igitur aliud quam optat homini mortem, et quidem honesto funere. At acrius: *Cum tamen*: Quamvis laxissima lectica gesseris: non tamen istam lecticam, sed sandapilam putant homines, quia tua est, quia tu, vitae tuae superstes et praemortuus, ea soles portari. Potest autem intelligi mortuus vel vitio otiosus et contemptus, quasi nusquam sit; (Cicero ad Atticum: (12, 2.) *Homini non recta, sed voluptaria quaerenti, nonne βεβιωται;*) vel exhausto morbis corpusculo lividus, luridus, male viuis, cadauerosus, ossa et pellis. Sic lib. 3. (32. v. 2.) *sed tu mortua, non vetula, es.* Hunc utique sensum magis probat illud in-pecuniosum ostentatorem lib. 6. epig. 76.

Inuidiosa tibi quam sit lectica, requiris?

Non debes ferri mortuus hexaphoro.

Solent alioquin ab elatis in gestatos iocum petere. Gracchus apud Gellium (Lib. 10. c. 3.): *Is in lectica ferebatur.* Ei obuiam bubulcus de plebe Venusina aduenit, et per iocum, quum ignoraret, qui ferretur, rogauit, num mortuum ferrent. Cicero de Antonio (Philipp. 2. c. 41.): *At ille operta lectica latus est per oppidum ut mortuus.* Seneca de benef. (2, 28.) *Quo tandem ab istis gerulis raperis, cubile istud tuum circumferentibus? quo te penulati isti efferunt?* Lucianus: *τὸς ἐπικειμένους τοῖς οἰκέταις καὶ μικρῷ δὲν ἐκφερόμενους.* Lib. 3. Epigr. 24. (init.)

Vite nocens rosa stabat moriturus ad aras

Hircus, Bacche, tuis victima grata sacris.

Nihil moueo, tamen dispiciendum de lectione Pircheim. *tuis victima grata satis.* quae scilicet gaudeant supplicio vastatoris sui. Notum illud:

*Καὶν μὲ φάγῃς ἐπὶ ἑῷαν, ὁμῶς ἔτι καρποφορήσω,
Ὅσων ἐπισπῆσαι σε, τράγῃ, θυμένω.*

Vine-

Vinetorum *satio* et *sata* de vitibus bene dicuntur. *Vitifator* Maro, imitatione Attii, l. 7. Aen. (v. 179.)

Vitifator curuam seruans sub imagine falcem.

Quem ad locum nescio quid cornicatur Seruius. *Aut*, inquit, *statuae exprimit gestum, ut dicat: ita tenebat falcem, ut eam sub vultu haberet; aut sub imagine, sub theca dicit, quae falcis est similis.* Posterius horum repudians merito Ios. Castalio Observ. dec. 8. cap. 7. nec tamen satis prudenter priorem explicationem approbat, et hominē docto dignam praedicat: etsi Donatum habeat adficientem, cum ait: *perpetuum tenet sub oculis imaginis suae.* Quid enim *vultum* aut *oculos* inculcant, de quibus nihil Virgilius? At rectiorum index poterat ipse Seruius esse, cuius ita leguntur sequentia, non quidem in Danielis, sed in olim vulgato exemplari: *Quare sub imagine falcem? cum imagine enim pictus est Saturnus. Soluitur: aut SVB pro IN posuit, aut ipsius quoque falcis non veritas, sed imago, vagina quaedam falcis putatur.* Haec utique scripta vnuur habent verum, *non sub pro tō in poni.* Silius de Euandro: *Paupere sub populo ductor.* Ovidius 2, Met. (v. 804.) *pulchraque Drum sub imagine ponit. Seruans sub imagine falcem,* est, cuius imago et vinitoriae falcis instar tenet. Arnobius: *Cum plectro et fidibus citharistae gestus seruans cantaturi.* Idem: *Saturnus cum adunca falce, custos ut ruris, aut aliquis ramorum luxuriantium tonsor.* Hoc est, quod de vitifatore Maro, *seruans sub imagine falcem.* Athenis laudabatur Alcamenis Vulcanus, in quo stante atque vestito leuiter apparebat claudicatio non deformis. Hic sub imagine seruabat claudicationem. Sic Germanicus de Argo:

qua debet reddere proram

Intercepta perit, nulla sub imagine forma.

Silius Italicus in lorica Hannibalis lib. 2. (436.) *pendet sub imagine poenae Regulus*. Idem lib. 8. *saecuitque in imagine virtus*. Et lib. 10. *simulacra Deorum Numen ab arte datum seruantia*. Claudianus initio lib. 3. de Laudibus Stiliconis: (v. 11.)

*Os sacrum, quod in aere colis, mirare sub auro,
Cerne libens.*

Sic in duobus Mss. inueni. Vulgo, *miraris in auro*: quae prorsus est alterius interpretatio: nam *mirare* idem quod *miraris*, *sub auro* idem quod *in auro*. Lapis antiquus: *statuam. sub. auro. constitui. locarique. iusserunt*. Porro in fine eiusdem epigrammatis:

*Sic modo qui Thuscus fueras, nunc Gallus aruspex,
Dum iugulas hircum, factus es ipse caper.*

Nusquam legisse se, quantum recordetur, *caprum* dici τὸν ἐκροπικόν in genere caprino, quemadmodum *uernex* dicitur in genere ouillo, fatetur Cl. Scriuerius. At id notauit Gellius lib. 9. c. 9. *Hoc igitur reliquit et caetera vertit non infestiuiter: nisi quod caprum dixit, quem Theocritus ἐνόςχων appellauit. Auctore enim M. Varro is demum Latine caper dicitur, qui excastratus est.* idque etymon verbi vult, vt in *capo*: sed vsus dicendi magister iuit in contrarium. Sic obseruat Gellius lib. 19. c. 7. *obesum* in Naeuii Alcestide proprie magis quam vfi-tate dictum pro exili et gracilento: ἀνύσως ἢ κατ' ἀντι-φρασιν *obesum* pro pingui atque vberi dici. Errauit doctus Brodeus lib. 9. misc. c. 20. vbi ob hoc ipsum Noniam reprehendit. Acumen vero istius distichi est in Priapeis:

*Quae si perdidero, patria multabor, et olim
Ille tuus ciuis, Lampface, Gallus ero.*

Epigrammate 65. (v. 4.)

Gramina quod redolent, quae modo carpsit ouis.

Certo

Certe debuerat esse mellilega apibus tanti, ut hic τῶ οὐκ substitueretur. quomodo coniecerat optimus Barthius, et quaedam membranae Calderinique codices seruant. Vbi enim legitur gramina ab ouibus carpta suauius olere? At de api nos auctorem damus Quintilianum decl. 13. *Non ex omnibus floribus carpunt utilia operi suo, sed in omnibus quaerunt. Praesens et quidem protinus illa redditur merces, quod omnibus, quibus insedere, odorem mellis inspirant, et breui contactu vim sui relinquunt. Ipse adeo Martialis asserit hanc lectionem lib. II. ep. 9. quod huic geminum germanum. Lib. 5. epigrammate 86.(v. 3.)*

*Et blando male proditus fritillo,
Arcana modo raptus e popina,
Aedilem rogat vds aleator.
Saturnalia transiere tota.*

Vds, inquit, vino madens: *Rogat*, ut sibi parcat, nec in ius trahat. Mihi longe aliud significari videtur, et comparandum hunc versum cum illo lib. 14. epigr. 1. (v. 3.)

*Nec timet aedilem posito spectare fritillo,
Cum videat gelidos tam prope verna lacus.*

Vbi etiam frigide annotant: cum serui videant adesse Decembrem mensē hibernum. Immo *lacus*, in quos, si Saturnalia non essent, deprehensus ab aedili aleator verna soleret deturbari. Neque aliud *lacus* quam cloacae. Suetonius Nerone cap. 26. *redeuntes a coena verberare, ac repugnantes vulnerare, cloacisque demergere assueuerat.* Sic iste alter, postquam Saturnalia transierant, extendens lusus et raptus e popina, vds inducitur aqua, in qua poenae causa tenetur, et rogat, ut celerius liberetur, et ex poena mittatur, et vna altera mersione defungatur. Quamquam et perfundi aqua potuerunt contumeliae causa: ut ipsum aedilem, *succensens curam viis verrendis non adhibitam*, Caius, *luto iussit oppleri, congesto per milites in praetextae sinum*, Suetonius Vespasiano cap. 5.

Sic Bibulo καταβαίνοντι κοπρίων επεσκεδάσθη κόφινες a factione Caesaris, vt refert Plutarchus in Catone Vti-
censi. Sed, quod prius dixi, mirifice confirmat Lucia-
nus in Dialogo Sacerdotis et Saturni: καὶ τὰς οἰκέτας
εὐωχεῖν, καὶ γυμνὸν ἄδειν καὶ κροτεῖν ὑποτρέμοντα, ἐνίοτε
δὲ ἐς ὕδωρ ψυχρὸν ἐπὶ κεφαλὴν ὠθεῖσθαι. Rursus: καὶ
διακονεμένων τὰς μὲν ἄλλας ἐς τὸ ὕδωρ ἐμπεσεῖν τῷτο
γὰρ τ' ἐπιτίμιον τῆς αἰδεξίης διακονίας. Hoc ipsis Satur-
no festis diebus quum fieret, quidni et postea idem anim-
aduersionis genus aediles vsurparint? Lib. 6. Epigram. 90.
distinctione acuendum est:

*Moechum Gellia non habet; nisi unum:
Turpe est. hoc magis: uxor est duorum.*

Vt Cicero in Pisonem (c. 14.): *est hoc nouum: multo illud
magis: appellatus est hic vulturius etc.* Taceo Messali-
nam Claudii: sed nec Poppaea Neronis dispar exemplum
est: ideo *moechus uxoris* Otho in *σηλιτευτικῶ*. Nec
vetat, quod *tunc adhuc amicam* Neronis appellat Sise-
tinius. Dandum enim aliquid ingenio est. Sic apud Se-
necam Oedipus, se vocat *patris riualem*: apud Lucanum
Iulia Pompeii Corneliam *pellicem* suam. Parique venia
audiendum: *quod digito, Pontice, perdis, homo est.*
Quae pronuntiantur simpliciter, etsi non sint nisi compa-
rate. Lib. 9. ep. 90. *Et fului iuba saeuiet leonis.* Equi-
dem nihil in aliis codicibus variatum annotari miror.
Nam Pircheimeri quidem: *Et feruens iuba saeuiet leonis.*
Vt in Hercule Oetaeo Tragoedia: (v. 70.) *At ille iactans
feruidam coelo iubam.* Hercule Furente (v. 945.):

*Coeli refulget parte non minima leo;
Iraque totus feruet, et morsus parat.
Iam rapiet aliquod fidus. ingenti minax
Stat ore, et ignes efflat, et rutilam iubam
Cervice iactat.*

Thyeste (v. 855.): *Leo flammiferis aestibus ardens.*

CAPVT

C A P V T X V I

Palladius emendatus pluries. correctus. Locus restibilis. Pestilentia in foecundis quoque Amplector rigari. Palladius agris. Oculata capita pennarum pavonis. Cedrus. Sagina defensus. Incitare, sollicitare vineam fossionibus. Incitare voris. Satiare. Matura mel-lare. Mustum mellis. Plinius poenas.

Lib. 1. tit. 6. Sterilitas et pestilentia aequo modo fugiendae sunt. In pastinato solo inter nouellas vites omnino nihil est conferendum. Mss. Barthiani auctiores: fugiendae sunt, vel si sēc utraque non fuerint. id quod ille aestimandum proponit lib. 38. adv. c. 10. Scribendum ut erat in Leidensi: Sterilitas et pestilentia aequo modo fugiendae sunt, vel si secum utraque non fuerint. In pastinato etc. id est, etiam si non sint vna, coniunctum vitium in vno loco. Potest enim esse sterilitas, vbi non est pestilentia: et potest esse pestilentia etiam in vbertate. Varro: contraque in pestilenti calamitas, quamvis in feraci agro, colorem ad fructus peruenire non patitur. Columella: Neminem enim sanum debere facere sumtus in cultura sterilis soli: nec rursus pestilenti, quamvis feracissimo pinguique, agro dominum ad fructus peruenire. Plinius (18. c. 5.): Atilius Regulus ille Punico bello bis Cos. aiebat neque foecundissimis locis insalubrem agrum parandum, neque effoetis saluberrimum. Eodem libro tit. 28. de pavonibus: quoties circa se amictum caudae gemmantis incuruat, et singularum capita occulta pennarum suis locis exserit. Scribe cum Ms. capita oculata pennarum. Plinius (10. c. 20.) de eodem: omnesque in aceruum contrahit, quos spectari gaudet oculos. Sic oculus pro clauo purpurae et oculare vestem purpura. Tit. 35. Talpas Graeci hoc genere persequuntur. Nucem perforari iubent, et aliquod pomi genus soliditatis eiusdem, ibi paleas et ceram cum sulfure sufficienter includi. Verius Ms. ibi paleas et cedrum cum sulfure sufficienter includi. Lib. 12. tit. 12. Propter serpentes qui plerumque sub praeseptibus latent,

cedrum vel galbanum, vel mulieris capillos aut ceruina cornua frequenter vramus. Nam et cedri succurs animalia necare testatur Plinius lib. 24. c. 5. Maio tit. 7. *et sequenti triduo praebeantur ei tenerae arborum summitates et frutecta mollia et herbae viridis coma, dulciore sagina roris aut fluminis.* Ms. Barthii: *herbae virides coma dulciore, saginatoris aut fluminis.* Vnde ille coniecit: *comae dulciores aqua roris.* Pessime. Scribendum cum nostro: *aut herbae viridis coma dulcior a sagina roris aut fluminis.* Sic Solinus (cap. 45.) fontem humore supero saginatum. Palladius de beta: *Amat frequenter effodi et multo stercore saturari.* Nouembri tit. 3. *vineae vetus ablaqueata fimo fatietur.* Et Ianuario tit. 13. *Item loca, ad quae de cacuminibus terra decurrit, vel valles quas fluminum saturabit aggestio.* Expressit sensum Columellae lib. 3. c. 11. *montium ima quae a verticibus defluentem humum receperint, vel etiam valles, quae fluminum alluue et inundationibus concreuerint.* Posset videri hoc verba ob oculos habuisse Tertullianus, ubi de mutationibus mundi in libro de Pallio: *Caeteri quoque eius ornatus si quid* (MS. *ornatu si quid.* forte: *ornatus in quid*) *non aliud ex alio mutant? montium scapulae decurrendo, et fontium venae cauillando, et fluminum viae obhumando.* Palladius Iunio tit. 7. *Item cum fucos a sedibus suis, qui sunt apes maiores, grandi intentione deturbant, matura mella testantur.* MS. *matura mellantur.* Adiuuanda pudenti coniectura scriptio, vt veram habeamus. Nimirum: *mature mellatur*, i. mel colligitur. Verbum dignissimum Palladio, vnde *mellatio* promesse mellis apud Columellam, Plinium, Solinum. Aut maneat sane Ms. lectio: *matura mellantur*, id est, maturus fructus redigitur. Vt subintelligatur *τὸ mella.* *Mellare matura*, vt *gaudere vana, iurare falsa.* Eodem titulo: *Mel recens paucis diebus apertis vasculis habendum est, atque in summitate purgandum, donec refrigerato calore musti more deferueat.* Ms. ignorat vocabulum *more*:

vt

ut suspicari possis Palladium audentiore tralatione
 mel recens ac feruens *mustum* appellasse, et scripsis-
 se, ut illie habetur: *donec refrigerato calore musti defer-*
uat. Plinius lib. II. cap. 13. *Est autem initio mel ut*
aqua dilutum, et primis diebus feruet ut mustum, seque
purgat. Sic *musteus caseus*, et *redire in musteum sa-*
porem caseos Plinio lib. II. cap. 42. Si magno Turnebo
 fides, est quaedam species mellis, quae *mustum oleum-*
que vocatur. Verba enim Plinii, quae vulgo habentur
 c. 15. *In omni melle, quod per se fluit, ut mustum*
oleumque, appellaturque acoeton, maxime laudabile est.
Astinium omne rutilum, etc. haec, inquam, verba ille
 sic constituit lib. 10. cap. 5. *In omni melle, quod per se*
fluit, mustum oleumque appellatur, acetum maxime lau-
dabile est. Sed fallitur vir doctissimus, neque illud quod
 musto oleoque comparat Plinius, est aliud acoeto. Scri-
 bendum autem est iussu Mss. Codd. *In omni melle quod*
per se fluxit, ut mustum oleumque, appellatur acoetum.
Maxime laudabile est etiam omne rutilum. Ita plane
 membranae Leidenfes, nisi quod iteratur *et est.* idque
 eiecimus. Mens Plinii est apud Palladium proxime di-
 ctum locum: *Nobilius mel erit, quod ante expressionem*
secundam velut sponte profluxerit. Septembri tit. 8.
Farrago etiam loco sterili stercoreto seritur. Quantius
 pretii est lectio, quam proximis ex Ms. *Farrago etiam*
loco restibili stercoreto seritur. Festus: *Restibilis ager*
dicitur, qui biennio continuo seritur farreo spico, id est,
aristato, quod ne fiat, solent qui praedia locant, exci-
pere. Exempla frequentia in rei rusticae scriptoribus.
 Alludit eleganter Plinius lib. 28. cap. 19. *Conceptum*
leporis utero exemptum his, quae parere desierant, resti-
bilem foecunditatem adferre. Eiusdem mensis tit. 13.
Nunc circa aequinoctium seres origanum: stercoreari at-
que rigari, donec conualeseat, appetit. Placet scripti:
donec conualeseat, amplectitur. Sic Ammianus lib. 17.
Offerre obfides, quietis vincula conseruandae, gratanter

amplexi sunt. Denique Nouembri tit. 3. de vinea: *acuto ferramenti mucrone feriatur, ac fossa frequentius incitetur.* Ita Ms. Forſan malis *fossu* vel *fossura*: ſed non audiendus vir eruditiffimus, qui ſupponit, *inciletur.* Eſt enim locutio pulcherrima et prorsus ex genio auctoris. Id ipſum alibi dicit, *ſollicitari.* Februario tit. 18. de oliuis. *Omnis ſubinde circa eas herba vellatur, et quoties ſe imber infuderit, breuiſſimis ac frequentiffimis foſſionibus ſollicitentur.* Virgilius 2. Georg. (v. 418.)

Sollicitanda tamen tellus puluiſque mouendus,

In l. 4. C. de ſepulcro violato, vbi Iuſtinianus *terram euertere*, Theodoſius habet *terram ſollicitare.* Columella, *foſſionibus concitari motus naturales vitium et ſurculorum* lib. 4. cap. 28. Non alia tralatione apud Tacitum: *incitandis coelibum poenis.* Quod eodem iure imprudentia doctorum hominum coniecturis obnoxium fecit.

C A P V T XVII

Anſonius deſenſus, alibi corruptus et illuſtratus. Rumor ceptor principum. Primum Moſellae. Vox pro ſtrepitu nomen. Tantum non primo quouis. Femur-exclamare bene ſub nomine rexiffe. Libata ne dixit Iuuenalis. Praeſepraemia.
Eturae titulus ſecundus. Anſo-

Quod in Moſella Anſonii legitur, *tacito rumore*, pro murmure labentis fluminis; non videtur iure carpere magnus Poëtarum cenſor. Ille quidem a Virgilio id habuit, apud quem: (Aen. 8. v. 90.) *iter inceptum peragunt* (celerant) *rumore ſecundo*: accepit pro ſecundo lapſu fluminis, per metalepſin: vt *rumor* quidem pro murmure, *murmur* vero fluuiale pro ipſo fluuio dicatur, hoc eſt, vt vetus ille,

ille, vnda labunda sonante. Nec aliter Claudianus Epithal. Honorii (v. 158.):

*Nec non et variis vestae Nereides ibant
Audito rumore feris.*

Ita enim duo Ms. et alii, quos Schottus inspexit. hoc est, strepitu comineantis Venerei comitatus. Et καταχέσας simili Iuuenalis: *dominae femur exclamare coëgit*. Vocis namque articulatae sonitus per synecdochen pro quouis strepitu ponitur. Virgilius: (Georg. 3. v. 261.) *scopulis illisa reclamant Aequora*. Statius 10. (v. 257.) *Theb. grauis exclamet portae mugitus ahenae*. Silius: *clamante procella*. Vt Homerus βοᾶν pontum dixit. Et litora. ἠϊόνες βοᾶσι. quod inter tropos Homericos obseruat Plutarchus pro ἡχῶσι. Vt Statius: *licet horrida clament Litora*. Ille tamen excusatur, quia ζωοποιῶσι τὴν θάλασσαν εἰ ποιηταί. Immo non mare tantum, sed quicquid libet. Nam vt nihil aliud memoremus quam membra, manus ζωοποιεῖ Plautus Amphitr. pedes Psendolo, alibi cor: partes quae honeste nominari nequeunt, Horatius et Petronius: oculos Seneca in Phoenissis: cur non Iuuenalis femur? Diuersum vero est, cum Philosophus disputat de natura qualis est, et cum Poëta facit naturam quod non est: eius enim solius id imperium. Nec minore audacia Euripides ψαλμὸς τόξων dixit. Idemque Ἀωτὸς βοάδω. Sed conuertamur ad alium Mosellae locum, in quo mirifice doctissimi viri conturbarunt:

*Quique suas rexere vrbes purumque tribunal
Sanguine, et innocuas illustrauere secures,
Aut Italum populos, aquilonigenasque Britannos
Praefectarum titulo tenuere secundo.*

Alciatus notat, quatuor esse dignitatum in iure civili ordines: *illustres, spectabiles, clarissimos, perfectissimos*. Ex his praefectos dici spectabiles, eoque *titulum* his dari

dari secundum. Elias Vinetus, quia quatuor erant Praefecti praetorio, rogat numquid *secundum titulum* dixerit, quod inter has praefecturas primum tenuerit locum Italia, secundum Gallia. Nec aliter Ios. Scaliger in 185. epistola, nisi quod etiam de ipso Aufonio id accipit. Quin etiam profitetur alibi (verba Scaligeri) se secundam praefecturam habuisse, quum ait, *Praefectarum etc.* Item: *Secundum titulum praefecturae* vocat Gallias, ea enim erat secunda Occidentis, vt Italiae prima. Sed contextus orationis facile hoc refutat. Pertinet quippe ad haec ipsa, quod praecessit: *memorabo quietos Agricolas etc.* An ergo promittit Aufonius, se suas ipsius laudes decantaturum? Cur autem, *tenuere*? Prorsus videri possit vir summus memoriam hic fallacem, non librum, cum ista scriberet, consuluisse. Dicit enim Aufonius, cum per aetatem meritis fuerit vacationem, se largiter dicturum laudes Belgarum, quicumque inter illos fama virtutis, morum, doctrinae aut gestis honoribus exstiteret clari. Sic etiam, qui ex iis Italiam et Britannias tenuere *Praefectarum titulo secundo.* hoc est, felici, non falsis iudiciis eligentium. Vt apud Suetonium in Iulio (c. 2.): *reliqua militia fama secundiore fuit.* Sequitur enim Praetores aut Praefectos ex administratione siue bonorum siue malorum inorum fama. In Octauio (c. 3.): *Quintum fratrem, eodem tempore parum secunda fama proconsulatum Asiae administrantem.* Sirmondus subtilius, quia Vicarii proximo gradu erant a Praefectis, ideo Vicariam ab Aufonio vocari *secundam Praefecturam*, Vicariosque Italiae et Britanniarum designari, ad lib. 1. Sidonii. Sed ita si est, praesumendum neminem ex hac gente ad ipsum Praefecturae gradum ascendisse: non enim secundi gradus Praefectos laudaturum se dixisset, si ex primo fuissent. Neminem autem e Gallia Belgica Praefecturam primam adeptum, quum tot alii numerentur e reliquis Galliis, periculosum est adseuerare. Porro in Aufonio:

Quique

*Quique caput rerum Romam populumque patresque
Tantum non primo rexit sub nomine, quamuis
Par fuerit primis. Festinat soluere tandem
Errorem, fortuna, suum.*

Primum hic impingit Vinetus, qui ista verba nescio quo modo ad reges et consules Romanos refert. Quasi dicat auctor: Commemorabo etiam illos, qui Romam, senatum populumque Romanum rexerunt, primis illis nulla re dispares, nisi solo nomine primo. Illi namque septem primi vocati sunt reges: hi vero cum regis nomen ob Tarquinius esset Romanis inuisum, Consules sunt appellati pro regibus. Quis non miretur acumen? et inuideat Belgis, quorum laudi omnes Romani Consules subseruire et instruere eam debent? Nemo dubitat auctorem hic describere et circumloqui se ipsum. Sed hic non capio quid sit, *non primo sub nomine rexisse Romam*, et tamen *fuisse parem primis*. Quia par, inquit Freherus in commentario; vtriusque Consulis potestas. vterque nomen dat anno. Quasi dicat Aufonium fuisse secundo loco Consulem. Quod falsum est. Verba Imperatoris ipsius sunt in gratiarum actione: *te Consulem designavi, et declaravi, et priore loco nuncupavi*. Et ipse alibi:

Consul collega posteriore fui.

Scaliger, ne quis, quae memorauimus, excuset, tanquam subita et epistolari temeritate effusa, eadem scribit lib. 2. Aufon. cap. 17. „Quod ait se praefectura duplici fun-
„ctum, (inquit) hoc ita intelligendum, eum bis Prae-
„fectum praetorio fuisse. Sic de se ipso loquens in Mo-
„sella scribit, numero tamen plurali, *Aut Italum*, etc.
„nam primam praefecturam Italiae adeptus est, vt
„postea dicit, sed quam non diu tenuerit. Sic enim ait:
„*Quique caput*, etc. Nam illud *Tantum non*, hoc est,
„*μὴ μόνον*, ostendit non diu eam tenuisse, et tamen se
„*parem primis fuisse*: hoc est, tam illi imputari hanc
„prae-

„praefecturam, quam si ea plene perfunctus esset.,” An-
mo quod ait *tantum non*, hoc est, propemodum *primo*
sub nomine Romam, caput rerum, populum et Patres
rexit, non ostendit Praefectum praetorio, sed Consulem
fuisse: nam sub eo proprie Roma, Patres, Populus: id
nomen a Caesare secundum. Nihil autem hic, diu an
non diu fuerit, significatur illa particula. *Tantum non*
primo nomine, est Consulis prioris nomine, quod pro-
ximum a primo Imperatoris. Scribendum est autem:
quamuis Praefuerit primis. hoc est, quamuis Imperato-
ris praeceptor et quodammodo Imperator fuerit. quam-
vis ferulam eius sceptrum olim verita sint. Restat quem
dicat, *errorem suum*. Bonus Vinetus pergit: *Errorem*
fortunae dicit, quod exacti sunt reges, et Consules in
eorum locum suffecti: sed ipsam posteris reddituram
sublatum honorem, id est, Augustis suis sublato Consu-
lari imperio. Ut sic Principibus aduleatur. Scaliger ait,
cum Praefectus praetorio Italiae esset, nescio qua cala-
mitate eum magistratum gerere non potuisse, sed quasi
fortunam poenitere videretur, quod diuturnum illum
honorem illi conseruare non potuisset, praefecturam
Gallarum obtinuisse. Freherus: *Errorem* quo hactenus
putauit, indigenis tantum et nobilibus summos in republ.
honores deferri. At nunc virtutem in quibusvis suo pre-
tio aestimare discens, prouinciales quoque et novos ho-
mines meritis praemiis afficit et mactat. Hae Lamiae
turre sunt et pectines solis. Tollenda *τελεία ὑποσίγμη*
post *primis*: est enim vno spiritu continuatus sensus.
Hic incipit loqui de se ipso Aufonius, et *errorem* ap-
pellat suum, quod non citius se contulerit ad Galliae Bel-
gicae heroës praedicandos. Eumque emendaturum alias
profitetur. Nunc quidem, inquit, detetere laudes tuas,
o Mosella, definam. Tempus erit, cum otium et com-
meatum nactus omnes in iis vires meas intendam, et ag-
grediar senectuti sepositum opus: tunc et viritum persequar
praeconia clarorum virorum, quoscumque Gallia Belgica pro-

protulit: siue illi agricolae, siue cauidici, siue rhetores, siue urbium ac prouinciarum rectores et praefecti secunda fama fuerint. Et ille, qui Romam, Senatum et populum, tantum non primo sub nomine rexit, quamuis olim praefuerit primis dominus dominorum, (hoc est, ipse Ausonius) festinat luere suum, o fortuna, errorem: quod nempe in tam seruum diu debitam celeberrimae ac per hospitia iunctae genti pietatem distulerit: et libata nunc praemia virtutis eorum supplens, fastigia veri honoris, praestantibus nepotibus repetenda, illis apud posteritatem reddet. *Agricolae* intelligo patresfamilias claros et nobiles, aut inter ingenii cultum aut gestis honoribus rusticantes, et otium cum dignitate obtinentes. Sidonius de Auito:

Iam Praefecturae perfunctus culmine tandem

Se dederat ruri: nunquam tamen otia, nunquam

Desidia imbellis: studiumque et cura quieto

Armorum semper.

Vix enim admittere possum, ut solum illum Agricolam, ad quem Praefectum praetorio Galliarum exstat constitutio Honorii et Theodosii, hic appellarit. Fortunam testem appellat *errorem* esse, non malitiam, nec scelere, sed imprudentia ab se peccatum. Statius lib. 1. Theb. (v. 510.) *Deprendi, Fortuna, deos.* Lib. 12. (v. 338.) *gratum est, Fortuna, peracta est Spes longinqua viae.* Si malis tuum, non valde repugnabo: ut *Fortunae errorem* appellet, quod ipse forte, non consilio, peccauerat. Nihil enim frequentius, quam hominum peccata fortunae delegari. Tullia ferox ad L. Tarquinium apud Dionysium lib. 4. *τί ἐν οὐκ ἐπαγορεύομεν τὸ τῆς τύχης ἐλάττωμα ἡμεῖς, μεταθέμενοι τὰς γάμους;* Symmachus lib. 8. epist. 64. *Offenderat bonos, quod immature ante discesseras.* Diluit fortuna peccatum suum, quae nobis te pari festinatione restituit. Nihil Ausonio propius. Addit Scaliger: Eam

Eam praefecturam Italiae non diu tenuisse ipse declarat, cum eandem praefecturam invocet *libata praemia: libataque supplens Praemia*. Freherus, *Libata*, quia tantum inferiores dignitates, in curia: ita in Professoribus ad Victorinum subdoctorem siue profscholum: *Libato tenuis nomine Grammatici*. Haec a mente Ausonii remotissima. *Libare* sane leuiter attingere est. Sed perperam vulgo interpungitur post *Praemia*, cui cohaeret *tò iam*, hoc modo: *libataque supplens Praemia iam, veri*. Ego, inquit, Ausonius errorem fortunae, quae ad alia argumenta lyram meam detulit, corrigere festino, et illam mercedem virtutis, quam iam libaui, illas laudes, quas parce et obiter et modice tribui, supplebo, abundanterque et pleno ore tribuam, et reddam cuique honorum suorum fastigia: commemorabo, quos quisque altos honorum gradus meruerit, sic ut ad eòdem nepotibus illorum adspirare ius sit. Hoc vult, cum canit:

*Quique caput rerum Romam populumque Patresque
Tantum non primo rexit sub nomine, quamuis
Praefuerit primis, festinat soluere tandem
Errorem, fortuna, tuum, libataque supplens
Praemia iam, veri fastigia reddet honoris,
Nobilibus repetenda nepotibus.*

CAP V T XVIII

De anno Numae datus Liuius Macrobius interpres et contra Scaligerum et Petitem defensus. Annus Numae non fuit 354, sed 355 dierum contra Sigonium. Scaligeri, Panuini, Cuiacii, Petiti Periodi, quibus annus Romanus Lunaris cum Sole paria facere visus, refutatae. Plena spatia omnium annorum, quae vocet Liuius. Pontifices de industria obscuriorem fecerunt intercalandi et omnem Fastorum rationem. Periodos Romana erat 24, non 22 aut 44, non 4, non 8, non 10,

aut 20 annorum. Scaliger in Macrobio et Solino reprehendit, quae penes illos non leguntur. Apud Macrobius intercalati 66, compensati 24 dies, tertio quoque octennio, quomodo intelligendi. Non est necesse lustrum incipere ab eodem anno, unde incipiebat cyclus suae periodos. Falsum est in periodo Romana nullum mensem intercalarem omissem fuisse. E Solino mendum sublatum. Numerus imparilis. Liuius quoque purior redditus.

Numa Pompilius, omnium primum ad cursum lunae in duodecim menses describit annum, quem (quia tricenos dies singulis mensibus luna non explet, desuntque dies solido anno, qui solstitiali circumagitur orbe) intercalares mensibus interponendo ita dispensauit, ut vicefimo anno ad metam eandem solis, unde orsi essent, plenae annorum omnium spatiis dies congruerent. Haec verba sunt Liuii lib. 1. cap. 20. in quibus M. Antonius Sabellicus et Cornelius Vitellius olim, siue vterque per se, siue alter ab altero edoctus, monuerunt scribendum ex auctoritate Macrobi et veritate: *vicefimo quarto anno*. Nam quum ad eum numerum dierum, quem ad lunae cursum in anno constituerant Graeci (erant dies 354: undecim dies et quadrantem, quod sol longioris habet spatii, octauo quoque anno collectos, ut nonaginta fierent, inque tres menses triginta quinquae dierum tributos intercalabant) in honorem imparis numeri diem Numa vnum adiecisset; non potuit illi eadem, quae Graecis, constare intercalandi ratio, sed praeter 22 aut 23 dies alternis bienniis, tertio quoque octennio, non nonaginta,

ta, sed sex et sexaginta intercalauit. Cum his enim sexaginta sex coniuncti nonagenarium numerum complebant illi quatuor et viginti dies, qui excreuerant tribus octenniis ex illo, quem imparis numeri addiderat Numa. Tertiū octennii vltimus est annus quartus et vicesimus. Haec sententia accepta est, donec eam repudiauit Car. Sigonius, existimans lunarem annum institutum Numae, non 355, sed 354 dierum: quem quia sol excedat 11 diebus et quadrante, quinque et viginti supra ducentos dies facere illum amplius in viginti annis, quam totidem anni lunares: at totidem annis intercalatos alternis 22 et 23 dies eundem implere 225 numerum: ita non nisi bienniis hoc modo intercalatum, et vicesimum quemque annum Lunarem cum sole consensisse. Sed Numam conclusisse annum 354 diebus falsum est, nec confirmatur, vt putat Sigonius, ex Plutarcho, qui praeterquam quod in hac narratione leuiter admodum defungitur, et intercalatorum tantummodo 22 dierum meminit, dies illos 354, non vt anni proprie Pompiliani, sed vt communis anni lunaris nominat. *Ὡς τὲ μὲν σεληνιακὴ τριακοσίας πεντήκοντα τέσσαρας ἡμέρας ἔχοντος, τὲ δὲ ἡλιακὴ τριακοσίας ἐξήκοντα πέντε.* Supplendus igitur ex aliis est, non illis opponendus. Solinus, Cenforinus, Macrobius vno ore 355 fuisse. Quibus addendus Plinius lib. 34. c. 7. nam male editur, 365. De intercalatione haec tradunt Solinus et Macrobius. Volunt Graecos, quia lunari anno dierum 354 utebantur; non tamen simplici, vt hodie Arabes ac Turcae, nec sine cura motuum solis, cuius ille per signiferum iter 11 diebus quadrante anteuertebat, ad ciuilia tempora cum temporibus mundi aequanda, dies istos vndecim quadrantem, quasi adscripticios quosdam extra numerum et accensos, reliquis ordinariis sui celeris anni interposuisse, et quidem, quia id quotannis facere operosum erat, post cyclos certos siue periodos annorum: inter quas plurima octaeteris. post octauum igitur annum dilatos et collectos hos diēs nonaginta,

ginta, centuriatos in tres menses intercalasse. At quos nunc habemus, Graeci auctores plerique omnes annum faciunt suum 360 dierum. Quotcumque igitur Graecos vult Macrobius imitatum Numam, vel quicumque fuit subtilius intercalandi auctor (hactenus, ut octaeterida recipe- ret, sed ita, ut ferebat descriptio anni Pompiliani, qui 355 dierum erat honore imparis numeri,) triplicem octaeterida siue quatuor et viginti annorum orbem coniunxisse. Quasi enim sibi quoque necessarios ad pensandum cursui solis annum nonaginta dies, qui inter octennium anno Lunari 354 dierum addebantur, in quatuor mercedonios siue intercala- res menses, duos binum, duos ternum et viginti dierum di- gestos, alternis annis, siue post biennium quodque, mo- do paris, modo imparis numeri interiecit: et quia pro- pter accessionem diei vnus et numerum cuiusque anni imparem quot octo annis octo dies ipsi, secus atque 354 dierum anno vtentibus, erant superflui, tertia quaque octaeteride, non nonaginta, sed sex et sexaginta dies in- tercalari instituit, ut adhiberet illos quatuor et viginti dies, qui tribus octenniis seu quatuor et 20 annis supra cuius- que octennii nonaginta dies prouenerant. Annus igitur quartus demum et vicesimus, vel cyclus quatuor et vigin- ti annorum, post perpetuas aut intercalationes aut dila- tiones dierum ad iustum modum mensis intercalaris, ad eandem metam, eosdem carceres, unde orsi erant, solem et lunam reduces habebat, eoque solarem et lunarem an- num paria facientes sine reliquis, hoc est, sine intercala- tione, sine dispensatione dierum, finientes et noua spatia incipientes demonstrabat. Pulcrum mehercules hoc quo- que commentum et dignum ingenio Romano, dignum callido Pontificum collegio, qui nihil magis referre au- ctoritatis suae, quam fastorum, et omnis ciuilis tempo- ris rationem vulgo obscuram esse et impenetrabilem, im- biberant. Sic mihi quidem videtur: eoque consensio consciscoque Liuium formasse: *ut IV et vicesimo anno: vbi satis apparet, quam facile nota prioris numeri vicinas*

voces subire et librarium frustrari potuerit. Non idem stomachus magnorum quorundam virorum, maxime Iosephi Scaligeri, qui tamen ita aduersus Macrobiū disputat, vt magis quæ circa rem, quam quæ in re sunt, laceffat. „Macrobius, inquit, et alii eius notæ scriptores aiunt Romanos a Graecis didicisse modum alternis „bienniis mensem intercalandi, nunc 22, nunc 23 dierum.„ Aut igitur alium habuit Macrobiū, quam nos nouimus, aut parum meminit, quæ apud illum legerat. Libro quidem primo Saturnaliorum capite 13, quod est de ordinatione anni per Numam et de causa intercalandi, nihil tale deprehendo. Romanos necessario mensem intercalarem instituisse more Graecorum scribit: et quod Graeci per octennium nonaginta dies intercalabant, illis quoque placuisse, sed frustra: quorum autem exemplo *alternis annis binos videnos, alternis videnos ternos dies expensauerint intercalationibus quatuor*, non Graecos, non illos alios nominat. Solinū, alterum veterum scriptorum fucū, eiusdem culpæ reū facit Scaliger et ambos in hac re multum ait mentitos. At ne Solinus quidem huiusmodi quicquam: sed nulla mentione alternorum mensium, qui 22 aut 23 dierum essent, tantummodo, *quod Graeci singulis annis dies undecim et quadrantem, donec octies multiplicarentur, in annum nonum reseruabant, vt contractus nonagenarius numerus in tres menses per dies tricenos scinderetur*, id initio probasse Romanos refert. Non minus cauillatur vir illustris, quū pergit: „Nam si, vt ipsi scribunt, Graecorum annus „merus lunaris fuit, quid opus fuit 22 et 23 dies alternis „bienniis intercalare, vt lunæ rationes cum solaribus componerentur?„ Quis ergo id ipsum scripsit, Graecum annum fuisse merum lunarem? Hoc si voluissent, non modo 22 et 23 dies alternis bienniis intercalatos, sed omnino vnquam intercalatum tacere debuissent. Etenim ne merus esset lunaris, sed ita lunaris, vt tamen solis rationibus responderet, intercalationem statâ ratione com-
mentos

mentos esse Graecos plane scribit et Macrobius. Merus lunaris, qualem cum maxime Arabicum Turcicumque nouimus, intercalares ignorat. Rursus Scaliger: „Nam „si illa intercalatione solis cursum assequebantur, ergo ille „annus lunaris non fuit. nunquam enim facies, ut inter- „calatis 22 aut 23 diebus post vnum biennium Arabicum, „annus lunae cum solari in gratiam redeat, nisi anno 19 „exacto.„ Hoc modo argumentetur licet, nusquam gentium fuisse annum civilem ad lunae motus descriptum, praeterquam apud Arabes et Turcas. Nam qui ratione intercalandi assequebantur solis cursum, eos annum Lunarem habuisse negat. Illi vero volunt habuisse quasdam Graecorum gentes annum quidem lunarem: sed quum coelum et terra statis vicibus ad eundem habitum redeundo naturalem annum omnibus demonstrent, et isti tamen lunam, citimum terris fidus, tam praesentis in inferiora potentiae, semel receptam temporum moderatricem spernere non auderent; ut hic annus duodecim spatiis lunae definitus cum annua conuersione rerum, quam sol facit, consentiret, conatos esse assequi intercalatione, rudius rudiose seculo: et quia assequuti non sunt, opus fuit Metonis et Callippi ingenio. Conati autem sunt assequi, non ne lunarem annum haberent, sed ne lunaris, quem habebant, nimis a solis meatu discreparet, neu caput anni vagaretur. Denique relabitur eo, quasi Macrobius et Solinus scripssissent intercalari 22 aut 23 dierum post biennium vfos esse Graecos, ut Romani: quod neuter sensit, sed octennio tres adiectos triginta dierum singulos. Quod si neutri, nec Graeci puta nec Romani, assequuti sunt, quod quaerebant, ruditati temporum adscribendum est. Prorsus mutauit controuersiae statum, et quidem dupliciter: nam quum reprehendere instituisset, quae Macrobius asseuerat de Romanis, omissis his inuehitur in id, quod adspersit de Graecis: et quum in hoc reprehendere voluisset, quod tradit Graecos annum lunarem 354 dierum tribus mensibus intercalariis quouis octennio inser-

tis soli adaequasse, disputat Graecos non habuisse annum lunarem merum, nec bienniis alternis intercalasse mensem 22 et 23 dierum: quorum neutrum nec Solinus nec Macrobius edidit. Censorinus sane tradidit, Graecis aliquando annos sic statutos fuisse, ut intercalando alter nos facerent 12 et 13 mensium; utrumque annum separatim *vertentem*, iunctos ambos *magnum annum* vocantibus. Hunc, si lubet, oppugnet, sed aliis argumentis, non talibus, quae non tantum biennii intercalationem, sed et octaeterida, nec hanc modo, sed et omnem intercalationem tollunt. Addit inter caetera, „Macro-
bium nusquam legisse Graecos eiusmodi intercalatione
„vros, utpote apud quos mensis embolimus semper fue-
„rit tricenum dierum.„ Hoc profecto ex Macrobi, non
ex sua hypothesi: nam sic vult Macrobius, quum scribit
nonaginta dies tributos in tres menses: et quia iam con-
cedit Scaliger mensem embolimum fuisse tricenum die-
rum, necessario et concedat oportet aliquando fuisse
alium Graecis annum, quam quem ipse ex Herodoto,
Aristotele et aliis contra Theodorum Gazam eruit 360
dierum: hic enim annus totius mensis intercalationem
non admittit. Sed videamus manifestius ipsum sua vine-
ta caedentem. Quae notauimus, ex libro secundo sunt
de emendatione temporum vtriusque editionis: at in po-
steriore lib. 4. capite de Seculo Romano iam mitior ita
scribit: „Non dubium est, quin aliquando apud Grae-
„cos vel aliquos vel vniuersos modus anni fuerit 354 die-
brum, et singulis bienniis exactis, hoc est, ut Herodotus
„loquitur, *δια τετρα ετεος*, 22 et 23 dies alternis interca-
„larentur. Et paullo post: „Hanc rationem prisca illi
„Aborigines sine ab Euandro sine ab Aenea edocti annum
„suum 354 dierum finierunt, donec superstitione imparis
„numeri 355 pro 354 coepta usurpari: in intercalationi-
„bus autem modo et situ nihil immutatum.„ Quid ergo
aliud habet Macrobius? En tenemus, quod modo tanta
eius acerbitate verborum arguerat, ipsum clare adfirman-
tem.

tem. Quanto consultius fecisset, si in posteriore editione omnia illa, quae his contraria ei exciderant, deleisset? Quum igitur salua sint et in solido stent Macrobiani fundamenta, ipsius, qui conuellere illa et labefactare tentauerat, Scaligeri confessione; quum dubium non sit Graecos aliquando habuisse annum lunarem 354 dierum, et eum Romanos a Graecis accepisse vna cum intercalandi ratione, et quidem (quod amplius quam Macrobius largitur Scaliger) situ et numero nihil immutata, quare non eundem in periodo, qua omnis intercalandi conatus euentum fortiebatur, sequitur? Cur committit saepe repelli? Cur cum homine Romano iniquum certamen deposcit, vter melius sciat, quid tot seculis Romae factum sit? Duorum et viginti annorum periodum sic colligit. „Quod si semper, inquit, continuentur intercalationes per singula biennia, breui fiet, vt menses brumales traducantur in sedes aequinoctiorum: et sic vicissim reliqui menses non competent temporibus definitis. Hoc ita temperatum. Exspectarunt, donec iustus mercedonius ex illis diebus accresceret, quem omitterent. Singulis autem annis accrescebat dies. Vndecim ergo biennia producent dies 22. qui est iustus modus mercedonii. Hic omittitur intercalatio iusti mensis mercedonii dierum 22. Retinentur duodecim horae, quae insequenti biennio cum diebus 22 horis duodecim producant mercedonium dierum 23.,, Sic ille, magis docens Romanos, quid factitare debuerint, quam nos, quid fecerint. Onuphrius idem Panzinius et Iac. Cuiacius non minus infelicitate aggressi. Ille decem dies quadrantem quotannis deficientes ad cursum solis aequandum, qui quadriennio fiunt 41, placuisse vt alternis mensem, nunc 20, nunc 21 dierum, intercalandum facerent: ita quartum quemque annum solis meatui conuenisse. Hic octauo quoque anno 82 in tres menses diuisos, quorum duo 27, tertius 28 dierum, insertos anno Romano contendit. Ita fugientia captamus interdum, fastiditis paratis. Macrobius apertissime ac

planissime explicat, quid fecerint Romani, neque res a communi sensu abhorret: sed et credibile, vel si impeditior intricatiorque haec sit ratio, et dari alia facilius possit, ipso difficultatis lenocinio placuisse iis, qui fastos ordinabant, quo Sapientes, quod vocabantur, magis haberentur, et vulgo minus ars tanta pateret. Hoc sic explicat ille scriptor, quem nemo nescit omnia fere sua ex auctoribus longe melioribus et ipso et seculo isto omni depromere. Tamen varia comminiscuntur: illum tanti non ducunt, ut argumentis re vincere contentur. At, ut mentitus sit, intercalationem biennii modo aequali, modo inaequali dierum numero, Graecis debuisse Romanos, ut octaeteris alia Graecis fuerit totusque annus aliter formatus atque ille censuit; (quam tamen accusationem ab ipso auctore remissam vidimus) nondum demonstratum est, eo, quo ille tradit, modo annum 355 dierum, periodo 24 annorum, soli aequare velle non potuisse Romanos. Certe fuit e Romanis Macrobius multorum auctorum, quibus nos deficimur, copiam habuit; eorum quos habuit, florem se delibasse passim ostendit: et tradit rem, quae acta erat, quaeque ut acta esset, tot monumentis felicissimorum ingeniorum superstitibus non facile poterat ignorari. Vtrum confinxisse hunc ista credemus, an ex Pontificum, eorumque, qui Pontificum scripta viderant, libris hausisse? Quae deinde fingendi merces? immo quae venia, quum statim posset coargui? Iam non confitetur ipse Scaliger, sua 22 annorum periodo nondum exaequatos utriusque sideris cursus, verum ipsis 12 horis distare? Quomodo igitur *plenis*, quod dixerat Livius, *annorum spatii* congruunt dies, quos 12 horae separant? Addit tamen: „Et quia duodecim horae soli sunt, nisi alteris 22 annis, nunquam exaequabuntur, post quos nihil relinquitur.„ Ergo ista periodus iam non 22, sed 44 annorum. Livium, quem illi obducimus, ita semouet, ut partim male interpretetur, partim confutet. *Plena spatia* Livium ait vocare intercalationes
merce-

mercedonii, quibus inania spatia Romani anni explentur, ut cum solstitiali cursu aequetur: velle autem intercalatione vicesimi quarti anni, et, ut ipse loquatur, omnibus spatiis anni ad finem usque vicesimi quarti expletis, annum Romanum ad metas solis redire. Id tamen esse falsissimum, quando non omissa intercalatione vicesima quarta tot dies supersunt quot anni. Sed pessime accepit verba Liuii, *plena omnium annorum spatia* interpretando intercalationes, deinde non omissam intercalationem. Quid? an omnibus annis intercalabatur? At *omnium annorum* ista *spatia plena* agnoscit Liuius. Si *plena spatia* sunt intercalationes, et sunt *omnium annorum*, omnibus annis intercalatum diceret, non bienniis alternis. Quo quid est absurdius? Immo, *ut IV et vicesimo anno, plenius annorum omnium spatiis*, hoc est, expletis pariatisque spatiis omnium annorum huius cycli (quae inaequalia, et nunc redundantia, nunc delinquentia, minor annorum numerus habuerat) *dies* annorum ciuilium, ad modum anni Tropici, hoc est, *ad metam eandem solis, unde orsi erant, congruerent*. Quartus demum et vicesimus annus, omnium intermediorum annorum, imparium adhuc neque conuenientium solari anno, et nunc reseruantium dies, nunc interponentium, spatia et orbes reddit plenos, seu non defectos aut abundantes aliqua parte illarum, quibus continetur naturalis ac solaris annus: atque adeo efficit, ut hi anni coniuncti cum suis intercalationibus et compensationibus aequent totidem solares annos, ita ut ultimo nihil addi, nihil detrahi atque in proximum annum differri sit necesse. Id vero fiebat omissa intercalatione quarti et vicesimi anni, seu quatuor et viginti diebus compensatis pro postrema intercalatione, secus atque ille ex Liuii verbis extorquet. Tale est Ciceronis lib. 2. de nat. deorum (cap. 20.): *Quarum ex disparibus motionibus magnum annum Mathematici nominauerunt: qui tum efficitur, cum solis et lunae et quinque errantium ad eandem inter se comparisonem confectis*

S 5

omnium

omnium spatiis est facta conuersio. Qua figura autem dicit *intercalationem vicefimam quartam*, quae, si esset, quarti et vicefimi anni intercalatio vocaretur? Certe quatuor et viginti annis tantum vndecim intercalationes interueniunt, nec vel de ipsius sententia plures quam duodecim. Ex hac igitur hypothefi veriffimum est, quod tradit Livius, non falsiffimum. „Sed, pergit, quod hic anno „tarunt intelligi omittendam esse vltimam intercalationem „anni vicefimi quarti, quomodo hoc fiat, non video, nam „omittebatur mercedonius. qui cum 23 dies nunquam „excedat, minor est 24 diebus. ita vnum dies abundaret, „aut duo, si in 24 annum incideret mercedonius 22 die- „rum.„ Sed et hoc cauillari est: non enim dixit Macro-
bius praecise mercedonium aut nihil amplius quam mer-
cedonium 23 dierum anno quarto et vicefimo omitti, ve-
rum tertio octennio, non nonaginta, vt duobus priori-
bus octenniis, sed *sexaginta sex tantummodo dies inter-*
calatos, compensatis 24 diebus, pro illis, qui per totidem
annos supra Graecorum numerum creuerunt. Itaque in-
telligendum et mercedonium integrum remiffum et diem
vnum de superioribus intercalationibus tertii octennii, qui
ex illis 24 diebus etiam fupplebatur. Sib. Siccama, ho-
mo doctus, in Antithesibus de Romuli et Numae anno,
Macrobium carpit, quasi fcribat, tertio octennio tres
menfes intercalarios 22 dierum infitos: id falsiffimum esse,
quum intercalares menfes non fint femp̄ pares, fed al-
ternatim impares viginti duum et viginti trium dierum.
Nodum in fcirpo quaerere videtur. non enim ponit Ma-
crobius tres menfes intercalares dierum 22 infitos, fed *in-*
tercalatos 66 dies, compensatis viginti quatuor diebus.
Sane ter 22 funt 66, et tot dies proprie intercalabantur,
hoc est, ex omnibus 90, qui toto octennio intercalari de-
buiffent, adfumebantur, omiffis et quasi acceptis latis die-
bus quatuor et viginti, pro quibus numerabantur illi vi-
ginti quatuor, qui ab impari anni numero creuerant.
Vtrum autem menfes intercalares octennii tertii fuerint
omnes

omnes 22 dierum, an secundus 23, non definit Macrobius: et vtrum dicas, tribus iustis intercalationibus, qui 66 dies novos adsciscebant, et vnum ex compensatis, pro reliquo compensatis viginti tribus diebus, expleta illius cycli spatia, an vero 66 dies fuisse intercalatos, 24 compensatos, nihil interest, nisi quod hoc contractius, illud vberius dicitur: atque illud intellexisse, hoc expressisse Macrobius facile concesserim. Non potuit autem (vt ad Scaligerum reuertar) quartus et vicissimus annus incidere in mercedonium 22 dierum, nisi turbatus esset annus et intermissus ordo intercalandi: ita enim erat constitutum, vt biennio primo 22 dies, altero 23, tertio rursus 22, quarto 23 intercalarentur: semper igitur annus vltimus octennii incidebat in annum, quo 23 dierum erat futurus mercedonius. Sed etsi potuisset accidere, eadem ratione proximae intercalationi detracti dies duo ex illis 24 suppleri potuere. Traxit hic error Scaligeri Sam. Petitus lib. 9. Miscellan. qui sic illi repugnat, vt quibusdam ab eo acceptis et admissis, quae minime debebat, quicquid immolitur, in casum struat. Quamobrem periodum, quam Romanis adscribit Scaliger, usurpatam fuisse non persuadeat sibi, causas adfert, quia non conueniat cum minore periodo Romanorum, id est, lustro, quod est quinque annorum interuallum, sed eam in partes secet. Vana est haec atque inefficax argumentatio: vnde enim probabit has periodos eadem meta terminari debere? Quid lustro cum intercalatione? quae religio iunxit haec, aut alteram periodon altera vel incipiente vel media vel praecipiti cursum suum absoluere vetuit? Alterum tempus census instauratio complexa est, alterum lunaris ad solis rationes dirigendus annus. Nihil hic video tam arctae et necessariae adfinitatis. Nec similia quisquam veterum, sed a magistro suo didicerat Petitus, quod aduersus illum conuertit. Verba sunt Scaligeri: „Quia lustrum Romanorum minor erat periodus, vt Olympias Graecorum, periodus, quae aliunde incipiebat, quam
„a pri-

„a primo anno lustrī, erat imperfecta. prima periodus
 „incipiebat a primo anno lustrī, secunda a tertio, tertia
 „a quinto, quarta a secundo, quinta a quarto.„ Hae-
 naeniae sunt et otiosorum somnia superstructa illi com-
 menticiae periodo 22 annorum, qua euerſa et ipsa in fu-
 mos abeunt. Quid ergo accidit annis ante instituta lu-
 ſtra? Quid ſi quando cenſus intermitteretur? An tum non fuit
 intercalatum? Quis nouit illud diſcrimen periodorum perfe-
 ctarum et imperfectarum? Vnde conſtat de cenſu instituendo
 non veniſſe in mentem Seruio Tullio, niſi eoſpe anno,
 quo incipiebat periodos, quae ſolem anno Romano aequa-
 bat? An credibile eſt, ſi medio illius temporis ſpatio co-
 gitauit primum de cenſu, eum curam reipublicae tantam
 et tam vtilem inani ſuperſtitione vna cum periodo inci-
 piendi luſtri, in duodecimum annum diſtulſiſſe? Sic trans-
 eunt falſae opinioniones, vt fama: augentur eundo. Sca-
 ligero viſum primum annum luſtri fuiſſe etiam primum
 annum cycli. Poſteſt fuiſſe, poſteſt non fuiſſe: neceſſi-
 tas quidem nulla, quae fuiſſe cogat. Petitus hoc porri-
 git, et iam pro explorato ponit, etiam vltimum annum
 cycli incidere debuſſe in vltimum annum luſtri. Qua
 fide? Prius illud incertiſſimum eſt: quo tamen poſito et
 conſeſſo, haudquaquam poſterum et conſequens eſt po-
 ſterius: ſed ſi placeat, noua demonſtratione confirman-
 dum eſt. Altera cauſa, qua Scaligerum impugnatur Petitus,
 eſt, quod in periodo illa Romanorum nullus menſis inter-
 calaris omittebatur, quod tamen fiat in hac, quam ſtruxit
 Scaliger. nullum autem mercedonium omitti, teſtem eſſe
 omni exceptione maiorem Liuium, qui *plena ſpatia vo-*
cet intercalationem mercedonii menſis; omnium vero an-
norum ſpatia plena fuiſſe affirmet. nullum igitur fuiſſe
 embolimaecum, cui intercalaris menſis non ſit interpoſi-
 tus. Et hoc intriuit illi Scaliger, quod quia in ipſum re-
 cidit, verum prouerbiū fecit: turdus malum ſibi. Pe-
 riodum Romanam nullum omiſſiſſe menſem intercalarem
 nemo veterum ſanxit: Liuium id ſcripſiſſe falſo credidit.
 Scali-

Scaliger. Sunt autem *plena omnium annorum spatia* Liuius, non quibus intercalatio nulla omittitur, sed qui collecti, partim propter adhibitam, partim propter omissionem intercalationem compensatis diebus quatuor et viginti, respondent congruuntque totidem annis solaribus. „Sed, inquit, quomodo fiet, ut anni tempestates in alias, sedes non transducantur, si singulis bienniis duo dies, supra rationes solis succrescunt? „Quaeris tecum, o bone, quod cum Macrobio quaerere debueras. ille te docuisset, quomodo id comparare soliti sint Romani periodo quatuor et viginti annorum, nisi praeiudicium de illo fecisset eius, quem sequeris, summi viri improuidus factus. Huius praeceptis et Liuii notariorum inertia corruptus annorum viginti periodum inuenit, quam tamen decem annorum periodum appellat. „Minor, inquit, „periodus fuit annorum quinque; Lustrum appellant: „e duobus lustris conflata est maior periodus annorum „decem, intra quam solis rationes cum Romanorum anno „pariant et exaequantur. „Hoc vero quemadmodum, quum decennio decem dies succrescant supra rationes solis? „Huic malo, inquit, medicina facta est hoc modo: „ex anno nono sunt exempti dies decem. „Sed primo si *ἐξαιρέσας* hac opus fuit, non *plena* erant *annorum spatia*, ut neque deforet quidquam neque superfieret, intercalatione aut *ἐξαιρέσας* curandum. Sic autem plena fuisse in illa, quam vestigamus, periodo, testem non reiiciet, quem ipse vocat exceptione maiorem. Deinde quis veterum huius *ἐξαιρέσας* auctor? Macrobius scilicet his verbis (Saturn. i. cap. 14.): *Verum fuit tempus, cum propter superstitionem intercalatio omnis omissa est: nonnunquam vero per gratiam sacerdotum, qui quam publicanis proferri vel imminui consulto anni dies volebant, modo auctio, modo detractio dierum proueniebat.* Idem, opinor, Censorinus et Solinus, et quicumque ostendunt, quid Caesarem ad corrigendos fastos adegerit. Sed quia omnes idem, neque amplius, satis indicant exemptionem illam

illam dierum fuisse remedium negligentiae intercalandi, non ordinariam rationem anni Lunaris ac Solaris in concordiam redigendi. Quod autem in veteribus fastis rusticis dies quidam, *MERK*, adnotatum habent, si plurimum concederemus Petito, diceremus significari illos dies ἐξαεσιμῆς, quibus nunc omnibus, nunc paucioribus exemptis, vitium per intermissionem intercalandi factum corrigeretur, et annus statum suum reciperet: non qui solenni ac legitima disputatione quoniam decennio excernerentur. Quamquam τὸ *MERK* in rusticis fastis significare mercedonios, et quidem ἐξαεσιμῆς dies, coniectura fit nuda,

Par leuibis ventis volucrique simillima somno.

Quam sanum vero Μερενονίος dici a Μην, quod sit Aeolice Meis, Latine Mer, et κνέω, unde κνόνιος, quia solliciti sunt de exaequando anno cum sole, qui intercalant aut eximunt. Quod exemplum harum vocum? huius compositionis? Qui transitus a sollicitudine ad dies intercalares vel ἐξαεσιμῆς? His porro, nullis aliis rationibus, suffultum proficisci ad corrigendos illos fastos, alibi vocem *MERK* delere, alibi transponere, quid est nisi strenue ingenio abuti? Periodum illam annorum decem maxime ait probari loco Liuii. At viginti annorum interlitus ille Liuius, quo utitur, meminit. At hoc nihil aduersum se facere autumat, sed valide confirmare sententiam suam: nam cum simplex periodus esset annorum decem, duas eum coniungere, quia duodecim horae supersint supra rationes anni, quae nunquam, nisi alteris, post quos nihil relinquitur, decem annis peraequantur. Ergo et haec eadem chorda, qua Scaligeri, periodos oberrat, et habet palam abundantes duodecim horas, quum tamen Liuius plenis spatiis congruere utrumque annum ea, quam ipse significauit, periodo testetur: nec dicenda est decem, sed viginti annorum, ut ista non 22, ut appellatur, sed 44. Iuxta inepte solers

lers est, quum periodum suam demonstrat ab anno et die Alliensis. Ne tot inanibus supputationibus persequendis et ipsi inanes finis, vnā modo rem tangemus, quā impulsā omnis illa tantae speciei machina collabitur. Annum Alliensē definit nonum suae istius suppositivae periodi. Quare autem? quia centesimus nonus et septuagesimus est a primo Seruii Iustro. Vides, vt ubique viro illustri se lactandum dederit! quasi necesse fuerit Iustrum incipere cum primo anno periodi istius, quā Romanus 355 dierum annus cum anno solis 365 dierum quadrantis aequabatur. Pudenter, qui certum annum primo censui dari posse negant. Priusquam hinc discedo, aliquid et Solino opis ferendum est. Graecorum intercalandi more narrato, subiicit: (cap. 3.) *Quod quum initio Romani probassent, contemplatione numeri parilis offensi breui perdiderunt.* Hic Salmasius delet auctoribus scriptis τὸ *offensi*, et oratione longa perstringit Solinum tanquam falsā tradentem, quum Romani utique semper parilem numerum in anni sui computatione vitauerint. Addit videri oblitum, quae supra scripsit, annum, vt a Numa institutus erat, habere coepisse quinque et quinquaginta et trecentos dies. At quia non est credibile quemquam sanum adeo esse obliuiosum, vt nesciat quae tribus ante versiculis scripserit, quam facile est videre ab auctore profectum: *numeri imparilis breui.* Et hoc est, quod tradit etiam Macrobius, ob imparem numerum dierum anno factum Romanis necessum fuisse, vt Graecorum rationem suo proprio modo interpolarent. Denique mendum leue apud Liuium est in his: *intercalares mensibus interponendo.* Nam Flor. Ms. et Andreas, Veneti, Taruini, Beccaria: *intercalares mensibus interponendis.* Pet. Nannius e Buslid. profert: *intercalares mensibus interponendos*: idque putat Ciceronis in secunda Verrina loco confirmari. Sane et nobis hoc in membranis obuium fuit: sed obstat τὸ *Q V E M*, in praecedentibus; et fuit Liuii manus: *intercalaribus mensibus inter-*

interponendis. Quod quidem sensu est eodem, quo, *intercalares menses interponendo*: sed illo modo hoc Cicero, Liuius, alii saepenumero efferre maluerunt. Lib. 1. de Officiis (cap. 2.): *Quis est enim, qui nullis officii praeceptis tradendis philosophum se audeat dicere?* Et rursus: (cap. 9.) *nam alterum iustitiae genus assequuntur non inferenda iniuria.* Lib. 3. de finibus (cap. 20.): *prodesse docendo rationibusque prudentiae tradendis.* Lib. 2. ad Quintum ep. 3. *Sed res, multis querelis de republica interponendis, nulla transacta est.*

CAPVT XIX

Ad sex locos Tragoediarum Senecae aliquid allitum. Sera queri. Sera serpens. Reuocare manus alicuius post tergum. Defensus Lucanus. In Silio Modii correctio probata. Iuuenalis illustratus. Reuocata Almone Cybelle. Renocatae fornace bipennes. Reuocans humerus lacernas. Aduocare manus operi apud auctorem Moreti. Seuocare communia in priuatum. Cicero tentatus. Deuocare. Auocare. Vultus Oedipi tantum eruentis. Hoc fuit. Gratari, gratulari proprie grates agere. Gratulari diis. En hinc quomodo ad vulgarem usum flexa. Naeuius tentatus. Tertulliano lux.

Apud Senecam in Hercule Furente longior, quam fas est, in optimis quibusque membranis reperitur versus 19.

*Sed vetera sero querimur: una me dira ac fera
Thebana nuribus sparsa tellus impiis
Quoties nouercam fecit?*

Qui cum stare sic nequeat, Lipsius non incommode suadet induci τὸ *sero*, tanquam superfluum. Suspiscabar tamen potius scripsisse auctorem: *Sed sera querimur*. Plus enim hoc quam *vetera*. Appius Claudius apud Liuium lib. 4. (cap. 48.) *vetus se ac familiare consilium* domo ait *offerre*;

afferre: quod tamen *serum* non erat, et tum quoque reipublicae profuit. Possunt aliquem commouere, quavis sopitae aliquandiu veteres simultatum offensae, quod siue vindictae siue satisfactionis spes adfulgeat. Sed eo de genere non erant, quae commemorauerat: eoque bona fide *sera*, non tantum *vetera*. Ergo omissis istis reuoluit aliquid, quod non *serum*; nec tantum deploraret: ubi locum vindictae exitus fabulae demonstrat. Quod aliquis exemplari suo τῆ *sera* interpretationem adiecisset, *vetera*, occasio librariis fuit vtriusque vocem recipiendi; dein, ne bis idem diceretur, *sera* in *sero* commutandi. Est enim ubi *serum* positum videatur ita, ut nihil aliud quam vetus aut annosum significet: Ut in Priapeis: *Quaedam serior Hectoris parente*. Et est simile in Medea nostri: (v. 686.) *Hic sera serpens corpus immensum trahit*. Nam illud tantum corpus ostendit magno natu fangi et commode illi hanc descriptionem tribui. Sic *seriorem aetatem*, *seros annos* pro senectute dixerunt: quod quantum abest ab *seris* pro senibus? Est enim *serum* proprie, cui tempus opportunum praeteriit: unde mollis flexus, utique poetis, ad senes, quibus aetas et negotiis fungendis et fructui iucundorum sufficiens exempta est. In Thyeste, ubi nefandum sacrificium instruit Atræus versu 685.

Post terga iuuenum nobiles religat manus,

Et moesta vitta capita purpurea ligat.

Quum vicinia τῶν *religat* et *ligat* nihil habeat efficaciae, valde autem sit insuavis, placebat in tribus Mss. obuium: *nobiles reuocat manus*: praesertim, quum duo, *reucat*: et videretur imitatus Prudentius hymno (6. v. 103.) *πρὸς ἑρμῶν*:

Nexus denique, qui manus retrorsus

In tergum reuocauerant reuinctas.

Sed vtrumque occupavit Gruterus, quem consulere omiseram, quod, si cui prius id monitum foret, postremos editores id facile admissuros fuisse crederem. Non omnino tamen actum egerimus, opinor, si quae ad hanc scripturam confirmandam olim congeessimus, tironibus offeramus. Eleganter, quod proprium oris et vocis est, ad inanus et facta transferunt. Lucanus lib. 1. v. 600.

Et lotam paruo reuocant Almone Cybellen.

Vbi frustra placuit aliquando magnis viris, *referunt*. Silius Italicus lib. 4. versu 15.

*niueumque repostas
Instaurant galeae coni decus, hasta iuuatur
Amento, reuocantque noua fornace bipennes.*

id est, reficiunt. Sic autem praeclare Modius ex Col. cui succinit codex Oxoniensis. Iuuenalis Sat. 1. (v. 25.)

*Cum pars Niliacae plebis, cum verna Canopi
Crispinus, Tyrias imero reuocante lacernas,
Ventilet aestiuum digitis sudantibus aurum.*

Hoc est, adstrictas et religatas fibulis habente. At homo literator hic putauit notari magnum quidem Aegyptii vernae luxum, qui Tyrias seu dibaphas gestaret, sed maiorem et non ferendum, quod plures in die mutaret, easque Tyrias lacernas: id enim velle *humerum reuocare lacernas*: quemadmodum Zoilus apud Martialem toties in hora syntheses mutans inducitur. Calpurnio Ecl. 3. (v. 17.) taurus

Et matutinas reuocat palearibus herbas.

Cui congruit illud Seruii ad 6. Eclogen (v. 54.): *Ruminatio dicta est a ruma eminente gutturis parte, per quam demissus tibus a certis reuocatur animalibus.* Claudianus lib. 2. de raptu: (v. 317.) *Pars altos reuocant currus.* id est, temone supinant. Macrobius lib. 1. Satur.

Satur. cap. 19. *et post nodum caudae reuocantur ad capulum caducei.* Ambrosius lib. 6. Hexaëm. cap. 4. *cum fruges suas horreis propriis reuocauerit.* Nec minoris leporis illa. Auctor Moreti: *Aduocat inde manus operi.* Sic enim et Scaliger et nos in membranis scriptum vidimus: vbi vulgo, *Admouet.* Cicero pro Quinctio cap. 3. *Itaque hercule haud mediocriter de communi, quicquid poterat, ad se in priuatam domum seuocabat.* Si prae-
fuisse aerario Naeuius, facile tolerarem. Nunc nihil attinet hic *priuatam* domum dici: quicquid enim gerebatur, in priuatis expediebatur aedibus. Censeo igitur scripsisse Ciceronem, vel *in priuatum*: vel, *de re communi, quicquid poterat, ad se in priuatam, domum seuocabat.* Seneca lib. 6. de benef. cap. 27. *nunc vis illum subiici tibi iactura rerum suarum, et status mutatione in id deuocari, ut infra sua beneficia iaceat.* Id est, deferri, demitti. Paulus l. i. π. ii. D. ad L. Falcidiam: *Si legatarius possessionem nactus est, et non potest auocari ei res, quia voluntate haeredis errantis nactus est possessionem, dabitur actio haeredi, ut id quod supra dodrantem est, auferatur.* In Oedipo versu 460:

Ardent minaces igne truculento genae,

Oculique vix se sedibus retinent suis.

Violentus, audax, mutus, iratus, ferox:

Tantum cruentus genuit et dirum fremens

Manus in ora torfit.

Mart. Delrius trium meminit codicum, qui praeferrent: *audax vultus*, vnde aliquem suspicari posse *maltus* autumat. Agnoscit et Hieronymus Comelinus. Nos in quinque olim, postea pluribus, idem reperimus, sed duo ex istis cum tertio, omnium optimo:

Violentus, audax vultus, iratus, ferox,

Tantum eruentis. Genuit, etc.

Vnus *eruentus*. Sane τὸ *audax* de ipso Oedipo acceptum beta languidius est. Quomodo autem *cruentus*, qui necdum manus admouerat poenae suae? At egregium et ipsius auctoris, quod proposuimus. *Vultus violentus, audax, iratus, ferox, tantum eruentis*, non etiam excipientis crudelitatem. Oedipus duplicem sustinebat personam, punientis et supplicium patientis: ipse erat et qui eruebat oculos, et cui eruebantur: ipse sibi noxius et lictor. At vultus parati ad supplicium, quasi, ageret tantum, non idem quoque pateatur. Similiter τὸ *Tantum* separat duas vnus personas in illo Taciti: *cum iam viduam se et tantum sororem testaretur*. In Troasini versu 681.

*Cessatis? et vos flebilis clamor mouet
Furorque cassus foeminae? iussa ocius
Peragite. AN. me, me sternite hic ferro prius.
Repelle auernum, rumpe fatorum moras,
Molire terras, Hector, ut Vlyssen domes.*

Quidam, *Reuelle*: sed neutrum satis commode dicitur. Nonnemo, *Repellet, heu me*. Vincat igitur, quod quatuor alii et optimus nobis suggererunt:

Repellor? heu me! rumpe fatorum moras.

Res tota in actione consistit. Obiicit enim sepulcro se Andromache, et ruit in satellitum Vlyseorum gladios. Cui intercedit heros, ipsam repellit, et locum facit irruentibus in tumultum latronibus. *Me, me sternite hic ferro prius*. Agnoscis pietatem efferatam, et matronam plus quam muliebri audacia ingerentem se strictis telis. At postquam Vlyssis manum sensit et vium viri se remouentis, fidunt isti animi et sexum reminiscitur. Hinc voces flebiles: *Repellor? heu me!* Vt in Thyeste: *Negatur ensis?* Appianus in Libycis: Καλῶς εἰδότες, ὃ τι τὰ μέγιστα δεινὰ αὐτίκα μὲν εἰς θρασύτητα ἐκκλήσσει, σὺν χρόνῳ δὲ καταδουλοῖ τὴν τόλμην ἢ αἰνὰ γκῆ. Rursus autem

autem conualefcit opinio de marito, et velut mente mota in auxilium, qui nufquam erat, inuocat. Hinc illud in primis: *cernitis, Danaï, Hecforem? An fola video?* Eiusdem tragoediae verfu 729.

*Hostis parui victus lacrimis,
Sufcipe, dixit, rector habenas,
Patrioque fede celfus folio:
Sed fcepra fide meliore tene.
Hoc fuit illo victore capi.*

Ineptiffimam et nullam fententiam dicit vir illuftris, fcripfilfe autem Senecam: *Profuit illo.* Equidem fcio illud Ouidii: (Ep. 3, 53.)

*Tu mihi, iuratus per numina matris aquafae,
Vtile, dicebas ipfe, fuiſſe capi.*

Et Batilii Numatiani: (Itiner. I. v. 63.)

*Feciſti patriam diuerſis gentibus vnā:
Profuit iniuſtis te dominante capi.*

Bellum vtrumque et loco poſitum. Sed alia mens erat Senecae. *Hoc fuit illo victore capi:* id eſt, Hoc, et nihil grauius, paſſus eſt, qui Hercule victore captus. Vt infra: *Mortem putabat illud, hoc thalamos putat.* Quintilianus decl. 2. *Hoc tu quietem putas eſſe? patientia eſt.* Adiciam, quod ſi extra locum, non tamen fortalſe extra pretium erit. In Oedipo verfu 881, quum ſcribi curarem:

Gratare matri liberis auſtam domum:

ſubiiciebatur animo de verbo iſto cogitatio, quam mihi poſtea expedilſſe videor. Hoc notarunt, *gratulari* interdum eſſe grates agere: etiam Salmafius ad Tertullianum de pallio. Addit Giſanius, Ciceroni vix hoc uſitatum, niſi quod *gratulationis* nomine in re diuina utatur pro ſupplicatione. Sciendum vero *gratari* et *gratulari*

tulari proprie nihil aliud esse quam grates agere: sed usus veterum restrinxit ad deos. Ennius: *Iupiter, tibi, summa tandem male re gesta, gratulor.* Afranius: *Quod saluus venis, melius est, gratulor diis.* Naeuius lib. 3. belli Poenici: *Isque susum ad coelum suas res amnullus gratulabatur diuis.* Ita Mss. Mercerus omnino scribendum ait *Romulus.* Sed quis huic locus in bello Punico? Forte: *susum ad coelum subregens manus: vel surrigens.* Terentius: *iam desine deos, uxor, gratulando obtundere.* M. Cato (ad Div. 15, 5.) ad Ciceronem: *si tu diis gratulari nos, quam tibi acceptum referre mauis.* Livins (7, 13.): *templa gratantes ouantesque adiere.* Ouidius: (Fast. 3, 417.)

*Quisquis ades, castaeque colis penetralia Vestae,
Gratare, Iliacis thuraque pone focis.*

Nec interiit illa significatio in vulgato usu: sed manet et absconditur κατ' ἔδωκεν eorum, quae antiquiores exprimiebant. Nam *gratari* vel *gratulari* alicui aliquid, est grates agere diis, aliquid alicui ex sententia euenisse. (cf. Periz. ad Sanctium.) Plautus Rudente (Act. 4. sc. 4. v. 134.): *Cum isthaec res male euenit tibi, Gripe, gratulor.* Haud dubie, diis. Captiuus (3, 2, 3.): *eunt obuiam, gratulanturque eam rem.* nempe diis eam rem bene gestam. Sic *gratulantur aduentum*, est diis ob meum aduentum. *Gratatur reduces*, diis ob reduces. *Gratulor huic terrae*, est, grates ago diis, huic terrae ab illis datum. *Gratulor tibi de reditu*, est gratias ago diis, de reditu tibi euenisse quod optabas. Antonius apud Ciceronem: (Philipp. 2. cap. 12.) *Brutus pugionem alte extollens, Ciceronem nominatim exclamauit, atque ei recuperatam libertatem est gratulatus.* Hoc est, grates egit diis, ei tantopere optatam et desideratam libertatem esse recuperatam. Quintilianus in praefatione lib. 5. *Quapropter illi dolori, quem ex matre optima, atque laudem omnem supergressa, paucos ante menses ceperam, gratulor.* Nempe

Nempe gratulor siue gratias ago diis, me illi dolori obnoxium fuisse. At in Tertulliani verbis miror fuisse, qui haereret. Cap. 5. *Nullius profecto alterius indumenti expositio quam togae gratulatur.* Salmasius dubitat, virum *gratulari* sit hic gratum esse vel facere, an passiuè ponatur vt sit gratulationem accipere vel mereri. Fece- rat idem Marcius: nam in paraphrasi reddit, grata est, grata habetur; in notis ait: Sed voluit fortean Septimius in ista Satira sibi licere *gratulo* et *gratulor*, etc. Addit maluisse aliquos, *expositu*. Sed verbum *gratulor* hic vulgareum vsu non excedit: reddit autem orationem in- solentiozem, quod rei vel actioni adscribitur, quod est hominis siue personae: Sensus enim: Nemo vestimen- tum aliud molestum exsuens siue deponens magis gratula- tur sibi, quam qui togam. *Expositio gratulatur*, id est, deponens gratulatur sibi.

CAPVT XX

<p><i>Tacitus ter defensus et illa- stratus, quinquies sanatus. Caesarum liberti magnarum expeditionum et executionum ducibus exactores et comites dati. Seneca moriens aduer-</i></p>	<p><i>sus praesentem uxorem paullum formidine mollitus. Tempero suscipere, maledicere, tollere. Rogare et orare. Milizantes vici. Praesidia vicis imposita.</i></p>
--	---

Solebant principes magnarum expeditionum et execu- tionum ducibus adiungere aliquem conditionis me- diocris aut libertum, qui nobilitum, et honestorum spiritus et actiones inspiceret et quasi contineret. Idque ex consilio Maecenatis apud Dionem lib. 52. vbi de liber- tis praecipue hanc rationem reddit: ἵνα σὺ μὴ ἀπορῆς, παρ' ὧν καὶ ἀκόντων τὴν ἀλήθειαν, αὐτὸν γὰρ τι πλημμε- ληθῇ, μαθεῖν δύνηται. Hinc lib. 15. ann. cap. 28. *Tibe- rius Alexander, illustris eques Romanus, minister bello datur.* Frustra Pichena dubitat, an pro *datus* scriben- dum

dum sit *clarus*. Lib. II. (c. 37.) vbi caedes Messalinae peragitur: *Custos et exactor e libertis Euodus datus*. Lib. 14. (c. 59.) in caede Plauti: *Talem eum centurio trucidauit, coram Pelagone spadone, quem Nero centurioni et manipulo quasi ministrum regium praeposuerat*. Talis erat ille *Oscus* lib. I. Histor. cap. 87. *Curam nauium Oscus libertus retinebat, ad obseruandam honestiorum fidem inuitatus*. In quo etiam docti viri haeserunt. Scribit Tacitus *retinebat*: vnde colligimus iussum a primo inspicere naues, et si quid esset reficiendum, vtque imponeretur commeatus, et vt recte deducerentur, curare. Sic a Nerone *praemissi libertorum fidissimi Ostiam ad classem praeparandam*, apud Suet. cap. 47. Id officium cessabat, simul aptae et expeditae naues in aqua steterant: quod reliquum erat, eo ipsi trierarchi aut nauium magistri facile fungi poterant. At prorogauit *Oscus* eam procurationem Otho, in speciem tanquam nauium praefecto; reuera, vt honestiore loco et natorum et curantium fidem exigeret. Hic palam est *τὸ inuitatus* locum non habere: quippe libertis, non multo secus ac seruis, imperabant, vt ait Cicero ad Quintum. Itaque merito vox ea suspecta Lipsio, et valde se prodidit Criticus cum Mirandulano mimico codice repentinus, qui nihil hac offensus pro *honestiorum* producit *Ostiensium*, quum iuxta liceret illi pro haud dubie corrupto, quicquid voluisset, eadem foetura gignere. Qui exstant Mss. *imitatus* vel *immutatus*. Gab. Faërnus, *initio datus*. Pichena, *immixtus*. Non male, nisi melius, *comitatus*. Statius Epicedio Glauciae: (v. 90.)

*Nec senior Peleus natum comitatus in arma
Troica.*

Et lib. 8. Thebaid. (v. 590.)

*vix si bellum comitata relictis
Deipyle thalamis, illi illudenda tulissem.*

Rurfus

Rursus lib. 15. cap. 63. de Seneca morituro: *Vbi haec atque talia velut in commune differuit, amplectitur uxorem, et paullulum aduersus praesentem formidinem molitus orat rogatque, temperaret dolori, ne aeternum susciperet.* Quasi *Molitus* Senecae non conueniret, *Muretus, molitus*: Acidalius, *paullo aduersus praesentem formidinem mollius*, coniecere. Quae nunc teruntur editiones, *fortitudinem* habent a Pichena. Ne minimum quidem, inquit ille, dubitari, quin hanc vocem Florentini codicis auctoritate reponerem, nam vulgata mihi a Taciti mente et ab historia ipsa aliena videtur, quum nulla hic appareat *formido*. Ego vero non Cornelium, sed quemcumque demum, cui ideam, quod Pichenae, de corrupta scriptura videbatur, auctorem maioris corruptelae fuisse puto; germanum autem esse: *amplectitur uxorem et paullulum aduersus praesentem formidine molitus*: una litera de vulgato resecta. Erat Seneca adfectione sane quam coniugali erga Paullinam suam: non autem amor sine sollicitudine ac metu. Vtrumque declarat ipse Epist. 104. *Hoc ego Paullinae meae dixi, quae mihi valitudinem meam commendat. nam quum sciam spiritum illius in meo verti, incipio, ut illi consulam, mihi consulere: et quum me fortiolem senectus ad multa reddiderit, hoc beneficium aetatis amitto. Venit enim mihi in mentem, in hoc sene et adolescentem esse, cui parcitur. Itaque quoniam ego ab illa non impetro, ut me fortius amet, impetrat illa a me, ut me diligentius amem.* Hanc vim adfectus expressit in Aenea suo Anchisen portante diuinus poeta lib. 2. (v. 726.)

*Et me, quem dudum non vlla iniecta mouebant
Tela, neque aduerso glomerati ex agmine Graii,
Nunc omnes terrent aurae, sonus excitat omnis
Suspensum, et pariter comitique onerique timentem.*

Non enim sibi. Sic et Seneca in subitis hisce extremis uxori timet in solitudine illam relicturus, et hoc metu

etiam praesentiori de praesente et oculis obuersante paul-
lulum mollitur. *Adversus praesentem uxorem formidine
mollitus*, est, animum illum durum obfirmatumque
contra omnes fortunae incursus et morti ex multa eius
meditatione sine perturbatione obuium, dum admonetur
acrius ipso conspectu, qualem uxorem aetate et moribus
sine praesidio relinquat, quam afflictam viso tali exitu
mariti, simul timet, quid ea futurum sit, neu quid in-
dignum isthoc coniungio ei postea eueniat, paullulum
inflexus et mollitus. Nec displiceat loquendi genus,
formidine aduersus praesentem. Liuius lib. 5. (cap. 35.)
*quamquam aduersus Romanos nullum eis ius societatis
amicitiaeue erat*. Lib. 10. (cap. 11.) *quamquam bello cum
Samnitibus suscepto necessaria iam facta aduersus Roma-
nos fides sit*. Illud, *formidine mollitus*, Iuloluit et
Lipso: non tamen sensu nostro, et corrigit praeterea
aduersus praesentia. Nec vero vnquam sana censui,
quae sequuntur: *temperaret dolori, ne aeternum suscipe-
ret*; etli quid hic turbent aut rescribant, nescire se fatea-
tur Liphius, et probet exemplis, *aeternum dolorem* pro
magno et insolabili dici: quasi vox haec, et non tota
oratio labore. Corrupte, inquit Pichena, Florentinus:
temperaret dolorem, aeternum susciperet: ipse vulgatae
credit non ineptum esse sensum. At mihi minus cor-
ruptus Florentinus ille videtur, quam vulgati: vnica
enim in illo abundat litera, quae recidenda est cum di-
stinctione Pichenae. Scripserat Tacitus: *rogat orat-
que, temperaret dolorem aeternum suscipere, sed in con-
templatione vitae per virtutem actae, desiderium mariti
solatiis honestis toleraret*. Genus loquendi doctum et
antiquum fraudi fuit librariis: *temperaret suscipere*, pro
eo, quod est, ne susciperet. Plautus Poenuli prologo:
Aequo animo nunc stent, vel dormire temperent. Et
mox: *Canora hic voce sua tinnire temperent*. Eadem fab.
a. 5. sc. 2. *Maledicere huic tu temperabis, si sapis*. Sic
in fragmento veteris Tragici apud Ciceronem lib. 1. de
diuinatione: (c. 21.)

Ibi

Ibi ex oraclo voce diuina edidit

Apollo, puerum, primus qui Priamo foret

Post illa natus, temperaret tollere:

Eum esse exitium Troiae, pestem Pergamo.

Nam *rogat oratque* Tullianum est. In *Diuinatione*: (cap. 1.) *rogare et orare, ne illos supplices adspernerer.* Lib. 2. in Verr. (cap. 39.) *rogat eos atque orat, ne oppugnent filium suum.* Donatus in *Adelphis* act. 3. sc. 4. (v. 26.) *Plus facit Ossecrans, quam Orans; plus vero Orans quam Rogans:* Cicero, *orare et rogare.* Trans-earnus ad lib. 2. *Historiarum*, in cuius principio scribit Tacitus: *Augebat famam ipsius Titi ingenium, quantacunque fortunae capax, decor oris cum quadam maiestate, prosperae Vespasiani res, praesaga responsa, et inclinatis ad credendum animis loco ominum etiam fortuita.* Palmaria haec emendatio est viri omni doctrina ornatissimi, Freinshemii. Non delibabo partem laudis, quam ipse occupauit: caeterum scribendum vltterius est: *praesagia, responsa.* Vt lib. 1. (c. 10.) *occulta lege fati et ostentis ac responsis destinatum.* *Vespasiano liberisque eius imperium post fortunam credidimus.* Addam locum ex vita *Agricolae* cap. 41. *Et ea insecuta sunt reipublicae tempora, quae fileri Agricolam non sinerent: tot exercitus in Moesia Daciaque et Germania Pannoniaque temeritate aut per ignauiam ducum amissi: tot militares viri cum tot cohortibus expugnati et capti.* Quid est *militares viri cum tot cohortibus?* Lipsius: *tot militares numeri.* Nos verius: *militares vici.* Sic lib. 12. cap. 38. *Ac ni cito vicis et castellis proximis subuentum foret, copiae tum occidione occubissent.* Male Pichena ex corrupta scriptura veteris cod. *nunciis*, pro *vicis*, coniectat: *praefidiis et castellis.* Lipsius, *ni citis nunciis et castellis*, vel *ni municipiis et castellis.* Est enim merus librarii error. Nec opus cum Mureto: *cito et vicis.* Liuius lib. 10. (cap. 12.) *Nec solum modo vastum hosti relictum,*

lictum, sed castris etiam vicisque illatus ignis. Lib. 14. ann. cap. 29. *Praesidium posthac impositum vicis, excis-
sique luci, saevis superstitionibus sacri.* Lipsius coniecit
vilis. Id continuo Pichena in contextum, et obducit
nobis Flor. et Venetum Cod. Sed distinguendum in V.
Cod. aurum veterum a sordibus librariorum, quae ut
plurimum illo sunt spissiores. Sic lib. 5. (c. 20) Histor.
*Tantumque belli superfuit, ut praesidia cohortium, ala-
rum, legionum modicis vicis quadripartita Cuius inua-
serit.* Liuius lib. 21. (cap. 48.) *ad Clastidium vicum, quo
magnum frumenti numerum congefserant Romani, mittit.
ibi quum vim pararent, spes facta prodicionis.* Lib. 29.
(cap. 35.) *non agris modo, quacumque incedebat, popu-
latis, sed urbibus etiam vicisque expugnatis.* Cicero
lib. 15. famil. epist. 4. *Quintum fratrem negotio prae-
posui, ut in vicis aut captis aut male pacatis exercitus
collocaretur.*

C A P V T XXI

<i>Ouidius undecies emaculatus.</i>	<i>plum artis Ouidii in vitando</i>
<i>Immitia claustra. Resanescere.</i>	<i>fastidio eadem saepius narran-</i>
<i>Spektabile fidus. Cressa</i>	<i>di. Tiro. Tiocinii dies. Ti-</i>
<i>Corona. Racea. Inacescere.</i>	<i>ronem celebrans frequentia.</i>
<i>Inuenit fudolor: erigitur. La-</i>	<i>Vitta, pro pudicitia. Tanto</i>
<i>xatum iter voci. Curtius de-</i>	<i>potentior.</i>
<i>sensus. Rupti crines. Exem-</i>	

Nafonis aliquot locis sanum colorem hic reddemus.
Lib. 1. Amorum, El. 6. (v. 17.) scribendum est ex
Ms. Pircheimeri:

*Adspice, (et, ut videas, immitia claustra relaxa)
Vda fit ut lacrimis ianua facta meis.*

Itaque

Itaque in excerptis Salmasianis Codex Iureti. Lepide nimirum causam reperit, per quam tentat ianitorem, ut non tanquam aditum daturus amatori, sed tanquam spectaculum sibi praebiturus, aperiat: hoc est, tamen admittat amantem. Vulgata, *ut inuideas*, et *inimicaque* ne sensum quidem habent. Eleg. 10. (v. 9.)

*Nunc timor omnis abest, animique reuauit ardor:
Nec facies oculos iam capit ista meos.*

Ms. Pirch. et alius Gallicanus: *animique resanuit error*. Vti et lib. 2. El. 9. (v. 27.)

Cum bene pertaesum est, animique reuauit ardor.

Pircheimeri: *resanuit ardor*. Nam alter alludens, *animosque resanguit*. Non debet ultra purissimum verbum tanto auctore carere. Haussit certe hinc Lactantius lib. 5. diuin. Instit. cap. 2. *ut susceptis Deorum cultibus resanescant*. Lib. 1. de arte versu 507. in verbis Bacchi ad Ariadnen scribendum ex Pirch. et in parte Pal.

*Munus habe coelum: coelo spectabile fidus
Saepe reges dubiam Cressa Corona ratem.*

Vulgo: *spectabere*. Sed amat vocem illam Ouidius. In 3. Trist. (el. 9. v. 35.) *veluti spectabile corpus*. L. 1. Amor. (8, 59.) *palla spectabilis aurea*. In Ep. Heroid. (ep. 6. v. 49.) *villo spectabilis aureo*. Non in numerum siderum et sine nomine promittit eam relatum iri, sed insigne fidus fore, et spectandum nauigantibus. *Cressa Corona* habet et Regius. Manilius (5, 253.):

Clara Ariadneae fulgent monumenta Coronae.

Lib. 3. de arte amandi versu 124.

*Non quia nunc terrae lentum subducitur aurum,
Lestaque diuerso litore concha venit.*

Pirch.

Pirch. *baca venit*. Pal. *bacha*. quod est *bacca*. Sic Horatius (Epod. 8. v. 13.): *rotundioribus Onusta baccis ambulet*. Nota sunt illa: *conchea bacca*, *auroque monile Baccatum* Virgilio, (Aen. 1, 655.) et *baceatum induta monile* Silio, *baccam conchae rafisse* Persio, (Sat. 2, v. 66.) *margarita tribacca* Petronio (c. 55.). Sic Aufonius, Claudianus, Boëthius, alii. Lib. 1. de remed. amoris versu 307.

Haec tibi per totos marcescant omnia sensus:

Haec refer, hinc odii semina quaere tibi.

Emendaueram: *per totos inacescant omnia sensus*. Vt Appuleius: *ac si tibi etiam, ut par est, inacuit nostra contumelia*. Plautus Aulul. (3, 4, 9.) *Quid opus est verbis? ira mihi pectus peracuit*. Ita enim leg. non ita. Bacchid. (5, 1, 13.) *Hoc hoc est, quod peracescit: hoc est demum, quo excrucior*. Didici postea id clare exstare in codice regio. Epistola Sapphus (v. III.):

Et lacrimae deerant oculis, et verba palato:

Adstrictum gelido frigore pectus erat.

Postquam se dolor imminuit, nec pectora plangi,

Nec puduit scissis exululare comis.

Itane? ergo imminutus est dolor quem nondum senserat? Verissima suauissimaque lectio Ms. Pirch. *Postquam se dolor inuenit*. Quo alludit Gruteri codex, qui vitio versus: *inuenerit*. Sic Epistola Laodamiae (v. 23.):

Lux quoque tecum abiit, tenebrisque exsanguis obortis

Succiduo dicor procubuisse genu.

Vt rediit animus, pariter rediere dolores.

Lucanus etiam bene expressit lib. 3. extremo: (v. 741.)

Vt torpore senex caruit, viresque cruentus

Coepit habere dolor.

Inuc-

Inuenisse dolorem se dicit, qui scilicet sibi exciderat, subita mole inopinatae rei incidentis oppressis animi instrumentis. *Inuenit se dolor* in illis, qui vehementi impetu grauis, nuntii perculsi et exanimati aliquandiu delinquente animo torpuerunt; dein ad se redeunt, et intelligere incipiunt, quid doleant. Prima species et vis accidentis magni et inexpectati vel gaudii vel mali facit stuporem: et fuit, quum vitam auferret: plerumque autem post moram occupatum officium mentis ac sensus resurgit, et intellecta vel dolendi vel gaudendi causa vincit stuporem, seseque et ore et gestu erumpit. Quintilianus decl. 9. *Vbi primum lux rediit, laxatumque est iter voci. Quid tu? inquam.* Iustinus lib. 42. (c. 4.) de Orode, vt Pacori necem intellexerat: *Ex dolore in furorem vertitur. Multis diebus non alloqui quemquam, non cibum sumere, non vocem mittere, ita vt etiam mutus factus videretur. Post multos dies, ubi dolor vocem laxauerat.* quam scilicet huc vsque continuerat furor vel stupor. Statius lib. 5. Thebaidos (v. 606.):

tandem laxata dolore

Vox inuenit iter, gemitusque in verba soluti.

Nam per dolorem se inuenientem sentientemque laxata vox est et euictus stupor, qui vocem compresserat. Sic ex metu dolorem *erigere* se dicit Curtius lib. 9. cap. 2. *Illi metu attoniti in terram ora defixerant. Ergo primo fremitus sua sponte, dein gemitus quoque oritur, paulatimque liberius dolor erigi coepit manantibus lacrimis.* Sic omnes libri veteres. At Ian. Gebhardus, lib. 3. Crepund. c. 26. de coniectura voluit, *egeri*, quod Ouidius: (Trist. 4, 3, 38.) *Expletur lacrimis egeriturque dolor.* Sed aliud spectauit Ouidius, aliud Curtius: nam *egeritur dolor*, qui lenatur tenui lacrimarum solatio: *erigitur liberius*, qui se audacius exferit ac prodit. Effecerat in his metus, quod in istis calamitas: primum igitur, vt Iustinus alibi, (8, 5.) *tacitus moeror atque luctus verentibus,*

tibus, ne ipsae lacrimae pro contumacia haberentur: postea vicit dolor metum et se confiteri ac patefacere ausus est, manantibus lacrimis haudquaquam leuatus: nam aliud solatium exspectabat. Porro in primo loco scissis a Ciofano est: antea legebatur ruptis, quod plerique codices seruant, et contemnere non possum. Sic enim Petronius (c. III.): ruptosque crines super pectus iacentis imposuit. Quin et lib. I. Amorum el. 7. (v. 49.) ruptis a fronte capillis quidam scripti, vbi vulgo raptis. Nam rapti aetate capilli vtique aliter dicuntur: est enim ibi rapere à Περσέει. Sed hoc in medio sit. Se inuenire habes et apud Senecam lib. 5. de benef. cap. 12. Felicissimis itaque opulentissimisque plurimum aestus subest, minusque se inueniunt, quo in maiorem materiam inciderunt, qua fluctuantur. Fastorum lib. 3. versu 200.

Festa para Conso: Confustibi caetera dicet:

Illo festa die dum sua sacra canes.

Proferunt e scripto, *dum sua sacra facis*, et intelligunt certamen equestre: aut *canes*, vt ipsi loquuntur, torquent ad saltationem ad tibiam, quam ludis, quibus raptae Sabinae, interponit lib. I. de arte. Ego vero in Ms. notauit, *Illo facta die*. Scribendum igitur:

Festa para Conso. Confus tibi caetera dicet

Illo facta die, cum sua sacra canet.

Lusus est suauis Poëtae, dum cauet fastidium bis eadem narrandi, et differt raptus historiam in mensem Sextilem vel Augustum, quo erant Consualia. Mars haecenus loquitur Nasoni: ego Romulo subieci, vt institueret ferias et ludos Conso: quid praeterea illo die factum sit (nempe, vt ludis equestribus promulgatis, quae cucurrerant ad spectaculum, virgines, Romulo signum dante raptae sint) non est necesse, vt ego occupem. satis mature id praestabit ipse Confus, quum inuocatus abs te, vt nunc ego,

ego, causam et rationem sui sacri enarrabit. Eodem libro versu 787.

*Ergo ut tironum celebrare frequentia possit,
Visa dies dandae non aliena togae.*

Locus in omnibus exemplaribus corruptus, etsi suspectus nemini, quia nec intellectus. Explicant *frequentiam tironum* multitudinem adolescentium frequentem ex agris in urbem redeuntem. Quare illam? *ut possit celebrare.* Quid autem *celebrare*? aut quis ita loquitur: ut possit celebrare? Quartam rationem, cur Liberalibus toga pura daretur, edit: quod cum prisca Romani pars multo maxima rusticarentur, illo die ad ludos venirent in urbem, et sic minore incommodo suo adesse possent ad officium deducendi in forum et Iuventatis aedem puberis, qui praetextam puerilem exuisset, et in viros transcriberetur. Hic proprio vocabulo dicebatur *Tiro*, quemadmodum *dies tirocinii* togae virilis dies. Suetonius Octavio cap. 26. *Duodecimum consulatum magno, id est, septendecim annorum intervallo, et rursus tertium decimum biennio post ultro petiit, ut Caium et Lucium filios amplissimo praeditus magistratu, suo quemque tirocinio, deduceret in forum.* Caligula cap. 10. *Vno atque eodem die togam sumsit, barbamque posuit, sine ullo honore, qualis contigerat tirocinio fratrum eius.* Nerone cap. 7. *Deductus in forum tiro, populo congiarium, militi donativum proposuit.* Scripsit igitur Ovidius:

Ergo ut tironem celebrare frequentia possit.

Siue magis, *posset.* *Tironem*, hoc est, eum, qui forum attingit, qui accepta toga pura deducitur. Ut deducendi in forum tirones frequens officium habere possent, is potissimum dies electus est togae purae dandae, quo frequentes in urbe Romani rustici agitabant. *Frequentia celebrans tironem* est advocatio, officium, turba,

ba, honoris parentum causa die togae virilis tironem commitata. Libro 4. versu 923.

*Sed si crimen abest, tu nostrae pignora vitas
Re dabis, et castas casta sequere manus.*

Si bonus verborum Claudiae actuarius fuit Ovidius, scripsit: *tu nostrae pignora vittae*. Non enim modo alibi posuit:

Este procul vittae tennes, infigne pudoris:

sed etiam Iliae somnianti

Decidit ante sacros lanea vitta focos.

Claudat hoc caput locus ex Metam. lib. 14. (v. 656.) in Pomonae et Vertumni fabula:

*Affinulavit anum, cultosque intrauit in hortos,
Pomaque mirata est: tantoque potentior, inquit,
Omniibus es Nymphis, quas continet Albula ripis,
Salve virginei flos illibate pudoris.*

Duo posteriores versus absunt a codd. Mss. Et sane relegendi sunt ad auctores suos, unde malum pedem attulerunt. Qui nempe non intelligebant elegantem formulam laudandi: *tanto potentior*. Idque dictum est, *ut tanto melior, tanto felicior, tanto augustinior*. Plautus Persa 2. 2. sc. 5. (v. 24.)

*Nam iam omnes sycophantias instruxi et comparavi,
Quo pacto ab lenone auferam hoc argentum. S. tanto melior.*

Terentius Heautontim. (Act. 3. sc. 2. v. 37.) *Etenim quo pacto id fieri soleat, calleo. C. tanto hercle melior.* Phaedrus: (l. 3. f. 5.)

*Aesopo quidam petulans lapidem impeggerat.
Tanto, inquit, melior.*

Sic

Sic igitur viso diuitem censu Pomonae, Vertumnus miratus dixit: *tanto potentior*. Nec mirum potentem appellari Nympham propter pomorum copias: loquitur enim de illis, ut opibus eius. Eratque census ille potens aeuo heroico, quo amores emebantur. Et Polyphemus de Galatea: *Nobilior pomis*. Sic igitur integer locus est, optimeque cohaeret: *tantoque potentior, inquit. Paucaque laudatae dedit oscula*.

CAP V T XXII

Latinus Pacatus bis correctus, alio insigni loco defensus et illustratus. Recidere sumtus. Pergula. Amicitia e palatiis ad pergulas ablegata. Silius emendatus. Stare. En-

nodio medicina. Cluuienus. Frena damnatorum. Ad supplicia ducebantur ἑκαχάλιστοι, ἢ σπαστίων ἐπὶ τὰ τέμνοντες ἔχοντες.

Latinus Pacatus in Panegyrico ad Theodosium cap. 13. *Ne quis se pati iniuriam putaret, a te voluisti incipere censuram: et impendia Palatina minuendo, nec solum abundantem reiiciendo sumtum, sed vix necessarium usurpando demensum, quod natura difficillimum est, emendasti volentes.* Scripserat Pacatus: *abundantem recidendo sumtum.* Id signatum verbum eius rei, cum alterum vix Latinum fit. Liuius: (32.) *et sumtus, quos in cultum Praetorum facere soliti erant, circumcisi.* Tacitus (An. 3, 53.) in orat. Tiberii ad Senatum post graues dictas in luxum sententias: *Quid enim primum prohibere et priscum ad morem recidere aggrediar?* Suetonius Tiberio cap. 34. *Ludorum ac munerum impensas corripuit, mercedibus scenicorum reiectis, paribusque gladiatorum ad certum numerum reductis.* Non enim rescissis, ut vulgo editur. Caligula cap. 44. *commoda emendat*

vitae militiae, ad sex millium summam recidit. Florus epit. 58. omnia deliciarum instrumenta recidit. Sic Phaedrus, Plinius, Spartianus. Rursum Panegyricus cap. 16. Ecquis Imperatorum unquam putauit amicitiae cultum in laude regia ponendum? humilis haec virtus, dubiumque an virtus iudicabatur, nec palatiis digna, sed periculis habebatur. Quae aduersitas inter palatia et pericula? Certe a praelustri arce fulmen et pericula proxime absunt a praecipiti. Itaque miror quomodo hoc vt argute dictum laudet Lipsius ad epist. 9. Senecae. Nimis confidebat acumini nostro: neque enim intelligimus quid velit. Correxerunt alii dubiorum pro dubium: alii pagicolis, vel solum viculis ἀντὶ τῆς periculis. Scribe: nec palatiis digna sed pergulis habebatur. Glossarium: Pergula, tuguriolum. Aufonius epist. ad Theonem:

Vilis arundineis cohibet quem pergula tectis.

Glossarium Graecolatinum: καλύβη, *casa, tuguriolum, pergula.* Glossarium aliud Latinograecum: Pergula μεσοδμή, ὑπερῶον, στενὸν οἶκημα. Quod Imperator dicit ponere casam in litore, hoc Theophilus καλύβας ἐαυτοῖς ἐπιτρέπει. Theocritus locat piscatores ὑπὸ πλεκταῖς καλύβαισιν. Desumfit sententiam ex Plinio: *Iam etiam et in priuatorum animis exoleuerat priscum mortalium bonum amicitia: cuius in locum migrauerant assentationes, blanditiae, et peior odio amoris simulatio. Etenim in Principum domo nomen tantum amicitiae inane scilicet irrisumque manebat.* Scriptum forte olim pro pergulis fuit perculis: quod nasuti librarii manus cum non assequeretur, periculis reposuit. Id vero adeo non absurdum, vt et Tucca Placentinus *petulam* pro *pergulam* dicere maluerit, cum C pro G vteretur, teste Fabio (inst. or. 1, 5). Nos saepe huius generis vitia deprehendimus. Vnum ecce in Silio lib. 16. (v. 11.)

Sed

*Sed vigor hauſturus Latium, ſi caetera Martis
Adiumenta forent, praua obtreſcente ſuorum
Inuidia reuocare animos, agitare negata
Cogebatur ope, et ſenio torpeſcere rerum.*

Agitare, aiunt, eſt ocioſe deſidere. aut reponunt, *abitare*. Cui placebit? Nimirum ſcriptum fuit *acitare pro ac ſtare*. *Reuocare animos ac ſtare negata Cogebatur ope*. Vt alibi (4, 44):

*At non et rerum curas conſultaque belli
Stare probat, ſoluſque nequit perferre quietem.*

Et lib. 12. (v. 105.)

*ſed enim duſtor numerabat inertes
Atque aſtos ſine Marte dies ac ſtare pudebat.*

Alterumque in Ennodio lib. 5. Epist. 8. *Accipe igitur riſum motura poemata, et Glouidenum tuum te ſolum agnouiffe contentus a publico rigore me ſubtrahere*. Glouideni huius meminit et in praefatione carminis ad Fauſtum: *Ad Camaenalem ignominiam, quibus nunquam Glubidenus deeſt, verſus adieci, et periturae, ut dictum eſt, chartae prodigus non peperci*. Iac. Sirmondus exiſtimat Glouidenum ab Ennodio ſeculi ſui voce poni eo ſenſu, quo Gurdonicum a Sulpicio Seuero: quae vero eius ſit origo, non facilem eſſe coniecturam. Atqui fraus eſt librariorum, et legendum: *Cluuienum tuum: quibus nunquam Cluuienus deeſt*. Iuuenalem imitabatur (Sat. 1, 79.):

*Si natura negat, facit indignatio verſum,
Qualemcunque poteſt, quales ego vel Cluuienus.*

Cui et illud debetur: *et periturae chartae prodigus non peperci*. Non ergo ſeculi ſui voce uſus eſt, ſed antiquiſſimo Romano nomine mali Poetae. A Cluius Cluuienus, ut Gallius Gallienus, Naſidius Naſidienus, Salius Salienus. Tertium Pacatus cap. 29. de Idacio et Ithacio:

Cum libtorum arma, cum dominatorum frena tradidissent, pollutas poenali manus contactu ad sacra referebant. 10.

Liuius non expedire se ait, quae sint haec *frena*, et audacter *funera* reponere, ut intelligas cadauera. Gru-terus quoque sibi venisse sub ictum sili *funera*, quum recordaretur in Senecae epist. 70. positum, ubi Drusus Libo vocatur *non reus, sed fumus*: quando autem etiam ita coniecerit Liuius, esse, cur magis amaret hanc suspicuiunculam. Ego vero et hunc amare, quod non amandum, et illum audere, quod minime audendum esset, existimo. Didici enim antiquissimum fuisse morem, ut noxii damnati ducique iussi inter caetera ludibria capistrati frenatique traherentur. Herodotus lib. 3.

Παρελθε-
σέων δὲ τῶν ὑδροφόρων δεύτερα οἱ τὸν παῖδα ἐξέπεμπε
μετ' ἄλλων Αἰγυπτίων διχίλιον τὴν αὐτὴν ἡλικίαν ἔχόν-
των· Τὲς δὲ αὐχένας κάλω δεδεμένους ἦγον, καὶ τὰ σώ-
ματα ἐγκεχάλινωμένους· Ἀγοντο δὲ ποιρὴν τίσοντες Μι-
τυληναίων τοῖσι ἐν Μέμφι ἀπολομένοισι σὺν τῇ νηϊ. Hinc,
quod eodem libro longe inferius: Ὁ δὲ Ἰνταφέρνης δο-
κῶν σφέας ψεύδεα λέγειν ποιεῖ ταῦτα· σπασάμενος τὸν
ἀκινάκεια ἀποτάμνει αὐτῶν τότε ὥτα καὶ τὰς ῥίνας
καὶ ἀνείρας τὸν χάλινόν τε ἵππερ περὶ τὰς αὐχένας
σφέων ἔδησε καὶ ἀπῆκε. Si haec vetusta nimis, non de-
est auctor seniorum temporum nec a Drepanio nostro ni-
mius remotus Chrysostomus, Homil. 4. in illud Esaiæ:

Εἶδον τὸν κύριον καθήμενον· Καθάρπερ τὲς καταδικῆς,
ἐπειδὴν σπαρτίον λάβωσιν, ἐξάγουσιν αὐτὰς τὸ σπαρ-
τίον ἐπὶ τῷ σώματι ἔχοντας· ἔτω καὶ ἔτος ἀντὶ σπαρ-
τίου ἐπὶ τῷ σώματι ἔχει τὴν λέπραν ἀπαγόμενος. Ho-
milia sequenti: Καὶ ἐξήκει λοιπὸν, καθάρπερ οἱ τὴν ἐπὶ
θάνατον ἀπαγόμενοι, σπαρτίον ἐπὶ τῷ σώματι ἔχοντες,
τῆς καταδικῆς σύμβολον ψήφου· ἔτω καὶ αὐτός. Ho-
milia 1. in Maccabæos: Εἰ γὰρ ἡμεῖς ἄνδρες ὄντες κα-
ταδικὸν πολλακίς ὁρῶντες διὰ τῆς ἀγορᾶς ἀγόμενοι, τὸ
σπαρτίον ἐπὶ τῷ σώματι ἔχοντα, ἐπὶ τὸ βάραθρον
ἐλκόμενοι, ἔσθ' ἐν δικαίῳ φιλίας πρὸς αὐτὸν ἔχοντες,

III

ἀπὸ

ἀπὸ τῆς θεας μόνης κατακλώμεθα. Plura ex eodem egregius Schottus ad Vaticanam appendicem prouerbio- rum Graecorum. Vides quam commode et inuidiose accusatores nimii, nec nisi sanguine reorum, idque ob su- perstitionem, placandi *libtorum arma* et *damnatorum fre- na tractasse* Pacato dicantur. Neque enim hoc grauius, quam Principem multos damnantem *carnificem* vocari: quod apud Augustum Maecenas ausus.

CAPUT XXIII

Velleius loco pertractato expli- catus. Anni eloquentiae. Opera eiusdem. Et annis et operibus eloquentiae floruisse. Idem se- xies restitutus. Ludi Sullanae victoriae celebrati sine eius no- mine. Dictator imperio, quo priores ad vindicandam rem- publicam vsi erant, eo inmo- dicæ crudelitatis licentia abu- sus. Ex albo reddere iudicium.

Petulantis conuicii iudicium in- bistrionem reddebatur. Histrionum obliqua dicta. Nomina- tim compellare in scena ciuem non licebat. Inter seueram praecipue noxiorum castigatio- nem miti aliorum castigatione sopire tumultum. Ausi tam sibi ancipitia re, quam exemplo per- niciofa. Agrippa, Maecenas, Taurus Augusti adiutores.

Velleius lib. i. cap. 18. Vna vrbs Attica pluribus annis eloquentiae, quam vniuersa Graecia, operi- busque floruit, adeo ut corpora gentis illius separa- ta sint in alias ciuitates, ingenia vero solis Atheniensium muris clausa existimes. Consentunt omnes hanc partem Velleii esse causariam: de ratione curandi non consen- tiunt. Aldus, si legas eloquentiâ, hoc totum minima mutatione restitutum putat. Lipsius coniecit: eloquen- tiae, quam vniuersa Graecia, operibus effloruit: vel, elo- quentia, quam vniuersa Graecia, vberiusque floruit. Aus. Popma: operibus usque floruit adeo. tunc, ut ait, visita- ta etiam historicis. Schegkius: operibus floruit. Aci- dalius

dalius existimat eloquentiam Atticorum cum *operibus* caeterae Graeciae, hoc est, rebus gestis, comparari. Et alia quidem singuli: sola posterior Lipsii coniectura pauca puncta inuenit. Hoc quidem, ignoscant mihi diuinae animae, Ἀβδερρινόν, non enim irrisor ille Democritus hac sententia sanior. Eloquentiam, ut Florus populum Romanum, quasi hominem considerat, eiusque et annos et opera laudat, et eiusdem, quasi ciuis, gloria Atticam omni reliquae Graeciae praefert. *Anni* ergo *eloquentiae* dicuntur, quia non annos modo, sed secula aliquot continuerunt Athenae ingeniis et gignendis et nutriendis. *Opera* eiusdem *eloquentiae*, scripta edita, per innumeras illas species, quibus illa se induit, nam et carminum utilis iucunditas, et philosophiae vel grauitas vel subtilitas, et historiae antiqua nouitas, et fabulae simulata veritas, et causae rhetorum, et quaecumque de rebus vitae profuturis instituitur liberali sermone disputatio, sub hoc nomine censentur. Seneca ad Polybium cap. 21. *ut maiore sui parte duraret, et compositis eloquentiae praeclaris operibus a mortalitate se vindicauit.* Liuius apud M. Senecam Suasoria 6. *ingenium et operibus et praemiis operum felix.* Floruit igitur annis pluribus operibusque *eloquentiae* Attica, quam vniuersa Graecia, quia per annos plures puram et floridam copiosamque eloquentiam conseruarunt et plura monumenta ediderunt Athenienses quam caeteri omnes Graeci. Floruit annis eloquentiae Attica, dum eloquentiam velut diuturna iuuenta florentem, nondum senescentem et defectam, habuit. Legitur apud Ciceronem *erudita tempora.* Dicit ergo et temporibus eruditis et scriptis ab Attica sola superari vniuersam Graeciam. Lib. 2. cap. 28. *Felicitatem diei, quo Samnitium Telefinique pulsus est exercitus, Sulla perpetua ludorum Circensium honorauit memoria, quibus sine nomine Sullanae victoriae celebrantur.* Popina legendum statuit *celebratur*, scilicet memoria felicitatis eius diei. Sed Ms. habebat: *qui sub eius.* Scribo: *qui sine eius*

eius nomine Sullanæ victoriæ celebrantur. Sullanæ victoriæ accipe datiuo singulari. Qui ludi celebrantur honori victoriæ Sullanæ, sine eius nomine. Dicebantur enim tantummodo *Ludi Victoriæ*: non *Ludi victoriæ Sullanæ*. Cicero Act. 1. in Verrem (c. 10.): *deinde se ducturos et dicendo et excusando facile ad ludos victoriæ: cum his plebeios esse coniunctos*. Eodem capite de Dictatore locum ita legendum censeo post tot præstantium virorum conatus: *Quippe Dictator creatus (cuius honoris usurpatione per annos 120 intermissa, nam proximus post annum, quam Hannibal Italia excesserat, ut appareat populum Romanum usum Dictatoris haud ita desiderasse, uti extimuisse potestatem) imperio, quo priores ad vindicandam maximis periculis rempublicam usi erant, eo immodicæ crudelitatis licentia abusus est*. Τὸ εὐ eleganter παρέλκει. de quo supra, et adfatim ad Liuium. Rursus hoc capite 28 nemo fere sine symbola dimisit, quod continenter sequitur: *Primus ille, et utinam ultimus, exemplum proseriptionis inuenit, ut in qua ciuitate petulantis conuicii iudicium histrioni exoleto redditur, in ea iugulati ciuis e publico constitueretur auctoramentum*. Ms. ille vnicus: *iudicium historiarum ex albo redditur*. Vnde Pithoeus, *iudicium iniuriarum ex albo*. Lipsius in Epistolicis, vel, *iudicium histrionicum ex albo vel in histrionem ex albo*: quod posterius in Notis tenuit. Popina, *iudicium histrionicum ex albo*. Gruterus interpretatur aurem præbuisse iudices histrioni, et ciues qualescunque castigasse, quos constaret histrionem aliquem petulantiori notasse conuicio. Placuit etiam, *iudicium in histrionem exoletum*, eadem fere interpretatione, a iudicibus in quosuis animaduersum, qui histrionem exoletum petulanti perstrixisissent conuicio. Sed hic sermo magis antiquissimæ reipublicæ aut infimo Cæsarium tempori quam Velleio conuenit, quo scribente nulla iudicium erat animaduersio. Præfero *ex albo*, ut significet ordinariam actionem esse. *In albo iudicia et interdicta proposita habebat Prætor, ut*

loquitur lib. 1. Cod. de interdictis, quo scilicet nomine quam actionem petenti daturus esset: vnde illud perpetuum ac translativum, *IVDICIVM DABO*. Perinde igitur est *ex albo*, ac si dixisset, *ex edicto Praetoris*. *Reddere iudicium* est facere potestatem agendi et iudicem dare. Auctor ad Herennium lib. 2. (19.) *M. Drusus, Praetor urbanus, quod cum haerede mandati ageretur, iudicium reddidit; Sex. Iulius non reddidit*. Seneca lib. 4. nat. quæst. 7. *Cleonis iudicia reddebant in illos, quibus delegata erat cura providendae tempestatis*. Tacitus annal. 1. (c. 72.) *Consultante Pompeio Macro Praetore, an iudicia maiestatis redderentur*. Accipio autem etiam, in histrionem, sed haudquaquam ea mente, ut habeant histriones aduersus quemvis, qui eos conuicio læsisset; sed ut quivis alii ciues in histriones. Horum enim erat alios in scena traducere. Cicero pro Sextio: (c. 55.) *Petenti iam aedilitatem ne histriones quidem coram sedenti pepercerunt*. Et obliquis dictis licebat. Lib. 2. ad Attic. epist. 19. *Ludis Apollinaribus Diphilus tragoedus in nostrum Pompeium petulanter inuectus est*. **NOSTRA MISERIA TV ES MAGNVS**, millies coactus est dicere. **EANDEM VIRTUTEM ISTAM VENIET TEMPVS CVM GRAVITER GEMES**, totius theatri clamore dixit, itemque caetera. **SI NEQVE LEGES NEQVE MORES COGVNT**, et caetera magno cum fremitu et clamore sunt dicta. Adde locum insignem et bene longum pro Sextio cap. 55 et 56. Eiusdem generis est apud Suetonium Octavio cap. 68. *Viden' ut cinoedus orbem digito temperet?* Aperte et nominatim, ut in veteri comoedia Athenis, non licebat: si quis fecisset, actio dabatur: et huc procul dubio respexit Velleius. Ad Herennium lib. 1. (c. 14.) *Mimus quidam Accium poetam nominatim compellavit in scena*. Cum eo Accius iniuriarum agit. Hic nihil aliud defendit, nisi licere nominari eum, cuius nomine scripta dentur agenda. Idem lib. 2. (c. 13.)

C. Cas-

C. Caelius iudex absoluit iniuriarum eum, qui Lucium poetam in scena nominatim laeserat: P. Mucius eum, qui L. Accium nominauerat, condemnauit. Suetonius Octauio cap. 45. scribit Pyladem vrbe atque Italia ab Augusto submotum, quod spectatorem, a quo exhibabatur, demonstrasset digito conspicuumque fecisset. Indignatur igitur Velleius, quae respublica olim, velut pia mater, tam sanctos ac venerabiles haberet ciues suos, vt ne scenicis quidem ad illudendum ac deridendum natis compellare quemquam impune liceret, eam nunc, velut faeuissimam nouercam, tam viles eos facere, vt vltro ficarios in illos conduceret. Eodem libro inferius cap. 125. legitur: *Sed haec omnia veteris imperatoris maturitas, multa inhihentis, aliqua cum grauitate pollicentis, inter seueram praecipue nostrorum vltionem mitis aliorum castigatio, breui sopiit ac sustulit.* Transeunt hoc complures: quid est tamen nostrorum? Lipsius: Vellem, praecipue auctorum. Omnino scribendum, noxiorum. Fortassis etiam: *inter seueram praecipue noxiorum vltionem miti aliorum castigatione.* Hoc temperamentum obseruant omnes boni vindices criminum, vbi turba peccauit. Cicero primo de Officiis (c. 24.): *idque est viri magni, rebus agitatis, punire fontes, multitudinem conseruare.* Quod sequitur, fatentur corruptissimum, sed ita restituendum est: Quo quidem tempore, vt pleraque ignauae Germanicus, ita Drusus, qui a patre in id ipsum plurimo quidem igne emicans incendium missus erat, prisca antiquaque seueritate, ausos ancipitia sibi tam re, quam exemplo perniciofa, his ipsis militum gladiis, quibus obfessus erat, obsidentes coërcuit. Historia explicatur late Tacito primo annali. Ausos ait milites imperatoris filium obsidentes tam re sibi ancipitia, ob vicinum hostem, quem nisi fortuna populi Romani tanta occasione vti vetuisset, maxima ipsis primis imminebat clades; quam exemplo perniciofa ad corrumpendam omnium exer-

exercituum disciplinam, qui facile imitati essent exemplum, si his impune fuisset. Accedat, quod legitur cap. 127. *Raro eminentes viri non magnis adiutoribus ad gubernandam fortunam suam usi sunt: ut duo Scipiones duobus Laeliis, quos per omnia aequauerunt sibi: ut D. Augustus M. Agrippa, et maxime ab eo, Statilio Tauro. Fatuum illud, maxime ab eo, et homine deserto indignum. Lipsius, M. Agrippa et Maximo Fabio. Acidalius, Agrippa maxime, et ab eo. Tu vero si sapias, sine mora refringe: M. Agrippa et Maecenate et Statilio Tauro. Nam quod sequitur his nouitatem familiae non obstitisse, etsi Cilnium genus in Etruria feratur nobile ac praepotens, Romae tamen inter novos homines et Maecenas.*

CAPVT XXIV

*In Suetonio multa, quae suspecta erant, quasi ab interpretatione irrepfissent, defensa. Idem restitutus. Recipere. In magno negotio habere. Destinata negotia maturare. Candidatum petitorum se ostendere. Valerius Maximus adseruitus. Cereus funalis. Ad cyathum et vinum stetitisse. A caliculis. Glossae Isidori correctae. Seruus a manu. Liber-
tus a manu. Seruus nomenclator mulieris. Falsarum tabularum reus. Signator falsus. Iuuenali lux. Tabulae duplices. Forum Romanum. Augustus dubium meliore euentu an voluntate non reddidit rempublicam Suetonio iudice.*

Mirum est hominum, ut in omnibus rebus, ita et circa sermonem fastidium; placent nunc, quae maioribus displicuere, et vicissim multa eorum, quae nunc aures tenent, insuauia erunt posteris.

*Multa renascentur, quae iam cecidere, cadentque
Quae nunc sunt in honore vocabula.*

Vnicum

Vnicum argumentum ei rei edam. Vetustissimi Latini haud dubie minimum subaudiebant, omnem orationem plenam dabant, verbis iteratis non temperantes, et hoc tantum secuti, ut quam planissime exponerent, quod habebant dicendum. Posteriores iam et auctoris alicuius cupidos, eiusque partem censentes breuem rotunditatem, poenituit, quae necesse non esset, saepius ingerere: itaque commenti sunt sententias *ἐμπειρῆς*, curtas ac recisas, in quibus aut ex propinquo aut ex usu quotidiano amplius aliquid intelligeres, atque audires. Hoc artificium postquam peruulgatum est, ecce tibi, qui redirent ad antiquam simplicitatem sermonis non defecti ea parte, quam iamdudum omnes pro superuacua omiserant. Suetonius in his, qui in Iulio cap. 23. *Ad securitatem ergo posteritatis in magno negotio habuit obligare semper annuos magistratus, et a petitoribus non alios adiuuare, aut ad honorem pati peruenire, quam qui sibi recepissent propugnaturus absentiam suam.* Haec enim meliorum codd. scriptura est, et sola genuina: non *competitoribus*, non *percepissent*. Ut apud Caesarem lib. 3. de ciuili: (c. 82.) *praestaret, quod proficiscenti recepisset.* Cicero lib. 1. famil. epist. 9. *quidque sibi is de me recepisset, in memoriam redegit.* Lib. 5. in Verrem (c. 71.): *Satis est factum Siculis, satis officio ac necessitudini, iudices, satis promisso nostro ac recepto.* Caeterum hic vir magnus: Non displiceret, in magno habuit, si per codices liceret hic consentientes. Certe infinitis in neutris adiectiuis eam vocem intelligunt omnes passim: sed apponere vetustius, uti erat, eoque exquisitius est Suetonio visum. Eodem Iulio cap. 80. *Quae causa coniuratis maturandi fuit destinata negotia, ne adsentiri necesse esset.* Rursus idem vir summus: Vox, *negotia*, in hoc loquendi genere omitti solet, neque hic fortasse Suetonii est. Immo quia passim et ubique omitti solet, ideo non venisset in mentem librariis eam addere, nisi Suetonii esset, atque in antiquissimis omnibus exem-

exemplaribus apparuisset. Sic Sallustius in Iugurtha (6,2.): *postquam hominem adolescentem exacta aetate sua, et parvis liberis, magis magisque crescere intelligit, vehementer eo negotio permotus.* Et iterum (ib. 54,7.): *Quae negotia multo magis, quam praelium male pugnatum ab suis regem terrebant.* Octauio cap. 10. *Et quo constanter caetera quoque exsequeretur, in locum Tribuni plebis forte demortui candidatum petitozem se ostendit.* Vbi Torrentius: Nemo dubitet, quin vox, *petitozem*, ex margine irrepserit. Casaubonus et expunxit duobus, ut ait, scriptis adiuvantibus: etsi fateatur in pluribus aliis feruari alteram lectionem, ex qua coniicit: *candidatus petitozem*. Non indecenter, et hoc saltem modestius: sed si alterum semouendum omnino, utique in vocem, *candidatum*, potius stylum verterem: quae quia frequentior, etiam scholio similior est, praesertim cum et altera vox turbata sit in loco, cuius modo mentionem fecimus. Sed mutandum nihil est: nam *candidatus*, ut ipsum ostendit *ἐκδομὸν*, non in ambitione tantum, sed etiam in sacris, in officiis, in diebus solennibus, cultiori toga indutus. Ut cum apud Plautum Rudente (1,5,12.) dicitur ad foeminas, quae ad Veneris sanum praesto erant: *aequius vos erat candidatas venire hostiataeque.* Die nuptiali in Calfina *candidatus cedit hic mastigia.* Immo quotiescumque plebs albata, dubium non est, quin lautiores *candidati*, seu vestiti togis, in quas plus albi additum. Quum vero sic appellatur, uti prensat, vocabulum per se adiectiuum et infinitum intelligi necessario vult *τὸ petitor*: etenim *candidatus* hac notione est petitor in toga candida. Quid peccauit Suetonius si ex praecepto Petronii, fugiens ab omni verborum vilitate et adamans voces a plebe summotas, ut optimi quique veterum, cum videret id, quod erat circumcisum elegantiae causa, (*candidatus* pro ambiente) iam frequenti usu si non vile, at tritissimum factum, perinisit sibi, ut reuocaret, quod omnium primum

mum fuit integrum et explicatum? Nihil, nisi quod illi,
 qui *Oceanum mare*, et *Africam terram* et *biremem na-*
vem et *Gallos homines* atque huiusmodi fatis multa ma-
 luere. Valerius Maximus de Duilio lib. 3. cap. 6. *ad fu-*
nalem cereum praecunte tibicine. P. Faber mauult, voce,
cereum, deleta, *ad funale*; nobis non probat. Iterum
 Suetonius in Iulio cap. 49. *Sed C. Memmius etiam ad cya-*
thum et vinum Nicomedi stetisse obiecit. *Ad cyathum*
stetisse satis erat. Sic enim loquebantur, *Ad cyathos* pro
 Pincerna, vt posterior aetas, *A caliculis*. Isidorus in
 Glossis: *Aculus, ministerialis domus regiae*. Gebhardus
 corrigebat, *Agulus*, pro *Angulus*, quod feruorum fa-
 miliariumque fere in aulis abstrusiora contubernia et ha-
 bitationes: idem verbum placuisse nescio cui ab agendo,
 qui tamen diuinarit, *Aulicus*. Quod suum facit Bar-
 thius lib. 16. Aduers. cap. 24. Lacerda, *Acoluthus*. Sal-
 masius ad Histor. Augustam, *Aculus*: id vetus vocabu-
 lum ministrum vel nuntium significare, a Graeco *ἀγγε-*
λος: atque inde *anculare* et *ὑποκορισκῶς ancillari*. Quod
 et alii secuti. Scio *anculare* apud Festum. Sed Isidorus
 scripsit: *A caliculis, ministerialis domus regiae*. Habes
 ipsum apud Papiam: *A caliculis, subauditur praefectus,*
id est, Pincerna: nam caliculi sunt vasa poculorum. Idem
 alibi: *Calices poculorum genus ex ligno arte factum:*
unde fit diminutiuum caliculus, electiora pocula. Glossae
 Ms. Venetiis in coenobio Antoniano: *A chaliculis inde-*
clin. Pincerna. Glossae Latinofaxonicae Aelfrici: *A cali-*
culis, magister calicum, ydest byrla. Frustra igitur et
 Barthius apud Papiam quasi emendat: *A calicibus*. Con-
 firmat nostram coniecturam in Isidoro τὸ *ministerialis*:
 nam et *ministerium* pro vasis argenteis, et *ministrare* κατ'
ἰσχυρὴν praegustare ac temperare potum, et *minister*, qui
 et *minister vini*, legitur. Hoc igitur satis *ad cyathum*
stetisse. Vnde duo illa verba, *et vinum*, inepti alicuius
 manu margini adscripta in contextum Suetonii venisse su-
 spica-

spicatur Laeuius Torrentius. Dubito vehementer: immo et agnosco scitum *ἐν δια δούρῳ*, vt vocant, ad vinum in cyatho ministrandum. Vt Iustino de Scythis: (lib. 2. c. 2.) *Lanae iis vsus ac vestium ignotus*: id est, vestium e lana. Cap. 74. *Philemonem, a manu seruum, qui necem suam per venenum inimicis promiserat, non grauius quam simplici morte, punit.* Torrentius: Mallet abesse vocem *seruum*. At Casaubonus: Asserimus vocem *seruum* contra viri docti coniecturam. Cicero de diuin. lib. 3. *quem seruum ille sibi habuit ad manum.* Recte: nec deest alia ratio: nam et erant liberti a manu. Vespasiano (c. 3.): *Caenidem libertam a manu.* Augusto c. 19. *ad extremum Telephi, mulieris serui nomenclatoris.* Quamquam satis sciretur, *nomenclatorem* esse, quem dicit Horatius, (Epist. 1, 6, 50.) *seruum qui dictat nomina.* Nam quod *τὸ mulieris* non placuit Torrentio, quasi mulieri nullus vsus nomenclatoris esset, nisi quae forsan eum locaret, id leue est: neque enim ad prensationes tantum candidati nomenclatoribus utebantur, sed ad salutationes quoque ac dispositionem conuiuiarum, vt bene Casaubonus. Mulieres autem locupletes, aequae ac viri a clientibus colebantur, et reginas agebant, vt viri reges. Qualis Statio et Martiali Polla Argentaria, vidua Lucani. Iustinus lib. 30. *Itaque non contentae rege, iam etiam regnum possident; iam in publico visuntur, iam salutantur, iam comitantur.* De illustribus Grammaticis in Remmio Palaemone: *Vicentinus, mulieris verna.* Schottus lib. 1. Obseruat. cap. 17. e membrana legit *militaris verna.* Hoc mihi obscurius altero. Nam aut vidua fuit illa mulier, aut Remmius *seruus recepticius*, eoque in mariti potestatem non commissus. Vide Gellium lib. 17. cap. 6. Eodem capite est: *L. Audasii falsarum tabularum rei.* Sic maluit, quam *falsi rei*, vt Iurisconsulti loquuntur, et Iuuenalis sat. 1. (v. 66.)

Et

Et multum referens de Mascenate supino

Signator falso.

Male enim nonnulli interpretes nomen pro adverbio accipiunt: nam *signator falso*, intellige *testamento*, qui obfignauit supposititium testamentum, signator in falsis tabulis. Vti iurisconsultis: *Pœna falsi vel quasi falsi deportatio est.* Item: *aut scripta puniuntur, ut falsa et famosi libelli.* Sic cap. 27. Q. Gallum Praetorem in officio salutationis tabulas duplices veste testas tenentem. Vbi etiam inapexit vir ille doctus, qui expuncta voce *tabellas*, subiicit: *duplices veste testas.* Quasi non Ouidius, de quibus dixerat (Amor. I, 12, 27.): *vos rebus duplices pro nomine sensi*, de iisdem diceret (l. l. v. l.): *tristes rediere tabellæ.* In Octauio cap. 42. cum dixisset, *populum seuerissima coërcuit voces*, mox apponit: *Eidem populo promissum quidem congiarium reposcenti.* Vbi Torrentius: Verbum *populo*, ex glossenatio irrepsit. Non existimem ego. Vt et cap. 72. *Habituauit primo iuxta Romanum forum.* Torrentius: *Mallein, iuxta forum*: nam cum *forum* dicinas absolute, *Romanum* intelligimus. Immo cum dicebant *forum Romanum*, κατ' ἐξοχὴν vetus intelligebant. Sic Tiberii cap. 47. maluit dicere, *quo pacto*, quam *quo simpliciter* (in quo etiam hæsitatum) et *eo nomine*, quam *eo*, quod sufficiebat, in Galba cap. 16. *Atque eo quidem nomine omnes, qui ubique erant, exacerbauit.* Sed hæc satis. Nunc non eodem, sed simili periculo eximamus Suetonium in Octauio cap. 28. *Sed reputans et se priuatum non sine periculo fore, et illam plurimum arbitrio temere committi, in retinenda perseuerauit, dubium euentu meliore an voluntate.* Vir eruditissimus bigam verborum delet, *euentu meliore*: quod etsi viro iuxta eruditissimo persuaserit, me tamen haud aegre feret seorsum a tantis nominibus sentire. Hoc dubitabatur, aiunt, an serio voluerit rempublicam reddere,

an vero tantum voluntatem illam prae se tulerit. Immo hoc pro indubitato narrat Suetonius, serio bis voluisse, sed grauissimis rebus deterritum, ne, quod voluerat, ad effectum adduceret. *Voluntas*, quam hic appellat Suetonius, non est retinendae aut reddendae reipublicae, sed cum qua rempublicam retinuit, quam in ea retinenda spectauit, seu animus et propositum, quod secutus est, dum retinuit: nempe, non ut licentiam quaereret tyrannidi, sed ut rempublicam dudum labantem ac labefactam saluam et sospitem in stabili sede sisteret, optimique status auctor esset. *Sedem* intellige, non in qua ante civile bellum fuerat, sed quae illi sustinendae in praesens, quales tum erant homines, par et firma foret. Sic enim Suetonius: *Quam voluntatem* (non scilicet de reddenda, id enim ipsi reipublicae inutile iudicauit, sed de retenta bene collocanda et fundanda) *cum prae se identidem ferret*, quodam etiam edicto his verbis testatus est: *Ita mihi saluam ac sospitem remp. sistere in sede sua liceat, atque eius rei fructum percipere, quem peto, ut optimi status auctor dicar, et moriens ut mecum feram spem, mansura in vestigio suo fundamenta reipublicae, quae iecero.* Aliud est omnino reddere rempublicam, aliud in sua sede sistere: et iniuriam faciunt, qua Suetonio, qua Augusto, viri docti, qui *prae se ferre* explicant simulare, non serio velle: est enim hic nihil aliud quam verbis promere, declarare. Plancus ad Ciceronem: (Fam. Ep. lib. 10, 8.) *Muniendi vero nosmetipsi fuimus aucto exercitu auxiliisque multiplicatis, ut cum praeferremus sensus aperte, tum etiam inuitis quibusdam sciri, quod defensuri essemus, non esset periculosum.* Iple Cicero lib. 1. de nat. deorum: (c. 5.) *Cuius rei tantae tamque difficilis facultatem consecutum esse me non profiteor, secutum esse prae me fero.* Eam voluntatem non modo sermone prae se tulisse, sed et reipsa praestitisse illum mox attestatur Suetonius: *Fe-*
citque se compotem voti, nisi omni modo, ne quem noui
status

status poeniteret. Votum hoc conceptum fuerat ex sententia et voluntate omnino optima, Suetonii iudicio, neque euentu destituta, quam habuisse Principem vult, cum rempublicam retinendam decreuit. Quare merito scribit, *dubium esse, meliori euentu an voluntate* perseuerauerit in non reddenda: nam tum voluntas eius fuit egregia, ut scilicet optimi status esset auctor: in quo non insaniret nimis iam corruptus et regendi impotens populus, non per certamina potentium et avaritiam magistratuum invalidum esset legum auxilium, vtriusque ordinis vitia cohibente Caesare; et hic non rex, non dominus, sed imperator ciuilitate praeesset hominibus, quos nec totam meramque libertatem et multo minus omnem seruitutem pati posse nosset: tum euentus optatissimus respondit voluntati, quia, quod in ipso fuit, dum vixit, hoc moderamen aequum praestitit. Etsi autem errauerit in hoc Augustus, quod successores fore sibi similes credidit, et convulsa sint illa fundamenta, quae iecerat, ab insidiosissimo ac teterrimo Tiberio, tamen ea, quae postea acciderunt, non respicit hic Suetonius, qui siue ex animi sententia, siue memor seculi sui, satis demonstrat, illorum se opinioni accedere, qui putabant in eum casum venisse rempublicam, ut salua esse non posset, nisi ab vno rege retur.

CAPUT XXV

Florus quinquies emendatus. Pretium res. Pretium nuptiarum caedes Candauli. Iustinus correctus. Pretium pro praemio interdum ponitur; non praemium pro pretio emtionis vel quasi. Facto intelligendum dari quandoque, quod sermonis compendifeceris. Ut scias. Bellum conuersum in spectaculum. Qualis erat ad nuntium. Res felicissimae temeritatis. Habes.

Florus de Tarpeia (1,1): *Sabinis proditae portae per virginem: nec dolo: sed puella pretium rei, quam gerebant in sinistris, petierat, dubium clypeos an armillas. Illi ut et fidem soluerent et ulciscerentur, clypeis obruere. Nec vitium nec artificium est in prouoculo. Quam: sed vitium est in voce illam praecedente. Quippe auctoris fuerat: puella pretium rem, quam gerebant in sinistris, petierat. Ita semper fere veteres. Iustinus de Heracle: Menalippen captiuam sorori reddidit, et pretium arma reginae accepit. Infra Florus huius libri cap. 20. victoriae pretium templum sibi pastoris Pales ultro poposcit. Propertius (3.9, 31):*

*Coniugii obſcoeni pretium Romana poposcit
Moenia.*

Vnde restituendus Iustinus lib. 1. cap. 7. *Namque breui post tempore caedes Candauli nuptiarum praemium fuit. Itane praemium?* Oportet igitur nuptias antecessisse caedem, sequitur enim rem gestam *praemium*, aut *nuptias* poni pro adulterio. Sed scripserat auctor: *nuptiarum pretium fuit.* Nam caede regis emit Gyges et parauit nuptias reginae. Ut Cleopatram suum coniugium voluisse ab Antonio emi Roma donata, fingit Propertius. Illic autem, ut caedes regis pretium fuit nuptiarum reginae,

nae, ita vicissim nuptiae reginae fuerunt praemium caedis regiae. Et sic Ovidius lib. 6. Fastorum (v. 588.):

Tullia coniugio, sceleris mercede, peractio

His solita est dictis extimulare virum.

Scelus illud erat duplex, Aruns nempe et altera Tullia veneno peremti: eius sceleris merces erat coniugium huius Tulliae cum Lucio. Iterum Iustinus lib. 39. (c. 1.) *regnum Aegypti Cleopatra socru pretium auxilii aduersus fratrem suum pollicente.* Hic potuisset et *praemium* poni: non tamen substituendum est alteri. Nam *pretium* saepe pro praemio, quod post opus datur, accipitur; nunquam *praemium* pro pretio, vel mercede, quo aliquid paratur. Seneca Oedipo versu 634,

pretia qui saevae necis

Sceptra et cruentos occupat thalamos patris.

Sic enim et Florentinus: quod quum in promptu haberent viri docti, maluerunt vitare verbum, quam suum sibi Senecae reddere. Restituimus et Livio l. 26. c. 4. Rursum Florus de Mucio Scaeuola: (1, 10.) *ardentibus focis iniicit manum, terroremque geminat dolo. Vt scias, inquit, quem virum effugeris, idem trecenti iurauimus.* Quod hic est confragosi, complanamus distinctione mutata, et separando quae male vulgo coniunguntur. Ponenda est *τελεία στυγή* post *effugeris*. Duo narrauerat de Mucio, iniecit manum foculo ardenti, et terrorem geminasse dolo. Vtrique addit postea proprium dictum. Priori, *Vt scias quem virum effugeris.* Id est, Hoc facio ut scias: vel, Vis scire, cuius viri manus euaseris? hinc noscas licet. Tale est Seruatoris mundi Matthaei 9. (v. 6.) *ὡς δὲ εἰδῆτε, ὅτι ἐξ ἑσίων ἐξεῖ ο ὢν ἐκ τῶν*

ἀνδράπε ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἀμαρτίας (τότε λέγει παρὰλυτικῶ) ἐγερθεὶς ἄρῶν σε τὴν κλίνην. Ex hoc facto vel dicto efficaci colligite. Et Agaræ Genesios cap. 21. (v. 16.) Ἀπελθῆσαι δὲ ἐκάθητο ἀπέναντι αὐτῇ μακρόθεν ὥσπερ τόξε βολὴν. ἔπε γὰρ, ἢ μὴ ἴδω τὸν θάνατον τῆ παιδὸς μου. Ne videam, est, Hoc facio, ne videam. Tale apud Liuium lib. 5. *Fundum in Veienti, caput patrimonii, subiecit praeconi: ne quem, inquit, Quirites, donec quicquam in re mea supererit, iudicatum addiditumue duci patiar.* Ex ipso facto narrato intelligendum relinquit Liuius: *Hoc facio.* Tale Ciceronis lib. 2. in Verrem: (cap. 29.) *Dic, inquit; illi adesse non possunt. Nam hercule, inquit Q. Minucius, me quoque Petilius, ut sibi in consilio adessem, rogauit: et simul a subselliis abire coepit.* Omittit Cicero: *Ego quoque adesse non possum.* sed pro his verbis est, quod facit, dum abit. Eiusdem generis est, quod Tacitus refert de Centurione apud Vitellium (Hist. 3, 54.): *Quandoquidem magno documento opus est, nec alius iam tibi aut vitae aut mortis meae usus, dabo cui credas. Atque ita digressus voluntaria morte dicta firmavit.* Posteriori de geminato terrore: *Idem trecenti iurauimus: nempe ut tuum caput peteremus.* Eodem lib. 1. cap. 18. Florus: *Actum erat, nisi elephantum conuersi in spectaculum belli procurrissent.* Non fero belluas belli spectatrices, sed scribo: *conuerso in spectaculum bello:* id est, quae effecerunt, ut ex bello fieret spectaculum, ut Romani obstupefacti obliuiscerentur pugnae, et spectatores fierent nouorum monstrorum, donec ab iisdem perterriti fugerunt. Erat autem et spectaculi genus inusitatae formae animalia exhibere. Suetonius Augusto: (cap. 43.) *Solebat etiam citra spectaculorum dies, si quando quid inusitatum dignumque cognitu aduersum esset, id extra ordinem quolibet loco publicare: ut rhinocerotem apud Septa, tigrim in scena,*
anguem

anguem quinquaginta cubitorum pro comitio. Lib. 3. cap. 10. de Caesare varie tentata verba, ab auctore sic relicta censemus: *Sed ille, qualis erat ad nuncium, (res felicissimae temeritatis!) per inuios ad id tempus montium tumulos, per intactas vias, et niues, expedita manu emergens, occupat Galliam. Qualis erat ad nuncium, quo in habitu statuque nuncius eum deprehendit. Ut lib. 3. cap. 9. ad rei famam veneno fata praecipit. Res felicissimas temeritatis, ut lib. 1. cap. 7. cedentibus caeteris deis (mira res dictu!) resistere Iuventas et Terminus. Ibidem de Vercingentorige: Ipse ille rex, maximum victoriae decus, supplex quam in castra venisset, tum et phaleras et sua arma ante Caesaris genua proiecit: Habes, inquit, fortem virum, vir fortissime, viciisti. Neque urbani neque Gallici salis (nam Galliae laus iam inde antiquitus, argute loqui, ut ei Caesar testis,) hic micam video: quinimmo nescio quid futile, fluctuans et dissolutum video. Suspicio igitur sensum regis victoriam confessi Romana elegantia expressisse Florum, scribendo: *Habet. (inquit.) Virum fortem, vir fortissime, viciisti.* Notum est Terentii: *Certe captus est, habet.* Et ibi Donati: *HABET. id est vulneratus est. Habet enim, qui percussus est: et proprie de gladiatoribus dicitur: quia prius alii vident, quam ipsi sentiant se percussos. HABET, sic dicitur de eo qui letaliter vulneratus est.* Nota Plauti et Virgilii: *(Aen. 12, v. 416. 468. 948.) Hoc habet. Seneca Agamemnone: (Act. 5. v. 901.)**

Habet. peractum est. pendet exigua male

Caput amputatum parte.

Hercule Oetaeo: (Act. 4. v. 1457.) Habet. peractum est. quas petis, poenas dedit. Iterumque: (ib. v. 1472.)

X 4

Habet.

Habet. peractum est. facta se nostra explicant. Ergo, habet, est, habet καίριαν πληγὴν libertas Galliae. Hoc κύκνειον αἶσμα et vltima confessio est. Altera praedicatio victoris ex non ignauo hoste victo, in clementiam lenocinium: Fortem virum, vir fortissime, vicisti. Turbant aliquid codices circa illud, tum et phaleras: nesciunt quidam τὰ et tum: Gruterus non male, secum et. Forſan omnis locus ita conceptus melius habebit: Ipse ille rex, maximum victoriae decus, supplex quum in castra venisset, secum et phaleris et suis armis ante Caesaris genua proiectis, Habet. (inquit.) fortem virum, vir fortissime, vicisti. Nisi etiam minore inuidia posuit: fortes viros.

IOH. FREDER. GRONOVII
OBSERVATIONVM
LIBER TERTIVS

IOH. FREDER. GRONOVII

OBSERVATIONVM

LIBER TERTIVS

CAPVT I

Mutari loco, mutari in locum recte dicuntur. Ovidius, Plautus, Statius defenſi. Lucretius emendatus. Mutata ſidera. Petronio lux. Crescere pro moueri in altum. Decre-

ſcere, deſcendere, extendi. Valerius Flaccus et Quintilianus aſſerti. Moneri, motiones. Luna decimo motu cornua reſumens. Ouidius correctus.

erum quidem eſt, quod monuerunt ſapientes,
hominem indulgentem affectibus,

in amore iacentem

*Quem volucres lacerant, atque exeſt anxius angor,
Aut alia quauis ſcindunt cuppedine curae,*

vt canit Lucretius, fruſtra remedium quaerere mutatione loci: cum inteſtinum tortorem habeat, ac ſe ipſe potius effugere debeat. Verum eſt etiam tamen, multum nos trahere ex ingenio loci, in quo degimus, quod ſaepe queritur Naſo in Triftium - et de Ponto libris.
Saepe

Saepe et hac de re disputat Seneca in Epistolis. Egregie Liuius lib. 38, (17.) in oratione Cn. Manlii ad exercitum, et Cicero orat. 2. de l. agraria. Symmachus miratur, quomodo Promoto inter raucorum cornuum strepitus aliquid museum blandiatur. Et apud Arbitrum (c. 117.) fingitur qui turbato ordine mortalitatis filium extulerat, *de sua ciuitate miserrimum senem exiisse, ne aut clientes sodalesque filii sui, aut sepulcrum, quotidie causam lacrimarum, cerneret.* Itaque ratio fuit veteribus, cur non tantum *mutare locum*, sed et *mutari loco* dicerent. Virgil. lib. 2. (v. 49.) Georg.

*tamen haec quoque si quis
Inferat, aut scrobibus mandet mutata subactis,
Exsuerint filuestrem animum.*

Vbi Sernius: *duas res hic dicit, ut aut inserantur infocundae arbores focundis aut fructiferis, aut certe mutantur de suis locis et fossis immittantur.* Ouidius lib. 5. Tristium: (2, 73.)

*Hinc ego dum muter, vel me Zancleae Charybdīs
Deuoret, atque suis ad Styga mittat aquis.*

Et lib. 1. de Ponto: (1, 79.)

Inque locum Scythico vacuum mutabor ab arcu.

At Iulius Caesar Scaliger: Non sic loquar: *Aeneas mutatus est in nouas sedes: sed mutauit sedes.* Promiscue forsan: esse tamen, vbi deceat, vincunt antiqui. Liuius lib. 5. (cap. 46.) de Camillo: *quod magis credere libet, non prius profectum ab Ardea, quam comperit legem latam: quod nec iniussu populi mutari finibus posset, nec nisi Dictator dictus auspicia in exercitu habere.* Horat. lib. 2. Sat. 7. (v. 64.) *Ille tamen se Non habitu mutatus loco.* Festus: *Permutatur, id propriis dici videtur, quod ex alio loco in alium transfertur.* Caelius Aurelianus lib. 1. Acut. c. 15. *graue est inchoante accessione aegros ad alium*

alium transmutare locum, quando magis eos oportebat quiescere. Recte igitur apud Plautum Amphitruone: (1, 1, 118.)

Neque se luna quoquam mutat, atque uti exorta est semel.

Vbi Passeratius in Coniecturis, *motat.* Inscite etiam Ciofanus et Berfmannus, quod lib. 4. de Ponto El. 14 (v. 7.)

Nulla mihi cura est, terra quo muter ab ista.

ex interpolatis codd. duobus correxere *mittar.* Statius 3. Theb. vers. 595. *aut ubi tentat Enceladus mutare latus.* Sed *motat,* non *mutat,* inquit Clauerius ad Claudianum de raptu. (lib. 1.) Immo quia *motat,* *mutat.* Seneca de tranquill. animi cap. 2. *versare se et mutare fessum latus, et alio atque alio positu ventilare.* Vbi Pincianus: Quid si legas *motare,* vt alludat Virgilianum illud: (Aen. 3, 581.) *Et quoties fessum motat latus.* Certe alludit: sed ipsum etiam Virgilium *mutat* scripsisse crediderim. Non negat Seruius in quibusdam codd. sic legi: probat Donatus: inuenit ia nonnullis Pierius. At ausum eandem gemmulam reficere Claudiano lib. 1. de raptu, vers. 63.

certisque ambagibus aevi

Rursus corporeos animae mutantur in artus.

Ita enim Mss. vbi iamdudum vulgo, *mittuntur.* Dicit transferri et sede mutari corpore rursus induto, postquam Lethen biberunt. Lucretius quoque *mutare* pro mouere posuit lib. 1. (v. 907.)

*Atque eadem paullo inter se mutata creare
Ignes e lignis.*

hoc est, *mota,* aliis aliorum loca occupantibus. Vnde idem Poëta eodem libro dixit, *mutarique ordine quaedam.* et lib. 2. versu 492.

Summa

Summa atque ima locans, transfundens dextera laevis.

Vbi membranae summi viri G. Vossii *laevis*: vt suspicari possis istud natum ab illis, qui contractionem vocatum auctori frequentem non obseruauerant. Atque hinc intelligendum illud Petronii: (Spec. Bell. Civ. v. 265.)

*Sentit terra Deos, mutataque sidera pondus
(Quaesuere sum.*

Neque enim scribendum *mirataque*, neque subest hypallage, vt volebat Gonsalvus. Quae onere Deorum deprimebantur, leuata hoc onere velut altius adscenderunt et non tenuerunt locum suum. Solum enim, vt Ouidius, et pauimentum, vt Sidonius, coeli sunt sidera: eoque vestigiis diuum vrgeri, ignea sua vi in altum nitentia, finguntur. Non incommode hinc transibimus ad aliud genus motus. *Crescere* pro promoueri, aut in altum moueri vsurpant veteres. Seneca lib. 2. nat. Quaest. c. 9. *sparsio illa, quae ex fundamentis mediae arenae crescens in summam altitudinem amphitheatri peruenit.* Statius: (Theb. 10. v. 674.) *subitam a terris in nubila crescere Manto.* Idem de disco iacto: (Theb. 6. v. 682.) *similisque cadenti Crescit in aduersos.* Contra *decrescere* apud Tertullianum de Poenitentia: *ad omnem occursum maioris cuiusque personae decrescetes.* hoc est, inclinantes se et flexu corporis venerantes. Η αὐξησις, vt loquitur Ocellus Lucanus, μεταβολὴ ἀπὸ τῆς μέιονος ἐπὶ τὴν μέζον καὶ ἀπὸ τῆς χείρονος ἐπὶ τὸ βέλτιον. Estque illud loquendi genus ortum ex allucinatione visus nostri, qualia multa alia. Illa pars corporis, quae prima aërem scindit, maior fieri atque assurgere supra se ipsa videtur. Silius lib. 16. (v. 352.)

*membra haud procera decusque
Corporis exiguum, sed tum sibi fecerat alas
Concitus, atque ibat campo indignatus aperto.
Crescere sublimem atque augeri membra putares.*

Sicut

Sicut quae maiora concipimus oculis, *crescere* dicuntur, et contra quae minora apparere incipiunt, *decrescere*. Statius 2. Achill. (init.) *a tergo decrescit Bacchica Naxos Ante oculos crescente Samo*. Vnde constat recte haberi apud Valerium Flaccum in vet. exemplaribus lib. I. versu 286.

dirimique procul non aequore visa

Cooperat a gemina descendere Sestos Abydo.

Vbi Sabellicus et Gifanius *discedere* coniecerunt. Significat eum cursum fuisse navis, vt Sestos et Abydos, quas vrbes haecenus visus iunxerat, aut ita vicinas conceperat, vt sinum ibi, non transitum, et utraque turres vnus oppidi crederes, iam inciperent secedere et diuidi, et quidem ita, vt Sestos humilior, excelsior Abydos appareret. Atque eiusmodi est apud Quintilianum decl. 3. *Nam quo ad altiorum quisque honorum gradum extenditur, magis in exemplum spectantibus patet. Extenditur est euehitur, amplior atque augultior fit, crescit. Non audimus Gruterum et Colerum corrigentes, escendit. Sic lib. I. Achilleid. (v. 174)*

Insequitur magno iam tum connexus amore

Patroclus, tantisque extenditur aemulus assis.

Eadem translatione Appuleius, in Apolog. *Atqui ego contra, quantulacumque tibi haec videntur, multa etiam et nimia arbitror, et cupio me ad pauciora coercere, tanto beatior futurus, quanto collectior. Exaduersum moueri ponitur arri rē crescere. Columella lib. 4. (29, 4.) Vt prior itaque ratio est inferendi tepentibus iam diebus post hiemem, cum et gemmas et corticem naturaliter mouent. Hoc ipso libro: (c. 28, 2.) Celsus quoque et Atticus consentiunt, tres esse motus in vita, seu potius in omni surculo naturales: vnum quo germinet; alterum, quo floreat; tertium, quo maturescat. Idem lib. II. c. 2. Igitur a Kal. Martiis eximia est vitium putatio in X. Kal. April. si tamen se gemmae nondum moueant. Ouidius lib. 3. Trist. (el. 12. v. 13)*

171-2

Quoque

Quoque lato est vitis, de palmit gemma movetur.

Arnobius lib. 3. *Tertium numen* (Proserpina sic dicta quod lata in lucem proserpant) *significat attollentia se germina frugumque subcrescientium motiones.* Theophrastus lib. 1. de caus. plant. c. 7. ἔχουσι δὲ τὰς ζωτικὰς ἀρχὰς καὶ ἔλαι καὶ ἀκρέμονες καὶ ξύλα καὶ καυλοὶ χωρίζομενοι τῶν φυτῶν, ὥστε κινεῖν καὶ μέχρι τῆ βλαστάνειν. Tertulianus de anima: *Aut unde mox illis et frutices inoculantur, et folia formantur, et germina inflantur, et stostant inornantur, et succi conduntur, si non in ipsis omnis paratura generis quiescit et partibus promota grandescit.* Haec omnia satis firmanent lectionem Ms. et vett. quarundam editionum in Ouidio lib. 2. Fastorum versu 447.

Luna resumebat decimo noua corpora motu.

id est, decima vice accrescebat. Vulgo: *mensē.* Atque huius etiam phraseos rationem philosophia suppeditat: Aristoteles V. Physicor. (c. 2.) ἡ δὲ κατὰ πόσον (κίνησις) τὸ μὲν κοινὸν ἀνώνυμον. καθ' ἑκάτερον δὲ αὐξήσις καὶ φθίσις· ἡ μὲν εἰς τὸ τέλειον μέγεθος, αὐξήσις· ἡ δὲ ἐκ τούτου, φθίσις. Idem in definitione seminis relata Plutarcho lib. 5. de placitis philosophorum: Σπέρμα ἐστὶ τὸ δυνάμενον κινεῖν ἐν ἑαυτῷ εἰς τὸ ἀποτελεῖσαι τὶ τοιοῦτον, ὅσον ἐστὶ τὸ ἐξ οὗ συνεκρίθη. Vide Stobaeum Eclog. Physic. lib. 1. toto cap. 23. de motu. Cicero lib. 2. (c. 9.) de natura deorum: *Nam omne, quod est calidum et igneum, ciatur et agitur motu suo: quod autem alitur et crescit, motu quodam vititur certo et aequabili.*

CAPUT II

Sallustii quatuor locis suis illustratus. Quod natum est. nitor redditur. Fama atque invidia vexari. Invidia famae. Invidiae aemulatio. De Iustini loco dubitatum. Tacitus defensio. Mutatio generis. Plautus aliquot locis defensio, illustratus. Quod natum est. Tacitus denuo illustratus. Breuius valere aliquo armorum genere. Proxima terram. Proximus tribunal. Liuius restitutus. Partim illorum.

Iamdudum viris doctis offensionem fuerunt verba Sallustii in bello Catilinario cap. 3. *At me, cum ab reliquis malis moribus dissentirem, nihilominus honoris cupido eadem, quae caeteros, fama atque invidia vexabat.* Palmerius e vestigiis nescio quorum codicum, sed magis pro suo ingenio: *nihilominus honoris eadem fames atque invidia necabat:* subscribente Colero. Muretus: *honoris cupido eadem, quae caeteros, famaeque invidia vexabat:* Variarum lect. libro et cap. 16, cuius capituli hic omnis census est. Pet. Ciacconius explicat, *fama atque invidia,* propter famam quaerendam et invidiam declinandam. Quod haud scio, an significarit et Gruterus, quum corrigentes accusat, tanquam parum exercitos rebus politicis. Ego vero non tam politice, quam Latini sermonis peritiam aduocandam puto, ut haec intelligamus. Nam *invidiam atque famam* nihil aliud esse existimo, quam invidiam famae vel famam invidiae. Iustinus lib. 8. cap. 3. *Deinde ad abolendam invidiae famam, qua insignis praeter caeteros tunc temporis habebatur, per regna mittit, etc.* Siue scripsit ille, *invidiam famae.* Sic Caesar Dolabella, quem repetundarum postulauerat, absoluto secedere statuit ad *declinandam invidiam,* teste Suetonio. (Caes. 4.) Eandem rem dicit, nempe malignos rumores, *voculas maleuolorum,* ut Cicero lib. 2. famil. ep. 16. Iustinus iterum lib. 2. (c. 8.) *Adduntur vocibus lacrimae, et invidiosa oratione multitudo credula accenditur.* Parique figura (est enim *ἡ δια δυοῖν*) idem lib. 12. (c. 6.) *quantum*
Y in

in exercitu suo, quantum apud deſiſtas gentes, fabularum atque inuidiae, quantum apud caeteros amicos metum et odium ſui fecerit. Et Seneca in Hercule Furente: (Act. 2. v. 352.)

*Inuidia factum ac ſermo popularis premet?
Ars prima regni eſt, poſſe te inuidiam pati.*

Sic *aemulatione inuidiaeque*, Tacitus *historia ſecunda extrema* (c. 101.): at eiusdem libri cap. 21. *inuidiae aemulatione*, quod neceſſe non eſt vt mutemus cum Mureto. Nam et ſic *obtreſtationem inuidiae* dixit Cicero (de Cl. or. 156): *obtreſtationis inuidiam* Iuſtinus in praefatione: *obtreſtationem et inuidiam* Caſar lib. 1. belli ciuilis (c. 7.) et Liuius lib. 31. Rurfus Cicero in ſecundo de oratore (c. 51.) *inuidiae offeſionem*, pro Cluentio (c. 25.) *inuidiam atque offeſionem*. Praeterea vnicam literam recidimus, vt ſit: *nihilominus honoris cupido eadem, qua caeteros, fama atque inuidia vexabat*. Hoc ſenſu: quum alia vrbis et potiffimum reipublicam tractantium vitia facile vitarem, neque eo nomine male audirem: tamen quod tali tempore, atque inter tales, honores peterem, iuxta atque illi improbi, rumoribus infeſtis differebar et maligna iudicia experiebar. Eodem libro, cap. 35. in epiſtola Catilinae ad Catulum: *Quamobrem deſenſionem in nouo conſilio non ſtatui parare: ſatiſfactionem ex nulla conſcientia de culpa proponere decreui: quam medius fidius veram licet cognoscas*. Sic editi et ſcripti, qui nunc quidem reperiuntur. At Seruius ad libri 4. Aeneid. verſum 204 oſtendit olim lectum fuiſſe: *quas medius fidius vera licet mecum recognoscas*. Quod mihi multo magis Salluſtianum ſonare videtur: in primis illud: *ſatiſfactionem, quae vera*. Sic enim et in bello Iugurthino (cap. 41.): *otio et abundantia earum rerum, quas prima mortales ducunt*. Quae videntur quidem concepta enormiter, ſed tamen rationem habent et exempla vetuſtorum. Dicuntur enim per ellipſin vocabuli, cui

con-

congruunt, quae turbare orationem videntur. Sic corripuit auctor in priore, quod plenum erat: *satisfactionem verbis, quae vera.* Ad posterius sciendum, ius esse Latinis, quoties relatiuum duobus substantiuis interiiicitur, vel antecedentis vel sequentis id generi aequare: sed elegantius respondet sequenti: id quod hic fieri intelligimus, altero nempe substantiuo dissimulato. Puta, *earum rerum, quae prima negotia*, vel, *quas prima negotia.* Tale est apud Plautum in Amphitruone a. 3. sc. 3. (v. 11.) *Ego rem diuinam intus faciam, vota quae sunt.* Nempe de istis animalibus vel donis: vel, quae est votum a me factum et nunc soluendum. Aulularia a. 4. sc. 10. (v. 39.) *ego te, Euclio, De alia re, rescivisse censui, quod ad me attinet.* Hoc est, quod negotium ad me attinet, vel quae est negotium ad me attinens. Male continentem orationem scindunt *τελέα σιγμή*, et sequentis sensus partem faciunt, *quod ad me attinet.* Captiuus a. 2. sc. 3. (v. 2.) *Vult te herus nouus operam dare Tuo veteri domino, quod is velit, fideliter.* Id est, in eo negotio, quod is velit. Eadem fabula a. 5. sc. 1. (v. 3.)

*Quumque ex miseriis plurimis me exemerunt,
Quae adhuc te carens, dum hic fui, sustentabam.*

Hoc est, miseriis eorum negotiorum, quae sustentabam. Vbi voluerunt *τὸ Quae* referri ad omnem orationem praecedentem, quod fieri nullo modo potest: aut correxerunt, *Quas dum te carendum hic fuit.* Sed et errant in eo, quod *τὸ his* pro aduerbio notant, cum pronomen sit: quasi esset: hucusque vel tamdiu te carens, dum talis fui, nempe quasi orbus, et nescius, haberem filium nec ne. Cistellaria a. 1. sc. 2. (v. 15.)

*Quod saepe mecum mentionem fecerit,
Puerum aut puellam alicunde ut reperirem sibi,
Recens natum easse quod sibi supponeret.*

Sic distinguendum: non vt vulgo: *reperirem sibi Recens natum, eapſe*. Nam ita loquebantur de infantibus primulum editis, *Quod natum est: vt de expectatis, Quod natum erit*. Terentius Andria (1, 3, 13.): *quod peperisset, iussit tolli*. Cicero ad Atticum (10, 18.): *Quod ἡντοκῆσεν, gaudeo: quod quidem natum est, imbecillum est*. Frustra Acidalius: *Recens natum, eapſe quo: frustra Dissaldaeus, eapſe quos*. Caelius ad Ciceronem epist. 15. (Lib. 8. ad Div.) *ſi ſcias, quam ſollicitus ſum, tum hanc meam gloriam, quae ad me nihil pertinet, derideas. quae tibi exponere, niſi coram, non poſſum*. Intel- ligimus, *propter ea quae*. Poſteſt et videri ſcripſiſſe Cae- lius: *non hanc meam*. Plautus ruruſum in Bacchidibus a. 4. ſc. 4. (v. 74.) *Quae imperauiſti, imperatum bene bonis factum illico eſt*. Voluit ſubaudiri, eorum vnum- quodque. Eſti hic non alii modo aliter, ſed etiam Sal- maſius: *Quod imperauiſti, impetratum. Bene bonis fa- ctum illico eſt*. Non video, quid huic ſententiae ſit hic loci. Si non placet, quod dixi, poſteſt cum *τελεῖας σὺν τῇ δεκτικῷ* dictum accipi: *Quae imperauiſti*. (ſimul vt monſtret in manibus ſtilum, ceram, tabellas, linum: et intelligat, *en adſunt*: deinde per ſententiam:) *impe- ratum bene bonis factum illico eſt*. Quod recte impera- tur bonis, id ſine mora fit. Aut ita contractum eſt: *Quae imperauiſti*, de illis hoc ſcito, *imperatum bene bo- nis* etc. Certe illud vulgatum, quum ſine varietate ha- beant vet. libri, valde comicum, immo *ιδιωτικόν* et quo- tidiani ſermonis mihi videtur. Liuius lib. 41. (cap. 6.) *Nec quicquam eos, quae terra marique agerentur, falle- bat*. Quicquam ſcilicet eorum. Salluſtius in Catilina- rio (cap. 56.): *ſeruitia repudiabat, cuius initio ad eum magnae copiae concurrebant*. Cuius generis, numeri, ordinis. Inguſturthino (cap. 95.): *L. Sulla Quaefor cum magno equitatu in caſtra venit: quod, vt ex Latio et a ſociis cogeret, Romae relictus erat*. Quod genus copia- rum vel militantium. Scio quosdam edere: *qui vt ex*
Latio

Latio et a sociis cogeret; alios, qui ut ex Latio et a sociis exercitum cogeret: eoque miror neminem de tanta mutatione verbum facere. Tacitus lib. 6. annalium cap. 35. *Variae hinc bellantium species, quum Parthus sequi vel fugere pari arte suetus distraheret turmas, spatium ictibus quaereret; Sarmatae omisso arcu, quo brevius valent, contis gladiisque ruerent.* Pichena, quo brevius valent, accipit, quasi non diu soleant arcu praeliari, sed breui temporis spatio, primis nimirum congressibus. Quod vix admiserim. Sed est alius duplex horum verborum sensus. Potest intelligi, brevius quam Parthi: quasi non requirant tantum loci, quantum Parthi, quibus *absunto iactus spatio adimitur usus sagittarum*, ut loquitur Florus lib. 4. cap. 9. Sed hoc si vellet, non omitterent arcus, quum fauentes haberent angustias, inimicas Parthis. Praeterea videtur spatium omnibus sagittariis necessarium: nam et vbi Herculem cum Sigea priste committit, Valerius Flaccus lib. 2. (v. 524.)

Iam brevis et telo volucris non utilis aer.

Restat, omisisse arcum hos quoque ob vitium loci, et, *quo brevius valent*, referri ad contos et gladios: quo scilicet genere armorum. Paulus IC. in lege 77. de V. S. *Frugem pro reditu appellari, non solum quod frumentis aut leguminibus, verum, quod ex vino, silvis caeduis, cretifodinis, lapicidinis capitur, Iulianus scribit.* Quod scilicet eius. Tale est Homericum Ιλ. α. (549.)

Ὅν δ' ἂν ἐγὼ αἰπᾶνευθε θεῶν ἐθέλωμι νοῆσαι,
Μήτιρ οὐ ταῦτα ἕκαστα διαίρο μῆτε μεταλλᾶ.

In bello Iugurthino cap. 78. *Nam duo sunt sinus prope in extrema Africa, impares magnitudine, pari natura: quorum proxuma terrae praealta, sunt; caetera, uti fortulit, alta, alia in tempestate vadosa.* Qui novit Crispum, non negabit scribendum esse: *quorum proxuma terram praealta sunt.* Ut alibi: in dextero latere, quod

proximum hostis erat. Item (cap. 18.): *quae proxime Carthaginem Numidia appellatur.* Rurfus (cap. 19.): *proxime Hispaniam Mauri sunt.* Neque aliter legendum apud Liuium lib. 8. (cap. 32.) ex duobus Ms. *qui proximi forte tribunal steterant, quia subiecti oculis imperatoris noscitari poterant, orabant, etc.* Vt lib. 35. (cap. 27.) *Laconici agri, qui proximus finem Megapolitarum est.* Leue etiam inendum est in oratione Marii: (cap. 85.) *Quae illi audire et legere solent, eorum partem vidi, alia egomet gessi.* Agnosco enim te,

O verba antiqui multum furate Catonis,

reliquisse; *eorum partim vidi, alia egomet gessi.* Cato apud Gellium lib. 10. cap. 13. *ibi pro scorto fuit: in cubiculum surreptitauit e conuiuio: cum partim illorum iam saepe ad eundem modum fuit.* Et ipse Gellius lib. 2. cap. 22. *Partim autem sunt, qui pro octo duodecim faciunt.* Lib. 7. cap. 3. *quumque partim senatorum de Rhodiensibus quererentur, maleque eos animatos fuisse dicerent.* Immo et Liuius lib. 23. cap. 11. *Bruttios Appulosque, partim Samnitium et Lucanorum defecisse ad Poenos.* Lib. 26. cap. 46. *partim copiarum ad tumultum expugnandum mittit.* Sic enim utroque loco liber optimus. Sic Appuleius in apol. *Nam ut audio partim Oeenfum, qui istum nouere, nulli deo ad hoc aevi supplicauit.* Ita enim leg. et recte hunc ἀρχαϊσμόν perelegantem ex Ms. Flor. asseruit auctori Salmasius ad Solinum. *Audio partim Oeenfum,* id est, audio quosdam Oeenfum, nempe dicere. Neque aliter Terentius in altero Hecyrae prologo: (v. 7.) *Partim sum earum exactus, partim vix steti.* Sallustius alibi: (Iug. 38, 3.) *partim, uti transfugerent, corrumpere; alii, signo dato locum uti desererent.* Iterumque: *ille probare partim, alia abnuere.* Item: *partim vi, alia metu aut praemia ostentando.* pro, quaedam. Libro 3. Historiarum in oratione Tribuni: *Nisi forte repentina ista frumentaria lege munia vestra pensantur. quae*
tamen

tamen quinis modis libertatem omnium gestumauere, qui profecto non amplius possunt alimentis carceris. namque ut illis exiguitate mors prohibetur, senescunt vires: sic neque absoluit cura familiari tam parua res et ignauissimi quique tenuissima spe frustrantur. Testantur in Mss. fuisse Carrio, et ignaui qui usque ten. perfrustrantur; Ciacconius, et ignaui qui usque tenuissima spe frustrantur. Vnde addit prior Claudium Puteanum coniecisse: *et ignauus quisque tenuissima spe frustratur*, nec verius aut certius posse diuinari. Lipsius lib. 1. Elect. cap. 8. superiora, usque ad *senescunt vires*, format, vt Puteanus, nisi quod *profint* pro *possunt*: reliqua fatetur se non posse restituere. Quid si legamus: *sic neque absoluit cura familiari tam parua res, et ignaui cuiusque tenuissimas spes frustratur.* Eadem nimirum *parua res*. Neque *ignauum* interpretor, qui abstinet labore, cum Auf. Popma: sed qui non audet. Ista, inquit, non congiaria, sed heminaria, eludunt et irritos habent illos, quibus non est animus neque audacia ius populi repetendi a paucis dominantibus, spe inani lactari se ferentes. Sequitur: *Quae quamuis ampla, quoniam seruitii merces ostentaretur, cuius torpedinis erat decipi et vestrarum rerum ultro iniuria gratiam debere?* Admitto Gab. Faërne, *Qua*: vt id respiciat, *et decipi*, non *et ostentaretur*: sed postrema in grauiori morbo cubant, et transcuntur pro'desperatis. Veniebat sub acumen stili: *decipi et vestra munerantibus pro iniuria gratiam debere?* Quicquid, inquit, donent, liberalibus de vestro, de aerario, quod vestrum est, illi per factionem occuparunt. Turpilius: *Dat ultro et munerat, quod ab illo abstulit.* Pergit Sallustius: *Namque alio modo neque valent in vniuersas, neque conabuntur. cauendus tamen dolus est.* Si quid video, scripsit auctor: *cauendus tantum dolus est.*

CAP V T, III

Propertius elegia ad Gallum fra specie, vel speciem. Infra emendatus et illustratus non se- viribus. Occurrere. Poma nulli mel. Dixerit Ascanius, pro debita curae. Plena flumina testimonio fuerit. Defendere trahere. Plena sidera. Pro- puero rapinas Nympharum. pertius alio loco illustratus. In- Torrida saxa. Membra tor- nixus. Sonitum facere. rida. Livius defensio, In-

Elegia Propertii (lib. 1. El. 20.) ad Gallum cum a sum-
mis viris tractata sit, nondum tamen intellecta satis,
et hi nimium nimiumque indulgisse sibi videntur.
Equidem nullam traiectionem versuum admiserim. In
principio pro *duxerit*, quod frustra interpretatur Turne-
bus, rectissime Scaliger, *dixerit*: et cepit Passeratius.
Saepe Fortuna imprudenti amanti contrariam se ostendit,
datque casum, quem ipse imputes tibi, quia imprudentia
non praecaveris. Testis huius rei erit Ascanius, ille Mi-
nyis crudelis, quibus praestantissimum et pulcherrimum
socios abstulit. Pergit Propertius: Alteri istorum socio,
puero Hylae, par tibi ardor est, etc. Nec vero legen-
dum: *cupida defende rapina* contra Mss. et vet. ed. sed
cupidas defende rapinas. et praecedente quarto versu:
huic tu, non hunc. Huic tu defende cupidās semper
Nympharum rapinas. Vt Virgilius (ecl. 7, 47.): *Solsti-*
tium pecori defendite. Horatius, (od. 1, 17, 2.) *et igneam*
Defendit aestatem capellis. Quod verissimum est, et a
nemine observatum miror. Statim Lipsius legit: *Ne*
tibi sit duros montes. Ne tibi sit adire, i. ne adieris.
Scaliger: *Ne tibi sit duro*. i. ne ita contumax fueris, ut
adeas. Passeratius: si *durum* legas, ne tibi sit graue
adire, si *duro*, ne liceat adire, ne velis adire: ne adeas
asperos montes, ubi degunt Oreades. Io. Liuius ad
Pan. Plinii, *durum fontes*, et *experto*: ne durum et in-
felix tibi sit fontes et lacus adire haud dum experto, *Quae*
miser. Qui postremum tentavit vir magnus, *durum*, hac
mente:

mente: quocunque loco futurus es, ne tibi durum sit per cautes quantumuis inhospitales, sectari amores tuos, vt praesentiae tuae metu Nympharum rapinas arceas. *Durum* est in Mss. et ed. vett. A sententia aberrant omnes: quam vt simul ordo versuum, prout a Poëta conceptus est, pareat, hic exponemus. Est tibi in deliciis, inquit, pater et forma et nomine par Hylae Thiodamantis filio. Huic tu, quamcunque in siluam, quodcunque ad litus ueneris, proximo tibi defende semper cupidus rapinas Nympharum: (Ausoniae Dryades non minus amant quam aliae) ne tibi eueniat idem quod Hylae domino, ne tibi (quod miserum et durum erit) necesse sit, montes et saxa frigore perusta et lacus deuios et propemodum inaccessos sine fine quaerendo adire ac inuocare perditos amores tuos. Qualia cum perpeteretur misere errabundus ignotis in oris Hercules, Ascanio indomito, qui nullis frangebatur querelis nec restituebat raptum, frustra lacrimas fuderat. Hinc exorditur totius fabulae narrationem. Si haec male cohaerent, nescio quaenam tandem bene. *Ne tibi sit adire*, est, ne habeas adire vel adeundum, ne adeundi tibi sint: ne tibi eueniat, vt adeas desiderio amissi. Sic saluum et honestum est illud his amatum, notatunque Lipsio et Passeratio. Tibullus lib. 4. el. 3. (v. 3.)

Nec tibi sit duros acuisse in pectora dentes.

Propertius (lib. 3, 2, 41.)

*Nec tibi sit rauco praetoria classica cornu
Flare.*

Pro frigida saxa Vaticanus Ms. *tumbida*, Mureti *turbi-
da*, vnde Lipsius *tabida*. Verum est *torrida*. Seneca
Hercule Octavo: (Act. I. v. 136.)

Et dumeta iugis horrida torridis.

Sic apud Ouidium lib. 2. Fastorum: (v. 23.)

*Quaeque capit liſſor domibus purgamina certis
Turbida cum mica farra, vocantur idem.*

Sic, inquam, vulgati fere, cum scribendum sit ex Ms. et purioribus editionibus, *torrida*. Saxa *torrida* sunt gelu perusta. *frigida* interpretamentum est. Liuius lib. 21. (c. 40.) *Membra torrida gelu, quassata fractaque arma*. Perperam *torpida* subiicit Rubenius. Varro Eumenid. *capite aperto esse iubet, ante lucem suscitatur, frigore torret*. Neque expertos est, et non expertos. Nec vacat *se* *Semper*, vt vilius Passeratio, sed auget impatientiam desiderii: non cessaturum, si amiserit, omnia etiam inaccessa loca oberrare et excutere. Nisi malis, *Neque expertos semper*, et raro expertos aditosque. Errorem vero Herculis multis describit Theocritus: (Id. 13. v. 64.)

*ἐν ἀτρίπτοισιν ἀκάνθαις
Παῖδά ποθῶν δαδόναιτο, πολὺν δ' ἐπελάμβανε χάρον.*

Et iterum: (ib. v. 70.) *ὁδ' αἱ πόδες ἄγον ἐχάρες Μαιώμενος*. Si erro dicendus sit aliquis, non Hylas ille, sed ipse sit Alcides, quem Theocritus ait crimintaos heroas vt *λιπονάυταν*. Sic igitur scribendi et distinguendi hi versus:

Saepe imprudenti fortuna occurrit amanti:

Crudelis Minyis dixerit Ascanius.

Est tibi non infra speciem, non nomine dispar,

Thiodamanteo proximus ardor Hylae.

Huic tu, siue leges umbrosae flumina siluae,

Siue Aniena tuos tinxerit vnda pedes,

Siue Gigantea spatia litoris ora,

Siue ubicunque vago fluminis hospitio,

Nympharum semper cupidus defende rapinas:

(Non minor Ausoniis est amor ah Dryasin.)

Ne

*Ne tibi sit (durum!) montes et torrida saxa,
Galle, neque expertos semper adire lacus:
Quae miser ignotis error perpeffus in oris
Herculis indomito fleuerat Ascanio.*

Si quis liber daret *specie*, par esset Statiano lib. 1. Thebaid. (v. 415.) *sed non et viribus infra Tydea fert animus*. Et si alterum eodem recidit: *Est tibi speciem non infra*: id est, quod ad speciem. Prae his quomodo placeat traiectum et mutatum:

*Saepe imprudenti fortuna occurrit amanti:
Crudelis. Minyis dixerit Ascanius,
Quae miser ignotis erro perpeffus in oris.*

Primum hic interit lectum illud *Occurrit*. Cicero lib. 2. de officiis: (c. 2.) *Occurritur autem nobis, et quidem a doctis et eruditis, quaerentibus, satissime constanter facere videamur*. Nec minus lectum, *dixerit*, amittit suam gratiam. Iam quid necesse est Minyis dicere Ascanium, quod Gallum scire oportebat? Rursus perit elegantia τῷ *Error Herculis*. At Hylas quemadmodum *erro*, qui in officio erat,

ὥς καὶ εἰ ὕδαρ
Φθαίη ἀφυσσάμενος ποτιδὸρπιον, ἀλλά τε πάντα
Ὀτραιλέως κατὰ κόσμον ἐπαρτύσσειεν ἰόντι,

ut canit Apollonius. Praeterea, quae et quanta perpeffus Hylas, cum dearum contubernio accessit? At Hercules grauius, et dura, orbatu eo, quem amabat πατὴρ ὡς εἰ φίλον ὕδαρ. Nam id dilutum, Herculem calamitates suas lacui non potuisse queri, cum is heros nusquam subsisteret. Longe aliter Theocritus, Apollonius, Valerius. Rursus in Propertio: *Iam Pandioniae*: non est transponendum. Nam quod quaerit vir eruditissimus, quomodo Dryades sine Hamadryades iam tum flagrare amore pueri potuerint nondum visi, satis, opinor, manifestum est,

est, quod inflabat, narrare poëtam, non quod iam tum erat. Tandem relinquunt fastosum Boreadae: (*cessat* enim, non *cesset*, legimus) ille vero proficiscitur e fumo in flammam, et ibat futurus dolor, siue incendium amoris, Hamadryasin. Quod autem *Poma nulli debita curae* explicantem ex Virgiliano,

Non rastris hominum, non ulli debita curae,

Beroaldum reprehendit Passeratius, ipse reprehensionem meretur. Quasi vero omnia poma debeantur amoribus, praeter ista: et non sit communis haec descriptio fructuum in locis desertis. Dignum vero obiter notari illud:

Tandem haurire parat demissis flumina palmis

Innixus dextro plena trahens humero.

Trahens flumina plena dixit, pro, trahens aquam vel flumen plena urna, hypallage insigni. Vnde intelligere licet quid sit Lib. i. El. 16. (v. 23.)

Me mediae noctes, me sidera plena iacentem,

Frigidaque Eoo me dolet aura gelu.

Sidera plena dicuntur, cum coelum plenum est sideribus. Abesse enim videntur sidera, cum spectabilia non sunt. At cum exoriuntur, paullatim implentur numeri, procedente nocte. *Sidera igitur plena*, sidera pleno illis coelo, vt *flumina plena*, flumina plenis urnis. Doctissimi homines hoc aut mutarunt, aut non ceperunt: qui ceperunt, rationem non reddiderunt, ideoque auditi non sunt. *Innixo humero*, interpretatur Passeratius, adducto brachio conatur extrahere plenam urnam: quasi Propertio esset, *innixus*. At *innixus* est inclinatus. Sic *Nixus* in sideribus, qui ἐν γόνασιν. Eleg. 16. (v. 42.) *Osculaque impressis nixa dedi gradibus*. quod est, nixus siue inclinatis oscula dedi impressa gradibus. Sic ille incurvus et obliquus dextro brachio urnam trahit. Nam *prolapsus* pro inclinato hic accipi eruditius quam verius existimo. Tentantur et hi versus:

Tum

*Tum sonitum, rapto corpore, fecit Hylas.
Cui procul Alcides iterat responsa: sed illi
Nomen ab extremis fontibus aura refert.*

Scitè, fateor, et suauiter: poene abducunt me iterat Hyla, (i. inclamat Hyla, Hyla) et responsa nomen. Non mutem tamen, nec sonitum pro clamore, tanquam insanum, damnum. Catullus in Atye: (carm. 62. v. 74.)

*Roseis ut hic labellis palam sonitus abiit,
Geminas deorum ad aures noua nuntia afferens.*

Plautus Casina (3, 5, 9.): *Pardalisca. PA. perii: unde meae usurpant aures sonitum?* Sticho (1, 2, 31.): *mihi paternae vocis sonitus aures accidit.* Apud quem cum verbo iuncto, etsi non de humana voce in Milite (4, 8, 67.): *sensit, hinc sonitum fecerunt fores.* Virgilius lib. 4. Georg. (v. 333.) de Aristaei querela ad matrem:

*At mater sonitum thalamo sub fluminis alti
Sensit.*

Videtur igitur dicere ipsum Hylan clamasse, ut Valerius Flaccus: (Arg. 3, 562.)

*heu sera cientem
Auxilia et magni referentem nomen amici
Detrahit.*

Et Apollonius:

*Τὸ δ' ἥρως ἰάχοντος ἐπέκλυεν οἷος ἐταίρων
Εἰλατίδης Πολύφημος, ἰὼν προτέρως κεύθε.*

Vnde suspicari posses et Propertium scripsisse: *Cui procul Elatides, vel Ilatides.* Sed licuit illi mutare personam in fabula. Theocritus (Id. 13. v. 59.) quoque non mutum finit Hylan: ἀρκαὶ δ' ἔκτο φωνά Εξ ὕδατος. verum hoc postquam ab Hercule iam vocatus esset.

CAPVT

CAPUT IV.

*M. Seneca bis emendatus. vetus lectio asserta. Lasciua
Lasciua manu ludere. Manus ac libertas. Viuacitas. Li-
gravior quid apud Plautum. ber. Idem dialogus bis resti-
Lasciua. Lusus ac lasciua. Li- tatus. Vatirii potentia in Ne-
uius correctus. Vexare. Clau- rone improbata et studiorum
dianus et Claudius Quadriga- quoque sacra profanans. Ta-
rius emendati. In Dialogo citus tentatus.
de causis corruptae eloquentiae*

Lib. 4. Excerptorum, praefatione: *Memini et illam
contradictionem sic ab illo positam magnam mate-
riam Pollionis Asinii et tunc Cassii Seueri iocis
praeuisse. At, inquit, inter pueriles condiscipulorum
finis lasciua manu obscena lussisti. Et pleraque huius ge-
neris illi obiciebantur. Variant hic, ut assolet fere in
corruptis, codices. Unus ex Pal. lasciua manu misisti.
supra vocem lasciua interpretationis vicem scriptum ob-
scena. Vnde coniecat Gruterus: lasciuam manum mi-
sisti. Putatque ideo rem in iocos abiisse, quod manus
ambigua sit significatio, notetque quiddam, quod honeste
nominari non potest. Idque probat loco Pseudoli Plau-
tini, ubi etiam turpissima in ea voce frustra imaginantur
Dissaldaeus et Salmastius. Verba sunt a. 3. sc. 1. (v. 18.)*

*Atque ego aedepol, ut nunc male eum metuo miser,
Si quispiam det, qui manus grauior fiet,
Quamquam illud aiunt magno gemitu fieri,
Comprimere dentes videor posse aliquo modo.*

Ita enim legendum et distinguendum. Male vulgo: *ut
nunc male eum metuo miser!* Neque enim *ut* hic inter-
iectio, sed coniunctio, et significat *quamuis, utcumque.*
Illud autem, *qui manus grauior fiet*, quomodo explican-
dum sit, solus vidit Douza, ipretus commentantibus.
Atque ego, *utcumque male metuo eum fructum fullo-*
nium,

nium, si quis tamen det peculium, unde parem hero natalicium munus, quicquid dicant id non fieri sine dolore, possum obdurare, et ab eo pati. *Qui manus grauior fiet*, ut Virgilius: (Ecl. 1, 36.) *gravis aere domum mihi dextra redibat*. In Seneca vera scriptura est: *Inter pueros condiscipulorum sinus lasciua manu luffti*. Quae cum ille simpliciter dixisset, inde pepererunt iocos, quod ambigua esset verbi *lasciua* interpretatio. *Lasciuus* enim petulantem Latinis sine vlla foeditate interdum signat. Ut et *lasciua* et *lasciuire*. Tacitus: *inter plausus et lasciuiam insultantis vulgi*. Liuius lib. 1. (c. 5.) *ut nudi iuuenes Lyceum Pana venerantes per lusum atque lasciuiam currerent*. Vbi cum eandem vocem non caperent nasuti librarii, supposuerunt *luxum*. Lib. 39. (c. 15.) *alios Deorum aliquem cultum, alios concessum ludum et lasciuiam credere*. Sallustius Iugurth. (66, 2.) *quod is festus celebratusque per Africam ludum et lasciuiam magis quam formidinem ostentabat*. S et X saepissime alias confunduntur. Claudianus de phaleris equi Honorii:

*Sanguineo virides morsu versare smaragdos,
Et Tyrio dignum terga rubere croco.*

Versare ex vesare factum est, quod fuit scriptum pro *vexare*. Ita namque auctor reliquerat. Lucanus lib. 4. (752.) *rigidos vexantia frenos Ora terens*. Sic in Claudii Quadrigarii fragmento apud Gellium lib. 17. cap. 3. *Haec maxime versatur deorum iniquitas, quod deteriores sunt incolumiores, neque optimum quemque sinunt diurnare*. Ita passim editur, cum legendum sit, *vexatur*, i. vellicatur, accusatur, criminibus obnoxia est. Ut etiam adducere video honoratissimum virum Genartium in floridis Papinianis lib. 1. cap. 30. Cicero lib. 5. Tuscul. (c. 9.) *Vexatur idem Theophrastus et libris et scholis omnium philosophorum, quod in Callisthene suo laudari illam sententiam: Vitam regit fortuna, non sapientia*. Sed de quo incepimus, Auctor Dialogi de causis corruptae

ruptae eloquentiae: *nec probitati ac modestiae parvulos assuefaciunt, sed lasciviae ac libertati.* Hic iterum cum vocem illam non intelligeret homo incitus, pro *libertati* scripsit *bibacitati*, ut in codice Lipfii legebatur. Amare enim se inutuis vicibus Bacchum credidit et Venerem. Itaque frustra est vir doctus, qui ex hoc nugaci commento coniicit *viuacitati*. Nunquam ea vox in vitio ponitur, nedum ut modestiae sit aduersa: sed aut naturae indolem, aut alacritatem ingenii corporisue significat. Fabius lib. 2. instit. or. *Si qui paullo sunt viuaciores, in his praesertim moribus, etiam irascuntur admonitioni.* *Viucissimum cursum* Bucephali dicit Gellius lib. 5. c. 2. *Aurelianus a prima aetate ingenio viuacissimus*, apud Fl. Vopiscum. Arnobius lib. 5. *Viucitate quadam sensus serpens excellit.* *Viucitas Iosephi* apud auctorem de excidio Hierosolymitano: *et virili mentis vigore et consilii viuacitate.* At *libertati* verum et appositum. Cicero pro Caelio: (c. 18.) *Quod si facere vellem, multi a me summi atque ornatissimi viri praedicarentur, quorum partim nimia libertas in adolescentia, partim probrosa luxuries.* Sic adolescens Phaethon apud Ovidium lib. 1. met. (v. 757.) *ille ego liber, Ille ferox tacui.* Terentius in Eunuchio: (3, 1, 40) *doleat dictum adolescenti imprudenti et libero.* Quae vox optime iungitur *lasciviae*, hoc est, petulantiae ac proteruitati puerili. Caeterum quia *lasciuus* etiam obsceno sensu est, et *ludere* et *sinus condiscipulorum* ambigua sunt: verba simpliciter et inconsiderate prolata iocos prouocare illorum, qui *lasciua manu* acciperent, ut Petronius, *improba manu tractare*, aut *mouere officiosam manu.* Non igitur vox *manus* sinistre accepta fuit, quae vere significat illud, quod vulgo dicitur, sed ille *lasciviae manus* inter *sinus lusus*. Iterum Seneca controu. 18. *Habuit, inquit, Demosthenes venenum, et vixit. Id est, ego tibi pater quod Demostheni Philip-pur.* Quidam Ms. *viuit.* Suspico, *bibit*, legendum, ait Schot-

Schottus: nam epoto veneno Demosthenes periit. Non subtiliter limauit acumen declamatoris. Rectissime, *vixit*. Pater filio inuidiam facit eo, quod venenum effuderit: indicio, maluisse eum viuere et veritum ne educere a suspicante patre cogeretur. Immo, reponit filius, Demosthenes quoque venenum habuit, et tamen ad tempus vixit. nempe quia sic habebat paratum, vt instante necessitate fumere et se vita absoluere posset. Notum ex Plutarcho. Auctor encomii Demosthenis: τὸ δὲ τί δήποτε ἦν, ὕπερον βιάσάνοις θεραπείης ἐφωράσαμεν, πάλαι φάρμακον αὐτῷ τεταμειῦνθαι, λύσει ψυχῆς ἀπὸ σώματος ἐλευθερίαν κτώμενον. Porro illa, *id est*, sine controuerfia sunt mendosa. Ms. Pal. et Erasmi ed. *idem*. Lego: *Idne ego tibi pater quod Demostheni Philippus?* Εὐξασίς noua patris ad defensionem filii: etiam hoc exemplo vtī audes? Egone tam metuendus tibi, vt venenum haberes? atque illo pro tempore vim meam euasurus vterere? quomodo Demostheni fuit Philippus. Quia semel tetigimus Dialogum Quintiliani, addemus ex eodem duo loca, quae non infeliciter videmur restituisse. cap. II. *Ego autem sicut in causis agendis efficere aliquid et eniti fortasse possum, ita recitatione tragoediarum ingredi famam auspicatus sum, tum quidem cum in Nerone improbam et studiorum quoque sacra profanantem vaticinii potentiam fregi.* Nemo hoc ausus tangere commentantium: solus Barthius contra Pythagorae praeceptum institit τὸ πῦρ σκαλεῖν. *Vaticinii* vocem noue positam obseruat. Ariolatur fractam a Materno potentiam Neronis, qui neminem parem sibi in poësi volebat: aut ad suarum tragoediarum loca aliquot alludere personam loquentem, quibus populus plausit contra Neronem: eoque litera vna adiecta scribendum: *vaticinii potentiam fregi*, lib. 44. Aduers. cap. 25. At meo iudicio, hac quidem parte ἀφαιρέτες curandus iste locus: scripsit enim auctor, *Vatini*: sed et *improbatam*, quod nescio vnde parauit Pichenia; non *improbam*. Sutoris istius Reneuentani magnam potentiam

tentiam fuisse apud Neronem et improbatam reprehensamque ab omnibus bonis in illo Principe satis docet Tacitus lib. 15. (c. 34.) *Vatinius inter foedissima eius aulae ostenta fuit, sutrinae tabernae alumnus, corpore detorto, facetiis scurrilibus, primo in contumelias assumtus, deinde optimi cuiusque criminatione usque eo valuit, ut gratia, pecunia, vi nocendi etiam malis praemineret.* Et lib. 1. Histor. cap. 37. *Septem a fine Neronis menses sunt, et iam plus rapuit Icelus, quam quod Polycleti et Vatinius et Helii parauerunt.* Sic nunc quidem vulgo editur: olim, *Vatini et Egii et alii: Flor. Vatini et egiali perierant.* Et certe *τὸ parauerunt* et tepet et torpet. Nouimus Helium etiam ex Suetonio. Sed suspicor scripsisse auctorem: *quam Polycleti et Vatinius et Tigellini prodegerunt.* Abundare *τὸ quod* vidit et Acidalius. Cum scriptum esset *prodeierunt*, (sic in Lucano membr. notavius, *cultus iestare decoros*) facile ista nata sunt. De luxu pessimorum hominum nemo dubitat. Habemus igitur Vatinius potentiam et quidem improbatam in eo, penes quem erat potens. Superest, ut inueniamus, quomodo et Musarum sacra profanantem Maternus fregerit. Non deest coniectura. Videtur Neronis, musico agone, de quo Suetonius, contra Vatinium coronatus. Quum Vatinium, inquit, cuius vitia Neronianam quoque aulam onerarunt et grauius infamarunt, audentem etiam immundo suo contactu polluere Musas, et in gratiam Neronis non modo poetari, sed et tragoediam committere, certans vici, et eo redegi, ut nihil illi profuerit sua potentia, quin iudices de illo mihi palmam darent. Cap. 29. *sed expetuntur quos Rhetoras vocant. quorum professio quando primum in hanc urbem introducta sit statim decuriis. Referam necesse est animum ad eam disciplinam, qua vfos esse eos oratores accepimus etc.* Sic libri veteres. Rod. Agricola, *statim docuero*, coniecit. Pithoeus edidit, *statim audietis.* Lipsius suspicabatur, *statim decursis his, ἰδαντικῶς* dicam videlicet aut promam: acquiescit

quiescit tamen Rodolpho, vt et Pichena. Acidalius, *statim dicam. prius referam necesse est eam disciplinam.* Quantula res quantos viros ambiguos et anxios habuit. Scribe: *statim dicturus, referam necesse est animum ad eam disciplinam.*

CAPVT V

Lacretius diuersis locis emacularus. Admoderate. Vitare errorem praemetuenter. Sedes in curru Magnae matris. Vebere. Membra domus. Percipere. Odos vini plagae maleabilis instare

Lib. 2. de rerum natura versu 169.

*At quidam contra haec ignari materiai,
Naturam non posse deum sine numine rentur
Tantopere humanis rationibus ac moderatis
Tempora mutare annorum frugesque creare.*

Sic editum de coniectura Lambini, cum antea esset: *ac moderate.* Ms. maximi patris et nobilissimi filii Vossiorum: *humanis rationibus atmoderate.* Nimirum scribendum est:

Tantopere humanis rationibus admoderate.

i. accommodate, attemperate voce Terentiana, opportune, sic vt rationes necessitatesque humanae exigunt. Vulgatae quidem ne sensus constat. Similiter elegantem particulam, *praemetuenter*, exturbarunt editores lib. 4. versu 820.

*Illud in his rebus vitium vehementer inesto
Effugere illorumque errorem praemeditemur,
Lumina qui faciunt oculorum clara creata
Prospicere ut possimus.*

Gifanius: ita ex v. l. scripsi, in quo erat *praemetitemur*. hinc in al. *praemetuenter*. nostra verissima est scriptura, quam v. interpretantur, immo totus locus postulat. Non puto. Neque enim *to illorum* aut *qui faciunt* in vlllo codice reperire est. Lambinus: *et istum Effugere err. vitareque praemeditator*. Egregie vero habetur in Ms. Vossiano et Bertiniano Lambini, satisque euidenter alii alludunt:

*Effugere, errorem vitareque praemetuenter,
Lumina ne facias oculorum clara creata,
Prospicere ut possimus.*

Disputat contra eos, qui aiunt membra vsus causa et cum vsu creata. Inesto, ait, effugere vehementer in his rebus illud vitium et vitare praemetuenter errorem, ne opineris lumina clara creata, vt videremus. *Praemetuenter* idem est quod prudenter, circumspecte. Notum est praceptum morale, prudentem metuere magis quam sperare. Pro *inesto* quidem habebat et optimus codex, *inesse*. Sed haec exerratio librarii est, *Vehementer inesto*, i. e. Hoc tibi inculcatum, hoc infixum sit. Libro 2. vers. 605.

*Hanc veteres Graium docti cecinere poetae
Sedibus in curru biugos agitare leones.*

Lambinus reclamantibus, vt ipse ait, omnibus libris, substituit: *Sublimem in curru*, proque eo vehementer pugnat, et quomodo librarii *Sublimem* in *Sedibus* transformare potuerint, rationes comminiscitur. Gifanius tuetur scripturam veterem, qua designetur sella curuli vehi solitam. Palmerius: *Seditus* aut *Seduli*, aut denique, *Sedulem in curru*, coniectat. Sed videtur aliquid voluisse Lucretius, quod nescio an aliter facile exprimere potuerit. Id docet Varronis fragmentum apud Augustinum ex lib. 16. rerum diuinarum: *Eandem dicunt Matrem Magnam. quod tympanum habeat, significari esse orbem: quod turres in capite, oppida: quod sedes fringantur circa eam,*
cum

cum omnia moueantur, non moueri. Ergo Sedibus in curru, intellige ex Varrone, circa eam factis vel fictis. Hinc *εὐθρονον* appellat Apollonius lib. 1.

Ἀισονίδη, χρεῖώ σε τόδ' ἱερὸν εἰσαίνοντας
Δινδύμῃς ἐκρύβεντος, εὐθρονον ἰλάξασθαι
Μητέρεα συμπάντων μακαίων.

Lib. 5. versu 546.

*At quaecumque foris veniant, impostaque nobis
Pondera sunt, laedunt permulto saepe minora:
Usque adeo magnum refert quid quae adiaceat res.*

Sic fecit Gifanius ex Lambini quoi quae adiaceat res: unde hic irascitur, tam parua mutatione suam sibi emendationem intercipi. Sed liber optimus et antehac vulgati: *quid quaeque queat res*. Scribendum: *quid quaeque uehat res*. Homini, inquit, sua membra non sunt oneri: at si quid externum imponatur, quamuis leuius ipsis membris, grauat: tantum interest, quid quaeque res portet. Nam *vehere* portare. Seneca Hippolyto: (Act. 5, 1247.) *Huc huc reliquias uehite cari corporis*. Troadibus: (Act. 3, 796.)

*At ille saeuus, matre sumnota, leo
Praedam minorem morfibus vastis premens
Frangit uehitque.*

Stattius lib. 10. (Theb. v. 726.) *i, refoue dubium, turbaeque ferenti Dic, parcant, leuiterque uehant*. Xenophon I. Κύρε παιδ. Οἱ δὲ τῶν βασιλέων τέτων οἶνοχοοὶ κομφῶς τε οἶνοχοοῖσι, καὶ καθαρίως ἐγχεῖσι, καὶ διδάσαι τοῖς τρισι δακτύλοις ὄχοντες τὴν Φιάλην. Lucretius rursus lib. 6. v. 805.

*Aut nisi membra prius pertexit frigida seruus,
Aut sit odos vini plagae manabilis mora.*

Haec quum prodigiosa sensu, prodigiosa metro, praeter-
ea audacissima mutatione ita edidisset Gifanius, valde
tamen defunctorie: ita (notat) ex v. l. scripsi rectissime,
sententia perspicua. Sane, sed et palam inepta: carbo-
num illam vim cerebro infestam non esse, si seruus vesti-
menta iniecerit, aut vinum sit odoratus. In Care, mal-
lem, quam in sese fuisset hoc expertus vir excellens.
Lambinus:

*At quum membra hominis percepit feruida febris
Tum fit odos vini, plagae mactabilis instar.*

A versus utique vitio sibi cauit et minus licenter a veteri
scriptura recessit. Sensus tamen quam bonus? febris cor-
reptis odorem vini pro plaga esse? Quis hoc dixit? quid
deinde ad rem facit? Sane Vossianus codex: *At cum mem-
bra domus percepit feruida feruis Tum fit o. v. p. ma-
ctabilis instar.* Sic igitur scribe;

*At cum membra domus percepit feruida mustum,
Tum fit odos vini plagae mactabilis instar.*

Agit de halitibus et odoribus cerebrum afficientibus: et
inter eos refert feruentis in apotheca plena musti vim:
quam notum est ab homine sustineri non posse, sed velut
apoplexia ictos concidere et pro mortuis exportari, qui
nescii intrauerint, aut diutius ibi manserint. Tò FER
per errorem librarii repetitum est in *πρωτοτύπω* codice.
Ex *MVSTVM TVM FIT* restitit *VSTVM FIT*,
litera *M* euanescente, et τῷ *TVM* absorpto ab ea par-
ticula, quae sequentem versum orditur. *Membra domus*
ex suis nonnullis Mss. et Florentino notat et Lambinus,
ex Paris. et Ven. *membra domans*. Significat non illam
tantum apothecam aut cellam, in qua feruit aut situm est
plenis vasis feruens mustum, impleri et occupari grauissi-
mo spiritu, sed et vicinas aedium partes, in quas penetra-
re potest. Et est veteris elegantiae. Cicero ad Quintum
fratrem (3,1.): *nec habere poterat adiuncta cubicula et
eiusmodi*

ciusmodi membra. Plinius lib. 2. epist. 17. *dormitorium membrum.* Et quos adduxit G. Fornerius 1. Select. 23. Quod si meminisset derisor ille nuper valde direptus et pessimae causae patronus, non falsus esset gestire se scire, quid esset *per aulae membra duci.* *Percipere*, vt l. 5. (v. 481.)

*Est etiam quoque, uti non magno solis ab igni
Aëra percipiat calidis fervoribus ardor.*

Mustum percipit membra domus feruida, hypallage, mustum ipsum, feruidum percipit membra domus: aut *feruida*, iam feruore illius infesta et graua.

CAP V T VI

Ciceronis decem locis superpetiae. Causa rebus iudicata. Rebus sentire. Ovidius defens. Militiae. Spartiatarum Mora. Corpus humanitatis. Homo pars ciuitatis vniuersi generis humani. Crebrum fennale. Crebrum vimen. Rarum

vimen. Crebro introrsus spatium vacuata corymbos. Auctor Aetnae illustratus. Vt interdum pro quamvis et quomodo-cumque, aut vulgato Vt. Plautus, Terentius, Liuius, Seneca, Symmachus defens.

In fine lib. 1. Tusculanarum Quaestionum (cap. 48.) legitur: *His et talibus auctoribus vsi confirmant, causam rebus a Diis immortalibus iudicatam.* Vox *rebus* deest in edd. quae traduces sunt Lambinianae. Offensus eadem Guillemius coniecit, *tot rebus.* Sed vsus est perelegans vocis hoc et numero et casu. Sic apud Livium lib. 22. (c. 13.) *monitosque, ut etiam atque etiam promissa rebus adfirmarent.* Plancus ad Ciceronem: (lib. 10, 11.) *et me, si, quem esse voluisti, eum exitu rebusque cognoscis.* Seneca epist. 89. *Deinde cum ipsis rebus cogherentur ambigua scernere, falsa sub specie veri latentia coarguere.* Sic Graeci τοῖς προέγμασι. Plutarchus in Sulla: εἰς αὐτὴν τὴν ἀληθῆ τῆς ἀποτέλειος αἰτίας

ἐχ' ὁμολογῶν ὁ Σύλλας ἐλέγχεσθαι τοῖς πράγμασι.
Ovidius lib. 1. Amor. Eleg. 12. (v. 27.)

Ergo ego vos rebus duplices pro nomine sensi.

Non est notae Opimianae emendatio viri praestantissimi: vos re, vos, duplices. Nihil est aliud, quam ipso facto, opere. Lib. 2. Fastor. (734.) *Non opus est verbis: credite rebus ait:* Lib. 14. met. (385.)

*Laesaque quid faciat, quid amans, quid foemina, discas
Rebus, ait.*

Tusculanarum quaestionum lib. 2. cap. 16. *Militiam vero nostram dico, non Spartiatarum, quorum procedit ad modum, ad tibiam, nec adhibetur ulla sine anapaestis pedibus hortatio. Nostri exercitus primum unde nomen habent, vides.* Haec quam male cohaereant, vidit Lambinus, sed nimium sibi permittit in illis reslituendis. Legit enim *militia*, et *procedit agmen* et *cohortatio*: et post hanc vocem interponit: *quam laboriosa est?* Michaël vero Brutus transpositione vititur, et totum hoc, *Militiam vero*, usque ad *hortatio*, parenthesi inclusum collocat post illud, *quantus agminis*. Dubium vter licentius. Nos primum vocabulum leuiter mutamus, et agnoscimus parenthesin, sed nulla traiectione: *Militiae vero (nostram dico, non Spartiatarum, quorum procedit mora ad tibiam, nec adhibetur ulla sine anapaestis pedibus hortatio) nostri exercitus primum unde nomen habent, vides: deinde qui labor, quantus agminis etc. Militiae*, inquit, ut alias *domi militiaeque*. In expeditione. Facimus etiam: *quorum procedit mora ad tibiam*. Est enim *Lacontum Mora* vel *Moera*, ut Latinorum *Cohors*, ut Macedonum *phalanx*. Cornelius Nepos Iphicrate: (2, 3.) *Hoc exercitu moram Lacedaemoniorum interfecit*. Lib. 3. de Officiis cap. 6. de tyrannis loquens: *Etenim ut membra quaedam amputantur, si et ipsa sanguine et tanquam spiritu carere coeperunt, et nocent reliquis partibus corporis: sic ista in*
figura

*figura hominis feritas et immanitas belluae, a communi tanquam humanitate corporis segreganda est. Haec secure transeunt, et tamen sensu nullo est illa humanitas corporis. Scribe: a communi tanquam humanitatis corpore segreganda est. Vniuersum enim genus humanum facit corpus vnum, cuius morticina et pestifera membra sint tyranni. In simili sententia peccatum lib. 1. Academicarum cap. 5. Hominem esse censebant, quasi partem quandam ciuitatis, et vniuersi generis humani. Sic certe omnia exemplaria, quae mihi in promptu, quum palam sit Ciceronem scripsisse: Hominem esse censebant quasi partem quandam ciuitatis vniuersi generis humani, eumque esse coniunctum cum hominibus humana quadam societate. Sed et pro humana vix est, ut non habuerit ipse communi. In libro de Senectute cap. 13. de Duilio: Delectabatur crebro funali et tibicine, quae sibi nullo exemplo priuatus sumserat. Guilelmus emendat, *credo*, ut Aldum edidisse aiunt. Lipsius, *cereo*, quod sibi adiscit Ramirezius Pentec. cap. 16. Explicant Car. Langius, non vna face, sed pluribus deduci voluisse, et Dausqueius: τὸ *crebro* valet *crebro* lato et relato. Errant omnes. *Crebrum funale*, quasi lucernam πολύμυζον, accipe ab Ouidio lib. 12. metam. (247.)*

et primus ab aede

Lampadibus densum rapuit funale coruscis.

Nam *crebrum* idem quod *densum*: ut *crebra vestis* opponitur *rallae*. Quod quum non nesciret Scaliger, miror eum in Carmine de Aetna *crebrum* interpretari σπασσάδες et πολύσπον. *Crebrum vimen* proprie *densum* est, dense textum, ut effundi nihil possit, sed lente transmeet succus. Hinc ille:

Nunc spissus crebro praebetur vimine succus.

Alii alio respicientes *rara* dixerunt. Ouidius lib. 4. Fast. (v. 770.)

Dantque viam liquido vimina rara sero.

Lib. 12. metamor. (v. 436.)

veluti concretum vimine querno

Lac solet, utue liquor rari sub pondere cribri

Manat, et exprimitur per densa foramina spissus.

Idem igitur *crebrum*, quia dense textum nec laxis foraminibus transmittit, et *rarum*, quia multis paruis perlucet. *Crebrum* et densum significat et frequens. *Crebro introrsus spatio vacuata corymbos* (nisi scribendum, *Corymbas*: nam Hesychius: Κορυμβάσι, περιρέμοις, δι' ὧν συσπᾶται γύργαδος καὶ κεκρύφαλος καὶ δεσμοὶ) est frequenti vacuo patens, multis hiatibus perlucens. Spatium illud non potest dici *σηραγχαῶδες*, cum sit ipsum *σάγμα* in corpore *σηραγχαῶδες*, corymbo videlicet. Et imponit sibi magnus ille vir, quum aduocat ex Plauto, *crebrum cribrum*, et *cribro crebrius*. Non enim ita Plautus. Fuerunt ei in mente verba ex Rudente: (1,2,14.)

Villam integundam intelligo totam mihi:

Nam nunc perlucet ea, quam cribrum, crebrius.

hoc est, pluribus locis, plures fenestras habet, quam cribrum foramina. Caeterum *crebrum funale* Ciceronis illustrant etiam illud Ouidii lib. 7. (v. 259.)

*Multifidasque faces in fossa sanguinis atri
Tingit.*

Vt cumque hic aliud genus intelligere possis. Et Paullini 6. Natali Felicis:

*Multiforosque canis lychnos laquearibus aptent,
Ut vibrent tremulas funalia pendula flammæ.*

Sic enim scribendum, non *Multiforesque*. Lib. 1 de Legibus cap. 14. *Itaque poenas luunt non tam iudiciis, quas quondam nusquam erant, hodie multifariam nulla sunt;*
ut

ut sint tamen, per saepe falsa sunt: ut eos agitent insectenturque Furiae. Sic veteres editiones, et inter alias Gryphiana. Ad quam adiectae Io. Michaëlis Bruti Variae docent Turnebum reddidisse, *ubi sunt tamen*, (quod sequitur Gruterus) Lambinum, *et ut sint*. Deinde Aldus nepos fecit: *quam ut eos*: teste Grutero et falso nec in aui Aldi editione nec in scriptis vel aliorum vel suis eam particulam reperiri, etsi retinuerit. Lambinus, referente eodem et Bruto: *quam conscientia, ut eos agitent*: ne desit scilicet, quod τὰ tam respondeat. Quod autem Turnebus egregie, *ut eos agitant insectanturque*, ambo insuper habuerunt. Sic enim scripsit Cicero: *Itaque poenas luunt, non tam iudiciis (quae quondam nusquam erant, hodie multifariam nulla sunt; ut sint tamen, per saepe falsa sunt) ut eos agitant insectanturque Furiae, non ardentibus taedis, sicut in fabulis, sed angore conscientiae fraudisque cruciatu.* Posterius *Vt* pro *Quam* positum, ut animaduertit Turnebus: prius pro *Quamvis*. Quae tamen, etsi sint alicubi et cogantur, corrupta saepe constuprataque sunt. Martialis:

Verum ut dixerit omnibus puellis.

Caesar lib. 3. (c. 17.) de bello Ciuili: *nihilominus tamen agi posse de compositione, ut haec remitterentur.* Cicero lib. 2. de nat. deorum: (c. 33.) *quorum utrumvis ut sit, sequitur natura mundum administrari.* Ad Atticum: (2, 338.) *nam quid de me dicam, cui, ut omnia contingant, quae volo, leuari non possum.* Ad Lentulum: (ad Fam. 1, 9.) *In quo ut iam sit in iis culpa, qui me non defenderunt, non minor est in iis, qui reliquerunt.* Vulgarius *ut ut* hoc significatu: sed utrumque bonum, nec ubi alterum habent constanter meliores libri, alterum inculcandum. Lib. 1. in Verrem cap. 2. *Accessit enim ad inuidiam iudiciorum leuandam, vituperationemque tollendam: ut cum haec res pro voluntate populi Romani esset iudicata, aliqua ex parte mea diligentia constituta auctoritas*

auctoritas iudiciorum videretur: postremo, ut esset hoc iudicatum, ut finis aliquando iudiciariae controuersiae constitueretur. Vehementer hic offendit Hotoianus, et cum eo Lambinus. Quos merito castigauit Muretus lib. 14. Variar. cap. 12. sed si ubi est, inquit, *Vt esset hoc iudicatum*, pro *Vt legas Vtut*, locus integer futurus est. Ab hoc inductus Gruterus: belle hic sibi locus constabit, si geminetur syllaba. Immo iam constat sibi, iam integer est, ut in omnibus scriptis habetur. Nam et *Vt* quomodo-cumque. Plautus in Poenulo a. 4. sc. 2. (v. 11.) *qui habet, quod det, ut homo est, Omnia genera recipiuntur.* Sic Mss. at ex I. Guillemii coniectura ediderunt: *utut homo est.* Terentius in Phormione act. 5. sc. 4. (v. 1.)

Laetus sum, ut meae res sese habent, fratri obtigisse, quod vult.

Ita Bembinus codex, omnium qui exstant, antiquissimus et optimus, quo Gab. Faërnus vsus. nam hic quoque inculcarunt suum *utut*: idque magis placere sibi ait ipse Faërnus, etsi versus lex repugnet. Guidetus, ut restituat versum, mauult alterum *Se contra libros vett. delere, quam carere illo adamato Vtut.* Cicero lib. 16. fam. ep. 18, *Sed si me amas, (quod quidem aut facis, aut perbelle simulas, quod tamen in modum procedit) sed, ut est, indulge valetudini tuae.* Vbi Manutius: Malim, *utut est*: quoquo modo se res habet: nam *Vt est, Quomodo est, Quomodo se res habet*, affirmare videntur, et praesentem rei statum indicare. Non hoc perpetuum: et tamen a Grutero istud in exemplaria receptum. Liuius lib. 22. cap. 25. *Quum laeta ciuitate Dictator vnus nihil nec fa-mae nec literis crederet, ut si vera omnia essent, secunda se magis quam aduersa timere diceret.* Interposuerunt tò si, qui non assequebantur vim particulae *Vt* pro Quamvis. Seneca epist. 19. *Vt se res habet, ab Epicuro ver-sura facienda est.* Vbi Gruterus iterum: Geminauerim vo-culam:

culam: *ut ut se res habet*: sic certe loquimur: immo sic loqui debemus: manuscripti mei non variant. Immo quia nihil variant, et hoc quoque modo loquuti sunt veteres, mutare nihil debemus. Symmachus lib. 1. Epist. 39. *Vt est tamen ista conditio, super sedendum officio non putavi.* Vbi Iac. Lectius: Recte Mercerus, *Vt ut est*: dein Scioppius et alii sic ediderunt. Minuta haec sunt. sed qui eiusmodi particularum vim et locum ignorat, nec curat, aut in illis veteres curari neult, is bonam partem elegantiae Latinae parum perceperit, necesse est.

CAPVT VII

Silius Italicus vicies mendis liberatus. Eidem non semel lux addita. Ora vatū Phoebō digna et Musis. Pudor, vilissima tyrannis cura. Visum vincere. Omissus. Obsidionem seruare. Arbusum palmarum. Agyrina manus. Inania. Pluto ausus adire diem et illicitas terras. Flectere equos. Engyon lapidosi arui. Gaucos insula, spectabile strato ponto. Marcellus ad hostilia ab Syracusanis ipsis compulsus. Constructa saxa. Increpuere tubae. Manus flectendo immortua clauo. Lecta alicubi pubes. Vrgere nihilo lenius. Sedare iubila. Minuere contagia pestes. Mites Hieronis opes. Manus artificum. Xāpes. Aes Corinthium vel auro certans.

Quartus decimus Silii Italici liber hunc missum instruet. Versu 28.

*Hic et Patonios arcano sulfure fontes,
Hic, Phoebō dignum et Musis venerabile, vatū
Ora excellentum, sacras qui carmine fluit,
Quique Syracosia resonant Heliconā Camoena.*

Casp. Barthius lib. 3. Aduers. cap. 9. quaedam huius libri a Modio ex Col. Ms. restituta merito approbat, quaedam primus restituit: ut *accedere ceras*, etiam ab Salmasio, sed haud dubie serius, imputatum, et *Mille rapit turmam*, et *frontem imperterritus*, et *vage Chrysa* etiam Cluuerio inde-

indepreſum, et ſigna fouebat, et nocuere labores, feliciffima et non leuis momenti. Conſiderat ibidem propoſitum locum, attentior ſane, quam quibus opus fuit Silium puriorem dare: ſed coniecturae non uſquequaque reſpondent. Oxoniensis: *Nec Phoebæ digna*. unde conſicit:

*Haec Phoebæ digna et Muſis (venerabile) vatū
Ora excellentum.*

Vt ora ſit locus aut regio. Sed et animaduertit non cohaerere hunc verſum præcedenti, qui aut deeſſe aliquid aut turbata pleraque aut corrupta arguunt. Tentat ruruſ:

*Hic et Pæonius arcano ſulfure fons eſt,
Haec Phoebæ digna et Muſis foecundaque vatū
Ora excellentum.*

Tò *digna* etiam ſeruauit Romana anni 1474 et Mediolanenſis anni 1480 Petrum Iuſtinum Philelphum curatorem referens, editiones. Sed abſit, vt vatibus excellentibus or eripiamus, colque, vt Muſae Thamyryn, multos damnemus in annos. Scribe:

*Hic et Pæonius arcano ſulfure fontes,
Hic Phoebæ digna et Muſis venerabere vatū
Ora excellentum.*

Hoc eſt, cum admiratione et ueneratione agnoſces, mirabere. Verſu 93.

*Iamque breui nullum, delicta tuentibus armis,
Fas notum ignotumque nefas. Viſiſſima regi
Cura pudor.*

Dauſqueio *regni* placet; Hieronymus regni pudicitiam inſuper habebat, inquit. Pulcra uero regni pudicitia. Aut interpungit: *viſiſſima regni Cura. Pudor!* Nimirum haud intellexit quid eſſet *Silio pudor*. Quod vocabulum ſignificat nihil aliud interdum quam verecundiam peccandi.

peccandi, quiduis turpiter aut inciuiliter agendi fugam, cui *ἥναικος καὶ πάρεδρος Δίκη φόβον ψόγῃ καὶ δέος ἀδοξίας*. Vide magnificum Pacis et Belli temperatorem lib. 3. c. 10. Versu 140. in hortatione Marcelli:

Haec laus sola datur, si viso vincitis hoste.

Barthius, *si visu vincitis hostem: ego, si visi vincitis hostem.* Versu 173.

*Nec (renuant si forte sibi, et si mitia malle
Credant esse metum) laxis aufertur omiffa
Obsidio claustris.*

Acutum aliquid et haftenus non intellectum subesse censet Barthius: in Oxoniensi, *seruatur omiffa* repertum: illa vero, *sibi credant*, de Syracusanis ipsis capienda, qui metu omnia perdiderint, vt pluribus modo dixerit Silius: si exemplo suo credant: eoque distinguendum: *forte, sibi et si*. Hoc quidem vanum est: sed *τὸ seruatur* sanciunt quoque ambae vetustae editiones: et potest defendi, si *τὸ Nec* resoluas in *Et non*. Et non omiffa, siue diligens, laxis et remotioribus ab vrbe claustris, obsidio seruatur a Marcello, si forte repellant sese, et, quod solet fieri, credant diffidentia virium pacem offerri a Romanis. Nihil de Syracusanorum metu et exemplo Silius, etsi alios Siculos satis ignauos pinxerit. *Omissus*, vt apud Terentium in Heaut. a. 5. sc. 2. (v. 9.) *Vbi te vidi esse animo omisso*. Et Adelph. a. 5. sc. 3. (v. 44.) *At enim metuas, ne ab re sint tamen Omissiores paulo*. Sic *omissior* in scribendo. *Seruatur obsidio*, vt *seruare vigilias*. Seneca de tranquill. anim. cap. 3. *Vigiliasque seruat, et armamentario praeest*. Versu 200.

*Tum quae nectareis vocat ad certamen Hymetton
Audax Hybla fauis, palmis quoque onusta Selinus.*

Nec genus hoc loquendi ferri potest et damnant libri veteres. Oxon. et vtraque editio: *palmaque arbuta*. Cogitabam

gitabam olim: *palmaeque arbuta*: quosuis vt *Φαινκῶνας* intelligeret. Lucanus lib. 3. (216.) *et arbuto palmarum dines Idume*. Sed videtur latere vocabulum loci, quem perinde, vt Hymetton fauis Hybla, palmarum fertilitate Selinus prouocare videatur. Siue fuerit, *palmis Phoenica Selinus*: siue, *palma Hierichunta Selinus*. Vide Plinium lib. 13. cap. 4. Versu 208.

*Agathyrna manus, geminoque Latone
Tyndaris attollens sese adfuit. Altor equorum
Mille rapit turmam atque hinnitibus aëra flammāt
Pulueream voluens Acragas ad moenia nubem.*

Hic mihi, inquit Daufqueius, aqua haeret, quum hoc loco memorentur ciuitates Romanis fauentes, nec multo post *Agathyrna* faueat hosti, versu 260. *Mille Agathyrna dedit*. Recte: sed et alia ratio pellit hinc *Agathyrnam*. Hoc enim oppidi vocabulum est: homines *Ἀγαθυρναῖοι*, vel *Agathyrnenses*: quemadmodum igitur, *manus Agathyrna*? Nihil propius quam vt scribamus: *Agyrina manus*. Dicebatur et *Ἀγύρινα* et *Ἀγύριον* ab illo *Ἀγυριναῖος*, ab hoc *Agyrinus*. Vide Cluuerium. Quae autem sunt *moenia*, ad quae voluitur puluerea nubes equitum ab Agrigento Romanis accedentium? Scribe: *ad inania*. id est, ad altum aërem. Statius lib. 6. Thebaidos (v. 710.) de disco, quem mittit Hippomedon: *fugit horrendo per inania saltu, Iamque procul meminit dextrae*. Idem lib. 10. (v. 527.) *et arsuras coeli per inania glandes*. Nec aliter Silius infra vers. 245 milere vulgo habitus, sed ita restituendus:

*Hac Stygius postquam stimulante Cupidine rector
Ausus adire diem, moestoque Acheronte relicto
Illicitas, egit currum per inania, terras;
Cum rapta praeceps Ennaea virgine flexit,
Attonitos coeli visu lucemque pauentes,
In Styga rursus equos, et praedam condidit umbris.*

Editur,

Editur, *Stygius quondam*, et *Tum rapta*, et *Virgine cessit*: quo pacto rotundissima et plenissima periodus in tres male hiantes discerpitur. Quin et otiosum est *ro Tum: lucemque cauentes*, quod praeterea editur, futile atque ineptum. *Flexit et pauentes* e Col. dedit Modius: et confirmat Oxon. vtrunque, alterum et, quas nominaui, priscae editiones: quibus quod repugnat interpres, et docet pueros docenda atque ignorantiam iuris crepat, ipse et puer et bene scribendi ignorans est. Hac, inquit, postquam Pluto (ausus adire diem et illicitas terras, relicto moesto Acherunte) per *inania*, id est, per superum aëra, cursum egit; cum rapta Proserpina descendens retro equos vertit. Quoties autem hoc vel vnus Virgilius? Lib. 1. Aen. (v. 159.) *coeloque inuectus aperto Flestit equos*. Lib. 6. (v. 804.) *pampineis victor iuga flestit habenis*. Lib. 10. (v. 575.) *sed frater habenis Flestit equos*. Lib. 12. (v. 471.) *manibusque undantes flestit habenas*. Versu 250. *lapidosique Engyon artus*, etsi parum intelligo, tamen nihilo magis *arcus* Dausqueianum. Quis enim ille fornix nativus, tam eximius, ut eam vrbs habeat causam celebritatis? Scriptus Oxoniensis, *arcu*. Ergo, *lapidosique Engyon arui*. Varro lib. de R. R. (1, 9, 2.) *Terra, quae est mixta, in qua feri quid potest et nasci, ut argilloso aut lapidoso*. Ovidius lib. 8. met. (v. 799.) *Famem lapidoso vidit in agro*. Versu 275.

*et strato Caulum spectabile ponto
Cum sonat Halcyones cantu nidosque natantes
Immotas gestat sopitis fluctibus unda.*

Dausqueius facit *Caulon spectabile*. Quid ita? quia Virgilio (Aen. 3, 553.) *Caulonis arces* et Ouidio *Caulonaque Naritiamque* (Met. 15, 705.) et *Caulonia* Scylaci, Marciano, Polybio, Solino, Liuius. At isti omnes de Caulone vel Caulonia Italica in Magna Graecia loquuntur: quam Silius commemorat, insula est, in qua halcyones nidulantur, haud dubie *Gaulos*. Sic enim ab omnibus

vocatur, non *Gaulum*. Sed quomodo *Gaulos spectabile*? Hic valeat, quod applicuit alteri Dausqueius: vt sit, quale post paulo: *postquam immedicabile visum Seditio*. nam quod addit ex lib. 6, non est huius generis. Satis fero: *et strato, Gaulos, spectabile ponto*. Et si potuisset dicere: *et strato Gaulos spectabilis alto*. Versu 296.

*Testatus diuos Siculorum amnesque lacusque
Et fontes, Arethusa, tuos, ad bella vocari
Inuitum, quae sponte diu non sumserit: hostem
Induere arma sibi.*

Dubium facit Dausqueius, an verum Marcellus dicat: neque enim ita diu factum, cum tergeminis Nolae portis emissio mihite Annibalem profligarit: a se stare Plutarchum: et plura in hanc sententiam. At non hoc cum Poenis bellum est, ad quod se cogi obtestatur Marcellus, sed cum Syracusarum ciuitate, cui diu pepercerat, abstinendo hostilibus, e longinquo obsidione seruanda, legatos mittendo. Sic Petronius: (c. 122.)

*Tector ad has acies inuitum arcessere Martem,
Inuitas me ferre manus.*

Aequae vigil interpretis ad versum 352.

*Non illym mundi numerasse capacis arenas
Vana fides: puppes etiam constructaque saxa
Foeminea traxisse ferunt contra ardua dextra.*

Constructa saxa, non domum, inquit, actam ingenio Archimedis, sed struem congeriemque saxorum, quo onerosior esset nauis, quia Plutarchus, ἐμβαλὼν ἀνθρώπους τὸ πολλὰς καὶ τὸν συνήθει φόρτον. At vt fortassis in saburra ista fuerint saxa, non tamen id significant *saxa constructa*, sed aliud genus ingentium molium, quas paruo momento de loco in locum, et quidem arduum, transtulit, cuiusuis infirmissimi hominis, et vel foeminae, manu Archimedes. Sic Suetonio in Vespasiano (c. 18.)

com-

commemoratur *mechanicus grandes columnas exigua impensa perducturum se in Capitolium pollicitus.* Virgilius lib. 9. (v. 710.)

*Qualis in Euboico Baiarum littore quondam
Saxea pila cadit, magnis quam molibus ante
Constructam iaciunt ponto.*

Vellem hic quoque vir doctissimus tacuisset imbelliam Archimedis, vt et versu 50. *telum* pro ira positum: non possunt enim sine risu legi. Versu 374.

*Nec mora, terrificis saevae stridoribus aeris
Per vacuum late cantu resonante profundum
Incubuerunt tubae.*

Transeunt: non potest tamen dixisse Silius *tubae incubuisse*: sed et mox sequitur: *Incumbunt praeconi.* Scribe: *Increpuere tubae.* Mutuatus est a Virgilio (in 9, 503.)

*At tuba terribilem sonitum procul aere canoro
Increpuit.*

Versu 404.

*et residentis puppe magistri
Affixit plectro dextram, nec deinde regenda
Pupae manus valuit flectenti immortua clauo.*

Scribo, *flectendo.* Nisi forte pro hoc illud positum con-
coquere possis, vt Laevius *curis intolerantibus* dixit pro
intolerandis, vt est apud Gellium lib. 19. cap. 7. Ver-
su 410. scribe ex Oxoniensi:

Laetaque complebat Stabiarum littore plebes.

Non *Laetaque*, vt vulgo. Ibi delectu habito conscriptam significat. Versu 445.

*Urgebant nihilo leuius iam in limine mortis,
Quos fuga praecipites partem glomerarat in vnam
Puppis adhuc vacuam tedae.*

Sic scribo et distinguo: non *Vrgebat*. Instabant ceptis et telis nihilo leuius vrgebant Romanos, quanquam in vicinia mortis positi. Versu 476.

*Ille ubi septena modulatus arundine carmen
Mulcebat filias, non vnquam tempore eodem
Siren adfuetos effudit in aequore cantus,
Scyllaei tacuere canes, stetit atra Charybdis
Et laetus scopulis audiuit iubila Cyclops.*

Scribo, *sedauit iubila Cyclops*. id est, continuit et compressit intentus audiendo pastori. Versu 590.

Fumabat crassus nebulis caliginis aër.

Scribo, *crassae*: vt supra, *nebula caliginis atrae*. Versu 620.

*ut grauis ergo
Primum letiferos repressit Sirius aestus,
Et posuere auidae mortis contagia pestes,
Ceu fidente Noto cum se maria alta reponunt, etc.*

Editiones priscae: *Et timuere*. Sane τὸ *posuere* displicere potest etiam propter τὸ *reponant* in sequente versu. Forte: *Et minuere*. Versu 661.

*Hic Agathocleis sedes ornata tropaeis.
Hic mitis Hieronis opes, hic sancta vetustas
Artificum manibus, non vsquam clarior ullo
Gloria picturae seculo, non aera vacabant.
Quae scirent Ephyren, fuluo certaret ut auro
Vestis, spirantes referens subtemine vultus.*

Recte mitis Hiero, βασιλεὺς πρᾶϋς αἰσῶς, ὃ φρονέων ἀγαθοῖς, ξείνοις τε θαυμαστὸς αἰνῆς, vt canit Pindarus. Nosler supra versu 80.

*His longo mitis placide dominator in aeuo
Praefuerat terris Hieron.*

Ita

Ita enim Ms. et priscae editiones: non *placido*. Hic tamen censeo scribendum: *mites Hieronis opes*. id est, monumenta pacis splendorem significantia. Pacis enim ornamenta vrbi addidit Hiero, vt in paucis pugnis egregius, ita mirificus in tranquillis rebus conseruandis et otio ciuibus praestando. Polybius: Ο δὲ βασιλεὺς Ἰέρων ἀδελῶς ἐβασίλευσε τῶν Συρακυσίων τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον, φιλοσεφανῶν καὶ φιλοδοξῶν ἐς τὰς Ἑλλήνας. Moschion apud Athenaeum: Ο Συρακυσίων βασιλεὺς, ὁ πάντα Ρωμαίων φίλος, ἐσπεύδαίκει μὲν καὶ περὶ ἱερῶν καὶ περὶ γυμνασίων κατασκευαῖς. Mox Barthius, *vetustis*: quod artificum manibus et opere consecrari velut censeantur picturae, toreumata et alia. Sed durum est τὸ *sancta* coniungi cum *gloria*. Deinde *manus artificum* non sunt labor in materia, sed ipsa exempla, siue res effectae. Pse- tronius (c. 83.): Ζευξίδος *manus* vidi nondum *vetustatis iniuria victas*. Statius in Tiburtino (v. 47.): *Vidi artes veterumque manus*. Lib. 8. Thebaid. (v. 304.) et *semina mundi Cuncta Prometheaeque manus*. Pollux lib. 2. cap. 4. καὶ Πολυκλείτε χεῖρ, τὸ ἀγαλμα· καὶ Ἀπελλῆ χεῖρ, ἡ γράφῃ. Iustinus Martyr Apol. 2. Τῷ δὲ καὶ μὴ δεῖν χειρῶν ἀνθρώπων προσκυνεῖν, Μενάνδρῳ τῷ Κομικῷ καὶ τοῖς ταῦτα φήσασι ταυτὰ φράζομεν. Athenagoras: ἡ δὲ ἐν Σάμῳ Ἡρα καὶ ἐν Ἀργεὶ Σμίλδος χεῖρες. Theophilus ad Autolyc. τὰς χεῖρας Φειδῆ. Ergo hic *sancta vetustas Artificum manibus*, est, hic opera artificum nondum vetustatis iniuria victa, venerabili et inuiolata vetustate. Caeterum et nimium videtur τὸ *ullo*: neque enim Romam suam ignorabat Silius. Sufficit illo. Quod sequitur, pro desperato est. Barthius quidem haud inepte: *Quis scires*: non deerant, quibus visis Corinthium opus agnosceres: deinde, *fuluo certauerit auro Vestis*. Sed nec certare vestes cum auro facile imbibebim, nec exsuerim in tanta vicinia aeris Corinthii et auri nominati necessario duorum horum certamen intelligi. Statius:

Aeraque ab Isthmiacis auro potiora fauillis.

Oxon. et vett. ed. *inuabant*. Praefero alterum. Sed quomodo *vacare* dicitur, quod abest? nam *vacare* aliquo plerumque dicitur illa res, cui abest. Nempe *vacare* interdum est otiosum esse, non in opere esse, non adhiberi. Quando igitur negat *aera vacasse*, accipimus, nec ea omissa fuisse, non arti neglecta et inelaborata, inculta, vacantia, fuisse. Itaque tentabamus:

non aera vacabant,

Quis scires Ephyren fuluo certasse vel auro.

Vestis spirantes referens subtemine vultus.

Quae radio caelat Babylon, etc.

Etsi enim plures calamitate Corinthi mirabilem illam aeris extitisse temperaturam, non defuerunt tamen, qui aliter, et quidem salua vrbe atque arce, tradiderint. *Certasse vel auro*, vt lib. 12. *custos vrbi Gracchus, tutela vel ipsis Certior, arcebat, muris.* Versu 679.

Tu quoque ductoris lacrimas, memorande, tulisti,

Defensor patriae, meditantem in puluere formas,

Nec turbatum animi tanta feriente ruina,

Ignarus miles vulgi tum sorte peremit.

Scripsisse auctorem censeo: *vulgi quem sorte.*

CAP V T VIII

De Antonii sententia reprehensa a Cicerone opiniones, Quintiliani, Hadriani Cardinalis, Erasmi, Iul. Scaligeri, Camerarii, Turnebi, Rami, Mureti, Barrienti, Sirebaei, Giffanii, Sc. Gentilis, Schotti, Scioppii, Salmasii, nostra denique. Facere contumeliam et Afficere contumelia, Latine utrumque et eodem sensu dicitur. Dignus. Indignus. Terentius leuiter tentatus. Eam duci non oportere contumeliam, quae fit ab eo, cui faciendi ius est. In solatio esse. Iustino et Phaedro vetus lectio defensa. Non esse timorem, quem denuntiat inimicus. De Antonii stylo et ingenio.

M. Antonii Triumviri sententiam quandam refert et reprehendit Cicero Philippica tertia. (c. 9.) Ea quid significet, curue illam Cicero reprehenderit, alterum iam seculum agitur, ex quo in quaestione fuit. *Sententiolas, inquit, editi cuiusdam memoriae mandauimus, quas videtur ille peracutas putare: ego autem, qui intelligeret, quid dicere vellet, adhuc neminem inueni.* **NULLA CONTUMELIA EST, QVAM FACIT DIGNVS.** Primum quid est **DIGNVS**? nam etiam malo digni multi, sicut ipse. *An quam facit is, qui in dignitate est? quae autem potest esse maior? quid est porro, facere contumeliam? quis sic loquitur? Deinde: NEC TIMOR QVEM DENUNTIAT INIMICVS.* Quid ergo? ab amico timor denuntiari solet? Horum familia deinceps. *Nonne satius est mutum esse, quam, quod nemo intelligit, dicere? Quia, locus est longe nobilissimus, referemus primum bona fide et ipsorum verbis, quotquot habere potuimus, doctorum virorum opiniones: dein videbimus num quid illi nobis reliquum fecerint, quod ad eum intelligendum pertineat. Vexillum errandi omnibus sustulit Quintilianus lib. 9. Institut. cap. 3. Et contumeliam fecit, quod a Cicerone reprehendi notum est: affici enim contumelia dicimus.* Proxima sententia est Hadriani tit.

S. Chrylogoni Cardinalis de sermone Latino: „Vt vi-
 „deant omnes modum loquendi ab illis optimis eius aetatis
 „auctoribus diligentissime fuisse seruatum, et si quid esset
 „ab aliquo viro docto inuersum, statim esse explosum;
 „legant Ciceronem, qui reprehendit Antonium, qui *con-*
 „*tumeliam facere* dixerit. *Quis sic loquitur*, ait: non
 „*quis sic est locutus*. nam veteres ante Ciceronem, *facere*
 „*contumeliam*, aliquando dixerunt. (Plautum adducit
 „et Terentium) Videtur ergo Cicero aetatem suam emen-
 „date loquentem notare, antiquiores alios carpere, et
 „quasi posteris praescribere, vt politiohem et abstersam a
 „veteri quasi rubigine mundiorem suae aetatis modum
 „imitentur.„ Tertia est Erasmi, Bulephoron, cui par-
 tes tribuit liberiuscule agendi aduersus Tullium, sic loqui
 facientis in Ciceroniano: „Vt soloecon in Antonio repre-
 „hendit, quod scripsisset, *facere contumeliam*, quemad-
 „modum dicimus Latine *facere iniuriam*: quum apud
 „Terentium, optimum, ni fallor, elegantiae Romanae
 „auctorem ita loquatur Thais.„ Quarta Iulii Scaligeri
 Erasmus oppugnantis; „Quamobrem tot tantaque edo-
 „ctus id quoque a me doceri debes, Ciceronem non id
 „reiecisse, tanquam nemo vnquam sic locutus fuerit, sed
 „quod tunc ita nemo loqueretur. Non enim dicit: *quis*
 „*sic vnquam locutus est?* sed, *quis sic loquitur?* Idem
 „porro vitium est et inaudita et obsoleta loqui. At ita
 „euenit, vt quod tacita aetatis illius auctoritate desitum
 „erat, tu pari arrogantia instaurare coneris. Non enim
 „quaecumque veteres impolitius dixissent, statim ab ea
 „elegantissima aetate recepta sunt. Et cum idem Cato,
 „idem Plautus multis dicendi formis vsi essent, id castio-
 „res linguae haudquaquam sibi licere voluerunt.„ Quinta
 Ioach. Camerarii in lib. 1. Tuscul. Quaest. „Sequitur
 „notata illius velut temeraria reprehensio loquendi figu-
 „rae, *contumeliam facere*, qua fit vsus Terentius. Sed
 „de Ciceronis notatione hoc equidem timide dico, pro-
 „pterea quod doctissimos ita viros accepisse scio, et prin-
 „cipem

„cipem horum M. Fabium: sed dicetur tamen. Vtinam
 „esset maior in veterum scriptis attentio, et in nostris
 „cura! nunquam enim certe laudabilis negligentia in re-
 „bus magnis et optimis artibus iudicanda. Cui vero non
 „manifestum sit, non quidem oculis tantum, sed etiam
 „animo intuenti illum locum, quam meritam quamque
 „incongruam locutionem Antonii sua reprehensione Ci-
 „cero exagita-uerit! Nempe enim sic ille: *An ulla contu-*
 „*melia est, quam facit dignus?* Hoc quidem voluit di-
 „cere, qua afficitur dignus: ut esset *contumeliam facere*,
 „sicut *damnum, flagitium, ruinam, iacturam*: sensitque
 „non putandam contumeliam, qua afficeretur, qui hac
 „dignus esset. Quemadmodum et ille apud Comicum
 „maledicere se negat, qui, quibus alter dignus esset, ea
 „diceret. Quis autem, obsecro, sic locutus est? aut nunc
 „audeat loqui? Nihil, ut opinor, clarius est, quam haec
 „esse, ut dico, insipientibus cum diligentia illum lo-
 „cum., Sexta sit Adr. Turnebi, lib. 17. Aduers. cap. 19.
 „At vero, quod in edicto Antonii, reprehendit Cicero et
 „irridet, sine controuersia est dictum obscure. se enim
 „nescire ait Cicero, quis sit *dignus*. Sed reprehensio est
 „non sine calumnia et veri dissimulatione. Puto enim
 „intellexisse Antonium, quam facit is, qui dignus ipse
 „contumelia est: at *dignum* sic absolute interdum, ut
 „malo aut contumelia *dignum* intelligerent, dicebant.
 „Et cum ante nomen *contumeliae* positum esset ab Anto-
 „nio, postea tacitum reuocatu et subauditu perfacile fuit.
 „Illud Sallustianum in bello Catilinario eiusdem generis
 „est: (51, 27.) *Sed ubi imperium ad ignaros aut minus*
 „*bonos peruenit, nouum illud exemplum ab dignis et ido-*
 „*neis ad indignos et minus idoneos transfertur.* Hic
 „dignos supplicio et malo historicus intellexit. Itaque
 „quod integro sermone dixit Terentius (Eun. 5, 2, 27.):
 „*Nam si ego digna hac contumelia sum maxime, At tu*
 „*indignus qui faceres tamen*: id curtato et deminuto dixit
 „Antonius: *quam facit dignus*. Sed et Plautus eodem

„locutus modo videtur esse: *indignis si maledicitur, maledictum id esse dico: verum si dignis, bene dictum est.*
 „Sed et Terentius (Phorm. 5, 7, 79.) *facere contumeliam*
 „dixit, quod in Antonio exagitauit, vt non Latinum, Cicero et irrisit. Sic quae in oratione interdum reprehendunt inimici doctissimi, quia improbe et maligne faciunt, nec tam iudicio et ratione quam animi commotione et impetu, pro veris culpis et erratis ducenda non sunt: neque si quid inimico et iniquo non placet, proptenus illud pro damnato ab omnibus habendum. Videtur tamen merito Antonio obiicere orationis obscuritatem. nam illud *DIGNVS* omnino obscurum est, et supplemento, vt docui, indiget. Verior est Ciceronis reprehensio in sequenti sententia: *Nec timor, quem denuntiat inimicus.* Est enim et affectate et prope inepte dicta prima statim specie, nisi quod in hanc videtur sententiam dixisse: Quae minitatur aduersarius, non me terrent. verba enim sunt sine re minacia. Solent enim inimici multa minari perperam, et mendaciter denuntiare terrorem falsum. Ita excusari haec quoque sententia possit, et prope commendabilis reddi: tantum vitio obscuritatis laborat., Septima Pet. Rami est, Scholar. Rhetor. lib. 17. „*Facere contumeliam* a Cicerone reprehendi notum est, (ait) *affici* enim *contumelia* dicebant. Verum Quintilianus, Plautus et Terentius *facere contumeliam* ante Ciceronem dixerunt. Quare Latine dicebatur, et in reprehendendo Antonio cupiditas Ciceronem paullo longius prouexit. Atque etiam in excusando Cicerone Quintilianus fortasse labitur. Ciceronis enim oratio frequentissima est, *contumeliam alicui imponere et intorquere, in aliquem iacere, aliquem contumelia vexare.* Plauti etiam et Liuii oratio est, *contumeliam dicere.* At illud Quintiliani, *afficere contumelia*, si quis obseruauerit, adnotato. Ergo Quintilianus in elocutionis et phrasidis genere rursus labitur., Sic ille. Sed vicissim dixerim: Te quoque, P. Rame, saepe longius pro-

prouehit nimia veteribus, et quidem veterum praestantissimis, obtrectandi libido. Nam *afficere contumelia* non Quintilianus solum dixit, sed ante illum P. Lentulus in epistola ad Senatum, quae est lib. 12. Ciceronis 15. *qui et antea pari contumelia viros clarissimos affecerant.* Octava M. Antonii Mureti, lib. 6. Var. Lect. cap. 18. „In „Q. Metelli Numidici oratione de triumpho suo apud „Gellium, nescio an illud annotare debeam, *facere contumeliam*, quod loquendi genus Cicero in Antonio reprehenderat, legi: sed et apud Plautum et apud Terentium crebra illius exempla sunt. Neque tamen iniuria notauerat „Antonium Cicero: quod vulgo creditur. nam Antonius ita „dixerat, *facere contumeliam*, vt *facere damnum* aut *facere iacturam* dicimus. quomodo nunquam quisquam, opinor, „praeter eum locutus reperietur., Nona Iusti Lipsii lib. 1. Var. Lect. cap. 10. „*Facere notam* ita dixit Propertius, „vt *facere iniuriam*, *facere contumeliam*, quod in Antonio frustra reprehendit Cicero., Decima Barthol. Barrienti in Situa annotat. cap. 11. Apposito Ciceronis et Quintiliani loco: „Quam locutionem, inquit, non refugiam: quod enim auctoribus locupletissimis probatur, „non potest refelli, et a nemine contradici., Producit inde Plautum, Terentium, Quintilianum in declamationibus. Vndecima Lodouici Strebacii de verborum electione et collocatione oratoria lib. 1. cap. 23. „Cicero „pauca reprehendit in M. Antonio, et ea quidem magis „accusatorie quam vere: quae si posteriorum, quos ante „nominaui, (Liuium, Sallustium, Virgilium, Horatium, „Ouidium, Celsum, Persium, Quintilianum, Iuvenalem, „Martialem nominauerat) scripta legisset, non reprehendisset., Duodecima Oberti Gifanii, qui praefatus exorat. Scaligeri, Ciceronem non id reiecit, tanquam nemo vnquam sic locutus fuerit, sed quod tunc ita nemo loqueretur; „certe quidem ait optimae Latinitatis auctores ita loquutos, Plautum, Terentium, Catonem, Metellum, Senecam. Vocabulo autem *Dignus* vt ple-

„rum-

„rumque ipse Cicero adiungat nomen (veluti *dignus tau*
 „*de, consulatu, luce*) ita alios sine adiuncto vti solere pro
 „idoneo vel bono, vt *indigno* pro improbo: quod tamen
 „Cicero, vt et alii, reprehendat in Antonii edicto. Sed,
 „inquit, hoc ex odio in oratione illa Ciceronis, quam-
 „quam negari non possit, quin cum adiuncto sit vsitatus.,,
 Subiicit auctoritates ex ipso Cicerone, sine adiuncto re-
 cte quandoque poni. Tertia decima Scip. Gentilis in
 Apologiam Appuleii: „*Facere contumeliam* non satis La-
 „tine dici adfirmat Cicero, eaque in re M. Antonium
 „exagitauit: sed iniuste, vt alia plurima: vel, vt ego
 „existimo, lege quadam potius accusatoria, quam ex ani-
 „mi sententia.,, Quarta decima Andreae Schotti in Cice-
 rone a calumniis vindicato, seu lib. 5. Tullianarum Quae-
 stionum cap. 7. „M. Fabius ita M. Antonii locum ac-
 „cepit, caeterique sunt insecuti, at melior eorum senten-
 „tia est, merito id exagitatum a Cicerone videri, quod
 „diceret: *Quam facit dignus*, pro, qua afficitur dignus:
 „vt esset *contumeliam facere*, sicut *damnum, iacturam,*
 „*flagitium, ruinam*, pro perpeti: sensitque Antonius,
 „non putandam contumeliam, qua afficeretur, qui ea
 „dignus esset. Quemadmodum et ille apud Comicum
 „maledicere se negat, qui ea diceret, quibus alter dignus
 „esset.,, Quinta decima Gasp. Scioppii in Hypoboly-
 maeco: „*Facere contumeliam* in Antonio reprehendit Ci-
 „cero. Erasmus ait, vt non Latinum. Iulius Scaliger,
 „vt impositum et obsoletum. Atqui dixerat Antonius:
 „*Nulla* etc. id est, Ea non debet haberi contumelia, quam
 „patitur vir in dignitate ac magistratu constitutus: neque
 „terreri vir fortis debet minis aduersarii vel inimici. Ita-
 „que Cicero hoc ita ridet, etc. Reprehenditur ergo,
 „quod *facere contumeliam* pro pati dixerit, sicut *facere*
 „*damnum, detrimentum, iacturam.*,, Idem in com-
 mentario de Rhetoricarum exercitationum generibus: „In
 „Philippicis quoque Antonium notat Cicero, quod prae
 „nouandi studio ea subinde diceret, quae a nemine intel-
 „ligeren-

„ligerentur: qualia sunt *Piissimus*, et *Dignus* pro eo, qui
 „est in dignitate seu munere publico, et *contumeliam fa-*
 „*cere* pro pati., Agmen cogit Claudius Salmasius ad Tre-
 bellii Pollionis Triginta tyrannos: „*Vitam indignis ne-*
 „*gare*, ita dictum, vt *beneficium indignis negare, dignis*
 „*dare*. intelligendum enim *beneficio* et *vita*. Sic loquitur
 „Plautus in *Curculione*: *Indignis* etc. Et in *Truculento*:
 „*Dignis dant*. Simile est illud in vetere ac vulgari dicto:
 „*Digna digni: sic Sarmentus habeat crassas compedes*. Sic
 „alicubi Ovidius *indignum se mala multa perpeffum esse*, di-
 „cit, id est, immerentem et indignum illis malis, quae
 „perpeffus est. Eadem plane loquutio illa, qua vsus Anto-
 „nius in edicto quodam, quaeque ab Cicerone reprehensa
 „est: *an ulla contumelia, quam facit dignus*. id est quam
 „facit is, qui dignus illa contumelia est. Sensus enim hic
 „erat Antonii, contumeliam, qua dignus afficitur, et quae
 „digno fit, non esse contumeliam. Eadem loquutione et
 „sententia Plautus plane dixit maledictum non esse, cum
 „digno maledicatur. Sed illud Antonii extra communem
 „loquendi vsum, quod *contumeliam facere* dixit pro con-
 „tumelia affici: cui simile tamen est *damnum facere, ia-*
 „*cturam facere* pro damno et iactura affici. Haec vul-
 „go non intelligebant homines in illis literis priuarii.,
 Volunt igitur quidam, iniuria castigatum ab Cicerone An-
 tonium, quidam recte, quidam partim iure, partim per
 calumniam. Et mediorem alii, ne sic quidem admissum
 ab eo *facere contumeliam*, vt accepere leniores recentio-
 resque; alii sic quidem, sed non *avri tē pati contume-*
liam. *Dignum* accipiunt plerique omnes, pro eo, qui
 dignus est contumelia; nonnemo pro eo, qui est in digni-
 tate. Alteram sententiam interpretantur, non timendas
 esse inimicorum minas. Nos non conuellemus illorum
 opiniones, si cui eas sequi libitum, sed nostram prode-
 mus, primo sensus Antonii eruendo, deinde ostendendo,
 quid in verbis ita conceptis Cicero reprehendat. *Dignum*
 igitur meo iudicio dixit Antonius, qui iure potest et debet.

Exem-

Exemplum est in eo, qui potestatem habet in aliquem, aut in eo, qui laceffitus respondet; vel graues inimicitias persequitur. Herus quum Dauum vel Getam vocat *furciferum* aut *maſtigiam*, nullam ei contumeliam infert. Sic ille rhetor: *Impudicitia in ingenuo crimen est, in seruo necessitas, in liberto officium.* Quasi in duobus posterius nominatis generibus *ſeruis* non sit. Qui conuicium conuicio diluit, in eum actio iniuriarum non datur. Vespasianus pronuntiauit, non oportere maledici senatoribus, remaledici ciuile fasque esse. *Dignus* igitur hoc casu talis, qui iure et merito facit, qui excusatus facit, qui sine culpa facit, qui debet seu iure, seu irritatus, seu ob mores suos notos, seu quacumque de causa: quem decet licetque facere, quod si ab alio vel in alium fieret, merito pro contumelia haberetur. Sic apud Senecam de ira, lib. 3. cap. 18. *Dignus erat Marius, qui illa pateretur, Sulla qui iuberet, Catilina qui faceret: sed indigna respublica, quae in corpus suum et hostium et vindicum gladios reciperet.* Debebat hoc Sulla facere ob crudelem animum, Catilina ob caetera scelera: decebat hoc eos opus. Valerius Maximus lib. 9. cap. 2: *Carthaginienſes Atilium Regulum palpebris reſectis, machinae, in qua undique praeacuti ſtimuli eminebant, inclusum, vigilantia pariter et continuo tractu doloris necauerunt. Tormenti genus haud dignum paſſo, auctoris digniſſimum.* Frequentius indignus hac ſignificatione, et praeciuit Terentius in Eunucho: *ſi ego digna hac contumelia ſum maxime, at tu indignus, qui faceres tamen.* Si ego hoc merebar pati, attamen tu non debebas facere: non conueniebat perſonae tuae. Idem in Hecyra, a. 3. ſc. 5. v. 27.

*Sed quando ſeſe eſſe indignam deputat, matri meae
Cui concedat, cuiusque mores toleret ſua modestia,
Neque alio paſſo componi poteſt inter eas gratia,
Segreganda aut mater a me eſt, Phidippe, aut Philumena.*
Vbi ſcribendum videtur: *Quae concedat,* (quod et Guideto placuiſſe video) aut *Cur concedat.* Quando non videtur

videtur ei faciundum, vt matri meae concedat: quando non putat sibi esse causam, cur matrem meam anteponat, curque eius mores sua modestia toleret. Cicero lib. 4. Tusc. (c. 20.) *ad opem ferendam et calamitates hominum indignorum subleuandas.* Sallustius in Iugurth. (31, 18.) *non manu, neque vi, quod magis vos fecisse quam illos pati indignum est, verum quaestionibus.* Sic igitur ait Antonius: Ea non est contumelia, quam facit dignus, qui sic faceret: a quo nihil aliud erat expectandum: qui debuit facere. Liuius de Ciceronis morte apud M. Senecam: *quae vere aestimanti minus indigna videri potuit, quod a victore inimico nihil crudelius passus erat, quam quod eiusdem fortunae compos ipse fecisset.* Dignus erat Antonius, qui Ciceronem occideret, vtpote capitalis hostis: itaque ex hac sententia Liuii (cui tamen saepe me indignatum fateor) non fuit saeuitia haec quam fecit dignus. Idem Liuius lib. 31. (c. 30.) *Neque se id queri, quod hostilia ab hoste passi forent: esse enim quaedam belli iura, quae vt facere, ita pati sit fas: sata exuri, dirui testæ, praedas hominum pecorumque agi, misera magis, quam indigna patienti esse.* Iustinus lib. 14. (c. 4.) in oratione Eumenis: *Cernitis, milites, habitum et ornamenta ducis vestri, quae mihi non hostium quisquam imposuit: nam hoc etiam in solatio foret.* Cur? quia, phrasi Antonii, *fecissent digni.* Sic autem Mss. Vulgo abest praepositio: *hoc etiam solatio foret.* Sic Phaedrus (lib. 1.) fab. 9. *Lepus semianimis mortis in solatio.* Quod etiam vexant coniecturis, cum sit integerrimum. Viso, quod in solatio vel pro solatio esset: accepto hoc leuamento doloris, quod videbat insultantem modo sibi, eadem clade perire, dixit quod sequitur. [Aeschylus in Prometheo

πᾶσιν δὲ κακῶς

Ἐχθρὸν ὑπ' ἐχθρῶ, εἰδὲν αἰεκέσ.

Apud Plutarchum post praelium ad Aegospotamos captus Philocles Lyfandrum ἐκέλευσε μὴ κατηγορεῖν, ὧν εἰδὲς ἐστὶ δικαστὴς, ἀλλὰ νικῶντα πράττειν, ὥπερ αὖ νικηθεὶς

θεῖς ἔπασχεν] Afrubalis vxor ad Africanum minorem
 apud Appianum: Σοὶ μὲν ἔ νέμεσις, ὦ Ῥωμαῖς ἐπὶ
 γὰρ πολεμίαν ἐπράτευσας. Hoc est, quod facis, facis
 dignus, vt hostis hostibus. Seneca l. 3. de ira, c. 24.
*Amicus est? fecit, quod noluit. Inimicus est? fecit, quod
 debuit.* Cum Antonio dixisset: *fecit dignus.* Huic opti-
 me quadrat, quod sequitur: *neque timor, quem denuntiat
 inimicus.* Quia nempe iam ante nihil nisi timendum ab eo
 expectaui, siquidem sapi. Quicquid igitur denuntiet,
 non mihi nouum timorem iniicit, sed me cautiorem red-
 dit. Etenim *ira, quae tegitur, nocet. Professa perdunt
 odia vindictae locum,* vt est apud Senecam. Caeterum
 Cicero nihil aliud reprehendit in his verbis quam insolent-
 tiam. Atque eam iure reprehendi quod certius argumen-
 tum est, quam quod in illis explicandis tot tantique viri
 dubio successu elaborarunt? Nisi enī haec esset noua et
 inusitata figura dicendi, quamobrem de illa intelligenda
 in hunc vsque diem certaretur? Ipse quidem Tullius non
 céperit illam, an noluerit capere, certum non habeo di-
 cere: sed videtur potius non cepisse. Nam quod rogat
 quid sit *facere contumeliam*, non exaudio, quasi id dici
 Latine nolit, sed quod, hic loci quid sit illud, primo
 aspectu sit obscurissimum. Porro notum est Horatii,
 (A. P. 25.) *dum brevis esse laboro, Obscurus fio*, praefer-
 tim, si et ingenii species accedat. Atque haec in genera
 vitiorum incidere etiam linguae peritissimos disertissimos-
 que nemo ignorat. Non erat tam illiberaliter educatus
 Antonius, vt facile barbarissimum aut soloecissimum com-
 mitteret. *Magnum virum et nobilis ingenii* appellat Se-
 neca epist. 83. Exstat epistola eius ad Hirtium et Octauium,
 exstat ad ipsum Tullium, quibus paria exstare plura mo-
 numenta magno emtum vellem. Caeterum id vitium,
 quod nos in Antonio ponimus, non euitasse illum Sucto-
 nius quoque testatur Oct. c. 81. *M. quidem Antonium,
 vt insanum, increpat, quasi ea scribentem, quae miren-
 tur potius homines, quam intelligant.*

CAPVT

CAPUT IX

Terentio ter facula accensa. Plauto scripta lectio adserta. Eidem reddita alibi verus scriptura. Calamitas. Ovidius illustratus. Fortasse, scilicet, videlicet, nedepol cum infinitivo. Cicero bis defensus et Seneca. Scilicet. Illud scilicet. In Silio Italico versus infirmitas obelo confixus. Idem Silius emendatus. Nomadum tyrannus. Petronius tentatus. Ita fugias, ne praeter casam. Expectat malos vel malis esse.

Notissimum est illud Terentii in Eunuchi a. 1. sc. 1. (v. 35.)

*Sed ecce ipsa egreditur, nostri fundi calamitas:
Nam quod nos capere oportet, haec intercipit.*

In quo vir haud vulgaris P. Nannius Donati interpretationem reprehendit, et novam commentus est, quae falsa eruditionis specie iamdudum multis blanditur. Rure sermonem hunc petatum non obscurum est. Ibi calamitas nata, vitium in calamis siue culmis quassatis et infractis: quod quum plurimum causetur grando, et sic colonum pauperet, tam ipsa quam pestis quaevis, primum in frugibus, deinde et in aliis fortunis, hoc nomine signata est. Cato de re rust. cap. 142. *tu morbos visos inuisque, vi-
duertatem, vastitudinemque, calamitates intemperiasque
prohibeas.* Cicero lib. 5. Tusculan. (c. 86.) *Vt quaestiosa
mercatura, fructuosa aratio dicitur, non si altera semper
omni damno, altera omni tempestatibus calamitate vacet, sed
si multo maiore ex parte exstet in utraque felicitas.* Lib. 3. in Verrem: (c. 98.) *Annona pretium, nisi in calamitate
fructuum, non habet.* Altera Agraria: (c. 29.) *Agri Cam-
pani vestigal, neque bellis infestum, nec fructibus varium,
nec coelo ac loco calamitosum esse solet.* Servius ad 1. Georg. (v. 150.) *Rubigo genus est vitii, quo culmi pereunt: quod
rusticanis calamitas dicitur.* Hinc calamitosa tempestat Ciceroni et in Legibus. Non negat tamen Nannius hanc calamitatem proprie vocari: sed censet huic notioni non congruere, quod sequitur: grando enim, inquit, non

B b

inter-

intercipit, sed contundit ac demolitur: est autem *intercipere*, quum, quod alteri destinatum est, antequam ad eum perueniat, ab altero arripitur. Sed, o bone, hoc cauillari est: nam dum contundit, ac demolitur, *intercipit*: hoc est, corrumpit, absumit, auertit, et ad colonum peruenire non patitur. Quemadmodum capit, qui percipit ac fruitur: ita *intercipit*, qui intercedit siue vtendo siue abutendo, ne iustus dominus capiat. Nam *intercipere* est auertere, interuertere. Ouidius: (Met. 9, 122.) *nec res intercipe nostras*. Qui ab hoc ipso Terentio mutuatus videtur, aut certe ostendere, in interuerso quacumque clade prouentu frugum, sic vulgo loqui solitos, lib. 8. (292.) de apro Calydonio:

*Et modo crescentes segetes procultat in herba;
Nunc matura metit fleturi vota coloni,
Et Cererem in spicis intercipit.*

Aliquando, inquit, vastat frumenta in herbis: aliquando depascitur iam graues et messi propinquas aristas, eo molestiore damno, quò propius spem percipiendi agricola venerat. Tunc matura sunt vota coloni, quum Ceres in spicis. Rursus lib. 15. (113.) in concione Pythagorae:

*Longius inde nefas abiit, et prima putatur
Hostia sus meruisse mori, quia semina pando
Eruebat rostro spemque interceperat anni.*

Vanum est igitur argumentum, quo Donatum oppugnat Nannius. Ipse autem quid adfert? Apud Theocritum Idyllio 10. (18.) puella rustica vocatur καλαμαία, incertum, vtrum ob corporis filum, an propter mores: sunt autem locustae inimicae frugibus: ergo Terentius *calamitatis* nomine intelligit locustam. Sane et locustae immani turba inuadentes sunt calamitas: non tamen ex etymo vocabuli: sed vt complectitur omnem in cultis cladem: inter quas haec infrequentior: vt minus credibile sit eas potissimum intelligi. In Hecyra 2. 3. sc. 1. (v. 32)

Ididem

Idem mulieres sunt ferme, ut pueri, leui sententia.
Fortasse unum aliquod verbum inter eas iram hanc conciuerit.

Ad quae sic Georgius Fabricius: „Haec lectio nihil obscuri
 „habet, nec a vetustis discrepat. Interpretes tamen duo
 „legunt non *conciuerit*, sed *conciuisse*. Alterius verba
 „sunt: *Veteres infinitiuo modo adiungebant Fortasse*.
 „Sic Plautus: *Fortasse te amari suspicauere*. Sed et
 „hoc exemplum in Plautinis Con.oediis non legi-
 „tur, et sententiae, quo minus perficiatur, aliquid deerit,
 „si illorum lectionem amplectare. Lectoris tamen iu-
 „diciũ esse volo, non meum.,, Sic optimus Fabricius.
 Ego vero prorsus ita scripsisse Terentium autumo, vt anti-
 qui interpretes legere, modo literam expungas, et facias
conciisse: nec quicquam sententiae deerit. Verba Donati
 sunt corrupta: *Sic Plautus: Fortasse te amare suspicauere*.
 Legendum, *suspicari*. Et intelligendum, fortasse te
 amare suspicatur, vel, fortassis tu amare suspicaris. Hac-
 tenus sana et egregia Donati est obseruatio. Dudum mo-
 nuerunt viri docti, et inter primos, Ianus Mellerus Pal-
 merius, his tribus, *Fortasse*, *Scilicet*, *Videlicet*, apud
 veteres solita fuisse addi verba infinitiua. Si, quod con-
 seruauit Donatus, ipso in Plauto exemplum intercidit, non
 periiit, quod est in Mercatore a. 4. sc. 4. (v. 43.) *Fortasse*
te istum mirari coquum, Quod venit, atque haec attulit.
 Poenulo a. 5. sc. 2. (v. 44.) *Fortasse medicos nos esse arbi-*
trarios. Truculento a. 3. sc. 2. (v. 12.) *Parasitum te for-*
tasse dicere. Adiungunt Aedepol et Certe: illud auctore
 Plauto, hoc Petronio. Prius fero: nam quae caeteris
 hanc facultatem dat ratio, vt huius modi et inclinationis
 verbum admittant, in illo par est; in altero minime. *Sci-*
licet, *Videlicet*, dicuntur ex *Scire licet*, quibus integris
 Lucretius Liuiusque vtuntur, et *Videre licet*. Possent vi-
 deri propius arcessi ab imperatiuis, *sci, licet; vide, licet*.
 Et hoc sensu apud Ciceronem lib. 9. Famil. epist. 6. *Est*
igitur aduentus, scilicet, Caesaris in expectatione: ne-
que tu id ignoras. Sic omnes integri Mss. Editores pri-

mum omiserunt particulam. Postea Victorius: „Nos ar-
 „bitrati fumus hanc vocem, *Caesaris*, vacare: manife-
 „stius autem superuacaneam esse docent vetustiores codi-
 „ces, in quibus est *scilicet Caesaris*, vt plane perspiciatur
 „fuisse olim expositionem declarationemque verbi illius
 „*aduentus*..” Persuasit omnibus. Nimirum acceperunt
 particulam, vt nunc vulgo vsitatur explicandi gratia. At
 inens Ciceronis erat: Hoc igitur scito, vel hoc scias licet,
 aduentus Caesaris in expectatione est. Atque ideo lepidius
 additur: *neque tu id ignoras*. Confirmat, quod praece-
 dit: *si quid esset, quod putarem te scire oportere*. Sic
 eodem libro epist. 21. *Privatas causas, et eas tenues,*
agimus subtilius; capitis aut famae, scilicet, ornatius.
 Seneca lib. 6. nat. quaest. cap. 18. *Vbi illum extrinsecus*
superueniens causa sollicitat, compellitque et in arctum
agit, scilicet, adhuc cedit tantum, et vagatur. Hic
 Opsopaeus delet particulam, tanquam scholasticae annota-
 tionis, me haudquaquam subscribente. Sed et pluribus,
 non vni semper, dicuntur, et simillimum *Ilicet* pro *re*
licet sumi evidens est ex illo Plauti in Captiuis: (3, 1, 9.)
Ilicet parasiticae arti in maximam malam crucem. Hanc
 tamen rationem huius loquendi generis esse, negat sibi
 probari Palmerius, et obiecit *τὰ Fortasse*. Verum, vt
 dicebam, huic quoque vocabulo tacita vis inest finiti verbi:
 nam *fortasse* est corruptum ex *fortassis*: hoc autem ex
forte an fit. Haec tres voces quum saepe sic iungerentur,
 in vnum coaluerunt mutatis nonnullis literis *ἐν φωνίας*
Χάριτι vt *nudiustertius*, pro, nunc dies est tertius. Ap-
 paret ex proximis: *forfit*, pro fors fit, et *forfitan*, pro
fors fit an. Ergo quod infinitiuus istis particulis addi-
 tur, ex inclusa potestate finiti fieri verbi est putandum.
 Nec verbum tantum, sed et casum verbi admittere eas
 scilicet. Cicero ad Q. Fratrem lib. 2. epist. 8. *Vale mi*
optime et optatissime frater, et aduola. Idem te nostri
rogant pueri. Illud scilicet: *coenabis, cum veneris*. Sic
 enim distinguendum. Quid autem illud? ait vir doctus.
 „Non

„Non adsunt nobis scripti libri, ad quos confugere possimus: adest vero audacia coniectandi. Suspicio, *In ludo*, scilicet, hoc est, apud eos in communi conclavi., Atque hinc exstruit observationem insignem, solitos ambos patres fratresque in ludo puerorum interdum coenitare, ut eis lubentioribus ad literas discendas exinde vterentur, suauitate paternae conuersationis motis. Haec fucata et inania. Sententia Ciceronis haec est: veni: hoc rogamus ego et Cicerones. ubi veneris, aduentoria tibi dabitur. *Illud scilicet*, valet, illud scias vel cognoscas licet, vel, illud sci, licet. Plautus *Asinaria* a. 3. sc. 3. (v. 9.) *Videlicet Solonem, Leges ut conscribat, quibus se populus teneat.* Ita enim Mss. et vana est religio Gruteri, retinentis editum, *Solon est.* Neque obstat dictis τὸ *Fortassean*: nam qui sic loqui coeperunt, dissimulata vi, quam vocula *Fortasse* habet ab origine sua, ex sono et vsu tanquam simplex aduerbium, non tanquam ex tribus partibus (nomine, aduerbio, verbo) constantem formulam, eam considerant: quasi tantum esset *forte*, et ita finxerunt *fortassean*, ut *fortean* vel *forsem*. Eodem modo tractarunt *scilicet* ac *videlicet*, qui infinitiuos eis adiungere desierunt. Vidit et huius aliquid Palmerius, sed, quid de illo dicent, ait, in *Asinaria* a. 3. sc. 2. (v. 34.)

Aedepol senem Demaenctum lepidum fuisse nobis.

Conceduntque illi propemodum summi viri, causam ex origine vocis haud adferri posse. Potest tamen, ut mihi videtur: nam *Aedepol* quid est aliud quam, Aedem Pollucis testor, siue iuro? per aedem Pollucis iuro? Neque secus in alijs iurandi formulis verbum intelligitur; *Aecastor, Mehercules, Mediusfidius, Ex animi mei sententia.* Ab illo igitur verbo infinitiuus apud Plautum pendet. Quod si non esset, dicerem orationem esse admirantis. Ut in *Adelphis*: (1, 1, 13.)

Vah, quemquamne hominem in animo instituere aut Parare sibi, quod sit carius quam ipse est sibi?

P

B b 3

Et

Et sic alibi: notauimusque supra similia in Iustino. Videor et deprehendisse in Silio Italico lib. II. versu 31.

Capuaene furorem

*Quem Senonum genti placuisse et Dardana ab ortu
Moenia barbarico nondum sociata tyranno?*

Quisquam mutato tantum nunc tempore credat.

„Vbi et alia difficultas. Vox *nondum*, scribit vir doctus,
„aliquid monstri alere nobis suspecta est. Et forte melius
„*demum* scribas. Fuit, cum audacior iuuenta reponere
„vellem, *dominum sortita tyranno*: quae lectio esset satis
„concinna, nisi plusculum a literis recederet. Sic ille.
Certe monstrum alit, sed leuiter expiandum: *barbarico
Nomadum sociata tyranno*. Hoc est, Hannibali. Sed vltimum verum, qui languor et sopor est ipse, atque enervem reddit iratam admirationem, si persuadere possim ὑποβολιμαῖον esse, cancellauerim libens. At de τῷ Certe non adsentior viris doctis. Obducunt Petronium: (c. 2.) *Et ne Poëtas ad testimonium eitem, certe neque Platona neque Demosthenem ad hoc genus exercitationis accessisse*. Ita dictitant in primis editionibus et pluribus Mss. legi: Sed haec verba aut defecta aut corrupta sunt. Quare, nisi sedeat admittere coniecturam Turnebi, adiicientis *video* ex scriptura Memmiorum codicis, *et ideo*, malim omnino: *scito neque Platona*. Nam hoc Petronianum: (c. 110.) *scito a me in nauem tuam esse perductum: scito iam capitis perisse partem: quoscumque homines in hac urbe videritis, scitote in duas partes esse diuisos*. Vt et, Scires. Erit forsan, qui in Terentio legem carminis a nobis exiget. Huic satisfaciemus scribendo, vt dictum, *conciisse*; in primis vero verbis, *Fortasse unum aliquod*, vocales non liquefaciendo, sed seruando integras more Graecorum. Ita plenum habebis octonarium ὑπέμετρον: syllaba quippe vltima ad sequentem versum pertinet, qui incipit, *Abi Parmeno*. Celeberrimum apud eundem Terentium prouerbiū est: *Ita ugiar, ne praeter casam*: cuius neque originem neque

que sensum satis explorasse adhuc docti viri videntur.
Verba sunt in Phormione a. 5. sc. 2. (v. 3.)

*Noftrapte culpa facimus, vt malos expediat esse,
Dum nimium dici nos bonos studemus et benignos.
Ita fugias, ne praeter casam, quod aiunt.*

Donatus ita interpretatur: *Ne praeter casam tuam quae sit tibi tutissimum receptaculum. Aut, ubi custodiri magis et prehendi fur et multari verberibus potest. Aut verbum erat ipsius custodis furem exagitantis et interea prohibentis, ne ante casam transeat, ne in praetereundo etiam inde aliquid auferat.* Queritur senex, se dum auari infamiam fugeret, in stulti reprehensionem incidisse. Des. Erasmus leuiter conquestus de tam incerta et varia diuinatione, primam ait sibi magis arridere: quosdam enim calore fugiendi etiam ea praetercurrere, vbi commodè poterant quiescere. Palmerius legit, *praeter capsam*: neque de furibus locum accipiendum, sed de seruis fugitiuis: quos prouèrbio hoc monitos, ne ita fugerent, vt capsam relinquerent, neu sine viatico abirent. Salmasius ad Solinum, *ne praeter casam*, id est, ne longe a casa. Guidetus agnoscens locum implicitum et obscurum et a nemine explanatum, sic accipit: quod in rebus medium est tenendum, neque ab eo discedendum: excessus enim a medio remotos non esse tutos: quemadmodum cum fugimus, longius a domicilio euagari non expedire, vt commodus illuc sit receptus. At mihi videtur ex secunda interpretatione Donati et parte sententiae Palmerii verum constare. Proverbiū est rusticū, inter ergastula natum: quod duo vocabula indicant, *Fugere*, et *Casa*: hanc enim ruri, illud seruorum fugitiuorum intelligimus. Qui fugiebant, vt id caute ac tutius facerent, ex remotis plerumque et vltimis agri partibus primum se in pedes coniiciebant, vbi a nemine obseruarentur. At casam seu villam praeterire velle, qui fugam pararet, erat hominis de corio et capite suo ludentis. Quid enim poterat exspectare, nisi vt aut

domini aut villici aut alicuius obuersantium familiarium veniret in manus, et manifesta in noxa teneretur? Proprie igitur hoc consilium fugituo datur, si fugam medietur, ita eam instituat, ut casa domini non sit praeter-eunda, ne vitans seruitutem, aerumnam, compedes, incidat in supplicium, stigmata, crurifragium. Et pertinet ad omnes, qui monendi sunt, ne leuius incommodum et onus grauari, in tristiora et duriora praecipitent. Itaque senex Comicus, ut Phryx, sero sapiens, increpat rem ab sese actam, qui metu calumniae et falsarum litium illum, a quo iniuria affectus erat, pecunia donarat. Qui praeter calamitatem fugit, videtur se prodere ac velle capi: qui iniuria accepta forum vitat nummos numerando, et praesentem iacturam facit, et alteram iniuriam invitat. Ita nuptias et lites et Phormionem fugere debebamus, ne nos vltro maiori malo multaremus. Nec tolero explicationem Guideti; *Nostrapte culpa facimus, ut malos expediat esse*, id est, ut facilitatis et largitatis nostrae nos poeniteat, et expediat esse *malos*, hoc est, difficiles, tenaces, parcos. Immo, ut *expediat* malis, *esse* eos *malos*; ut improbitas illis lucro sit atque vtilitati. Nam qui iniuriam accepit, et ob eam demendam vltro aliquid largitur, dum de iure suo decedit, neque id acerbè exsequitur, eoque se bonum praestat et benignum, facit, ut illi, qui erga eum malus fuit, conducat malo fuisse. Quod si quis praeferat, *malis expediat esse*, quod in Ms. a manu prima se reperisse testatur CL. Boeclerus, et sua opera et venustis Guideti commentariis editis praeclare de Latino Menandro meritis, haud multum contra contenderim.

C A P V T X

Tacitus sparsim luce perfusus et defensus. Precanda modestia. Ciceroni reddita verus scriptura. Pompeius, quam vellet, iniquus, iustus, poterat esse impune. Nosse inter se milites et fiduciam habere debet, qui ad res magnas sit usus. Seiani praesidia ad imperium affectandum per milites. Credere. Credita fama. Metus in aliquem. Fides in victores victosque.

Verba Taciti sunt in 4. Annal. vbi ponit indignantem Drusum ob potentiam Seiani, cap. 7. *precandam post haec modestiam, ut contentus esset.* Quae ita accipiunt docti viri, quasi Modestia inter Deas censeretur. Eo sensu nihil mihi videtur frigidius. Poëtarum est, fingere numina, quae non sunt; non historicorum. *Precanda modestia* est, quae iuberi non potest, sed rogari debet. Post haec atque talia eo ait euectum Seianum, vti non imperari ei amplius modestia possit, sed rogare necesse habeat eum, qui velit continere et efficere ut contentus sit, intraque illum modum consistat. Ita de Pompeio Cicero lib. 2. de fin. c. 18. *Sed finge non solum callidum eum, qui aliquid improbe faciat, verum etiam praepotentem: ut M. Crassus fuit, qui tamen solebat vti suo bono: ut hodie est noster Pompeius, cui recte facienti gratia est habenda; esse enim, quam vellet, iniquus, iustus, poterat impune.* Sic Gruterus, sic nos in bonae fidei membranis legimus. Nec mirandum, quod dicit etiam posse *iustum* esse impune. nam incidunt tempora, quibus impune non licet esse iustis. Numquid Aristidi licuit? Praeterea *iniquus, iustus*, non tantum possunt accipi de summa improbitate et iustitia, sed etiam de malevolentia et benevolentia in certas personas. Ut Cicero in lib. 1. epist. 4. *Eo die acerbum habuimus Curionem, Bibulum multo iustiores.* Pompeius et Seianus hactenus pares: *precanda* eorum modestia erat, ut contenti essent: et recte facientibus gratia erat habenda. Vel potius, *precandam post haec* a diis, quos veros putabant, illi *modestiam*. rogandos deos, ut hanc

illi darent. abiit enim id e potestate nostra, Tale est apud M. Senecam: *Vt salua provincia sit, optemus meretrici bonam mentem.* Tale Medęae apud Ouidium lib. 7. (v. 37.) *quamquam non ista precanda, sed facienda mihi.* Hic addit, quod Tacitus vult intelligi: precandam, quia manu facere nemo queat. Cicero lib. 1. Famil. epist. 8. *Communita est tota ratio senatus, iudiciorum, reitotius publicae: otium nobis exoptandum est.* Significat nimirum, se et alios, qui debebant, id praestare non posse. Plato lib. 6. de Legibus: *διὸ τῷ τῷ κλήρῳ ἴσως ἀνάγκη προσχεῖσασθαι, δυσκολίας τῶν πολλῶν ἕνεκα, θεὸν καὶ ἀγαθὴν τυχὴν καὶ τότε ἐν εὐχαῖς ἐπικαλεμένους, ἀποθεῖν αὐτὸς τὸν κλῆρον πρὸς τὸ δίκαιότατον.* *Precari* autem tam dicimus *rem a diis alicui*, quam *deos aliquid aut pro aliquo.* Lib. 4. (c. 39.) *Neque fulgorem honorum unquam precatum.* Lib. 12. (c. 65.) *amplecti Britannicum, robur aetatis quam maturrimum precari.* Seianus autem non iam tantum Caesaris gratia, sed etiam sua vi potens: intendebat enim praefecturae vim antea modicam, dispersas per urbem cohortes vna in castra conducendo: *ut simul imperia acciperent, numeroque et robore et visu inter se fiducia ipsis, metus in caeteros crederetur.* Qui locus infamior eruditorum coniecturis ac naufragiis aut coeli ruinis sunt Acroceraunia. Quod si nos quoque, tutius hercle offendimus, qui nihil mutari patimur. Illi *cresceret, crearetur, dederetur vel dideretur, cuderetur, metus et terror ederetur* supponunt. Alii hanc fingunt sententiam: quasi Seianus cohortes vna in castra conducendo Tiberium ipsum ac populum Ro. decipere cogitauerit, ea specie, vt illam militum coniunctionem ad ipsorum fiduciam et caeterorum metum crederent. Mihi quid videatur, exponam paullo largius ac mos noster est. Ad ea, quae militum manu ac ministerio patrandae, omnino necessarium est, vt ipsi inter se auent, fidique sint, ac de alterius studiis et animo optimam quisque fiduciam imbiberit. Is deum fortiter facere pro omnibus non detrectat, qui singu-

singulos de se bene sentire, proque se pericula subire paratos esse existimat. Affectus autem ille et communis veluti sensus unusque totius corporis animus coalescit maxime videndo, noscendo inuicem, robur et audaciam cuiusque experiundo. Vnde illud, quod Hirtius de Caesariano milite Alexandriae praedicat: suum quisque contubernalem, amicum, notum prosequens fuit obtestatus, *ne suam atque omnium falleret opinionem, quorum iudicio delectus ad pugnam profisceretur.* Appianus lib. 4. ἐμφυλὶ βῆμαί τε ἐπὶ χθὴ μέγα, καὶ οἱ στρατηγοὶ μετὰ τῶν ἀπὸ τῆς βελῆς μόνων ἐς αὐτὸ ἀναβάντες· ὁ δὲ στρατὸς αὐτῶν ὅτε ἴδιος καὶ συμμαχικὸς καὶ τῷ περισσάντες, ἤδοντο εὐθὺς ἐπὶ τῇ ὄψει τῶ πλήθους ἀλλήλων ἐκάτεροι, ἰχυροτάτῃ σφίσι φανείσῃ καὶ θάρσος ἦν ἀμφοτέροις αὐτάκα καὶ ἐλπίς ἰχυρὰ τοσάνδε στρατηγῶν. Egregia in hoc maiorum nostrorum prudentia, de quibus Tacitus: (de Mor. Germ. 7.) *Quodque praecipuum fortitudinis incitamentum est, non casus nec fortuita conglobatio turmam aut cuneum facit, sed familiae et propinquitates.* At contra Linius de Minucio bello Ligustico testatur, eum in aciem prodire non ausum nouo milite et ex multis hominum generibus collecto, necdum satis noto inter se, *ut fidere aliis possent*, lib. 35. (c. 3.) Et Pompeius apud Ciceronem queritur, se eorum, quos secum habeat, militum voluntati nondum satis confidere, ut de fortunis omnibus reipublicae dimicet. Quare qui militum studiis imperium affectat, duo ipsis ante persuadeat necesse est: prius, ut exploratum habeant, tantam vim suam, tantum momentum esse, sic inter se posse illos fidere sibi, ut imperium transferre valeant: dein ut ita sint erga ducein animati, ut quod possint, velint. Quae duo astute sperauit se prouisurum Seianus, conducendo primum in vna castra militem, ut se circumspiceret et numeraret, mox etiam ambiendo. Et utrumque hoc, ut perniciosum reipublicae, prohibuere sapientes imperatores. Asinius Pollio ad Senatum scribit, cum

cum legio eius quaedam magnis promissis ab Antonio sollicitaretur, se eam incitatissimam licet aegre tamen retinuisse, nec potuisse retinere, si vno loco habuisset, Lib. 10. fam. Cic. ep. 32. Plerumque enim *frequentiam contemplatus miles suam a disciplina desistit; et quod cogere se posse putat, rogare non sustinet*, Velleii verbis. (lib. 2, 81.) Ad quam rem saluberrimum est discretos esse exercitus, et nec vitiis nec viribus misceri, vt vere Tacitus lib. 1. Hist. Quare et Domitianus geminari legionum castra prohibuit, nec plus quam mille nummos a quoquam ad signa deponi: quod L. Antonius apud duarum legionum hiberna res novas moliens fiduciam cepisse ex depositorum summa videbatur. De ambitione, notum est, quomodo Sulla exercitum, quem in Asia ductauerat, quo sibi fidum faceret, contra morem maiorum luxuriose nimisque liberaliter habuerit. Et hinc inter grauissimas Pisonis accusationes, quod rerum nouarum studio vulgus militum per licentiam et sociorum iniuriam eoque corrupisset, vt parens legionum a deterrimis appellaretur, in 4. Annalium. Cumque Gallio post caedem Seiani censuisset, vt Praetoriani actis stipendiis ius apiscerentur in quatuordecim sedendi, violenter a Tiberio increpitus est, quasi discordiam et seditionem vt satelles Seiani quaereret. Refert Diodorus Siculus lib. 2. constituisse Ninyam, vt quotannis mutaretur exercitus ad portas, *ἵνα πρὶν ἢ καλῶς γνωσθῆναι τὰς στρατηγὰς καὶ τὰς ἄλλας ἀπαντας ὑπ' ἀλλήλων, εἰς τὴν ἰδίαν ἕκαστος χωρίζεται πατρίδα*. Quid ita? ὁ γὰρ πολὺς χρόνος τῆς στρατείας ἐμπαιρῶντο τῶν κατὰ τὸν πόλεμον καὶ φρόνημα τοῖς ἡγεμόσι περικτῖσθαι, καὶ τὸ μὲν πλεῖστον ἀφορμαὶ παρέχεται πρὸς ἀπόσπασιν καὶ συγμοσίαν κατὰ τῶν ἡγεμένων. De priore ergo quod memoratum est, loquitur Tacitus, cum dicit illum conduxisse milites, vt numero, robore visuque inter se fiducia ipsis, metus in caeteros crederetur. *Credere* verbum est efficax Tacito, plus quam opinari

opidari aut existimare: exploratissimum vero et indubitatum habere: *πληροφορεῖσθαι*. Vt *credita fama* lib. 4. Hist. cap. 35. quod opponitur ambiguae aut incerto auctore iactatae. idque perperam Rhenanus et Lipsius mutare aggressi. *Credere fiduciam inter se* dicuntur, (Tac. Hist. 4, 2.) qui certissimis experimentis velut vadibus interpositis sciunt, quantum de suis commilitonibus, de eorum voluntate et robore ipsis sit fidendum. *Vt crederetur ipsis inter se fiducia*, ἵνα πληροφορεῶνται, Martialis verbis est, ut sibi crederent de fiducia mutua. Ex illo:

Quod tibi de sancta credis pietate tuorum.

Hoc credere per *fiduciae* vocem effert auctor in vita Agricola: (c. 3.) *nec spem modo aut votum securitas publica, sed ipse voti fiduciam ac robur assumeret*. i. *πληροφορεῖσθαι*. Pro eodem *vera fides* lib. 3. Histor. cap. 61. *Nec ulla apud Vitellianos flagitii poena: et praemiis defectorum vera fides, ac reliquum perfidiae certamen*, id est, et praemia defectorum credebantur. iamque non ambiguum erat praemia manere defectores. Non debebant suspectum reddere hunc locum docti viri, nedum mutare, Seneca, etsi in alia re, epist. 95. *Duas res plurimum roboris animo dant, fides veri et fiduciae. Vtramque admonitio facit: nam et creditur illi, et cum creditum est, magnos animus spiritus concipit ac fiducia impletur. Credere ex se metum in caeteros*, est persuasisse sibi firmis argumentis, se metui ab caeteris. Metus in eum, qui metuit: hic enim terminus est ad quem. Metus ex eo, qui timetur: hic terminus a quo. Lib. II. Annal. (c. 20.) *metus ex imperatore, contemptio ex barbaris*. Et eodem libro: (c. 8.) *qui necem fratri Artabano coniugique ac filio eius praeparauerat, unde metus eius in caeteros*. Lib. 2. Histor. cap. 7. *cum in victores victosque nunquam solida fides coalesceret*. Sollicitant Agricola, Lipsius, Pichena. Frustra. Quum inter duos fides nascitur, mutuum

tuum faciunt vterque. hoc est in hoc exemplo, coalescit vincentium fides in victos, et victorum fides in vincentes. Accipiendum igitur illud quasi dictum esset: cum in victores ex victis inque victos ex victoribus nunquam solida fides coalesceret. Frontinus lib. 1. cap. 10. *Strategem. cum sciret dissociatum armis civilibus populum Romanum, neque tamen tentandum arbitraretur, quia externo bello posset concordia in ciues coalescere.* Tacitus. 1. Ann. (c. 55.) *spes inceserat dissideri hostem, in Arminium ac Segestem.* Illa autem duo coniungit etiam auctor lib. 2. Hist. (c. 66.) *Et praelium atrox arsisset, ni duae praetoriae cohortes causam quartadecimanorum secutae his fiduciam et metum Batauis fecissent.* Sensus igitur hic est: ut iuncti cum noscerent se, circumspicerent, numerarent, robur aestimarent; fidere discerent sibi inter se, deque hac fiducia non bene sperarent modo, aut opinarentur, sed eam crederent, haberent persuasissimam, haberent certam eius fidem, *πληροφορίαν*. Similiter in caeteros esse ex se metum non suspicarentur tantum, sed scirent, atque ipsi animo suo ceu testatum et cognitum firnarent. Eam namque si mentem accepissent, non dubium foret, quin peruiderent imperii arcanum, principem esse quem illi vellent, esse non posse quem illi nollent. Atque haecenus prius fulcrum nouarum rerum, quas moliebatur per milites Seianus. Sequitur mox alterum: *Ut perfecta sunt castra, invadere paulatim militares animos adeundo, appellando: simul centuriones ac tribunos ipse deligere etc.* Videant eruditiores, an adhuc aliquid difficultatis haereat. ego, non admodum puto.

CAPVT XI

Petronius pluribus locis explicatus, et correctus. Liberae pontum iubae. Hostile ac male nobile lignum. Maculae citri. Plinius illustratus. Porphyrites marmor. Maculis vilis aurum. Turbare censum. Siquis gemina morte Philippi. Flumina, non morientia per notas ripas, ibant passim unga. Coelum sedisse. Vetitus bellare Caesar. Operae mercedibus emtae. Nouerca quibus patria. Delphicus ales, cornus. Manilius tentatus. M. Valerii Corui commilito Phoebus in alite.

Petronius in halosi Troiae, de anguibz: (c. 89.) *Liberae pontum iubae Consentiunt luminibus.* Scaliger legit: *liberae mento.* Alii mirifico versus genere: *portum iubae Conscedunt:* aut nescio quid de ponte explicant. Gonsalius: *liberae ponto.* quomodo tamen olim in Catalectis edidit Scaliger. Scribe: *liberae pontum iubae*, vsitatissima Poëtis figura Grammatica. *Liberae pontum* quod ad pontum, exstantes ponto. Iubae illorum serpentium alte prominentes super mare *consentiunt luminibus*, id est, respondent sibi et conueniunt, idem faciunt, idemque valent, non differunt. Sequitur: *igneum iubar Incendit aequor.* De bello ciuili, versu 27.

ecce Afris eruta terris

Citrea mensa, greges seruorum ostrumque renidens

Ponitur ac maculis imitatur vilibus aurum.

Quae turbant censum, hostile ac male nobile lignum

Turba sepulta mero circumuenit.

Hostile lignum videas vbique explicari peregrinum, quum simpliciter sit ex hostium populi Romani terris adportatum. Vt apud Senecam epist. 130 *exquisitos colores, et vestes ultra non tantum nostrum, sed ultra finem hostium aduectas.* Bourdelotius legit: *ac maculis minitatur vilibus auro:* intelligit autem lignum reticulatum, de quo Seneca in epistolis et Plinius lib. 33. cap. 12. Mihi non succurrit apud vtrumuis ligni reticulati mentionem fieri: sed

sed *distyotheton reticulatam structuram* lapidum in parietibus legi apud Plinium lib. 36. cap. 22. quae non est huius loci. Nec facile assequare, quomodo quod vile est, auro minetur. Hispanus interpres vir eruditus desultorios Criticos vocat, qui maculas citri a Petronio intelligi putauerunt. Sed qui illi possent aliter? quum proprium hoc vocabulum ligni et marmorum varietatibus. Seneca epist. 114. *ingentium maculae columnarum*. Plinius lib. 36. cap. 6. *versicolores maculis et coloribus commendari*. cap. 7. *haec maculas diuersa modo colligunt*. Lib. 16. cap. 40. *Mediaque pars arborum crispior, et quo propior radi minoribus magisque flexilibus maculis*. Et de ipso citro lib. 13. cap. 15. *maculae discolors*. Seneca de tranquill. cap. 1. *mensa varietate macularum conspicua*. Tertullianus de Pallio: (c. 5. p. 31. ed. Salm. et pag. 56.) *quantis facultatibus aestimauere maculas?* Quaerit quae conuenientia sit macularum citri cum colore auri. Atqui docuerat id Plinius: *Summa vero omnium gratia in colore. hic maxime mulsi placet; suis resurgens venis*. Ipse maculas intelligit clauos, stellulas aut palinas, quae tanquam emblemata vestibus insuerentur infererentur: eas maculas accipiendas hic pro clauis purpurae, quibus mensa insterneretur. Sed aduersus hoc sufficit, *maculas* pro clavis Latine non dici. Nec vero purpurae mappae auro clauatae imitabantur aurum vilibus maculis vel bracteis; sed vere aureos et pretiosos clauos habebant. Aliunde hoc notum; ne necesse sit ex Plinii lib. 36. cap. 1. ubi nihil tale est, doceri: *Hoc Claudii principatu inuentum: Neronis vero, maculas, quae non essent in crustis, inferendo unitatem variare: ut ouatus esset Numidicus, ut purpura distingueretur Synnadicus, qualiter illos nasci optarent delicias*. Hoc exaudit, quasi diceretur Numidicum marmor onatis figuris tantum fuisse distinctum; Synnadicum vero multiplici forma, ut purpura nimirum distinguebatur, variari solitum. Nihil eiusmodi ex Plinio agnosco, nam quum ait *VT PURPURA*, rō *Vt* non pro

pro aduerbio similitudinis, sed pro coniunctione posuit per elegantiam repetita: *purpuram* autem non pro stragulo purpureo, sed pro porphyrite lapide, quo de lib. 37. cap. 7. et hoc inserto ostendit Synnada variatam. Et si enim et natiuas purpureas notas haberet marmor Synnadicum, alabastritae simile lapidi, tamen hae non sufficere delictis illis, nisi mera, et quibus ipsi partibus conuenientius contra naturam iudicabant, *purpura* infulciretur. Origo erroris Consilio fuit, quod incommode hae *maculae* referrentur ad *citraam mensam*, cum proximum esset *ostrum renidens*, et praeterea interiecti *greges seruorum*. Haec res habet difficultatem. Verum hinc colligere debebat non *maculas* esse clauos purpurae, sed aliquid in ordine horum versuum esse turbatum, et *maculas* has, quum non possint esse nisi citrei orbis, eo reponendas, ut commodè illi adiungi possint. Id consequemur, si sic scribemus:

ecce Afris eruta terris

Ponitur ac maculis imitatur vilis aurum

Citra mensa. greges seruorum. ostrumque renidens.

Quae turbant censum. hostile ac male nobile lignum

Turba sepulta mero circumuenit.

Vilis aurum, quia prae his aurum contemnitur, quo impenso illae parantur. Seneca lib. 7. de benef. cap. 9. *mensas et aestimatum lignum senatoris censu*, eo pretiosius, quo illud in plures nodos arboris infelicitas torfit. Mensas ponunt e citro, cuius prae maculis flauum aurum imitantibus ipsum aurum contemnunt: greges seruorum ministrant: lecti purpureis stragulis. Haec sunt, quae faciunt possessores conturbare. Id enim, *Quae turbant censum*. Nec cum Lipsio malim: *mutatur vilibus aurum Quae*, vel *Quod censum trahat. hoc sterile et male*. Non *sensum*, quasi integritatem iudicii, aut *censum*, tanquam conturbatores dicantur prodigi, quia conturbatio magni acerui sit destructio; opes autem aggerare, coacer-

Cc

vare,

vare, frequens sit phrasis, vt somniat Barthius lib. 23. Aduers. cap. 2. Immo *conturbator*, qui non expedit rationes. quod millies aliis notatum. Petronius in eodem carmine versu 110.

Cerno equidem gemina iam fratos morte Philippos.

Video doctissimis viris placere: *gémino iam strictos Marte*. Gonsálus vulgatum retinet, sed *geminam mortem* interpretatur Cassii et Bruti, qui duo magni duces ad Philippos sibi mortem conscuerunt. Sed nec mutari quidquam velim: *mortem* enim pro occisione vel strage dictam etiam exquisite censeo, *sum*, vt ait Statius, *populis mors vna venit*. Lucanus lib. 2. (v. 193.)

vidit Fortuna colonos

Prænestina suos cunctos simul ense recepto

Vnius populam pereuntem tempore mortis.

[Iam dudum mihi displicuit *eo tempore*: sed non succurrebat, quid substituerem. Tandem venit in mentem: *fosdere mortis*. Vt Petronius: (c. 114.) *Si nihil aliud, certe diutius nos mors ferit*. Foedus mortis est mors iuncta.] et *geminam* interpretor cum aliis duas clades, quas passae partes Pompeianae et publicae ad Philippos Thefalicos et Macedonicos: de quibus ita loquuntur Poëtae, quasi vna eademque vrbs esset. Quod illis fortasse condonandum, non etiam historico Floro. Lucanus lib. 1. extremo, vbi vates cernit pugnam Pharfalicam: (v. 679.)

video Pangaea niuosis

Cana iugis, latosque Aemi sub rupe Philippos.

At vbi eadem videt Philippensem: (1. 694.)

noua da mihi cernere litora ponti

Telluremque nouam. vidi iam, Phoebe, Philippos.

Iterum Petronius, vbi prodigia narrat: (c. 122.)

nec

nec vaga passim

Flumina per notas ibant morientia ripas.

Locus multum diuque a doctis sollicitatus, quorum allucinationes cui videre libet, adeat Richardi et Gonsalii notas: item Barthium lib. 23. Adv. cap. 7. et cap. 24. lib. 56. cap. 5. lib. 57. cap. 19. *Morientia flumina* omnino sunt deficientia. Vt apud Manilium: (4, 626.)

*Ingentique sinu fugientes aequora terras,
Donec in Aegyptum redeant curuata per undas
Litora, Niliacis iterum morientia ripis.*

Fecerunt ex Graeco *τελευτᾶν*, quod non tantum *mori* est, sed et *finire, desinere*, passim: unde et *τελευτᾶν* saepe. *tandem, ad postremum.* τὸ Nec diuidendum, et mox sensus erit planus: et flumina, non morientia per notas ripas, (quod scilicet faciunt ordine et termino a natura praefixo) ibant vaga passim. Vir doctus, quia antehac Manili adduxit versus, sententiam poene vidit, sed non satis se explicuit. Quod enim *ibant* coniungit cum *morientia*, et, *non ibant morientia*, explicat, non manebant, nescio quomodo possit tolerari: *Per ripas* est in ipsis ripis. ibi enim moriuntur et desinunt: non intra, quod iuuat perperam Macrobi observatione. Is enim *per* dicit apud Maronem pro *inter* poni, non pro *intra*. Atque id nihil facit ad praesentem Petronii locum. Inferius versu 145. legendum est: *Coelum illic sedisse putes. non illinc cecidisse putes.* Statius: (Thebaid. 2. v. 35.)

*Stat sublimis apex ventosque imbresque ferenus
Despicit, et tantum fessis insiditur astris.*

Dignus est et vindice nodus circa versum 164.

quantquam quos gloria terret?

Aut qui sunt, qui bella vident? mercedibus emtae

Ac viles operae, quorum est mea Roma nouerca.

Sic editum olim: postea nescio qui subiecerunt: *qui bella volunt*, Guilelmus, *iubent*: bella enim, ait, iubebat populus Romanus comitiis centuriatis, quem hic Caesar inuidiose ex operis mercenariis collectam multitudinem vocat. Et secutus est ad Velleium Acidalius. Non penetrarunt nec Caesaris nec Petronii mentem. Legendum: *qui bella vetant?* id est, qui me iubent ab exercitu et armis discedere. Nam Caesar omnibus modis ἐτέχναζεν ἐπὶ δυνάμει εἶναι: diuersa factio contendebat ἐξοπλίζεν Καίσαρα τῆς στρατιᾶς, vt loquitur Appianus. Hinc apud Suetonium (Caes. 28.) Marcellus: *vt ei succederetur ante tempus, quoniam bello confecto pax esset, ac dimitti deberet victor exercitus.* Hinc apud Plutarchum Scipio: *ἀν ἐν ἡμέραις ῥητὴ μὴ κατὰθῆται τὰ ὄπλα Καίσαρ, ἀποδεχθῆναι πολέμιον αὐτόν.* Dio: *τὸν μὲν Πομπήϊον εἰδὲς ἀπαλλαγῆναι ἐκ τῶν ὀπλῶν ἐψηφίσατο, τὸν δὲ δὴ Καίσαρα πάντες.* De operis vt aliquid vidit Guilelmus, ita vehementer deuius Gonsalvus. Mercenarios milites et auxiliares interpretatur: quando Appianus referat iussisse Senatum, vt Pompeius conduceret ex vicinis bellicosiss nationibus mercenarios. *Ξενικὸν ἐν Κορίνθῳ* forsan habet, quod agat; hic nihil. Pessimum exemplum introductum erat Romae, vt homines factiosi affeclas et clientes iacturis pararent artifices fellularios, libertinos, scurras, sordidissimam et vilissimam plebis partem, quorum manibus saepe vim facerent, quorum voce in foro iudicia populi Romani mentirentur, quorum tabellis rogationes extorquerent. Sensim id antea fieri coeptum P. Clodius Tribunus immodice cum perniciē reipublicae intendit. Narrat Appianus l. 2. Ciuil. horum ministerio propemodum ereptos magistratibus Catilinae socios. *Αὐτῷ δὲ Λέντλῃ καὶ Κεθήγῃ θεράποντες τε καὶ ἐξελεύθεροι χειροτέχναι πολλὰς προσλαμβάνοντες κατ' ὀπιθίας οἰκὰς περιήσαν ἐπὶ τὰς στρατηγῶν οἰκίας, ὡς τὰς δεσπότας ἐξαεπασόμενοι.* Asconius in orat. pro Cornelio: (p. 52. ed. Ald.) *Circumuenti sunt ante tribunal eius accusatores a notis operarum ducibus,*

bus, ita ut mors intentaretur. Et mox: M. Manilius, qui iudicium per operarum duces turbauerat. Clodio passim id exprobrat Cicero. Pro domo (c. 33.) An tu populum Romanum esse illum putas, qui constat ex iis, qui mercede conducuntur? qui impelluntur, ut vim afferant magistratibus? ut obsideant senatum? optent quotidie caedem, incendia, rapinas? quem tu tamen populum, nisi tabernis clausis, frequentare non poteras. Mox vocat multitudinem hominum ex seruis conductis, ex facinorosis, ex egentibus congregatam. Pro Sextio: (cap. 26.) De hoc Ptolomaeo nihil cogitante, nihil suspicante, eisdem operis suffragium ferentibus, est rogatum. Ibidem: in eo statim est ciuitas, ut si operas conductorum remoueris, omnes idem de republica sensuri esse videantur. Et rursus: (c. 52.) Gellium, Firmidium, Titium, illis mercenariis gregibus duces et auctores fuisse. Lib. 2. ad Q. fratrem ep. 1. Tum Clodius rogatus diem dicendo eximere coepit. Deinde eius operae repente a Graecostasi et Gradibus clamorem satis magnum sustulerunt. Epist. 3. Dixit Pompeius, suae voluit: nam, ut surrexit, operae Clodianae clamorem sustulerunt: idque ei perpetua oratione contigit, non modo ut conuicio et maledictis impediretur. Et mox: Ille furens et exsanguis interrogabat suos in clamore ipso, quis esset qui plebem fame necaret? respondebant operae, Pompeius. Quis Alexandriam ire cuperet? respondebant, Pompeius. Quem ire vellent? respondebant, Crassum. Item: Factus est a nostris impetus, fuga operarum. [Lib. 1. ad Atticum: (ep. 88.) Operae Clodianae pontes occupant. Et alibi: (1, 13.) Operae comparantur.] Criminatur igitur Caesar, fautores Pompeii, qui se velint deponere exercitum et prouinciam, non esse populum Romanum, sed huiusmodi colluuiem mercede comparatam. Talem et Bruto Cassioque inuidiam comparat Appianus, quasi οἱ μισῶτοὶ et ἔμμιδοι factum illorum probarint, τὸ δὲ καθαρὸν τῷ πλήθει, οἱ καθαρώτεροι, οἱ ἀδίκαιοι detestati sint. Similiter apud Neronem queritur Poppaea

Tacito lib. 14. Annal. (c. 61.) *Vitam ipsam in extremum adductam a clientelis et seruitiis Octaviae, quae plebis sibi nomen induerint.* Neque enim pudet malos eadem bonis loqui, et paria in aduersarios increpare. Pergit Gonsalvus ad illud: *quorum est mea Roma nouerca.* Mater namque, inquit, solum Itolorum iure diceretur: ast hic et Itolorum (ex quibus robur constitit exercitus Pompeiani) vult Caesar Romam quoque videri nouercam, quum illos in manifestum capitis periculum acerbè proiiceret: nam victoriam sibi certo augurabatur Caesar. Mirificum commentum. Immo, *quorum est mea Roma nouerca*, id est, qui non sunt neque moribus neque fortunis veri et integri ciues: quos non peperit bono loco fouetque benigne patria, ut mater gratos vteri labores, sed quos nescio unde acceptos in sordibus per facinora aut seruales labores tolerat ac fastidit, ut nouerca priuignos et nothos. Neque alio sensu Scipio in agripetas Gracchanos: Εμὲ, εἶπεν, εἰδότες στρατοπέδων ἀλαλαγμός ἐθροῦβησεν, ἔτιγε συγκλύδων ἀνθρώπων, ὧν ἑ μῆτέρα τὴν Ἰταλίαν, ἀλλὰ μητρεῖαν ἔσαν ἐπίσταμαι, ut est apud Plutarchum: et quin hinc mutuatus sit suum Petronius, dubium non est. Velleii et huius locos iam comparauit olim Acidalius. Sed ipse Scipio suum debet Hesiodo, qui cecinit: (ἐργ. v. 823.)

Ἄλλοτε μητρεὺς πέλει ἡμέρη, ἄλλοτε μήτηρ.

Versu 176:

*Haec ubi personuit, de coelo Delphicus ales
Omina laeta dedit, pepulitque meatibus auras.*

Aquilam interpretatur Erhardus, Gonsalvus accipitrem. Scio Aristophanis in Auiibus: ὁ δ' Ἀπόλλων, ὡς θεράπων, τὸν ἱέρακα. Me tamen si audias, coruum intelligas, qui *comes obscurus tripodum* dicitur Statio lib. 3. Thebaidos, (v. 506.) et videtur hodieque in nummis A. Vitellii, tanquam Quindecimviri sacris faciundis. Ouidius lib. 2. metam. (v. 545.)

sed

sed ales

Sensit adulterium Phoebeius.

Quis ille? quum a cornice deterreretur,
tibi, ait, reuocamina, coruus,
Sint, precor, ista malo.

Libro 2. Fastr. (v. 249.) Apollo,

I mea, dixit, auis, ne quis pia sacra moretur,
Et tennem viuis fontibus affer aquam.
Coruus inauratum pedibus cratera recuruis
Tollit.

Manilius lib. I. Astronom. versu. 785.

Et commilitio volucris Coruinus adeptus
Et spolia et nomen, qui gestat in alite Phoebum.

Quae verba, etsi de statuis Valerii possint intelligi, mihi tamen valde suspecta sunt. Vide an suauius sonet: *quem gessit in alite, Phoebi.* Et Coruinus, inquit, adeptus spolia et cognomen commilitio volantis Phoebi, quem forma alitis gessit in galea confidentem, vt Liuius, (7, 26.) *super galeam insistentem*, vt Gellius (9, 11.) loquuntur. Aelianus lib. 7. de animalibus *περὶ τῶν ἐν Κόπτῳ κοράκων*. Νεὸς δὲ Απόλλωνι τιμᾶται ἐν τῷ χωρίῳ ἐκεῖνῳ, ἔπερ' ἐν ἱερῷ εἶναι φασὶν αὐτὸς. Qui et coruini *θεράπονται καὶ ἱερὸν ὄρνιν καὶ ἀκόλυστον* 'Απόλλωνος vocat lib. 1. cap. 47 et 48. Hinc Aristeae Proconnesii fabula apud Herodotum lib. 4. *φάναι γὰρ σφι τὸν Απόλλωνα Ἰταλιωτῶν μένοισι δὴ ἀπικέσθαι εἰς τὴν χώραν καὶ αὐτὸς οἱ ἐπεσθαι, ὁ νῦν Αἰγυπῆς, τότε δὲ, ὅτε εἶπετο τῷ θεῷ, εἶναι κόραξ.* Hinc Phaedrus fab. (3, 18. v. 12.)

Augurium coruo, lacua cornisi omina.

Plinius lib. 10. cap. 12. *Corui in auspiciis soli videntur intellectum habere significationum suarum.*

* * *

Cc 4

CAPVT

CAPUT XII

*Cyprianus. plussculis locis re-
stitutus. Qua ore, qua mente.
Valerio Maximo bis, Plinio
vett. librorum scriptura adser-
ta. Ingenio qua varietas qua
magnitudo rerum suppetens. Au-
ditor ore. Os illud. Adscen-
dere. Descendere. Exclamatio-
nes sine particula aut etiam cum
ea per parenthesin mediae ora-
tioni insertae. Valerius Ma-
ximus denuo correctus. Mens
præclusa et alienata. Κάθαρ-
τὸς Δύσος.*

Cyprianus epistola ad Donatum: *Contentis volupta-
riae visionis illecebris in me tuus oculus fixus est:
tam ore quam mente totus auditor es, et hoc amore
quo diligis.* Ms. CL. Isacii Pontani aliter haec concipit:
fixus est. quo ore quam te cum virgula transuersa super M.
Scribendum igitur: *qua ore qua mente totus auditor
es.* Elegans et nota loquendi ratio. Liuius lib. 2. (c. 35.)
usi sunt qua suis quisque qua totius ordinis viribus. Eo-
dem lib. *in nouitatem generis originisque qua vera qua
falsa iacere.* Item: (cap. 45.) *qua Consules ipsos qua
exercitus increpando.* Et saepissime tum hic tum alii.
Restituenda Valerio Maximo lib. 2. cap. 1. *iniiciam stylium
qua nostrae urbis qua caeterarum gentium priscis ac me-
morabilibus institutis.* Et lib. 4. cap. 7. *harum rerum
uberrimos fructus posterior intuens aetas, in excolendo
iure amicitiae, qua libentius, qua etiam religiosius erit
operata.* Ita utroque loco Ms. codex S. Victoris. Resti-
tuit et Plinio Modius, sed eadem manu et mulcens et
pullans. Lib. 9. epist. 2. de Cicerone: *Illi enim et copio-
sissimum ingenium, et ingenio par materia, quam tam
varietas rerum quam magnitudo largissime suppetebat.*
Sic affecerant hunc locum. Itaque Henr. Stephanus ni-
grum theta praefigebat τῷ suppetere, quod quum hic sit
eodem usu quo suppetitare, iubet videri, num illum ad-
mittat Latinitas. neque se miraturum, si cui verbum hoc
sit hic suspectum. Modius e scriptis prodidit: *Illi enim
et copiosissimum ingenium, et ingenio qua varietas rerum,
qua magnitudo largissime suppetebat:* Longe, ait, elegan-
tissime,

tissime, si vox vna, quam supina quadam oscitantia librarius omiserit, inferatur, scribaturque: *et ingenio materiam qua*: epist. 92. Postea sic edidit Gruterus, seque proficitur secutum libros a Modio versatos, quod eis accederent duae editiones veterrimae: in Pal. tantum fuisse, *ingenio varietas rerum*. Ecce et Buchnerus notat, ita Gruterum Modii libros et vetustiss. edd. secutum. Immo partim libros a Modio versatos, Grutere: partim Modii libros, Buchnere: non in totum: nam pars huius lectionis coniectura Modii est, et quidem pessima, contra codices Mss. interponens vocem orationi vitium adferentem, nempe *materiam*. At id quod ex Mss. ponit, integerrimum est, nec debet eo quidquam infulciri: quod si vidisset doctissimus Stephanus, nullam de verbo suspicionem mouisset. In Cypriano Rigaltius edidit: *quam ore quam mente*: sed hoc genus loquendi sine exemplo est: (praeterquam duobus, aut summum tribus locis in Tertulliano Rigaltii: quae et ipsa corrupta iudico: et, vt corrupta non essent, non omnia sibi licere voluit Cyprianus, quae Tertullianus.) Nec vero *ore* mutandum in *aure*: nam *ore auditor* hic Cypriano, qui Plinio lib. i. epist. 10. *attentus et pendens*. Eadem epistola: *Audacia prorsus cum vitiis faciens, et impudentia congruens impudicis*. Nolo mireris quae loquuntur huiusmodi ore illo polluto. quicquid iam voce delinquitur, minus est. Ms. agnoscit hic eiicitque insiticii aliquid et gignit lepidam sententiam reformata oratione: *Nolo mireris quae loquuntur huiusmodi. Ore illo, quicquid iam voce delinquitur, minus est*. Frustra, inquit, inhorrescis nimium ad verba eorum talia. Non tam scelerata possunt esse verba illorum, quam ipsum os est, hoc detestare potius. *Os illud* pro effreni libidine et impudentia talium, qui quid dicant faciantque, nihil habent pensi. Sic Comico (Terent. Eunuch. Act. 4. Sc. 7. v. 36.) *os durum*. Et alteri: (ap. Suet. de Gramm. c. 22.) *os durum vel potius pugilis*. Illud os nihil est aliud quam fons mali corruptus animus,

qui utique peior et flagitiosior vocis delicto, quanto vberior scaturigo est riuulo inde promananti. Eadem epistola: *possident ad hoc tantum, ne possidere alteri liceat. O nominum quanta diuersitas! bona appellant, ex quibus nullus ipsis, nisi ad res malas, usus est.* Mssc. *alteri liceat. et nominum quanta.* Non suus ii qui aliorum labores deterere gestiamus. praesertim in literis, quas bene tractantium ipsa paucitas admonet nos, ut etiam mediocres, quos inter, si tamen, ipsi numerum facimus, ne spernamus. Dicendum tamen quod res est. Editor ait se particulam et superfluam exturbasse suasu cod. Cambr. quem deprauatissimum et effertissimum additamentis alienis cum pro Cynosura obseruet, et iactet septingentos a se Cypriani locos restitutos; nos pro certo et demonstraturi affirmamus, eum plus trecenta vulnera beatissimi Martyris operibus inflixisse. Scribendum vero est distinctione addita: *Possident ad hoc tantum, ne possidere alteri liceat: et (nominum quanta diuersitas!) bona appellant, ex quibus nullus illis, nisi ad res malas, usus est.* Eandem particulam Valerio Maximo male indidit Pighius lib. 3. cap. 7. de Furio: *Q. enim Metellum Quintumque Pompeium, consulares viros, vehementes inimicos suos, cupitam profectiorem in prouinciam Hispaniam quam sortitus erat, identidem exprobrantes, legatos secum illuc ire coëgit. Fiduciam non solum fortem, sed poene etiam temerariam!* Sic ille reliquerat: et est, quale Plinii l. 2. epist. 10. *Hominem te patientem, vel potius durum!* Vbi vide Casaubonum. Addiderant in vulgatis, *temerariam exhibens.* quam vocem quatuor apud se scriptos (accedit quintus S. Victoris) damnassee testatur Pighius: nec tamen his contentus vnum Campensem sequitur aliter corruptum: *O fiduciam.* In Cypriano pari distinguendi inscientia paullo ante vitata sunt haec verba: *nec intelligit miser, speciosa sibi esse supplicia, auro se alligatum teneri, et possideri magis quam possidere diuitias atque opes.* *O detestabilis caecitas mentium et cupiditatis insanae*

insanae profunda caligo! cum exonerare se possit et leuare ponderibus, pergit magis fortunis argentibus incubare, τὸ opes deest ab o. Ms. Solus ille Pamelii Cambr. mil-lies mangonum passus manum id emblemata inculcat. Eii-ciatur, et ita restituantur omnia: auro se alligatum teneri, et possidere magis quam possideri diuitias. Atque (o de-testabilis caecitas mentium et cupiditatis insanae profunda caligo!) cum exonerare se possit et leuare etc. Possidere et possideri mutauerant vices. Diuitias possidere ait ma-gis, nempe dominum, quam possideri, nempe a domi-no. Nam in altera lectione τῷ possideri non respondet τὸ diuitias: at in nostra vox eadem diuitias commodè refertur ad vtrumque et possideri et possidere. Vt rotun-dius est, si dicam: possident magis quam possidentur illae diuitiae: quam: ille possidetur magis quam possidet diui-tias. Valerius Maximus lib. 9. cap. 4. Proculdubio, hic non possedit diuitias, sed a diuitiis possessus est, titulo rex insulae, animo pecuniae miserabile mancipium. Plinius lib. 9. epist. 30. ea inuasit homines habendi cupido, ut pos-sideri magis quam possidere videantur. Libello de lapsis: Exciderunt quibusdam (proh nefas!) omnia et de memo-ria receperunt. Non expectauerunt saltem, ut interro-gati negarent, ut thus accenderent apprehensi. Viden-tur haec satis commodè dici. Tamen persuadet Ms. longe aliter hic lectum olim, nimirum, Non expectaue-runt saltem, ut adscenderent apprehensi, ut interrogati negarent. Adscenderent scilicet in Capitolium sacrificaturi aut thurificaturi. Vt infra: Vnus ex his qui sponte Capitolium negaturus ascendit, postquam Christum nega-vit, obmutuit. Hanc vero voluntariam ad abnegationis locum accessionem isto quoque loco culpat, cum mox se-quatur: ultra ad forum currere, ad mortem sponte pro-perare, etc. Sic in diuersum descendere dicebant pro eo, quod est in forum venire. Cicero lib. 2. in Verrem; (c. 38.) Postridie mane descendit: Agathinum ad sese vo-cat: iubet eum de literis publicis in absentem Sthanium dicere.

dicere. Philipp. 2. (c. 6.) *Hodie non descendit Antonius. cur? dat natalicia in hortis.* Rigaltius e suis scriptis idem, sed nouem annis post haec nostra edita, protulit ac probauit. Eodem libello: *Quid caeci oculi poenitentiae iter non vident, quod ostendimus? quid percussa et alienata mens remedia vitalia non percipit, quae de scripturis coelestibus et discimus et docemus?* Ms. *mens praecclusa et alienata.* Quod etiam in suis quibusdam inuentum non spreuisset Pannilius, si recordaretur eodem libro legi: *Illae fuerunt remanentibus vincula, illae catenae: quibus et virtus retardata est et fides pressa et mens vincita et anima praecclusa.* Aut infra: *angi et animo exaestuante concludi postmodum coepit.* Zeno Veronenfis de Pudicitia, Susannae exemplum laudans: *At illa, ancipiti quadam metus contemplatione praecclusa, cum aut pudor esset iugulandus aut anima, conscientiae suae conscium solum contestans Deum, honestam potius elegit mortem.* Cicero ad Atticum: (8, 8.) *O rem lugubrem! itaque includor dolore, quo ad te plura non scribam.* Haussit vero Cyprianus, vel secutus est potius eos, qui hauserunt hanc phrasin ex Tragicis Graecis, qui cum Θεοποιῶσι τὴν Λύσσην, funem tribuunt ei, eamque dicunt συλλαμβάνειν τὴν καρδίαν. Sic Euripides τῇ Λύσση quam Iris in Herculem immittit, funem dat, Hercule Furente: (v. 833.)

Ἀλλ' εἴ' ἀτεγκτος, συλλαβῶσα καρδίαν,
 Νυκτὸς κελαινῆς ἀνυμέναιε παρθένε,
 Μανίας τ' ἐπ' ἀνδρὶ τῷδε καὶ παιδοκτόνος
 Φρενῶν ταραγμὸς καὶ ποδῶν σκιερήματα
 Ἐλαυνε, κίβη, Φόνιον ἐξίει κάλων.

Plautus Bacchid: (1, 2, 28.) *o praeligatum pectus.* Seneca Hippol. (415.) *mitiga pectus ferum, Innece mentem.* Ex quibus apparet etiam Epist. 4. Cypriani legendum esse: *Denique hinc praecclusa mens et hebes animus et sensus alienus est.* Vbi vulgo etiam, *percussa*, legitur. Quamuis non nesciamus *percussos* quoque pro fideratis aut fulminatis poni.

CAPVT

CAP V T XIII

Nemesianus quater correctus. Lenaeus. Viae venandi cane. Generosa propago armenti. Numerare palmas. Diuerbere iubas armis. Calpurnius quater correctus et illustratus, alibi defensus. Emeriti parentis defunctos occasus sentire. Orbis tralati sonitus. Micare digitis. Decernere digitis. Aliud discernere, aliud decernere. Caesar, Ovidius, Velleius, Suetonius emendati. Secernere nemus. Τίμνος, τίμνω. Deliciae usus loquendi magistri. Taeda frondens. Deum similem ponere faginum. Iuuenalis correctus.

M. Aurelius Olympius Nemesianus Eclog. 3. (v. 15.)

*Iamque ego, Bacche, tuos et ortus semina vitis
Ordine detexam.*

Sic vulgo a mala manu, cum scribendum sit ex vetustissima editione Romana, quam primam non immerito putauerim: *Iamque ortus, Lenaeae, tuos.* Eruditior fuit haec appellatio Bacchi, etsi nunc notissima, quam ut ferre eam primi correctores potuerint. Horatius: (Od. 3, 25, v. 9.) *dulce periculum est, O Lenaeae, sequi Deum, Cingentem viridi tempora pampino.* In ipso exordio Cynegetici lego:

*Venandi cane mille vias, hilarosque labores,
Discursusque citos, securi praelia ruris,
Pandimus.*

Alludit ad inscriptionem operis sui: non enim quamuis ἀργον, sed τὸ κοινῆς ἐργον promissit. Sic Propertius lib. 3. El. 13. (v. 45.)

*Et me Pana tibi comitem de rupe vocato,
Siue petes calamo praemia, siue cane.*

Siue auceps, siue κοινῆς. Horatius Epodon carm. 2. (v. 31.)

*Aut trudit acres hinc et hinc multa cane
Apros in obstantes plagas.*

Et

Et ipse auctor infra: *facili come sumere praedas.* Scio mutationes numeri, sed non eadem omnibus apta. Non est iactatus magis nec desperatus in Nemesiano locus quam versu 142.

*Cornipedes igitur lectos det Graecia nobis,
Cappadocumque notas referat generosa propago
Armata et palmas nuper grex omnis aurosum.*

Videbamur tamen hic non incommode cogitasse:

Armenti, et palmas numeret grex omnis aurosum.

Armentum, ut Columella lib. 6. cap. 6. *Maxime curandum est praedicto tempore anni, ut tam foeminis quam admissariis desiderantibus coeundi fiat potestas, quoniam id praecipue armentum si prohibeas, libidinis exstimulatur furiis, unde etiam veneno inditum est nomen ἰππομαρῆς.* Statius lib. 8. Thebaidos: (v. 402.)

*Pulcer adhuc belli vultus, stant vertice coni,
Plena armenta viris, nulli sine praefide currus.*

Generosa propago armenti, notissima, et frequentissima poëtis Hypallage, pro eo, quod est, *propago generosi armenti*. Dein *palmas numeret*, est multas habeat: quam vim verbi explicuimus ad Statium. Rursum Nemesianus versu 265.

Quodque iubis pronos ceruix diuerberet armos.

Si memineris, quid *diuerberare* sit, satis intelligas *ceruicem armos diuerberare iubis* dici non posse: non enim flagellare aut percutere est *diuerberare*, sed euentilare, discutere, agitando digerere et componere. Scribe igitur:

Quodque iubas pronis ceruix diuerberet armis.

T. Calpurnius, Nemesiani comes, Ecloga 1. Versu 86.

*Scilicet ipse Deus Romanae pondera molis
Fortibus excipiet sic inconcussa lacertis,*

VI

*Vt neque tralati sonitu fragor intonet orbis,
Nec prius ex meritis defunctos Roma penates
Censeat, occasus nisi cum respexerit ortus.*

Hic ut tres priores versus plani sunt et sinceri, ita duo posteriores pessime conciliati, et omnis sani sensus expertes. Vidit aliquid Barthius: legit enim, *Sentiat*: sed interpretationes nondum erant tentandae: non possunt enim exire nisi ridiculae. Veluti, non prius sentiat Roma deos suos tutelares, hoc est, Carinum (sive Carum voluit) defunctos, quam ipse occasum ingerat ortus duorum eius successorum ad imperium. Aut, meritis suis defunctos non prius censeat Roma imperatores, quam cum Orientem omnem respicere coegerint occidentale suum imperium. Nimirum intolerabilis *κακογυνία*, *Penates* pro imperatoribus, et quidem *defuncti Penates* pro mortuis Augustis: iam *defunctus ex meritis*, pro meritis defunctus parum Latine; *occasum respicere ortum*, priori sensu prorsus inepte: posteriori intempestive dicitur. Tamen et prope scopum iaculatus est lib. 34. Aduers. cap. 8. *conspiciens, emeritis*, hac sententia: cum Penates stationem suam deserunt, utpote emeriti, non prius sentiat Roma defunctos, quam ubi occasum veterum ortus novorum respexerit. Οὐδὲν ὀνείδης. Plus audendum est. Vett. editiones unum iuuant, *nisi quom*, pro *nisi cum* exhibendo. Scribe:

Nec prius emeriti defunctos Roma parentis

Sentiat occasus, gnati quam aspexerit ortus.

Ominatur imperium in familia Cari sine fine mansurum, nec fore, ut Roma videat *emeriti parentis defunctos occasus* (hoc est emeriti et defuncti parentis occasus, per hypallagen) prius quam alicuius ex eadem domo ortum viderit. Illud, *tralati sonitu fragor intonet orbis*, vel Ciceroni debetur, lib. 2. ad Attic. epist. 21. *sic orbem reipublicae esse conuersum, ut vix sonitum audire, vix impressam orbitam*

bitam videre possent: vel Floro lib. 4. cap. 3. *cum Romanæ dominationis, id est, humani generis, conuersione penitus intremuit imperii corpus.* Ecloga 2. versu 25.

*Et nunc alternos magis ut distinguere cantus
Possitis, ter quisque manus iactate micantes.
Nec mora, discernunt digitis, prior incipit Idas.*

Hæc qui tanquam doctiores explicanda sumserunt, et hodie hoc fieri aiunt: qui ordinem alicuius negotii observant, ut primam vicem primo extento digito notent, secundam secundo, et ita porro, ne occupato animo numerus elabatur: simul autem micationem iungi, ut manu ter iactata possit uterque alterius digitum et numerum observare, suamque inde vicem fermocinandi: et hanc esse causam, cur iactationem distinctioni iungat poeta. Sed primum, nec ratio digitis numerandi siue illa ingeniosa veterum, siue rudis et simplex nostra huc quicquam pertinet: et neutri locus est, ubi *micatur digitis*: hoc est, ubi duo ita disceptant, ut alter iactet manum, digitis quibusdam extentis, alter eodem momento conficiat et pronuntiet, quot sint extenti: statim enim apparet sine ulla sollicita numeratione, quot rigidi sint, et vera diuinauerit coniector necne. Deinde quid opus numerato, quid manu iactata ad observandam vicem in fermocinando? duo erant: ubi alter conticuisse, alter ordiebatur. Immo nihil aliud iubet Thyrsis, quam ut micent digitis, uter prior canere debeat. *Ut alternos magis distinguere cantus possitis*, est, ut ordinem inueniatis alternis dicendi. Hoc enim controuersum esse poterat, dum neuter alteri cedere dignatur. Et scribendum: *decernunt digitis*. Hæc duo verba in libris et a viris etiam doctis passim confunduntur, quum significatio satis illa distinguat. Est enim *discernere* separare, dirimere, distinguere, diuidere: ut *discernere litem*, *tenui telas discreuerat auro*, *diem noctemque negat discernere*. Virgilio, (Aen. 4. v. 264. 3. v. 201.) *alba et atra non discernere*, (Tusc.

(Tusc. 5,39.) *ubi discerni stultus a sapienti possit*, (pro Fontei c. 6.) Ciceroni, et similia. At *decernere* est vel decertare vel iudicare et certum statuere. Terentius in Adelphis: *Quid hoc, malum, infelicitatis, nequeo satis decernere*. In argumento Amphitruonis: (v. 7.) *Blepharo captus arbiter, Vter sit, non quit, Amphitruo, decernere*. Vbi male quidam tentant, *discernere*. Sic scribendum in Caesare lib. 1. de bello ciuili, cap. 35. *neque sui iudicii neque suarum esse virium decernere, utra pars iustiore habeat causam*. Ouidius lib. 4. de Ponto, eleg. 15. (v. 25.)

*Erroris nam tu, vix est decernere, nostri
Sis argumentum maius an auxilium.*

Velleius lib. 2. cap. 118. *et solita armis decerni iure terminarentur*. Suetonius in Caligula cap. 25. *Matrimonia contraxerit turpius, an dimiserit, an tenuerit, non est facile decernere*. Quibus omnibus locis male vulgo *discernere* legitur atque editur. At in hac ipsa ecloga versu 54. legendum:

*Secernamque nemus, dicamque: sub arbore numen
Hac erit.*

Non, *Decernamque*. Liuius est *excludere*, lib. 10. (cap. 23.) *In vico Longo, ubi habitabat, ex parte aedium, quod satis esset modico sacello, exclusit, aramque ibi posuit*. Graecis τέμενος τέμνειν. Ιλ. ζ. (v. 194.)

Καὶ μὲν ἔοι Λύκιοι τέμενος τάμεν ἔξοχον ἄλλων,
Καλὸν Φυταλῆς καὶ Ἀρεῦρης.

id est, ἀφώρισαν εἰς κτῆσιν ἰδίαν, vt Eustathius. nam τέμενος, γῆ ἀποτομῆς, ἢ ἀποτετμημένη τῶν πέριξ olim in priuati cuiusque vsum, postea κατ' ἔξοχὴν diis. denique et templum. Apollonius Rhodius lib. 2.

Νόσφι δὲ Τυνδαρίδαις Ἀχρεουσίδας ὕψοθεν ἀκτῆς
Εἴσομαι ἱερὸν αἶψ'· τὸ μὲν μάλα τηλόθι πάντες

D d

Ναυ.

Ναυτίλοι ἀμπέλαγος θηεύμενοι ἰλάζονται.
 Καὶ κε σφιν μετέπεστα πρὸ ἄστεος, οἷα θεοῖσι,
 Πλοῖας εὐαρότοιο γύας πεδίοιο ταμοῖμην.

Hoc est, *Secernam*. Nec superius dictis obiecit quisquam τὸ *discrimen*: ut quum dicitur *res in ultimum adducta discrimen*: et apud Iustinum eleganter: *dum inter se bello discrimen imperii faciunt*: quod nihil aliud est, quam dum bello inter se de imperio decernunt. Nam hae sunt deliciae Vfus, qui magister loquendi perucit, ut quod *decerni* recte dicebatur, eius fugerent dicere *fieri decernem*; cuius *discrimen facere*, ut esset, quod diiudicare, placuit, id nollent *discernere* dici. Sic *diffidere* et loca distantia dicebant: at *diffidium* locis tantummodo diuisorum haudquaquam dixero, sed *discidium*. Sic *vadimonium* etiam in priuatis iudiciis promittebatur: at *vas* non nisi capitis. Neque excusari potest, quod excidit docto viro: Tamen et *vadimonium* in priuatis dicitur, ergo a coniugatis etiam *vas*. Nam fastosus ille vfus argumentum a coniugatis pro nihilo putat. Nec iuuant Aufonii verba, quae per memoriae errorem ille Senecae tribuit: (in Sap. Thal. v. 22.)

*Per mille possum currere exempla, ut probem
 Praedes vadesque poenitudinis reos.*

Quasi vas in publico iudicio non iuxta possit inuenire causam poenitentiae ac praes in re priuata. *Quaestio*, publicum iudicium: et tamen, qui ei praest, non *quaestor*, sed *quaefitor*: sicubi habetur, corruptum est. *Auctoratur* gladiator, non miles, qui tamen *exauctoratur*. *Agere animam*, non rem, famam, caput, admiserunt: at *agitur res, fama, caput*, non anima. Et quae de genere hoc infinita. Eadem ecloga versu 29.

*Me Siluanus amat, dociles mihi donat auens,
 Et mea frondenti circumdat tempora taeda.*

Repre-

Reprehendit incomparabilis Scaliger, quod *frondentem taedam* dixerit, et ex ea sertum texuerit Calpurnius. Taeda enim nullo modo frondet, nullis argumentis humanis inclinari potest ad plicationes. Nec posse defendere hic loci Calpurnium se fatetur Barthius, nisi quod loquatur sub persona pastoris et pueri. Nam cum pastor pinus nullum alium norit usum, nisi ut taedas inde conficiat, iure suo *taedam* pro ipsis ramusculis frondosis, quibus Silvanus coronam nexuerat, posuisse. *Taeda frondens*, inquit, dici non potest, non est enim nisi non frondens. Quibus obducimus Plinium lib. 16. cap. 10. ubi enumerat sex species arborum cognatarum, pinum, pinastrum, piceam, abietem, laricem, taedam: *Sextum genus est taeda propriis dicta, abundantior succo quam reliqua, parciore liquidiorque quam picea, flammis ac lumine sacrorum etiam grata. Hae mares duntaxat ferunt, et tam quam Graeci sycen vocant, odoris gravissimi. Laricis morbus est, ut taeda fiat. Omnia ea perpetuo virent, nec facile discernentur in fronde, etiam a peritis. Ergo bene taeda frondens*, Calpurnio, in qua et frondem et abundantem succum agnoscit Plinius, et quam *virere* dicit. Etsi autem rerum naturalium gnari Plinium erroris arguant, quibus omnis taeda vitium arboris enectae, seu quae interaruit et proinde ad plicationes incommoda est, quod voluit quoque haud dubie Scaliger: sufficit tamen defendendo Calpurnio, contentum eum fuisse hoc Catone. Neque ignoravit istud omnino Plinius, qui inter morbos omnium, quae resinam ferunt, recenscat, *nimia pinguitudine in taedam mutari*, lib. 17. cap. 24. Sed et Iuuenalis *taedam*, ubi alii pinum, ponit Sat. 12. (v. 59.) *si sit latissima taeda*. Ex pinu enim rates saepe texunt Poetae. Eadem ecloga versu 56.

si quis mea vota deorum

Audiat, huic soli, virides qua gemmeus undas

Fons agit, et tremulo percurrit lilia riuo,

Inter pampineat ponetur faginum ulmos.

D d 2

Faginum

Faginum scilicet pro fago positum interpretantur et tolerant. At quid promptius, quam scribere: *hic solus*. Ita enim loquebantur. Horatius lib. 2. Sat. 3. (v. 183.)

Latus ut in Circo spatium, aut aeneus ut stes.

Iuuenalis Satyra 7. (v. 79.)

*Contentus fama iaceat Lucanus in hortis
Marmoreus. Sed Serrano tenuique Saleio
Gloria quantalibet quid erit, si gloria tantum est?*

Ita enim scribendum: non *Marmoreis*. At: aut si malis hoc indulgere Poëtae: *Marmoreus*. At *Serrano*. Nam horti isti inarmorei nullius usus. Caeterum quia testatur vir et ingenio et doctrina et meritis utroque honoribus excellens Vlitius, priscis exemplaribus esse, *huic similis*, *legerim*, *hic similis*. Nam *hic similis* ponetur *faginus*, est, huius effigies ponetur e fago. Ut, *Aristotelem similem vel Pittacon*. De qua loquendi ratione olim scripsimus in Diatriba ad Statii Siluas.

C A P V T XIV

L. Annaeus Seneca quinquies tullianus defensio. Laudatum in emendatus. Aestatem Martius adducit. Materia omnibus obnoxia causis. Causam incipientem occupare remediis. Ter-

tullianus defensio. Laudatum in escis. Coitu nubium vehemente elusus sicus vapor globo, in quo cum humido coacervatus est.

Eximius est locus epist. 36. *Obserua orbem rerum in se remeantium: videbis in hoc mundo nihil exstingui, sed vicibus descendere ac resurgere. Aestas abit, sed alter illam annus adducit: hiems cecidit, sed referent illam sui menses.* Ms. *membranae* quas contulimus: *sed altera illam artius adducit.* Equidem demiror neminem hic notare aliquam e. suis codd. varietatem. Quid enim expeditius quam scripsisse auctorem: *Aestas abit, sed alter illam*
Martius

Martius adducit. Ver enim aestatis praecursor: primus mensis veris Martius, quo calor temporis incipit, et in quem incidit aequinoctium vernum. Seruius ad Virgilii lib. 1. (v. 43.) Georg. **VERE NOVO GELIDVS.** Vere nouo et anni accipiamus et prima parte veris. Nam anni quatuor sunt tempora diuisa in ternos menses, qui ipsorum temporum faciunt talem discretionem, ut priore mense ver nouum dicatur, secundo aduultum, tertio praeceps. Idem supra: Nouum ver ideo ait, quia anni initium est mensis Martius. Quare in pictura mensium de Martio: (Georg. 4. 307.)

*Tempus vernum hoedus petulans et garrula hirundo
Indicat, et sinus lactis, et herba virens.*

Saepe autem legas, qui per compendium tempora anni nominant, aestatis et hiemis mentione ver et autumnum includere. Immo aestatem pro vere dixit Maro lib. 4. Georg. (v. 59.) vbi per aestatem liquidam interpretatur Seruius, per ver serenum. Sed ut Seneca, cum dicit aestatem a Martio adduci, Eclog. 7. (v. 47.)

Iam venit aestas.

Torrida, iam lasto turgent in palmit gemmas.

Quippe in Martio, ut ait Ouidius, (Fast. 3, v. 537.)

Arboribus redeunt detonsae frigore frondes,

Vuidaque in grauido palmit gemma tumet.

Iterum Virgilius 3. (v. 296.) Georg. **DVM MOX FRONDOSA REDVCITVR AESTAS.**

Seruius: Donec vernum tempus adueniat. nam ut etiam in primo diximus, ver et aestas, sicut etiam hiems et autumnus, unum fuerunt, secundum rationem hemisphaerii. Vlpianus in l. 1. §. 32. de aqua quotidiana: Aestatem incipere sic peritiores tradiderunt, ab aequinoctio verno, et finire aequinoctio autumnali: et ita senis mensibus aestas, atque hiems diuiditur. Sic ergo scripsisse auctorem ostendunt aperte et verba sequentis antitheti: hiems cecidit,

sed referent illam sui menses. Ep. 58. De homine dicta fluida materia et caduca et omnibus obnoxia casibus. Et hic silent interpretes. Tamen membranae: et omnibus obnoxia causis. Prorsus verbo familiari Senecae, ut alibi eruditi notarunt. Gellius lib. 9. (cap. 4.) ex Plinio: quas si impensus forte laudauerint pulchras arbores, segetes laetiores, infantes amoeniores, egregios equos, pecudes pastu atque cultu opimas; emoriantur repente haec omnia, nulli alii causae obnoxio. Cicero de Harusp. responsis: (cap. 18.) Nam corporis quidem nostri infirmitas multos subit casus, per se denique ipsum corpus tenuissima saepe de causa conficitur. Lilius lib. 22. (c. 8.) ut in affecto corpore quamvis levis causa magis, quam valido grauior, sentiretur. Et alibi: praeualida corpora ab externis causis ruita videntur; sed suis ipsa viribus onerantur. At eadem vox restituenda Senecae lib. 3. de ira cap. 10. Qui temeritatis vitio solent corripi, iam aduentare valetudinem intelligunt, si calor summa deseruit, et incertum humen, nervorumque trepidatio est, etc. Solitis itaque remediis incipientem causam occupant, et odore gustuque, quicquid alienat animos, repellitur. Ita plures Pintiani, ita tres Palatini. At vulgo: incipientem causam. Vbi, proba, inquit Lipsius, lectio, nisi libri abducant. Quorum alii causam, alii curam. Reficerem: incipientem cura occupant. Hoc in scirpo modum quaerere est. Atque hinc etiam lucem capit Tertullianus de Pudicitia: Quod si post recuperationem et reformationem rursus sacerdos animaduertit in eadem domo de pristinis causis et maculis, immundam eam pronuntiavit, et iussit deponi materias et lapides, et omnem structuram eius, et abiici in locum immundum. Loquitur de lepra, morbo olim apud Hebraeos tam domuum quam hominum. Perperam supposuerunt docti viri: de pristinis causis. Seneca etiam vitium arboris appellat causam lib. 2. de clementia: Agricolas bonos imitabitur, qui non tantum rectas procerasque arbores colunt, sed illis quoque quas aliqua deprauavit causa, adminicula

*cula quibus regantur applicant. Epist. 119. Recipiunt superuacua delectum: hoc parum decens, illud parum lautum, oculos hoc meos lasdit. Ita quidem ex coniectura Lipsius. Sed libri omnes veteres, laudatum. quod certe mutari non debuit. Tangitur enim coenipetarum aut comitum conuiuarum ritus, singula fercula regis sui, quae placuissent, laudantium: in eoque magnus pascen-
tium ambitus. Vnde Theophrastus in caractere *κολακείας* (pag. 9. ed. Casaub.) καὶ τῶν ἐσιωμένων πρῶτος ἐπαινε-
σαι τὸν οἶνον, καὶ παρακειμένῳ εἰπεῖν, ὡς μαλακῶς ἐσθίεις! καὶ ἄρα τὶ τῶν ἀπὸ τῆς τραπέζης φῆσαι, τρεῖς ἄρα ὡς χρῆσθόν ἐσι; [Sic enim legendum videtur. Vulgo παραμένον, cuius nulla Venus: etsi verterit Casaubonus, illi assidue assistens: qui et laudat ἐσιῶς pro ἐσθίεις. Sed in Ms. ut ad marginem posterioris editionis notatum, παρακειμένων ex quo elicimus παρακειμένῳ et est sermo non ad conuiuatore, sed ad conuiuiam, ita ut iste exaudiat ac fruatur. Et iuxta accubanti dicere: ut molliter vesceris! vel, ut laute exciperis!] Laudatum ergo, quod cum praeconio praeбитoris nitorisque eius atque plausu a conuinis solet excipi. Petronius: (cap. 31.) adlata est gustatio valde laudata. Item: (c. 35.) laudationem ferculum insecutum est. Plinius lib. 10. c. 50. Dedere et Parthi cocis suis mores: nec tamen in hoc mangonio totum placet; hic chune, alibi pectore tantum laudatis. Vides laudatum id ipsum esse ei quod placet in cibis. Seneca lib. 3. Nat. Quaest. (c. 18.) de mullo: nihil est moriente formosius. Da mihi in manus vas vitreum, in quo exultet, in quo trepidet. Vbi multum diuque laudatus est etc. Naturalium Quaestionum lib. 2. cap. 12. Aristoteles multo ante ignem colligi non putat, sed eodem momento exsilire, quo fiat. Cuius sententia talis est. Duae mundi partes in imo iacent, terra et aqua: utraque ex se reddit aliquid. Terrenus vapor siccus est et fumo similis, qui ventos, tonitrua et fulmina facit: aquarum halitus humidus est, et imbres et nives creat. Sed siccus ille ter-*

rarum vapor, unde ventis origo est, quia coaceruatus est, cum coitu nubium vehementer impactarum a latere eliditur: deinde ubi latius ferit nubes proximas, plagâ et cum sono incutitur, qualis in nostris ignibus redditur, cum flamma vitio lignorum virentium crepat. Facile omnes consentiunt hic subesse vlcus: at nemo qui magnâe aliquid opis adferat. Gruterus monet τὸ impactarum ab Erasmo esse, in suis et Fortunati Mss. desiderari. Opsopoeus e Memmiano offert: cum coaceruatus est, coitu nubium vehementer a latere eliditur. Tum Mss. deinde ut latius feriat nubes proximas. Praeterea in istis, plagâ et cum sono, Erasmus ignorat τὸ Et: sed et Fortunati Gruterique codices scripti: haec plagâ cum sono. Fromondus velligat illud, coitu nubium: et non male ait legere Pincianum: ut latus ferit nubis proxima. Verba Aristotelis, ex quibus sua formauit Seneca, exstant lib. 2. Meteorologicorum cap. 8.

Τῆς γὰρ ἀναθυμιάσεως ἕως διττῆς, τῆς μὲν ὑγρᾶς, τῆς δὲ ξηρᾶς καὶ τῆς συγκρίσεως ἔχουσης ἄμφω ταῦτα δυνάμεις, καὶ συνισταμένης εἰς νέφος· ἐπὶ δὲ πυκνοτέρας συστάσεως τῶν νεφῶν γιγνομένης πρὸς τὸ ἔσχατον πέρας· (ἡ γὰρ ἐκλείπει τὸ θερμὸν διακρινόμενον εἰς τὸν ἀνω τόπον, ταύτη πυκνοτέραν καὶ ψυχροτέραν ἀναγκάζειν εἶναι τὴν σύστασιν etc.) ὅση δ' ἐμπεριλαμβάμεται τῆς ξηρᾶς ἀναθυμιάσεως ἐν τῇ μεταβολῇ ψυχομένη τῷ αἵρεσι, αὕτη συνέντων τῶν νεφῶν ἐκκρίνεται.

Quorum haec est sententia: Quum duplex sit exhalatio, humida et sicca, et ex ambabus simul ab imo escendentibus consistat et coeat globus instar nubis, utriusque potentia praeditus; nubes autem medio in aëre pendentes deorsum sunt compactae circa terminum suum aut ubi ultimae a nobis videntur, (quia enim deficit illic calor, reductus ad partes superiores, ideo et spissius frigidiusque necesse est sit illud volumen nubium etc.) propterea igitur quae vis siccae exhalationis includitur globo isti a terra venienti, mutatione aëris ex calido in frigidum quasi cohorrescens, coeuntibus nubibus, puta illa e terra standenti et istis in frigido aëre suspensis.

eli-

eliditur atque exsilit. Hinc intelligitur non sufficere illud Senecae, *quia coacervatus est.* non enim terrenus vapor congregatus hoc efficit, sed ἡ σύγκρισις ἔχουσα ἄμφω, seu collectio humidi et sicci. Tum quia τὸ *impassarum* in nullis libris manu exaratis reperitur, abeat, unde malum pedem attulit. Sed nec *lateris* vlla mentio apud Aristotelem. Quare existimo verba Senecae sic scribenda et digerenda: *quum coitu nubium vehemente alteri, cui coacervatus est, eliditur.* Intelligo autem, *alteri*, vaporum humido, quicum in globo isto vel aceruo iunctus fuit aridus. Hoc est, quod Aristoteles: ἐν τῇ μεταβολῇ ψυχομένῃ τῷ αἰέρος αὐτῇ συνόντων τῶν νεφῶν ἐκκρίνεται. Porro autem, quia pro illo, *ubi latius ferit nubes*, omnes Mss. *ut latius*, scribendum existimo: *deinde vi latus ferit nubes proximas.* Nam sic Aristoteles: βία δὲ φερομένη καὶ προσπίπτουσα τοῖς περιεχομένοις νέφεσι, ποιεῖ πληγὴν. Quae prope ad verbum reddidit Seneca. Ita ergo pars eius adfecta redintegranda: *Sed ficcus ille terrarum vapor, unde ventis origo est, quum coitu nubium vehemente alteri, cui coacervatus est, eliditur; deinde vi latus ferit nubes proximas; haec plaga cum sono incutitur.* Quae sequuntur eodem capite, omnia Aristoteli debentur, alia liberius, alia pressius translata. Vt illa: *qualis in nostris ignibus redditur, cum flamma vitio lignorum virentium crepat.* Elegantius Stagiritis: ὥσπερ εἰκόσαι μείζονι μικρὸν πάθος, τῷ ἐν τῇ φλογὶ γινομένῳ ψόφῳ ὃν καλεῖσθαι οἱ μὲν τὸν Ἡφαιστον γελαῖν, οἱ δὲ τὴν Ἑστίαν· οἱ δὲ ἀπειλὴν τέτων. Tum hoc: *Diffimilis autem crepitus fit ob dissimilitudinem nubium.* Quare? aliae maiorem sinum habent, aliae minorem. Aristoteles: Παντοδαποὶ δ' οἱ ψόφοι διὰ τὴν ἀνωμαλίαν τε γίνονται τῶν νεφῶν, καὶ διὰ τὰς μεταξὺ κοιλίας, ἣ τὸ συνεχὲς ἐκλείπει τῆς πυκνότητος. Nimirum Seneca philosophi τὴν ἀνωμαλίαν καὶ τὰς κοιλίας per ἓν διὰ δυοῖν accepit, et sic unam causam ponit, alteram ut causae causam. Rursum Seneca: *illa vis expressi spiritus ignis est, qui fulgura-*

tionis nomen habet, leui impetu accensus et varius. Aristoteles: Τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἐκθλιβόμενον τὰ πολλὰ μὲν ἐκπυρᾶται λεπτῇ καὶ ἀσθενεῖ πυρώσει, καὶ τῆς ἑσιν, ἣν καλεῖμεν αἷσραπὴν ἢ ἂν ὥσπερ ἐκπίπτει τὸ πνεῦμα χρωματισθὲν ὀφθῇ. Quodque apud utrumque continenter sequitur: ut apud Senecam, *Ante autem videmus fulgurationem quam sonum audiamus, quia oculorum velocior est sensus et multum aures antecedit*: apud Aristotelem, *Γίνεται δὲ μετὰ τὴν πληγὴν καὶ ὕπερον τῆς βροντῆς, ἀλλὰ φαίνεται πρότερον διὰ τὸ τὴν ὄψιν πρότερον τῆς ἀκοῆς*.

CAPVT XV.

Manilius illustratus et saepius correctus. Immotus pontus. Sidera et fretum ignota. Claudianus correctus. Sidera pro frigoribus. Ovidii vetus lectio probata. Pestis. Ovidius emaculatus. Germania sicca tellure fugiens. Mare Adriaco unitatum nomina pongo. Salomonei pons et missae per aera quadrigae. Eiusdem lebetes et pelles. Tzetzes correctus. Salomoneus se admonisse louem terris non fulmine ficto sensit: et morte deum didicit. Duo Lapides antiqui illustrati, alter et correctus. Cybele male ponitur inter inferorum deos. Cybele irata, non est terra gravis. Impii dii apud Tacitum. Numina maligna apud Iuvenalem.

Quid Manilius *immotum pontum* dixerit lib. i. (v. 76.)

Immotusque nouos pontus subduxerit usus:

eleganter explicat declamator ille apud Marcum Senecam: *Immensum et humanae intentatum experientiae pelagus, totius orbis vinculum, terrarumque custodia, inagitata remis vastitas*. Haud igitur deliberandum de hac opt. codicis lectione, ubi ante Scaligerum erat: *ignotusque*. At apud Claudianum in 4. Conf. Honorii scribendum est: (v. 30.)

Quid

*Quid rigor aeternus coeli? quid sidera profunt,
Ignatumque fretum?*

Cum vir summus in Raphelingiana curasset poni: *coeli quid frigora profunt*, quod secutus quoque est Clauerius; induxit virum doctum, ut defenderet vulgatum cum erronea distinctione, et *sidera* interpretaretur frigora. Non ignoro illud Virgilii: (Aen. 3, 6.) *hiberno moliris fidere classem*. Vbi Seruius: *aut tempore, ut, quo fidere terram Vertere Maecenas: aut reuera fidere propter Orionem*. Statius: (Silv. 1, 2, 157.) *ipsa meae tepeant tibi sidera Brumae*. Quomodo et Ovidius lib. 2. de Ponto, El. 4. (v. 25.)

*Longa dies citius brumali fidere, noxque
Tardior hiberna solstitialis erit.*

Sic enim Mssc. ubi vulgabant: *brumali tempore*. Mamertinus Genethliaco Maximiani: *aduersus inclementiam locorum et siderum vestrae vos maiestatis potentia tutatur*. Sed apud Claudianum *sidera* proprio sensu suo dicuntur. Quo deuictis illis gentibus coeli rigor? quo sidera et fretum nostris ignota? Haec enim duo a nauigantibus non possunt disiungi. Valerius Flaccus: (5, 196.)

Tot freta, tot dure properantia sidera passis.

Sic iterum declamator apud Senecam: *ipsum vero graue et defixum mare: aut nulla aut ignota sidera*. Ovidius 1. Tristium: (5, 61.)

Nos freta sideribus totis distantia mensos

Detulit in Geticos Caesaris ira finus.

Iterum Manilius lib. 2. vers. 228.

*Princeps armenti Taurus regnoque superbus
Lanigeri gregis est Aries, hostisque duorum
Praedatorque Leo.*

Priores edit. *postusque duorum*. Gemblacensis: *postique*.
Inde coniiciendum fuit *pestisque duorum Praedatorque Leo*.
Sic Cicero Clodium, ni fallor, aut Pisonem vocat, *pestis*
mea. Sallustius Iugurtha: (14, 10.) *postquam illa pestis*
ex Africa eiecta est. Et ita alibi Manilius. Restituenda
vox eadem non dispari sensu Ouidio lib. 7. metamor. non
parum etiam corrupto loco: (v. 765.)

Protenus Aoniis immittitur altera Thebis:
Cessit et exitio multis pecorumque suoque.
Rurigenae pauere feram. vicina iuuentus
Venimus et latos indagine cinximus agros.

Quae enim *altera*? numquid vates obscura? atque adeo
Sphinx? Non puto. Vitium oportet esse valde antiquum.
Nam inde multi etiam scripti: *immissa est bellum*. Nescie-
bant enim quam diceret *alteram*. Sed videtur scripsisse
Ovidius:

Protenus Aoniis immittitur altera Thebis
Pestis, et exitio multi pecorumque suoque
Rurigenae pauere feram.

Rursum Manilius lib. 3. versu 634. de aestate:

Tunc et bella fero tractantur Marte cruenta,
Nec Scythiam defendit hiems: Germania sicca
Iam tellure fugit, Nilusque tumescit in arua.

Scaliger: Vagatur exsiccat solo, quod hieme ea loca
aquis operiantur. Ergo tantam *vagatur*? Immo de sen-
tentia Manilii, verò ac simpliciter *fugit* infestantes Ro-
manos, non defensa paludibus suis, ut erat hieme, qua
parte rem in ea gerebant Romani. Passum Tacitus. Lib. 1.
Annal. (c. 67.) *quod si fugerent, pluris filvas, profundas*
magis paludes. Lib. 2. (c. 5.) *fundi Germanos acie et iu-*
stis locis: iunari filvis, paludibus, breui aestate et praen-
tura hieme. Lib. 4. versu 606.

At

*Ac ubi se primum porta mare fudit ab illa,
Enatat Ionio, laxasque vagatur in undas,
Et prius in laeua se fundens circuit omnem
Italiam, atque Adriam comitatur nomine pontum.*

Editi veteres et membranaceus Venetus coenobii D. Antonii, qui melior hic Gemblacensi, *Et natat*. Cur autem, *Et prius*? Sed hoc utcumque transeas, quod vero pus, qui vomitus, *Adriam comitatur nomine pontum*? Tam insipidam, olidam, fatuam lectionem fastidiosissimum illud Scaligeri palatum non exhorruisse? Venetus caret particula *Atque*, et ἀντὶ τοῦ *pontum* habet *ponto*. Hinc aestimetur, an aliquid nobis Manilius debeat. Reponimus:

*Ac ubi se primum porta mare fudit ab illa,
Et natat Ionio, laxasque vagatur in undas,
Vt prius; in laeuam se fundens circuit omnem
Italiam, Adriaco mutatum nomina ponto.*

Vbi angustias freti Siculi mare liberauit, et iam exultat Ionio, lateque effusum spargitur, vt prius quam arcum illud intraret; in laeuam se vergens omnem reliquam maritimam Italiam ambit accepto nomine Adriatici. Lib. 5. versu 91. de natis sub Heniocho:

• *Hinc mihi Salmoneus, qui coelum imitatur in orbe
Pontibus impositis, missisque per aera quadrigis
Expressisse sonum mundi sibi visus, et ipsum
Admouisse Iouem terris de fulmine fingit,
Sensit et immensos ignes, super ipse secutus
Morte Iouem didicit, generatus possit haberi.*

Sic Scaliger: magna parte ex Gemblacensi: huic enim *Pontibus*, et *Admouisse* et *Generatus possit haberi* debentur: superest tamen nescio quid scabri in tota compositione: et viri docti nondum sibi satisfactum testantur. Quorum alii, *Attonuisse Iouem terrestri*: alii *Amouisse* retinent, faciunt autem, *imitatus* et *finxit*. Deinde illi,

Sensit

*Sensit et immensos ignes, seque ipse secutus
Morte leuem didicit, generatus qui fit, haberi:*

hi vero,

*Sensit et immensos ignes superesse, seipsum
Mortalem didicit generatus quo fit habendus:*

Vel, *Morte hominem didicit; vel Morte Iouem eum didicit quo fit habendus generatus*, id est, ad quem originem suam referre debeat, nimirum ad mortalem quendam Iouem. Nos non quidem tam mirifica, forsan tamen non minus commoda dabimus. Quod si primum versum, ut est, retinerem, utique malle, quod reicit Scaliger, *impositus*: ut dicatur ipse Salomoneus *impositus pontibus* imitari coelum, quam ambiguum illud, *Pontibus impositis quadrigis*. Sed quia Gemblacensis quoque *impositis*, ita videtur omnis instaurandus locus:

*Hinc mihi Salomoneus, (qui coelum imitauerit urbi
Pontibus impositis, missisque per aera quadrigis
Expressisse sonum mundi sibi visus: at ipsum
Admouisse Iouem terris non fulmine ficto
Sensit, et immisos ignes super ipse secutus
Morte deum didicit) generatus possit haberi.*

Urbis mentio hac in re et Virgilio Aeneid. lib. 6. (v. 589)

Per Graium populos mediaeque per Elidis urbem.

Salmoniam vocat Diodorus, *Salmonen* Eustathius: et hanc eodem fulmine subrutam addit Apollodorus. Pontis Seruius quoque meminit: *fabricato ponte aereo super eum agitabat currus*. Non desunt enim qui aliter. Vir doctus non solum aere imitatum tonitrus, sed etiam pellibus Libycis scribere notat Tzetzen Chiliade septima. Legitur quidem ibi:

Εν βύρσαις τε καὶ λύβησι τοῖς δρόμοις τῶν ἀεμαέτων.

Quod reddiderunt, *In pellibus atque Libycis cursibus curruum*. Sed nec pelles Libycae nec cursus Libyci quicquam ad rem faciunt. Scribendum: Ev

Εν βύρσαις τε καὶ λέβησι καὶ δρόμοις τῶν αἰμάτων.

Auctor Apollodorus: Καὶ βύρσαις μὲν ἐξηραμμένας ἐξ αἵματος μετὰ λεβήτων χαλκῶν σύρων, ἔλεγε βροντᾶν. At idem, pergit Manilius, *sensit, se terris admouisse, vel coelo deduxisse et in sese attraxisse ipsum Iouem iratum non fido fulmine.* Non minus quam Tullus Hostilius Elicium male sollicitando. Vnde Seneca lib. 2. Nat. Quæst. cap. 49. ex disciplina Caecinae et Etruscorum: *Hospitalia, quæ sacrificiis ad nos Iouem arcessunt, et (ut verbo eorum molliore utar) inuitant: sed si irascentem domino inuitant, tunc venire cum magno inuitantium periculo affirmat.* Additur: *Secutus immisos ignes super,* id est, supernos, vel desuper in se missos non sustinens, sed cum illis deiectus. Denique, *Morte deum didicit:* ut Lapis antiquus de Popillio Auito: *LOCVM. SEPVLT. ACCEPI. ANTE. AED. DEAE. MAGNAE. CYBELES. QVAM. IRATAM. MORTE. SENSI.* Quum nescio quid aduersus illam peccasset, breui post quomodo-cumque mortuus, ira deae periisse creditus est. Tantillam rem non potuit assequi ille, qui positus ab se sibi Quæstionibus Romanis ita respondit, ut appareret non tam facile de rebus Romanis responderi quam effundi declamatiunculam sententiolis vibrantibus pictam aut nomine Politices ignorantiam doceri. Rogat, quid sit post mortem Cybelen iratam experiri. Caballus in porta offendens: non enim *post mortem*, sed *morte* praeferit Lapis. Tres affert interpretationes iuxta insulas. „An ideo, inquit, haec formula „*vsurpata*, quia inter deos infernales etiam Cybele habita? „Quidni? non enim sine vxore debuit illic agere Saturnus. „Vt *iratam*, ait, *Cybelen sentire* nihil sit aliud quam vita pri- „vari et in domum Plutonium deferri. „En normam sermonis! en eloquentiae Latinae magistrum! Cybelen siue Berecynthiam nulla vnquam vetus superstitio apud inferos locavit. Si quis Acherunti Cybelen alea luisse scripsit, et Cybelen et inferos derisit, nec apud inferos Cybelen, sed et ipsam et inferos nusquam esse putauit. Et tamen Παμφύλιτον συγ-
κυβευ-

κυβέβεν ἐν αἶδς, non Cybelae, sed τῇ Δύμπτει ediderat Celsus, quo loco abutitur. Illud vero carmen epitaphion Mygdonii,

*Qui colitis Cybelen; et qui Phryga plangitis Attin,
Dum vacat, et tacita Dindyma nocte silent,
Flete meos cineres:*

si monstrat Cybelen etiam ad fato functos spectasse, addamus inferorum diis et Veneres Cupidinesque, tum Elegiam, quia Catullus (3, 1.) *Lugete o Veneres Cupidinesque,* et Ovidius, (Amor. 3, 9, 3.)

Flebilis indignos Elegeia solue capillos.

Pergit: „An vero, quum Cybele sit terra mater, vt veteres interpretantur, Auitus hic terra conditus iratam eam et „grauem dicitur sentire? quo faciunt veteres formulae in „piis votis, *fit tibi terra leuis*, in execrationibus, *fit tibi terra grauis*.„ Quasi eiusdem sit Cybelen veram deam credere, et per eandem nihil aliud quam terram significari putare. Quasi possit eadem statui persona coelestis, magna deorum, Iouis praesertim et Neptuni et Plutonis, mater, numen praesens, vindex iniuriarum suarum; et mox eidem attribui, quod non nisi huic rudi, solido, ex animo orbi, qui sustinet vestigia nostra, conuenit. Alterum philosophi est, quae vates et sacerdotes credulo vulgo de diis tradebant, pro rebus adumbratis et imaginibus naturae accipientis, atque adeo religionem tollentis: alterum superstitiosi, interpretationes istas pro summa impietate detestantis. Quin etiam Poetae alique eruditi homines, inter duo illa genera medii, et interdum vulgi more diis istis commenticiis supplicantes, interdum eosdem pro rerum naturae simulacris sine vi, sine specie, traducentes, et nunc de diis vt partibus naturae, nunc de naturae partibus vt diis loquentes, non tamen promiscue ac sine discrimine, sed magno delectu attributiones rerum significatarum, cum fictis personis

sonis coniungere. Iunonem interpretantur aërem: at nemo inuentus est, qui diceret *volucres in Iunone alarum remigio vehi*, aut *Iunonem Persarum obscuratam sagittis*. Vestam nihil aliud quam puram flammam intelligi iubet Ouidius: quis tamen ausus *Vestam amoris* aut *irae* dicere, quae igni adsimulantur? aut *urbem Troianam Dorica Vesta absumentam*, quod ignis fecit? Vestam idem et terram interpretatur: nec Ibin tamen nec lenam suam mortuos optat *Vesta grauari*. Qui *Cybelen iratam* putat dici posse pro terra graui humatis, idem Gigantes vocet *Cybeles partum* et *Iouis fratres*, et *Cybelen incendio Phaëthonis arfisse* dicat, et *filios Berecynthiae* pro obscuris et ignobilibus, et mille nugas, quas, absque his foret, tamen dixit noster. Deos iratos, quasi aliunde nosci nequeant, quaerit in Lapide Celeiano: *KAL. AELIONIN. DI. IR. ET. BAL. ET. INO. COS. CELEIAE. AVG. P. AELIVS. P. F. COS. PRO. SE. ET. SVIS. V. S. L. M.* Hic, inquit, *DI. IR.* idem est quod *dii irati*. Quare autem? aut quomodo haec interpretatio notarum reliquis verbis conuenit? Qui vero isti *BAL. ET. INO.* Consules? Ex tribus Lapidibus aliis (qui exstant p. XXIII. Gruteri, et p. CXXX. eadem qua quem tractamus, et MIX.) liquet τὰ *BAL. ET. INO.* eandem personam idemque nomen esse, et corruptas eas notas pro *BALBINO*: est enim P. Coelius P. F. Balbinus Vibullius Pius: cui collegam dant et Fasti et duae ex significatis Inscriptiones ab Hadriano adoptatum L. Aelium Ceionianum Commodum Verum iterum: quod nomen in vitiatis illis *KAL. AELIONIN. DI. IR.* intelligendum, quomodocumque etiam expressum fuerit: nam varia licet conicere. Diis iratis inter duorum Consulium nomina non magis locus est quam propitiis: nam si diis iratis factum, ut eiusdem anni Calendis Ianuariis moreretur Aelius Verus, id tamen hoc deplorandi tempus non erat. Porro et irati dii fiunt *impii* apud Tacitum lib. 16. Annal. (c. 31.) *Nullos impios deos, nec aliud*

E e

infeli-

infelicibus precibus inuocauit: quin et numina maligna apud Iuuenalem Sat. 10, (III.)

Magnaue numinibus vota exaudita 'malignis.

Impii, maligni, iidem qui irati, ait. Haudquaquam, o percontator. Impii dii sunt magici, qui deuotionibus aduocantur, quos qui tum adhibuisse putarentur, impietatis rei fiebant. Maligna autem numina vocat Iuuenalis, quae specie indulgendi nocent, quae faciunt compotes malorum, quae dant imprudenter roganti, quo pereat. Quid est autem, quaerit ipse in altero lapide, pro se et suis libenter meritoque vota soluere iratis diis? Et, Profecto nihil aliud quam auertere iram deorum, respondet. Profecto hoc tibi nemo Latine gnarus concedet. Diis iratis fiebant quidem et suscipiebantur vota, sed non solvebantur, nisi propitiis. Quid enim est soluere? nempe debitum reddere. At nemo debitor voti, nemo reus, nemo damnatus existimabatur, nisi potitus eo, cuius causa votum fecisset. Id autem propitiis diis contingere censebant, non iratis. Decernit tandem, mentem Inscriptionis esse, Auitum contra animi sententiam sub terra conditum, siue ad inferos delatum. Praeclare. Sed qui sunt illi ex sententia sub terra conditi siue ad inferos delati? Decius, credo, aliquis aut Curtius aut Menippus. Caeteri omnes, quicquid est hominum, Cybelam iratam morte senserunt, id est, maluerunt viuere quam mori, ut cum rogatore loquar. Praecipue Achilles, si Vlysses Alcinoos non est mentitus. Quintilianus decl. 6. Diis immortales, coeli, maris, inferorum praesides, uni mihi adhuc omnes male experti.

C A P V T XVI.

Symmachus emendatus et defensus. Munus, quo Roma pariter et Athenae se iactent. Terentius non Comicus, sed Reatinus: Serenus non Septimius, sed Sammonicus. Stadius correctus. In Symmacho alia quaedam leuia animaduersa, quae fugerunt editores. Celebris habitatio. Celebrare Dif. famare. Nonii locus. Vt et Augustini, Hieronymi, Macrobiani. Epistolae formales. Hoc, illud, non semper ita posita, ut propiori respondeat prius, remotiori posterius. Reuerendus, non timendus.

Symmachus pater ad filium scribit lib. 1. (ep. 2.) *Hoc est manus, quo non sola se possit iactare Campania; sed praeteritis Roma aut Athenis in Graecum loquendi honorem huius modi lingua vertatur.* Sic edidit Scioppius, nec habet quicquam auxilii: tantum profert e Bessarionis libro: *Athenesi in Graecum*: e Fuldano, *si in Graecum*. Barthius coniicit: *praeteritis Roma aut Athenis in seculum loquendi honore haec lingua vertatur*, lib. 28. Aduersar. cap. 9. Nobis in Ms. visum: *Atheniensis in Graecum*. Sed scripserat auctor: *sed pariter Roma et Athenae, si in Graecum loquendi honorem huiusmodi lingua vertatur.* Eadem epistola: *Scis Terentium, non Comicum, sed Reatinum illum Romanae eruditionis parentem hebdomadon libros epigrammatum adiectione condidisse.* Miror qui in mentem venerit editoribus ut illa, non Comicum, olere aliquid παρεμβεβλημένον dicerent. Quasi non soleant veteres in eiusmodi ambiguitate distinguenda ludere. Tertullianus de pallio: (p. 36. ed. Salm.) *Nam et arietem, (non quem Laberius, reciprocicornem, lanicutem, testitrahum, sed trabes machina est, quae muros frangere militat) nemini adhuc libratum, illa dicitur Carthago studiis asperrima belli prima omnium armasse in oscillum penduli impetus.* Sic Cicero lib. 2. ad Att. epist. 1. *quod me illum vindicem aeris alieni, aere, non Corinthio, sed illo circumforaneo, obruerunt.* Marcus Seneca in Controuersia, Ter. fortis: *Aeschines non ille orator, sed*

hic ex declamatoribus. Liuius lib. 31. (c. 46.) Larissamque, non illam in Theffalia nobilem urbem, sed alteram, quam Cremaſten vocant. Quintilianus lib. 9. c. 2. Rutilius Gorgiam ſecutus, non illum Leontinum, ſed alium ſui temporis. Apollinaris Sidonius ad Polemium: nouerint ſententiam meam discrepantia ſentientes, ſine M. Varrone, ſine Sereno, non Septimio, ſed Sammonico, ſine Cenſorino, non poſſe damnari. Ex his Septimius alter, Serenus puta, ipſe ille eſt, ad quem carmen exſtat Statii lib. 4. Siluarum. Vbi in editionibus perperam vocatur Seuerus. Coniungit eum cum Stella Sidonius carmine ad Magnum Felicem. Nam de eius poëſi Lyrica clare Statius: (lib. 4. Silv. 5. v. 57.)

*Hic plura panges vocibus et modis
Paſſim ſolutis, ſed memor interim
Noſtri verecundo latentem
Barbiton ingemina ſub antro.*

Vocibus et modis paſſim ſolutis non aliter accipio quam apud Horatium: (Carm. 4, 2, 11.) numerisſque fertur lege ſolutis. Meminit Seruius ad l. 5. Aeneid. verſ. 116. ad l. 6. v. 289. ad l. 9. v. 762. ad l. 12. v. 923. Vide de hoc Sereno Nic. Loëſem lib. 5. cap. 4. et Sirmondum ad Sidonium. Rurſum Symmachus lib. 2. Epiſt. 26. Baiaſum ſolitudine vehementer offenſus Puteolis malui commorari. Iuuat enim nos illius loci ſalubris habitatio. Inepte comparantur hic ſolitudo et ſalubritas. Scribo: iuuat enim nos illius loci celebris habitatio. Celebrare, frequentare, celebratio et celebritas frequentia, celebris locus qui a multis frequentatur. Cicero pro Sulla: (c. 26.) Quae domus? quae celebratio quotidiana? quae familiaris dignitas? Quintilianus decl. 265. celeberrimae viae. Tacitus lib. 2. Hiſt. (c. 64.) vita viae Flaminiae celebritate. Annal. 16. (c. 29.) nota et celebritate periculorum ſueta iam Senatus moeſſitia. Firmat autem coniecturam noſtram Symmachus l. 1. ep. 18. iamdudum veſtri cupiunt Lucrina tacita et liquida Baiana et Puteoli adhuc celebres. In Lucilii verſu:

Multis

Multis endo locis sermonibus concelebrarunt:

commode explicatur a Nonio *concelebrare diffamare*. Nec de alia emendatione cogitandum pro *diuamare*. Est enim *diffamare* indifferens nonnunquam pro diuulgare, in vulgus spargere. Ita plus quam semel vtitur Augustinus de Ciuitate Dei. Lib. 3. c. 10. *an respondent, quod nisi assiduis sibi que continuo succedentibus bellis Romanum imperium tam longe lateque non posset augeri, et tam grandi gloria diffamari*. Membranæ Ms. ignorant τὸ *succedentibus*. Lege: *assiduis sibi que continuis bellis*. Frustra hunc Nonii locum Lipsius, Doufa, Scioppius tentarunt. Notauit mihi in Symmachi epistolis quibusdam, συσταμαῖς praesertim, quæ sine personae mentione sensum non habent integrum, subaudiendum esse vocabulum, non secus ac in formularum libris habemus, quas paucis mutatis accommodare alii negotio et homini possis. Sic lib. 2. Epist. 21. nomen eius non exstat, qui commendatur. Lib. 3. ep. 91. *Qualis ergo quantusque sit dominus et frater meus, in aperto est*. Desideratur nomen illius *domini et fratris*. Lusit operam qui correxit, *quantusque sis dominus*. Quasi de Ruffino, ad quem scribitur, accipiendum hoc foret. Subsequitur enim: *Merito eius laudibus nostrum cedit ingenium*. Vbi etiam *eius* in *tuis* mutandum fuisset. Lib. 8. Epist. 70 et 71. nulum nomen praescriptum, sed indefinite: *Ad praeturam multos inuitat*. Indicatur, hoc literarum exemplo mutatis nominibus ad plures usum Symmachum. Adde Ennodium lib. 1. Ep. 12. Igitur sanus etiam locus est lib. 2. ep. 66. Symmachi: *Quæ me non minus pro illo quam necessitudo commouit, ut ipse etiam comperto ex relatione Victoris spectabilis viri negotio cogitabis*. Nam ἀντὶ τῆς illo posuerat olim Symmachus nomen eius, qui has detulit, cuiusque negotium commendatur, quod non proflare cuius suas forte ob causas ipse vir consularis voluit. At est qui hæc dicat esse sine sensu, et loco τῆς pro illo substituat *familiam*. quod sane mihi sine sensu est. In relatiuis *hoc, illud*, prius solet plerumque respondere propiori. Non tamen id

vbique obseruant veteres. Liuius lib. 4. *hoc socios audire, hoc hostes! quo cum dolore hos? quo cum gaudio illos?* Nempe hos ad socios, illos ad hostes refertur. Iustinus lib. 2. (c. 1.) *tantis fructa molibus, tot fossis conscissa, ut cum his arceantur, illis recipiantur aquae.* Sic etiam Symmachus lib. 4. Ep. 7. *maius quiddam est fortunam restituere, quam dedisse. Illud enim fieri fortuna consentit, hoc contra illam praestat humanitas.* Non probandum quod Iac. Lectius correxit transpositione: *Hoc enim fieri fortuna consentit, illud etc.* Hieronymus Apol. 3. aduersus Rufinum: *Darentque consilium, ut non ad Protei columnas, sed ad Ionae portum nauigarem: hunc enim fugientium et turbatorum, illum securi hominis esse cursum.* Quod male mutauit Marianus Victorius, et hinc insultat Transalpinæ editioni. Macrobius lib. 7. Satur. cap. 4. *Nam ideo omnes dexteræ partes validiores sunt et debiliores sinistræ, quia has regit calor visceris sui, illae contagione frigoris sinistra obinentis hebetantur.* Miratur vir eruditus, a castigatioribus hunc locum impune esse dimissum, quum transpositio pronominum omnem loci sententiam destruat: facitque: *quia illas, et hae contagione.* Fallitur: id ipsum enim Macrobius intelligi voluit ex vulgato. Liuius lib. 24. (c. 29.) *Et mittentibus et missis ea laeta expeditio fuit: nam et illis, quod iamdiu cupiebant, nouandi res occasio data est; et hi sentinam quandam urbis rati exhaustam laetabantur.* Vbi illi sine dubio missi, hi mittentes. Haec exilia sunt: sed, si docti viri talia non cogitando lapsi sunt, liceat nobis cogitandum de illis esse monere. Epistolæ isti, a qua incepimus, subiecti sunt versus quum in alios claros viros, tum in Valerium Proculum, quorum vltimus ita affectus est, ut tot doctorum hominum labor neque ad sensum, neque ad sermonem, neque ad sonum bonum adducere eum potuerit:

*Cum primis, quos non oneravit gloria patrum,
Ponemus Proculum, vitae morumque decorem,
Haud unquam indignum magnorum Poplicolarum.*

Olli

*Olī semper amor veri et constantia, simplex
Coelicolum cultus. non illum spernere posses:
Et quamquam reuerendus, non deinde timeres.*

Sic edidit primus Scioppius, et simul cōniecit, *post inde*, metri gratia, Iac. Lectius versui et sententiae ita succurre-
re ait: *reuerendus erit, non deinde timebis.* Iuretus: *erat, non deinde timendus.* Barthius, primo, *reuerendus eum non deinde timebis*: secundo, *eras, non digne timeri*: tertio, *At qu. reuerens ius non est inde timeri*: quarto, *reuerere decus, non deinde timebis.* Mirum est tot mutationibus nihil effecisse doctos viros, quod non palam sit ineptum. Inueni in scriptis membranis:

Et quamquam reuerendus eris, non inde timeris.

Facile fuit hinc diuinare:

non illum spernere posses,

Et quamquam reuerendus erat, non inde timeres.

Plinius lib. 1. epist. 10. *reuerentis occursum, non reformi- des.* Symmachus filius lib. 10. epist. 25. *sine contentu facili- lis, sine terrore reuerendus.* Compositio similis apud Ci- ceronem post reditum in Senatu: (c. 6.) *Etiamsi agrestem et inhumanum existimares, tamen libidinosum et perditum non dubitares.*

CAPUT XVII

*Propertio medicina et lux, non rē accepto. Stare tantae
Tanti est. Africa tota in lu- eladis pretio. Quae vulgo 8 et
cris. Taciti locus insignis re- 9 elegiae habentur in lib. 4.
stitutus. Stare magno pretio, Propertii, una est. Lanu-
dicitur per intellectum rē dato, vium aliud, aliud Laurentum.*

Properitii est lib. 3. eleg. 18, (3.)

Durus, qui lucro potuit mutare puellam:

Tantifne in lacrimis Africa tota fuit?

Quam sit hic difficilis explicatu locus, nemo expertus est

E e 4

magis

magis And. Schotto, qui attentius caeteris omnibus eum confiderauit, lib. 2. Obs. cap. 26. Scaliger, inquit, nihil hic contulit. Passeratius ingenue fatetur, si legas *Tanti*, se non intelligere, et aquam sibi haerere. Attamen, *Tantum in lacrimis*, scriptum fuisse existimat Schottus: hunc vero sensum Poëtae attribuit: „Durus ac dirus videatur, quis, „quis amor lucrum anteponit. Ergone plaris apud illum „Africanæ merces, quam lacrimæ amantis fuerunt? „Equidem stupefactus haereo, nec exputo quomodo interdum homines literis cultissimi, quæ contra omnem rationem volunt, sibi primis queant persuadere. *Africa tota tanti fuit in lacrimis*, hoc est, merces Africanæ plus commouent aliquem, quam lacrimæ amantis. Quis tantus artifex intendendæ citharæ Propertianæ, ut hæc chorda sic tinniat? Atque adeo vir optimus et studiis clarissimus etsi rem valde absurdam se commentum non omnino senserit, vidit tamen se non id inuenisse, quo ceu vero stare posset. „Fingamus, ait, duo illa disticha esse Annæ sororis sic Didonem alloquentis, cum sacra imperaret fieri „regina, de Aenea iam vela faciente: *Credis cum iam „posse tuæ* etc. Sane hac fictione sensus verborum esset: *Tantine fuit Africa tota in lacrimis*? adeone cordi fuit illi Africam totam conicere in lacrimas, adeo moerore luctuque Africae est delectatus, ut ea de causa puellam defereret? Sed isti simulationi locus hic nullus: non Annæ persona loquitur, sed ipse poëta: neque ad Dido, sed ad eam, quam ipse dominam anbit; neque de Aenea, sed de illius pristino amatore, qui maritimum iter lucri causa suscipiendo puellam destituerat. „Vel respexerit fortasse, „inquit Schottus, ut coniectare pergamus, ad luctum Carthaginis Africanæ atque vlulatum, quem Maro cadente „et manus adferente sibi Didone fingit. „Istiusmodi coniecturarum nec finis vlla nec ratio nec fortuna esse potest. Tamen ex vltima Gebhardus exclusit nouum monstrum: *Tantis ne lacrimis*: quod sit, Ne Africa quidem vrgente excidio Carthaginis tantum lacrimarum fudit, quantum Cyn-

Cynthia. Sic esse in Comel. et cum habeamus codicis scripti lectionem, non tanti esse auctores dubiis coniecturis fulcire. Recte, si habeamus bonam nec inexplicabilem: at haec qualis est? *Africa fuit lacrimis tantis*, nec ubi, nec quando, nec quid, nec quare: hoc est, vrgente excidio Carthaginis Africa sic fleuit. Iam *tota*? Non profecto Utica, non Masinissae liberi, non tot alii populi, qui graui iugo Poenorum liberati gaudebant. Quaerat et Iuuenalis, (Sat. 10, 32.) *unde ille oculis suffecerit humor*, vt vna puella plus fleret, quam tota Africa; tertia pars, vt putabatur, orbis terrarum? *Tantine* verissime a Schotto restitutum censeo, et orationem esse interrogantem eidem assentior. Vt hoc libro superius: (El. 10, 1.)

*Postume, plorantem potuisti linquere Gallam
Miles, et Augusti fortia signa sequi?
Tantine vlla fuit spoliati gloria Parthi?*

Iam reliquae vulgatae non aliter constat sensus, quam vt dicamus, amatorem, qui vela dedit, tam insane ab Africa, siue in Africa, fuisse desideratum, vt si ille praetulisset amorem puellae, nec nauigasset, grauissimo illos dolore adficeret. Ergo potuit hoc facere? et tanti fuit, quod, non dico pauci Africani, sed tota Africa in lacrimas ibat desiderio absentis, hoc, inquam, fuit tanti, vt puellam desereret? non potius fuerat illam flendo interire? Nam, *tanti est, non est tanti*, formulae sunt, quibus vtimur, cum significare volumus aliquod malum vel incommodum magno bono, magno pretio nobilem rem vel mercem, insano labore excellens opus compensari vel non compensari. Habet exempla Schottus, et nullo negotio possunt coaceruari. Cicero: *Nihil tanti, vt a te abessem, fuit*. Hoc est, nihil erat, quo pensaretur hoc incommodum, quod tecum esse mihi non liceret. Sic Propertius diceret, *Africa tota in lacrimis*, Africam totam plorare, *non fuit tanti*, vt puellam desereret. Pro desertione puellae non fuit dignum pretium Africam totam luctu leuare. Hic

E e 5

sensus,

sensus, nec ullus alius illius, *Tantine in lacrimis*, potest esse: qui alium excogitat, quid sit Latins loqui, his certe verbis, ignorat. Atque ille vt tolerari potest, si versum hunc solum audias: ita non potest probari, si simul audias cum praecedenti: nam illud, *lucro mutare puellam*, magis indicat vltro ab desertore appetitam navigationem et Africam, quam eum ab Africa fuisse expetitur. Ego igitur intempestiuas illas lacrimas Africanas ob aduentam nauigantis (nam puellae illas adscribi, vt voluerunt docti, non patitur sermo Latinus) lubens cum Annae alloquio et siue Carthaginis in morte Elisae siue totius prouinciae in excidio Carthaginis fletu *eis νόγανας* mitterem: tantundem enim Propertium iuuant: qui scripserat:

Durus, qui lucro potuit mutare puellam.

Tantine in lucris Africa tota fuit?

Hoc est, non debuit deserere puellam, etsi ea deferenda totam Africam lucrari, et vectigalem reddere posset. *Africa tota in lucris*, omnes illius prouinciae opes in re-ditu, non tanti, vt illa defereretur, fuerunt. O durum hominem atque inhumanum, qui lucri causa discidium fecit! an tanti, vt te dereliqueret, fuit vel totam Africam *ναπηρόδου*, et inter lucra habere. Cicero lib. 5. de finibus: (c. 30. al. sect. 91.) *si in maximis lucris parum aliquid damni contraxerit*. Admonet hoc esse tanti me ob-scuritatis cuiusdam apud Tacitum lib. 3. Histor. cap. 72. *Arserat et ante Capitolium ciuili bello, sed fraude priuata. Nunc palam obfessum, palam incensum. quibus armorum causis? quo tantae cladis pretio stetit? pro patria bellauimus.* Sic editiones principes: sed erasit *ro stetit*, tanquam superfluum, B. Rhenanus, induxitque passim receptum: *quibus armorum causis, quo tantae cladis pretio, pro patria bellauimus?* Quod et sic aegrum primo Lipsio visum: postea pronunciauit in sanitate esse, et explicandum: ne pro patria quidem olim tanta clade pugnatum, nedum pro ambitione priuata aut contra patriam. Sali-nerius

nerius reuocat editum prius et interpretatione exornat. *Quibus armorum causis?* Iniustus scilicet, inquit, Capitolium conflagrauit. Potest ferri. *Quo tantae cladis pretio stetit?* „propugnatio, ait, et conseruatio Capitoli aduersus „Gallos et Porſenam nihil eſt, ſi cum huiusmodi clade „comparetur., Hoc vero nullo modo. *Stetit* ſane ſit, deſenſum eſt aduerſus Gallos et Porſenam. Sed cum dicimus, *Quod tantas cladis pretium*, accipitur quaſi audias, quis fructus, quae vtilitas? Forſan etiam, quae tantae cladis aeſtimatio vel compenſatio? Cuius ſententiae verba, cum τῷ *stetit*, prout id explicat Salinerius, non niſi inepte iunguntur. Fac quam fieri poteſt commode: *Quod pretium tantas cladis in ſtante ac deſenſo Capitolio?* Dixeris, ne Capitolium quidem tanta rerum aliarum clade deſendi debuiffe. At hoc falſum eſt: et rectius iudicauere maiores, vel totius vrbiſ prodiſtae ſatis magnum pretium eſſe deſenſum Capitolium. Deinde non hic ſenſus, quem colligit Salinerius: interpretatur enim, quaſi dictum eſſet: *quanto minori clade Capitolium deſenſum eſt?* Quod, non adſequor, quibus fidiculis inde poſſit extorqueri. Nihilo commodius, quod ſequitur: „*Pro patria bellauimus*, vt, „*Fuimus Troës, fuiſt Ilum*: non amplius pro patria pugnamus, ſed eius perniciem tantum in votis habemus. Captat verbum *bellauimus*, et vult id eſſe, deſiimus bellare, vt *fuiffe* dicitur, qui deſiit eſſe: ſed hoc elegans, illud proſus hic κακὸς λόγος et loco non ſuo. Ergo aliter Pichena: *quibus armorum causis? quo tanta clades pretio stetit? pro patria bellauimus?* quaſi dicat: ſi pro deſenſione patriae incenſum Capitolium fuiſſet, praefertim ab ipſiſ obſeſſiſ ad hoſteſ arcendoſ, aliquod pretium fuiſſet, ac magis excuſabile: nunc autem non pro patria bellauimus, ſed ciueſ contra ciueſ. Acidalio vix vlluſ locuſ faciliuſ reſtitui poſſe videtur, mutatiſ ſaltem interpunctiſ: *quibus armorum causis, quo tantae cladis pretio? pro patria bellauimus.* Quaerere Tacituſ, quae armoruſ cauſa, quae tantae cladis merceſ? et reſpondere, Patriam,

inui-

inuidiose atque acerbe, tanquam, ut patria seruaretur, arcem patriae et imperii sic perire necesse fuerit: denique ne arguatur dissimulasse, quod libri veteres inserunt, *stetit*, id apposite putat fieri, *scilicet*. Freinshemius, quod Pichena coniecit, forte melius dicit vulgato; non quin sensus sit in eo elegans, sed quod praecedentia, *quibus armorum causis*, non satis consentiant: optimum tamen arbitratur vocem *stetit* expungi, et distingui: *quibus armorum causis? quo tantae cladis pretio? pro patria bellauimus*. eum sensum acutiorem, quam ut facile in breuib. notis describatur. Sic illi. Non temere est, quod in omnibus veteribus adiectum reperitur *ro stetit*: quod nihil contati Pichenae credimus, etsi eius coniecturae fides abroganda sit. *Stare pretio magno* dicitur, quod carum est, eoque male eunt. Vnde quoties transfertur, de quo id enuntiamus; id intelligimus esse aut fuisse aliquando aut visum desiderabile, nec eo nos potitos, nisi damno et iactura rerum aliarum. Ipsum igitur quod *stat* vel constat *magno*, habet rationem vel speciem boni, *pretium* adiuncti bono mali: estque illud, quod obuenit *magno cum pretio atque malo*, ut Poëta canit. *Stat magno*, quod redimitur magna mercede data atque expensa. In hac autem Pichenae lectione quum *clades* malum sit, *pretium* habet vicem boni: nam, *quo tanta clades pretio stetit?* est illi, quod eius pretium, commodum, lucrum fuit? quo bono compensata est. Sic in eo, quod *stare magno pretio* dicimus, intelligeremus, *accepto*, non *dato*; idque cum magno emolumento venire. Sed hoc refutat ratio loquendi et usus veterum. Liuius lib. 23. (c. 30.) *multoque sanguine et vulneribus Poenis ea victoria stetit*. Ouidius lib. 10. (v. 547.) *Stet mihi ne magno tua gloria*. lib. 12. (v. 68.) *commissaque praelia magno stant Danais*. Sic in istis, apud Ciceronem, *Data est merces erroris mei magna*, apud Liuium *expiandum id bellum magna mercede*, et similibus, et *pretium* et *merces* semper malum, damnum, poenam, exprimunt. Ergo si Tacitum volumus Latine loqui, cladem ipsam

ipsam pretium ei esse sentiemus, quo interrogat, num quid aliud dignum, ut pensaretur tanto malo, comparatum sit. Et quantum video, scripsit: *Nunc palam obsessum, palam incensum. quibus armorum causis? quid tantae cladis pretio stetit? pro patria bellauimus?* Quibus autem, inquit, armorum causis nunc obsessum et incensum est? Et quid fuit tanti, ut obsideretur et incenderetur? quid, quod nobis constitit tanta clade, tanquam pretio? quod pretio tantae cladis emimus aut affectauimus? quid dicere possumus, cur operae pretium esset tantam cladem dare ac pati? cur hanc cladem bene impensam, et eius rationem nobis constare crederemus? numquid bellauimus pro patria? numquid opponemus nomen reipublicae? et eius interfuit Capitolium exuri, ut interfuit Atheniensem, urbem et arcem prodi Persis, donec e mari recuperarentur? Poterant id obtendere Sullani et Mariani: agebatur enim, optimatum an popularium in manu esset respublica, utri vicissent, libertatem conseruatorum: praeterea incendium ortum casu. At Vitelliani directo oppugnant Capitolium, et contra fidem Flauio Sabino datam, et pro foedissimi hominis impotentissimo dominatu. Tunc igitur honestus erat armorum praetextus: tunc quod esset tanti, quodque stetisse tantae cladis pretio non poeniteret: tunc pro patria bellabatur: nunc alia omnia. Cicero tertia in Catilinam: (c. 10.) *Atque illae dissensiones erant huiusmodi, Quirites, quae non ad delendam, sed ad commutandam rempublicam pertinerent. non illi nullam esse rempublicam, sed in ea, quae esset, se esse principes; neque hanc urbem conflagrare, sed se in hac urbe florere voluerunt. Atque illae tamen omnes dissensiones, quarum nulla exitium reipublicae quaesuit, etc.* Rursum Propertius, lib. 4. Eleg. 8. (v. 47.)

Cantabant furdo, nudabant pectora caeco:

Lanuvii ad portas, hei mihi, solus eram.

Ad. Turnebus in voce *Lanuvii* quaesuit aliquid turpculi lib. 13. adv. cap. 8. Quod latius docere conatus est Simeo Bosius

Bosius in Epistolas ad Atticum. Sed Ios. Scaliger: non est, inquit, quod Turnebo assentiamur, qui obscœnitatem hic vaticinatur. Nam Lanuuium sine vlla figura est oppidum Laurentum. Sic ille breuiter: vt signa rerum ponere videas ad subsidium magis memoriae suae, quam ad legentium disciplinam, quod de Nigidio Figulo dicit aliquibi Gellius. Itaque quia non vidit quid vellet, valde inepta voluit Passeratius. Fortasse simplex, inquit, et honesta sententia: cum ego essem ad portas Lanuuii frequentissimi oppidi, mihi tamen solus videbar: vel cum essem Lanuuii, quod poene ad portas vrbis Romae est, videbar tamen esse in solitudine. Cum vero haec subsistere non possent, denuo labitur ad obscœnitatem quaerendam in *Lanuuii* voce, praesertim cum *porta* apud Catullum de re huic vicina vsurpetur. Verum vt intelligas et Poëtae sententiam et illustris Scaligeri, hoc notandum: Quae vulgo distinguuntur octaua et nona, Elegia sunt vna, nequaquam separanda. Et ineptissima inscriptio est: *De Cynthia et Dracone*. Nihil enim Cynthiae cum Dracone fuit: sed historia huius per occasionem, mentione Lanuuii inlata, inferitur. Cum autem Propertius fastum passus et alios praeferrere videns mutare dominam et abdicare Cynthiae amores, ipsa alio digressa, constituisset, Teia et Phyllide vocatis animum lenire voluit. Quod tamen negotium ei nequiter expetiuit. Nam et mala omnia subinde interuenientia hilaritatem conuiuii confuderunt, et quicquid illae ad libidinem suscitandam deliciarum facerent, Propertii animus, violentae medicinae non opportunus et quasi externatus, solus Cynthiae vsque Lanuuii portas prosequabatur. Hoc est;

Lanuuii ad portas, hei mihi, solus eram.

Sensus communis amantium. Theocritus Pharmaceutria: (Id. 2, 60.)

νῦν δὲ λαβοῖσα τὸ τὰ θρόνα ταῦθ' ὑπόμαζον
 τὰς τήνω φλιαῖς καθυπέρτερον ἅς ἔτι καὶ νῦν
 Εκ θυμῷ δέδεμαι· ὁδὲ μὲν λόγον εἰδέναι ποιεῖ.

Epistola Leandri: (Ouid. Heroid. 18, 30.) *Et quo non possum corpore, mente feror.* Ioculare erratum Passeratii, quod verba illa,

Cum vicina meis turba cucurrit agris,

explicat: frequentia vicinorum sese effudit ad spectaculum Lanuuii anguis, et cucurrit per meos agros et praedia Lanuuiina. Etenim Cynthia cum insperato rediret, et suum Propertium inter alienarum meretricum amplexus haerentem inueniret, grauiter mulcatis his, ministro dominoque, tumultum excitauit: adeoque illa est, quae Esquilias noctu turbauit aquosas, et fecit, vt vicina turba in agros Propertii se effuderit. Qui vero in Esquiliis spectaculum praebebit anguis, qui Lanuuii asseruatur? Sed et superuacua est haesitatio Passeratii in illo:

Lumina sopitos turbant elata Quirites:

an Aricinini et Lanuuii possint appellari Quirites? Nam manifestum est, rixam illam et quicquid geritur, vt Propertii commissio cum meretricibus, Cynthiae inexpectatus aduentus, ab eaque datae turbellae et hominum concursus, Romae in Esquiliis peragi: non Lanuuii, non alibi. In tantos laqueos induit se vir sane quam doctus, postquam semel tricis impeditum pedem explicare non satis prudenter est aggressus. *Videlicet qui summam veritatis amisit, semper erret necesse est*, vt recte Lactantius de opificio Dei. (Sect. 6, 12.) Scaliger tamen quoque fallitur, cum Lanuuium putat esse Laurentum, quorum hoc in litore prope Ostiam, illud remotum a mari secundum viam Appiam habitabatur.

CAPVT XVIII

Palladius emaculatus. Tangere fimo plantam. Imber summam humum tangens. Seneca correctus. Chlamydem contra-ctus ab auro. Ovidius et restitutus et defensus. Tactus arenae, &c. Tangi aues visco. Petronius tentatus. Litae arundines. Manilius illustratus. Glebas mittere virgis.

Crates summa lateris. Crates, cutis, crusta, corium terrae. Vallari foliis. Vallus pectinis. Setae stantes, ut valli. Bis restitutus Ovidius. Vallum et Vallus, quid differant. Vallus interior et exterior. Caesari adserta vera lectio. Suctus. Sugere terram. Utillime.

Palladius Ianuario tit. 16. (in ed. Gesner. Tit. 15, 16.) *Fimo bubulo ima planta tingenda est: sed melius cinis spargetur in scrobibus, ne calore stercoris aduratur. Scribe ex Lugdunensi Ms. ima planta tangenda est. Sic Februario tit. 25. (Sect. 15.) lacertae viridis felle si tangantur cacumina, non putrescit. Et Aprili tit. 8. (Sect. 2.) Tunc dorso apum bibentium tangamus illo liquore tincta festucula. Restituendum et Senecae lib. 3. Nat. Quaest. cap. 7. Quomodo ergo potest imber suggerere omnibus vires, qui summam cutem tingit? Recte, inquit Gruterus. At duo Pal. tangunt, ut et vet. exemplaria Fortunati, qui tamen emendabat tangit: at Col. quae summam humum tangunt: at rō tangunt et nos in Britannico reperimus. Cur autem tangunt? Ninium altius sedit vlcus: nec sine ratione Col. rō qui ambiguum facit. Scribendum: Quomodo ergo potest imber suggerere omnibus vires, vix summam cutem tangens? Pars maior eius per fluminum alueos in mare descendit. Hoc est, leuiter imbuens. Frequens et Ouidio. lib. 3. de arte: (v. 269.)*

Pallida purpureis tangat sua corpora virgis.

Lib. 4. Faistorum (v. 166.): *et tactae rore queruntur aues. Iterumque (ib. v. 791.): et sparsa tangere corpus aqua.* Sic enim vett. codices. Lib. 2. met. (v. 122.) *Ora sui sacro medi-*

medicamine nati Contigit. Plinius lib. 20. cap. 1. *Tradunt hoc succo tactis radicibus vitium, non attingi vuas ab auibus.* Lib. 38. cap. 4. *si quis in sinum exspuat, aut si superior palpebra saliu tangatur.* Vt Scholiaſtes Iuvenalis Sat. I. (v. 68.) *gemmam vdam* interpretatur *ſaliua tactam propter ſignaculi impreſſionem.* Ex quibus colligas licet, fruſtra dubitatum, quum dicitur *contingere melle* aut *amurca* aut *ſale*, a *tango* an a *tingo* deſcendat id verbum: quaſi non et ipſum *tango* ſit iungo, illino, induco. Giſanius plane, quaſi res indigeat argumentis, haud ſcio, inquit, an dixerit Lucretius *contingere melle a tango*, cum libri omnes *contingere* ſcribant: non *contingere*. Mitto alios. Sed quod idem vir doctiſſimus Naſon impingit lib. 14. verſu 345.

Phoeniceam fuluo chlamydem contractus ab auro:

ferendum non eſt: quum in melioribus codd. quod et in ſuis quibuſdam ille vidit, ſit, *contractus*: nec *aurum* hic, quo paſſim contingi aut diſtingui potuit veſtis, ſed ſibula. Clarum hoc ex ſequentibus:

Purpureum chlamydis pennae traxere colorem.

Fibula quod fuerat veſtemque momorderat aurum,

Pluma ſit: et fuluo cervix praecingitur auro.

Chlamydem contractus eſt contractam, preſſiorem, iunctam habens. Euripides:

πρὸς δ' ἔδεας Αἰνίδες

Διῶναι σαρίζεσ', αἷς ἔπερσ' ἐμὸς πατὴρ,

Ἰδαίᾳ Φάει χευστέῳς ἐξευγμένῃ

Πόρπαιον.

Porro ex eo, quod prius notabamus, ius ſibi fecit Ovidius *tactum arenae* pro aſpergine dicendi Met. lib. 9. (35.)

Ille cauis hausto ſpargit me pulvere palmis,

Inque vicem fulvae tactu ſlaueſcit arenae.

Spargebantur enim, poſtquam oleo gaudiſa cutis, teſte Statio, ſic vt haereret, et ea velut inducerentur. Quamquam

et virga *tangit*, quae superducitur, etsi nihil haereat: Vt, *Virginis os tangit*: et Plinius lib. 19. cap. 10. *Sunt qui sanguineis virgis tangant ea, quae nolunt his obnoxia esse.* Sed placitum nonnullis *iactu* (cui suus alibi locus) hic omnino damno vel propter vocabulum *ἀφ᾽ ἧς*, quod sic vertit Ovidius, ut et Plinius lib. 35. cap. 11. *ἀνορῆ* reddit *citra pulueris tactum*. Vtrumque iam animaduertit P. Faber lib. 3. Agonist. cap. 22. Nec de nihilo est, quod ut Ovidius, *flavescere tactu arenae*, sic *flauescere happe* dixit Martialis lib. 7. epigr. 66. (v. 5.) Et ipse alibi: (Art. 3, 628.) *carbonis puluere tange, leges.* Sic aues *tangi* dicuntur, quarum alas, Plauti verbo, arundo verberat. Qui eadem fabula et eadem imagine: *Tactus sum vehementer visco.* Petronius: (c. 109.) *Ecce etiam per antennam pelagiae considerant volucres, quas testis arundinibus peritus artifex tetigit. Illae viscatissae illigatae viminibus deferebantur ad manus.* Id est, visco obleuit. Plinius lib. 16. cap. ult. *Hoc est viscum pennis animum tactu ligandis, iuglandis oleo subactum, cum libeat insidias moliri.* De quo genere aucupii capiebam Manil. lib. 5. vers. 290.

*Sed parte octaua surgentem cerne Sagittam
Chelarum. Dabit et iaculum torquere lacertis
Et calamus nervis, glebas et mittere virgis,
Pendentemque suo volucrem deprendere coelo.*

Scaliger, *Virgis*, interpretatur, sagittis, quibus glebas plumbeas mittebant, quae iactae in aëre ignem concipiebant: quas Statius *arsuras coeli per inania glandes*. Lipsius velit et ipse *virgas* pro sagittis, nisi diceret *glebas* iis *missas*: nam glandes plumbeae fundis missae, non sagittis. Dubitat, num ad fustibalum referendum sit, qui lapides glebasque mittebat? an ad tubos illos et canales oblongos, teretes, foratos, quibus etiam nunc aues feriant, emissae per eos argillacea gleba, spiritu collecto et valide expresso? Sed hoc ambigit rursus an veteres vsitarint. Sagittas certe non intelligi, quod de illis praeierit: *Et calamus nervis.*

Haec

Haec Poliorcet. lib. 4. Dialogo 6. Barthius lib. 5. Aduers. cap. 23. corrigit: *beluas et mittere virgis*: quod sit iaculis configere, quibus immanes ferae petuntur. At lib. 9. c. 15. explicat de glebis bituminis ardentis aut iactu ipso flammam concepturi, qua, cum sagitta munimentis hostilibus haesisset, incendium fieret praesentaneum. Rurfus lib. 23. cap. 20. Quomodo autem *virgis*? „Sagittis, inquit Scaliger. „At quantillum plumbi sagitta mittitur? Ego vero glandes „illas fundis missas puto, et si *glebas* omnino retinendas „censes, τὸ *virgis* utique mendosum erit. Glebae enim „sunt minuta frusta plumbi. Quid quod de iaculo et sagitta iam locutus Manilius.,, Sed haec alterius loci sunt. Denique *glebam* interpretatur frustum cuiuscumque materiae vel rei: praecipue illorum, quae facile ignem capiant: ut *glebae sagittis aptae* apud Manilium, quibus incendium immitteretur tabulatis aliquibus, lib. 56. cap. 12. Tantum egit, ut nihil ageret. Videtur ei male haesisse illud Caesaris in 7. de bello Gallico: (c. 25.) *Quidam ante portam oppidi Gallus, qui per manus seui ac picis transditas glebas in ignem e regione turris proiciebat.* Sed vanum est hic alia de re quam de aucupio cogitare. Sedet igitur mihi *glebas* esse vilci, quibus arundo lita est, et *glebas mittere virgis* esse τὸν ἰξευτήν τὸν λαθροβόλον δόνακα, seu vilcatas virgas mittere: quas *viminā viscata*, et, si possim obtinere, *litas arundines* appellat Arbiter: et si Salmasius ad Solinum malit *textis*, Gonsalvus *texis* velit esse occulte coniectis. Silio est *viscata arundo*, ut recte restituit Barthius, lib. 1. Aduers. cap. 13. Martiali *pinguis virga*, lib. 9. epigr. 55, 3.

*Aut crescente levis traheretur arundine praeda,
Pinguis et implicitas virga teneret aues.*

Paulinus carnine primo: (in Fragin. extr. ad Gestidium v. 1.)

*Sume igitur pastas dumoso in rure volucres,
Quas latitans filicis sub tegmine callidus auceps,*

*Dum simili mentitur aues fallitque susurro,
Agmina viscatis suspendit credula virgis.*

Prudentius Cathemer. 3. (v. 43.)

*Inlita glutine corticeo
Vimina plumigeram seriem
Impediunt et abire vetant.*

Seneca lib. 3. de ira cap. 16. *sic aues viscum, dum trepidantes excutiunt, plumis omnibus illinunt.* Recipimus nos ad Palladium, cuius Maius tit. 12. *Hoc mense lateres facienda sunt ex terra alba vel rubrica.* Nam qui aestate sunt, celeritate feruoris in summa cute siccantur, interius humore seruato, quae res scissuris eos faciet aperiri. Mss. tres: *in summa crate siccantur:* vt et Barthianus lib. 37. Aduers. cap. 3. Quod ille spernit, mihi religioni est spernere. Ita vocat belle superficiem eius compositionis. Sic in Septembri tit. 10. (Sect. 4.) *Sed in nouo prato rapa conserere possumus, quorum messe finita, caetera, quae dicta sunt, exsequemur. Viciam tamen foeni seminibus mixtam post haec spargemus. Rigari vero, antequam solum durum fecerit, non debet, ne eius cratem minus solidam vis interflui corrumpat humoris.* Humani corporis luteam cratem dixit Prudentius Cathemer. Hymno 8. (v. 59.) *Frangit et cratem luteam laboris Longior usus.* Paullo aliter: nempe pro compage. Sed sic prorsus elephanti corium Sidonius in Burgo Leontii: *quippe improba cratem Natiuam nec tela forant.* Nec oblitus sum, quod paullo ante mutuatus sum a Seneca, nec Plinii *extremam cutem terrae, tum eiusdem, moueri terram callumque summæ cutis solui.* Sed alias alia placent. *Crustam* vocat ibidem Seneca: *Omnis humor intra primam crustam consumitur, nec in inferiora descendit.* Plinius corium lib. 17. cap. 4. *statim subest arena tenuissimo caespitum corio.* Iulio tit. 6. *Ex hac in vini amphoram vnius librae mensuram mittimus, incisis tamen ante superfluis, et abiectis foliis, quibus pars extrema vetatur.* Longe suauius Ms. L. et S. quibus pars extrema vallatur.

Pari

Pari similitudine Cicero lib. 2. de natura deorum: (142.)
*Munitaeque sunt palpebrae tanquam vallo pilorum. De
 senectute: frugem vallo munitam aristarum. Ouidii est
 lib. 1. Amorum, eleg. 14. (v. 15.)*

Non acus abruptit, non vallum pectinis illos.

Ms. Pircheimeri, dein Arondellianus: *vallus pectinis.*
 Neque ausim reiicere: nam *vallum* quam cum pectine
 habet convenientiam? Isidorus lib. 15. *Valli fustes sunt,
 quibus vallum munitur. Intervalla spatia sunt inter capi-
 ta vallorum, id est, stipitum.* Raritas igitur dentium pe-
 ctinis *intervalla*, ut dentes ipsi *valli*. Haesites forsan ob
 illud eiusdem Isidori, *vallum* esse, quod ex *vallis* compo-
 nitur. Ego vero hoc accipio, hoc *vallum*, quum id vo-
 cabulum nasceretur, dictam munitionem e solis *vallis*:
 sed vix in veteribus hodie sic acceptum inuenias: post-
 quam enim ea vox ad munitionem, quae sit aggesta terra,
 translata est, usus tollendae ambiguitatis ergo primaeuam
 significationem obliteravit; et hic *vallus* non modo pro
 singulis stipitibus, sed etiam pro ipsa munitione valuit.
 Caesar lib. 3. de bello civili cap. 63. *Erat eo loco fossa pe-
 dum 15, et vallus contra hostem in altitudinem pedum 10:
 tantundemque eius valli agger in latitudinem patebat. Ab
 eo, intermisso spatio pedum 600, alter conuersus in con-
 trariam partem vallus humiliore paullo munitione. Hoc
 enim superioribus diebus timens Caesar, ne nauibus nostri
 circumuenirentur, duplicem eo loco fecerat vallum, ut si
 ancipiti praelio dimicaretur, posset resisti. Rursus: Nam
 ut ad mare nostrae cohortes IX legionis excubuerant, acces-
 sere subito prima luce Pompeiani etc. simulque nauibus
 circumuecti milites in exteriorem vallum tela iaciebant,
 fossaeque aggere complebantur: et legionarii interi-
 oris munitionis defensores, scalis admotis tormentis-
 que cuiusque generis telisque terrebant. Ita enim scriben-
 dum esse didicimus ex Torrentiano codice: ita diuinat
 P. Ciacconius, et postea in Ms. expressum inuenit. Non*

F f 3

interio-

interiorem vallum, vt olim vulgabatur: non *anteriorem*, vt nuper de coniectura Fæëni. *Interior* spectabat castra Pompeii; *exterior* in contrariam partem: cohortes oppugnabant *interiorem* terrestri itinere profectas: leuis armatura et qui nauibus venerant, *exteriorem*. Ideo ait *circumuectos*: praeternaugarunt scilicet interiorem et interuallum 600 pedum, vt ad auersam illam munitionem peruenirent. Sic lib. 7. belli Gallici cap. 82. hostis *interior*, qui obsidetur, et 74. *exterior*, qui subsidio venit obsessis: et prorsus, vt hic, c. 87. *equitum se partem sequi, partem circumire exteriores munitiones, et ab tergo hostes adoriri iubet*. Postea e nauibus, quia aditus a mari nondum obseptus erat, in media egressi, propugnatores vtriusque munitionis etiam a tergo iuassere. Hoc illud: *atque inter duos vallos, qua perfectum opus non erat, per mare, nauibus expositi in auersos nostros impetum fecerunt, atque ex utraque parte, munitione deiectos, terga vertere coegerunt*. Toties igitur hic Caesari *vallus* pro tota munitione. Tibullus: 1, 10, 9. *Non arces, non vallus erat*. Itaque nullus dubito, quin et lib. 8. Metamor. versu 285.

Stantque velut vallum, velut alta hastilia, setae.

vel *vallus* vel *valli* scripserit Ouidius. Denuo Palladius Septembri tit. 13. (Sect. 2.) *Hisdem diebus feritur capparvis: late serpit: succo suo terris nocet*. Ms. Lagd. *succu*. Lege: *suctu suo terris nocet*. Idemque intellige, quod Octobris tit. 2. *quod pro malitia sua ferendum non est: nam terrae uber exhaurit*. Varro lib. 1. de re rust. cap. 44. (Sect. 3.) *Agrum alternis annis relinquere oportet, aut paullo leuioribus sationibus ferere: id est, quae minus sugunt terram*. Plinius lib. 16. cap. 34. de candida hedera: *Etiam plurimis locis intercisa viuit tamen duratque: et totidem initia radicum habet, quot brachia, quibus incolumis ac solida arbores fugit ac strangulat*. Illud etiam notabile est in Iulio tit. 1. haberi in Ms. codice: *fluestres agri utillime exstirpabuntur, pro utilissime, quod vulgo est.*

est. Sic etiam Octobri tit. 4. (Sect. 1.) *ubi collis praeruptus aut macer, vites utilissime ponuntur. Ms. ut illinae. Nempe et hic fuit olim: utillime ponuntur. Vt utroque loco non aliter Comelinianae membranae.*

CAPVT XIX

Lucretius aliquot mendis liberatus. Contendere causam. Instituire vestigia aliud, aliud statum componere aut gradum. Capite, statuere se in vestigia. Praepositionum ordo mutatus. Ouidio scriptura vetus reddita et declarata. Duro sub ianitor aere. Manilius et Auctor iuti. Elegiae in mortem Drusi densi. Somnos in membra locare. Usque. Viae, iter vocis. Orae. Speculum obvertere oris. Speculum sapientiae causa, in quo cor perspiceretur. Qua. Plautus, Manilius, Propertius, Claudianus leuiter adiuti.

Lucretius libro 4. versu 471.

*Hunc igitur contra mittam contendere causam,
Qui capite ipse suo instituit vestigia retro.*

Iure Lambinus offenditur illo, qui capite instituit vestigia retro. Quid enim interest, si capite institui vestigia possunt, ante an retro fiat? Neque tamen statim hi duo versus expungendi erant, aut sollicitandum τὸ contendere causam. Primo quidem sic loqui ait Tullium in Catilinam (2, II.): *si causas contendere velimus*. At hic contendere est comparare. Dein coniicit: *Hanc igitur: ut contendere sit absolutum*. Sed si tollimus *Hunc*, ad quid referetur τὸ Qui? Rursus, quia in quibusdam libris est *mittam* vel *mittnam* pro *mittam*, *cusem* pro *causam*, *se* pro *retro*, ariolatur: *quidnam contendere curem*. Palmefius eodem impetu, *mutim* iam aut *tendere cusem*: aut modestius, *minuam contendere causam*. Mihi quoque *contendere causam* satis placet. Est enim *contendere aliquid* saepe magna contentione ac studio, ac summa optum vi, conari atque agere: ut Ciceroni, *Hoc contendo*, et,

F f 4

tantum

tantum contendere in republica, quantum probare ciuibz possis. Monuit autem idem Tullius orationem, esse duplicem, alteram *contentionis*, alteram *sermonis*; et *contentionem* tribui *disceptationibus iudiciorum, concionum, senatus*, lib. 1. de officiis. (c. 37.) Accipio igitur *contendere causam*, vt *cernere vitam, cernere bellum, pugnare pugnam, militare bellum, certare multam*. Nec mouerim facile, *Mittam*, ob sermonem Terentianum, (Eunuch. 3, 3, 22.) *Mitte orare*. Membranae tamen Vossianae quoque *mituam*: vt non absonum sit illud *minuam* Palmerii, aut *metuam*, vt Horatio (Carin. 2, 2, 7.) solet poni pro nolle aut cauere. In altero Palmerius, *institit in vestigia sese*. Gifanius *instituire* vestigia scribit esse gladiatorum, aut pugilum *προβολήν*. Equidem *in statu stare, gradum componere* noui: sed qua re his illud simile sit, nondum intelligo. Neque id docet Virgilii: (Aen. 7, 689.) *vestigia nuda sinistri Instituire pedis*. Nihil enim aliud dicit, quam *πεζετέγες* esse, altero tantum pede ocreatos vel peronatos. Quid est autem: *Non aduersus illum pugnabo, qui statum componit capite ipse retro?* Non enim voluerit exprimi illud Virgilii in quinto: (v. 428.)

Abduxere retro longe capita ardua ab istu:

aut Statii lib. 6. (748.) *tuto procul ora recessu Armorum in speculis*. Hoc artis est, neque causa, cur quisquam ea vtentem recuset parem. Decurramus igitur ad membranas, in quibus: *in statuit vestigia sese*. Prima quidem manus esse: sed id correctum iuxta veteri manu in *sese*. Accipiamus igitur:

Qui capite ipse suo in statuit vestigia sese.

Desinam contra illum disputare, qui sibi non constat, qui se ipse euerit, qui cernuat et se ipse capite suo in vestigia statuit. (Terentius in Adelphis) 3, 2, 18.

Sublimem medium arriperem et capite primum in terram statuerem.)

Amant

Amant sic transinouere praepositiones Poëtae, interdum citra necessitatem metri. Virgilius: (Ecl. 6, 19.) *iniiciunt ipsis ex vincula fertis*. Potuisset enim, *ex ipsis*. Ouidius: (Remed. 113.)

Post tamen hic multos seruatus creditur annos.

Potuisset: *Post multos tamen hic*. eodem numero, quo Virgilius: (Aeneid. 1, 477.)

Lora tenens tamen: huic ceruixque comaeque trahuntur.

Et ipse Naso alibi: (Pont. 3, 9, 11.)

Iudicium tamen hic nostrum non decipit error.

Sic prima Metamorphosi: (v. 231.)

In domino dignos everti testa penates.

Vbi poterat: *In dignos domino conuerti*. Quo magis inducor, vt aurem praebeam Ms. Pircheimeri, qui legi iubet apud Ouidium lib. 3. de arte, versu 587.

*Obde forem duro dicat sub ianitor aere,
Non potes.*

Vulgo, *dicat tibi ianitor ore*. Cur ianitorem *sub duro aere* dixerit, ipse rationem reddit lib. 1. Amorum: (6, 1.)

Ianitor indigne dura religate catena.

Ipsam genus loquendi scitum, *Ianitor sub aere*, vt *Eques sub armis*. Virgilius: (Georg. 3, 116.) *atque equitem docere sub armis Insultare solo*. Sed quod sequitur, ita conciliabam: *exclusi te quoque tanget amor*. Ideo, inquit, segnius amantur vxores, quod, vt Statius canit, *licet expositum per limen aperto Ire, redire, gradu*. At tu, puella, fores habe obseratas: dicat interdum ille tuus ex more alligatus ianitor amatori, Non potes nunc admitti. Non ipsum modo incitabis, sed te quoque, et aliquo hominis amore pertentabere: tibi quoque illum iucundior facies. Sunt autem frequentia Ouidio talia: *cultu cultor ab ipse suo*: (Ep. 12, 18.) *laetitia soluar ab ipse mea*: (Ep. 13, 116.) *indicio prodor ab ipse meo*: (Ep. 11, 72.)

valui poenam fortis in ipse meam. (Am. I, 7, 26.) Quibus commotus et ferre possum apud Manilium lib. I. vers. 245.

Nos in nocte sumus, somnosque in membra locamus.

Etsi Scaliger *κακόζηλιαν* vocet puerilem et nugatoriam. Nimis abrupte. Sed quanto suavius, quod ille subiecit; *Somno fit membra locamus.* Quo illud *fit*? At *locare membra in somnos* est collocare corpus in lecto cubiculari vel dormitorio: nec transpositio particulae habet aliquid magis *κακόζηλον*, quam in tot aliis exemplis. Sic Tacitus: (An. 13, 7.) *ripam ad Euphratis: viam Miseni propter.* Ipse Tullius lib. 2. de natura deorum: (c. 4.) *Senatus, quos ad soletet, referendum censuit.* Lib. I. de inuentione: (c. 19.) *delectationis non alienae abreo negotio, quo de agitur.* Lib. 3. de officiis: (c. 7.) *quod honestum fit, id maxime esse expetendum se propter.* Barthius *locare somnos in membra* censet dictum, vt, *Caruitne te hodie febris?* et, *dare classibus austros*, Lib. 6. Aduers. cap. 10. Illud magis placet. Auctor elegiae in mortem Diusi: (v. 253.)

Flammam diu contata caput contingere sanctum

Errauit posito lenta sub usque toro.

Non video, cur Scaligeri, *lenta sibi usque*, aut Lipsii *lenta subitque* praeferam. Significat certe *tò usque* continuum alicuius temporis aut morae. Plautus Pleudolo: (1, 5, 146.) *Sed te volo domi usque adesse.* Terentius: (Adelph. 2, 2, 7.) *cui hodie usque os praebui.* Virgilius: (Ecl. 9, 64.) *licet usque, minus via laedat, eamus.* Flamma igitur dum diu metuit attingere sanctum corpus, sub posito toro usque lenta errauit, lente ambedit et corripuit circumiecta ligna, non recta emicuit in summum, ubi corpus erat. Rursum Lucretius lib. 4. versu 510.

Praeterradit enim vox fauces saepe, facitque

Asperiora foras gradiens arteria clamor.

Quippe per angustum turba maiore coorta,

Ire

*Ire foras ubi coeperunt primordia vucum,
Scilicet expletis quoque ianua raditur oris
Rauca suis, et iter laedit qua vox it in auras.*

Sic olim publicatum est. Sed vltimum versum obelo confixit Lambinus: eundemque ab optimo, vt ait, veteri libro exsulem deleuit Gifanius. Quod ille factum indignatur, et gloriam tanti facinoris sibi praereptam dolet. Proponit hic auctor secundum argumentum, quo vocem demonstret esse corpoream. Primum fuerat, quia insinuans per aures sensum illarum impellit. Secundum incipit a primo versu hic producto: vbi *τὸ enim* incommodum, nec connectit orationem. Ms. *Propterea radit*. Scribe: *Praeterea radit vox fauces saepe*. Atque ita Mss. Gellii lib. 10. cap. 26. vnde sic edidit H. Stephanus. Probat igitur hoc altero argumento vocem constare ex corporeis elementis, quia corpus laedere potest. Nempe per angustum guttur turba maiore soni aut vucum coorta, et sic expletis nec satis patentibus viis, per quas transit vox,urgentibus tamen aliis, rauca redditur ianua oris, siue guttur, et vox, quae in auras exit, laedit suum iter. Sic apparet legendum esse:

*Scilicet expletis quoque ianua redditur oris
Rauca viis, et laedit iter quae vox it in auras.*

Sic conieceraamus, et postea in Florentina Iuntae editione plene expressum vidimus. Quidius lib. 2. Met. (v. 828.)

*Vitalesque vias et respiramina clausit.
Nec conata loqui est: nec, si conata fuisset,
Vocis haberet iter.*

Statius lib. 5. Thebaidos: (v. 606.)

*tandem laxata dolore
Vox inuenit iter, gemitusque in verba soluti.*

Guntherus lib. 3. Ligurini, vtriusque imitator: *vix haec
fauces in verba solutae Vocis iter praestare valent.* Putarunt

tarunt *expletas oras* dici: sed quid est *expletis oris ianuam radi*? Immo vacuum et spiramentum ipsum expletur, orae autem raduntur. Peccat in contrarium Gifanius hoc libro, versu 166.

*Quandoquidem speculum quodcumque obuertimus oris,
Res tibi respondent simili forma atque colore.*

Turnebus legit: *quoicumque obuertimus aeris*: et intelligit speculum ex aere. Lambinus edidit, *queiscumque obuertimus oris*: coniicit tamen, *quoicumque obuertimus orae*: vel, *quamcumque obuertimus oram*. Gifanio *Speculum oris* videtur appellasse, quod vſitate plerumque et absolute *Speculum* dicitur, quo ora ac fauces animantium redduntur: etsi locus ei sit de mendo suspectus. Primum ediderat, *quocumque obuertimus*, *illuc*: postea quod supra posuimus, vt tamen non male quosdam *aeris* habere fateretur. Mirum non addidisse ex Plauti Epidico a. 3. sc. 3. quod interiiciemus, non quia necesse est, sed quia luce indiget: (v. 1.)

*Non oris causa modo homines aequum fuit
Sibi habere speculum, ubi os contemplarent suum:
Sed qui perspicere possent cor sapientiae,
Igitur perspicere ut possint cordis copiam.*

Cor sapientiae volunt esse sapientiam, quae inſit in animo, vel per hypallagen sapientiam cordis, vel perfectionem et excellentiam cordis. Quae quum inepta esse Guidetus intelligeret, subiecit, *Sed qui perspicerent cor saepius suum*, ad Terentii Hecyram. Sed distinguendum est: *Sed qui perspicere possent cor, sapientiae*. Subaudi, *causa habendum speculum fuit*. Cor hominum eorundem est, quorum *os*, non *sapientiae*. Imitatus est postulatam Moini in hominis fabrica. Lucianus: *Επὶ τῷ ἀνθρώπῳ δὲ τὸ τοῦ ἐμὲψατο καὶ τὸν ἀρχιτέκτονα ἐξέπληξε τὸν ἠφαισον, διότι μὴ καὶ θυρίδας ἐποίησεν αὐτῷ κατὰ τὸ τέχνην, ὡς ἀναπνεύσασθαι γνώριμα γίνεσθαι ἅπασιν*
αἱ βέλας

α βέλεται καὶ ἐπινοῇ, καὶ ἢ ψεύδεται ἢ ἀληθεύει. Sapientiae quoque causa, inquit, speculum habendum fuit, quod cordis imaginem redderet. In ultimo versu *percipere* malim. Ea, inquit, gratia id habendum fuit, ut quemadmodum ex speculo forma oris noscitur atque emendatur, ita ex hoc mirifico speculo noscerent homines et corrigerent formam animi, et sic discerent prudentiam. Quod, si facere possent, non morarentur conferre praesentia cum praeteritis, nec in aestimanda aliena adolescentia suae obliuiscerentur. Sed in Lucretio codicum optimorum lectionis unica litera mutari vult: *quacumque obuertimus oris*: nam illi, *quocumque*. Oris autem dixit ab *ora*, quae cuiusque rei extremum indicat, circumcaesuram, ut auctor loquitur, siue summum corpus. *Qua*, vbi, qua parte. Sic apud Manilium lib. I. (v. 35.)

*Maiores uti mundi facies foret et veneranda
Non species tantum, sed et ipsa potentia rerum,
Sentirentque Deum gentes, qua maximus esset.*

Id est, vbi, vel qua parte esset maximus, vbi maxime maiestatem suam exserit, nempe in coelo. Male vulgo, *quam maximus*, Sic et Propertius scripserat lib. 4. eleg. I. (v. I.)

*Hoc, quodcumque vides, Hospes, qua maxima Roma est,
Ante Phrygem Aenean collis et herba fuit.*

Quodcumque vides hodie radians fulgensque ea parte terrarum et Latii, vbi Vrbs domina est, pro eo nihil olim nisi saltus et gramina. Vidit hoc et Carrio, sed adiecit: nisi forte illi Maniliano simile est, *quam maximus esset*, lib. I. Antiq. cap. 5. Certe simile est, sed utrobique corruptum. Claudianus consulatu Olybrii et Proбини: (v. 83.)

*Ipsa, triumphatis qua possidet aethera regnis,
Affilit.*

Ita Ms. non *quae*, quod beta languidius. Respondet, quod inferius in allocutione imperatoris: *cur deseris arces Ausonias*.

sonias coelumque tuum? Quacumque obuertimus extremi-
tati corporum speculum, simili figura et colore res eae
redduntur in speculo, quales visuntur in ipsis extremitati-
bus. Lib. 5. (v. 582. Lucretius.)

*Quandoquidem claram speciem certamque figuram
Praebet, ut est oris extremis cumque locata.*

Et ipso lib. 4. (v. 47.) *summum corpus, summum corticem,
membranam appellat.*

CAPVT XX

Iustinus ter emaculatus. Pro-
dere destituendo vel relinquen-
do. Deferere et prodere. Pro-
dere de mutis et inanimatis
non ob euentum modo dicitur,
sed etiam ob imaginem fraudis
et fidei frustratae vel spei.
Alpes decipere. Insidiae decepe-
re, vel fefellere. Prodere
omnem actum annorum suorum.
Silio, Liuius, Senecae, Valerio
Flacco reddita verus scriptura.
Prodere et perdere officium dif-
ferunt. Proditor Helles. Mar-
tiali lux. Seneca iterum ad-
iutus. Portitores qui proprie,

et unde dicti: et eorum va-
rium officium, cuius intui-
tu alio atque alio ea vox
transfertur. Portitor, ve-
stor. Taurus portitor Eu-
ropae. Aries Phryxi, non Hel-
les portitor. Portitor pro cu-
stode. pro acerbo omnium quae
agas, percontatore. pro pecu-
niarum coactore. Portitor
Vrsae Bootes. Hilasius in Ca-
talectis emendatus. Columella
et Statius illustrati. Porro-
rium quomodo factum. Por-
titor, quasi ad portum itor.

Iustinus lib. 12. de Alexandro post Clitum interfectum
cap. 6. *Ob haec illi quatrinduo perseverata inedia est:*
donec exercitus vniuersi precibus exoratus est, pre-
caantis, ne ita vnius mortem doleat, ut vniuersos perdat,
quos in ultimam deductos barbariam inter infestas et irri-
tatas bello gentes destituat. Videtur loco positum *to*
perdat, ne, si prodat legamus, idem videatur bis dicere,
quum sequatur *destituat*. Ego tamen *prodat* praefero,
ipso Iustino auctore lib. 19. cap. 3. *non ideo se in eam diem*
vixisse, quoniam velit viuere, sed ne hos, quibus nefanda
lues

lues pepercerat, inter hostium exercitus relictos, morte sua proderet. Habes enim et hic relictos, ut ibi destituat: et tamen illud additur quasi praegnantius. Cicero lib. 1. in Verrem: (35.) quibus illam relictionem prodicionemque consulis sui gratam sperat fore. Pro Flacco (c. 33.): is a Flacco corruptus est, is me deseruit ac prodidit. Sic prodere Liuius lib. 26. (c. 36.) publica prodendo, tua nequiquam serues. Et notum est. Gruterus ad Liuium omnia illa, quae translatione manifesta a prodicionis scelere ducta dicuntur, tantum propter euentum et factum dici existimat. Non ego, qui in omnibus imaginem quandam fraudis reperio, si non in eo, cui adscribitur actio, at in eo, qui patitur. Proprie quidem se decepit ipse, falsa concepta opinione de re, per quam malum accipit. Quia tamen ei fit fraus, alterum fraudem facere videtur. Ut cum apud Virgilium: (Aen. 10, 592.) currus fuga segnis equorum Prodidit. Nempe culpa et vitium est equorum, quod fuere segnes, et sic spem domini fraudarunt. Apud Silium: (10, 317.) clypei transfixi proditus aere. Nempe aes molle fiduciam domini decepit, tramittendo ictum, cui resistere, quemque retro agere debuerat. Sic lib. 4. (v. 34.) atque Alpes et peruia saxa Decepere; Ms. Col. et Rom. ac Paris. editiones. Omnes enim crediderant Alpina humanis gressibus esse imperuia. Liuius iterum lib. 26. neque opere munitus erat, ut ubi ipsius loci et stagni praefidio creditum foret. Eam fidem admissis hostibus fefellit proditor locus. Idem lib. 22. cap. 4. id tantum hostium, quod ex aduerso erat adspexit: ab tergo ac super caput decipere infidiae. De qua coniectura Lipsii dubitandum non est. Nam omnes Mss. constanter *deceptae*, quod frustra demissas in caput interpretatur Pontanus in Analectis: non *detectae*, ut vulgo, quod iuxta frustra pro *testae* cum Glareano accipiunt. Locus, quo probant hanc significationem verbi, ex mero librariorum errato habet *dete-gendis infidiis pro tegendis*. Sic lib. 23. cap. 26. erat castris se detinentem, pro tenentem. lib. 27. cap. 29. disce-derant

derent carmen, liber optimus et alii pro discerent. Hoc lib. cap. 60. idem desero pro sero. Sic apud Lucretium degerere bellum pro cernere bellum. Nam deceptere alibi dicit fefellere. lib. 21. (c. 48.) Minus quam ad Ticinum fefellit. Et iterum: (cap. 57.) nocte adortus, non fefellit vigiles. Lib. 25. ne quis agrestium procul spectator agminis falleret. Lib. 31. Non fefellere insidiae. Curtius lib. 4. (cap. 3.) interiorum quoque murum, ut, si prior fefellisset, illo se tuerentur, undique orsi. Statius lib. 7. Thebaidos: (v. 720.)

*Vixerat ille diu pauper scrutator aquarum:
Decepit tellus.*

Silius lib. 5. (v. 497.) *et senio male fida fefellerat arbor. Eiusdem Silii est, ut ad priora reuertamur, lib. 16. septem denudas proditor arces. Sic enim Mss. et vett. editi. Tanquam desertor, qui non defendit, cum deberet. Seneca de breuitate vitae cap. 6. qui cum aliis felicissimi viderentur, ipsi in se verum testimonium dixerunt, prodentes omnem actum annorum suorum. Ita in Mss. non perosi, aut perodientes, ut fecerunt. Sic et apud Valerium Flaccum scribendum lib. 6. vers. 385.*

ut machina muri,

*Quae scopulis trabibusque diu confectaue flammis
Procubuit tandem atque ingentem prodidit urbem.*

Non propulit, ut editur. Nec vero accredimus eidem Grutero, recte sollicitasse Marquardum Freherum leg. 1. de reg. iuris: *quae cum in aliquo vitata est, perdit officium suum: substituto prodit. Differunt sane prodere officium et perdere. Prodere officium est ab officio desciscere. Ut apud Ciceronem lib. 4. Acad. Q. (c. 8. al. Sect. 23.) Ille vir bonus, qui statuit omnem cruciatum perferre, intolerabili dolore cruciari potius, quam aut officium prodat aut fidem. Id ipsum deserere dicit lib. 1. de finibus: (c. 10. al. S. 33.) qui officia deserunt mollitia animi. Et relinquere*

quere lib. 2. Tuscul. (c. 13. al. Sect. 31.) *ab homine propter vim doloris enuntiante commissa, prodente confcios, multa officia relinquente.* Sic Plutarchus de malignitate Herodoti: τὰς τὰ ἔχματα παθεῖν ἐπὶ τῷ μὴ προέδῳ τὸ καλὸν ὑπομέναντας. Lucianus Gallo: τὰ καθήκοντα ἔχει προδιδόναι καὶ ταῦτα φιλόσοφον ἄνδρα. At *perdere officium suum* est *inhiberi*, quo minus praefes, quod debes. Vt apud Quintilianum lib. 8. cap. 5. *Ego vero haec lumina orationis velut oculos quosdam eloquentiae esse credo. Sed neque oculos esse toto corpore velim, ne caetera membra suum officium perdant.* Sed nec hinc desumptum, vt censet Gruterus, cum *proditor Helles* apud Lucanum et Martialem dicitur: et apud Ouidium lib. 4. Faetorum, vt est in optimis Mss. (v. 715.)

De duce lanigeri pecoris, qui prodidit Hellen.

Est enim alius et proprius vsus verbi pro effundere, euertere. Hoc ostendit Seneca Oedipo: (Act. I. v. 142.)

Segnior cursu sonipes in ipso

Concidit gyro, dominumque prono

Prodidit armo.

Epist. 71. *Imperfecta necesse est labent, et modo prodant, modo sublabantur, modo succidant.* Epist. 114. *quomodo in vino non ante lingua titubat, quam mens cessit oneri, et inclinata vel prodita est.* Ita enim legendum. Quasi euersa vel effusa. Quid vero sit *proditor Helles*, explicat in Troadibus (Act. 4. v. 1035.): *gregis ductor radiante villo etc. medioque iactum Fecit in ponto.* Nondum tamen nos latere tecto abscedere licet. Sunt enim magni nominis viri, ea differentes, quae si vera sunt, iuxta probe *portitor Helles* dicitur aureus ille vir gregis ac *proditor*: et quia vterrimini etiam libri *portitor*, ambigas necesse est, vtrum malis. Taceo illud Seruii in 6. Aeneidos: (v. 298.) *Portitor propriis, qui portat; abusiue etiam, qui portatur; portitor dicitur, sicut vector.* Taceo Hieronymum, *epistolarum tabellarios*, Niciae Hypodiacono, *portitores* dictos

G g

esse

esse scribentem. Lingua seculi sui corrupti sunt. At nunc quoque *portitorem* aiunt etiam esse gestorem testibus locupletibus, Ouidio et Statio: quod tamen ignorabat Savaro, quum faceßere iubens sententiam Pii id nomen aevo Sidonii natum, antiquissimum dat eius auctorem Arnobium. Addunt discriminis causa posse scribi altera significatione *portutorem*: sed *portitorem* *Πορτεῖρα* a portando, non a portu: et ne analogia repugnet, vt *praestitum* et *praestatum*, sic putant etiam placuisse *portatores* ac *portitores*. Quin etiam dicere licere censent et *portorium*, vt *portitorem* pro publicano, a portando quoque ita vocari, quia pro mercibus exportandis, non in portu solum, sed etiam in pontis transitu solvatur: item *portorium* esse vectigal, quod capiebatur ex rerum importatione et exportatione, vnde et nomen: id qui redimerent, *portitores* a rerum importatione appellatos. Sed hi passi quoque sunt aliquid humanum, nec bona aetas *portitores*, praeterquam a portubus, dictos agnuit. Hilarius de signis coelestibus, in Catalectis: (p. 162.)

Portitor est Helles, et portitor Europæ.

Sic aduocat Petrus Scriuerius ad nonum Martialis, et, ex alia lectione, inquit,

Proditor est Helles, et proditor Europæus.

Pithoeus quidem et Scaliger utrobique dederunt *proditor*: sed medium ferire tutissimum et scribere:

Proditor est Helles. est portitor Europæ.

Et Gemini iuuenes. et pressus ab Hercule Cancer.

Est, intellige in signis Zodiaci: quod nisi gemines, nimis seinum est. *Proditor* autem *Helles* Aries, quia illam effudit: sed *Taurus Europæ portitor*, quia virginem saluam transuexit. *Portitores* enim proprie publicani redemptores portuum, aut eorum operae, qui in portu capiebant vectigal: eoque obseruabant commeantes, et ibi custodiam agebant, ne quid inscriptum transliceretur. Productus est vocabuli

cabuli vsus ad eos, qui exigebant in transitu annis: nam et hic instar portus est, vnde non aliter quam nauibus aut pontibus pergitur. Quum autem iidem homines et transueherent scaphis, et naulum colligerent, non sibi, sed aut magistratibus (qualem subinde Charonta fingit Lucianus, exemplo illorum, qui passim hoc ministerio fungebantur) aut publicanis, qui a magistratibus conduxissent: inde factum, vt *portitor* non modo exactorem publici in portu aut quasi portu, *τελώνην*, sed etiam *πορθημέα*, siue nauicularium, qui viatores traiceret mercede, significaret. Sic igitur *Europae portitor* Taurus, qui eam transiit; non qui portauit. Hinc etiam capimus Columellae verba, quae viri longe doctissimi medicina indigere putabant lib. 10. (155)

*Mox ubi nubigenae Phryxi, nec portitor Helles,
Signorum et pecorum princeps, caput efferet vndis.*

At est acute dictum, et, vt opinor, sine mendo: sed *τὸ portitor* accipies, quasi bis positum esset. Aries, inquit, ille *Phryxi portitor*, et non *portitor Helles*, quia Phryxum transevit, Hellen prodidit. Memini, quum tentarem: *nubigenae vector, sed proditor Helles*. Sed nihil corrigendum. Non igitur, nisi a portu, *portitor*: nec bene loquutis vnquam id vocabuli vsurpatum pro gerulo aut baiulo, quod sequior aetas adamauit. Ouidio quum tribuunt *portitor Helles*, aliquem de istis, quos commemorauimus, nominare voluerunt. In Statio frustratus est viros praestantissimos vetus Scholiastes. Verba sunt lib. 1. Thebaidos, versu 693.

et iam temone supino

Languet Hyperboreae glacialis portitor Vrsae.

Hic Lactantius: *Ophiuchum significat, qui sub Vrsa est: aduentu enim diei incipiunt sidera septentrionis hebescere.* Sic enim emendandum ex membranis, vbi vulgo, *albescere*. Quia subest, portare videtur, scilicet: inde ergo *portitor*. Sed fallitur et Lactantius. Non enim potest intelligi, nisi Arctophylax. Ouidius lib. 10. (447.)

G g 2

Tempus

*Tempus erat, quo cuncta silent, interque Triones
Flexerat obliquo plaustrum temone Bootes.*

Quemadmodum autem Bootes Vrsarum portitor? Nempe et custodiam praeftabant ac munus habebant portitores. Cicero pro lege Manilia (c. 6.): *publicani familias maximas, quas in saltibus habent, quas in agris, quas in portibus atque custodiis.* Quod per *ἐν δια δούειν* est in portibus custodiendis. Donatus ad 6. Aeneidos (v. 298.): *Portitor is proprie est, qui portum obseruat, ut nullus eius iniussu in alienas regiones transeat. Hic igitur aquis tam male olentibus, tam horridis qd spectu, erat par custos, nec dissimilis loco et regioni.* Hinc Statius portitorem pro custode dixit. Sic ab eorundem acerbitate in excutiendis et viatoribus sarcinisque et mercibus, Plautus Menaechmis (1, 2, 8.) vxorem vocat portitorem.

*Portitorem domum duxi: ita omnem mihi
Rem, necesse eloqui est, quicquid egi atque ago.*

Et quum hinc, tum ab coniuncta exactione transfert Cicero in secunda Agraria: (c. 23. al. Sect. 61.) *hos Decemviros portitores omnibus omnium pecuniis constitui, qui non modo reges atque exterarum nationum homines, sed etiam imperatores nostros excutiant.* In Vatinius: (c. 5. al. Sect. 12.) *quum te non custodem, ad continendas, sed portitorem ad partiendas merces missum putares.* Lib. 4. de republica (in Fragm. Non. Portitor.) *Nolo enim eundem populum imperatorem et portitorem esse orbis terrarum.* Quod vtinam hodie reges principesque meminissent! At portorium, ne ipsum quidem a portando, sed a portu descendit: nec tamen directo: compendio enim et duarum literarum et vocabuli dicitur pro eo, quod integrum fuit portitorium *uestigal*, merces, ut definit Nonius, quae portitoribus datur. Id ad pontes ob eam, quam supra posui, causam productum ostendit Labeo in leg. 60. *π. 6.* D. Locati: *id vehiculum cum pontem transfret, redemptor eius pontis portorium ab eo exigebat.* Quamquam autem apud Nonium

Nonium ex Turpilio notatum videas, *porti indigentes*, tamen, calide fortassis, sed suspicor non a *portus*, *porti*, *portitor* descendere, nec simplex esse nomen, sed duplicatum ex τῶν *portum itor*. Ad portum enim quotidie ventitabant: portum obibant: in portu plurimum ambulabant et obuersabantur suae procurationis gratia. Sic *Advorsitor*, *aduersum itor*, seruulus, qui hero domo progresso et negotii causa alicubi moraturo ad locum et horam dictam obuiam venit. *Diuerfitores*, qui diuersum, huc atque illuc, in diuersas partes eunt: hoc dederunt nomen cauponibus et illorum ministris, qui per cellas et synoecia ibant, et occurrebant praestoque erant hospitibus. Sic *praetor*, *circitor*, *domuitio*.

CAP V T XXI

Claudianus sparsim emaculatus et illustratus. Ioci Fescennini. Litterae I et L confusae. Abiectae aedes apud Plautum. Bis Ouidio reddita vetus lectio, semel defensa. Iacini arbores poma. Frontinus correctus et Iulius Firmicus. Latus testulae. Gratia iuncta Ioco. Verba apta ioco. Animas conciliantia osculantium labra. Trahes smaragdae vel smaragdi. Tertullianus explicatus. Solis lancea, lucernae spiculum lumen.

Martiani Capellae locus. Chelae. Agmina Drusorum. Pulsatus, responsus, et similia. Paupertas deorum satum. Vestritii Spurinnae fragmentum correctum. Pulsatum crebro ictu conuexum. Imperator discit orbi, quod priuati sibi. Arces insignitae tyrannidis. Prudentius illustratus. Arcis iustitium. Arces ancipites. Impellere cheros coelestes. Agis flamma polum.

In Fescenninis nuptiarum Honorii et Mariae, oda 2. (v.35.)

*Oriensque, regna fratrum,
Simul occidensque plaudat.
Placidae laetentur vrbes.*

Puerile atque indignum tanto Poëta vitium, quod merito negarunt excidere illi potuisse docti viri. Clauerius edidit,

dit, *ferantur*. Sed Ms. opus erat, vnde didicimus olim fuisse: *Placidae iocentur vrbes*. Seneca in *Medea*: (Act. I, 113.)

*Festa dicax fundat conuicia Fescenninus,
Soluat turba iocos.*

Ceu digitum intendit alter codex et originem mendi exhibet, cui *locentur vrbes*. Nihil frequentius in veteribus libris, quam *I* et *L* confundi. Sic in omnibus fere Lucretii Mss. *estolam* pro *esto iam*, *vimulcit*, pro *vim vicit*: in opt. Vossiano *veraula* pro *vera via*. Sic apud Plautum *Mostellaria* (4, 3, 3.) *nunquam aedepol me scio Vidiſſe vſquam ableſſas aedes, niſi modo haſce*. Quod non debuit pingere Scaliger, cum iam Turnebus et Lambinus vidiffent legendum, *abiſſas*. Eo sensu, quo apud Phaedrum fab. lib. 63. (v. 41.)

*Deformis cultum vendet, vt vinum paret.
Agros abiiciet moecha, vt ornatum paret.*

[In priore versu malim: *vt vinum petat*. Suetonius Claudio c. 40. *descripſitque abundantiam veterum tabernarum, vnde ſolitus eſſet vinum olim et ipſe petere*.] Ouidius lib. I. artis amatoriae, versu 747.

*Si quis idem sperat, laturas poma myricas
Speret, et e medio flumine mella petat.*

Scribendum ex Ms. Pircheimeri et regio: *iacturas poma myricas*. Sumserat a Theocrito Idyll. 5. (v. 49.) *Βαίκες δὲ καὶ ἡ πύργος ὑψόθεν κώνυς*. Vt a Nasone Prudentius hymno 3. Cathemer. (v. 76.)

*Hinc quoque pomiferi nemoris
Munera mitia proueniunt.
Arbor onus tremefacta suum
Deciduo grauis imbre pluit,
Puniceosque iacit cumulos.*

Frontinus de limitibus agrorum: (de Controuersis Sect. 15.)
Eſt et controuerſiae genus, quod ad ſolum non pertinet,
de

de arborum fructibus: quarum quae in fine sunt, siue intra, nec ullam ad radicem habent controuersiam, quoties inclinatae in alterutrum fructum iactauerint, inter affines mouent disputationem. Ita enim legendum: non earum. Diuersum mendum est apud Iulium Firmicum Matheos lib. 1. cap. 3. Prudentissimum illum Atheniensem, et singularis iustitiae virum, qui vitae atque virtutum merito Sapientis cognomen acceperat, infamis testulae iactus exegit. Leginus in Ms. testulae latus. Quasi diceret ἡ Ψηφοφορία, ἡ ὀστρακισμός. nam testulam ferre Ψῆφον πέσεν et Ψηφοφορεῖν et ὀστρακίζειν. Cornelius Nepos in Themistocle: (c. 8.) testarum suffragiis e ciuitate eiectus. Aristide: (c. 1.) collabefactus testula ista. Cimone: (c. 3.) testarum suffragiis, quem illi ostracismum vocant, decem annorum exilio multatus est. Latus autem, latio, latura. vnde laturarii apud Augustinum aliosque analogia sua nuntur. Rursus Ouidius lib. 2. de arte, versu 564.

Illic depositis habitat Concordia telis:

Illo, crede mihi, Gratia nata loco est.

Gratiam omnino ὀστρακισμοῦ: vt et lib. 6. metam. (v. 492.)

Non Hymenaeus adest, non illi Gratia lecto.

Itaque fatua haec scriptura, si penitus inspiciatur. Periculum scilicet erat, ne aut femorigena esset aut cerebro Io-vis profuisset Gratia. Ms. Pircheimeri: *Gratia iuncta*. Vnde nascebatur Cl. V. Pet. Scriuerio quantius pretii coniectura:

Illic, crede mihi, Gratia iuncta Ioco est.

Nam et *Iocus* est ex illis minutis diis, qui Venerem adscendantur. Plautus Bacchidibus, Horatius, alii testes. Naso in Epistola Sapphus: (v. 48.) *aptaque verba ioco*. Neque enim probare possumus, quod ad Simplicium vult Salmasius, *loco*. Libro 4. (v. 868.) Faistorum iubet quaestum corpore facientes a dea poscere *blanditias dignaque verba ioco*. Plena suspicionis ea vox et apud Liuium lib. 33. (c. 28.)

vbi obſcoenos aliquot viros ioci cauſa conuiuio celebri interfuiſſe ait. Eiufdem operis oda 4. (v. 21.)

Et murmur querula blandius alite

Linguis affidue reddite mutuis,

Et labris animum conciliantibus' etc..

Placebat ſcriptura vet. cod. *Linguis affiduis reddite mutuis.* Sed vincat, vt ſemper, vnicus Claudiani vindex verius eſſe: *Linguis affidui reddite mutuis.* Quid autem dicas de doctis viris, niſi ἀναφροδίτης fuiſſe, qui tot editionibus non viderunt legendum; *animam conciliantibus*? Vel, *animas.* Platonis epigramma apud Gellium: (L. 19, 11.)

Τὴν ψυχὴν Ἀγαθὸν φιλαὼν ἐν χεῖλεσιν ἔχον.

Et pari ſuauitate Latinus ille Anacreon: (loc. cit.) *Ani-mula aegra et ſaucia Cucurrit ad labias mihi.* Conciliare συνάπτειν dicit nonnemo apud Stobaeum: τί γὰρ ἄλλα ποιεῖσιν οἱ τῷ εἵματι ψάλλοντες ἢ συνάπτεισι τὰς ψυχὰς; In ipſo Epithalamio: (v. 87.)

Lemnius haec etiam gemmis exſtruxit et auro,

Admiſcens artem pretio, grauibusque ſmaragdis

Suppoſuit caeſas Hyacinthi rupe columnas.

Ms. melior: *trabibusque ſmaragdis.* Quod non poſſum non probare, ſiue migratſe vatem pudenti audacia legem ſubſtantiui, et *ſmaragdas trabes* enuntiare voluiſſe, ſiue per dictam Grammaticis ἐπεξήγησιν accipere malis, *trabes ſmaragdus*, vt ſint trabes quae erant ſolidae ſmaragdi. Sed et ὁ καὶ ἡ σμάραγδος Graeci. Tertullianus *lumen ſpiculum* et *lumen lanceam* pro tenui et fuſiore dixit de pudicitia cap. 7. *Moechiae vero et fornicationis non drachma, ſed talentum: quibus exquirendis non lucernae ſpiculo lumine, ſed totius ſolis lancea opus eſt.* Hic haerent docti viri; delent alii τὸ lumine: alii legunt luminis, alii ſpiculi. Quinetiam iunxere duas voces in vnā, et gloſſam fecerunt, *Lumen lucernaeſpiculi.* Sed recte ſeſe habet vulgata. Nam κατ' ἐπεξήγησιν (vulgo *appoſitionem* vocant)

vocant) lucernae appellatur *lumen spiculum*, folis *lumen lancea*. Quibus exquirendis non lucernae lumen, quod instar spiculi est, sufficit, sed opus est totius solis lumine, quod instar lanceae: seu tanto amplius lumine lucernae, quanto lancea spiculo. Alludit ad genus loquendi, quod sibi poëtae fecerunt, radios solis, et siderum, *istius, tela disci, iacula radiantia, spicula* appellando, uti notauit ad Lucretium Gifanius. Quod autem Sauaro ad Sidonium *lanceam* obseruat poni pro face, idque adfirmat Glossario Ms. in quo, *Flammea, lancea*; videtur deceptus errore librarii, qui scribere debuerat: *Framea, lancea*. Apud Martianum Capellam in Epithalamio: (v. 31.)

*Doxiloquum charis iuuenem complexa lacertis
Foecunda redde pignora.*

Mss. fidi pro *charis* habent *chelis*, cum interpretatione, *curuis*. Numquid igitur dixit *chelis lacertis* pro ita implicitis, ut forficum sunt brachia, seu quae dicit Ouidius (Met. 10, 127.) *concaua brachia cancri*? Placuit certe huic aetati *chelae* pro brachiis. Saxo Grammaticus:

Adde oculum propius, nostras et prospice chelas.

Abbo de bellis Parisiacae vrbis lib. 1. *nudis quoniam chelis inimicus*. Itaque possis et suspicari, *chelis iuuenem complexa lacerti*. Aut plane *coelis, κοίλοις*, vt hoc sibi sumserit, quia et *Syriam coelen* nonnunquam Latini appellabant. Sed vix haec tanti, vt illis immoremur. Lib. 1. in Eutropium vers. 460.

remeate tenebris

Agmina Brutorum Coruinorumque cateruae.

Olim meminuit Bruti superius in hac indignatione: *iam Chrysogonis tua, Brute, potestas Narcissisque datur*. Quare suspicabar hic fuisse: *Agmina Drusorum*. nam et hoc gratum libertati nomen, vel ob patronum Senatus, vel ob illum, qui nihil ad largitionem reliquit, nisi coelum aut coenum, vel denique ob illum, qui credebatur rempu-
blicam

blicam redditurus, si ad imperium venisset, et egisse cum fratre de Augusto ad eam restituendam cogendo. Lib. 2. versu 450.

Flagrat opus, crebro pulsatus perstrepat istu.

Contextit varius penetrans Chalcedona nidor.

Vox *pulsatus* admodum torfit eruditum virum. Scribit: *crebro cultri eos perstrepat*. Postea voluit, *crebro pulsu eos*. Nec in sequenti versu *penetrans* ei videtur optime valere: sed tollere nodum codicem Cuiacianum, in quo, *Contexti, varius penetrat*. Quam scripturam cum superiori emendatione, *pulsu eos*, coniunctam factum tectum locum praestare. *Contextum* esse pulmentum ex variis compactum. At ego suspicabar *pulsatum* dici pro pulsatione seu motu ministrorum in caedendis saginis. Istiusmodi substantiuorum, nec vulgarium, ingens est numerus. *Responsus, inuitatus*, (Fam. 7. 5.) *oppositus*, (pro Sextio, c. 55.) *intentus* (pro Marcel. c. 10.) apud Ciceronem. *Amissus* ita dixit Cornelius Nepos, *Offensus* Statius, (Theb. 12. v. 283.) *assiduo mundi incitu* Plinius, *abactus* idem. Vestritius Spurinna in fragmentis a Barthio publicatis: *Salus sancta, deum satu, Nullis, Panperies, numinibus minor*. Male *sata nullis Numinibus*, fecerat librarius: nec *Sancta deum* est vt dicit Δεσπότης. Immo et diis ortam dicit et nullis numinibus minorem. Cicero de Vniuerso: (in Fragm. Sect. 2.) *Haec vos, qui deorum satu orti estis, attendite*. Talis salutatio apud Ouidium: (Met. 2, 428.) *salue Numen, me iudice, dixit, Audiat ipse licet, maius Ioue*. Claudianus tamen videndum an potius scripserit:

Flagrat opus, crebro pulsatum perstrepat istu.

Conuexum. varius penetrat Chalcedona nidor.

Facile poëtis sonitus et clamor it coelo. Seneca epist. 3. *hac omne conuexum, intra quod iacent maria cum terris*. Statius 1. Thebaid. (v. 208.) *nixta conuexa deorum Maifesta*
te

te tremant. Festus: *Conuexum est ex omni parte declinatum, qualis est natura coeli, quod ex omni parte ad terram versus declinatur.* Rursum Claudianus in 4. conf. Honorii vers. 228. *Disce orbi, quod quisque sibi:* mirifice occupatos habuit Barthium in notis et lib. 15. Aduers. c. 14. Clauerium, Demsterum. Quid vero elegantius et verius hac quam proposuimus lectione, a Contareno primum prodita, nobisque in opt. Ms. inuenta. Nimirum quod Imperator discit, discit orbi, seu in gratiam et commodum subiectorum. Et hic sensus est usurpatus a multis Principes instituentibus. Isocrates ad Nicoclem: *οἱ μὲν γὰρ τὰς ἰδιώτας παιδεύοντες ἐκάνους μόνους ὠφελεῖσιν· εὐδότης τὰς κρατέντας τῇ πλεΐθους ἐπ' ἀρετὴν προτρέψειεν, ἀμφοτέρους ἂν ὠφελήσειε, καὶ τὰς τὰς δυναστείας ἔχοντας καὶ τὰς ὑπ' αὐταῖς ὄντας.* Vegetius in prologo: *neque quenquam magis decet vel meliora scire vel plura quam Principem, cuius doctrina omnibus potest praeferre subiectis.* Nam quod ait ille exclamatione illa vniuersum genus humanum a Theodosio compellari, falsum est. Theodosii cum solo filio Honorio dialogusinus a Claudiano instituitur. Eodem Panegyrico de tyrannide vers. 292.

*Muniti gladiis uiuant, septique venenis,
Ancipites habeant arces, trepidique minentur.*

Fatetur se non capere, quae sint *ancipites arces*, Barthius et hic et lib. 44. Aduers. c. 22. atque *arcus* vel *acies* vel *artus* substituit. Quomodo potuit in tanta lectione nescire arcem perpetuum esse insigne tyrannidis? Nec declamatores hic allegabo, qui quoties tyrannorum inmeminerunt, toties fere etiam *arcis* habent mentionem. Strabo de Hierosolymorum templo lib. 16. *ἦν δ' ὁμῶς ἐνπρέπειά τις περὶ τὴν ἀκρόπολιν αὐτῶν, ὅχ' ὡς τυραννεῖον βδελυτομένων, ἀλλ' ὡς ἱερὸν σεμνυνόντων τε καὶ σεβομένων.* Seneca de clementia lib. 1. c. 19. *Non opus est instruere in altum editas arces, nec in ascensum arduos colles emunire, nec multiplicibus se muris trabibusque sepire: saluum re-*
gem

gem in aperto clementia praestabit. Idemque Thyeste: (Act. 2, 342.) *Nescitis cupidi arcium, Regnum quo iaceat loco, i. dominationis.* Iustinus lib. 16. de Clearcho: (c. 4.) *auctores potentiae suae, per quos in arce collocatus fuerat.* Vnde Iuuenalis inuidiose villam Albanam Caesaris arcem dicit Sat. 4. (extr.) Et sic Prudentius de Pharaone Rubro mari immerso; (Cathem, 5. v. 78.)

*Ipsos et procures et vaga corpora
Nigrorum videas nare satellitum,
Arcis iusitium triste tyrannicae.*

Quod tanquam rarum notat Barthius lib. 9. Adv. c. 20. aulamque seu statum, vt hodie barbarissimus, inquit, interpretatur. Neque vero *iusitium* vindicta est: sed vt in iustitio actus rerum et officia erant damnata, vnaque tristitiae facies in omnibus apparebat, ita in ferali natatu illo omnis pompa cessabat dominationis, et vna erat regis totque ministeriorum et satellitum facies, quasi naufragorum. *Ancipites* autem, quia tantum metus quantum fiduciae praebent dominis. Nota, quae de Dionysio Cicero in quinto Tusculanorum. (c. 19.) Plinius in Paneg. (c. 49.) *Ille tamen quibus sibi parietibus et muris salutem suam tueri videbatur, dolum secum et insidias et ultorem scelerum Deum inclusit. Dimouit perfregitque custodias Poena, angustosque per aditus et obstructos, non secus ac per apertas fores et inuitantia limina irrupit.* Laberius: (in Fragm. v. 106.) *Neceffe est multos timeat, quem multi timent.* Xenophon lib. 5. *Κυρπαί Τὸν μέντοι ἀνδρα ἀρχοντα πᾶσιν ἅμα χαλεπαίνειν τοῖς ἀρχομένοις τῆτο ἐμοὶ δοκεῖ μέγα αἰμαίρημα εἶναι ἀνάγκη γὰρ διὰ τὸ πολλὰς μὲν φοβεῖν πολλὰς ἐχθρὰς ποιεῖσθαι διὰ δὲ τὸ ἅμα πᾶσι χαλεπαίνειν, πᾶσιν αὐτοῖς ἐμόνοισιν ἐμβάλλειν.* Panegyri in consulatum Manlii Theodori vers. 102.

*At quoties elementa doces semperque fluentis
Materiae causas, quae vis animauerit astra*

Imi-

Impletique choros; quo uiuat machina motu.

Ms. ambo: *Impuleritque choros.* Et ita, ni fallor, Schotti quoque libri, et Delrii codex, etsi alterum ille interpretetur. Sed *impulerit*, omnino recipiendum. Quid in aeternum illum et irrequietum cursum orbes astricos egerit et mouerit. Nam *impellere* est dare principium motui. Statius lib. 3. Thebaidos: (v. 32.)

*Ecce sub occiduas versae iam nostris habenas
Astrorumque obitus, ubi primum maxima Tethys
Impulit Eoo cantantem Hyperiona ponto.*

Macrobius lib. 7. cap. 3. *In praecipiti stantem, vel lenis tactus impellit.* Barthius libro 46. Aduersariorum II. *implere choros dici astra* ait, scilicet, ut nullum eorum vel loco suo vel concentui desit. Hoc ipsum voluerat Delrius. Sed non Claudianus, qui *vim* aliquam, non astra, *impulisse choros astrorum*, non *impleisse* dixerat. Seneca epist. 88. *Agit ille continuus ordo fatorum, et ineuitabilis cursus: per statas vices remeant.* Atque hinc intelligitur quod lib. I. de raptu Proserpinae vers. 252.

incanduit aër,

Egit flamma polum, fluxit mare, terra pependit.

Quod sine sensu esse aiebat Clauerius, et supponebat: *Legit flamma polum.* Male profecto. *Egit flamma polum*, est, flamma aetherea impulit choros astrorum, in motum egit. Quintilianus decl. 4. *Casusne tibi, pater, haec diuersitas videtur in corpus unum dissentientibus solidata primordiis, ut summo vertice locatus igneus vigor cuncta leuia calidi spiritus ardore suspenderet, profundus humor ad ima demersus etc.* Seneca de otio sap. cap. 32. *quis fuerit vniuersi status, antequam semina in partes discederent? quae ratio mersa et confusa diduxerit? quis loca rebus assignauerit, suapte natura graua descenderint, euolauerint leuia, an praeter nisum pondusque corporum altior aliqua vis legem singulis dixerit.* Vnicuique ex elementis attribuit proprietatem

tatem suam. Ut aëris proprium est τὸ διαφανές, in quo dies albet, aetherii ignis mouere polos, maris fluere, terrae in ambiente aëre pendere et vehi. Quare libenter audiuius scriptum codicem in illo: *incanduit aër*: cum vulgo haberetur: *incanduit aether*. Sic illud elementum omitteretur, hoc bis poneretur.

CAPVT XXII

Tacito diuersis locis antiqua lectio asserta et restituta. Agere ferre cuncta. Odio et terrore corrupti in dominos serui. Interpellatum silensium non interpolatum. Curtius defensio. Strata odia, stratum aequor, stratae irae. Miseria vulnerrum. Extra conuentum amandatus. Conuentus in prouinciis quot modis dicatur. Theophilus defensio. Iurisdittio prouincialis feruebat hieme maxime. Locus in Actis Apostolorum. Ἀγέρας. Τὰς ἀγοράς ἀγών. Glossarium correctum. Lux Horatio. Cicero saepius explicatus. Selecti iudices ex conuentu et propositi. Conuentus Campanus. Caesari auxilium. Familiae, id est, domus, vel patresfamiliae.

Lib. I. Historiarum cap. 2. *Nec minus praemia inuisa delatorum quam scelera: cum alii sacerdotia et consulatus ut spolia adepti, procurationes alii, et anteriorem potentiam, agerent ferrent cuncta. Odio et terrore corrupti in dominos serui, in patronos liberti. Non debemus hic sequi innouantem Pichenam: agerent verterent cuncta odio et terrore. Ipsi quidem hoc ignoscendum est, qui quantum potuit egregie de hoc auctore meritis, rectoque satis iudicio; ne posset amplius, vitae instituto et ἐψιμαθείας et lectionis inopia, ut ipse fateatur, prohibitus est. Quid enim frequentius illa phrasi agere ferre, ἀγέρας φέρεσαι; Apud Herodotum, Xenophontem, Polybium, Strabonem, Herodianum, Livium, Senecam, Quintilianum reperire est. Hesychius: ἀγειν καὶ φέρειν, τὸ λησέειν καὶ ἀρπάζειν. Strabo lib. 14. εὐδὲν ἥττον διατέλῃσεν ἄγων καὶ φέρων τὴν πόλιν*

λιν

λην μέχρι τῆς καταξροφῆς τῆς Ἀντωνίης. Plutarchus Mario: Οὐδενὸς ἀντέχοντος αὐτῶν πρὸς τὴν ἔφοδον, αἰδῶν πάντων μὲν, ὅσους ἐπῆλθον, ἐν λόγῳ λείας, ἀγομένων καὶ φερομένων. Aristophanes Νεφέλαις (v. 240.)

ὑπὸ γὰρ τόκων χεῖρωντε δυσκολωτάτων
 Ἀγομαὶ Φέρομαί.

Liuius lib. 3. (c. 37.) de patriciis iuuenibus Decemuirorum affectatoribus: *Hi ferre agere plebem plebisque res. qui sic saepe. Seneca in ep. quae ex transuerso ferunt aguntque.* Nec vero assentior Lipsio τὰ ὀδίο καὶ τῷ φόβῳ huic periodo adiungenda. Accurate immò Tacitus duas ponit causas, quibus corrupti in dominos serui, in patronos liberti; odium ultro prodentium nimirum; quod illorum fuit, qui duriter fuerant a dominis aut superbe a patronis habiti; et terrorem coactorum prodere, nempe quaestiones et tormenta in seruis, minas aliasque cruces in libertis. De utroque Seneca eleganti loco Ep. 47. *Virga murmur omne compefcitur: et ne fortuita quidem verberibus excepta sunt, tussis, sternutamentum, singultus: magno malo vlla voce interpellatum silentium luitur: nocte tota ieiuni mutique perstant. Sic fit ut isti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. At illi, quibus non tantum coram dominis, sed cum ipsis erat sermo, quorum os non consuebatur, parati erant pro domino porrigere ceruicem, periculum imminens in caput suum auertere. In conuiuuiis loquebantur, sed in tormentis tacebant. Deinde eiusdem arrogantiae prouerbiū iactatur, totidem esse hostes quot seruos. Vidi codicem, qui in hoc Senecae loco habebat: interpolatum. nec tamen cum Modio, Obsopoeo et Lipsio aequè bene iudico interpolatum. Plane non quadrat, si vim verbi inspexeris. Interpellatur, cui interceditur, aut quod continuatum abrumpitur: interpolatur, quod in aliam formam mutatur, sic tamen ut ipsum corpus maneat. Curtius lib. 4. cap. 6. Vincam tamen silentium, et si nihil aliud, gemitu interpellabo. Ita Mss.*
 ita

ita editiones ante Modium. Sed de horum verborum discrimine multis alibi egimus: postquam haec admonitio aduersarios inuenit. Ad rem adde Senecam lib. 3. de benef. c. 19. Eodem lib. 1. Historiarum, de Iulio Burdone Germanicae classis praefecto cap. 58. *Ita in custodia habitus: et post victoriam demum, stratis iam militum odiis, dimissus est.* Quid elegantius? *strata odia* pro compositis, sedatis, postquam detumuerunt. *Vt stratum aequor.* Apollonius Rhodius lib. 1. (v. 115.)

ἀμφὶ γὰρ αἰθῆρ

Νήεμος ἐξόρεσιν δῖνας, κατὰ δ' εὐνασε πόντον.

Lib. 2. (v. 174.) de mari: ἀλλὰ τόγ' ἔμπης Στόρνυται. Vnde Grammatici Graeci: Στορεὺς, γαληνοποιός. Στορεῶ, γαληνιῶ. Στορέσας, κατακοιμίσας, καταπραΰνας. Virgilius: (Ecl. 9, 57.) *Et nunc omne tibi stratum filet aequor.* Achilles Tatius lib. 3. τὸ πολὺ τῷ πνεύματος περιεπέπαυτο, τὸ δὲ ἄγχιον ἐξόρεσο τῷ κύματος. Et plano Statius (2. Silv. 5. init.) ita de Leone mansueto, vt Tacitus:

Quid tibi confrata mansuescere profuit ira?

Immo, ex quo vterque hausserunt, Aeschylus Prometheus: Τὴν δ' αἰτέραμνον εὐρέσας ὄργην Εἰς αἰεθμόν ἐμοὶ καὶ φιλότῃται

Σπεύδων σπεύδοντι ποθ' ἤζει.

Non possum igitur subscribere viro eruditissimo, qui hoc deleuit, ceu nullo bono sensu, et ex coniectura mera in contextum retulit, *satiatis.* Eodem libro cap. 79. *donec pauci, qui praelio superfuerant, paludibus abderentur. Ibi saeuitia, hic miseria vulnerum, absumti.* Lipsius: videtur legendum addita voce: *saeuitia hiemis.* Muretus: *saeuitia hiemis et vi vulnerum.* idque probat Pichena: nec tamen contextui inferere est ausus. Errant profecto, et vulgata nihil est sanius. *Ibi*, nempe in praelio, absumti Sarmatae saeuitia vulnerum, id est, vulneribus in vitalia fossis:

fossis : *hic*, nempe in paludibus, qui superessent, absumti miseria vulnerum non letalium, cum nempe insideret tabes et curae esset inopia. Sensus perspicuus et optimus. Eodem modo, sed ex alia causa, miseria vulnerum absumptos Germanos narrat Ammianus post praelium : *Noctis itaque aduentu praelio iam diremto, refectisque viribus fessis, prope confinia lucis ductor egregius, in agminis quadrati figuram producto exercitu, quum comperisset occultantibus tenebris barbaros lapsos, securus infidiarum, per aperta camporum sequebatur et mollia, calcando semineces constratos, quos vulneribus frigorum asperitate contractis dolorum absumserat magnitudo.* Lib. 4. Historiarum cap. 56. *Illuc Claudius Labeo, quem captum et extra conuentum amandatum in Frisios diximus, corruptis custodiis profugit.* Accipio, inquit Lipsius, conuentum socialem : eiectionem ab omnibus qui arma in Romanos iunxissent : si tamen pura lectio, cum libri quidam *commentum* : nec se melius quidquam elicere. Non minus Pichenae suspectus ille *conuentus*, quod essent in acie ac campo, quum iussu Ciuilis Claudius in Frisios mitteretur : rogat, num sit priuato et clandestino ducum consilio absque multitudinis frequentia et conuentu, nulloque iudicio amotum Labeonem ? an potius, procul a coetu militari, ubi periculum erat, ne discordiae semina praeberet. Sauilius interpretatur : *confined out of the way into Frisia* : quasi dictum esset, e medio amotum. Alii : metu, ne conuentibus et conciliis interesset. Ecce et cui omnium ineptissima vocetur recepta lectio : neque enim potuisse extra conuentum amandari, qui vix eius pars fuerit : itaque emendandum : *extra continentem* : non enim in Batauorum insula, sed in expeditione et campo tum fuisse Ciuilem. Horum si cui quid placet, per me utatur. Sed Tacito *extra conuentum* est extra oppidum et fines Batauorum. *Conuentus* dicebant Romani oppida in prouinciis selecta, in quibus Praetores et Proconsules

conuentus agebant, et pro tribunali ius reddebant occurrentibus eo ad diem edictam, qui in circumiectis locis et horum alicui attributis lites haberent. Cicero lib. 5. (II.) in Verrem vocat *oppida*, in quibus consistere Praetores et conuentum agere solerent: Liuius lib. 45. (c. 29.) *capita regionum, ubi concilia fierent*. Nonnunquam etiam non modo haec oppida, sed et *ciuitates*, quae in id forum conuenirent, vt rursus Cicero libro 2. (c. 15.) Plinius lib. 3. c. 1. de Baetica: *Iuridici conuentus in ea quatuor, Gaditanus, Cordubensis, Astigitanus, Hispalensis*. Mox: *Conuentus Cordubensis Ossigi, Iliturgi* etc. *Oppida Hispalensis conuentus, Celtica, Axatiara* etc. Et iterum: *Celticos, qui Lusitaniam attingunt, Hispalensis conuentus; Turdulos, qui Lusitaniam et Tarraconensem accolunt, Cordubam petunt*. nempe iurisdictionis causa. Neque enim melius *Corduba*, vt voluere. Cap. 3. de Hispania Citeriore: *Diuiditur in conuentus septem, Carthaginensem, Tarraconensem, Caesaraugustanum, Cluniensem, Asturum, Lucensem, Bracarum*. Ibidem: *Tarracone disceptant populi 44. Et, Carthaginem conueniunt populi 62. Tum, In conuentum Cluniensem Varduli ducunt populos 14. etc. In eundem conuentum Carictes et Vennenses quinque ciuitatibus vadunt*. Lib. 4. cap. 22. *Vniuersa prouincia diuiditur in conuentus tres, Emeritensem, Pacensem, Scalabitanum*. Lib. 5. cap. 28. *Sed prius terga et mediterraneas iurisdictiones indicasse conueniet. Vna appellatur Cibyratica: ipsum oppidum Phrygiae est: conueniunt eo 25 ciuitates celeberrima vrbe Laodicea*. Cap. sequenti: *Alter conuentus a Synnada accepit nomen. Conueniunt Lycaones, Appiani*. Vnde condiscas licet, quod dicebant *ordinare prouinciam*, quum populis nationibusque debellatis per decem legatos ab vrbe missos vna cum imperatore victore statum imponerent, eius non exiguam partem fuisse, distribuere illam per conuentus. Atque, vt distinctius agamus, *conuentus* in hac materia et tempus

pus significat et rem, quae agitur, et locum, et turbam loci. Primum docet eleganter Theophilus lib. 1. tit. 6. Institutionum: Καὶ τί ἐστὶ Κομβέντον, ἕκτος χρόνος πρὸς κατάλυσιν δικῶν ἐπινενοημένος. Οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι, τὸν πάντα χρόνον ἐν τῷ πολεμεῖν δαπανῶντες, κατὰ τινὰ χρόνον, ὑπὸ χειμῶνος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ δεινῶν κωλυόμενοι, ἐπειδὴ περ ὄντας αὐτοὺς ἐν τῇ πολιτείᾳ οὐκ ἔνῃν ἕκτος εἶναι τῶν δικῶν, ἀφέντες τὰ ὄπλα, ταῖς δικαῖς ἐχόλαζον. Ελέγγοτο δὲ ὁ καιρὸς Κομβέντος. Certe nugati sunt, qui hic quicquam, vt nugatorium, carpsere. Cicero lib. 5. ad Atticum ep. 14. *Erat mihi in animo recta proficisci ad exercitum, aestiuos menses reliquos rei militari dare, hiemem iurisdictioni.* Subseruit, quod lib. 5. in Verrem: (c. 31.) *Nam aestate summa, quo tempore caeteri Praetores obire prouinciam et concursare consueuerunt, aut etiam in tanto praedonum metu et periculo ipsi nauigare.* Et loquitur Theophilus de illo, quod plurimum fieret, quemadmodum plurimum bellis exerciti fuere Romani. Hinc *forum* vel *conuentum* agere Graecis τὰς ἀγοραίους ἄγειν, quae et ipsa designatio temporis est: intelligitur enim τὰς ἡμέρας. Apostolorum acta cap. 19. (38.) Εἰ μὲν ἔν Δαμῆτριος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τεχνῖται πρὸς τινὰ λόγον ἔχουσιν, ἀγοραῖοι ἄγονται· καὶ ἀνδύπατοί εἰσιν, ἐγκαλείτωσαν ἀλλήλοις. Ita scribendum, ἀγοραῖοι, προπαροξυτόνως, et τὸ ἡμέραι intelligendum, primus, quod sciam, ex Suida monuit Ioachimus Camerarius, et confirmavit Casaubonus ad Theophrastum. Actum agunt, qui τὸ ἀγοραῖοι ex Syro et Arabe, penes quos nihil hic sani sensus, pingere atque ornare conantur. Interpres vetus, *conuentus forenses aguntur*: quem et qui carpservnt et qui excusarunt, vix sese, quid in eo boni esset aut secus, intelligere ostenderunt. Nam *conuentum agi* pulcrum, et non modo ad sensum recte, sed illis verbis dictum, vt magis proprie non possis: sed *conuentus forenses aguntur* parum ῥωμαΐζει. non enim *conuentum forenses agi*, sed *conuentum agi* dicebant, per *conuen-*

tum nihil aliud intelligentes quam forum. Nec valde idem defenditur, quum χρόνος vel καιρὸς subaudisse dicitur. non enim χρόνοι vel καιροὶ subaudire debuit, sed ἡμέραι. Strabo lib. 13. Εἰς δὲ τὴν σύγχυσιν ταύτην ἡ μικρὰ συλλαμβάνει τὸ τοὺς Ῥωμαίους μὴ κατὰ Φύλας διελθεῖν αὐτὲς, ἀλλ' ἕτερον τρόπον διατάξαι τὰς διοικήσεις, ἐν αἷς τὰς ἀγοραίς ποιῆνται καὶ δικοδοσίας. Glossarium Latinograecum: *Conuentus*, Ἀγοραῖος σύνοδος ὁχλαγωγία. Et rursus: *Cum res aguntur*: ὅτε ἀγοραῖός ἐστιν. Ita legendum: non *agitatur*. Rem ipsam, vt magnifice transfudit ad Alexandrum Trogus Pompeius lib. 12. (c. 13.) *velut conuentum terrarum orbis acturo*. Quod est, omnibus populis legem pacis dicturo, iura reddituro, tanquam sibi subiectis. Turbam loci, vt Horatius lib. 1. Sat. 7. (v. 22.)

*Perfusus exponit causam, ridetur ab omni
Conuentu.*

Non enim, qui eo conuenerant vel Bruti vel huius contentionis spectandae gratia, vt vel obscure vel male Cruiquius. Aliquo modo Bruti gratia, sed vt ius dicturi. Cicero lib. 2. in Verrem: (c. 8.) *homo omnium ex illo conuentu quadruplatorum deterrimus*. Ibidem infra: (c. 66.) *Nam quid ego de Syracusanis loquar, quod non est proprium Syracusanorum, sed et illorum commune et conuentus illius, ac prope totius prouinciae*. Locum denique vt Iuuenali Sat. 8. (v. 128.)

*Nec per conuentus et cuncta per oppida curuis
Vnguibus ire parat nummos raptura Celaeno.*

2. Cicero lib. 1. in Verrem cap. 13. ex P. Rupillii decreto: *Caeterarum rerum selecti iudices ex ciuium Romanorum conuentu proponi solent*. Vbi Asconius Pedianus: *Ex iis ciuitatibus, ad quas ciues Romani conuenire solent agenda suae et publicae rei causa*. Quae annotatio Asconii satis demonstrat in verbis Ciceronis aliquid esse superati:

purati; nam *conuentus ciuium Romanorum* hic locum non habet. Scripserat autem Cicero: *Caeterarum rerum selecti iudices ciuium Romanorum ex conuentu proponi solent*. Dixerat, quid Rupilius statuisset in eo, quod cinis a ciue peteret, id est homo Siculus ab homine Siculo eiusdem ciuitatis: quod priuatus Siculus a populo Siculo, aut populus a priuato alterius ciuitatis: quod ciuis Romanus a Siculo vel Siculus a ciue Romano. Nunc ergo, quod superest, *Caeterarum rerum*, nempe quibus disceptant non Siculi, sed inter se ciues Romani et alii peregrini. *Selecti iudices*, nam et hoc Romae vocabantur: Quidius: (Amor. I, 10, v. 38.)

Non bene selecti iudicis arca patet.

Ciuium Romanorum, hoc est, ex ciuibus Romanis, qui sint numero ciuium Romanorum, ciues Romani. *Ex conuentu* vnoquoque scilicet, id est, ex illo oppido et regione, vbi conuentus agitur, seu iurisdictio celebratur: qui negotiantur illic et domicilium habeant. *Proponi solent*, nempe in albo, vt Romae quoque fiebat. Franc. Hotomannus ad haec verba, *Conuentum* ait ex equitibus Romanis constituisse, qui in prouinciis negotiabantur et a Praetore in consilium aduocabantur: vnde *conuentum* seu *forum agere* Praetor eadem in re dicebatur. Gemina his in quintam Verrinam: et a Praetore, inquit, quum *forum agere* vellet, aduocabantur. Confudit plane *conuentum* et *consilium*: quasi *conuentus* nihil aliud sit quam assessores et consilarii Praetoris. Conturbat etiam notiones separet rē *conuentus*: nam quum *conuentus* agi dicitur, *conuentus* est forum, siue concursus hominum ad disceptandum apud iudices in prouincia: quum dicuntur iudices dati *ex conuentu*, tum *conuentus* significat locum, vbi agitur conuentus, et ius redditur. Theophilus *conuentum* a *consilio* accurate distinguit: atque etsi tantummodo ille *consilium* xer' ἐξ-
χιν definiat vltimum conuentus diem, quo Praetor cum

suo consilio manumissionibus vacabat: tamen et consili-
 um erat, quotiescunque Praetor et iudices sedebant co-
 gnoscendi causa. Ut actione prima: (c. 3.) *Quamobrem
 vero se confidat aliquid perficere posse hoc Glabrione Prae-
 tore et hoc consilio, intelligere non possum.* Et lib. 1. in
 Verrem: (c. 5.) *Confringat iste sane vi sua consilia sena-
 toria.* Hi nunquam dicti sunt *conuentus*. Simili erro-
 re ad id quod sequitur: *Selecti e conuentu aut propositi
 ex negotiatoribus iudices nulli*: allinit Manutius: *Ex
 conuentu*] ciuium Romanorum. At *conuentus ciuium
 Romanorum* hic sine sensu. Sed *ex conuentu*, id est, ex
 oppido quoque, ubi ex edicto Praetoris forum agebatur,
selecti et propositi de more iudices ciuium Romanorum,
 seu ex ciuibus Romanis, litibus quas inter se ciues Roma-
 ni haberent, *nulli* a Verre dicuntur. Quos Cicero lib.
 7. (ep. 14.) ad Atticum nuncupat *patres familiarum, qui
 essent Capuae*, has Caesar vocat *familias conuentus Cam-
 pani*. Lib. 1. de bello Ciuili cap. 15. *Gladiatores quos
 ibi Caesar in ludo habebat, etc. circum familias conuen-
 tus Campani custodiae causa distribuit.* Sic feliciter re-
 stituit Phil. Rubenius lib. 1. Electorum cap. 8. ubi vulgo,
familiares conuentus Campaniae. *Familias*, id est, ipsos
 colonos: vt apud Tacitum lib. 1. Histor. (c. 78.) *Eadem
 largitione ciuitatum quoque ac prouinciarum animos ag-
 gressus, Hispalensibus et Emeritensibus familiarum adio-
 ctiones donat.* Nec *conuentus* est Campaniae, sed Ca-
 puae, vel, quod idem est, Campanus: quod ei no-
 men haesit ex eo, quod praefectura fuerat. Cicero pro
 Sextio cap. 4. *Qua de causa et tum conuentus ille Ca-
 puae, qui propter salutem illius urbis consulatu conserua-
 tam meo me vnum patronum adoptauit, huius apud me P.
 Sextio maximas gratias egit.* Vbi quam ieiunus quam-
 que dissimilis sibi quantus vir P. Manutius? In praefe-
 cturis id fuisse ait *conuentum*, quod in coloniis et muni-
 cipiis Decuriones, id est, senatum quendam. Quod-
 cumque huiusmodi populus, prouincia, vrbs, municipi-
 um,

um, colonia, agere vel egisse dicitur, id intelligimus factum ex vniuersorum vel maioris partis sententia per delectos quosdam, vt plurimum honestiores, et sic fenatorios. Numquid igitur populus, prouincia, vrbs, municipium, colonia, sunt senatus quidam? *Conuentus ille Capuae* nihil aliud est quam praefectura: multitudine aratorum, qui agrum populi Romani vectigalem exercebant, et publicanorum et negotiantium et incolarum caeterorum eius oppidi. Nic. Abramus, etsi Campani post urbem bello Annibalico expugnatam consilium publicum nullum habuerint, tamen secutis ait temporibus vel hoc ex loco liquere indultum iis esse, vt quandam senatus imaginem obtinerent *conuentus* nomine. Contrarium liquet ex hoc loco: sequitur enim: *hoc tempore iidem homines nomine commutato coloni Decurionesque*: postquam scilicet lege Iulia coloniae ius et honorem acceperant. An *coloni* sunt senatores? Qui tunc *conuentus*, iam *coloni*: sed additur *Decurionesque*, quia coloni hos habebant pro senatu; isthic nihil tale, quia nec senatus nec concilium pro senatu erat, sed annuus praefectus omnia. Sic colonias, et conuentus coniungit auctor de bello Alexandrino, vt intelligantur duo genera diuersi iuris oppidorum: (c. 56.) *quos ex omnibus conuentibus coloniisque conscriptos, transmarina militia perterritos, ad sacramenti redemptionem vocabat*. Fortassis autem, subnectit Abramus, *conuentus* iste solum ad disceptandas lites forenses institutus. Immo nullus erat *conuentus institutus*, tanquam collegium aliquod legitimum, ordinarium, perpetuum. Sed quia praefectarum in Italia ius prope modum idem, quod extra Italiam prouinciarum; ideo caput praefecturae, vbi residebat Praefectus, vocabatur *conuentus*, vt prouincialium oppidorum capita, in quibus consistere Praetores et forum agere solerent, *conuentus* appellabantur. Rursum Manutius ad lib. 5. in Verrem cap. 39. *Homo certior fit, nihil agi in foro et conuentu tota die, nisi hoc*

quaeri, quemadmodum classis sit amissa. Hoc est, in foro atque in omni oppido. At ille: In conuentu ciuium Romanorum, qui Syracusis negotiabantur: is enim conuentus appellatur in prouinciis. Cur ergo Plinius in eodem conuentu alios ponit ciues Romanos, alios Latinos, alios stipendiarios, alios liberos? Praeterea an soli ciues Romani curiosi? nulli Siculi? Eodem libro cap. 53. ut nunquam dubitaret in conuentu palam supplicia, quae in conuictos maleficii seruos constituta sunt, ea in ciues Romanos expromere. Hic denuo Manifestus: Conuentus dicitur ciuium Romanorum in prouincia negotiantium. Immo in frequenti oppido, ex illis, quae descripsi. His omnibus, opinor, satis euictum est, Tacito amandatum extra conuentum, nihil esse aliud quam extra oppidum et fines Batauorum exportatum sub custodiis. De eodem superius: Claudius Labeo, oppidano certamine aemulus Ciui, ne interfectus inuidiam apud populares, vel si retineretur, semina discordiae praerberet, in Frisios auerhitur.

C A P V T XXIII

Sidonius Apollinaris emendatus, bisque illustratus. Quibus, pro uterque. Donare. Senecae Marcus et bis Lucius desens: hic ter emaculatus. Valerio Flacco lux. Petronii duo loci insignes restituti et explicati. Spes et Vota pro liberis.

Deducere. Commendationes morientium. Cicero leniter tentatus et illustratus. Donare sidera, quid apud Stasium. Tradere. Rursum tentatus Cicero. Rursum et Petronius correctus luceque perfusus. Laesum damnare. Sectus Corybas.

Legimus apud Sidonium in Panegyrico, quem dixit Anthemio Augusto, versu 8. (carm. 2.)

*tuque o, cui laurea, Iane,
Annae debetur, religa torpore soluto
Quavis fronde remas.*

Non

Non puto multis agendum, ut demonstrem illud, *Qua-
vis fronde*, non ab eodem profectum, a quo superiora
sunt. Quemadmodum enim, cui laurea debetur, quavis
fronde iubetur esse contentus? Immo cui certum debetur,
eum postulare quouis pati sibi satisfieri est insignis iniuria.
Quae autem necessitas? numquid decoxerant, qui debe-
bant? an arbor illa exaruerat Italiae? Quin si legitimum et
religione sanctum erat, ineunte anno lauream Iano imponi;
pro monstro et detestabili omine habebatur; quavis alia
fronde illum coronari. Num putarunt simile esse Ovi-
diano:

Tempora cingebat de qualibet arbore Phoebus.

Non est: neque enim adhuc nata laurus, quum id face-
ret Phoebus. Dissimulant tamen omnes sedulo, praeter
Barthium, qui lib. 28. Aduersariorum cap. 7. conicit: *Gna-
vus fronde comas*. At mei si res sit arbitrii, scribam:
Quavis fronte. Abutitur rā *quavis* pro utraque: quod
facile condonabitur: licet et quadrifrontem interdum
redderent Ianum. Sic in Panegyrico, quem dixit Aui-
to (carm. 7, 10.) *iam nescite bifrontes, Auiceps Iano, comas*.
Soluto autem, an *solutas*, quod antehac edebatur, re-
cipias, iudicent, oportet, scripti, quum neutrum sit
auctore indignum. *Solutas* est liberatas: *soluta* per hy-
pallagen erit *divrī rē solutus*: ut enim *ligari torpore*
dicebant, qui defixi stupefcerent, de quo ad Statium no-
tauimus, ita *solui torpore*, qui excitarentur et reciperent
vivos atque alacres sensus. Carmine 7, qui Panegyricus
est Auito dictus: (v. 121.)

Assurgunt proceres, Mars, Cypris, Romulus, et qui

Auctores tibi, Roma, dei: iam mitior ipsa

Electitur, et veteres iras Saturnia donat.

Sic omnes Mss. et veteres editiones. Ex coniectura le-
gebam, *ponat*, inquit Sauaro, ut in veteribus epigram-
matibus:

Iam veteres iras Venus et Saturnia ponat.

Sed enim *ponit* erat legendum: nisi iratos velimus ha-
bere

bere manes Prisciani. Elegantissime autem *donat*, id est, condonat, remittit. Petronius: (c. 30.) *quicquid ergo est, dono vobis*. Seneca lib. 1. de clementia: (c. 20.) *quimum in potestate habeat, et poenam, si tuto poterit, donet*. Lucanus: (9, 144.) *superis haec crimina dono*. Statius: (Theb. 7. v. 556.) *abscedo, et mea vulnera dono*. Ulpianus in l. 17. §. 12. D. de iniuriis: *Plane si praesens agere nolit, vel quia remittit atque donat iniuriam*. Respexit autem Sidonius Horatium, ubi lunonem facit eloquentiam lib. 3. (Od. 3, 30.) *Protinus et graues iras et inuisum nepotem, Troica quem peperit sacerdos, Marti redonabo*. Verbum etiam extra hanc causam Ammaeis gratum, ut sit quod abolere, tollere, non uti, excludere, non adhibere. Sic apud Marcum controuersia, Expositum repetens e duobus: *Dono, quod indicauerim*. Vbi sollicitabat vir magnus Nic. Faber, substituto *damno*. Simillimum est apud Quintilianam declam. 1. *Dono illud, dum a suo limine egreditur, dum illos, quos a patre accepit, seruulos fallit*. Hoc est, non. vtor hoc: non illud argumentor, quam difficile fuerit a limine egredi, seruulos fallere. Lucius lib. 2. Nat. quae est. cap. 59. *Haec nulla diligentia exitat, nulla felicitas donat, nulla potentia euincit*. Vbi Erasmus *donat*. Et mox ibidem: *Casus iste donat metum*. Hic fecerant, *demat*. Idem in Medea vers. 1016.

IA. *Iam perage coeptum facinus, haud ultra precor,
Moramque saltem supplicis dona meis.*

Quod omnes male acceperunt ante I. Gruterum et Hug. Grotium. Idem verbum eadem vi restituendum est Senecae in Phoenissis, quae vulgo Thebais appellatur, versu 233.

*inhaeret ac recrudesceat nefas
Subinde, et aures ingerunt quicquid mihi
Negastis oculi.*

Mem-

Membranae longe optimae inter Florentinas : *quicquid mihi Donastis oculi.* Quae mihi remisistis, quorum pudorem sustulistis oculi, quos erui. Hinc ipse ille caecus per eundem haud dubie auctorem in Oedipo : (v. 999.)

quis deus tandem mihi

Placatus atra nube perfundit caput ?

Quis scelera donat ?

Et, audacius forsitan, censeo tamen hoc quoque loquendi genere usum in iisdem Phoenissis versu 456.

sancta si pietas placet,

Donate matrem pace ; si placuit scelus,

Maius paratum est.

Ineptum iudicat Scaliger, et mauult ex libris : *Donate matri pacem.* Sed quid fiet versus ? Nunquam credam ita impigisse aut dedita opera violasse legem Iamborum Senecam. Tamen omnes scripti sic habent libri, omnes. Quid exspectas ? Prodigiose corrupta haec tragoedia est, et in primis pars vitima, cuius vix tertium quemque versum saluum puto. Hic autem suspicor a Poëta fuisse : *Donate matri bella :* eodem sensu verbi *donare :* quem non affecutus aliquis bene vetus corrector, et cogitans matrem interuenire pacificatricem, *pacem* ingessit *avri rē bella :* ut superius *Negastis avri rē Donastis.* Namis quam verisimilis haec mihi coniectura videtur, utcumque audacior. Tertius ex Annaeis Lucanus non minus eodem verbo lasciuuit. Lib. 4. (v. 764.)

tantum profertur ad hostes,

Et spatium iaculis oblato vulnere donat.

Ne sit scilicet magnum, et ut illa citius corporibus fedant. Lib. 6. (58.) *Tot potuere manus etc. ratibus longas flexus donare Males,* Lib. 7. (784.) *quantum poenae misero mens conscia donat.* Eodemque : *ut donet belli tibi damna vetustas.* Lib. 9. Ptolemaei fatelles Pompeii caput offerens Caesari : (v. 1016.)

Rex

*Rex tibi Pelaeus tetras pelagique labores
Donat.*

Valerius Flaccus lib. 1. versu 473.

*Donat et Iphiclo pelagus iuuenumque labores
Aesonides, fessum Phylace quem miserat aevo.*

Vbi pius : concedit Iphiclo vt nauiget cum caeteris : sed postea sanior : Interpretari possumus Iasonem Iphiclo seni condonare pelagus, id est, laborem remigandi remittere. Silius Italicus lib. 1. Murrum Saguntinum inducit his verbis agentem ad Poenum, quem sperabat se caesurum : (v. 497.)

*Longum in Dardanios fines iter atque niualem
Pyrenen, Alpesque tibi mea dextera donat.*

Idem lib. 2. (v. 324.)

*Si bello abfists, neq. in victoribus offers,
Quantum, heu Carthago, donat tibi sanguinis Hanno!*

Et lib. 15. de Liuiio Salinatore : (736.)

hei mihi quanta

*Cessauit Latio dextra, et quot funera Poenis
Donarunt prauis suffragia tristia Campi.*

Paullo aliter, et eleganter tamen, *re donare* ponitur in l. 249. D. de V. S. *Praeuaricatores eos appellamus, qui causam aduersariis suis donant, et ex parte actoris in partem rei concedunt.* Est enim per malam gratiam tradere, male gratificari. Quale apud Petronium, (c. 4.) *spes suas donare ambitioni* : quem eximium locum mirifice torserunt, nemo satis enarrauit. *Primum enim, inquit, sicut omnia, spes quoque suas ambitioni donant : deinde dum ad vota properant, cruda adhuc studia in forum propellunt, et eloquentiam, qua nihil esse melius consistitur, pueris induunt adhuc nascentibus.* Non enim *ambitione*, non *ditant*, non *donant*, est legendum, non *donare* est

est contemnere et relinquere : quæ singula suos auctores habent. *Omnia donare ambitioni*, est, in omnibus seruire ostentationi : nihil facere graue, et serium, atque vt conscientiae satisfacias, sed omnia ad pompam et opinionem vulgi, vt videre fecisse. Seneca epist. 110. *Addiximus animum voluptati, cui indulgere initium omnium malorum est : tradidimus ambitioni et famæ et cæteris æque vanis et inanibus.* Spes vocat ipsos liberos, propter spem, quam de bonis liberis parentes habent. Seneca Medea : (Act. 3, 478.) *Per spes tuorum liberum.* Quintilianus præfat. lib. 5. *Illum enim, de quo summa conceperam, et in quo spem unicam senectutis meae reponebam, repetito vulnere orbitatis amisi.* Sic apud Iulianum (I, 4) educatrix Cyri : *permitteretque sibi sue fortunæ ipsius sue spei suæ puerum nutrire.* Sic *Vota* apud eundem Petronium : (140.) *Ea ergo ad Eumolpum venit, et commendare liberos : eius prudentiæ bonitatisque credere se et vota sua.* Sic legendum et distinguendum. nam suos, quod addunt vulgo, a Ms. abfuisse, et salua sententiæ integritate abesse monuit et olim Douza. Intellige, commendabat, vel commendare coepit liberos his verbis, quæ sequuntur. Supra multis hoc genus loquendi confirmauimus. Nec vero faciunt huc, quæ adnotantur de præceptoribus filiarum : non enim commendantur, vt præceptoris discipuli, sed vt clientes patrono : et specialius puella vt curatoris vel τῷ κηδεῖ ; adolescens, vt maioribus natu sectatores. Ex more, de quo Asconius ad orationem in Pisonem : *Fuit autem Pupius Piso iisdem temporibus, quibus Cicero, sed tanto ætate maior, vt adolescentulum Ciceronem pater ad eum deduceret, quod in eo et antiquæ vitæ similitudo et multæ erant literæ.* Cicero pro Coelio : (cap. 4.) *qui ut huius virilem togam dedit, (nihil dicam hoc loco de me : tantum sit, quantum vos existimatis) hoc dicam, hunc a patre continuo ad me esse deductum. Nemo hunc M. Caelium in illo ætatis flore vidit, nisi aut cum*
patre,

patre, aut mecum, aut in M. Crassi castissima domo. Auctor de corrupta eloquentia: (c. 34.) Ergo apud maiores nostros iuuenis ille, qui foro et eloquentiae parabatur, imbutus iam domestica disciplina, refertus honestis studiis, deducebatur a patre vel a propinquis ad eum oratorem, qui principem locum in ciuitate tenebat. Quamquam et aliquid amplius eo verbo expressisse videtur; quale Iustinus lib. 35. (c. 2, 1.) Initio belli Demetrius duos filios suos apud Cnidium hospitem cum magno auri pondere commendauerat. Et Hyginus fab. 96. Thetis Nereis cum sciret Achillem filium suum, si ad Troiam expugnandam isset, periturum, commendauit eum in insulam Scyron ad Lycomedem regem. Sic et morituri Cicero lib. 3. de Officiis cap. 10. Damonem et Phintiam Pythagoreos ferunt hoc animo inter se fuisse: [ut] cum eorum alteri Dionysius tyrannus diem necis destinauisset, et is qui morti addictus esset, paucos sibi dies commendandorum suorum causa postulauisset, vas factus est alter eius sistendi. Particulam virgulis inclusam superfluum esse cenleo. Sed hic subiecerant, *conueniendorum*. Gruterus notat commendare Gifanio esse valere dicere; sibi potius fidei aliorum committere, ut faciunt morituri: unde Cicero alibi; (de Finib. III, 5.) *simulatque natum sit animal, ipsum sibi conciliari et commendari ad conseruandum*. Rectius adhibuisset ex lib. 3. de Finibus: (c. 20.) *Ex hac animorum affectione testamenta commendationesque morientium natae sunt*. Auctor de bello Africano (c. 88.) circa mortem Catonis: *liberis suis L. Caesari, qui tum ei proquaestore fuerat, commendatis*. Plinius lib. 7. cap. 12. *Antiocho regi Syriac e plebe nomine Artemon, in tantum similis fuit, ut Laodice coniux regia necato iam Antiocho, nimum per eum commendationis regnique successionis peregerit*. De quo Valerius Maximus l. 9. c. 14. *crediderunt homines ab Antiocho moriente Laodicen et natos eius sibi commendari*. Quae quidem Athenis usque eo valebat commendatio, ut et viri uxores suas alijs post se

se maritis collocarent. Sic Demosthenes Paeaniensis decedens duobus superstitibus liberis tutores dedit cognatos Aphobon et Demophonta cum tertio amico Therippida: et huic legauit vsumfructum 70 minarum, vique dum Demosthenes filius, inclitus postea orator, in viros transcriberetur: Demophonti filiam despondit cum dote duorum talentorum; Aphobo vxorem suam, liberum communium matrem, Cleobulen Gylonis filiam, ἡξίωσε γήμασθαι addita dote 80 minarum, vtque aedibus instructis frueretur vsque ad virilem filii aetatem. Vnde orationes in Aphobum. Sed, vt reuertamur ad Petronium, Eumolpi bonitati ac prudentiae matrona dicit se committere et liberos suos, argumentum et materiam omnium votorum. Sic Ouidius lib. v. Fastorum (v. 459.) inducit Remum Faustulo et Accae dicentem:

*En ego dimidium vestri parsque altera voti
Cernite sim qualis.*

Statio in Epicedio Patris: (5. Silv. 3. 146.) *Hinc tibi vota patrum credi.* Sic igitur *Spes* et *Vota* pro liberis. Isti vero, sicut caetera omnia, ita etiam liberos, summam spem suam, consecrant et immolant ambitioni: nihil illis iustum et rectum, sed tantummodo, quae ambitiosa sint et fuco placeant, requirunt: vanam potius speciem profectus sectantur in illis ante tempus producendis, quam solidam frugem exspectant tardius prouenturam. Itaque dum *festini votorum*, vt Statius quoque de patre loquitur lib. 6. (v. 74.) Thebaidos, cupiunt in illis primo quoque die videre, quae optant, cruda illorum studia, parumque subactos in primitiis bonarum artium, cogunt adspirare ad subsellia, et ibi dicere suppeditante impudentia, quae nunquam didicerunt. Hoc tum incipiebat pedetentim fieri: nunc fit tam gnauius, vt poene nihil aliud agatur, nec parentibus tantum, sed et docentium turba auctoribus. *Donantur* igitur *ambitioni* liberi, dum in illis desiderant solummodo parentes, vt videantur eru-

eruditi, non ut sint, et ut cito turgeant titulis, quos nunquam meruerunt. *Pueris adhuc nascentibus debet Ciceroni lib. 4. Acad. (c. 5.) quod si illi tum in novis rebus, quasi modo nascentes, haesitauerunt. Viri docti ut suum illud donare pro contemnere approbent, profecerunt ex Statii Thebaid. lib. 1. (v. 30.)*

*maneas hominum contentus habenis
Vndarum terraeque potens, et sidera dones.*

Quod explicant, prae nostro imperio ipsum coelum contemnas. Sed *sidera dones* est, deos facias, aumina in sidera mittas, ut loquitur Manilius. Patri, fratri, gnato id se decus dedisse postulabat Domitianus. Hinc Martialis lib. 9. epigr. 104. (v. 21.)

*Templa deis, mores populis dedit, otia ferro,
Astra suis, coelo sidera,serta Ioui.*

Et lib. 14. (epigr. 124. v. 2.) *magno qui dedit astra patri.* Plinius in Paneg. (cap. 89.) *Licet alteri vestrum filii virtus triumphalia, alteri coelum dederit.* Non minus illud nobis, quum *tradere* sic quoque pro contemnere positum aiunt apud Ciceronem lib. 8. ad Atticum. Puto respicere verba epist. 7. de Pompeio: *qui ante fugit quam scit, quem fugiat, aut quo: qui nostra tradidit: qui patriam reliquit.* Sed hic *tradere* non est contemnere, verum prodere ac deserere, destituere indefensum et exponere hosti vel inimico. Videtur autem τὸ *TRA* abundare, et scripsisse Ciceronem: *qui nos tradidit.* Item aiunt apud Terentium in Phormione. (Act. 1. Sc. 5, 7.) Ibi est, *tradere causam aduersariis*: multo plus quam negligere aut contemnere: potest enim hoc fieri sine dolo: at illud scelestè praeuaricari est. Martialem addunt lib. 9. (ep. 104. v. 15.) Credo voluisse:

*Solus Iuleas cum iam retineret habenas,
Tradidit, inque suo tertius orbe fuit.*

Hic

Hic vero est, cessit alteri, vel aliis: quod potest fieri, ut fecerit ex contentu rei, potest ex necessitate fortunae, potest ex beneuolentia, potest ob maiorem mercedem. Eodem iure igitur *tradere* erit cogi, et factum velle, et mercedem accipere. Denique applicant huc Petronii epigramma: (cap. 18.)

Contempi turpe est; legem donare superbum:

Hoc amo, quod possum, qua libet, ire via.

Legem donare, aiunt, est, velut rem inutilem, sibi non aptam arbitrari. Melius comprehenderant sensum, quin iidem corrigerent, *legi damnare*, quod esset *lege*: quamvis nec hoc admittendum sit. Alii *regem donare*. Est et qui *legem damnare*. Denique *legem donare* interpretati sunt legem dare: quod tamen nec sententiam efficit commodam, nec Latinum est. Scribe: *laesum damnare*. Id est, non accipere satisfactionem, sed perseuerare in querela, donec damnaueris illum, a quo laesus es. Sic autem Petronius solet. (c. 107.) *Quid debent laesi facere, ubi rei ad poenam confugiunt?* Et, (c. 139.) *te noxam meruisse, daturumque graues poenas, si laesus in querela perseuerasset.* Hinc pergit: (Supra c. 18.) *Hoc amo, hoc delector, quod possum ire via, qua libet;* hoc est, quod nec contemnor, et iuris obtinendi copia est, ut si velim, possum damnare laedentem; nec tamen sum tam impotens, ut ad summam illam veritatem legitimus ius exigere gestiam, et omnino damnare illum, a quo laedor. Nam saepe et (ita enim legendum) *fapiens contemptus*, affectus iniuria, *nequit, iurgia*, vocat in ius, experitur in foro; *Et qui non iugulat, victor abire solet*: hoc est, qui non summum ius exsequitur, tamen pro victore discedit. Sic cadunt coniecturae: *quo possum*: et, *aequaliter ire viam*: et, *qui non iugulat rector, obire solet*: cadit interpretatio: quod neque me contemnitis, neque mihi ut vobiscum litigem, legesque praescribam, necessitatem imponitis: quasi vel *donare* vel

dare legem sit litem mouere. Carmine 10. *Sidonii*, quod est Epithalamium *Ruricio* et *Iberiae*, ubi *Veneris* transitum describit:

*Hic et Sigeis specubus qui Dindyma ludit,
Iam sectus recalet Corybas, cui gutture rauco
Ignem per bifores regemunt caua buxa cauernas.*

Sauaro: Sectus, id est, occipitio intonsus. *Corybantes* enim attondebant sinciput. Immo, *sectus Corybas*, est *Gallus*, abscissus matris deum sacerdos. *Martialis* lib. 9. epigr. (7. v. 4.) *puer auari sectus arte lenonis.* *Plautus* *Milite*: (c. 5. 15.) *Obsecro hercle te, ut mea verba audias, priusquam fecer.* Dicit ergo tantam *Veneris* esse virtutem, ut etiam amissum cum virilitate calorem ab illius vicinitate receperit exfectus ille *Cybeleius Corybas*. *Claudianus* (in *Eutrop.* 1. v. 49.) *foecundum corporis ignem Sedibus exhaustis geminis.* Hoc etiam alii, sed post nos scilicet, publice dumtaxat, in *Sauarone* notarunt.

C A P V T XXIV

Cypriano aliquot maculae deterfae. *Res nat' ἱστορίαι*, quae lectio. *Vastitas*. *Eruere*. *Hibernum*. *Aestium*. *Verna*. *Autumna*.
esui aut potui. *Sine lege*. *Probare militem*. *Obuersari*. *Conficari se*. *Canere pro praedi-*

Epistola ad *Donatum*: *Malorum blandientium virus occultum est; et arridentis nequitiae facies quidem laeta, sed calamitatis abstrusas illecebrosa fallacia; instar quoddam veneni, ubi in letales succos dulcedine adpersa, calliditate fallendi sapore medicato, poculum videtur esse, quod sumitur; ubi epotaueris, pernicies hausta grassatur.* In membranis reperi: *ilecebrosa fallacia instar veneni est: ut videatur scribendum et interpungendum: Malorum blandientium virus occultum, et arridentis nequitiae facies quidem laeta, sed calamitatis abstrusas ilecebrosa*

ebrosa fallacia instar quoddam veneni est. Caetera sic restituta Grauius ait Pamelius, quo proxime accedat Cambr. codex: alios, *epotatum est*; alios, *epotauimus*; alios *epotandum est*. Quae varietas arguit fuisse occultum vlcus, ad quod sanandum praeiuit nobis Ms. liber exhibens, *epota res est*. Quod et nos postea in Fuxiensi codice, et in suis post nos alii inuenerunt. Nimirum τὸ *Res* interdum κατ' ἐξοχήν de iis, quae sumuntur quasi victui. Cicero lib. 2. (cap. 28.) de Finibus: *Negat enim tenuissimo victu, id est, contentissimis cibis et potionibus, minorem voluptatem percipi, quam rebus exquisitissimis ad epulandum.* Phaedrus: (4, 7, 3.) *Hasc cum tentaret si qua res esset cibi.* Petronius in coena Trimalcionis: (c. 36.) *Danius omnes plausum a familia coeptum, et res electissimas aggredimur.* Guntherus lib. 5. Ligurini:

*Vtraque vinetis exuberat, vtraque pomis,
Piscibus atque feris et cunctis rebus edendis.*

In libello de disciplina et habitu virginum, vbi aduocatur ex Esaia: (3, 20.) *Auferet Dominus gloriam vestis illarum, et ornamenta earum, et crines, et cincinnos, et discriminalia.* Praefero quod membranae: *discrimen et armillas.* Sic Ouidius: (Art. 2, 303.)

Compositum discrimen erit, discrimina lauda.

Seruius ad lib. II. (v. 144.) Aeneidos: **LATE DISCRIMINAT AGROS.** *Diuidit. unde et Discrimen capitis muliebris dicitur ex eo, quod caput auro discernat.* Videntur data opera ex vulgato interprete interpolasse auctorem passim, vbi testimoniis S. Scripturae vtitur: ita Mss. ab editis differunt. De oratione Dominica ex eodem Propheta: (1, 4.) *Semen nequam, filii scelesti, dereliquistis Dominum et in indignationem misistis illum Sanctum Israël.* Membranae: *Semen pessimum, filii sine lege.* Quod Septuaginta: *οὐκ ἔμελλεν πονηρῶν, υἱοὶ ἀνόμοι.* Et Statius: (Theb. II, v. 524.) *facinas sine more.* Epistola 66. refertur ex Apostolo

stolo Paulo ad Timotheum: (2, 2, 4.) *Scriptum est enim, Nemo militans Deo obligat se molestiis secularibus, ut ei placeat, cui se probavit.* In Ms. est, *qui se probavit.* Quemadmodum et in prisca versione reponendum diuinarat Hugo Grotius: cum in Graeco sit τῷ στρατολογήσαντι, id est, ei qui delectum egit. Sed, aiunt, eundem sensum vulgata interpretatio facile suscipit. At non sufficit ad vindicandum aliquid pro genuino atque emendato, suscipere id sensum materiae convenientem: nisi constet eum sensum sic expressum, ut in ea re loqui veteres solerent. *Probare se alicui* vulgare est atque omnibus notum: sed qui delectu acto ad sacramentum admisissent aliquem, ipsi *probasse militem* proprio verbo dicebantur. Suetonius in Iulio: (c. 65.) *Militem neque a moribus neque a fortuna probabat, sed tantum a viribus.* Plinius lib. 10. Epist. 39. *Neque enim multum interest, quod nondum per numeros distributi sunt. Ille enim dies, quo primum probati sunt, veritatem ab his originis suae exigit.* Quintilianus in Milite Mariano: *En quanta delectui tuo sit inuidia? Diceris adversus Cimbros puerum probasse.* Vegetius lib. 1. de re militari cap. 7. *dum possessoribus indicti tirones per gratiam aut dissimulationem probantium tales sociantur armis, quales domini habere fastidiunt.* Ita recte ex Mss. Steuchius: qui tamen obtestatus se nolle sola lectionis varietate lectorem pascere, nihil de probando milite, sed tantum de probandis equis aliquid suggerit. Isidorus lib. 9. cap. 4. *Vnde et tirones dicti, qui antequam sacramento probati fuerint, milites non sunt.* Inde probatoriae non modo aliis officialibus, sed et militibus dabantur. Lege 17. Cod. de re militari: *Neminem in ullo numero equitum vel peditum, vel in quolibet limite, sine nostri numinis sacra probatoria in posterum sociari concedimus, consuetudine, quae hactenus tenuit, antiquata, quae magisteriae potestati vel ducibus probatorias militum facere vel militibus adiungere licentiam tribuebat: ut hi tantum in numeris vel limitibus militent, qui a nostra diuinitate probatorias consequuntur.*

His

His omnibus inducor, ut et Cyprianum et veterem interpretem scripsisse credam: *qui se probauit*: nam et hic passim elegantior est quam vulgus existimat. Rursus de disciplina et habitu virginum: *Quasdam non pudet nubentibus interesse, et in illa lasciuiantium libertate sermonum colloquia incesta miscere, audire quod non decet, quod non licet dicere, obseruare et esse praesentes inter verba turpia et temulenta conuicia, quibus libidinum fomes accenditur, sponsa ad patientiam stupri, ad audaciam sponsus animatur.* Pamelius notauit in aliis libris *obseruari*, in aliis *conuersari*. Noster quoque *obseruari*. Verum est, *obuersari*. Eius enim vis, in medio versari, conspiciere et se conspiciendum praebere. Liuius l. 33. (cap. 47.) de Annibale: *praeparatis iam omnibus ante ad fugam, obuersatus eo die in foro, auertendae suspicionis causa.* Quemadmodum de eodem Trogius Pompeius lib. 31. (c. 2.) *cum tota die, in oculis principum legatique Romani, in foro Carthaginiensium, obuersatus in supremum fuisset.* Iterum Liuius lib. 38. (init.) *ut primo quieti, velut ad priuatam rem agendam venissent, in foro obuersarentur.* Plinius lib. 5. epist. 21. *Sedebant iudices, decemviri venerant, obuersabantur aduocati.* Sic recte Mss. non *centumviri*: nam hi iidem qui iudices: at *decemviri* magistratus, qui hastae praeesent, ut loquitur Pomponius: qui id iudicium cogerent. Suet. Octav. c. 36. *ut centumviralem hastam, quam quaestura functi consueuerant cogere, decemviri cogerent.* In libello de Ecclesiae Catholicae unitate: *Facilior cautio est, ubi manifestior formido est: et ad certamen animus ante praestruitur, quando se aduersarius profitetur.* Sic Pamelius ex margine vnius, quum in aliis omnibus esset, *confitetur*, perpetuam differentiam esse inter *confiteri* et *profiteri* ratus, quod hoc sponte, illud quasi ab inuito fiat. Sed *confiteri* interdum est id ipsum, quod non celare, non dissimulare. Ut Statius de Laio, ubi nepoti in somnis apparet, l. 2. Thebaid. (v. 122.) *confessus auum.* Cyprianus vero et in lib. de Oratione Dominica: *exhibere in sermone constantiam, quam confitemur.* De mortalitate: *Bella et fames et terraemotus et pestilens.*

silentias per loca singula exsurgere praenuntiauit et docuit. Ms. praenuntiauit et cecinit. Quid dulcius? Canere vatum est futura praedicientium. Iustinus lib. 3. (c. 4.) hoc enim modo recuperare illos patriam suam posse Apollinem Delphis cecinisse. Lib. 7. (c. 6.) propter vetera Macedoniae fata, quae cecinerant, vno ex Amyntae filiis regnante florentissimum fore Macedoniae statum. Et sic apud eundem legendum lib. 43. cap. 1. ex Mss. quae assidue divino spiritu impleta, velut per furorem, futura praecinebat. Vbi editur, praemonebat. Hinc Liuius lib. 30. (c. 28.) Q. Fabium haud frustra canere solitum, grauiorem in sua terra futurum hostem Annibalem, quam in aliena fuisset. id est, praedicere ac vaticinari. Lactantius lib. 1. instit. c. 4. Quis enim mentis emotae, non modo futura praecinere, sed etiam cohaerentia loqui possit? Nolter ad Demetrianum: Succendi et cremari alienigenas praecanit Dominus. Ep. 13. Item denuo praecanitur et praedicitur Iudaeos, si sitierint et Christum quaesierint, apud nos esse potaturos. Sic enim Mss. non praecinit et praecinitur, vt Pamelius. Tertullianus aduersus Iudaeos: (c. 10, p. 145. ed. Pamel. Par. 1616.) Hanc solennitatem diei, id est, Pascha azymorum, cum amaritudine manducatuos praecanebat. Idemque alibi. Iterum in libro de mortalitate: Contra tot impetus vastationis et mortis inconcussis animi virtutibus congregari, quanta pectoris magnitudo est? Hic demum habet ille Pamelii codex aliquid cedro dignum. Atqui omnium vitiorum eius mirator, vbi cum primis sequendus erat, hac auctoritate non vitur. Pro vastationis ibi legitur vastitatis, quod et nobis obuium in membranis fuit. Sic supra hoc libro: quando ergo infirmitas et imbecillitas et vastitas aliqua grassatur. Et de bono patientiae: Accedit vulnere vastitas, et tabescentes et fluentes artus edax quoque vermium poena consumit. Pontius diaconus in vita et passione Cypriani: Erupit postmodum lues dira, et detestabilis morbi vastitas nimia, innumeros per diem populos a sua quemque sede abrupto impetu rapiens. De Opere

et

et eleēmosynis: *Patrimonium Deo creditum nec respublica eripit, nec fiscus inuadit, nec calumnia aliqua forensis euerit.* Ms. auctius et doctius: *Patrimonium Deo creditum nec fur rapit, nec respublica eruit, nec fiscus etc.* Imitatus est Virgilianum: (Aeneid. 2. v. 4.)

*Troianas ut opes et lamentabile regnum
Eruerint Danaï.*

Immo sic prorsus Imperatores in l. secunda Cod. Theod. de Usuris: *Quicumque ultra centesimam iure permissam quicquam sub occasione necessitatis eruerit, quadrupli poena et obligatione confectus, sine cessatione, sine requie, protinus ablata redhibebit.* Epistola ad Moysem et Maximum, quae 19. est: *Per vicissitudines mensum transmeauit tempus hibernum: sed et vos tempora hiemis persecutionis hieme pensastis.* Haec quoque Pamelii, non Cypriani, manus, quam meliores scripti ostendunt fuisse: *Per vicissitudines mensum transmeauit hibernum.* Ita enim loquebantur exquisitius: *vernum, aestiuum, autumnum, hibernum, pro vere, aestate, autumnno, hieme.* Plin. lib. 19. cap. 2. *nec ultra annum durare, tenerrima autem verno esse.* Palladius: (lib. 1. Tit. 34, Sect. 7.) *Spatia hortorum, quae per vernum seminibus impleturus es.* Solinus: (cap. 57.) *ne aestiuo quidem torrente pruinis caret.* Noster ad Demetrianum: *Nec sic verna de temperie sua laeta sunt, nec adeo arboreis fructibus autumnna foecunda sunt.* Ita ex sinceris codd. legendum etiam priores publice monuimus. Nam Pamelius interposuerat: *sata laeta sunt:* nec prohibuit eum vel consequens, *autumna:* quod obseruat noue dictum, nec testem eius alium dare potest quam Bedam. At Cyprianus imitatus in vitroque est magistrum suum, de resurrectione carnis: *Reuoluantur hiemes et aestates et verna et autumnna, suis vicibus, moribus, fructibus.* Lex II. Codice Theodosii de Feriis: *illos tantum manere feriarum dies fas erit, quos geminis mensibus ad requiem laboris indulgentior annus excepit, aestiuis feruoribus miti-*
gandis.

gandis, et autumnis foetibus decerpendis. Quam fecit in suo 7. eodem titulo Iustinianus: sed siue a Triboniano sua a librariis interpolatam: nisi quod hic rectius excepit, quam illic accepit. Aberrat memoria doctorum virorum, cum ea eadem legeaduocant autumnq dis. Antonius Idyll. 8. (v. 10.)

Mordeat autumnas frigus subtile pruinas.

Immo et Gellius lib. 19. cap. 7. *quodam tempestatibus autumnae dis.* Forſan et Ouidius lib. 3. Met. (v. 729.) *Frondeſ autumnno frigore tactas.* Ita enim Berſinanno in tribus Mss. inuentum probauit Gebhardus, et in noſtris membranaria vniſ ſcribitur.

CAPVT XXV

Linus bis reſtitutus, bis explicatus. Equeſtris ordinis in-tremonta. Romulus tres legit centurias, ſingulas centenum capitum. Eaedem tres ducentum ſingulae ſactae Quiritibus Sabinis in urbem receptis. Trecentum ſub Tullo Hoſtilio. Sexcentum ſub Tarquinio Priſco, nuncupantibus tamen tribus tantum centuriis, in quibus trecenti Ramnes Primi, trecenti Ramnes Secundi; trecenti Titienſes Primi, trecenti Secundi; trecenti Luceres Pri-

mi, trecenti Secundi vel Poſteriores vocarentur: et omnes eſſent mille octingenti. Seruius ſingulas centurias has ſecuit in geminas, ita ut ſex eſſent, iterum capitum quatuor trecentum: alias ab ſe lectus addidit duodecim. Poſteriores, ſub iſſdem nominibus appellatos, quos adiecit Priſcus, quo ſenſu dixit Linus. Sex centuriae, Sex ſuffragia. Feſtus correſtus. Geminatae ab Seruio centuriae ut dicantur.

De origine et augmento equeſtris ordinis ſub regibus mire variant veteres. Romulum trecentos, ex numero triginta curiarum, ſingulis denos praebentibus, Celeres inſtituiſſe conſtat. Id factum ſtatim poſt urbem conditam volunt Dionyſius Halicarnaſſeus et Plutarchus; Livius

vius post bellum Sabinum demum et T. Tatium in urbem
 receptos, id quod nomen etiam Titienfium vel Tatiensium
 suadere videtur: nisi tamen res ante hoc nomen fuit, id-
 que accepit, quum numerosior fieret. nam ab hoc tempo-
 re, nempe Quiritibus Sabinis inter ciues admissis, auctos
 eos vult Plutarchus e trecentis in sexcentos. Dionysius
 non hoc quidem, scribit tamen sub mortem Romuli fuisse
ὁ πᾶς ἀπέχοντας χιλίον. Liuius Alba diruta equi-
 tum decem turmas ex Albanis legisse Tullum Hostilium
 tradit. Et licet de alio augmento fileat, tamen postquam
 Tarquinius alterum tantum numero illorum, qui tunc
 erant, adiecit, fuisse ait mille octingentos in tribus cen-
 turiis. Lib. I. cap. 36. *Neque tum Tarquinius de equitum
 centuriis quicquam mutauit; numero alterum tantum ad-
 iecit, ut mille et trecenti equites in tribus centuriis essent.*
 Ita vulgatae et complures e scriptorum vulgo. Si centurias
 Romuli centenum capitum faciamus, Tulli tricenum bi-
 num, fore vniuersos duplicato numero mille 240, quos
 rotunde *mille trecentos* dixisse Liuium censet Glareanus:
 et sic vulgatum posse defendi. Mauult ipse *mille ducenti*,
 ut ducenariae centuriae intelligantur, auctae sic vel sub Ro-
 mulo, intra cuius regnum peditatum decuplo, equitatum
 triplo creuisse auctor Dionysius est, vel sub Tullo. At
 Ms. codex Borbetomagensis: *mille et octingenti*, quod me-
 rito amplectuntur Rhenanus et Sigonius. Nongentos in-
 telligimus fuisse omnes ante Priscum, in singulis centuriis
 trecentos. Hoc exacte conuenit rationi Dionysianae:
 etsi accessionis sub Tullo nullam ille mentionem faciat,
 quae tamen satis est probabilis. Hic et rotundissimus nu-
 merus, et accipiendum sub Romulo ex centenariis ducen-
 arias factas fuisse centurias, sub Tullo trecenum. Et hoc
 tempus respicit, quod vndecumque Isidorus lib. 9. Origin.
 cap. 3. *Turma triginta equites sunt. Romani enim equi-
 tes in una tribu trecenti.* Ergo in tribus tribubus nongenti.
 Denique et Florentinus in membranis ita expressis nume-

ris: *mille et DCCC*. Quum ergo nongenti essent ante Tarquinium, trecenti Ramnes, trecenti Luceres, trecenti Tatienses, in tres centurias digesti, capitum numerum ille duplicauit in centuriis eodem numero seruatis: nominis etiam discrimen ortum, ut hi *Secundi* dicerentur Ramnes, Luceres, Tatienses; isti qui ante fuerant *Primi*: utriusque generis erant nongenti. Seruius Tullius exoleta religione numeri tres has centurias, in quibus erant mille octingenti, descripsit in sex, ut in singulis centuriis essent trecenti: deinde addidit ipse duodecim alias a se lectas centurias, ut vniuersae octodecim essent, testibus Liuius et Dionysio. Verba Liuii (l. i.) cap. 43. *Sex item alias centurias, tribus ab Romulo institutis, sub iisdem, quibus inauguratae erant, nominibus fecit*. Non facit iniuriam Glareano Sigonius, quum culpat eum quindecim centurias equitum facientem, quae fuerunt octodecim. Fero etiam interpretationem Sigonii, velle Liuium, sex esse factas ex tribus: sed hoc e verbis istis exsculpere nullo modo possum, nisi videam additam praepositionem. Quis enim vnquam dixit: *tribus fecit sex*, pro, e tribus? Ita ergo reponere: *e tribus a Romulo institutis*. Deinde non concoquo, quod ait, exortum ex hac segregatione Tullii, ut essent Primi et Secundi Ramnenses, Luceres, Tatienses. Didici enim ex Liuius id contigisse post duplicatas capitum numero centurias ab Tarquinio. *Neque enim tum Tarquinius, inquit, de equitum centuriis quicquam mutauit; numero alterum tantum adiecit, ut mille et octingenti equites in tribus centuriis essent. Posteriores modo sub iisdem nominibus, qui additi erant, appellati: quas nunc, quia geminatae sunt, Sex vocant Centurias*. Sic bene Sigonius pro *Posteriore*, quod habebatur: sed quam bene, non percepit ipse auctor. Non enim sensus est, quem fingit, posteriores equites, qui additi erant a Tarquinio, appellatos esse sub iisdem nominibus. Cui enim rei hoc dicere Liuium, qui iam memorasset, nihil in centuriis mutatum

mutatum praeter hominum numerum? Certe aliquid non dictum proxime voluit exprimere: nimirum, praeter numerum, hoc tantummodo in illis, quos adiecit Tarquinius, factum esse noui, vt quamuis sub iisdem nominibus Ramnensium, Tatiensium, Lucerum censerentur, sic appellarentur tamen appposito vocabulo *Posteriorum*, id est, vt Festus ait, *Secundorum*. *Sex Vestae*, inquit, *sacerdotes constitutae sunt*, vt populus pro sua quaque parte haberet ministrum sacrorum, quia ciuitas Romana in sex est distributa partes, in *Primos Secundosque Tatienses, Ramnes, Luceres*. Patribus nouis in curiam introductis ambitio statim genuit discrimen *maiorum et minorum gentium*. Sic tum quoque, simul Tarquinius equitum auxit numerum, differentia nominum et generis orta est: tres quidem, non amplius, centuriae dicebantur: sed in prima centuria vocabantur *Primi Ramnes* a Romulo, *Secundi* vel *Postiores* a Tarquinio; in secunda centuria *Primi Luceres* et *Secundi* vel *Postiores Luceres*; in tertia *Primi Tatienses* et *Secundi* vel *Postiores Tatienses*. Perinde vt triplicis aciei ordines constabant militiae: in acie prima duo erant primi Hastati, *primus hastatus prior et primus hastatus posterior*: in secunda duo primi Principes, *primus princeps prior et primus princeps posterior*: in tertia duo Principili *primuspilus prior*, et *primuspilus posterior*: et sic vsque ad decimos. Sic illi in eadem centuria vocabantur *primi* et *secundi Ramnes*, in secunda *primi* et *secundi Luceres*, in tertia *primi* et *secundi Tatienses*. At Seruius Tullius ex his tribus centuriis fecit centurias sex: ita vt primi Ramnenses vnā facerent, secundi Ramnenses alteram, primi Luceres tertiam, secundi Luceres quartam, primi Tatienses quintam, secundi Tatienses sextam centurias. Hoc tamen illis honoris habitum, vt quoties *Sex centuriae* appellarentur, non aliquae e nouis duodecim, sed κατ' ἐξοχὴν hae sex e tribus factae significarentur. Hoc confirmat Festus: *Sex suffragia appellantur in equitum centuriis, quae sunt effectivae*

effectae ex numero centuriarum, quas Priscus Tarquinius rex constituit. Ita legendum: non *adfectae*, non *adiectae*. *Effectae*, nempe a Servio Tullio. Salmasius de re militari cap. 20. annotat „Liuium eo loco, ubi tractat de censu pe-
ditum equitumque, non octodecim centurias equitum
a Servio factas dicere, sed duodecim eum scripsisse
ipsum, itemque sex alias centurias adiecisse tribus
a Romulo institutis, sub iisdem quibus inauguratae
fuerant nominibus., Immo non plures quam octode-
cim Seruii censui attribuit Liuius: duodecim ait novas ad-
didisse Seruium, tres priores in sex diuississe. Hic error
ex eo, quod non vidit excidisse libris praepositionem, et
sex alias centurias tribus a Romulo institutis, accepit,
quasi esset, sex alias praeter tres, quas Romulus instituit;
cum legendum sit: *Sex item alias centurias e tribus*. nam
alias dicit ratione illarum duodecim, quas nominauerat:
non trium, quas nominaturus erat. Deinde sensum, quem
ante ipsum nemo Liuius dedit, refutat. „Quod, inquit,
non satis recte procedere videtur. Age, esto, tres
centurias equitum fecerit Romulus: sex centurias
ad eas adiunxerit de nouo Seruius: iam sunt no-
vem. Ait autem duodecim centurias a Servio ipso in-
stitutas. Sic non octodecim in totum essent centuriae,
sed una et viginti., Ergo quum ipsi non satis recte hoc
procedere videatur, cur fingit tradere Liuium adiunctis
sex ad tres centurias, quod nemini praeter ipsum in men-
tem venit? Dissentire etiam censet Liuium et Dionysium
de Tarquinio, quasi apud hunc non legatur vllas novas
centurias ad tres priores Romuli addidisse Priscum, Liuius
vero tradat, id solum ne faceret absterritum, vt suo nomi-
ne novas additas insigniret, caeterum alterum tantum ad-
didisse numero. Sed ita Dionysius (lib. 3. ant. p. 203. lin.
25. ed. Sylb.) Βελομένω ποτὲ τῷ Ταρκυνίῳ τρεῖς Φυλαῖς
ἐτέρας ἀποδίδειν νέας ἐκ τῶν ὑπ' αὐτῷ πρότερον κα-
τελεγεμένων ἰππέων, καὶ ποιῆσαι τὲς ἐπιθέτας Φυλαῖς
ἐαυτοῦ τε καὶ τῶν ἰδίων ἐταίρων ἐπωνύμους. Duo igitur
dicit;

dicit; primum *κατελέχθαι ὑπ' αὐτῷ πρότερον ἰππέας*,
 deinde ex illis voluisse regem tres nouas centurias facere
 sibi et amicis cognomines. Quod autem postea, *τῶν πε-*
ρὶ τὰς φυλαὶς ἐγχειρημάτων ἀπέστη, significat quod
 omnes: nouis et pluribus centuriis appellandis abstinuisse
 Tarquinium: non, (quod foret contra omnes) lectos
 ab se nuper equites ordine dato ipsum mouisse, aut nullos
 equites legisse. Hinc quum laborasset in numero *mille*
trecentorum apud Liuium, decurrit eo, vt legatur *mille*
ducenti: quod sufficiebat apud Glareanum inutiliter legi.
 Plutarchi *διπλασιασθείσης δὲ τῆς πόλεως, αἱ Λεγεῶνες*
ἐγένοντο πεζῶν μὲν ἑξακισχίλων, ἰππέων δὲ ἑξακοσίων,
 cum falsum sit de peditum numero, aequè falsum esse
 de equitibus. Sed debuit cogitare, huic falso, vt saepe
 accidit, subesse umbram veri, recepto consorte rege et
 aucto senatu, etiam auctos fuisse equites. Quid enim?
 T. Tatius nullos Celeres satellites habuit, passus collegam
 solum hac turba conspicuum? an trecentis ab Romulo
 lectis et ipse vsus est? Quemadmodum illis fidere potuit?
 Tum quemadmodum illis vsus est? vtrum vt vterque
 150 haberet? an vt altero in publico versante cum omni
 satellitio domi alter delitesceret? Equidem vix decerno,
 quid a fide sit alienius ac magis abhorrens. Pergit: „Eum
 „ numerum equitum auxisse dicitur Tullus Hostilius Alba
 „ diruta, et ex Albanis tres centurias legisse. quomodo igitur
 „ potest stare, quod tradunt Liuius et Dionysius, agi-
 „ tasse Tarquinium de alijs centurijs addendis ad tres Ro-
 „ muleas? Respondeo, optime: nam licet numero capi-
 „ tum bis auctae, tres tamen centuriae dicebantur, Ra-
 „ mniū, Lucerū, Tatiensium: ita vt primum centuriae
 „ singulae centenum hominum essent, inde ducentum, tan-
 „ dem trecentum. „Iam numerum, inquit, earum dupli-
 „ cauerat Tullus Hostilius lectis ex Albanis tribus nouis
 „ centurijs: falsum igitur etiam illud erit, quod na-
 „ „ Liuius Tarquinium Priscum retento centuriarum num-
 „ „ ro trium, qui a Romulo institutus est, numerum tre-

„ tui

„tum auxisse altero tanto, et mille ducentos equites sciss-
 „pisse in tribus centuriis pro sexcentis. Haec est prurigo
 carpendi veteres. Falsum immo, centuriarum numerum
 duplicasse Tullum: addiderat ille quidem trecentos ex
 Albanis; sed ita, vt hi computarentur sub iisdem tribus
 centuriis, vt et antea dicebantur: nec duplicauerat nume-
 rum, quem intulerat; fuissent enim iam tum mille du-
 centi, quam sexcentos reliquisset Romulus. Verissimum
 autem, Tarquinium Priscum retento numero centuriarum
 trium, auxisse capita altero tanto: vnde enim primi et
 secundi Ramnes, Titientes, Luceres, nisi hos addidisset
 Tarquinius? Sed sane falsum est, mille ducentos fuisse
 ab Tarquinio: non tamen, vnde illi videtur: sed quia me-
 lioribus libris credendum est fuisse mille octingentos.
 Rursum concedit, quod prius negauerat, a Romulo factos
 sexcentos: „Non tamen, inquit, vt vult Plutarchus, le-
 „gionibus adscripti sexcenti a Romulo equites fuisse,
 „tametsi demus sexcentos ab eo in tribus centuriis factos
 „equites. Atqui nihil aliud volumus: et hoc prius con-
 cesso multa potuerat et sua et nostra verba lucrari: crede-
 ret deinde Livio, trecentos, quo nihil probabilius, alios
 addidisse Tullum ex Albanis: et alterum tantum Dema-
 rati filium: sic constitisset numerus millenum octingente-
 num in tribus centuriis, quas in senas secreuit Tullius
 Seruius. Addit ibidem Liuius: „*Posteriores modo sub*
 „*iisdem nominibus, qui additi erant, appellati sunt, quas*
 „*nunc, quia geminatae sunt, Sex centurias vocant.*
 „Quomodo, inquit, haec congruere poterunt et conue-
 „nire cum his, quae de Seruio dixit, praeter duodecim
 „ab ipso factas centurias, sex item alias tribus ab Romulo
 „institutis sub iisdem nominibus fecisse? Haec si agno-
 scebat non congruere, mirum, ne tum quidem admoni-
 turq, alium horum verborum sensum quaerendum esse,
 quam ipse primus et solus fecit. Conueniunt optime, si
 accipiantur posteriori loco dicta, vt accepit Sigonius:
 etfi

etſi praepoſitionem addendam non viderit. Ibi dicitur additos a Tarquinio in eaſdem tres Romuleas centurias vno modo diſtinctos fuiſſe a veteribus equitibus: appellatos enim *Posteriores Ramnes, Titienses, Luceres*, cum veteres exinde *Primi Ramnes, Titienses, Luceres* dicerentur, etſi in iſſdem vtrumque genus eſſet centuriis: quas quia ex ſingulis geminas ſeu binas fecit Seruius, poſtea κατ' ἐξοχὴν *Sex* ſunt vocatae *Centuriae*. Altero loco dicitur praeter centurias duodecim nouas ab ipſo allectas, ex tribus Romuli (quas ſcilicet praeter ipſum Romulum, Hoſtilius et Tarquinius numero capitum auxerant) Seruium feciſſe ſex. Tandem quum eadem, qua ſuperius, chorda oberraret, colligendo ex verbis Liuii centurias vnā et viginti, putes reſipiſcere, quum ait: „An ſex illas „ita interpretabimur, vt etiam tres Romuli comprehen- „ſas intelligamus? ita fane videtur. Sed et ſic impingit male interpretando verbum *Geminatae*. Paulo poſt enim hanc dictorum ſummam colligit: „Tres a Romulo pri- „mum inſtitutae fuere verae iuſtaeque centuriae ex cen- „tenis nimirum equitibus: tres centuriae ex Albanis a „Tullo Hoſtilio additae.„ (Ergo ſpernit rurfus, quod prius admiferat de ſexcentis a Romulo factis: admittit, quod ſpreuerat de Tullo) „ſic ſexcenti equites facti. eum „numerum duplicauit Tarquinius, et mille ducentos in „tribus centuriis ſtatuit. Geminauit has centurias tres Ser- „uius. ergo duo millia; et quadringenti equites ex illis „ſex centuriis exierunt.„ Haec longe a vero deuia. Praeterquam quod Tarquinii numerus eſt *mille octingenti*, non *mille ducenti*, vt diximus, Seruius hos adeo non fecit duo millia quadringentos, vt ne vnum quidem hominem addiderit, niſi forte in locum vacantem deſuncti aut depulſi. Centuriae ſub Tarquinio erant ſexcentorum capitum ſingulae; itaque tres continebant mille octingentos: eaedem Centuriae ſub Seruio trecentorum factae; itaque mille octingenti, qui antea tres tantummodo, tum ſex fe- cere

cere centurias. Nusquam dicit Lilius: a Servio geminatum esse illum numerum Tarquinii millenum octingenum, sed bis dicit, prius ipso verbo, dein sensu *geminatus esse centurias*, id est, geminas factas, ita ut quavis ex una duae fierent, relicto numero capitum, qui antea fuerat. Plautus Amphitruone: (2, 2, 154.)

*Tu peperisti Amphitruonem, ego alium peperisti Socrum:
Nunc si pateram patera peperit, omnes congregavimus.*

Locus alter est: *Sex item alias centurias e tribus a Romulo institutis* (intellige, et ab ipso Romulo, a Tullo, a Tarquinio numero capitum auctis) *sub iisdem, quibus inauguratae fuerant, nominibus fecit.* Romulus primum centenos in quamque centuriam legit, dein ducentos, centum additis, reliquit: a Tullo Hostilio quaevis centuria habuit trecentos: ab Tarquinio sexcentos. Servius redegit easdem rursus ad trecentos, duabus ex una factis. Ex hac proportionem omnium equestris ordinis capitum post Servii censum numerus fuit, non septem millium ducentorum, quem ille collegit, sed quinque millium quadringentorum.

IOH. FREDER. GRONOVII

OBSERVATIONVM

LIBER QVARTVS

Kk

THE
1955
OFFICIAL

IOH. FREDER. GRONOVII
OBSERVATIONVM
LIBER QVARTVS

CAPVT I

Centuriae praerogativae, iure vocatae. Tribuum, Curiarum, Centuriatum origo. Curiae nunquam eadem, quae Centuriae. Festus correctus et illustratus. Tribuum tandem quoque ratio habita centuriatis comitiis. Vicissim centuriae nominibus Tribuum appellatae, quando praerogativae essent. Praerogativae in suffragium nonnunquam reuocatae. Livio bis genuina lectio reddita. Aniensis iuniorum. Interponere. Suspicio ad alium Livii locum. Lacus Thrasimenus et Cannae tristitia ad re-

cordationem exempla. Documentum esse. Documento esse. Praecones in comitiis apparentes magistratibus. Firmata Sigonii restitutio. Veturia iuniorum. Legibus et plebiscitis praescribi soliti, qui primi scivissent. Fragmenta Legum antiquarum correctae. Principium. Faucia curia principium fuit. Livius iterum emendatus. Idemque alio loco illustratus. Pro tribu, pro concione, pro rostris, pro tribunali. Vocis, Praerogativa, notio elegantior. Ambrosius in Hegesippo correctus.

omae quum centuriata comitia haberentur, quia populus Romanus, ex instituto Servii Tullii, ex censu in classes, classes in centurias erant tributae; sortiri solebat prima classis, quae centuria esset praerogativa. Sunt autem *praerogativae centuriae*, quae

primae citantur et suffragium rogantur ante iure vocatae, *iure vocatae*, quaecunque rogantur post illas, sic dictae, quod in his sequente populo praerogatiuarum voluntatem iure omnia complerentur, ut sane vult Alconius Pedianus in Diuinationem: caeterum, ut ego existimo, quod illae iam iure, hoc est, legitimo ordine, non classium modo sed ipsarum etiam centuriarum, quo in censorum quique censum egerant tabulis descriptae essent, non sorte praelatae postpositaeque, ad suffragium ferendum differrentur. Sic comitiis curiatis curiae, tributis tribus aliae praerogatiuae, aliae iure vocatae, ex instituto fiebant. Caeterum cum esset alia diuisio populi Romani per curias, alia per tribus, alia per classes et centurias: (ista ex generibus hominum, secunda ex regionibus urbis, postrema ex censu:) nec si curiatim dinumerares populum, quicquam interesset, qua quisque in tribu aut centuria censeretur; si tributim, qua in curia aut centuria; si centuriatim, qua in curia tribuere: ita et comitiis, quae ab his partitionibus appellantur, curiatis puta non tribus aut centuriae praerogatiuae ac iure vocatae, sed curiae, nec tribus centuriaeue suffragium inire, sed curiae; tributis non centuriae curiaeue praerogatiuae vel iure vocatae, sed tribus, nec curiae centuriaeue suffragium inire, sed tribus; centuriatis denique non curiae tribusue praerogatiuae et iure vocatae, sed centuriae, nec tribus curiaeue suffragium tulisse, sed centuriae dicebantur. Quo pertinet, quod Liuius ait, tribus aliquando nihil ad centuriarum distributionem pertinuisse. Non respicimus iam tempora prima reipublicae Romanae. Romulus, ut volunt Plutarchus et Dionysius, populum in tres partes distribuit, quas dixit tribus: in singulis duxit alias decem partes minores, quas triginta curias: ex his singulis decem Celeres vel equites electos, quia trecenti essent, tres centurias vocauit. Aliiter postea Seruius Tullius. relicto enim numero triginta curiarum, quatuor fecit tribus ex regionibus urbis, quae crescente republica paullatim ad triginta quinque processere:

fere: centurias autem nuncupavit non equitum turmas, sed partes quinque classium. Ex eo tempore valuit, quod diximus, tres fuisse distinctas populi Romani partitiones istas, nihil commune habentes. Comitia Curiata sunt a Romulo, Centuriata Servii Tullii, Tributa exstiterunt paullo post secessionem in montem Sacrum et creatos Tribunos. Quare non potest excusari Festus, si tamen Festus, non Paulus, cum curias easdem vult fuisse quas tribus: multo minus vir doctus, qui ex eodem constare ait, nosque docet, Centuriata comitia potuisse dici etiam curiata, lib. 41. Adv. c. 1. Si constaret, simul constaret rem falsam et erroneam tradidisse. Sed possunt ista verba interpretatione molliri: *Centuriata comitia, item Curiata comitia dicebantur, quia populus Romanus per centurias et curias diuisus fuerat.* Hanc enim Basileensium membranarum scripturam facile admitto, nec tamen centuriata comitia eadem, quae curiata, audio; sed centuriata dicta perinde ut curiata, quia populus Romanus illa diuisus per centurias, haec per curias digestus habuerit. Et in his quidem perpetuum discrimen fuit, nec aut comitiis centuriatis respectus ad curias, aut curiatis respectus ad centurias vel tribus ullus habitus: ut mirer magnum Budaeum in posterioribus ad Pandectas scribere, in curiatis populum promiscue suffragia tulisse, sed tributim digestum. Immo curiatim, tributim nunquam. At in tribubus et centuriis postea nonnihil consuetudo mutauit, sic ut comitiis centuriatis, non modo classium et centuriarum, sed etiam tribuum coeperit haberi ratio: profectumque inde, ut eodem comitiatu maximo, quae vocabula (puta, ut praerogatiuae essent aliae, aliae iure vocatae) tum proprie centuriis congruebant, communicatae sint cum tribubus, quarum essent illae centuriae; et tum quoque quod antehac solis tributis factum, tribus dicerentur aut praerogatiuae aut iure vocatae. Neinpe multitudinem ciuium in immensum aucta, unaquaque in tribu permulti erant diuersarum, immo omnium, classium ci-

ves, iamque singulae classes in quavis tribu plures faciebant centurias tam iuniorum quam seniorum. Hinc Cicero in Oratione pro Plancio (c. 20.) centuriam vocat *vnus tribus partem*. Ergo comitiis ex tribubus quinque et triginta forte vna tribus excernebatur; ex cuius centuriis primae classis quod quaereretur praerogatiua centuria, ipsa quoque haec tribus iam praerogatiuae nomen acquisierat: deinde quot illius forte ductae et iam praerogatiuae tribus essent centuriae primae classis, tot rursus sortes in sitellam coniiciebantur numero, vt videtur, aliquo notatae, quo prima iuniorum vel seniorum, secunda, tertia, et deinceps centuriae distinguerentur: tum quam centuriam designans fors excidisset, ea erat praerogatiua centuria. Hinc factum, vt quemadmodum ob centuriam praerogatiuam etiam tribus, in qua centuria continebatur, praerogatiuae nomine gaudebat; sic etiam tribus nomen daretur illi centuriae, atque adeo promiscue interdum haec duo vocabula, *centuriae* et *tribus*, hac in re comitali vsurparentur. Praerogatiuae autem centuriae tantam auctoritatem fuisse testantur veteres, vt nemo eam vnquam tulerit, quin renuntiatus sit. Quod quidem religionis specie inuoluisse videtur, quando inesse principiis omina putabant, ne principium suffragiorum vanum et irritum toti negotio malam scaeuam obiiceret: sed tamen, vt multa Romanorum superstitiosa, idem et inter arcana potentiae optimatum cenferi debet, atque vtilissimum inuentum Seruii Tullii, quo comparauit, vt comitia maxima, hoc est, ipsa reipublicae vis et maiestas, illorum in manibus absque inuidia tenuiorum essent, hac religiosa obseruatione mirifice stabilitum est. Quoniam igitur populus vt plurimum sequebatur praerogatiuarum voluntatem, vt ait Asconius, ne quo casu tam ratum suffragium redderetur irritum; si causa intercederet, quamobrem is, qui earum puncta tulisset, magistratum eum gerere non posset, mos fuit renocari eas in suffragium, et habita consultatione alios designare. Haec in comitiorum ritu ac ratione do-

doctissimis viris latius explicata habuimus praemonenda, ut tanto facilius medicina, quam insignibus duobus Liuii locis, adhuc vix cuiquam in suspensionem adductis, corruptissimis tamen, satis, ut ego reor, utilem faciemus, admitteretur. Lib. 24. cap. 7. de comitiis consularibus secundis a Q. Fabio Maximo post Cannensem pugnam habitis: *Eo die cum fors praerogatiuae ante iuniorum exisset, eaque T. Otacilium et M. Aemilium Regillum Consules diceret; tum Q. Fabius silentio facto tali oratione est usus.* Supino quidem lectori atque animum auocanti nihil hic occurreret morarum: sed cuius oculis Liuiana dictio familiarior fuerit, animaduertet cito nomen praerogatiuae tribus desiderari, et illud, *ante*, nauci non esse. Quum subsidium peteremus a MSS. initio magis turbati (non diffitebor) mox planissimam nos expediendi rationem inuenimus. Omnes, qui aliquo numero, codices consensu vno: *Cum fors praerogatiuae ante iuniorum exisset*: nisi quod recentiores diphthongos ignorant. Inde ergo scribendum erui-mus: *cum fors praerogatiuae Anien-si iuniorum exisset.* Meminerat noster *Anien-sis* tribus olim. lib. 10. (c. 9. extr.) *Et lustrum eo anno conditum a P. Sempronio Sopho et P. Sulpicio Sauerione Censoribus, tribusque additae Anien-sis et Tromentina.* Cicero quoque in oratione pro Plancio (c. 22.): *Et ais prioribus comitiis Aniensem a Plotio, Terentinam a Plancio tibi esse concessam.* Senatusconsultum in epistola Caelii ad Ciceronem: (Fam. 8, 8.) *L. Ateius L. F. An.* quod est, *Anien-si.* Porro *Aniensem iuniorum* dicit, ut lib. 27. cap. 6. *Galeria iuniorum, quae sorte praerogatiua erat, Q. Fuluium et Q. Fabium Consules dixerat: eodemque iure vocatae inclinassent, ni Tribuni plebis C. et L. Arennii se interposuissent, qui neque magistratum continuari satis ciuile esse aiebant; et multo foedioris exempli, cum ipsum creati qui comitia haberet.* Quod vulgo additur, *reliquae*, neque in Rhenani, neque in Sigonii, neque in nostris usquam comparuit. *Arennios* mutuatus est a Pighio Gruterus, cum in scriptis editisque *Arriani, Arciani, Ara-*

nii legeretur: nec repugno, etsi et *Africanos aut Herennios* cogitare possis. Denique prouocabulum *se* Moguntina adoptauit, mox ab Aldina, deinde et caeteris receptum: Andreanae omnes omnesque scripti, quos videre, quorumque excerpta nancisci mihi licuit, eo carent. Quod mihi non temere esse videtur. suspicor in verbis sequentibus *τὰ qui aiebant*, ab Liuiō non exisse, sed ab illis adiecta qui non intelligebant *τὰ interposuissent*. Id enim idem est quod, interlocuti essent, mentionem fecissent, monuissent: vt *interponere causam* apud Caesarem, (B. G. 1, 42, 5.) pro inferre, praetexere, *interponere moram* apud Tullium: (Acad. 1, 1.) nam pro causa vel mora sunt illa, quae statim subiiciuntur. Profecto nihil integrius hoc sermone: *ni Tribuni plebis C. et L. Arennii interposuissent, neque magistratum continuari satis ciuile esse, et multo foedioris exempli eum ipsum creari, qui comitia haberet*. Sed, vt omnem lucem huc admittamus, cum legis *interposuissent*, intellige *decretum*. Solebant namque Tribuni, vt et in posterum testatiores illorum actiones essent, et in praesens plus ponderis haberent, sententiam suam verbis concipere in tabellis, et de scripto pronunciare. Talia decreta Tribunorum octo et decretum Sempronii Gracchi super L. Scipione apud Gellium lib. 7. cap. 20. Liuius passim, sed verbis huc aptis, lib. 4. (c. 53.) *Quum res diu ducta per altercationem esset, etc. decreto interposito nouem Tribuni sustulerunt certamen, pronuntiaueruntque ex collegii sententia, L. Valerio Consuli se etc. auxilio futuros esse*. Ista autem et istis similia verba saepenumero inuitis auctoribus addita esse, et norunt eruditi, et multis exemplis ad Liuium demonstrauimus. Iam vero *sors praerogatiuae exit Anienfi*, vt apud Tacitum: (13, 15.) *Festis Saturno diebus inter alia aequalium ludicra, regnum lusu sortientium euenerat ea sors Neroni*. Traxit huius corruptelae contagio vicinum locum, quem eadem hactenus peste correptum nec curatione nos ab illo segregare oportet. Sub finem Fabianae concionis cap. 9. *Lacus Thrasimenus*

et

et Cannae, triste ad recordationem exemplar; at ad praecauendum simile vtiles documento sunt. Praerogatiua iuniorum in suffragium reuocata, quum T. Otacilius ferociter eum continuare consulatum velle vociferaretur atque obstreperet, lectores ad eum accedere Consul iussit. Primum meliores libri: tristia ad recordationem exempla. Et sic saepe Liuius lib. 8. (c. 7.) Manlius ad filium: triste exemplum, sed in posterum salubre iuuentuti erimus. Eodem (c. 35.): Caeterum in oculis exemplum erat Q. Fabius M. Valerio legato. Lib. 9. (c. 17.) Vt alios reges claros ducesque omittam, magna exempla casuum humanorum. Lib. 22. (c. 7.) Pyrrhi superbam dominationem miserabilemque Tarentinorum seruitutem exempla referens. Dein iidem libri: sed ad praecauenda similes vtiles documento sunt. Quod Sigonius, utilia documenta, non repertum mihi praeterquam in vno suspectissimae fidei codice, qui passim illi contra meliores subscribit. Etsi lib. 9. (c. 46.) haud memorabilem rem per se, nisi documentum sit aduersus superbiam nobilium plebeiae libertatis. Lib. 21. Hispanis populis sicut lugubre, ita insigne documentum Sagunti ruinae erunt. Sed multo frequentius documento esse. Lib. 4. (c. 31.) tres delectu habito profecti sunt Veios, documentoque fuere, quam plurimum imperium bello inutile esset. Lib. 5. (c. 51.) tantum poenarum diis hominibusque dedimus, vt terrarum orbi documento effenus. Lib. 6. (c. 25.) Documento vnus dies fuerat, ne sua consilia melioribus praeferret. Lib. 7. (c. 6.) deletum cum duce exercitum documento fuisse, ne deinde, turbato gentium iure, comitia haberentur. Lib. 10. (c. 38.) iacentes deinde inter stragem victimarum documento caeteris fuere, ne abnuerent. Lib. 28. (c. 42.) ne Claudius quidem et Liuius Cos. tam recenti exemplo, quantum id interfit, documento sunt. Vides formulam dicendi per se satis efficacem, etsi non apponatur vtiles. Itaque quamuis minus forte criminationibus subiectum sit acquiesse vulgato, vbi τὸ vtiles ad nomina locorum potest referri: tamen suspicor ab Liuiio fuisse: sed ad praecauendum

dos similes duces documento sunt. Huc enim omnia tendunt orationis eius. Flaminium autem et Varronem designari scis. Lib. 5. (c. 11.) *exercitum fuga trepidum, plenum vulnerum ac pavoris incidentem portis, non fortunam aut quemquam deorum, sed hos duces accusantem.* L. Virginium et M. Sergium Tribunos militum consulari potestate, clade accepta ad Veios. Denique monstri simile videbatur, quod protenus in omnibus MSS. bonae notae: *Praeconensem iuniorum in suffragium reuoca.* nisi quod nonnulli, sequioris tamen inter bonos notae, *reuocata.* Sed non est iam magni laboris, si noris praecedentia, genuinum conficere: *Lacus Thrasumenus et Cannae, tristia ad recordationem exempli, sed ad praecauendos similes duces documento sunt. Praeco Antensem iuniorum in suffragium reuoca.* (Hucusque concio Fabii) *Quum T. Otacilius ferociter cum continuare consulatum velle vociferaretur atque obstreperet, lictores ad eum accedere Consul iussit.* Scribi debet, *reuoca*, non *reuocata*: sunt enim haec vltima dicentis Consulis verba, quibus denuo tribum citare Praeconem iubet. Nam Praecones apparebant comitia habentibus, qui tribus ad suffragia ineunda citarent, et creatos magistratus renuntiarent. Cicero in secunda Agraria (c. 2.): *Itaque me non extrema tribus suffragiorum, sed primi illi vestri concursus, neque singulae voces Praeconum, sed una voce vniuersus populus Romanus Consulem declarauit.* Sequitur mox, quod confirmat, quae de secundo suffragio praerogatiuae, si ratum non esset prius, repetiuimus: *Iterum (non Interim) praerogatiua suffragium init, creatique in ea Consules Q. Fabius Maximus quartum, M. Marcellus tertium. Eisdem Consules caeterae centuriae sine ulla variatione dixerunt.* Sed hunc revocandi suffragia morem totamque rem egregie illustrat narratio lib. 26. cap. 22, quae plerumque cum istis solet coniungi: *Fulvius Romam comitiorum causa arcessitus quum comitia Consulibus rogandis haberet, praerogatiua Veturia iuniorum declarauit. T. Manlium Torquatam et*
T. Ota-

T. Otacilium. Mox de Manlio excusante valetudinem oculorum: *petitque, ut pauca sua verba audiret, centuriamque, quae tulisset suffragium, reuocari iuberet.* Iterum: *proinde si videretur, redire in suffragium Veturiam iuniorum iuberet.* Rursus: *Tum centuria et auctoritate viri mota et admirantium circa fremitu petiit a Consule, ut Veturiam seniorum citaret.* Denique: *Citatis Veturiae senioribus, datum secreto in Ouil cum his colloquendi tempus.* Ita namque perpetuo MSS. codices: non *praerogatiua centuria iuniorum*, non *centuriam iuniorum iuberet*, etc. monuitque Sigonius, imprudenter repugnante Robortello: cui fidem adhuc arbitratos editores potius, quam illi verissime restituenti, cuiusdam illorum dissolutionis indicium est. Aut singularis fuit infelicitas aut temeraria est affirmatio Vtinenfis istius, qui se decem libros vetustos habere, nec in ullo *Veturiam* aut *Voturiam* scriptum esse crepat. Nam ego nullum hic consului (plurimos autem consului: memini certe tredecim) in quo non alterutrum clare ac sine ambiguitate legeretur. Eidem obiiicienti centurias non habuisse nomina, satis respondit Sigonius: quorum fere sensum superius exsequuti sumus. Dictum primarum seu praerogatiuarum tribuum in suffragium reuocandi morem ostendit et Liuius lib. 45. cap. 36 et 39. Haec fere omnia conscripseram, quum animadverteri primore loco, *Anienfis iuniorum*, legisse et Antonium Augustinum de legibus cap. 8. et in diatriba de centuriis, Fuluii Ursini ad Liuium notis inserta, qui tamen Octauii Pantagathi illam esse mauult ab Augustino literis mandatam. Maluimus, *Anienfi*, quod antiquae scripturae id conuenientius et politius ipsum esset: sed et certioribus argumentis nos: nam ille τὸ *ante* deprauatum ex *anien.* tantum coniectabat, neque ideo quemquam editorum aduertit: nos ex tot membranarum, *antefi*, pro *amiesi*, quemadmodum *cor.* pro *consul*, fecimus *Anienfi*, ut nulla dubitatio relinquatur. Caeterum quamuis ignari haec a quoquam provisa, oleo operaque nostra, quicquid hoc est, peruestigauerimus: libenter tamen memoriam talis viri renouamus,

mus, et proprii iuris illi partem cedimus, non prius industriae quam integritatis testimonium ab optimo quoque ferre cupientes. Videtur autem quae praerogativae inter caeteras auctoritas erat, eadem poene apud ipsas praerogativas fuisse eorum, qui in illis primi sciuiſſent. Itaque honori quoque id illis dūcebatur, atque ut ſenatusconſultis qui ſcribendo adſuiſſent, ita legibus et plebiſcitis qui primi ſciuiſſent, eorum tanquam auctorum prae caeteris nomina praefcribebantur. Cicero pro Plancio (c. 14.): *Nam quod primus ſciuit legem de publicanis, ſi in eo crimen eſt, quia ſuffragium tulit, quis non tulit publicanus? ſi quia primus ſciuit, utrum id ſortis eſſe vis, an eius qui legem ferebat? ſi ſortis, nullum crimen eſt in caſu; ſi Conſulis, ſplendor etiam Plancii, hunc a ſummo viro principem ordinis iudicatum.* Sic in oratione pro domo (c. 30.) teſtatur a Clodio in aes nomen Sedulii inciſum, ut qui primus ſciuiſſet. Patetque ex fragmentis legum ſuperſtitibus. Apud Frontinum lib. 2. de aquaeductibus: (p. 126. apud Fl. Veget. ed. Scriuerii) *T. Quinctius Criſpinus. Conſul. populum. iure. rogauit. populusque. iure. ſciuit. in. foro. pro. roſtreis. a. d. pr. R. I.* [hoc eſt, ante diem pridie ſive Kalendas ſive Eidus Iunias. nam poſterior R corruptum) *Tribus. Sergia. principium. fuit. Pro. tribu. Sex .... L. F. Varro ..... Fragmentum Legis Thoriae: Sp. Thorius ... F. Tribunus. plebei. plebem. iure. rogauit. plebesque. iure. ſciuit. Tribus ... principium. fuit. Pro. tribu. Q. Fabius. Q. F. primus. ſciuit.* Eodem modo: *C. Serueilius ..... F. Pr. populum. iure. rogauit. populusque. iure. ſciuit. Tribus ..... principium. fuit. Pro. tribu. .... primus. ſciuit.* Denique: *C. Antonius. M. F. Cn. Cornelius ... F. C. Fundanius. C. F. TRR. pl. deſſ. plebem. iure. rogarunt. plebesque. iure. ſciuit. Pro. tribu. .... primus. ſciuit.* Ex tribus poſterioribus vides in primo redintegrandum: *Pro. tribu. Sex. ... L. F. Varro. primus. ſciuit.* Ex tribus prioribus, in poſtremo agnoſcendam eſſe et lacunam poſt, *iure. ſciuit*: deeſt enim: *Tribus.* (quae fuiſſet, expreſſum erat) *principium. fuit.* [Quae com-

comparanda cum formula Attica, ut noscas, quam paucis pro ratione reipublicae mutatis, hinc suam effinxerint Romani. Habes in initio Demosthenis de corona: Ἐπὶ ἀρχοντος Μνησιφίλας, ἑκατομβαιῶνος ἔτη καὶ νέα, Φυλῆς περτανευῆσης Πανδιονίδος Δημοσθένος Δημοσθένης Παισιανεύς εἶπεν. Et iterum: Περτανεῖα Φυλῆς Ἱπποδοωντίδος, Ἀριστοφῶν Κολυττεὺς πρόεδρος εἶπεν. Rursumque: Ἐπὶ Χαίρωνίδα Ηγήμονος ἀρχοντος, γαμηλιῶνος ἔκτη ἐπιόντος, Φυλῆς περτανευῆσης Λεοντίδος, Αἰσώνικος Φρεσάριος εἶπεν. Sic etiam: Ἐπὶ ἀρχοντος Πολυκλέους, μνηστῶν Βονδρομίωνος ἔκτη ἐπὶ δέκα, Φυλῆς περτανευῆσης Ἱπποδοωντίδος, Δημοσθένος Δημοσθένης Παισιανεύς εἰσήνεγκε νόμον. Et plura, quae illic possunt videri. Verteres tuto hoc ultimum Romano more: *Tribus Hippothoontis principium fuit. Pro tribu Demosthenes Demosthenis F. Pacamienfis legemtulit.*] Hinc apparet apud Liuium lib. 9. cap. 38. legendum esse: *Papirius C. Iunium Bubulcum magistrum equitum dixit: atque ei legem curiatam de imperio ferenti triste omen diem diffudit, quod Faucia curia fuit principium, duabus insignis cladibus. non Fauciae curiae, ut vulgati. Thuanaeus: Faucia curiae. Pal. et editiones veteres Beccharii, Veneta, Tarvisina, Moguntina, Parisina, Ascensii, saucia curia; in Curionis editione mutatum est. Principium est idem quod praerogatiua. Centuria, curia, tribus principium erat, quia prima rogabatur. Sed et quod sequitur vel in vitis libris non dubitem reformare: duabus insignis cladibus, captae urbis et Caudinae pacis: quo utroque anno eadem curia fuerat principium. Non, eiusdem curiae. Caeterum et illis, quae supra scripta sunt, recte sane vidit ad Festum Scaliger defendendum esse illud Liuii lib. 9. cap. 46. de C. Flauio scriba: quum appareret Aedilibus, fierique se pro tribu Aedilem videret. Sed satis obscure: ego interpretor, inquit, pro tribu, praerogatiua tribu: quomodo enim? et qua ratione? Neque vero distinguendum in legibus citatis: principium fuit pro tribu: et, tribus Sergia. Principium fuit pro tribu Sext. L. F. Varro: quae*

quae postrema defecta esse verba festinans haud dubie non animaduertit vir summus. Ita vero iungendum : *Tribus Sergia principium fuit : Pro tribu Sext.... L. F. Varro primus sciuit* : (post *Sex.* deest nomen eius, qui praenomine Sextus, cognomine Varro dicebatur, puta Terentius aut Visellius, aut Rubrius, aut simile) et perinde in aliis. Vbi sane vox *tribu* sola κατ' ἐξοχὴν significat tribum proxime nominatam, exempli gratia, *Sergiam* aut aliam quamcunque, quae forte praerogatiua erat. Et sic apud Liuium intelligendum, *pro tribu*, nempe ea, quae principium erat : quod ex perpetuo usu formulae istius subaudiendum esse nemo isthoc aeuo ignorabat. Ipsa locutio, *pro tribu*, concepta est, vt *pro concione*. Lib. 7. (c. 10.) *Dictator miris pro concione eam pugnam laudibus tulit.* Tacitus 1. annal. (c. 44.) *Stabant pro concione legiones districtis gladiis.* Asinius Pollio ad Ciceronem lib. 10. famil. (ep. 31.) *illud me Cordubae pro concione dixisse.* Sic *pro tribunali*. Lib. 26. (c. 38.) *Hannibal quum pro tribunali quaedam ageret.* Epitome lib. 58. *Scipio amplissima munera sibi ab Antiocho rege Syriae missa pro tribunali accepturum se esse dixit.* *Pro moenibus.* Frontin. 1. Strat. (c. 5. ex. 5.) *ad speciem retinendae urbis raros pro moenibus sagittarios reliquit.* Denique vulgatum illud, *pro rostris*. Quae non admodum diuerso sensu dicuntur, quo vulgarius, *in concione, in tribunali, in rostris*. De quo ne quis dubitet, auctorem dabo. Cicero Philippica secunda : (c. 34.) *Sedebat in rostris collega tuus, amictus toga purpurea, in sella aurea.* De eadem re Suetonius (Caes. 79.) : *et Lupercalibus pro rostris a Consule Antonio admotum saepius capiti suo diadema repulerit.* Sed nihil similius quam, *pro suffragio* apud Ciceronem lib. 2. in Verrem : (c. 51.) *Cum suffragiis tres ex tribus generibus creati sunt, res reuocatur ad sortem.* *Perfecerat iste imperio, vt pro suffragio Theomnastus familiaris suus in tribus illis renuntiaretur.* Addatur in tironum Latinae elegantiae studentium gratiam, ex eo, quod praerogatiuae

tribus

tribus vel centuriæ tantus erat suspectus et reuerentia apud iure vocatas in comitiis, factum, ut vox ipsa *prærogatiuæ* acciperetur pro secundo ordine, certo signo indicioque et pignore ac quasi arrhabone futurae rei optatae vel secundae. Cicero actione prima in Verrem (c. 9.): *quæ sit isti amicus, attendite: dedit enim prærogatiuam suæ voluntatis eiusmodi, ut isti pro prærogatiuis eam reddidisse videatur.* Cato Uticensis ad Ciceronem lib. 15. famil. (ep. 5.) perscita translatione: *Quod si triumphi prærogatiuam putas supplicationem, et idcirco casum potius quam te laudari mauis; neque supplicationem semper sequitur triumphus, et triumpho multo clarius est senatum iudicare etc.* Linius lib. 3. (c. 51.) *Scilicet ubi audiuit Tribunos militum in Auentino creatos, ne comitiarum militarium prærogatiuam urbana comitia iisdem Tribunis plebis creandis sequerentur.* etc. Lib. 21. (c. 3.) *In Asdrubalis locum haud dubia res fuit, quin prærogatiuam militarem, qua ex templo iuuenis Hannibal in praetorium delatus, imperatorque ingenti omnium clamore atque adsensu appellatus erat, fauor etiam plebis sequeretur.* Lib. 28. (c. 9.) refert in triumpho. M. Liuii Salinatoris et Claudii Neronis notatum fuisse inter militares iocos, equites præcipuis laudibus adfecisse L. Veturium et Q. Caecilium legatos, hortatosque esse plebem, ut eos Consules in proximum annum crearent. eam publicam commendationem vocat *prærogatiuam auctor*: *adiiecisse equitum prærogatiuæ auctoritatem Consules, postero die in concione, quam fortè fidelique duorum præcipue legatorum opera usi essent, commemorantes.* Cestius rhetor apud M. Senecam in controversia, Sacerdos prostituta: *Habemus quandam prærogatiuam sacerdoti ab ipso numine datam. Licet isti obiciant illi, fuisse captiuam, lenoni postea seruasse, nouissime causam dixisse: inter tot pericula non seruassent illam dii nisi sibi.* Plinius l. 7. Nat. histor. c. 16. *Fœcunditatis in fœminis prærogatiuam accepimus, inunctis medicamine oculis saluam infici.* Idem lib. 37. cap. 1. *Candidatum dux*
est

est paederota: quamquam potest quaeri, an in colore mutari debeat totiens iactati per alienas pulchritudines nominis: adeo decoris praerogativa in vocabulo facta est. Laudat ex gemmis candidis paederota: etsi dubium possit videri, sitne priusatum gentis paederotum, et quidem colore a caeteris separatum gemmis, cum idem vocabulum tot etiam aliis attributum sit: nam opalum propter eximiam gratiam plerisque appellasse paederota, capite 6. scripserat: et hoc ipso, amethysti quoddam genus aliis paederotas, aliis anterotas, aliis Veneris gemmas vocari. Adeo, inquit, ipso illo paederotis addito vocabulo eximiam et praecipuam gratiam gemmarum agnosci consenserunt: et in diuersis generibus simul audias aliquos etiam paederotas vocari, praecellere aliis eos lapides etiam ante experimentum iudices. Vlpianus IC. l. 9. D. de iure iurando: hoc duntaxat aduersus eum, qui iusiurandum dedulit, eosque qui in locum eius successerunt: caeterum aduersus alium si velit praerogativa iurisiurandi uti, nihil ei proderit. Apud Vopiscum (in Probo, c. 6.) Aurelianus, cum decimanis praeficeret Probum, scribebat: *Non enim sunt, qui quadam felicitatis praerogativa praefulgent, nisi futuros Principes, habere non norunt.* Ambrosius in Hegesippo lib. 1. cap. 32. in oratione Herodis: *Nunc mihi trepidatio vestra vadatur praerogativam victoriae.* Sic enim emendamus, cum perperam edatur, *victoriam.* Iosephus dixerat: *Νοὺν δὲ ὁ ὄγκος ὑμῶν καὶ τὸ δοκοῦν αἰσχυρὸν αἰσφάλειαν ἐμοὶ νίκης ἐγγυᾶται* Symmachus quoque non ineleganter lib. 3. Epist. 91. *promptam fore in cum praeclarae tuae mentis adfectionem, quam illi et decus proprium et meae amicitiae praerogativa conciliat.* Et lib. 7. Epist. 115. *quem ego in numerum bonorum esse referendum, priusquam morum ipsius periculum facerem, ex praerogativa tui testimonii iudicaui.* Eodemque libro epist. 125. *Magna enim praerogativa est placuisse sapienti.* Quasi praecudicium diceret: sed hoc interest, quod praecudicium ambiguum verbum, nec tantum pro aliquo aut in fauo-

fauorem eius (Plinius lib. 5. epist. 1, *Curianus orabat, ut sibi donarem portionem meam, seque praeiudicio iuuarem.* Liuius lib. 42. (c. 61.) inducit Persea dicentem: *Praeiudicatum euentum belli habetis.* Si virum Romanum, non Macedonem, apud suos loquentem faceret, potuisset decore dicere: *Praerogatiuam victoriae habetis.*) sed etiam, immo frequentius, contra aliquem inque damnum eius cedere dicitur: *praerogatiua* semper in commodum et gratiam procedit. Nam *praeiudicio* non modo iuuatur, secundum quem datum est, sed et praedamnatur, a quo abiudicatum est: at *praerogatiua* respectum talem non habet; certe tot veterum testimonia gratiosam solum voluere. Haec eo etiam copiosius exsequuti sumus, quia doctos quoque homines non satis eam vocem enodasse video. Q. Marius Corradus lib. 1. de copia sermonis Latini, *praerogatiuam* ait esse ius illud, quo primus in Senatu vel comitiis aut alter altero prior quis sententiam rogatur: item quo singuli homines vel ordines inter se aliquo in conuentu pro dignitate alter alteri praeponuntur. Neutrum bene. Non enim ius est *praerogatiua*, sed proprie ipsa tribus aut centuria curiae, quae prima, Romae quidem non iure perpetuo, sed per sortem, rogabatur: transferendo propter auctoritatem tribus huius vel curiae centuriaeue omen aut pignus rei desideratae. Altera significatio etsi sola prope modum nunc omnibus in ore sit, tamen Latino vetere auctore caret. Quod meminerat Guilhelmus Insulanus, et qui *praerogatiuam* accipiunt pro priuilegio aut eminentia, qua quis aliis praestat, non videre se fatetur, qua nitantur auctoritate, immo qua ratione excusentur: sed ipse *praerogatiuam* priscis temporibus ait habitam pro quodam quasi praeiudicio, quod rogationem praecederet: tum fuisse quandam praerogatiuam militarem, ut cum milites aliquem acclamassent Consulem vel Imperatorem: denique *praerogatiua* per tribus aut centurias distributa atque habita, accessum ad collationem suffragiorum. Quae quanti sint, ex dictis facile colligas. Non praecedebat

rogationem praerogatiua, tanquam alia res, sed a praerogatiua tribu rogandi fiebat initium. Secundum illud perinde est, ac si obseruē fuisse quoddam suffragium omnium populorum, quia apud Ciceronem lib. 2. de finibus est: *septem autem illi non suo, sed populorum omnium suffragio nominati sunt*: aut fuisse quoddam suffragium militare, quia Liuius lib. 22. (c. 14. extr.) *ac, si militaris suffragii res esset, haud dubie ferebant, Minucium Fabio duci praelaturos. Distribuerē autem atque habere praerogatiuam per tribus quid sit, si veteres interroges, nihil responsi tuleris.*

CAPVT II

C. Cornelius Tacitus illustratus. Remittere positum, ubi intelligas pro permittere: at non permittere, ubi remittere, hoc est, gratiam facere, condonare ne fiat, requiritur. Permitteri accusationem, iusiurandum, pecunias vel debitum, aut tū remitti, Latina non videri. Leges, tertia de publicis iudiciis, sexta de iure Patronatus, septima et tricesima de pactis restitutae. Correctus Tacitus. Mortem sine arbitrio

remittere ei, qui damnatus est, ut more maiorum puniatur. Cicero illustratus. Permittere inimicitias reipublicae. Sermo compendiosus Taciti, vexationibus obnoxius, pluribus optimorum auctorum exemplis firmatus. Liuii locus tentatus. Luculentum additamentum e Tacito sublatum. Mare Etyopiarum statu in orientem nauigantibus secundum, inde aduersum.

Libro 1. Annalium cap. 8, ubi narrat, ut Patres Conscripti funus Augusti metu Tiberii adulati fuerint: *Conclamant Patres corpus ad rogum bumeris Senatorum ferendum. Remisit Caesar adroganti moderatione.* Hoc est, remisit in aduersando, et cessit instantibus conclamantibusque: nam ea vis est verbi, ut non indicet modo concessisse id Caesarem, sed etiam post aliquod certamen concessisse, ut victus et expugnatus crederetur. Sic lib. 12. (c. 41.) *Et Caesar adulationibus Senatus libens cessit, ut vicefimo*

viceſimo ætatis anno conſulatum Nero intret. [Addit Tacitus: *arroganti moderatione.* hoc eſt, ſuperba quadam et indigna modestia: factò eodem ſuperbus et verecundus. nam ſuperbum et intolerandum fuit, quod paſſus eſt, ſenatoriam maiestatem eo deprimi, vt veſpillonum ſandapiliorumque miniſterio fungerentur: pudoris ac modestiæ ſpeciem habebat, qui cum contra aliquamdiu tetendiſſet, ſe paſſus eſt vinci.] Seruator Taciti, ſententiæ non ignarus, in verbo, *remiſit*, nonnihil hæſitabat; poſtea faſſus ab Cuiacio edoctum ſe, *remittere* interdum eſſe idem quod *permittere*: qui et viciffim *permitteri* dici, quod remittitur, notat lib. 21. Obſ. c. 29. Equidem eſſe, vbi vtrouis verbo recte et commode vtare, ſenſu in idem recidente, etſi propria proximaque interpretatione diuerſa, non negauerim: forte etiam, ſi omnino volunt, *remittere* ita poni, vt notionem alterius induiſſe videatur: at *permittere* aliquid ſimpliciter *ἀντὶ τῆς remittere*, quod eſt condonare et facere gratiam, ſeu concedere ne fiat, etiam atque etiam videndum, an mos et conſuetudo veterum dici patiatur. Apud Ouidium lib. 2. de arte (v. 599.): *nihil hic niſi lege remiſſum*: pro quo lib. 3. de Ponto. Elég. 3. (v. 69.): *Nil niſi conſeſſum*, in eadem materia. Non multum abeſt, ſi ſcribas, *lege permiſſum*: ſed differt proxima interpretatio: nam *lege permiſſum*, vt liceat facere; *remiſſum lege*, ne teneatur ea, obligetur et vindicetur. Cicero pro Sulla: (c. 16.) *noli id putare a me eſſe ammiſſo omiſſum, quod eſt remiſſum atque conſeſſum.* Sed et *emiſſum* poſſis interpretari, vt *remiſſus adulter*, L. 25. D. ad l. Iul. de adulteriis, et in Faſtis: *inceptaque ſila remiſit.* Iterum Cicero in eadem oratione: (eodem cap. ſupra) *permitto aliquid iracundiæ tuæ*: hoc eſt, patior aliquid te facere aut loqui iracundiæ excuſatione. Potuiſſet: *remiſſa aliquid iracundiæ tuæ*: quod foret, condono tibi aliquid, ne exſequar aut vlciscar; aliquid de iure meo remitto tibi, iracundiæ tuæ reſpectu, cogitans illud: *ſic, Crito, eſt hic: mitte.* At in Lege 3. D. de publicis iudiciis:

diciis : *morte rei accusatio permittitur* : non video , *ut* possit tolerari : non enim est simplicis concessionis , sed plane exprimendum est aboleri aliquid aut tolli vel cessare , quod citra hunc casum fieri debebat. Neque *permitti accusationem* aliter Latine dici existimo , quam L. 4. D. ad L. Iul. de adulter. *an superuenienti marito permittatur accusatio*. Aut igitur retinenda lectio prior , *perimitur* , quam videntur inuenisse Basilica , reddendo , *ἀναίρεται* , et verbum signatum apparet vel per exceptiones peremptorias : aut scribendum , *remittitur* , ut apud Senecam lib. 3. de benef. cap. 37. *Iuravit Tribunus ; nec fefellit , et causam actionis remissae concioni reddidit*. Pariter vitiosum in l. 6. π. 1. D. de iure patronatus : *Legis Iulia de maritandis ordinibus permittitur iusiurandum , quod liberto in hoc impositum est , ne uxorem duceret*. Paulus omnino scripsit , *remittitur* : ut idem loquitur L. 6. et 14. de iureiurando , et ubique alii : id quod Pomponius , *gratiam fieri iusiurandi* , L. 41. eodem. Illud vero Latine non alio sensu dicitur quam L. 10. D. de in litem iurando : *actori permittitur in litem iurare*. Neque secus existimandum de L. 37. de pactis , ubi rescriptum fertur ab Impp. Antonino et Vero , *debitori reipublicae a curatore permitti pecunias non posse , et cum Philippensibus remissae essent* , reuocandas : nam vel proximum meinbrum satis indicat in priori fuisse , *remitti*. Quo sensu Augustus apud Suetonium cap. 71. *si quas manus remisit cuique , exegisset*. Par error apud Tacitum lib. 16. annalium cap. 11. *Accusati post sepulturam , decretumque ut more maiorum punirentur*. Et Nero intercessit , *mortem sine arbitrio permittens*. Non fefellit hic mendum viros doctos , etsi cura fefellerit. Quid est , quod ait , *mortem sine arbitrio* , inquit P. Faber ? Legendum , *mortem eius arbitrio permittens* : vel potius , *mortis arbitrium permittens*. Sic lib. 1. Semestrium cap. 4. Aliter rursus lib. 2. cap. 7. eiusdem doctissimi operis , ponens tamen vitium in vocabulo , *sine* , ut vel *libero* vel *suo* , quod significet , illorum proprio ,
sub-

substituitur. Postremum, placitum et Laeuino Torrentio ad Domitianum Suetonii, et Scip. Gentili lib. 3. de iurisdictione, laudat Lipsius: magis suum *sine arbitro*: hanc olim adseuerabat ipsam Cornelii scripturam esse; utique postquam sic reperiri in codice Florentino adnotavit et edi curavit Pichena. Qui tamen praestantissimi viri ipsam maxime suspectam partem et sedem morbi deprehendisse non videntur. Ne dicam de illo, qui cogitavit: *mortem sine opprobrio permittens*. Scripserat Tacitus: (Ann. 16, 12.) *mortem sine arbitrio remittens*. hoc est, verbis Suetonii, liberum mortis arbitrium indulgens, vel remittens decreto definitam mortem, cuius arbitrium non haberent ipsi: aut etiam, remittens ne inorerentur optione certi generis mortium ipsis ablata. Similis clementiae simulatio, quam in Domitiano annotat Suetonius, cap. 11. *Quosdam maiestatis reos in curiam induxerat: et cum praedixisset, experturum se illa die, quam carus Senatus offus, facile perfecerat, ut etiam more maiorum puniendi condemnarentur: deinde atrocitate poenas conterritus ad leniendam invidiam intercescit, his verbis: Permittite, Patres Conscripti, a pietate vestra impetrari, quod scio me difficulter impetraturum, ut damnatis liberum mortis arbitrium indulgeatis*. hoc est verbis Taciti, ut damnatis mortem sine arbitrio remittatis. Amant hoc verbo, et eleganter, ut praecipue illius et proximi seculi scriptores. Sic apud Senecam, *remittere servitutem, tormentum, suffragationem, curam*: apud Lucanum, *usum belli poenamque remittit* (4, 364.): *lacrimas luctusque remitto* (7, 707.): *hoc oneris fortuna remisit* (4, 398.). Et quis frequentius ipso Tacito? apud quem et Lib. II. (c. 36.) *Sullio Caesonino et Plautio Laterano mors remissa*. Sic illis *remissa mors sine arbitrio*, siue mors sententia et SC. definita. Apud Ciceronem pro Sextio cap. 31. *qui cum inimicitias sibi mecum ex reipublicae diffensione susceptas esse dixisset, eas se Patribus Conscriptis dixit et temporibus reipublicae permissurum*. Hic quoque putant viri docti

permittere omnino positum pro *remittere*: quando et Tacitus 1. Annal. (c. 10.) *quamquam fas sit privata odia publicis utilitatibus remittere*. Sed est hoc ex illis, in quibus diximus utrumque verbum, sed sua quodque significatione, locum habere. Nam *permittere* hic est in potestatem et manum dare, de illis statuendi; et, si velint, eas abolendi ius facere. Illustrat. Liuius lib. 40, ubi refert Censores M. Aemilium M. Fulvium rogatos a Senatu, ut dissidia nota deponerent: *ambo significare, si alter vellet, se in potestate tot principum ciuitatis futuros*. Hoc est, ex Cicerone, se inimicitias principibus ciuitatis permissuros. Quod denique ad eundem sensum redit, quem proxime τὸ *remittere* faceret: nam Patres Conscripti et praefens fortuna reipublicae non aliter concessa hac potestate erant vsuri, quam illas abolendo, praecipiendoque, ut utrumque remitterentur. Pulchra ratio compendiosi sermonis est apud Tacitum lib. 13. cap. 55. in verbis Baio-tali: *Deesse nobis terra, in qua viuamus; in qua moriamur, non potest*. Quae cum in dubium venisset, defensa est opportune a Ios. Mercero, simili prorsus loco lib. 12. cap. 64. *truci contra ac minaci Agrippina, quae filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat*. Sed hunc quoque nuper eruditissimis viris visum est ita potius concipere: *dare imperium volebat, tolerare imperitantem nequibat*. Quibus, cum ante omnia saluum Tacitum velint, haud ingratum faciemus, opinor, si quod hic insolens videtur, allatis exemplis vsitatum veteribus ostendamus. Cato de re rustica cap. 6. *Ager oleo conferendo, qui in ventum fauonium spectabit et soli ostentus erit; alius bonus nullus erit*. Idque repetit ex illo Varro lib. 1. cap. 24, ut nulla sit suspicio mendii. Vides ante τὸ *alius* ex sequenti subaudiendum, *bonus erit*. Afranius Diuortio: *Vigilans ac solers, sicca, sana, sobria; Virosa non sum: et si sim, non desunt mihi*, etc. Cicero lib. 2. Tuscul. (c. 17.) *cum vero fontes ferro depugnabant, auribus fortasse multae, oculis quidem nulla poterat esse fortior contra*

tra dolorem et mortem disciplina. Ovidius in epistola Leandri: (Her. 18, 126.) *Vnaque mens, tellus non habet una duos.* Iterum epistola Laodamiae: (ep. 13, 132.) *Non subiti casus, numinis ista mora est.* Martialis lib. 9. Epigr. 86. *Non se, conuiuas abstinet ille suos.* Et in Apophoretis Epigram. 185. *Nec Glycere, vere. Thais amica fuit.* Tacitus lib. 3. Annal. (c. 34.) *pauca foeminarum necessitatibus concedi, quae ne coniuges quidem, adeo socios non onerent.* In his omnibus verbum, quod in parte periodi ponitur, in alia intelligitur. Haud igitur opus est *τὸ volebat*: sed nec satis id efficax ad sensum Taciti exprimendum: is enim significat, potuisse quidem ab se Agrippinam impetrare, vt contra vatuum ac praefagiorum minas imperium filio daret; vt autem imperitare illum suo arbitrio pateretur, ob insanam dominandi libidinem impetrare ab se non potuisse. *Poterat*, inquam, vel *quibat*, non *volebat*, voluit Tacitus. Nec miraberis verbo, cuius pars subauditur, negationem, quae non item subauditur, contineri, quum in exemplis allegatis ab eo sit separata. Nam eiusmodi diximus Liuii lib. 39. cap. 37. *Quod ad leges ademptas attinet, nego antiquas Lacedaemonis leges Achaeos ademisse quas non habebant, sed nostras leges dedisse.* Haec enim veterum scriptorum et editorum lectio, quam immutauit Gelenius, quod *τὸ nego* resoluendum in *aio non*, haud videret. Sic Cicero lib. 2. de finibus (21.) *Pugnant Stoici cum Peripateticis: alteri negant quidquam esse bonum, nisi quod honestum sit: alteri plurimum se et longe longeque plurimum tribuere honestati, sed tamen et in corpore et extra esse quaedam bona.* Sensus, perinde quasi dictum esset: *alteri aiunt nihil quidquam esse bonum.* certe sic diuidunt *τὸ negant* sequentia, in quibus ex eo verbo *τὸ aiunt* subauditur. Suetonius Claudio: (c. 15.) *alium interpellatum ab aduersariis de propria lege, negantemque cognitionem rem, sed ordinarii iuris esse.* Sic ex *Nemo, Nola, Nego*, quae aperte negant, elici significationem in proximo membro orationis, quae affirmat, probat

bat exemplis Manutius ad Ciceronem pro Quinctio. Livius lib. 26. (c. 2.) *effecisse disciplina atque imperio, ut nemo eorum generis ac sanguinis sui memor in acie esset, praesidio sociis, hostibus terrori essent.* Nec vero illius ellipseos, de qua agebamus, apud Liuium exempla defunt. Lib. 2. (c. 33.) *Ita Tribuni plebis creati duo, C. Licinius et L. Albinus. Hi tres collegas sibi creauerunt: in his Sicinnium fuisse seditionis auctorem; de duobus, qui fuerint, minus conuenit.* Vult enim dicere: fuisse in his Sicinnium conuenit, de duobus alteris non constat inter scriptores. Lib. 22. (27.) *nec se tempora, aut dies imperii cum eo; exercitus diuisurum.* Lib. 24. (c. 20.) *unde caeterae praedae haud multum, equorum greges maxime abacti. Quasi esset, haud multum actum.* Lib. 40. (c. 21.) *nam exercitus nullam esse, paucis et expeditis per difficillimum aditum.* Idemque genus deletio adluditio centone restituendam suspicamus lib. 21. c. 50. *Romanus conferre pugnam et ex propinquo vires conferre velle: contra eludere Poenus, et arte, non vi, rem gerere, nauiumque quam virorum aut armorum malle certamen facere. nam ut sociis naualibus adfatim instructam classem, ita inopem milite habebat.* Put. omnesque quos vidimus MSS. sed et Pall. excerpta: *naualibus adfatim minus instructam.* Vnde coniicio illa, ita inopem, non esse Liuii, qui scita breuitate reliquerat: *nam ut sociis naualibus adfatim, minus instructam classem milite habebat.* Vt caetera menda, ita additamenta pleraque satis annosa esse patet ex vno insigni, quod fastidit Liptius lib. 24. cap. 10. *apud examen in foro visum, quod mirabile est, quia rarum.* Quis dubitet quinque posteriores voces fuilissimi hominis, haudquaquam Liuii esse? tamen sine ulla varietate in omnibus scriptis, et ipso etiam Putteanaeo seruantur. Tale apud Tacitum, ut in eo designamus, lib. 2. Histor. cap. 98. *Mare quoque Etesiae flabant. harum flatu in orientem nauigantibus secundum, inde aduersum erat.* Vatic. et Farnes. *Mare quoque et blaesi flabra aquilonis harum flatu.* Budensis: *Mare quoque et*

est flabra aquilonis ætæum flatu. Florentin. et *Esi flabra aquilonis arum flatu.* An non clamant hi scripti, cum vox, *etesarum*, diuisa esset, hoc modo: *etesi arum*; postea aliquis aut inter versus aut in margine. addidisset interpretationem, *flabra aquilonis*; ab imperito deinde scriptore et quicquid inuenisset in exemplari suo, Taciti esse credente, dissectæ mediæ voci eam interpretationem esse interpositam? omnesque Taciti calamo exaratos codices, qui supersunt, ex vno (quod summi viri de aliis quoque membranaceis aliorum auctorum obseruarunt) et quidem illo primitus sic corrupto esse propagatos? Nihil veri, si falsum est scripsisse Tacitum: *Mare quoque etesarum flatu in orientem nauigantibus secundum, inde aduersum erat.* Haussit autem suum illud magister ille ex Hydoro: lib. 13. Orig. c. 11. *Etesiae flautem abra aquilonis sunt, quibus nomen inditum est, quod certo anni tempore flatus agere incipiunt.* Hic porro ex Lucretii lib. 5. *etesi flabra aquilonum.* Video monere Acidaliū et sibi sic logi. placuisse et Mureto. Quia nemo illis credidit, operæ pretium putauī exponere, quo argumento nos, nondum illis inspectis, in idem congruerimus.

CAPVT III

Plauti Trinummi officis, Poenulus semel, partim interpretatione, partim modestis coniecturis adiutae. Maledicis famis ferri. Communicare cum aliquo prouinciam dicitur etiam qui communem suscipit. Coactum vinum, cogere fructus, oleans ecc. Non error. Var-

roni adserta vetus lectio. Vindex non potest dici, qui aufert, ut perdat. Imperitus. Incendere genus suum. Flamma. Ζῶρυχοι γῆρας. Iuratores iidem qui Censores. Cives Romani rationem Censoribus dabant; Censores accipiebant.

Famas dixisse Sallustium nesciremus, nisi Arruntius inter caetera indoctae imitationis id consectando Senecae notam meruisset. Verba illius, *inter arma ciuilia aequi boni famas peti*: huius, *ingentes esse famas de Regulo*. Praeinerat autem Sallustio Plautus, et si vulgata illud libri minime demonstrent, Trinummo 2. 1. sc. 2. v. 149. *Hascine me propter res maledicta differunt*. Sic editum iam olim, pro quo malebat Douza, *maledicta*. At tolerabilem tamen ait lectionem vulgatam Gruterus. Sane contra Douzam potuit, non contra consensum veterum librorum. Secus innumerae sunt et fuere lectiones tolerabiles, quod ad sententiam, quas intolerandas fecit facietque membranarum alias vel praebentium vel portendentium auctoritas. Quae hic sine varietate: *maledictas famas ferunt*. Atque id quamuis sensu sit nullo, non tamen ita fuit deformandum. Schoppius in Suspectis commutabat: *maledictis diffamauerunt*. Alii: *maledictis famae differunt*: vel, *Hascine propter res maledictas famas ferunt*. Mihi videtur a Plauto fuisse: *Hascine me propter res maledicae famae ferunt*. id est, iniqui rumores differunt, raptant, vexant. Posset ex sententia Douzae fieri: *maledicis famis ferunt*. Neque enim mutandum τὸ ferre. Liuius lib. 28. (c. 40.) *Quum Africam nouam prouinciam extra sortem P. Scipioni destinari homines fama ferrent*. Sed neque id opus, quia quod homi-

nes

res fama ferunt, idem ferre fama ipsa saepe dicitur: et *maledictae famae* facilius in *maledictas famas* degenerauit, quam *maledictis famis*. Ibidem mox: (v. 152.)

*Nunc ego te quaeso, ut me opera et consilio iuues,
Communicasque hanc mecum meam prouinciam.*

Guilelmio. difficile est explicare hoc loco istud, *communi-*
oes: vnde prehendit illum suspicio rectius fore, *Communi-*
tesque. Prouinciae, inquit, *communiuntur*, et *munimus*
munia nostra, cum id, quod officii est nostri, sedulo cu-
ramus. Sed longe difficilius illi fuisse puto dare aucto-
rem huius sermonis, quam mihi erit explicare, quid Plau-
to sit *communicare cum aliquo illius prouinciam*. Nimi-
rum *communicare* vulgo est commune facere. Hoc so-
lum respexit; non, id fieri duobus modis, primum cum,
quod habemus soli; eius participem facimus alterum:
deinde etiam, cum, quod habuit alter, id nos vltro simul
fufcipimus et partem eius nobis iniungimus. *Communicare*
quid cum aliquo dicitur, inquam, non modo qui com-
mune facit, sed interdum quoque qui commune accipit.
Hoc posterius minus quidem frequens, non tamen inusi-
tatum veteribus fuisse docuit me Cicero lib. 15. Epist. 21.
ut illa omittam, quae ciuitate teste fecisti, cum mecum
inimicitias communicasti, cum me concionibus tuis defen-
disti. Dicitur enim, Trebonium suscepisse inimicitias Ci-
ceronis gratia cum huius inimicis atque illas cum Cicero-
ne communes sibi fecisse. M. Seneca in Callia ingrato ex
Iunio Gallione: *Beneficium, inquit, tibi dedi, quod fi-*
liam collocasti. Nunc vero, Miltiade, *grauiore fortunam*
e carcere sustines. Callias tecum *communicare dignatus est*.
Postrema vitium habent: neque enim serio sic diceret, ut
qui Calliam multum infra ponat, et ironiae nulla hic gra-
tia foret. Coniiciebam: *Callias tecum communicat pena-*
tes. vel, *communicabit nepotes*. id est, communes habe-
bit. In Plauto igitur sic quoque accipi certum, *fufcipias*,
inquit; *habeasque meum comunem hanc meam prouin-*
ciam.

ciam. Quod est in eadem fabula a. 2. sc. 4. v. 125. *Tum vinum priusquam coactum est, pendet putidum*: iniuria contra veteres libros suspectum reddiderunt doctissimi viri, *coctum* supponentes. Etenim *vinum coactum* perinde Plautus dixit, vt *vindemiam coactam* Paullus IC. in l. 13. D. quib. mod. vsufr. amittitur: *fructumque percipi spica aut foeno caeso, aut vua adenta aut excussa olea: quamuis nondum tritum frumentum, aut oleum factum, vel vindemia coacta sit.* Sic *cogere fructus* Labeo in l. 78. de Rei vind. quod ipse mox explicat exempli gratia ex lectis vuis aut oliuis vinum aut oleum facere. Videndus Cuiacius lib. 11. Obseruat. cap. 39. Sed quod Nonius Marcellus *cogere pecus* putat esse mulgere, *τετόρνειν ἀμάλγην*, et mallem non persuasisse magno viro: neque enim alio sensu dictum, *Cogite oues pueri*, atque *Cogere donec oues stabulis*, aut, *Tityre coge pecus*. Sed alia in istam sententiam non desunt. Cato de re rustica cap. 144. *Oleam cogito recte omnem arbitrato domini*. Varro lib. 1. de re rust. c. 6. (f. 3.) *Verno tempore in campestribus maturius eadem illa ferantur quam in superioribus, et celerius hic quam illic coguntur.* Quare eodem libro cap. 15. de vltimo: *quod est campus, nulla potior ferenda quod maxime fructuosa, quod et sustinet sepem ac cogit aliquot corbularum uuarum*: legimus cum Nonio, approbante Scaligero: non colit, quod mauult Victorius. *Cogit* eñ dat *cogere*. Columella Lib. 11. cap. 2. (f. 70.) *sciat vindemiam sibi esse faciendam, sed antequam fructum cogere incipiat*. lib. 12. cap. 3. (f. 9.) *interesse pastoribus in stabulis fructum cogentibus*. Non dicit, *pecus cogentibus*: cuius eandem significationem esse Nonio credidit vir incomparabilis. *Redigere* vocat Calpurnius eclog. 5. (v. 35.) *quod occiduae mulsura redegerit hora*. Nam et in pecunia interdum paria faciunt: haec duo verba. Papinianus in l. 34. de statuliberis: *si ita manu-missum, (Dama, si in Hispaniam profectus anno proximo fructus coegerit, liber esto,) Romae retineat haecres, neque proficisci patiatur: numquid dicturi sumus statim ante fructus*

fructus coactos liberum fore. In eadem Plauti fabula non parum sollicitos habuit viros doctos a. 3. sc. 2. v. 17.

*Itane tandem maiores famam tradiderunt tibi tui,
Ut virtute eorum anteparta per flagitium perderes?
Atque honori posterorum tuorum ut vindex fieres?*

Alii correxerunt *vibex*; plures et summi viri in eam sententiam concedunt, *vindiectam* esse ἀφαιρεσιν et ἐξαίρεσιν, ut *vindicare*, ἀφελεῖν et ἐξελεῖν: sic *vindicem* esse ultorem: qui vlciscatur, decus auferre: inde *vindicare* auferre, *vindiectam* ablationem, *vindicem* qui aufert. Rem fortassis bonam, si opportuna foret: nec repugno, si *vindicare* est quouis modo auferre: quod si illi praeftabunt, rem magnam praeftabunt. Est auferre ab alio possessionem, ut ipse aut rem possideas aut liberatae atque iniusto domino ereptae gloriam. Sed *auferre*, hoc est tollere, abolere, perdere et tibi et aliis, id vero nunquam dictum *vindicare*, neque vnquam hoc modo qui aufert, *vindex*. Nimirum distinctione peccatum est, et versus ille connectendus cum sequentibus:

*Atqui honori posterorum tuorum ut vindex fieres,
Tibi paterque auusque facilem fecit et planam viam
Ad quaerendum honorem.*

Agnoscis longe alium et verum vtique Plauti sensum. An ideo maiores tui et famam et opes tibi tradidere, ut esset, quod perderes? Immo contra: ut eadem tu vindicares traderesque posteris, illi tibi viam muniuerunt; et tamen illam obseptam tibi reddidisti. Nihilo peior sensus, si pro *atque* scribas *neque*, seruata priori distinctione. Alterutrum certe horum verum: nam ut furem aut hostem aut decoctorem ita simpliciter *vindicem* dictum credam, nemo facile a me impetrabit. Minime vero haesitandum fuit in eiusdem scenae versu 39.

*Pernoui equidem, Lesbonice, imperitum tuum ingenium
admadum.*

Ecce

Ecce *peritum* alius, alius *impeditum*, qui maxime *sapere* visus, docet nihil esse mutandum; quia *imperitus* idem sit veteribus quod *impeditus*, ut *arsines*, *arferre*, *aruenire*. Quo, quo, non profecto scelesti, ablit, sed optimi semperque suspiciendi viri, ruitis? *Imperitum* est ἀφελές, simplex; εὐαπάτητον imprudens nec satis munitum adversus illecebras ac fraudes humanas. Sic Caesar lib. 1. (c. 40.) de Gall. *magis ratione ac consilio, quam virtute vicisse, cui rationi contra homines barbaros atque imperitos locus fuisset, hac ne ipsum quidem sperare nostros exercitus capi posse.* Et lib. 6. (c. 10.) *sperans barbaros atque imperitos homines, inopia cibariorum adductos, ad inquam pugnandi conditionem posse deduci.* Num aliud in Andria: (5, 4, 7.) *tunc hic homines adolescentulos, Imperitos rerum, eductos libere, in fraudem inlitis?* Et pro domo Cicero ad Clodium de eiusdem factione: (c. 5.) *qui facultate oblata, ad imperitorum animos incitandos renovaturum te tua illa funesta latrocinia putarunt.* Apud quem sic millies. Brutus ad Atticum de Cicerone: *Sed quaedam mihi videtur, quid dicam? imperite vir omnium prudentissimus, an ambitiose fecisse, qui valentissimum Antonium suscipere pro republica non dubitarit inimicum.* Nec longe, maioris operae est versu 49.

*Si istuc, ut conare facis indicium, tuum incendes genus.
Tum igitur tibi aqua erit Cupido, genus qui restinguas
tuum.*

*Atque erit si nactus, perinde ut corde amantes sunt cati,
Ne scintillam quidem relinques, genus qui conglicat tuum.*

Hanc nobis scripturam chirographis proximam dedit praeclarus ille Camerarius. Cui intelligendae monuit Scaliger, *incendere genus suum* idem esse quod egregiis factis illustrare; ratione non admodum obscura; quod enim incenditur, collustratur igni. Atque ideo ignis circumtempora fundi et crinem lambere Ascanio, Lauiniae, Senuio Tullio, L. Marcio, Masinissae, ementitus ubique forsan, ali-

alicubi certe creditus, futuram eorum gloriam praecinuisse narratur. Sed et arae subitam concipientes nec manu factam flammam Seleuco regnum, Ciceroni actionis contra Catilinae populares felicem euentum, Tiberio imperium, cui et tunica ardens ab exilio reditum, promississe omine memorantur. Timoleontis in Siciliam expeditioni, cum repente coelum discessisset, in nauem, qua vehebatur, delapsus ignis mox in facem collectus et cursui praelucens, felix augurium dedit. Alexandri castra magno ignis fulgore collucere, quasi illustria, per somnium Dario visa Macedoni victoriam portendisse et doctiores augurati sunt vates et exitus docuit. Sic Iuliani τῷ παραβάρῃ Perfica expeditione Iouianus nomine miles fulgure ictus successori principis omen fuit: et falsi interpretes tamen aiebant, incrementa claritudinis Imperatori portendi gloriosa coeptanti, vt est apud Ammianum. Ouidius quoque *flammam* pro lucida et splendenti fortuna posuit lib. 5. Tristium Eleg. 8. (v. 19.)

Nos quoque floruius: sed flos fuit ille caducus:

Flammaque de stipula nostra brevisque fuit.

Sed quia Scaliger, vt caeteris verbis haec sententia conueniret atque aptaretur, docuisse nos insuper habuit, alienissimam hic illam esse non citius Simon Vlricus Pistorius censuit, quam errori eius docti viri fuerunt acceptores. Primus tamen Acidalius verba locis transmutauit, vt legeretur: *si istuc, vt facis indicium, conare.* Douza post αὐτῇ τῷ aqua subiecit aquae, et Cupidinem intelligit non illum Aphrodisium, sed desiderium quoduvis. Probat vtrumque Pistorius, et adiicit expositionem luculentam: quae adeo viros doctos induxit, vt iudicatum decretumque crederent, et ex illorum arbitrio Plautum reformarent. At vero quam alienum atque abhorrens in illa explicatione, *restringere genus suum*, dici aliquo pacto idem restabilire; hoc enim τῷ incendere opponitur, idque volunt esse ad extremam miseriam adigere, quasi incendio perdere

dere et absumere. Cur non procedenti audacia vicin
 roũ genus supposuere incendium, ne relinquerent ipsum
 genus? neque enim Latine dicam *restringere domum*, si
 forte ea arserit, sed *ignem*. Iam deinde quantum aenig
 matum: *Si istuc facis, incendes genus*, id est, rem ab
 sumes: eo incenso *petes aquam*, qui *restringas idem ge
 nus*, id est, cupies abire exsulatum: *si aquam eris nactus*,
 id est, si ex voto exsulatum abieris. Non ipse Oedipus
 tam remotos et implicitos euoluisset sensus: nec si venis
 set in mentem hoc subesse, auderet confiteri. Denique,
non scintillam relinques, qua genus conglistat: quomodo
 potest explicari, genus tuum interibit? ut debet certe, si
 incendium generis in malam partem accipitur. Tum enim,
 ut flamma damnum maius, ita scintilla, minus quidem,
 attamen damnum, et in flammam aliquando surrectura.
 Haec duo directis cornibus inter se committuntur, ita ut
 nulla ratio leuandae huius *αὐτὸλογίας* superfit. Aliud
 igitur potius quaeramus. I. Brantius ex veteri lectione
 faciebat, *Si istuc facis, in vitium tuum incendes genus*. tum,
aquae: ut sit sensus: ardebis infamia: et ad restringen
 dum incendium, clamabis aquam, hoc est, cupies igno
 bilis esse. Sed non est Plauti phrasis: *incendere genus in
 vitium*. Restat, ut nos operam nauemus. Primum illud,
ut conare, facis indicium, tolerari nequit: neque enim
 conabatur hactenus illustrare genus, neque eius indicium
 dederat: quod Scaligero obstat, et in causa fuit, ut quod
 ille recte notauerat, pro falso acciperetur. Etsi enim
 Lesbionicus secum deliberauerat, constitueratque ad me
 liorem frugem applicare animum 2. 2. sc. 1. tamen huius
 consilii neminem habebat testem, nec specimen vllum
 prae buerat. Venditionem agri dissuasit ita Lysiteles, ut
 maiorem partem sermonis alio verterit, et animi genero
 si scintillam in affine reliquam ad ignauiam luxuriemque
 eius depeffendam excitavit. Indignum censebat ille, fo
 rorem eo loco ortam indotatam elocari, deinde sua fratris
 culpa dote fraudari: non aliud homines per multos dies
 locu-

locuturos: eam famam sustinere se non posse. Contra docet Lysiteles, non isthoc illi opus esse ad malos rumores compescendos et bonam famam comparandam, sed industria, fuga otii, amoris, aliarum iuuentae pestium. Inde proponit vtrumque iter vitae, et quae vtrum ingressos et praemia et damna consequantur. Admonitionis conclusio haec est, duabus literis mutatis, planissima futura:

*Sed te moneo, hoc etiam atque etiam ut reputer, quid
facere expetas.*

*Si istuc ut conere, faxis indicium, tuum incendes
genus.*

Nam ordinem verborum et in scriptis omnibus et editis vetustioribus hunc esse non negant illi, qui inspexerunt, etsi non sint sequuti. Quid est igitur, *isthuc conere*? Non me hercle vendere agrum, sed quae versibus 24 et 25. praecipiuntur:

*Cape sis virtutem animo, et corde expelle desidiam tuo,
In foro operam amicis da, haud in lecto amicae, ut solus
es.*

Istud, inquit, si des indicium et rebus monstres te expectere et conari, genus tuum illustrabis, ignem lucemque ei inmittes. Nam et supra dixerat:

*Et postremo, nisi me auscultas, atque hoc, ut dico, facis,
Tute pone te latebis facile, ne inueniat te honor,
In occulto iacebis, cum te maxime clarum voles.*

Clarum velle genus suum est incendere velle: cui contra, *iacere in occulto et post se latere*, quod est sibi deesse atque obistere. Porro Lysiteles: Sed aduersus hanc vnicam viam addendi ignem, lucem et claritudinem generi tuo, tibi erit impedimentum et quasi aqua Cupido, instar aquae ad domandos generosos impetus tibi fore inconsultum et vagum amorem cogita: eo non secus, atque aquae vis ignem, splendorem generis tui, quem solummodo virtus

Mm

et

et labor restituere et accendere possunt, nullo negotio restingui. Qui Cupido et prauus amor, si te nactus erit, si occupauerit inque ditionem redegerit, (prout solet euenire amantibus a Cupidine possessis, ut mentis desipiant, et cor non habeant) ita te obruet, ut ne scintilla quidem relinquatur, qua possit reuiuiscere atque excitari denuo quasi latens ille in cineribus ignis, et emergere lux claritasque generis tui: ut nullum superfit, quod eleganter Graeci, ζώπυρον γένος. Nec dubitem Plauto hanc ἀλληγορέαν meditati in mentem fuisse illud τῆς τῆ Πλάτωνος καλλιπερίας in 3. de legibus, diluuiio terras inundante, ἐν κορυφαῖς ποῦ τρικρεὰ ζώπυρα τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους διασσεσώμενα. Sic Eustathius in ἁ ραψῶδ. (ad vers. 19. edit. Rom. p. 27.) de Hefione fratrem Podarcen, postea Priamum, redimente καλύπτρας γυναικείας αὐτὴ μὲν ἀπῆλθεν αἰχμάλωτος ὑπὸ Τελαμῶνι οὔσα· τὸν δὲ ἀδελφὸν ἀφῆκε ζώπυρον γένους ἐκεῖ. Neque elegantia minore lingua sancta Samuelis lib. 2. cap. 14. (v. 7.): הָרַחֵם אֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְאֶת־הַיָּמִים וְאֶת־הַלַּיְלָה וְאֶת־הַיּוֹם וְאֶת־הַיָּמִים וְאֶת־הַלַּיְלָה. Vnde Septuaginta: καὶ σβεσθήσεται ὁ σπινθήρ ὁ ὑπολειμμένος μοι. Significat vnum filium sibi relictum vidua. Vetus interpretis: *et quaerunt exstinguere scintillam meam, quae relicta est.* Eustathius in eodem libro (ad vers. 52. ed. R. p. 43.) Αἰγύπτιοι δὲ τὰς νεκροῦς ἐταρῆχεον, ἵνα ὅλον τὸ σῆμα τῆ ποτὶ ζῶντος ἔχωσιν εἰς μνήμης ζώπυρον. Philo in Flaccum (pag. 966.): Ζῶντος μὲν τῆ μεираκίς, τὰ ζώπυρα τῆς ἰδίας σωτηρίας οὐκ ἀπεγινώσκεν· ἀποθανόντος δὲ συντεθνάναι καὶ ταῖς οἰκέας ἐλπίδας ἔδοξεν. Sed nec qui sequitur versus, melius habitus ab interpretibus:

LE. *Facilis est inuentu: datur ignis, tamen etsi ab inimicis petas.*

Interfatur enim Lesbonicus, fessus audiendo patrua verba, et irridens, quae dixerat Lyfiteles per aquae et ignis similitudinem: minaris, ait, si Cupido me adipiscatur et te-
neat,

neat, genus metum, velut in ignem fuso aquae monte, restinctum iri: frustra me terres; scito enim, si ignis exstinguatur, nihil esse facilius quaesitu: dant facile etiam inimici. Quod per ἀλληγορίαν erat dictum, ipse quasi simpliciter et sine figura de coquinario igne pronuntiaretur, accipit, ut eludat. Significans inanem sumi operam ab Lyfitele censoria hac oratione; pridem eum sibi molestum esse, qui omisso, quod caput erat, negotio de dote dicenda, philosophas sententias dictare et veluti bicorni discriminine sectam Pythagoream literam aut Herculis Praedicii visum otiose odioseque enarrare sit aggressus. Fumus est merus allegorica praestantissimi viri interpretatio, qua tamen, ut germana, ille se fumum iam omnem, quem multo maximum et grauissimum ex igne isto minus caute tractato concinnauerint interpretes, dispulisse sibi persuadet. Quod alibi fecisse, haudquaquam ibimus inficias; hic, etsi posse demus in eam mentem verba flecti, in eandem tamen a Lesbónico pronuntiari pernegamus. Eadem fabula a. 4. sc. 2. v. 30.

CH. *Quid, adolescens, quaeris? quid vis? quid istas pultas?* SY. *heus senex,*

*Census cum iuratori recte rationem dedi,
Lesbonicum hic adolescentem quaero.*

Iuratorem dici Plauto Censorem magistratum populi Romani doctissime et verissime Turnebo annotatum existimo. *Iurator* et *iuratus* sunt τῶν πρὸς τῷ, ut amator et amatus. *Iuratus* qui iusiurandum adigitur: *iurator* ergo qui adigit. Haec notio generalis analogiae bene conueniens: sed *iuratores* καὶ ἐξοχήν. Censores dicit Plautus: nullus enim magistratus totum populum Romanum omnesque adeo ciues iureiurando adigebat, praeterquam Censores. Liuius lib. 43. (c. 16.) *Censores ut eam rem adiuuarent, ita in concione edixerunt: legem censui censendo dicturos esse, ut praeter commune omnium ciuium iusiurandum haec adiurarent: tu minor annis sex et qua-*

draginta-es etc. c. A. Gellius lib. 4. Noct. Attic. c. 20. Cen-
 sor. adigebat de uxore solenne iniurandum. Verba ita
 erant concepta: tu ex animi tui sententia uxorem habes?
 Qui iurabat, cauillator quidam et canalicola et nimis ridi-
 cularius fuit. Id confirmatur ex phrasi, rationem dedi.
 Ciuium Romanorum erat dare rationem, Censorum acci-
 pere. Docet insignis locus Varronis lib. 5. de L. L. Nunc
 primum ponam de censoriis tabulets. Vbi noctu in tem-
 plum Censor auspicatus, atque de coelo nuntiatum erit,
 Praconi sic imperat, ut viros vocet: Quod bonum, fortu-
 natum, felixque salutareque sit populo Romano Quiritium,
 rei que publicae populi Romani Quiritium, mihi collegaeque
 meo, fidei magistratuique nostro: omnes Quirites, equites,
 pedives, magistratus, priuatosque, curatores (s. iuratos;) *omnium* tribuum, si quis pro se siue pro altero dare ratio-
 nem volet, voca indicium huc ad me. Suetonius de cen-
 sura Claudii c. 16. Nec quemquam nisi sua voce, utcum-
 que quis posset, ac sine patrono, rationem vitae passus est
 reddere. Docet prologus Poenali: nunc rationes caete-
 ras Accipite. nam argumentum hoc hic censebitur. In
 censendo ergo rationes dantur et accipiuntur. Sed et mox
 sequens versus 58. Vos iuratores estis: quaeso operam
 date. Quod haudquaquam sollicitandum fuit. De acto-
 ribus loquitur tanquam de ciuibus Romanis lustrandis; de
 spectatoribus, vt de Censoribus. Ergo vos iuratores estis:
 quid aliud est, quam vos Censores estis? Metalepsin vo-
 cant hanc figuram rhetores. Iurator uerò ἐφορὸν Cen-
 sor magistratus populi Romani, qui omnes ciues iureiu-
 rando adigit et recenset. Est uero ambigua vox Censor,
 et tum magistratum significat, tum quemuis alium, qui
 cuiuscunque rei, personae, actionis, scripti, censionem
 usurpat. Hic ergo posterior quia Censor dicitur, prior
 autem ille Censor etiam iurator est, ideo et populus spe-
 ctans Censor arbiterque fabulae idem iurator. Neque est
 dubitandum, quin cui iuratori se censum esse et rationem
 dedisse refert Sycophanta, is non sit alius quam Censor
 ma-

magistratus populi Romani. Superest vna difficultas in eruenda sententia verficuli vniuersi. Ea potest tolli distinctione posita post verbum, *iuratori*, hoc modo: *Census cum iuratori, recte rationem dedi*. Prior particula sententiae obscura est defectu verbi substantiui, quod intelligitur: nam *cum census*, est, cum census sum: deinde, *Census iuratori* est census sum a iuratore vel censore. Vel, cum census sum rem et bona mea iuratori. Ita enim loquebantur. Cicero pro Flacco (c. 32.): *Voluisti magnum agri modum censeri: et eius agri, qui diuidi plebi Romanae non potest. Census es praeterea numeratae pecuniae centum triginta sestertium millia. Census es mancipia Amyntae*. Statimque: *Et primo pertimuit, cum te audisset seruos suos esse censum*. [Vnde Ouidius eleganter lib. 1. de Ponto el. 2. (v. 138.)

*Ille ego, de vestra cui data nupta domo est.
Hanc probat, et primis dilectam semper ab annis
Est inter comites Marcia censa suas.*

Lipsius ad Tacitum: *est censa*, pro *censuit*, satis noue. Periculosum est quidquam, quod huius aetatis scriptorem probasse certum sit, nouum dicere. Immo, pergit, antiquae: ut videlicet, *adfectatus est regnum*, pro *adfectauit*: *spectatus est suum*, *communicati sunt*, pro *communicauerunt*. Immo non dixit Ouidius *est censa*, pro *censuit*: non enim dicebant in ista re Romani, *censeo magnum agri modum*, sed *censeor magnum agri modum*: non *censeo inter possessiones meas Tusculanum*, sed *censeor inter meas possessiones Tusculanum*. Quod ita *censemur*, id est, in censu profitemur, id habemus possidemusue, aut certe videmur habere possidereue. Sic Ouidius: *Marcia inter comites suas uxorem meam, a primis annis sibi dilectam, semper censa est*: proprie esset, quasi in censu professa est, in censu detulit inter comites suas: quod est nihil aliud, quam habuit: ut quod *censemur*, habemus vel habere nos credimus. Vides sermonem exquisitum et

parum adhuc intellectum. Hoc nobis in Ouidio nouum, quod transtulit in alienum domicilium, id quod proprie Cicero dixit. Sed inter tam paucos optimi aevi scriptores, qui sciemus, frequens aliis, an nouum Ouidii fuerit.] Habes hic et expositam causam, quare accedere non possum viris doctis, qui censuerunt *iuratores* esse testes, et hoc sensu Senecae in ludo de morte Claudii hoc vocabulum obtrusum voluere.

CAPVT IV

Liuius plurimis locis continenter restitutus. Perolla Pacuui Calauii Campani filius abstractus abs Decii Magii latere. Tiburtes Magii. Pacuuius, non Pacullus, non Paculo. Silius Italicus ter correctus, et in eo elegans loquendi genus notatum. Conuiuium in ciuitate atque etiam domo luxuriosa omnibus voluptatum illecebris instructum. X et A ac vicissim, tum A et V confusa in vet. libb. Seneca suspicio-

ne mendae liberatus. Plinius et Quintilianus leuiter correcti. Ouidio quoque medicina. Suetonii loco subsidium. Valeridine suspecta animi quoque haud mirabilis interurbatio. Solis occasu. Caesar emaculatus. Amans metu. Dextrae dexteras iungentes fidem abstringere ad sacratas deum mensas. Iustini firmata melior scriptura. Cereris ignes. Si omissum.

Narrat Liuius lib. 23. conuiuium Campanum ob constantem Perollae in Romanos fidem et cogitatum in Hannibalem facinus, quod peractum ex eius sententia nescio an tantum vbique laudis quantum fortunae habuisset. Sane liberare grauissimo hoste Italiam, tot nobiles optimates, qui sub carnificis securi aut Virrii cincta mox animam exhalarunt, ad mature poenitendum Romanamque clementiam experiendam adigere, (nunquam enim sine Poeni fiducia vniuersum exceperant bellum, nec ad eas necessitates, quas postea attraxerunt sibi, obdurassent)

durassent) patriam violati foederis crimine expiare et servare, eaque de causa, nullo privato odio, tyrannum inter latronum ac satellitum addictissimorum custodias, solum, conscio nullo, aggredi, corpusque suum non morti, sed infinitis etiam cruciatibus et contumeliis, utcumque fuisset eventus, tum illorum, tum furentium primo impetu civium ac benefactorem suum ignorantium exponere: haec, inquam, omnia quam non lauream merentur? At vero Hannibal inerimis, pacatus ad hospitalem mensam, fide publice data et iurata, ab eo, cui ipse exoratus veniam dederat, inque speciem amicum fecerat, sic occisus; patre interfectoris sene paternaque domo certissimae internecioni obiectis; res est qua facta, credo, laetati fuissent in sinu Romani potius quam faciendae fuissent auctores. Disquisitio iucunda, in qua iactare se et vela orationis pandere, et vibrare sententias liceret, nisi nos aliud nunc ageremus, et commendare antiquos, sensibus eorum expositis et verbis restitutis, ostentationi praeuerteremus. In ea narratione legimus apud Liuium cap. 8. *Diuersatus est apud Minios Celeres, Stenium, Pacullumque, inclitos nobilitate ac diuitiis. Eo Pacuuius Calauius, de quo ante dictum est, princeps factionis eius, quae attraxerat rem ad Poenos, filium iuuenem adduxit: abstractumque ab se a Decii ait latere.* Primum pro Minios et Pacullumque omnes boni libri habent constanter, *Ninnios* et *Pucuuiumque*. Et quidem *Ninnius* nomen non modo in Inscriptionibus antiquis habetur, sed et apud Ciceronem lib. 10. ad Atticum epist. 16. *Haec mecum Ninnius noster.* Etiam lib. 39. *Liuii* c. 13. variant MSS. Barberinus: *Pacullam animam eam sopanam sacerdotem.* Naud. *Pacullam animiam a sopanam.* Petav. *Pacullam aniniam ea sopanam.* Ut hic quoque si non *Pacuuiam*, (et hoc quoque forsitan) certe *Ninniam* restituendum putem. Videntur et dubitasse librarii, *Campanam* an *Soranam* vellent. Ibid. cap. 17. *ἀντὶ τῆς Μινίου Cerrinium,* Petav. *Nirroium Cerrinium.* Quod ipsum propius ad alterum accedit. Et si autem et

Minios offerant veteres lapides: tamen cum vtroque gentis vnus, et quidem Campanae, homines nuncupati videantur; cum membranae Punici belli fidei sunt longe certioris et probatoris; harum auctoritatem vtriusque locis valere iustius duco. Mox libri a quibus recedere posterioribus fas non fuit: *quae traxerat rem ad Poenos. non attraxerat.* Sic lib. 24. (c. 2.) *Senatus Romanis faueret, plebs ad Poenos rem traheret.* Lib. 43. c. 17. *aduersus amentiam eorum, qui ad Macedonas gentem traherant. ex emendatione nostra: vulgo enim insane, Macedonicam.* Curtius lib. 4. (c. 5, 15.) *comprehensio qui res ad Macedones traherant.* Nec vero quid *τὸ αἶν* hic faciat, magnopere habet, quum minime appareat vllam obliquam Pacuui orationem referri. Subuenit commode incomparabilis Puteanaeus: *abstractum atque decimago latere.* Vnde eliciemus verum; *abstractum abs Decii Magii latere.* Prope scopum iaculatur Valla, citans, *abstractum a suo cum Decio ait latere*, rescribens vero, *a suo Decii Magii latere.* Idem nomen reddendum Silio Italico lib. 4. versu 185.

*Tum Remulum atque olim celeberrima nomina bello
Tiburtes Magios, Hispellatemque, Metaurumque
Et Damum.*

Ita namque MS. Oxoniensis et Romana vetustissima editio. Vulgo sine sale, *magnos*: quo tangi historiam trium fratrum Tiburti, Corae, (non enim Coracis) Catilli, quod hic adnotarunt, non equidem video. At voluit Silius, fratres aut gentiles Magios Tibure, et praeterea tres, quorum nomina sequuntur, a Chryxo interfectos. De Calauii nomine altero dubitat Sigonius, et *Pacillum* *ἐυχεται* *ἔχει*, quod in scriptis quibusdam sit *Pacinus*, quodque ille cum Glareano aliisque existimet, Silio vocari *Pactulonem*. Sed nec libri isti vlllo apud nos numero, et in Silio falsa sunt lectione decepti, vnde tamen *Pactulum* potius quam *Pactulonem* formare debuerant, quia est illic,

illic, *Pactulo genitus*. Sed nobis constat utrobique scribendum esse *Pacuvio*, Lib. II. versu 55.

*Has astu aggressus, quo verteret acrius aegras
Ad Tyrios mentes, quia nulla sorte daturam
Certus erat Romam: neque enim impetrata volebat:
(Pacuvio fuit haud obscurum crimine nomen)
Hortatur summi partem depescere iuris.*

Subaudiendus enim primus casus ad verba finita ex parenthesi: quasi esset, *has mentes aegras astu aggressus nonnemo, cui nomen Pacuvio fuit*. Idque notandum, quia, *Pacuvius fuit*, reponit Dansqueius, et quod vulgo legitur *Pactulo* etiam nominandi casu accipit. Sed et Barthius non leuiter hic offendit. Male haec legit *ἀντὶ τῆς Ἡας*. Deinde quia primum vocis casum deesse videbat, vaticinatur de Hannibale-Silium loqui: eum intelligendum, qui astu rem aggressus Pacuvio suaserit petere a Romanis societatem ordinarii imperii in vrbe Roma: hunc dolum fuisse versutissimi ducis, lib. 3. Aduers. c. 10. Immo Pacuvio adscribit poetarum libertate Silius, quod Vibio Virrio Liuius: illum fuisse auctorem, ut ducis causa petito altero consulatu reiecti praetextum haberent defectionis, quasi indigne prius a veteribus fociis habiti. Itaque ad *aggressus, verteret, certus erat, volebat, hortatur*, subaudi, *ille cui Pacuvio nomen fuit*. Simillimum Silii lib. 10. v. 92.

*Flumineo Libycam turbabat in aggere pubem,
Cristae nomen erat, bis terni iuncta ferebant
Arma senem circa nati.*

Id est; turbabat vir, cui nomen erat Cristae. Liuius lib. 9. cap. 36. *Tum ex iis qui aderant (Consulis fratrem Fabium Caesonem alii, C. Claudium quidam matre eadem, qua Consulem, genitum tradunt) speculatum se iturum professus, breuique omnia certa allaturum*. Sic ex MSS. restituiamus, quod eiusdem rationis ignorance vitiantur.

Mm 5

Est

Est perinde ac si esset: *ex iis qui aderant Consulis vel germanus vel uterinus frater.* Cornificius ad Herennium lib. 4. (c. 29.) *Obsuit eo tempore plurimum reipublicae Consulum siue sustitiam siue malitiam dicere oportet, siue utrumque.* Quod est, quoddam vitium, quod vel etc. Faciunt huc quoque quæ ad lib. 30. cap. 7. Liuii notauimus. Locus alter Silii est lib. eodem II. inferius, versu 312.

*Quoque esset miranda magis tam sacra libido,
Pacuuio genitus patrias damnauerat artes.*

EX PACIIIIIO uncis vtriusque *V* euanescentibus facile fuit Pacullo aut *Paçtulo* sed et Pacinno concipere. Sed omnes boni codices Liuii integrum seruant. Nunc pergamus in Liuius: *Coeperunt epulari de die et conuiuium non ex more Punico aut disciplina militari esse: sed vt in ciuitate atque etiam domo diu ad varias omnium voluptatum illecebras instructum.* Glareanus fatetur hic esse quod se torqueat. Sigonius Lipsiusque suspicantes et ipsi, nec se expedientes, *ille domo diuite, hic instructa*, vt ad domum potius illa vox quam ad conuiuium referatur, coniecerunt. Sed alius sedit vicus. Puteanaeus et meliores Petauianus ac Florent. *atque etiam modo diuaduaria omnia voluptatum inlecebris instructum.* Nec aliter fere Regius. Men. Pall. et vt quisque antiquior, nisi quod litera decisa plures *ad varios.* Scribe: *sed, vt in ciuitate atque etiam domo luxuriosa, omnibus voluptatum inlecebris instructum.* De *L* in *D* mutato, exque *LV*, primum *DV*, inde *DIV* facto nihil attinet dicere, cum praesertim Sigonianus, ne non esset malus, exhibuerit, *interdiu*: sed *A* in *X* plus centum vicibus transformatum in optimo illo codice, et contra, animaduertimus, nec intelligitur facile, qui veterem scripturam non vidit. Dabimus ergo exemplum nobile ex lib. 25. de Cn. Fuluii temerario praelio cap. 21. *Et Hannibal quidem baudquaquam simili exercitu neque ita instructo aderat.* Auctiores omnes scripti libri. Petauianus

nus secundus: *haudquaquam simili gente sua neque simili exercitu*. Melior et Menardi et duo Pall. *haudquaquam simili sua neque simili exercitu*. Sic et inuenit Laurentius Valla, qui diuinat inde, *simili via*. Sigonius e suo libro recitat, *simili sententia*. idque testatur se probare. Nempe aut ipse aut scriptor codicis illius *sua* compendio scribendi acceperunt pro *sententia*. Nam vnus e Pall. qui vbiq. cum Sigoniano consentit, easdemque et bonas lectiones et corruptiones fideliter custodit, hic dissentit, praefertque, *simili cura*. Hae omnes sunt nugae corruptorum aut infelicium correctorum: vel hinc discas, quanto sit opus delectu ad vett. libros distinguendos. Putteanaeus vnus antiquissimus: *Et Hannibal haudquaquam similis dua neque simili exercitu*. Voluit: *Et Hannibal haudquaquam similis dux neque simili exercitu neque ita instructo aderat*. Nam et *to quidem* ibi non comparet, vt nec in aliis melioribus. Sic *diuaduaria* pro *luxuriosa* mutatis adiectisque paulatim literis dederant nobis, vt pro *dux* primum *dua*, mox *sua*, et *gente sua* et *cura* et *sententia*. Quae prodigia nos amplius non miramur. Lib. 23. cap. 30. *arx tantum retenta*. Put. ille: *ara*. Lib. 24. c. 29. et *missis ea laeta expeditio fuit*. Idem optimus: *exlaeta*. Lib. 28. cap. 16. *ipse dux fugae auctor*. Rursus perinde vt lib. 25. idem: *ipse dux fugae auctor*. Sic lib. 23. cap. 48. seruant omnes libri: *conducerentque ex lege praebenda, quae ad exercitum Hispaniensem opus essent, ut quum pecunia in aerario esset, iis primis solueretur*. At haud dubie verum est, quod Sigonius: *ea lege*. Sic et apud Senecam de clementia lib. 1. cap. 6. *Quotusquisque ex quaestoribus est, qui non ea ipsa lege teneatur, quae quaeris?* Scripti omnes, *ex ipsa*: quod cominouit Gruterum, vt eam Senecae scripturam putaret, et Lipsium, vt conieceret, *non et ipsa lege*. Atqui error est antiquissimi librarii, et posterorum fides: Naz. certe summae auctoritatis codex debet haberi, et quidquid ab eo caeteri habent diuersum, vt plurimum non a meliori libro, sed

ab

ab ingenio aut errore describentium profectum est. Plinius lib. 9. epist. 30. *Tam rarum est etiam imperfectae liberalitatis exemplar: ea inuasit homines habendi cupido, ut possideri magis quam possidere videantur.* Minus fortasse sanum iudicat locum Gruterus: quia Pal. MS. *exempla res eximia sit homines.* edd. veteres: *exempli: tam eximia tenet homines;* quam postremain scripturam viciniorem vero suspicatur. Immo longissime distat. Vulgata vero hoc tantum minus sana, quod defectus copulativae particulae facit insuauem hiatus: quem non fuisse olim indicat licet vocibus luxatis apicibusque literarum codex scriptus. Nimirum, *exemplares eximia sit,* nihil aliud vult quam scripsisse Plinium: *Tam rarum est etiam imperfectae liberalitatis exemplar: et ea inuasit homines habendi cupido.* Sic in declamatione sub Quintiliani nomine, cui titulus, *Paries palmatus: Praeterea cum manus ex parte, qua palmare vestigium potest, plicetur in capulo, et se, dum telum occupat, claudat, necesse est, exteriore ut parte respersa sit.* Editiones ita: sed omnino legendum hic quoque: *ea parte.* Contra Lib. 10. Liuii cap. 8. *L. Sextius primus de plebe Consul est factus.* Thuanus membranae: *L. Secatius:* duo Pall. *sequacius:* quae ab eadem indole mendi: fuit enim prius, *Seatius.* Idem intelligitur ex voce *Meddixuticus,* quae in tribus apud Liuium locis vulgo scribebatur, *Mediastuticus:* cum illud habeant libri, et ratio velit. Apud Manilium lib. 1. extremo: (v. 889.) *quondam populo vix contigit haeres.* Gemblacensis egregius: *via contigit.* In disputatione Pippini cum Albino legitur: *Quid est, quod amarx dulcia facit? Al. Fames.* pro, *amara.* Haec ideo pluribus, quia hanc mutationem et vices $\alpha\omega$ A et X nec Schoppius in commentariolo de emendandis scriptoribus Latinis nec Passeratius in libello de literarum cognatione adnotarunt. *VA* autem pro *V* solo factum est in mostello, *diuaduariaosa,* quod, utrum *V* an *A* poneret, librarius ambiguus posuit utrumque. Sic Naz. codex Flori
aliqu-

alicubi, ni fallor, *illatumam*, cum nesciret, *illatum* an *illatam* scribendum haberet. Et haec enim elementa saepe mutuo infecta sibi, ut satis notum. Ovidius lib. 2. metam. (v. 702.)

sub illis

Montibus, inquit, cunt, et cunt sub montibus illis.

Alii: *cunt et erant*. MSS. *erant et erant*. Repone-
runt. *et erant*. Prius est ex coniectura Batti, qui eas vi-
derat pelli, et e conspectu quidem iam amiserat, facile
tamen suspicabatur nec posse valde longe esse, nec mora-
turum abigeum, sed usque propulsurum: posterius est ex
persona poetae affirmantis veritatem non dubiam. Nam
qui Ovidium *Βαρτολογεῖν* voluisse volunt, non possunt
me in suam sententiam traducere. Similes sensus lib. 7.
metamorph. (v. 659.)

*Cum primum qui te feliciter attulit Euris,
(Eurus enim attulerat) fuerit mutatus in Austros.*

His penfitatis simillima veri ratio posse videtur reddi cor-
ruptae notissimae *ἐὐρεως* apud Suetonium Tiberio cap. 5.
Infantiam pueritiamque habuit luxuriosam et exercitatem,
Discessi dudum in illorum sententiam, qui legunt: *labo-
riosam et exercitiam*. Neque ita modo in Panegyrico
Plinius, quod meminit Casaubonus, sed etiam lib. 6.
Epist. 13. *Vnquamne vidisti quemquam tam laboriosum,
tam exercitum, quam Varenum meum?* Hoc mendum
sic processit. *Laboriosam, lauoriosam, luaoriosam*, deni-
que τῷ *A*, quod ex dubio *V* vel *A* insertum fuerat, pro-
X accepto, *luxoriosam*. Continenter de conuiuio Liuius:
*Vnus nec dominorum inuitatione, nec ipse interdum Han-
nibalidis, Calauii filius Perolla vinci potuit: ipsique valetu-
dinem excusans patri, animi quoque eius mirabilem inter-
turbationem quum quaereret: ante solis ferme occasum pa-
trem Calauium ex conuiuio egressum secutus filius, ubi in
secretum (hortus erat posticis aedium) peruenerunt, etc.*

Primo

Primo Put. *Perbolla vini impotuit*. Petav. quatuor Flor. Barber. duo Pall: *vinum potuit*. Neque aliter legit L. Valla, qui reprehendit corrigentes: *permolliri potuit*. ipse autem supponit, *pellis ad vinum potuit cibumque valetudinem*. Nullus certe antiquior, *vinci*, sed praeter istos alii minoris auctoritatis, aut *num potuit*, aut *vi potuit*. Vt forte scribendum fit, *vinum petiit*. Ex more veterum in conuiuiis, vltro se ad hilaritatem inuitantium. Cicero lib. 1. in Verrem: (c. 26. al. f. 66.) *fit sermo inter eos et inuitatio, ut Graeco more biberetur: hortatur hospes: poscunt maioribus poculis*. Vbi Asconius: *maioribus autem poculis poscunt a pincerna, id est, petunt: ut subaudiatur, bibere*. Sic Horatiani conuiuae Nasidieni, (Sat. 2, 8, 35) *calices poscunt maiores*. Et in conuiuium Trimalcionis: (apud Petronium, c. 31.) *portionem poposci*. Martialis (2, 59, 3.): *Frangere toros, pete vina, rosas cape*. Melius tamen vulgatum. Lib. 24. (c. 25.) *qui nequidquam palam et aperte petitum regnum, clam et dolo affectare conatus fit, et ne beneficio quidem atque honore potuerit vinci, quum inter liberatores patriae insidiator ipse libertatis creatus esset Praetor*. At mox omnem exue-runt modestiam, qui Lium recoxerunt. *Quum quaereret*, in nullis MSS. inuenitur. Quatuor Gallicos, sex Florentinos et Barberinum hic consulimus, a quibus nec discedunt Pall. Omnes consensu: *ipse valetudinem excusans, patrem animi quoque eius haud* (quidam aut.) *mirabilem interturbationem causa ante solis ferme occasum*. Optimi praeterea, vt inprimis Put. *occasu*. Nec Vallas conspicuus iste centunculus fuit: a Feltrio aut Andrea processisse credibile est. Valla autem coniecit: *valetudinem excusante patre, animi quoque haud mirabilem turbationis causam: vel, animi quoque eius atram bilem* (hoc lepidissimum) *interpretabatur causam: vel, haud miram ait perturbationem*. Paulo ante solis. Glareanus admonuit editores: *ipseque valetudinem excusans patri, quomodo prioribus sequentibusque cohaerent?* Sed transi-

transierunt. Nos quum diu haec exercuissent, tandem penetrauimus ad verum, quod detractis pauculis, literis hic integrum exstat: tantum abest, vt quidquam sit adii-ciendum. Scribe: *vinci potuit; ipse valetudinem excu-sans, patre animi quoque eius haud mirabilem interturbat-ionem causante.* Solis ferme occasu patrem Calauium. Perolla solus inter conuiuas hilaritate abstinens non pote-rat tam dissimilem animo vultum induere, quin tristis ap-pareret magnaeque rei manifestus, vtcumque et ab domi-nis Stenio Pacuioque et ab Hannibale inuitaretur. De Alexameno Nabidem interfecturo noster: *colligit et ipse animum confusum tantae cogitatione rei.* Talis Perolla: pulchro tamen praetextu valetudinis ab haustu liberiore Bacchi et habitu laetitiae se excusabat, subseruiente patre, et non mirum, si tentationem corporis animi quoque paulla sequatur mutatio, dicente. *Solis ferme occasu ha-bes et lib. 22. (4.)* Flaminius quum pridie solis occasu ad lacum peruenisset. Et lib. 34. *Solis fere occasu Nero diem noctemque nequidquam fatigatis equis hominibusque ne vi-so quidem hoste rediens.* Caesar lib. 5. de Gall. c. 8. *ipse cum legionibus quinque et pari numero equitum, quam in continente relinquebat, solis occasu naues soluit.* Ita membranae Andinae. Vulgo est, quem, et, reliquerat, ad solis occasum. Porro omnes MSS. *posticis aedium par-tibus*; et haud scio quid acciderit Pall. tribus, vt voce, *partibus*, quod ait Gruterus, carerent, praesertim quum de eo filuerit excerptor. Nos praeter Andreanas, neque editum neque scriptum librum vidimus, qui non haberet: et Latinus esse ostendimus ad lib. 40. cap. 2. quibus ad-das licet Plautum in Stichio: (3, 1, 40.) *est etiam hic ostium Aliud posticum nostrarum harunce aedium; (Posti-cam partem magis vtuntur aedium) Ea ibo obsonatum, eadem referam obsonium Per hortum.* In eadem historia cap. 9. *Quae ubi vidit audiuitque senex, veluti si iam agendis, quae audiebat, interesset, cum metu, per ego te, inquit, fili, quaecumque iura etc.* Quis non videt, quam frigi-

frigidum et torpens sit illud *cum metu*? Puteanaeus et Petavianus ille laudatus: *amen metu*: Menardi et Pal. *tamen metu*. Scribe sine scrupulo: *amens metu*. Sed et post *agendis* iidem codices omnes habent *inter*: quod tamen quid velit ignoro; nisi forte librarius antiquissimus festinans primum duas voces omisit; deinde dimidio vocis tertiae scripto animaduertens errorem suum pro superuacuis relictis quinque literis eundem correxit. Vtlierius: *Paucae horae sunt, intra quas iurantes per quicquid deorum est, dextras dextrae iungentes, fidem obstrinximus ut sacratis de mensis essemus: digressi a colloquio extemplo in eum armamur? surgis ab hospitali mensa, ad quam tertius Campanorum adhibitus ab Hannibale es: eam ipsam mensam cruentare vis hospitis sanguine?* Inaudita formula iurandi, *ut sacratis de mensis essent*. Sufficit mensae hospitalis mentio in illis quae statim sequuntur: hic vero loquitur de iureiurando, quo cum Hannibale foedus sanxerunt omnes Campani. Primam hanc lectionem publicatam reperio in Moguntina: inde Colonienfes, Parisienses, Basileenses et caeteri eam admiserunt. Nam Andreanae et Aldi: *ut sacrata fide mansissemus*. Sic etiam Men. et tres Pall. nisi quod vnus horum *sacra*: sic duo Florent. et Barberin. nisi quod *sacratas*. Regius post rasuram: *ut sacrata fide maneremus*. Puteanaeus et omnium optimi: *dextrae dextras iungentes fidem obstrinximus ut sacratas fide mansis*. Varia tentavi: nunc loco et re vnum videtur dignissimum: *dextrae dextras iungentes fidem obstrinximus ad sacratas deum mensas*. Vel *aras*. Nam arae Deum mensae, et ad has solennius sanctiusque iurabant. Litius lib. 21. (c. 1.) Hannibalem puerum altaribus admotum, tactis sacris, iureiurando adactum. Qui ipse apud Cornelium Nepotem: simulque ad aram adduxit, apud quam sacrificare constituerat, eamque, caeteris remotis, tenentem iurare iussit. Quae iuuant, praeterquam, quae viri doctissimi attulerunt, Iustinum lib. 22. cap. 2. Tum Hamilcari expositis ignibus Cereris

Cereri tactisque, in obsequia Poenorum iurat. hoc est, altaribus, in quibus erat focus accensus. Sic de eodem Agathocle in alia causa Diodorus lib. 19. *παρεχθεις εις το της Διμητρος ιερον υπο των πολιτων ωμυνσε.* Foedus Smyrnaeorum et Magnetum in marmoribus Arundellianis: *ορκισάτωσαν αυτες οι εξετασαι επι τε μητρος ιερος νεοκαυτοις.* Non debet apud Iustinum alia lectio quaeri. [*Tò expositis, si quem moretur, illustrabunt verba Liuii lib. 31. (c. 17.) vbi Abydenam rabiem describit: Sacerdotes victimasque adduci, et altaria in medio poni.*] Mox pro *armamur* est in melioribus, *armaremur*, et, *ut cruentares*, pro, *cruentare vis*, hoc quoque ordine: *digressi a colloquio extemplo in cum armaremur? ab hospitali mensa surgis, ad quam tertius Campanorum adbibitus es ab Hannibale, ut eam ipsam mensam cruentares hospitis sanguine?* Quae quare displiceant, nihil causae subest: nobis certe plus causae cur veterum librorum auctoritatem sequamur, quam illis cur eam spernerent. Verbum *surgis* eo sensu, quasi esset, surrexisti, ne quid de constructione dubites. Vel si *manis, cruentes*, facias licet: leuius erit certe quam sic omnia peruertere, ut vulgo fecerunt. Quae sequuntur apud Liuium, in iis superuacua cura est reprehendenda Sigonii: *Hannibalem pater filio meo potui placare, filium Hannibali non possum? Sed sit nihil sancti, non fides, non religio, non pietas: audeantur nefanda, si non perniciem nobis cum scelere ferunt. Unus aggressurus es Hannibalem? quid illa turba etc.* Haec est optimorum codicum lectio, solum hoc distans a vulgato, quod pro, *afferunt*, habet, *ferunt*, in quod quicquid est scriptorum concedunt. Quod immisit Sigonius, *modo*, non est in melioribus. Sed deinde longe aliter, et proculdubio melius, et legi et interpungi in veteribus libris annotat idem, nempe: *Sed si nihil sancti, non f. n. r. non pietas audiantur, infanda si non perniciem nobis cum scelere afferunt, unus es aggressurus Hannibalem.* Dixi saepe optimum Sigonium raro in optimos

Nn

libros

libros incidisse. Certe haec oratio adeo est elumbis, febriculosa et politis auribus inimica, ut confirmare audeam, si ipse, quid deprehensus in tali casu Pacuvius erumpere posset, suis verbis concepisset, numquam ita scripturum fuisse. Quid est enim: *si infanda non afferunt perniciem, unus aggressurus es Hannibalem*. An non hoc est dormire et in soporem labi? Si utique inducere vellet patrem quasi posita illa conditione facinoris auctorem filio futurum, cur non diceret potius: *aggredere, sane, non impedio, vel, aggrediari licet?* Nam qua ratione utitur, duobus argumentis uti patrem ad filium deterrendum, vno *ἀπὸ τοῦ αἰχμῶν*, altero *ἀπὸ τοῦ αἰδύων*, id quidem citra controuersiam est: sed ut viuidius disertiusque eadem proponat, quaeritur. Explicuit argumentum prius, immo dimittit, quasi satis virium in altero ponens: sit nihil sancti, non fides, non religio, non pietas cogitetur: has remitto tibi: audeantur infanda, et suscipiatur scelus, si non idem perniciem fert nobis. At fert certe. Etenim prospice quid agas: vnus tu Hannibalem aggressurus es? etc. Recte igitur Gruterus contra Sigonium et obsequentem ei Modium veterem lectionem restituit. Nondum dimittimus Campanum convivium, vel Camarinam potius: ita omnes sordes huc congesse: *Vultum ipsius Hannibalis, quem armati exercitus tremunt, quem horret populus Romanus, tu sustinebis? et si alia auxilia defint, meipsum ferire, etc.* Hic *τὸ tremunt* est mangonium. Puteanaeus, Petauianus et Florentini meliores: *exercitus sustinerent quem horret*. Regius: *exercitus sustinerent quem*. Scribendum fuit: *quem armati exercitus sustinere nequeunt, horret populus Romanus*. aut si omnino vis, *quem horret*: ut enim non incommode ex proximo repetitur, ita adfinitate literarum facile potuit ea vox absorberi. Mox pro, *et si alia auxilia*, Put. *Italica auxilia*, alii, *talis auxilia*, ut et Andreanae, Aldinaeque, sed alia distinctione, sine *τοῖς et si*, quae in prima reperio Moguntina. Leue est, sed

sed fuerat: *tu sustinebis? et, alia auxilia desint.* deleto τῷ *ῥ*: de qua elegantia aliquid inferius. Restat vnicum monumentum inculandae nobis toties audaciae hominum nostrorum in verbis Perollae: *tuam doleo vicem, cui ter proditae patriae sustinendum est crimen: semel cum defectionem inisti ab Romanis, iterum cum pacis cum Hannibale fuisti auctor, tertio hodie cum restituendae Romanis Capuae mora atque impedimentum tu es.* O patria, ferrum, quo pro te armatus hanc arcem defendere volebam, hosti minime parcens, quando parcens extorquet, recipe. Primum quia Put. defectione inissa ab Romanis, alii, immissa, puto gangraenam accreuisse, et resectis superfluis literis scribendum: *semel cum defectionis ab Romanis, iterum cum pacis cum Hannibale fuisti auctor.* Deinde exclamandi particula et *defendere volebam*, et *parcens* nuspian in vetustis conspicua. Put. vero, qui nobis ubique merito cynosurae vicem: *impedimentum es tu patria ferrum quo pro te armatus hanc arcem hostrimini quoniam parcens extorquet recipe.* Et sic caeteri, nisi quod *hosti minime*, Regius etiam, *es tu vocum patria*, quod non est nauci. Grauiissima lues a multis iam seculis infedit, quam, post multam meditationem, vt curari oporteat, constituere tamen non possumus. Veniebat sub acumen styli: *quo pro te armatus hanc pacem postremus inii.* Quod tamen non facio tanti, vt praeferam coniecturae, quam inecum communicauit vir excellenti ingenio summaque eruditione Albertus Rubenius: *quo pro te armatus hanc arcem hostium inii.* Videtur enim non ineleganter domum, vbi diuersabatur Hannibal, arcem hostium appellare. Lib. 28. (c. 42.) *Non potes ne ipse quidem dissimulare, vbi Hannibal sit, ibi caput atque arcem huius belli esse.*

CAPUT V

Lucanitrium sententia, trium locorum vera lectio eruta. Bellum Caesaris et Pompeii plus quam civile. Bellum idem plus quam bellum ut dicat Florus. Iactati Gracchi. Plutarchus leuiter correctus. Caede Gracchorum potiores Optimatum partes et minax curia. Sallustius bis aduersus, semel Valerius Maximus. Victoria nobilitatis. Exercere victoriam. Aurelius Victor tentatus. Auertere, vertere, conuertere. Auertere pisces cara mensa. Hora-

tio, Ciceroni, Plauto, Petronio lux. Interuertere pecuniam. Interuertere aliquem argentum. Fraudare aliquem aes. Serram duxe vel duxisse. Varro emaculatus. Auertere semina belli, hoc est, aurum et argentum, quae sunt belli semina. Ripae Nili aestate carentes. Efferre biemes suas solstitiis dicitur Nilus. Eoae liquentia pabula brumae, quae apud Statiuum. Pax Psyllis illa cum morte, quae sit venenis.

M. Annaei Lucani Pharfaliae principium, et versum adeo primum, video viros esse doctos, propter quos operae pretium erit non tanquam nouo tractatu indignum transmitters. Volunt ideo profiteri canere *bella plus quam civilia*, quia vrbein, Italiam, gentes, nationes, totum denique imperium inuoluerit bellum Caesaris et Pompeii: *adeo ut non recte tantum civile dicatur, ac ne sociale quidem, sed nec externum, sed potius commune quoddam ex omnibus, et plus quam bellum*, verbis Flori lib. 4. cap. 2. At inter hos nulla sensuum similitudo. Florus enim non tam Lucanum videtur hic respexisse, quod visum aliis, quam Senecam lib. 3. Nat. quae est in praefatione: *Quanto potius deorum opera celebrare, quam Philippi et Alexandri latrocinia, caeterorumque, qui exitio gentium clari non minores fuisse pestes mortalium, quam inundatio, qua planum omne persusum est; quam conflagratio, qua magna pars animantium exaruit.* Sic de Septentrionalibus populis Nicephorus Gregoras lib. 2. ὥσπερ γὰρ εἰσιν οὐράνιος μὲν δαίμονας θεοθεντοῖς ἀνθρώποις ἐπισιόμενοι πολλάκις, καταινοοὶ καὶ

καὶ πρηστῆρες, καὶ ὑετῶν πληθος, ἐπὶ γαίᾳ δὲ δαισμοὶ καὶ
 ῥήγματα γῆς, αἰρία δὲ τυφῶνες καὶ λαίλαπες· οὕτω
 καὶ οὗτοι ταμιεύονται τῷ θεῷ ἀρκτικά τινα, ὥς εἰπῆν,
 καὶ ὑπερβόρεα δαίματα. Prorsus talem pestem, vel ta-
 le malum significat Florus fuisse bellum civile, cum id
 ait fuisse *plus quam bellum*; id est, poene non bellum,
 sed vastitatem quandam instar diluvii aut inflammationis,
 quae *Ceu coelo demissa lues inimicaue tellus*, peragraret
 orbem terrarum omniaque popularetur: velut pestilen-
 tiam aut terraemotum. Ideoque non audiendus hic Pal-
 ille, qui, *ex omnibus gentibus et plusquam civile bellum*.
 Lucano autem *plusquam civile* est haud dubio gravius, di-
 rius, inhumanius, quam civile: quod ipsum prae aliis
 bellorum generibus gravitate, diritate, inhumanitate ex-
 cellit; ab vno vincitur, quod nempe inter sanguine et
 domo, non tantum ciuitate, coniunctos oritur, quod ha-
 bet *fraternas acies* et *vnus ingens bellum uteri, profanis*
decertatum odiis. Vt enim postquam ab infinita illa so-
 cietate totius inter se generis humani discessum est, pro-
 prior exoritur eiusdem gentis, nationis, linguae; hac rur-
 sum interius est esse eiusdem ciuitatis; hoc denique ar-
 ctior colligatio est societatis propinquorum, vt praeclare
 Cicero in secundo nunquam satis aestimatorum de Offi-
 ciis: sic omne quidem bellum graue est et funestum, tan-
 quam discidium coniunctionis hominum; gravius inter
 populos eiusdem gentis, nationis, linguae; id ipsum ta-
 men superatur diritate ab intestino et civili ordinum aut
 partium eiusdem reipublicae; quo si et domus diducan-
 tur agnatique et gentiles scindantur, iam enatum est, quod
 optime Lucanus *plusquam civile*. Ideo subiicit, *Cognā-
 tas acies*. Et passum idem ingerit. Vt, lib. 4. (v. 169.)

*postquam spatio languentia nullo
 Mutua conspicuos habuerunt lumina vultus,
 Et fratres natosque suos videre patresque;
 Depreñsum est civile nefas.*

Et lib. 7. (v. 550.)

Ille locus fratres habuit, locus ille parentes.

Hic furor, hic rabies, hic sunt tua crimina, Caesar.

Verbo Florus appellat *parricidale* lib. 3. cap. 21. de Mariano: *Hoc deerat unum P. R. malis, iam ut ipse intra se parricidale bellum domi stringeret.* Idem sociale volens *plus quam sociale* intelligi, eiusdem lib. cap. 18. *Sociale bellum vocetur licet, ut extenuemus inuidiam: si verum tamen volumus, illud ciuile bellum fuit.* Neque aliter cepit Orosius lib. 2. cap. 18. *Iisdem fere diebus bellum ciuile, immo etiam plus quam ciuile, vix parricidio terminatum, apud Persas gerebatur.* quippe inter fratres Artaxerxem et Cyrum. Non igitur etiam τῷ ciuili hic ea virtus, quae cum pro aequo et moderato, qualia esse inter ciues decet (etenim arma non seruiant modum, et bella inter ciues nulla esse decet) ponitur, quod visum Torrentio ad Iulium Suetonii cap. 74. Hoc excepto, quae illic caetera de hac voce magnopere probamus. In
/6 eodem libro Lucani versu 257.

Expulit ancipiti discordes vrbe tribunos

Victo iure minax iactatis curia Gracchis.

Acceperunt verbum, *iactare*, ut apud Ciceronem in Verrem: (1, 26.) *iactatur domi suae vir primus et homo honestissimus:* et alibi, (Fam. 1, 5.) *clamore conuicioque iactatus.* Quomodo si accipias, *iactare*, *vexare*, *raptare*, *tractare* eiusdem contumeliae. Is sensus merito nimis tenuis viris doctissimis visus, cum trucidati fuerint uterque: itaque leui mutatione scribunt, *maestatis*. Est autem vir eruditus, qui et alium in vulgata reperit sensum: videlicet Senatum, exprobrata Tribunis Gracchorum seditione, eundem exitum his interminatum esse, ni curia excederent. Nobis vero *iactati Gracchi* sunt in Tiberim proiecti. Plutarchus de Tiberio: καὶ παρανόμως ὑβριδεῖς ὁ νεκρὸς ἐν γὰρ ἐπέτρεψαν ἀνελεῖσθαι τὸ σῶμα τῷ

τῶ ἀδελφῷ δεομένῳ καὶ θάψαι νυκτὸς, αἰτᾷ μετὰ τῶν
 ἄλλων νεκρῶν εἰς τὸν ποταμὸν ἔρξιναι. Idem de Caio
 Fulvioque: τὰ δὲ σώματα καὶ τέτων καὶ τῶν ἄλλων εἰς
 τὸν ποταμὸν ἔρξιθη. In fratre factum hoc iactabat in
 concionibus Caius: καὶ διὰ μέσης τῆς πόλεως εἰσέρετο
 νεκρὸς ἐκ καπετωλῆς, ῥιπτησόμενος εἰς τὸν ποταμὸν.
 Hoc de Caio marito praeſagiebat Licinia: νῦν δὲ ἴσως καὶ
 γὰρ ποταμῷ τινος ἢ θαλάσσης ἰκέτις (ita legendum, non
 ἰκέτης) ἔσομαι, ἀφεῖναι ποτὲ τὸ σῶμα φερεόμενον. Id
 ergo nunquam antehac in sacrosancto Tribuni, in honesto
 Triumviri coloniis deducendis, immo ne vllius quidem
 in ciuis corpore editum nefas vnicum recordatur hic Lu-
 canus. Iam illa iunctim, *iactatis Gracchis victo iure mi-
 nax*, non continent aliquam formulam consulti aut sen-
 tentiarum in Tribunos vibratarum; sed sunt simplex ac
 mera descriptio curiae, quasi dixisset: Senatus, per Grac-
 chos in Tiberim tractos et iactos victis partibus plebis et
 iure tribunitio superior ac minax, vrbe tribunos expulit.
 Eius descriptionis veritatem firmat Velleius lib. 2. (3, 3.)
*Hoc initium in vrbe Roma ciuiliſ sanguinis gladiatorumque
 impunitatis fuit. Inde ius vi obrutum, potentiorque ba-
 bitus prior.* Sed plus vno loco Sallustius in Iugurthino.
 Cap. 16. *Legationis princeps fuit L. Opimius homo
 clarus, et tum in Senatu potens, quia Consul C. Graccho
 et M. Fulvio interfectis, acerrime victoriam nobilitatis
 in plebem exercuerat.* Opes ait in Senatu habuisse hoc
 ob ipsum, quod saeuitia et ira implacabili in Gracchanos
 promeruisset, vt vnicus defensor eius ordinis existimaretur:
 ideo omnes nobiles et locupletes et illum adſpectaſ-
 ſe, ſecutos, coluisse, vt propugnatorem Senatus maiesta-
 tisque vindicem suae, quod de Appio Linius. Non igitur
 forte aptius, *qui Consul, quam quia*, vt viſum viro
 docto. Cap. 31. *Occiſo Tib. Graccho, quem regnum pa-
 rare aiſebant, in plebem Romanam quaestiones habitae sunt.*
*Post C. Gracchi et M. Fuluii caedem, item ordinis veſtri
 multi mortales in carcere necati sunt. Vtriusque cladis*

non lex, verum libido eorum finem fecit. Sed inprimis Sallustius eodem libro cap. 42. vbi inter caetera: *Igitur ea victoria nobilitas ex lubricine sua usa, mortalis multos ferro aut fuga exstinxit, plusque in reliquum sibi timoris quam potentiae addidit.* Vides, quare iactatis Gracchis victo iure minax Curia dicatur: vides quam recte probaverint in primo Sallustii loco vett. libb. scripturam, *victoriam nobilitatis*, viri docti, pro quo nescio qui, *vindictam*, supposuerant. nam quod proximo loco est *victoria* *uti*, id illic est *victoriam exercere*. Valerius Maximus lib. 9. cap. 2. de L. Sulla: *dum quaerit victorias, Scipionem se populo Romano, dum exercet, Hannibalem repraesentavit.* Vbi pessime Pighius ex duobus corruptis libris: *dum saeuitiam exercet*: Colerus vero, lego, inquit, quicquid Pighius supponat: *dum victoriam exercet*. At in veteri lectione verbum *exercet* sensu repetit ex praecedenti, intelligitque *victorias*. Liuius lib. 2. vbi narrauit Genucium Tribunum sub ipsum tempus grauissimae instantis actionis domi mortuum inuentum: (c. 55.) *Sub hanc pessimi exempli victoriam delectus edicitur.* Et sic saepe etiam de modestiorum ciuiliu certaminu fine. Ibi dem paullo post: *incerti quatenus Volo exerceret victoriam.* Aurelius Victor Octauiano: *mox procerum consulto ob victoriam patriam placide exercitam Augusti cognomento dictus.* Non male Barthius, *victoriam in patriam.* Dubito tamen, an non sit verius: *ob victoriam partium*: et certe verius. Ouidius lib. 2. Tristium: (v. 43.)

Tuo veniam parti superatae saepe dedisti.

Rursum Lucanus lib. 3. in verbis Cottae ad Metellum Tribunum: (v. 150.)

Ocius auertat diri mala semina belli.

Alibi audiendus vir summus, qui sic incongrue legi scribit, substituitque, *auertant*. Verbum hoc interdum proprium est de rebus illis, quas ex aliena in nostram potestatem

tem et ditionem, vt plurimum fraude et malis artibus, redigimus. Vetus Poëta apud Ciceronem lib. 3. de nat. deorum: (c. 29.) *Aut tu illum fructu fallas, aut per literas Auertas aliquod nomen.* Ipse Cicero primo actionis secundae in Verrem: (c. 4.) *istum in quaestura pecuniam publicam auertisse.* Et iterum: *auerſa pecunia publica.* Lib. 2. (c. 58.) *auerti pecuniam domum non placere.* Lib. 5. (c. 28.) *omne aurum et argentum ablatum et auersum.* Eademque: *auerſor pecuniae publicae.* Et alibi: Caesar 3. de ciuili: (59, 3.) *ſtipendiumque equitum fraudabant et praedam domum auertebant.* Liuius lib. 33. (c. 47.) *quid eorum ordinarii reipublicae vſus conſumerent, quid peculatus auerteret.* Non aliter accipit Horatius lib. 2. ſat. 4. (v. 37.)

Nec ſatis eſt cara piſces auertere menſa.

In quo quanti viri peccauerunt! Lambinus et Torrentius, eſſi fateantur in pluribus MSS. eſſe *auertere*, malunt tamen *auerrere*: neque enim minore negotio ſaepe piſces e macello ob licitantium improbitatem quam e mari auerri; menſamque intelligendam, in qua venales ſunt piſces. Cuiacius in lib. 4. Codicis tit. de commerciis et mercatoribus *auertere* ait eſſe quaſi auerſione magnam copiam emere. Alii ſimpliciter auferre pretio ſeu emere, ſine intellectu fraudationis alicuius et *caram menſam* cum Acrone piſcatoriam in macello. At ſi me audias, haec eſt hominum lautiorum et carius coenantium, non piſcatorum: *auertere* autem *cara menſa piſces* eſt fraudare menſam alicuius delicati obſonio illo. Sic dicit quidem pro emere, ſed ſignificans phraſi Satiram decente, niſi ille, de quo loquitur, eos emiſſet, futuros fuiſſe menſae plerumque carae partem; nunc quia emit iſte, menſam pretioſo inſtructam cibo iis eſſe fraudatam. Non ſatis eſt comparare te piſces, quibus aliquam nepotinam menſam defraudes; hoc eſt caros et pretioſos. Quod tu emis aut

absumis, eo alii, qui id sibi destinarant, aut qui alioquin acciperent, videntur fraudari. Sic de oliuo:

Non quo fraudatis immundus Natta lucernis.

Pari lusu Plinius a Petronio morituro trulla murrhina confracta, *mensam Neronis ait exhaeredatam* lib. 37. cap. 2. Seneca de constantia sapientis inter togatorum latrocinia memorat: *si magno labore adfectata haereditas auersa est.* Valerius Flaccus lib. 5. (v. 629.) *Vellera sacra meis sperantem auertere lucis.* Cicero idem in diuinatione (in Caec. l. 57.) dixit *ad se vertere*: sed et *conuertere* lib. 3. de officiis c. 19. *neque huic, quem paullo ante fingebam, digitorum percussione haereditates omnium posse conuertere.* Quam vim verbi non perceperunt viri doctissimi. Turnebus lib. 20. Aduersar. cap. 13. miratur quemquam esse, qui non videat legendum: *conuerrere*: idque in quibusdam antiquitatis monumentis repertum sibi. Nec secus P. Nannius. Quibus obsequutus Gruterus ita edidit, etsi iubeat ociosiores cogitare, an locum habeat, *post se conuerrere.* Bernardus Gualterus i. miscell. 6. legendum arbitrat, *cernere.* Carolus Langius etsi fatetur quibusdam in libris inuentum *conuerrere*, probat tamen magis *conuertere* propter sequentia: esse enim id quibusdam velut praestigiis in testamenta irrepere. Quasi in mente habuerit quod Horatius de venenis: (Epod. 5, 88.) *non valent Conuertere humanam vicem.* Nec Lambinus aliter, etsi aliunde et commodius arcessat translationem. Caeterum nec patior corrigi illam lectionem pluribus codd. interque alios nostris membranarum non malis custoditam; neque aliter dictum est *haereditates conuertere*, domum nempe aut ad se, quam quae Senecae *auersa haereditas.* De prouinciis consularibus: (c. 3.) *uestigal ac portorium Dyrrhachinorum totum in huius unius quaestum esse conuersum.* Primo de officiis: (c. 14.) *si in suam rem aliena conuertant.* Frontinus 4. Strateg. 3. (15.) *nihil ex tantis manubiis in suum conuertit.* Est in eadem re et *interuere*

tere frequentissimum. Sed illud non ita protritum, quod apud Plautum Asin. a. 2. sc. 2. (v. 92.) *argentum interuortam et aduentorem et Sauream*. Sic enim praeter vinum, in quo est *argento*, omnes habere MSS. oculati testes. Et quidem *interuertere rem* dixit et Petronius: *si mehercules interuertissent pecuniam vestram*. Etsi hic quoque mutauerint, *pecunia vos*. Sed eos prohibet imitatio Iulii Capitolini in Pertinace: *a seruis, qui rationes interuerterant, falsis testimoniis appetitum cum esse dixerunt*. Ipse autem Plautus se iuuat simillima locutione Pseud. a. 1. sc. 5. (v. 114.) *Tibicinam illam, tuus quam gnatus deperit, Eam circumducam lepide lenonem*. Neque hic faciendum cum nonnullis, *Ea*. Curculione a. 5. sc. 2. (v. 30.) *unde illunc habeas annulum, Quem parasitus hic te elusit*. Varro Mysteriis apud Nonium in portitores: *aes defraudasse coponem, bonam luto obleuisse, tum portitores erram duxe*. Sic habent MSS. codices Nonii, et, quem oculis vsurpau, summi pretii Vossianus, nisi quod et ipse *bouam*; quod Turnebus censuit esse vas, vinarium longum, turgidum et amplum, ad boae serpentis similitudinem. Pro eodem Cuiacius, *obbam*. Auson. Popina, *onam*, genus ficorum: et deinde: *portitores aera inducere*: notari ridiculam et malitiosam imposturam cauponis seu cupedinarii, qui onam ficum luto oblenerit; quod portitores callidi et urbani, quasi in fraudem portorii factum, multarint. Saltem docuisset, quomodo *aera inducere* sit multare. Quaedam editiones: *aera indire*. Nos legimus: *aes defraudasse coponem, coponam luto obleuisse, cum portitore ferram duxe*. Loquitur de homine desperatae et effrontis impudentiae, qui nullum vilissimae turpitudinis genus se indignum ducat. Illum aere fraudasse coponem: vt de quo Q. Cicero de petitione consulatus: *caupones omnes hic compilare per turpissimam legationem maluit*. Deinde, fores stabuli seu tabernae, non elogiorum impleuisse carbonibus, sed luto obleuisse: denique cum portitore de scrutis ac friuolis, quae

quae secum portaret, litigasse. Nam *duxe* pro *duxisse* est: *ducere* autem *ferram* Varroniana phrasis. lib. 3. de R. rust. c. 6. (f. 1.) *De pauone libere licet dicas, quoniam discessit Fiscellius, qui; secus si quid diceret de iis, gentilitatis causa fortassean tecum duceret ferram.* Hanc ego ex palmariis Scaligeri in Varrone obseruationibus duco, quam tamen improbat ipse prae altero *sertam*: ita saepe prauos foetus nostros praeferimus rectis, spurios legitimis. Posthac vetus scriptura huius loci et imitatione ipsius Varronis in illo tuta erit. Theophrastus in Characteribus ἀπονοίας ponit πανδοχεύσαι καὶ πορνοβοσκῆσαι καὶ τελωνῆσαι. Quanto melius cum his rixari? Iustinus (21, 7.) de Dionysio vere ἀπονενοημένος: *apud aediles aduersus leones iurgari.* Defraudasse *aes coponem* intellige istum hominem de quo et caetera, syntaxi Plautina, quam dicebamus. Sic ergo quoque, Lucanus *auertat*. Sine, o Metelle, inquit Cotta, vertat ad se Cæsar pecuniam, quae semen belli est, illud aurum et argentum, omnium scelerum materiam Lycurgo iudice. *Auertat semina*, ut Virgilius lib. 7. (Æn. v. 522.) *auxilium castris effundit apertis.* Sic Liuius (1, 11.) Tarpeiam ait *sua ipsam peremtam mercede.* hoc est, eo quod sinistris manibus gestabant Sabini, quam mercedem pacta erat. In declamationibus Fabio adscriptis, Pasti cadaueribus: *salutem nostram alienis admetiris.* hoc est, frumentum. Lib. 8. versu 826.

*Haud equidem immerito Cumanae carmine vatis
Cautum, ne Nili Pelusia tangeret ora
Hesperius miles ripasque aestate tumentes.*

Si lectiones quae possunt intelligi, sollicitari nefas, frustra hunc locum adhibuimus: sed si veterum librorum scripturae debent aestimari ex stylo et genio auctoris, produco longe meliorem et digniorem Annaeo ex MSS. membranis Andinis: *ripasque aestate carentes.* Aestatis opus est in fluuiis, ut decrescant et laxae ripae contineantur; hiemis, ut intumescant, et ripae egrediantur. Quibus

bus alterutrum horum consueto tempore non accidit, vel *aestate* vel *hieme carere* ob perpetuum earundem partium anni effectum deficientem elegantissime dicuntur per notam *μετωνομίαν* causae efficientis. Gelo Syracusanorum tyrannus apud Herodotum lib. 7. legatos Atheniensium abire iubet ἀγγέλλοντας τῇ Ἑλλάδι, ὅτι ἐκ τῆ ἐνιαυτῆ ἔαρ αὐτῇ ἐξαλείφεται. In contrarium Virgilius Georgicorum secundo in laudibus Italiae (v. 149.): *Hic ver assiduum, atque alienis mensibus aestas.* Statius lib. 1. Thebaid. (v. 635.) *et in totum regnaret Sirius annum.* Sic noster ipse de tellure sterili: *et immotis annum non sentit arenis.* Sic media aestate hiemem ait esse Statius in Tiburtina Vopisci villa: (v. 7.)

*Talis hiems tectis, frangunt sic improba solem
Frigora, Pisacumque domus non aestuat annum.*

Hiems tectis, quae nimium aestatis calorem arcent et procul habent. Notum vero et Nili τις ἢ παρὰ τῆς ἄλλης ποταμοῦς ἰδιάξασα φύσις, καὶ ὁπόθεν τὴν θερινὴν ὥραν μόνος τῶν πάντων πλημμυρεῖ, verbis Heliodori lib. 2. Aethiop. Plinius lib. 18. cap. 18. *Nilus ibi coloni vice fungens euagari incipit a solstitio aut noua luna, ac primo lente, deinde vehementius quando in Leone sol est: mox pigrescit in Virginem transgresso, atque in Libra refidit.* Noster lib. 10. (225.)

*Nilus neque suscitatur undas
Ante Canis radios, nec ripis alligat amnem
Ante parem nocti Libra sub iudice Phoebum.*

Quo libro firmat omnino scripturam nostram illud:

*consurgere in ipsis
Ius tibi solstitiis, aliena crescere bruma,
Atque hiemes efferre tuas.*

Hiemes vocat abundantiam aquarum, quam in nostro orbe tempore fere hiberno experimur. Scribo autem *efferre*,

vt

ut habent quidam codices et vetustissima Romana editio, non adferre. Plinius in Paneg. (c. 30.) quia piger Nilus cunctanter ab eo sese ac languide extulerat. Imitatus Statius quarta Thebaide: (v. 705.)

*Sic ubi se magnis restuus suppressit in antris
Nilus, et Eoae liquentia pabula brumae
Ore tenet.*

Recte scholiastes vetus: illo tempore, quo bruma apud Aegyptum esse creditur: si intelligas hanc inundationis brumam: male *pabula liquentia* interpretatur *Aegypti liquore nascentia*, quasi frumenti pabula intelligantur. Illud tolerari potest, quod sequitur: *ergo hoc facit Nilus* (puta aestiuo tempore,) *quod apud alias gentes bruma*, id est, iumbres. Sed *pabula liquentia Eoae brumae*, sunt ipsae aquae, quibus pastus, saturatus, grauidus et exuberans Nilus aestate media brumam Eoam seu Phariam facit. Ea pabula, cum decessit, ore, hoc est, capite seu fonte, vnde emittuntur, tenet, comprimit, nec illas exspatiari finit. Videtur igitur duplicem brumam habere illa coeli plaga, alteram inundatione, alteram tempore. Atque hinc *ripae Nili aestate carentes*. Finiam leuiter iuuando locum in omnibus, quotquot adhuc sunt visi, tum scriptis tum editis codicibus, deprauatum lib. 9. versu 888. de Psyllis:

*Profuit in mediis sedem posuisse venenis:
Pax illis cum morte data est.*

Quid audio? ergo non moriuntur Psylli? Immo, inquit doctus commentator, naturali morte, non veneno extinguuntur. At non hoc efficiunt verba: non est haec pax vno modo non laedi, sed in vniuersum non laedi. Apud Plautum Mostell. a. 2. sc. 2. (v. 82.) ait seruus: *pax mihi est cum mortuis*. Annon dicit sibi ab illis, nihil esse mali, nullo modo se ab illis infestari? Apud Ammianum Frigernus, quia suos ad oppugnandas vrbes rudes et imperitos videbat, abirent negotio imperfecto suasisit,
pacem

pacem sibi esse cum parietibus memorans, lib. 31. non cum muris ac moenibus se bellum gerere. Iam an naturali potius, quam ferro, quam aqua, quam praecipitio, ruina incidente, laqueo, inedia? Non video quomodo pax sit cum morte, qui tot viis ei sunt opportuni: immo quod vel una ex omnibus, ideo pax illis cum morte non est. Tu vero scribe: *Pax illa cum morte data est.* Hoc est, cum illo genere mortis pax illis fato et dono deum concessa est: venena illis mortifera non sunt. Non potuit aliter Lucanus scripsisse. Conferenda et haec cum illo, quod habet Elaias Propheta ex sensibus impiorum Cap. 28. (v. 15.) עֲשִׂינוּ חֶצֶה כְּרַתְנוּ בְּרִית אֶת מוֹת וְעַם שָׂאֵל. LXX: ἐποίησάμην διαθήκην μετὰ τοῦ ἄδου καὶ μετὰ τοῦ θανάτου συνθήκην.

CAPVT VI

Liui in Syphacis historia aliquot loca constituta. Iusta militaria, hospitalia. Reddere iusta. Columella illustratus. Rescriptum D. Pii emendatum. Sufficiens iusta et praebita. Iusta matronarum apud Lucanum. Iustum. Ciere tumultum, Martem. Silius Italicus emaculatus. Ad eosdem penates esse. Ad penates dimicare. Ita-

rum medicina Linio. Propertius bis correctus et explicatus. Sumere oscula admota ad ora manu. Varro illustratus. Ad comparationis. Valerius Maximus rescriptus. Fluctuari. Rursum Linio vetus lectio redita. Sincerum equestre praedium. Καθαρὸς πόλεμος. Silius Italicus de coniectura sanatus.

Romanae gloriae et Africani triumpho magna accessio fuit Syphax Masaefulorum rex. Foedus amicitiaeque eius duo eodem tempore de principatu orbis terrarum disceptantes populi, duo summi duces, Hispaniae alter olim, alter cum maxime domitor, petierant. Pactus cum utroque meliores impotenti amore circumscriptus deseruit, et victam Carthaginienſium fortunam amplectendo

Etendo se regnumque suum praedam victoris et fidei non
 impune violandae memorabile exemplum reddidit. Hu-
 ius igitur historian, quatenus ad ipsos pertineret, suae di-
 ligenter intexuerunt Romani scriptores : vtque illis alibi
 persaepe , sic hac quoque parte seculorum proximorum
 nocuit imperitia : quam nos pro virili emendare cupidi,
 aliquot loca praedicti regis mentionem habentia, pristinae
 sinceritati restituta in hoc caput coniiciemus. Libro 24.
 cap. 48. P. et Cn. Corneliorum ad regem legatio descri-
 bitur, vtque petente illo ex tribus centurionibus, qui missi
 erant, vnus (Q. Statorio nomen fuit) pedestris armandae
 et instituendae militiae causa in Numidia manserit. De
 quo mox : *Et Statorius ex multa iuuentute regi pedites*
conscripsit, ordinatosque proxime morem Romanum instru-
endo, et decurrendo signa sequi et seruare ordines docuit,
et operi aliisque institutis militaribus ita adsuesecit, vt
brevi rex non equiti magis fideret quam pediti. Scio lib.
 8. (6.) Latinos dici Romanis, lingua, armorum genere, in-
 stitutis ante omnia militaribus, congruentes : sed hic
 e MSS. codd. (nouem minimum consuluimus) reponen-
 dum : *et operi aliisque iustis militaribus ita adsuesecit.*
Iusta sunt certus quidam modulus rerum statuto tempore
faciendarum, fungendarum, dandarum, percipiendarum :
quoduis pensum, officium, solennia, &c. Cicero de
 haruspicum responsis : (c. 10.) *omnia solennia ac iusta lu-*
dorum omnibus rebus obseruatis, summa cum caerimonia
esse seruata. Sic hospitalia iusta noster lib. 9. (c. 6.) *Et*
venientibus Capuam cunctus senatus populusque obuiam
egressi, iustis omnibus hospitalibus priuatisque ac publicis
funguntur officiis. Eodemque libro Postumius : (c. 8.) *interca*
Consules exercitum scribere, armare, educere placet : nec
prius ingredi hostium fines, quam omnia iusta in dedition-
em nostram perfecta erunt. Columella lib. 1. cap. 8.
 (f. 11.) *Nulla est autem maior vel nequissimi hominis custo-*
dia, quam operis exactio : vt iusta reddantur ; vt villicus
semper se repraesentet. Vbi perperam Fuluius Ursinus,
 - redda-

reddatur, quasi id verbum referretur ad vocem, *exactio*, ut et *ro iusta* numero singulari. Repugnat auctor ipse lib. II, cap. 2, vbi se ipse imitatur: *Nulla est autem vel nequissimi hominis amplior custodia, quam quotidiana operis exactio: nam illud verum est M. Catonis oraculum: nihil agendo homines male agere discunt. Itaque curabit villicus, ut iusta reddantur: istaque non aegre consequetur, si semper se repraesentauerit.* Sic accipi debuit in rescripto D. Pii in Collatione Mosaicarum et Romanarum legum tit. 3. *Servorum obsequium non solum imperio, sed etiam moderatione et sufficientibus praebitis et iustis contineri oportet.* Vulgo editum: *iustis operibus contineri: nos vocem operibus iure eradimus.* Neque enim hic agitur de servilibus operis, aut praescribitur domino, ad quod opus eos accingere debeat. Iubetur clementer tractare mancipia, non scilicet severitate solum et duro imperio, sed patris etiam familiae more nec maligno demenso. Cicero lib. I. de officiis: (c. 13.) *Est autem infima conditio et fortuna servorum, quibus non male praecipiant, qui ita iubent uti, ut mercenariis; operam exigendam, iusta praebenda.* Columella lib. I. de re rustica: *tantoque curiosior inquisitio patrisfamilias debet esse pro tali genere servorum, ne aut in vestiariis aut in caeteris praebitis iniuriose tractentur, etc. itaque diligens dominus cum et ab ipsis tum et ab solutis, quibus maior est fides, quaerat, an ex sua constitutione iusta percipiant.* Seneca vocat vel praebenda vel necessaria lib. 3. de benef. cap. 22. *De iniuriis dominorum in servos positus est, qui et saevitiam et libidinem et in praebendis ad victum necessariis avaritiam compefcit.* Restituimus eandem vocem in superioribus observationibus Lucano lib. 2. v. 339. vbi Marcia ad Catonem loquitur:

*Dum sanguis inerat, dum vis materna, peregi
iusta, Cato, et geminos excepi foeta maritos.*

Nempe *maximum et praecipuum munus foeminarum est concipere ac tueri conceptum*, ut ait Vlpianus l. 14. de aedil. edicto. Quare hanc emendationem nonnihil indignabar aliquando me summo nostro, summi ingenii viro, parum probare. At magnum fecerit ille, si vulgatum mihi probet, aut cuius attentius consideranti. Quae enim, obsecro, *iussa* peregerit Marcia? nempe geminos excepit maritos. Scilicet iubere poterat Cato, primum ut sibi nuberet, deinde ad Hortensium ut deduceretur. Quis audiuit, foeminam, cum nubit, ab ambiente iuberi et iussa peragere? dein si aut maritus vxori nuntium remittit, aut vxor a marito diuortit, eam viro in mulierem esse potestatem, ut iubere possit, cui secundis omnibus nubat? Neutrum vero potest tolerari. Iam si haec sunt *iussa*, an ad ea iussa requiritur, ut insit sanguis, ut vis materna? Anus igitur et floris exoleti mulieres *iussa peragere*, hoc est, nubere non possunt. Multo absurdus est, *iussa peragere*, explicare parere aut liberum quaerendorum, quantum ad matronam pertinet, officio defungi: cuius tamen sententiae illic verba requiri constat. Vere igitur *iusta* requirunt, quem pudice vocat *sanguinem* et *vim maternam*: neque enim sine his iusta illa matronalia siue vxoria praestantur. Sed et praecesserat ex persona Poetae narrantis: *connubii pretium mercesque soluta est Tertia iam suboles*. Quid hoc aliud quam prioris connubii iusta peracta? Porro sic etiam *iusta funebria* dicuntur. Charisius et Diomedes plurale tantum volunt. Intercedit Plinius lib. 9. c. 22. *macerari triduo iustum*. Lib. 12. cap. 25. *Alexandro Magna res ibi gerente, toto die aestiuo unam concham impleri iustum erat*. Lib. 17. cap. 27. *Iustum existimant in denos pedes quadrator tres modios*. Lib. 18. c. 9. *Vnus frondator quatuor frondarias fiscinas implere iustum habet*. Lib. 19. cap. 1. *Iustum est e quinquagenis fascium libris quinas denas carminari*. Lib. 33. c. 9. *Alii e pondere subtrahunt, cum sit iustum tres et octoginta e libris signari*. Narratur Lib. 28. Liuii cap. 17, Scipionis accessus ad regem, et con-

consilium Poenorum opprimendi eius ante portum. Ibi verba: *Percussa enim, ex alto vela paullo acriori vento, prius in portum intulerunt quinquereemes quam Poeni ancoras molirentur: nec ultra tumultum agere quis quicquam in regio portu audebat.* Sic dedit Rhenanus, acuto scilicet sensu, quasi tumultum facere, non vii, in portu regio licuerit. Inuenerat in codice suo: *tumultum agere quisquam.* Sed utrumque comuni suffragio octo codd. damnatur, quorum quinque: *nec ultra tumultum ciere quisquam in regio portu audebat.* Regius unusque Mediceus, etsi non habent *ciere*, sed *edere quisquam*, ut ante Rhenanum vulgatae, tamen eodem puncto suspectum reddunt, quod induxit Beatus: sic et alius, in quo *dere*, ostendit coaluisse duas literas et occasionem corruptioni dedisse. Nos quare antiquam spernamus, nihil causae videmus. Non ultra, postquam eo peruenerunt naues, quisquam Poenorum, quippe in regio portu, tumultum ciere ausus est. Atque idem verbum reddendum Silio lib. 6. versu 307. Xanthippo Lacone:

*Iam Martem ciere atque astus adiungere ferro
Et duris facilem per inhospita degere vitam.*

auctoritate scripti Oxoniensis et Ro. editionis. Vulgo legis: *Martem regere.* Noster lib. 1. (c. 12.) *principes utrumque pugnam ciebant.* Quod autem mox apud Liuium cap. 18, *quoniam fors eos sub uno tecto esse atque ad eosdem penates voluisset: ut vnanimes octo nostri: Sigonius non dubitat refingi debere: atque in eodem penate: non dubitamus nos ipsum allucinari, etsi Scaligerum ad Festi, Penatis, et alium doctissimum virum habuerit suffragatores. Nihil isto ἑνωμένων τεύχεσιν. Propertius lib. 4 Eleg. 4. (v. 33.)*

*O utinam ad vestros sedeam captiua penates,
Dum captiua mei conspicer ora Tati.*

Edunt: *conspicer esse.* Sed puto amore aegram Tarpeiam laborare magis, ut spectet amatum ipsa vicinior, quam

quam ut apud illum in vinculis spectetur. Dum ego captiua, inquit, conspicer ora mei Tatii. In Commeliniano erat: *arma Tati*. Ex compendio scribendi errores enati. Sed et similiter peccatum apud eundem lib. 1. Eleg. 3. (v. 12.)

Et quamvis duplici correptum ardore iuberent

Hac Amor, hac Liber, durus uterque deus,

Subiecto positam leuiter tentare lacerto,

Osculaque admota sumere et arma manu.

Quid est, *oscula et arma sumere*? Scaliger olim coniecit, *sumere tarda*; fortasse tamen melius putat, *sumere certa manu*, ut sit *certa*, non reluctantia. Palmerius, *sumere inerma*. Quod vero suggerit Gebhardus, nihil mutandum, et poni ordinem, quem soleant amatores tenere, post salutationem osculum illecebram stupri; noua et intacta vocari, quae iam argentea, ut quidem vult Iuuenalis, secula videre, facile patior: sed neque de tali re agitur neque sic eam significare Propertii est. Nihilominus: *amota sumere amara manu*: et si cum praefatione imputetur apud Barthium lib. 9. Aduers. c. 10. Confirmati dudum suurus scripsisse Poëtam: *Osculaque admota sumere ad ora manu*. Quae enim certior aut communior osculandi ratio quam prehenso genis mentouae labra iungere? Sic ipse alibi: (1, 19, 27.)

Oscula suspensis instabant carpere palmis.

Sed ad rem. Vides, *ad vestros penates sedeam*, Propertii esse Latinum; *aduersos* Gebhardi non nauci. Eodem modo scribendum lib. 22. cap. 8. *ut muros turretsque urbis firmarent, et praesidia disponderent, quibus locis videretur, pontesque rescnderent fluminum: cum Poenis pro urbe dimicandum esse, quando Italiam tueri nequississent*. Hanc lectionem, quae ab Sigonio in vulgatas passim venit, iam olim cusam reperio in editione Augustini Bècharii eandemque poenè in Andreae Veneta, nisi quod, *ac cum Poenis pro urbe*. Taruifina et Aldina: *ac cum penasibus pro urbe*. Moguntina: *ac tum pro penasibus pro*

pro vrbe : quod retinuerunt eam secutae usque ad Signum. Fuit vir doctus qui inde coniceret : *actutum pro penatibus, pro vrbe*. Sed omnes hos conatus vanos reddidit vnicus ille Puteanaeus, in quo tantum : *fluminum ac penatibus* : quem Petav. melior duoque Flor. sequuntur. Ergo fidenter scribe : *pontesque rescinderent fluminum : ad penatis pro vrbe dimicandum esse, quando Italiam tueri nequissent*. Perinde est ac si diceret, *domi*. Lib. 21. extremo : (c. 63.) *magis pro maiestate videlicet imperii Arretii quam Romae magistratum initurum, et in diuersorio hospitali quam apud penates suos praetextam sumturum*. Lib. 30. c. 14. *ut quo die captam hostem vidisset, eodem matrimonio iunctum acciperet, et ad penates hostis sui nuptiale sacrum conficeret*. Sic enim scripti, etsi nihil hic ad sensum differunt *ad* et *apud* particulae. In hac ipsa historia lib. 24. c. 48. restituimus e MSS. *Q. Statorio nomen fuit, qui ad regem remansit*. Vbi vulgo *apud*. Et plura eiusmodi ad Liuium. Sic accipiunt Victorius et Scaliger et Lipsius apud Varronem lib. 1. de re rustica cap. 2. (l. 12.) *Ad te enim rudem esse agriculturae nunc, olim ad Stolonem fuisse dicunt*. *Ad te*, aiunt, est apud te : et suntam translationem a gladiatorum vel lanistarum rude. Non adsentior. *Ad* hic comparisonis est, ut in illis, *Grammaticae ad Scaurum, disputator ad Cleanthem*. Liuius : *Homini non ad caetera Punica ingenia callido*. Significat Varro iactari prouerbio Romae, ut si quis laudetur agriculturae peritus, continuo subiiciatur : *tamen ad Tremellium Scrofam rudis est*. idemque factum olim in Stolonibus, quorum genti laus haec erat haereditaria : *fuit ille callens agriculturae, sed tamen rudis erat ad Stolonem*. Ut Cicero quum lib. 2. de Oratore (c. 6.) Persium Romanorum doctissimum dixisset, addit de Laelio Decimo, *quem cognouimus virum bonum et non illiteratum : sed nihil ad Persium*. Sic apud Terentium : *At nihil ad nostram hanc*. Eodem cap. 18. *tantum ducem Romanum, relicta prouincia nouae ditionis, relictis exercitibus, dua-*

bus nauibus in Africam traicisse, et commississe sese in hostilem terram; in potestatem regiam, in fidem inexpertam. Diximus in optimis codd. non comparere *to nauibus*, tum, *et commississe*, denique, *in potestatem*. Primum, quia in Put. est *duabus*, vicinitate similium literarum elisum esse crediderim, ideoque recte additum: sed caetera omnino ad arbitrium optimorum librorum constituenda: *duabus nauibus in Africam traicisse sese, in hostilem terram, regiam in fidem inexpertam.* Vbi intelliges *venisse* aut ipsum *traicere* hanc vim habet, vt quoniam qui Romanorum traiceret in Numidiam, non posset quin *veniret* in hostilem terram et fidem regum inexpertam, dixerit *traicisse sese*, pro traiciendo se venisse vel se permisisse. Hae locutiones sunt praegnantiores sensusque vberiores quam verborum, quibus imprimis delectantur historici: quas qui non reperiunt, tot additamentorum in Liuius sunt rei, et hic quoque suum *commississe* intruserunt: addiderunt *in potestatem*, ne vnum substantiuum duo apposita haberet adiectiuum: cuius causa aliud deleuisse eos alio exemplo mox ostendetur. Certe, *duabus nauibus in Africam traicisse sese*; legit apud Liuium et imitatus est Valerius Maximus et ipse insigni mendo leuandus lib. 9. cap. 8. *Quam remore se Africam superior ex Hispania duabus quinquaginta ad Syphacem traiecit; in vnius Numidae infidis praecordiis suam pariter et patriae salutem depositurus? Itaque exiguo momento maximae rei casus fluctuauit, utrum captivus an victor Scipio Syphacis fieret.* Ita satis audacter Pighius e duobus libris, qui quidem non fuerunt vnus assis, si caetera ad istud exemplum. Omnes eius sine dubio alii, vt et vulgatae ante illum et quos nobis MSS. videre contigit: *maximae rei casus fluctuatus est, utrum interfectus an captivus Scipio Syphacis fieret.* Quae et ipsa corrupta, sed multo leuiori manu sanitas et acumen Valerio potest reddi. Nempe: *maximae rei casus fluctuatus est, utrum interfectus an captivus Scipionis Syphax fieret.* Sententia arguta. Quia Scipio in potestatem barbari im-

pro-

prouider, vt vult, se permiserat, maximae rei fortunam ait ambiguo euentu pendisse, vtrum nimirum Scipionem occideret Syphax atque ita futura eluderet fata, an dimisso eodem, quantum in se erat, eadem fata admo- veret, et seruati captiuus, quod accidit, fieret. Verbum autem *fluctuari* eadem inclinatione apud Liuium, Sene- cam, Curtium. Noster lib. 30. cap. 34. *principum quo- que signa fluctuari coeperant, vagam ante se cernendo aciem*. Ita enim consensu MSS. non *fluctuare* et *cernen- tes*, vt vulgo. Iterum hoc lib. 30. cap. 4. vbi simulata pacis tractatio: *Quum saepius agitata res certiore spem pacis indices et Syphaci et Carthaginensibus per eum faceret; legati Romani vetitos se reuerti ab imperatore aiunt, nisi certum responsum detur*. Sic sane dedit Andreas, neque aliter Moguntina. Sed Aldina et prima Basileensis: *ad imperatorem*. Ideo Rhenanus se castigasse ait iuxta fidem scripti voluminis, *ab imperatore*: eaque verba respicere τὸ *vetitos*, non τὸ *reuerti*, quod non animaduertisse, qui mutauit. Huc inclinat et Glareanus: nam utique, inquit, legatis Romanis licebat ad suum redire imperatorem, sed ab imperatore ad Syphacem non redituros, id enim uero minabantur, vt tandem responsum elicerent. Sed enim Put. et quicquid est meliorum clare, *ad imperatorem*. Deinde confirmat hoc Polybius lib. 14. Ταῦτα δὲ πα- ρασκευαζόμενος, ἅμα διεπέμπετο πρὸς τὸν Σύφακα, πυνθανόμενος εἶναι συγχωρῆ τοῖς παρακαλούμενοις, εἰ καὶ Καρχηδόνιοις ἔσαι ταῦτα κατὰ νόον, καὶ μὴ πάλιν ἐκεί- νοι φήσασι βεβαύεσθαι περὶ τῶν συγχωρουμένων· ἅμα δὲ τοῖς πρὸς ἐντελέλαις τοῖς πρεσβευταῖς, μὴ πρότερον ὥς αὐτὸν ἀπῆλθαι, πρὶν ἢ λαβεῖν ἀπόκρισιν ὑπὲρ τούτων. Ad contradictionem Glareani respondemus, nihil fuisse mi- natos legatos Romanos: alioqui non fecissent opinionem, cupidum pacis esse imperatorem: id quod ex eo maxime collegerunt hostes, quod non nisi certo responso iussi essent discedere. Hoc idem confirmat Polybius: ait enim his auditis τὸν Νομάδας πεισθῆναι, διότι πρὸς τὸ συντε-

λείν ἐν ταῖς διαλύσεσιν ὁ Σκηπίων ἐκ τε τῆς θάνατος τὰς πρό-
 σβεις μὴ πρότερον ἀπαλλαγῆσθαι, πρὶν ἢ λαβεῖν
 παρ' αὐτῆς τὰς ἀποκρίσεις, ἐκ τε τῆς διευλαβεῖσθαι τὴν
 τῶν Καρχηδονίων συγκαταβάσιν. Prudenter autem acci-
 piendum illud *vetitos reuerti*, non quasi nunquam videre
 ipsis imperatorem liceret, si responsum non accepissent,
 neque ut infinitum, sed ut commodum et sufficiens ad sta-
 tuendum tempus sibi datum Syphax et Poeni scirent. Eo-
 dem libro cap. II. vbi postrema Syphacis cum Laelio et
 Masinissa pugna narratur: *Ita tum a paucis praelio accen-
 sa, omnem utrimque postremo exercitum certaminis stu-
 dium effudit. Ac dum equestre praelium erat, multitudo
 Masaeulorum, ingentia agmina Syphace emittente, su-
 stinori vix poserat.* Rhenanus prior huic loco manum
 attulit, quasi germana lectio esset: *omnes utrimque po-
 stramo equitum certaminis studium effudit.* quia, credens
 supra Syphax non modo equitem in turmas, sed et pedi-
 tem in cohortes tribuisse dicebatur. Hunc sequutus Si-
 gomius, quam nunc habemus, ex suo codice nobis pro-
 pinauit. Fieri potest: at scio nouem membranas exhibe-
 re: *omnem utrimque postremo equitatum certaminis stu-
 dium effudit.* Et si Syphax pediti suo parum confusus
 (quippe non hic erat ille a Statorio ordinatus et discipli-
 na Romana imbutus, sed nouus et inconditus) sine Li-
 yius, (quia et Romanus equitatus velite tantum intermit-
 to solus fere praelium id confecit, et ne conspectum qui-
 dem legionum hostes sustinuerunt) peditem inducere no-
 luerant: quid id ad nos, aut vnde haec licentia? De equi-
 tatu utrimque solo loquitur: de peditibus mox dicturus
 Romanos nominat, quia operae pretium fecerunt vel in-
 etundo certamen; de Numidis tacet, quia antequam veni-
 rent ad manus, fugam orsi sunt. Quod ut certius adfir-
 metur, faciunt septem codices vna voce auctiores: *Ac
 dum sincerum equestre praelium erat.* quamuis duo *sincere*.
 Illo modo reponendum omnino, et *sincerum equestre
 praelium* nihil est aliud quam tantum equestre, sine mix-
 tura

tura aut interuentu peditum ab solo vtrimque equite certatum. Sic καθαρὸν πόλεμον Heliodorus lib. 1. ἦν δὲ ἐπὶ πολέμου καθαρῷ τὰ φαινόμενα σύμβολα, ἀλλ' ἀνεμέμικτο καὶ εὐωχίας ἐκ εὐτυχῆς, ἀλλ' εἰς τὸ τοῦ ληξάσης αἰθέριον λείψανα. Male interpretes, *iusti praelii*; *solius vel sinceri* debuisset. Plutarchus de animi tranquillitate: τῶν ἀνδρῶν πίνων καθαρὸν ἔδεν, ἔδὲ ἀμυγῆς. Consolatione: τὸ εὐφραίνειν αὐτῆς καθαρὸν τε ὃν ἀτεχνῶς καὶ πάσης ἀμυγῆς ὀργῆς καὶ μέμψεως. *Solidam et sinceram felicitatem* Valerius Maximus lib. 7. c. 1. vbi vulgo *secura*: sed illud praeter Modianos habent codices, quos vidimus. *Sincerus priuati ac publici officii tenor* apud eundem lib. 9. cap. 11. Tacitus de moribus Germanorum: (c. 4.) *Ipse eorum opinionibus accedo, qui Germaniae populos nullis aliis aliarum nationum connubiis infectos, propriam et sinceram et tantum sui similem gentem exstitisse arbitrantur.* Plinius ex Varrone de Luna lib. 23. cap. 35. *si coronam circa se habebit, et eam sinceram.* Accedat Silius Italicus, apud quem lib. 16. in oratione Syphacis ad Scipionem legitur versu 202.

reſnoque meo tum cognita primum

Cornipedum frena atque arcus, queis cedere noſtra

Non nerunt iacula.

Laudare intendit Romanorum munera, et tamen ait se accepisse arcus, quibus Numidarum iacula non cedant: hoc est; dicit aut iacula Numidarum potiora esse sagittis emitti arcubus solitis, aut si *iacula* pro sagittis accipias, qui ipsis essent inutiles, quod exigere illa non possent. Vtrumuis ineptum. Credo autem scribendum: *queis cedere noſtra Non nolint iacula.* Ita vero donum magnificat, laudat munera, sua extenuat. *Non nolint cedere,* non grauentur, facile cedant.

CAPVT VII

Liuii loco illustri sanitas reddita. Statorius histrio, orator, miles, lixa. Cicero ad Atticum illustratus. Veritas quorundam actorum scenico- rum. Q. Statorius dux exercitus Numidici sub Syphace. Q. Statorius semilixa. Aristotelis insignis locus explicatus. Iphicratis dictum. Μητρωνίδης Idacae, Δαδούχου Eleu- siniae matris: illi contemti, hi perquam honesti. Vaticinato- res in nemore Aricino. Qui- dius explicatus. Dionysius Sy- racusanus minor μητρωνιδῆς. Athenaei locus. Καλλίας ὁ Φω- νίων. Καλλίας ὁ πλοῖσιος, Καλ- λίας ὁ ἄστυος, uterque postero- rum Δαδούχου. Scholiastes Ari- stophanis et Libanius leniter correcti. Xenophon illustratus.

Praecedenti capite viam muniuimus ad emendandum praeclarum alium Liuii locum lib. 30. cap. 28. *Nec Scipioni cum Syphace inconditae barbariae rege, qui statarios semilixas ducere exercitus solitus sit, aut cum fecero eius Asdrubale fugacissimo duce rem futuram: sed cum Hannibale, prope nato in praetorio patris fortissimi ducis, alito atque educato inter arma. Glareanus hic con- siderare lectorem iubet, quem statarium semilixam vocet, tum cuius casus sit exercitus. Cui satisfacere conatus Si- gonius notat lectionem sui libri: qui statarius semilixa ducere exercitum: vnde conficit: qui statarium semi- lixam ducere exercitum solitus sit. nam semilixa et stata- rius, inquit, militibus magis congruunt quam imperatori et regi. Sed quis non abhorreat a coniunctione istarum vocum, exercitus lixa? Non ignoro statariam fabulam apud Comicum Afrum Heautontimorumeno, (in Prol.) nec illud Ciceronis in Bruto: (c. 30.) volo enim, ut in scena, sic etiam in foro, non eos modo laudari, qui celeri motu et difficili utantur; sed eos etiam, quos statarios ap- pellant, quorum sit illa simplex in agendo veritas, non modesta. Qui locus, ut hoc obiter moneam, vnicus ad defendenda et illustranda verba lib. 4. ep. 15. Ciceronis ad Atticum contra Malaspinam et Bosium: deinde Anti- phonti*

phonti (actori ludis scenicis) *operam. is erat ante manu-*
missus quam productus. ne diutius pendeas, palmam tulit.
sed nihil tam pusillum, nihil tam sine voce, nihil tam ve-
rum. Hoc est, in quo non multa, ac poene nulla ὑπό-
 νεῖσις. Porro et ibidem *statarius et sermonis plenus ora-*
tor. Minus me falleret in nostro lib. 9. (19.) *statarius*
uterque miles et ordines seruans, aut hostem grauem armis
statariumque lib. 22, cuius erit *σάδην ὑσμίνην, stataria pu-*
gna vel congressio, vt vertit Ammianus (14, 6, f. 9.) recte
 intellectus viris doctissimis ad ipsum, non bene Durantio
 Casellio lib. 2. Var. 19. cuius, vt ait Aeschylus Persis de
 Atheniensibus, *ἔγγυι σάδαϊα καὶ φερασπίδες σαραί*: qua-
 lem suum militem fuisse vellet et magno mercaretur Sy-
 phax, nollent et gratiam facerent Romani. Haud fugit
 etiam apud Latinum Pacatum in Panegyrico, (c. 31.) *do-*
mus negligentissimus vernula mensularumque seruiliū sta-
tarius lixa, nec denique *statarium prandium* in Panegy-
 rico Mamertini. Aliud latet: nihil istorum huc conuenit.
 Nostri sex et duo Pall. pro *qui* habent *cui.* dein Put. Re-
 gius, Men. primus Pal. duo Itali, *Statorius.* postremum
 Put. Reg. Petav. duo Pall. *semilixa ducere*, Men. vnus Pal.
 vnusque Italicus: *ei milix adducere.* Vnde eruenda ger-
 mana auctoris manus: *cum Syphace inconditae barbariae*
rege, cui Statorius semilixa ducere exercitus solitus sit.
 Nempe Q. Statorius postquam ordinauit copias Numida-
 rum, honoratus est ab rege summæ praefecturae munere,
 et vt bellum cum Romanis intercessit, memor magis prae-
 sentis beneficii regii et honorum, quam sperandorum
 ex patria, cum imperatorum suorum filio et fratris filio
 pro rege congredi non dubitauit. Quale quid de Septi-
 mio et Gabinianis militibus in Aegypto relictis historia
 narrat: adeo

Rara fides pietasque viris, qui castra sequuntur,

Et, ibi fas, vbi maxima merces. Caesar lib. 3. de ciuili:
 (c. 110.) *Erant cum Achilla copiae, vt neque numero ne-*
 que

que genere hominum neque usu rsi militaris contemnendae viderentur. Hae constabant ex Gabinianis militibus, qui iam in consuetudinem Alexandrinae vitae atque licentiae venerant, et nomen disciplinamque populi Romani dediticant. Sic externos induerunt animos, quos Tacitus narrat inuentos in regia castelloque Marobodui: (Ann. 2, 62.) Veteres illic Sueuorum praedae et nostris e prouinciis lixae ac negotiatores reperti, quos ius commercii, dein cupido augendi pecuniam, postremo obliuio patriae suis quemque ab sedibus hostilem in agrum transtulit. Eum Q. Statorium vocant semilixam: neque enim ultra centurionatum procefferat apud Romanos: vt Arrium Umbrum per tumultum ac rebellionem exercitus ducem creatum P. Scipio lib. 38. Sic in Somnio Scipionis idem ille Africanus maior nepotem cum maxime Tribunum militum vocat poene militem: ad quam tu oppugnandam nunc venis poene miles. Et Decius, filio in acie caeso, cum perculsi proximi ad solandum imperatorem multa praefarentur, fertur dixisse strenue: detrimentum vnus militis parum videri sibi. De huiusmodi nominibus tam in contemtionem quam in laudem egregie Aristoteles lib. 3. (pag. 121. ed. Sylb.) Rhetoricorum ad Theodecten: Εάν τε κοσμεῖν βούλει, inquit, ἀπὸ τῶν βελτιόνων τῶν ἐν τῷ γένει φέρειν τὴν μεταφοράν· εἰάν τε ψέγειν, ἀπὸ τῶν χειρόνων. Quid autem vilius in eo genere semilixa? Pergit: λέγω δ' οἷον ἐπὶ τὰ ἐναντία ἐν τῷ αὐτῷ γένει, τὸ φάναι τὸν μὲν πτωχεύοντα εὐχεσθαι, τὸν δ' εὐχόμενον πτωχεύειν, ὅτι ἄμφω αἰτήσεις, τὸ εἰρημένον ἐς ποιῆν. Ως καὶ Ἰφικράτης Καλλιᾶν μητραγύρτην, ἀλλ' οὐ δαδούχον· ὁ δὲ ἔφη ἀμύητον αὐτὸν εἶναι, οὐ γὰρ αὖν μητραγύρτην αὐτὸν καλεῖν, ἀλλὰ δαδούχον· ἄμφω γὰρ περὶ θεῶν ἀλλὰ τὸ μὲν τίμιον, τὸ δὲ ἄτιμον. Quibus verbis adiutus est ἀνὴρ οὐ τυχών, qui in Nonni Dionysiaca seuerae lubricationis telum atroci stylo strinxit, cum ita scriberet: „Qui decorare quippiam vult, eum necesse est ἀπὸ τῆ βελτιόνος εἰς τὸ χεῖρον μεταφέρειν. Aristoteles pleros-

„que

„que Achaeos et Heniochos, qui circa Pontum sedes habebant, *λησαίς* fuisse memoret. qui horum rapacitati honestum nomen ponere velit, *πορισαίς* appellabit. Dionysium Iuniorum Siciliae tyrannum *μητραγύρτην* dicit Athenaeus lib. 12. nihil enim vilius est, quam stipem cogere. At Xenophon Calliam, qui itidem famulus erat Idaeae Matris, *δαδούχον* vocat, lib. 6. de rebus Graecorum. Ille ut tyranni infelicem casum cum splendore tantae fortunae componeret, rem quantum potuit, maxime deturpavit: hic vero plusculum ei tribuit, ne contemnere cum videretur, qui publico munere cum aliis fungebatur.“ Sic ille passus aliquid humanum et multum diversus sibi ac discrepans ab illa subtilitate et acrimonia, qua fuisse eum et scripta polire solitum sua nos novimus. Credo causas fuisse viro doctissimo, quare in rem summam Aristotele auctore non vteretur, partes vero minimas illi delegaret; contra morem illorum artificum, quos maximo suo Praxitelen adscribere Phaedrus commemorat. Itaque sententiam eius suis verbis observatisque reddere maluit. Τὸ *λητικὸν* Achaeorum et Heniochorum ab Aristotele, posse autem eos appellari *πορισαίς* ab se nobis fert expensum. Et exstat sane de Ponticis illis gentibus Aristotelis auctoritas lib. 8. Polit. cap. 4. hic autem, unde exemplum totum formatum est, nihil quidem de Achaeis et Heniochis, sed proxime citata verba subiicit: καὶ οἱ μὲν *λησαί*, αὐτοὶ δὲ αὐτοὺς *πορισαίς* καλεῖσι *ῥην*. Itaque ne suum quidem Philosophus, sed illorum ipsorum praedonum iactat hoc ingenium. De Metragyrta vero quam congruens exemplum Philosophi, tam abit a scopo exemplum doctissimi censoris. Aristoteles observat Calliam, qui *δαδούχος* erat Eleusinae Matris, per contemtionem ab Iphicrate *μητραγύρτην* appellatum, quasi Matris Idaeae Gallus esset. Quorum illud honestissimum, utique Athenis; hoc vilissimum et profligatissimum erronum erat, sumillimorum iis, quos Appuleii Milesiae traducunt. Plutarchus haudquaquam parcus deorum cultor

tor in libro περὶ τῆ μη χρεῖν ἔμμετρα νῦν τὴν Πέθειαν
 πλείσσης μέντοι ποιητικὴν ἐνέπλησεν ἀδοξίας τὸ ἀγύρετι-
 κὸν καὶ ἀγοραῖον καὶ περὶ τὰ μητρῶα καὶ Σεράπεια ἑωμο-
 λαχρὲν καὶ πλανώμενον γένος· οἱ μὲν αὐτῶθεν, οἱ δὲ κατὰ
 κλῆρον ἐκ τινῶν γαστριμαστοῦν χρησμούς· περαίνοντες οἰκί-
 τως καὶ γυναῖοις, Quare eodē cum tertio genere
 mendicantium vatum eodē loco ponit et parat Ovidius
 lib. i. de Ponto, Eleg. i. (v. 37.)

*Ecquis ita est audax, ut limine cogat abire
 Iactantem Pharia tinnula sistrā manu?
 Ante deum matrem cornu tibicen adunco.
 Cum canit, exiguae quis stipis aera neget?
 Scimus ab imperio fieri nil tale Dianae:
 Vnde tamen vivat, vaticinator habet.*

Neque enim eadem, quae priore disticho *deum mater*,
 posteriori appellatur *Diana*, quod nempe Phrygum et
 Ephesiorum idem numen diuerso vocabulo, illud Rheae,
 hoc Dianae: pace summorum virorum dixerim. Non
 ista miscendi ius sibi fecerunt Poëtae, etsi sub diuersis no-
 minibus idem numen coli docuerint Theologiae mythi-
 cae interpretes. Vaticinator hic Onidii est ex illa nota
 mendicorum, qui in luco Aricino Dianae Nemorensis si-
 ve Nemoralis stipem corrogabant titulo arcana fatorum
 edicendi: quale genus mendicabula hodieque nomine
 Aegyptiorum siue Ciganorum Europam perambulant. Iu-
 venalis auctor huius interpretationis Satira 3. (v. 13.)

*Nunc sacri fontis nemus et delubra locantur
 Iudaeis, quorum cophinus foenumque supellex.
 Omnis enim populo mercedem pendere iussa est
 Arbor, et eicētis mendicat filua Camenis.*

Sequente meminit mendicantium ad axes Aricinos, neque
 alius *clivus Aricinus* Martiali. Porro de iisdem Sat. 6.
 (v. 542.)

cophino

cophino foeneque relicto

*Arcanam Iudaea tremens mendicat in aurem,
Interpres legum Solymarum et magna sacerdos
Arboris, ac summi fida internumtia coeli.
Implet et illa manum, sed parcus. Aero minuto
Qualiacumque voles, Iudaei somnia vendunt.]*

Habeo chartaceum librum MS. eius operis, in quo est, *nil tale deorum*. Posses defendere, ut ad utrumque numen memoratum Iſidis et Cybeles referretur, quando et mox tantum repetit de *fistro Phrygique foramine buxi*. Sed illam habebat Pirchemerianus et plurimum scripturam puto, neque opus erat plus repetere, quam satis commode versus pateretur. Hac ergo de causa Iphicrates convivium facturum Calliae belle μεταφέρει ἀπὸ τῆς χείρονος εἰς τὸ βέλτιον, et pro *Daduco Metragyrtam* vocat Calliam: servauitque genus; utroque enim sacerdotium deae et quidem matris continetur. Quum non intelligeret saltem Callias, vel non intelligere se fingeret, regessit, Iphicratem αἰμύητον, profanum et non initiatum esse, utpote qui sacra deum matris et Cereris Eleusinae confunderet. Quod et ipsum convivium est, nec lepore caret. Haec est mens Aristotelis, quam nec satis expressit vir longe eruditissimus in nec nominis alius nec meriti leuioris opere. nam declaraturus eam notat in sacris Idaeae matris honestius fuisse eorum munus, qui, quod lampades gestarent, δαδούχοι vocabantur; illaudatius illorum, qui eo, quod pro magna matre aeruscarent, μητραγύρται audiebant. Praeuiit utrique doctissimus Victorius: „Munera famulorum Idaeae matris plura magnopereque inter se diuersa fuisse; quaedam fordidiore, quaedam honestiora. praeferre facies honestum putatum; cogere vero stipem abiectum ministerium. Iphicrates igitur, inquit, Calliam dehonestare studens, a sordidiore munere eum appellauerat. Scio illud Senecae de vita beata cap. 27. cum aliquis secandi lacertos suos artifex; brachia atque humi-

humeros suspensa manu cruentat, laurumque linteatus senex, et medio lucernam die praefereens exclamat, iratum esse aliquem deorum: sed hanc nemo dixit δαδελχεν, certe Athenis. Non enim δαδελχία in sacris Idaeae, sed Eleusinae Matris. Suidas et Apostolius in Δίος πάδιον χραῖνται δὲ αὐτὰς οἱ τε σκισσοφορίαν τὴν πομπὴν εἰλλόντες, καὶ ὁ δαδελχος ἐν Ελευσίνι. Sed plena omnia auctoritatum. Quare non fuerit honesta ἀπὸ τῷ βελτίονος τῶν ἐν τῷ γένει translatio, si Metragyrtae Daduchi nomine digneris: nam uterque feruiunt quidem deae matri, sed non uterque iactant festas faces. Nunc ad Nonni doctissimum censorem redeamus. Is, ut nominibus variaret, Dionysium ab Athenaeo μητραγύρτην vocatum prodire vitata et deturpata, ut infelicem tyranni casum cum splendore prioris fortunae contenderet. Vbi autem ἢ τὸ ὁμοιον ἢ τὸ ἀνάλογον, sine quorum altero nulla translatio consistit? Nam si ob solam vilitatem μητραγύρτης nomen meruit, etiam cerdo et basulus et carnifex vocari poterit, et hi omnes, quia vilissimi, sint et appellentur μητραγύρται. Iam quod est illud genus, quo tyrannus et famulus Idaeae Matris continentur? nisi forte quod ambo populum quaestui habent, ille vi potestatis, hic superstitionis. Omnino ratio nulla est, cur tyrannus ex arce depulsus ob hunc infelicem suum casum μητραγύρτης potissimum salutetur. Itaque nec Athenaeo hoc in mentem venit, ut ludibrii causa Dionysium vocaret μητραγύρτην: non cauillatur, historiam sine schemate narrat. Verba sunt eius lib. 12. Αὐτὸς δὲ Διονύσιος τέλος μητραγύρτῶν καὶ τυμπανοφορέμενος οἰκτρῶς τὸν βίον κατέστρεψεν. Vbi αἰμύητος interpres, qui reddidit: sub extremum aetatē tempus Cereri stipem emendicando cogens. Idem refert Aelianus lib. 9. ποικιλ. (c. 8.) Ο δὲ ἐν Κορίνθῳ πολλαῖς καὶ ποικίλαις χρησαίμενος βίῃ μεταβολαῖς διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀπορίαν, τελευταῖον δὲ μητραγύρτῶν καὶ κρέων τυμπανὰ καὶ καταυλόμενος δὲ τὸν βίον κατέστρεψεν. Nulla igitur figura, nulla μεταφορά in verbis Athe-

Athenaci. At Calliam tamen, qui matris Idaeae sacerdos erat, *δαδῆχον* vocat Xenophon plusculum ei tribuendo, ne contemnere videretur, qui publico munere fungebatur. Ne hoc quidem. Vellem ostenderent viri praestantissimi, Calliam fuisse famulum Idaeae matris: nam *δαδῆχον* fuisse reuera, non per honorem et palpo modo appellatum, mihi probatu facillimum. Duo sunt Calliae, quorum saepe meminerunt Graeci, Diues et Nepos, uterque Hipponici, uterque *δαδῆχος*. Tertius memoratur ὁ Φαινίππης, ὁ νεανικῶς ἵππῳ τὴν τετάρτην καὶ πεντηκοστὴν Ὀλυμπιάδα, si recte legitur apud Scholiasten Aristophanis in *Ορνίθες*. Unde is filium appellavit Hipponicum. De quo et Herodotus lib. 6. οἵτινες μᾶλλον ἢ ὁμοίως Καλλίη τῷ Φαινίππῃ, Ἰππονίκου δὲ πατρὶ, Φαινόνται μισοτύραννοι ἔοντες. Addit virum fuisse dignum, cuius memoria vigeat, et praeclarum vindicem liberratis patriae; solum Atheniensium Pisistrati in exilium pulsi bona ab hasta emere ausum, et omnia in eundem infesta machinatum. Olympia vicisse equo, quadriga secundum locum tenuisse: Pythiis prius quoque praemium tulisse, et inter omnes Graecos magnificentia, etiam in dote danda filiabus, eminuisse; quibus quem quaeque inter omnes cives virum optasset, ei nubendi potestatem fecisse. In eundem conuenit, quod ex Theophrasto Plinius lib. 33. cap. 7. et ex Diocle Eustathius εἰς β βαςίλῳδ τῆς Ἰλιάδ. annotant, Calliam Atheniensem τὴν ἐργασίαν μίλτη siue minii inuenisse, dum sperat aurum posse excoqui arena rubente, in metallis argenti. Hic Callias abauus fuerit illius, quem notauit Iphicrates: nam Hipponicus iste pater Calliae diuitis. Quem Hipponici appellat Diodorus lib. 12. eiusque matrem secunda conditione uxorem fuisse Periclis testatur Plutarchus: τὴν συνοικηκυῖαν Ἰππονίκῳ πρότερον, ἐξ ἧς Καλλιὰν ἔτεκε τὸν πλάσιον. Quod tamen vix potest contigisse, nisi iam vetulam duxerit. Callias ὁ δαδῆχος prior Olympiadis 72. anno secundo fuit praesto in pugna Marathonica, vbi in

barbarum incidens, qui eum habitu sacerdotali taeniisque
 euinctum, ceu diadema gestaret, pro rege adorauit, et
 thesaurum ei monstrauit in puteo defossum, misero in-
 dice contra datam fidem occiso, repente diues prodiit, et
 λακκόπλετος dictus est. Scholiastes Aristophanis in
 Νεφέλ. (ad vers. 64.) Καλλίας δὲ ὁ δαδῶχος προσελθὼν
 ἐν τῇ ἱερᾷ σολῇ κατὰ Περσῶν ἐν Μαιραδῶνι, καὶ ἀφ-
 εύσας κατὰ Βαρβαράων, καὶ τρίτον Ολύμπια κινήσας
 ἄρματι, τὸν υἱὸν Ἰππόνικον ἀνόμασε. Λέγεται δὲ τέττον
 νικῆσαι μάλιστα ἀρχιμαλῶτα τινὸς ἐν τῇ μάχῃ τῶν Βαρ-
 βάρων προσελθόντος αὐτοῦ καὶ μνηστάντος Θεσπυρίου
 καὶ αὐτὸν ὕπερον ἀπέκτεινεν ὁ Καλλίας. Scribe autem:
 Λέγεται δὲ καὶ τέττον πλετῆσαι μάλιστα. Plutarchus
 Aristide: ὃν ἦ καὶ Καλλίας δαδῶχος. Τούτῳ γάρ τις
 τῶν Βαρβαράων, ὡς εἶπε, κατέπεσεν οἰηθεὶς βασιλεὺς, ἀπὸ
 τὴν κόμην καὶ τὸ στέφινον εἶναι προσκυνήσας δὲ καὶ λα-
 βόμενος τῆς δεξιᾶς εἶδε πολὺν χρυσὸν ἐν λαίῳ τῷ κα-
 ταρρυμένον· ὁ δὲ Καλλίας ὠμότατος ἀνθρώπων καὶ πα-
 ρανομώτατος γινόμενος, τὸν μὲν χρυσὸν ἀνέλετο, τὸν δ'
 ἀνδραπὸν, ὡς μὴ κατέποι πρὸς ἑτέρους, ἀπέκτεινεν.
 Εἰς τέττε φασὶ καὶ λακκοπλάτης ὑπὸ τῶν Κορινθίων τὸς
 ἀπὸ τῆς οἰκίας λέγεσθαι. Paullo aliter refert Michael
 Apostolius in Λακκόπλετος ἔ κατὰ τὸν Καλλίαν· nempe
 Xerxe ad Salamina victo Persam nobilem, qui in Calliae
 siue aedibus siue praedio diuorsatus fuerat, ob praepro-
 peram fugam supellectilem ibi suam reliquisse: famulos
 autem eiusdem magnam vim auri in lacum coniecisse spe
 redituros postea et recuperaturos: eo vero potitum Cal-
 liam. (Aliud argumentum diuitiarum Hipponico et Cal-
 liae obiectarum peragit Heraclides Ponticus apud Athe-
 naeum lib. 12. Persarum in Euboeam exsensione pecu-
 niam ducis et publicam, postquam omnes occubissent,
 mansisse in potestate Diomnesti ciuis Eretrienfis, in cuius
 aedibus ille diuorterat: inde translata Athenas, cum re-
 ditu Persarum omnes quoque Eretrienfes deleti essent,
 Hipponici, apud quem deposita erat, nemine, qui re-
 posce-

posceret, superflite, factam.) Posset aliquis suspicari fabulis haec esse similia et illis, quae Graecia mendax audet in historia: et *λαγκόπλεστον* inde potius appellatum, quod auitum quaestum secutus magnas pecunias ex metallis fecisset, ut refert Cornelius Nepos. Alludit ad historiolum, ut a Plutarcho et Scholiaste Aristophanis narratur, Libanius in *Τίμωνι* *ἐρῶντι τὸν μουσικὸν ἐπλίτην τὸν Καλλιαν, τοῖς δαδύχαις αὐτῆ, τὸν μετὰ τῶν λαμπράδων εἰς Μαραθῶνα δρόμον.* Diuitiaeque eius in prouerbium abierunt. Πλεσιώτατον Ἀθηναίων appellat Plutarchus Aristide inferius. Libanius *περὶ δαλείας* cum Gyge et Croeso eum coniungit: ubi errat Morellus, qui hunc Calliam Temeni filium putat, nominatum Apollodoro lib. 2. Bibliothecae, de cuius diuitiis, quod sciam, nemo. At istum, quem dixi, idem designat *Ἐπιτάφ' ἐπὶ Ἰσθμῶ ὁ γὰρ ἦκον ἱερὸς ἐν βραχέϊ χρόνῳ Καλλίας*. Hic Callias Cimōnis, cuius sororem Elpinicem uxorem habuit, ut est apud Cornelium Nepotem, Cyprum subingante ad Artaxerxem fuit legatus pacificator, teste Diodoro Siculo libro dicto et videtur idem ad Potidasam contra Corinthios Atheniensium imperator victorque occubuisse Olympiadis 87. anno primo, successore Phormione, ut ibidem inferius Diodorus et Thucydides libro primo: (qui tamen eum Calliam τὸν Καλλιᾶδε appellat: itaque dubito: nisi Hipponicus pater idem quoque dictus Calliades) filium autem rursus reliquit Hipponicum. Nam quod plus una vice alternassent haec nomina, Aristophanes in *Ορνιστ' ὅσπερ εἰ λέγοις Ἰππόνικος Καλλίας καὶ Ἰππονίκω Καλλίας*. Et apud Scholiasten: *ὅτι οἱ Ἰππόνικοι καὶ οἱ Καλλίασιν ἀναθῆν ἐν διαδοχῇ ἀπὸ πατέρων ἐπὶ παῖδας καὶ δέμῳ.* Huius Hipponici, qui etiam in Boeotia post obitum patris exercitum duxit, ut patet ex eodem Diodori, et tertio Thucydidis, iterum Callias filius, etiam *δαδύχος*, propter libidinem et luxum traducitur ab Aristophane *Βατράχοις καὶ Ορνιστ'.* Aelianus lib. 4. (Hist. var. c. 16.) *ἰὼν προσέχη τις Καλλία, φιλοπότην αὐτὸν ἐργά-*

ἐργάζεται ὁ Καλλίας. De eodem est illud, Καλλίας
 πτεροβόυε, apud Suidam. Hunc Socratis fuisse amicum
 apparet ex Symposio Xenophontis: (c. 8. §. 40. edit,
 Bacch.) vbi sic ad illum ὁ ἔρων Εὐπατρίδης εἰ, ἱερεὺς
 θεῶν τῶν ἀπ' Ερεχθίδος, οἱ καὶ ἐπὶ τὸν βαρβαρον σὺν
 Ἰάκχῳ ἐστράτευσαν. Hunc et Alcibiadis familiarem fuisse
 Libanius indicat in amanti Timone: πρὸς Καλλίαν
 αἰφικνεῖται μεθ' Ἰππονίης· μεθύει πάλιν. Scribe: πρὸς
 Καλλίαν αἰφικνεῖται τὸν Ἰππονίης. Hic est ille, in quem
 dictum illud iecit Iphicrates, idemque ille, de quo Xenophon
 lib. 6. πρῶτος ἔλεξεν αὐτῶν Καλλίας ὁ δαδῆχος,
 sine figura aut circumlocutione. Is in oratione, quam
 statim subiicit Xenophon, τὰ Δῆμυτρος καὶ Κίρης ἀρρή-
 τα ἱερά allegat, quod decebat sacerdotem. Quin enim
 Thebani eiecissent e Boeotia Plataeenses et Thespienses,
 Athenienses de pace ineunda cum Lacedaemoniis Spartam
 miserunt Calliam Hipponici, ut eum superius vocavit Xenophon,
 Autoclem Strombichidae, Demonstratum Aristophontis et alios,
 quod accidit anno quasi sexto et quinquagesimo post mortem Calliae superioris. Et erat eo
 ipso tempore Iphicrates, ex Aegypto redux, Atheniensium
 imperator, ut ex eodem libro Xenophontis colligere est.
 Meminit etiam utriusque Harpocraton in Ζενικὸν ἐν Κορίνθῳ. Atque hunc nepotem δαδῆχον cum nescio
 quo Pericle et Nicia Pergasaeo, bonis patriis turpissime
 deuoratis, simul ἀναγκαῖον bibisse, et cicuta conuiualiter
 inuicem propinata superis ποτὶ καὶ χαιρεν dixisse refert
 Aelianus lib. 4. ποικίλης ἰσορίας. Denique hinc patet
 Calliam pecuniosum, etsi fortassis ad Miltiadis nobilitatem
 non adspirarit, non tamen ex vltima plebis Atticae
 faece fuisse, quod ab eruditissimis viris declamatorum
 apud M. Senecam licentia inductis paulo securius adfirmatum.

CAP V T VIII

Caesari vetus lectio restituta. Adstrictis omnibus incensisque. Adstringere. Adstringere humo. Adstringere humo; solo, litari. Figi ad liens. In Horatio, Lucano, Plinio lectiones veteres firmatae. Ovidius emendatus et Propertius. Figere in cuse solem. Figitur et alligatur color. Persus illustratus. Phaedro adserta vetus lectio. Liuii desperatio loco sanitas reddita. Iterum restituta membrarum lectio Caesari. Erat fieri, non erat fieri, non erat nasci, fuerit eguisse, atque huiusmodi elegantia. Seneca cum Sallustio correcti, Valerius Maximus, Petronius, Ateius Capito apud Gellium vindicati. Catonis

Porcii locus illustratus. Est praestare mercaturis rem quaerere. Praestare verbi duplex notio, et quidem apud seriores Latinos idem quod prodesse. Vegetio vetus scriptura reddita. Tertium Caesar de comitibus tentatus. Accepto vulnere sopitus. Iterum Senecae vetus scriptura dupliciter defensa. Quies sopitis simillima, inflexa comparatio. Iustinus illustratus. Intertis otii facere corpus. Facere, esse beneficii alicuius. Obiter mendo liberatus Silius. Somni impacati, bellantes. Sopitae et lassatae aues. Defensa omnium librorum scriptura Plinio.

Nulla est tam inuida diligensque metus, quae ex vberi segete grauidas aliquot aristas spicilegium facturo relinquere metuat. Itaque nemo post industriam priorum similis operae sibi pretium, si non per totum, at multis partibus, fore desperet. Caesaris commentarios Hotmannus inprimis, Ciacconius, Lipsius, Scaliger insigni eam recensuerunt: nec tamen aduertunt quomodo quam eorum quae extremo lib. 4. de bello Gallico cap. 33 legantur: *Commisso proelio diutius nostrorum militum impetum hostes ferre non poterunt, ac tergo dederunt. quid tanto spatio secuti, quantum cursu ex viribus efficere poterant, complures ex iis occiderunt; deinde omnibus longe lateque adfiscitis incensis se in castra receperunt...* Si lent hic quasi de compacto, quotquot editorum veteres adhibuerunt libros, nec Graecus quidem interpres rectius se legisse prodit. Mihi tamen miluinam suggessit membrana-

brantarum quantivis pretii lectio; deinde omnibus longe lateque adflictis incensisque se in castra receperunt. Sensus idem aliis verbis expressus lib. 7. (c. 11, 9.) *oppidum diruit atque incendit*. Iustinus vel Trogus lib. 22. (c. 6.) *cum omnia, quacunq[ue] ingrederentur, prosternerent, villas castellaque incenderent*. Haec enim perusitata veteribus vis rē adfigere, prosternere humi, solo aequare. Sic alibi: neque si quo casu adflictae conciderunt, erigere se aut subleuare possunt. Linus lib. 21. (c. 58.) de Poenis Appenninum transeuntibus: *aut arma omittenda erant, aut contra ententes vortice intorti adfigebantur*. Nec sit offensionem de rebus usurpare Caesarem, quod de personis aut animantibus vulgarius: est enim sterni atque subuertere, quodcumque stat erectum, siue mouentium numero sit siue immobilium. Cicero de aedificio effert in oratione pro domo ad Pontifices: (c. 40.) *quem impetu porculeris; huius domum non solum adfigere, quod est praesentis insanae, quasi tempestatis repentinae*. De arboribus Caesar lib. 6. (c. 27.) *huc quum se ex consuetudine reclinauerint, infirmas arbores pondere adfigunt*. Columella lib. 3. cap. 6. *operam dabit, ne emortuis arboribus rursus, ut primam quamque senio aut tempestate adflictae iustitias*. De fixis in alto et statuis Suetonius Domitiano *clypeosque eius et imagines coram detrabi et ibidem solo adfigi iuberet*. Eodem modo excitare, quod in hac notione rō adfigere contrarium, de aedificiis enunciat. Seneca epist. 89. *Philosophia nihil ab alio petit: totum opus a solo excitat*. Tria haec verba, *adfigi, adfigi, adfiri*, confusa in veteribus libris ambiguas nonnunquam reddunt lectiones: cum primum terrae illidi, alterum cohaerere arteque coniungi, tertium commoueri, turbare, *excitare* significet. Apud Horatium, (Serm. 2, 2, 79.) *Atque adfigit humo*, placet omnino, non *adfigit*: nec tamen *adfigit humo*, Latinum negem cum Giffanio. Ita enim Florus lib. 4. cap. 12. *infantes ipsos adflictos humo in ora militum miserunt*. Apud Lucanum lib. 2. malumus: (30.)

Hac

*Hæc lacrimis sparsere decet, hæc pectora duro
Adfixere solo.*

Vt et alii reppererunt, ac nos in MSS. quatuor: non *adfixere*. Neque enim impetu se prosternendi, sed decenti submissione, et approximando, vt Appuleii verbo vtar, os terræ, inque eo habitu aliquamdiu permanendo, venerationem monstrabant. Silius lib. I. (v. 647).

Adfigunt proni squalentia corpora terræ.

Liuius lib. 7. (c. 36.) *pleni lacrimarum in vestibulo curias procubuerunt.* Situs igitur, non impetus denotatur. Plinius in Panegyrico cap. 35. *cum iisdem, quibus antea cautibus innocentissimus quisque, tunc nocentissimus adfigeretur.* Non *adfigeretur*: quod naufragio eiectæ in litus ratis (hi autem scopuli insulæ, in quibus claudabantur relegati) pars adhaerescere soleat litori. Poëta vetus apud Ciceronem in Pisonem: (c. 19.) *Vt tu naufragio expulsus, saxis vspiciam fixus asperis, cuiusceratq; latere penderes.* Liuius lib. 22. (c. 29.) *naues omnes, quas non perfrigerant prorsus litori illisas aut carinas fixerant vadis.* Sic scribendum apud Ouidium lib. 3. Fastorum v. 599. ex MSS.

*Figitur ad Laurens ingenti flamine litus
Puppis, et expositis omnibus hausta perit.*

Editiones, *Ducitur*. Virgilius I. Aeneidos (v. 49.): *scopuloque infixit acuto.* Seneca Agamemnone (v. 571.): *Hærent acutis rupibus fixæ rates.* Quare et apud Propertium lib. 3. El. 5. (v. 15.) scribimus:

Ab miser, alcyonum scopulis adfigar acutis.

Non *adfigar* vt habent editiones, et probat Gebhardus. Atque eo verius hoc in Plinio, quoniam idem verbum de relegatis dicitur, vt conueniat et illis: *quibus antea innocentissimus quisque.* Seneca de exilio suo:

Ille tuus quondam magnus, tua gloria, cinis.
Infigar scöpulo. Corduba, solue comas.

Figere in cute solem dicitur Persio Sat. 4, 33. cuius cutis verum solem bibit, verbo Juuenalis, (quod imitatus Siodonius: *Limpha bibit solem*) radios eius et hinc colorem recipit, atque eo duratur et tingitur. Sol autem et radios instar telorum ac spiculorum mittit, et instar liquidi alicuius mixti colorat. Vt *nubem sole colorari* dixit Seneca lib. 1. nat. quæst. cap. 5. Calpurnius Flaccus declam. 2. *niua plerumque membra sole fuscantur*. Et passim de lumine ut liquido loquuntur veteres. Iam et spicula et color diverso modo dicuntur *figi*. Petronius: (c. 102.) *nec vestem atramento adbaesuram, quod frequenter viam non arcesso ferrumine infigitur*. Iuuenalis Sat. 14. (v. 2.) *maculam figere*. Plinio dicitur *alligari* color, qui firmiter ac penitus tenetur, nec fucum reinitit; nec vesperis aqua deluitur statim ac detergetur. Qui colorem *alligant*, *non figi*, qui rursus *cutem sole tingi*, *colorari* receperunt, qui *figi spicula* dicunt, et *solis spicula* fingunt: quare *solem in cute figi* refugerent? *Adfici* autem est contari, vexari, *πείσσειν* siue ad voluptatem siue ad dolorem. Apud Phædrum (1, 11, 10.) legebatur de bestiis: *Leonis adficiuntur horrendo impetu. cum vera lectio esset in MS. adfiguntur*. Nam alibi *deici* usurpat eodem sensu: *Super iuuenicum stabat deiectum leo*. Frustra apud Phædrum *adficere* interpretatur vexare Barthius lib. 3. Adv. c. 19. Ea in voce sanabimus Litium conclamato loco. libri 25. cap. 26. in obsidio Syracusarum: *Mulso tamen maior vis pestis. Poenorum castra quam Romana diu circumsciendo Syracusas caede aquisque adfecerat magis*. Ineptum est *caede*, neque enim pestilentia caedem facit. Deinde hæc ita sonant, quasi Poeni diutius Romanis Syracusas adsederint, quod repugnat historiae, ut aduertit Glareanus. Itaque Sigonius refert quidem ex suo libro: *afferatur magis etiam hostium exercitu*: corruptissimum tamen fatetur locum, et alteri-

asterisco signandum. In quo perdoluit alter, et queritur interuersam sibi obseruationem, quae nihil iuuat, et nemini non potest esse in procliu. Menardi codex: *adfecerant*. Pet. iunior: *coelo aquisque affecerat magis*. Vnus ex Flor. *coelo aquisque affecerant magis*. Alius unusque e Pall. *coelo aquisque assuerant magis*. Put. Petav. melior et optimus Florent. *coelo aquisque adsuerant magis*. Ex quibus apparet satis, horum verborum, *adsuerant* et *adfecerat* adfinitate in literis primitus peccatum, qua euenit, ut alterutrum omitteretur. Secundus Pal. *quam Romana quae diutius circumsedendo Syracusas coelo aquisque adsuerant magis affecerat*. Ad quam formam et in tertio correctum antiqua manu, forsan eiusdem scriptoris, qui ad meliora tria exemplaria suum se contulisse in margine alicubi testatur. Caeterum ne hoc quidem sincerum; abundat enim relatiuum *quae*; additum ab aliquo moris Liuii ignaro, et satis inepte, hic profecto, faciens enuntiari de castris, quod de hominibus ipsis intellectum voluit auctor. Vera autem scriptura distinctioque haec est: *Multo tamen vis maior pestis Poenorum castra quam Romana (diu circumsedendo Syracusas coelo aquisque adsuerant magis) adfecerat*. Quod parenthesi est clausum, ad intellectum, ceu dixisset *Romanorum*, non ad vocem *Romana* refertur: illi enim grauem illum aërem aquasque diutius tolerando aduersum vtriusque iniurias erant firmiores. Nunc repetamus Caesarem, cuius lib. 7. belli Gallici cap. 73. *Erat vno tempore et materiari et frumentari et tantas munitiones fieri necesse, deminutis nostris copiis, quae longius a castris progrediebantur*. Hic ego auctoritate eximii membranacei illius codicis (inspexi Andibus apud Claudium Menardum) deleo vocem *necesse*: aioque scribendum esse et scripsisse Caesarem: *Erat eodem tempore et materiari et frumentari et tantas munitiones fieri, deminutis nostris copiis*: etc. Sic plane liber ille, quo vix melior est visus. Scimus et in aliis legi: *Erat eo tempore*: indicium, postre-

nam syllabam *ro* eodem a sequenti vocis prima absorptam: est parum interest, nec alterum Caesari insolens. Quod autem ad loquendi genus, idem in Seneca deleuerunt imperiti, quibus adhuc docti acquieuerunt. Praefatione Naturalium Quaestionum: *Nisi ad haec admitteret, non fuerat nasci.* Quid enim erat, cur in numero *viuentium me positum esse gauderem?* Ita MSS. Pintiani Gruterique omnes et regius in Britannia, quo nos vsi sumus. Solus intellexit magnus Pintianus, sed a nemine auditus posteriorum, qui retinuerunt vulgatum additamento corruptum: *non fuerat operae pretium nasci.* At illud exquisitius et ab auctore tot attestantibus vet. libb. profectum poterant nosse ex simili loco lib. 6. Nat. quaest. c. 30. *Non desit assidue tremore Campania, clementius quidem, sed ingenti damno, quia quassa quatiebas; quibus ad cadendum male stantibus non erat impelli, sed agitari.* Vbi Fromondus: *Vox, necesse, aut alia similis videtur excidisse.* Vides, ut in Caesaris codicibus eadem vox exstiterit. Sic lib. 1. de Clementia cap. 18. et epist. 87. ut ibi diximus. Valerius Maximus lib. 1. cap. 7. *Nas erat inter patrem et filium vllius rei comparationem fieri.* Ita MSS. seruant et vulgati veteres ante Stephanum Pighium, qui quod scitam hanc breuitatem non adsequeretur, inseruit perperam vocem *operas.* Nihilo melius egerunt cum Sallustio in bello Iugurthino cap. 110. *Fuerit mihi pretium, eguisse aliquando tuas amicitias; qua apud animum meum nihil carius habeo.* Adhibendi sunt commentatores, ut euidentius appareat, quod volumus. Aldum hanc lectionem fuisse commentum annotat Glareanus; legendum autem: *fuerit mihi eguisse aliquando pretium amicitia tua.* At doctus ille Riuus: In vetustioribus non est *pretium*, rectene an secus; aliorum esto iudicium. Gruterus dicit ille quidem nihil innouandum esse; omnia composita, omnia sana; caeterum varietates librorum aliud clamant. In nullo inuenit illud suum compositum et sanum, sed fatetur, qui proxime accederent, quin-

quintum et sextum, priorem *sed* fuerit, posteriorem *pre-*
ti habuisse: quartum caruisse illis: *tuae amicitiae*: edd.
 p. 154. et sec. tert. sept. *fuerit mihi eguisse aliquando pro-*
tium amicitiae tuae: octauum vero: *fuerit mihi eguisse*
aliquando tuae amicitiae. Haec postrema vnica vera le-
 ctio est: *pretium* ex margine irrepfit; ideoque locum
 certum non tenuit, aliis antea, aliis postea interii-
 cientibus. Ateius Capito apud A. Gellium lib. 4. cap. 14.
comissatorem Mancinum ad aedes suas venisse: cum sibi re-
cipere non fuisse in aede sua. Vbi etiam male interponere
 voluerunt, *visum*. Velim autem, *in aedes suas*. Petro-
 nius Arbitr: (c. 126.)

Nunc erat a torua submittere cornua fronte,

Nunc pluma canos dissimulare tuos.

Hoc est, nunc tempus erat, nunc operae erat, nunc ope-
 rae pretium erat. Fallitur God. Steuechius ad Arnobii
 lib. 5. scribendo: *dissimulare tuum*: vt coniungat: *nunc*
erat tuum. Vatro lib. 7. rerum diuinarum citatus A. Gel-
 lio lib. 18. cap. 12. *Inter duas filias regum quid mutet,*
inter Antigonom et Tulliam, est animom aduercere. Liuius
 lib. 40. quae verbo obiecta verbo negare sit. Plinius lib. 35.
 cap. 18. *aliosque deinceps, quos enumerare iam non est*.
 Tertullianus de Pallio: (c. 2. ed. Salm. p. 6. et 38.) *Sic*
et terram si recenseas temporatim vestiri amantem, prope
fit eandem negare. Virgilius:

Si mihi susceptum fuerit decurrere munus

Silius lib. 12. (v. 691.)

fuerit delere Saguntum,

Exaequare Alpes, imponere vincula sacro

Eridano, faedare lacus: etiamne parabit

Nostras ille domos, nostras perrumpere in arces.

Vbi tamen idem est, quod licuerit. Sed res eodem reci-
 dit: nam vt hoc est, si decurrero, ille deleuerit, exae-
 quarit

quaritur etc. sic apud Caesarem erat *materiari, frumentari* et *munitiones fieri*, est, materiabantur, frumentabantur, munitiones fiebant; vel non licebat haec facere nisi vno tempore, vel licebat haec tantum vno tempore facere. Non abit longe illud M. Porcii Catonis: (Praef. 1.) *Est interdum praestare mercaturis rem quaerere, ut tam periculosum sit; et item foenerari, si tam honestum sit.* C. Bathius valde velit neminem ante se recte locum illum accepisse. At ne recte accepit quidem. Laborat in diuersis significationibus *non praestare*. Explicat: bene praestando negotiationibus res aliquando paratur: et, *praestare*, est praesse, emolumento esse, bene rebus suis praesse, Lib. II. Adv. c. 3, Lib. 28. cap. 11, Lib. 29. c. 6. Popma utique non male accepit. *Praestare* peruulgato usu est, melius, utilius esse. *Est praestare interdum*, dictum pro, praestat interdum, est locus et tempus et ratio, ubi praestet. Ut Graece, *ἐν ὧν, ἐν ὅν*. Deinde obscuritas oritur ex eo, quod infinitus regit infinitum. Ut apud Senecam de tranquillitate cap. 15. *Necesse est torqueri, tam iniqua praemia fortunam persolvere.* Tria faciendae rei sunt *χρηματισμῶν* genera inter se comparat, mercaturam, foenus, agriculturam. Est interdum ratio, inquit, cui utilius videatur mercatura rem quaerere, nisi tantum stitae adeundum esset: est et ubi praestet foenus exercere, si neque foret honestum. At agricultura discrimine tanto caret, et per se est honestissima. Haec tota est problemii oeconomia. *Praestare* aliter alicui quicquam, pro, in gratiam alicuius quid facere, bene Latinum est. Cicero in Pisone (c. 32.) de Cn. Pompeio: *cum municipia pro me adiret, Italiae fidem imploraret, P. Lentulo Consuli auctori salutis meae frequens adfideret, senatus sententiam praestaret.* Seneca eleganter: (in Medea, Act. 3. v. 492.)

ME. Poenam putabam, munus, ut video, est fuga.

IA. Dum licet abire, profuge, teque hinc eripe.

Gravis ira regum est semper. ME. hoc suades mihi, Praestas Creusae.

At

At posteriores dixerunt *praestare alicui* sine altero casu pro beneficium dare, *χαρίν διδόναι*, prodesse alicui. Sic Tertullianus: *quis tam praestans in homines, nisi qui et in pecudes?* Sic *praestare* et *laedere* pro aduersis ponit Cassiodorus. Et omnino probum est in Vegetio: *Neque quemquam magis decet vel meliora scire vel plura quam principem, cuius doctrina omnibus potest praestare subiectis.* Ex interpretatione vulgatum est *prodesse*. Pertinent eo exempla tertio loco apud Barthium allegata, quae tamen nihil ad Catonem. Male adfectus est et Caesaris locus lib. 3. de bello ciuili cap. 109. etsi adhuc, quod sciam, editoribus dissimulatus: *quorum alter accepto vulnere occupatus per suos pro occiso sublatus, alter interfectus est.* Loquitur de Dioscoride et Serapione legatis a Ptolomaeo iussu Caesaris ad Achillam sub primum eius aduentum cum exercitu, pacisque sequestris, in quibus nefarius ille ius gentium violauit. Quid autem *accepto vulnere occupatus?* et quidem *occupatus* vnus, *interfectus* alter? quasi non hic magis occupatus a percussore esset. Non ita certe loqueretur Cicero, cuius est de Senectute: *Maelium regnum appetentem occupatum interemit.* Neque profecto sic loquutus est Caesar. Sed, puto, *alter accepto vulnere sopitus.* Dicuntur enim *sopiri*, qui aut icti aut aliunde mente consternati deliquium patiuntur, proque mortuis concidunt. Liuius lib. 1. (c. 41.) *iubet bono animo esse: sopitum fuisse regem subito ictu: ferrum haud alte in corpus descendisse: iam ad se redisse.* Tanaquil. de Prisco Tarquinio. Lib. 8. (c. 6.) *Certe quum commotus ira se ab vestibulo templi citato gradu proriperet, lapsus per gradus, capite grauiter offenso, impactus immo ita est saxo, ut sopiretur.* De parte corporis idem Liuius lib. 42. (c. 15.) *Tum insidiatores exorti saxa duo ingentia deuoluunt: quorum altero caput ictum est regi, altero humerus sopitus.* Alienatum id appellat Seneca epist. 89. *Tunc incipit medicina proficere, ubi in corpore alienato dolorem tactus expressit.* Mox iterum Liuius: *serui concurrerunt tollentes*

tollentes sopitum vulnere ac nihil sentientem. M. Seneca
 contron. 27. *Quid opus caueri, ne puniatur, si quis aut
 patrem sopitum aut subita corporis grauitate collapsum ex-
 citauit, cum illa non iniuria, sed medicina fueris?* Hinc
 filio eius reddidimus veterem lectionem lib. 4. de benefi-
 ciis cap. 13. *Vobis voluptas est inertis otii facere corpuscu-
 lum, et securitatem sopitis simillimam appetere.* Qualem
 habent sopiti. Sic veteres libri. Editiones, *soporis*, ab
 Agricolae coniectura et Mureti infitione. Nempe *sopiti*
 qui essent non cogitarunt; deinde securitati melius *sopo-
 rem* quam *sopitos* comparari putarunt. Sed haec poste-
 riori religioni consultum iis, quae ad septimam et qua-
 dragesimam epitomen Liuii notauimus. Seneca Epist. 74.
*in his per aliquam vim accidentibus unum calamitas oppri-
 mit, caeteros metus; paremque passis tristitiam facit, pati
 posse.* hoc est, parem tristitiam illi tristitiae, quam ha-
 bent, qui passi sunt calamitatem. Nam ita figuratus hic
 loquendi modus, vt rem cum re, quae est in persona,
 collaturi ipsam personam, non rem, appellent, et tan-
 quam alterum comparatorum ponant. Declam. 12. Fabii
 nomen praeferentium: *Quae comparata nobis mala non
 delicatas lacrimas habent?* Potuisset, *nostris*: illud ma-
 luit. Iustinius lib. 1. cap. 8. *Fuere Lydæ multi ante Croe-
 sum reges, variis casibus memorabiles: nullus tamen for-
 tunae Candauli comparandus.* hoc est, nullius tamen ca-
 sus fortunae Candaulis. Simile est Liuii Lib. 10. (c. 2.)
timorque ipsorum similis obsidioni esset. Vult enim dicere,
 timori obsessorum. Porro et editiones apud Senecam:
inerti otio adsuafacere corpusculum, a coniectura Pintiani.
 Lipsius, *inertis otii iacere.* Gruterus etsi non improbat
 veterem scripturam, profert tamen et poene praefert *far-
 citre.* Mendosa omnia. *Facere corpus inertis otii* est ad-
 dicere quasi et transcribere totum ac dedere desidia, vt
 suum vel alicuius facit, qui acquirit sibi vel alteri. Sic
 lib. 3. cap. 18. *Addeoque dominis serui beneficia possunt
 dare, ut ipsi saepe beneficii sui fecerint.* Quod ipsum
 per-

perpetam contra vert. libb. sollicitarunt: nec sufficit, recte et argute dici, quod nuper substitutum: quam rationem miror, cur non damnet, dare praestantem virum, dormitantem credo aut languidum. Secus bellissime nouerat, non id agi, quid a nobis possit argute fingi, ubi praecleara optimique et sensus et sermonis lectio omnium priscorum librorum consensu firmata est. Ouidius ad Iunonem Lucinam, cui puellam suam laborantem commendat, Lib. 2. Amor. Eleg. 13. (v. 22.)

Digna est, quam iubeas muneris esse tui.

Lib. 14. metamor. (v. 124.)

*Numinis instar eris semper mihi, meque fatebor
Muneris esse tui.*

At idem Ouidius alibi, (Art. A. 1, 378.) et quidem ex nostra restitutione: *Haec dominae munus te parat.* Ergo si cui veniat in mentem *ἐμὸν μῶρος εἶναι* esse, quam iubeas suum esse munus, is eodem iure Ouidium sollicitabit? Beneficarii alicuius non tantum beneficia, vt lib. 6. cap. 17. *status mutatione in id deuocant*, v. infra beneficia sua iaceat; sed et beneficii alicuius esse dicebantur, vt olim notatum. Sic *facere beneficii sui* aliquem est facere beneficiarium suum: et serui dominos fecerunt beneficii sui, qui seruauerunt aut ipsos aut rem summam eorum, vt quam hi postea fortunam habuerint, ab illorum beneficio, tanquam nouo fato, profectam fateri dominos oportuerit. *Sopitos* autem hic est morbi, non naturae: non, inquam, simpliciter est dormientium, quibus saepenumero abest illa securitas. *Impacatos regum somnos* agnoscit Statius, non securos Pompeii Lucanus, *turbatum Hannibalis somnum* Silius lib. 1. et *Haraxis bellantem* lib. 7. (vti quidem MSS. et prima editio: ac stupor est contra disputare) *disertum* Platonis Valerius Maximus lib. 1. cap. 7. Plinius lib. 10. cap. 3. de aquilarum quodam genere: *circa stagna aquaticas aues appetis, mergentes sese subinde, donec sopitas*
lassa-

lassatasque rapiat. hoc est, vertigine conceptas, defectas torpentesque. Scio virum longe doctissimum hic dubitasse, utrum subrotas an suffocatas ex Aristotele scriberent, an denique subeundo lassatas. Idem lib. 9. cap. 8. de delphino: alludens natantibus, impositosque portunis, vnguento perunctus a Flavianio Proconsule Africae, et sopitus (ut apparuit) odoris novitate, fluctuaturque similis exanimi. Eodem libro cap. 16. Fluvialitum fluvius Camiculas exortu fideratur, et alias fulgure sopitur. Lib. 19. cap. 6. statimque quae deuorauere aues, stupentes manus capiuntur et, si paulum commorere, sopitae. Si quis tamen apud Senecam oppressorum alto somno securitatem accipere malit, haud aegre feram.

CAPVT IX

Ciceronis insignis locus emendatus. Boni. Idonei. duplici sensu. Cicero illustratus et a reprehensione Lactantii liberatus. Bonis magna copia nummorum semissibus. Foenus bassibus. Correctus rursus Cicero. Veterum ratio duo nomina substantiuorum aut pro substantiuis eodem casu vni verbo adiungendi. Cui bono, et similia. Lucretio e MS. lectio vetus restituta. Virgilio eadem vetus lectio defensa in

notissimo, Quos numine laesa Eidem perscissa scriptura aut qua reddita. Locus gratus et amoenus ut demereri morantem in eo dicatur. Explicatus Cicero tribus locis. Myseria Romana quae. Non mundi parentis dies. non Consualii, non Liberalia. non nescio quae Olympia. non inferiae obscurae, sed Sacra Bonae Deae. Mystica vnnus latchi. Piatum sacris Bonae Deae.

Cicero lib. 5. famil. epist. 6. ad P. Sextum scribit, se domum emisse de Crasso tricies quinquies sestertio, hoc est, scutatorum seu Philippeum nostrorum septem et octoginta millibus quingentis. Huic emtioni, quia hominis tenui pecunia, ut semper de se praedicat, arca non sufficiebat, amicorum opibus usum tanto aere,

non

non Corinthio, sed circumforaneo isto alieno obrutum se iocatur, ut cupiat coniurare, si possit inter reliquias Catilinarii gregis locum inuenire. Id autem facile sibi non esse, partim quia ut inuisum grauemque suae molitionis executorem metuantque et oderint, partim quia nudanti vulnus rei familiaris, neino fidem habeat, quando illum, qui petuniosos et positos in foenore nummis diuites, ex praesenti calamitate et interneccione eripuerit, pecunia egere posse non existiment. Subiicit deinde, quo videtur hanc opinionem bellorum hominum confirmare: *Omnino semissibus magna copia est: ego autem meis rebus gestis hoc sum adsecutus, ut bonum nomen existimer.* Sic a Victorio profectum, cum insedisset olim, *homini semissis*, non *semissis* lectio; in omnibus autem scriptis, in priujsque optimo Mediceo, ut et nos alibi calamo exaratum vidimus, compareret: *omni semissibus*. Quod etsi conetur explicare Manutius, post Hermolaum credo, ut sit *omni* cuius; tamen et ipse adoptat, *omnino*: sed quem apponit vnum librum veterem, quem alterum accudit Gebhardus adeo confidenter, ut omnem dubitationis aleam tolli putet; eos a coniectura librarii, perinde ut editos a Victorii diuinatione, non ex vetustissimis membranis, id augmentum literarum adquisiuisse mihi iudicatum est. Non merebantur mentionem, qui fecerunt, *Hominum semissis* (quamquam nimis verum est et semissis et non semissis hominum magnam copiam esse, qui tamen non assibus, sed talentis aestimentur) nisi meminisset eorum Camerarius, cui merito quaeri de hoc loco amplius placet. Videtur prima lectio fuisse: *Bonis semissibus magna copia est.* Vocat bonos locupletes et certi status homines, ut Plautus Curculione: (4, 1, 14.) *In foro infimo boni homines atque dices ambulant.* Captiuis: (3, 4, 49.)

Quia tute ipse egres in patria, nec tibi, qui viuas, domi est, Omnes inueniri similes tibi vis. non mirum facis.

Est miserorum, ut maleuolentes sint, atque inuideant bonis.

Noster 9. ad Atticum ep. 12. *aediles ludos parant? viri boni vsuras perscribunt?* Qui aliis, sed aevi fere posterioris, inprimis iuriconsultis, idonei. Seneca lib. 4. de benefic. cap. 39. *Zeno cum quingentos denarios mutuos cuidam promississet, et illum parum idoneum comperisset, amicis suadentibus ne daret, perseveravit credere, quia promissorat.* Cuius vocis ambiguitate inductus iniuria Lactantius iauadit in verba Ciceronis lib. 2. de officiis cap. 15. *saepe idoneis hominibus indigentibus de re familiari impertiendum.* Lactantii aevo idonei homines haud alii ~~sepe~~ quam boni et locupletes dicebantur: ideo tanquam astutum et ~~ἐπιμύητος~~ hoc praeceptum reprehendit, quasi illis solum foret impertiendum, qui restituere possent, lib. 6. cap. 11. Et persuasit, quod mirum, Turnebus lib. 3. Advers. c. 16. Sed idoneos indigentes omnino dicit Cicero probos homines paupertate oppressos: ut in Caecilium: (c. 3.) *ut homines idonei atque integri causam reipublicae legumque susciperent:* et Cornificio lib. 4. ad Herennium: (c. 35.) *Populi officium est res optimas et homines idoneos maxime suis sententiis eligere et probare.* Pronum est indicare occasionem obortae corruptionis: quum enim ultima litera vocis ab initiali sequentis esset absorpta, prima vetustate in antiquissimo libro vel tota vel maiori parte euamisset, ex ONI fecerunt OMNI librarii. Sed, ut diximus, scribendum esse, tam perspicuum, ut oculis iudicari possit, reddunt sequentia: *ego autem meis rebus gestis hoc sum adsecutus, ut bonum nomen existimer.* Ne quem impediatur ambiguitas ex vicinis similiter desinentibus casibus, quos omnino separari vult syntaxis: sententia est eam, bonis hominibus magnam esse copiam argenti foenori seu mutuae pecuniae accipiendae semissibus vsuris. Sic ad Atticum lib. 4. ep. 14, ut Rosius, 15: *Ardet ambitus: οἷμα δὲ τοι ἐπέω* foenus ex triente idibus Quintilibus factum erat bessibus. Vnde emendandum lib. 2. ad Q. fratrem ep. 14. *Ambitus redit immanis: nunquam fuit par. Idibus Quintilibus foenus fuit bessibus ex triente.* Vel si notis

tis ex Volufio mauis: *fuit — S — ex — —*: sed tamen ita pronuntiandum. Prorfus eadem de re agitur, eodemque tempore vtraque fcripta eft; nempe Appio Claudio, L. Domitio Coss. quum Cæfar iterum ex Gallia in Britanniam traieciſſet. Nihil dubitabis, modo vtramque paullum confiderate legeris. Omitto caeteros: ſed vbi mens fuit optimo Grutero, quum fateretur ſe ex MSS. Pall. nihil ſani potuiſſe eruere: præſertim cum ipſe iubeat conſuli citatam ad Atticum epiſtolam. Scilicet impediuit eum Victori, qui vidit idem, adſeuerare veritus eſt, modeſtia. At vtcumque notae illae non Volufii, ſed Voluſianorum annalium, hoc eſt, turpes et falſae eſſent, an vereremur reſcribere, *beſſibus* et *triente*, quum de re tam conſtet, quam lucem eſſe meridie? Vnde haec ſuperſtitio? Ita nec *Conſules* licebit facere, vbi veteres libri habent *COSS.* aut *Tribuni*, vbi *TR R.* aut *Senatusconſultum*, quando illic *SC.* Quaero, ne dicatur nobis: *Dignus es cum religione tua. nodum in ſcirpo quaeris.* Immo ſi dubitatis de notis, cur non exprimere vocabula ducitis tutius? vt hac certe parte ſatis alioquin aegra epiſtola illa lectorem torquere deſinat. Iam illud mihi conſtat, vt minus cogitarent vel librarii vel docti viri de *τῶ bonis* reponendo, feciſſe et obſcuritatem, quae minus frequentibus in lectione veterum naſci poteſt ex coniunctione ſimiliter cadentium, quae conſtructio, vt dixi, ſeparat. Sic Virgilius: *venit medio vi pontus.* Et hic quidem diuerſi caſus, dandi alter, alter auferendi: ſed longe moroſius eſt binos eoſdem ponere in eadem oratione, quod tamen amarunt antiqui. Vt in Caſſiano illo Ciceroni frequentato: (pro Roſc. Am. c. 30.) *cui bono*: neque enim, vt vulgo in ore eſt omnibus, id ſignificat: ad quem uſum: ſed cui homini res fuerit bono ſeu emolumento. Plautus Ciſtellaria: *ne bene merenti ſit malo benignitas.* Trinummo: *habemus et qui noſmet utamur, et qui aliis comitati ſimus beneuolentibus.* Cornificius 2. ad Herenn. (c. 4.) *Hoc loco deſenſor demonſtres oportet, aut aliis quoque bono*
Qq 2 *fuiſſe,*

fuisse, aut alios quoque id, quod ipse infirmuletur, facere potuisse. Idem lib. 4, (c. 41.) et res ista bono nemini praeter ipsum fuit. Terentius Heaut. (5, 1, 57.) illi pergam suppeditare sumtibus. Hoc fraudi fuit editoribus Lucretii lib. 1. v. 1019.

*Nam certe neque consilio primordia rerum
Ordine se suo quaeque sagaci mente locarunt.*

Sic clare vetustissimae membranae. Vt et lib. 5. ubi reperiuntur hi versus: *Ordine suoque quae sagaci.* leui errore librarii, quem et in sequenti refert: *Nec quosque quae refert:* pro, *Nec quos quaeque refert.* Turbauerunt librarios et viros doctos tot ablatiui, *consilio sagaci mente ordine:* quos ita facile explicabis: neque consilio ex sagaci aliqua mente profecto se locarunt quaeque suo ordine. Lambinus: *Se ordine quaeque suo atque sagaci:* vel, *Se ordine se quaeque atque sagaci.* Giffanius: *Ordine se quaeque atque sagaci.* Non aliunde quam diximus illud atque exortum: nam suo in vnain syllabam contractum non magis mirum quam in duas *seorsum, deorsum, tenuis, leuius,* in tres *oriundi* et lib. 2. *et equorum duellica proles.* Vbi frustra Lambinus: *equoru duellica.* Idem offendiculum fuit in Virgilii ipso principio magni operis: (1, 12.) *quo numine laeso, Quidue dolens regina deum.* Hoc est, quo negotio, quo errore vel commisso, per quod peccatum numine suo laeso. Mire ambiguus Seruius, qui tamen bene: *quo, in quo, in qua causa: dicimus enim: quo te laesi:* si hic acquievisset. etsi minus fraudi fortassis esse sibi postulet Seruius, aliorum expositiones retulisse, quam sit Pascasio Grosippo, ideo insultasse homini bono, ut lectionem induceret haudquaquam admittendam: *quo nomine laesa.* Secus nec nos negamus, non heri modo aut nydiustertius Virgilii versus esse corruptos. Putamus immo potuisse id meliori exemplo demonstrari ex illis, quae ad indicium variatae lectionis ex Seruio coëgit Pascasius. Lib. 4. Aeneid. v. 348.

*si te Carthaginis arces**Phoenissam, Libyaeque adspectus detinet urbis:**Quae tandem Ausonia Teucros considerare terra**Inuidia est?*

Hic Seruius, ut meminit ibidem Palscius: *Sane quidam in nouis et emendatis libris, pro detinet, demeret, inventum adserunt: nam et Ciceronem in prima Philippicarum ita aiunt dixisse: Putasne cum immortalitatem mereri voluisse? Alii ab eo, quod est mereor, mereris, meret.* Haec quidem misere scripta: sed malo gratias debere Seruio, quod lectionem nobis delicatissimi saporis conseruarit, quam ipsum auctoresque eius nugarum arcessere, quod non intellexerint, aut tam inepte stabilire sint conati. Ego autem hanc e matteis esse Virgilii perfrasi mihi vel vnica imitatione Columellae, lib. 1. de rustica cap. 4, ubi praecipit de villa exstruenda: *Pro portione etiam facultatum, quam optime paterfamilias debet habitare, ut et libentius rus veniat et degat in eo. Iucundius utique viro, si etiam matrona comitabitur, cuius ut sexus, ita et animus est delicatior. quamobrem amoenitate aliqua demerenda erit, quo patientius moretur cum viro.* Hoc argumentum quam vim habeat, norunt qui vtrumque legerunt, uti decet: neque enim vllum habemus veterum, qui diligentius aut elegantius maximi vatium bene dicta plurima expresserit, ut mille exemplis docere possem. Sed hoc ipso nihil luculentius. Apud Maronem Carthago et nouae urbis adspectus *demeret* seu *demeretur* Elisam: hoc est, placendo deuincit, alligat, *ἐλευσικῶς* quodam tenet, nec digredi aut recordari Phoeniciam patitur: Columella praecipit matronam, quo patientius rure cum viro moretur, amoenitate villae *demerendam*, hoc etiam est, deuinciendam, obligandam, velut loto tenendam ac deliniendam. Equidem, *detinet*, habeo pro interpretatione alterius manifestissima et palpabili. *Meritum*

zum loci dixit Martialis (nam meritis demeremur alios)
lib. 8. (65.)

Grande loci meritum testantur et altera dona.

Haec gemma est illius epistolae Paradoxorum, quam aestimare et polire neglexit vir doctissimus; ei manum admo-
vet, quod ista lima non nisi deteritur. Sed demus ipsum
sibi Virgilium interpretem ex lib. 7. (v. 477.)

*Arte noua speculata locum, quo litore pulcher
Insidiis cursuque feras agitabat Iulus.*

Integrum est: *quo loco in litore*: non *quo cum litore*, vt
nec ibi *quo cum numine* tanquam adiectiuum substantiuo
cohaeret. Sunt autem hic, *quo, litore, insidiis et cursu*
perinde vt apud Lucretium, *consilio, sagaci mente, or-
dine*. Varro lib. 1. de re rustica cap. 2. *quod ex satiatione
terra sit natum*. Cicero libro 1. in Verrem: (c. 50.) *is
casu pupilli Iunii tutor erat testamento patris*. Lælius
[lib. 33. (c. 46.) de Hannibale: *Adiecit aliud, quo, bono
publico, sibi proprias simultates irritauit.*] lib. 38. (c. 2.)
*Macedones parum loco freti, ab Aethiopia in altiore de-
ruptioremque undique tumulum concessere: quo pluribus lo-
cis aditu inuento expulere eos Athamanes*. Lib. 44. (c. 17.)
*vt iam inde cogitarent pararentque, quae bello vsui forent,
senatumque consulerent, si qua re consulto opus esset*. nem-
pe Senatu. Eodem libro: *qua, terra, mari, subueban-
tur commeatus*. Nunc reuocemus Ciceronem. Is in epi-
stolis ad Atticum ter mentionem facit *mysteriorum Roma-
norum*: quibus explanandis dudum occupati fuere summi
viri. In vltima lib. 5. *Quum scies, Romae intercalatum
sit necne, velim ad me scribas certum, quo die mysteria
futura sint*. In prima lib. 6. *faciesque me, in quem diem
Romana incidant mysteria, certiore, et quomodo biema-
ris*. Cura vt valeas. Post Leuctricam pugnam die septin-
gesimo sexagesimo quinto. In quinta et vicesima libri
13: *De meo itinere variae sententiae. multi enim ad me.*
sed

sed tu incitatus quæso in eam curam: magna res est. An probas, si ad Kal. Ianuarias cogitamus? meus animus est æquus, sic tamen ut si nihil offensionis sit. Et tu etiam scito, quo die olim placuit: mysteria scilicet. Ut ut sit res, casus consilium nostri itineris iudicabis. Dubitemus igitur. est enim hiberna nauigatio odiosa. eoque ex te quæseram mysteriorum diem. Simeon Bosius intelligit eundem diem, quo *mundus patere* dicebatur: quod ter in anno fiebat, postridie Volcanalia, ante diem tertium Nonas Octobres, et ante diem sextum Eidus Nouembres. Ac de hiemalibus mysteriis egisse Ciceronem declarant, ait, in postremo loco, quæ mox ipse subiicit de hiberna nauigatione. Sed ea explicatio nec huic nec prioribus locis quadrat. Quam ex libro 6. notauimus, scripta est VI. Kal. Martias biennio post caedem Clodii. non est enim alia pugna Leucrica quam Milonis et Clodii ad Bouillas: prior etiam antea. Volcanalia autem incidunt in duodecimum Cal. Septembres. Nimia profecto atque incredibilis sollicitudo, Proconsulem mense Februario iam quaerere de die nauigationis instituendæ mense Sextili vel Octobri vel Nouembri: cogitaret potius de negotiis provincialibus, quæ cumulo adhuc imminebant, aut de æstiuis instituendis, quam de die discessus. Deinde fateretur ex sententia Bosii se ad Calendas Ianuarias respicere, ut nulla sit opus cautela in vitando die religioso istorum mensium. Adde, quod aperte indicat, ambiguum se esse de die, non ob religionem patentis mundi, sed ob metum hibernæ nauigationis. Sed et cur adiiciat, *quo die olim placuit?* nam religio mundi patentis utique tempore etiamnum illo durabat, uti ex Festo et Macrobio, qui Varronis utitur testimonio, patet. Denique rationem non video, cur isti religiosi dies præter caeteros in tanto numero festorum dierum dicantur *mysteria Romana*. Bosio tamen facit secundas Dionysius Petauius, cum ait *Romana mysteria* sacra quaedam occulta fuisse, quæ tum celebrabantur, cum *mundus patere* diceretur, ac tum

fuisse nefas arbitros, publice priuatimue quidquam capessere, lib. 2. de doctr. Temp. cap. 72. Aufonius Popma in prioribus locis intelligit Consualia, quae mense, inquit, Martio magna celebritate peragebantur. idque eo magis quia dies epistolae scriptae sit paullo ante Consualia III. Nonas Martias, Paulo et Marcello Coss. ad quem numerantur septingenti sexaginta quinque dies a Clodii nece, III. Kal. Febr. altero anno perpetrata. Sed hic iterum duplex versatur error. Primum cur Consualia ponit Martio mense, quae Kalendarium Romanum, Plutarchus, omnes in Sextilem conferunt? nisi Equiria cum Consualibus confudit. Deinde falsum est scriptam epistolam III. Non. Mart. et Clodium occisum III. Kal. Februarias. Id enim factum XIII. Kal. Febr. teste Tullio in Miloniana: adeoque data est epistola illa VI. Kal. Mart. ut diximus. Quod videtur ipse animaduertisse postea: certe defiluit ab hac arce in notis ad Velleium, ubi aliam opinionem suam proponit, quam quando ita vult; accipimus quidem, non tamen sequimur. Ait enim Liberalia intelligi, celebrari solita XVI. Kal. Apriles: de his quae fuisse Ciceronem, quia Quinto Ciceroni, fratris filio, togam puram illis dare constituerat. Ea recte κατ' ἐξοχὴν *mysteria Romana* dici, quia Cicero eadem in re alibi verbo utitur eodem, et apud Virgilium, (Georg. 1, 166.) *mystica vannus Iacchi*. Hic quoque mendosum, constitutum Ciceroni eo die, de quo quaerit quemque *mysteria Romana* appellat, togam puram induere Quinto fuisse. Verba sunt: *Quinto togam puram Liberalibus cogitabam dare: mandauit enim pater. ea sic observabo, quasi intercalatum non sit.* Apparet, non ei fuisse ignotum hunc diem: et cur roget de intercalatione eius causa, quem sic se profitetur observaturum, quasi intercalatum non sit? Nec probant, quae allegat, ista Liberalia praeter caeteros festos dies *mysteria* nuncupata. Nam in libro de natura deorum accipitur vox generaliter pro quibusvis initiis sacrorum opertaneorum.

rum. Apud Virgilium non aliter quam apud Tibellum:
(3, 6, 1.)

Candide Liber ades, sic sit tibi mystica vitis.

Et Statium lib. 8. Thebaidos (v. 765.)

*Nec prius astra subit, quam mystica lampas et insons
Ilissos multa purgavit lumina lymphe.*

Ista enim legendum, ubi vulgo inepte: *Elisor.* Oppia-
nus *ἡλικὸν πᾶσι τοῖς μυστικὸν ἀγῶνας.* Simplex de-
scriptio est, vana, cuius instar habetur in sacris Bacchi,
qualis Baccho sacra est. Sic Lucretius lib. 6.

*Nec res ulla magis quam Phoebe Delphica laurus
Terribili sonitu flamma crepitante crematur.*

At multo infeliciores correctio Propinae in lib. 15. ad At-
ticum scribens: *quo die Olympia tum mysteria.* Ut dicat:
„Ego animo aequo, et patiente sum, siue maneam in Ita-
lia, siue in Graeciam profisciscar: modo tamen nihil in
„mansionem meam vel profectionem sit offensionis, de qua
„tu scire monuisti. Querenti enim mihi, quo die my-
„steria futura essent; respondisti illis diebus, quibus Olym-
„pia celebrantur. Vnde incurrerem in vituperationem,
„si tam misero reipublicae statu ad Olympia profectum.
„Quaesieram autem ex te mysteriorum diem, ne rediens
„ex Graecia inciderem in hibernam nauigationem, quod
„fieret, si post mysteria profectus fuissim. Equidem hic
me non adsequi fateor, nec quomodo verba sic concepta
vllum sensum admittant, nec quomodo iste, quem vir
praeftans vaticinatur, inde extorqueatur. Interim quod
animo aequo se esse dicit Cicero, non referendum ad
profectionem aut mansionem, sed ad dilationem diei,
quo redire constituerat. Negat enim se festinare valde
propter exiguam spem de republica; ideoque ait susque
deque habere, siue admoneatur paullum siue prolatetur
ille dies. Nec video quid causae sit, cum Romae ageret

Atticus, cur quaereret ex illo Cicero, quo die Olympia Pisae, Athenis mysteria celebrarentur: quorum de diebus ex intercalatione Romana nulla ambiguitas. Iosephus Scalliger Olympiadum diem ab Romanis intercalatum putat ob quadriennium solare: eo die aliqua mysteria facta, ante quae nefas esset aliud suscipere: ideo Olympiadum diem et *mysteria* pro iisdem poni: ideo vero Ciceronem itineri se accingere non ausum, quod omnis intercalationis dies religiosus, nefastus et infaustus haberetur: haec lib. 2. de emendatione temporum. Atqui si *ad Kal. Ianuarias cogitat*, quid opus Olympiorum diem vereri, quae non ante solstitium celebrabantur: Vocabulum autem *offensionis* non posse ad religionem trahi apparet inde, quod eundem diem Calendas Ianuarias et quemuis commodum destinat hac conditione, si tamen nihil sit offensionis: ipsis igitur Calendis Ianuariis offensionem, quam timet, obtingere sibi posse confitetur. Non igitur religionem illa significat, quae illo die, puto, eundi quo quis vellet nulla erat: Nec possumus probare quod vir maximus in postremo loco scribit: *A. D. Olympia*: idque sic interpretatur: Si Cicero migrasset Olympiadum die, quod is *avēndymos* sit et peregrinationi non idoneus, difficile fuisset ipsum effugere vituperationem populi religionem illi obiiicientis. Scilicet hic tum superis labor, ea cura quietos sollicitabat, ut ex turbata et sursum deorsum rursum prorsum mista ac reciprocata republica solus augur Cicero seruaret integram tantam religionem, iter suspendens feriis Graeculis Olympiorum, ut Iudaeus sabbato. Nondum obseruavi dixisse Latinos, *ante diem Olympia*, si dies Olympia Romanis in fastis fuit: necdum placet, *ante diem Calendas*, pro Calendis ipsis, etsi id a viris doctis alicubi inculcatum memini. Nolo pluribus, et satis alii. Megalesia aut Cerealia cur interpretetur Lydiate, cum ipse nullam rationem edat, nec nobis agendum multis, cur ea intelligi non possint. Nam quod in lib. 15. agnoscit *Olympia*, perinde ut caeteri, vitiosa lectione de-

deceptus est. Samuel Petitus lib. 9. miscellari. postremum locum ita concipit: *Et tu etiam scito, quo die olim piaculum mysteria. Illicet, utut res sit, casus consilium itineris nostri iudicabit.* Ita autem interpretatur. Priora duo loca antecedere emendationem anni Iulianam; ultimum ea esse posteriorem. Nescisse Ciceronem ante emendationem Iulianam, an mensis Merkedonius esset intercalatus, an dies Merkedonii imminuti essent, et hoc utrumque esse ei *intercalare*. Quærere igitur, an intercalatum sit et exanti aut eximendi dies Merkedonii mensis Quintilis et Septembris itemque Nouembris: unde discat in quem diem cadant *mysteria*, quae nisi dies Merkedonii eximerentur, incidere semper in eundem et statum Nouembris diem. At quia e Nouembri dies essent eximendi, quod pro Pontificum arbitrio, non e periodi lege, saepius fieret, quærere illum, in quem diem incidant *mysteria*, quas apud Plutarchum in Marcello appellari *ἀποθήκας καὶ ἀδελφείας ἱεραγίας*, siue inferias manibus Graeci et Graecae, Galli et Gallae, tumultu Gallico in foro boario defossorum. Quod autem emendato iam anno quaerat eundem diem, factum ideo, quia post Caesaris caedem, antequam Augustus manum admouerit, non videatur a Pontificibus anni modus religiose observatus. Contra hoc tantum dicam: verum est ante emendationem anni Iulianam scriptas priores, quippe Coss. L. Paulo, Clandio Marcello; alteram quidem Idibus Februariis, alteram VI. Kalend. Martias: unde clarum est non de diebus Merkedoniis tam remotorum mensium, sed quia tum bissextilis fuit annus (quod confirmat ipse vir doctissimus in diatriba sequenti) de intercalatione, quae mense Februario fiebat, quaesisse. At vero illum diem, quo memoria celebrabatur sacri, ut merito Liuius appellat, *minime Romani*, dici praecipue *mysteria Romana*, cui fiet verisimile? Coniciebam igitur ubique *mysteria Romana* appellari Sacra Bonae Deae, quae fiebant Kalendis Maiis. Quia enim id sacrum fiebat pro salute populi

Romani

Romani caerimonia sanctissima, iure *κατ' ἐξοχήν* mysteriorum vocabulo id honoravit, quod nomen apud Graecos proprium Eleusiniarum venerabilis etiam maxime sacri. In oratione de haruspicum responsus: (c. 6.) *De sacris publicis, de ludis maximis, de deorum Penatium Vestaeque matris caerimoniis, de illo ipso sacrificio, quod fit pro salute populi Romani, quod post Romam conditam huius unius castitutoris religionum scelere violatum est.* Et rursus: (c. 7.) *Etiam quod sacrificium tam vetus est, quam hoc, quod a regibus aequale huic urbi accepimus? quod autem tam occultum, quam id, quod non solum curiosos oculos excludit, sed etiam errantes? quo non modo improbitas, sed ne imprudentia quidem possit intrare? etc. quod fit per Virgines Vestales, fit pro populo Romano, fit in ea domo, quae est in imperio, fit incredibili caerimonia, fit Deae, cuius ne nomen quidem viros scire fas est.* Denique ibidem inferius de Clodio: (c. 27.) *deorum ignei, solennes mensas, abditos atque penetrales focos, occulta et maribus non inuisa solum, sed etiam inaudita sacra inexpressibili scelere pervertit.* Haec autem, ob incerta fastorum, loco suo mota interdum fuisse certissimum argumentum praebet Plutarchus in vita Ciceronis. Narrat enim, quo die Lentulus Sura et caeteri Catilinae populares in Senatu conuicti erant, Consulem Ciceronem deductum in aedes vicinas suis: has enim tenuisse mulieres, quae sacris Bonae Deae operabantur; confirmatumque Ciceronem anxium et sollicitum ostento flammae subito ex cinere et deustis corticibus igne iam sopito emicantis. Is dies erat ante diem pridie Nonas Decemb. Haec igitur intelligi mysteria praecipue firmat postremus locus, quandoquidem in duobus prioribus causam rogandi de isto die ignoramus. In quo capitalis error nonnullorum, quod de discessus acceperunt die, quae de futuri reditus consilio iam ante excessum ex Italia Cicero pronuntiat. Hoc solo reuicto illorum explicationes vno impulsu euertuntur. Scripta haec epistola est anno V. C. 710. eo tempore, quo
post

post necem Caesaris perterrefactus Antonii actionibus abesse longe ab republica decreuerat, et euitare tot *τηκεδόνες ὀφθαλμῶν*, in eumque finem, ut ait Plutarchus, *ᾠρησε πρεσβύτης Δολαβέλλα συνεκπλεῦσαι εἰς Συρίαν*. Acceperat igitur liberam legationem et potestatem eundi, manendi, quo, ubi vellet, introeundi, exeundi, cum vellet, in quinquennium, ut ipse scribit lib. 15. epist. 11. De discessu non hic agi docet epistola sequens 26, ubi narrat se itinera sic composuisse, ut Nonis Quintilibus Puteolis esset, unde erat conscendendum, sine ullo mutati consilii aut diei vestigio. Accepta hac laxissima libertate, nec curationes a Proconsule mandandas metuens (vnde epist. 19. *A Dolabella mandata habeo, quae mihi videntur. id est nihil*) deliberat cum Attico de reditu suo. Si ad Kal. Ianuarias cogitamus, belle explicatur lib. 16. epist. 6. *Scribis enim in coelum ferri projectionem meam: sed ita, si ante Kal. Ianuarias redeam. Et proxima: etsi quamvis non fueris suasor et impulsor projectionis meae, approbator certe fuisti, dummodo Kalendis Ianuariis Romae essem. Philippica 1. (c. 2.) Quae cum audire nullam quam videre, haberemque ius legationis liberum, ea mente discessi, ut adessem Kalendis Ianuariis.* Cum epistola sexta libri sextidecimi scriberetur, iam consueta et decreta res erat, diesque status conditus: secus cum primum illud in epistola quinta et vicecima: tum enim variabant etiam sententiae. Et quidem vellet redire Cicero ad Kalendas Ianuarias, si tamen aliqua melioris reipublicae spes adfulgeret, hoc est, *sic tamen, ut nihil offensionis sit.* Atticus inter dubitationem istam suaserat, ut vel Kalendae Maiae terminus peregrinationis essent. Quod nec improbat Cicero, sed rursus ita, ut a casu et fortuna reipublicae consilii exitum suspendat. Idque eo magis, quia nauigatio hiberna, tentanda utique si ad Kalendas Ianuarias Romae esse vellet, odiosa videretur. Significatque haud obscure, idem quod Atticus voluerat, sibi quoque in mente fuisse: atque ideo mysteriorum, quae in Kalendas

das Maias incidebant, diem ex eo se quaevisse. Haec *αἰνονομία* huius epistolii est. Porro Atticus non contentus Kalendas Maias appellare suo nomine, eleganter et iocose circumscripsit illas in gratiam Ciceronis, quem delictari sciebat inimici acerrimi victi et prostrati mentione. Clodii dico: adeo ut olim in die, quo epistolas dederat, signando a pugna, ut ait, Leuctrica seu Bouillana dies computaret. Suasit igitur, ut circiter eum diem esset praesto, *quo die olim piaculum*: id est, quo die nefario Clodii incesto sacra Bonae Deae violata essent, seu ipsis mysteriis Romanis, siue Kalendis Maiis. Quo ioco nihil scitius, nihil magis ad Tullii gustum. Quod autem Popma de Olympiis sententiam suam firmat ex lib. 16. epist. 7, οὐδὲν πρὸς Διόνυσον. Adscribenda verba, quando et nonnulla, quae superius diximus, confirmant. Refert autem ex ore Bruti: *se lactari, quod effugissem duas maximas vituperationes: unam quam itinere faciendo me intelligebam suscipere, desperationis ac relictionis reipublicae: (cunctes mecum vulgo querebantur, quibus de meo celeri reditu (agnoscis constitutum fuisse) non probabam.) alteram de qua Brutus et qui una erant, (multi autem erant) lactabantur, quod eam vituperationem effugissem, me existimari ad Olympia. hoc autem nihil turpius quouis reipublicae tempore.* Ecce alterum dictum Attici vius laudat Cicero tanquam iucundum sibi: alterum Bruti et comitum abominatur, et vituperationem maximam includere fatetur ipse, ac primus Attico significat. Adeo re non inspecta propter quarundam literarum adfinitatem collum huic loco torserunt, pro Olympiis in illum inducendis. Eram haec omnia commentatus, priusquam incidi in excerpta Appiani, qui narrans idem piaculum Sacra Bonae Deae *μυστήρια* appellat: καὶ ἐς τὴν οἰκίαν τῆ Γαίης παρελθὲν διὰ γυναῖκα νεκρὸς, ὅτε μόναις γυναῖξιν ἔχῃν ἐσελθὲν μυστηρίων ἀγομένων. Vbi allegat Vallesius ex lib. 5. et l. 6. ad Atticum, ac verbo *mysteria Romana* Sacra Bonae Deae interpretatur. Et verba Appiani et con-

consensus doctissimi viri non parum me confirmarunt. Confido autem neminem haec lecturum, qui non facile animaduertat, quod profecto verum est, nos non alieno immolitos, sed structis iam nostris exemplum fundamentorum nostrorum inuenisse: quod maligne dissimulare non sectae est neque moris nostri.

CAPVT X

Iustino partim e MSS. partim de coniectura reddita nonnullis locis vera lectio. Eadem Plauto seruata et explicata. Fastidire et callere ad quaestum suum. Vfus praeuocabuli Ad. Plauti rursus veteres libri probati. Fastidia et fastus eorum, quae amantur vel sollicitantur. Fastidia vel fastum pati. Fastum facere. Fastidiosus. Fastidium agitans magnarum urbium Philippus. Gratiae imperantis aemuli. Nomina rerum Romanarum propter quandam similitudinem imposita rebus aliarum gentium. Principia, locus ante praetorium in castris. Principia pro primoribus militum in castris, seriori aeuo Imperatorum Romanorum. Principia in acie, non principes siue secunda acies, sed prima signa, frons aciei. Linii aliquot loca, Senecae, Taciti, Terentii singula illustrata. Esse post principia. Postprincipia. Tribus. E tribu sua. Ludus, Ludum fuisse. Propola vox tota e Graeco. Commendatio. Plinius et Cicero illustrati. Bala, qui se Seleucidarum familiae fraude inseruit nomine Alexandri. Ptolomaeus Euergetes. Antiochus Expator. Pbriapitus, rex Parthorum. Amnes et Persis et Parthis praecipua religione culti.

Bello sacro inter Thebanos et Phocenses orto, quum hi suffulti Lacedaemoniorum et Atheniensium subsidii non ita facile debellarentur, sollicitatus ab illis Philippus Macedo, etsi tantam occasionem ostentatam inuadendae Graeciae magno etiam emendam censeret, dedit tamen famae, ut velut arbiter ac medius aliquamdiu parti utrique se prensandum praeberet. Id partim indignatus, partim simpliciter narrans Iustinus vel Trogus Pompeius ita scribit lib. 8. c. 4. *Et haec potissimum facere The-*

Thebanos Lacedaemoniasque, antea inter se imperii nunc Graeciae imperantis aemulos. Philippus, venditione gloriae suae, tantarum urbium fastidium agitatur, atque, utros potius dignetur, aestimat. Haec editio est Bongarsii, et quidem e membranis. Impressi ante, *fastigium*: quod reducendum censet vir in literis prius et homo honestissimus, probavitque cui rectius suos mores; tantum confirmatum sequentibus, *utros potius dignetur aestimat*; item illo *tantarum*. *Fastigium* enim agitare magnarum urbium, interpretatur, comparare inter se istarum dignitatem, opes, potentiam, et quasi librare. Ac, ne parum ambivisse ipsum hanc sententiam putarem, iam iterum nobis illam commendavit, docuitque *fastigium* pro culmine dignitatis et potentiae poni, et sic apud Iustinum: nego enim, inquit, *fastidium* ibi legi debere. Haud scio, an tam validas comparare possim machinas, ut eum e praesidio istius opinionis deiciam, praesertim talem virum, cuius praeclaris inuentis fruimur plurimis, cuius studio et honestis iudiciis ut conata mea careant, nihil suave meritum est. Neque tamen inuitum quemquam in meam sententiam pertrahere velim, quam pulchrum est vincere ac vinci vultu eodem, tam, si non impetrem, ut vicisse credar, et mei pudoris et alienae libertatis in dissentiendo memor ac patiens. Cur autem, quod codices praebent antiqui, adamauerim, nec verum modo, sed et multo doctius magisque ex argumento censeam, indicabo. *Fastidire*, a gustu translatum, est poene avertere, non ferre, non appetere, reiicere aut arduum difficilemque accessum dare: estque aut delicatiorum aut superbiorum. Plautus Truculento a. 5. v. 38.

Qui, malum, bella aut faceta es, quae ames hominem istimodi?

PH. *Venitne in mentem tibi, quod verbum in cauca dixit histrio?*

Omnes homines ad suum quaestum callent et fastidiunt.

Aedepol

Aedepol si Plautinos augures et extispices nimis ille auditores habuisset, dictum sane quam doctum et de melioribus sine plausu perdidisset. Fere placet illis *calent*, quod explicant, feruere inhiant et semper nouum appetunt, ut stomachus, qui nouis cibus reficiendus est, consuetos fastidit; aut *callent* interpretantur, ingeniosi sunt in quaerendo lucro. Deinde Lambinus, *satis vident*, Palmerius *satis cluunt*, Acidalius *cati cluunt*. Solus Scaliger ad Catalecta se recte perspexisse mentem indicat: sed nihil iuult nec ipsum cuius tamen nulla culpa est, nedum Comicum adsequutos. *Callere* idem est quod obduxisse calum, durare in re molesta; et imperare tibi, ut patiaris. Sulpicius ad Ciceronem: (lib. 4. ep. 5. ad Famil.) *qui non in illis rebus exercitatus animus callere iam debet, atque omnia minoris aestimare?* Diuersum huic *fastidire*, videlicet non durare, nec sustinere quod molestum est, sed repellere, delicatum esse. Cum duobus Phronesiores erat amatoribus, altero militari homine, qui se pulchrum dignumque amore putabat, perinde ut Pyrgopolinices; altero rustico, caetera incomito et horrido, sed qui et recens erat et parcimoniae bellum indixerat, neque obligare inodo sibi, sed emere meretricem omnem, cum porcis, cum fiscina, damnis suis pararet. Vnicus hic illex est infaustis illis auibus capiendis. Quae igitur ob pecuniam hominem insulsum et squalidum, spreto urbano et formoso quidem, sed a nummis male instructo vel iam exhausto vel denique auaro, amat meretrix; ea *callet ad quæstum suum*, hoc est, obdurat, et non fastidit, sed tolerat ingratas delicias lucri causa. Quae autem Venerium nepotulum, aequè damnosum ac largitorem, spreto rustico, praefert, ea *fastidit*, delicata est et iam ferre nequit absurdos lusus, non tamen nisi *ad quæstum suum*. Prout quæstus est ex re, praesertim si quia ingenio suo non nimium suauis est, ita tolerant eam obdurantque in toleranda, aut fastidiunt et adspernantur homines. Quod autem adfertur ex *Afinaria* 2. 1. sc. 3. (v. 34.) *Ad suum*

R r

quem-

quemque hominem quaestum esse aequum est callidum: quo solo se fatetur teneri Passeratius, ne *ro* *calent* approbet: id nihil facit ad intellectum verbi *callere*; illustrat nonnihil usum particulae. Vti et in Captiuis a. 2. sc. 3. (v. 8.) *Vtroqueuorsum rectum est ingenium meum, Ad te atque illum: pro rota me uti licet.* Bacchid. 1, 2. (v. 56.) *Nimio es tu ad istas res discipulus doctior.* Poenulo 3, 2. (v. 22.) de auro Comico: *Verum ad hanc rem agendam Philippum est.* Neque aliter accipienda, quod fefellit eruditos, Milite 3, 1, 125.

Nimis bona ratione, nimiumque ad te et tua multum vides.

Haec lectio MSS. quam produxit prius et merito recepit Philippus Pareus, de humanitate non male meritis, de me ita, ut et supremo iudicio suo mihi honorem habuerit. Nec diffitetur Gruterus ita fuisse in optimis codicibus, sed ait non illis perpetuo seruiendum, ubi ratio et decorum id abnuat, uti hic. Quod nunquam euincet, nec ferimus obduci nobis: *nimisque aperta tu multum vides*: erutum, ut ait, a Camerario e primariis editionum. Dam de nuce litigant viri docti, nucleum amiserunt, aut sine cura reliquerunt. *Nimis bona*, inquit, *ratione* siue *utrique* facitis, et tu et cognati, siue illi faciunt: tuque in illis quae ad te tuamque rem pertinent, vel quantum ad te et tua, etiam plus quam opus est vides ac sapis. Porro *fastidire* solum pro superbire Plauto; coniunctum nomini rei vel personae pro spernere, grauari, passim frequentatur. Contra *superbum* pro fastidiente Horatius de urbane mure: *tangentis male singula dente superbo.* Ita non tantum fastidit, quae rusticum et squalidum amandat praeculto, quale proxime in Plauto exemplum, sed quae quemuis amore, ut redametur, merentem dedignatur. nam fastidia fastusque amatoribus non indulgentium. Corydoni fuit *tristeis Amaryllidos iras Atque superba pati*

pasi fastidia. Tibullo, (I, 9, 73.) *Phlooes fastidia.* Propertius lib. 3. Eleg. 18.

Talis, Cretaei fastus quae passa iuueni.

Idem lib. 4. (5, 42.) *Nempe tulit fastus ausa rogare prior.* Petronius (c. 96.): *Contubernalis meae mihi fastum facit.*

Apud Martialem, (4, 29.) *spoliatricem commendat fastus amicam.* Sic *fastidiosus*, paucorum hominum, cui rari et rara placent, qui nimis arroganter aut curiose personarum et rerum delectum habet. Milite 4, 6, (16.)

quamquam illum multae sibi expetessunt,

Ille illas spergit segregatque ab se omnes, extra te unam.

AC. Ergo iste metus me macerat, quod ille fastidiosus est.

In Rudente de Neptuno: *quamuis fastidiosus aedilis est: si quae improbae sunt merces, iactat omnes.* Cicero (de Clar. Or. 207. c. 57.): *facilis erat in causis recipiendis Antonius, fastidiosior Crassus.* Sic *fastidiose recipi*, hoc est, difficulter, grauatim, Phaedro: (prol. 3, 23.)

Ego quem Pierio mater enixa est iugo etc.

Quamuis in ipsa natus sim poene schola etc.

Fastidiose tamen in coetum recipior.

Cicero lib. I. de oratore: (c. 26.) *Itaque in iis artibus, in quibus non utilitas quaeritur necessaria, sed animi libera quaedam oblectatio, quam diligenter et prope fastidiose iudicamus? Quae sententia consentit cum Horatiana: (ad Pis. 372.)*

mediocribus esse Poëtis

Non homines, non dii, non concessere columnae.

Vt gratas inter mensas symphonia discors

Et crassum unguentum, et Sardo cum melle papauer.

Offendunt, duci poterat quia coena sine istis:

Sic animis natum inuentumque poema iuuandis,

Si paullum summo discessit, vergit ad inum.

Seneca de tranquillitate: (c. 7.) *Nunc vero in tanta bonorum egestate minus fastidiosa fiat electio.* Ex his omnibus iam, credo, perspicuum est, quid sit *agitare fastidium*. Sunt enim τῶν πρὸς τὶ hinc *agitare fastidium et facere fastum*; illinc *pati fastidia*, *pati* vel *ferre fastus*: illa sunt aut minime aut fastidiose ac tarde recipere; haec aut minime aut lente ac post multam humilitatem et patientiam admitti. *Agitare fastidium* hominum praesertim rivalium et in eundem locum gratiae competentium est tenere homines suspensos et diu te rogandum sectandumque praebere, dum deliberas, nec decernis aut declaras, utros vel quos praeferas. Philippus dum se ostentat, dum cupit conspici et aestimari per eos, a quibus rogatur, *tantarum urbium fastidium agit*: non cito ac prompto responso eas dissolvit, se ambientes fastum pati cogit, ac fastosa mora deliberat, vtra potius foret tanti, cuius foedere, hoc est, voluntario servitio, accepto, alterius imperium vi tentare malit. Nec praeter auctoritatem membranarum et egregium sensum, desunt ex proximis, quibus quae diximus, adfirmantur. *Venditatio gloriae suae* in aliquo, utrum *fastigium* eius agitati, an *fastidium* conveniebat? huic prorsus: eo enim se venditabat, ferocem magnumque faciebat, et protrahere rem, quod haberet conspicique cuperet submisso orantes, exspectantes se, et adsectantes tantarum urbium legatos. Facit enim Iustinus Philippum, passim ei malignior, ex illis, qui, ut ait Cicero, deteriores fiunt rogati: qualem apud Petronium habes: (c. 91.) *Postquam rogari sensit, supercilium altius sustulit.* Sed et *adulari et redactum eo esse, ut ultro adulere*, magis eorum est, quorum fastidium, quam quorum fastigium agitur. Denique *alienis excubare sedibus*, annon plane fastus est patientium, ut amatores exclusi, ad limina pernoctant? Seneca de constantia sapientis: (c. 15.) *Domus haec sapientis angusta, sine cultu, sine strepitu, sine apparatu, nullis observatur ianitoribus, turbam venati fastidio digerenti.*

sensibus, Vivo ut exemplo rem expediamus, Callicratidam apud Xenophontem lib. 1. Historiae Graecae et Plutarchum in Lyfandro adspice: is cum ad exercitum in Asiam venisset, Cyrumque orae maritimae praefectum de stipendio nauticorum adisset, responsum tulit, Cyrum portare, post biduum rediret. Grauitur id tulit Callicratidas καὶ ταῖς ἐπὶ τὰς θύρας ποιήσασιν ὀργισθεῖς (quid aliud quam stomachatus excubandum et toties occurrendum esse ad portas) miserimè mortaliū dixit esse Graecos, qui nummularum causa barbaris adlarentur, seque si saluus domum reuerteretur, pro virili laboraturum, ut Athenienses ac Lacedaemonios in concordiam redigeret. Vides Cyrum Callicratidae *fastidium* utique, non *fastigium agitantem*, nec hunc ferentem, quod illos apud Philippum vel ferre fortuna sua iubebat, vel sentire Macedonis artes prohibebant. Quas sane miras in Atheniensibus, Lacedaemoniis, Thebanis, Phocensibus frustrandis operae pretium est cognoscere ex orationibus Demosthenis περὶ τῆς παραπροσβείας, eiusdemque et Aeschiniis περὶ τῆς σεφάνεα. Dabit alterum Tacitus in quarto Annalium: (c. 74.) Seiani durior congressus erat, atque eo per ambitum aut consiliorum societate parabatur. Satis constabat auctam ei adrogantiam, foedum illud in propatulo seruitium spectanti. quisque etc. campo aut litore iacentes, nullo discrimine noctem ac diem iuxta gratiam aut fastus ianitorum perpetiebantur. Iuxta vult indigne habitos, quibus comes fuerint ac benigni ianitores, et quibus truces; quos promte admiserint, et quos reiecerint aut tarde admiserint. Quod autem habetur ante: nunc Graeciae imperantis aemulos: in eo ὕπελον vlcus latere recte censuit Berneggerus: legendum autem, ut subiicit mihi Manso Altingius noster, et legum et literarum peritia egregie praeditus, mihiq; et ob faciles mores et rectum animum iucundissimus: antea inter se imperii, nunc gratiae imperantis aemulos: quoniam certantes de imperio, nunc (οἷοι δὲ εἶναι;) de serui propioris honore,

vtri palman regiae amicitiae obtinerent, vtri potiores
 apud illum partes haberent, qui iam vi et opibus, mox
 etiam specie rerum potiebatur. Quos Tacitus describit,
 gratiae non modo Seiani, sed et ianitorum eius aemuli
 erant. Idem vel Trogus vel Iustinus lib. 13. vbi, quae
 post mortem Alexandri Praefecti eius comitia de imperio
 agitaerint, enarrat, cap. 3. *Cum equites quoque idem
 fecissent, pedites indignati, nullas sibi consiliorum partes
 relictas, Aridaeum Alexandri fratrem regem appellant,
 satellitesque illi ex tribu sua legunt.* Sic omnes Bongar-
 fii praeter vnum, in quo *ex turba*, quod cum ipse lau-
 dasset, sibi in tribus melioribus inuentum Modius esset
 contestatus, in exemplaria receptum est, et nunc passim
 pro germano probat. Mihi vocis vtriusque pretia exi-
 genti occurrebat, res exterorum, vt ab aliis, sic in primis
 ab hoc scriptore, vocabulis, quae rebus Romanis dicata
 et propria erant, propter τὸ ἀνάλογον per saepe vocitari.
 Sic Hannibalem Carthagine *Consulem* dicit lib. 31. sic
 Hasdrubalem *dictaturas undecim et triumphos quatuor in-*
signem fecisse lib. 19. (c. 1.) sic Dionysium Corinthi
 apud *Aediles* aduersus lenones iurgari l. 22. (c. 5.) Sic
 Aetolorum *uniuersarum urbium senatum* lib. 33. (c. 10.)
 et *senatum Parthicum* lib. 13. Macedonum *optimates* lib.
 12. et *optimates castrorum* Alexandri prologo lib. 13.
 (c. 10.) Agathoclem *Tribunum militum* factum lib. 22.
 (c. 1.) et Alexandriae *tribunatus et praefecturas* scorta re-
 gia ordinasse, lib. 30. (c. 2.) *Principia* castrorum Alexan-
 dri lib. 11. cap. 6. quod ambiguum est, sed vtrouis inodo
 accipias, proprie Romanum. Potest enim et pro loco
 accipi, vt apud Cornelium Nepotem, Liuium et hos
 scriptores: foretque perinde ac si dicerem: si curiam cer-
 neres, regum confessum te videre diceres: nam in princi-
 piis Romanorum castrorum illud virorum genus, quos
 apud Alexandrum ab aetate formaeque maiestate senato-
 ribus aequat, iura reddebant et in consilium vocati confi-
 debant. Possunt quoque, vt apud Vegetium, Ammia-
 num,

num, et horum temporum scriptores, intelligi capita et apices castrorum. Vt cum Vegetius lib. 3. cap. 2. *principiorum Tribunorumque et ipsius Comitis*: et cap. 8. *singulae centuriae diuidentibus campidoctoribus et principiis accipiunt pedaturas*. Leg. 1. C. de Veteranis: *Cum introissent principia, et salutatus esset a Praefectis et Tribunis et viris eminentissimis*. Male libri qui, *cum introisset principia*: quique probant Contius et Gothofredus. Quae significatione an hoc vocabulum fuerit Trogi aeuo, vehementer addubito, et fidum exemplum haecenus requiro. Iustini num fuerit, quamquam vix huius vlla, ab Trogo aliena, in sermone vestigia appareant, videndum. Nam quod huc facere putant Terentii: (Eun. 4, 7, 11.) *hic ego ero post principia*: et vno verbo, *postprincipia*, penes Plautum et Varronem; neque id verum est, et si verum esset, aliter tamen vocabulum *principia* hic quam illic acciperetur. Sunt enim illic soli duces, hic esset tota secunda acies. Quod cum apud plerosque huius aetatis scriptores legissem, et comparassem cum illis, quae veteres scribunt, falsum esse deprehendi. Tertia haec virtus vocabuli est; (quae apud veterem Romanam, militiam obtinuerit, altera) pro fronte aciei seu primis signis. Vt in castris, vbi praetorium et signa fixa erant, et interdum magna parte praecipui duces imperia expectabant, *principia*: sic in acie, vbi signa in hostem promouebantur et duces principesque lacessendi et committendi praelii consistebant, *principia* dicebantur. Sic Liuius lib. 2. (c. 65.) *quamquam cessere magis quam pulsus hostes sunt, quia ab tergo erant cliui, in quos post principia integris ordinibus tutus receptus fuit*. Frontem aciei significat fuisse turbatam, quique ibi pugnabant: qui secundum eam locati erant, eos saluis ordinibus pedem retulisse. Sisenna lib. 3. Histor. *post principia paullatim recedunt, atque inde cum paucis fugae se mandant*. h. e. ex illo loco, vbi complexus armorum et discrimen erat, sensim referunt pedem; cumque constitissent, vnde tuto terga

liceret dare aliis etiamtum propugnantibus, necdum omnibus principiis turbatis stratisue, matura fuga sibi consulere. [Sallustius in Iugurthino (c. 49. 6.).] *Ibi Metellus commutatis ordinibus, in dextro latere, quod proximum hostes erat, triplicibus subsidiiis aciem instruxit: inter manipulos funditores et Sagittarios dispersit: equitatum omnem in cornibus locat; ac pauca pro tempore milites cohortatus, aciem, sicuti instruxerat, transuersis principiis in planum deducit.* Iugurtha confederat in colle, quem transuerso itinere porrectum dixit, ita ut eum praetereundum haberent Romani. Metellus igitur ita degreditur monte, ut, quia hostes ab dextro latere impressionem facturos expectabat, prima signa vel frontem aciei, non haberet in capite agminis, sed in dextro latere, ab quo nempe conflictum primam futurum existimabat. Siq. procedebant apti praelio, ut si hostis se commouisset, confisterent leuique flexu corporis ei frontem acie ordinata obuenterent. Hoc est, *transuersis principiis aciem in planum deducit.* Mox Sallustius: (c. 50, 2.) *Marium post principia habere, id est, in subsidiiis: ipse cum sinistrae alae equitibus esse, qui in agmine principes facti erant.* Recte: neque poterat aliter: nam quod futurum erat sinistrum cornu aciei, si pugnaretur, illi necessario in procedendo erant primi; quod dextrum, ultimi, omnes in dextro latere agminis: subsidia totum erant latus sinistrum agminis, quippe quod ab hoste transuerso colle aciem minante remotum.] Liuius lib. 3. (c. 22.) *Trium populorum tres separatim acies circa vallum hostium instruxit. ipse erat medius cum legionibus Romanis: equites suae cuique parti post principia collocat: ita trifariam adortus castra circumuenit.* Quod nihil est aliud quam ab tergo aciei, quae oppugnabat: castra enim adoriebantur munita, ubi nullus equitis usus: at postea, ut refert Liuius, *effuse fugientes eques, cui superare vallum haud facile fuerat, quum ad id spectator pugnae adstisset, libero campo adeptus, parte victoriae fruitur terribus cecidendo.*

dendo. Quid proprie hic equites facerent inter principes et triarios medii? nisi simul hastati principesque oppugnabant. Constitere igitur post aciem, quae primae oppugnabat, partim, ut victoriam persequerentur, si ea evenisset; partim ut repullos, si contra evenisset, reciperent, hostesque erumpere prohiberent. Lib. 8. (c. 10.) *Vbi triarii consurrexerant integri, resurgentibus armis, nova ex improviso exorta acies, receptis in intervalla ordinum antepilanis, clamore sublato principia Latinorum perturbant, hastisque ora fodientes, primo robore virorum caeso, per alios manipulos velut inermes, prope intacti evasere.* In his principibus Latinorum, ut ex superiori narratione constat, ipsi iam illorum triarii erant. Igitur perperam Valtrinus hic quoque *principia* interpretatur locum medium in acie, ubi principes essent. Seneca de vita beata cap. 14. *Prima Virtus sit, haec ferat signa: at qui Voluptati tradidere principia, utroque cavere.* Ad aciem respicit, quia dicit, *ferat signa*: feruntur enim non in castris, ubi fixa sunt, sed vel in itinere vel in acie: *principia* igitur, unde inferuntur signa, hoc est, in fronte aciei. Sic et Tacitus lib. 2. historiarum: (c. 43.) *Primani stratis una vice simanorum principibus, aquilam abstulere.* Hoc est, non principibus, sed principibus ordinum, sed primis ordinibus: nam omnis reliqua legio salva fuit, et hoc dolore commota mox repulit primandis interfecto legato, et plurima signa vexillaque ex hostibus rapuit. Lipsius lib. 4. ad hunc locum: nam et prima acies, ait, alibi *Principia* dicta; et sunt qui ipsos principes, hoc est, mediam, sic appellent. Vides vidisse verum: sed in rem non satis inquisivisse, atque ideo ambiguum fuisse. Ego, qui ex veteribus principes sic appellarint, in hunc diem quaero, certe quotiescumque de acie loquentes *principia* nuncupant, quod meminerim, prima signa, primos ordines, frontem aciei intelligunt. Hinc igitur proprie *post principia esse* dicuntur, qui post illam partem aciei stant, quae omne discrimen excipit; ita-

que tuti sunt, propugnatores habent, loco sibi cauerunt. Ita Terentio usurpatur. Paullatim factum nomen loci post partem, quae manum conferit, *postprincipia*. Denique generatim ad omnia, quae secundum quarumcunque rerum principia subsequuntur, translatum. Ita Plautus Persa: (4, 1, 4.) *ut quisque rem accurat suam, sic ei procedunt postprincipia*. Sic Varro: (de R. R. 3, 4, 1.) *a postprincipiis incipere*: explicatque ipse, *ab his temporibus potius quam a superioribus*: et idem *disciplinarum utilitatem vel voluptatem in postprincipiis existere*. Vetus poeta apud Ciceronem pro Sextio: (S. 118. c. 55.) *postprincipia atque exitus vitiosae vitae*. Quod autem ex Frontino dat Steuechius, *missa principia*, id non intercedo quo minus ex veteri Latine sit: sed ita dictum, ut *missum praetorium*. Ut hinc non colligas duces fuisse dictos *praetorium*, ita neque exinde colligas eosdem fuisse dictos *principia*, priscis temporibus. Sed nimis, non inutiliter, opinor, tamen, euagamur. Ex eo autem genere, de quo inceperam, hoc quoque est lib. 17. (c. 2.) *Laetus Seleucus solum se de cohorte Alexandri remansisse*. Hoc est, ex proximis, familiaribus, contubernalibus: ut erat *cohors* magistratuum populi Romani euntium in provincias. Neque aliunde *auxilia* pro militibus non civibus: ut cum Xerxes ait septingenta millia *de regno* armasse, trecenta *de auxiliis*, lib. 2. (c. 10.) et in exercitu Alexandri *auxilia Persarum* lib. 12. (c. 12.) Et sic existimabam, cum *tribum* peditum dixit, auctorem vocabulo proprio civitatis Romanae rem Macedonum significasse. Tribus partes sunt et quasi corpora populi Romani: tribules quasi corporati. Non autem Romanus modo, sed et alii populi, sed et exercitus, in partes suas sunt et corpora distributi. Perinde igitur, quasi alia in exercitu peditum, alia equitum, alia fabrorum et machinatorum, et quot possunt in exercitu genera cogitari, totidem tribus essent, dixit *ex tribu sua*, quod nihil est aliud quam lib. 18. (c. 3.) *ex suo corpore*, ex numero suo, ex ordine suo,

suo, ex suae partis hominibus. Transfertque similiter
 Columella lib. 3. cap. 2. *Inerticula autem nigra, quam
 quidam Graeci amethyston appellant, potest in secunda
 quasi tribu esse, quod et boni vini est et innoxia.* Eadem
 abusio vocum, *decuria, cohors*, quae certis generibus
 corporum attribui solita per Synecdochen extra illa cor-
 pora, pro quouis alio numero vel grege accipiuntur. Cae-
 cilius: *meritissimo hic me eiecit ex hac decuria.* Plautus
 Persa: (1, 3, 63.) *exigam hercle ego te ex hac decuria.*
 Servius ad parasitum loquitur. Iustinus lib. 12. (c. 5.)
*in unam cohortem eos, qui de rege durius opinati fuerant,
 contribuit.* i. in unum agmen. Fuerunt enim haud dubie
 plures, quam ut intra cohortis propriae sic dictae nume-
 rum continerentur. Illud anceps, et vix tentandum, uti-
 que nobis, qui scriptis antiquis tantum deferimus. Lib.
 29. (c. 3.) habetur oratio Philippi alterius, rem veram
 simulato animo praedicentis, si quos tunc in Italia Ro-
 manum Poenumque fortuna commiserat, uterumque
 uniuerso bello superet, longe grauius periculum, quam
 unquam antea, Graeciae imminere, praesertim discordi,
 et ultro in perniciem primo alterius partis, dein commu-
 nis libertatis, arma victricia imploraturae. In ea legas:
*Frequenter Graeciam ingentes motus passam, nunc Persa-
 rum, nunc Gallorum, nunc Macedonum bellis: sed omnia
 illa leuia fuisse existimatuos, si ea quae nunc in Italia
 concurrat manus, extra terram illam se effuderit: aucto-
 re Bongarsio, ante quem typi prodebant: sed omnia illa
 ludum fuisse existimatuos.* Nec pro Comico adspernere:
 non enim modo Terentii est, sed etiam Ciceronis. Pro
 Flacco: (c. 5.) *quibus iusiurandum iocus est, testimonium
 ludus.* Pro domo sua: (c. 48.) *sin ille ludus fuit, quid
 te impurius, qui religiones omnes pollueris aut ementiendo
 aut stuprando?* Sed Liuii, lib. 28. (c. 42.) *Nae tibi, P.
 Corneli, quum ex alto Africam conspexeris, ludus et iocus
 fuisse Hispaniae tunc videbuntur.* Horatius lib. 2. Sat. 5.
 (v. 36.)

Hacc

*Haec mea cura est,
Ne quid tu perdas, neu sis iocus.*

Valerius Maximus lib. 5. cap. 1. *Nisi vinum nos defecisset, ista quae tibi relata sunt, prae iis quae de te locuturi eramus, iusus ac iacus fuissent.* Petronius. *ne nocturnas religiones iocum risumque faciat.* Demosthenem pro eodem aduersus Lacriti exceptionem ἰδλον καὶ φλυαρίαν dixisse, observauit P. Victorius in Variis. (6, 13.) Quibus inescatus ego quidem Iustino hunc flosculum abindicare capiebo. Attamen *leuia* scriptorum est? sed hi hac parte mihi leues, et interpretis annotationem pro prima uo auctoris eruditore vocabulo admississe videbuntur, donec ostenderit aliquis, cuius temeritate *leuia*, si vetus est, in *ludum* transierit? aut quid eum commorit, cur vocem tam obuiam minus obuia, hoc quidem usu, mutaret. Nunc enim posteriorem in illis codicibus (fuerit vel unus) unde Iustinus praelo tradi coeptus est, acceptam credo. Libro 35. cap. 1. *Itaque adiuuantibus Ptolemaeo rege Aegypti et Attalo rege Asiae et Ariarathe Cappadociae, bello a Demetrio lacesse, subornant propalam quendam, sortis extremae iuuenem, qui Syriae regnum velut paternum armis repetere, et ne quid contumeliae deesset, nomen ei Alexandri inditur.* Loquitur de Antiochenis. Dedit autem sic quoque Bongarsius, ambigumque sibi et aliis fecit, *propalam* aduerbium an nomen esset. *Propala* vox nihili est: *propola* vero prorsus ex Graeco προπόλης, non ex Latina praepositione et verbo Graeco, ut voluit Scaliger: sed in vocabulo Graeco Latini ciuitate sua donato, etsi ab origine aliter esset, suo iure suoque more primam syllabam producendo vsi sunt. *Propola* vero qui potuit esse Alexander, quem πολύβιον vocat Polybius? Sed si maxime pro adverbio accipias, non potest tolerari: non enim ita *propalam* res gesta est, ut decipi nequiuert vulgus: cum subornatus fuerit ab Laodice Arteino facie simillimus Antiocho mortuo, qui supremis mandatis hunc

verum

verum regni Syriae successorem declararet, profectusque ipse Romam maximae parti Senatus idipsam probauerit. Illud Plinius auctor lib. 7. cap. 12. hoc Polybius in excerptis legationibus cap. 140. Verba Plinii: *Antiocho regi Syriae e plebe nomine Artemon in tantum similis fuit, ut Laodice coniux regia, necato iam Antiocho, minimum per tum commendationis regnique successionis peregerit. Vbi obserua singularem vsum rē commendationis: quod vix intelligereinus, nisi Cicero dixisset in tertio Officiorum de Damone et Phintia: atque is, qui morti additus esset, paucos sibi diss commendanderum suorum causa postulauisset.* Intelliguntur igitur suprema mandata quibus domui prospicitur et res ordinantur. Vulgati olim *Promptalum* habebant, quod ceu verum nomen hominis edidit Petavius in Rationario temporum. Caeterum cum ex Strabone et Iosepho constet *Balam* hunc Alexandrum cognominatum, idoneam videor habere causam suspicandi, vocabulum hoc ignotum librariorum redegit ad nugas illas, *Promptalum, propalam, propalant*, scriptumque fuisse ab Trogo vel Iustino: *subornant Balam quendam*: cum praesertim nomen id illarum gentium sit, a Belo, Baalo, Balaco et similibus quantum differens? Nam et alibi librariorum insaniisse in nominibus propriis in hoc volumine video. Sic *Doriseten* pro *Dromischaet* rege Thracum, sic *Epirorum* urbem pro *Eltorum*, sic *Theramenem* virum pro *Thera* insula dederunt. Lib. 18. (c. 4.) Elifae maritum, quem *Sichaeum* Virgilius, *Acorbam* vel *Acheruam* tradunt: sed Trogus, opinor, quocumque auctore Graeco, *Adberban* dixerat: id enim Punicum nomen, *Adberbal*, Graeca terminatione. Lib. 27. cap. 2. habent MSS. *Interea Ptolemaeus Euergetes, cum Antiochum in auxilium Seleuco venire cognouisset.* Lib. 34. cap. 3. *Reuersus in regnum Antiochus decedit, relicto paruo admodum filio, nomine Eupatore.* Verissime vtrumque vt series et Aegypti Syriacque regum et temporum demonstrat: nec video rationem, qua probabile

bile fiat, haec potius subdita quam conditori sic nata esse. Lib. 41. cap. 5. tertius Parthicorum regum *Panpatrius*, vel *Priapatrius* vel *Pricipatrius* appellatur in libris. Verum videtur esse *Pbriapitus*, quod et vni e maioribus Arsacidarum fuit. Arrianus in Parthiis apud Photium: *Φησὶ δὲ τὸ Παίρθων γένος Σκυθικόν· ἀποστῆναι δὲ τῆς τῶν Μακεδόνων ἐπικρατείας ἅμα Περσῶν καταστραφέντων παλαῖ δελωθέν, δι' αἰτίαν ταύτην· Ἀρσάκης καὶ Τηριδάτης ἦν ἡν ἀδελφῶ Ἀρσακίδα τῷ υἱῷ Ἀρσάκῃ τῷ Φριαπίτῃ ἀπόγονοι· Οὗτοι Φερεκλέα, τὸν ὑπὸ Ἀντίοχου τῷ βασιλέως (Θεὸν αὐτὸν ἐπικλῆν ὠνόμαζον) ἀλλ' οἶγε Ἀρσακίδα τὸν ὑπὸ Ἀντίοχου σατραπὴν ταύτης τῆς χώρας καταστάντα Φερεκλέα, ἐπεὶ τὸν ἕτερον τῶν ἀδελφῶν αἰχρῶς ἐπέερασε βιασάμενος, ἐκ ἐνεγκόντες τὴν ὕβριν, ἀντίλον τὸν ὑβρίσαντα καὶ ἑτέροις πέντε τὴν πράξιν ἀνακονωσάμενοι, καὶ τὸ ἔθνος τῶν Μακεδόνων ἀπέστησαν καὶ καθ' ἑαυτὰς ἤρξαν, καὶ ἐπὶ μέγα δυνάμεος ἤλασαν.* Aut certe *Parapitius*: nam *Parapita* Perficum mulieris nomen apud Xenophontem, qui filium fuisse ait Pharnabazo ἐκ τῆς *Παραπίτας* lib. 4. Historiae Graecae. In eodem libro c. 3. de Parthorum moribus: *In superstitionibus atque cura deorum, praecipua omnibus veneratio est.* Deorum reuerentia praeter alios populos, praecipue Orientis, excellere Parthos nusquam proditum, neque id his verbis explicaturus videtur fuisse Iustinus. Quin si mentem eius adsequor, certum genus expressit numinum, aduersus quae singularis eorum religio esset: vt etiam caeterarum erat fere gentium. Id vnica litera mutata deprehendisse videor. Scribo enim: *praecipua amnibus veneratio est.* A Persis eam religionem acceperunt tenueruntque. Herodotus lib. 1. *Ἐξ ποταμὸν δὲ ὅτε ἐνερέεσι, ὅτε ἐμπτύεσι, ὃ χῆρας ἐναπονίζονται, ἐδὲ ἄλλοι ἐδὲν ποιεῖσιν, ἀλλὰ σέβονται ποταμὸς τῶν πάντων μάλιστα.* Tacitus lib. 6. (c. 37.) *Annalium de Vitellio et Teridate: Sacrificantiis, cum hic more Romano Suoetaurilia daret, ille equum placando amni adornasset.* Plinius de alio Teridate

date lib. 30. cap. 2. *Nauigare noluerat, quoniam ex-
spuere in maria aliisque mortalium necessitatibus violare
naturam eam fas non putant.* Arnobius lib. 6. *Ridetis
temporibus priscis Persas fluuios coluisse.* Neque aliter in-
telligo Ammianum lib. 18. *Reges Ninive Adiabene in-
genti ciuitate transmissa in medio pontis Anzabae hostiis
caesis extisque prosperantibus transire lactissimi.* Proco-
pius in secundo Perficorum de Chosroe Daphnen Antio-
chiae contemplato, nemusque et fontes admirato: καὶ
ὄρας τὰς Νύμφαις ἀπὼν ὤχετο. In Anthologia fer-
vus, qui dicens inducitur: Πέροντες εἰμὶ καὶ ἐκ πατέρων,
addit postea: σέβομαι, δέσποτα, καὶ ποταμὸς. Vbi
non transit Tacitum Brodeus.

CAP V T XI

*Liuius magno numero men-
darum liberatus. Dasius, no-
men Latinum. Valerio Maxi-
mo e MSS. vetus lectio reddi-
ta. Citerioris curae negotium.
Consulatus legitimo tempore ci-
terior. Vfus elegans eius vo-
cis. Longinqua consuetudo.
Caesar a correctione defensus.
Longinquitas belli. Septem-
virale iudicium e Liuiο et Pan-
decte Iuris exterminatum.*

*Aliunde flare, aliunde sentire.
Vnde, id est, a quo homine, a
qua parte. Documentum sta-
tuere, si quis, vel ne quis, vel
quomodo faciat. Cicero a su-
spicione mendii liberatus. Ta-
citi loco subsidium. Num et
non confusa. Seneca Tragi-
cus et Ouidius et Florus leuiter
correcti. In pretiis captiuo-
rum et praeda nundinari. Cru-
delitati rapacitas addita.*

Notabilis historia est apud Liuium Arpini principis Al-
tinii. Is patriae suae hostibus proditor, adpropin-
quante Romano exercitu, seu insita leuitate ingenii,
seu quia impium beneficium honore careret, ad desertos
socios aliam proditionem coquens rediit. Quos tamen
sceleri difficiliter adsentiri, quam ipse id erat patraturus,
deprehendit: et esse, qui antiqui impetus sententia, quod
in

in Faliscorum paedagogo et Pyrrhi medico maiores ediderant exemplum, resouandum decernerent. Intercessit Fabius Contator, praesentia tempora magis, quam quid ille commernisset, in consilio habenda dictitans, ne fociis fortunam temere secutis ad resipiscendam gradus nimis nobili seueritate praecideretur. Vt nihilominus aliquid supplicii subiret, neque extra metum grauioris esset, in vincula coniectus est; quod secum ferebat auri, ei seruari iussum. Quum res emanasset Arpis, nec denique Hannibalem fefellisset, laetus ille occasione subuertendi dudum suspecti et pecaniosi hominis, ipsum condemnauit ut transfugam, conjugem liberosque igni tradidit, bona in fiscum suum redegit. Ita iste, noxiosissimum caput, vindictam morantem, dum nouo scelere licitatores quaerit, in seculo impulit, et, ut sic dicam, ad lineas adduxit. Haec facunde, ut semper, Patauinus scriptor libro 24. cap. 45. sed aliquot versibus corruptis, quibus eximere labem nunc aggredimur. Princeps error in ipso nomine hominis, quod non, *Cassius Albinus Arpinas*, sed *Dasius Albinus Arpinus* partim ratio, partim antiquissimi codicum faciunt, mitius vexati diuiso primo elemento *classius Albinus*, ut et Sigonianus. Medium verum est, et pariter extinctum in vulgatis lib. 21. cap. 48. *nec sane magno precio, nummis aureis quadringentis, datis P. Brundisino Praefecto praesidii corrupto, traditur Hannibali Clastidium*. Nec Romanorum scriptorum est hominem caetera ignotum solo praenomine *Publium* appellare, et illud, *datis*, omnino hic superfluum. Optimus ille Put. *quadringentis Dasio Brundisino*. Vult, ut monuimus: *nummis aureis quadringentis Dasio Brundisino Praefecto praesidii corrupto*. Posterius nomen patriae est, non appellationis. Nomen idem apud Martialem lib. 2. (52. 1.) *Novit loturas Dasius numerare*. Immo et apud nostrum lib. 26. (c. 38.) *Salapiae principes erant Dasius et Blasius*: (optimi perpetuo *Blattius*) *Dasius Hannibali amicus*. *Blasius, quantum ex tuto poterat, rem Romanam*

nam fouebat. Repetitur ibidem aliquoties, nequē aliter exstat apud Valerium; Maximum lib. 3. cap. 8, cuius ibidem verba ita sunt legenda ex tribus MSS. Caeterum pro tribunali cum res gereretur, et quaestioni illi omnium oculi essent intenti, dum aliud forte citerioris curae negotium tractatur, Blaffius vultu dissimulante et voce submissa monere Dasum coepit. Pighius edidit citioris, anteriores habebant certioris. Sed illud est Valerii: *citerioris curae*, hoc est, prioris, praeuertendae, propioris; genus loquendi non infrequens ipsi. Sic lib. 6. cap. 3. *Nam, ut ita dicam, incunabulis et nutrimentis culpa, non ipsa commotus culpa, citeriorem delicto praebeuit ultionem, ut potius caueret iniuriam quam vindicaret.* Hoc est, anteuertit ultione delictum et praeuenit. Lib. 8. cap. 15. *Superiori Africano consulatus citerior legitimo tempore datus est.* Nempe ante legitimum tempus, priusquam per aetatem et leges liceret. lib. 9. cap. 12. de Herennio Siculo: *Nam cum eo nomine in carcerem duceretur, in eius postem ilito capite in ipso ignominiae aditu concidit, ac spiritum posuit; uno gradu a publico supplicio manuque carnificis citerior.* Quod citra est, plerumque propius est respectu loci. Sic Gallia *citerior* et *ulterior* Alpium, Hispania *citerior* et *ulterior* fluminis interfecantis intuitu Romanis dicebantur. Et *citimus* pro proximo. Cicero in somnio Scipionis: (c. 3.) *ex quibus erat illa minima, quae ultima a coelo, citima a terris, luce lucebat aliena.* Varro Atacinus:

*Qua citimus limes dispescit turbida puris,
Ihuiolata meat.*

Valerius eleganti ἀκρολογία transfert ad tempus: utraque enim quantitas continua est. Nec primus ille aut solus. Cicero lib. 2. famil. ep. 12. *ita molestae Quinquatrus adferebantur. nam citeriora nondum audiebamus.* Vbi ne non ineptus esset Titi Popmae codex, *quinquatriis*, et *certiora*, habuit; habeatque sibi. Velleius Pater-

culus lib. 1. (c. 17, 2.) *Historicos minus octoginta annis circumdatum acuum tulit: ut nec poetarum in antiquius citeriusue processit ubertas.* Sic et longinquus a loci intervallo ad temporis spatium traducitur. Caesar lib. 1. de bello Gallico cap. 47. *propter linguae Gallicae scientiam, qua multa iam Ariovistus, longinqua consuetudine, utebatur.* P. Ciacconius malit: *qua multum Ariovistus longa iam consuetudine:* et in altero habet consciscentem Brantium. Me quidem in neutro. Lib. 1. de ciuili: (29, 1.) *Tamen eius rei moram, temporisque longinquitatem timebat.* Liuius Lib. 4. (c. 18.) *Tolumnius quaquam suorum (plus spei in trahendo bello habentium) magis placebant consilia, ne longinquam militiam non paterentur Falisci, postero die se pugnaturum edicit.* Idem lib. 5. (c. 11.) *Quibus delectus, quibus tributum, quibus diutina militia longinquitafque belli sit grauis, qui clade accepta apud Vcios doleant.* Eodemque libro: *iam per longinquitatem belli commercio sermonum facto.* Passim etiam sic Cicero. Pro spatio corporis A. Gellius Lib. 1. (c. 1.) *Comprehensa autem mensura Herculani pedis, quanta longinquitas corporis ei mensurae conueniret.* Sic locorum, temporum, rerum mensuras miscent Graeci in suis pro-
verbiis: δάκτυλος αμέρεα, πρότερον τῆς πρώτης τὸ Φυ-
ράσαι, ἐκατὸν σταδίοισιν ἄριστον, πολλοῖς παρασάγγαις
ὑπερδραμεῖν. Adfine est, cum citerius pro archiore seu
angustiore ponitur. Vt rursus Valerio Lib. 8. cap. 7.
Citeriores aetatis metas, sed non parui tamen spatii, Chrysippi viuacitas flexit. i. angustiores, non vsque eo
egredientes. Seneca lib. 1. de ira cap. 16. *modo ultra quam oportet, excurrit, modo citerius debito resistit.* De bre-
vitate vitae cap. 1. *illam animalibus tantum indulgisse, ut quina aut dena secula edurent, hominis in tam multa ac magna genito tanto citeriorem terminum stare.* Declama-
tionum, quae Fabii aui perhibentur, 298. de parricida: *in cuius cruciatus cum omnia commenta sit antiquitas, ci-
terior tamen est poena quam scelus.* Hoc est, poena mi-
nor

nor est, asperitate et magnitudine sceleris non potuit aequari. Porro Liuius: *Quum eam tunc rem ad consilium retulisset Fabius.* In Put. et optimis: *Eam rem ad consilium retulisset Fabius:* caetera defunt. Et deesse debent, scribendum autem: *Cum rem ad consilium retulisset Fabius.* At in grauiori morbo cubant, quae sequuntur, pro desperatis olim deposita Sabellico, Glareano, Lipsio, Schotto, vix sine controuersia doctissimis: *tum posteaquam res Romana contra spem votaue eius velut resurgeret, turpius videatur nouam referre prodicionem: ut proditio pro septemuirali iudicio esset, semperque aliud sentiret: infidus socius, vanus hostis, ad Faleriorum Pyrrhique proditorem tertium transfugis documentum esset.* Primum optimi libri: *tum quam res Romana: nihil de intermedio, postea.* Legendum: *cumque res Romana.* Iam nemo antiquorum *septemvirale* illud iudicium in re publica Romana agnoscit. Scio Godeleuæo et quibusdam iurisconsultis Accursianis, definiri, quod a Septemviris, qui e Centumviorum ordine fuerint, exerceretur. et hoc numero delectos de iure testamentorum et meritis exhaeredatorum etc. cognouisse: inque eam rem aduocari Paullum in l. 8. l. 28. et 31. D. de inofficioso. ex quarum rubrica argumentantur Paullum singularem librum ad illa iudicia conscripsisse. Quibus tamen Cuiacium in Observationibus et Rittershusium in prolegomenis commentarii ad lib. 10. epistolarum Plinii et citante illo Franc. Balduinum elegantes viros accessisse video. Nec ea propter minus loca illa omnino vitiata et *Cviralibus* substituendum contendam, (vt facile numerorum notae confunduntur, et non est absurdum *Centum* in *septem* degenerare, id quod eruditis iurisconsultis etiam ante nos visum) donec alio fundo iurisdictio ista stabiliatur. Nam apud Ciceronem quidem Lib. 1. de Oratore aequè nulla Septemviorum mentio: centumviraes autem enumeratae causae, *usucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluvionum, circumlucionum, nexorum, mancipiorum,*

rum, parietum, luminum, stillicidiorum, testamentorum ruptorum aut ratorum, quid cum prodizione comune habeant, qui caecus non est, facile videt. Quis autem inos ille, in castris, vbi summa potestas est penes imperatorem, vbi totum senatum deditae Campanorum vrbis inconsulto Senatu sine crimine potuit plectere Fulvius, in causa socii Arpini mentionem fieri Centumviro-^{rum}? Et si maxime haec ita non essent, quis intelliget Latine dici: *proditio pro septemvirali iudicio est: ἀντὶ τῶν, proditio apud Septemviros conuicta est*? Quis ita loquetur: *crimen illud pro Senatus cognitione est*: quod sit, perinde habetur, ac si in cognitione esset deprehensum ac iudicatum? Quomodo porro cōhaeret sequens, *semperque aliud sentiret*? Haec satis ad relegandos importunos illos Septemviros, Cadmaeos fratres, imperitis primo librariorum filis inritos, dein sopore et oscitantia, an potius consilii defectu, ab editoribus toleratos. Sed vt se Liuius recognoscat, proponenda morosius hic et excutienda scriptura vetus, permixtis auri atque sordium glebis, et fidei nostrae causa, et vt sapienti lectori copia sit aestimandi, an eas nos sapienter separauerimus. quae tamen si cui cognoscere molestum est, minimo negotio paucos versus transilire poterit. Lipsii codex: *proditionem ut proditus pelli v. m. virali indictione, et semper aliunde sentiat*. Vnde tentauit Scheggius: *velut resurgere videatur, turpius nouam referret prodicionem: aliis ut proditor (vel proditis) ille pro suomet tali iudicio dederetur, et semper qui aliud sentiebat, (vel, aliunde pende-^{bat}) infidus socius etc.* Mandauit idem literis Cloccii coniecturam: *proditionem aliis, ut proditis vel III virali iudicio dederetur*. Laurentius Valla vt in tenebris micet, referre longum est. Venimus ad nostras membranas. Barberinae vnaeque Venetae et alter Petauianus: *proditionem proditis polliceri VII milia virali iudicio est et semper aliunde sentiat*. Secundus Venetus et duo Pall. *proditis polli septemvirali iudicio est et semper aliunde sentiat*. Tertius: *proditis polli septem-*

*septemviralis iudicione et semper aliunde sentiat. Quartus: proditis polli VII virali iudicio est et semper aliunde sentiat. Vnus ex Florentinis: prodicionem proditis septemviralis iudicio esset, semperque aliunde sentiret. Alii duo: pr. proditis polli VII virali iudicio est, et semper aliunde sentiat. Menardi: turpius videatur novam inferre prodicionem proditis polli VII m. virali iudicio est et semper aliunde sentiat. Puteanaeus, Petavianus et duo Florentini meliores, quorum tres, ut aeuo certe cedunt, ita bonitatem primi aemulantur: referre prodicionem proditis polli VII virali iudicio est et semper alium desentiat. Ex quibus eruendum germanum et merum: cumque res Romana contra spem votaue eius velut resurgeret, turpius videatur novam referre prodicionem proditis olim: qui aliunde stet semper, aliunde sentiat, infidus socius, vanus hostis, ad Faleriorum Pyrrhique proditorem tertium transfugis documentum esset. Velim aliquis diuinandi peritus hanc lectionem ad illos apices ἀγρυπαμοιβικῶς. exigit, et tum sententiam ferat. Corruptio ista non momento existit; sed successu temporis inoleuit, et repetita scriptione, ut adsolēt, facta est grauior. Cum P bis positum tertio librarius iterasset, delere noluit: sic fuit, **PRODITIS POLIM.** post et laxatis τῆ M commissuris quia in vetusta maiuscula scriptura τὸ L admodum breuem flexum inferius habet et propterea ab I parum differt, pro LI duplex LL acceptum est, exiitque: **PRODITIS POLLIVI.** vnde Viennae in membranis Caesareis pro hac voce *pollui* legitur. Sic apud Valerium Flaccum pro *mater* scribebatur *vates*. Porro dissoluto etiam τῶ QVI et prima litera magnam partem abolita sic ut virgula sola restaret: **POLLIVIIVI.** Vides ut pro *olim qui*, factum sit: *polli septemui*. Scisso etiam τῶ ALIVNDE, et praetermissa vel euanescente altera parte τῆ V, tribusque transuersis virgulis τῆ E, restitit: **POLLIVIIVI ALIINDI**, aut **IVDI**. Insertum mox R, adiunctaque **CIO**; quis miretur, qui meminerit statim ante ad*

polli nebulones quosdam addidisse *ceri*, ad VII sua *milia*? Duo illi optimi Medicei pro *turpius* habent *turpitudinibus*, alteri duo, optimus dico Put. et Petav. *turpibus*. Adeo aut libido aut calami error in his insaniuit. Equidem existimo, me loco fracto et poene occiso et vitam et sanitatem reddidisse: sed vix id persuasurum me scio illis, qui veteres libros non tractarunt. Mens adeo congruens et aperta est, ut sine commentario possit expediri. Dictio elegantissima: *aliunde stare*, *aliunde sentire*. Sic Plautus Menaechmis a. 5. sc. 2. (v. 47.)

Non equidem mihi te aduocatum, pater, adduxi, sed viro.

Hinc stat, illinc causam dicis.

Noster lib. 21. *euentus belli, velut aequus iudex, unde ius stabat, ei victoriam dedit.* Lib. 25. (c. 15.) *inconditam Thurinorum turbam, nec satis fido animo, unde pugnabat, stantem.* Trogus apud Iustinum lib. 5. (c. 4.) *Enimvero tantum in uno viro fuisse momenti, ut maximi imperii subuersi et rursus recepti auctor esset, et unde stitisset, eo se victoria transferret.* Idem lib. 14. (c. 1.) *existimatu-ros ibi maiestatem regiam verti, unde soror Alexandri staret.* Tacitus lib. 1. Histor. (c. 56.) *Nec cuiquam ultra fides aut memoria prioris sacramenti, sed, quod in seditionibus accidit, unde plures erant, omnes fuere.* Nimirum ab aliquo *stare, esse*, est partium alicuius esse: unde autem saepe ponitur, ut significet, a qua persona. Sic Plautus dicta scena: (v. 32.) *ludibrio, pater,*

Habeor. SE. unde? M. ab illo, quoniam me mandauisti, viro.

Cicero lib. 3. in Verrem: (c. 14.) *ille autem, unde ablatum est, iudicio suum recuperare nullo modo possit.* Cornificius lib. 4. ad Herennium: (c. 43.) *Quid est, quod a me satis ei persolui possit, unde haec accepta sunt?* Livius lib. 5. *unde minime quis crederet, accepta calamitas.*

Sic

Sic *unde petitur* alterum litigatorum in iudicio p̄nato dicebant. Terentius Eunuchi prologo: *scripsit causam dicere Prius unde petitur, aurum quare sit suum, Quam illic, qui petit, unde is sit thesaurus sibi.* Cato: *si qui quid alter ab altero peteret, si ambo pares essent; siue boni siue mali essent, quod duo res gessissent, uti testes non interessent, illi, unde petitur, ei potius credendum esse.* Apud Ciceronem quoque pro Muraena, et lib. i. de oratore et septimo familiarium ad Trebatium: ut appareat propriam iurisperitorum formulam fuisse. Quidius in Ibin: (v. 278.)

*Sic aliquis tua membra fecet, Saturnus ut illas
Subsecuit partes, unde creatus erat.*

Id est, a quibus. quod temere, tanquam non satis Latini, ausus est homo eruditus, sed confidentissimus reprehendere. In verbis Fabii apud Liuium, *arbitria*, pro quo liber optimus *arbitria*, *agere*. Curtii quoque est lib. 6. (c. i.) *non est ausus ipse agere arbitria victoriae.* Nec differt Horatii: (Od. 4, 7, 21.) *et de te splendida Minos Fecerit arbitria.* [Vix videtur ante oculos integrum habuisse Curtium Turnebus, cum Arbitria significare praemium et pretium obseruat, et sic Curtium dixisse *arbitria victoriae*, lib. 28. c. 3. Nam *agere arbitria victoriae* est legem parendi victis dicere. Liuius l. 44. (c. 15.) *Rhodos nuncio in orbe terrarum arbitria belli pacisque agere: Deorum nutu arma sumturos positurosque Romanos esse.*] Ibidem: *Quum illud potius agendum atque eis cogitandum sit, si quo modo fieri possit, ne qui socii a populo Romano desciscant, et non vocitent: documentum autem ducant statui oportere, si quis respiciat, et antiquam societatem respiciat.* Proclius hic detegere mendum: et *non vocitent*: quae sensum admittunt nullum. Glareanus coniecit: *desciscant; neque vocitent documentum, neque grauius in eum ducant statui oportere.* quod magnum est,

si ipse intellexerit. Sigonius ex suo profert: *et non nocituum documentum aut ducant statui*. censetque locum esse insanabilem. Muretus lib. 15. var. L. c. 16. in libris vett. esse ait, *documentum aut ducant statui oportere non nocituum*. Hinc ergo, *aut ducant*, vult esse librarii, vtro modo scriberet, ambigentis: deinde, *et non vocitent*, factum ex illo, *non nocituum*, et transpositum: scribit vero: *descant: documentum autem statui oportere non nociturum, si quis respiscat*. In quo duo desideramus. Nolim quidem tanti viri fidem in scriptis codicibus commemorare labefactare: (quod tamen alii, et iure forsan, fecere) sed hoc testari possum, quicquid in Gallia Italiaque inspexi membranarum, omnes in ista, *et non vocitent*, consentire: accedunt tres Pall. quorum vnus solitus alioqui Sigonianas corruptelas stabilire, hic eum deserit. Iam vero *documentum* illud *non nociturum*, ne Mureti quidem, nedum Liuii facundiam decet. Quod vt doceamus, more atque instituto nostro utemur, ostendendo exemplis, vt veteres hac pulcherrima loquendi figura sint vsi, eo minore, vt opinor, legentium fastidio, quod raros ex recentioribus eam imitatos video. Cicero epist. 15. ad Brutum: *Dixi igitur sententias in Antonium, dixi in Lepidum seueras: neque tam vlciscendi causa, quam vt et in praesens sceleratos ciues timore ab impugnanda patria deterrerem, et in posterum documentum statuerem, ne quis talem amentiam vellet imitari*. Vbi Gruterus: Vox *documentum*, suspecta mihi, tanquam a scriba potius quam a Tullio. Credis commissurum fuisse, vt hanc notam Notis suis inureret, si, quae damus, ei obseruata fuissent? Plautus Captiuis: (3, 5, 94.) *Ego illis captiuis Aliis documentum dabo, Ne tale quisquam facinus incipere audeat*. Caesar apud Auctorem de bello Africano: (c. 54.) *sed quoniam ipsi sibi neque modum neque terminum constituant, quo caeteri dissimiliter gerant, egomet ipse documentum more militari constituam*. Horatius lib. 1. (Sat. 4, 109.)

Nonne

*Nonne vides, Albi ut male vivat filius? utque
Barus inops? magnum documentum, ne patriam rem
Perdere quis velit.*

Iustinus lib. 18. (c. 7.) *statuamque in te exemplum, ne
quis posthas infelicibus miseriis patris illudat.* Recte igitur
Lipsius apud Tacitum lib. 12. Annal. cap. 6. *statueretur
immo documentum, quomodo uxorem imperator acciperet.*
Cui non repugnare melius est. Cicero pro Plancio:
(c. 37.) *peremptum esset mea morte id exemplum, qualis
futurus in me retinendo fuisset Senatus populusque Romanus.*
Vides quas grates habituri essent tanti scriptores,
si quis ad documentum vel exemplum adilceret, non nociturum.
Scheggius mire turbat: *cogitandum sit, ne noxae sit, si quis
respiscat, et antiquam societatem respiciat; documentum ducant
statui oportere, si quo modo fieri possit, ne qui socii a populo
Romano desciscant, aut.* Sed haec quoque

*Excessit medicina modum nimiumque secuta est,
Qua morbi duxere, manus.*

Ego certus non nisi palam corrupte tentare, legebam olim:
*ne qui socii a populo Romano desciscant, Pecuniam vocitent;
documentum autem dicatur* (sic enim MSS. *ducant* a Sabellico esse notavit Glareanus) *statui oportere.*
Aiebat Fabius immemores temporum auctores durae illius
sententiae, libere de quaque re velut in pace omnique metu
solutos existimare. Quid ita? quia rebus creperis inenada
sit potius via, qua teneantur in obsequio et concilientur
fociorum animi, neu arceantur Hannibalem, ut Campani
fecerant: ab ipsis autem dicatur et cautesatur exemplum
poenae edendum in illos qui lapsi resipuerint. Quod P in T,
ut evenit saepissime, mutatum esset, TENVM, fecit librarius,
et non. Sic *num* in *non* cessit et in Hercule Oetaeo vers. 280.

*Iole meam captiua germanos dabit
Natis; Iouisque fiet e famula nurus?
Num flamma cursus pariter et torrens ferent?
Et Vrsa pontum sicca coeruleum bibet?*

Sic MSS. nec potest aliter bene vel concipi vel distingui. Ouidius contrario modo iuuandus in epistola Deianirae: (Her. 9, 101.)

*Haec tu Sidenio potes insignitus amictu
Dicere? non cultu lingua retenta filet?*

Vulgo: *num cultu*. Sed *num* valet, an etiam? *non* valet hoc vsu, annon vel nonne? haec differentia est. Lib. 26. cap. 18. *Silentium subito ortum et tacita cogitatio, quidnam egissent noui, quod fauor plus valuisset, quam ratio*. Nihil utique neque in magnis neque in paruis ciuitatibus fit noui, cum in campo plus valet gratia quam meritum, et creantur magistratus, quos factos iidem qui fecere, fieri potuisse mirantur. Vide Ciceronis Plancianam. Membranae tamen principes non dimittunt *re noui*, sed *re* quod ignorant. Scribendum: *quidnam egissent? num fauor plus valuisset quam ratio?* Haec nunc potius subibat magisque mordebat cogitatio, quod ingens periculum prae oculis erat eius prouinciae. An etiam, quod minime tempore tali deceret, commisissent, ut plus fauor quam ratio comitis valeret. At apud Florum in Mariano bello: (3, 21.) *Isti tot in pace non plures sunt*: vix admiserim: *num plures sunt?* Languet sic, iacet, exspirat oratio. An etiam plures sunt, timide foret loquentis et audacem sensum expromere dubitantis. quod minime solent neque huius aevi scriptores ex declamatoribus, neque Annaeus quisquam, neque Florus. Si sedet interrogationem esse, maneat sane: *non plures sunt?* id enim non tam deliberantis est quam confessionem exprimentis. Sed si meum consilium valebit, et viuum vigentemque hic Florum consideras, tu vero longum valere utrique particulae dicas scri-

feribasque: *Minus est, quod apud Sacriportum et apud Collinam portam septuaginta amplius millia Sulla concidit. bellum erat. Quatuor millia deditorum inermium civium in villa publica interfici iussit. isti tot in pace, plures sunt.* Sic demum grauitet et magnifice: id ipsum quod corrupte iste apud M. Senecam: *nunquam vidi plures trecentos.* Mens autem: plus est, grauius, dirius, crudelius, per pacem ac deditiois nomine quatuor millia necare, quam feruentibus praeliis septuaginta millia concidere. Vt sine deliberatione dixerat: *Minus est:* ita et post *plures sunt.* Vt sine deliberatione prius excusat, breuiter dicendo: *Bellum erat:* ita nec dubitat culpae directe posterius: *Isti tot in pace, plures sunt.* Vocem autem Poeni restituumus et historico nostro superius lib. 22. cap. 56. *Tum demum literae a Terentio Cos. allatae sunt: L. Aemilium Cos. exercitumque caesum: sese Canusii (sic optimi) esse, reliquias tantae cladis velut ex naufragio colligentem; ad decem millia militum ferme esse incompeditorum inordinatorumque: sed Hannibalem sedere ad Cannas, in captiuorum pretiis praedaeque alia: victoriam nec victoris animo nec magni ducis more nuntiantem.* Io. Andreas et Aldus vocem *victoriam* non habent: a Badio est, inde Moguntina et in Corrigendis adoptauit Aldus. Sigonius annotat *roè que et sed* in quibusdam vet. non reperiri: hoc totum. At nos testamur *roè sed Hannibalem;* item *victoriam,* nullum sui vestigium in bonae fidei libris monstrare. Ita per saepe primi editores, quae ab Lio profecta essent ex conturbata veteri scriptura diuinare nescii, quae proficisci ab eo potuerint ex argumento narrationis coniectura facta, ne mutilum darent, interpolatum dederunt. Quod si vspiam, hic certe excusabile non est. Puteanorum codex: *inordinatorum quemenum sedere ad Cannas in captiuorum pretiis praedaeque alia nec victoris animo nec magni ducis more nuntiantem.* Nec secus Petauiani, Barberinus, quinque Flor. Menardi, duo Pall. nisi quod loco *menum* alii *me nunc,* alii *se nunc.* Scribe: *ad decem*

centum millia militum ferme esse incompeditorum inordinatorumque: Poenum sedere ad Cannas, in captivorum pretiis praedaeque alia nec victoris animo nec magni ducis more mundinantem. Et hoc fere verbo in invidiam ludibriumque utuntur. Cicero Philippica (3. c. 4.) *una in domo cannes, quarum intererat, imperium populi Romani mundinabantur.* Suetonius Tito: (c. 7.) *suspecta et rapacitas, quod constabat in cognitionibus patris mundinari praemiarique solitum.* Declamationum sub nomine Quintiliani 12. *dum tu salutis publicae mundinator proximum quemque emtorem dimittis.* Eadem vox Poeni corrupta lib. 23. cap. 35. ubi legatio Campanorum ad Cumanos: *prae-fidium tibi armatum se habituros, ne quid ab Romanis novi periculi esset.* Ne dicant nos scrutariam facere, et minutias confectari, Fulvius ille Ursinus in Notis ad Livium haec verba moratur, ut pro *esset* reponat *foret*, quia V. C. eius, *foret*. Nostri hac parte non variant: sed aliud vicus subest. Quid enim *novi*? aut quod fuerat periculum aliud? Put. *ab Romanonovone.* Pet. *melior et Flor. ab Romano naue.* Scribe: *ne quid ab Romano Ponovae periculi esset.* Ab Romano ipsorum Campanorum causa, qui iam ad Hannibalem defecerant; a Poeno, in Cumanorum, ut simulabatur, gratiam, quibus integra cum Romanis societas. Sic quidem, et his inductus, olim putabam. Nunc aliud, nescio an melius, mentem venit. Liber optimus Lutetiae: *quum illuc potius agendum adque eos agendum.* Pet. Men. Pal. item: *eos agendum*: quod factum est dubitante librario, *cogitandum* (cuius vocabuli ex tribus primis literis exstitit *eos*) an *agendum* scriberet. *Eis* est correctorum. Deinde praepositio abest ante *populo Romano*. Scribinus igitur: *Contra ea Consulis pater Fabius, temporum oblitos homines in medio ardore belli tanquam in pace libera de quoque arbitria agere, aiebat; qui, quod illis potius agendum atque cogitandum sit, si quo modo fieri possit, ne qui socii populi Romani desciscant, id non cogitent; documentum autem dicant*

dicant statui oportere. Videntur autem firmare hanc coniecturam maxime *τὸ αὐτὸν dicant*: particula enim aduersatiua omnino videtur velle, iam dixisse Fabium aliquid eos negligere quod faciendum sit, iam dicturus aliquid facere, quo supersedendum sit: *dicant* vero (pro quo MSS. *dicatur*, factum ex *dicat*, cum virgulam superpositam, qua *τὸ N* notabatur, tanquam appendicem *τὸν T* et *VR* significantem accepisset librarius) nisi praecefferit, quod addidimus, *QVI*, vnde pendeat, non habet: requirebat enim, ut vulgo concepta est, oratio: *documentum dicere eos statui oportere.* Lib. 29. (c. 10.) *id cogitare, quae ratio transportandae Romam deae esset.* Lib. 33. (c. 40.) *Romanos inquirere, quod regi Antiocho faciendum: at quousque terra marique progrediendum fuerit ipsis, non cogitare.* Rursum de Alcinio: *Fabio adfensum est, catenisque ligatus traditus et ipse et comites: et auri satis magnum pondus, quod secum attulerat, ei seruari iussum.* Optimi, *ligatis.* Dubito, malinne, quod Petav. iunior habet: *catenisque ligati traditus et ipse et comites*: an *τὸ ligatus* vel *ligatis*, vna cum copula ante *τὸ auri* amandari. Sequitur mox: *dein fama per totam urbem vulgata tumultum pro principe amisso fecit, metuque rerum nouarum ex templo nuntii ad Hannibalem missi.* Quibus nequaquam offensus Poenus, etc. Monitum alibi in Notis, optimos libros seruare, *tumultum ut principe amisso*: quod cur spernatur, causa nulla est: sed sequentia iterum exoneranda sunt adfuto centunculo: *ad Hannibalem*, in nullo codicum reperimus: tantum, *metuque rerum nouarum exemplo nuntii missi.* Et certe, quo missi fuerint, voluit intelligi ex proximis Liuius, quando nec possunt quatuor verba legi, quin intelligatur. Denique: *Caeterum ut iras magis quam avaritiae datum crederent homines, crudelitati quoque grauitatem addidit, coniugemque eius ac liberos in castra accitos, quaestione prius habita, primum de fuga, deinde quantum auri argentique domi relictum esset, satis cognitis omnibus, viuos combussit.* Et si mirum potest videri

videri, *crudelitati addere grauitatem*, cum nulla non in grauiſſimis merito habeatur crudelitas: ferrem tamen ſi prius crudelitatis alicuius mentio foret facta. Poſſes, *crudelitatis*, vt huius grauitas addita proſcriptioni bonorum dicatur: ſed hoc quoque multo magis in Caſſiodoro aut Ennodio, quam Liuiſo placeret. In quibuſdam ſcriptis inuentum: *crudelitatem quoque grauitati*. Non video quid aliud ſcriptum eſſe potuerit quam: *caeterum vt irae magis quam auaritiæ datum crederent homines, crudelitatem quoque rapacitati addidit*. Hoc enim hominis vitium adeo notauerat, vt non tam doluiſſe proditione illum diceret, quam gauſum eſſe cauſa locupletis hominis bona poſſidendi et proſcribendi. Vocabulum, vt in Suetonii Tito, loco modo producto. Mox Put. *de fuga aliunde in quantum*. Caeteri: *de fuga aliunde in quantum*. Nempe designabat ille prior: *quaſtione prius habita, primum de fuga Altinii, dein quantum auri argentique domi relictum eſſet*.

CAPVT XII

Valerius Flaccus *quinq̄ies inuitam repetens manum. Deberet, debitum. Luna trabens aequore bigas. Lucretius correctus. Martialis tentatus. Quos media ſeros nocte lucerna videt. Vigilare noctes ſerenas. Lucretius alibi explicatus. Neſtoris admonitio. Ancaei robur. emaculatus. Antiqua Erinnyſ*

Valerii Flacci quoque in principio non tam calcauerunt illic inuentas quam habuerunt domo allatas ſpinas viri doctiſſimi. Taceo *deum* vel *ſreta* vel *nautas*, et dubitatum an bene diceretur, *Phafidos oras ſequi*, et magnum Poëtarum cenſorem vna litura toti capiti

piti operis imminentem. Libet, quae ad Inuocationem restituendam intelligendamque olim iecinus, hic vberiora repetere. Verba ita erant concepta: (v. 10.)

*Eripe me populis et habenti nubila terrae,
Sancte pater, veterumque faue veneranda canenti
Facta virum. versam proles tua pandit Idumen
Namque potens Solymo nigrantem puluere fratrem
Spargentemque faces, et in omni turre furentem.*

Baptista Pius correxit, *Namque potest*, vt sit interpositio: accepitque Parrhasius, qui et scribit, *pandat*. Non Iulius Scaliger, cui post *Idumen* videntur aliqua deesse. Carrio quoque ambiguus haeret inter *potes*, *potest*, et *potens*: tandem ait visum aliquando sibi: *Namque potest Solymo nigrantem*: quam coniecturam Gifanium in sua Catalecta retulisse. Andreas Schottus: *versam proles tua panget Idumen*, (*Namque pote*) et *Solymo*. Sed *τῷ pandere* subrogari *τὸ pangere* minime debet. Est enim et illud Poëtarum. Statius Propemptico Metii Celeris: (Silv. 3, 2, 40.) *si vestras amor est mihi pandere Thebas*. Nemesianus in Cyneget. (v. 2.) *securi praelia ruris Pandimus*. Transfuntum a vatibus. Virgilius: (Aen. 3, 252.)

*Quae Phoebus pater omnipotens, mihi Phoebus Apollo
Praedixit, vobis Furiarum ego maxima pando.*

Statius in persona Amphiarai: *vobis ventura atque omne quod ultra est Pandere moestus eo*. Zinzerlingus hiatum orationis excusat asyndeto, quod hic tamen iam tot praedicta damnarunt. Barthius proximus verum fuit: legit enim: *Iamque potest Solymo*: quod interpretatur: iam sufficit ad canenda illustria Titi fratris acta Domitianus. Hic excidit. Verum enim est: *versam proles tua pandet Idumen*, id est, vbi versa erit, cantabit hanc victoriam. *Iamque potest*, quod respicit non facultatem Domitiani scribundis versibus, sed materiam operis et tempus, quo Valerius Flaccus suum carmen est orsus: nempe ipsa initia

tia Vespasiani, qui tum siue in Aegypto, siue iam Romae
 vna cum minore filio erat, Tito Hierosolyma obsidente
 et omni vi oppugnante. Itaque iam bene ominatur
 de illa vrbe capienda et euertenda, polliceturque fo-
 re, vt insignem hanc militiam fratris Domitianus car-
 minibus ad posteritatem prodat. *Pandet*, certioris est fi-
 dei: *pandis*, mendacium foret, nisi iam faceret: *pandat*
 est nimium secure delegantis. *Iamque potest*, nempe
 pandere. Nihil durum in hoc defectu verbi patitur fre-
 quens vsus veterum. Cicero lib. 2. Tusculanarum: (c. 19.)
nihil enim dolet, nisi pes. possunt oculi, potest caput, late-
ra, pulmones; possunt omnia: longe igitur abest a summo
dolore. Seneca de breuitate vitae: (c. 9.) *mors interim*
aderit, cui, velis nolis, vacandum est. Potestne quis-
quam, dico, hominum eorum, qui prudentiam tacent,
et operosius occupati sunt, quam ut melius possint viuere?
 Similiter Statius lib. 1. Thebaidos: (v. 624.)

Illam et nocturno circum stridore volantes
Impastae fugistis aues, rabidamque canum vim
Oraque sicca ferunt trepidorum inbiaffe luporum.

Ferunt, puta fugisse: nam *trepidorum inbiaffe*, est, pa-
 vidorum quod inhiauerint. Lib. 5. *fremitum accepere leo-*
nis, Siue putant. Euerlam, inquit, canet, et iam nunc
 illi copia est describendi obsidionem tam validae urbis
 inque illa oppugnanda fortitudinem et vigilantiam fratris,
 non indecoro illo puluere sordidi, et ignes mittentis et
 passim in operibus praesentis atque instantis. Ne illud
 quidem primi tentamus lib. eodem versu 130.

Hic insperato Tyrrheni tergore piscis
Pelcos in thalamos vehitur Thetis. aequora delphin
Corripit. illa sedet deiecta in lumina palla,
Nec loue maiorem nasci suspirat Achillem.

Sic ex veteri codice prodit Ludouicus Carrio. Antea
 erat: *Hic sperata sedens*; quod nollem tantopere pla-
 cuisse Guillemio et Zinzerlingo: etsi nos quoque non ha-
 beamus

beamus brutum palatum ad gustandam elegantiam *tū sperata*, ubi illa tempestive admonetur. Nihil languidius illo, *sperata sedens*. Quia *tō sedens* certum habeo ex altero sequente versu huc subiectum esse: *illa sedet deiecta in lumina palla*: cum errore librarii in antiquiore inuentum esset: *Hic sperata Tyrrheni*: quemadmodum scriptum vidimus in Oxoniensi. Neque ingerant mihi: *Corripuit. silet haec*. Periculum erat, ne crederemus picturam, cum velum faciei obduxisset, tamen ostendisse loquentem, nisi Poëta diceret silere. Verior hactenus lectio Carrionis, quam confirmat Oxoniensis. Sed quaerit Guilelmus, quis ille piscis *insperatus*? Iure. neque enim homini tam polito in mentem venire poterat, quia Thetis inuita nupsit Peleo, ideo piscem, quo ad illum vecta est, dici *insperatum*: quod nostri aevi doctis commentum placet. Est autem perquam ineptum, et perinde ac si dicam Marcellum equo *insperato* vectum, cui insidens ad tumultum sibi fatalem speculandum perrexit: aut *insperatam* nauem Ceycis, cum qua fluctibus obrutus est. Adiuvanda fuerat vnica litera: vetus scriptura, ut haberemus *insperatos*, nempe thalamos Pelei. Quia impares hi thalami et necessitate factorum potius quam voto aut spe deae iuncti, ideo eleganter *insperati*. Statius prima Achilleide: (v. 90.)

Pelea iam desiste quaeri, thalamosque minores.

Eodem libro ad filium ipsa: (v. 252.)

Si mihi, care puer, thalamos fors de qua dedisset.

His contra *expectati* apud Valerium lib. 8. (v. 149.)

Istane nota domus expectatique hymenaei?

Vbi melius scribi putem, *vota domus*. Matrem Medae inducit loquentem: haecpene mea, patris, omnium necessitudinum domesticatum, totius domus de te fuerunt vota? hos hymenaeos expectauimus? Atque ita legit

Tt

Pius,

Pius, non qui restituerit, sed qui non aliter suo in exemplari inuenerit. Haec est eius annotatio: *Vota*, desiderata, quam votis tibi destinauimus, Albaniam, deferis, et Graeciam petis. Sed videtur accepisse muliebri genere *vota*, et *domus* primo casu: quod lex versus respuit, nisi caesura excusamus. Satis bonus, quem dedimus, sensus. Aequè nobilis est Valerii Flacci locus lib. 2. versu 296.

*talín possum te credere puppi,
Cave parens? tantis possum retinere periclis?
Soluius heu miserum furtis scelus.*

Satis scio ex editoribus nuperis neminem postremum acrostichon intellexisse. Est autem haec scriptura Carrionis ex codice manu exarato, cum omnes ante illum: *heu serum*. Quomodo et Oxoniensis. Idque probat Zinzerlingus, et *soluere scelus* explicat expiare: si tamen intelligo, quod annotat. Optime, *heu serum*: sero scilicet actu iam parente seruato Hypsipyle scelus expiabat. Quamvis virum doctum ipsum se vix intellexisse putem. Quæ enim hic expiatio sera et furtiua? aut quis ita locutus est, *soluere scelus*, pro, expiare? Subuenit alius, qui rectum putat *serum* pro tristi, vt *seram voluntatem* pro sinistra, turpi, caeca, inalefana dixerit Lucretius, et *seram serpente* Seneca et *sera omina* pro tristibus Virgilius. De his videbimus: sed Valerius Flaccus scripsit: *Soluius heu serum Furiis scelus*. Verba sunt Hypsipylen Thoantem in rupta naue mari committentis. Quum Lemniades Veneris ira in rabiem actæ, viros omnes, nullo patrum, fratrum, maritorum, natorum discrimine, interimerent; sola Hypsipyle regi, quam ab ipso acceperat, vitam eripere non sustinuit. Primum igitur in templum Bacchi (cuius filius credebatur, atque hinc magna ei deo religio) vicinum procul dubio regiae, trepidum patrem rapit, et sub ipso dei simulacro abscondit. Postero die sacra ad mare fingens, et lauatione numinis funestatam impia caede insulam expiandam, patrem habitu Bacchi adornat,
et

et velut sacerdos thesae vel carpento impositum extra urbem inter simulata orgia in remotam siluam auerit, atque aliquamdiu occultum tenet. Mox exterrita visis nocturnis non satis fidam caro deposito custodiam suspicatur, fixamque in litore defectam usu et exarmatam nauem deducit, eique mandat infelicem, et ut quacunq; fuga suae consulat salutem, obtestatur. Prospiciens vero, quantae esset aleae sic euadere, vereri incipit, ne dubiae ereptum certiori obiciat morti. Itaque inter summas mentis angustias piumque timorem haec effatur:

*talim possum te credere puppi,
Care parens? tantis possum retinere periclis?
Soluimus heu serum Furiis scelus.*

Me miseram, quid mihi est animi, quae huic te nauigio credere audeam, et seruari in tanta missum pericula posse sperem? Eheu! nunc ego te occidere videor, nunc sero praestare scelus et exsoluere debitum exactricibus Furiis, quo antehac eas fraudaueram. Atque eo detestabilior mea conditio, quod in illo communi furore aliquid fecisse poene exculationem meretur: ego autem sana et nullo aliarum exemplo externata in mare te proicio. Ideo aggrauat rem τὸ serum. Furiae ex Theologia Poëtica sunt exactrices scelerum, quibus instantibus et velut debitum exigentibus homines metuendo thyrsu tacti manus et animos praestant. Ouidius lib. 4. Metamorphoseon: (v. 469.)

*quod vellet, erat, ne regia Cadmi
Staret, et in facinus traherent Athamanta sorores.*

Eumenides nempe. Sic certe membranae nostrae a manu prima, et codex Andinus, alique, quod vel ex reiectione Bersinanni apparet. Heliodorus lib. 1. Αἰθιοπ. Cnemone parricidii tentati reo: τὸν ἐν δίκῃ μὲν, ἀλλὰ πρὸ ὥρας τεθνηζόμενον, τὸν ὑπὸ δαιμόνων ἀλασφρών ἐπὶ τοὺς γεννήσαντας ἐλαθέντα. Bonum factum, ut hic seueras illas deas Modeae Annaeanae restituamus, quae iam

dudum illis destituta torpet. Verba sunt actu 3. versu 950.

rursus increfcit dolor

Et feruet odium. repetit inuifam manum

Antiqua mentis ira. qua ducis, fequor.

MS. Mediceus loco *mentis* habet *Erinnys*. Et sane quomodo *antiqua ira*, cum a paucissimis diebus ab Iafone diffideret? Aliud ergo antiquum se adfiliare et manum repossere dicit. Quare autem *inuifam*? Scribe:

repetit inuitam manum

Antiqua Erinnys. Ira, qua ducis, fequor.

Erinnys illa solita et consueta iam per me in cognatum sanguinem fauente. *Inuitam* est detrectantem et refugientem triste ministerium. Sed de his ad ipsum. Porro Furias iniecerat matribus Venus. *Neque te furiis et crimine matrum Terra fugat.* Iterum v. 217.

tum verbere viſtas

In thalamos agit et contantibus inuenit enſes.

Vbi, quia vetus codex Carrionis, *duſtas*, forte legendum: *verbere adaſtas*. Melius vulgatum. Statius in eadem historia: *cuncto ſua regnat Erinnys Pectore*. Hæc igitur Erinnyes etiam ab Hyppſyle caedem patris inter caeteros Lemni incolas mares, tanquam debitam ſibi flagita-verant: at abiurauerat illa debitum hæcenus, eoque illas fraudauerat. Quare ſupra ex eadem translatione Setinus noſter:

ipſam ſed conſcius auſi

Noſte dieque paſor fraudataque turbat Erinnys.

Sic Seneca in Oedipo: (v. 1043.) *debiui fatiſ patrem*. Lucanus lib. 10. (v. 414.) *dat ſcilicet omniſ Dexteræ, quod debet Superiſ*. Statius lib. 11. Thebaid. Eteoclem vocat *Eumenidum bellique reum*. Macrobius in Somnium

Sci-

Scipionis lib. 1. cap. 7. de Agamemnone somnii interpretatione decepto: *rex progressus in praelium et casum, qui debebatur, excepit, et absoluit somnium invidia mentiendi, non omnia de imperatis sequendo.* Herodotus in Calliope de turbata Mafistae domo: *κακῶς γὰρ ἔδει παρὸν γένεσθαι.* Liuius in meliorem sensum lib. 1. (c. 4.) *Sed debebatur, ut opinor, fati tantae origo urbis, maximique secundum decorum opes imperii principium.* Serum autem scelus, quia dies huius debiti fuerat ille idem, qui ante maribus exitiosus. Idem sensus apud Statium lib. 5. Thebaidos, (v. 626.) vbi Hypsipyle praecisum squammis Ophelten luget:

*Dum patrios casus famaeque exorsa retracto
Ambitiosa meae, (pietas haec magna fidesque!)
Exsolui, tibi, Lemne, nefas.*

Hoc est, quod in me fuit, infantem occidi, et debitum haecenus, non praestitum, Lemniacis furiis parricidium solui. Non onum ouo. Et haec quidem illa, dum cogitat se patrem luxata et inani, seu exarmata, naui maris fidei committere, nec vel omine continetur, quin miserum timorem prodat, et, tardius licet, nefas gentile se *σμεναῖς θεῶν* dependere et praestare fateatur. Renocat tamen se et ad preces conuertit:

annue votis

Diua, soporiferas quae nunc trabis aequore bigas, etc.

Possent alicui videri *aethere*, non *aequore*, scribendum: sed potest tolerari lectio vetus: nam *trabis aequore bigas*, est, exoreris ex Oceano. Quo maior editorum Valerii culpa fit, videtur et Pius veram lectionem ante oculos habuisse: sic enim scribit: *Soluimus*, Pendimus scelus Furiis debitum: et si editum sit in contextu *furtis*. De *seris ominibus* et *sera serpente* diximus alibi. Apud Lucretium lib. 3. v. 45, *sera voluntas* Palmerii non est nauci. Scribendum vero:

T t 3

Haec

*Haec, licet aduertas animum, magis omnia laudis
Aut etiam vetiti, si fert ita forte voluntas,
lactari causa, quam quod res ipsa probetur.*

In antiquissimis membranis Vossianis est forte, vt recte Lambinus. *Fera* viri caetera doctissimi monstrum est ad barbariem relegandum. Pro *hinc*, quod est vulgo, etiam legimus *haec*. Vtrumque sententia necessarium facit. Ait metum Acheruntis non posse melius praecipitem agi quam per Epicuri philosophiam. Nam quod inueniuntur viri quidam, vt videtur, animosi, qui saepe dictant morbos et infamem vitam morte magis esse metuenda, et nosse se naturam animi totam esse sanguinis, neque egere ad hoc dogmatum Epicureorum: haec omnia scias licet iactari magis ostentationis causa, aut si reuera ita volunt sentiuntque, si mortem prae morbis aut turpitudine expetunt, faciunt id magis quia non aliter possunt, quia illa, quae spernunt, vetita sunt illis, quam quod ratione rem habeant probatam. Etenim illi ipsi extorres patria et a conspectu hominum procul acti, omnibus denique aerumnis adfecti, si licet, tamen viuunt. etc. Apud Martialem lib. 8. Epigr. 3. (v. 17.)

*Scribant ista graues nimium nimiumque scueri,
Quos media miseros nocte lucerna videt.*

Miseret me istorum *miserorum*, (quamuis interpretari queas laboriosos) vt puto, non sua nec Martialis culpa, qui *seros* illos concinnasse videtur, non *miseros*. *Quos media seros nocte lucerna videt.* Vt Virgilio, (Aen. 8, 465.) *Aeneas se matutinus agebat.* Talis Lucretius se dixit lib. 1. v. 142. *noctes vigilare serenas.* Vbi *serenas noctes* intelligo ad lucernam accensam. Neque enim aestiuas capiam cum Mureto: quasi impudet Memmio, se dum illud opus suum conficit, vigilare et lucubrare non hieme tantum, quod omnes faciant, sed etiam quod paucissimi, aestate, cum serenae plerumque eant noctes, lib. 18. Var. Lect. cap. 13. Multo minus cum Barthio ad Claudia-
num,

num, quae coelo placato et placido propter compositam tempestatem non impediant librorum euolutionem. Aliud est vigilare, aliud lucubrare: sed *vigilare noctes serenas* Lucretio est vno verbo lucubrare. Vt *serenus focus* Martiali lucens: (3, 58, 22.) *Cingunt serenum lactei focum vernas.* Statius 1, Achilleid. (v. 120.) *largoque serenat Igne focum.* Qui et de suis noctibus ad Claudiam vxorem: (Silv. 3, 5, 33.)

*tu procurrentia primis
Carmina nostra sonis, totasque in murmure noctes
Aure rapis vigili.*

Seros hos lucerna videbat, non ideo *miseros*. Quo minus mirere mendum, Persius Sat. 5. (v. 61.)

Et sibi iam seri vitam ingemuere relictam.

Apud Salisberiensem legitur perperam *miseri*. Sic et apud Silium fuerat: *miserosque videre nepotes*, pro *serosque*, vt bene Dausqueius: et causae sunt inanes, sat scio, quibus inductus vir doctus *miseros* etiam non adspernandum arbitratur, aut suspicatur, *in serosque venire nepotes*. Aliquid etiam debemus Valerio Flacco lib. 3. v. 143.

*Has precor exuias, o prima cadauera, nostro
Linquite, ait, ferro; potius mihi dextera ferro
Gnauet opus.*

Haec Carrionis editio est. Non me fugit Baptistam Pium iam olim *ait* rān, o prima, scripsisse, et *opima*; et, *ait ferro*, pro, *ait ferro*: quod eleganter factum laudant alii: vt nec quosdam, atque inter hos Scaligerum et Passeratium, voluisse: et *opima cadauera nostro Linquite, ait, ferro*. Sed enim, per fidem, quid est *opimum cadauer*? Bonis credo alicuius, modo ne Cypria merenda pastii. *Opima spolia* nosco: *cadauer opimum* iam primum disco; si tamen didicerunt alii, priusquam docere nos voluerunt. Neque enim feria in re locum habet, quod Satirae conuenienter Iuena-

lis: *animam exhalasset opimam*. Quid deinde: *Linquite opima cadauera nostro feretro?* an cadaver quoque caesi ducis ferculo imponebatur? an potius *opima cadauera* sunt spolia opima? Vtrumvis aequè improbum. Quomodo autem feretrum et opima spolia sibi promittit Aeneas ex prostrato obscurissimo nomine, de quo nihil aliud narrat Valerius, quam ita improvide subisse dextram interfectoris, ut medium caput ei ceruicem tenuis ille diuidere securi potuerit? Quomodo inde quadrat, quod sequitur: *potius mihi dextera ferro Gnaue opus?* En continuatum pulcherrime sermonem: Hostis insultans hosti caeso et baltheum detrahens, ait: oro te, has exuias relinque meo feretro: potius mihi dextera ferro grassetur. Nihil ergo huc *feretrum* vel *forsum*: sed nec tolerandum *cadaver opimum*. Nos semper iudicauimus, proprium illic nomen deesse, neque sermonem illum Aeneae, sed alterius ex sociis esse, per causam Aeneae, qui spolia legendo manuum ac ferri opus morabatur, ad praeliandum suos adhortantis. Id tandem inuenimus. Scribendum: *et prima cadauera, Nestor, Linquite, ait*. Aldina editio plane habet, *Nestor*. Aeneas obtruncato Telecoonte cingulum iacentis ad sublustrem lunam nitidum ac splendens notat. Id dum detrahit, interueniens Nestor, rogo vos, inquit, linquite exuias istas primorum cadauerum, vix incepta pugna, et de caedendis hostibus cogitate. *Exuias et prima cadauera, Ev dicé dvoû*. Nihil periculosius, quam feruente praelio respicere magis ad praedam quam ad victoriam milites: immo ut iam sint superiores, tamen festinatione illa praedandi vel commodiorem fugam concedunt victis ipsi sarcinis impliciti, vel spacium dant recipiendi animos, et quam nimis cito exercent, victoriam amittunt. Ab hac imprudentia reuocat Argonautas Nestor, et in contrarium suadet ferro non parcere cum voce tum exemplo.

Has,

*Has, precor, exuvias et prima cadaverâ, Nestor,
 Linquite, ait. ferro potius mihi dextera, ferro,
 Gnauet opus. prensûmque manu detruncat Amastrum,
 Diuersasque simul socios inuadere turmas
 Ammonuit.*

Habes narrationem rectam et conuenientem feruido armorum negotio. Sic etiam geminatio vocis, *ferro*, quam nullius hic pretii argnit Zinzerlingus, ἑμφορὶν addit singularem. Ex decoro facit Poëta, et consentit secum, qui Ancaeam inducat rem securi gerentem. nam in primo dixerat: *Glaucoque bouem Thëtidique iuencam Deicit Ancacus*: adieceratque:

*non illo certior alter
 Pinguia lotifera perfringere colla bipenni.*

Ex decoro etiam, qui Nestorem inducat salutaria monentem et simul fortiter facientem: quorum alterum non defuisse illi in iuuentute, alterum et in extrema aetate seruatum auctumque prædicat Homerus.

CAPUT XIII

Petronius Arbiter tentatus ter, sex locis explicatus. Latrocinia fabulas antecessura. Punire poenitentiam alicuius. Poenitentiam emendare. Aethiopes sine tormentorum iniuria hilares. Plauti quatuor loci explicati. Dicta waga apodoxia. Lahi sine morte. Stridentes nullo igne facies. Ausonio lux. Fidissimi. Suetonius insigniter emendatus. Me-

telli verba apud Ciceronem, perperam peregrinitatis accusata. Oppugnari capite et fortunis. Catomidiare. Lex VII. D. de Poenis tentata. Pensare vices. Parata cum amissis imperia pensare. Iustino reddita vetus lectio. Apodixis. Defungi. Defunctoriam apodixin reddere. Locus Cimmeriis tenebris euolutus. Reddere ludos. Suetonius defensus.

Vellem, aut Neroniana Roma castior fuisset, aut ad quiduis aliud potius quam ad temporum illorum postscenia protrahenda Petronius istud ingenium contulisset. Nulli non operi par erat, si, quod de Crispo ferunt, inducere in animum potuisset, ut vitae sectam et rationem scribendo dissimularet. Quod quia imperare sibi nequiuisset, non illis, quae praestitit, sed illis, quae deseruit, taxatur; et ut Scaptensulam metallis diuitem, tetri noxiique grauem reddunt odores; sic ille aurum balucibus vehit immundissimis et quandoque venenatis. Nihil tamen inde periculi est bonae ac terreae mentis, quam aliae literae faciunt, hae probant. Gagates lapis in venalicio incensus comitali malo laborantes sternebat; validos non offondebatur. Huius igitur Quartilla: (c. 17.) *Quaenam est, inquit, haec audacia? aut ubi fabulas et antecessura latrocinia didicistis?* Quantum in his verbis eruditorum labor? Alius, *et antecessa ea latrocinia*, vel, *arte cessura*: alius, *ante exercita*, vel, *ante secura*: dein, *dediticistis*. Libellus variarum lectionum habet, *fabulas etiam antecessuras*: quod aiunt omnino probasse Scaligerum. Et huic aptum videtur, quod hic docent *fabulas* notare rem gestam. Sed una litera abundat in veteri codice, et scribendum: *aut ubi fabulas etiam*

etiam antecessura latrocinia didicistis. Quod cum nescio quo casu in quandam editionem peruenisset, intellectum tamen non est. Tanta dicit latrocinia, ut ne quidem simile quid in fabulis poetarum ad prodigium et exaggerationem rerum fictis cognitura sit posteritas: quorum malitia tanta est, ut possit fabulas vincere: nequiora, quam quae Mercurii, Autolyçi, Sisyphi, Caci et similia in fabulis feruntur. Habes eundem sensum apud M. Senecam in excerptis lib. 1. decl. 7. *Hoc nostro seculo ad fabulas decrat, ut narraretur aliquis solutus a piratis, alligatus a patre.* Et Lucanum ita describentem Aemones lib. 6. (v. 437.) *ficti quas nulla licentia monstri Transferat.* Declamatione IX earum, quae Quintiliani feruntur: *si mehercule inexpiabiles odiorum causae et compositis quoque fabulis ulteriores inimicitiae fuissent.* Eadem: *Quicquid historiae tradiderunt, carmina sinxerunt, fabulae adiecerunt, sub hac comparatione lateat.* Rursus apud Arbitrum Giton ad Encolpium: *Eripe me latroni cruento, et qualibet facuitia poenitentiam iudicis tui puni.* Non placet, quod poenitentiam hic poni pro facto poenitendo observant. Ideo permittitur punire Encolpio, quod Gitonem poenituit iudicii pristini, et recurrit ad eum, quem spreuerat. si non poenituisset, constanterque Ascylo fortiori adhaesisset, nunquam Encolpio iudicii, quo illi praelatus Ascylos, puniendi ab iudice potestas fuisset. Verba ad gratiam conciliandam supplici et metum invidiae, si quid durius in eum statuatur, excitandum efficacissima; eoque digna, quae intelligantur. Puni me, dum scias, si plector, non ob iudicium me pati, sed quia iudicii poenituit: non enim tuis viribus invitum me in potestatem redegistis, sed ultro, sponte mea, ad te reuersus sum tuisque manibus me credidi et dedidi. Similiter eodem capite: *Sed nihil iam queror, nihil iam memini, si bona fide poenitentiam emendas:* non vox eadem factum poenitendum significat. Nec satis diligenter inspexit vir doctus, qui rogat: quid est *emendare poeniten-*

nitentiam? supponitque: *bona fidem poenitentia emendat.* Primus gradus regressione ad sanitatem est poenitentia. Igitur *emendat poenitentiam*, qui primo isto gradu potius scandit altius, et non tantum ignauo dolore ob admisum se plectit, sed et officiis id compensare sanioeremque se approbare in posterum studet ac fatagit. Ita poenitentiam emendabit Giron, si a pudore ob defectionem ad perpetuum fidumque amorem proficiscetur. L. Seneca praefatione Naturalium quaestionum: *Fidelissimus est ad honesta ex poenitentia transitus.* Declamatione ex Quintiliano adscriptis nona: *Neque inficior fuisse me lentioerem, quam oportuit: tametsi hoc praecipue habere videor patris simile. Sed si ulla emendatio poenitentiae est, hic in publico vobis adhibitis rogabo.* Tertullianus de pudicitia: *Quid enim ex poenitentia maturescit, quam emendationis effectus?* Idemque de poenitentia: *Sed ubi metus nullus, emendatio proinde nulla: ubi emendatio nulla, poenitentia necessario vana, quia caret fructu suo, cui eam Deus sentit.* Non potest autem vel excusari vel tolerari frigidissimum commentum de nequitia in voce, cui dignus sculna (vt verbo improbato in re nugaci vtar) interuenit Balbus, an Blaesus, in Catholico, quod nomen ignoscat mihi genius lectoris, cum in opere serio pono. Deliberantes in nauigio Encolpius et Giron, cum in Lichae, quem fugiebant, manus incidissent: *Ita tanquam serui Aethiopes et praesto tibi erimus sine tormentorum iniuria bilares, et permutato colore imponemus inimicis.* Bene illustrat Meursius: sed in nolim reponi pro *sine*. Omnis enim gratia in oxymoro est, vt Rhetores vocant, quod continet particula *sine*. Eiusmodi sunt dicta *παρὰ προσδοξίας*, quae si audias simpliciter, futilia sunt et inepta; si locum et personam et causam respicias, praecipuam habent gratiam. Multa talia apud Plautum, et pleraque non bene intellecta. Vt in Mostellaria a. i. sc. 3. v. 95.

*Ob istuc verbum, ne nequicquam, Scapha, tam lepi-
de dixeris,*

Dabo aliquid hodie tibi peculi, Philematium mea.

Praesumebant cogitatione. auditores dicturum, *Scapha mea*: ille vero, quamquam placuisset aniculae dictum, et videretur ei reconciliatus aliquid boni de illa decrenisse, tamen quasi in hoc ipso momento recordatus iniuriae sententiam et verba commutat, et pro *Scapha Philematium* appellat: destituti spectatores et illi in risum solvantur. Non ceperunt editores, qui post *peculi* ponunt *τελείαν ὑποστυμὴν*, et putant prae nimia cupiditate inclamare eum, *Philematium mea*. Frustra etiam improbitatem in voce *peculi* suspicantur. Sic in Aulularia a. 4. sc. 6. (v. 4.)

Nimis hercle ego illum coruom ad me veniat, velim,

Qui indicium fecit, ut ego illi aliquid boni

Dicam. nam quod edit, tam duim quam perduim.

Res ipsa dictabat, et expectabant spectatores, ut audirent, *dem aut pro cibo apponam*. sed personae Euclionis hominis avarissimi atque a dando tam alieni, ut ipso eo verbo uti fugeret nisi in suam utilitatem, hoc est, in imperativo, convenit sermo per ineptias ridiculus, *dicam*, quod expectabat nemo. Nam dicere aliquid boni coruo est corui cor habere; sed quum effertur a tali persona tali occasione, iocosum est. Neque erat opus, ut viri docti hic monerent, Deos honorari vel dicendo bona verba et linguis fauendo vel dicata offerendo. Non religio hic, non religionis illusio, sed lusus ex dicto absurdo in sortidum hominem congruente. Sic Curculione a. 4. sc. 4. (v. 5.)

salvus cum aduenis

*In Epidaurum, hic hodie apud me nunquam delinges
salem*

Consuetudo et mos et humanitas iubeat expectare auditores, *coena tibi dabitur*: at contrarium decet turpem personam:

sonam: quae dum repraesentatur, ubi non id expectabant, velut captis et delusis cachinnus extorquetur. Sic cum Menaechmus a. 1. sc. 3. (v. 3.) dixisset: *Ego isti ac mihi hodie apparari iussi apud te*, nemo dubitabat, quin secuturum esset, *prandium* vel *coenam*, at ille inopinato, *praelium*: mox: *in eo uterque* siue *pro Illo* siue *praelio*, omnes expectabant, *pugnabimus*, cum ecce audiunt, *potabimus*. Qui sermo reuera ineptus est, sed ad risum aptus: ne quis cum non nemine editorum seriam nobis phrasin faciat, *pro Illo potare*, quasi esset, pro salute Ilii ad exsiccandam lagenam et se et combibones obligare. Mercatore a. 1. sc. 2. v. 54.

CH. *Obsecro, dissolue iam me: nimis diu animi pendeo.*

AC. *Placide: multa exquirere etiam prius volo, quam vapulem.*

Persuasit plerisque interpretum Pistorius, aut *vapules* esse scribendum, aut *vapulem* esse verberem, aut denique servum formam sermonis mutare, et cum de hero dicere incepisset, in se flagitribam desinere. Hoc postremum erat aliquid, si fatis enodasset. Recte et illud, a servis quaestioni subiectis translationem esse. *Dissolue me*, inquit Charinus, *nimis diu animi pendeo*. Respondet Acanthio: *Placide: multa exquirere etiam prius volo quam*: praeceperant animis auditores, si pergeret in translatione, *te dissoluam*, sin simpliciter, *rem narrem*: quum ecce praeter expectationem audiunt, *vapulem*, quod in se neque translationi neque rei, de qua agitur, quadrat. Num nec ille, qui quaestionem habet, vapulat, neque edicere, quid nuntii feras, est vapulare. Sed lepidum est ex persona serui, qui merito timebat, ne herilis filius ob ingratum nuntium iram primam in nuntiantem exerceret. Perinde vt Birrhia apud Terentium Andria a. 2. sc. 4. (v. 12.) *herus, quantum audio, uxore excidit etc. Renuntiabo, ut pro hoc malo mihi det malum.*

lum. Sic igitur, *priusquam vapulem*, est, priusquam resciscas rem, ob quam fortassis a te, more impotentium herorum, plagas sufferam. Eodem modo apud Petronium res quidem et veritas postulabat, *in tormentorum iniuria*; ut sunt Aethiopes isti serui: sed rem vitiat persona loquentis ex suo sensu, et contrarium illi, quod oportebat, eloquitur: quia speciem quidem praebere illi perpeffictorum et durorum Aethiopum parati erant, ad ipsam autem iniuriam perferendam ignauissimi et mollissimi. Petronius exceptione simili et per eandem particulam inferius: (c. 108.) *Nihilominus tamen perseverat dimicantium furor, illis pro ultione, nobis pro vita pugnantibus. Multi ergo utrimque sine morte labuntur, plures cruenti vulneribus referunt velut ex praelio pedem.* Non scribendum *sine mora* aut *semimortui*, quod nuper editores receperunt. Si enim reuera caesi aliqui aut poene occisi, certe non apparebat futurum bellum, quod sequitur; iam erat. Meri sunt lusus facetissimi scriptoris: ut et illud: (ib.) *sciebat se illam habere nouaculam, quam iam sibi ceruicem praeciderat.* Itaque si mutandum est aliquid, scriberem praeterea: *plures incruenti vulneribus; vel, plures cruenti sine vulneribus.* Sidonius de pictura: *Acuit quibus furorem Bene ficta plaga cocco, Iaculoque ceu forante Cruor incruentus exit.* Ausonius in Cupidine cruci adfixo: (Idyll. 6, 68.)

*Haec laqueum tenet, haec speciem mucronis inanem
Ingerit, illa cauos amnes rupemque fragosam
Insanique metum pelagi et sine fluctibus aequor.
Nonnullae flammas quatiunt, trepidoque minantur
Stridentes nullo igne faces.*

Quae et ipsa non debent sollicitari. Est tamen qui quaerit: quomodo faces *nullo igne stridunt*? Ego vicissim, quomodo *sine fluctibus aequor insanum*? Seneca Thyeste: (v. 673.)

quis

quin tota solet

Micare flamma filia, et excelsae trabes
Ardent sine igni.

Eumolpus mox pace reconciliata: (Petron. c. 110.) *multa in muliebrem leuitatem coepit iactare, quam facile adamarent, quam cito etiam filiorum obliuiscerentur: nullamque esse foeminam tam pudicam, quae non peregrina libidine usque ad furorem auerteretur.* Haec lectio est antiquarum editionum, ab qua diuersam non habuit Salisberienfis: *quam facile ament, quanta oderint leuitate, quam cito obliuiscantur adfectuum, et naturae immemores interdum in filios armentur, interdum in viscera sua.* Qui utcumque concinnauerit furtum suum, ut paullo commodius filiorum mentio interponeretur; modico sensu opus est ad videndum eam vocem in Petronio prorsus inconuenientem rei, qua de agitur, esse. Itaque fuere, qui publicarent *philorum*. Sed hi phili mihi non sunt vnus pili, immo *αὐφίλιτος* Arbitro. Scriptum antiquitus fuit, *fidiorum* compendiis scribendi inolefcentibus, mox *filiorum* solenni mutatione D et L exstitit. Debebat autem: *quam cito etiam fidiissimorum obliuiscerentur.* Trepidatum et ad illud Petronii: (c. 132.) *Manifestis matrona contumelijs verberata, tandem ad ultionem decurrit, vocatque cubicularios, et me iubet catorogare.* Debuerat autem credi Salmasio legendum esse, *catomidiare*. Suetonius in Caligula cap. 17. *Curatorem munerum ac venationum, per continuos dies in conspectu suo catenis verberatum, non prius occidit, quam offensus putrefacti cerebri odore.* Genus inauditum supplicii esse, *catenis verberari*, dudum constitit inter doctos: quare quidam rescripserunt *habenis*: ut apud Horatium, (Ep. 2, 2, 15.) *metuens pendentis habenae*, et Vlpianum, (in l. Cum aliter §. Impubes D. de S. C. Silano.) *habena vel ferula caedi.* Sed hoc facile repudies, quum vterque significet puerorum per lasciuiam contumacium hanc castigationem esse quae proin-

proinde ad tantam facitiam nequeat extendi. Torrentius receptam tuetur, quod Callistratus inter poenas, quae corporis coërcitionem continent, fustium admonitioni et flagellorum castigationi *vinculorum verberationem* iungat, l. 7. d. de Poenis. Ne sic quidem Tranquillo consultum arbitror, quando nihilo saniora Callistrati verba, et iuxta illis aliquid a mala manu obiectum est. Sed illi prius tentemus an possimus suum reddere. Scribendum aio: *in conspectu suo catomis verberatum*. Hoc quid sit, ita exposuerunt incomparabiles viri, ut, quod illis a nobis addi necessum sit, propemodum nihil habeamus. Brevis tamen complectemur, quae illi pluribus, nostris somniis intermixtis: ubi si quis criminaturus nos meliora dicet ab illis accepisse, nos eum eliminari negabimus. Το κάρωπον siue τὰ κάρωμα pars est sub collo inter scapulas. Ab eo *caedi* aut *verberari catomo* vel *catomis* dixerunt, ut *capite caedi*; *tergo vapulare*, *manibus vapulare*. Vilitatissimum Latinis est partem designantia efferre per sextum casum, intellectu praepositionis. Sic *plecti capite*, *minutus capite* vel *bonis*, *multari bonis*. Quare adspiciendus Scioppius, cum in Scaligero pro solocisimo reprehendit: *quem a multis iam annis capite et fortunis oppugnant*: neminemque sic locutum ait praeter Q. Metellum Celerem hominem et arrogantem plus satis, et in sermone, ut appareat, non satis neque proprietatis neque elegantiae studiosum. Verba Metelli apud Ciceronem lib. 5. famil. (ep. 1.) *nec Metellum ob dictum capite et fortunis per te oppugnatum iri*. Haec censura plus satis arrogans et temeraria est. Neque enim dicuntur aliter *periclitari capite*, *damnari capite*, *oculis* vel *mente capti*. Martialis: (6, 26, 1.) *Periclitatur capite Sotades noster*. Sic Terentius Eunuchus: (4, 3, 4.) *Vestem omnem miserae discedit; tum ipsam capillo conscidit*. Iustinus lib. 1. (c. 10.) *laceratus toto corpore*. Par ratio in illo, *catomis verberari*, posteriori aeuo admodum frequentato, uti notum ex martyrologiis. Passio S. Viti: *Hoc audiens*

*diens pater eius iussit infantem catomis caedi. Et iterum: Iratus Valerianus iussit infantem catomis caedi. Vita SS. Iohannis et Pauli: Accidit ut odium exercitus et populi Romani incurreret Nero, et ita statuerunt, ut catomis et flagellis tamdiu caederetur, quoad videretur meritum, exspiraret. Si τὰ, et flagellis, ab Latini-
 nius foret. Procopius in Arcana historia vocat πληγὰς ζάινειν κατὰ τῶν ὤμων καὶ τῷ νώτῃ. Sic, Φώτιον δὲ αἰκισμοῖς τε ἄλλοις ἀνδραποδάδεσι περιβαλῶσα καὶ ζάινουσα κατὰ τε τῶν ὤμων καὶ τῷ νώτῃ πολλάς. Rursum: διὸ καὶ αὐτὸς ἢ ἐπὶ τοῖς κλέπταις τεταυγμένη ἀρχὴ ἠκίζετο τε ἀπ' ἐδεμίας ἄλλης αἰτίας, καὶ ζάινουσα κατὰ νώτῃς πολλάς ἐπὶ καμήλων φερομένης ἐπόμενουν ἀπασαν τὴν πόλιν. Denique: τὸς ὑπηρέτας ἐκέλευε μετέωρον αἶρεν, οἳ τὰ ἐς γραμματιστῶν φοιτῶντα παιδάριον, ζάινουσα τε κατὰ τῶν νώτων πολλάς ἀπέειπεν αὐτῷ μὴ φλυαρεῖν εἶναι [Nicetas in Manuele lib. 4. Τὸν δὲ Περσάκην ὁ βασιλεὺς συλλαβὼν ἔλαβε πολλάς διὰ λόγων δημοσίᾳ κατὰ τε τῷ νώτῃ καὶ τῶν ὤμων] Fiebat virgis fere; interdum etiam plumbatis. Vnde apud Prudentium: (Perist. 10, 117.) *Plumboque cervix verberata extuberet.* Valde antiquum est verberari pendentem, quod ex Comicis constat, nempe ut eo maiorem patientiam praestarent non innitentes solo, nec contrahendi corporis aut flectendi aut ullo motu siue eludendorum siue molliendorum ictuum copia facta. Id quum fieret etiam quibusdam certe illorum, qui catomis caederentur, ut vel ex Procopio apparet, semiprisci scriptores abusi vocabulo finxere phraſes, in *catomo levare, suspendi catomo, catomis et flagellis caedi*; et vocem, quae designabat corporis partem maxime dantem atque excipientem supplicium, pro ipso supplicio accipere. Hoc Latinitati eius seculi condonandum. Quae et *catomare* fecit. At castiores *catomidiare*, servatum Petronio et Spartiano: siue a *κατωμάδια*, quod et ipsum τὰ κατὰ τῶν ὤμων καὶ τῷ τραχήλῃ significat, ut *parabola parabolare, pausa pausare*: siue quasi a *κατωμιζω*
cato-*

catomidio, solenni mutatione τῆ Z in DI, vt apparet in Zeta et *diata*, Zetarii et *diaetarii*, [*Zabolus* et *Diabolus*. *ἄντα γαργαρίζεν* Varroni apud Nonium: *ἄντα γαργαρίζεν*, *λακτίζειν*. Cornutus in Persium: *Inde est, catamictidium dicimus, qui male sit calce percussus*. *ἄντα κατωμίζειν* Hippocrati et Paulo Aeginetae est leuare in humeros: alio sensu *κατωμίζειν* Hesychio ὁ ἀπὸ τῶν ὤμων ῥίπτων εἰς τὴν γῆν ἵππος nec tamen *κατωμίζειν* cadere τὰ κατὰ τῶν ὤμων sine analogia est: foret enim, vt *γασρίζειν*, *τραχηλίζειν*, *αὐχενίζειν*, quae et ipsa circa has partes vim et malum significant: nec aliter in sacris literis *σπλαγχνιζέσθαι*, quasi dolere, torqueri et caedi visceribus, dum misericordia tangimur. Denique etsi Graecis ista virtute non reperiatur, tamen nihil impedit, quo minus in Latino verbo contingere potuerit, quod in aliis, quae Graecae cum sint originis, Graecis tamen vsitata non fuerunt: qualia sunt *elogium*, *copriae*, *aretalogus*, *lanista*. Equidem cur, qua voce fit vsus Petronius, nemini diuinare liceat, quod queruntur docti commentatores, causam nullus video. Variarum lectiones ex scriptis libris ante plurimos annos editae, ponunt e nonnullis, *catamolidiare*. Quae inuidia est hinc facere, *catomidiare*? immo quid propius inde fieri potest? nam quod illi faciunt, *catomissare*, praeterquam quod alio auctore caret, non magis oportuisse per analogiam dici ex *κατωμίζειν* quam *catomidiare*, iam, opinor, ostendimus. Apud Callistratum autem illa *vinculorum* (etsi hic quoque *vincula* pro habenis dicta censeat vir doctus) *verberatio* nihili est vel iudicio illustris viri, qui in Florum Sparfione putat distinctione succurrendum: *veluti fustium admonitio, flagellorum castigatio, vinculorum, verberatio*. Censeam tamen potius transpositione peccatum, et fuisse olim: *veluti fustium admonitio, vinculorum castigatio, flagellorum verberatio*. Sic magis etiam proprie verberatio flagellis additur, quae et ipsa *verbera*. L. 6. D. de accusat, *vel fustibus castigare, vel flagellis seruos*

verberare. Suetonius Augusto: (c. 45.) *Hylam pantomimum flagellis verberauerit.* Nisi forte optimum putabis: *vinculorum admonitio, fustium castigatio, flagellorum verberatio.* Apud Petronium non longe a quo discessimus loco: (c. 132.) *Itaque pensatis vicibus animosior verberum notas arte contexi, ne aut Eumolpus contumelia meabilior fieret aut tristior Giton.* Iocularium in malum hic inciderunt interpretes, Belgae, Germani, Galli, Hispani: coniurauerunt enim, vt Petronium Francorum lingua loquentem inducerent. *Vibicibus* edendum esse tam scio quam me amare Petronium, inquit Douza. *Lege: vibicibus* vel *viribus*, Putschius. Illud magis est, subiicit Erhardus, siue is est ipse Goldastus, vel ipso Festo aut Paulo indicante: *Vibices plagae verberum in corpore humano.* Et Gonsalvus, cum sic edidisset, omnino *vibicibus*, non *vicibus*, legendum attestatur. Quid est autem *pensare vibices*? nempe quod hodie Galli, *penfer*. Bourdelotius. At, o optimi, certus ego sum hoc Latinum non esse: et si maxime esset, nonne foret inepta *ταυτολογία*: curatis *vibicibus verberum notas curavi*? At *pensare vices* idem est quod *reddere vicem*; *nactus occasionem vindictae excludo Eumolpum, redditaque scordalo vice, sine aemulo scilicet et cella vtor et nocte.* Ouidius lib. 14. *metam.* (v. 35.) *spernentem sperne, sequenti Redde vices.* Tacitus 13. *Annual.* (c. 20.) *Burrhum etiam demovere praefectura destinaret, tanquam Agrippinae gratia prouectum et vicem reddentem.* Τῆς χάριτος ἀντισηγοῦντα τοῖς ἀμολοῖαις. Idem alibi, vt et *exfoluere vicem.* Curtius lib. 4. (c. 10. §. 29.) *quem tuorum propinquorum necavi, vt hanc vicem saeuitiae meae reddas.* Declamatione Quintiliani 3. *pro hoc merito accipiet fortasse vicem.* Hoc ipsum hic *pensare.* Ouidius 5. *met.* (v. 94.) *penſaque hoc vulnere vulnus.* Linius lib. 26. (c. 37.) *transmarinae quoque res quadam vice pensatae.* Dicit ergo Encolpius verberibus contusus se reddidisse vicem *pulsantibus*, eaque vindictae conscientia animosioiorem ad *suas* plagas curan-

curandas se conuertisse. Iustinus lib. 5. cap. 2. de Alci-
 biade: *Sciebant enim domi clarum, nec exilio videbant
 factum minorem, nec tam ablatum Atheniensibus du-
 quam Lacedaemoniis traditum, parataque cum amissis im-
 peria pensare.* Ita recte Bongarsius e MSS. in quibus fuit,
pensaret. Editiones, *pensabant*: quam glandem pro
 fruge minus prudenter nobis retulerunt postremae. *Pen-
 sare quid cum aliquo*, aut intellectu praepositionis, opti-
 mis quibusque scriptoribus non tam est aestimare, com-
 parare inter se, pensitare aut cogitare, quam compensare,
 aequare, paria facere. Sic Liuius, Tacitus, Florus,
 non semel, et obseruare licet passim. Iustinus quoque
 lib. 25. (c. 3.) *veluti damna amissae Siciliae Italiaeque ac-
 quisito Macedoniae regno pensasset.* Itaque ipsum Alci-
 biadem dicit *parata cum amissis imperia pensare*: hoc est,
 tantum imperii recepissee quantum perdiderat: vel *pensan-
 tem*, quod in aliis legi testis idem Bongarsius. Vtrumuis
 melius omnino, quam *pensabant*: quod non potest in-
 telligi, nisi de ciuitatibus. Vtrum illorum valeat, arbi-
 tri sint scripti codices: sed si praeualeat infinitum, *parata*
 quam *parataque* malim: quamquam et hoc ferri possit.
 Fragmentum Liuii apud M. Senecam Suasoria 6. *Si quis
 tamen virtutibus vitia pensarit, vir magnus, acer, memo-
 rabilis fuit.* Cum Latine loquimur, *pensare virtutibus
 vitia*, non est alterius recta et praua componere ac libra-
 re, vt appareat, vtra pars sit pensior: sed ipsum facile
 tantum aut plus habere virtutum, quantum vitiorum. Ita-
 que parum proficit Schotti emendatio: *virtutibus vitam
 pensarit.* quod esset, ex virtutibus eum vel vitam eius
 aestimarit. Nobis succurrebat: *Si quis tamen, virtuti-
 bus vitia pensauit: vir magnus, acer, memorabilis fuit.*
 Si quisquam alius, redemit vitia virtutibus, ac quicquid
 habuit animi morborum, ingentibus bonis excusauit. lib.
 27. *aduersa secundis pensando rem ad id tempus extractam
 esse.* Apud Ouidium Briseis Achilli scribit: (Ho-
 roid. 3, 51.)

Tot tamen amissis te compensauimus vnum.

Vbi etiam possis legere: *amissos tecum pensauimus vno.* Esti parum interfit. Epistola Phyllidos: (2, 143.) *nece matura tenerum pensare pudorem.* Lib. 13. met. (v. 192.) *laudem ut cum sanguine penset.* Eadem parte operis sequitur locus tot viros doctos frustratus, quot illum maxime capere et nos capere docere voluerunt: (c. 132.) *Hoc de te merui; ut me in coelo positum ad inferos traheres? ut traduceres annos primo florentes vigore, senectaeque ultimae mihi lassitudinem imponeres? Rogo te, mihi apodixin defunctoriam redde.* Primus, si fallor, magnus Cuiacius ad Africanum notauit ἀπόδειξις, quasi ἀπόδεξις, Graecis interpretibus iuris esse apocham seu cautionem de recepta pecunia, vnde et *podicia* vel *policia* in lingua vulgari, Italis *polizza*, dicta sit, et ad libri 10. Codicis tit. de apochis publicis, *apodixin defunctoriam* est interpretatus remissionem senilis aetatis, apocham, ἀμεριμνίαν seu securitatem, qua functioni alicui vel debito satisfactum esse comprobatur: quod dein secuti fere docti viri, Fr. Pithoeus, P. Brossius, D. Gothofredus, Wouuerius, Erhardus. Ἀποδείξαι, inquit Wouuerius, est iurisconsultis protestari, et ἀπολεσπτικὴ ἀπόδειξις est ἀπαρχή seu cautio receptae pecuniae. *Apodixis defunctoria* libellus, quo ostendit quispiam se defunctum esse: quod est *profiteri defunctoriam*. C. Barthius: „Apud Plinium „Valerianum lego: *Apodixin vero potionis sic demonstra-* „*bis.* hoc est, quod vulgari sermone *probam* dicimus. „Vtitur et Petronius. Glossarium: ἀπόδειξις, *demonstra-* „*tio, designatio, probatio, approbatio*, lib. 7. Aduersar. „cap. 8. Et iterum: *Apodixis* est experimentum claris- „*simum, ipsis oculis videndum.* Interpres historiae Apol- „lonii Tyrri: *iuuenis ut vidit, quod magistrum fallebat,* „*gaudio plenus ad eum: magister, incipe discipuli tui apo-* „*dixin praeclaram laudare.* Et introiuit magister cubicu- „*lum, et vidit puellam viuam, et ait discipulo suo, proba* „*artem,*

„*artem, laudo prudentiam, miror diligentiam.* Petro-
 „nius: etc. hoc est, certissimum mihi documentum et
 „quidem scripto consignatum trade, te mortuam orunino
 „esse, meque certum esse debere me senem esse, contra
 „quam iuuentutis meae anni demonstrant. Papias in Glos-
 „sario: *Apodixis ostensio.* Talis autem apodixis videtur
 „ab Interprete intelligi; quali exhibita discipulus medici-
 „nae ad magisterii culmen et auctoritatem posset ascen-
 „dere: quae sane melior non poterat exhiberi, tot dies
 „defunctam et pelago allatam puellam vitae restitutam prae-
 „ponere oculis. Haec sane *apodixis vitalitatis*, vel cer-
 „tae veritatis medicae dici potest, ut illa *defunctoria*
 „apud Petronium. Sic ille lib. 57. Aduers. c. 6. Nec dis-
 „simulabo commentum Iosephi Antonii Gonsalii, et nunc,
 „ut audio, in summa dignatione apud regem suum positi,
 „et olim; quam in reliquo opere participum suorum ne-
 „mini facile concederet, tantum hoc loco fiduciae prae-
 „ferentis. Quum maiusculis literis exprimi verba curas-
 „set, ita annotat: Agnosco ego nunc primum hic vete-
 „rem debitoris formulam, petentis a creditore soluti iam
 „debiti professionem, quam prisca iurisconsulti apocham
 „vocarunt. *Apodixis defunctoria* est libellus, quo osten-
 „ditur scilicet, quempiam iam defunctum esse vitaeque
 „debito liberatum: quod videtur hic (utcumque tamen
 „protulerit) etiam Wouuerius monuisse., Caeterum si
 „maxime hoc sensu *apodixis* diceretur, ut tot tantisque
 „viris visum, iam dudum plus nimio se funeratam mon-
 „strauerat illa et monstrabat: neque vnquam, credo, quis-
 „quam a mortuo exegit, ut se bona fide mortuum scribe-
 „ret, aut vitae copiam eiurasse scripto caueret. Ad hanc
 „formulam neque Mutium olim neque Trebatium adhibi-
 „tum liquido iurare possim: itaque si uspiam, valet hic il-
 „lud vetus: nihili cautio est. Seruius Tullius ob eos, qui
 „ad plures se penetrauissent, superstites, non cadauera,
 „nummum in Veneris Libitinae inferre iussit. Qui opti-
 „me intelligere se putant, ut ausint imitari, *apodixin de-*
 „fun-

functoriam dare, usurpant pro eo quod est aut acceptum ferre vel facere, aut dimittere, missum facere, nihil morari. Fuit, qui homini pro mortuo habito, cum reuixisset atque ad se rediisset, Plutonem dedisse *defunctoriam apodixin* scriberet. Nos vero ita censemus. *Apodixis* est specimen, experimentum. ἀπόδειξιν δέναι, *apodixin reddere* vel *dare* est specimen dare, experimentum praebere. Sic utitur auctor fabulae Apollonii. Nam qui puellam, quae mortua credebatur, excitasset, adolescens animosus cupit laudari a magistro tam nobile exemplum profectus sui: *magister, occipe* (nam MSS. *accipe*) *discipuli tui apodixin praeclaram laudare*. Illustrant verba Libanii Basilico: τοῖς ἀρίστοις τῶν ἰατρῶν αἱ μὲν τῶν ἀξίω-
σημάτων ὑπερβολαὶ λυσιτελεῖαν ἐναποδείξασθαι παρ-
χουσα τὴν τέχνην. Sic et in passione B. Agnetis inter sermones Ambrosii: *Crudelissima omnium foeminarum, ad filium meum voluisti apodixin tuae artis magicae demon-
strare*. Voce ceu Latina pro argumento probo et apodictico vsus A. Gellius lib. 17. c. 5. *Defungi* dicimur interdum, cum quid facinus leuiter ac dicis causa, ut a re maiore facienda simus immunes, aut, ut argui ne possimus nihil nos fecisse. Graecis ἀφοσιῶσθαι, facientibus hoc verbo praeiudicium de suis ipsorum sacris, quasi defunctoriis, omnia simulata habentibus, et quibus non tam agerent aliquid, quam egisse vellent videri. Quod si negas ad omnes pertinere crimen, inde saltem exortum hunc loquendi morem accipies, quod pars magna colentium superos, quod ageret, non crederet, sed primam histrioniam in templis exerceret. Quod vtinam nunc quoque non facerent plurimi. Nec aliunde ortum crediderim, quod *Caerimoniae*, ritum olim omnem religionemque diuinam et sanctimoniam eius significans vocabulum, hodie in plerisque linguis Europae pro externa comitate et verborum vultusque humanitate ac pomparum solennibus dicuntur: quasi quae tantum defungendi causa adhibeantur, ut olim adhibita a plerisque fuerunt religio-
nis

nis officia. Herodotus lib. 4. refert de Etearcho Oaxi in Creta insula rege: filiam a nouerca apud se iniuria delatam iratus et credens, mergendam tradidit hospiti transmarino, quem prius iureiurando adegerat, facturum quod rogatus esset: Themison (id nomen hospiti) abhorrens a scelere et tamen ἀποσεύμενος τὴν ἐξώρκωσιν Ετεάρχῃ funibus religatam demisit in pelagus, et viuam etiam statim extractam seruauit: ita nec perfidiae nouercae consensit, et iuris iurandi religione se defunctum putauit. Etiam pati aliquod periculum aut damnum imaginarium aut leue, vt vero magnoque liberemur. Coelius ad Ciceronem: (Ad Div. 8, 1.) *Te ante diem nonum Kalendas Iunias subrostrani, quod illorum capiti sit, dissipant perisse: ita vt in vrbe ac foro toto maximus rumor fuerit, te a Q. Pompeio in itinere occisum. Ego, non sum commotus: et hoc mendacio, si qua pericula tibi impenderent, vt desungeremur, optauit.* id est, vt ea effugerimus. Se enim facit participem incommodi, quod ferire amicum possit. Lilius lib. 39. (c. 46.) de epulo post ludos funebres P. Licinii Crassi: *quum toto foro strata triclinia essent, tempestas cum magnis procellis coorta coegit plerosque tabernacula statuere in foro: eadem paullo post, quum undique differenasset, sublata: defunctosque vulgo ferebant, quod inter fatalia vates cecinissent, necesse esse tabernacula in foro statui.* Curtius lib. 4. (c. 6, 16.) narrat augurio monitum Alexandrum, ne quid eo die inciperet, periculum enim esse, ne rex acciperet vulnus. Quum non cessaret, a barbaro appetitus, exigua corporis declinatione vitato ictu, in vanum lapsam barbari manum amputauit gladio; *denuntiato in illum diem periculo, vt arbitratur ipse, defunctus.* Quod secus accidit tamen. Ita defunctus est missione sub sororium tigillum Horatius, vt pro seruo poenae supplicio adfectus videretur. Iustinus lib. 1. (c. 5.) de Astyge: *Et quoniam defunctus sibi somnio videretur, agitato inter pastores regno, animum minacem duntaxat in illo fregit.* Exterritus erat viso nocturno Asty-

ges, quasi habiturus nepotem Asiae et suum regem. Quem expositum et nihilominus educatum ubi agnouit audiitque inter pueros ludentes regem egisse, huc metum suum recidisse inque ludibrium vertisse veroque se periculo liberatum putauit. Quare flexit animum suum erga illum, desitque eum vereri et odisse. Aristides rhetor in sacro sermone secundo commemorat, ab Aesculapio secundum quietem sibi significatum, fatale esse, ut naufragium pateretur: itaque ut defungeretur fati, et tamen saluus esset, conscenderet lembum eumque in portu euerit et submergi curaret; apponeret vero aliquem, a quo iuuaretur ipse et in terram educeretur: ἐν γὰρ τῷ τῷ τελευτᾷ τὰ ἀναγκῆ. Ita defungebantur in extremo naufragii discrimine nauigantes capillos et vngues refecando, vel certe an defungi possent, tentabant. *Defunctorius* quid sit, non Petronius ipse nos patitur ignorare: *nec satiatus defunctorio ictu, morte me anseris vindicaui.* hoc est, οὐκ ἀφοσιώμενος, οὐχ ἔσον ἀφοσιώσασθαι, οὐ παρέργως, non luforio ictu. Vlpianus in lege 2. §. 32. D. ad SC. Tertull. *Non solum autem, quae non petiit, coërcetur, sed et quae defunctorie petiit:* quod in Modestini verbis L. 2. π. 1. Qui pet. tut. ὁσίας χάριν, redditum olim, puritatis gratia: ut scilicet purgata esset, ut satisfecisse, ut functa officio esse videretur. Cui contra quod Vlpianus, *data opera facere*, d. l. De quibus et dudum et nuper elegantia doctissimi viri. *Apodixis defunctoria* eodem modo aduersa est *apodixi praeclarae*, exiguum scilicet, ac quaecumque specimen. *Reddere* autem pro dare vel edere positum, haud admodum insolenter. Celsus l. 94. de V. S. *verbum reddendi quamquam significatum habet retro dandi, recte tamen et per se dandi significationem.* Suetonius Domitiano cap. 4. *collegium instituerat, ex quo sorte ducti magisterio fungerentur, redderentque eximias Venationes et scenicos ludos.* Hoc loco et Torrentius et Casaubonus auferri iubent *παρελκῆσας*, ut putant, scribique, *ederentque.* Sed sustinere consensum nos iubet Comicus Andria

a. 3. sc. 1. (v. 20.) *mé si imparatum in veris nuptiis Ad-
ortus esset, quos mihi ludos redderet?* Iam credo dilu-
xisse veram sententiam. Quod enim non apud Circen
modo peccauerat, sed iam quoque

*Illā solo fixos oculos auersa tenebat,
Nec magis incepto vultum sermone mouetur,
Quam lentae salices lassae papauera collo:*

Non desidero, inquit, vt Achillem me praestes in vera et
decretoria pugna, non vt viriliter efferas aut caput inter
nubila tollas: vel nunc mihi et mecum hic, vbi soli su-
mus, defunctorium modò specimen ede vel redde: mo-
veri tantum te ostende et conare et prolude: leuiter ac
δείγματος χάριν, si non furgi, at regi et porrigi te posse
monstra. Contrahitis frontem fictae seueritatis Eumolpi,
an stricti Catones? Et mihi profecto Dei virtute animus
haud impurus, proque animo quotidianus sermo. Qui si
nunc paullum displicuit vobis, at tanti est optima loquen-
di figura Latii opes, quas pro veteri copia nimis heu te-
nemus angustas, locupletasse: tanti est rosam inter spinas
vel manū leuiter saucia carpisse, vtque voces honestae,
rem turpem continentes, ab ea vindicari, honestisque
restitui possint, ostendisse. Sed hoc quoque praesciscini.
Quod autem dixi, vel nunc mihi et mecum hic, vbi soli
sumus; ea est *ἐμφρασις* in τῷ *mihi* statuenda. alioqui dis-
iecta membris et incompressa oratio est.

CAPVT XIV

Formula vouendi veris sacri apud Liuium correctâ. Respublica populi Romani. Liuius ter alibi restitutus. Eidem verbum insititium exemptum. Ex animi tui sententia, ut tu, formula iureiurando adigendi. Publicum populi Romani. Iterum restitutus Liuius. Varro defensio. Imperator quomodo res gerere, non agere, neque facere dicatur. Agere rempublicam. Insitius emendatus. Agere et gerere interdum confusa. Valerio Maximo quater vetus scriptura reddita. Gerere consulem, ciuem. Gerere recte.

Hirrius correctus. Rursus Liuius defensio. Agere se magnum. Agere honores, Proconsulatum. Tacito subuentum. Cicero correctus. Imperatores populi Romani. Donum datum dicit. Rursus admota Liuii manus. Senecae et Silio vetus lectio reddita. Perditum perdere, et similia. Cicero defensio. Ratum donum. Luere. Populus Romanus Quiritium. Liuii aliquot, Varronis, Plinii loca facta recta habita. Bouillant pecus etiam vere sacro denotum.

Exstat formula vouendi veris sacri apud Liuium lib. 22. cap. 10: ad quam in praesenti tum restituendae, eius in pristinum nitorem tum illustrandae gratia quaedam notabimus. Carmen vulgo sic concipitur: *Velit is iubeatisne hoc sic fieri; si res populi Romani Quiritium ad quinquennium proximum, sicut velim eam, salua seruata erit hisce duellis, datum donum dicit populus Romanus Quiritium, quod duellum populo Romano cum Carthaginensi est, quaeque duella cum Gallis sunt, qui cis Alpes sunt, quod ver attulerit ex suillo, ouillo, caprino grege, quaeque profana erunt, Ioui fieri, ex qua die senatus populusque iusserit. Primum liber omnium praestantissimus: si resp. P. R. Quiritium: nec secus alii meliores. Scribendum igitur: si respublica populi Romani Quiritium. Deleuerunt vocem illam, qui superfluum putabant eo, quod subsequitur populi. Atqui decet nos superflua aut necessaria existimare non ex misera nostra loquendi consuetudine, sed ex usu veterum. Sic lib. 34. (c. 34.) Verbis itaque subito voluntatibus, facere, quod e republica populi*

populi Romani sociorumque esse crederet, imperatori permiserunt. Velleius Paterculus lib. 2. cap. 16. *Pompeio Sullaque et Mario fluentem procumbentemque rempublicam populi Romani restituentibus.* Neque aliter exstitisse primitus apud nostrum puto lib. 8. cap. 9. *Sicut verbis nuncupavi, ita pro republica populi Romani Quiritium, exercitu, legionibus, auxiliis populi Romani Quiritium, legiones auxiliaque hostium, mecum Diis Manibus Tellurique deuoueo.* Nam et hoc lib. 22. cap. 53, ubi vulgo idem error, clare optimi libri: *Ex mei animi sententia, inquit, ut ego rempublicam P. R. non deferam, neque alium ciuem Romanum deferere patiar.* Sic, inquam, clare illi, aucta simul formula et castigata eiecto quod habent editiones, iuro. Constat enim ex frequentibus exemplis id in conceptis his verbis necessario non addi, et elegantius subaudiri. Noster lib. 43. (c. 17.) *Ita iusiurandum adigebant: Ex tui animi sententia, tu ex edicto C. Claudii, Tib. Sempronii Censorum in prouinciam Macedoniam redibis?* Apud Petronium Arbitrum, ubi iurant in foedus: *Ex tui animi sententia, ut tu, Tryphaena, neque iniuriam tibi factam a Gitone quereris, neque si quid ante hunc diem factum est, oblitiscis vindicabisue, aut ullo alio genere persequendum curabis: et ut nihil imperabis puero repugnanti etc.* Item Licha, ex tui animi sententia, ut tu Encolpion nec verbo contumelioso insequeris nec vultu etc. Quemadmodum huic formulae adiecta est multa, sic illi Corneliae execratio: tamen et iuratum intelligi voluisse Arbitrum apparet ex eo, quod sequitur: *ne residua in animis etiam post iusiurandum ira remaneret.* A. Gellius lib. 4. cap. 20. *Verba ita erant concepta: ut tu ex animi tui sententia uxorem habes.* Quintilianus lib. 6. de risu: *Cui respondens Domitius Afer, et tu, inquit, ex animi sententia, Longe; qui malam faciem habet, liber non est?* Sic rogari est iusiurandum adigi, etiamsi verbum, iuras, adiectum non sit. Porro quod dicere institueramus, pariter apud Liuium legendum lib. 33. cap. 45. quod ad Na-

bin

bin Lacedaemonium attineret, facere quae e republica conferret esse, permiserunt; eam rem esse rati, quae maturata dilataue non magni momenti ad summam rempublicam populi Romani esset. Sic apud nostrum aliosque publicum populi Romani frequenter satis legas. Lib. I. (c. 32.) publicus nuntius populi Romani. Lib. 8. (c. 9.) pontifex publicus populi Romani. Lib. 10. (c. 7.) qui sacra publica populi Romani faceret. Sic restituiamus lib. 23. cap. 17. supra septuaginta damnatos proditoris securi percussit, bonaque eorum iussit publica populi Romani esse. Vbi eadem duae voces exciderant. Lib. 26. (c. 16.) ager omnis et terra publica populi Romani facta. Et eodem libro: (c. 47.) Opifices ad duo millia hominum erant: eos publicos fore populi Romani edixit. Lib. 31. (c. 4.) agro Samniti Appuloque, quod eius publicum populi Romani esset. Sic et in fragmentis legis Thoriae et apud Ciceronem in secunda agraria compluries. Quia rempublicam populi Romani Liuius restituiamus, de voce eadem et alibi vel movenda vel reponenda aliquid monere licebit. Varro lib. 5. de L. L. In eo propter similitudinem agendi et faciendi et gerendi quidam error heis, qui putant esse unum. Potest enim aliquis facere et non agere: ut poeta facit fabulam et non agit, et sic a poeta fabula fit, et non agitur, ab actore agitur, et non fit. Contra imperator, qui dicitur res gerere, in eo neque agit neque facit, sed gerit, id est, sustinet: translatus ab heis, qui onera gerunt, quod sustinent. Albericus Gentilis ad l. 58. de V. S. Rempubli- cam ego, inquit, lego, non res. non quin imperator res gerere dicatur frequentissime; at quoniam, cur nihil agat in eo, videre nescio. Immo acta, facta, imperatorum commemorantur, non solum gesta. Qui vero rempublicam gerere dicitur, is certe rempublicam nec agit nec facit, sed vere sustinet. En acumen viri, cuius omnes paginae plenae sunt ineptiis, arrogantia, inscitia Iacobi Cuiacii. Sed Varro imperatorem res gerendo negat vel agere vel facere non omni ratione, sed ea, qua statim ante

ante verba haec inter se distinxit, qua poëta facit., actor agit: vt ostendat singula haec verba suae cuiusdam propriae potestatis esse, neque vbique indifferenter adhiberi. Neque negat aliquid facere aut agere, sed ostendit, vt maxime peruagatus loquendi vsus haec verba separarit. Secus et *res agere* dicitur imperator. Liuius Lib. 26. (c. 28.) *ibi Lacuinus, quo statu Macedonia et Graecia, Aetoli, Acarnanes Locrique essent, quasque ibi res ipse egisset terra marique, exposuit.* Posterior aetas et *agere rempublicam* dixit. Quod ambigo, an ex MSS. nutu debeam tolerare in Iustino lib. 2. cap. 4. de Amazonibus: *singulare omnium seculorum exemplum. Auxere rempublicam sine viris: iam etiam cum contemptu virorum se tuentur.* Sic veteres editiones. Franciscus Modius adiecit *ausae* ex MSS. quod Berneggerus recepit in contextum. Recte, sed cur non offenduntur *non auxere*, quod et ratio et MSS. codices improbant. Est vero in his: *exemplum ausae semper agere sine viris*: al. *ausae rempublicam augere sine viris.* Satis significant se velle scribi: *Singulare omnium seculorum exemplum, ausae rempublicam agere sine viris, iam etiam cum contemptu virorum se tuentur.* Vsus eadem phrasi Iulius Capitolinus Antonino Pio: (c. 4.) *maxime cum et semper rempublicam bene egisset Antoninus.* Vopiscus in Probo: (c. 12.) *exemplar agenda reipublicae.* Et D. Augustinus sermone 19. de verb. Domini in Ev. sec. Matth. *Nec rempublicam gerere crinosum est, sed ideo agere rempublicam, vt rem familiarem potius augeas, videtur esse damnable.* Sed elegantius haud dubie Trogoque dignius foret: *singulare omnium seculorum exemplum ausae, rempublicam sine viris, iam etiam etc.* Alii quoque optima notae scriptores haec verba interdum confundunt. Liuius lib. 39. c. 54. *Neque illos recte gessisse, quum in Italiam venirent.* Sic enim primae editiones et MSS. omnes praeter Moguntinum, ex quo manauit in vulgatas, *fecisse.* Caesar apud Hirtium de bello Africano: (c. 54.) *sed, quoniam ipsi sibi neque modum neque terminum constituunt,*

stituunt, quo caeteri dissimiliter gerant, egomet ipse documentum more militari constituam. Est quidem vulgo, *se gerant*: sed pronomen scimus nos in bonae fidei libris desiderari. Valerius Maximus lib. 4. cap. 1. *Age, L. Quintus Cincinnatus qualem Consulem gessit?* Sic restituo ex duobus MSS. Andinis. Vulgo: *Consulem egit.* Coniungit utrumque, ut appareat indifferenter uti, lib. 7. cap. 7. *Multo Q. Metellus Praetorem urbanum seueriorem egit, quam Orestes gesserat.* Eodemque modo lib. 9. cap. 1. de Catilina: *Eodem deinde animo ciuem gerens, quo patrem egerat, filii pariter manibus et nefarie attentatae patriae poenas dedit.* Ita uterque etiam codex absque *et* se, quod vulgatis immissum est. Notum est illud Appuleii: *annonam curamus et Aedilem gerimus.* Vicissim dicto cap. 1. lib. 4. ex iisdem reponimus: *poene tantum in recusandis honoribus se gessit, quantum egerat in emendis.* Vbi subiecerunt *gesserat.* Seneca lib. 2. de beneficiis cap. 20. *Mibi enim, cum vir magnus fuerit in aliis, in hac re videtur vehementer errasse, nec ex institutione Stoica se egisse.* Et hoc editionum veterum ac scriptorum pro inepto reiecerat Muretus, supposito *gessisse*: Gruterus, *fecisse*: sed iure probat antiquum Lipsius. Iterum Valerius lib. 6. c. 1. *Q. vero Fabius Maximus Servilianus honoribus, quos splendidissime egerat, censurae gravitate consummatis.* Sic duum illorum melior, ubi vulgo *gesserat.* Lilius lib. 3. (c. 35.) *Demissa iam in discrimen dignitas ea aetate iisque honoribus actis stimulabat Appium.* Tacitus lib. 14. Annal. (c. 15.) *non nobilitas cuiquam, non aetas aut acti honores impedimento.* Cuius et hinc defendas lib. 16. cap. 30. *quod proconsulatum Asiae Soranus pro claritate sibi potius accommodatum quam ex utilitate communi egisset.* Marcilius, *Proconsul*, quem suum potius supercilium, quam Tacitum castigasse decuerat. Capitolinus eodem Antonino: (c. 3.) *Proconsulatum Asiae sic egit, ut solus auum vinceret.* Est apud Ciceronem pro lege Manilia, ubi vox *reipublicae* fortassis mutetur commodius,

modius, cap. 2. *aguntur bona multorum civium, quibus est a vobis et ab imperatoribus reipublicae consulendum.* Consenferunt fere eruditi, *imperatores reipublicae*, non esse Ciceronis vtiq; aut temporis illius sermone. Itaque Manutius ex Hotmanni coniectura edidit: *et a moderatoribus reipublicae.* Gruterus vero ex Tur. et Fabr. *a vobis et ipsorum et reipublicae causa consulendum.* Vtrumque sane non inepto sensu: tamen nemo non videt, quanta indulgentia opus sit, ut feramus tam licenter a plurimorum vetustissimorum librorum scriptura abeuntes. Nam posterius illud formatum est ingenio doctioris hominis ex verbis quibusdam cap. 8. non tractatum ex vetustissimis libris. Videtur, potius duas literas, quae totidem voces significabant, errore librarii transpositas esse, *R. P. pro P. R.*: quod genus mendii passim occurrit: legendumque: *quibus est a vobis et ab imperatoribus P. R. consulendum.* seu *populi Romani.* hoc est, iis, qui prouinciis populi Romani cum imperio praesunt. Sic divina illa Philippica: (2, 29.) *ego arma contra Consules, Imperatoresque populi Romani, contra Senatum populumque Romanum tuli?* Liuius lib. 28. (c. 42.) *duabus nauibus populi Romani Imperator fortunam publicam et maiestatem imperii, quae tum in tuo capite periclitabantur, commisisti.* Et alibi. Magis autem ideo meminit horum, quod una pars erat orationis de Imperatore deligendo, cuius necessitatem etiam sic inculcare voluit. Sed reuocemus formulam veris sacri, in qua mox octo scripti in membranis consensu: *sic velim eam que saluam seruauerit.* Vnde videtur conficiendum: *sicuti mea, quae salua est, seruata erit.* Mea scilicet res: nisi enim saluam intelligerent, non poterant eius fructum ex animalibus deuovere. Eadem breuitate auctor lib. 3. (c. 38.) *cesserant in agros suarumque rerum erant amissa publica.* Cicero in oratione post reditum in Senatu, (c. 5.) *cum rem suam non minus strenue, quam postea publicam confecisset.* Seneca de tranquillitate animi: (c. 2.) *nec laboris pa-*

tientes nec voluptatis, nec nostrae nec ullius rei. Non est autem otiosum illud, quae salua est. nam sic quoque in prisca formula stipulationis emtioni pecoris adhibitae apud Varronem lib. 2. de re rustica cap. 2. *Illasce oues, qua de re agitur, sanas recte esse, uti pecus ouillum, quod recte sanum est, extra luscum, surdam, minam etc.* Venit aliquando in mentem: *si urbs Roma, quae salua est, scrutata erit.* Placeretque nisi nimium abiret a veteris scripturae vestigiis. Sequuntur, *datum donum duit*: quae ambiguos habuere Sigonium et Lipsium, dum ille *votum donum*, hic *latum donum* subrogare nituntur: quos coniunctis his verbis offensos videre proum est: sitne autem vitium in *datum*, an in *duit*, an nullum sit omnino, pronuntiare difficile est. *Donum dare* nihil habet insolens, etsi mouerint alicubi librarii. lib. 7. cap. 37. *Centum boves militibus dono dedit, qui secum in expeditione fuerant.* Membranae quidem Thuanaeae, *dona dedit*, habebant a manu prima. Cui tamen si indubites, nihil dubii est in illo lib. 41. c. 20. *Rodiis ut nihil unum insigne, ita omnis generis, ut quaeque usus eorum postulauerunt, dona dedit.* Ita sincere: vulgo damno orationis deest particula *ut*. Lib. 45. (c. 33.) *ut et priuatis et ciuitatibus et gentibus dona data pleraque eius generis sint.* Nec dubie apud imitatore[m] Liuii Silium Italicum lib. 16.

Hinc iuueni dona insignem velamine picto etc.

Dat chlamydem, stratumque ostro, quem ceperat ipse, Cornipedem.

Vulgo quidem, *dono*, sed nos ita cum MS. Oxoniensi. Inferius: *Victor dona dabis.* Seneca lib. 6. de benef. cap. 3. *Omnia ista, quae vos tumidos et supra humana elatos obliuisci cogunt vestrae fragilitatis etc. non sunt vestra. in depositi causa sunt, iam iamque ad alium dominum spectantia: aut hostis illa aut hostilis animi successor inuadet. Quaevis quomodo illa tua facias? dona dando.* Sic MSS. ubi male Pintianus, quod in vulgatis post ipsum est,

est, donando, supposuit. Tacitus lib. 3. Histor. (c. 13.)
ut tot armatorum millia, velut grex venalium, exsuli
Antonio donum darentur. Quid tamen datum donum de-
 disse? nisi forte actum egisse? re quidem, an et eodem
 lepore sermonis, incertum. Solent aliqui sic ludere ve-
 teres. Plautus apud Nonium, cum in curiosum iocare-
 tur: *terebratum quid pertundis?* Cæptiuis 2, 3. (81.)
Serua in perpetuum tibi amicum me, atque hunc inuentum
inueni. Menaech. 3, 1. (7.) *homines occupatos occupat.*
 Quod etiam est Rud. 1. 2. (v. 21.) Cicero lib. 14. fam. ep. 1.
Per fortunas miseras nostras, vide, ne puerum perditum
perdamus. Vbi falsus Andreas Schottus, cum sollicitat
 tanquam includens pugnantia, lib. 3. Nodor. c. 1. Lib. 4.
 ad Herennium: *misericordiam nostri, noli extinguere extin-*
ctos. Sophocles Antigona: ὁλωλότ' ἀνδρ' ἐπεξεργάσω.
 Cicero iterum lib. 15. ad Attic. (ep. 15.) *te nolui impeditum*
impedire. Hoc numero si videbitur habendum, explica-
 bis: *datum*, nunc voto, *donum duit*, siue dederit effe-
 ctu, nempe, cum immolauerit. Dicitur enim per in-
 tellectum particulae, *Vt.* Nec dissimulabo succurrisse ali-
 quando mihi, *ratum*, vel boni ominis causa: ut lib. 38.
 (c. 48.) *rata dona vestra, quae dedistis regi Eumoni, ra-*
ta libertas ciuitatibus esset. Sollicitauit etiam: *datum do-*
num luit, i. persoluerit. Seruius in 8. Aeneid. (v. 173.)
Annua, quae differre nefas. Sane hoc sacrum pollutum
vocatur, quod populo singulis annis luitur. Vbi tamen error
 est Seruii pollutum et polluctum miscentis. Eodem libro:
 (v. 343.) *monstrat sub rupe lupercal: Sub monte Palatino est*
quaedam spelunca, in qua de capro luebatur, id est, sa-
crificabatur. Hoc postremum nondum valde displicet.
 Illud quoque notandum in Put. omnium principe integre
 esse: *datum donum duit P. R. Quiritium*, contra Brisslo-
 nium, qui facit, *Populus Romanus Quirites*, alterum La-
 tinum negat. Quod insolens videbitur utique, qui adfue-
 vinus istis lib. 1. (c. 32. cf. c. 24.) *quod populi priscorum*
Latinorum hominesque prisci Latini aduersus populum Ro-
manum

manum *Quiritium* fecerunt. Lib. 8. (c. 9.) *vti populo Romano Quiritium vim victoriamque prosperetis.* Lib. 41. *quia in vna hostia magistratus Lanuvinus precatus non erat, Populo Romano Quiritium.* Varro lib. 5. de L. L. e censoriis tabulis: *Quod bonum, fortunatum, felix salutareque fiet populo Romano Quiritium, reique publicae populi Romani Quiritium.* Sed haec omnia pari suspitione complectitur vir doctissimus, inductus Liuii et Paulli, qui Festum contraxit, singulis locis, in quibus est, *Populo Romano Quiritibusque*, duobusque Gellii, in quibus vulgares libri, *Populo Romano Quiritibus.* Sed posteriorum in priore scimus optimum codicem veterem habuisse, vt corrigat ad Festum Scaliger: *quae ius fiet sacerdotem Vestalem facere pro populo Romano Quiritium.* Nam in Plinio lib. 16. cap. 32. *Factum hoc populi Romani Quiritibus ostentum*, haud dubie mendosum, sed ita vt appareat, quod dandi debebat, id gignendi casu conceptum; quod gignendi oportuerat, id dandi terminationem summis. At firma ratione niti suam ait emendationem, quod nempe *Quiritium* nomen adiunctum sit populo Romano, postquam in urbem migrarunt Sabini, atque ita verba haec, *Populus Romanus Quirites*, communionem et societatem vtriusque populi indicent. Quasi vero non eadem indicaretur dicendo, *Populus Romanus Quiritium*: vt enim, *populus Romanus Quirites*, idem esset atque *Populus Romanus*, qui iidem *Quirites*; ita *populus Romanus Quiritium* est *populus Romanus*, qui idem *populus Quiritium*, seu qui constat ex *Quiritibus*, communicato vocabulo *Quiritium* populo Romano, et vocabulo *populi Romani Quiritibus* Sabinis. An etiam *populi priscorum Latinorum* lib. 1. alii sunt quam *populi prisci Latini*? aut non ita bene dicuntur? Scio haec nonnihil differre: sed in eo sane conueniunt, quod vtercunque casus significationem non variat. Nam quod addit in monumentis veteribus suspicari reperiri, *populus Romanus Quiritium*, aut tertio ve quarto casu; primum Put. ille codex est sane monumentum vetus,

tus, etsi non lapis; deinde non vidit aequae sibi obiiici posse nuspiani exstare, *Populus Romanus Quirites*, aut *populum Romanum Quirites*. Itaque cogitandum an ex vnico A. Gellii, et quidem incerto, loco tot aliorum auctorum loci sint corrigendi (nam praeter vnum illum nihil proprie ad sententiam suam pertinens habet) an magis sit, vt hic ad formulam caeterorum restituatur. Posset existimari praeterea traiectione hic peccatum, et membra sic concinnanda: *si respublica populi Romani Quiritium ad quinquennium proximum, sicuti mea, quae salva est, seruata erit hisce duellis, quod duellum populo Romano cum Carthaginiensi est, quaeque duella cum Gallis sunt, qui cis Alpes sunt; donum datum duit populus Romanus Quiritium, quod ver attulerit*. Pro iis quae sequuntur MSS. sex: *ex fuillo, ouillo, caprino, nouillo grege*: alii: *ouillo caprinon ouillo*: aut, *capri non ouillo*. Regius et alter non prauus: *ouillo, caprino nouello grege*. Sed optimus Florentinus a secunda, sed tamen antiqua, manu superscripta habet lectionem: *ouillo, caprino, bouillo grege*. Sane formulae veris sacri vouendi nuncupatae alibi tam generalibus verbis inueniuntur, vt boues exclusi deuoto pecore non videantur: ideoque cum hic species explicentur, commode potuerint nominari. Etiam sic legit Plutarchus scribens in vita Q. Fabii Maximi: (T. I. p. 176.) Προσελθὼν δὲ ὁ Δικτάτωρ εἰς τὸν ὄχλον ἤρξατο τοῖς θεοῖς ἐνιαντῶ μὲν αἰγῶν καὶ σὺων καὶ προβάτων καὶ βοῶν ἐπιγονὴν ὅσην Ἰταλίας ὄρει καὶ πεδία καὶ ποταμοὶ καὶ λειμῶνες εἰς ὧραν ἐσεμένην θρέψαι, κατὰ δύσιν ἅπαντα. Quod et Sigonio animaduersum. Sequamur igitur. Vetus scriptura habuit, *caprino vouillo*, pro *bouillo*: inde istae varietates, cum B in V, et V in N transisset. Sic alibi *vinis* pro *binis*, *veno* pro *Poen*, *ballum* pro *vallum*, et eiusmodi innumera. Additur: *quaeque profana erunt*: nam si quae antea consecrata fuissent (vt erant olim et quaedam diis dedicata viua pecora) hoc voto non continebatur. Deinde: *Ioui fieri, ex*

qua die Senatus populusque iusserit. Nec enim quævis ætas pecorum apta sacrificio. Varro lib. 2. de R. R. c. 4. *qui a partu decimo die habentur puri, ab eo appellantur ab antiquis sacres, quod tum ad sacrificium idonei dicuntur primum.* Seruius ad IV. Aeneidos: (v. 57.) *Bidentes autem dictæ sunt quasi biennes: quia neque minores neque maiores licebat hostias dare.* Ergo diem, ex quo oporteat facere, non relinquit arbitrio cuiusque, sed destinationi Senatus referuat. Nisi tamen eum diem intelligere malis, ex quo incipere debeat ver sacrum: qui non definitus hic, sed lib. 34. (c. 44.) *Ver sacrum videri pecus, quod natum esset inter Kal. Mart. et pridie Kal. Maias.* In fine: *si anteidea Senatus populusque iusserit fieri ac facit, eo populus solutus liber esto.* Liber optimus: *ac facitur.* hoc est, factum fuerit. Nec videtur spernendum.

CAPVT XV

Ovidius in Fastis ter, semel in libris de arte, et Tristium et de Ponto, ter in Transformationibus, ter in Epistolis emendatus. Pan Φαντασιῶν ἑπαγωγός, et ipse subitas fugas concipit. Valerius Flaccus correctus. Armes, Arméus, Arma vel Armas. Perseus, Perses, Persa. Pterelas, Pterela. Plautus defensus et alibi correctus. Phintias in Sicilia tyrannus. Augustinus correctus. Amoebeus et Amoebeas cantor. Stator priore breui quia a stiti, statum. Iouis Statoris aedes ad radices Palatii. Silius prohibitus a correctione. Stare, pro sisti. Iupiter Stator habet tempus aedis conditae mense Iunio. Mystrae tempus cibi habent sidera visa, siue exortum siderum. Diphthongi Ae et Oe cum literis I et Y permutatae. Coenus inter praefides prouinciarum Asiae post mortem Alexandri. Scaligeri in Iustino correctio firmata. Livius emendatus. Sacrificantem litauisse. Fatis, ominibus, oraculis se portendens victoria. Lotique lyraeque. Latona duorum liberorum turba parum distans ab orba. Plena luna trahens equos luciferos. Iuncta cornua lunae. Retexere. Ingeniosa terra. Res, negotium, χρεῖμα πρᾶγμα de personis. Pudicae Vestae. Liuia Vestalium mater.

Pan in hymnis, qui Orpheo attribuuntur, Φαντασιῶν ἑπαγωγός appellatur. Credebatur enim repentinos iniicere et limphaticos metus, et ipse subitis inconsultisque gaudere motibus. Vnde ibidem:

Ελθὲ μάκαιρ σκιετῆτᾶ, περιδρομε, σύνθρονε ὤρεος.

Et de Fauno suppare eius Horatius: (Od. I, 17, 1.) *Velox amoenum saepe Lucretilem Mutat Lyceo Faunus.* Silioque Italico: (lib. 13. v. 327.)

*pendenti similis Pan semper, et imo
Vix ulla inscribens terrae vestigia cornu.*

Huc respexit ingeniosissimus Naso lib. 2. Faunor. versu 286.

*Ipse deus velox discurrere gaudet in altis
Montibus, et subitas concipit ipse fugas.*

id est. *φαντασιῶται*, imaginatur, et subito nec quid nec quare exfilit discursatque: ita ludit ipse *ἀφιδίς φέβους* et *ταραχῶς*, quarum est excitator. Probandam igitur recipiendamque censemus hanc lectionem complurium veterum codicum perspicui et egregii sensus. Supposuerunt: *concitat ipse feras*: quo tamen, etsi placuerit etiam hoc Scaligero, quantum praestet illud, non opus multis declarare verbis. Neque ignoramus apud Valerium Flaccum haberi lib. 3. Argonaut. (v. 56.)

*Ludus et ille deo, pauidum praesepibus aufert
Cum pecus, et profugi sternunt dumeta iuueni.*

Qua superstitione abusus ille Geta, quem idem lib. 6. introducit Panis habitu abigeum, et tum vano ludibrio hostes territantem versu 630:

*Pariterque inglorius Armes
Fraude noua stabula et furtis adfuetus inultis
Depopulare greges, frontem cum cornibus auxit
Hispidus, inque dei latuit terrore Lycei.*

Vulgo proprium nomen deprauatum: *inglorius armetis*. Nimirum quantum delirant, qui rescribunt, *inglorius arbis*, vel *ordo*. idque de *ἀνεμοφύοις*, calonibus, caculis intelligunt. Manifeste de vno et milite Valerius Flaccus loquitur: ideo in verbis Arontis pugnam illi indicentis:

Neue deum mihi finge: deus quoque confere dextram.

Haec ad manipulum dicta intelligi non possunt. Aldina editio, *Arnes*, quod propius abest a vero. *Armes* nomen barbaricum exstat et apud Liuium lib. 26. (c. 49.) *Armen* praefuisse Punico praesidio, deditumque Romanis, *Antias* Valerius, *Magonem* alii scriptores tradunt. Neque differt *Armeus* vel *Armais*, quod Danao prius nomen fuisse tradit Manethon apud Iosephum, et compositum ex eo *Armamithres* Assyrii regis vocabulum. *Armeus*, *Armes*, *Arma* vel *Armas*, vt *Ἀχιλλεύς*, *Achilleus* tyrannidem in Aegypto

Aegypto arripiens temporibus Diocletiani, Ἀχιλλεύς (vt Acoles, vnde Achilles) Achillas vel Achilla interfector Pompeii; Perseus, Perſes, Perſa. Augustinus lib. 3. de ciuitate Dei cap. 11. *Retulerunt tale prodigium et Antiochi et Perſidis bello in eodem apparuisse figmento.* Pro Perſidis alii Xerxis: Ludouicus Viues Perſae: sed membranae Noricae Perſis, idque verum. Ναρσῆς Agathiao Perſarum rex, Aurelio Victori et Ammiano Narſeus. lib. 23. *Maximiano antebac Caesari cum Narſeo Perſarum rege iam congressurp.* Ita enim MSS. vbi editur Narſe. Idem nomen ducis Perſici lib. 24. cum Tigrane et Surrena et Narſeo potissimis ducibus. Ita et hic MSS. Augustinus lib. 18. c. 18. *Et septimi regis Triopae filius Iasus et rex nomus Sibenelas siue Sibeneleus siue Sibenelus: varie quippe in diuersis auctoribus inuenitur.* Et idem tamen nomen est, adiungendaque quarta terminatio, *Sihenelaus*, quae exstat apud Polybium lib. 4. Sic *Pterela* apud Plautum in Amphitruone, qui aliis *Pterelaus* aut *Pterelas*. In quo fallitur doctus Meursius, qui ad illa: *qui Pterela potitare rex solitus est*: Aut heic ἀποκοπή est, inquit, pro *Pterelaus* aut legendum, *qui Pterelas*: et sic infra bis terue rescribendum. Immo, si verum amamus, proprie Romana positio est *Pterela*: *Pterelas* graecifiat. Priscianus lib. 5. *Apud Graecos in AS definitia vel ES, apud nos in A terminantur.* Sic Phintia eidem Menaechmis a. 2. sc. 3. v. 58. qui Φυντίας. Ita enim legendum: *Vbi rex Agathocles regnator fuit, et iterum Phintia.* Non *Pinthia*, neque *Pythia*. Diodorus Siculus in excerptis 22. κατὰ δὲ Σικελίαν ἦσαν τύραννοι Ἰκέτας ἐν Συρακούσῃ, Φυντίας εἰς Ἀκράγαντα. Et rursum: ὅτι Φυντίας, ὁ Φυντιάδος κτίτωρ, Ἀκράγαντες τύραννοι εἶδεν ὄναι. Nec forte alius, cuius nimum memorat Fuluius Ursinus: ΦΙΝΤΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ. Ingeniosiora quam veriora sunt, quae vir doctus de *Plinthia* commentus est, Et annon *Sofia* est Σωσίας, *Leonidas*,

Leonida, Λεωνίδης. Sic *Amoebeus* et *Amoebeas*. Ovidius lib. 3. de arte amandi: (v. 399.)

Tu licet et Thamyriū superes et Amoebea cantu:
Non erit ignotae gratia magna lyrae.

Sic scribimus ex Pircheimeri aliisque optimis codicibus, qui constanter *Amebea*. Quod nomen quibus ignotum erat, atque *Orphea*, supposuerunt. Plutarchus περὶ ἡθικῆς ἀρετῆς (T. II. p. 443.) Καίτοι καὶ Ζήνωνά Φασιν εἰς θέατρον αἰγιόνα. καθαρθοῦντος Ἀμοιβέως, πρὸς τοὺς μαθητὰς, ἴωμεν, εἰπῆν, ὅπως καταμάθωμεν, οἷαν ἔντερα καὶ νεῦρα καὶ ξύλα καὶ ὅσα λόγῳ καὶ ἀριθμοῦ μετασχόντα καὶ τάξεως ἐμμέλειαν καὶ φωνὴν ἀφίησιν. At Aelianus vocat Ἀμοιβέαν Lib. 3. παικιλ. (c. 30.) Ἀμοιβέας καθαρθὸς σωφρονέστατος ἐλέγστο, καὶ γυναικας ὠραιωτάτην ἔχων μὴ ὁμιλεῖν αὐτῇ. Sic *Boresus* et *Boρέας*, *Δεπρέας*, *Δεπρεὺς*, *Δέπρεος*, *Πρωτέας* et *Πρωτεὺς*. Lib. 6. Fastorum circa finem: (v. 793.)

Tempus idem Statoris erit, quod Romulus olim
Ante Palatini condidit ora iugi.

Hic versus omnes adhuc fefellit, quasi priorem in *Stator* contra et rationem (descendit enim a *stitti*, *statum*) et morem suum Poëta produxerit. Confugiunt igitur eo, ut a *stando* deriuent potius, vel quod stant Iovis beneficio omnia, cuius Senecam addunt auctorem, vel quod stare fecerit exercitum Romuli. Quicquid autem tricetur Becmanus, et Vallae subtilitatem traducat, *Stator* est utique *Iuppiter* qui stitit, et a *sisto*, non a *sto* deducendum est. Senecae etymologia merus est lusus, proposito eius seruiens, ex consuetudine Stoicorum origines vocum ad opiniones suas accommodantium. Quin et ipse corripuit lib. 3. Tristium Elegia 1.: (v. 31.)

Inde petens dextram, porta est, ait, ista Palati:
Hic Stator: hoc primum condita Roma loco est.

Erat

Erat enim istuc templum Iouis Statoris. Ovidius ibi, et Liuius: (1, 12.) *Vt Hostus cecidit, confestim Romana inclinatur acies, fusaque est ad veterem portam Palatii. Romulus et ipse turba fugientium actus, arma ad coelum tollens, Iuppiter, tuus, inquit, iussus aubus hic in Palatino prima vrbi fundamenta ieci etc. hinc saltem arce hostes: deme terrorem Romanis fugamque foedam siste. Hic ego tibi templum Statori Ioui, quod monumentum sit posteris, tua praesenti ope seruata urbem esse, voueo.* Ineptissime vulgo, *sator*, quod interpretantur tamen: hic Romulus habitauit. Quia, credo, apud Silium *Faunusque satorque Quirinus*. Nugae. Frustra viri praestantissimi corripunt Prudentium, quod primam in *Statori* corripiat. Iure summo fecit et auctore Ouidio. Apud Silium Italicum lib. 10. v. 635. referuntur vt verba Paulli ad Varronem:

*Quin imus cominus, inquit,
Ductori Tyrio, quem, vinctum collu catenis
Staturum ante tuos currus, promissus vrbi.*

Mauualt Scaliger, *Staturi*, sed lege versus inuita. Et in vulgata sensus idem: nam promissum, *ante meos currus stabit*, idem quod, *sistam vel collocabo*. Vt solet in aliis votis. Virgilius ad Venerem:

*Marmoreusque tibi diuersicoloribus alis
In morem picta stabit Amor pharetra.*

Iam in priore loco Ouidii, quid est, *Statoris quod?* Nisi ex praecedente hexametro intelligas *delubrum*, quod molestum est, minimeque Ouidianae facilitatis. Codex Sarrauianus in margine, vbi pleraeque lectiones meliores, obtulit nobis: *sator aedis habet, quam*. Vnde apparet veritatem esse:

*Tempus idem Stator aedis habet, quam Romulus olim
Ante Palatini condidit ora iugi.*

Circa

Circa hoc tempus aedes Ioui Statori condita est. Phra-
sis est etiam nostri, et vsurpata lib. 4. Fastorum: (v. 335.)

*Quae quia principio posuit ieiunia noctis,
Tempus habent mensae sidera visa sibi.*

Sic vulgo admodum corrupte. Quum plerique Ciofani
et aliorum, multi etiam nobis inspecti veteres codd. re-
ferrent *moestae* vel *mystae*, ἀντὶ τοῦ *mensae*, et de myste-
riorum initiis ageretur, statim animaduertimus scriben-
dum esse *mystae*, deinde et *cibi*, pro *sibi*. *Tempus ha-
bent mystae sidera visa cibi*. Athenaeus lib. 4. δειπνοσοφ
ᾧσπερ ἠγεῖαν ἀγούτες, καὶ περιμένοντες τὸ ἀνατέλλον
ἄστρον. Vox est cum alibi, cum in Hercule Furente
Tragoedia: (v. 846.)

*Et citi testis properant relictis
Attici noctem celebrare mystae.*

Nimirum haec elementa, *Ae* vel *Oe* et *I* vel *Y*, passim
media aetas inter se commutauit. Apud Iustinum lib. 3.
cap. 2. *ex acmulatione*, reddunt MSS. Bongarsiani, *ex si-
mulatione*. Lib. 13. cap. ult. *Illyrio*, *inloerio*. Eodem lib.
cap. 2. *Scynus* scribitur in libris, quem rectius appella-
ri *Coenon* vere censet Scaliger: qui vt errauerit in eo ho-
mine designando, qui iam obierat, non tamen in voca-
bulo huius errauit. non enim *Scynus*, sed *Coenus* nomen
est Macedonicum. Quo nomine et apud Curtium lib.
9. (9, 3.) post narratum prioris decessum, adfert literas
Antipatri ad Alexandrum. Philotas quoque Parmenionis
obierat: et tamen post mortem Alexandri Ciliciae praefe-
ctus Philotas. Fuerunt enim illa nomina pluribus com-
munia. Apud Liuium lib. 24. cap. 45. *foederibus*, *Peta-
vianus* alter, *fyderibus*, fecerat. Sic *inoforus* pro oeno-
phoro in membranis Ciceronis, Glossarum et Queroli.
Prudentius lib. 1. in Symmachum versu 629. *Phoebique
furores*, Egm. *Fybique*. Vetus descriptio orbis *Pyni-
cam* pro Phoenice, *Olum* pro Ilio. Ita *Agroecius* Sido-
nio,

nio, Aufonio *Agricius*, et contra *goerus* pro *gyro*. *Glo-*
farium Barthii lib. 28. Adv. cap. 15. *Iconomus*, *villi-*
cus, *dispensator*, pro oeconomo. In notis Tironis et
 Senecae *Domnidus* pro *domnaedio*. Sic *Moesia* apud
 Dictyn vbique pro *Myfia*, et in aliis quoque veterum li-
 bris, non vtique auctorum, sed posterioris temporis li-
 brariorum vitio. Apud eundem Dictyn *Anaxibora* pro
Anaxibia. Et meliore aeuo *Rhoemetalces* Tacito, qui
 Dioni *Ρωμαίωνης*; *Oesalces* Liuius, quod in alia persona
 Silius nomen facit *Isalca*. Quorum inemores, insignem
 Liuii locum restituimus lib. 29. cap. 10. *Legati*, qui do-
 num Delphos portauerant, et sacrificantibus ipsis *Pythio*
Apollini omnia laeta exta fuisse, et responsum oraculo edi-
 tum, maiorem multo victoriam, quam cuius ex spoliis do-
 na portarent, adesse populo Romano. Hic duae voces,
 omnia et exta, ab omnibus MSS. exsulant: quae haud
 dubie primi editores addiderunt ad sensum complendum.
 Sed illud *laeta fuisse* natum est ex *litauisse*, cui reliqua est
 accommodanda oratio hoc modo: et sacrificanteis ipsos
Pythio Apollini litauisse. Ordine ponit tria, quae cunctis
 summam spem dedere victoriae: fata, omina, oracula.
 Fata dicit carmen librorum Sibyllinorum; omina, ipsius
 Scipionis animum praesagientem de fine belli, alacrita-
 temque eius et constantiam in sententia de bello in hosti-
 cum transferendo, hominumque omnium expectatio-
 nem; oracula, responsum Delphicum et sacra litata. De
 his tribus innox coniunctis: quo maturius fatis, ominibus,
 oraculisque portendentis sese victoriae compotes fient.
 Quae corruptit admodum Rhenanus: quo maturius faustis
 ominibus oraculisque portanda dea Romam esset. Merum
 vlcus et sanies, quicquid ille de aliorum licentia prae-
 tur: sermo ipse *σόλομος*. Vt *laetauisse* pro *litauisse* apud
 Liuium, ita *laetari* et *litare* diuersi habent libri apud Ze-
 nonem Veronensem ferm. 1. de exacto: Hic est ergo
 agnus, fratres, de quo laetari Pascha est Domini. Mar-
 go: al. *litare*. Seruius Dan. ad illud lib. 8. (v. 682.) et
 diis

diis Agrippa secundis: nam et Sextum Pompeium apud Moelas ipse deuicit. Sic librarii fecerunt pro *Mylis* Siciliae, quas omnis Graecorum et Latinorum manus agnoscit. Lib. 4. Metamorphos. non longe a fine: (v. 758.)

*Largis satiantur odoribus ignes
Sertaque dependent tectis: et ubique lyraeque
Tibiaeque et cantus, animi felicia laeti
Argumenta, sonant.*

Quis dubitet, *tò et ubique* non esse Ouidii? Ciofanus fide et auctoritate sui antiquioris iubet emendari: *tectis, citharaeque lyraeque.* Nostrae membranae: *tectisque tubaeque lyraeque.* Quorum utrumque a librariis correctoribus esse certus sum, viciniorem autem veritatem esse scripturae vulgatae: (quam et in pluribus scriptis notauimus) quippe ex qua fit restituendum: *tectis, lotique lyraeque:* nam scriptura semiprisca *luti*que facile genuit *et ubique.* Eandem vocem deleuerunt lib. de remedio amoris: (v. 753.)

Eneruant animos citharae lotusque lyraeque.

Vt praeclare restituit Salmasius ex veteri scriptura, *lutusque.* Λωτὸς, λώτινος αὐλὸς Polluci. Plinius lib. 16. cap. 26. *Nunc sacrificae Tuscorum tibiae e buxo, ludicrae loto ossibusque asininis et argento fiunt.* Lib. 4. Faustorum: (v. 189.)

*sed me sonus aeris acuti
Terret et borrendo lotos adunca sono.*

Martialis lib. 8. ep. 51. (v. 14.)

Palladius tenero lotos ab ore sonat.

Sed haec quis desideret post Herculeas illas Plinianas? Libro 6. eiusdem operis in oratione Niobes supersunt, quae operam nostram exposcant, haec verba: (v. 197.)

Excessere

*Excessere metum mea iam bona. Fingite demi
Huic aliquid populo natorum posse meorum:
Non tamen ad numerum redigar spoliata duorum.
Ite satis propere sacris, laurumque capillis
Ponite. Deponunt et sacra infecta relinquunt:
Quodque licet, tacito venerantur murmure numen
Latoniae, turba quantum distabat ab orba.
Tantum animosa sui furiis agitata doloris
Irritata dea est, summoque in vertice Cynthi etc.*

Hic primum, quod omnes transeunt, *Ite satis propere sacris* quid sit, nescio. An, *Ite sat est operae sacris*, an, *Ite, satis pro re sacri*? An denique: *Ite satis properae sacris*? Vt ita per contemptum appellet Thebaidas superstitiosas et faciles festinasque ad sacra accipienda. Octauum versum Ciofanus et editionis Aldinae additiones recte furcillis praecipitem eiiciunt. Abest enim a pluribus MSS. et sine dubio est insertus ab illis, qui haerebant in praecedenti versu, et illi *quantum* necessario respondere putabant debere aliquod *tantum*. Ignoscimus Ciofano, qui deinde scribit:

*Quodque licet, tacito venerantur murmure numen
Latoniae. Quantum turba quae distet ab orba,
Indignata dea est.*

Vt et illis, qui, *Latoniae turbae*: vt sit, turbae venerantur: praesertim cum agnoscant, ex iis, quae sequuntur, sensum qui placeat, elici posse nullum. Nec melius libri: *quae quam distabat*, aut quod vicinius tamen vero, *quae quantum distat*. Non enim suspicabantur, traiectum esse versum, *Latoniae t.* et reponendum esse post, *Non tamen*: deinde scribendum esse: *qua quantum*. Id quod nos ex membranaceo codice Andino deprehendimus. Itaque reponere:

*Excessere metum mea iam bona. Fingite demi
Huic aliquid populo natorum posse meorum:*

Non

*Non tamen ad numerum redigar spoliata duorum
Latona: turba qua quantum distat ab erba?
Ite satis propere sacris, laurumque capillis
Ponite. Deponunt, et sacra infecta relinquunt,
Quodque licet, tacito venerantur murmure numen.
Indignata dea est etc.*

Vides iam nihil esse difficultatis, nisi in illo: *Ite satis propere sacris*: in quo si defeci, vt aliis magis luceat, atque illi potissimum, a quo Nasonem omnem verum tandem expectamus, candide voueo. [*Ad numerum redigar duorum* imitatus L. Seneca ad Heluiam c. 16. *Corneliam ex duodecim liberis ad duos fortuna redegit.*] In epistola Phyllidos ad Demophoonta: (Her. 2, 49.)

*Credidimus blandis, quorum tibi copia, verbis:
Credidimus generi, numinibusque tuis.*

Generi magis conueniet cum *nominibus* quam cum *numinibus*. Cicero pro Plancio: *qui fauent nobilitati, qui id putant esse pulcherrimum, qui imaginibus, qui nominibus deducuntur.* Lib. 1. Amor. El. 3. (v. 7.) *non veterum commendant magna parentum Nomina.* Epistola Hypsipyles: (6, 113.)

Si te nobilitas generosaque nomina tangunt.

Plinius lib. 3. epist. 3. *quibus imaginibus oneretur, quae nomina et quanta sustineat.* In epistola Canaces ad Marcarea, ubi describit tempus vrgentis partus, superest labes in his verbis: (11, 45.)

*Iam nouies erat orta soror pulcherrima Phoebi,
Denaque luciferos luna premebat equos.*

Mendum loci animaduertere facile est, et notauit Scaliger, iubens scribi: *Nonaque.* Sunt qui putant se intelligere vulgatum: ciuiles lunares menses expressisse Poëtam, et dicere: iam erat nouies ciuilis mensis, et instabat

bat

bat luna decima : premebat enim equos solis, cum quo iam plena congressura erat. Sed reliquerat Ovidius: *Plenaque luciferos* : ipsa nempe nouies orta. Tum plane luciferae eius bigae, cum plena est : idque tempus exactissimum partus, nouies scilicet plenae. Libi. 2. Met. (v. 453.)

*Coniugio, quod fecit, adest dea, iamque coactis
Cornibus in plenum nouies lunaribus orbem
Illa Paphon genuit, de quo tenet insula nomen.*

Statius lib. 1. Thebaidos de filia Crotopi : (v. 577.)

*Bis quinos plena cum luce resumeret orbes
Cynthia, sidereum Latonae foeta nepotem
Edidit.*

Ovidius rursum lib. 7. Metamorphoseon : (v. 179.)

*Tres aberant noctes, ut cornua tota coirent,
Efficerentque orbem. Postquam plenissima fulsit
Et solida terras spectauit imagine luna.*

Eodemque libro : (v. 530.)

*Dumque quatuor iunctis impleuit cornibus orbem
Luna, quater plenum tenuata retexuit orbem.*

Ita namque restituimus hunc locum. Vulgo : *quater plenis expleuit*. Non poterat non displicere, *plenis expleuit*. Ciofanus et Bersimanus non aliter iuuabant, quam ut suspēctius redderent editum noua varietate : *quater plenum compleuit*. Recurro ad membranas meas, in quibus perspicue, *quater iunctis impleuit*. Propertius lib. 3. el. 3. (v. 49.)

vnde coactis

Cornibus in plenum menstrua luna redit.

Ipseque Ovidius alibi sui imitator : (Met. 7, 530.)

Luna quater iunctis implerat cornibus orbem.

Y y

Rete-

Retexere autem est dissoluere, amatum eleganter Cicero-
ni. Vt in secundo de oratore: (c. 38.) *reperiunt non mo-
do ea, quae iam non possint ipsi dissolvere, sed etiam qui-
bus ante exorsa et potius detexta prope retexantur.* Et
retexere praeturam pro rescindere acta alicuius in prae-
tura lib. 2. in Verrem: (c. 26.) *Omnia erant Metelli eius-
modi, ut totam istius praeturam retexere videretur.*
Lib. 11. famil. ep. 14. *Novi timores retexunt superiora.*
Epist. 28. eiusdem libri Cn. Matius: *An quod adolescens
praestiti, quum etiam errare cum excusatione possem, id
nunc aetate praecipitata commutem ac me ipse retexam?*
In epistola Hypsipyles ad Iasonem: (v. 117.)

*Dos tibi Lemnos erit, terra ingeniosa colenti:
Me quoque iam tales inter habere potes.*

Variant libri: sed optimam scripturam existimo, quam
hausi olim ex libro MS. Pircheimeri? *Me quoque res ta-
les.* nempe foecundas et ingeniosas colenti: quas inter se
merito censer iubet Hypsipyle, quippe quae prolem ge-
mellam ex concubitu Iasonis vno partu ediderat: quod
statim ipsa enarrat. *Ingeniosus*, vt lib. 4. Faistorum: (v. 684.)
ad segetes ingeniosus ager. Pulchra sunt verba Plutarchi
in Catone Uticensi: (T. I. p. 771.) Hortensius Catoni
*ἐπεχείρησε συμπεῖθειν ὅπως τὴν θυγατέρα Περσῆαν Βι-
βύλῳ συνοικῆσαι καὶ πεποιημένην ἐκείνῳ δύο παῖδας αὐ-
τῷ πάλιν, ὥσπερ ἐυγενῇ χῶραν, ἐντενῶσαι παραύχῃ.*
Sic Achelous ad Iperatum socerum: (M. 9, 19.)

*Nec gener externis hospes tibi missus ab oris,
Sed popularis ero, et rerum pars una tuarum.*

Vt enim Graecis *πεῖγμα*, *χεῖμα*, sic Latinis *res*, *ne-
gotium*, persaepe et eleganter de personis usurpantur. He-
rodotus *Θαλ.* ἦν δὲ μέγιστον *πεῖγμα* Δημοκῆδης παρὰ
τῷ βασιλεῖ. Plutarchus dicto Catone: καὶ ὅλως ἀπο-
ρον ἦν *πεῖγμα* καὶ δυσμεταχείριστον. ὁ Κάτων τὰς Φεύ-
γας. Libanius in actione de Laide: *ἐταῦρα μὲν ἐπάγω-
γον*

γον πρᾶγμα νεότητος. Cicero ad Atticum: (1, 12.) *Tenu-
cris illa lentum negotium.* Ovidius lib. 4. Tristium,
Eleg. 3. (v. 59.) *ita res tibi magna videbar.* Elegia 4.
(v. 15.) *quia res est publica Caesar.* In epistola Acontii
ad Cydippen: (12, 149.)

*Elige de vacuis, quam non sibi vindicet alter:
Si nescis, dominum res habet ista suum.*

Seneca de exilio suo: *Res est sacra miser.* Idem Epist.
95. *Homo, sacra res, homini iam per lusum et iocum occi-
ditur.* Et lib. 6. nat. quaest. c. 1. *Homines, qui brevis
et caduca res nascimur.* Solinus de duobus eximiis forma
simili pueris: *adeoque una res viderentur, ut solus sermo
fidem panderet.* Post haec magnam partem aut scriptis
Codd. aut euidenti ratione subnixa ut non aegre ab opti-
mis harum rerum iudicibus adfensum impetratura sint,
vnius coniecturae proponendae haud grauem veniam oro,
quae cum ipsa sit satis probabilis, vnde fidem ei potissi-
mum faciam, historia deficior. Lib. 4. de Ponto El. 13.
scribit ad Carum se aliquid in laudem Caesareae domus
Getico sermone meditatum esse, inque eo cecinisse.
(v. 29.)

*Esse pudicarum te Vestam, Liuia, matrum,
Ambiguum est nato dignior anne viro.*

Liuia, *matrum pudicarum Vesta*, meis quidem auribus,
ut nunc est, aliquid κακόζηλον et indignum Ouidio sonat.
Suspitor autem inter honores immensos, quibus effudit
se Patrum adulatio in Augustam, quosque recidit et cautus
et inuidus Tiberius, fuisse, quem facile relinqueret illi,
titulum sibi minime periculosum: *MATER VESTA-
LIVM.* Hoc aliquanto minus est quam *MATER PA-
TRIAE.* Atque huc spectantem Nasonem scripisse:

*Esse pudicarum te Vestae, Liuia, Matrem,
Ambiguum nota dignior anne viro.*

Pudicae Vestae forent Virgines Vestales. Etsi enim et matronae vno viro contentae sint pudicae, tamen interdum *pudicitia* dicitur abstinentia ab omnibus viris. Iustinus de Aspasia: (10, 2.) *Solis eam sacerdotio praefecit (Artaxerxes,) quo perpetua illi ab omnibus viris pudicitia imperabatur.*

CAPVT XVI

Plinius quinque in Panegy-
rico, semel in epistolis tentatus.
Domitiani pulsi fugatique non
aliud maius indicium, quam si
triumpharet. Templum Satur-
ni, in quo aerarium, Traiani
tempore vere aedes. Possessio-
nes domini non scientis. Nosse,
non nosse aliquem. Ciceronis
desperatus locus illustratus et
defensus. Auctoritas in maio-
rum suorum et suis sedibus.
Fortuna naturam suam cor-
rumpit. Curtio lux. Recidere

de minutis sumptibus. Neque
Romani neque Constantihopoli-
tani imperatores Senatui aut
populo iurarunt. Nicetas ex-
plicatus. Traianus praecunte
Consule sedente stans in leges
iuravit, cum Consulatum ini-
ret, et, ut solebant, praecunte
nullo eiuravit. Liuius insignis
medicina. Interpretari alicui
carmen precationis. Interpres.
Valerius Maximus correctus.
Agros non nummo, sed parti-
bus locare. Partiarum coloni.

Felicitatem seculi, quam orbi Romano Nerua Traia-
nus praebeuit, magna parte nesciremus, nisi depin-
xisset eam Plinius eiusdem seculi non postrema ipse
felicitas. Certaruntque Princeps optimus faciendo, quae
dici enarrarique mererentur, et orator facundissimus di-
cendo enarrandoque quae fierent, vter alterum superaret:
adeo ambigua victoria, ut etsi nihil ille nec ingenii nec
artis nec humanitatis sibi reliquum fecerit, nihil tamen
ambitioni dedisse; huius autem quamvis ad coelum lau-
des patuerint, nihil iis, quod tum commemorari posset,
deesse videatur. Finxere olim sapientes, quis ille tantum
terrarum, tantum gentium, pari et maiestate frenare et
caritate

caritate posset complecti : maioris operae fuit , reddere qualis esset , postquam apparuit , quam fingere qualem esse oporteret , priusquam inueniretur. Habent ergo exemplum magni Principis Principes , habent exemplum boni viri priuati : cui cum sine dubio constet ratio temporis quod datur cognoscendo , nec irritum est , opinor , quod sumitur laboris restituendo. Cap. II. *Num hos proximos diuinitate parentum defides ac superbos potius quam illos veteres et antiquos aemularis ? qui hoc ipsum imperium peperere , quod modo hostes inuasérant contemserantque : cuius pulsi fugatique non aliud maius habebatur indicium , quam si triumpharetur.* Vitium manifestarium , de quo tollendo adhuc spes exiguae. Liuiineius tamen in V. notam lacunae , quae verbo vno alteroue expleatur , post *contemserantque* frustra esse ait , cum integra sint omnia , modo scribatur : *hostis inuaserat contemseratque.* Sed frigidus , aut certe nimium acutus iste sensus : quod enim potest triumpho maius aliud deuicti hostis indicium postulari ? Lipsius hoc vidit : vidit etiam Domitianum intelligi pulsum et fugatum , non hostes : nec non frustra conari Dom. Baudium : *ciuis pulsi* : ipse diffidens sibi : *cuius non pulsi.* Nos quatuor scriptos huius potissimum loci causa consulimus : in quibus non nota modo sed prorsus lacuna erat : carebant enim his verbis : *peperere , quod modo hostes inuasérant contemserantque.* Contra quos tamen fauimus aliis , vnde haec primum sunt edita : nam si quis audaculus ea subdidisset , sequentium utique illis quocumque modo aptandorum et curam habuisset. Contextum autem orationis carere illis non posse animadvertes ex eo , quo nos iuuerunt , quos inspectos nobis modo dicebamus. Membranaceus Archiepiscopi Salaburgensis : *qui hoc ipsum imperium quoniam imperatoris , cuius pulsi fugatique non aliud maius habebatur indicium , quam si triumpharet.* Eodemque modo Bauaricus Monaciensis , nisi quod deerat vox *imperatoris.* At Veneti , alter D. Marci : *quam imperatorem cuius pulsi* etc. alter

D. Antonii: *qm. imp. cuius pulsi*: dein vterque, *triumphante*. Hinc ergo parua mutatione restituendum: *Num hos proximos diuinitate parentum desides ac superbos potius quam illos veteres et antiquos aemularis, qui hoc ipsum imperium peperere? quod modo hostes inuascerant contemserantque, quoniam imperabat is, cuius pulsi fugatique non aliud maius habebatur indicium, quam si triumpharet.* Hoc est, Domitianus. Tacitus in vita Agricolae: (c. 39.) *Inerat conscientia derisui fuisse nuper falsum e Germania triumphum, emtis per commercia, quorum habitus et crines in captiuorum speciem formarentur.* Vides sententiam plenam et argutam et optime cum illis, quae praemittuntur, tum illis, quae subiiciuntur, respondentem. Quod si, quae diximus non apparuisse nobis, ubique desiderarentur, poterat breuius ita fieri: *Num hos proximos diuinitate parentum desides ac superbos potius quam illos veteres et antiquos aemularis? num hunc ipsum imperatorem, cuius pulsi fugatique.* Sed alterum plenius, nec causa est, cur suspecta sit nobis Liuiinei fides. cap. 36. *Quam iuuat cernere aerarium silens et quietum, et quale ante delatores erat? Nunc templum illud, nunc vere deus; non spoliarium ciuium, oruentarumque praedarum saeuum receptaculum.* Transeunt hoc viri docti, satis habentes notasse aerarium fuisse in aede Saturni, et deum illum Saturnum esse. Ego autem aerarium dici *deum*, quia in diui aede erat, fateor me ferre non posse. *Loco numen esse, locum superos aut numen habere et creditum et traditum veteribus: ipsum locum in terris numen esse aut deum: insolens ad aures accidit meas; sic certe; nam templum diui ipsius nomine appellari, vt Saturnum pro aede Saturni, Poëtis non ignoro. Refinge: nunc templum illud, nunc vere aedes.* Vtrumque quod ex aduerso ponitur, vt loco, non vt deo, opponitur. Cap. 51. *Muta illa quidam et anima carentia, sentire tamen et lacerari videntur, quod niteant, quod frequententur, quod aliquando coeperint esse domini scientis.* Haec scriptura veterum

veterum librorum est, quam viri docti sine causa correctionibus vexarunt. *Non seruientis, fruientis, donum scientis, fabulae.* Qui nimis multa possidet, maiorem plerumque partem suarum ipse possessionum ignorat, aut male nouit, et procuratorum de illis fidei credit. Gallus Vibius apud M. Senecam controu. 9. *Non me delectant ignoti domino seruorum greges.* L. Seneca de vita beata c. 17. *Adiice, si vis, cur trans mare possides? cur plura quam nosti? turpiter aut tam negligens es, ut non noueris pauculos seruos, aut tam luxuriosus, ut plures habeas, quam quorum notitiæ memoria sufficiat.* Horatius l. Ep. ad Nunnicium: (6, 45.)

*Exilis domus est, ubi non et multa supersunt.
Et dominum fallunt.*

Quo alludens Plutarchus in Lucullo. *Ἐἰς δὲ καὶ Φλάκκος ὁ ποιητὴς ἐπιπεφώνηκεν, ὡς ἐ νομίζει πλεῖστον, ἔ μὴ τὰ παρορώμενα καὶ λανθάνοντα πλείονα τῶν φαινομένων εἶναι.* Hieronymus in vita D. Pauli: *Libet in fine opusculi interrogare, qui sua patrimonia ignorant, qui domos marmoribus vestiunt, qui uni filo villarum insuunt pretia.* Zeno Veronenfis sermone secundo de avaritia: *Insuper de inopia quereris, qui quod habes, nescis.* Sic ergo, cum omne magnificum aedificium, politio rem villam, occuparet tyrannus Princeps, non ut ipse frueretur, sed ne quis alius, et seruo ea habitatore terebantur, et erant *domini non scientis.* Nunc postquam priuatis habere singula licet ac colere, coeperunt esse *domini scientis*, et per hoc curam eorum gerentis. Hanc enim *ἐνέργειαν* habet *τὸ scientis*: unde et simpliciter *nosse* vel *non nosse* est interdum curare vel non curare, rem rationemue cum aliquo habere vel non habere. Plautus Mostellaria a. 5. sc. 2. (v. 73.)

*Nostrium ego hunc vicinum opinor esse hominem audacem
et malum.*

TR. *Qui dum?* TH. *Qui negat nouisse vos.*

Y y 4

Sic

Sic in Milite: (2, 6, 92.) *Numquid aliud me vis?* PE. *Ne me noueris.* Sermo et in sacris libris non ignotus. Non possum autem hic obliuisci Ciceronis et panegyricum incomparabilem incomparabili panegyrico copulare, quum praesertim et in omnibus, tanquam optimum, imitandum sibi proposuerit Plinius, et hic eius sensus in parte expresserit. Orationem dico pro M. Claudio Marcello, cuius cap. 3. haec leguntur verba dudum eruditis agitata: *Parietes, mediusfidius, C. Caesar, ut mihi videtur, huius curiae tibi gratias agere gestiunt, quod breui tempore futura sit illa auctoritas in his maiorum suorum et suis sedibus.* Manutius negat sibi quemquam persuasurum, hunc locum vacare mendo. „Qui enim sunt isti maiores? si „parietum, quid absurdus? quorum igitur? Praeterea „maiorum suorum unde pendet? si enim coniungatur cum, „illa auctoritas, quod postulare sententia videtur, illud „per se non consistet, et suis sedibus: nam particula et „exigit hunc ordinem: *in his sedibus maiorum suorum et suis.* Magna sane perturbatio. Nisi si quis dicat, cum „sensus tribuatur parietibus in eo, *gratias agere gestiunt,* „iisdem posse tribui, *maiorum suorum.*“ Video magnam sane perturbationem doctissimi viri. Quare Hotmannus ita transponit: *illa maiorum nostrorum auctoritas in his suis sedibus futura sit.* Ecce et Barthius, praeterquam quod delet particulam *ut*, „qui sunt, inquit, illi *suorum* „et *suis*? Latet in mediusfidius aliquid, nec ipsum *futura* „satisfacit. Audacior aliquis haec considerans reponendum arguetur: *quod breui tempore futura sit alia auctoritas tuis in his maiorum suorum et suis sedibus.* Sane „ita loquatur eleganter et adulatorie. Quicquid faciet vulgatae lectioni patronus, docendi tamen prius erimus, „quae sit parietum illa tanta nobilitas, ut maiores ipsorum „sint optimi summique ciues. An *leges tuorum et tuis*? Haec pluribus l. 41. Aduers. cap. 2. Quod causatur opinionis esse, *ut mihi videtur*, caeterum iurisiurandi, fallitur. Neque enim absurdum est iurare quem sibi videri. Quid? iudices

iudices nonne iurati iudicabant? et quidem non per *hercle* aut *mediusfidius*, sed nuncupatis verbis et conceptissimo iureiurando. An igitur hi parum memores erant religionis suae, quoties pronuntiabant *VIDERI*? Sed etiam, si dicas, *mediusfidius mihi videtur*, non aliter Latine dicitur, quam per intellectum particulae: Integrum est enim: *Ita me Dius Fidus tuet, ut mihi videtur*. Sic haec pars salva est. De reliquis ita sentio, mutandum nihil esse, et illa, *maiorum suorum*, non ad *parietes*, sed ad *auctoritatem*, magis tamen ad sensum, quam ad vocem, referti. Significat futurum breni, ut respublica restituta sit in potestatem bonorum seu optimatum et Senatus. Is ordo splendor et dignitas praecipua populi Romani, regum confessus Cineae visus: penes eum ordinem proprie *auctoritas*. Pro Sextio, tamquam *ὀυαήρυπας* ponit: *si modo esset in republica Senatus, si maiestas populi Romani reuixisset*. Patres auctores fiebant eorum, quae iubebat populus, et bene Prudentius: (conf. Symmach. 1, 223.)

Vera ratus, quaecumque fiunt auctore Senatu.

Curia porro sedes erat augustissima auctoritatis populi Romani, quia Senatum accipiebat, quia Patres omnium, quae rite a populo fiebant, auctores. Tum eam non habebat, quia summum ius nondum erat redditum Senatui, sed manebat penes victores. Itaque auguratur Cicero propediem Senatum illa pristina et antiqua auctoritate fore in his maiorum suorum et suis sedibus: et *τὸ suorum* respicit non tam vocabulum *auctoritatis*, quam rem et personas eo vocabulo designatas. Maiores enim illorum, quos decebat esse huius ordinis et hac auctoritate, quos decebat esse Senatores populi Romani, eas sedes summa cum dignitate tenuerant: et ipsos Senatores, qui nunc essent, easdem, tanquam *suas et maiorum suorum*, pari cum dignitate obtinere republica restituta oportebat. Illa auctoritas igitur, Senatus illa pristina auctoritate, illi auctores populo Romano rerum recte gerendarum cum iusta maie-

state sua breui erunt, inquit, in his maiorum suorum et suis sedibus. Sic apud Senecam lib. 3. de ira cap. 4. *nonne reuocare se quisque ab ira vult, cum intelligit illam a suo primum malo incipere.* Hic rō suo positu, ut euidens est, refertur ad iram; sensu ad iratos homines: horum enim est malum, non ipsius irae; hi ira capti a malo suo incipiunt, seu sibi omnium primum nocent. Curtius lib. 3. (2, 16.) *Erat Dario mite ac tractabile ingenium, nisi suam naturam plerumque fortuna corrumpere.* Rursum rō suam utique ad vocabulum fortunae respicit, sed ea vox ponitur pro fortunatis, ut illic ira pro iratis, auctoritas pro auctoritate praeditis: et huic sensui magis convenit reciprocum quam voci: sunt enim homines rebus secundis vtentes, qui per fortunam mutant naturam suam plerumque in peius. Quem locum et similia recte coeperamus illustrare primi ad Statii Protreptici ad Crispinum illud: (Silv. 5, 2, 14.) *mentem sua non capit aetas.* Quod planius esset: *Mens suam aetatem vincit*, seu *sua aetate maior est*: simplicissimum autem: adolescens mente seu per mentem aetate sua maior est, aetatem suam vincit. In talibus semper adiunctum reciproci convenit intellectae rei, non positae: ut aetas homini vel adolescenti, non proprie menti: ut natura seu ingenium homini fortuna prospera vtenti, non ipsi fortunae: ut malum seu damnum homini ira succenso, non adfectui; ut maiores hominibus auctoritate praeditis apud populum Romanum, non ipsi auctoritati. Seneca lib. 2. de ira cap. 15. *Quid? non mitioribus animis vitia leniora coniuncta sunt? ut misericordia, amor, verecundia.* Itaque saepe tibi bonam indolem malis quoque suis ostendam. Haec est lectio, quam MSS. demonstrant. Proprie bonae indolis ipsius nulla sunt mala: sed isti homini, qui caetera est egregia indole, sua tamen mala adiacent. Itaque dederunt nobis: *in malis quoque ostendam*: prouocabulo deleta, non facturi, si haec exempla in oculis habuissent. Nec imputet nobis pro solo vero Lipsius ex suo: *a malis quoque suis.*

suis : nam praepositio in nullo erat scriptorum Gruteri; et ipsum, *malis suis*, ut explices, siue a malis, siue in malis, siue ex malis, siue per mala sua, facile patitur. De vita beata cap. 3. *Beata vita corporis sui curiosa*. Quidius 9. met. (v. 670.) *nec census in illo Nobilitate sua maior*. Pedit Albinouanus de morte Drusi : (v. 165.) *lacrime sua verba sequuntur*. At Plinius rursus cap. 51. *Satis est tibi nimumque, cum successeris frugalissimo principi: maui reicere aliquid et amputare ex iis, quae principi tanquam necessaria reliquit*. Recte Bongarsius, *maui*; sed et pro *reicere* reponendum *recidere* : quod Solenne verbum in hac re, et similiter Latino Pacato restitimus. Plutarchus Catone maiore : καὶ περιέκοπτε τὴν πολυτέλειαν. Frontinus lib. 4. Strateg. *recidendorum impedimentorum gratia*. Seneca lib. 3. nat. quaest. (Praef. initio) *Occupationes recidantur: patrimonii longe a domino iacentis cura soluatur*. Cap. 64. *Imperator ergo, et Caesar, et Augustus, et Pontifex maximus, stetit ante gremium Consulis: seditque Consul Principe ante se stante: et sedit inturbatus, interritus, et tanquam ita fieri soleret? quin etiam sedens praebuit iusiurandum: et ille iuravit, expressit explanauitque verba, quibus caput suum, domum suam, si scienter fefellisset, deorum irae consecraret*. Audiamus Liuium: „*Praebuit iusiurandum est in omnibus nostris, et probe, reor, ut oblatum et praebitum, non de scripto praeitum, intelligas*. Patet ex his proxime; „*quod praeunte nullo iurasti*. nam id equidem ad tertium hunc consulatum traxerim, et quod sequitur, *alio praeunte*, ad secundum, quem Imperator, sub Imperatore tamen, Traianus gesserat. Itaque damno, quod „in editione quadam veteri, caeteroqui non mala, inueni, „*praeiit*„. Sic ille, quibus non vidit Plinium sibi ipsum aduersantem destitui in verbis adeo vicinis, ut nisi ebrius aut plane Sicinnius ille Tullianus in tanta obliuione non potuerit deprehendi. Miratur stetisse ante Consulem, et repetit, sedit Consulem stante Principe; et subiungat statim,

statim, datum iusiurandum a Principe sedente? Quid dein: *Praebuit iusiurandum, et ille iuravit!* Cur ille, si idem erat? quae differentia inter *praebere iusiurandum*, vt vult, et *iurare*? Sed deceperunt bonum Liuiueium verba illa: *quod praeunte nullo iurasti*: quae intelligendum non de iureiurando in leges, quod adigebantur ineuntes apud abituros Consules, sed illo, quod decedens Consulatu iurauerat, se nihil contra leges fecisse: hoc enim faciebant eiurantes nemine praeunte. Fecit vtrumque Traianus: ideo se Plinius ambigere dicit, vtrum sit pulchrius, quod praeunte nemine (nempe cum abiret: *Itaque et abiturus Consulatu iurasti, te nihil contra leges fecisse. magnum hoc erat, cum promitteres; maius postquam praestitisti*) an quod alio praeunte, scilicet hoc secundum iuravit. Alii ita capiunt, vt *praebere iusiurandum* dicatur Consul, apud quem iuravit Traianus: sed *praebere iusiurandum* pro adigere aliquem iureiurando vel iusiurandum nemo veterum dixit. Obseruant etiam, statim post susceptas imperatorias infulas iurasse Principem Senatui ac populo: in imperio autem Orientali Logothetam suscepisse a nouo imperatore iusiurandum. Quae profecto nimia mira sunt. Et prius quidem refutatione non indiget: posterius acceperunt a Meursio, qui nimis festinans in loco Nicetae et se et illos deduxit. Verba sunt in Manuele Comneno lib. 3. *καὶ τοῖς ὄρκοις τοῦτον ἐπισατῆσαι κατὰ τὸν ἐν Βλαχέρναις μέγαν ναὸν, οἱ τὴν τοῦ κράτους διαδοχὴν ἐνεπέδουν Ἀλεξίῳ τε τῷ ἐξ Οὐγγρίας καὶ τῇ θυγατρὶ τῆ Βασιλέως Μαρίᾳ, ἃ τῷ Λογοθέτικῷ ὀφφικίῳ ἦσαν ἀεμιόδια.* Hinc ille obseruat iusiurandum a nouo imperatore accepisse Logothetam in templo Blachernarum, in Glossario, vocabulo *Λογοθέτης*. Si dixisset, a populo in obsequia et verba noui imperatoris, nihil peccasset vir doctissimus. Ita se explicat Nicetas libro sequenti: *Μήπω δὲ γεννήσας ὁ Μανηὴλ υἱὸν, ἀλλ' ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Μαρίᾳ, ἣν αὐτῷ ἡ ἐξ Ἀλαμανῶν ἀπέτεκεν ἄλοχος, τὰς τοῦ γένους σαλευῶν διαδοχὰς, ὄρκοις πάντας κατανεπέδωσε, μετὰ τὸν αὐτῷ μόνον*

μέρος αὐτὴν τε τὴν Μαρίαν καὶ τὸν μνήστορα ταύτης Ἀλέ-
 ξιον; ὅς, ὡς προειρήκειμεν, ἐξ Οὐγγρίας ὤρμητο, κληρο-
 νόμος τῆς οἰκείας ἔχειν ἀρχῆς, καὶ ὡς Ῥωμαίων ἀναξι-
 σφίσι καθυπεύκειν καὶ προσκυνεῖν. Nunc redintegremus
 Plinium. Post *sedens* ex V. c. inferendum *stanti*: id enim
 repetere gaudet, vt *suminae admirationis*: deinde vicem
 τῷ *praebuit* sine dubio scribendum *praeiuit*, quomodo et
 Lipsius Rittershusiusque voluere: *stetit ante gremium Con-*
sulis, seditque Consul Principe ante se stante etc. *quin et-*
iam sedens stanti (Principi) *praeiuit iusiurandum: et ille*
iuravit, expressit explanauitque. De alia scriptura huius
 loci frustra cogitabis. Idem mendum Liuium obsedit, et
 quasi equuleus doctorum virorum ingenia torfit, lib. 26.
 cap. 27. *Hac circumfusus multitudo* (Campanorum)
simul Siculis obuiam egressis potestatem Romam adeundi fe-
cit, clarissimarum urbium excidio celeberrimis viris victos
bello accusatores in urbem adducens. Olim legebatur in
 scriptis: *simul Siculis obuiam egressis Siculisque Romam*
praebuit. quod nos quoque in promiscuis inuenimus et in
 Pall. Gruterus, qui, nisi fallor, primus quoque sic fecit
 edi. Sed quid est, quaeso, *Siculis Siculisque*? quid
 deinde *praebere Romam*? Laurentius Valla, aegre duo-
 bus diebus in hac cogitatione, vt fatetur, absumtis, emen-
 dare se putauit scribendo: *Nunc circumfusus multitudo,*
simul et Siculis obuiam egressis potestatem Romam adeundi
fecit, et nonnullis (vel aemulis) querimoniam praebuit.
 Vellem maius operae pretium fecisset. Campani editio:
Hac circumfusus m. s. S. obuiam egressis occasionem calu-
mniae Romam praebuit. Ab hoc quoque exemplo disces,
 quid hi correctores licere sibi voluerint. Sigonius deni-
 que mitissime reciso illo *Siculisque* scribit, *Romam per-*
uenit. Sic illi: at si quid ego adiuro, curamue leuassō,
 ecquid erit praemii? Codex Puteanaeus: *simul Siculis ob-*
uiam egressis seculisque Romam praebuit. Inde scriben-
 dum certi sumus: *Hac circumfusus* (Consul Laeuinus)
multitudo, simul Siculis obuiam egressis Attolisque Ro-
mam

*nam praeiuit, clarissimarum urbium excidio celeberrimis viris victos bello accusatores in urbem adducens. Quum occurrissent ei, in reliquam turbam deinde coniectos Consulem fuisse sectatos indicat, ipsum, ut decebat, praecessisse. De Aetolis, si quaeras, unde habeamus, regredere ad superiora eiusdem libri, ubi conditiones initae inter eos et populum Romanum societatis recensentur: Haec conueniunt, conscriptaque biennio post Olympiae ab Aetolis, in Capitolio ab Romanis, ut testata sacratis monumentis essent. Morae causa fuerant retenti Romae diutius legati Aetolorum. Hi quia venissent paullo ante Consulem M. Valerium Laeuinum, eumque in itinere esse scirent, quod cum illo omnia peregerant, non aegre expectarunt, ut ab illo Senatus ipsis daretur: ideoque nunc honoris causa venienti obuiam processerant. Et de Campanis quidem Siculisque persequitur narrationem Liuius, quam huc usque necessario distulerat: de Aetolis nihil ultra, quia superius, quod de illis esset dicendum, fuerat exsecutus. Vide autem, quod Plinio et Liuius restituimus verbum, an sit tollendum apud Valerium Maximum lib. 4. cap. 1. *Ne Africamus quidem posterior nos de se tacere patitur: qui Censor cum lustrum conderet, inque solitaurili sacrificio scriba ex publicis tabulis solenne ei precationis carmen praeciret.* Inueni in MS. codice Andino meliore: *solenne ei precationis carmen interpretaretur.* Cuius quidem verbi vulgatum videtur esse explicatio. Liuius lib. 2. (c. 33.) de Menenio Agrippa: *Huic interpreti arbitroque concordiae ciuium, legato Patrum ad plebem etc.* id est, qui formulam et legem concordiae dictauerat. Idem lib. 7. (c. 40.) *Nunc ad pacificandum bene atque honeste inter primos stabis et colloquii huius salutaris interpret fueris.* Seruius ad illud in 4. Aeneidos: (v. 608.)*

Tuque harum interpret curarum ac conscia Iuno.

hoc est, media et conciliatrix. Cicero: quique interpretes corrumpendi iudicii solent esse. Certe usus verbi eruditior

diſſior eſt, quam vt ab alio, quam auctore ipſo, id pro-
 ſectum eſſe potuerit. Finiemus inſigni loco Plinii ſerua-
 to lib. 9. Epistoſarum 37. *Occurrendum ergo augeſcen-*
tibus vitis et medendum eſt. Medendi vna ratio eſt, ſi
non nummo, ſed partibus locem: ac deinde ex meis ali-
quos operis exactores, cuſtodes fructibus ponam. Fran-
 ciſcus Modius epiſt. 12. notat ad oram, haud ſcio vete-
 ris editionis an codicis ſcripti, eſſe, *ſi non vni, ſed pluri-*
bus locem. quae ſcriptura, inquit, rem exprimit: quam
 an totidem et talibus verbis extulerit Plinius, vt ignore,
 ita non abhorreo ab ea lectione, quam in membranis
 Combergeniſibus Neuſtetterianis reperi: *medendi vna ra-*
tio, ſi non in ſumma, ſed in partibus locem. A quo per-
 culſus Gruterus deletis praepoſitionibus edidit, *non ſum-*
ma, ſed partibus, et notat: Admiſi ſcripturam codicum
 Neuſtetteri, quod eam magis adſequerer, quam retro
 vulgatam. Sic ille ingenuae. Nos vero negamus rem
 ſic exprimi, et tenemus priorem vulgatam, quam haud
 dubie et Palatinus ſeruauit. Locutio eſt rara et elegan-
 tiſſima. *Nummo locare* eſt eam legem fundorum loca-
 tionis dare, vt conductores annuam penſionem nummo-
 rum praestent poſſeſſori: id quia antehac factum, male
 ſoluentibus colonis, reliqua creuerunt. *Partibus locare*
 eſt ita locare, vt prouentus percipias partes, veluti, ſe-
 ptimas, octauas, nonas, decumas prout conuenerit. *Par-*
tes non ſunt agrorum, nam ne prius quidem vnum con-
 ductorem omnia praedia coluiſſe apparet, ſed frugum.
 Quum apud Ciceronem in tertia Verrina legimus, *decu-*
mas deberi, emere, vaenire, exigere, ſingulas decumas, al-
teras decumas, ternas decumas, item, vt quae dimidiae
 eſſent, *decumae vocarentur,* ſemper intelligimus partes
 prouentus. Quod indicat ipſe, cum ait: *His legibus, his*
conditionibus, erit quiſquam tam ſtultus, qui decumas
vaeniſſe arbitretur? qui aratori nouem partes reliquas ſa-
ctas eſſe exiſtimet? Cum Crotonienſes in bello apud Sa-
 gram vouiſſent Apollini *decimas praedae,* Locrenſes *nonas*
 vouiſſe.

vouisse, ait Iustinus lib. 20. (c. 3.) Sic *tertiarum praedae*, Plinius lib. 34. cap. 5. Hoc unicum remedium contra reliqua est, ut ipse possessor quotannis suas partes aut per se aut per exactores illos redigat, neque ei quisquam nisi ipse sibi in mora esse possit. At ubi nummo locatum est, ut maxime diligens et fidus manceps sit, potest iniuria anni, et perfidia terrarum, aut huiusmodi casus sic illum affligere, ut remissiones petere et reliqua facere necessum habeat. Ideo addit Plinius, *custodes fructibus ponendos*, si partibus, non nummo locasset; quia videlicet interesset eius tum, ne fructus deminuerentur. Ideo continenter: *et alioqui nullum iustius genus est redditus, quam quod terra, coelum, annus refert*: denotans possessores sanctius et iustius ipsius terrae redditu in parte frui, quam locato fruendo aliis toto agro pecuniam pacisci. Et hi *partiaris coloni* dicuntur, qui sic conducunt. Caius l. 25. π. 6. D. Locati. *Apparet autem de eo nos colono dicere, qui ad pecuniam numeratam conduxit: alioquin partiaris colonus, quasi societatis iure, et damnum et lucrum cum domino fundi partitur*. Vbi habes utrumque genus conductionis, ut apud Plinium utrumque genus locandi. Cato de R. R. c. 16. *Calcem partiario coquendam qui dant, ita dant. Sic pascenda pecora partiaria, id est, ut foetus eorum portionibus, quibus placuit, inter dominum et pastorem diuidantur*, inquit Imperator Antoninus l. 8. Cod. de pactis.

CAP V T XVII

Sui, mei, nostri; communes, aequi; alieni dii, loca, tempora. Aequitate deum erga bona malaque documenta. Tacitus explicatus, et eius profanae voces. Vfus sexti casus. Cicero bis, Livijs ter, iterum Tacitus a pravis coniecturis defensi et explicati. Principes interfectorum principum ultores, non tantum illorum honore, sed vel imprimis munimento ad praesens sibi, in posterum ultioni. Alienis locis bellum gerere. Sallustius defensus et illustratus. Rursum ter de libris antiquis correctus Livijs.

*Montes in fluuium fidentes. Pri-
sciani lapsus. Nata ad insi-
dias, ad equestrem pugnam lo-
ca. Viri nati militiae. Pro-
hibitjs alibi corrigi Livijs.
Iniquum suum tempus. Denuo
bis idem partim illustratus, par-
tim emaculatus. Ambiguitas
orationis ex concurrentibus di-
verso sensu et constructione iis-
dem casibus non vitata antiquis.
Valerii Flacci vetus lectio ser-
vata. Iustinus emendatus.
Fides sacramenti. Iterum re-
stitutus Iustinus. Iuris soda-
licii sacramento nexi.*

Saepe obseruatum est a viris doctis, *suos, meos, nostros,* deos, loca, tempora, pro secundis et fauentibus incepto nostro; *communes, aequos,* pro ambigujs, quibus aut pars vtraque aut neutra fidit; *alienos,* pro aduersis et qui malo damnoque sint, Latinis dici. Ouidius lib. 15. met. vbi Iuppiter ad Venerem: (v. 821.)

Nos in bella suos fortissimus ultor habebit.

Tibullus lib. 3. Eleg. 3. (v. 27.)

*At si pro dulci reditu quaecumque vouchetur,
Audiant auersa non meus aure deus.*

Cicero pro Quinctio: (c. 7.) *utbatur populo sane suo.* Philostratus *ἥρωικ' extremo: νῦν μὲν ἐπὶ τὴν ναῦν χαίρων Ἰδι, πάντα ἔχων, ὅποσα ὁ κῆπος φέρει: καὶ μὲν τὸ πνεῦμα ὑμέτερον πλεῖ ζέει.* Seneca epist. 95. *Sic secundo vento utere, sic aduerso resiste, sic dubium communemque tibi vindica. Auctor Ciris:*

*Nunc tremere instantis belli certamina dicit,
Communemque timere deum.*

Ad Messalam: *Communem belli nec timuisse deum.* Sic passim Ciceroni et Liuiq communis Mars belli. Tacitus 1. Annal. (c. 68.) *non hic siluas, nec paludes, sed aequis locis aequos deos.* Iis locis, vbi neutra pars habet aliquid iniqui, omnia caetera aequalia, parem fortunam, parem aleam, et reliquum virtutis certamen. Inde lib. 16. Annal. 133. *Exutusque omnibus fortunis et in exilium actus, aequitate deum erga bona malaque documenta.* Vellem hic temperasset stylo Cornelius, aut excusandi fui copiam nobis reliquisset. Euidens est enim, non hunc esse sensum, vt dicat dedisse deos per bonitatem suam tam bona quam mala exempla, vt volunt viri docti: sed perinde est ac si dixisset, aequis diis erga bona malaque documenta, hoc est, vtraque fine animaduersione, sine praemio poenae merita praetermittentibus. Hoc enim erat, in quo maxime illi prouidentiam culpabant. [Eadem querela Danaes Leontii Epicureae filiae, quae cum ab Laodice condemnata ad praecipitum duceretur, aiebat, *ὡς δικάως οἱ πολλοὶ καταφρονῶσι τῷ θεῷ ὅτι ἐγὼ τὸν γεγόμενόν μοι ἄνδρα σώσασα τοσαύτην χάριτα παρὰ τῷ δαιμονίῳ λαμβάνω. Λαοδίκη δὲ τὸν ἴδιον ἄνδρα ἀποκτεινάσασα τηλικαύτης τιμῆς ἀξίῃται* apud Athenaeum lib. 13.] Valerius Flaccus lib. 4. (v. 1.)

*Atque ea non oculis diuum pater amplius aequis
Sustinuit.*

Commouebatur enim, nec in promiscuo erat illi, quid fieret: secus atque de suis diis Tacitus. Malum fuerat documentum Egnatii, qui patronum prodiderat, et scelere fruebatur: bonum Asclepiodoti Cassii, qui labentem amicum non deseruerat, et bonis publicatis in exilium pellebatur. More igitur pagano coelum vituperat, et crimen accusat fati. *Aequitate deum, est per aequitatem,*
per

per patientiam deorum, immotis diis, neque ad praemium aut poenam flexis. Vfus sexti casus sat frequens eleganter locutis, ad quem tamen hodie docti viri compluries offensi sunt. Caesar lib. 7. de Gallico: (c. 17, 3.) *summa difficultate rei frumentariae affecto exercitu tenuitate Boiorum, indiligentia Aeduorum, incendiis aedificiorum.* Hoc est, per vel propter tenuitatem, indigentiam, incendia. Lib. 3. de ciuili cap. 49. *vti autem ipsos valetudine non bona, cum angustiis loci et odore tetro ex multitudine cadauerum, et quotidianis laboribus insuetos operum, tum aquae summa inopia.* Nam quod vulgo additur, *adfectos*, pro quo scriptus codex *adsiceret*, recte excludendum iudicant Ciacconius et Scaliger. Cicero lib. 2. Tuscul. qu aest. c. 1. *vt si quis eam, quam nos maxime sequimur, conetur inuadere, magna habere possit auxilia reliquorum philosophorum disciplinis.* Turnebus vnus absentiam praepositionis desiderio sui sententiam perdere ait, scribendumque: *auxilia a reliquorum*, lib. 2. Adv. c. 8. quod inuitis, vt non diffitentur, omnibus scriptis Lambinus et Gruterus secuti. Tale erat lib. 1. de nat. deorum: (c. 1.) *quid est enim temeritate fortius?* de quo alibi egimus. Liuius lib. 7. cap. 11. *fuga Tibur, sicut arcem belli Gallici, petunt.* Sic enim scripti et edd. vett. vbi Sigonius ex suspitione sua, *fugati.* Lib. 9. cap. 38. *Vnde, nocturna Samnitium fuga sine certamine receptis Fregellis, praesidioque valido imposito, in Campaniam reditum.* Et sic MSS. Andreanae, Beccharii, Moguntina. In Aldina video temere mutatum, *post nocturnam Samnitium fugam*: quod dein, Basileenses, Gryphianae et omnes perperam receperunt. Lib. 35. cap. 15. *Antiocho quam similem daret sedem, vt procul ab se honore cum quoque ablegaret, non habuisset.* Sic olim: at Gelenius: lego, inquit, *per honorem*: Sigonius vero, cum posuisset in verbis allegatis, *ab se honorem*, perspicue, inquit, legendum est, *per honorem*: quod dein passim receptum, quasi veteris lectionis non idem sensus esset.

En ipsam apud Tacitum lib. 1. Historiarum cap. 44. *Plures quam centum viginti libellos praemia exposcentium, ob aliquam notabilem illa die operam, Vitellius postea inuenit: omnesque conquiri et interfici iussit, non honore Galbae, sed tradito principibus more, munimentum ad praesens, in posterum ultionem.* Vbi nemo mouit, quamquam in postremis horum satis laborioforum. Muretus et Acidalius transponunt: *ultionem ad praesens, in posterum munimentum:* vel, *munimentum in posterum, ad praesens ultionem,* vel, *ultioni.* Lipsius: *tradita principibus more munimentum ad praesens, in posterum ultione.* Pichena vulgatum tentat explicare, vt sit, tradito more ad munimentum praesens et ad ultionem in posterum: et vox, *ultionem,* pendeat a praepositione *ad* praecedenti: (sed hoc refutat illud lib. 4. Histor. (c. 17.) *Clara ea victoria in praesens, in posterum vsui.*) Vel, vt *munimentum* quarto casu accipiatur pendeatque a voce *omnes.* Sed enim illa, *munimentum ad praesens, in posterum ultionem,* respondent non vni vocabulo, sed pro vno vocabulo toti orationi *omnes conquiri et interfici iussit:* quasi esset: mandauit eam conquisitionem et supplicia, non quod Galbae honorem haberet, sed veteri Principum more, quod hoc sibi putaret in praesens munimento ac securitati esse, et vt in futurum daret documentum ultionis alii principi. si quid sibi, vt Galbae, contigisset: tanquam rem, qua in praesens res suas firmaret, sublatis iis, qui sanguine Principis imbutas manus iactarent; in posterum ostenderet cuicumque successuro, principis cuiuscumque caedem impune esse nemini debere, et per hoc ipse, si quid sibi accidisset, ultionis solatium acciperet. Quod enim alii feceris, id te ipsum exspectare par est. Epexegetis autem illa, qua vocabulum vel potius sensus integer integro sensui pro vocabulo adhaeret, satis obuia apud Tacitum lib. 2. Annal. (c. 64.) *Enimvero audita mutatione Principis, immittere latronum globos, exscindere caestella, causas bello.* Vides *causas bello,* non vocibus solis

solis globos et castella, sed infinitiuis orationibus totis apponi: ideo enim illa faciebat, vt essent causae bello. Lib. 16. (c. 17.) de Mela: *Idem Annaeum Lucanum genuerat, grande adiumentum claritudinis.* Non Lucanus tantum vocatur claritudinis adiumentum, sed ipsum genuisse tam clarum virum. In Germania: (c. 16.) *Vicos locant, non in nostrum morem connexis et cohaerentibus aedificiis: suam quisque domum spatio circumdat, siue aduersus ignis casus remedium, siue incititia aedificandi.* Non vicos, non domum, dicit remedium, sed vicos ita ponere, seu vacuo domos circumdare. Et intellexit hoc quoque Aci-dalius. Porro ex eo, quod coeptum est, lucem capiet Sallustius in Iugurtha cap. 54. *Quae negotia multo magis quam praelium male pugnatum ab suis regem terrebant, quippe cuius spes omnis in fuga sita erat, sequi cogebatur, et qui sua loca defendere nequiuerat, in alienis bellum gerere.* Glareanus fatetur se nescire, quomodo exponendum sit *τὸ alienis*, nisi pro alienatis. Vir alius doctus magnifice praefatur et fugillatis aliis nihil ipse tamen adfert noni aut veri: nempe dum propria loca defendere non posset, in iis nunc, quae ab eo defecerant, et in Metelli potestatem venerant, bellum gerere Iugurtham cogi. Atqui hoc ipsum voluit Glareanus suo *alienatis*. Ciacconius coniicit: *qui suis locis se defendere.* Nihil corrigendum, et sententia haec est. Metellus rationem belli mutabat, non infectando Iugurtham, sed agros vastando, castella et oppida capiundo, puberes interficiendo, omnia in praedam militum vertendo. Ea re, vt suis esset subsidio, Iugurtha coactus aggredi et sequi Metellum, et qui loca sibi commoda potioraque et secunda tueri ac contra Romanos ibi consistere nequiuerat, in iis, quae optassent ante, et vbi ex commodo suo agitabant Romani, fortunam tentare. Paulo ante pugnam ipse Iugurtha ad milites: (c. 49.) *omnia suis prouisa, locum superiorem.* Item Sallustius: (c. 52.) *Metello virtus militum erat, locus aduersus: Iugurthae omnia praeter mili-*

tes opportuna. Infra: (c. 55.) in aduerso loco victor tamen virtute fuisse. Atque ideo non omnino male ille: *in alienis*, id est, non a se delectis ad pugnam: (quamquam in deligendo potest errari) quod non intelligere se ait bonus Glareanus. Caesar lib. 1. de Gallico: (c. 15, 2.) *qui cupidius nouissimum agmen insecuti, alieno loco cum equitatu Heluetiorum praelium committunt, et pauci de nostris cadunt.* Hinc etiam Liuius saluti erimus lib. 9. cap. 19. *Absit inuidia vero, et ciuilia bella fliceant: numquam ab equite hoste, numquam a pedite, numquam aperta acie, numquam aequis utique, numquam iniquis locis laborauimus.* Itane? numquam *iniquis locis*? Quid ergo factum ad Furculas Caudinas? de quibus in epitome: *Apud Caudinas Furcas deducto in locum iniquum exercitus: et apud Gellium lib. 12. c. vlt. in locis iniquis apud Caudium a Samnitibus circumuallati.* Quid ad Thrasimenum lacum? de quo Liuius lib. 22. cap. 4. *Et iam perueniant ad loca insidiis nata, ubi maxime montes Cortonenses Thrasimenum subit.* Put. et quicquid est scriptorum: *in Thrasymenum, vel in Thrasimenum*: Qui tantus consensus cum temere non existerit, nihil tamen proprius video quam: *ubi maxime montes Cortonenses in Thrasimenum fidunt.* Quidam etiam libri *subeunt*. Locutio est electa et elegans. *Sidere* proprie dicuntur montes vel alta, quae complanantur, sublabuntur, dehiscunt. Cicero in Pisonem: (c. 33.) *si montes resedissent, amnes exaruisissent.* A quo sumsit Plinius in Panegyrico: (c. 16, 5.) *subsedit montes, flumina exaruisse.* Paullulum mutata notione Liuius dicit *fidere* montes, ubi deficiunt, in planum desinunt, immo in alueum fluminis, ut ostendat ipsos montes in flumen declinare. Lucanus lib. 9. (v. 306.)

*Nam neque subsedit penitus, quo stagna profundis
Acciperet, nec se defendit ab aequore tellus.*

Hoc

Hoc primum Liuius, subfedit ait terram eousque excauatam ac demissam, ut profundum acciperet. Curtius lib. 9. (c. 9, 19.) *Dispersa classis partim praecalta aqua stabat, qua subsederant valles, partim in vado haerebat.* Statius lib. 10. Thebaid. (v. 137.) *Languida de scopulis sident freta.* quae detumescunt et subtrahuntur. Idem epicedio in patrem de Capitolio incenso: *vix dum rogos ille deorum Siderat.* Ita MS. membranaceus Salisburgensis, et prima editio, Venetiis accurata anno supra millesimum quadringentesimo quinto et septuagesimo, quam Florentiae in D. Marci bibliotheca adseruatam vidimus, nec non Romana Domitii: non *Sederat*, ut vulgo. Tacitus annali 1. (c. 30.) *quia praesentia satis considerant.* Quorum non meminerat Priscianus, quum ab eo, quod est *fido*, praeteritum se non inuenisse scriberet. Quod hic *fidere* Liuius, id Ammianus lib. 22. *molli deuexitate subduci.* Neque incommodius *fidere* montes dicuntur, qui in amnis alueum desinunt, quam *recedere, reduci, retrahi, reuocari*, qui siue natura siue manufactum intra se planum admittunt, de quibus ad Surrentinum Pollij. Quid etiam factum ad Cannas? de quibus rursum noster hoc libro cap. 44. *Hannibal spem nactus loci ad equestrem pugnam, qua parte virium inuictus erat, facturus copiam pugnandi Consulibus, dirigit aciem.* Lipsius in veteri suo inuenit: *facturos copiam pugnandi Consules*: itaque amplius de coniectura scribit, loco, lib. 2. epist. q. 1. Iuuit in parte: neque aliter omnes nostri: sed totum non potuit: solus enim Put. hic integer: *spem nactus locis natus ad.* ubi vocem, *natus*, quod non intelligerent librarii, repetitam *em nactus* putauerunt, eoque omiserunt. At una virgula deleta veritas est: *Hannibal spem nactus locis natis ad equestrem pugnam, qua parte virium inuictus erat, facturos copiam pugnandi Consules, dirigit aciem.* Et hoc pulchrum: *loca nata ad equestrem pugnam*, ut ante, *loca insidii nata*, Polybio lib. 3. καὶ ὑπερβολὴν ἐμφανὴ πρὸς ἐπιθεῖαν. Hoc ipso libro: *ager prima specie*

inutilis insidiatori, re ipsa natus tegendis insidiis. Est inter delicias Liuii. Lib. 5. (c. 54.) regionum Italiae medium, ad incrementum urbis natum unice locum. Lib. 10. cap. 22. esse praeterea viros natos militiae, factis magnos, ad verborum linguaeque certamina rudes. Vbi Sigonius: Vet. lib. gnaros militiae. Vere: nam sequitur rudes, et supra, gnaros Oseae linguae. Liber ille vetus quanti sit, saepe docuimus: Sigonio ignoscimus. Lib. 24. gens nata instaurandis reparandisque bellis. Lib. 29. (c. 19.) Ante omnes Q. Fabius natum cum ad corrumpendam disciplinam militarem arguere. Lib. 39. (c. 1.) Is hostis velut natus ad continendam per interualla magnorum bellorum Romanis militarem disciplinam erat. Quid toties alibi in minoris negotii praeliis? Falsa igitur et intolerabilis haec iactantia. Fidem facit, quod in Cuiaciano et Fuluii Claudius Puteanus, in inembranaceo Thuanæo nos inuenimus: numquam aquis, utique numquam nostris locis laborauimus. Quibus nempe Sallustius opponit aliena. At suum tempus eidem lib. 4. (c. 7.) si Ardeates sua tempora expectare velint. Lib. 42. (c. 43.) et suo maxime tempore atque alieno hostibus incipere bellum posset. Vbi nec male foret, hostium. Varro lib. 3. de re rustica cap. 5. ne reliqui si viderint, despondeant animum, atque alieno tempore venditoris moriantur. Eidem cap. 16. tum eos et velle expectare, ut suo potius tempore mercatorem admitterent, quam celerius alieno. Rursum Liuius dicto libro: (c. 55.) si vexatis hominibus equisque et loco suo et tempore obstitisset rex. Hoc voluerunt applicare lib. 2. cap. 23. tributum iniquo suo tempore imperatum, aes alienum fecisse. Sigonius e libro refert, iniquum suo: inde suspicatur iniquissimo. Nannius e Buslidiano: iniquo non suo: inde iniquum ac non suo tempore. Schegkii denique vel Cloccii apud illum: iniquo et non suo tempore: Atqui non iam isto modo accipit τὸ suum Liuius: igitur et iniquo quamuis suo. Cicero lib. 1. ad Atticum. (ep. 1.) ne contra amici summam existimationem miserrimo eius
tem-

tempore venire. Curtius lib. 7. (cap. 7, 10.) *Discrimen me occupavit meliore hostium quam meo tempore.* Constat igitur sententia: sed verba vicina optime concipi puto in MS. Pal. *quia propter populationes agri non fructu modo caruerit, sed villa incensa fuerit, direpta omnia, pecora abacta, tributo iniquo suo tempore imperato aes alienum fecisse.* Nescio quomodo sic aliquid virium accedit orationi: cum ista facta fuissent, imperato etiam tributo tempore suo tam iniquo, eo praecipue se ad foeneratorem missum. Offensi sunt librarii, qui mutarunt; ambiguitate sermonis ex iteratione eorundem casuum: sed veteres, qui intentos et doctos lectores volunt, ab istis legem accipere detrectant. Noster inprimis lib. 6. (c. 39.) *quippe qui etiam omen plebeio Consuli, Magistro equitum ex plebe dicendo, dederit.* lib. 10. (c. 38.) *ibi ex vetere libro linteo sacrificatum, sacerdote Quio Paccio quodam, homine magno natu.* Lib. 22. (c. 24.) *tertiam partem frumentatum duabus in castris retentis dimisit.* Lib. 24. (c. 43.) *Quaestorem eum proximo anno adempto equo tribu mouerant.* Lib. 32. (c. 18.) *procul a mari et in euastatis belli cladibus locis.* Lib. 25. (c. 13.) *militarem ordinem immistis agrestibus iis ex terris sublatum.* Id tamen nocuit et Liuius lib. 35. cap. 36. *Nec mouisset se quisquam, si extemplo positis armis vocata in concionem multitudo fuisset, et oratio habita tempori conueniens.* *Frequentes inde retenti in armis Aetoli, sine iniuria cuiusquam.* Barberinus et Petauianus MSS. *frequentis inde retentis in armis Aetolis.* Volunt cohaerere haec verba cum praecedentibus, scribique: *et oratio habita tempori conueniens, frequentibus inde retentis in armis Aetolis sine iniuria cuiusquam.* De isto genere mendii, frequentis pro frequentibus, diximus ad lib. 21. cap. 40. Difficultas de *positis armis* et *frequentibus retentis in armis Aetolis* ita dissoluenda est. Ait Liuius, praeterquam quod satellites tyranni metu alii dilaberentur, alii otiose ad cadauer resisterent, ab nemine alio futurum fuisse ul-

lum motum, si Alexamenus extemplo sedate et tranquille urbem ingressus pace venire se et pacem libertatemque adferre publice pronuntiasset, cuiusque animos ad componendum reipublicae statum erexisset; tum frequentes ad signa tenuisset Aetolos, ne vagarentur, urbemque ut captam persultarent, ac praedae ducerent. Quod quia neglectum est et ipse strictis telis arcem inuasit, dum scrutandis tyranni thesauris desidet, milites in ciuitate fortunae suae incerta sine disciplina, sine more, omnia miscere atque hostium ritu agere permittens, seditionem, quae ob caesum Nabidem nulla fuerat, inconsiderantia sua et rapacitate in suam sociorumque perniciem proripuit. Tyrannus autem interfectores suos, scelere datam beneficium Spartanis scelere nouo abolentes, et tyrannidem, quam destruxerant, usurpantes immolantibus ipsis, quos in speciem liberauerant, manibus suis inferias accipit. Valerius Flaccus lib. 1. (v. 338.)

*cum signiferum cratera minantem
Non leuiore Pholum manus haec compefcuit auro.*

Vbi male Aldus, *signifero cratere*: idque nollem pari offensum scrupulo probasse Zinzerlingum. Inuoluunt, inquit, lectorem tot sexti casus. (Cur sexti? sed hoc exciderit.) Non eruditum, qualis ipse erat, et cui scripsit Poëta. Neque aliunde vitium in Iustino lib. 14. cap. 1. *quod nemo inuentus esset, qui spem cruenti praemii fidei sacramenti anteponeret.* Haec vera lectio est MSS. codicum. Qui dum speraret ab hoste praemium, mallet sanguine ducis se cruentare, quam fidem illi iuratam seruare. In contrarium Nero moribundus: *Haec est fides?* Dicitur autem *fides sacramenti*, ut *religio sacramenti*, *religio iurisiurandi*. Caesar 3. de ciuili: (c. 28, 4.) *qui omnes ad eum perducti contra religionem iurisiurandi in eius conspectu crudelissime interficiuntur.* Liuius lib. 28. (c. 27.) *qui imperium auspiciumque abnuistis, sacramenti religionem rupistis.* Iustino lib. 35. (c. 2.) *prioris sacramenti reli-*

religionem noui regis superbiae praeferentes. Potuissent dicere fidem. Cicero 3. de Officiis: (c. 29.) Est autem ius etiam bellicum fidesque iurisiurandi saepe cum hoste seruanda. At inuenterunt vulgo non belle: fidei sacramento. Quae Patrum Christianorum longe alio sensu phrasibus. Tertullianus de Patientia: Dilectio summum fidei sacramentum. Aliter rursus apud Iustinum lib. 20. cap. 5. Sed trecenti ex iuuenibus cum sodalicii iure sacramento quodam nexi separatam a caeteris ciuibus vitam exercerent, quasi coetum clandestinae coniurationis haberent, ciuitatem in se conuerterunt. Inspice Varias Bongarsii, et discas in MSS. fuisse: sodalicii iuris sacramento: et sic edi quoque debuisse memineris. Sacramentum iuris sodalicii est formula seu pactio, in quam se obligant sodales vel collegiati. Facit enim potestatem lex sodalibus pactiorem sibi, quam velint, ferendi, dum ne quid ex publica lege corrumpant, L. 4. D. de collegiis et corporibus: Pacta inter se componere vocat lex vii. Cod. de monopolis. Sic de Christianis ad Traianum refert Plinius eos se sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent, lib. 10. epist. 97. Non enim proprie iureiurando se adigebant, sed de lege Dei admoniti quisque et sibi et Ecclesiae, mansuros in hac vitae regula recipiebant. Pythagorae quoque discipuli, νόμος παρ' αὐτὸν δεζάμενοι καὶ προσάγματα, ὡς αἰ θεῶς ὑποθήκας, ὧν ἔκτος οὐδὲν ἔπραττον, παρέμεναν ὁμονοῦντες, ut ait Iamblichus, et alibi, πρὸ τῆς παραβῆναι τῶν ἀριδέντων ὑπ' αὐτῆς ἡρῆντο ἀποθῆναι. Hoc erat illud sodalicii iuris sacramentum; illud vinculum quo continebatur societas illorum, qui coierant. Nexi sacramento iuris sodalicii dicuntur, qui sub certis legibus pactisque coierunt, collegium instituerunt.

C A P V T XVIII

Silio decies partim e libris vet. partim ex ingenio sanitas reddita. Idem illustratus. Catalecta Virgiliana correcta. Catamitus. Chremetes Libyae fluuius. Nomina fictorum ducum vel militum apud Poetas a fluuiis gentilibus accepta. Iberus Saguntinus. Umbrare, umbratus, umbra de capillis, barba, iuba. Valerio Flaceo et Martiali veterum librorum scriptura adserta. It sensus per pectora. Stat ratis fixa vadis. Vides, cernis dantur pronuntiata. Ouidius bis tentatus. Domitiani luxus in Capitolio inaurando. Scriptus auro Iuppiter. Martialis explicatus. Capitolii Tutelarii. Plinius emaculatus. Dii Tutelares. Geticus Boreas. Vndae seu Nymphae filiae et ministrae fluuiorum. Laxare campum ferro et per iniqua ruere. Murmur extremum ferro morientium. Ferri equo re-supina proiectum membra.

Silicus Italicus lib. 1. Punicorum in obsidione Sagunti versu 414.

*Tum frontem Chremes intonsam vibrante capillo
Septus, et horrentes effingens crine galeros.*

MSS. Colonienfis et Oxonienfis *umbrante*, quod ex illo protulit Carrio lib. 2. emend. c. 11. Laudet, inquit Dausqueius, qui versum periisse volet. Scilicet quoniam *Χρέμης* Graeci, et Horatius: (epod. 1, 33.) *Quod aut, auarus ut Chremes, terra premam.* Atqui longe facilius hoc foret excusatu: *Χρήμης* ut *Φρηνηκίδης ὁ Φέητος* et *Μηδών* apud Homerum: quam posteriorem natura longam corripit, quo iam dudum periit vulgatum. Quis enim hoc ausus e Latinis? Nemo quod meminerim ante Aufonium. Nam quod dant e Virgilianis appendicibus: *Aut tradat Ganymedes ipse nectar*: corruptum est, et nos ipsi in membranarum Petauianis legimus: *Aut tradat Catamitus ipse nectar.* Et si non sit hoc illius sanctioris aevi. Sed tamen nomen pure Graecum male conuenit Poeno. Censemus scripsisse Poëtam: *frontem Chremetes intonsam umbrante capillo.* Est enim Chremetes fluuius Libyae inter

inter maximos, in Oceanum se exonerans, teste Aristotele lib. 1. de meteor. c. 13. Ομοίως δὲ καὶ περὶ τὴν Διβύην οἱ μὲν ἐκ τῶν Αἰθιοπικῶν ὀρεῶν, ὅτε Αἰγῶν καὶ ὁ Νύσις, οἱ δὲ μέγιστοι τῶν διανομασμένων, ὅτε Χρεμέτης καλέμενος, ὃς εἰς τὴν ἔξω ῥεῖ θάλατταν, καὶ τὴ Νεῖδε τὸ ῥεῦμα τὸ πρῶτον ἐκ τῆς Αργύρεα καλέμενης ὄρεος. Et solet a fluviiis mutuari nomina ducibus aut militibus popularibus eorum Silius, vt et alii Poëtae. Sic statim *Bagradam* appellat a notissimo amne, ad quem cum dracone pugnavit M. Atilius: (v. 418.)

Flumineaque urna coelatus Bagrada parmam.

Quo etiam nomine vtitur lib. 7. (v. 663,) Nec longe (v. 449.) *flauum Galefum* habes inter Saguntinos, quorum complura Italica aut Graeca nomina facit, quippe vtriusque gentis colonorum. Sic paullo ante *Iberum* Hispanum Hannibali militantem introduxit et, a Murrho Saguntino fecit occidi, Ibero fluuio cognominem. Cum quo valde imprudenter illum confudit vir doctus lib. 7. *Aduersar.* c. 15. ad versum 480.

foedera, faxo,

Iam noscas, quid vana queant, et vester Iberus.

„Quomodo *vester*, inquit, qui ab iis contemnebatur?
„At *Iberum* dicit modo a Murrho in pugna occisum, qui
„ei tantos animos faciebat, vt Hannibalem prouocare auderet? Ironia est acris et militaris. *Vester*, quem ad vrbem vestram concidi posse animo speratis.,, Sic ille ἀφαιμαρτοεπής, et viri quidem ac nationis memor, sed quod huc pertinebat, fluminis Iberi oblitus. Hunc quia cum exercitu transire vetiti pacto erant Carthaginienfes, alloquens Saguntinos, dicit, *Vestrum*, quasi Sagunti propugnatorem, Saguntinis coniuratum: quippe stante iure foederis ille vim Poenorum moenibus eorum arcuerat, Lib. 16. inter eos, qui cursu certant ludis Scipionis, *Sicaris*, quod et fluminis in Hispania nomen est:

Tum

Tum Lamus et Sicoris, proles bellacis Iberdae.

Sic lib. 8. (v. 401.) *Fibrenum* inducit. At *frontem umbrante capillo* selectum loquendi genus, neque insolens Poëtarum lectioni adfuetis. Silius noster lib. 5. (v. 440.) *et crinibus aemula barba Umbrabat rictus.* Valerius Flaccus lib. 3. v. 525. *tenui vagus innatat umbra Crinis.* Quam scripti codicis lectionem iniuria respuit Zinzerlingus, falsus et eo, quod constanter omnes habere ait editiones *vnda*. Certe Pius legit *umbra*, explicatque, licet male, subtili umbella, reticulo, redimiculo. Addit esse, qui legant, *innatat vnda*: sed repugnare priscos codices. Etiam Gryphiana, *umbra*, neque secus, nisi fallor, Aldina. Statius: (Theb. 4, 336.) *Dum roseis venit umbra genis.* Claudianus de nuptiis Honorii et Mariae: (v. 266.)

*Quam iuncto leuiter sese discrimine confert
Umbra supercilii.*

Sic legendum est apud Martialem lib. 8. ep. 55. (v. 9.) omnibus melioribus libris:

*O quantum per colla decus, quem sparsit honorem
Aurea lunatae, cum stetit, umbra iubae.*

Nollem dubitare de hac scriptura Gruterum: qui ergo disputari contra eam a viro doctissimo? *Vndam* pro splendore nemo Latinorum dixit. De subole illa vndantium crinium posset explicari. Sed ista optima et probiorum codicum lectio est. Sic quamquam de alio iubarum genere Claudianus de consulatu Olybrii et Proбини: (v. 92.)

*galeaque minaci
Flaua cruentarum praetenditur umbra iubarum.*

Chrematam Acarnanem Polybius appellat in Excerptis lib. 31. ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀκαρνανίαν Χρέματα γεγό-
υτος ἐκπεδών. Est enim idem nomen Chrematas et Chre-
metes,

metes, ut μέγαςος μέγαςος, Achilles Achilles, de quibus supra. Etiam in fluuii nomine terminatio Graeca est, etsi ipsum sit haud dubie Libycum. Sic Ἀντίβας, Ἀσγέβας faciunt. Errat et Silianus interpres, qui hinc argumentatur falli eos, qui *galerum* putant esse πηνίην seu comam adsutam, cum hic e nativo crine dicatur *galerus*. Non enim crinis dicitur *galerus*, sed *effingere galerum*. Lib. 2. versu 521.

*Insuperatus adest vigor, interiusque recurfat
Dulcis bonos diuac, et sacrum pro virgine letum.
Et tacitus fessis per ouantia pectora sensus
Vel leto grauiora pati.*

Scribe: *It tacitus*. Vt lib. 3. (v. 215.) *It membris gelidus sudor*. Lib. 12. (v. 244.) *niueosque per artus It Stygius color*. Lib. 3. versu 56. scribe:

*Mox remeat gurgis, tractoque relabitur aestu:
Stat ratis crepto campis deserta profundo,
Et fusi transstris expectant aequora nautae.*

Vulgo: *Ac ratis*: arena sine calce. Eodem libro versu 522. scribendum est, quidquid tumultuetur interpres:

*Illam etiam, qua prisca (vides) stat regia nobis,
Aurea Tarpeia ponet Capitolia rapt.*

Vulgo: *qua prisca Fides stat regia*. quod nollem et eleganti Rycquio placuisse. Quasi κατ' ἐξοχήν nulla alia re describi Capitolium mereatur, quam priscae Fidei regiae vicinitate. Miror suauitatem sermonis: *qua prisca Fides stat regia*: id est, prope templum Fidei a Numa aedificatum. Vnde scitur autem Fidei fanum nec in illa Tarquinii, quo inaugurante omnes dii praeter Iuuentatem et Terminum Ioui cesserunt, nec in altera Catuli structura sub eodem tecto fuisse? Lectio Modii, non ipsius (et sic tamen bona nasum habentibus foret) sed Colonienfis et Oxoniensis scriptorum, sensu decentissimo et more Poëtarum.

tarum. Dicuntur haec ab Ioue *δεσπότης*. Ille etiam Domitianus Tarpeia rupe, qua prisca nobis, vides en, regia stat, ponet aureum Capitolium. Sic Virgilius: (Aen. 6, 760.)

Ille, vides, pura, iuuenis, qui nititur hasta.

Et siue idem siue nescio quis in Ciri:

Ille, vides, nostris qui moenibus adsidet, hostis.

Ouidius lib. 7. metam. (v. 756.)

Dat simul et iaculum, manibus quod, cernis, habemus.

Haec e scripto codice est, quam veram lectionem putamus; et ita fuisse in nostro videtur: vbi vox vltima erasa est, rescriptumque *habere*. Nam vitiarunt hunc quoque locum, quod positus *τῷ cernis*, mirus hominibus videretur, alii, *manibus quod cernis habere*; alii, *haberi*, alii, *quod nos, ut cernis, habemus*. Visum est utique illis verbum abrupte positum. Lib. 2. Fastorum v. 452.

Nec mora, profluit: pisces subiere gemelli:

Pro quo nunc, cernis, sidera nomen habent.

Et hic diuerse in codicibus: nam pro *cernis*, alii *dignum*: sed hoc nihil moror: at pro *nomen* quidam *munus*: quod si non ipsum Ouidii, non profecto ineptum est:

Pro quo nunc, cernis, sidera munus habent.

Silius lib. 4. *Caede, vides, stagna alta madent*. Nota sunt verba Plutarchi in Poplicola, vbi solum *τὸ τῆς χειρὸς αὐτοῦ ἀνάλωμα* in Capitolio Domitiani fuisse ait milles octingentes octogies. Atque haec insania ex illis tamen fuit, quae maxime teterrimi principis memoriam conseruarunt: ita ceu magnificentiam extulerunt scriptores, et maxime Poëtae. Vnde nec tot annis post Ausonium puduit hinc describere, *aurea qui statuit Capitolii*
cul-

culmina. Neque aliunde interpretandum putem Martialein lib. II. epigr. 4.

*Sacra Laresque Phrygum, quos Troiae maluit haeres
Quam rapere arsuras Laomedontis opes;
Scriptus et aeterno hunc primum Iuppiter auro;
Et soror et summi filia tota patris.*

Ingeniosi fuerunt docti viri, ut simplicissimam et apertissimam sententiam nullo profectu repudiarent. Lipsius ad inscriptionem refert: nunc statua Iouis erit aeterna, quia Caesaris nomine inscripta: ut solebant, qui dederant aut collocauerant, sua nomina inscribere: nam quod Domitiano adulari Poëtam ait, *μνημονικὸν ἀμάρτημα* est, eum epigramma omne sit votum pro Nerua Traiano, ut inscriptio habet. At Rycquius, cuius hic erat campus, obseruat nobis hinc, primum Traianum e solido auro Iovem, Iunonem, Minervam, in Capitolio posuisse: quod profecto a frugalitate! principis illius alienissimum est: neque ullo modo significat Martialis, nisi in lectione inepta: *Scriptus es*; quam olim abegerunt Iunius et Gruterus. Forte etiam *sculptus*, legendum ait. Immo minime: nam *scriptus auro* Statio est *peraratus auro*, ut illic diximus, et sanis persuasimus. Nunc primum non est accipiendum stricte, quasi non possit, nisi ad Traianum referri: ut cum Manilius: *in luxum ventri iam longius itur, Quam modo militiae.* Liuius lib. 5. (c. 52.) in oratione Camilli, ne post dirutam incensamque urbem Veios migrarent: *Modo quae res post prodigium Albani lacus, nisi instauratio sacrorum auspiciorumque renouatio, affectae Veienti bello reipublicae remedio fuit?* Idem lib. 9. (c. 17.) *sicut Magnum modo Pompeium.* Lib. 22. (c. 14.) *Modo Consuli Lutatius quae alia res, quam celeritas, victoriam dedit?* hoc est, ante 25 annos. Florus lib. I. c. II. *Idem tunc Faesulae, quod Carrae nuper.* Et tu, Iuppiter, inquit, qui nunc primum post incomparabilem illam pro-

ximam, certe priores Capitolii aedificatores infinitis modis superantem, magnificentiam aeterno auro cultus et ornatus es, et vos Iuno Mineruaque. Et has pretiosas statuas et aliam infinitam vim auri fuisse in Capitolio certum est: nec tamen *Tutela Capitolii redemptores*, quos necessarium fuit huiusmodi thesauris ab iniuria defendendis custodes apponi, ut visum Rycquio; sed genus publicanorum, qui ipsius aedificii membrorumque eius facta tecta tuenda redemerant ab Censoribus: quibus quia loca omnia patere necessum fuit, eoque et omnia illorum monumenta non modo exposita, sed et ipsa tuenda erant, de conseruandis iisdem haud dubie cauere illos oportuit; non tamen omne illorum munus finiri potest thesaurorum custodia. Locus Plinii, quam aduocat Rycquius, est lib. 35. cap. 3. *M. Aufidius tutela Capitolii redemptor, docuerit Patres, argenteos esse clypeos, qui pro aeris per aliquot iam lustra designabantur.* Cui addimus alterum lib. 34. cap. 7. *Aetas nostra vidit in Capitolio, priusquam id nouissime conflagraret a Vitellianis incensum, in cella Iunonis canem ex aere, vulnus suum lambentem: cuius eximium miraculum et indiscreta vero similitudo, non ex eo solum intelligitur, quod ibi dicatus fuerat, sed et noua satisfactione, nam summa nulla par videbatur: capite tutelarios cauere pro eo publici instituti fuit.* hoc est, redemptores caput ac vitam velut pignori dare atque opponere, ut si vitaretur vel amoueretur, non bonis, sed capite plecterentur. Sic *tueri* proprium in hac re. Cicero lib. 1. in Verr. (c. 50.) *Aedem Castoris P. Iunius habuit tuendam L. Sulla Q. Metello Consulibus.* Liuius lib. 42. (c. 3.) *Censorem moribus regendis creatum, cui facta tecta exigere sacris publicis et loca tuenda more maiorum traditum esset.* Plinius lib. 2. epist. 17. *Villa vifibus capax, non sumtuosa tutela.* Dicti autem *Tutelarii* ab tutela, ut a mensa *mensarii*, ab ala *alarii*: nam *Tutelares* dicere noluit, quia hanc vocabuli terminationem rei augustiori dicauerant. In lapide prope Vlpianam Traianam:

ianam: MERCURIO. ET. MINERVAE. DIS. TV-
TELARR. S. Silius lib. 4. versu 244.

*Ceu gelidus Boreas totum cum sustulit imo
Icarium fundo mare.*

Lege cum MS. Oxoniensi: *Ceu Geticus Boreas.* Res nota. Valerius Flaccus lib. 1. Borean inducit loquentem: (v. 598.)

Pangaea quod ab arce nefas, ait, Aeole, vidi?

Est enim hoc promontorium Thraciae. Silius lib. 1. (v. 695.) *Thracius hos Boreas scopulos.* Lib. 7. (v. 571.) *Odrysus Boreas.* Eodem libro versu 659.

*Vndaeque ad bella patentes
Excitae pugnant, et ripas perdidit, amnis.*

Rectius Oxoniensis et editio Romana: *ad bella parentis.* Etiam Dausqueius: *Sensu meliore: Vndae parentis sunt Eridani, non Trebiae: non quod ex Eridano Trebia, sed quia fluviorum rex Eridanus.* Euge, σοφὸς τε. Pado enim opus erat ad Scipionem debellandum. At utique pugna Trebiae est: non Padi, et suarum Vndarum Trebia pater est, ut et suarum, non harum, Padus. Sic ut Ismenus apud Statium contra Hippomedontem suarum auxilio insurgit. Sunt autem cuiusque fluvii Vndae seu Nymphae filiae et ministrae. Lib. 5. a versu 206. aliquot sequentes et corrupti et loco moti sunt: non vacat singulis examinandis chartam perdere: si sapias, ita auctore Oxoniensi reconcinnabis:

*Exspectat caedes inimico pectore Iuno.
Primae Picentum, rupto ceu turbine fusa
Agmina et Hannibalem ruere ut videre, cohortes,
Inuadunt ultro, et poenas pro morte futura
Turbato victore petunt; accensa iuventus
Et, velut erepto metuendi libera caelo,*

*Mamibus ipsa suis praesumta piacula mittens.
Funditur unanimi nisu etc.*

Haec restitutio egregia est, nec vulgaris stomachi: quem nec de illa iudicare patimur. *Assensa iuventus* *πυτι τοῦ* *Martemque repossunt*, habet et codex Romanus. Versum etiam subditivum, *Inferias maectat bellis*, omisit, caeterum non fuisse hic integra Barthii ex Oxoniensi excerpta apparet ex illis, quae notat lib. 5. Aduers. c. 15. Silius lib. 6. vers. 318.

*Hic inter medios memorandis Regulus ausis
Laxabat ferro, campoque pericla ruebat.*

Quid *laxabat ferro*? Placet, inquit Daufqueius, scriptura Marfi: *Hic iter in medios*. At quid tamen, *ruebat campo pericla*? Certus sum, neminem habiturum tantum αλόγῃ rationis, vel frondator ille sit, ut haec sine pelle ouilla aut Vlyssis vtre, ut nostri rure loquuntur, frustis illis dico vermiculatis Pergami, restituere aut explicare possit. Oxoniensis: *campum ac pericla*. Silii manus fuit:

*Hic inter medios memorandis Regulus ausis
Laxabat ferro campum, ac per iniqua ruebat.*

Illud, *inter medios*, ut apud Virgilium, (Aen. 2, 508.) *medium in penetralibus hostem*, et alibi, (5, 303.) *Aeneas quibus in mediis*. Lib. 10. versu 455:

*Quas inter strages confossus pectora telis
Seminecem extremo vitam exhalurat in auras
Munere deficiens iam Cloelius.*

Exhalabat, recte eruditi e libris. Quid est autem, *extremo munere*? quod omnes transnifere, et Barthius lib. 2. Aduers. cap. 13. quum obuium sit reponere: *extremo vitam exhalabat in auras* *Murmure*. Virgilius: (Aen. 2, 831.)

Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

Statius

Stattus lib. 10. Thebaidos, (v. 269.) de illis qui per fornum a Thiodamante iugulabantur: *et galeis inclusa relinquit Murmura*. Eodemque de Dimante Arcade, cum se ipsum transfixisset: (v. 434.) *supremaque murmura volvens*. Noster lib. 5. (v. 333.)

telum ore cruento

Expirans premit, atque ad morsae immurmurat hastae.

Fuerat mendum simile lib. 3. v. 685. *fatidico Dodonida munere quercum*. Vbi optime Modius, *murmure*: et consentiunt Oxon. et Rom. Sequitur lib. 10. versu 469.

non illo quisquam felicius acri

Insultat equo, vel si resupina citato

Proiectus dorso ferret cum membra, vel idem

Si nudo staret tergo.

„Obstaculum etiam in his est, inquit Barthius: vix enim „fatis Latina sunt illa *si* et *cum*. Argutator aliquis reponat aliquid acutius: nos sanum nobis non videri testamur. Si rem tetigerimus, fatis fuerimus acuti: restituius autem non magna opera: *vel si resupina citati Proiectus dorso ferretur membra*. Proiectus, inquit, membra resupina (i. quod ad membra supina, seu membra supina et porrecta habens) dorso citati, nempe equi: nam *citatum dorsum* inepte dicemus. Virgilius: (Georg. I, 514.) *Fertur equis auriga*. Silius lib. 4. (v. 341.)

hic alite planta,

Hic ope cornipedis totis ferretur habenis.

CAPVT XIX

Valerio Maximo decem locis qua medicina qua lux facta. Euander Arcas. Gestire. Plantus explicatus et defensus. Natus Argis ex Argo patre. Meretrix matre Athenis Articis, et similia. Fuluius Campanam perfidiam principum supplicio vindicans. Allitus capturis sordidissimae mercis. Corripere pecunias. Corpus frigore duplicatum. Ἀπλωσας Propugnator, propugnare, obfessorum, ut oppugnare obsidentium.

Liuius bis, Sallustius, Orofius correcti. Propugnatores navium. Perforata nanis. Hirtius emendatus. Emerita virtutum et vitae stipendia. Emeritae noctes. Tentatus Ouidius. Area poenae vacua. Studium verecundiae cedens. Equus studiorum inuicem. Virgilio lux. Degenerare palmas, animos. Formula connectendi Valerio usurpata. Nobilitas seipsam respicere admonita beneficio penitentiae.

Valerii Maximi si quis indolem et sollicitam dictionem, quaesitalque nec tamen pari vbique felicitate prouenientes argutias familiariter norit, haud mirabitur, si in scriptore sinu manibusque tam trito incredibilem restare mendarum copiam adfirmauero. Nos Iulio magi Andium duos MSS. Claudii Menardi, cui ob duos Augustini libros contra Iulianum e tenebris in lucem reductos ciuica debetur, cum vulgatis contulimus. Et Puteani fratres, nati ad literarum salutem et secundandos laudabiles studioforum conatus, exemplar, cui pater illorum excerpta lectissima ex codice bibliothecae S. Victoris adscripserat, cum Isaaco Vossio Lutetiae communicauerant: eo, qua est ille facilitate et erga nos in primis indulgentia, ambo usi sumus. Quid his velut monitoribus pluculis in locis obseruauerimus, et alibi per occasionem dedimus, et hic plena manu specimen dabimus. Lib. 2. cap. 2. *Lupercalium mos a Romulo et Remo institutus est, tunc cum laetitia exsultantes, quod his auus Numitor, rex Albanorum eo loco, ubi educati erant, urbem condere permisit sub monte Palatino, hortatu Faustuli educatoris sui, quem Euander Argiurus consecrauerat: facto sacrificio caesisque capris,*
epu-

epularum hilaritate ac vino largiore prouecti, diuisa pastoralis turba, cincti pellibus immolatarum hostiarum, iocantes obuio petiuerunt. Triplici vitio laborant haec verba. Primum quomodo Euander *Argius*? nisi Argiui omnes Graeci, quod hic minime opportunum. Colerus ex libro Dan. *Euander Archus*: ut etiam legi vult apud Plautum Amphitruone: *natus Archus ex Archo patre*. Sed haec nouitas vix ferenda. Codex S. Victoris: *Euander Argis*. Scribo: *quem Euander Arcas consecrauerat*. Res notissima. Tacitus Annal. (15, 41.) *et magna ara fanumque quae praesenti Herculi Arcas Euander sacrauerat*. Iam non comparent suo loco illa: *hortatu Faustuli educatoris sui*: neque enim is consecratus, neque auctor et suasor condendae urbis, sed, ut credibile est, sacrorum pastoralium faciendorum. Repone igitur: *cum laetitia exsultantes (quod his auus Numitor rex Albanorum, eo loco, ubi educati erant, urbem condere permiserat sub monte Palatino, quem Euander Arcas consecrauerat, puta sepulcro filii Palantis) hortatu Faustuli educatoris sui facto sacrificio caestisque capris*. Denique: *obuio petiuerunt*, mendosum tinnit. Quod enim percutiebant obuio pellium laciniis, non ab initio Lupercalium fuit, sed ex superueniente causa additum est. Ut apparet ex Ouidio lib. 2. Fastorum, nec Liuius lib. 1. ritus huius meminit. Codex D. Victoris haecenus suspectum facit, quod *obuio*, non ubi vulgo est, sed inter *cincti* et *pellibus* ponit, ubi in al. edd. *omnes*. Vera autem meo iudicio lectio, quae in margine Pighianae ex vett. libb. producitur: *cincti pellibus immolatarum hostiarum, iocantes gestierunt*. Spreta aut mutata non ob aliam causam, quam quod vsus eruditior et proprius non *gestire* pro gestus ridiculos exhibere ignoraretur. Eum reducimus ex A. Gellio lib. 11. cap. 13. *non esse id secus crederetis, quam cum homines insigni deformitate ad facienda ridicula imitantur histriones et gestiunt*. Hic cupientibus pergere in Valerio Plautus manum iniicit: in quo eo facilius Colero condonamus, quod commentatorum ad-

huc nemo illum recte accepit, aut accipiendum docuit. Praeivit omnibus Seruius ad lib. 4. Aeneid. v. 370. *crudelis ab alto Dardanus. Pro Dardanius. Plautus: natus Argis ex Argo patre.* Hinc hauserunt omnes *Argus* poni pro Argiuis et *patre ex Argo* esse ex patre Argiuo. Sic et ad Virgilium Erythraeus, qui spiculis quaerit in ista Servii annotatione quod reprehendat; nec tamen ipsum, quod reprehendendum erat, inuenit. Etenim *Argo* est ab *Argos*, vt *Chaos* facit *Chao* apud diuinum Poëtam: (Georg. 3. 347.)

Aque Chao densos diuum numerabat amores.

Natus Argis patre ex Argo est Argis natus patre oriundo Argis. Par dubitatio doctorum virorum in Milite a. 2. sc. 1. (v. 22.)

Is amabat meretricem matre Athenis Atticis.

hoc est, natam matre oriunda Athenis Atticis. Patrem non dicit, quod is incertus, vt meretricis. Inspice quaeso interpretes: vt moliantur! Explicant, Athenis quasi vrbe matre natam, aut quam mater Athenae Atticae pepererint; aut *aeque, arte, matre, in arte, acrem*, coniectant. Cui erat pater ex Argo, cui mater Athenis Atticis, intellexissent: tam parua ambiguitate miseri Latine nescimus. Captiuus a. 3. sc. 2. (v. 10.) *Rogo, Philocratem ex Alide ecquis omnium nouerit?* Caesar lib. 3. (71, 1.) de bello ciuili: *C. Felginatem Placentia, A. Grauium Puteolis, M. Sacrativirum Capua.* Cicero pro Caecina: (c. 4.) *M. Fulcinus fuit, recuperatores, municipio Tarquinienſi.* Plautus Cistellaria a. 1. sc. 2. (v. 7.) *Sicyone summo genere ei viuit pater.* Quamquam hic non tam oriundus quam habitans intelligatur. Virgilius lib. 10. v. 183. *Qui Caerete domo.* Seruius: *Ac si diceret: qui sunt domo Carthagine.* Recte, nam τὸ Caerete non est coniungendum cum domo, sed ponitur per intellectum τῇ vrbe: quasi esset, *qui Caerete vrbe sunt domo.* Vt alibi: (Aen. 7, 652.) *Ducit Agyllina nequic-*

nequitquam ex urbe. Sic *Arpinum* dicebatur per intellectum vocis *oppidum*. Valerius Probus in notis: *D. P. domo Perusia*: utrumque per sextum casum. Suetonius Vitellio: (c. 2.) *P. Vitellius, domo Nuceria*. Plautus Cistellaria: (4, 1, 6.) *haec cistella nummiam hinc ab nobis domo est*. Milite: (2, 5, 41.) *Athenis domus est*: perinde est ac si diceret, *sum domo Athenis*. Redeo ad Valerium. Lib. 3. cap. 2. *In quo oppido (Calibus) cum Fulvius Flaccus propter Campanam perfidiam principes civitatis ante tribunal suum capitali supplicio adficiendos iudicaret, literisque a Senatu acceptis, finem poenae eorum statuere cogeretur.* Immo non tum iudicabat, sed pridem iudicauerat in castris: & si finem statuere supplicio iubebatur, utique iam sumi coeptum erat. Vox una superflua, corruptae duae non lumen modo sententiae, sed et sanitatem morantur. Repone cum MS. Victorino: *cum Fulvius Flaccus Campanam perfidiam, principes civitatis ante tribunal suum capitali supplicio adficiendo, vindicaret.* Haec significant ipsum tempus, quo lege agebatur, et in quo deprehensus ab Senatusconsulto Fulvius. Tacitus 2. Annales. *igne, caedibus perfidiam ultus est.* Sed *vindicare* hic efficacius, utpote nostr. ἐξοχήν supplicii verbum. Lipsii quoque vetus: *adficiendo vindicaret.* Dan. pro *Campana*. Eodem libro cap. 4. *Miro quoque gradu Varro ad consulatum ex macellaria patris taberna conscendit. Et quidem fortuna parum duxit, sordidissimae mercis capturis alito duodecim fascēs largiri.* Sic Pighius, quum vulgo esset: *sordidissimae mercis capturis inquinari solito.* Modius censuit, *capturis solito.* Andinus alter: *capturis sallito.* Quod et profert Colerus ex Dan. addito Sallustiano, *sallita cadavera.* Nihil similius Euandro archō. Scribamus: *sordidissimae mercis capturis allito.* Cic. act. 1. in Verrem: (c. 6.) *nulla nota, nullus color, nullae sordes videbantur his sententiis allini posse.* Philippica II. (c. 12.) *Equitum ad se adduxit Dolabellae, atque cum nondum tanto paricidio oblitum, hostem sua sententia iudicavit.* [Seneca]

ep. 7. *Nemo non aliquod nobis vitium aut commendat, aut imprimit, aut nescientibus allinit.*] Iuuat et illud Cassii Parmensis apud Suetonium: *siquidem ex crudissimo Ariciae pistrino hanc finxit manibus collybo decoloratis Nerulonenfis mensarius.* Lib. 4. cap. 8. de Gillia Agrigentino: *semperque in eroganda potius quam in contrahenda pecunia occupatus.* Notat hic Colerus: Dan. *corripienda.* non abiicio. Possit tamen eleganter: *corrucenda.* Sed *corripienda* habet et Salisberienfis. Et habent nostri tres, et est verum, caetera nebulae. Sic lib. 9. cap. 4. *cum anxiiis sordibus magnas opes corripuisset.* Vbi etiam Colerus frustra laudat Modii coniecturam, *corruisset.* Non excidit mihi, quod illis ante oculos fuit, ex Plauti Rudente: *ibi me corrucere posse aiebas diuitias.* Sed propterea non debet constans veterum librorum scriptura sollicitari, quae Latinior est, quam primo adspectu vulgus putet. Tacitus Annali 13. (c. 31.) *nam ante non minus tali largitione quam corripiendis pecuniis subiectos adfligebat.* Eodemque libro: (c. 18.) *undique pecunias quasi in subsidium corripiens.* Iustinus lib. 15. (1. 9.) *quod Antigonus deuictis diuersae factionis ducibus, solus communis victoriae praemia corripuisset.* i. intercepisset, auertisset. Lib. 5. cap. 1. de Magno Alexandro et milite nimio frigore obstupefacto: *et illis manibus, quibus opes Darii adflixerat, corpus frigore complicatum in suam sedem reposuit.* Sic quidem Pighius, ex illis, quibus maxime usus, non optimis: sed anteriores editiones et meliores scripti constanter habent: *corpus frigore duplicatum.* Colerus elegantissimam et acutissimam locutionem per Pighium dolet periisse: Ita vocat, inquit, corpus militis senio confectum. nam senectus per se frigida est; duplicatur frigore accedente externo illo et hiemali. Hoc nemini potest probari, nisi qui ipse invenerit, ut in nostris ipsorum ludibriis minus oculis utimur, aliena cautius inspicimus. Quis enim non videat aliud esse *corpus frigore duplicatum*, aliud *frigus in corpore duplicatum*; illud librorum, hoc Coleri. Sed *corpus frigore*

frigore duplicatum ex mente Valerii est et ex dictis eius quaesitis, nec significat aliud quam flexum, incurvatum, contractum. Hesiodus ἔργ. (v. 518.) de borea: τρεχαλὸν δὲ γέροντα τίθησι, hoc est, κεκυφότα ὑπὸ τῇ ψύχῃ τὸν γέροντα ποιεῖ, inquit Tzetzes. Sumfit a Virgilio lib. 12. Aeneidos: (v. 926.)

incidit ictus

Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.

Ovidius lib. 6. metamorph. (v. 293.) in filiabus Niobes:

*Altera solari miseram conata parentem
Conticuit subito, duplicataque vulnere caeco est.*

Statius tertio Thebaidos: (v. 89.) *et ingentem nixu duplicatus in ictum Corruit.* Scholiastes Statii ad primae Thebaidos, (c. 420.) *flexosque genu vacua ilia tundunt: duplicato, quod Graeci διπλογόνασιν vocant.* Sic Graeci ἀπλώσαι πτέρυγας pro expandere. Aelianus περὶ ζώων α' εἰάν δὲ Ἑλὴν κατάρη ξένος, οἱ δὲ θεῖα τινὶ δαρσαῖ προσίασιν πτέρυγας ἀπλώσαντες, οἷον εἰ χεῖρας τινὰς εἰς δεξιῶσιν καὶ περιπλοκάς. Ποικιλ. lib. 13. cap. 31. ἀπλώσας τὸν κέλπον ἀφῆκε τὴν ὄρνιν. Porphyrius ἐκ τῆ περὶ συγῆς ἐδωῆς ὀρθὸς ἔχων τὰς χεῖρας ἠπλωμένας ἐν τύπῳ σαυρῆ. Fragmentum Alexiados Annae Comnenae translatum in linguam vulgarem Graecis ante captam Constantinopolim, lib. 13. εἰσελθόντος δὲ τῆς τέντας ἐντὸς τὴν χεῖρα ἀπλώσας ὁ βασιλεὺς, καὶ τὴν τέτε κρατήσας χεῖρα καὶ τὸν βασιλέα προσκυνήσαντος ἐκείνῃ κατὰ τάξιν, πλησίον τοῦ θρόνου τῆ βασιλικῆ οὗτος ἔση. Pro quo ipsa doctissima Princeps scripserat: εἰσελθόντος δὲ τέτε ἐκτελεῖας τὴν χεῖρα ὁ βασιλεὺς καὶ τῆς ἀψάμενος χειρὸς, καὶ τὴν συνήδη τοῖς βασιλεῦσι προσαγόρευσιν ποιησάμενος ἐγγὺς τοῦ βασιλικοῦ παρεστήσατο θρόνον. Sic et lib. 12. vbi Dyrrhachii situs describitur: ἐν τῷ Ἰόνῳ δὲ εἶχε πέλαγος ἠπλωμένοι πολὺ καὶ μακρὸν κατὰ μὲν τὸ πλάτος παραινέται καὶ ἐξαπλᾶται εἰς τὸ πέραμα τῆς Ἰταλίας. Ipse:

Ipsa: ἐν τῷ μέσῳ δὲ ὑπήπλωται πέλαγος πολὺ καὶ μακρὸν, καὶ κατὰ πλάτος μὲν παρατεῖνον εἰς τὴν παρασίαν τῶν Ἰταλῶν. Basiliius περὶ ὑπομονῆς ὅση ἐκ τῆς Ἑλλάδος μέχρι Βαβυλῶνος ἠπλώσθαι. Idem περὶ ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας. Ο γὰρ οὐρανὸν ἀπλώσας καὶ τὰ ἀπλετα μεγέθη τῶν πελάγων ἀναχέας. Eodem libro et capite: Nam cum diris auspiciis Argiutorum inuasisset urbem, abscisumque caput eius Alcyoneus Antigoni regis filius ad patrem propugnatione laborantem laetus velut aliquod felicissimum victoriae opus attulisset. Locus iamdudum fractus et vexatus. Andinus alter omisiss duabus vocibus: *Filius ad patrem laetus.* Victoris: *ad patrem propugnatorem laborans laetus.* Vt et Lipsiani. Vnde coniicit ille, *pro pignore laborum.* Colerus: Dan. *propugnatorem laborantem.* Tò propugnatorem tollendum et ad Gemonias trahendum cenfeo. Certe scripsit Valerius, *patrem laborantem.* Ita de militibus in praelio satagentibus histori. Sic ille. Est sane insititium alterutrum et rescandum: sed peius elegit Colerus. Tenemus cum Andino sinceriore: *Filius ad patrem propugnatorem laetus.* nempe Argiutorum: extirpato τῷ laborantem. Vt lib. 1. c. 8. *Castor ac Pollux Romanarum partium propugnatores visi.* Lib. 8. c. 15. *Illi cum quodam Gallo cominus pugnantem corvum propugnatorem subiicientes,* id est, *προασηζόμενος* Tacitus 2. Histor. (c. 22.) *vix dum orto die plena propugnatorum mocnia.* Propria vox de iis, qui urbibus, castris, locis praesidio sunt. Sic scribendum apud Liuium lib. 6. cap. 9. *oppidanis iam propugnando fessis.* Antea legebatur *oppugnando*, pro quo Sigonius, *pugnando.* Lib. 26. cap. 6. *Et qui castris praecerant, L. Porcius Licinus T. Popilius legati, pro vallo acriter propugnant.* Sic optimus, Prima quoque editio: *acriter propugnabant.* Vulgati *pugnant.* In eadem voce corruptus Sallustius Iugurth. c. 60. *pariterque oppidani agere, oppugnare aut parare omnibus locis.* Repone vel nolentibus omnibus libris: *propugnare:* vt et Ciacconio et Colero visum. Intercedit Gruterus, et vocem

cem *oppugnare* in dubium vocari vetat, promittitque de ea in Suspicionibus. Quicquid illud fuerit, certum est et suspicione liberum obsessos nunquam dici simpliciter *oppugnare*, sed *propugnare*; quemadmodum vicissim oblidentes nunquam *propugnare*, sed *oppugnare*. Est ubi contrariam speciem induunt utraque pars, cum nempe facta eruptione vallum castrorum adfiliunt obsessi: tunc sane et hi oppugnant castra hostium et illi eadem castra propugnant. Sed non hoc agitur apud Zamam: nam Romani profecti e suis castris oppidum aggrediuntur, Numidae moenia defendant. Sallustius accurate edisserit, quid egerint oppugnatores: *ubi quisque legatus aut tribunus curabat, eo accerrime niti, neque alius in alio magis quam in se spem habere*: deinde quid defensores: nempe *hi pariter agere, propugnare, parare* (hoc est, moliri et ob stare) *omnibus locis*: denique commune opus utriusque partis: *avidius alteros sauciare quam semet tegeret*. Sic et apud Orosium lib. 4. cap. 7. *Centum quatuor naues Carthaginienſium demerſae, triginta quinque cum pugnatoribus captae*. Scribe, *propugnatoribus*. Nam et navium propugnatores perinde ut urbium. Livius lib. 30. (c. 10.) *mille ferme delecti propugnatores onerariis imponuntur*. Hirtius de bello Alexandrino cap. 9. *Capta est una hostium quadriremis, depressa est altera: deinde omnes epibatis nudatae: magna praeterea multitudo in reliquis navibus propugnatorum est interfecta*. Quo loco MSS. vetustae edd. Florentina et Gryphii inferunt: *alteraque perturbata, deinde*. quod quia sensum non habet, eiecerunt. At tu leuiter emenda: *depressa est altera, alteraque perforata: deinde omnes epibatis nudatae*. Sic eodem libro inferius: *multae praeterea capiuntur aut rostris perforatae merguntur: propugnatores Octavianiani partim in navibus iugulantur, partim in mare praecipitantur*. Item: *illic triremem hostium perforasset ac demersisset*. Livius lib. 21. (c. 50.) *Classis Romana incolumis, una tantum perforata naue, sed ea quoque ipsa reduce, in portum rediit*. Valerius iterum lib. 5. cap. 7.

Fabius

Fabius Rullianus quinque consulatibus summa cum gloria peractis, omnibusque et virtutibus et vitae emeritis stipendiis, legatus ire Fabio Gurgiti filio ad bellum difficile et periculofum conficiendum grauatus non est. Deprauiatum insigniter locum censet Pighius: nec enim apparere quam recte virtutes cum stipendiis *emeritae* dicantur, et quonam referendum sit illud *et vitae*: sed mendum detegere vitumque scriptos codices, ex quibus eruerit: *et virtutibus et vitae meritis stipendus*. Quomodo nunc passim editur. Nec profecto opus erat illis praeclaris, si diis placet, codicibus ad detegendum mendum, et multo minus ad lectionem constituendam. Nam quid vel nunc *vitae merita*? et quid opus his meritis adiungere vitam? Scripsit utique Valerius: *omnibusque et virtutum et vitae emeritis stipendiis*. Vel, *virtutis*. Emeruit stipendia virtutum, qui omnes earum numeros impleuit, qui omnibus muneribus virtutis perfunctus est: emeruit stipendia vitae, qui consenuit functus pariter omnibus, quae ab eius conditione, aetate, animi corporisque viribus exigere respublica potuit: qui vacationem et ob strenuam virtutem et ob aetatem habet. Lib. 8. cap. 5. *namque eorum* (iudicium) *susfragia robustissimis et felicissimis eloquentiae stipendiis regebat.* Cicero de senectute: *animum tanquam emeritis stipendiis libidinis, ambitionis, contentionis, inimicitiarum, cupiditatum omnium, secum esse.* Seneca epist. 93. *vegetum contemptoremque fortunae, functum omnibus vitae humanae stipendiis.* Ouidius lib. 15. Metam. v. 186.

*Cernis et emensas in lucem tendere noctes,
Et iubar hoc nitidum nigrae succedere nocti.*

Andinus codex, vnde praeclaram illam transpositionem superius propositam haufimus: *Cernis et emeritas*. Quod profecto spernere non atideam. Sic dicit, quae orbem suum et stipendium sub ortum lucis confecerunt. Statius in prima Thebaide: (v. 336.)

Iam-

*Iamque per emeriti surgens confusia Phoebe
Titanis late mundo subuecta silenti.*

Ovidius Lib. 1. Fastorum: (v. 665.)

*Rusticus emeritum palo suspendit aratrum:
Omne reformidat frigore vulnus humus.*

Lib. 6. cap. 3. *Caeterum Flacciana area, cum diu penatibus vacua mansisset, a Q. Catulo Cimbricis spoliis adornata est.* Vterque MS. Andinus: *cum diu pene vacua.* Volunt, *poenae.* hoc est, in poenam, poenae nomine, ut monumentum poenae esset. Sic vacuum poenae fuit Aequimaelium. Indubitata veritas. Eodem libro cap. 5. *Tempus est iustitiae quoque sancta penetralia adire, in quibus semper aequi et probi facti respectus religiosa cum observatione versatur: et ubi studium verecundiae est, et cupiditas rationi cedit: nihilque utile, quod parum honestum videri possit, ducitur.* Multo Latinius scitiusque tres MSS. *ubi studium verecundiae, cupiditas rationi cedit.* Studium est gratia, fauor, adfectus: ubi gratia et adfectus pudori ac religioni iudicis cedunt. Ita debet certe fieri pro tribunali. Lilius lib. 32. (cap. 20.) *si non cura communis salutis, ne studia quidem, quae in hanc aut illam partem animos vestros inclinarunt, vocem cuiquam possunt exprimere.* Vulgatissima vis vocabuli auribus imbutis lectione veterum, non observata tamen viris doctis apud Virgilium lib. 3. Georgic. v. 498.

*Labitur infelix, studiorum atque immemor herbae,
Victor equus.*

Et veteres et recentiores interpretes, siue pabuli, intelligunt, siue victoriae, quoniam antiqui in pratis certamina exhibere consueverant; unde coniunxerit *studiorum atque herbae.* Nugae de certaminibus pratorum. *Herbae* utique simplicissime est pabuli: at *studiorum*, quae solitus experiri in Circo a fautoribus factionum, quae equus generosus intelligit. Clarum ex illis, quae supra: (v. 103.)

Nonne

*Notus vides, cum praecipiti certamine campum
Corripuere, ruuntque effusi carcere currus, &c.
Tantus amor laudum, tantae est victoria curae.*

Ovidius lib. 3. Amorum Eleg. 2. (v. 2.) *Cui tamen ipsa fa-
ves, vincas ut illo, precor.* et rursum: (v. 7.) *O cuicumque
faues.* Iterumque: (v. 73.) *Fauimus ignauo.* Haec studia
Latine. Auctor de causis corruptae eloquentiae: (. 29.)
*propria et peculiaria huius urbis vitia poene in utero ma-
tris concipi mihi videntur, histrionalis fauor, et gladi-
atorum equorumque studia.* Ovidius lib. 7. Metamorph.
(v. 542.) Virgilii sensus sic exprimit:

*Acer equus quondam magnaeque in pulvere famae
Degenerat, palmae veterumque oblitus honorum
Ad praesepe gemit leto moriturus inertis.*

Si tamen sic Ovidius, et non potius: *Degenerat palmas,*
ut ex Thuringico et Pall. Zinzerlingus, quicum facit vnus
nostrorum cum explicatione: *degenerando amittit victo-
rias.* Verbo quidem et transitio utitur Columella lib. 7.
cap. 12. *Venus si teneris conceditur, carpit, et corpus et
vires animosque degenerat.* Ouidio, *degenerat palmas,*
foret, imminuit ac dehonestat, dum pristinae gloriae per
corporis infirmitatem non respondet. Etsi in raso tres
ultimae literae prioris verbi sint repositae, et ad margi-
nem: *Degener ad.* Eodem libro cap. 9. *Atque ut nobi-
litate beneficio poenitentiae seipsam admonuimus respice-
re,* ita altiora modo suo sperare ausos subtexamus. Hic
quoque mangones, quae lubuit, interpolauerunt. MSS.
nobilitatis et admonitae, carent vero *ita*. In quibus
una litera resecta et distinctione mutata veritas: *Atque ut
nobilitati, beneficio poenitentiae seipsam admonitae respi-
cere,* altiora modo suo sperare ausos subtexamus; T. Au-
fidius cum *Asiatiesi publici exiguum* etc. Transitio cum
priori exemplo cohaerens, qualibus utitur lib. 8. cap. 14.
*Atque ut imperatoribus gloriosum militis spiritum subne-
ctam;*

Etiam; Scipionem dona militaria etc. Lib. 9. cap. 7. Sed ut violentae seditionis tam togatae quam etiam armatae facta referantur; L. Equitium etc. Non autem ipse Valerius admonuerat nobilitatem, ut beneficio poenitentiae seipsam respiceret, sed narrauerat exempla nobilitatis admonitae beneficio poenitentiae seipsam respicere: eique narrationi altiora suo modo ausos sperare subtextit. Sic et lib. 5. cap. 4. Quod necesse est animo quoque euenire, aliquanto efficaciore pictura literarum vetera a prudentibus admonito recordari. Sic enim ibi cum Lipsio legimus.

CAP V T XX

Liuius duobus insignibus locis multiplici labe liberatus. Mos Oratorum variandi orationem mutatione numeri et temporis. Bis rursus Liuius, iterum Ouidius, ter Seneca ad veterum librorum scripturam reformati. Particula Si omiffa. Aemilius e consulatu reus. Protego innocentiam meam alieno crimine collegae accusator. Venio in L. Libonem accusator. Valerius Maximus restitutus. Tribunus ex consulatu. Consul ex dictatura. Ex consula-

tu provinciam cepisse et Consul. ipsi dicuntur, si post depositum consulatum in ea fuerit illis prorogatum imperium. Vel. leius Paterculus et Valerius Maximus illustrati. Memnonis lapsus. Ex primo hastato legionis. Caesar illustratus. De exsule Consul Marius. Manilius emendatus. Iterumque Valerius Maximus. Peruenire ad insignia summi imperii. Exigere. Plancus ad Ciceronem et Plinius defensi. Exigere cum aliquo. Inter tumultum.

Nota bene dicentium ars est, et subito quoque calori frequentissimus mos, variare obliquam orationem directam, et dum de aduersario loqueris ad alios, vertere te ad ipsum, quamuis absentem: variare item personas et numerum, cumque contra multos agas, quasi ad vnum; aut pro multis, quasi pro vno vel quasi pro te ipso dicere. Ostendit enim orator mirifice rem sibi cordi

Bb'b

esse,

esse, et gratiam fidemque apud auditores conciliat ipsam eorum, pro quibus agit, speciem sibi velut induendo. Hoc obseruauit disertissime Liuius in concione Hannibalis ad milites ante pugnam ad Ticinum amnem: non illi, qui artificii huius ignari verba turpiter interpolant. Lib. 21. cap. 44. *Crudelissima, inquit, ac superbissima gens sua omnia sui que arbitrii facit: cum quibus bellum, cum quibus pacem habeamus, se modum imponere aequum censet: circumscribit includitque nos terminis montium fluminumque, quos non excedamus: neque eos, quos statuit, terminos obseruat. Ne transferis Iberum: ne quid rei tibi sit cum Saguntinis: ad Iberum est Saguntum: nusquam te vestigio moueris. Parum est, quod veterrimas prouincias nostras Siciliam ac Sardiniam ademuit, nisi adimat etiam Hispaniam: et si inde cessero, in Africam transcendet. Transcendet, autem, dico? duos Consules huius anni, unum in Africam, alterum in Hispaniam misere. Puteanaeus, Regius et alii MSS. prouincias meas habent, non nostras, quod sine dubio mutarunt, quia non dominus Carthaginensium, sed imperator Hannibal imperio Punico parentia non videbatur sua posse dicere. At non hoc satis; etiam pro adimis, ut iidem scripti, reponendum fuit, ademuit, quia non iam id fiebat, sed olim factum erat. Interim hic quoque mos rem exaggerantibus, patratam olim, ut sub oculos magis redigant, tempore efferre praesenti. Sic apud Comicum in Eunuchio: (4. 7. 22.)*

Thais, primum hoc mihi responde, cum tibi do istam virginem,

Dixisti mihi hos dies soli dare te?

Apud Ouidium Medea ad Iasonem: (Heroid. 12, 199.)

Dos ubi sit quaeris; campo numeramus in illo,

Qui tibi laturo vellus arandus erat.

Sic membranae. Vulgo: *numerauimus illo*. Iam etiam, *nisi adimat*, et mox particula conditionalis *si*, quae nusquam

piam in vett. libris comparent, infulcienda : denique vt omnia conuenirent, pro, *transcendes*, subiiciendum fuit, *transcendet*. Haec enim veterum librorum scriptura est : *Parum est, quod deterrimas prouincias meas Siciliam ac Sardiniam adimis. Etiam Hispanias? et inde cessero, in Africam transcendes. Transcendes, autem, dico? duos Consules huius anni, vnum in Africam, alterum in Hispaniam miserunt.* Sic volunt certe scripsisse Liuium, etsi pauculis apicibus differant, vti quod in optimo est, *etiam Spanias*, indicium non quomodo Liuius eam vocem ediderit, sed quomodo istoc aeuo, quo scriptus ille liber, pronuntiarent : et, *transcendisse* pro *transcendes*. Animaduertendum, vt paullo ante flexa per dialogismum oratione populum Romanum, velut vnum hominem vni, Carthaginensibus iubentem inducit, sic nunc Carthaginem vt vnum vni respondentem inducere. Tò si omisit vt supra hoc libro : *publica fraus absit, auctorem culpaee et reum criminis deprecantur*. Lib. 23. (c. 9.) *et alia auxilia desint, meipsum ferire, corpus meum opponentem pro corpore Hannibalis, sustinebis?* Cicero lib. 2. Tuscul. Quaes. (c. 17.) *mittunt etiam vulneribus confecti ad dominos, qui quaerant, quid velint, satisfactum iis sit, se velle decumbere.* Propertius lib. 4. Eleg. 5. (v. 9.)

Illam velit, poterit magnas non ducere ferrum.

Eadem, quam initio monuimus, occasio mendi. Lib. 22. cap. 50. in oratione Sempronii Tuditani : *Capi ergo mauultis etc. vt ex tua contumelia et miseria alteri honos quaeratur, non tibi? Non vos quidem L. Aemilii, qui se bene mori quam turpiter viuere maluit, et tot fortissimorum virorum, qui circa eum cumulati iacent, ciues estis.* Lipsius primus hic odoratus est mendum, et ex libro suo scripsit : *honos quaeratur? Non siquidem L. Aemilii : resectis duabus vocibus, quas ait ineptissime insertas* lib. 5. Epist. Q. 4. Inde prodiit lectio hybrida in quibusdam vulgatis : *quaeratur? non siquidem vos L. Aemilii.* Ten-

tauit et Schottus lib. 3. Observ. 6. Sed illud vos ab omnibus MSS. quos ego vidi, abfuit. Caetera in melioribus ita reperimus: *bonos quaeratur? Non tu, siquidem L. Aemilii Consulis, qui se bene mori quam turpiter viuere maluit, et tot fortissimorum virorum, qui circa eum cummulati iacent, ciues estis.* In quibus addita vox Consulis. Ita plane et Pal. vnum habuisse excerpta me docent; duos, *non tua siquidem.* Habet *ἐνέγγελον* illud, *Non tu*, vimque pungendi et admonendi singulorum quoque animos: vt acrius fere mouent, teneriusque sentiuntur, quae statim singulos ferunt, quam quae in commune dicta vnusquisque demum applicat sibi. Et intelligitur in talibus, *O miles*: quae et exercitus appellatio, vt ad Livium etiam meminimus. Inferius hoc libro legatus pro redemptione captorum ad Cannas, cum perpetuo nomine omnium in pluratio esset locutus, tandem ait: *Redeam ego in patriam, trecentis nummis non aestimatus civis? Suum quisque habet animum, P. C. scio in discrimine esse vitam corpusque meum: magis me famae periculum mouet, ne a vobis damnati ac repulsi habeamur.* Eadem de causa fecerunt lib. 23. cap. 42. *Non ergo secundis rebus nostris gloriabimur*: dixerat enim legatos Hirpinorum et Samnitium Hannibalem sic fuisse allocutos: atque ideo visa est non ferenda scriptura vetus: *Non ego secundis rebus nostris gloriabor.* Sic ex alio Cannensium genere, qui ad Marcellum Consulem longiorem poenam deprecatur, lib. 35. Sic infinitis locis alibi. Nec diuersa ratio fecit, cur vitaretur versus Senecae Agamemnone, vbi Clytaemnestra ad Eurybaten, versu 407.

Quis, fare, nostras hauserit casus rates?

At integerrimus ille Mediceus:

Effare, casus quis rates hausit meas?

Quod adfectum, qualem cum maxime prae se fert regina, multo signat euidentius. Adfuit quod reddidimus Senecae

necae lib. 1. de clementia cap. 19. *Haec affectare, haec imitari decet, maximum ita haberi, ut optimus simul habere.* Sic enim antiquissimus et optimus Senecae codicum Nazarianus. Bene, inquit Lipsius, ad Neronem. Sic voluit excusare, ne quis absurdum putet, quod in praecedentibus in tertia persona loquatur. Atqui non est opus. Non magis quam eodem libro cap. 17. *Mali medici est, desperare ne cures.* Vt hic liber rursum cum tribus aliis. Vbi fecerunt, *ne curet*, ut illic *habeatur*. In sermone Tuditani, cuius habita mentio: *Ferro atque audacia via fit quamvis per confertos hostes. cuneo quidem hoc laxum atque solutum agmen, ac si nihil obstat, transibimus.* Omnes boni nostri: *agmen ut si nihil obstat uiscias.* Lipsianus etiam, *iuscias.* unde elicit *et transibimus* Liuii non esse, lib. 5. epist. quae est 5. Non potest tamen magnum subesse mysterium, siue voluerit *transfeas* vel *disiscias*. Vt lib. 7. (c. 24.) *Cuneis deinde in medium agmen per-rumpunt: inde barbari dissipati.* Lib. 34. (c. 15.) *adorti hostes primum acri impetu perculerunt: deinde dissipator in fugam auerterunt.* Hoc posterius verum: nam d vel d apertum superius facile pro u apparuit; habent autem libri veteres ubique fere *difficias* pro *disiscias*, et *difficere* pro *disicere*. Lib. 22. cap. 49. insignia et re et mendo habentur verba L. Aemilii Paulli, quibus ille Macedonici Paulli pater, minoris Africani auus, cum Terentio Varone Consul, vir melior quam felicior Cannensisque cladis magna pars, moribundus et vitae pertaesus, Cn. Lentulum, ut fuga se patriae seruaret, hortantem dimittit: *Abi, nuntia publice Patribus, urbem Romam muniant, ac priusquam hostis victor adueniat, praefidiis firment; priuatimque Q. Fabio, L. Aemilium praeceptorum eius memorem existisse et vixisse et adhuc mori. Tu me et in hac strage militum meorum patere exspirare, ne ut reus intercam, causaque consulatus accusator collegae existam, ut alieno crimine innocentiam meam protegam.* Lipsius haec verba primus quod sciam, post fraudem librariorum tenta-

tauit, lib. 2. epist. q. 1, rescribitque: *ne aut reus inteream causaue consulatus*, etsi suspectum tamen habeat illud, *consulatus*. Repetitque ex illo Modius. Recte vidit latere vlcus: sed auxilium, quod adfert, *σύνκλον*. Quid enim: *ne aut reus inteream?* aut cur tam male ominatur vir conspectae innocentiae? Omnesne reos interire necesse erat? ita quidem accusare sufficeret, et nullum restaret probitati praesidium. Quorsum autem; *causaue consulatus?* Haecenus ignoro, vllam fuisse legem, quae inuidiosum munus imponeret Consuli, collegam, si qua in noxa deprehensus esset, reum prae caeteris destinandi. Aliter itaque A. Schottus lib. 3. Obs. hum. cap. 6. *causaue consulatus accusatori collegae existam*. Et fingit a Varrone Liuium Salinatorem et Aemilium reos actos: probataque re ad populum, ab Aemilio culpam in collegam translata: idque profuisse ad suffragationem Terentio. Sed enim ita prius dubium manet, et quae ille bellissime intelligi putat, omni historiae ignorantur. Neque enim accusatio illa inter Varronis facinora noscitur, qui Fabium calumniando, Minucii ambitioni et plebis furori auctoritatem praestando primum enituit: neque Aemilius, se exemisse eidem fulmini contentus, vllam vim collegae intulisse narratur. Ne dicam ridiculum prorsus et absurdum Aemilio metum fore, ne a Varrone tanquam cladis auctor accusaretur? citius fures Verri, moechis Clodius iudices ferrent. Nimirum frustra fatigatur ingenium, vbi adeo malum serpsit, vt non nisi veterum librorum ope possit refrenari. Ex quo genere hunc locum esse nec vquam dubitauimus et in ipsa eius curatione maxime deprehendimus. Puteanaeus, tres Florentini et melior Petauianus: *ne aut reus iterum e consulatu sim accusator collegae existam aut alieno*. etsi vnus Flor. *iterum e consulatu aut accusator*, absque *τῶ* *sim*, Petav. *neu vt reus*. Petauianus alter et duo Pall. *ne tu vt reus intereas causaue consulatus accusator collega existas*. Eodem modo Andinus Menardi. Thuanaeus: *ne tu vt reus interim e consulatu*

consulatu si in accusator college existam aut alieno. Alius item Thuani: *ne tu ut reus intereas caque consulatus acc.* Bonum factum, ut ex optimis ita reficiatur: *ne aut reus iterum e consulatu sim, aut accusator collegae* (existam, ut) *alieno crimine innocentiam meam protegam.* Nam et si impetrare possim, ut persuadeam, illa, *existam ut*, e scholio irrepsisse, perinde ut in eodem verbo paullo ante factum, fateor longe magis blandiri auribus meis ita concepta; *aut accusator collegae alieno crimine innocentiam meam protegam.* Sic Valerius Maximus lib. 6. c. 2. *Venio enim ab inferis in L. Libonem accusator: venio, sed dum illic moror, vidi cruentum Cn. Domitium Aenobarbum* etc. Ita enim MSS. Victoris et Menardi membranae, quamvis hae, *in Marcum L. Libonem.* Vulgo est, *accusaturus.* Notat tò accusator et Colerus: sed non persuadet Valerium posuisse: *venio Libonem accusator.* Alter Menardi Chartaceus, sed e bono descriptus: *Martii Lucii Libonis accusator.* Quam repraesentamus, vera lectio est. Repetitur *venio* habent omnes tres, dignum et dicente Heluio et narrante Valerio. Sic apud eundem: *Alcyoneus Antigoni regis filius ad patrem propugnatorem laetus.* Vfus est elegans nominis pro participio. Sententia Liuii non est obscura. *E consulatu* est post gestum consulatum. Vt l. 4. (c. 31.) *Tribuni militum consulari potestate quatuor creati sunt. T. Quinctius Pennus ex consulatu,* etc. Vbi interuallum vnius anni intercessit. Lib. 10. (c. 5.) *Consul ex dictatura factus M. Valerius.* Ita recte Gelenius. L. 40. (c. 25.) *L. Aemilius Paulus prorogato ex consulatu imperio.* Lib. 27. (c. 34.) *M. Livius erat multis annis ante ex consulatu populi iudicio damnatus.* Quem consularem bello Illyrio finito damnatum scribit Frontinus lib. 4. Strateg. quod praedam inaequaliter militibus diuississet. Idemque discrimen subierat cum illo collega Aemilius: quare veretur, ne iterum e consulatu reus sit, aut potius inuidiam facit populo Romano, qui re bene gesta innocentes, alterum dannauerat, alterum

rum poene damnauerat. Cicero pro Rabirio perduellionis reo: (c. 7.) *Ille ex compedibus atque ergastulo Gracchus.* Velleius lib. 2. *cum Consul perquam laudabiliter iurasset, se in nullam provinciam ex eo magistratu iturum.* Ita de Octauio Augusti patre: (c. 59.) *ex eo honore sortitus Macedoniam.* Est tamen ubi ipsi Consules, quas provincias sortiti erant, in eas *ex consulatu* iuisse dicuntur: sed hoc ideo, quia fere post exactum annum suum easdem continuarunt et rexerunt pro Consulibus: aut qui sic loquuntur, non tam exacte respiciunt, quid factum sit, quam quid fieri solet: nam post annum ab vrbe condita 604. publicis quaestionibus constitutis, plerumque, qui in provincias ibant, annum in magistratu urbano exegerant. Tale est, cum Velleius Paterculus Lucillum *ex consulatu Asiam sortitum* scribit lib. 2. cap. 33. Etsi enim epitoma Flori *Consulem* et Appianus *ὑπατεύειν καὶ στρατηγεῖν αἰρεθέντα* Mithridati bellum fecisse dicant, vix tamen ante peractum consulatum, mortuo L. Octauio, Consulibus autem M. Lucullo et C. Cassio Ciliciam est ingressus. Nani et Plutarchus multorum eius actorum in urbe meminit, et notat doluisse eum quod prius Cisalpinam Galliam sortitus occasione res gerendi deficeretur. Et solebant tum, nisi grauissima causa vrgeret, non nisi gestis in vrbe magistratibus, in provincias exire. Hinc etiam Valerius Maximus lib. 3. cap. 7. de L. Crasso: *cum ex consulatu provinciam Galliam obtineret.* Quem Consulem in Gallia rem gessisse scribit Cicero. Caesar lib. 1. de ciuili: (31, 2.) *quod paucis ante annis ex praetura eam provinciam obtinuerat,* hoc est, post praeturam in vrbe gestam. Memnon in historia Heracleensi: *Ο δὲ Κορινθίος Σκιπίων ἀντεπιστάδων τοῖς Ἡρακλεώταις ἐπιγράφει ἔτους Σκιπίων στρατηγὸς ἀνθύπατος Ῥωμαίων Ἡρακλεωτῶν τῇ βέλῃ καὶ τῷ δήμῳ.* Atqui constat ab Consule caesum fugatumque Antiochum: sed pax non est facta, nisi sequente anno, cumque conuenissent conditiones, *ἐπεμπον ἀντίγραφα Μανλίων* (ita enim legendum, non *Μανίων*). *Βέλωνι τῷ*
δεδο-

δεδογμένῳ τὴν Συρίαν οὐκ ἐπὶ τοῖς Ἀν-
 τίοχῃ πρέσβυσιν περὶ Ἀπάμειαν τῆς Φρυγίας, teste Ap-
 piano in Syriacis. Ideo iam elapso consulatus anno in li-
 teris ad Heracleotas ἀνδύπατον se Lucius appellauit.
 Nam anno integro postquam consulatu abierat, trium-
 phasse eum testatur Liuius: triumphauit autem statim, ut
 ad urbem ex prouincia rediit. At non satis accurate in-
 scriptionem eandem narrat illis fuisse Mnemon, quas an-
 te decretoriam pugnam ad eosdem Heracleotas dederit.
 Vis eadem particulæ in aliis est. Liuius l. 28. (c. 6.) *Ex
 patenti utrimque coactum in angustias mare.* Iustinus l. 44.
 (c. 4, II.) *ex agresti cibo mitiore vesci.* hoc est, omisso et
 fastidito agresti cibo. Caesar lib. I. de ciuili: (c. 62.) *at-
 que ex magnis rupibus nactus planiciem, in hac contra ho-
 stem aciem instruit.* Postquam aliquid spatii rupes occu-
 parunt, proxima fuit planicies. Sic apud eundem: (ib.
 c. 46, 4.) *Q. Fulginius ex primo hastato legionis duodeci-
 mae.* Quæ Liphio nouitia et suspecta locutio, malitque:
centurio primi hastati. At non vult Caesar, quod putat
 ille, in primo ordine seu manipulo hastati tunc fuisse; sed
 olim, vel superioribus temporibus: nunc autem inter Euo-
 catos fuisse: qui primum hastatum duxerat. Sic libr. 5.
 Gallici: (c. 35, 6.) *Baluentius qui superiore anno primum
 pilum duxerat.* Potuisset dicere: *Baluentius ex primipi-
 lo.* Sic et τὰ De vtuntur. Manilius lib. 4. de Mario:

*Quod Consul toties exsul, quod de exsule Consul
 Adiacuit Libycis compar iactura ruinis,
 Deque crepidinibus cepit Carthaginis urbem.*

Ita enim legendum. Vulgo satis illepide: *exsulque ex
 exsule Consul.* Sed Gemblacensis: *exsul quodque exsule
 Consul.* Pro *Et iacuit; Eque*, tam Venetus quam Gẽmbl.
Adiacuit, Seque. Florus: *ille de stipendiario Thrace mi-
 les, de milite desertor.* Mox: *si de gladiatore munerator
 fuisset.* Posses etiam: *deque exsule Consul.* Valerius Ma-
 ximus lib. 6. cap. 9. de Cn. Corneliø Afina: *Quis crede-*

ret illum a duodecim securibus ad Carthaginiensium perventurum catenas? quis rursus existimaret a Punicis vinculis ad summi imperii perventurum insignia? Sed tamen ex exsule captivus et ex captivo Consul factus est. Sic autem legimus ex tribus MSS. non ut vulgo: ad summa imperii fastigia. Quas catenas dixerat in rogatione priori, deinde Punica vincula vocat: quas duodecim secures prius, ea summi imperii insignia posterius. Volusium Aedilem plebis proscriptum et Isiaci habitu elapsum, alienigenae religionis insignibus obscuratum dicit lib. 7. cap. 3. Caeterum ut omnia persequamur, monemus etiam antea in hoc loco habere Puteanaeum, Petauiano meliore et tribus Flor. adficientibus: urbem Romanam: eisdemque, praecceptorum eius memorem et vixisse et adhuc mori: sine ratione existisse, quod optimo iure abesse potest, absitque in posterum. Tum, Haec exagentis, vel exigentis; quod accipiendum plurali numero, ut ad ambos, Consulem puta Lentulumque, mutata distinctione, referatur. Neque audiendi Valla, qui prius exigentem, Sigonius qui exsequentem, Lipsius qui satagentes, Gruterus qui exsequentes supponi voluere. Plancus ad Ciceronem libro 10. fam. 34. De his rebus ut exigeret cum eo, Furnio mandavi. Vbi frustra Lambinus: ut ageret. Seneca epist. 27. Sic itaque me audi, tanquam tecum loquar: in secretum te meum admitto, et te adhibito tecum exigo. Plinius lib. 5. epist. 12. Ex illis enim vel praecipue sentio, quanto pere me diligas, cum sic exegeris tecum, ut solitus cum tuo filio. Et hic male margines, egeris. Lib. 9. epist. 26. Sed confodias licet, dummodo iam nunc destines diem, quo et de illis et de his coram exigere possimus. Denique, quod leue, optimi iidem: obruere telis: non obrueruntque: quod autem mox, in tumultum, non est refecandum, ut placuit Lipsio et postremis editoribus (habent enim omnes omnino MSS.) sed, ut existimo, refingendum adiectione syllabae: inter tumultum: quod valde frequens Livi. lib. 23. nam ut quisque hostem impigre occiderat, primum

primum capite aegre inter turbam tumultumque abscidendo tempus terebat. Ibidem: rapto inter tumultum ferro conglobati. Decernimus ergo Liuium omnia olim scripsisse hunc in modum. Abi, nuntia publice Patribus, urbem Romanam muniant, ac priusquam victor hostis adueniat, praesidiis firment; priuatimque Q. Fabio, L. Aemilium praeceptorum eius memorem et vixisse et adhuc mori. Tu me et in hac strage militum meorum patere exspirare, ne aut reus iterum e consulatu sim, aut accusator collegae alieno crimine innocentiam meam protegam. Haec exagentis (vel exigentes) prius turba fugientium ciuium, deinde hostes oppressere: Consulem, ignorantes quis esset, obruere telis; Lentulum inter tumultum abripuit equus.

CAPVT XXI

Vicies et semel emendatus Valerius Flaccus. Iungere penates dicuntur, qui hospitium ineunt. Procneseus. Solata puppis. Desolatus. Iustino vetus lectio reddita. Tenebrae et Erebus pro tenebris Erebi. Quo mihi. Offusae tenebrae. Offusus terror. Admoti Colchi. Plinius defensus. Admota Carthago Romae. Sceptra sorte tenens. Creantia diuos oppida. Studia diuorum. Mycene. Quán-

tum licet fatis in pia. Medea recoquens fessos aetate. Auerfa voluntas mariti. Ardens chlamys. Nimium experiri cubile. i. dormire non posse. Nauis non sentiens ventum. Seneca restitutus. Sors saeua funeris. Non posse pati vlla loca sine aliquo. In glebas inuersum aequor. Deiecta in lumina palia. Bis defensus et illustratus. Valerius Flaccus.

Iubes, Iane Vliti, vt Valerium Flaccum liberalius prosequar, et si quae plura ad illum annotata habeam, non differam in diem, sed praesentia expungam. Quo facilius est, quod imperas, eo minus licet mihi tergiversari, et quia imperas, cessat, quae me vna res, vt haec premerem, continere poterat, ne scilicet non tam a me prolata,

prolata, quam, cui minime velle, praecepta viderentur. Nunc si manet consilium, quod olim ceperas (quod sane vellein, et potes vnus) etsi tu eadem melius, tamen levato tibi hac parte liberius erit magis in arduis ingenium probare: sin alia te abduxere, sic quoque his tu delectaberis, alii instruentur. Lib. 3. (v. 14.) de Iasone et Cyzico fancientibus inter se hospitium, donaue hospitalia inuicem dantibus legendum est: *manibusque datis iungere penates, non nepotes*. Sic Aeneas ad Dido lib. 1. Aeneidos: (v. 598.) *Quae nos, etc. Vrbe, domo socias*. Flaccus lib. 3. (v. 515.) *da iungere dextram, Da Scythicas sociare domos*. Eodem libro versu 34.!

*Aura vehit, religant tonsas, veloque Proconeson,
Et te iam medio flauentem, Rhyndace, ponto,
Spumosumque legunt fracta Scylaceon ab vnda.*

Qui *Proconesum* conficiunt, et ex Strabone interpretantur exile oppidum iuxta Cephalleniam, praeterquam quod versum vitiant (est enim *Προώνησος*) non viderunt se bonos Argonautas in Propontide nauigantes subito transulisse in Ionium mare. At Carrionis, *velo Proconeson*, condiderunt metuentes, ne per vetustam lectionem metro fieret iniuria. Cuius sollicitudinis gratiam illis faciunt, quotquot Graecae et Latinae Poëseos non sunt ignari. *Προκόννησος, Προκόνησος, Προώνησος* recte dicuntur a Graecis, non ad duplicanda modo, sed etiam ad corripienda verba mire artificibus: vt *Lucumo*, qui Dionysio Halicarnassensi *Λοκόμων*, Propertio est *Lucmo*. Sic *Proclus, vincla, seclum, pocla, piachum*. Annon grauiori contractione *Χέρονησος* apud Apollonium lib. 1. (v. 925.) *Χέρονησον ἐπὶ πρὸς ἔχσαν ἵκοντο*. Scholiastes: *τὴν μετὰ Θράκην Χερσόνησον*. In medio etiam versu est aliquid maculae. Carrionis liber: *Et Caeam*. Videtur fuisse: *Et te etiam medio*. Dicit Rhyndacum impetu tam constanti decurrere in mare, vt medio etiam ponto flauas suas vndas imperinixtas maritimis ostendet. Ibidem versu 41.

dium

*dium imperiis cadit infcia clauo
 Dextera, demittitque oculos, resolutaque puppis
 Turbine flectit iter.*

In MS. Oxoniensi, *oculos solutaque puppis*, legitur. Sed Carrionis praeclare: *solataque puppis*: cui tamen magis arridet vulgata lectio. Recipiatur omnino, *solataque*: quod verbum minime vile atque a plebe summotum studio et loco posuit pro eo, quod est, deserta et orbata regimine magistri fornno diuinitus immisso capti. Habemus auctorem alterum verbi *solare*, pro desolare, orbare, quod bene reddidit Papinio Zinzerlingus, nusquam extra Statium id verbi sibi visum fassus cap. 36. Promulsidos. Quem miror ne tum quidem id correxisse, cum ad Valerium Flaccum notas scriberet. Est et apud Senecam in Oedipo: (v. 4.)

Prospiciet auida peste solatas domos.

Eiusdem virtutis apud antiquos, et frequentius, *desolare*: contra atque hodie omnibus in ore est pro euastare, et in loca potius quam in homines saeuire. Quod ideo monemus, vt bellum Iustini locum restituamus lib. i. cap. 7. *Domitis demum plerisque, cum aduersus Babylonios bellum gereret, Babylonius rex Lydorum Croesus, cuius opes et diuitiae insignes ea tempestate erant, in auxilium venit: victusque iam de se sollicitus in regnum refugit.* Vidit Bongarsius in MSS. (non in vno tantum) esse: *victusque iam ac desolatus*: in aliis nonnihil corruptis, *desolutus*. Illud prorsus Iustini est: *victusque iam ac desolatus in regnum refugit.* Hoc est, desertus, nudatus, exlatus exercitu, castris, copiis omnibus. Nocuit minus tritus vsus verbis: Virgilius lib. ii. (v. 367.) *ingentes et desolauimus agros.* Vbi recte Seruius: *vel dum occiduntur agricolatores, vel dum coguntur ad militiam.* Et eodem libro: (v. 870.) *desolatique manipuli.* Vbi idem, *deserti signifi- fesi: quod nimii discriminis: nam hoc ubique dux praecipit, vt frequentes circa signa sint milites.* Ergo deso-
luti

lati manipuli infrequentia signa. Tacitus I. Annal. (c. 30.) Nonanus opperickdas Tiberii epistolas clamitauerat: mox desolatus aliorum discessu, imminentem necessitatem sponte praenedit. Et duodecimo de Britannico: (c. 26.) desolatus paulatim etiam seruilibus ministeriis. Plinius lib. 4. epist. 21. cui nunc unus ex tribus liberis superest, domumque pluribus adminiculis paullo ante fundatam desolatus fulcit ac sustinet. Suetonius Caligula: (c. 12.) deserta desolataque reliquis subsidiis aula. Velleim iidem codices inuarent me prouum admittendo, si placuisset illis: demittique oculi. Versu 410. Mopsus de Celeneo: ille volens Erebum tenebrasque retexit: legebamus, non terrasque. Est ἐν διὸς δυν, cum significet Erebi tenebras, vel Erebum tenebrosum. Lib. 4. versu 468. Phineus ad Boreadas: nam vestra voluntas Quod iuuenes sine pace deum? Gryphiana: Haud iuuenes. Laurentius Balbus: Quid iuuenes: quod et Schottus memorat. Sed verum est: Quo iuuenes sine pace deum? Notus vsus particulae. Cicero ad Fabium Gallum: (ad Div. 7, 23.) Martis vero signum quo mihi pacis auctori? Triarius apud M. Senecam controu. 20. Quo mihi lumen? tantum admissuro nefas optanda nox est. Nec longe eodem libro versu 482. lego, offusae media inter dicta tenebrae. Neque aliter lib. 5. vers. 466. noua lux offusa Citacis. non effusae et effusa. nam quod alibi notauimus, radios effundere, id huc non pertinet. Sic etiam apud Phaedrum (l. 2. f. 4. v. 11.) Terrore offuso et perturbatis sensibus: scribendum, vt bene Rittershusius: et frustra ille quadrigarum translationem, et effusam laetitiam aut effusum risum huc accommodat. Liuius lib. 10. (c. 5.) subitum pauorem offundit. lib. 28. (c. 29.) simul omnium rerum terror oculis auribusque est offusus. lib. 34. (c. 6.) ne quis error vobis offundatur. lib. 39. (c. 15.) ne nimium terroris offundam vobis, vereor. Rursum Valerius lib. 5. c. 51. vbi Tiphyn deplorat Iason: et attonitis nimium mens anxia Colchis. Pius facit stupentes Colchos de celeritate et vigilantia Tiphys, cum in eos impro-

improvisus irrueret, et in portu faucibusque Phasidis esset, antequam intelligi posset. Quod stupidis et attonitis forte probabit, non tibi: neque enim mirari poterant, quem esse nesciebant. Balbus *attentis curis* supponit pro *attonitis Colchis*. In Aldina est: *et amotis*. Scribendum igitur: *et admotis nimium mens anxia Colchis*. Significat, quo magis appropinquarent Colchis, eo maiorem sollicitudinem fuisse gubernatoris: ut solet prudentibus cum opere arduo crescere cura; neque enim respectum habent eius solum quod instat, sed etiam praeteriti, ne id frustra peruasisse videantur. *Admovere* dicimur, quibus et ipsi nos appropinquamus aut viciniore reddimur, de quo etiam ad Siluas. Aut quod vicinius esse monstramus. Plinius lib. 15. cap. 18. *Tanto propius Carthaginem pono Cato admouit*. Vbi male Dalechampius: *adiri monuit*. Sic et Manilius lib. 5. de Salmoneo:

*Expressisse sonum mundi sibi visus et ipsum
Admouisse Iouem terris de fulmine fingit.*

Sic mox in contrarium: *quantum Phasis, quantum Aea recessit!* Sic enim legendum, non *Aeta*, diximus ad Livium. Omnes enim illi loci, ubi Aeta dissyllabon, vitiati, ut docebit ad Ovidium suum Heinsius noster. Eodem libro in oratione Iasonis ad Aetam, v. 484.

*Sceptra tui toto Pelias sub nomine Phoebi
Maxima ab hoste tenens totque illacrimantia diuos
Oppida, tot vigili pulcherrima flumina cornu.*

Pio condonandum est, qui *sceptra maxima ab hoste tenentem* explicat magnitudine ac potentia ab hoste se satis tuentem. Sed Carrio debuit attentius considerare scripti codicis lectionem: *Maxima forte tenens*. Zinzerlingus dubie: Quae si proba est, inquit, explica, *Forte*, beneficio fortunae: et adiungit plura de illa voce, satis bona, praeter caput et caudam. Nam nec Ciceronem puto dixisse: *virtute Fortem adaequavit*: neque tota hic recipienda

pienda scriptura vetus, sed faciendum: *Maxima sorte tenens*. hoc est, maxima sceptrum fortitus, vel, sorte data possidens. Nam *sorte datum*, non, *forte datum* dicimus: etsi meminere saepissime et fere perpetuo duo haec vocabula in libris tum priscis tum recentibus confundi: de quo utroque ad Liuium. Sumsit a Virgilio, qui in sexta Aeneide, (v. 761.) *Proxima sorte tenet lucis loca*. Quae, malum, autem sunt ista oppida *illacrimantia diuos*? Nam lacrimis implorantia deorum auxilium ad tyrannum Peliam tollendum, ne sibi quidem Pius probauit. Testatur vero in priscis esse: *totque illa cremantia diuos*, et, expone, inquit, deos thure adolentia. Apage hunc cremantem et adolentem deos: hoc Latine non religiosi, sed nefarii et sacrorum violatores facere dicuntur. Tamen et Carrionis scriptus: *totque illa cremantia*: qui nihilominus vulgatae adhaeret, et vnde corruptio sit enata, monstrare laborat. Recordor, cum mire me haec verba vexarent, et pro lippo velut oculo essent: quoties fere auctor in manum veniret, in hunc locum incidebam, et tamen nihil aliud quam me fatigabam. Tandem aliud agenti natum est, quod contentione et labore parere non poteram: *totque illa creantia diuos Oppida*. Haec ingens urbium laus. Latinus Pacatus in Panegyri. (4, 5.) *Cedat his terris terra Cretensis parui Iouis gloriata cunabulis, et geminis Delos reptata numinibus, et alumno Hercule nobiles Thebae*. Porro Thessalia quasi quidam veterum fabularum Circus: hic Aesculapius ortus: hic nouies foecunda Mnemosyné: hic tot dii ἐγχώριος et heroes. Pomponius Mela lib. 2. cap. 3. *Terrae interiores, claris locorum nominibus insignes, poene nihil ignorabile ferunt*. Hinc non longe est Olympus, hic Pelion, hic Ossa, montes Gigantum fabula belloque memorati: hic Musarum parens domusque Pieria. nam quod sequitur, (*hic nouissime calcatum Graio Herculi solum, saltus Oetaeus*) Valerius quidem, nondum potuit cogitare Iason. Si placeret pro illa scribere ille, vt belle nonnunquam παρῆλκε, et exemplum

plum est hoc libro v. 68. *Ac velut ille* etc. non refrager; quamvis et *illa* suam habeat emphasin. Zinzerlingus ad lib. I. citat: *totque illacrimantia diues*: data opera an errore operarum, haud scio: videtur non esse temere: sed nostrum verum est. Eodem lib. versu 624. in Martis ad Iouem querela:

*Quae studiis, rex magne, quies? iam mutua vidi
Exitia: in solos hominum molimur honores.*

Pius miram comminiscitur interpretationem: quomodo curas quietem Iupiter? quae circa studia tua est quies? nullum studium adhibes ad quietem emerendam. Dein, *mutua exitia*: Aetes et Perles mutuo inuicemque exitia parant. Toto coelo diuersus ab eo quod sensit Flaccus. *Studia* sunt factiones et incitata desideria in persequendo eo, quod intendimus, vel in iuuando cui fauimus, etiam cum odio et inimicitis aliorum. Hoc potuisset scire, sed quod sequitur, explicandum non erat, priusquam emendaretur: *iam mutua diui Exitia in solos*. Quis modus, inquit, aut quae finis contentionum et studiorum? Iam eo est peruentum, ut nos ipsi dii nobis insidiamur, et exitia mutua struamus hominum honoris causa. Directum hoc in Palladem, quam significat in Iasonis gloriam expilare velle suum lucum. *In honores hominum*, ut apud Liuium lib. 36. *rapiente fato Marcellum ad Hannibalem, ut ex quo primus aduersae pugnae gloriam ceperat, in eius laudem postremus Romanorum imperatorum caderet*. In eadem oratione versu 645: *anne, ego clara Mycenis Culmina*. Scribo: *Myccenes*. Ut apud Silium, (I, 27.) *Agamemnoniam gratissima tecta Myccenen*. Par aut idem plane mendum in Thebaide sustulimus. In responso Pallados versu 670. distinguendum: *Fassaque quae nequeam sic foemina?* Ut postrema duo vocabula in persona deae, non poëtae, dicantur. Nam quis toleret vatem dicere de diua: *sic locuta est mulier?* Immo, ego, inquit dea, sic foemina, quam magnificus ille Mauors ceu foe-

Ccc

minam

minam et infirmam spernit. Dixerat enim: *neque foemineis ius obiticiis ausis.* Versu 666. scribendum:

*Donec et Aeternae inopis post longa senectutis
Exilia (heu magnis quantum licet in pia fatis?)
Nata iuuet.*

Non *impia*, quasi cum *nata* cohaereat: ut olim me accepisse memini. Admiratur vim factorum in cogendis etiam ferreis pectoribus, quale erat Medae, ad officia pietatis. Quem sensum expressit egregie Seneca in Choro Thyeistae: (v. 546.)

*Credat hoc quisquam? ferus ille et acer,
Nec potens mentis, truculentus Atreus
Fratris adspectu stupefactus haesit.
Nulla vis maior pietate vera est.
Iurgia externis inimica durant:
Quos amor verus tenuit, tenebit.*

Et mox: (v. 558.)

*Opprimunt ferrum, manibusque iunctis
Ducit ad pacem pietas negantes.*

Hunc ipsum sensum de Caesare ad conspectum caput Pompeii non tenente lacrimas usurpasset Lucanus, nisi omnia eius criminari et secus interpretari decreuisset: itaque multis gyris eum circumuehitur. Libro 6. versu 345. de Medea lego: *recoquit fessos aetate parentes.* non *recoctit.* Exemplum dedit in Aesone, unde *recoctus senex* Catullo. (pag. 119. ed. Voss.) Quasi homines statucae essent ex aere vel chalybe paratae: nam in operibus ex illa materia igni renouatis id proprium verbum. Virgilius: (Aen. 7, 636.) *recoquunt fornacibus enses.* Lucanus lib. 7. (v. 148.) *Spiculaeque extenso Paean Pythone recoxit.* Sidonius Paneg. Auiti: *falce recocta.* Ut et simplex in iis quae primum fiunt. Iuuenalis Sat. 15. (v. 166.) *rastra et furcula tantum Adsueti coquere.* Sed etiam de quibusvis

vis igne maturatis vel perfectis vsurpatur. Mox in oratione Iunonis ad Venerem versu 465. scribendum.

*Mens mihi non eadem Iouis, atque auersa voluntas,
Nullus honor thalamis flammae in nocte priores.*

Non *aduersa*. Non queritur sibi repugnare et aduersari Iouem, sed erga se refrigeratum esse, alio vertisse animum, alio amorem. [Tacitus 2. Ann. (c. 5.) quanto aciora in eum studia militum et auersa patrum voluntas.] Hoc certum: at in altero versu malebam, *thalami* et *prioris*, aliquando: sed non est opus; nam ex vocabulo *nullus* negatio in sequenti membro subauditur, quasi esset: Non ullus thalamis honor aut in nocte flammae illae priores adsunt. Versu 527. *Barbarica chlamys ardet acu*. Sic iam Pius legit. Abeat Carrio cum suo *arce*, quod est nihili. Statius de Tynderidis: (Theb. 5, 438.) *chlamys buia, chlamys ardet et illi*. Lib. 7. versu 21.

*Tum iactata toro tumque expectata cubili
Ecce videt tenui candescere limen Eo.*

Nescio quid sibi velit Carrio, qui in priori editione Scholiorum suorum hanc lectionem veteri codici tribuit: in posteriore, in qua passim vapulat collectaneorum auctor, *nimumque experta cubile*. Nisi forte operae peccarunt. Quicquid sit, pessimum et nullius sensus est quod recipit: *tumque expectata cubili*: quo enim expectabatur cubili, quae in cubili iacebat? Optimum et argutum, quod reiecit: *nimumque experta cubile*: siue codex ipsius habuerit, siue non: certe Bononiensis cum notis Pii et Aldina et Gryphiana habent. Scilicet *nimis* experiuntur siue sentiunt cubile, qui conquiescere et dormire non possunt, etsi in pluma iaceant aut rosa: vicissim durissimo toro aut nuda terra facile dormientes cubile non sentiunt. Bene dormit, qui non sentit quam male dormiat, inquit Publius. Fingit autem Medeam curis aegram et ignoto amore correptam insomnem infestamque noctem

egisse. Nihil verius aut Valerio dignius. Frustra Zinzerlingus ex corruptissima scriptura coniecit: *tumque externata cubili*: vtrum sit ineptius, *expectata an externata*, haud facile diiudicaueris. Iuuat et simile est illud Senecae epistola 76. *Navis bona dicitur, quae stabilis et firma et iuncturis aquam excludentibus spissa, ad ferendum incursum maris solida, gubernaculo parens, velox et non sentiens ventum*. Sic membranae et editio Erasmi, sic quinque MSS. Gruteri. At editiones nunc obsidet: *et consentiens vento*. Audi Lipsium: Pinciani est, et perplacet. Libri tamen: *non sentiens ventum*: deterius. Melius profecto: nam hae maxime sentiunt ventum, quae non sunt veloces et aegre impelluntur: ergo *non sentiens ventum*, quae a minima aura propellitur, quae priusquam vires venti experiatur, est in cursu: quod viderat etiam Gruterus. Et hoc firmamus opportune ex Valerio lib. 1. (356.)

*Cristatus gemino fouit pater anne Cometes,
Segnior Apidani vires ubi sentit Enipeus.*

Si Enipeus segnior non esset, Apidanum non sentiret. Plinius in Paneg. (c. 31, 5.) *desidem Aegyptum cessantemque Nilum non sensisset urbis amona*. Non sibi calamitosam experta esset tanto comaeatu fraudata. Statius in Kalendis Saturnalibus: (Silv. I, 6, 38.) *Hunc, annona, diem, superba, nescis*. Significat tanta profusione nihil annonam grauari. Eodem lib. 7. v. 441. quam quinto libro non tuli *fortem*, restitutam velim: *nempe hanc animam fors saeua manebat Funeris*. non *pars*: etsi meminierim illius apud Plautum: *Hancine ergo partem capio ob pietatem praecipuam*, et possit, qui mordicus teneat, interpretari, *μοῖρα*, fatalem destinationem. Versu 491.

*Tunc, ait, Aesonidem quidquam te velle relicta
Credis, et vlla peti sine te loca?*

Rectius

Rectius puto, *pati*, nempe Aesonidem: estque, durare et viuere vsquam sine te. posse. De quo ad Senecas. Versu 546:

*Vos mihi nunc primum in flammis inuertite tauri
Aequora, nunc totas aperite et voluite flammis?*

Sane *taurorum flamma quicuit Virgineis exstincta sacris*: sed quam hic ingratum et vix explicabile est illud *in flammis*? At quam bene Aldina: *in glebas*? Sumsit a Marone: (Georg. 1, 64.)

*Pingue solum primis extemplo a mensibus anni
Fortes inuertant tauri, glebasque iacenteis etc.*

Nec longe noster: *Bellatrix tunc gleba quati*. Lib. 8. v. 204. *deiecta residens in lumina palla*. Turnebus lib. 29. Aduers. c. 4. legit: *residens sub tegmine palla*. Et lib. 1. v. 132. *illa sedet deiecta in lumina palla*, Zinzerlingus cogitare iubet, si melius sit, *in flumina*: alioqui mirum esse loquendi genus et hypallagen insuauiter sonantem, pro luminibus in pallam coniectis. Ego nec mutari quicquam censeo, nec sermonem esse figuratum. Palla, qualem concepit Valerius, hoc habuit commune cum toga Romanorum, ut aut caput simul cum reliquo corpore tegeret, aut attracta tegere apta esset: quae si eo usque adduceretur, ut etiam faciem velaret, iam erat *deiecta in lumina palla*. Quintilianus Lib. 6. Manlium Suram dicit *togam deiicientem et reponentem*. Sed ohe, iam satis est: tu vero, si tanti est,

I citus, atque meo caput hoc subscribe libello.

CAPUT XXII

Martialis vexatissimus locus de veteri membrana restitutus. Tomentum a tondeo et similia. Contaminare a contingo. Tonderi. Tomentum Lingonicum, Circense. Iunius Philargyrius correctus. Pili caprarum ad tormenta, non tomenta. Strupeum tomentum. Appuleius illustratus. Tormentum comarum. Foenum, acus, pluma, non sunt tomenta. Isidorus emaculatus et Saxo Grammaticus. Infulcire. Plinius leviter emendatus. Frangere

toros, cubile, crinem, cliuam, puluerem. Claudianus tentatus. Fraetæ mammae, vbera. Fragilis torus, muscus, lamigo. Calpurnii vetus lectio probata. Culcita tumentis fraudata mula, hoc est, foeno, quod mularum pabulo detrahatur. Martialis praeterea ter ex MSS. emendatus. Κόπι μὲν, μίλι μὲν, ψυχὴ μὲν Calabrae Camdenae. Nosse superare, ignoscere, et similia. Propertius a coniectura defensius.

Epigramma Martialis est in Apophoretorum libro centesimum et sexagesimum, tentatum saepius: quin et

*nullis ego perdita ruscis
Iamdudum, nullis dubitavi crura rubetis
Scindere,*

dum tantis ambagibus eximerem me, paucorum licet verborum. Lemma est *Foenum*; ipsum vero:

*Fraudata tumeat facilis tibi culcita pluma.
Non venit ad duces pallida cura toros.*

Id ergo et quae ad illud olim, libet hic retractare, quando, ut inuertam dictum vetus, discipulus posterioris factus est prior dies, et duram difficilemque antea materiam contentione molliuimus, fecimusque, ut sperare licet, obsequentem. In MSS. Palatino, Pircheimeri, Bodleiano, Florentino *fragilis* est, reprobaturum viris doctissimis, qui facilem culcitam volunt esse non multo tomento farctam. non tam proprio errore, quam vulgari consuetudine, quia

qua strati quamvis impensam dicunt tomentum. Sed siue plumeam siue foeneam intelligas, frustra in vtrauis tomentum quaeritur, quod quidem veteres nouere. Hi a *tondeo* fecere *tomentum*; non a *tumeo*, vt vult Hidorus lib. 19. c. 27. quod aut in filo aut in lana tumeat, nec subtilitatem habeat; non a *τέμνω*, vt Domitius Calderinus, quibus vel syllaba contumax repugnat. *Tondeo*, *tondimen*, *tomen* extrito Ν ἐνσπινίας χαρίεν, *tomentum*, vt *moueo*, *mouimen*, *momen*, *momentum*. Sic enim progrediendum, non vt Beermanus alique doctissimi viri: *tondeo*, *tonsum* et *tontum*, *tomentum*; *moueo*, *motum*, *momentum*: nam quod prima in *momen* producitur, a contractione duarum syllabarum; non argumentum est derivatae vocis a supino. *Fero*, *ferimen* vel *ferumen*, vnde *offerumenta*, non vtique a *fertum* vel *latum*. *Ferueo*, *feruimen*, *fermen*, *fermentum*. *Tero*, *terimen*, *termen*, *termentum* et *trimen*, *detrimentum*: *caedo*, *caedimen*, *caemen*, *cacmentum*: *nosco*, *noscimen*, *nomen*, *cognomentum*: *lauro* tertiae, *lauimen*, *lomen* (pro *laumen*, vt *lotus*, *plodo*, *copo*) *lomentum*. Sic *exigo*, antiquitus *exago*, vnde *exagium* et apud Liuium in antiquis libris, *exagentis*, *exagimen*, *examen*: in libra ab ea significatione, qua Suetonius Caesarem dicit margaritarum *sua manu exegisse pondus*: apum, quia exiguntur et in nouam coloniam mittuntur. Neque dubito, quin rectius A. Gellius *iumentum* a *iungendo*, quasi *iungimentum*, deducat, quam a *iugando* vel *iuuando* alii. *Contango* et *contago*, vnde *contages*, *contagio*, *contagium*, pro *contingo*, *contangimen* vel *contagimen*, *contamen*, *contaminare*: nam et *intactum* pro puro, et non inquinato: *Attango*, *attangimen*, *attamen*, *attaminare* eadem significatione. Donatus in prologum Andriae: *Contaminare proprie est manibus luto plenis aliquid attingere*; *attaminare attingere est et polluere*. Virgilius: *Linquere pollutum hospitium. id est, contaminatum*. *Contaminari tangi et relinquere polluta manu, ac per hoc foedari aut maculari*. Hinc et Glossarium: *Attami-*

natus Xepideis, μωvδεis. Frustra docet nos vir doctissimus veteres *taminia* vocasse omnia maculata et foedata: *taminum* et *taminam*, vt *mendum* et *mendam*, fuisse maculam et labem: inde *taminare* cum compositis, lib. 3. Animaduers. miscell. c. 2. frustra alter suum *tamino* ab Hebraica origine arcessit. Plura possunt talia dari, et dederunt viri docti. *Tonderi* dicuntur quae caeduntur vel acciduntur. Sic *ilex tonsa bipennibus* Horatio, (Carm. 4, 4, 57.) *tonsa* in instrumento nautico, *buxus tonsilis*, *tonsilia ferta*, *tonfile porrum*. Columella lib. II. de altera specie porri: omnes radicales amputes et fibrarum summas partes intondeas. Plin. lib. 17. c. 27. *Vitis tantum tonsuram annuam quaerit; alternam myrtus, punicae, oleae, quia celeriter fruticescunt: caeterae rarius tondentur.* Sic *lana tonsa*, id est, rasa nouissimo sui purgamento, vt ait Plinius, tomentum Lingonicum; *tonsa* arundines tomentum Circense. *Tomentum* ergo illud fartum, quod ex certa materia caesa, rasa, tonsa conficitur: qualis nec foeni nec plumae. Nec probandum, quod Hadrianus Iunius *tomentum Lingonicum* (*Leuconicum* appellatum ipsi, quasi a candoris praestantia, quae tamen mihi nondum ratio satisfacit, etsi fere ita MSS.) putat esse farturam plumeam Nebrissensem secutus: quum clare Martialis lib. II. epigr. 57. (v. 9.)

*Lingonicis agedum tumeat tibi culcita lanis,
Constringatque tuos purpura pexa toros.*

Nam quod ille *tomentum* in genere dicit, lanam breuem forpicebus defectam aut in poliendo a fullone de pannis rudibus aut interpolatis detractam, qua infarcirentur culcitae: hoc *Lingonicum* est, Galliarum inuentum, vt attestatur Plinius. Sic et Barthius lib. II. Aduers. c. 18. imprudenter ait plumea tomenta veteribus tam fuisse frequentia, vt plumariorum peculiare nomen sit, qui plumariis operibus conficiendis victitabant. Etenim plumea tomenta ignorant veteres: nec plumarii tomenta stipabant:

hant: nec denique plumaria illa opera ex avium plumis. Glossarium: *Tomentum* κνάφαλον, quodd nempe a κνάφειος depectitur. Castigandus Iunius Philargyrius in 3. Georgic. versu 313. *In usum castrorum, quod inde tomenta fiant.* Quasi ex caprarum pilis tomenta. Sed scribendum, *tormenta*: habet enim ex Varrone lib. 2. de re rust. c. ult. *Vt fructum ovis e lana ad vestimentum, si capra pilos ministrat ad usum nauticum et ad bellica tormenta.* Plinius lib. 19. c. 1. de stupa: *et ipsa tamen pectitur ferreis hamis, donec omnis materia decorticetur.* Quare vocat eandem *stupeum tomentum* Appuleius in Apologia, vbi capillos suos ei adsimulat. Neque enim *tormento*, quod voluerunt Scaliger ad Catalecta et Gentilis, similis est crinis impexus et globosus et inenodabilis, cui vnum forte πλόκαμον siue sertum aut suggestum fertorum recte compares, minime congestum illum et filuam solutorum toto capite accumulata: sed plane stupae seu glomeri cannabis indiscriminatae. E crinibus sane mulierum tormenta facta legimus, quod illius argumentum est: fiunt autem eadem ex cannabe, quam tamen propterea *tormentum* non diceres. Pro sertis crinibus vsurpat Pausanias epithalamio Iuliani:

*Aut implexarum strue tormentoque comarum
Turratum sedas aedificata caput.*

Porro *tomentum* foeno diuersum facit Seneca de vita beata: (c. 25.) *Nihilo miserior ero, si lassae ceruix mea in manipulo foci acquiescet, si super Circense tomentum per sarturas veteris lini effluens incubabo.* Et aceri Varro lic. 4. de L. L. *quod in eas acus aut tomentum aliudue quid inculcabant, ab inculcando culcita dicta.* Iam plumae etiam Martialis: (14, 159.)

*Oppressae nimium vicina est fascia plumae?
Vellera Lingonicis accipe rassa sagis.*

Et Ifidorus lib. 19. cap. 26. *Culcitae vocatae, quod inculcentur, id est, fulciantur pluma siue tomento.* Ita membranae nostrae, non farciuntur. Nam *fulcire* interdum idem est quod *σεβειν*, stipare, inculcare: vt et *insultare*. Seneca epist. 24. *Quaeris quid huic epistolae infulserim: quod dictum alicuius animosum, quod praeceptum utile?* Suetonius Tiberio: (c. 53.) *Rursus mori inedia destinanti, per vim ore diducto, infulciri cibum iussit.* Quod videtur imitatus Saxo Grammaticus lib. 1. *Tandem per summam necessitatis indigentiam, commanducatis equis ad postremum canina cadauera corporibus infulserunt.* Et si vulgo est *indulserunt*. Denique *stramento* Plinius: nam cum de tomento Lingonico locutus esset lib. 8. cap. 48. *nec facile dixerim, qua id aetate coeperit: antiquis enim torus e stramento erat.* Iterumque lib. 19. cap. 1. *In culcitis praecipuam gloriam Cadurci obtinent. Galliarum hoc ad tomenta pariter inuentum: Italiae quidem mos etiam nunc durat in appellatione stramenti.* Ita scribendum, non *et tomenta*. Praepositio significat, super vel praeter. Deinde ait, quo Itali ante cognitum tomentum strato vti soliti sint, ex eo apparere, quod stipulas, propterea quod illis ad substernendum vterentur, *stramentum* vocarunt. Perperam igitur et Lipsius ad Senecae epist. 20. *stramentum* confundit cum tormento Circensi: nam tomentum Circense concisa palus, seu arundines; at stramenta a frugibus. Nos in Martiali, vt eruditorem et ex familiari Poëtae phrasi omnino probamus optimorum codicum lectionem, *fragilis*. Proprium verbum de toris infestis atque incumbendo depressis, *frangi*. Sic ille: (2, 59, 3.) *Frangere toros, pete vina.* Et alibi: (4, 8, 6.) *Imperat exstructos frangere nona toros.* Aufonius epistola secunda:

*Gramineos nunc frango toros viridesque per herbas
Lubrica substratis vestigia libro lapillis.*

Sic

Sic etiam censebamus scribendum apud Claudianum in laude Serenae: (v. 101.)

*si placido cessissent lumina somno,
Purpura fulgebat violae fractura cubile
Gramineum, vernatque tori regalis imago.*

id est, praebitura se ad frangendum in cubilis vicem, parata frangi ut cubile. Agere enim etiam dicuntur, quae alii ad agendum in se obsequuntur et se praestant. Quod postea in scriptis inuentum sibi nitidissimo Claudiano suo reddidit Nic. Heinsius, omni eruditionis et ingenii laude tam propinquus patri, quam pater facile omnes antecellit caeteros. Ab hoc vsu Statius accommodauit ad comas Glauciae: (Silv. 2, 1, 115.)

*crinemque decorum
Fregisset rosea lasciua Thalia corona.*

Frangi enim vult crinem exstructum, cum superimposita corona deprimitur et sic quasi destruitur. Virgilius: (Aen. 5, 556.) *tonsa coma pressa corona.* Ut *frangere toros* pro deprimere. Nam et crines *strui* dicuntur, ut tori. Hieronymus ad Demetriadem, *plenis capillis turritum verticem struere.* Sic *frangere cliuum* dicit Seneca pro superare inque eum euadere: ut nimirum franguntur tori, cum cubituri aut infessuri se super illos ponunt. De vita beata: (c. 15.) *Adscendere illo sola virtus potest: illius gradu cliuus iste frangendus est.* Non diuerse Statius lib. 6. Thebaidos de celeriter currente: (v. 639.)

*exilis plantis interuenit aër,
Raraque non fracto vestigia puluere pendent.*

Vbi vere Lactantius: *non fracto, hoc est, non depresso.* Sic ἀνακλᾶν pro inflectere. Hippocrates περὶ ἀρθρῶν τῇ μὲν ἐτέρῃ χειρὶ ἀνακλᾶν ἐς τὸ ἄνω τῇ ἀγκῶνος ἐχόμενον τῇ δὲ ἐτέρῃ παρὰ τὸ ἄρθρον ὀπίθεν ἐνερεῖδεν. Lucianus ἔταρξ ἀνακλάσας τὴν αὐχένα τῆς Θαιδος
[Hierony-

[Hieronymus in Sabianum: *Amicis tunicis, digitos annulis oneras, dentes pulvere teris, raros in rubenti calvaria digeris capillos, taurina ceruix toris adipeis intumescens nec, quia propter libidinem fracta est, inclinatur.*] Polybius lib. II. ἐπεὶ δ' ἐπλησίασε, λαβὼν σύμμετρον ἀπόνημα, περιέκλα τὴν δύναμιν ἐπὶ ὄρεν. In veteri versione Ezechielis cap. 23. (v. 3.) *Ibi subacta sunt ubera earum et fractae sunt mammae pubertatis earum.* Neque aliter Sardonius Apollinaris: *taceo fractas pondere aruinæ iacere mammas.* Alanus in Anticlaudio:

*Poma mamillarum modico suspensa tumore
Nulla mollicie dependent fracta.*

Descendisse easdem dicit hoc sensu Laberius in Catulario: Ego mirabar, quomodo mammae mihi descenderant. Inclinatæ Propertius. Plinius lib. 3. epist. 6. papillae iacent, recessit venter. Quibus ὁρθίς opponit Galenus lib. 6. περὶ τῆς τῶν ἀπλῶν φαρμάκων δυνάμεως· δύναται δὲ καταπλαττομένη μαστοὺς ὁρθίς διαφυλάττειν. Nonnus ἀθλιβεὶς 9. διονυσ. de Nymphis Bacchum nutriendis:

αἱ δὲ λαβοῦσαι

Βάκχον ἐπηχύναντο, καὶ εἰς σόμα παῖδος ἐκάεη
Αθλιβέων γλαγύεσσον ἀνέβλυνεν ἱκμάδα μαστῶν.

Stattius vocat *stantia pectora* in Epithalamio Stellæ et Violantillæ: (Silv. I, 2, 270.) *ne stantia laedas Pectora.* Plinius lib. 25. c. 13. de succo cicutæ: *Anaxilaus auctor est, mammas a virginitate illitas, semper staturas.* Idem lib. 28. cap. 19. *Item virgini nouem grana fini, ut stent perpetuo mammae.* Sic *infringere* Ouidius lib. 10. metamorph. (v. 190.)

*Vt si quis violas rignoue papauera in horto
Liliaque infringat, fuluis haerentia virgis;
Marcida demittunt subito caput illa grauatum.*

Vbi

Vbi in membranis nostris: *fuluit haerentia truncis*. Hinc ergo *fragilis culcita*, quae facile cedit ac deprimitur. Vt Statius in Tiburtino Vopisci: (Silv. 1, 3, 72.)

Huc illuc fragili prosternis pectora musco.

id est, facili, cedenti, qui frangitur ab illabente et inclinatur. Calpurnius ecloga 2. (v. 85.)

quoties molliſſima tango

Ora manu, primique ſequor veſtigia floris

Nescius et fragili digitos lanugine fallo.

Ita certe prima editio. In vulgatis est *gracili*: quod nec ipsum reiciculum: quippe et Ouidii lib. 1. amorum, El. 14. (v. 23.) de comis puellae:

Cum graciles eſſent tamen et lanuginis inſtar.

Reſtat videndum, quomodo fragilem iſtam culcitam iubeat tumere *fraudata pluma*. Verbum enim *fraudata* vltimo caſu accipi lex verſus imperat, nec caeſuram hic agnoſcimus. Quis ergo ſenſus? Alii pro *facilis* vel *fragilis*, voluere *foeno*: alii pro *fraudata frondata* vel *foeni- cea*: eſt et οὐδὲ τεῖρος οὐδὲ τέταρος, ſed imi ſubſellii paraſitaſter quidam paruulus, qui, *fraudata intumeat*, hario- latur, et *fraudata* primo caſu accipit. At vero res diuina et incomparabilis eſt in his literis bonae notae ſcriptus manu veteri codex. Pace liceat dixiſſe illorum Danaes patris gentilium, qui κενοδοξίας ἐμπλεοὶ αἰσχοὶ, vacui cae- tera et caſſis lactibus eoque ieiuni nihilque ſufferti tinni- entes; macies denique mera et pellis atque oſſa toti, in tam nobile literarum inſtrumentum et fidos velut antiqui- tatis depositarios frigidiffimā dicta de pelle vitulina et vtre Vlyſſis auſi ſunt iaculari. Scias qui ſentiunt ita, nec tamen commentis ſuis onerare veteres ceſſant, nihil dif- ferre ab illis, qui, ſi morbum perpetuum iuraſſent, bonam- que omnem copiam eiuraſſent, rei tamen ſuae publicae- que ſuper-eſſe vellent. Sed illos orbem ſuum verſare et ſolen-

solennia insanire sinamus. Nobis autem diuinandi porro in Martiale gratiam fecit peruetustus membranaceus Thua-naeus, in quo plane vidimus exaratum:

Fraudata tumeat fragilis tibi culcita mula.

Quae sine dubio ingenua Icriptura est, cum altera illa, *pluma* nempe, ex praecedenti disticho repetita sit. Mularum cibus foenum, ut nemo ignorat. Hesiodus *ἔργ.* (v. 604.)

Χόρτον δ' ἐγκομίσαι, καὶ σαρφτόν, ὄφρατοι εἴη
Βουσί καὶ ἡμιόνοις ἐπητανόν.

Praeco dicax apud Appuleium lib. 8. in asini venditione: *Quare vel donemus eum cuipiam, si qui tamen foenum suum perdere non grauatur.* Apud nostrum de hordeo: (13, II.)

Mulio, quod non des tacituris, accipe, mulis:

Haec ego coponi, non tibi, dona dedi.

Dabat dominus mulioni hordeum in pastum mularum. Ille eas foeno saturare contentus, gnarusque ut mutas pecudes furtum non prodituras, mauult id vendere coponi et eius pretio aut mercedulam augere aut curare cutem. Loquitur ergo tanquam minime dubitans de fraude ser-vili: Accipe quidem hordeum, etsi nimis verear ut id mulis apponas: itaque quia fraudator es et foeno mulas pas-cis, videor hordeum tibi cum maxime dans, non tibi, sed cauponi dare. Sic et quod in culcitam inditur foenum, id subtrahitur mulabus, eo illae videntur pabulo fraudari. Prorsus ita Horatius lib. 1. Sat. 6. (v. 123.)

ungor oliuo,

Non quo fraudatis immundus Natta lucernis.

Nec dissimile, de quo supra egimus, apud eundem: *cara pisces auertere mensa.* Vterque versus foeneum torum commendat: is vel praecipue *fragilis*, quia facillime destruitur, nec fractus semel resurgit, eoque statim durus est.

Quid

Quid plumam desideras aut Lingonicum tomentum? Multa imino fraudata torus tibi fragilis tumeat: (hoc est, fragilis torus ex foeno mulae, cuius alioqui pabulum foret, auerso atque interuerso) duriciem eius hoc certe compensat lucrum, quod eum pallidae curae fugiunt. Seneca Hippolyto: *certior somnus premit Securâ duro membra versantem toro*. Haec Delphica dictio est, et aperta fatetur. Caeterum ne quis dubitet de praestantia illius Thuanæi codicis, vnum alterumque exemplum addam, vnde liceat *ὡς ἐξ ὄνουχος τὸν λέοντα* aestimare. Lib. 10. epigr. 68. (v. 5.)

*Ζωὴ καὶ ψυχὴ lascium congeris vsque,
Prob pudor, Herfiliae ciuis et Egeriae.*

Maiores pars versus prioris descriptus est ab eruditulis ex Iuuenalis (6, 195.) *Ζωὴ καὶ ψυχὴ lascium interuenit*: cum aut careret Graecis, aut sic haberet, vt legi non possent, codex ille, vnde epigramma hoc in plures est translatum. Thuanæi vero scriptor tam fuit fidelis, vt quae non adsequebatur, imitatione tamen characterum expresserit, et cum caetera minutis literis exarata sint, hunc vnum versum maiusculis, quales nempe inuenit in libro, vnde descripsit, reddiderit:

KURIEMUAEAIMUPSICIMU
CONGERISUSQUE.

Legebamus haec vna et mirabamur Isaacus Vossius et ego: nec mora, cum applaudente illo doctissimo amico nostro in mentem venit mihi Martialem scripsisse:

Κυρίε μου, μέλῃ μὲ, ψυχὴ μὲ, congeris vsque.

Agnoscis amatoria vocabula Graecis et Latinis satis familiaria. Alterum sit ex lib. 12. epigr. 96. (5.)

*Fila lyrae moui doctis exculta Camoenis:
Plectra rapis nobis ambitione noua.*

Quibus

Quibus tandem *doctis Camoenis*? An quia praecedenti disticho Thalamiam appellat, aliae sunt doctae Camoenae, aliae Musae Pierides? Muti omnes aliis visi codices, omnes editores. Sed praeclare Thuanorum monumentum:

Fila lyrae moui Calabris exculta Camoenis.

Quod explicabimus ex lib. 5. epigr. 31. (v. 1.)

*Varro Sophocleo non inficiande cothurno,
Nec minus in Calabria conspiciende lyra.*

Et luculentius libro 8. epigr. 18, quod et ipsum nuper a scriptis codicibus coepit integrius haberi:

*Si tua, Cirini, promas epigrammata vulgo,
Vel mecum possis vel prior ipse legi.
Sed tibi tantus inest veteris respectus amici,
Carior ut mea sit, quam tua fama, tibi.
Sic Maro nec Calabri tentauit carmina Flacci,
Pindaricos nosset cum superare modos.*

Quid rotundius, quid elegantius et verbis his et sensibus. Palatinus optimus ita concipit, unde flagitium foret, ni concinnasset ita Gruterus. Non vnica litera differt Pircheimeri, nunc Arondellianus. Si tu, inquit, publicares epigrammata tua, vel aequae magnum nomen in eo genere, atque ego consequutus sum, vel maius etiam comparares. Sed tu me sic amas, ut tibi ipse sis iniquus, ut premas tua, et mihi soli eam famam relinquant: ita maior sum, quia te parem esse ignoratur. *Nosset superare etiam exquisitum est.* Virgilius in Culice: (v. 289.)

*Dignus amor ventis, paruum si Tartara nosset
Peccatum ignouisse.*

Idem lib. 4. Georgicorum: (v. 488.)

*Cum subito incautum dementia cepit amantem,
Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere Maues.*

Proper-

Propertius lib. 2. Elegia 28. (v. 13.)

Semper formosae non nostis parcere verbis.

Habeat sibi Gebhardus suum *postis*, Propertio et nobis relinquat *nostis*. Statius Epithalamio Stellae et Violantillae: (Silv. 1, 2, 49.)

vacat apta mouere

Colloquia, et docti norunt audire penates.

Denique Martialis ipse lib. 10. epigr. 33. (v. 9.)

Hunc seruare modum nostri nouere libelli.

Vides *nosse* eadem virtute qua posse. Quare igitur ibi quoque hanc variationem et copiam sermonis Poëtae inuideamus. At multa sunt futilia in scriptis. Sunt sane: nec aurum sine fordibus in metallis: ideo arte opus est, vt secernatur. Illorum culpanda temeritas, qui subiecerunt: *Sic tua, Cirini: et, Vt mecum possis: item, Pindaricos posset.* Nam primi quidem distichi illa lectio ferri nullo modo potest. Aut oportet esse hortantis, *Sic promas*, monentisque, qualia epigrammata scribere debeat, nempe vt aut Martiali comparari possit aut praeferrī: aut erit illud, *Sic promas*, optantis et vouentis quasi diceret: sicut dignus es, vt vel mecum vel prior legaris, ita te obtestor, vt edas epigrammata. Si prior sensus placet, quis ita loquitur: *promo sic epigrammata: pro tam bona scribo.* Si alter, *potes* erat dicendum, non *possis*. Vt apud Comicum: *Vt vos in vobris volitis mercimoniis.* Et in Asinaria: *Sicut tuum vis unicum gnatum tuae. non velitis, nec velis.* Neque enim dubium potest esse an velint: et si dubium est, nulla religio est precum, nulla obligatio. Alium sensum imperatae nobis lectionis contra optimos libros nullum video: et vtrouis tamen, si vel optime essent concepti, non bene conuenirēt sequens distichon.

CAPVT XXIII

De Liuii loco disputatum, is- que restitutus. Publicanorum in diuis reipublicae temporibus benignitas. Publicata pecunia. Liuius alibi correctus. Triennius tabulius vel trientabulus ager. Liuii vetus lectio adferta. Publicum. Frui publico. Exercere, agere, agitare, habere publicum, et similia. Emendata lex 3. D. de iure fisci. Conductor publici. Pariter emendata lex 1. D. de Publicanis. Minuscularii vestigialium conductores. D. Augustino vera lectio reddita et explicata. In publico esse.

Bello Punico secundo post Cannensem pugnam, quum Hispaniensi exercitui et fociis naualibus vestis, frumentum aliaque necessaria curanda forent, neque argentum, vnde ea pararentur, suppeteret, exhausto acrio, vastatis prouinciis, Italia ab hoste infessa atque ambigua, censuit Senatus Fuluium Praetorem, concione habita, indicare populo publicas necessitates, cohortarique susceptores, vt reipublicae, quae ipsos locupletasset, ad tempus commodarent, redimerentque ea lege praebenda Hispaniensi exercitui, vt quum pecunia in acrio esset, iis primis solueretur. Quo facto, destinato die ad locandum confedit Praetor, adeoque magnos et amantes patriae ciuium animos inuenit, vt ad conducendum se obtulerint tres societates hominum vndeuginti: *quorum*, ait Liuius lib. 33. c. 49, *duo postulata fuere: vnum, ne alii triennio eo publicani essent, alterum, vt quae in naues imposuissent, ab hostium tempestatisque vi publico periculo essent. Vtroque impetrato (pergit) conduxerunt, priuataque pecunia respublica administrata est.* Hic prior illa conditio, vt vulgo concipitur, absurdae est iniquitatis. Quid enim paciscuntur? nempe vt triennio proximo nulla redimere publica cuiquam alii liceat. Dignum profecto cui adiiciatur illud Gallorum, *vae victis*, immo eiusmodi, vt nec peti posset nec concedi. Quid enim? an aequum erat aut ciuile, illos qui olim conducti habebant, et diligenter

genter functiones suas praestabant, huius vnde vigintiui-
 ratus gratia subito illis priuari? Et quomodo poterat magna
 pars, quorum dies, ad quam conducerant, venerat non-
 dum? Quid si semiperfectum esset, quod susceperant, et
 penderent opera interrupta minaeque murorum? An his
 illi extorto Senatui tam iniquo consulto et aerumnis pu-
 blicis in suum commodum versis, nouum opus erant nun-
 tiaturi? an dimidiatum potius ab illis acceptum consum-
 maturi? et vtrum factis impensis restituendis, an his quo-
 que faciendis lucri? Ita vacillare conueniebat censorum et
 magistratuum fidem, totque aliorum damno vnins haud
 magni collegii commodis atque auaritiae consuli? Non
 hoc profecto beneficium fuisset, laudem in historia habi-
 turum, sed malignissima tyrannis: haud absimilis illi, qua
 potiebatur apud Aeduos Dumnorix, referente Caesare:
 (Bel. Gall. 1, 18.) *complures annos portoria reliquaque
 omnia Aeduorum vectigalia paruo pretio redempta habere,
 propterea quod illo licente contra liceri audeat nemo.* Ne
 dicam, immensam istis pecuniam otiosam esse oportuisse,
 Licinos et Crassos, raros illo aeuo, superantibus, qui tam
 pauci tam aduerso tempore et tarda ac dubia solutione
 omnia publica populi Romani erant exercituri. At her-
 cule gesta sunt haec anno urbis conditae 538, Q. Fabio
 Maximo tertium Ti. Sempronio Graccho COSS. et anno
 sequenti proxime Q. Fabii quarto M. Claudii Marcelli
 tertio consulatu, quum Censores ob inopiam aerarii se lo-
 cationibus abstinerent aedium sacrarum tuendarum, curu-
 lium equorum praebendorum ac similibus his rerum: *con-
 uenire ad eos frequentes, qui hastae huius generis adsue-
 verant*, (sic generaliter Liuius lib. 24.) (c. 18.) *hortatique
 Censores, ut omnia perinde agerent locarentque, ac si pecu-
 nia in aerario esset; neminem nisi bello confecto pecuniam
 ab aerario petiturum esse.* Cur abstinebant locatione Cen-
 sores, si isti huic et cuius hastae se adfuturos triennio
 proximo cum exclusione aliorum, non promiserant, sed
 vltro erant stipulati? Cur taciti alios hi nobilitatem sui

exempli imitari tulerunt? Narrat idem Valerius Maximus lib. 5. cap. 6. nempe cum exhaustum aerarium ne deorum quidem cultui sufficeret, publicanos ultro aditos Censores fuisse hortatos, *ut omnia sic locarent, tanquam res publica pecunia abundaret, se praestituros cuncta, nec ullum assem, nisi bello confecto, petituros.* At illi, de quibus nunc agimus, etiam laudantur lib. 34. (c. 6.) in oratione L. Valerii: *Quis igitur nescit, nouam istam legem esse Q. Fabio Ti. Sempronio Consulibus viginti annis ante latam?* Post pauca, quibus aegrum reipublicae eo tempore statum describit: *non milites in supplementum, non socios nauales ad classem tuendam, non pecuniam in aerario habebamus: serui, quibus arma darentur, ita ut pretium pro iis bello perfecto dominis solueretur, emebantur: in eandem diem pecuniae frumentum et caetera, quae belli usus postulabant, praebenda publicani se daturos professi erant.* Mirum autem, nullam mentionem fieri a Liuiio, quando respublica illis satisfecerit, quum tamen bis meminerit solutionis factae alius generis priuatis, qui M. Valerio Laeuino et M. Claudio Marcello Consulibus pecunias contulerant, (habes lib. 26.) decretique, ut tribus pensionibus ea pecunia solveretur: primam praesentem eos qui tum essent, duas tertios et quintos Consules numerare, lib. 29. et lib. 31. vbi quum tertia pensio ad diem non praestaretur, querimoniae illorum c. 13. *si in Punicum bellum pecunia data in Macedonicum quoque bellum uti respublica vellet; aliis ex aliis orientibus bellis, quid aliud quam publicatam pro beneficio tanquam ob noxam suam pecuniam fore? nec eas sustinuisse Senatum, sed trientium tabulium agrum pro pecunia creditoribus, assibus in iugera vectigali impositis, assignasse?* In verbis positis, non *publicam*, ut vulgo est, sed *publicatam* e MSS. legimus, hoc est, vindicatam populo et propterea non exigendam. Ibidem defendimus *agrum trientium tabulium* contra Sigonium, qui *trientium tributumque*, et Turnebum, qui *trientium tributum* sufficiebant. At meminit eius lex Thoria: *pro colonia. moenici-*
pious.

pieue. proue. moinicipicis. fruentur. quei. in. trientabuleis.
 Prorsus eadem res, *agri trientabulei et ager trientius tabulius.* Istorum igitur cur non item repetierit mentionem, possit aliquis mirari. Sed non est infrequens Livio, cum aliqua narrauerit, quae deinde sequuta sunt, qualia sequuta esse nemo facile dubitet, transsilire et gnaro lectori intellecta velle. Lib. 43. (18.) narrat edixisse Censores C. Claudium Tib. Sempronium, *ne quis eorum, qui Q. Fulvio A. Postumio Censoribus publica vectigalia aut vltrotributa conduxissent, ad hastam suam accederet, socius-ve aut affinis eius conductionis esset.* Id adeo aegre tulisse publicanos veteres, ut saepe querendo apud Senatum auderent postulare, modum potestati censoriae imponi. Cumque id non impetrarent, comparasse P. Rutilium Tribunum plebis, qui omnes illorum locationes redderet irritas; eo certe redigeret Censores, ut causam capitis ad populum dicere fuerint coacti. Iam quo mentio illa trientii? poterat hoc ipso anno, poterat biennio prouincia confici. Prorsus nullo modo stare vulgatum potest, etiam si veteres codices omnes illud non destruerent. Petauiani, Andinius, Pal. cum tribus Florentinis: *unum mihi tarentum in eo publico essent.* Alius Florent. et Pal. *unum mihi talentum in eo publico essent.* Rursus duo Flor. Pal. tert. et Barberinus: *unum uti tarentum (Pal. talentum) in eo publico essent.* Alii: *ne tarentum meo publico essent.* Olim vulgo: *unum, ne tarentum in eo publico essent.* Vnde id, quod nunc habetur, extruxit Laurentius Valla, reprehensis aliis, qui facerent, *ut talentum in eo publicum esset.* Princeps codicum apud FR. Puteanos: *unum militiauacarent tum in eo publico essent.* Vnde cuius eruditiori apparet scribendum esse: *unum, ut militia vacarent, dum in eo publico essent.* Videntur quidem nonnulli ostendere: *unum ne militarent dum:* sed haec sine dubio interpretatio illius, et quamuis centum aliis ille codex in indifferentibus praeuertendus. *Publica δημόσια* dicuntur siue vectigalia et reditus populi Romani, quae certa pensione acra-

rio inferunda; siue munera operae aut functiones ac necessitates reipublicae, quae alioqui sumtu aerarii praestanda, locantur a Censoribus aliisque magistratibus sub definita summa; conducuntur fruenda fungendae ab hominibus locupletibus et idoneis, qui inde *publicani* δημοσιῶναι appellantur. Hinc illae locutiones: *locare publica* Liuius lib. 33. *conducere et redimere publica*, Cicero et Horatius, (Epist. 1, 1, 77.) *sumere publica* Cicero 6. paradox. (c. 2.) *seruabat sua publica vulgus* Onidius, *frui publico* Cicero de prouinc. consul. (c. 5.) et Vlpianus l. 1. D. de publicanis, *exercere publicum* Cicero pro lege Manilia (c. 6.) et Seneca de const. sap. cap. 14. *agitare publica*, idem epist. 109. *agere publicum* Suetonius Vespasiano cap. 1. *leges cuiusque publici* Tacitus 13. Annal. (c. 51.) *euersum publicum* Quintilianus declam. 341. *habere publicum* Plautus Trucul. 2. 1. sc. 2. *habere magnas partes publicorum* Cicero pro Rabirio Postumo, (c. 2.) et *habere partem publici Asiatici* Valerius Maximus lib. 6. cap. 9. Sic scribendum apud Callistratum in l. 3. π. 6. de iure fisci: *Cum quinquennium quo quis pro publici conductore se obligauit, excessit, sequentis temporis nomine non tenetur.* Non publico, vt vulgo: nam et mox in rescripto Hadriani: *conductores vectigalium publicorum et agrorum.* Vbi non est opus transponere: *vectigalium et publicorum agrorum*: cum viro docto ad decimum epistolarum Plinii. L. 33. D. pro focio. *Vt in conductionibus publicorum.* Fragmenta legis Thoriae: *ei. quicumque. id. publicum. fruendum. redemptum. conductumue. habebit.* Tentauit sic reponere in l. 1. pr. D. de Publicanis Cuiacius. Verba sunt: *Quod publicanus, eius publicani nomine, vi ademerit, quodue familia publicanorum, si id restitutum non erit, in duplum, aut si post annum agetur, in simplum iudicium dabo.* Cuiacius, eius publici, ex Basilicis, in quibus ὀνόματι τῶ τέλεος: reprehendente Alberico Gentili, et interpretante, eo publicani nomine; hoc est, vitiosum et sensu carentem sermonem per alium aequè vitiosum et sensu carentem. Sed et seipsum

ipsum explicat: „caute, inquit, quia nec satis videatur ad
 „illud edictum, ut publicanus familiae eius exigit publi-
 „ci nomine, nisi etiam publicani nomine, tanquam pu-
 „blicanus, exigit: si exigit tanquam publicanus, hoc est,
 „quia sit publicanus; hoc tantum nomine edictum datur.
 „Potes etiam *publicani* capere pro ipsa administratione,
 „et ita Valerius Maximus: *T. Aufidius cum Asiatici publi-*
„cani exiguam particulam habuisset.„ Vtrumvis potest
 persuadere illis, qui Latine ignorant. Nam, quid hoc est
 ranciduli blaesae de nare: *quod publicanus eius publicani*
nomine? An quis ferret pueros ita loquentes: *quas pecu-*
nias praetor eius praetoris nomine in sua provincia cepis-
set: quae Verres praetor eius Verris praetoris nomine a
Siculis abstulerit? Annon praestat tacere, quam dicere
 hunc esse sermonem Romanum? Nihilo felicius aut Lati-
 nius alterum: *publicanus* vel *publicanum* pro ipso publi-
 co aut administratione publici, nemini veterum in men-
 tem venit, ut poneret. In Valerio Maximo prava lectio-
 ne deceptus est. Recte iudicavit vir ille incomparabilis
 vulgatam in edicto Praetoris non interpretandam, prius-
 quam emendetur: et quod supponit, certe Latinum est,
 sensus duntaxat non superuacui. Verius tamen videtur:
Quod publicanus, quisue publicani nomine vi ademerit, quod-
ve familia publicanorum. Hoc confirmat Ulpianus infe-
 rius, quum ait: *Siue igitur liberi sint, siue serui alieni, qui*
publicanis in eo vectigali ministrant, hoc edicto continebun-
tur. Si quis tamen Cuiacium sequi malit, non inagno-
 pere repugnabo. Non intempestivum est hic operam da-
 re D. Augustino lib. 7. de ciuitate Dei cap. 4. *Ridemus*
quidem, cum eos videmus figmentis humanarum opinionum
partitis inter se operibus distributos, tanquam minuscula-
rios vectigalium conductores, vel tanquam opifices in vico
argentario, ubi unum vasculum, ut perfectum exeat, per
multos artifices transit, cum ab uno perfecto perfici posset.
 Haec vera est lectio, quam et nos in membranis Noricis
 obseruauimus. Varias corruptas proponit doctus ille Viues.

Ddd 4

At

At Gruterus quomodo hinc colligat, *minutularios* negotiatores Appuleii *magnariis* diuerfos lib. 2. Suspici. cap. 7, non equidem video. Et enim falsa illa lectio, et nulla hic mentio negotiatorum. Longe etiam a vero deuius, qui *minuscularios vectigalium conductores* e Festo et Servio, ubi illi de *minusculis Quinquatribus*, explanare fatagit. Quid enim ad vectigalia Quinquatrus? quid publicorum conductores ad matronas sacrificantes et tibicines feriatos Palladi? Qui portoria aut alia vectigalia redimebant publicani, eorum pro facultatibus et fide variae erant portiones. Polybius lib. 6. οἱ μὲν ἀγοράζουσι παρὰ τῶν τιμητῶν αὐτοὶ τὰς ἐκδόσεις· οἱ δὲ κοινῶσι τέτοισ' οἱ δὲ ἐγγυῶνται τὰς ἡγορακότας· οἱ δὲ τὰς οὐσίας δίδουσι περὶ τέτων εἰς τὸ δημόσιον. Valerius Maximus: *T. Aufidius cum Asiatici publici exiguum admodum particulam habuisset.* Qui hic parua muniebant moenia, qui pro rei aut animi sui angustiis exiguum quid aut ab Censoribus aut a fisco aut ab ipsis denique maiorum vectigalium publicanis conduxerant, *minuscularii* dicti. Lex. 3. Cod. Theodosii de indulgentiis debitorum: *donec admoniti ordinarii iudices nominatorios breues absque vlla conscriptos fraude transmittant, ut liqueat, quae penes minuscularios, quae penes curiales debita, quae item (sic lego pro tam) in defectis domibus habeantur: his enim praecipue consulendum est, qui iusto remedio indigent etc.* Eos etiam qui personalibus debitis sacro aerario tenentur adstricti, id est, conductores diuersorum portuum ac vectigalium, iubemus esse securos. Publicani et telonarii etc. Vides nec ἐξοχήν de minorum publicorum conductoribus usurpatum. Exstat vox in simplici sensu etiam in codice Iustiniani. Hos ergo omnes phrasi eleganti et rara *in publico esse* dicit Liuius, hoc est, curationem muneris aut sumtus aut vectigalis publici adscripta locationis lege suscepisse, conductores publici seu publicanos esse. Sic ἐν γεωργίᾳ εἶναι ἀντὶ τοῦ γεωργὸν εἶναι Aelianus lib. 1. (c. 31.) ποικίλ' αἶτε δὴ ὄντες ἐν γεωργίᾳ καὶ περὶ γῆν πονέμενοι καὶ αὐτῶν πεφυ-

πεποιητός. Sic τὰς ἐν χειρὶ τοῦ χυλοῦς pro τὰς χειρὸς-
 χυλῶς Libanius in oratione de victis. Sic *in opera esse*
 pro operas praebere, operarium esse, Cistellaria a. 4. sc. 2.
 (v. 70.)

At pol ille quidam, mulier, in nulla opera gratuita est.

Porro conditionis sic conceptae ratio et iustissima et eu-
 idens est. Qui in militiam scribebantur, praeter alia in-
 commodam et pericula, quibus suum caput obieciabant, illis
 praesens iactura erat omissio rei familiaris: quae ut pro-
 bis certisque procuratoribus crederetur, tamen et domini
 cura carebat, et ad illorum fidem retinendam operamque
 redhostiendam oportebat aliquid ex reditu deradi. Quo-
 ties autem qui sanctis hominibus eam se tutelam commi-
 sisse putaret, et cauisset optime, cautior captus est? Crimi-
 ne ab vno apud Ciceronem lib. 1. de Oratore et Valerium
 Maximum lib. 7. cap. 7. discite omnes. Militantis cuius-
 dam pater, cum de morte filii falsum e castris nuntium ac-
 cepisset, aliis haeredibus scriptis decessit. Peractis deinde
 stipendiis reuersus domum patris errore impudentiaque
 amicorum clausam sibi reperit. Quum Atilio Regulo
 prospere bellum aduersus Carthaginienses gerenti impe-
 rium prorogaretur, per literas ad Senatum de non missio
 successore questus est, fuitque inter causas, quod eius agel-
 lus a mercenariis esset desertus. At maiores etiam metus
 pecuniam exercentibus, quales fere erant publicani, in-
 stant, quod his longe grauiores et subitae plagae paullu-
 lum modo remittentibus: neque eae salua omnino re-
 publica communi, quippe quae illorum opera, fide, sum-
 tu plurimum vitur. Aequum erat igitur eos, dum damno
 suo, certe prolatione commodi praesentisque pecuniae in-
 pendio, necessitati publicae subueniunt, vacationem mili-
 tiae habere, et aliunde aut aliis commerciis prouidere sibi
 ac rem fidemque integram tueri.

CAPVT XXIV

Quaestus in Iuuenalis loco sensus. Perire dicuntur, qui bonis exsuntur. Antiphon Comicus illustratus. Απώγωνα. Καρανίσκος. Bona viscera, nervi, sanguis, vires, vitalia. Foeneratores honeste. Foeneratio negotiatio. Valerio Maximo vetus scriptura defensa. Habere ad mensam. Emere de mensa. Aurelius Victor et Apuleius bis illustrati. Putare vitalia. Horatius difficillimo doctis loco explicatus. Comedere aliquem. Comedendum et deidendum propinare. Terentii sensus. Praeda caballorum Praetor. Diomedes Thracae quare fingatur ab equis absumtus.

Molesta quovis in sermone obscuritas est, sed in Satira tolerabilior, quando ita homines, quum ne flagitia taxentur prohibere nequeant, id quod postea volunt, parci personis existimant. Neque tamen omnis obscuritas dictionis est vitium, sed saepe impatientiae legentium audientiumue, quae maturam scriptis aut dictis denegat meditationem. Quaesitum est iamdudum, cur Praetor ludos edens *caballorum praedo* diceretur a Iuvenale Sat. II. versu 193.

*Interea Megalestiacae spectacula mappae
Idaeum solenne colunt, similisque triumpho
Praedo caballorum praetor sedet.*

In codice satis vetusto Patricii Iunii adiectum erat scholion: *propter equos ab hostibus raptos*. Scholiastes Pithoei: *ideo praedo caballorum, quia hordeum pro illo die aurigae tollunt equorum: aut ideo praedo dixit, quoniam multi equi frangebantur iisdem Circensibus*. Nihilo saniora quae commentum nuper docti viri, quia iniquus certaminum iudex palma praemioque bene meritis fraudabat, vel quia optimos equos vili pretio dominis eripiebat. Quare enim Praetor victores equos fraudaret palma? et quidem tam frequenter ut nomen ab hac iniustitia acciperet? et si hoc faceret, quomodo inde talis denominatio? Ita Midas *praedo* fuerit *Apollinis*, cum aures meruit asini:
Ovidius

Ovidius tamen cauit, ne sic eum appellaret. Iam vero, quis dedit hanc facultatem Praetori, ut dominis eriperet equos? Non sensum habet illa lectio, non mentem, quocumque deum se vertant, qui nihil corrigi patiuntur. Cuius bona absumuntur, is ipse dicitur interire. Disertissime Cicero pro Quinctio de subhaftatis: (c. 15.) *de quo libelli in celeberrimis locis preponuntur, huic ne perire quidem certe tacite obscureque conceditur: cui magistri sunt et domini constituuntur, qui, qua lege et qua conditione pereat, promunciant: de quo homine praeconis vox praedicat et pretium conficit, huic acerbissimum viuo videntique funus ducitur: si funus id habendum est, quo non amici conueniunt ad exsequias cobonestandas, sed bonorum emtores, ut carnifices, ad reliquias vitae lacerandas et distrabendas.* Alluditur et apud Terentium in praeconio isto: (Phorm. 5, 8, 37.) *Exsequias Ebreas, quibus commodum est, ite: bene tempus est.* Antiphon Comicus apud Athenaeum:

ὅστις ἀνδρῶπος

Ἀσφαλὲς τὶ κτῆμα ὑπάρχειν τῷ βίῳ λογίζεται,
Πλέσων ἡμάρτηκεν ἢ γὰρ εἰσφορὰ τις ἤρπασα
Ταῖνδοθεν πάντ', ἢ δίκη τις περιπεσὼν ἀπώλετο,
Ἡ στρατηγῆσας παρῶφλεν, ἢ χορηγὸς αἰρεθεὶς
Ἱμάτια χρυσὰ παρασχών τῷ χορῷ ῥάκος φορεῖ,
Ἡ τριηραρχῶν ἀπηγχατ', ἢ πλέων ἤλωκε ποῖ
Ἡ βαδίζων ἢ κατεύδων κατακέκοφθ' ὑπ' οἰκετῶν.

Non ceperunt interpretes ἢ τριηραρχῶν ἀπήγχατο, quando interpretati sunt: *suam suspendio Vitam ille clausit, dum trierarchus foret, item κατεύδων κατακέκοφται κατεύδων dormiens confossus est. Illic suffocatus est, debuerit dicere, hoc est, bona eius strangulata sunt, et deinde concisus, neimpe quod ad bona.* Saluianus lib. 5. de gubernatione Dei, ubi ostendit, quomodo facti sint Bagandae non rexerunt traditos sibi, sed deuorauerunt: nec spoliis tantum hominum, ut plerique latrones solent, sed laceratione

zione etiam, et, ut ita dicam, sanguine pascebantur: ac sic factum ut latrocinii iudicum strangulati homines et necati inciperent esse barbari, qui non permittebantur esse Romani. Plautus Epidico: (3, 4, 52.) *Istic homo articulim te concidit, senex, seruus tuus. Quare viscera, neruos, sanguinem, vires, patrimonium appellant. Nam, ut canit Hesiodus:*

Χρήματος μὲν ψυχὴ πέλεται δολοῖσι βροτοῖσι.

Iterum in Epidico: (2, 2, 4.) iam me conuertam in birudinem atque eorum exsugebo sanguinem. Cicero lib. 3. in Verrem: (c. 36.) quae cum de populi Romani victu, de vectigalium neruis, de sanguine detraxisset aerarii. Pro Cluentio: (c. 6.) praesto est mulier audax, pecuniata, crudelis: instruit accusatores, instruit testes: sanguinem suum profundere omnem cupit, dum profusum huius ante videat. Secunda de lege agraria: (c. 18.) cum sese sociorum, cum exterarum nationum, cum regum sanguine implerent. In Pisonem: (c. 12.) si tibi prouinciam, si exercitum, si pecuniam captam ex reipublicae visceribus dedisset. Pro domo: (c. 47.) Ille gurgis belluatus tecum simul reipublicae sanguinem, ad coelum tamen extruxit villam in Tusculano visceribus aerarii. Arnobius lib. 2. excernerent audidum atque iniustissimum foenus, et miserorum e sanguine supputandis se angereht insomnia millibus. Inde Seneca lib. 7. de benefic. cap. 10, sanguinolentas centesimas, et cruentam pecuniam Valerius Maximus lib. 4. cap. 8. Opportune mirificeque testatus, nummorum suorum, non ciuili sanguinis se esse foeneratorem. Iam qui hac praecipue negotiatione delectantur, cum pecuniam cruentam domum retulerint, quam improbando gaudio exsultent etc. Vbi errant Lipsius, qui, cum proposuisset lectionem veteris libri, negatione, de re, inquit, vsuraria loquitur, eaque inhonesta: cui nimis honestum negotiationis verbum: credam facile fuisse, nummatione: et Colerus eodem argumento perturbatus, qui se verum putat inuenisse, deque coniectura

clura sua audacter edidit, *mundinatione*. Quorum utrumque cum sit hic intempestivum et vix Latinum, pro vulgata illud sciendum pecuniam foenori locatam instar esse mercis, ipsamque foenerationem speciem esse *μεταβλητικὴς* suae negotiationis. Vnde apud Iulium Firmicum lib. 4. cap. 7. *Si vero a Mercurio defluens minuta luminis luna ad Iovem feratur, aut rationibus aut foenorum negotiationibus facit esse praepositor.* Immo et Ciceroni negotiantes foenerantes. Lib. 5. ad Atticum epist. 21. *Praefecturam petiuit. negavi me cuiquam negotianti dare.* Loquitur de M. Scaptio familiari Bruti, qui Salaminis pecuniam foenori dederat, et exigebat quaternas centesimas acerbissimus foenerator. Sic accipit, quando *negiatores* a mercatoribus separat: ut pro Plancio: (c. 26.) *negiatores comis, mercatoribus iussus.* Ulpianus ad edictum Praetoris: *Argentariae mensae exercitores rationem, quas ad se pertinet, edant adiecto die et consule.* Ad hoc caput edicti Ulpianus ita commentatur l. 6. π. 3. de Edendo: *Rationem autem esse Labeo ait ultro citro dandi, accipiendi, credendi, obligandi, soluendi sui causa negotiationem.* Est ergo trapezitarum seu argentariae mensae exercitorum *negotatio*. Sic l. 19. π. 1. de Institoria: *dominus, qui servum institorem apud mensam pecuniis accipiendis habuit, post libertatem quoque datam, idem per libertum negotium exercuit.* Notum est maiorem fere numeratae pecuniae partem habuisse veteres in mensa, vel depositam, pro occasione usuros et per partes erogatuos, vel ita traditam, ut aliis foenori collocaretur aut ipsi mensarii foeneratam haberent, qua suo arbitrio vterentur spem lucri sectantes. De qua illud apud Aurelium Victorem in Iuliano accipiendum est: *cuius procuratores cum provincias calumniis agitent, adeo ut unus ex iis diceretur locupletissimum quemque ita conuenire, quae habes ad mensam? alter, unde habes? tertius, pone quod habes.* Non enim cepit Andreas Schottus: duae voces, inquit, *ad mensam*, non huc pertinent: relegandae igitur. Profecto
huc

huc pertinent, ut quae maxime, et relegandi potius illi codices, qui omittunt. Erat enim locupletissimum cuiusque, habere pecuniam ad mensam. L. 47. π. I. de Pactis: *Ex ratione mensae, quam mecum habuisti in hunc diem ex contractibus plurimis, remanserunt apud me apud mensam meam 386, et usurae, quae competierint.* l. 20. de Institoria: *Habes penes mensam patroni mei denarios mille.* Salletem recordatus esset verbum Domini: καὶ δὲ τί οὐκ ἔδωκας τὸ ἀργύριόν μου ἐπὶ τὴν τρώπεζαν; *Quare non dedisti pecuniam meam ad mensam?* Lucae 19. (v. 23.) De mensa eadem surrexit infeliciter homo doctissimus, in Appuleii Apologia, qua narratur Catonem scriptum reliquisse, cum in Hispaniam proficisceretur, tres seruos solos ex urbe duxisse: quum iam ad Villam publicam venerat, parum visum, qui uteretur: iussisse duos pueros in foro de mensa emi: eos quinque in Hispaniam duxisse. De mensa, inquit, quaerimus, quid sit, unde mancipia a mangonibus vendebantur? an catasta, in qua cretatis pedibus serui venibant? an in mensa subhastatio? an lapis, in quo praeco stabat et praeconium faciebat? Sic ille lib. 5. Obseruat, cap. 2. Immo mensa argentarii, ad quam homo locuples Cato haud dubie grandem pecuniam depositam vel foeneratam habebat: de huius scriptura mangonibus soluit: de hac rescriptum argentum, quo seruuli sunt empti. Sic enim malo, quam cum Scipione Gentili, pecunia mutua sumpta apud argentarios: quod credibile non sit tam diligentem patremfamilias et in parte bene lauta vel nihil habuisse ad mensam, vel ob tantillum sumtum aes alienum fecisse. Auf. Popma ad Catonem in foro mensas publicas fuisse ait, a quibus non modo pecuniae numeratio, sed etiam rerum priuatarum venditio fieret. Quae autem res illae? aut quae venditio? Immo, *emere de mensa*, non est comparare quod mensa vendit, sed emere pecunia de mensa perscripta. Sane argentarii praeerant auctionibus: sed haec nihil ad hunc loquendi modum. Abutitur etiam in hanc rem verbis Appuleii lib. 8.

metam.

metam. *Erat quidam iuuenis satis corpulentus, ceraula doctissimus, collaticia stipe de mensa paratus.* Vbi titubauit etiam eruditus Elmenhorstius noster, recte, scribens, a Schicrado obseruatum, *puerum de mensa* dici *παιῖδος τραπεζοποιόν*, seu *τῆς πάσης περὶ τὰ συμπόσια παρσκευῆς ἐπιμελόμενον*. Non enim puer vel iuuenis *de mensa* vocatur ille, sed iuuenis dicitur esse *paratus de mensa*. Imitatio Catonis est: subest tamen siue *κατ'ἀρχαίως* quaedam siue translatio. nam proprie loquendo diuersa sunt, nec de eodem dicuntur, *collaticia stipe parari*, et *de mensa parari*. Sed quoniam ad mensam veteres habere pecuniam solebant, *mensam* appellat Appuleius pecuniam communem societatis, seu fiscos communes, quo, quid quisque mendicando corrasisset, in medium dabant. Ea vero mensa seu communis pecunia tota constabat ex collaticia stipe, seu quas illis homines religiosi aliis alii, seu quas ipsi aeruscatores ab obuiis exoratas eodem contulerant. Ita quod de communi pecunia mendicae istius societatis emebatur, et de collaticia stipe et de illorum quasi mensa parabatur. Neque mensa vendidit iuuenem, ut volebat Aufonius, sed praeiuit argentum, quo emtus est. Negotiatio igitur et de mensa et mensae seu mensariis et de domo foenerantium: nec aut res ipsa per se inhonesta aut hoc ei, quasi nimis honestum, parum aptum vocabulum. Quod si quis lucro illectus inhoneste hoc negotiandi genus exercet, ut mediae res nullo honestate perducunt, ipsa tamen res nomen propterea non amittit: ut contra quod foeneratores (istos dico sanguinolentos) odio si essent, ideo viri boni et locupletes, qui pecuniam suam exercebant, non desierunt propterea appellati *foeneratores*. Ut apud Ciceronem lib. 5. fam. epist. 6. *nec putant ei nummos deesse posse, qui ex obsidione foeneratores exemerit*. Quos capias licet non istud proprie improbum genus danisticum, sed viros bonos, qui rem haberent et rempublicam saluam vellent. Sic lib. 5. ad Atticum epist. 21. *Pecuniam numerarunt: et postea venit in mentem fo-*
nerato-

neratoribus nihil se iuare illud senatusconsultum, quod ex syngrapha ius dici lex Gabinia vetaret. hoc est, creditoribus, qui pecuniam foenori locarent. Pompeius Silo apud M. Senecam Suasoria 7. Credamus Antonio, si bene illi pecunias crediderunt foeneratores. Suetonius Vitellio cap. 14. Tum foeneratorum et stipulatorum publicanorumque, qui umquam se aut Romae debitum aut in via portorium flagitassent, vix ulli pepercit. Porro sic et viscera apud Ovidium in epistola Penelopes: (1, 9.) Viscera nostra tuae dilacerantur opes. Lampridius Sequero: (c. 15.) qui ex visceribus prouinciarum homines non necessarios nec reipublicae utiles pasceret. Horatius vitale vel vitalia appellat, quod interpretum, quod ego intellexerim, nemo hactenus animaduertit, lib. 2. Sat. 7. (init.)

*Iamdudum ausculto, et cupiens tibi dicere seruus
 Pauca, reformido. Dauusne? ita Dauus, amicum
 Mancipium domino et frugi quod sit satis. Hoc est,
 Ut vitale putes. age, libertate Decembri,
 Quando ita maiores voluerunt, utere, narra.*

„Hic locus, inquit Lambinus, ut mihi quidem videtur,
 „etiam doctissimis viris est inexploratus: est enim ita in
 „arduo positus, ut eum nemo penetrauerit: quare si pro-
 „pius accedere eumque perspicere coner, vix ausim mihi
 „polliceri etc. Primum certe verum est etiam post ipsum:
 nec in tertio ominatus est falso: medium non adfirmem,
 ne iactare me ipsum videar, neque haec causa est: sed ne-
 scio quomodo etiam his in studiis fortuna quaedam domi-
 natur, et summis interdum viris ardua facit, quae longe
 minoribus obsequentia et facilia comparat. Interpretatur
 igitur ille, ita frugi, ut in vita retinendum minimeque
 occidendum putes. Sed *vitale* Latinis est, quod vim vi-
 tae viuendique in se habet facultatibus naturalibus: non,
 quod dignum est, ut ei vita non auferatur. Turnebo me-
 diocritatem frugalitatis laudasse in seruo Horatius videtur:
 perinde quasi frugalitas nimia et attentio acrior ad rem
 diligen-

diligentiaque noceat: et quamuis, qui nequam et dissoluti sunt, perditī profligatique sūt, neque vita digni, quos ne salus quidem ipsa seruare posse videatur; cum contra viuere videantur et vitales esse, qui sunt frugi et attenti: tamen nimia auuiditate et auaritia et nimia parcimonia exitium saepe acerbū arcessatur: inde apud Senecam *mediocria dici vtilia vitaliaque*, et Lactantium, *sapiensis et iusti et vitalis viri opus, diuitias suas in sola iustitia collocare*, lib. 18. Aduers. c. 27. Foret igitur sensus: ita frugi, vt tamen frugalitatis, hoc est, parcendi et fraudandi genii causa, me fame mori nolle scias. Cruquius: tam frugi, vt eum velis esse vitalem: quod poene idem Lambiniano: et sic Acro etiam vetus scholiastes: *tam frugi est, vt optet eum dominus viuere. Putes autem pro velis.* Torrentius: sic frugi, vt nihil nimis, ne immodice iacet, et quia vulgo creditur insignite probos immatura ferre morte exstingui, iocose addit: *vt vitale putes*: hoc est, superflitem speres, nec tali mancipio ante diem priueris. Talem igitur frugi se Dauus praedicat, non nimis tamen: ne forte herus existimet, vel ob eam causam quae dicta est, vel etiam inedia aut labore periturum. Haec interpretatio partim ex altera Acronis (*item talis est seruus, vt eum velis esse vitalem: etenim, qui nimii sunt in bonis, vitales esse non praedicamus*) partim ex illa Turnebi composita est. Chabotius in vasta mole commentarii hic brevis quod sit satis: quod, nempe, seruum esse fidelem, officiosum et domino vtilem est pretium idoneum ad manumissionem et salutem; non autem ad eum in Tusca ergastula, vel in pistrinum vel in lapidicinam detrudendum. Andreas Schottus: „Ego ista verba, *hoc est, vt vitale putes*, hero, non seruo tribuam: vt conscius sibi herus „tractationis et querelae serui sui, quem iam in summa „temporis libertate exposulare velle secum videbat, „nimis, diceret, id est vitalia mihi amputare velle: commemoratio enim tuae frugalitatis, quantum satis est, vt „ais, beneficii exprobratio est. lib. 2. Observ. Hum. cap. 30.

Ex prioribus illis speciosissima et maxime comoda est interpretatio Laeuii Torrentii: sed proxime ad verum accessit Schottus. Omnino enim verba illa tribuenda sunt hero, non seruo: et *vitale* dicitur non mancipium, sed domini, ut cum dicimus, *vitalia potere*, et Plinius de putatione: (8, 7.) *plagae ad vitalia arborum*: quin et *putes* est, seces, accidas: haec bene Schottus. At *putare vitalia* domini non est molestiam creare, senio et fastidio esse, lapides loqui; sed idem quod Plauto *concidere dominum*, *exsugere sanguinem* eius, arrodere viscera rei familiaris: neque pertinet hoc totum, *hoc est, ut vitale putes*, ad omne alloquium Dauis, sed ad verbum eius ultimum, *frugi*. Profertur enim *εἰρωνεία* adsentiendo, et per amaram iocum in contrarium sensum interpretando illud verbum, pro eo, 'ac si diceret: hoc est, ut, ubi possis, viscera mihi exedas, sanguinem exsugas. Quis me vult? inquit dominus. Dauusne noster? Ita Dauus, mancipium, si nescis, id curans, quod in rem domini est, ac satis frugi, respondet seruus. Tu frugi? suscipit herus; vero, es frugi, si frugi esse est *vitalia* heri putare: age tamen, non impedio, quando Saturnalia sunt: loquere pro libero. Vides sensum Horatio et hero dignissimum, ac minime morosum, et ut verbo dicam, vernaculae urbanitatis. Apud Plautum Bacchidibus Chrysalus eodem modo vocabulum *frugi* inuertit a. 4. sc. 4. (v. 14.)

Sed lubet scire, quantum aurum herus sibi demsit, et quid suo reddidit patri.

Si frugi est, Herculem fecit ex patre: decumam partem ei

Dedit, sibi nouem abstulit.

Vires Plinius in Panegyrico: (41, 1.) *interrogandus videris, satisne computaueris imperii reditus? an tantas vires habeat frugalitas Principis, ut tot impendiis, tot erogationibus sola sufficiat.* Iustinus lib. 5. (c. 9.) *Ismenias*
αἶψα

et si publicis non poterat, priuatis tamen viribus adiuuabat. i. opibus, pecunia. Eumenius pro restaurandis scholis: etiam salarium te in sexcentis millibus nummum ex reipublicae viribus consequi volumus. Vbi male vir doctissimus, iuribus: nam quam ille affert L. un. C. de praebendo salario: Nulli salarium tribuatur ex iuribus reipublicae, nisi ei qui iubentibus nobis specialiter fuerit consecutus: ibi omnino ex Cod. Theodosiano scribendum est viribus. Eodem pertinet illud, comedere aliquem, pro vitalia eius absumere. Apud Terentium Chremes ad Menedemum: (Heaut. 3, 1, 53.) Quid te futurum censes, quem adfidue exedent. Plautus Mostellaria: (1, 1, 11.) sine modo adueniat senex: sine modo venire saluom, quem absentem comes. Pseudolo: (4, 7, 25.) Iamne illum comesurus es? Cornificius ad Herennium lib. 4. (c. 49.) Iste, qui tanquam cochlea, abscondens retentat sese tacitus, comeditur cum domo sua et aufertur. Quintilianus lib. 8. cap. 6. ubi explicat troporum species: Nisi forte hoc potius est a possessore, quod possidetur: ut hominem deuorari, cuius patrimonium consumitur. Neque accipiendum aliter apud Terentium Eunuchus a. 5. sc. vlt. (v. 57.) Hunc comedendum et deridendum vobis propino. Vbi recte vetus interpres, hoc pertinere ad verum cibum cum caeteris rebus, quasi significare voluerit ab illis omne eius patrimonium absumendum, adeo ut ne ipsi quidem domino parcant. Idem iniuria notatur a P. Victorio, quasi indignum sit illud ingenuis adolescentibus, censente potius Comicum, quod praeberet illum ad contentum exponeretque ipsis lacerandum acutis dictis, voluptateinque ex eo capiendam, comedendum dixisse, lib. 15. c. 10. Adeo placuit viro doctissimo illud παραφάγειν apud Laërtium, ut id omnino alicubi applicandum putaret. Secus quae ista ratio? quam multa faciunt adolescentes Comici non admodum decetia? Dignius nimirum ingenuo patrem fraudare, quam prodigo homini exposcenti operam ad comedenda bona locare? dignius omnem habentiam patris ad lupanar de-

ferre? Certe id Phaëdria se indignum non putauit, qui parasito interpreti conditionum, quibus ritualis acciperetur miles, dicenti: *praeterea etiam, quod ego vel primum pu-
ro; Accipit hominem nemo melius prorsum, neque proli-
xius*: respondet: *Mirum, ni illoc homine quoquo pacto
opus est*: et ne magis ingenuus Chaerea putetur, succinit,
idem ego arbitror. Ne dicam, si verbum *comedendi* sic
accipiatur, idem fore *comedendum* et *deridendum*. Ergo
duplex meritum suum imputat Gnatho adolescentibus,
praebere se, tradere ac dedere primo fruendum cum or-
namentis omnibus, tum, ne fideat sine iocis hilaritas, et-
iam deludendum. Sic et *feriri, plagam accipere* dicitur,
qui damnum in bonis facit. Notum illud: *Geta ferietur
alio munere*. Tripumino a. 2. sc. 1. (v. 19.) *ubi illa pen-
dentem ferit*. Cicero lib. 9. epist. 16. *Nunc cum tam ae-
quo animo bona perdas, non eo sis consilio, ut cum me bo-
spitio recipias, aestimationem te aliquam putes accipere:
etiam haec leuior est plaga ab amico quam a debitore*. In
Oratione pro Flacco (c. 20.) de Heraclide, qui Hermip-
pum induxerat, ut pro se sponderet: *Hic bercule cornici
oculum, ut dicitur: nam hunc Hermippum, hominem eru-
ditum, ciuem suum, cui debebat esse notissimus, percussit*.
Haec omnia et plura seruiunt eo, ut intelligas vnicam et
veram lectionem apud Iuuenalem esse: (11, 193.) *Praeda
caballorum*. Etenim in quo quis sanguinem suum pro-
fundit, a quo viscera et vitale sibi erodi et absumi patitur,
eius merito *praedam* dicemus. Liuius de Iunio Bruto:
(c. 56.) *cum se suaque praedae esse regi sineret*. Sic apud
Comicos meretricum et lenonum et parasitorum praedae
sunt amatores et luxuriosi adolescentes, heri stulti seruo-
rum. Atque ita Praetor *caballorum praeda*, qui in com-
parandis et instruendis ad munus equis, munere denique
ipso, sub vana specie honoris censum mergit. Varro in
Saturis: *Crede mihi, plures dominos serui comederunt quam
canes*. Hinc etiam Diomedis Thracis et Actaeonis fabu-
lam enucleat Theo Sophista progymn. cap. 6. *Δομῆδης*
δε

δὲ Θραῦξ εἰς ἱππιτροφίαν ἐξαναλωθεὶς ἐλέχθη ὑπὸ τῶν αὐτῆ ἱππων ἀπαλωλέναι· κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ Ἀκταίων ὑπὸ τῶν κυνῶν. Neque aliter Palaephatus. De Actaeone: (hist. 3.) τῷ δὲ Ἀκταίῳ, ἀμελῶντι τῶν οἰκείων, μᾶλλον δὲ κυνηγετῆντι, διεφθάρη ὁ βίος· ὅτε δὲ οὐκέτι ἔχεν εὐδὲν, ἔλεγον αὐτῷ οἱ ἀνδρωποὶ δεيلὲ Ἀκταίων, ὅς ὑπὸ τῶν ἰδίων κυνῶν κατεβρώθη. Et de Diomede: (hist. 4.) ἱπποτροφεῖν τε ἐπελάβετο, καὶ μέχρι τέτε ἵπποις ἡδετο, ἕως ἢ τὰ αὐτῆ ἀπώλεσε, καὶ πάντας πωλῶν, κατηνάλωσεν εἰς τὴν τῶν ἱππων τροφήν· οἱ οὖν φίλοι τοὺς ἵππους ἀνδροφάγους ὠνόμασεν. Quo nihil propius hanc rem. Acerbo igitur sale perstringit munerarium Poëta: qui dum triumphantis ritu habituque Circensibus praesidet, magnum se virum putat, quum reuera sit *caballorum praeda*: hoc est, prodiga illa impensa in equis aurigisque alendis, exercendis, producendis, comedatur miser, patrimonium exhauriat, intereat. Obuersatum est hoc et Lipsio, ad primum annalem Taciti: „quo versu, inquit, haesi aliquando, num legendum sit *praeda*: quia scilicet, „magna pecuniae vis effundenda Praetori in aurigas et „equos, iisque ipse quasi praeda. Poterat ille quidem non haerere modo, sed fidenter discernere. Ecce enim tibi cinem Iuvenalem ipsum huic interpretationi Sat. I. (v. 59.)

*Qui bona donauit praesepibus, et caris omni
Maiorum censu.*

Quid hoc est aliud quam qui fuit *praeda caballorum*? Sic in contrarium *cansherium comedisse* dicitur Ciceroni, qui famis causa coactus est illum vendere, ac pretium absumsit, lib. 9. ep. 18. *Potes mihi isto, quem tibi reliquum esse dicis, quando cansherium comedisti, Romam peruehi.*

CAPUT XXV

Cicero de coniectura restitutus. Confectum Latiar, confectae Latinae. Liuii locus insignis defensio et explicatus. Latinis quartus dies adiectus sopito certamine ciuili de consulatu plebeio. Latinae non sine ludis. Latinae instauratae. P. et L. Scipiones amantes moris Graeci. Liuius partim vindicatus, partim emaculatus. Cum pallio, cum lorica ambu-

lare, cum Gallicis et lacerna currere, cum Sicyoniis cursitare. Sicyonia. Cornificius ad Herennium explicatus et defensio. L. Scipio Asiagenas. Rursum Liuius restitutus. Sidorius tentatus. Asiagenes, Ασιγενής, Ασιγηνός. Valerio Maximo vetus scriptura restituta. Impatientia. Tacitus tentatus. Patienter amare. Martiali lux.

Notum est anniuersarium sacrificium in monte et inter impedimenta consularia Latinarum feriarum mora, ut appellat Liuius lib. 21. extremo. Sed non est ita protritum, quid sibi velit Cicero lib. 2. ad Q. fratrem epist. 4. *De Tullia nostra, tui mehercule amantissima, spero cum Crassipede nos confecisse. Dies erant duo, qui post Latinas habentur religiosi: caeterum qui confectum erat. Latiar erat exiturus.* Haec corruptissima et prope desperata habuerunt viri docti, certe parua cum spe tentarunt. Pro *caeterum qui fecere cacteroqui* vulnus vulnere augentes: deinde Manutius verba illa, *confectum erat*, accipit de sponalibus Crassipedis et Tulliae: postea reponit vel, *Luceius erat exiturus*, vel, *confectum erat Latiare. Eram exiturus*: quibus coniecturis epistola sexta occasionem dedit. Lambinus: *Latiari erat exiturus*. Nam quem delegant nobis notae Gruteri, nihil habet, cur necesse non sit *ἀλλ' ὅταν θεῶν βαδανίζεν*. C. Barthius: *caeterum quasi confectum erat. Lactior eris exitus*: Vel, *Lactior eram exiturus*, lib. 38. Aduers. c. 7. Nos minuiua aut nulla mutatione: *Dies erant duo, qui post Latinas habentur religiosi: caeterum, qui confectum erat Latiar, erat exiturus.* Significat Cicero scripsisse hanc epistolam sese prope occasum solem illo die, vel
excun-

exeunte et decedente illo die, quo Latinae feriae erant confectae. *Ire dies et abire et exire satis perspicue dicitur, ut et anni exitus. Qui àvri rē quo*, quod et Livio alicubi reddidimus. Nam *confectum Latiar* seu Latinarum solenne vel sacrificium in Albano monte Latari Ioui, verbo proprio et signato, est quod Lucano *confectae Latinae* Lib. 1. (350.) *et ostendens confectas flamma Latinas*. Et lib. 5. (401.)

*Nec non Iliacae numen quod praefidet Aibae,
Haud meritum Latio solennia sacra subacta,
Vidit flammifera confectas nocte Latinas.*

Feriis Latinis unum diem dicauerat Tarquinius: exactis regibus addiderunt alterum primi Consules: inde foedero cum Latinis populis icto paullo post secessionem in montem Sacrum (quam et causam Aedilium plebis creatorum fuisse indicat Dionysius, ut ludorum, qui feriis Latinis fiebant, curam haberent) accessit tertius: denique post atrox, civile tamen, certamen de consulatu cum plebe communicando reducta concordia quartus adiectus, testibus Dionysio Halicarnassensi lib. 6. extremo et Plutarcho in Camillo et Livio lib. 6. cap. 42. verbis quae ope indigent, non propter se, sed propter viri praeclare de Livio meriti molitionem. Sunt ista: *Ita ab diutina ira tandem in concordiam redactis ordinibus, quum dignam eam rem Senatus censeret esse, meritoque id, si quando unquam alias, deum immortalium causa libenter facturos fore, ut ludis maximi fierent, et dies unus ad triduum adiceretur; recusantibus id munus Aedilibus plebis, conclamatum a patriciis est iuuenibus, se id honoris deum immortalium causa libenter acturos, ut Aediles fierent*. Varietatis hic nihil in scriptis cedicibus inuenimus: eo iustius pulcherrimum hunc locum foedissima adpersum macula esse nemo credidit: quod quantum aliis vitio, sibi laudi dat Sigonius. Ait non de ludis magnis, sed de feriis Latinis hic mentionem fieri. Immo, quia de feriis Latinis agitur, ideo

recte dicitur, ludos earum feriarum fieri debere maximos et apparatissimos: etenim ipsae feriae Latinae non erant sine his ludis. Dionysius citato loco: *Munus autem procuracionemque sacrificiorum et ludorum, qui in illis feriis fiebant, Tribunorum plebis adiutores acceperunt, qui nunc aediliciae potestatis, a Senatu praetexta et sella eburnea et reliquis insignibus regis honorantur.* Livius lib. 5. (c. 17.) *inuentumque tandem est, ubi neglectas caerimonias intermissumque solenne dii arguerent: nihil profecto aliud quam magistratus vitio creatos Latinas sacrumque in Albano monte non rite concepisse.* De eadem re inferius: (c. 19.) *Iam ludi Latinaeque instauratae erant.* Porro ex verbis Liuianis alia frustra censet esse repetita, alia plane deformata, alia omissa. Repetita esse, *deum immortalium causa libenter*: neque enim ad hanc sententiam pertinere, sed ad inferiorem, vnde sumta sint per imprudentiam. Cur vero? an minus decebat Senatum censere, deos immortales ob hoc beneficium restitutae concordiae ludis honorandos, quam iuvenes patricios dicere, se honoris deorum immortalium causa id esse facturos? Etenim, inquit, Senatus concordiae causa decernit ferias, iuvenes deum immortalium causa se libenter id onus suscepturos pollicentur. Miror discrimen. Quasi seu concordiae seu cuiusvis alterius boni causa decretis feriis non possit in senatusconsulto poni, deorum immortalium causa indictas. Nempe a diis immortalibus grato animo, quicquid erat publice boni, agnoscebant, neque feriae ludique publici fiebant, nisi honorandis diis. Immo ut hoc muneris tanto facilius iniungi sibi paterentur Aediles, et dignam eam rem censuit Senatus, ob quam apparatissimi ludi fierent adiecto etiam die, et confidere se haud grauatim, non tam publicae felicitatis quam deum immortalium causa, eos ab Aedilibus factum iri dedita opera professus est. Haec ipsa enim bonae opinionis professio blandam vim adhibet illorum, quibus persuadere volumus, voluntati. Iam deformata esse autumat haec,

haec, *facturos fore, ut ludi maximi fierent*: legendum enim: *factum SC. feriae ut Latinae fierent*. Ostendit etiam, unde ista corruptio processerit: nam cum scriptum esset: *factum SOC.* (sic enim vitiose plerumque esse in libb. vett.) quendam emendasse: *facturos*: cum scriptum esset, *Latin.* alium fecisse: *ludi m. i. maximi*. Non opus haec exagitare, ut facile foret: dii procul hanc terris corrigendi rationem. Illud evidens est, inprimis offensum eo virum doctissimum, quod illud, *facturos fore*, sine substantiuo seu nomine eorum, qui facere deberent, comparet. Atqui subaudiendum ex proximo, *Aediles plebis*, more Liuii, quem pluribus exemplis in Notis declarauimus. Vide ad lib. 30. c. 7. et ad lib. 45. c. 30. At vero, quod ille suggerit, *factum SC. feriae ut Latinae fierent*, id omnino deformatum est. Nullum vnquam ea formula SC. factum, ex quo semel anniuersariae fuere: nullo ad id proprie ut fierent, senatusconsulto opus: sufficebat mos maiorum, secundum quem Consules noui, priusquam aliud agerent quidquam ad rempublicam pertinens, de religionibus consulebant et ex SC. constituto die concipiebant indicebantque Latinas ferias. Quomodo autem id munus recusare poterant Aediles, qui muneris huius ergo fuerant instituti? Denique omissorum hanc ait fuisse futuram sententiam: *Cum dignam eam rem censeret Senatus, meritoque id si quando vnquam alias, hoc maxime tempore faciundum, factum SC. feriae ut Latinae fierent etc.* Certe nec sententia haec Liuii fuit, neque talibus ille verbis eam expressisset: aliter catuli, aliter. Vult enim, quae mens satis plane exprimitur in veteri scriptura: cum eam rem dignam censeret Senatus, ob quam fierent magnifici ludi et vno die aucti, qui solebant comitari Latinas; cumque idem censeret Aediles plebis, si quando vnquam alias, libentes merito id deorum immortalium causa facturos curaturosque; tum recusasse aggravatum munus Aediles, iuuenes autem patricios facclamasse; se vero id honoris deum immortalium causa libenter

acturos, cum eo ut fierent Aediles curules. *Triduum* illud non est aliud quam triduum Latinarum, quae vox si inserta esset, omnia forent clariora: nunc, quia abest, omnino intelligenda, ut multa voluit Liuius. Si quid mutandum esset, transpositione forsitan faciendum erat, hoc modo: *quem dignam eam rem Senatus censeret esse, ut ludi maximi fierent, et dies unus ad triduum adiaceretur, meritoque id, si quando unquam alias Deorum immortalium causa libenter facturos fore; recusantibus id munus Aedilibus plebis.* Quasi repetisset: cumque idem Senatus censeret, merito id facturos Aediles plebis, recusantibus iis. Caeterum *dies religiosi*, quorum meminit Cicero, aut sunt ex numero quaternorum: et tunc ipsum sacrificium biduo peractum fuisse putandum: aut, quod verius, extra numerum, et sunt alii fortuiti, ut inprimis supplicationum. Nam epistola sexta quoque iisdem feriis adiungit supplicationes. Ut et Liuius lib. 45. cap. 3. *Ob eas res gestas ductu auspicioque L. Anicii Praetoris Senatus in triduum supplicationes decreuit, ut Latinae edictae a Consule sunt, in ante quartum et tertium et pridie Idus Nouembres.* hoc est, quod triduum futurum esset post Latinas, quarto et tertio et pridie Idus. Nisi excidit dies, et de ipsis feriis hoc effertur, ut in Notis haud opinor temere suspicati sumus. Solebant etiam interdum extra ordinem addi dies ludis: vnde apud Liuium lib. 35. *Ea religione moti Patres et diem unum adiiciendum ludorum celebritati censuerunt.* Quod si malis, *eram exiturus*, quia epist. 6. *quod eram postridie Roma exiturus:* aut *erat exiturus*, ita ut in fine desit nomen eius, qui esset vrbe profecturus: per me licet: sed sic postrema non de die datarum literarum, sed de itinere vel Ciceronis vel cuiuscumque alterius: manet autem salua confecti Latinaris interpretatio. Liuius lib. 44. (c. 22.) *Et ne quid profectionem suam teneret, pridie Calendas Apriles Latinis esse constitutam diem. Sacrificio rite perfecto, se et Cn. Octavianum, simul Senatus censuisset, exituros esse.*
Nam

Nam quod epistola sexta dicitur *instaurari Latinas*, quae in altera iam *confectae* narrantur, sciendum sine dubio instauratas, quae prius rite factae non erant: cuius rei complura exempla Liuius suppeditat. Nunc saltum faciamus ad alia. Publius et Lucius Scipiones moris et disciplinae Graecae fuerunt amantiores, quam illorum temporum feueritas grauitasque Romana propemodum sine nota censoria ferret. De priori Valerius Maximus refert, quum in Sicilia parando in Africam traiectu ruinam Carthaginis animo volueret, *inter consilia ac molitiones tantae rei operam gymnasio dedisse, pallioque et crepidis usum esse*, lib. 3. c. 6. Idem ei vitio datum narrat Liuius lib. 29. cap. 19. vbi Fabii Maximi truci sententia post Locrensum de Praefecto illius Pleminio querelam recitata subiungit: *Perrogari eo die sententiae accensis studiis pro Scipione et aduersus Scipionem non potuere. Praeter Pleminii facinus Locrensumque cladem ipsius etiam imperatoris non Romanus modo, sed ne militaris quidem cultus iactabatur: cum pallio crepidisque inambulare in gymnasio, libellis etiam palaestraeque operam dare.* Rhenanus tres voces, *et aduersus Scipionem*, praeter auctoritatem scripti codicis ait esse insultas: nam quanto magis principum orationibus lacerabatur Scipio, tanto magis aliorum studia in illum accensa. Sed nos et in omnibus vidimus nostris, et vt fortasse abesse posse vincat argumentum Rhenani, tamen minime abolendas esse peruincit. Pronus error librarii, qui omisit ob repetitum nomen Scipionis. Sed et si sequentia inspicias, otiosas non esse apparebit. Connectunt enim praecedentibus, quae innox narrat praeter Pleminianum facinus obtrectatores in eo fuisse criminatos: quae deletis illis minus commode interiiciuntur inter mentionem studiorum pro Scipione et sententiam Metelli: huius enim praefatio continet ea, quibus egerunt beneuoli et studiosi Scipionis. Deinde legebatur olim: *libellis etiam cum.* sustulit pronomen Rhenanus. Contra Put. et omnes Gall. Palatinique tollunt coniunctionem habent-

bentque: *libellis cum palaestracque*: nec fortassis aliter fuit in Borbetomagensi; sed Rhenanus qui nihil mutata reliqua oratione locum potius videbat esse soli coniunctioni, quam nudo pronomini, retinuit illam, quasi in *cum* corruptam: ideo nec plane explicat, ut in libro fuerit. Consensus tot veterum codicum me mouet, ut existimem scribendum esse: *cum pallio crepidisque inambulantem in gymnasio libellis cum palaestracque operam dare*. Caeterum quae plus quam vulgaris hic et animaduertenda nemi loquendi figura videatur: *cum pallio crepidisque inambulantem in gymnasio*: ea impediuit viros summa eruditione summoque ingenio praeditos apud Cornificium ad Herennium lib. 4. c. 3. *Quod si quis ad Olympiacum venerit cursum, et steterit, ut mittatur, impudentisque illos dicat esse, qui currere cospexint, ipse intra carcerem stet, et narret aliis, quomodo Ladas aut Boius cum Sicyoniis cursitaris*. Turnebus incitum et nugatorium ait exprimi sensum; neque enim cum populis solitos illos, sed cum similibus certatoribus cursitare: tum aliqua cum metus et verecundiae suae significatione legendum se credere fatetur: *aut Boiscus Sicyonius cursitaris*, lib. 20. Aduersar. c. 25. Lambinus edidit, *Boiscus Sicyonius*: et si in notis probet etiam *Boiscus* nomen pugilis apud Xenophontem. Accessit tertius Gruterus, a quo iam sic duabus in editionibus legimus: corte legere nos sic ille voluit; nam *Boiscus* operarum mendum est. At nihil est inciti aut nugatorii sensus, si, ut oportet, *Sicyoniis*, intelligas non hominibus, sed calceamentis. Lib. 1. de Oratore: (c. 54.) *si mihi calceas Sicyonias attulisses, non vterer, quamuis essent habiles et apti ad pedem, quia non essent viriles*. Lucretius: (4, 1118.) *et pulchra in pedibus Sicyonia ridens*. Phrasis qualis illa Liuii, qualis pro L. Flacco: (c. 17.) *ambulat cum lorica*. Qualis in secunda Antoniana: (c. 30.) *cum Gallicis et lacerna curristi*. Bruto: (c. 14.) *cum Consul esset, eodemque tempore sacrificium publicum lacna faceret*. Naeui in Scipionem:

nem: *cum suus pater cum pallio uno ab amico abduxit.* Cornificii eodem libro: (c. 52.) *venit iste cum saga, gladio succinctus.* M. Velferus in Boicis locum omnibus interpretibus depositum conclamatumque, etsi *Boius* aut *Boiscus*, ut quidam legere maluerunt, Boica respicere videatur, quod nihil sani erui posse confideret, scientem ait praeteriisse. Certe non potest pertinere ad Boica: nam Graeca et gymnica exercitatio est, et Graecum utrumque nomen, etsi posterior persona obscura, siue *Bocur* ille, quo vocabulo inter Heraclidas commemoratur Pausaniae et alius *Boios ἐν ὀρνιθογονίᾳ* Athenaeo lib. 9. siue *Bolis* vocitatus fuerit. L. Scipionis statuum chlamydatam crepidatamque in Capitolio cernere erat, teste Cicerone pro Rabirio et Valerio Maximo d. l. neque ex Asia deuicta minus idem amauit cognomen Graecum *Asiagenis* quam Latinum *Asiatici*. Liuius lib. 39. cap. 44. ubi de aspera illa tristisque M. Porcii et L. Valerii Flacci censura: *In equitatu recognoscendo L. Scipioni Asiatico ademptus equus.* Hic scriptae membranae Cardinalis Barberini et Alexandri Petauii clare: *L. Scipioni Asiageni.* Sic et vnus Florentinus vetustior. Item Venetus Coenobii D. Antonii. Alter in eadem bibliotheca: *Lucio Scipioni geni asya* Thunaeus: *L. Scipioni regni asia.* Quae adiungimus, ut appareat, quid librarii proximorum seculorum permisserint sibi, et quibus gradibus longissime tandem a veritate sit recessum: haud interim dubii, quin *Asiageni* Liuius scripserit. Idem namque Graecis *Ἀσιαγενής*, qui Romanis Asiaticus, ut *Ἀργυπτογενής*, *Ἡπειρογενής*. Vocabulum *σαφολής* videri *Ἀσίαγενής* ait Athenaeus, lib. 14. Estque satis probabile, utramque appellationem simul natam et pro adfectu Lucii erga nationem perhumanam, hanc iuxta gratam illi, itaque vsu vulgatam fuisse. Neque enim adiectio illa *τῆ γένης* semper natiuam patriam significat, quod obiecissem mihi doctum virum meminī, quaerendumque dixisse (hoc est, nodum in scirpo) an Lucius Scipio forte in Asia natus esset. Sic et Apollo *Λυκηγενής*.

γενής, quasi Λυκηγενής, non quod in Lycia genitus sit, sed διὰ τὸ τὸν Απόλλωνα ἐν αὐτῇ Λίαν εὐσεβεῖσθαι. Quare et Didymus, Λυκηγενεῖ explicat τὸ ἐν Λυκίᾳ τιμωμένον, etsi adiiciat fabulari quosdam Apollinem in Lycia natum, quod nec siluit Eustathius, uti nec de lupo apparenti Latonae, cum pareret. Sed et origo partis, a qua vox producit, non tantum nasci, verum et esse significat, eumque solum respectum in quibusdam compositis habet, ut αἰεργενής. Sic πρεσβυγενέας τὴν ἐν Λακεδαίμονι παραχθῆσαν αἰρετοκρατίαν τοῖς βασιλεῦσι dixisse Pythium quam Lycurgus Γερσίκαν, testis Plutarchus. Sidonius in Panegyrico, quem Auito scripsit, uti quidem boni MSS.

*Vae mihi, qualis eram, cum per mea iussa iuberent
Sulla, Asiagenes, Curius, Paullus, Pompeius,
Tigrani, Antiocho, Pyrrho, Persae, Mitbridati.*

In editionibus corruptis olim hic legebatur, *Asiae gentes*. Hinc Antonius Augustinus in opere de familiis Romanis coniecit *Asiagetes* scripsisse Sidonium; ita primum in Graecia dictum Scipionem, eiusque vestigia exstare in numinis et antiquis exemplaribus Liuii. Nimirum hactenus est falsus vir summus, quod in nummis, cum postremae literae expressae non essent, et lex versus apud Sidonium ita videretur poscere, pro *Asiagenes*, quod antiqua illa exemplaria praetulerunt, legit *Asiagetes*. At Sirmondus, quod in Liuianis libris adhuc non contigisse videre praefatur sibi, nisi *Asiaticus*, in promptu causa est: non ita Patauiini historici, ut Sidonii sui, vetusta exemplaria volutauerat. neque enim omnia possumus omnes. Secus ex nummis non tam levis hac in re coniectura illi videretur: in quibus L. SCIP. ASIAG. supplendum esse, L. Scipio *Asiagenes*, istorum auctoritate et ipse sciuisset. Accedit testimonium Diodori Siculi in excerptis, loquentis de Nafica: Εξ ἐκείνης γὰρ ἦν τῆ γένεσις, ἐξ οὗ τὰς Αἰρετοκρανέας καὶ τὰς Δασιαγενεῖς καὶ τὰς Ἰσπανίους ὀνομάζεσθαι συμβέβηκεν. ὧν ὁ μὲν τὴν Διβύην, ὁ δὲ τὴν Ἀσίαν, ὁ δὲ τὴν

τὴν Ἰσπανίαν καταστρέψαντες, ἔτυχεν τῆς ἀπὸ τῶν προ-
 ξίων Φερωνίμης προσηγορίας. Quod autem Sirmondus
 hariolatur, potuisse Apollinarem dixisse vel *Afiagetes* vel
Afiagenetes, ea forma, qua *Eugenetes* pro *Eugenes* et
ἑρμειγενεὺς pro *ἑρμειδηνὺς*: prius diuinandum non est, quia
 nec datum est nec conuenit tale nomen imperatori Ro-
 mano horum temporum; alterum, ut sane speciem ha-
 bet, ita si coniecturis agere velimus, nihilo peiores in
 promptu sunt. Sane vix credibile est, ut productum iuerit
 eam syllabam Sollius, quam omnis pronuntiatio breuem
 testatur, et quaeuis refutaret auris. Nam indulgent hoc
 modo tum fere in Graecis vocibus isti Poëtae sibi, quan-
 do prolatio communis quantitatem non discernit, siue id
 fiat propter accentum, ut *Idolum ἰδῶλον*, *diastema δια-
 στήμα*, *trigonus τρίγωνος*, siue quia syllabis abundant, et
 quarundam non auditur quantitas, ut secundae in *Ecclesia*.
 Itaque si hac parte saluum quoque velimus Sidonium le-
 gamus vel: *Sulla*, *Afiatogenes*, ut apud Aeschylum in
 Persis: *πᾶσα γὰρ ἰχὺς Ἀσιατογενὴς ὠχάκε* sic *ἑρωμα-
 νὴς* et *ἑρωτομανὴς* et vidimus scriptas membranas, quae
 inter mediam vocem relicto albo cum distinctione (*Asia.
 genes*) non absurde significabant syllabam excidisse: Vel,
 quod omnium maxime probabile, *Asia gemnes*; siue ve-
 lis deriuare a *γεννα*, siue geminatione poëtica τῷ ν, ut in
ἐννέπω, *ἐννη*, *ἐννοσίγαιος*. Potest tamen in raro nec
 multum frequentato vocabulo etiam accentu deceptus esse
 Sidonius, dum putat *Ἀσιαγενὴς* pronuntiarī ut *Ἀσιγγένης*,
 immemor Graecos in nominibus personarum mutare ac-
 centum, quem habebant eiusdem originis communia.
 Illud autem gentem, hoc personam designat: ut et Ori-
 genes Philosophus apud Eunapium: et si utrumque par-
 tim ex proprio, partim ex communi compositum sit:
 nam quod illi praestat *Ἀσία*, hoc alteri *Ἦρ* vel *Ἦρος* apud
 Aegyptios et dei et regis nomen. Quod miror erudi-
 tum Halloesium fugisse, qui contra omnem analogiam
 ab *Ἦρος* id vocabulum deducit, ut vel ex occasione loci
 natalis,

natalis, vel, quia sit ortus ex montibus, quod sit parentibus sanctis, ἀνθυογενῆς impositum diuinaret. Sed hunc errorem in And. Schotto iam notauit Gerhardus Iohannes Vossius, cuius olim famam, nuper animum, uti prae-fulgentem ingenii virtutibus, ita nemini grauem moderatione ac lenitate, dum corpore utebatur, nunc et ignotis alienisque ob irrequieta operum merita, et nobis maxime familiaribus ob consuetudinis cum vsu tum suauitatem incredibilem semper desideratum, immensae eruditioni coniuncta nitissima probitas coelo locauit. Graeca natio tum peritior adulandi nouosque honores et titulos patronis suis comminiscendi multo callidior et instructior erat Romanis. Itaque possis suspicari, ab illis initium factum Romanum nomine Ἀσιαγενεὺς, quod inter illos meritis erat, insigniendi. Imitati Italici, ne minus Asia domita decus imperatori suo parasse viderentur illis, qui fratris auspiciis in Africa res gesserant, Ἀσιαγενῆ Ἀσιαicum reddiderunt. Atque ita ambo, quoniam cum maxime vrbs Graeca fieri et in Tiberim Aegon explicare se incipiebat, inter vulgus creuerunt. Priusquam dimittimus Scipiones, operae pretium est subuenire Valerio Maximo lib. 6. cap. 7. Narrat is Tertiā Aemiliam Africani prioris vxorem *tantae fuisse comitatis et patientiae, ut cum sciret viro suo ancillulam ex suis gratam esse, dissimulauerit, ne domitorem orbis Africani foemina impudicitiae reum ageret.* Sic edidit Pighius, cum in editionibus antiquis et melioris notae libris omnibus sit, *impatientiae.* Refutat Pighianum Lipsius, quod ea vox apud Latinos conueniat in viros, qui libidinose patiuntur, non agunt: ipse autem supponit, *impotentiae*: et hanc probam omnino correctionem non ipse modo laudat, sed etiam plaforem habuit Colerum. Fuit et vir doctus, qui fastus ipse, mordicus seruare libros veteres *impatientiae*, audet tamen affirmare scriptum Valerio, *imparientiae*, id est, inquit, inobsequentiae et veluti perfidiae coniugalis. Nos quoque mordicus tenemus veterem scripturam,

pturam, et obseruamus notionem vocis elegantem et propriam pro intemperantia in libidine, vehementia amoris indecentis. Declamatio 14. sub nomine Quintiliani, quae est pro iuvene contra meretricem, quae illi portionem odii dederat: *Nec me praeterit plurimum perire de nocentissimae potionis inuidia: dum me putatis adhuc impatientia priore miserum.* Ibidem: *immodico ardoris aestu et exundante impatientia.* Rursum: *Inuentas credo meretrices, ut esset aliquid, quod liceret amare pauperibus.* Nullam ego circa corpora ista consistere impatientiam puto. Bis praeterea est in eadem. Sic in frequenti pro meretrice, *pallore deformis solaque impatientiae tuae fabula notus.* Iterum: *non caritatem, sed impatientiam perdidisti.* Aurelius Victor in Caracalla: *Fuit impatiens libidinis, quippe qui nouercam suam duxit uxorem.* Victor alter de Carino: *suorum iectu interiit, quod libidinis impatiens militarium nuptas adfectabat.* Atque ideo suspicabar aliquando melius lectum iri apud Tacitum lib. 6. Annal. c. 46. *Sed grauescente valetudine nihil a libidinibus omittebat, impatientia firmitudinem simulans.* hoc est, quae faciebat perpetua consuetudine et versa in naturam incontinentia, in iis imaginem praebens firmi hominis et fructui foedarum voluptatum sufficientis. Solent enim, ut vere Basiliius, οἱ ἐν νεότητι πρὸς τὰ τῆς σαρκὸς πάθη κατολιθίσαντες, καὶ μέχρι πολλῆς αὐτῆς, διὰ συνήθειαν τῆ κακῆς, ταῖς ἀμαρτίαις παραμῆναι. Sic nec Tiberius abstinere poterat, quamquam fruendo superstes, eo tamen audior, quo sic vires ad fruendum habere videretur. Vulgo est, *in patientia*, diuisis vocibus: quod scio quem sensum admittat, nec si quis eo magis delectetur, vehementer contra contendam. Arnobius lib. 4. *An uxore contentus haud una, concubinis, pellicibus atque amiculis delectatus impatientiam suam spargebat passim?* Seruius in 3. Aeneid. v. 113. *in luco matris deum, amoris impatientia, cum victa concubuit.* Hieronymus aduersus Iovinianum: *Et qui insanientes in foeminas facti*
Fff
sunt,

sunt, statim ut mulieres viderint, adhinisunt, et impatientiam suam (pro nefas!) scripturarum solantur exemplis. Sic in contrarium patienter amare est amare moderate. Martialis epigr. 7. lib. 5. ad Vulcanum: (v. 7.)

*Parce pater: sic Lemniacis lasciva catenis
Ignoscat coniux, et patienter amet.*

Hoc est, habeat illum, quem sibi optat Alcmena in Amphitruone Plauti, sedatum cupidinem, non laboret impatientia erga Martem. Nec substituendum, *sapienter*. Idem lib. 14. epigr. 165. de Cithara:

*Reddidit Ferydicen vati, sed prodidit ipse,
Dum sibi non credit, nec patienter amat.*

Ovidius in epistola Herus ad Leandrum: (19, 3.)

*Longa mora est nobis omnis, quae gaudia differt.
Da veniam lassae: non patienter amo.*

CAPUT XXVI

Inhibere verbum nauticum, πρῶμῶν κρείσδαι vel ἐν πρῶμῶν κρείσδαι. Hesychius tentatus. Naues in statione vel portu habebant ut plurimum puppem obuersum et religatam litori. Hector quare apud Homerum classē Graecorum oppugnans πρῶμῶν κρείσδαι dicatur. In signis Liuii locus restitutus. In ancoram euehi, Naues ἐν πρῶμοι. Festi Auieni Aratea partim defensa, partim emendata. Argo non mouet se solenni in faciem rostro. Argo puppim curuisoris superattrahens. Cingere vada dorso. Πρῶμῶν κρείσδαι et ἀνακρείσδαι vsus veterum distinxit. Pollucis observatio adiuta. Luciano, Aristidi, Onofandro, Acbilli Tatilo. Auertere puppem. Corne-

lius Nepos defensus. Prodigiosum mendum in Liuiō curatum. Aduersi amnis os lato agnue et multis simul venientibus haud intrabile. Inhibere remos dubitatum an dixerint veteres. Germanicus, Quintilianus, Iustinus, Lucanus, emendati. Si, at vos. Obsidio. Lucani rursus vetus scriptura defensa. Classica dare bellum, ut dicantur. Portisculus. Ennius, Plantus, Cato illustrati. Constat omnis familiae causa. Scribi sub portisculum. Rescribi sub flagrum. Nonius et Isidorus correcti. Excussus. Serui lapsus. Silio et Horatio facula accensa. Nauium puppes citae, vel naues in praelio πρῶμῶν κρείσδαι, sinistrorsum.

Inhibere et inhibitio verba nautica sunt. Cicero lib. 13. ad Atticum epist. 21. *INHIBERE illud tuum, quod valde mihi arriserat, vehementer displicet. Est enim verbum totum nauticum? quamquam id quidem sciebam; sed arbitrabar sustineri remos, cum inhibere essent remiges iussi, id non esse eiusmodi didici heri, cum ad villam nostram nauis appelleretur: non enim sustinent, sed alio modo remigant. id ab ἐπὶ ὄχῃ remotissimum est. Et mox: Inhibitio autem remigum motum habet, et vehementiorem quidem, remigationis nauem conuertentis ad puppim. Quod saepe notatum eruditis: sed hic ex multa obscuritate multiplex versatur error, cui minuendo, ut vnus e multis, probabilia coniectura sequens, quid mihi videatur, exponam. Viri docti plerique omnes non distin-*

Fff 2

guunt

guunt inter *inhibere remos* et *inhibere remis*, confunduntque communem significationem cum illa, quae propria est rei nauticae: de qua tamen differentia iam Budaeus monuit. *Inhibere remos* esset *κωπὰς χάζειν* Pindaro, *καθῆναι κωπὰς* Thucydidi, aliis *ἔρεθμαὶ χάζειν*. At *inhibere remis* est *πρύμναν κρέσασθαι, ἀνακρέσασθαι, ἐπὶ πρύμναν κρέσασθαι*. Scholiastes Thucydidis: (1, 50. p. 36.) *Πρύμναν κρέσασθαι ἐπὶ τὸ κατ' ὀλίγον ἀναχωρεῖν μὴ σρέψαντα τὸ πλοῖον· ὁ γὰρ ἔτως ἀναχωρεῖν ἐπὶ τὴν πρύμναν κωπηλατεῖ τῷτο δὲ ποιῶσιν, ἵνα μὴ δόξωσι Φανερώς Φεύγειν ἔτω κατ' ὀλίγον ὑπαπιόντες, ἢ ἵνα μὴ νῶτα τοῖς πολεμίοις δόντες ῥᾶον τιτρώσκονται*. Hesychius: (vers. 61. ed. Duc.) *Παλιμπρυμνήδον, οἷον παλίμπρυμνον χάρεσιν προσελθίντ' εἰς τῆμπροθεν, ἀνακάμπτειν, ὥς ἐπὶ πρύμναν κρέσαι*. Intellige τὸ πλοῖον ἢ τὴν ναῦν. Ita enim legendum et distinguendum puto. Vulgo: *χάρεσιν προσῆλθεν εἰς τῆμπροθεν ἀνακάμπτεσθαι*. Appianus: *τὴν ναῦν κρέοντες ἐπὶ πρύμναν*. Scholiastes Aristophanis: *τὸ δὲ πρύμναν κρέσασθαι φασὶ τινες λέγεσθαι, ὅταν μετακαθίσαντες οἱ ἐρέται, ἐλαύνοιν ὀπίσω ἐπὶ τὴν πρύμναν, ὅταν εἰς λιμένα εἰσέρχονται, ἵνα τὴν πρύμναν εἰς γῆν ἔχωσι νεύσαν καὶ τὴν πρῶσαν ἔξω ὅπως ἀντιτροπῆς εἴη εἰς ἔξοδον ἢ ναῦς*. Dicit remiges mutare scdilia, quamquam et possint non haec mutantes, sed rationem mouendorum remorum, si pro eo, quod prius *προνεύσαι*, post *ἀναπίπτειν*, prius retro se flectant, postea remis incumbant: utique in minoribus nauigiis; sed in grandioribus videntur semper soliti *μετακαθίσαι*. Utebantur autem *τῇ κρέσει πρύμνης* vel portum ingressuri et applicituri ad litus, vel in pugna nauali. Plerumque cum aduertuntur litori naues,

Ancora de prora iacitur, stat litore puppis.

Sic Cumarum oris allapsi Aeneae socii (Aen. 6, 3.)

Obuert-

*Obueriunt pelago proras, tum dente tenaci
Ancora fundabat naueis, et litora curua
Praetexunt puppes.*

Quae ratio est, cur apud Homerum Hector Achiuorum classem oppugnans *πρύμνης ἄψαδαι, πρύμνηθεν λαβῆεν* dicatur: qua videlicet telluri naues erant admotae. Frustra Daufqueius ad lib. 14. Silii puppiem ab heroe Homérico ideo voluit tentari, quod in ea pretiosum esset Tutelae spoliū, aut quod victa Tutela inde hostium fiducia ferociaque frangeretur. Non poterat alia parte de terra eos aggredi. Sic ad Laden insulam classem Alexandri fuisse positam ostendit Arrianus, cum refert *ὅτι αἰτὸς ὠφθῆναι καὶ θέμενος ἐπὶ τῇ αἰγυαλῇ κατὰ πρύμνας τῶν Ἀλεξάνδρου νεῶν*, lib. 1. Sic locatas in statione fuisse Pœnorum et Hasdrubalis naues ad ostium Iberi amnis apparet apud Liuium lib. 22. cap. 19. quem locum et nauium stationis et sermonis parum gñari satis corruptum nobis dederunt: *Vix dum omnes conscenderant, quum alii resolvunt oras aut ancoram vellunt, alii ne quid teneat ancoralia incidunt: raptimque omnia et praepropere agendo, militum apparatu nautica ministeria impediuntur, trepidatione nautarum capere et aptare arma miles prohibetur.* Refert Sigonius e suo libro: *quum alii resolutis loris ancoram vellant.* Sed enim omnes scripti alicuius pretii, Puteanorum ille princeps, Petauiani, Regius, Florentini, Palatini, Barberinus: *quum alii resolutis oris in anchoras (vel anchorans) eueherentur.* Recentiores nonnulli, *loris, et se veherent.* Scribendum decerno: *quum alii resolutis oris in anchoras euehuntur, alii ne quid teneat ancoralia incidunt.* Quia missae de proris anchorae, funes ex puppi, statuebant naues; quidam funibus solutis, obliti anchoras velle prae festinatione nimia, prouecti contra anchoras adhuc tenentes propellunt easdem naues; alii funes, quibus haerebant anchorae ac procursum impediabant, incidunt. Hoc est *in anchoras euehi*, contra vel aduersus an-

coras tenentes. Ea virtus particulae minime vulgaris. Plautus Amphitruone: (1, 1, 83.) *Sed fugam in se tamen nemo conuertitur.* Seneca Agamemnone: (v. 15.) *Vbi ille celeri corpus euinctus rotae In se refertur.* Lucanus lib. 6. (v. 472.) *puppimque ferentes In ventum tumuere sinus.* Loquitur de monitrosa potentia sagae, quam ait effecisse carminibus, vt quamuis aduersante vento vela secundis flatibus impellerentur et nauem promouerent. Interius convexum inflati veli est aduersum ventis, tumor vero et quasi vinbo exterior auersus est naturaliter: at illa vela contra ventum intumescere iussit, conuexa velorum auersa, vinbonem aduersum ventis fecit, vt magico quodam spiritu impleta contra spirantes ventos scinderent, aduersisque licet illorum flatibus suo cursu nauem propellerent. Plinius lib. 11. cap. 45. *Aues alas in priora curuant, suffragines in posteriora.* Lib. 18. cap. 34. *Qui mares concipi voles, in hunc (septentrionem ventum) pascito, vt sic in eundem ineant.* Statius lib. 10. Thebaidos: (v. 192.)

equidem hoc et marte diurno,

Dum res infractae, pulsque in terga redimus.

Eodemque libro: (v. 517.)

nunc impetus ire

Margine ab extremo, nunc sponte in frena recedunt.

Valerius Flaccus lib. 5. (v. 210.) *dextra sine versa magistri Protinus in proram rediit ratis.* Si e puppe iacta fuisset ancora, prora autem reuincta ad litus, sequeretur Poënos contra disciplinam p̄aelii naualis obiecisse puppem hosti: neque enim conuertisse narrat Liuius, et caetera ita narrat, vt illis otium id faciendi eripiat. Vertisse autem post ait in fuga: quo pacto terga illos dedisse Romanis et ex eo constat, quod proras illis litori praefregisse subiicitur. Longus lib. 2. ποιμεν χοῖνον μενδύν οὐκ ἔχον. ὥς ἐκδήσασθαι πῆσμα· λυγὸν δὲ χλωραὶν μακρὰν σρέψαντες ὡς χοῖνον, ταύτῃ τῇ ναυὶ ἐκ τῆς πρύμνης ἀκρας εἰς τὴν γῆν

γῆν ἔδησαν· Vnde et *πρυμνήσια* exponunt Graeci Grammatici, τὰ πρυμνάθεν εἰς γῆν δεσµέντα τὰς ναῦς *χοινίαι*· Πρυμνήτην κάλων vocat Euripides eleganter transferens in Medea:

Λιμὴν πέφανται τῶν ἐμῶν βελευμάτων
Εκ τοῦδ' ἀναψόμεθα πρυμνήτην κάλων.

Interduin tamen et proris anterioribus intrabant, easque terrae habebant alligatas, quas naues ἐπιπρώρες appellati testatur Hesychius: *Επιπρώρες*, τὰς μὴ κατὰ πρύμναν κατεχηκυίας· Sed vt plurimum ex puppibus orae tendebantur, vt in egressu non esset opus conuertenda naue, iam quasi stante in procinctu, ferentes ventos morari. Quod vt fieret necessario vertenda in appulsu nauis erat, siue in ipso portu, si laxitas eius pateretur, siue extra portum. Qui extra portum verterant, aut remulco nauem auersam trahebant, aut puppe in portum versa, versus eandem puppem remigabant, sequente prora. Id genus remigandi versus puppim dixerunt πρύμναν κρέσασθαι vel ἐπὶ πρύμναν κρέσασθαι, Latini *remis inhibere*. Deque hoc Scholiastes Aristophanis superius memoratus. Aratus de Argo:

Ἀλλ' ἐπιδὲν φέρεται τετραμμένη οἶα καὶ αὐταὶ
Νῆες ὅταν δὴ ναῦται ἐπιστρέψωσι κερώνην
Ορμον ἐσερχόμενοι τὴν δ' αὐτίκα πᾶς ἀνακόπτες
Νῆα, παλιγρόδῃ δὲ καθώπτεται ἡ πείροιο.

Cicero transtulit, vt ad remulci tractum alludere videatur: (v. 130.)

*Sed conuersa retro coeli se per loca portat,
Sicut cum coeptant tutos contingere portus,
Obuertunt nauem magno cum pondere nautae
Auersam huc trahunt optata ad litora puppim.*

Neque secus Festus Auienus:

*neque enim se Thessala cymba
Solenni in faciem rostro mouet: extrema puppis
Surgunt oceano, velut alto a gurgite nautae
Cum portum tenuere auidi, volitantia raptim
Suppara conuertunt, tergoque incurua remulco
Litora certatim subeunt.*

Maluit Grotius: *Solenni in faciem monstrat more.* Non male, si quid mutandum esset. Sed patitur interpretationem cominodam vetus scriptura: *non mouet se*, non pro-
dit, exoritur Argo *solenni in faciem rostro*, solenne nauibus rostrum in faciem, seu a fronte vel anteriore parte habens, sed puppim, praeferens, *πρόμναν κερσαμένην*. Displicet eidem *tergoque incurua remulco*, et corrigit *tergumque ineurua*. Sed non iungenda *tergo remulco*, quasi adiectiuum et substantiuum. *Subeunt remulco*, inquit, *incurua litora tergo*, id est, a tergo seu *πρόμναν* obuersa. Est figura loquendi per duos ablatiuos, alterum modi, alterum instrumenti: quales superius ad Ciceronem adnotauimus. Eodem pertinet inferius apud eundem Auienum:

*Argo, qua curuis puppim superattrahit oris,
Tingitur, et duro cingit vada coerula dorso.*

Sic videtur scribendum: non *quod* et *tingit*. Dicit, quod Cicero: *tum cedens a puppi linquitur Argo*: nempe, tum ea parte conspicuam non esse, sed eammersam et circumdatam oceano habere: *Qua curuis puppim superattrahit oris*, qua puppe procedit, ut naues, quae puppe obuersa in litus ducuntur. Peccat nimia eruditione Scaliger ad Manilium, cum legit: *quod curui puppim superattrahit oris*, dein, *caerula rostro*, et *curuum-or rostrumque* interpretatur *χηνισκόν*. Non enim cheniscum modo, sed omnem puppim vult pelago mersari, ut alia taceam. *Curvae orae* hic, quae istuc *incurua litora*. *Cingit* est circumdat, vel circumfundit, id est, circumfusa habet, vada coerula, duro dorso, vel puppi, vel tergo, ut supra dixerat.

Signi-

Significat eius partis stellas occidisse: nam Poëtis Ὀκεανὸς ἢ διῶσι. Non igitur opus reponere: *tangit*. *Superatrabit*, vt *superquatit*, *superinuehit*, *superimminet*, *supermicat* in eodem carmine. At Germanicus inhibitionem exprimit, vt quidem scribendum existimo:

Vt cum decurrens inhibet iam nauita remis

Auersamque ratem voti damnatus ad oram

Perligat optatam cupiens contingere terram.

Vt nauita in portum ex alto decurrens, cupidus contingere optatam terram, auersam ratem iam remis inhibet et damnatus voti ad oram perligat. Sed optimi quique veterum passim vsarpant Graeca in pugnarum naualium expositione. Et quidem duplici sententia: aut enim fugam molientes ita cessim in puppem remigando ibant, vt hostibus etiam retro agentes aduersa fronte resisterent, nec manifestae fugae datis maiori discrimine tergis speciem praebarent; vbi e conspectu hostium euassissent, conuercentes nauem ac more solito remigantes: aut retrocedebant paullulum proxis semper obiectis hosti, vt vehementiore impetu redeuntis impressionem facerent. Hanc Iulius Pollux differentiam facit, inter κρούσασθαι et ἀνακρέσασθαι πρὸς τὸ πῦρ. Καὶ τὸ μὲν, inquit, εἰς ἐμβολὴν ὑπαγαγεῖν εἰς τοῦ πύριον τὴν ναῦν, ἀνακρέσασθαι, τὰ δὲ εἰς φυγὴν, κρούσασθαι πρὸς τὸ πῦρ. Nam ἐμβολὴν vtique impressionem, non adpulsam navis, interpretor: vt ἐμβολὴν δίδοναι, ἐμβολαῖς χρῆσθαι, et similia. Etenim titulus Capitis est περὶ ναυμαχίας et rerum huc pertinentium, non περὶ πλοῦς ἢ ναυηγίας. Confirmatque et obseruationem Pollucis et nostram interpretationem Herodotus lib. 8. Οἱ μὲν δὲ ἄλλοι Ἕλληνες ἐπὶ πρὸς τὸ πῦρ ἀνακρέοντο, καὶ ἀπὸ τῶν ναῦς. Ἀμεινίης δὲ Παλλήνης ἀνὴρ Ἀθηναῖος ἐξαναχθεὶς πρὸς ἐμβολὰς. Recedebant enim, non ad fugiendum, sed ad impetum commodius faciendum. Diodorus Siculus lib. 13. τῶν μὲν οὖν μετὰ Κόνωνα ταχθεῖσιν οὐδεμία πρὸς φυγὴν ἐπέστρεψεν, ἀλλὰ πρὸς τὸ πῦρ ἀνακρέοντο.

κρούσασθαι διακαρτέον, τὰς αὐφυστάσας προσδεχόμε-
 ναι. Idem lib. 20. αἱ δὲ κατὰ πρόωρον τοῖς ἐμβόλοις συ-
 αράττεσθαι πρύμναν ἀνεκρέοντο εἰς ἄλλην ἐμβολήν. Dio
 Cassius lib. 50. καὶ ἐνέβαλον πεφραγμένοι πάντα τοῦ μὴ
 τιτρώσκειν καὶ ἢ μὲν κατέδυσαν τινὰς, αἱ δὲ μὴ, ἀνε-
 κρούοντο. πρὶν ἐς χεῖρας ἔλθειν. Consentit et Hesychius:
 Ἀνάκρουσις, ἐναγματομαχία ἐλέγετο ἐπὶ τῇ πρύμνῃ κρῖν.
 At πρύμναν κρούσθαι, etsi interdum generale est, et quo-
 modocunque aut quacumque de caula inhibere significet,
 tamen plurimum de fugam meditantibus apud idoneos
 auctores reperias. Testimonia infinita sunt in promptu:
 quae consulto transmittimus. Lucianus in vera historia:
 καὶ ἄλλας τρεῖς λαμβάνονσι σὺν αὐτοῖς ἀνδράσιν αἱ δὲ
 λοιπαὶ πρύμναν κρούσασθαι ἔφυγον. hoc est, *ceterae*
vero remis inhibentes fugerunt. Male magnus Desiderius
 verterat: *nuppe collisa fugerunt.* Aristides Panathenaico:
 καὶ ὑποχωρεῖ τῇ πόλει τοσούτον ἐκ γῆς καὶ θαλάττης,
 οὐχ ὅσον, Φασί, πρύμναν κρούσασθαι, οὐδ' ὥς ἐπὶ πόδα
 ἀναχωρῆσαι, ἀλλ' αἴφῃς πάντα μὲν τὸν κόσμον τόπον.
 Communem errorem erravit G. Canterus vertendo: *non*
ut remos tantum, quod aiunt, inhiberet. Dicendum erat:
non quatenus, ut aiunt, inhibetur aut res refertur. Opti-
 me haec duo coniungit: utriusque enim cedere. sedate
 et salvis ordinibus et fronte aduersa, alterum mari, alte-
 rum terra. Polybius lib. 17. καὶ τὸ μὲν ἀπολαύσας
 ἤδη, τὰς δ' ἐπὶ πόδα ποιεμένους τὴν ἀναχώρησιν. Livius
 lib. 28. (c. 11.) *Fessi igitur corporibus animi/que retulere*
pedem; ordines tamen seruantes, haud secus, quam si im-
perio ducis cederet integra acies. Onosander Strateg. c. 4.
 ὥστε καὶ διὰ θαλάττης ἤδη καὶ διὰ γῆς ἄγειν τὸ στρατεύ-
 μα, καὶ περὶ πρύμναν κρῖν. Vbi nihilo melius viri
 doctissimi: *inceptis desistere proramque obuertere.*
 Quasi qui maxime coeptis incumbunt in nautali praelio
 (id enim domicilium proprium huic verbo) proram hosti
 non obuerterent. Achilles Tatius lib. 5. de Clitophili et
 Leucippes amoribus: ἰδὼν δὲ ὁ στρατηγὸς δύο ναῦς ἤδη γε-
 νομένας,

νομévας, ἐφοβήθη καὶ πρόμναν ἐκρούσαστο hoc est, *timuit et inhibuit*. Male interpretes: *puppimque conuersti iussit*. Qui super hoc bis eadem pagina peccat, cum, *ἐδούμην ἐπὶ ἁλῆν τὴν ναῦν*, vertit, *rogavi naucm ut inhiberent*; et, *ἱσησι τὴν ναῦν*, *remiges inhibere iussit*. Non enim ita loquebantur Latini, sed hoc *statuere naucm* dicebant. Plautus Bacchid. (2, 3, 57.) *quoniam sentio, quae res gereretur, naucm extemplo statuimus*. Ambrosius Hexaëin: lib. 5. *sicut brevis pisciculus escheneis tanta facilitate memoratur naucm ingentem statuere, ut quasi radicatam in mari videas nec moueri*. Caesari est *constituere*, ut diximus ad Liuium. Aliud est *inhibere*, seu retro ire. *Auertere puppes* bene reddidit Cornelius Nepos in vita Hannibalis: (c. II, 6.) *noua re perterriti, cum, quid potissimum vitarent, non viderent, puppes auerterunt, seque ad sua castra nautica retulerunt*. Hoc est, *πρόμναν ἐκρούσαστο*. Male Lambinus, *aduerterunt*: quasi prorae potius sint aduertendae fugientibus quam puppes. Non sic videtur *auertere classẽm* dixisse Liuius, sed prorsus pro conuertere ac terga dare, proxime superius adductum locum. Sed praestat adscribere verba, ut ab turpissima labe vindicentur: *Itaque non hoste et praelio magis Poeni quam suomet ipsi tumultu turbabantur, tentata verius pugna quam inita, in fugam auerterunt classẽm, et quum auersi ac diuerso late agmine a tam multis simul venientibus haud sane impenetrabiles essent, in litus passim naues egerunt*. Leue est, quod *ἀντὶ τοῦ* turbabantur, meliores libri habent *turbati*, connexionẽ aptissima. Scribe igitur: *suomet ipsi tumultu turbati, tentata verius*. Sed quis sequentia sit architectatus, ignoro. Vir summus ad fragmenta Polybii notat Poenos, quorum erat agmen late dispersum, Romanis confectim irruentibus expositum, *haud sane impenetrabiles*, dixisse Liuium, hoc est, facillime penetrabiles. nam hoc proprium attenuatae aciei καὶ βάδος οὐκ ἐχέουσ. Nimirum non adhibuit integrum locum, secus fugere tantum virum insignita haec macula non potuisset. Rationẽm reddit

reddit Liuius, qua coacti Poeni, cum in fugam auerſi eſſent, in litus egerint naues. Ea eſt, ſi diis placet, quia eorum acies erat infirma, et facile poterat perſtrumpi. Atqui nulla erat vltra Carthaginienſium acies. Laur. Valla ita concinnabat: *et cum diuerſi a diuiſo lato agmine a tam multis ſ. v. haud ſane penetrabiles eſſent.* Ponit autem, quod ante ipſum habebatur: *et cum vniuerſi aduſos lato agmine et nonnullis ſimul venientibus haud ſane intrabiles eſſent.* Refinge hic *aduſi* pro *vniuerſi*, et *tam multis* pro *nonnullis*: et habebis Puteani, Regii, Florentinorum, omnium denique vet. codd. ſcripturam, niſi quod quidam *agmini*. Hinc coniecimus primum, quod caetera ſuppar aliis ita clare ſcriptum exhibuit poſtea nobis alter membranaceus Petauianus, *amnis os*, pro *aduſos*: dein facile fuit et caetera conſtituere: *et cum aduerſi amnis os lato agmine et tam multis ſimul venientibus haud ſane intrabile eſſet, in litus paſſim naues egerunt.* Dixerat ſupra, Scipionem ad ſtationem decem millia paſſuum diſtanti ab oſtio Iberi amnis perueniſſe: ibi per ſpectatores cognoſſe, claſſem Punicam ſtare in oſtio fluminis. Hoc eſt illud *aduſi amnis os*, vnde paullo ante in apertum aequor euecti obuiam Cnaeo erant, quodque nunc fuga repetebant. Tacitus Annali primo: (c. 79.) *optume rebus mortalium conſuluiſſe naturam, quae ſua ora fluminibus, ſuos curſus, utque originem, ita fines dederit.* Atque huius ſpatium cum ſparſas, turbatas et tot vno ordine venientes naues ſimul capere non poſſet: (ſic in fuga terreſtri ait lib. 10. *quia tantam multitudinem portae non recepere*.) iactura ipſarum viri ſalutem quaefierunt, et voluntario naufragio in litus eiecti ſunt. *Intrabilis*, quod omnis cuiuſcumque notae habet ſcriptura vetus, ut *penetrabilis*, vox digniſſima, quae Latinitatem exaugeat. Sed reuertamur ad *περὶ μὲν ἡγεύσας*, quod Latini dixerunt *inhibere remis*. Alterum, *inhibere remos*, habet retentionem, pauſam et *ἐποχὴν*, eſtque ceſſare a remigando nec moliri nauem remis. Fabius lib. 12. Inſtitut. Orat. (Prooe 11. 4.)

oem. 4.) *Vnum modo in illa immensa vastitate cernere videmur, M. Tullium: qui tamen ipse, quamvis tanta atque ita instructa naue hoc mare ingressus, contrahit vela inhibetque remos, et de ipso genere dicendi, quo sit usus perfectus orator, satis habet dicere. At nostra temeritas etiam mores ei conabitur dare. Hoc nempe non fecisse ait Tullium, ideoque hic cessare, et nec velis nec remis adiuuare. Alterum exemplum in vulgatis dat Germanicus: *inhibet iam nauita remos*. Quid si tamen totum illud *remos inhibere* aboleamus, et apud Fabium quoque formemus, *inhibetque remis*? Neque enim abhorrens videtur, veteres, etsi possent illo modo dicere, tamen ambiguitatis vitandae causa, ut a multis aliis, quae analogia tolerabat, sic etiam ab hoc abstinuisse: nec exaudiretur male apud Quintilianum, *contrahit vela inhibetque remis*, quasi portum aut stationem respicit, non intendit ulterius navigationem, nauem subducit: nam in portibus ingrediendis inhibitione vfos et puppem aduersam telluri admouisse satis explicatum. Fateor huc valde me inclinare iamque religio est dicere, *inhibere remos*. Abstiterunt hoc, inquam, non quia ex vulgari virtute verbi sic non posse dici, sed quia placuit eo sensu, ut nullam daret vacationem remigio, sed esset alio modo remigare, nauemque vel non conuersam, ut in pugna, vel iam conuersam, ut in portus ingressu, retrorsum propellere. Quia inhibendo nautarum more ac sermone remi non inhibebantur, sed gnauiter exercebantur, fugerunt hac in re *inhibere remos*: deinde fugerunt omnino, ne illud ambiguum et incertum fieret. Quis enim scisset, si gubernator clamaret, *inhibete, remos an nauem* vellet? Curtius lib. 4. cap. 4. *Plures deinde Macedonum naues superueniunt, et rex quoque aderat, quum Tyrii inhibentes remis aegre euellere nauem, quae haerebat, portumque omnia simul nauigia repetunt*. Ita veteres libri, et restitutum nuper consilio nostro, quod nec dissimulauit praestantissimus Freinshemius. Idipsum *inhibere* sine adiecto nominis casu. Liuius lib. 37. (c. 30.) *quum**

quum diuellere se ab hoste cupientes inhiberent Rhodii. Afranius apud Nonium in Cynba: Tum conscendo cymbam interibi loci piscatoriam, venio, iacitur ancora, inhibent leuiter. Subest aliquid vitii, tamen, vt appareat verbo, qua sententia dixi, vsus. Alioqui dicunt et *inhibere nauem*. Liuius lib. 26. (c. 39.) *cum rostris concurrissent, neque retro nauem inhiberent, nec dirimi ab se hostem paterentur*. Et lib. 30. (c. 10.) *Vt quaeque retro inhibita rostrata onerariam haerentem vnco traheret, scindi videres vincula, quibus alia aliis innexa erat seriemque aliam simul plurium nauium trahi*. Ex quo cognoscas, licet, inhibitionis, de qua Cicero dixerat, vim ac vehementiam. Rationem recepti sermonis huius suppeditat Scholiastes Aristophanis. Est enim inhibere ἐπὶ ἔχον τὴν δρόμῳ τὴν εἰς τὸ ἐμπροσθεν τὴν ναῦν. Remi non inhibentur vel sustinentur, sed iuxta ducuntur, siue in proram siue in puppim propellatur nauis: sed remi sunt illud instrumentum, quod velut reprimitur nauis et inhibetur consuetum tenere cursum. Ideo *remis inhibere* dixerunt, quomodo in Germanici versibus scripsimus: non *remos*, hoc certe sensu? Pompeius Trogus siue Iustinus lib. 2. (12, 7.) *Quin vos in haec nostra castra ex ista obsidione transitis. Aut si hoc parum tutum exstat, vos commisso praelio ite cessim, inhibete remos, et a bello discedite*. Duplex hic erratum. Parum *exstare tutum*, non est veteris Latii. Emendandi pridem de coniectura: *Aut si hoc parum tutum est, at vos commisso*: eadem elegancia, qua restituiamus apud Liuium lib. 24. cap. 37. *Tum Pinarius: at illi, si ad Consulem grauarentur mittere, sibi saltem populi darent concilium*. Vbi vide Notas. Cicero lib. 3. in Verrem: (c. 52.) *si quemadmodum socii populi Romani a magistratibus nostris tractentur, non laboratis, at vos communem P. R. causam suscipite atque defendite*. Sed et scriptis in codicibus ita lectum visumque produnt excerpta Bongarsiana. Deinde legendum: *inhibete remis, et a bello discedite*. hoc est, πρὸς μὲν καὶ ὑστέρῳ. Ire vult eos retrorsum; non cessare igitur,

igitur, et *remis*, non *remos*, scribendum. Atque ut videas, quam omnia sint huius loci elegantia et exquisita, nota et vocabulum *obsidionis*, quo significat, Ionas in Persica classe, non ut milites, sed ut captiuos agere. Haec enim virtus vocabuli rarior pro captiuitate, custodia. Ut lib. 15, (c. 1, 3.) vbi Antigonus diuulgat, *se Alexandri filium cum matre obsidione Amphipolitana liberare*. Eo enim Caspander Pydnae captos miserat custodiendos. Sic lib. 39. (c. 1, 1.) Demetrius Syriae Rex dicitur *obsidione Parthorum liberatus*: quem simulatione pacis attractum cepisse Parthos dixerat lib. 36. Lucanus lib. 3. (659.)

*Postquam inbibent remis puppes, ac rostra recedunt,
Deiectum in pelagus perfosso pectore corpus
Vulneribus transmissi aquas.*

Intellige, remiges. Variæ lectiones Pulmanni dant ex scriptis, *remi* et *remos*. De posteriori non est cogitandum: prius, quale est, occurrit nobis in manu exarato Codice Pircheimeri; in Andino *remis*, sed vltimam literam expungi iubebat punctum subnotatum. Et hoc magis placet ut reponatur:

Postquam inbibent remi puppes, ac rostra recedunt.

Sic mollius remis rostrisque actio et motus adscribuntur. Ergo *inbibent remis* et *remiges inbibent*, et *nauem inbibent*, et *nauem inbibent remis*, quod integrum, et denique *inbibent remi*: ut apud Ouidium: *duo defendunt retinacula nauem: αὐτὶ τῶ* duobus defenditur retinaculis nauis. Attribuitur instrumento, quod est tractantis instrumentum. Sic Lucanus idem lib. 4. (186.)

*Classica dent bellum? sacuos tu neglige cantus.
Signa ferat? cessa. iam iam ciuilis Erinny's
Concidet, et Caesar generum priuatus amabit.*

Sic omnis scriptura vetus, cui subrogauit vir summus:
Classica det bello. Quid? an non classica bellum dare
iuxta

iuxta bene dicuntur atque buccinae vel signa canere? Nempe vulgatis sensus idem. *Classica* iussa cani ab Caesare *dent* potestatem pugnae (nam qui pugnat iniussu, capital est) sed si classica faciant copiam praelii, tu ne audi. Nec enim, quia, cum insequente *versu* dicitur: *Signa ferat*: intelligitur *Caesar*; ideo necesse est superius tale verbum poni, ad quod idem nominatius subaudiatur. Classica igitur, puta Caesaris, ad pugnam vocent. Tale illud Ennii est in Annalibus: (Lib. 7. pag. 18. ed Merul.)

tonsamque tenentes

Parerent, obseruarent, portifculus signum

Cum dare coepisset.

Vbi Nonius cum Glossario Latinograeco quanta quantos viros errare docuit? Volunt enim portifculum esse hortatorem remigum, pausarium, *κελευστήν*. Sic Scaliger ad Varronem et Festum, Casaubonus ad Suetonium et Plinium minorem, Lipsius ad Senecam, Carrio lib. 1. Emendationum, Merula ad Ennium, Gothofredus ad Festum. Taceo alios, et gregem, qui sequuntur. At *portifculus* instrumentum est; malleus quem tenens hortator modum dat classi, vt recte Festus; vel pertica, quam si incusserat, remiges non desinebant; si deposuisset, quiescebant a labore, vt Lactantius ad sextam Thebaida. Laberius Hetaera: *Nec palmularum pulsus nec portifculi*. Vt *palmulae* non sunt remiges, ita nec *portifculus* hortator: vt *pulsus palmularum* est ductus remigum, qui tenent palmulas et illis impellunt aquas, sic *portifculi pulsus* est opus pausarii, qui manu tenet mouetque portifculum. Sic Plautus Afinaria: (3, 1, 15.)

Ad loquendum atque ad tacendum tute habeas portifculum.

Quin pol si reposui remum, sola ego in castris

Vbi requiesco, omnis familiae causa consistit tibi.

Adscripti

Adscripti pluscula, quia superest illustrandus tertius versus: quem si cepissent, non coniectassent: *omnis familia cassata consistit tibi.* Vt *curfus* proprie de nauibus, ita *consistere* dicitur nauigatio, cum cessat. Plinius lib. 33. cap. 13. *Prætia rerum, quae disposuimus, non ignoramus alia in aliis locis esse, et omnibus poene annis mutari, prout nauigationes constiterint, aut quisque mercatus sit, aut aliquis praualens manceps annonam flagellet.* Sed et quaecuis aliae res. Caesar lib. 2. de bello ciuili: (c. 12, 2.) *Qua noua re oblata, omnis administratio belli consistit, militesque auerſi a praelio ad studium audiendi et cognoscendi feruntur.* id est, cessat ac suspenditur. Deinde *familiam* accipies, vt apud Terentium Heaut. (5, 1, 36.) *decem dierum vix mihi est familia.* id est, vix decem dies paterfamilias certo lare ac foco esse, domum et familiam tueri potero. Sic *causa familiae* est id quod habemus quisque praesidii ad domum et familiam tolerandam: quaestus vel redditus, vnde vtimur: haec enim quia suppetant, domum familiamque habere possumus; absque his esset, futuri vel vagi, ἀνοχοι, ἀνέστιοι, vel alienae pars familiae. Sic declamatio, quae inscribitur, Apes pauperis: *audete nunc laceſſere diuitem, quibus vitae causa superest.* i. quibus est, vnde vitam exhibeatis: quasi adderet: cito enim illo carebitis. Quare *omnis familiae causa consistit tibi*, non est, omne quod capis ex familia emolumentum, sed omnis quaestus, quo familiam exhibes et darem toleras, cessat tibi. *Consistere* sic apud Lucanum: (7, 546.)

Constitit hic bellum, fortunaque Caesaris haesit.

Qui a Liuiio habere videtur. Lib. 22. (c. 32.) *Quum ad Gerunium iam hieme impendente constitisset bellum.* lib. 35. (c. 4.) *Quum bellum Ligustinum ad Pisas constitisset.* Cato scribere sub portisculum, non aliter accepto vocabulo, dixit in dissuasiōe de rege Attalo et vectigalibus Asiae: C. Licinio Praetore remiges scripti sub portisculum, sub

Ggg

flagrum

flagrum conscripti venire passim. Vbi mirifica persuasit doctis hominibus Scaliger: qui sit alibi *praeco*, eum esse in naui *portisculum*: in verbis Catonis dici ciues Romanos, qui remiges scripti erant, per portisculum sub flagro *venisse*: in quo duplicem esse notionem antiquitatis: vnam, ciues Romanos ob capital admissum prius verberibus caedi, deinde nummo festerio, si Romae essent, trans Tiberim venire solitos: alteram, qui flagris caedebantur, eos sub pracone, aut si remiges forent, sub portisculo caesos. Nihil hic verum est, nisi quod praeter rem inferitur, supplicii interfuisse pracones: caetera omnia in tanto viro ferenda et excusanda, non laudanda. *Scribi sub portisculum* est socium naualem fieri, *ad remum dari* Liuius et Suetonio: vt milites *conscribi* et *sub signis esse duci*que dicuntur. Verba Catonis misere intorquet, vt sententiam fingat alienam et figuras loquendi Romanis inauditas, veluti *venire per portisculum*, et *venire sub flagro*. Quemadmodum milites conscribuntur, vt sequantur et audiant signa: sic focii nauales, vt portisculum sequantur brachiis et intenti expectent. Hos porro mala fortuna vel vitio Praefecti classis captos ab hostibus aut relatos in alias tabulas vel catalogos, nempe captiuorum venalium (et forte scripserat Cato: *sub flagrum rescripti*: vt apud Caesarem, *rescribi ad equum*: sed vulgato sensus idem) et sub corona venisse in seruitutem, cuius magistri verbera sunt et flagella. Sic fingit eleganter *rescribi* vel *conscribi sub flagrum*, id est, mancipari: nam vt signa milites, portisculus remiges, sic flagrum seruos regit. Illis, qui hodie ad remum dantur vel potius damnantur, in mediterraneo mari plurimum, vtrumque competit: nam et ceu remiges sub portisculum et vt serui poenae sub flagrum conscribuntur. Aldhelmus de laudibus virginitatis ea voce carere non potuit: *agens liburnicam aut lintrem, instanter hortante proreta et crepitante nauclero portisculo*. Dicit nauclerum crepitare portisculo. Nonius verum tradit permixtum falso. *Portisculus est hortator remigum,*

remigum, id est, qui eandem perticam tenet, quae portifculus dicitur, quae excursum et hortamenta remigum moderatur. Legendum est, *excussum*: et est *περσσηγορικόν*, non *ἐπιδερὸν*, pro motu brachiorum. At male *pergulam* supponunt, et pro loco in naui accipiunt: quod vel solus prohibere poterat Lactantius. Isidorus lib. 19. cap. 2. *Origianum: Portifculus, malleus in manu portatus, quo modus signumque datur remigantibus.* Et hic mendum latet. Scribe: *in manu hortatoris.* Vnus Douza, quod sciam, recte vidit, *portifculum* non paularium, sed perticam paularii esse. Omnis error exstitit ex male accepto fragmento Ennii: quasi cum lego apud Ciceronem, non licuisse sibi in Senatum venire *in tanta licentia gladiatorum*, obseruem gladium esse militem. Diximus et *remiges inhibere* dici. Eius exemplum est apud Ciceronem lib. 1. de Oratore: (c. 33. al. f. 156.) *ut concitato nauigio, cum remiges inhibuerunt, retinet tamen ipsa nauis motum et cursum suum intermisso impetu pulsuque remorum: sic in oratione perpetua, cum scripta deficiunt, parem tamen obtinet oratio reliqua cursum, scriptorum similitudine et vi concitata.* Caeterum cum ista scriberet Cicero, imbutus erat etiamnum falsa illa opinione, quam pridie illius diei, quo scribebat ad Atticum, dediderat, *inhibendo sustineri remos*: quae vulgaris est τοῦ *inhibere* significatio, non propria rei nauticae. Dum igitur sine casu nominis et in ea materia verbo *inhibendi* vititur, artis nauticae verbo uti se credidit: at dum pro *sustinendo* vititur, et quidem in remis (nam *inhibendo* nauis *sustinetur* a recto et ordinario cursu non remi *sustinentur*, qui et acius vrgentur atque impelluntur) labitur et exerrat. Quod adeo condonandum summo magistro: cum ipse fateatur, *ne opifices quidem sua tueri artificia posse, nisi vocabulis utantur, nobis incognitis, vstitatis sibi*, lib. 3. de Finibus: (c. 4.) Sic monuerat, ut et in Academicis adhiberet, Atticus: et obsequeretur Cicero, sed melius edoctus vetuit corrigi quae posuerat prius: at in lib. 1. de Oratore corrigere praeter-

misit. Fecit autem illius *παρόραμα*, ut alii cautius vterentur. Permiscent etiam verum falso summi viri, cum hoc argumentum esse scribunt, quam curiose Cicero proprietatem loquendi obseruarit, quod, cum existimasset aliquando *inhibere remos* idem esse ac retinere, eoque ut auriga equos inhibet, quo cursum sistat, ita etiam *remos inhiberi* putasset, cum sustinentur, post ex nautis didicisset, *inhiberi remos*, cum remiges alio remigantes modo nauim ad puppim conuertunt; minime cessauerit vsquedum eius rei Atticus et Varro monerentur. Acquieuerunt errori vulgari et vbique τῶ *inhibere* adiecerunt *remos*, quod cauit vbique Cicero. Errat et Seruius, quique partes ei secundas tractant ad libri 12. Aeneidos: (v. 693.)

Parcite iam Rutuli, et vos tela inhibete Latini.

Inhibete, ait, *cohibete*: et est translatio a nautis. Atqui si est translatio a nautis, non est cohibete, sed Parthorum instar tela post tergum mittite. Nec satis accurate Scaliger ad Sphaeram Barbaricam Manilii. Quod Graecis est *πρύμναν κρύσασθαι*, Latinis *remos inhibere*: quod fit, quando nautae mutato situ in puppim nauem auersam impellunt, non, ut antea, in proram. Nempe *remos inhibere* quiescere est, *πρύμναν κρύσασθαι* retrorsum ire, habetque motum, et vehementiorem quidem, ut ait Tullius. Haud recte putem etiam accominodari ex Silio lib. 2. (v. 23.)

*Sic ducis affatu per inhospita litora pulsè
Conuerso Tyrios petierunt remige Patres.*

Id est, inquit, *πρύμναν κρύσασθαι*. Solebant sane remiges inhibeturi mutare situm seu *μετακαθίστασθαι*, et *conuertere remigium* est interdum nauem non conuersam retro agere, ut apud Tacitum annali secundo: (c. 6.) *plures appositis utrimque gubernaculis, conuerso ut repente remigio hinc vel illinc appellerent*. Quae naues Graecis *ἀμφίπρυμνοι*. Hesychius: *ἀμφίπρυμνοι πλοῖον, ἐκατέρωθεν πρύμνας ἔχον*.
At

At non ita Silius: is enim *conuersum remigem* dicit naue conuersa et cursu ex Hispania in Africam instituto. Qui discedunt a litore, cur inhi-beant, causam non habent: est enim credibile id fecisse, cum ad litus applicarent, vique non diu illic locorum mansuri. Legatos Romanos venisse Hannibali Saguntum obsidenti cum nuntiatum esset, misit illis obuiam ad mare, nec tuto illos adituros inter tot tam effrenatarum gentium arma, nec operae esse sibi legationes audire. Sic illi Carthaginem discesserunt. Nihilo melius vir idem maximus apud Horatium epodon 9. (19.)

*Hostiliumque navium in portu latent
Puppes sinistrorsum citas.*

Legit, *sitae*, et *sinistrorsum sitae* sunt ei *πρόμναν κερσαίμεναι*. At fieri non potest, cum *sitae* quietem, cessationem, alterum motionem significet. Sed grauius est quod *sinistrorsum* vult esse *παλιμπερυνηδόν* aut *εἰς τὸ ἐναντίον*. Quod enim Glossis *sinister* exponitur *ἐναντίος*, sit respectu dextri. qui nullus hic est, nec video cur prora vel *τὸ ἔμπροσθεν* dextrum, puppis vel quod post est, sinistrum dicatur. Fronti enim prora similis, puppis tergo: dextrum et sinistrum in lateribus, vt latera et *πλευράς* navium etiam veteres agnoscunt. Pollux *περὶ μερῶν νέως ὀνομάσας δ' ἀντοῖχον ἐώνυμον καὶ δεξιόν*. Sane quod *puppis* dicit Horatius, quod *puppis navium citas*, non impedio, quo minus dicat aut significat *τὴν πρόμνην κερσαίμεναι*. sed vt hoc significet, omnino *citas*, non *sitae*, par est eum scripsisse. Si solum *naues citas* aut etiam *puppis citas* dixisset, non foret necesse sic accipere. *Sinistrorsum* autem intelligo respectu loci, vbi pugna est pugната: nam et annotatum hoc nonnullis et tabulae situs pingentium docent ab Actio petentibus Aegyptum ad lacuam esse incedendum. Liuius illustret lib. 28. (c. 5. extr.) in aliis locis similiter loquens: *Oreum, quae ab Demetriaco sinu Chalcidem et Euripum petenti ad lacuam prima urbium Euboeae posita est*. *Puppis navium citas*, volo, in ipso praelio,

lio, desperata victoria celeriter *πρῶταν κερταμένως*. et citas ad recedendum, vt dein conuersis nauibus fugerent finistrorsum: quo vocabulo non pars nauis, sed regiones discedentium ab Actio Alexandriam denotentur. Ni sic intelligas, laboro quare *puppis nauium* dicat. Neque enim possum admittere Cruquii rationem, τὸ *sinistrorsum* indicare notantis infortunium et fugam Antonii, quod sinistra ominosa sint. Nec Laeuini Torrentii, quia prora sit altior puppi, augeri turpitudinem, quod puppes quidem conspici potuere. Quamquam quid hoc postremum velit, vix capio: non enim puppes conspici dicit potuisse, sed latuisse: nec latebras accipio Cleopatrae in portu Actii, verum in illo portu, in quem ab Actio refugit. Quorsum enim *citas*, si non refugere? *Citum* pro diuiso ac separato, quod accommodat Torrentius, non hic locum habet, sed in formula veteri, *bercto non cito*. *Sinistrorsum citas* dixit *ab Italia volantes* lib. i. od. 37. (v. 16.) Denique, vt in quo coepimus, desinamus, notandus etiam politus ille Guillemius, quique eum secuti Plautini commentatores, *inbibere imperium* cum dicitur, translatum putarunt ab re nautica. Nihil hic simile praeter verbum: sensus inter se sunt alienissimi.

ADDEN-

A D D E N D A.

Pag. 13. versu 30. nobiscum eris. Adde: similis ioc-
cus lib. 7. ad Att. ep. 6. *Modo enim audiui,
quartanam a te discessisse. Moriar, si magis gauderem,
si id mihi accidisset. Piliæ dic, non esse æquum, eam
diutius habere, nec id esse vestrae concordiae.*

p. 14. 6. ad constitutum. Quintil. decl. 12. *Cur non
expectauimus? Cur famem non ad constitutum distu-
limus? Sic enim Mss. et priscae editiones. Nunc vulgo
legimus diem tulimus.*

p. 16. 1. praestanda sunt. Quin et Phaedrus (4, 24, 3.)

*Simonides idem ille, de quo retuli,
Victoris laudem cuidam pictæ ut scriberet,
Certo condixit pretio.*

Vbi forte melius *Victori.*

ib. 16. ecloga 3. adde: v. 73.

p. 20. 24. cap. 7. Sic *δρυμαδὸς δρυμαγδὸς Κενέβεια,
νεκρὴμαῖα Φάπην, τὴν Παφίην* apud Hesychium, vbi
editur *Φάπην*.

p. 24. 27. Velleius. (2, 47, 4.)

p. 25. 15. postremo. (v. 1150.)

p. 39. 22. pinum. (v. 9.)

p. 40. 30. inquit. (v. 88.)

ib. 34. inferius. (v. 123.)

p. 42. 19. Vopisci. (v. 59.)

ib. 30. Nafonem: (Fast. 4, 232.)

p. 43. 5. Apollonius. (2, 479.)

p. 45. 28. lib. 4. (v. 438.)

p. 46. 12. de re rust. (c. 9. f. 7.)

ib. 14. deor. (c. 20.)

- p. 50. 10. libro (v. 739.)
 ib. 22. Laertium. (10, 51.)
- p. 52. 7. lib. 1. (v. 840.)
 ib. 8. lib. 5. (v. 796.)
- p. 53. 4. lib. 5. (v. 8.)
- p. 54. 28. lib. 3. (v. 365.)
- p. 55. 3. *quibus*, lib. 4. et lib. 3. *Sponde affore reges*
Dis genitor.
 ib. 9. versu 1015. leg. (III.)
 ib. 24. lib. 6. (572.)
 ib. 31. inferius (1127.)
- p. 56. 3. supra: (1042.)
- p. 58. 18. lib. 8. (17.)
- p. 61. 4. Ovidius: (Met. 14, 268.)
- p. 64. 1. Persius: (Prol. 7.)
- p. 73. 12. Ovidius: (Tr. 5, 4, 26.)
- p. 83. 13. Agraria: (c. 9.)
 ib. 18. Deor. (c. 31.)
- p. 85. 18. in Eclog. (2, 54.)
- p. 86. 17. *reddere*: (1, 8, 11. 2, 1, 26.)
 ib. 18. *percipere*, (4. 3, 5. 1, 8, 18.) *exigere*: (12,
 3, 6.)
- ib. vlt. lib. 14. (v. 540.)
- p. 92. 7. lib. 3. (An. c. 45.)
 ib. 9. lib. 2. (c. 10.)
 ib. 11. Florus: (4, 12, 36.)
 ib. 28. hift. (init.)
 ib. 30. annal. (c. 30.)
- p. 93. 4. hift. (c. 58.)
- p. 95. 24. Rhodii: (1, 919.)
 ib. vlt. lib. 10. (v. 533.)
- p. 97. 3. Propertius, (3, 2, 13.) Ovidius, (ep. 15, 56.)
 ib. 7. lib. 4.
- p. 98. 21. vexata: (c. 16.)
- p. 99. 2. sc. 1. (v. 107.)
 ib. 16. responsis: (c. 18.)

p. 100. 19. lib. 29, (c. 1. p. 148. ed. Vales.)

p. 102. tertio a fine: Afranius: (Vopiseo. 226.)

p. 106. 2. Ovidius: (Tr. 3, 2, 13.)

ib. 3. Oedipo (Act. 1, 82.)

ib. 7. *rapaces.* *Capere Canmas, aduersa, mortem,*
est, constanter et magno animo subire et tolerare. Ple-
risque enim accidit, quod Appollonius Rhodius de Me-
dea sibi necem inoliente refert, lib. 3. (v. 809.)

ἀλλὰ οἱ ἄφρων

Δεῖμ' ὀλοὸν συγερῶ κατὰ φρένας ἦλθ' αἰδοῖο.

Et quod Cerberus de Socrate latrat vel mentitur apud
Lucianum: πόρρωθεν μὲν, ὃ Μένιππε, παντάπασιν
ἰδοῖκε ἀτρέπτω προσώπῳ προσίεναι, καὶ ἐ πᾶνυ δεδιέναι
τὸν θάνατον, καὶ τῶτ' ἐμφῆναι τοῖς ἔξω τῷ σερμῖ ἐξῶσιν
ἠθέλεν· ἐπεὶ δὲ κατέκυψεν ἕσω τῷ χάσματος, καὶ αἶδω
τὸν ζῶφον, καὶ γὰρ ἐτι διαμέλλοντα αὐτὸν δακνὸν τῷ κωνεῖω
κατέσπασα τῷ ποδὸς, ὥσπερ τὰ βρέφη ἐκάλυψε, καὶ τὰ
ἑαυτῆ παιδία ὠδύρετο, καὶ παντοῖος ἐγένετο. Sic enim
legendum ibi videtur,

p. 107. 17. epist. 6. leg. (4, 28.)

p. 108. 9. lib. 3. (v. 1304.)

ib. 21. Petronius. (c. 127.)

p. 113. 16. lib. 2. (Met. v. 13.)

p. 116. 3. 4. ann. (c. 58.)

p. 117. 15. Salutat: (Idyll. 10, 27.)

ib. 23. vt infra. (v. 298.)

ib. 26. vt mox. (v. 33.)

p. 120. 17. inferius: (v. 316.)

p. 121. 19. de re rust. (c. 3. f. 2.)

ib. 20. *quae sunt.* Macrobius l. 7. sat. 11. *aut qui*
infaustas pertulit orbitates, vel cui nota quondam afflicta
cenforia est. Notant hic viri docti, alias legi, *affixa* vel
adfixa: et τὸ *adfixa* videtur illis non absonum, quia
Propertius dixerit, *desidia fingere crimen.* Rectius *ad-*
fixa accipies, tanquam ab adfigo.

G g g 5

p. 125.

p. 125. 7. pro quamquam: ut quamque.

p. 126. 28. *locavi*. nec rectius Acidalius, qui *conducere* hic pro locare positum sciscit ad Epidicum 1, 2.

p. 127. vlt. Horatiano. Serin. 1, 5, 55.

p. 134. 36. Penelopes. (Her. 1.)

p. 137. 12. *consuit*. Quod huic *referre* aut *consere*, Ciceroni est *referre* et *dicere* lib. 3. ad Att. ep. 15. *Quid enim vides agi posse aut quomodo? per senatumve? Ast tuto scripsisti ad me, quoddam caput legis Clodium in curiae poste fixisse, ne referri, neue dici liceret.* Sequitur continenter: *Quomodo Domitium igitur se dixit relaturum? Quomodo autem iis, quos tu scribis, et de re dicentibus, et ut referretur, postulantibus Clodius tacuit?* Sic accipiendum ep. 13. lib. 1. ad eundem: *Mentionem a Q. Cornificio in Senatu factam: is fuit princeps, ne tu forte aliquem nostrum putes.* Haud dubie loco sententiae et ante relationem.

ib. 15. esset. Denique propter hominem diligentem in officiis domus Augustae, cui, *Nec decrant*, qui censerent, est; cum is numerus senatorum esset, qui senatus consultum facere possent. Hinc igitur

p. 142. 15. ἐνθυσιαζόμενοι Cic. lib. 1. de Div. (c. 36. extr. al. f. 80.) *ut Bacchi sacris commota.* Seneca in Oedipo, *et pati commota Phoebum.*

p. 143. 3. Erichtho. (6, 540.)

p. 144. 1. Nat. Quaest. (c. 17.)

p. 148. 2. Sc. 1. (v. 60.)

ib. 32. vexarunt. Quintilianus decl. 13. *Non est damnum id perdidisse, quod, ut proximo utar argumento, si habere voluero, emendum est?*

p. 150. 19. patronorum, Apud Plutarchum in vita Pyrrhi ait Antigonus Gonatas τὴν αὐτῆς στρατηγίαν ἐκ ὅπλων μάλλον, ἢ καίρων εἶναι.

p. 153. vlt. προβαλέματος Idem ius Lacedaemone Senatui dederat Lycurgus, cuius extat Rhetra apud Plutarchum

tarchum αἱ δὲ σχολιὰν ὁ δαῖμος ἔροιτο, τὰς πρὸς βυγ-
νέας καὶ ἀρχαγέτας ἀποσατῆρας εἶμεν.

p. 164. 7. Ηρακλίσκω (Id. 24.)

ib. 26. Silius. (6, 92.)

p. 168. ult. mouentibus. Ex Virgilii l. i. Georg. v. 367.

Flammiarum longos a tergo albescere tractus.

p. 171. i. ex Ponto. (lib. 4.)

ib. 10. (ib. v. 37.)

p. 173. 7. *praefet.* Eodem sensu temeritatem ponit
lib. 2. de Off. cap. 11. *quid igitur est, quod me impedi-
at, quae mihi probabilia videantur, sequi, quae contra,
improbare? atque affirmandi arrogantiam vitantem, su-
ggero temeritatem, quae a sapientia dissidet plurimum?*
Vbi possis malle: *arrogantia vitata.*

p. 175. 18. *necessitas.* Macrobius l. i. in Somnium Sci-
pionis c. 6. *Post annos autem bis septem ipsa aetatis neces-
sitate pubescit.* id est, naturali lege pubescit homo. Ne-
que admitto Scaligeri *necessitas.* Nam et superius, et si
inuertisset orationem, dicendo: *dentes eius incipiunt emer-
gere: et, sonus eius in verba prorumpit: et, dentes, qui
primi emerferant, cadunt: tamen interponit: et post qua-
ter septem non solum stat firmiter, sed et incedit. Post
quinquies septem incipit lac nutritici horrescere.* In quibus
similiter intelligitur, *Homo.*

ib. 33. *didicissent.* Suetonius de illustribus Gramm.
c. 11. *Instruxerunt auxeruntque, ab omni parte, Gram-
matica L. Aelius Lanuvinus, generque Aelii Seruius Clo-
dius.* Hinc potest placere scripta lectio apud Cyprianum
de Zelo et Liure: *Aures per canora musica tentat, ut
soni dulcioris auditu soluat et molliat christianum rigorem.*
Vbi vulgo, *canoram Musicam.* Cicero l. 4. ad Att. ep.
16. *literis aut Musicis eruditos.*

p. 180. 23. Eumenidum. lib. 3. de Ponto. el. 9. (v. 29.)

*Vt mihi conanti nonnumquam intendere curas
Fortunae species obstat acerba meae.*

Ansonius

Aufonius Ep. 22.

*Videbis istum, qualis adstet cominus,
Imago fortunae suae.*

ib. ib. Eleg. 9. v. 18. (Trist. 3.)

pag. 185. 8. *responderent.* In eandem sententiam Cicero l. 2. ad Att. ep. 9. *Patria propitia sit: habet a nobis, etiamsi non plus, quam debitum est, plus certe, quam postulatum est. Male vebi malo alio gubernante, quam tam ingratis vectoribus bene gubernare.*

p. 199. 17. lib. 31. (c. 7.)

p. 203. 15. Comicus. (Ter. Eun. 3, 3, 7.)

p. 212. 5. *Dat famulis.* Ex Apollonio, apud quem est, lib. 2. (v. 65.)

ἐδὲ τι ἦδεν

Νήπιον ὕστατα κῆνα κακῇ θήσαςτες ἐν αἴσῃ.

p. 219. 29. praemio caret. Seneca de Prouidentia c. 4. *Descendisti ad Olympia: si nemo praeter te, coronam habes, victoriam non habes.*

p. 221. 25. Lucilius (lib. 28. v. 109.)

p. 228. 4. Saeuit. Quintil. decl. 9. *Video senem meliore sui parte praesepukum, omnis etiam spri superstitem, orbem, destitutum.*

p. 229. 29. de re rust. (5, 5.)

p. 232. 25. Terentii (Eun. 3, 1, 36.)

p. 235. 17. Pompeius 2. (c. 12, 14.)

p. 236. 26. fumebat. Iustinus lib. 42. (c. 4, 8.) *Sed ille simulato timore diu continuit se.*

p. 239. 16. l. 10. (c. 1.)

p. 242. 31. tit. 7. (S. 2.)

ib. vlt. eodem tit. (S. 2.)

p. 244. 6. c. 9. (S. 5.)

ib. vlt. fallant. Silius lib. 16, 43L.

Fr

*Et ni successu nimio lactoque fauore,
Proditus clapsō forat inter verba flagello
Forfan sacrasset Zephyro quas vouerat aras.*

Nam sic legendum, vbi vulgo, *pauore*.

p. 262. 3. Vticenſi. Lucianus in Hermotimo. εἰ δὲ δὴ
ἔλεγεσ προσελθὼν τοῖς καπῆλοις ἐπειδὴν κοτύλην πρί-
ασθαι βέλομαι, ὅτε μοι, ὦ ἔτοι, ἐκπιεῖν ὅλον ἑκάστος
ὑμῶν τὸν πίθον etc. εἰ ταῦτ' ἔλεγεσ, ἐκ αὖν οἷα καταγε-
λάσαι σε αὐτὲς, εἰ δὲ καὶ ἐκπῆλεον ἐνοχλοῖης, τάχ' αὖν
καὶ προσχέαι τῷ ὕδατος. Sed quod

p. 291. 17. deferri, demitti, ad eam humilitatem de-
ſcendere. Vbi Iuretus annotat ex V. C. *in id denotare*:
et hanc ſcripturam videri aptiorem, quod *denotare* poſi-
tum ſit in deteriorem partem pro quadam nota afficere,
ac dedecus inurere. Sed quid *denotare*, vel *nota afficere*
in aliquid?

p. 294. 9. Terentius. (Heaut. 5, 1, 6.)

p. 298. 32. Prologo: (v. 22.)

ib. 34. mox: (v. 33.)

ib. 35. ſc. 2. (v. 76.)

p. 302. 17. regio. Tertullianus in Scorpiana: *ſtatim*
omnes priſtini ſenſus retorpeſcunt, ſanguis animi gelaſcit,
carne Spiritus exoleſcit, nauſea nominis inaceſcit. Vel
inacreſcit, vt habent libri. Nominis autem intellige, non
Chriſtiani, vt Rigaltius, ſed Martyrum.

p. 305. 17. virilis dies. Horat. Sat. 1, 2, 16.

*Nomina ſeſtatur modo ſumtu veſte virili
Sub patribus duris tironum.*

p. 306. 7. poſuit: (Art. 1, 33.)

ib. 9. Somnianti: (Faſt. 3, 30.)

p. 320. 24. lib. 30. (c. 2, 4.)

p. 324. 16. Hercule: (2, 4, 25.)

p. 347. 24. Apollonius (1, 12c9.)

P. 349.

p. 349. 23. Apollonius (1, 1240.)

p. 357. 3. Apollonius lib. 1. (v. 1092.)

ib. 6. Sedes Deum Matris multum differentes a cuculi sella videre est apud Antonium Augustinum in Dialogi 5. numo 33. et in Nomisfinatibus Antuerpianis tab. 43. numo 33.

p. 372, 12. *atrae*. Vetus Poëta apud Cic. lib. 1. Tusc.

Vbi rigida constat crassa caligo inferum.

p. 382. 27. Eunuchus: (5, 2, 27.)

p. 417. 3. Adelphis. (4, 2, 5.)

ib. antepen. lib. 2. (v. 808.)

p. 534. 16. remitterentur. Inter loca, quibus probant, *remittere* idem esse, quod *permittere*, proferunt ex ann. 3. c. 55. *Auditis Caesaris litteris remissa aedilibus talis cura, luxusque mensa a fine Aetiaci belli ad ea arma, quis Ser. Galba. rerum adeptus est, per annos centum profusis sumptibus exerciti, paullatim exolcuere.* Aiunt id esse, non omissa vel neglecta, sed permessa vel reiecta: Principem et Senatum reliquisse aedilibus, ut illi suum munus exercerent, se non interponerent. Sed hi omnia turbant, et confusissime loquuntur: differunt enim diligenter locutis, *permittere curam, remittere curam, reicere aliquo curam, omittere vel negligere curam*, nec in eadem proprie quadrant. Aliquid dicunt, cum addunt *reiecta*, quod tamen coniungi non debet cum *permessa*. Cicero 10. fam. ep. 16. *tamen hoc animo esse debes, ut nihil huc reicias.* Lib. 13. ep. 53. *siquid habebit cum aliquo Hellepontio controuersiae, in illam dolorem reicias.* Fac utrobique, *permittas*: alterum longe alio, alterum nullo erit sensu. Quodsi illa sententia valeret, ita explicandus foret Tacitus, ut diceremus, non posuisse illum *remittere* pro *permittere*, sed *remittere alicui* pro *remistere ad aliquem*: id enim est ea virtute verbi, quam hic desiderant. Supra: *Igitur paucis familiarium adhibitis, minas accusantium et hinc preces audit, integramque causam ad Senatum remittit.* Et in legibus

legibus nostris: *ad cognitionem Imperatorum a praefide provinciae remissus.* Accipiamus igitur potius, ut liberatos dicat hac et cura et querela aediles extraordinarium subsidium volentes, et sine noua cuiusquam animaduersione aut coercitione, ipsa tempora paulatim se correxisse: quod et Lipsio placuit.

p. 548. 19. Poenuli: (v. 55.)

p. 560. 32. Nepotem: (23, 2, 4.)

p. 569. 6. iterum: (Verr. I, 3.)

p. 570. 10. *vertere.* vbi etiam Gruterus frustra, *verrit.*

p. 605. 20. de Senectute: (c. 16.)

p. 611. 33. Cistellaria: (4, 2, 97.) Trinumno: (2, 2, 74.)

p. 616. 27. sunt: (ad Attic. 6, 1.)

p. 627. 13. Neptuno: (2, 3, 42.)

p. 647. 2. Prologo: (v. 10.)

p. 667. 18. Arbitrum: (c. 91.)

p. 668. 25. incidissent: (c. 102.)

p. 685. 19. Arbitrum: (c. 109.)

p. 708. 6. Iuuaret aliquid Taciti 4. Ann. (c. 16.) *Vtque glisceret dignatio sacerdotum, atque ipsis promptior animus foret ad capeffendas caerimonias, decretum Corneliae Virgini sestertium viciis, et quoties Augusta theatrum introisset, vt sedes inter Vestalium consideret.* ni referret hoc Tacitus in tempora, quibus iam decessisse videtur Ouidius. Tamen et sic iuuat.

p. *legem tulit.* Vide an sit hoc, quod Plautus dicit in sententiis poni. Epid. 3, 4, 80.

*Quid nunc? qui in tantis positus sum sententiis
Eum ne ego finam impune.*

Quorum verborum ne sexies quidem collineando mentem cepisse arguitur Lambinus: quid mirum si nos semel? sed ineptiae potius sermonis, quam simplicitas huc immittere, qui tam varia mente agito. Vult enim magnificare suam personam, vt indignitatem facti augeat. *In sententia*

zia poni, est praescribi sententiae auctorem. Sic Cicero 9. fam. 16. „*An minus multa Senatusconsulta futura putas, si ego sim Neapoli? Romae cum sum, et urgeo forum, scribuntur apud amatorem tuum, familiarem tuum. Et quidam cum in mentem venit, ponor ad scribendum: et ante audio Senatusconsultum in Armeniam et Syriam esse perlatum, quod in meam sententiam factum esse dicatur, quam omnino mentionem ullam de ea re esse factam. Atque hoc nolim me iocari putes. Nam mihi scito iam a regibus ultimis allatas esse litteras, quibus mihi gratias agunt, quod se mea sententia reges appellauerim: quos ego non modo reges appellator, sed omnino natos nesciebam.*„ Dicit, ponor ad scribendum, hoc est, praescribor inter auctoritates, nomen meum proponitur SC. tanquam qui adfuerim scribendo. Neque absurdum altero huc oculo respexisse Quintilianum lib. 2. c. 21. *Materiam Rhetorices quidam dixerunt esse orationem, qua in sententia ponitur apud Platonem Gorgias: ut quidem habetur in MS. et prodidit Gebhardus 2. Crepund. 13. qui prior haec duo loca, Plauti et Fabii, contulit, sed ad fontem non peruenit. Qui in tantis positus sum sententiis: cuius tam magnarum rerum in Consultationibus publice saepe valuit auctoritas, et nomen praescriptum est rogationibus a populo acceptis: cuius tantum saepe valuit sententia, ut in eam decretum fieret, et nomen meum, quasi latoris, quod e republica esset, praefigeretur. Athenis et in Graecis ciuitatibus de psephismatibus non male audiri puto: Romae de sententiis in Senatu melius foret. Qui toties, Ciceronis dicto, Senatui sententiam praestitisti, quem tot fortiter de magnis rebus dictarum in Senatu sententiarum omnes ferunt auctorem.*

INDEX

AVCTORVM VETERVM, QVI IN HIS LIBELLIS EMENDANTVR AVT ILLVSTRANTVR

- A**
- Aelianus 39. 179. 407. 592.
595. 698. 747. 792
Aeschylus 383. 480. 830
Afranius 10. 210. 294
P. Albinouanus 149. 713
Ambrosius 291. 528. 680. 827
Ammianus 15. 100. 107. 211. 491.
587. 639. 727
Antipho Comicus 795
M. Antoninus Phil. 206
M. Antonius apud Ciceronem
294. 375
Apollodorus 431
Apollonius Rhetor 226
Apollonii Tyrii interpres 678
Apollonius Rhodius 43. 54. 95.
108. 347. 349. 357. 477. 480.
764
Apostolius 592. 594
Appianus 159. 160. 292. 384. 404.
405. 760
Apuleius 51. 122. 146. 147. 204.
302. 335. 342. 688. 782
Aristas 150
Aristides 31. 826
Aristophanes 20. 29. 214. 406
Aristoteles 30. 113. 114. 336. 424.
seqq. 588. 589. 733
- A**
- Arnobius 221. 223. 336. 354. 639.
796. 817
Arrianus 638. 82E
Asconius Pedianus 243. 404.
484. 493. 558
Athenaeus 373. 592. 700. 722.
795. 813
Auctor Aetnae 76
Auctor Belli Africani 494. 648.
Auctor de Corrupta Eloquentia
752
Auctor Elegiae in mortem Drusi
233. 242. 458
Auctor de Excidio Hierosolym.
352
Auctor Moreti 103. 291
Auctor de Mundo 79
Augustinus 437. 471. 687. 697.
791
Ausonius 38. 107. 117. 216. 233.
266. seqq. 308. 504. 671. 778
- B**
- Basilus 173. 817
Boethius 208
- H h h
- C.M.

I N D E X

C

M. Caelius ad Ciceronem 340
Caelius Aurelianus 332
C. Caesar Iulius 12. 13. 45. seqq.
 200. 213. 242. 243. 248. 363.
 417. 451. 453. 455. 486. 520.
 542. 559. 587. 597. 598. 601.
 605. 642. 723. 726. 730. 744.
 760. 761. 787. 833.
Callimachus 38
Calpurnius 16. 39. 74. 85. 90.
 540
Calpurnius Flaccus 59. 600. 781
M. Capella 165. 246. 473.
Capitolinus Iulius 687 seqq.
Cassiodorus 62. 605
L. Cassius Hémina 70
M. Cato 294. 604. 833
V. Cato 385. 534. 540. 720.
Catullus 349. 432
Celsus 682
Chrysostomus 310
Cicerō 12. 13. 15. 16. 22. 36. 45
 seqq. 50. 57. 59. 64. 65. 70. 72.
 73. 74. 77. 80. 81. 82. 83. 84.
 89. 90. 92. 93. 99. 112. 119. 123.
 135. 139. 147. 148. 150. 151. 153.
 154. 155. 157. 168. 169. 170. 172.
 173. 174. 175. 176. 177. 179.
 184. seqq. 189. 190. 196 seqq.
 200. 203. 206. 212. 214. 216.
 222. 223. 232. 234. 247. 254.
 257. 258. 262. 281. 288. 291.
 299. 313. seqq. 317. 320. 322.
 326. 336 seqq. 340. 347. 351.
 352. 359. seqq. 375. 383. 385.
 387 seqq. 393. 394. 396. 404.
 seqq. 411. 412. 415. 417. 422.
 435. 436. 439. 442. 444. 453.
 455. 456. 463. 464. 468. 474.
 482. seqq. 493. 495. 496. 499.
 518. 519. 524. 526. seqq. 531.
 533. seqq. 539. 549. 551. 558.
 566. 599. seqq. 576. 577. 581.
 586. 598. 599. 604. 605. 608.
 610. 611. 614. 616. 620. seqq.
 625. 627. 634. 635. 637. 641. 643.
 646. 648. 649. 652. seqq. 656.

673. 681. 689. 704. 706. seqq.
 718. 719. 721. 723. 726. 728. 731.
 738. 744. 745. 750. 755. 760.
 762. 766. 790. 795. seqq. 804.
 seqq. 812. 819. 823. 830. 835.
Claudianus 56. 85. 87. 113. 130.
 127. 128. 130. 131. 169. 181. 188.
 190. 206. 216. 219. 232. 237. 248.
 260. 267. 290. 333. 426. 461.
 469. 472. seqq. 498. 734. 779.
Columella 45. 66. 58. 86. 170.
 263. 266. 335. 414. 467. 540.
 576. 577. 598. 613. 635. 752.
 776
Anna Comnena 91. 747
Cornificius 554. 610. 611. 803.
 812
Cornutus 170. 675
Curtius 149. 178. 188. 190. 203.
 462. 479. 552. 647. 676. 681.
 700. 714. 727. 729. 839
Cyprianus 408. 410. 412. 498.
 seqq.

D

Demosthenes 150. 248. 525.
 636
Dio 60. 160. 295. 404. 826
Diodorus Siculus 27. 98. 396.
 561. 593. 697. 814. 825
Diogenes Laertius 50
Dionysius Halic. 8. 65. 148. 153.
 154. 271. 509. 807
Donatus 243. 299. 468. 775

E

Ennius 94. 832
Ennodius 166. 309
Euripides 19. 72. 128. 142. 174.
 218. 267. 412. 449. 823
Eustathius 113. 224. 417. 430. 546

F

Festus 3. 70. 86. 122. 332. 475
Festus Avienus 112. 823
I. Firmicus 58. 471. 797

L. A.

I N D E X

L. A. Florus 19. 92. 101. 123. 232.
235. 236. 255. 324. seqq. 341.
416. 564. 566. 598. 650. 737. 761.
Frontinus 14. 470. 524. 570. 715
759

G

Galenus 780
A. Gellius 2. 3. 15. 33. 73. 92.
136. 174. 221. 243. 258. 260. 320.
342. 351. 352. 371. 407. 422. 472.
504. 520. 548. 603. 642. 680.
685. 726. 743

Germanicus 112. 225. 259

Glossarium 198. 199. 308. 484.
678. 775

Gratius 68. 166. 229. 240. seqq.
244. 246. 247. 413

Guntherus 206. 458. 499

H

Heliiodorus 573. 585. 659
Herodotus 98. 310. 407. 573.
593. 638. 706. 825

Hesiodus 406. 747. 782

Hefychius 20. 26. 29. 144. 820. 826

Hieronymus 96. 220. 231. 438.
465. 780. 817

Hilarius in Catalectis 466

Hippocrates 779

Homerus 19. 28. 33. seq. 133. 165.
207. 216. 219. 267. 341. 417. 821

Horatius 26. 39. 57. 113. 123. 127.
140. 142. 143. 148. 165. 254. 267.
302. 352. 344. 384. 413. 420. 426.

456. 482. 490. 558. 569. 570.
598. 627. 635. 647. 648. 672. 695.

711. 732. 776. 782. 790. 800. 837.
838

Hyginus 116. 494

I

Iamblichus 731

Isidorus 453. 537. 778

Isocrates 475

Iustinianus 34. 266

Iustinus 15. 16. 33. 44. 51. 54. 59.
92. 99. 106. 119. 148. 174. 175.

199. 235. 239. 245. 251. 303. 320.
324. seqq. 337. 383. 418. 438. 462.
476. 484. 493. 495. 502. 560. 598.
606. 623. 630. 634. seqq. 646.
649. 673. 677. 681. 687. 708.
720. 730. 731. 746. 802. 830. 831

Iustinus Martyr 373

Iuuenalis 12. 13. 45. 109. 179.
196. 254. 267. 290. 309. 320.
419. 420. 440. 476. 482. 590.
600. 770. 794. 805

L

Lactantius 301. 447. 502
Lactantius Statii Scholastes
467. 747. 779

Lampridius 800

Latinus Pacatus 181. 307. seqq.
768

Leopardus 20

Libanius 37. 129. 595. 596. 680.
706

Linus 2. 3. 4. 23. 24. 35. 56. 43.
45. 53. 59. 71. 72. 83. 87. 92.

96. 103. seqq. 107. 114. 116. 129.

138. seqq. 145. 150. seqq. 160.

178. 181. 183. 185. 207. 209. seqq.

213. 222. 243. 246. 248. 249. 250.

seqq. 273. 288. 294. 298. seqq.

307. 326. 332. 340. 342. 346. 351.

359. 383. 407. 408. 417. 422.

436. 438. 444. 463. 471. 479. 501.

502. 505. seqq. 519. seqq. 534.

538. 547. 550. seqq. 567. seqq.

572. 575. 578. 581. 586. 598.

599. 603. 605. 614. 631. seqq.

635. 640. seqq. 650. seqq. 661.

676. 681. 684. seqq. 696. 699.

seqq. 717. 718. 723. 726. seqq.

737. 749. 751. 753. seqq. 761.

seqq. 766. 769. 775. 786. seqq.

807. seqq. 821. 826. 830. 833.

Longi Paff. 837

Lucanus 19. 21. 24. 26. 27. 39.
44. 65. 69. 83. 85. 86. 88. 95.

99. 100. 106. 107. 139. 143. 181.
203. seqq. 230. 262. 290. 302.

H h h 2 351.

I N D E X

351. 368. 402. 490. seqq. 533.
564. seqq. 572. seqq. 577. 598.
660. 667. 726. 770. 807. 831.
833
Lucianus 39. 100. 203. 235. 258.
262. 353. 460. 465. 826
Lucilius 227. 437
Lucretius 24. 37. 49. seqq. 52.
seqq. 115. 201. seqq. 210. 245.
253. 333. 355. seqq. 455. 458. 462.
612. 661. 662. 812

M

Macrobius 3. 40. 76. 167. 274.
seqq. 285. 290. 438. 477. 660
Manilius 24. 25. 44. 63. seqq.
74. 77. 78. 112. 169. 173. 183. 189.
191. seqq. 217. 221. 226. 228.
seqq. 234. 243. 253. 301. 403.
407. 426. seqq. 450. 458. 461.
737. 761. 767
Martialis 22. 41. 48. 75. 179. 180.
199. 206. 207. 225. 246. 256.
seqq. 363. 397. 450. 451. 496. 535.
614. 627. 640. 662. 663. 673.
702. 734. 737. 774. 776. 777.
778. 782. seqq. 818
C. Mela. 101. seqq. 178. 221. 768
Minucius Felix 148
Mofchus 113

N

Naeuius 294
Nepos Cornelius 46. 96.
148. 360. 471. 474. 560. 827
Nemesianus 413. seqq. 655
Nicephorus Gregoras 564
Nicetas 674. 716
Nonius Marcellus 189
Nonnus 780

O

Onofander 826
Orosius 566. 749
Orpheus 164
Ovidius 27. 29. 33. 39. 41. 42.
44. 46. 48. 61. 71. 73. 74. 77.
84. 86. 87. 91. 97. seqq. 103.

106. 109. 110. 113. 116. 134. 141.
142. 150. 165. 169. seqq. 178.
seqq. 204. 210. 216. seqq. 227.
232. 236. 238. 240. 259. 293.
300. seqq. 321. 325. 332. 333. 335.
336. 445. 352. 360. seqq. 369.
386. 394. 406. 407. 421. 427.
seqq. 432. 444. 447. seqq. 450.
453. 454. 457. 459. 465. 467.
470. 471. 473. 474. 485. 495.
499. 504. 531. 535. 543. 549. 557.
568. 590. 599. 607. 647. 650. 659.
676. seqq. 695. 698. 700. 702.
seqq. 715. 721. 736. 747. 750.
752. 754. 780. 781. 790. 800.
818

P

Palaeophatus 805
Palladius 40. 121. seqq. 141.
142. 263. seqq. 448. 452. 454. 503
Paulinus 362. 451. 777
Persius 64. 126. 600. 663
Petronius 14. 16. 27. 68. 69. 95.
98. 108. 119. 143. 190. 220. 221.
224. 230. 232. 238. 267. 304. 332.
334. 370. 373. 390. 399. 402. 406.
423. 490. 492. 497. 499. 558.
600. 603. 627. 628. 666. seqq.
676. 686
Phaedrus 143. 167. 173. 206. 306.
383. 407. 499. 600. 627. 766
Philargyrius Iunius 777
Philo 208. 546
Philostratus 721
Pindarus 232. 372. 820
Plato 30. 164. 205. 394. 546
Plautus 1. 8. 10. 15. 56. 91. 99.
123. 126. 145. 147. 163. 167. 175.
232. seqq. 267. 294. 298. 302.
306. 318. 333. 339. 340. 349. 350.
362. 364. 387. seqq. 412. 417.
458. 460. 470. 512. 538. seqq.
559. 571. 374. 609. 624. seqq.
627. 634. 635. 646. 648. 668.
seqq. 691. 697. 711. 744. 745.
790. 793. 796. 802. seqq. 822.
827. 832
Plinius

INDEX

Plinius Mai. 33. 35. 39. *seqq.* 54.
59. 66. 74. 75. 86. 105. *seqq.*
114. 121. 166. 218. 226. 232. 242.
246. 263. *seqq.* 274. 368. 400.
407. 423. 449. 450. 452. 454.
482. 494. 496. 503. 527. 570.
573. 578. 585. 637. 638. 702.
738. 767. 776. 777. 778. 780.
822
Plinius Min. 14. 136. 150. 408.
seqq. 434. 476. 500. 501. 529.
557. 574. 599. 704. 708. *seqq.*
719. 738. 762. 772. 780. 802
Plutarchus 27. 114. 144. 153. 224.
267. 359. 370. 383. 404. 406.
465. 566. *seq.* 585. 589. 593.
594. 693. 698. 706. 711. 715.
814
Pollux Iul. 20. 373. 702. 825. 837
Polybius 21. 89. 174. 373. 583. 637.
697. 727. 734. 780. 792. 826
Pomponius 15. 532
Priscianus 697
Procopius 674
Propertius 29. 78. 86. 94. 102.
140. 216. 324. 344. *seqq.* 348.
413. 439. 441. 445. 461. 579. *seqq.*
599. 629. 705. 755. 785
Prudentius 168. 289. 452. 470. 713

Q

Quintilianus 48. 91. 96. 99.
149. 177. 185. 186. 188. 199.
233. 261. 293. 294. 352. *seqq.*
375. 434. 436. 465. 477. 493.
500. 606. 643. 667. 676. 685.
773. 817

R.

Rutilius Numatianus 293

S.

Sallustius 13. 17. 23. 71. 91. 93.
150. 157. 184. 203. 216. 253. 318.
337. *seqq.* 340. *seqq.* 351. 377.
383. 428. 538. 567. *seq.* 602. 632.
725. 726. 728. 748

Saxo Grammaticus 473. 778
Scholiaſtes Apollonii 97. 764
Scholiaſtes Ariſtophanis 594.
820. 830
Scholiaſtes Iuuenalis 86. 110. 449
Scholiaſtes Thucydidiſ 820
L. Seneca 14. 26. 30. 34. 39. 44.
47. *seq.* 54. 65. 66. 68. 72. 91.
95. 99. 104. 106. 113. 138. 140. 2
143. 144. 165. 174. 175. 178. 179.
185. 188. 190. 202. 204. *seqq.*
215. 218. 234. 238. 257. 262. 267.
288. 289. 291. 297. 304. 312. 314.
325. 327. 334. 338. 345. 357. 359.
382. 388. 397. 400. 401. 420.
seqq. 431. 452. 465. 470. 475.
seqq. 479. 490. *seqq.* 493. 555.
564. 570. 577. 591. 599. 600.
602. 604. 605. 606. 610. 629.
633. 649. 660. 668. 671. 688.
690. 700. 704. 706. 711. 714.
715. 721. 746. 750. 756. 762.
765. 770. 772. 777. *seqq.* 790
M. Seneca 21. 42. 48. 75. 78. 128.
179. 187. 195. 199. 219. 312. 350.
352. 383. 394. 427. 435. 527. 559.
667. 677. 711. 800
Seruius 3. 65. 73. 122. 290. 332.
338. 385. 421. 427. 436. 455. 499.
612. 613. 691. 694. 701. 718. 744.
765. 817

Sidonius Apollinaris 85. 271. 435.
488. *seqq.* 671. 780. 814

Silius It. 21. 30. 54. 56. 84. 86. 88.
97. 104. *seqq.* 108. 164. *seqq.*
181. 201. 213. 216. 231. 259. 260.
267. 290. 308. *seqq.* 334. 365.
seqq. 390. 464. 492. 552. *seqq.*
579. 585. 599. 603. 690. 695.
699. 732. *seqq.* 769

Sifenna 245. 631
Solinus 264. 274. *seqq.* 503
Sophocles 27
Spartianus 60
Vetric. Spurinna 474
Statius 19. 21. 27. 33. 38. 42. 54.
75. 91. 93. 99. 100. 110. 113. 120.
142. 141. 149. 165. 169. 173. 181.
204. *seqq.* 225. 231. 244. 253. 255.

H h h 3 267.

I N D E X

267. 271. 296. 303. 333. seqq.
 347. 357. 368. 373. 403. 406.
 414. 436. 456. 459. 464. 467.
 474. 477. 494. 496. 499. 501.
 573. seq. 617. 655. seqq. 660.
 seqq. 663. 705. 727. 734. 741.
 747. 750. 769. 771. 772. 779.
       780. 781. 785. 822
- Stobaeus** 336. 472
- Strabo** 97. 167. 475. 477. 484
- Suetonius** 12. 14. 23. 46. 58. 60.
 81. 97. 108. 111. 136. 137. 139.
 221. 261. 268. 296. 305. 307.
 317. 326. 337. 404. 409. 417. 470.
 500. 501. 526. 532. 533. 535. 548.
 557. 566. 652. 672. 676. 682.
 745. 746. 760. 766. 775. 778.
       790. 800
- Suidas** 592
- Symmachus** 96. 166. 271. 435.
       seqq. 528
- ## T
- Tacitus** 13. 18. 19. 22. 23. 26. 35.
 40. 45. 60. 88. seqq. 92. seqq.
 104. 105. 116. 119. 132. seqq.
 138. 139. 152. 153. 184. 187. 188.
 232. 233. 243. 245. 252. seqq. 257.
 266. 292. 295. seqq. 307. 314.
 326. 338. 341. 342. 351. 354. 393.
 seqq. 406. 428. 436. 442. 478.
 481. 482. 520. 526. 530. 532.
 seqq. 585. 588. 633. 638. 646.
 676. 688. 691. 710. 722. 724.
 725. 727. 743. 745. 746. 748.
       766. 771. 790. 817. 828. 836
- Achilles Taci** 224. 480. 826
- Terentius** 12. 19. 28. 38. 64. 138.
 140. 202. 232. 294. 306. 340.
 342. 354. 364. 367. 377. 378. 382.
 385. seqq. 389. seqq. 409. 417.
 456. 458. 496. 542. 581. 612.
 631. 647. 670. 673. 682. 754.
       795. 803. 833
- Tertullianus** 57. seqq. 148. 150.
 208. 295. 400. 422. 435. 472.
       502. 603. 605. 668. 731
- Theocritus** 34. 38. 164. 346. 349.
       447. 470
- Theo Sophista** 15. 804
- Theophrastus** 423. 572
- Thucydides** 18. 32. 214. 595. 820
- Tibullius** 113. 165. 196. 206. 216.
       238. 345. 454. 617. 627. 721
- I. Tzetzes** 431. 747
- ## V
- Val. Flaccus** 21. 40. 45. 55. 67.
 84. 85. 87. 93. 100. 108. 109.
 112. seqq. 120. 131. 132. 140. 143.
 212. 225. 231. 335. 341. 349. 427.
 464. 492. 570. 654. seqq. 663.
 696. 722. 730. 739. 763. seqq. 822
- Val. Maximus** 136. 140. 196. 252.
 319. 408. 410. 411. 494. 568. 585.
 602. 636. 641. seqq. 688. 718.
 742. 745. 748. seqq. 752. 759.
 760. 761. 790. 792. 796. 811
- Varro** 2. 11. 14. 28. 46. 51. 56. 121.
 229. 244. 263. 369. 454. 540. 548.
 571. 572. 581. 603. 614. 634. 686.
       690. 694. 728. 777
- Vegetius** 475. 500. 605. 631
- Velleius** 24. 26. 155. 311. seqq.
       396. 417. 567. 641. 685. 760
- Aur. Victor** 156. 236. 568. 797. 817
- Virgilius** 16. 28. 42. 45. 53. 97. 106.
 112. 115. 116. 120. 130. 131. 134.
 166. 182. 199. 204. seqq. 211. 230.
 231. 246. 254. 259. 266. seqq. 302.
 327. 332. 344. 349. 351. 369. 371.
 416. 421. 427. 430. 456. seqq. 463.
 480. 503. 572. 573. 599. 603.
 612. 614. 616. 655. 662. 699. 736.
 740. 744. 747. 751. 752. 764. 765.
       768. 770. 784. 820. 836
- Vopiscus** 73. 96. 128. 528
- Vlpianus** 59. 170. 528. 578. 672.
       682. 790. 797
- ## X
- Xenophon** 16. 91. 357. 476.
       596. 638

INDEX ALTER

RERVM ET VERBORVM

A

A in X mutatum in vett.	Adherbas Iustino maritus Elisae
libris 554	siue Didus 637
Ab aliquo delegare, sol-	Adiectus cultor 87
vere, obsonare 124	Admoderate 355
Abitætae aedes 470	Admonitus poenitentia respicere
Ablatiui casus vsus 723	seipsum 752
Abruptus patri Torquatus 44	Admota Romae Carthago po-
Absentibus flammis vsus Melea-	mo 767
ger 227	Admota vi externa 239
A caliculis 319	Admoti Colchi 766. 767
Achilles, Achilleus, Achilles	Admouit Iouem terris Salmo-
697	nens 430. 431
Actæon a canibus deuoratus	Adriaco mare mutatum nomina
805. filius imitandus 229	ponto 429
Actiõnem vel accusationem re-	Adscendere Capitolium 411
mittere 531	Adstrictum limen 232
Actus socios regere 190	Aduersi amnis os 828
Acus an tomentum 777	Aduersus aliquem formidine
Ad ævi rē apud 581	mollitus 297
Ad aliquem esse rudem ib.	Aduocare manus operi 291
Ad constitutum venire, respon-	Aduocati nocturni 16
dere, redire 14	Ae vel Oe et I vel Y confusa
Ad cyathum et vinum stetit	700
319	Aea Colchorum 767
Ad eosdem penates esse 579	Aedepol fuisse 389
Ad mensam habere 799	Aedificandum est aedes 56
Ad modum, legem 72	Aediles praecipue ludorum can-
Ad se et sua multum videre	la creati 807. eorum in alea-
625	tores animaduersio 261
Ad reliqua respondere 185	Aequa pars amoris 140
Ad siluas sacra ferre 63	Aequi dii, loci 722
Ad suum quaestum callere aut	Aequor inuersum in glebas 769
fastidire ib.	773
Adfigere, adfligere, affici,	Aerarium Saturni aedes, 809
inter se corrupta 598	Deus 710
Adfigi cautibus 599	Aere et libra tuus 171
Adfigere, prosternere 598	
	Aes

INDEX ALTER

Aes Corinthiam auro comparatum	373	Amplecti, amplectitur rigari	265
Aestas pro vere. aestatem Martius adducit 420. aestatem militiae, hiemem iurisdictioni in prouinciis dabant	83	Ἀνακλᾶν inflectere	779
Aestimât, pro aestimandum dat	45	Ἀνακρᾶσσαι et κρᾶσσαι πρῶτον differunt	835
Aestiumum	503	Ancaeus bipennifer	664
Afficere contumelia	378	Ancipitia sibi ausus	315
Affictus pro affixus	121	Ἀνδρῶν βρωτὸν καὶ ποτὶν καὶ στέλης	150
Africa tota in lucris	440	Aniensis iuniorum	519
Agere et agi in discrimine habere et esse 416. agere ferre 478. agere, facere, gerere, vt distinguat Varro 686. agere et gerere confusa 688. agere arbitria 647. bella 178. honores 689. polum 477. publicum 786. 790. rem publicam	687	Animae capaces mortis 106. animam conciliantia labra	472
Ἀγρῶνος	483. 484	Anni quæsi manet numerus 222. annis eloquentiae operibusque florere 312. annus Numa 355. dierum 273. Græcor. 360. dier. 278. apud quosdam tamen et 354. 279. vertens et magnus	278
Agrina manus	368	Antonius filius Iul. Cæsaris	196
Ajax fortis, fortissimus in furore	172	Ἀπαγγῆσαι	795
Ἀδὴρ ἀρπύγος	207	Ἀφροδίται	680
Alapam ducere	167	Ἀπλώσαι expandere	747
Alcibiadis reatus causa Syracusanæ cladis	31	Apodixin defunctoriam reddere	678
Aliena loca	726	Apollineum gypsum	168
Alienari et capi	412	Apollo inter patrios Atheniensium deos	27
Aliunde stare, sentire	646	Applicationis ius	64
Alligari vt dicatur color	600	Aras tangentes iurabant	560
Allini capturis fordida	745	Arcu letifero premi	116
Althæae vita cum gnato sepulta	228	Ardens chlamys	771
Amantes animo sequuntur, quas amant	446	Argo apparet in coelo velut inhibita	824
A manu seruus	320	Argo patre	744
Ambigua Salamis	26	Argo carina, puppis	225
Ambitioni donare spes 492. sqq.		Argonautæ Deum genus, natum Deum 54. reges	115
Ambulare cum pallio, lorica	811	Argus pro Argiuo ineptum et barbarum	744
Amicitia exful regis	308	Aries portitor Phryxi non Helles	467
Amisus	474	Armenti generosa propago	414
Amnes pro diis Persæ et Parthi colebant	638	Armes, Armeus, Armais	696
Amoebeus, Amoebeas	698	Ars bene dicentium	753
		Arundinum litarum, viscatarum, crescentium aucupium	451

Arx.

INDEX ALTER

Arx, arces ancipites, arcis iustitium	476
Asiagenes L. Scipio	813
Asiagenes, Asiatogenes, Asiagenes	ib.
Asturco Macedonicus	224
Atalantæ labores	228
Atque vt, formula connectendi Valerio	
Ἀρεῦγτος αἰθήρ	207
Attica eloquentiæ operibus et annis florens	312
Auctoritas Patrum vel Senatus in comitiis 153. quomodo et quibus rebus imminuta 154.	
Senatoria in maiorum suorum et suis sedibus	718
Auersa voluntas 771. auersus Taurus	198
Auertere pecuniam, argentum 569. pisces cara mensa. ib. puppem	827
Augurum alia, alia aruspicum disciplina	84
Augustus rempublicam retinuit, dubium euentu meliore an voluntate	328
Auocare alicui rem	291
Auro contractus chlamydem	449
Auro similis chlamys	306
Aurum imitantes citri maculae	400. 401
Aurum suum	74
Autumna	503
Autumnus tempus	503

B

Bacca, baccatum monile	308
Bala, Alexander rex Syriae	637
Barbaricum	183
Bella agere	178
Bella vetantes	404
Bellans somnus	607
Bellum conuersum in spectaculum	326
Bellum plusquam bellum	564

Beneficii sui facere aliquem	607
Bipennem reuocare	290
Bipennis ducta, elata	87
Boeus, cursor	813
Bona viscera, nerui, sanguis	796
Bonae Deae sacra Romanis religiosisima	620
Boni homines	609
Boreas Geticus	739
Βορέης αἰθρηγενέτης	240
Bouillum pecus etiam in vere sacro	693
Breuiæ	119
Breuius quo genere armorum valeant Sarmatae	342

C

C et G. confusa	308
Caballorum praeda	804
Caecilius Sullae frater	197
Caedes Candauli nuptiarum virginæ pretium	324
Calabrae Camoenæ, pro carmine Lyrico	784
Calamitas fundi	388
Caliculi	319
Callere aut fastidire	624
Calliae tres illustres Athenis	598
Καλύβη	308
Calydonea rupe bellans puella	228
Candidatus petitor	318
Caneueneri	413
Canere pro praedicere	502
Canum mores numerare per vrbes	229
Canum vis permissa	229
Capaces mortis animae	106
Caper ὁ ἐκτομίας	260
Caperæ Cannas, aduersa	106
Capere dicuntur pictores ideas formarum	179
Capi et alienari	412
Capite cauere	738

Hhh 5

Capite

INDEX ALTER

Capite et fortunis oppugnare	675	Circumducere aliquem aliquid	571
Capite se statuere in vestigia	456	Citeriores aetatis metae	642
Capitolii deauratio quanti	737	Citerioris curae negotium	641
Capitolii tutelarii	738	Citri maculae aurum imitantes	400
Casus necessarii omisso frequens	105	Ciuitas vniuersi generis humani	361
Tacito	675	Clamat porta, aequor, procella	267
Catomidiare	675	Clementia carnifex inter homi- nes	46
Catonis verberari	675	Clementia et iustitia toleratiora subiectis	90
Causa caulis obnoxia incipiens causa	422	Clientes aduocati non minus, quam patroni	148
Causa efficiens et praecedens	30	Cluium frangere	776
Causa omnis familiae	833	Cluuienus	309
Cedrus incensa mortifera talpis et serpentibus	264	Coacerruatus humido ficans va- por	425
Celebrare tironem	305	Coactum vinum	539
Celebris habitatio, celebrare, ce- lebritas	436	Coelum non noscitur, nisi coeli munere	79
Celticum, Κελτικόν	183	Coenus nomen Macedonicum	700
Censendum bona	56	Cogere fructus	540
Censeri magnum agri modum	549	Colatum somnium, serenitas	208
Censores rationes accipiebant a ciuibus Romanis	547	Coloni partiarum	720
Censum turbare	401	Comarum tormentum	777
Census, primi annus incertus	284	Comedendum et deridendum propinare	804
Centumvralis iudicii materia	643	Comedere aliquem	803
Centuria pars tribus	518	Comedisse cantherium	805
Cereris ignes, i. altaria incensa	560	Comitatus ad obseruandam ho- nestiorum fidem	296
Cereus funalis	319	Comitia centuriata non eadem, quae curiata	517
Cernis δαυτικὸς	736	Comitiis centuriatis quomodo exercitus imperaretur	4. 5
Χῆρες ἀνθρώπων, φεδία	373	Commendare puberes ad maio- res natu	494
Chelae, lacerti	473	Commendare liberos apud ali- quem	493
Chlamys simili auro, picto lim- bo effluit	206	Commendatio	636
Chremes tolerabilius priore syl- laba productum, quam poste- riore correptum	732	Commendationes morientium	494
Chremetes fluuii et viri nomen	733	Commisior fidei	90
Ciere tumultum, martem,	579	Communes dii	722
Cingere moenia, pomoeria pro circumire 18. vada	824	Com-	
Circumcisi fumtus	307		

INDEX ALTER

Communicare alicui non dicebatur optimo, aeuo, sed cum aliquo	200	Constitutum fit in diem	14
Communicare cum aliquo prouinciam eius	539	Constitutum et conditum non proprie proditorum	15
Communis respublica	83	Constructa saxa	370
Comparare prouinciam	71	Consualia mense Sextili	616
Comparatio figurata	606	Consules auspiciabantur missionibus	128
Compensati 24. dies in 24. annis Numae	282	Consus sua sacra canens	394
Compta crimen Pallas casside affuetum inuolui	105	Contagio infelicitium timebatur	218
Conari	109	Contaminare a contingo	775
Concidere dominum	802	Contari vel cunctari	111
Concilium populi et comitia differunt	4. 5	Contendere causam	455
Conciliantia animam labra	472	Contendere causas	ibid.
Concipere fugas Pan dicitur	695	Contextus temere properatae ratistis	216
Concreisse	52	Continuare Aquileiam Illyrico	181
Condicere inducias	15	Contractus auro chlamydem	449
Conditio abomiuanda i. malus maritus	48	Contumelia	146
Condiscere oculis pacem	105	Conuentum agere, τὰς ἀγορὰς ἄγειν	483
Conditio semisse	125	Conuentus iuridici	481
Conducere caedundum agnum	126	Conuentus et oppida	ibid.
Conducere publica	790	Conuentus aliud, aliud Confilium	ibid.
Confectae Latinae	806	Conuertere haereditates	570
Confectores et conficere	61	Conuexum	474
Confictus sagitta	121	Corinthium aes auro comparatum	373
Conficientissima litterarum ciuitas	90	Cornu intorta ceruice taurum necare	107
Constitetur se aduersarius	501	Cornu innum Panos	108
Confutare pro reprehendere, obiurgare	138	Cornua in sacris Bacchi	108
Congestae incuria setae	144	Corona Cressa	301
Coniecti cultri	87	Corpus frigore duplicatum	746
Coniungere montibus astra	181	Corpus humanitatis	361
Coniungit ardor auistos	182	Corripere pecunias	746
Consentire luminibus	399	Coruus Apollini facer	407
Consilium caret natura	173	Corybantes in furorem agunt aera geminando	142
Consilium pro confessu iudicium	131	Corybas sectus	498
Consistere	833	Crasa caligo	372
Consona regno docere	131	Crausus Scaenolae frater	198
Constituere alicui et cum aliquo	12	Crates summa lateris	452
Constitutiones Senatus	139	Creantia diuos oppida	768
Constitutum	13	Crebro introrsus spatio vacuata corymbos	362
		Crebrum	

INDEX ALTER

Crebrum fungere	369	De exsule consul	761
Credere	396	De mensa paratus	798
Credere fiduciam sibi	397	Debere scelus	660
Credere quod agis	292	Decii strenuum dictum in funere	588
Credere et vota sua alicuius bonitati	495	Decemuiui cogentes hastam	504
Credi vera Salamis	27	Decernere digitis	416
Crescere pro moueri in altum	335	Decidere	198
Cressa corona	301	Decipientes insidiae	463
Crinis Palladis adfuetus inuolui casside	105	Decrescere	335
Cryptam ante sacram turbasse	199	Deducere, deducere rationem	220. tauri cornua 107
Cubile nupium experiri	771	Deducere et addere	221. 222
Culcita fragilis	781	Deducere pondere	247
fraudata pluma ibid.		Deducere puberes ad maiores natu 493. testes	81
Culta loca manibus reddunt meliores foetus	203	Defendere puero rapinas Nympharum	344
Culter adiectus, coniectus	87	Defuncti occasus	415
Cum Sycioniis cursitare	812	Defungi, defunctorius	680
Cupressus laeta	181	Degenerare palmas	752
Cura, curare, curatio capillum	143	Deiectum lumina palla	773
Curae nulli debita poma	348	Delegare ab aliquo	124
Curiae, centuriae, tribus, praerogatiuae, vel iure vocatae	516	Delphicus ales, coruus 406. 407	
M. Curius ut coegerit Patres auctores Comitibus fieri	156	Delphines inter res xysticae	113
Currere cum Gallicis, lacerna	812	Demeret locus amoenitate	613
Currus mundi	68	Demosthenes venenum habuit et vixit	353
Currus umbratus	189	Densere sonitus	114
Ciruire motus	189	Deorum interpretatio vulgaris et philosophica	174
Cybele non inter numina inferiorum	431	Deorum necessitas effusa	175
Cyclus annorum Romanis	275	Deos nocere non putabant	82

D

Δαδῆχοι in Eleusiniis	589. 591	Descendere i. ad forum ire	411
Damnati ad supplicium ducuntur frenati	310	Descendere Sestos Abydo coeperat	335
Dandum manus	56	Descendit cornu victus taurus	108
Dare alicui, famae	257	Desolatus i. desertus	765
Dare loco numen	85	Destinare	211
Dasius Italicum nomen	640	Destinata negotia	317
Datur id est, lis datur	103	Deuius	180
		Deuocari	291
		Dicta κατὰ προσέχον	668

Dicta.

INDEX ALTER

Dictator, potestas primum vtilis, postea formidabilis	313	Domo Athenis	745
Dedicasse Geometrica, Ionica, Graeca	175	Donare iras, poenam, moram, et similia	489
Die mutantur cuncta	25	Donare causam	490
Dies pro eo quod in die	21	Donare sidera	496
Diem induere	23	Donare spes suas ambitioni	492
Dies iusti triginta	5	Dona sua merito reddita	116
Dies sine faece	207	Donum dare	690
Dies tirocinii	305	Dorica nox	21
Diffamare indifferenter	437	Δρομαίμδιον ἡμαρ	20
Dignum facere	384	Drusi gratum libertati nomen	473
Digredi velut a rogo	238	Ducere rationem, summam	221
Dii impii	433	rem 80. remios 112. fer-ram 572. somnos, alapam 165	
Diomedis Thracis fabula	805	Ductae pari moderamine dex- trae in remigio	86
Dionysius minor <i>μητρογονετῶν</i>	591	Ducta bipennis, securis	87
Dirae Hecubae in Vlystem	215	Δέλιον ἡμαρ	20
Diras ex rebus post factis su- munt Tragici	ibid.	Duplicatum corpus frigore	746
Discere rebus 360. deum mor- te	431		
Discernere et decernere diffe- runt	416		
Discidium et dissidium	418		
Discrimen	418		
Discrimen tutum	231		
Dispar	140		
Diuerberare iubas proris, armis	414		
Dius	86		
Dixerit i. testem do	344		
Doctrina oretenus exerciti	184		
Documentum esse	521		
Documentum statuere, nequis	648		
Dolor se inuenit, erigitur,	302		
Domare se poenis	219		
Domini facile adeptus honores	81		
Domina hasta	196		
Domini Eutropii	127		
Domini scientis esse	710. 711		
Dominus sector	196		
Dominus sensatus consilii pu- blici	139		
Domitiani victi argumentum, si triumpharet	709		
Domitianus aurea statuit Capi- tolii culmina	736		

E

Eedere dicuntur curae	131
Effluere de vestibus	206
Effocta parentum virtute	24
Effundere radios	206
Effuso mero laetior umbra	42
Egredi relationem	135
*Εκχυσας ἀπείνων	206
Elata bipennis	87
Ellipseon origo et in quibus dam fastidium	317
Ellipsis verbi Substantiui	104
casus necessarii Tacito	105
P. Melae familiaris	103
Poetis frequens	107
Eloquentiae opera et anni	312
ἡμαρ δέλιον, ὀρθρινικόν, λεύθε-ρον, δρομαίμδιον	20
Embolimus Graecorum mensis	278
30. dierum	278
Emendare poenitentiam	667
Emerere de mensa	798
Emerita virtutis et vitae stipen- dia	750
Emti honores	82
Eoa bruma	574

ἑκαρ.

INDEX ALTER

Ἐπ' ἄρξιναι de pocilla toribus	34	Exigere cum aliquo	762
Ἐπὶ πρυμνῶν πρῶται	825	Exigere plagas, opus	60. 61
Ἐπιβολαί Epicuri	50	Exigi ex decuria	635
Ἐπίπρωροι νῆες	823	Experiri cubile nimium	771
Epirotici canes	244	Expositio vestimenti gratulans	295
Ἐπυδαί ἑφαπτόμενοι	167	Exfugere sanguinem	802
Equestris ordinis origo et au- gimenta	504	Extendi	335
Equus munus amantium	224	Exterior vallus	453. 454
Equus studiorum immemor	751		
Erat fieri	601		
Erebus tenebraeque	766		
Ergastula, carceres, metalla	58		
Erigitur dolor	302		
Errorum solvere	271		
Eruiere patrimonium alicuius	503		
Esse alicui bono, malo	611		
Esse documento	521		
Esse in publico	789-792		
Est praestare	604		
Et pro etiam	138		
Euander Arcus, non Argivus	743		
Ex albo iudicium	313		
Ex aliquo metus	397		
Ex consulatu reus	757		
Ex honore provinciam sortiti et ii, qui annum absoluerunt in vrbe, et qui ante finitum iuerunt in provinciam	760		
Ex mei animi sententia	685		
Ex primo hastato	761		
Exactor e libertis datus	296		
Exactor parium	60		
Examen ab exigo	775		
Excusare	242		
Excussus	835		
Excutiat via clausos	45		
Exedere aliquem	803		
Exempla tristitia	521		
Exemplo perniciofa	315		
Exemplum haud salubre	24		
Exercere publicum	790		
Exercitum imperare	3. 4		
Exercitus urbanus	4		
Exercitus Philosophus	183. 184		
Exerciti imaginein, praeferens ib.			
		Fabulas etiam antecessura la- trocinia	666
		Facere constitutum	13
		Facere corpusculum inertis otii	606
		Faex diei	207
		Falsarum tabularum reus	320
		Fama credita	396
		Fama et inuidia vexari	337
		Fama hominum	36
		Familiae conuentus Campani	486
		Famis maledicis ferri	538
		Fastidia pati, agitare	628
		Fastum facere, ferre	628
		Fata maiora petere	231. 232
		Fatis quantum licet in pia	770
		Fauor nimius	244
		Femur exclamare coegit	267
		Feriae Latinae, vt auctae dic- bus	806
		Feriri, i. damnum in bonis ac- cipere	804
		Ferri dorso citati equi	741
		Ferri pro mortuo	258
		Ferro lato venabula	206
		Feruens iuba leonis	262
		Ficta vestigia	121
		Fidei commissior, patientior	90
		Fidei sacramenti antepone- re spem praemii	730. 731
		Fidem liminis adstricti sollici- tare	238
		Fides vera, fiducia, ἀληθεύειν	397
		Fidus niuibis	238
		Figere in cute solem	608
		Figi	

INDEX ALTER

Figi ad littus	599
Filii sine lege	499
Fistula Faunorum	41
Flamma	543
Flamma agit polum	477
Flatus Helices serenae	240
Flauescere tactu arenae	449. 450
Flectere equos	369
Flores varios neciendo effingere	
suum similes	75
Fluctuari animo	213
Fluctuatus est casus	582
Fluere dicitur vestis	206
Flumina morientia per notas	
ripas	403
Foeneratio, negotiatio	796
Foeneratores honesto sensu ib.	
Foenum an tomentum	777
Foenus bessibus	611
Forma verenda fortunae	180
Formales epistolae	437
Formido aduersus aliquem	298
Fortasse cum Infinitiuo	387. 388
Fortis Ajax fortissimus in fu-	
rore	172
Fortius quid temeritate	ibid.
Fossas saltu iungere	181
Fragilis torus, muscus, lanugo	
culcita	781
Frangere torum, cubile, crinem,	
clium, puluerem	776
Fratres etiam patruales, etiam	
affines	196. 197
Fraudare coponem, aes	571
Frena damnatorum	310
Frequentia celebrans tironem	
305	
Fronte quauis religatus comam	
Ianus	488
Frugalissimum secernere	57
Frui	112
Frui publico	790
Frustrari bestias	61
Frustrari spes tenuissimus ignauus	
342	
Fuerit eguisse	601
Fugae remissa tela	78
Fugitiuorum mos	390
Fulcire	778

Fundere amictus, lumen	206
Funeris saeuia fors	772
Furiae exactrices scelerum	658
Furto vicini caespitem nostro	
solo ordiri	33
Furtum rei immobilis	ibid.

G

G. et C. confusa	308
Galbae dictum	169
Galerus non natiui crinis	735
Gaulos insula spectabile ponto	
370	
Gemina morte strati Philippi	
402	
Geminatae centuriae equitum	
510	
Generis mutatio	338. 339
Genu submitti	210
Genus	178
Geometrica didicisse	175
Germania fugiebat Romanos	
tellure sicea	428
Gessisse recte	687
Gestire	743
Geticum	183
Gladiatores alii nexii alii mer-	
cenarii	58
Glebas mittere virgis 450. in	
glebas inuersum aequor	773
Glomeramen	66
Gradum inferre	213
Gracchorum nece minax curia	
567	
Graecorum annus non fuit me-	
rus lunaris	278
Gramina ab api carpta olent	
suauius	260. 261
Granaria Puteolis	176
Gratari et Gratulari diis pro-	
prie 293. 294. quomodo	
transferantur	ib.
Gratia iuncta loco	471
Gypsum Apollineum	168

H, Ha-

INDEX ALTER

H

H abere ad mensam	799
Habere cum aliquo constitutum	13
Habere publicum	790
Habet	327
Hactenus	97
Hamadryades coniunctae arboribus	42
Hasta domina	196
Helices serenae status	240
Hibernum	503
Hi, illi, sic vt illud remotiori, hoc propinquiore respondeat	437
Hic similis i. huius effigies	480
Hiemem iurisdictioni, aestatem militiae dabant in prouinciis	483
Hieronis mites opes	372
Hircus victima grata satis Bachi	258
Histriones in scena quos vellent traducebant 314. non tamen nominatim	ibid.
Hoc fuit	293
Hoc tertio	211
Homo iustus et morum	149
Homines Germani, Latini, Galli	243
Hominum fama	36
Honestati pulchritudine virtutis	146
Honesti et exerciti imaginem praeferre	184
Honore ablegare	723
Honos	116
Hostile lignum	401
Hostilius Tullus rex equites fecit nongentos	511
Humanitatis corpus	361

I

I. et L. confusa	470
I vel Y et Æ vel Oe confusa	7
Iacere et inuergi colorem	202

Iacere poma dicuntur arbores	470
Iactari in alto vrbis	22
Iactati Grachi	567
Iactus animi	50
Iaculata pistrinx semet profum.	234
Ianitor sub duro aere	457
Iberus fluius Sagunthi prosector	733
Idaeae matris famuli vilissimi	591
Idem interdum crebrum et rarum	362
Idonei	610
Ignauis spes frustrari	343
Ignis fatidicus	548
Ignis liquidus	205
Ignorare se	230
Ignota sidera et fretum	427
Imago prodita ad posteritatem	82
Imagine iuris stupefactus	233
Imber summam cutem terrae tangens	448
Immitia claustra	300
Immotus pontus	426
Imparilis numerus	287
Impatentia, pro immoderata libidine	816
Impellere choros	477
Impellere poenam suam	138
Impenetrabilis	827
Imperare exercitum	4
Imperator orbi discit, quod quisque sibi	475
Imperatores non iurabant Senatui et populo	716
Imperatores populi Romani	689
Imperitus, imperitum ingenium	542
Impii dii	433
Improbata in Nerone Vatinius potentia	353
Imum cornu Panis	109
In anchoras euehi	821
In glebas inuersa aequora	773
In opera gratuita esse	793

Inace-

INDEX ALTER

Inaefcere	302	Intentus	474
Inania, id est, aer	368	Inter homines carnifex	47
Incendere genus suum	343	Inter tumultum	764
Incepta fila, silius, dapes	33	Intercalationis Pompilianae ratio	274
Incipere relationem	135	Intercalatio interdum omissa	285
Incipere fossia	266		286
Incitus mundi	474	Interior vallus	453
In commercia facere iter terris	65	Interire dicitur ipse, cuius bona absumuntur	794
Inerepuere tubae	371	Interpellare et interpolare	479
Incubuisse i. se incitavisse	245	Interponendis mensibus intercalariis	287
Incuria capillorum	144	Interponere	520
Incusserat metus	202	Interpretes, interpretari alicui carmen precatonis	718
In diem et populos mittere	94	Intervenire	122
	95	Interquersere pecuniam	571
Indignus	383	Itra finem iuris, heminam, Kalendas, modum, legem, pretium	72
Inducere diem, adulationes, dicitur	22, 23	Intrabilis	428
Inducto vehementer	355, 356	Introrsus referre	73
Inexercitus philosophus	183, 184	Inuenit se dolor	302
Inferre signa, gradum	213	Inuergere et inuergi	204
Inferre in insidias	ibid.	In vestigia statuere se capite	456
Inficta navis	121	In victores victosque coalescens fides	397
Infinitivo modo expressa et vulgo corrupta	248, 389	Invidiae onus non excusabile	242
Intra viribus, specie	347	Inuitatus	474
Infringere	780	Iocentur vrbes	470
Insulare	778	Iocus deus	471
Insusum lumen	205	It sensus per pectora	735
Ingeniosus ager	706	Ita fugies, ne praeter casam	391
Inhibere nauticum	819	Iter vocis	459
Inhibere remos vix dixerunt veteres	824	Jubae umbra	734
In histrionem iudicium redditum	313, 314	Judicatus	224
Iniectus animi	50	Judicia plebis et prudentium distincta	88, 89
In incertum euentum	160	Judicia reddere	314
Inlati praefidus	212	Judicium septemvirale Romae nullum	643
Inlicium vocare Quirites	11	Judicium nulla animaduersione, sed magistratum	514
In lucra Africa tota	440	Iunctis cornibus impleuit orbem luna	705
In magno negotio habere	317	Iunctum stemma	181
Innixus humero dextro	348		Lun
Inophorus pro oenophoro	700		
In primis animalibus i. primum in animalibus	52, 53		
Insectus pollex Casidae	140		
Insignia summi imperii	762		
Insuperati thalami, Thagides	656		
Instituere vestigia	456		

INDEX A L T E R

Inungere fossas saltu, cyathos, tractus 181. penates	764
Iurabant in leges ineuntes Confules, decedentes eiurabant	715. 716
Iurator, id est, Censor	547
Iure vocatae centuriae, curiae, tribus	516
Iureiurando adigebat ciues omnes Romanos solus Censor	547
Ius, ius experiri	234
Ius imaginis prodendae	82
Ius usurpare	152
Iusta militaria, ludorum hospitalias etc.	576
Iusta non carent singulari	578
Iusta peragere, reddere, percipere, exigere	86
Iusti dies	5
Iustitium arcis	476
Iustus	393

K

Καθαρός πόλεμος	568
Κατακλιθήσθαι	795
καὶ Κῆρυξ	113
Κύριε μου, μέλι μου, voces amatoriae	783
Κοίτησθαι et ἀνακλίνεισθαι πρόμνη	820

L

L et I confusa in vet. libb.	470
Laboriosus et exercitus	557
Labra animam conciliantia	472
Lacerti, Chelae	473
Lactidiare	675
Λακύνπλετος Callias	594
Lacus pro cloacis	261
Laesum damnare	497
Laeta cupressus	181
Lagaea noualia	117
Lanista clemens, frugales, scernens	57
Lanauium non est obsoletum apud Propertium	445. 446

Lapidosum aruum	369
Lasciuia, lasciuus	350. 351
Latere ponere se	545
Latiar confectum	806
Latinae confectae	ibid.
Latio, latus, latura, laturarii	471
Latrans tractus	169
Latrocinia fabulas etiam antecessura	666
Latus testulae	471
Laudatum in cibis	423
Laxare campum ferro	740
Laxata vox dolore	459
Lecta plebes	371
Lectica Zoili sandapila	258
Lenaeus	413
Letifer arcus Herculis	116
Lex Publilia et Laetoria de tributis Comitibus	154
Lex Publilia et Maenia de auctoritate Patrum ante initum suffragium	155
Libata praemia	272
Liber, id est, procar	352
Liberae pontum iubae	399
Libertas	352
Libertatem dabant ineuntes consulatum ominis boni vicem	128
Liberti adiuncti magnarum expeditionum ministris	295
Libertis haud multo secus quam feruis imperabant	296
Libra et aere tuus	171
Limbo picto chlamys	206
Limen adstrictum, adductum	232
Lingonicum tomentum	776
Liquidus ignis 205 lux	207
Litauisse Pythio sacrificantes	701
Liuvia mater pudicarum Vestae	707
Loca sua defendere non posse	725
Loca visa prius	178
Locant caedundum pecus laui	126
Locare agrum nummo, partibus	719
Locare	

INDEX ALTER

Locare membra in somnos	458	Mare Adriaco mutatum nomi-	
Locare publica	790	na	429
Loci numen	84	Mariani et Sullani pro patria	
Longinquus i. diuturnus	642	bellabant	445
Lotique lyraeque	702	Marius de exsule Consul	761
Luces Tyriae	205	Marius Gravidianus C. Marii	
Ludere lasciva manu	351	frater	197
Ludi magni adiecti feriis Lati-		Marmoreus Lucanus	420
nis	806	Martius adducit aetatem	ibid.
Ludi Victoriæ	313	Mater τὸ φιλόπαινον	44
Ludum existimare	635	Mater Deum εὐθρονος	357
Luere donum	690	Mater Samothracea	96
Lumen infusum	205	Matre Athenis Atticis	744
Lumen lucernæ spiculum, solis		Media moenia	235
lancea	464	Megalopolitani	240
Luna decimo motu resumens		Mel per se fluens nobilius	265
cornua.	336	Meleager flammis absentibus	
Lunares anni plerisque gentibus		vltus	227
sed cursui solis intercalando		Mellare matura	264
aequati	277	Mensa pro pecunia societatis	
Lunae plenae luciferi equi	407		797. seqq.
Λύσης κάλως, ἔραη	412	Menses intercalares alternis	22
Lusus et lascivia	351	et 23 dierum	282
Lux liquida	207	Mensuras locorum, temporum,	

M

M -et V inuicem mutantur	96	Mercenarius in frustrandis be-	
Macedonicus Asturco	224	stis noxius	62
Maculae citri	401	Mercurius virgae demulctu som-	
Maccenas adiutor Augusti	316	nos ducit	165
Magii etiam Tiburtes	552	Merito sua reddita dona	116
Magnetis vera	121	Metalla pro damnatis in metal-	
Mala Hecubae et Priami	215	la	58
Male dispar, seruatus	140	Μητρούριτος non Eleusiniæ, sed	
Male offendere	ibid.	Idææ matris	588.
Maligna numina	434	Metus ex aliquo in aliquem	397
Malos vel malis interdum expe-		Metus incusserat	202
dit esse	392	Micare digitis	416
Mamillae fractae	780	Militares vici	299
Manibus reddunt meliores foe-		Milites fiduciam inter se creden-	
tus loca culta, in manibus		tes	397
spes sita	203	Militiae	360
Manus artificum	373	Minari Aetnani Olympo	69
Manus dandum	56	Minister regius bello datus	295
Manus grauior	350	Minister, minister vini	319
Manus improba	352	Minuere pro minui	372
Manus mala	166	Minus vno, minus parte	170
Marcellus inuitus bellum Syra-		Minus sani non iudicantur ani-	
cusanis fecit	370	mi vitis	170

F N D E X A L T E R

Minus Tarquinio reges Romani	ibid.
Minuscularii vectigalium con-	
ductores	792
Miseria vulnerum	480
Mites opes Hieronis	373
Mittere in diem et populos	95, 96
Mitto contendere	455
Modestia precanda	393
Modo, nunc, laxiori spatio	737
Moenia, quaevis aedificia	235
Moles pro pompa	130
Mollis manus medicorum	164
Momi postulatum in hominis	
fabrica	460
Montes decurrentes	264
Mora Lacedaemonia	360
Mores i. boni mores	149
Mores foeninarum, laus,	102
Mores canum memorare per	
vrbes	229
Moribus datur	102
Morientia per notas ripas flu-	
mina	403
Morum homo	149
Mori per fratrem non parrici-	
dam	200
Mors gemina, vna	402
Morte discere deum	431
sentire iratum deum	ibid.
Mortem sine arbitrio remittere	533
Mortis capaces animae	178
Motu decimo cornua resumens	
Luna	336
Motus curuare	189
Mouere sacra	99
Moueri de <i>ἐκθυσία</i> <i>Comptois</i>	142
Moueri pro crescere	334
Mularum foenum	782
Miscere motu	168
Mulieris nomenclator	320
Multifori lychni	362
Mundo patente dies religiosus	615
Mundus pro coelo	68
Munerari populo sua	343
Murus quo se Roma et Athenae	
iaciant	435

Murmur extremum	740
Muro moenia amplexus Ancus	235
Murus antiquis fidelior munitio quam vallum	236
Musti feruentis vis	358
Mustum mellis	265
Mutari loco, in locum	332
Mutatio temporum	19
Mutatio generis et numeri	339-
	340. 753
Mycene	769
Myſtae ſidera viſa tempus ha- bent cibi	700
Myſteria Romana	619
Myſtica Vannus Iacchi	616

N

N et M. N. et V. mutantur in-	
vicem in MSS.	96
Narſes, Narſeus	696
Narſentes adhuc, vel modo	496
Nata ad. equeſtrem pugnam loca	726
Nati Deum Argonautae	55
Natura caret ratione et confilio	173
Natura ſortem foeminarum in-	
feliciſimum adgrauans	236
Naualia Phoebea	29
Nauis non ſentiens ventum	772
Naues <i>ἡνίκωπος</i>	823
Nauium pīrpes citae	837
Ne nunc quidem minima vrbs	102
Ne cibi ſit	345
Nēa <i>ἡμάρτα</i>	20
Nec diuidendum in Et non	366.
	403
Neceſſarium	172
Neceſſitas pro natura	ibid.
Neceſſitas effuſa Deorum	174
Nego, nemo, nolo in proximo	
orationis membro affirmantia	555
Negotiantes i. foenerantes	795
Negotiatio foenerandae pecu-	
niae	ibid.
Nego-	

I N D E X   A L T E R

Negotium, vox, vbi subaudiri solet addita	388
Nemaeus inter sidera	194
Nerui pro bonis	796
Nescia, vti vobis ipsi veri fides	115
Nestor iubens linquere priua cadauera et ferro grassari	664
Nexus ciuium	58
Nihil temeritate fortius	172
Nili ripae aestate carentes	573
Nimium experiri cubile	771
Ninnii gens Campana	552
Noctes emeritae	750
Nocturni aduocati	16
Nomadum tyrannus Annibal	390
Nomen proprium desideratum in Symmachi epistolis	437
Nomenclator mulieris	320
Nomina fluuiorum poetae viris dant	733
Nominatim in scena compellare vetitum	314
Nominibus alicuius credere	704
Non fuerat nasci	602
Non nolle cedere	585
Nosse inter se miles debet	395
Nosse pro posse	784-785
Nosse sua praemia	246
Nouatio	144
Nouerca quorum Roma	406
Nox Dorica	21
Noxii	60-345
Num et non inter se corrupta	650
Numae annus 355, non 354 dierum	287
Numerare palmas	444
Numerus, numerum obtinere iure caesorum	45
Numeri mutatio obseruata	44
Nomen locis dare	44
Nummo locare agrum	719
Nunc, modo, laxiori spatio	737
Nundinari in captiuorum pretiis	652
Nutritia	78
Nutritiarum mos	164

O	
Obesus, macilentus	260
Obsides, sponsores vades	214
Obsidio pro custodia captiuitate	831
Obstetere Phoebo	39
Obuerfari	501
Occasus emeriti parentis	415
Occupare praemia, locum alterius	220
Occurrere	347
Oculata capita pennarum patonis	203
Odio et terrore corrupti in dominos serui	478
Oedipi vultus tantum exuentis	202
Offensus	474
Officium perdere aliud, aliud prodere	465
Offundere terrorem	766
Offusa lux, tenebrae	ibid.
Omina solennia	128
Omissus negligens	367
Operae venales Romae	404-405
Operibus eloquentiae et annis florere	312
Oppositus	474
Orationes temporum	150
Orator aestimat in numero seclera ponenda	44
Ora vatum Phoebo et Musis digna	365
Orae	460-461
Orbes exiguos iustrare	242
Orbi discit imperator quod quisque sibi	475
Orbis tralati sonitus	415
Ordiri caespitem	33
Oretenus doctrina exerciti	184
Origenes a nomine Aegyptio Or, vel Orus	815
Os illud	409
Oscula sumere admota ad ora manu	580
Oritum et finis miseriarum mors	93

INDEX ALTER

P

Pabula liquentia Eosae brumæ

574

Pacem condiscens oculis

105

Pacuvius Campanus

552

Paedagogus dominus dominum

sequens 233

Palla deiecta in lumina

773

Pallas comita crinem assuetum

inuolui casside 105

Pan *παντοκράτωρ ἐκπαγωγός*

695

Pandere Vatum et Poëtarum

655

Par, par superis Tydides

40

Parapita nomen Perficum

638

Parare aliquem munus

71

Parare inter se 70. munus

ibid.

Parcus irae

106

Partem cœli ferre per sua nutri-
ricia

78

Partem designantia efferuntur

sexto casu 675

Partes i. regiones

241

Parthorum religio erga amnes

638

Partibus agmen locare

719

Partim eorum

342

Partium victoria

568

Partus Tauri

192

Partus tota acies

170

Pascere

185

Patens inter Terram et Lunam

Semidei habitant 88

Pater, nomen patris, paterna

πάτερ 44

Pati commoda, bona

91

Pati fidem

90

Pati loca sine aliquo

773

Patienter amare

818

Patres auctores comitiis

153

Pauperies deum satû

474

Pax cum morte e veneno

πάσις 574

Pecora partjaria

720

Pedestres

119

Πελαγός ipse portus, non homo

ex portu 27

Pellex, genus iniuriæ

47

Penfare parata cum amissis 677

Penfare vices 676

Peraceſcit 302

Peragere iusta 86

Percipere membra domus 358

Perdere officium 465

Perditum perdere 691

Perficere 61

Perfidia Campana vindicata 745

Perforata navis 749

Pergula 308

Pergulis digna habita amicitia

non palatiis ibid.

Periodos iustri et periodos in-

tercalandi non necessario idem

principium eandemque me-

tam habent 283

Perire quid 794

Permittere pro remittere, id est,

condonare ignotum veteribus

531

Permittere. Permissa spatiis

Le- chæcis quadriga 245

Perpluvia 122

Perſes, Perſeus, Perſa 696

Peruolūtans iniectus animi 50

Pestilentia in foecundis agris

quoque 263

Pestis alicuius 428

Phasiani 225

Philippi Macedonis fastus 628

Philippi strati gemina morte 402

Phriapitus Parthorum rex 638

Pictores capiunt ideas forma-

rum 179

Pili caprarum 777

Piræa naualia, littora 27

Piræus Athenarum ibid.

Piscium nomine non veniunt

τα ὕδαθ 113

Pistris fidus 112

Pistris semet iaculata profundo

334

Placide praeſſe 372

Platani in deliciis veterum 39

vino nutritæ 40

Plena annorum spatia 281

Plena flumina, plena fidera 348

Pleona-

INDEX ALTER

Pleonasmus relatiui	145	Praefuit primis Ausonius	270
Plumae an tomentum	777	Praeire iusiurandum	716
Plumariis nihil negotii cum tomentis	778	Praeiudicium in utramque partem valet	528
Plus quam ciuile bellum	564	Praemetuenter	356
Poenae calamitas	218	Praemia sua nosse	246
Poenae vacua aera	751	Praemium eripere sortis	219
Poenalis feruitus	59	Praepositionum metathesis	456.
Poenitentiam alicuius punire	667		seqq.
Poetae faciunt naturam quod non est	267	Praecipia fluminis	122
Polenta muros destinare vel urbem futuris muris	211	Praerogatiua pro eminentia vel priuilegio vix latinum	529
Poma iacere dicuntur arbores	470	Praerogatiuae auctoritas	519
Poni faginum, aeneum, marmoreum	420	Praerogatiuae centuriae, curiae, tribus	516
Pontibus impositis vrbi fulminans Salmones	430	Praerogatiuae vocabulum eleganter positum	527
Pontifex Maximus an potuerit imperare exercitum	6. 7. 8	Praesagia	299
Pontificum studium in obscuranda temporis ratione	275	Prae se ferre	322
Pontus suo sanguine infectus	77	Praesens infinitiui pro futuro aut praeterito	
Pontus, dubius 231. immotus	426	Praesidiis temere inlati	212
Pontum in ponto quaerere	231	Praestare Senatui sententiam	605
Populus Romanus Quiritium non Quirites	691	Praetor Bactrianorum Bessus	210
Portifculus	834	Praetor caballorum praeda	794.
Portitor, quasi ad portum itor	465		804
Portitores publicani et vectores et custodes	ibid.	Precanda, ad quae votis perueniendum est	394
Portorium quasi portitorium	466	Precanda modestia	393
Possidentes magis quam possesae diuitiae	411	Pretio magnae cladis stare	443
Postprincipia	631	Pretium, rem, arma, templum petere	324
Potis	117	Prima freta, tellus, vrbs	54
Praebere vsum	241	Primi secundique Ramnes, Tatius, Luceres	507
Praebita et iusta sufficientia	576	Primum sciscere in praerogatiua tribum amplum	523
Praecanere	502	Principia locus in castris	630
Praecantator, et praecantatrix	167	Principia duces et praefecti, senioriore Imperatorum aeuo	633
	412	Principia in acie prima signa	631
Praeclusa mens	412	Principium tribus vel curia	525
Praecones in comitiis	522	Principum vltio principibus munimento et securitati	724
Praeda caballorum	804	Pristis Sigaea	112
Praedes, pignora, obsides	214	Prius. i. olim	178. 225
Praefecturas tenere titulo secundo	268	Pro suffragio	526

INDEX ALTER

Pro tribu, concione, rostris	525.
	526
Probare militem	500
Prodere, id est, deferere, non inuare, cum posses, aut de- beres	462
Prodere, effundere, proditor Helles, proditor mentis	ibid.
Prodere imaginem ad memo- riam posteritatemque	82
Prodere officium	464
<i>Prodere videri</i> constituta	15
Profanans Musarum sacra Vati- nius	354
Proiectus membra resupina	741
Pronesos in Ionio, Procnesos in Propontide	764
Propala vox nihili	636
Properatae temere factis contex- tis	216
Propior patronus an cliens	148
Propugnatores moenium, castro- rum, nauium	748. 749
<i>Πρόμαχοι ἀπὸ τοῦ αἵματος</i> 820. quomo- do differat ab <i>ἀντιπρόμαχοις</i>	825
Proximi pro aduocatis	147
Proximum argumentum	148
Proximus terram, tribunal, fi- nem	342
Pterela, Pterelas, Pterelaus	696
Publicanorum Romanorum ani- mi magnitudo	786
Publicata pecunia	788
Publici conductor	790
Publicum	789
Publicum populi Romani	686
Pudicae Vestae	707
Pudor vilissima tyrannio cura	366
Pulsat humum sanguine	87
Pullatus	474
Puppae in statione ad littus ver- sae	820
Purpura, pro purpureis vesti- mentis	400
Putare vitale	801
Puteolorum celebris habitatio	436
Pythagoraeorum sodalitas	731

Q

Qua, pro qua parte, vbi	401
Qua manu	38
Qua mediocritate	ibid.
Quadrati versus	23
Qualis erat ad humilitatem	327
Quam portionem	38
Qua ore qua mente auditor	108
Quadrigae permissa spatii Le- chaeis	245
Quaerere in ponto pontum	231
Quaestor et Quaestor differunt	418
Qui manus grauior fiet.	351
Quibuscum	206
Quiete respondere	186
Quinquemilem exercitum lu- strare	12. 16
Q. Statorius semilixa	587
Quibus pro uterque	488
Quo numine laeso	612
Quo tribunos plebei modo	157
Quo veltra voluntas	768
Quod natum est	340
Quota pars campi	37
Quota tetratum parte gaudet	ibid.

R

R. initiale praecedentis vocis vltimam breuem produ- tam facit	204
R et S confusa	96
Radere tractum	168
Radios effundere	206
Rami sui	76
Rapacitati addere crudelitatem	653. 654
Rapi dicuntur vates	65
Rates causas leti texere	216
Ratio, rationem deducere, du- cere habere	220. 221. 224
Rationes dantur censoribus	548
Rebus, rebus iudicata causa, re- bus sentire	359. 360
Recellere ad sua secla	55
Recidere	

INDEX AFTER

I i i 5

INDEX ALTER

Sata Bacchi.....	259	Sententiae loco quidquid vellent	
Satisfactum dominis volebant		in Senatu dicere licebat	135
gladiatores	176	Sentire libere	187
Satu deum	474	Sentire, non sentire	771
Saturare stercore	264	Septemvirale iudicium nullum	643
Saturnalibus peccantes in aquam			
mittebant	261	Septimius Serenus Poëta	436
Saxa constructa	370	Sera ominum fides	115
Σχεδὴν πολεμειμὸς	216	- - serpens	289
Scilicet	388. 389	Sera quaeri	288
Scipiones P. et L. Φιλάνης	811	Serenas noctes vigilare	662
Scit fama	244	Serenitas colata	208
Scribi sub portifculum	834	Serenus Septimius Poëta	436
Scriptus auro Iupiter	737	Seros quos videt lucerna	662
Secantia oras fluuiorum ostia	101	Seruans sub imagine falcem	259
Se in verbis actiuus saepe sub-		Serum est	115
auditur	202. 203	Seruare obsidionem	367
Se dolor inuenit	303	Sernitus poenalis	59
Se ignorare	231	Seruus a manu	320
Secernere nemus	417	Seruocare	291
Secli alicuius esse	52	Sex centuriae	507
Sector dominus	196	Si, at vos	830
Sector, sectio	ibid.	Si, eleganter omissum	176. 755
Sectus Corybas	498	Sibi ablatas	562
Seculisque in Libb. Liuii pro		Sibi non aegrum iamdudum cre-	
Aetolisque	717	dere corpus	230
Secundo titulo tenere praefectu-		Sicyonia	812
ram	268	Sidentes in amnem montes i. fi-	
Securis ducta, adducta, deducta,		nientes	727
deiecta	87	Sidera mutata	333
Securitas sopitis simillima	606	Sidera pro temporibus	427
Sedere iubila	372	Sidera plena	348
Sedes in curru deum matris	356	Sigea Pristis	112
Sedet in ore pallor, macies, la-		Signator falso	321
cuna lues	180. 181	Signorum tractus	168
Sedisse coelum Alpibus	403	Silentium interpellatum	479
Sedulus, sedulitas	147	Similis aliquis pro alicuius ima-	
Selinus palmifera	368	gine	420
Semina belli auertere	572	Simulationem induere	83
Semisibus copia nummorum	611	Sincerum equestre proelium	584
Senatusconsulto tribuunt inter-		Sine lege filii	499
dum quod alii plebiscito	155	Sinus famae imperii	35
Senectus aegro et corpore fati-		Sinus nubium aliarum maior,	
gata	137	aliarum minor	425
Sensisse iratos deos	431. 434	Socios actus regere	190
Sensus vox rhetorum	187	Sodalitii iuris sacramento nexi	731
Sententia relationi opponitur	137		Sol

I. N D E X . A L T E R

Sol ortus ab occasu nostro aspi-	67	Stator Iupiter in Palatino	699
cit austrinam partem	67	Statuere se in vestigia capite	456
Solare, solata puppis	765	Sthenelas, Sthenelus, Sthene-	
Solem summovere, excludere,		lus, Sthenelaus	697
vetare	39	Stemma iunctum	182
Solennia omina, auspicia	129	Stilico Honorium secretus con-	
Solis lumen lancea	464. 465	sona regno docebat	131
Solis occasu	559	Stipendia virtutis et vitae eme-	
Sollicitare fidem liminis adstri-		rita	750
cti	232	Stramentum	77
Sollicitare fessiomibus terram	266	Strangulati latrocinio iudicium	
Solvere errorem	271		796
Solvere Furiis serum scelus	659	Strata odia, irae	480
Soluti numeri, modi	436	Struere vim, opes	92
Solutus torpor	765	Studiis quae quies	769
Somni impacati, diserti	607	Studium verecundiae cedens	
Somnium colatum	208		751
Somnos ducere	165	Stupeum tomento similis capil-	
Sonitum facere, pro clamare	343	lus	777
Sopitus accepto vulnere	605	Suae naturae fortuna corruptrix	
Soror <i>Philadelpia</i>	44		714
Sors faeva funeris	772	Sub aere ianitor	457
Sorte occupata praemium perdi-		Sub auro statua	260
disse	219	Subdere faces	238
Sorte tenere	767	Sub imagine	259
Spania, medii aevi librariorum,		Subire verba, ritus, conditiones	
non Litui	755		187. 288
Sparsi capilli fideris	69	Submitti genu	210
Spatiis permixta Lechaeis quadri-		Subscribere bellum	193
ga	245	Subsidere Asiam, leonem, re-	
Spectabile sidus	301	gnum	106
Speculum ad cor perspicendum		Subsistere feras	107
	460	Suctu terris nocens	454
Spes et vota pro liberis	492	Suffragia ab auctoribus libera	
Spes suas donare ambitioni	492		158
Spiritus nocentes	141	Sui dii, loca sua, tempora sua	
Spolia prima Opima appellata			721
	33	Suis malis ostentata indoles bona	
Spondent pro viris fortibus ci-			715
catrices	213	Sullana victoria celebrata sine	
Stantes mammae, stantia pecto-		eius nomine	313
ra	780	Sullani et Mariani pro patria	
Stare pro cessare	309	bellabant	445
Stare magno pretio	444. 445	Sumere publica	790
Stataria fabula	576	Summa reliqui deducendo et ad-	
Statarius orator, miles	576	dendo colligitur	222
Stator Iupiter a sisto et prima		Sumtum abundantem recidere	
breui	698		307
		Supere	

INDEX ALTER

Superare manus	320
Superagtrahere	325
Superi vltiores	297
Supplicationes, si quae erant, post ferias Latinas	306
Suus motus, sua poma, natura, aurum, ingenium, coelum, renai, aquae	74. 75
Syllaba brevis, producta ante R.	203
<i>Ευναιτιον</i> <i>Ευνοια</i>	477
Synadicum marmor natiuas ha- bet purpurae maculas	400

T

Tabellae duplices	321
Tactus archae	440
Tactus magorum et medicorum	164. 165
Taeda frondens	419
Tangere fimo, felle, vifco etc.	448. 449. 450
Tangere tractum	167
Tanti est	144
Tanto potentior, tanto melior	306
Tarquinius minus reges	170
Tarquinius Priscus equites	1800
Tecit	509
Taurus portitor Europae	466
<i>Τένεος</i> <i>τέμνειν</i>	417
<i>Τημελειν</i>	144
Temere properatus, muribus, contextus	216
Temeritate quid fortius	272
Tempero suscipere, dormire	298
Tempeftas tempus, pro iis quae in tempore	13
Tempora morum diuena	119
Temporū homo	149
Tempus autumnum	503
Tempus habere aedis, cibi	503
Tempus suū, alienum	171
Tenedos recepta, non Tenedon recepta	209

Terentius non Comicus sed Rea- tinus	435
Terrae remissa nomina	78
Terrae summa crates, extrema cutis, crusta, summae cutis callus corium	452
Tertio non est aduerbium, sed subintelligitur loco, numero, tempore	212
Testulae latus	471
Teucer condidit ambiguum Sa- lamina	26
Texere rates, leti causam	216
Thalami Thetidos insperati	656
Thebe centum portas habere so- lita	101
Tibia e cornu	109
Tironem celebrare	305
Toleratiora subiectis elementis ac iustitia	90
Tomentum a tondo	774
Tomentum non foenum, non raucus, non pluma, non fra- gmentum, sed lana vel arundo	777
Tomenta a caprarum pilis	ib.
Tomentum coturni	ibid.
Tomento excussa mitti	209
Toro duro certior somnus	783
Toros frangere	778
Torus fragilis	774
Torrída saxa, membra	346
Tota acies parvus	170
Totus lucri	350
Trabes illidi	114
Trabes Smaragdi	472
Tractabant vulnera interfecto- rum lugentes	169
Tractum tangere, radere, mul- tare	108
Tractus latrans, raucus habe- onarum, agnorum	108
Tradere, tradere causam aduer- sariis	496
Trahere res ad aliquem	352
Transmutare in locum dextra dextius	334

Trans.

INDEX ALTER

Transpositio litterarum Graecis solennis	26	Vehere i. portare	357
Tres naues excubabant ad Salamina	32	Venabula lato ferro	206
Trientius Tabulius vel Trientabulius ager	788	Veneficae vnguibus omnia discabant 142. ~~tactu~~ offendere credebantur	165
Tribus pro cuiusvis multitudinis parte	634	Vera magnetis, Iaspis Salamis	181
Tribus et centuria interdum pro eodem	518	Verba actiua absolute ponuntur subaudito ~~et~~ se 202. 203	27
Tueri aedes, villam	738	Verbi substantiui defectus	104
S. Tullius vt diuiserit equites	504	Verenda forma fortunae	180
Tumor terrarum	66	Vergere amoma, pateras, astris, nisus, pondera	204
Turbare sacra, festa, thiasos	99	Veritas nimia scenici actoris	587
Tutela Capitolii, redemptores	738	Verna mulieris	320
Tutum discrimen, aequor	231	Vernum	503
Tuus libra et aere minus	171	Ver sacrum	684
Tydidēs par superis	140	Vertens et magnus annus	278
Tyriae luces	203	Vestis, quae ostrum suffuderat auro 201. effluere et fluere dicitur	206
V		Vetare solem, tela	39
V pro B in vett. libris	693	Veturia iuniorum, seniorum	522
V et M facile confunduntur	96	Vexare morfu smaragdos, frena	351
Vacare pro abesse	374	Vexari, i. reprehendi	ibid.
Vades, praedes, obfides, pignora	214	Vi latus	425
Vadimonium rei priuatae vas capitis	418	Viae vocis expletiae	459
Vadum alueus, vel fundus fluvii aut maris	118	Vici, militares	299
Vadum locus basibus aquis	119	Victoriam exercere	567
Valerius gessit in alite Phocbum	407	Videlicet Solonem	389
Vallare, vallis pectinis, ciliorum	453	Vides ~~duximus~~	736
Vallus interior, exterior	454	Vilius aurum maculis citri	401
Vapor terrae ficcus, aquarum humidus	424	Vim sibi ad potentiam struere	92
Vastitas vulnerum morbi	502	Vincere fluuium, ripam	120
Vaticinatores in nemore Aricino	590	Vinci non posse	558
Vatinius aulae Neronianae specimen	353	Vincire deum	64
Vdus aleator	261	Vindex non quiuis, qui aufert	541
		Vino gaudet platanus	40
		Vinum vitro petebant conuiuiae	558
		Vires pro bonis, pecunia	796
		Viscera pro bonis, pecunia	ib.
		Visere inlicium	11
		Vis	

INDEX ALTER

Vis et vsurpatio, imago, species	153	Vt scias, i. hoc facio vt scias	325
Vitale quid	801	Vulnere saeuitia, miseria	480
Vittae pignora	306	Vultus Oedipi tantum, cruentis	292
Viuitas	352	Vxor duorum	262
Vltra famam exigere accolae	35		
Vmbra de capillo et barba	734		
Vmbra parietum	190		
Vmbratus currus	189		
Vnde, i. a quo	646		
Vnde petitur	ib.		
Vndique vorfus	51		
Vngues sagarum	142		
Vocantium clamor	188		
Vocis viae, iter	459		
Vota domus	657		
Vota pro liberis	492		
Vrgere nihilo leuius	371		
Vri niue	177		
Vsque	458		
Vsurpare ius	152		
Vsurpare ius vi adempta	ibid.		
Vt pro vtunque vel quamuis	363. 364		

X

X in A mutatum in vett. libb.
554

Z

Z et DI confusa 675
Zodiaci signa pugnancia apud
Manilium 190. 191
Ζῳδιακὸν γένος στερητικῶν, μνημονε 546

C O R R I G E N D A.

Pag. 13. 1. de oratore. c. 62. al. Sect. 265. p. 20. 19 ἐορτή. p. 30. 23. τραπέν πωρ. p. 42. 30. Erisichthoni. ib. 33. διορ. ib. 34. ἀδελφί. p. 45. 20. pro Virgilius de Cerere: leg. Valerius Flaccus de Triptolemo. 1, 7. p. 54. 30. ἕως τε. p. 55. 22. dele τὸ tandem. p. 56. 18. pro domuum leg. donicum. p. 60. 26. μαρτύρια. p. 78. 6. el. 7. 54. p. 85. 19. *Secernamque*. p. 95. 25. ἔτ. ib. 26. ὅι. ib. 27. post ἄμμιν del. interpunct. p. 108. 10. καὶ ὃ ὄγε. p. 125. 7. quamque. p. 140. 11. lib. 9, 17. p. 142. 24. arrodat. p. 148. 10. lib. 16, 5. p. 158. 19. quam vobismet. ib. vlt. pro vobis. p. 165. 16. lib. 1. el. 1. v. 65. ib. 17. tum plumae. p. 205. 13. 1. *Lenis et modice fluens*. p. 208. 15. adferendam. p. 209. 26. Sed nec Tenedon. ib. 28. sine exemplo. p. 212. 23. ἐξ ὑπογύας. p. 243. 31. adsciti. p. 244. 7. feminis. p. 245. 10. leg. 4, 1, 6. p. 252. 20. prudenter. p. 280. 10. reuincere. ib. 18. post Macrobius interpunge. p. 292. penult. ἐκπλήσσει. p. 346. 20. crinatos. p. 355. 22. nec sensus constat. p. 417. penult. ὑπόθεν. p. 418. 2. καὶ κτ. et in fine versus dele comma. p. 447. 3. ὁ δὲ μιν. p. 546. 12. πκ. ib. 13. θαψιδ. ib. 27. ἀπερίνωσκιν. pag. 564. pen. γὰρ εἰσιν. p. 629. παραπρεσβείας. p. 638. 17. δυνάμει. p. 670. 27. Nam. p. 722. 24. ἀποκτανάσα. p. 731. 27. ὡσανεί. ib. 29. ὀρισθέντων. p. 747. 20. ἀφῆκε. ib. 33. ἡπλωμένων. p. 780. 22. παιδοί. p. 792. 13. ἀδύοσι. - p. 795. 20. ἀσφαλές τι.

11080

ay

1.16

